ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

I 7866

ANUL VI 1959

Bibl.

DIN SUMAR

15 ANI DE LA ELIBERAREA ROMÎNIEI DE SUB JUGUL FASCIST

15 ANI DE MARI REALIZĂRI ALE POPORULUI NOSTRU — M. RALEA

PARTIDUL MUNCITORESC ROMÎN—FORŢA CONDUCĂTOARE A REVOLUŢIEI ŞI CONSTRUCŢIEI SOCIALISTE ÎN ŢARA NOASTRĂ — C. VLAD şi S. PUNI

REVOLUŢIA POPULARĂ DIN ŢARA NOASTRĂ — CONFIRMARE DEPLINĂ A TEORIEI MARXIST-LENINISTE A REVOLUŢIEI — RADU FLORIAN

FUNCŢIILE STATULUI NOSTRU DE DEMOCRAŢIE POPULARĂ ÎN PERIOADA DE TRECERE DE LA CAPITALISM LA SOCIALISM — I. CETERCHI

POLITICA LENINISTĂ A PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÎNIA ÎN PROBLEMELE CONSTRUCŢIEI CULTURALE — MARCEL BREAZU

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1930

0 JUL 2005

97

7866

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

DEC. 2014

2022

CERCETĂRI FILOZOFICE

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

4

ANUL VI
1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2857

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTA DE FILOZOFIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN — redactor responsabil; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. DR. STANCIU STOIAN; AL. TĂNASE — redactor responsabil adjunct; PROF. D. D. ROȘCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU.

REDACȚIA, BUCUREȘTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.28.16.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VI, nr. 4 1959

SUMAR

15 ANI DE LA ELIBERAREA ROMÎNIEI DE SUB JUGUL FASCIST

Pag.

M. RALEA, 15 ani de mari realizări ale poporului nostru 9

C. VLAD şi S. PUNI, Partidul Muncitoresc Romîn — forţa conducătoare a revoluţiei şi construcţiei socialiste în ţara noastră 37

RADU FLORIAN, Revoluţia populară din ţara noastră — confirmare deplină a teoriei marxist-leniniste a revoluţiei 65

I. CETERCHI, Funcţiile statului nostru de democraţie populară în perioada de trecere de la capitalism la socialism 87

MARCEL BREAZU, Politica leninistă a partidului clasei muncitoare din Romînia în problemele construcţiei culturale 105

GH. CHEPEŞ, Cu privire la schimbarea structurii de clasă în ţara noastră în anii puterii populare 133

C. GH. DIMITRIU, Orientarea materialist-dialectică în ştiinţele medicale şi biologice în R.P.R. 159

★

RADU PANTAZI, Din istoricul luptei presei muncitoreşti din Romînia împotriva ideologiei burgheze (combaterea poporanismului) 175

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

Un nou manual valoros de materialism dialectic şi istoric (*A. Zola, N. Gogoneaţă*); Contribuţii la analiza formării conştiinţei juridice socialiste în R.P.R. (*Maria Sinescu*); O cercetare valoroasă a categoriilor conţinut şi formă în artă (*Ion Jánosi*); Despre unele lucrări de popularizare a filozofiei marxist-leniniste în ţara noastră (*Gh. Berescu, Nicolae Dumitru, Anton Costescu*) 187

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

Manifestări ştiinţifice cu prilejul aniversării operei lui Lenin „Materialism şi empiriocriticism" (*K. P.*); Un simposion consacrat problemei evoluţiei în biologie (*S. Gh.*); Consfătuirea ştiinţifică romîno-sovietică asupra problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii (*I. M.*) 221

MIŞCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

Prezenţe filozofice romîneşti peste hotare (*S. O.*); Disertaţii filozofice susţinute la Universitatea de stat din Moscova (*Alexandr Bovin* (U.R.S.S.)); Problema contradicţiilor perioadei de trecere la socialism în dezbaterea filozofilor din

Pag.

R. D. G. (*E. Dufescu*); Ce opun marxismului antimarxiştii contemporani (*Henri Wald*); Bertrand Russel împotriva religiei (*Stela Cernea*) 237

NOTE

Note de lectură 263
Nota redacţiei 273
Buletin bibliografic 275
Din sumarele revistelor străine primite la redacţie 277

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VI, № 4 1959

СОДЕРЖАНИЕ

15 ЛЕТ СО ДНЯ ОСВОБОЖДЕНИЯ РУМЫНИИ ОТ ФАШИСТСКОГО ИГА

Стр.

М. РАЛЯ, 15 лет великих достижений румынского народа 9

К. ВЛАД и С. ПУНИ, Румынская рабочая партия — руководящая сила социалистической революции и социалистического строительства в Румынии 37

РАДУ ФЛОРИАН, Народная революция в Румынии — полное подтверждение марксистско-ленинской теории революции 65

И.ЧЕТЕРКИ, Функции румынского народно-демократического государства в переходный период от капитализма к социализму . . . 87

МАРЧЕЛ БРЯЗУ, Ленинская политика партии рабочего класса Румынии и вопросы культурного строительства 105

Г. КЕПЕШ, Относительно изменения классовой структуры в РНР за годы народной власти 133

К. Г. ДУМИТРИУ, Диалектико-материалистическая ориентация медицинских и биологических наук в Румынской Народной Республике 159

★

РАДУ ПАНТАЗИ, О борьбе румынской рабочей прессы против буржуазной идеологии (борьба с попоранизмом) 175

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Новое ценное пособие по историчсскому и диалектическому материализму (*А. Зола, Н. Гогоняцэ*); К анализу формирования социалистического юридического сознания в РНР (*Мария Синеску*); Ценное исследование категорий, содержания и формы искусства (*Ион Янош*); О некоторых работах по популяризации марксистско-ленинской философии в РНР (*Г. Береску, Николае Думитру, Антон Костеску*) 187

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научные проявления по случаю годовщины труда Ленина „Материализм и эмпириокритицизм" (*К. П.*); Симпозиум, посвященный проблеме эволюции в биологии (*С. Г.*); Румыно-советское научное совещание по философским вопросам естественных наук (*И. М.*). 221

ФИЛОСОФСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЗА РУБЕЖОМ

Румынская философия за рубежом (*С. О.*); Защита философской диссертации при Московском университете (*Александр Бовин* (*СССР*)); Вопрос противоречий переходного периода к социализму в обсужде-

Стр.

ниях философов Германской Демократической Республики (*Е. Дуческу*); Что противопоставляют марксизму современные антимарксисты (*Генри Вальд*); Бертран Руссел против религии (*Стела Черня*) 237

ЗАМЕТКИ

По страницам печати 263
Заметка редакции 273
Библиографический бюллетень 275
Из содержания журналов, поступивших в редакцию 277

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIe année, nº 4 1959

SOMMAIRE

À QUINZE ANNÉES DE LA LIBÉRATION DE LA ROUMANIE DU JOUG FASCISTE

Page

M. RALEA, 15 années de grandes réalisations du peuple roumain 9
C. VLAD et S. PUNI, Le Parti Ouvrier Roumain — force dirigeante de la révolution et de l'édification du socialisme en Roumanie 37
RADU FLORIAN, Le révolution populaire en Roumanie — confirmation entière de la théorie marxiste-léniniste de la révolution 65
I. CETERCHI, Les fonctions de l'Etat roumain de démocratie populaire au cours de la période de transition du capitalisme au socialisme 87
MARCEL BREAZU, La politique léniniste du parti de la classe ouvrière de Roumanie et les problèmes de la construction culturelle 105
GH. CHEPEŞ, À propos du changement de la structure de classe dans la République Populaire Roumaine, au cours des années du pouvoir populaire 133
C. GH. DIMITRIU, Orientation matérialiste-dialectique des sciences médicales et de la biologie dans la République Populaire Roumaine 159

★

RADU PANTAZI, Aspects de la lutte menée par la presse ouvrière de Roumanie contre l'idéologie bourgeoise (la lutte contre le « populisme ») 175

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Un nouveau manuel de matérialisme dialectique et historique, particulièrement précieux (*A. Zola, N. Gogoneață*) ; Une étude de valeur consacrée aux catégories *contenu* et *forme* en art (*Ion Jánosi*) ; Contribution à l'analyse de la formation de la conscience juridique socialiste dans la République Populaire Roumaine (*Maria Sinescu*) ; À propos de quelques ouvrages de popularisation de la philosophie marxiste-léniniste dans la République Populaire Roumaine (*Gh. Berescu, Nicolae Dumitru, Anton Costescu*) 187

LA VIE SCIENTIFIQUE

Manifestations scientifiques à l'occasion de l'anniversaire de l'œuvre de Lénine „Matérialisme et Empiriocriticisme" (*K. P.*) ; Un symposion consacré au problème de l'évolution en biologie (*S. Gh.*) ; Débats scientifiques roumano-soviétiques, sur les problèmes philosophiques des sciences naturelles (*I. M.*) 221

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE À L'ÉTRANGER

Présence des philosophes roumains à l'étranger (*S. O.*) ; Dissertations philosophiques à l'Université de Moscou (*Alexandr Bovine* (U.R.S.S.)) ; Le problème des contradictions de la période de transition vers le socialisme,

Page

discuté par les philosophes de la République Démocratique Allemande (*E. Dufescu*) ; Ce qu'opposent au marxisme les anti-marxistes contemporains (*Henri Wald*) ; Bertrand Russel contre la religion (*Stela Cernea*) . . 237

NOTES

Notes de lecture 263
Note de la rédaction 273
Buletin bibliographique 275
Extrait des somaires des revues étrangères reçues à la rédaction 277

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

15 ANI DE MARI REALIZĂRI ALE POPORULUI NOSTRU

DE

ACAD. MIHAI RALEA

Cu legitimă mîndrie și profundă emoție, sărbătorește întregul nostru popor muncitor aniversarea mărețului act istoric al eliberării patriei noastre de sub jugul fascist. „23 August este pentru poporul romîn cea mai mare sărbătoare națională — a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej — deoarece ea a însemnat cotitura spre o schimbare radicală în viața sa — de la regimul burghezo-moșieresc de asuprire și exploatare sălbatică a maselor muncitoare, de înrobire politică și economică a țării de către puterile imperialiste, la regimul democrat-popular, în care poporul eliberat și-a luat soarta în propriile mîini și a devenit singurul și adevăratul stăpîn al țării"[1].

Cu cincisprezece ani în urmă, la 23 August 1944, în condițiile favorabile create de zdrobirea trupelor hitleriste sub loviturile nimicitoare ale Armatei Sovietice eliberatoare, Partidul Comunist din Romînia, înfăptuind acțiunea coordonată a forțelor patriotice populare și a soldaților, ofițerilor și generalilor patrioți din armată, a organizat și condus insurecția armată victorioasă, îndreptată împotriva dictaturii militaro-fasciste, pentru instaurarea unui regim democratic, pentru ieșirea Romîniei din războiul criminal antisovietic și întoarcerea armelor împotriva adevăraților dușmani — trupele hitleriste cotropitoare.

Expresie a hotărîrii de nestrămutat a maselor populare de a lua în propriile lor mîini destinele patriei, și de a nu permite întoarcerea la vechile orînduieli — victoria insurecției armate de la 23 August 1944 a însemnat, totodată, începutul revoluției populare în țara noastră, trezind la luptă conștientă milioanele de oameni ai muncii și deschizînd drum liber luptei revoluționare a maselor populare conduse de eroica noastră clasă muncitoare în frunte cu Partidul Comunist din Romînia, pentru realizarea propriilor lor năzuințe.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., ediția a IV-a, 1956, p. 693.

Profundele prefaceri revoluționare realizate în acești ani în toate domeniile vieții sociale, de o amploare necunoscută încă în istoria poporului nostru, reprezintă un punct de răscruce în dezvoltarea istorică a Romîniei, o cotitură radicală în formele de organizare social-economică, în felul de trai și tradiții, în cultură și ideologie, marcînd începutul uriașei munci de construire a unei societăți noi, descătușată din robia exploatării — societatea socialistă.

Esența acestor transformări revoluționare constă în instaurarea puterii noi, democrat-populare, în făurirea și consolidarea statului democrat-popular, formă istorică a dictaturii proletariatului, principal instrument al construcției socialiste.

În prima etapă a revoluției, masele populare conduse de Partidul Comunist au obținut succese de seamă în lupta împotriva reacțiunii interne, zădărnicind, totodată, tentativele cercurilor imperialiste reacționare de sprijinire a claselor exploatatoare dinăuntrul țării. Instaurarea la 6 Martie 1945 a primului guvern democratic din istoria Romîniei, bazat pe alianța de clasă muncitorească-țărănească, sub conducerea clasei muncitoare, a însemnat instaurarea puterii democrat-populare, formă a dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii, sub conducerea proletariatului.

Victoriile politice ale puterii democrat-populare au fost completate și consolidate prin izolarea definitivă de mase, prin zdrobirea politică și organizatorică a vechilor partide aparținînd claselor exploatatoare, fapt care a permis trecerea la înfăptuirea imediată a unor reforme democratice, vitale pentru dezvoltarea ulterioară a țării. Lichidarea rămășițelor feudale la sate și desființarea moșierimii ca clasă, înfăptuirea reformei agrare, democratizarea treptată a aparatului de stat, activitatea constructivă multilaterală în direcția refacerii economice a țării, a înviorării producției industriale și agrare pe baza aplicării liniei trasate de Conferința Națională a P.C.R. din 1945, sînt elemente componente principale ale tabloului primei etape a revoluției populare în țara noastră.

Succesele remarcabile dobîndite pe tărîm economic și politic în îndeplinirea principalelor sarcini ale desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, întărirea neîntreruptă a regimului democrat-popular, creșterea rolului conducător al clasei muncitoare în frunte cu partidul său marxist-leninist, consolidarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare — au permis trecerea, într-un termen istoricește scurt, la etapa socialistă a revoluției.

Monarhia, reazim principal al forțelor reacțiunii din țara noastră, fundamental opusă caracterului nou, democrat-popular al puterii de stat, a fost înlăturată pentru totdeauna de la cîrma țării prin actul revoluționar de la 30 Decembrie 1947. Cucerirea întregii puteri de către clasa muncitoare și proclamarea Republicii Populare Romîne a marcat trecerea la opera de construire a socialismului în țara noastră. „Aceasta — arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej — a fost o victorie istorică a clasei muncitoare aliate cu țărănimea muncitoare, o victorie istorică a luptei unite a poporului romîn și a minorităților naționale"[1].

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, 1956, p. 835.

Instaurarea dictaturii proletariatului a deschis calea unor noi și profunde transformări în toate sectoarele societății noastre, a creat condițiile lichidării puterii economice a burgheziei și ale făuririi bazei tehnico-materiale a socialismului. Subliniind însemnătatea deosebită a acestui fapt, tov. Gh. Gheorghiu-Dej arată: „Smulgerea puterii politice din mîinile claselor exploatatoare de către proletariat reprezintă cucerirea fundamentală a oamenilor muncii din Romînia. Ea a însemnat trecerea de la desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice la revoluția socialistă" [1].

Înfăptuirea acestor sarcini nu ar fi fost însă posibilă fără asigurarea unității de acțiune a clasei muncitoare. Întărirea continuă a dictaturii proletariatului, consolidarea forței de acțiune a clasei muncitoare, a rolului ei conducător în construcția socialistă impunea ca o necesitate imperioasă crearea partidului muncitoresc unic, bazat pe tăria invincibilă a învățăturii marxist-leniniste. Crearea Partidului Muncitoresc Romîn, prin unificarea partidului comunist și a partidului social-democrat, la congresul din februarie 1948, a însemnat victoria definitivă a marxism-leninismului asupra reformismului în mișcarea muncitorească din Romînia. În condițiile dictaturii proletariatului, într-o și mai largă măsură decît în prima etapă a revoluției, politica partidului nostru a devenit temelia întregii activități creatoare a maselor populare conduse de clasa muncitoare, îndreptarul unic și atotcuprinzător al activității statului democrat-popular.

Urmînd linia trasată de Congresul I al P.M.R., statul democrat-popular, prin actul revoluționar de la 11 iunie 1948, a naționalizat principalele mijloace de producție industriale, bancare și de transport, transformîndu-le în proprietate socialistă — bun al întregului popor muncitor. A fost creat astfel un puternic sector socialist, cu rol conducător în întreaga economie națională, în cadrul căruia a fost rezolvată definitiv contradicția dintre relațiile de producție capitaliste și caracterul social al forțelor de producție. Puterea economică a trecut în mîinile proletariatului, clasa care deținea și puterea politică.

Partidul nostru, aplicînd creator învățătura leninistă despre necesitatea făuririi unei economii socialiste unitare, bazată pe același tip — socialist — de relații de producție, atît în industrie cît și în agricultură, a elaborat un amplu program de transformare socialistă a agriculturii. Plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949 a deschis țărănimii muncitoare din țara noastră drumul larg al participării active la opera de construire a socialismului.

Întreaga desfășurare a revoluției populare în țara noastră, ca unic proces revoluționar neîntrerupt, marile transformări socialiste în viața economică și culturală a Romîniei sînt rezultatul unui proces istoric obiectiv, cu rădăcini adînci în întreaga dezvoltare social-economică a țării, în lupta revoluționară a maselor populare, conduse de clasa muncitoare în frunte cu partidul său comunist. „Regimul nostru democrat-popular

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, 1956, p. 392.

— subliniază tov. Gh. Gheorghiu-Dej — este rodul unor necesităţi obiective ale vieţii sociale, rodul evoluţiei istorice a poporului nostru" [1].

*

Realizările obţinute de poporul romîn în aceşti cincisprezece ani sînt de însemnătate istorică. Succesele hotărîtoare dobîndite în procesul de construire a bazei economice a socialismului — rod al muncii creatoare pline de entuziasm şi abnegaţie a clasei muncitoare, a ţărănimii muncitoare şi a intelectualităţii legate de popor, sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn — au transformat Romînia, într-o perioadă istoriceşte scurtă, dintr-o ţară înapoiată, cu o economie naţională înăbuşită de opresiunea capitalului străin, într-o ţară industrial-agrară, cu o industrie dezvoltată şi cu o agricultură în plin proces de transformare socialistă.

Creşterea participării maselor la creaţia istorică conştientă constituie o caracteristică a epocii noastre. Subliniind justeţea observaţiei lui Marx după care „o dată cu profunzimea acţiunii istorice va creşte ... şi amploarea masei care o înfăptuieşte" [2], Lenin a arătat că ea constituie o lege generală de dezvoltare a societăţii. În condiţiile construirii socialismului, transformările profunde în toate domeniile vieţii sociale necesită intrarea în acţiune a celor mai largi mase de oameni ai muncii. Clasa muncitoare, forţa conducătoare a întregii societăţi, trebuie să-şi asigure sprijinul larg al maselor populare, profund interesate în zdrobirea împotrivirii duşmanului de clasă şi în construirea noii societăţi.

În îndeplinirea sarcinilor fundamentale ale construirii socialismului un rol deosebit de important revine *industrializării socialiste a ţării*. Aplicînd în mod creator şi cu fermitate învăţătura leninistă, verificată istoriceşte de uriaşele succese dobîndite de Uniunea Sovietică, ţară care a deschis drumul omenirii spre socialism, Conferinţa Naţională a Partidului Comunist Romîn din octombrie 1945 a trasat ca linie generală a dezvoltării economice a Romîniei, linia industrializării socialiste.

Creşterea cu precădere a producţiei mijloacelor de producţie asigură înzestrarea tehnică superioară a tuturor ramurilor economiei naţionale, realizarea reproducţiei socialiste lărgite. O industrie grea puternică, dezvoltată pe linia valorificării bogăţiilor naturale ale ţării şi a necesităţilor interne, constituie pivotul în jurul căruia se dezvoltă întreaga economie socialistă a ţării. Acest profund adevăr istoric, pus în lumină de învăţătura marxist-leninistă, străbate întreaga politică de construcţie economică desfăşurată de partidul nostru.

Acţionînd cu fermitate şi consecvenţă pe această cale, poporul romîn a obţinut realizări de seamă în dezvoltarea industriei socialiste. Este semnificativ faptul că producţia industrială pe un singur trimestru al anului 1959 este mai mare decît producţia obţinută în întreg anul 1938. Ţara noastră produce astăzi cea mai mare parte a maşinilor şi utilajelor necesare dezvoltării economiei naţionale, şi asigură totodată o însemnată cantitate de produse pentru piaţa externă.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, 1956, p. 835.
[2] K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 2, E.S.P.L.P., 1958, p. 91.

Ramuri industriale noi de vitală importanță pentru mersul înainte al ansamblului economiei naționale sînt în plină dezvoltare. A fost creată și se dezvoltă o puternică industrie constructoare de mașini și de prelucrare a metalelor, a cărei producție a depășit în anul 1958 de 7,5 ori nivelul atins în 1938, iar în anul în curs se înregistrează o creștere de 80% față de anul 1955. În cadrul industriei siderurgice, ramură hotărîtoare a industriei noi, socialiste, au intrat în funcțiune între anii 1955—1959 însemnate unități de producție : o uzină coxo-chimică, un furnal de 700 m.c., un laminor blooming, o oțelărie Siemens-Martin la Hunedoara, o fabrică de țevi la Roman și altele. Pe linia sarcinilor Congresului al II-lea al P.M.R. producția industriei chimice a crescut între anii 1955—1959 de circa două ori cu un ritm mediu anual de 19%, urmînd ca pînă la sfîrșitul acestui an să depășească de 10 ori nivelul anului 1938. În cadrul acestei industrii au fost create o serie de noi ramuri, cu pondere în dezvoltarea economică a țării și în ridicarea nivelului de trai al populației : producția de îngrășăminte chimice, de fire și fibre sintetice, mase plastice, medicamente de sinteză etc. S-au construit și sînt în curs de construcție mari unități de producție care valorifică pe o treaptă superioară gazele naturale, sarea, stuful și altele.

Progresul însemnat realizat în dezvoltarea industrială a țării reiese cu limpezime din compararea cifrelor de producție ale anului 1938 cu cele actuale : întreaga producție din 1938 se realizează în acest an la oțel în numai 63 de zile, la construcțiile de mașini în 42 de zile, la energia electrică—în 60 de zile, la produse sodice—în 75 de zile. Între anii 1955—1959, producția globală industrială a țării s-a dezvoltat cu un ritm mediu anual de creștere de aproape 10%. În ultimii trei ani s-au construit 38 întreprinderi industriale și 40 secții noi și s-au dezvoltat și modernizat capacitățile de producție la 125 întreprinderi industriale existente.

Ca urmare a politicii de dezvoltare cu precădere a industriei grele, producția industriei mijloacelor de producție a crescut în această perioadă cu un ritm mediu anual de 11,6%.

Totodată a avut loc o dezvoltare însemnată a industriei bunurilor de consum a cărei producție a sporit între anii 1955—1959 cu un ritm mediu anual de 6,5%. Creșterea producției bunurilor de larg consum, lărgirea sortimentelor și îmbunătățirea continuă a calității lor, contribuie într-o măsură crescîndă la satisfacerea cerințelor și a exigențelor în aprovizionarea oamenilor muncii. Pe linia dezvoltării neîntrerupte a industriei ușoare și alimentare, volumul de investiții prevăzut pe anul 1959 este cu circa 53% mai mare față de volumul investițiilor destinate acestui sector în 1958. Se acordă o deosebită atenție dezvoltării resurselor interne de materii prime, posibilitățile de import fiind folosite, îndeosebi, pentru dezvoltarea bazei tehnice de prelucrare a acestor materii, spre a se satisface astfel, într-o măsură mereu mai mare, cerințele crescînde ale populației.

Creșterea rapidă a productivității muncii în toate ramurile economiei naționale a constituit o preocupare centrală pentru lucrătorii din domeniul economiei. Menționăm faptul, deosebit de pozitiv, că, în ultimii ani, trei sferturi din creșterea producției industriale a fost obținută pe seama ridicării productivității muncii.

Plenara C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958 studiind posibilitățile dezvoltării economiei naționale, a acordat o deosebită atenție mobilizării tuturor eforturilor oamenilor muncii pentru scoaterea la lumină și valorificarea rezervelor mari existente în toate ramurile economiei, pentru realizarea de economii cît mai mari în vederea sporirii acumulărilor necesare investițiilor — singura cale de dezvoltare rapidă a forțelor de producție, de creare a bazei tehnico-materiale a socialismului.

Chemînd masele largi de oameni ai muncii să descopere și să lupte pentru valorificarea acestor rezerve materiale și financiare în domeniul lor de activitate, Plenara a subliniat că victoria deplină a socialismului în patria noastră „...este cu putință numai prin concentrarea eforturilor poporului muncitor condus de partid către sarcinile sporirii continue a forțelor de producție, industrializării socialiste a țării și transformării socialiste a agriculturii, utilării cu tehnica avansată a industriei și a agriculturii, ridicării continue a productivității muncii" [1].

În raportul prezentat de tov. Gh. Gheorghiu-Dej la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959 sînt subliniate succesele obținute de oamenii muncii din țara noastră în lupta pentru reducerea prețului de cost, pentru realizarea de economii și valorificarea rezervelor interne existente în toate ramurile economiei naționale. Economiile realizate în perioada 1956—1959 reprezintă, pe ansamblul economiei naționale, aproape 9,4 miliarde lei. În aceeași perioadă, în cadrul industriei republicane, s-a realizat o reducere a prețului de cost cu 12%.

Succesele obținute pînă acum ne dau certitudinea că prevederile Directivelor Congresului al II-lea al partidului nostru privind creșterea producției cu 60—65% pe ansamblul industriei socialiste vor fi îndeplinite și chiar depășite la o serie de principale produse industriale.

Realizările de mare însemnătate, obținute în *procesul de transformare socialistă a agriculturii* în țara noastră, reprezintă „o adevărată revoluție care transformă din temelii relațiile social-economice la țară, întregul mod de trai al țărănimii muncitoare, toată înfățișarea satului nostru" [2]. Luptînd pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare sub conducerea clasei muncitoare, în scopul construirii socialismului, partidul nostru a desfășurat în întreaga perioadă care a trecut de la apariția istoricei hotărîri a Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 3—5 martie 1949, și îndeosebi după Congresul al II-lea al partidului, o intensă muncă politică organizatorică în rîndurile țărănimii muncitoare. Pînă la sfîrșitul lunii iulie a.c. aproape 2 500 000 de familii din totalul de circa 3 600 000 de familii țărănești au pășit cu hotărîre și încredere pe calea socialistă a dezvoltării agriculturii, și acest număr este în continuă creștere. Țărănimea cooperativizată constituie azi o uriașă forță a construcției socialiste. Sectorul socialist în agricultură reprezintă 69% din suprafața arabilă a țării, iar ritmul său de dezvoltare se intensifică mereu.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958*, Ed. politică, p. 76.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de-al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, 1959, p. 17.

Energia revoluționară, hotărîrea și avîntul cu care țărănimea noastră muncitoare participă activ la munca și lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii se manifestă în rezultatele bune obținute de numeroase gospodării agricole colective și întovărășiri agricole, în creșterea producției agricole și în asigurarea unor venituri sporite membrilor lor. Aceste unități socialiste constituie exemple concrete și hotărîtoare ale superiorității agriculturii socialiste și constituie un imbold viu pentru întreaga țărănime muncitoare din țara noastră. Ele contribuie la întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare.

Grija mereu prezentă a statului democrat-popular asigură dotarea agriculturii cu tractoare, combine și alte mașini agricole, precum și cu îngrășăminte chimice, neprecupețind nici un efort pentru ca înzestrarea tehnică a agriculturii să țină pasul puternicului avînt luat de transformarea socialistă a agriculturii. Între anii 1956—1959 investițiile din agricultură s-au ridicat la 8,7 miliarde lei, dintre care pentru utilaje și agregate agricole peste 3,6 miliarde lei, pentru construcții aproape 2 miliarde lei, pentru animale de producție și de muncă, peste un miliard lei. Crește an de an contribuția sectorului socialist la alcătuirea fondului central de produse agricole.

În aceste condiții noi, de avînt în dezvoltarea agriculturii țării noastre pe făgașul socialismului, a devenit posibilă trecerea la lichidarea oricăror forme și rămășițe ale exploatării omului de către om în agricultură. Decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. din 28 martie 1959 prevede interzicerea dării în parte sau în arendă a terenurilor agricole de orice fel, interzicerea oricărui fel de exploatare a muncii străine de către producătorii agricoli și trecerea în folosința gospodăriilor socialiste sau a altor unități socialiste a terenurilor agricole care depășesc puterea de muncă a chiaburilor și familiilor lor, ceea ce înseamnă lichidarea bazei economice a chiaburimii și deci, desființarea ei ca clasă.

Aceste mari și fundamentale prefaceri petrecute în procesul dezvoltării țării noastre spre socialism nu trebuie însă să constituie motive de autoliniștire. Înaintarea construcției socialiste are loc în condițiile existenței luptei de clasă, în condiții cînd cercurile imperialiste agresive tind spre subminarea puterii de stat a clasei muncitoare și stimulează acțiunile dușmănoase ale rămășițelor claselor exploatatoare și ale altor elemente antisocialiste. Practica construcției socialiste în țara noastră confirmă deplina valabilitate a învățăturii marxist-leniniste cu privire la trăsăturile fundamentale ale perioadei de trecere de la capitalism la socialism. În întreaga perioadă următoare instaurării dictaturii proletariatului, contradicția fundamentală, principalul izvor al mersului înainte al societății, continuă să fie contradicția dintre proletariatul, devenit acum clasă dominantă, posesor al principalelor mijloace de producție și rămășițele claselor exploatatoare care visează la restaurarea vechilor rînduieli. Lupta de clasă prin care se rezolvă contradicția fundamentală a perioadei de trecere, constituie, în tot acest timp, o lege a dezvoltării sociale.

Dușmanii regimului democrat-popular, recrutați din rîndurile foștilor moșieri, ale foștilor fabricanți și mari comercianți, ale foștilor chiaburi, legionari și membri activi ai fostelor partide ale claselor exploatatoare, își

îndreaptă acțiunile lor ostile socialismului, îndeosebi, spre subminarea proprietății obștești. Prin delapidări și furturi, prin distrugere de bunuri și risipă din avutul obștesc, prin încercări de speculă și răspîndirea de calomnii, ei tind să zădărnicească procesul ridicării continue a nivelului de trai, să surpe încrederea maselor populare în regimul democrat-popular. Numai prin ridicarea continuă a vigilenței revoluționare a oamenilor muncii, prin mobilizarea întregului popor muncitor pentru apărarea cuceririlor sale revoluționare și prin respingerea hotărîtă a oricăror tendințe de minimalizare a însemnătății luptei de clasă în perioada de trecere se creează condițiile ca aceste elemente dușmănoase să fie puse în imposibilitate de a lovi în interesele fundamentale ale oamenilor muncii.

Realizările importante obținute de poporul nostru în dezvoltarea diferitelor ramuri ale economiei naționale, în creșterea productivității muncii constituie baza materială trainică a dezvoltării și ridicării continue a nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii.

Partidul și Guvernul își îndreaptă permanent atenția spre îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață ale maselor largi populare, spre ridicarea treptată a salariului real al oamenilor muncii din economie și din viața social-culturală a țării, considerînd aceasta drept o sarcină de căpetenie a întregii sale activități economice. Pentru realizarea acestui obiectiv partidul nostru aplică în mod consecvent principiul repartiției după cantitatea, calitatea și însemnătatea socială a muncii depuse, asigurînd îmbinarea intereselor întregii societăți cu interesele materiale, personale ale celor ce muncesc. Între anii 1955—1958, veniturile bănești ale oamenilor muncii provenite din salarii, alocații de stat pentru copii și din pensii au sporit cu circa 8,4 miliarde lei.

Succese însemnate au fost obținute și în ridicarea nivelului de viață al maselor țărănești. Traiul zilnic al țărănimii muncitoare, aspectul și nivelul social-cultural al satului au făcut un mare salt înainte pe drumul asigurării unei vieți îmbelșugate, îndeosebi, în comunele și raioanele colectivizate. Numai într-un singur an, 1958, țărănimea din țara noastră a obținut din vînzarea către stat a produselor agricole peste 8 miliarde lei, adică cu 2,2 miliarde lei mai mult decît în 1955.

Ridicarea continuă a nivelului de trai al oamenilor muncii se reflectă și în creșterea neîntreruptă a cheltuielilor social-culturale ale statului nostru democrat-popular, în însemnatele mijloace pe care statul le pune la dispoziția maselor de oameni ai muncii, gratuit sau cu plată redusă, pentru nevoile lor social-culturale, pentru trimiteri la odihnă, ocrotirea și îngrijirea sănătății, învățămînt, ajutoare pentru copii și altele.

Din cheltuielile social-culturale ale statului, care au crescut de la 6,8 miliarde lei în 1955, la 11,3 miliarde lei în 1958, revine în medie, pentru fiecare familie de muncitori, peste 3 000 de lei pe an.

Analizînd succesele însemnate obținute de poporul nostru sub conducerea clasei muncitoare în frunte cu P.M.R. pe drumul construcției socialiste, ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959 a hotărît luarea unui ansamblu de măsuri privitoare la o nouă creștere a salariului real al muncitorilor și, o dată cu aceasta, pentru creșterea cîștigurilor tuturor oamenilor muncii. Noile măsuri prevăd majorarea salariilor tarifare,

reducerea impozitului pe salariu și sporirea pensiilor, împreună cu efectuarea unei noi reduceri a prețurilor de vînzare la peste 2 600 sortimente de produse industriale și alimentare. Aplicarea acestor măsuri va duce la o creștere netă de 4,7 miliarde lei anual a veniturilor oamenilor muncii.

Subliniind deosebita importanță a acestei hotărîri, ca și efortul mare pe care îl necesită din partea economiei naționale, tov. Gh. Gheorghiu-Dej, în raportul ținut la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie a. c., arată necesitatea desfășurării unei acțiuni politice largi, de mobilizare a oamenilor muncii în întrecerea socialistă, pentru descoperirea și valorificarea rezervelor interne și pentru reducerea cheltuielilor de producție în toate ramurile economiei. „Avem certitudinea — precizează tov. Gh. Gheorghiu-Dej — că noua sporire a veniturilor reale ale oamenilor muncii va duce la un și mai puternic avînt în dezvoltarea economiei naționale, la întărirea unității moral-politice a întregului popor în jurul partidului și guvernului, la noi succese în opera de construire a socialismului în patria noastră" [1].

Dezvoltarea continuă a țării noastre pe drumul socialismului, sub conducerea înțeleaptă a partidului clasei muncitoare, constituie chezășia îmbunătățirii continue a condițiilor de trai ale oamenilor muncii.

Procesul complex al dezvoltării spre socialism a țării noastre se desfășoară în condițiile consolidării continue a sistemului mondial al socialismului. Unitatea și colaborarea frățească a țărilor socialiste, relațiile internaționale de tip nou ce se dezvoltă între aceste țări, se întemeiază pe caracterul orînduirii lor social-economice, pe unitatea intereselor lor fundamentale, pe concepția unică, marxist-leninistă, care călăuzește activitatea partidelor comuniste și muncitorești ce conduc aceste țări spre același scop final — construirea comunismului.

Succesele obținute de poporul nostru sînt mult înlesnite de ajutorul multilateral și frățesc acordat de Uniunea Sovietică, ca și de relațiile de prietenie și colaborare tovărășească stabilite cu toate țările lagărului socialist. Sprijinul larg acordat de Uniunea Sovietică asigură accelerarea ritmului de dezvoltare a forțelor de producție în întreg lagărul socialist și folosirea maximă a posibilităților de dezvoltare a fiecărui stat socialist. Ajutorul internaționalist al Uniunii Sovietice în toate sectoarele construcției socialiste are o importanță uriașă pentru dezvoltarea economiei naționale a țării noastre, în ridicarea continuă a nivelului de trai al oamenilor muncii din patria noastră, în desfășurarea revoluției culturale etc. Prietenia frățească și alianța cu U.R.S.S. sînt chezășia securității și apărării independenței țării noastre.

Practica dezvoltării țărilor socialiste și a relațiilor dintre ele a evidențiat nu numai unitatea orînduirii lor social-economice, ci și faptul că în mod obiectiv și necesar ele constituie un sistem economic unic cu legi proprii economiei socialiste, opus sistemului mondial capitalist. Diviziunea internațională socialistă a muncii este o necesitate obiectivă, determinată de acțiunea legii dezvoltării planice, proporționale, a economiei socialiste.

[1] Vezi *Scînteia* din 16 iulie 1959, p. 3.

Ea conduce la specializarea producției țărilor socialiste, la coordonarea planurilor de perspectivă a dezvoltării economiei lor naționale.

În raportul prezentat de tov. N. S. Hrușciov la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S., pe baza generalizării experienței dezvoltării Uniunii Sovietice și a celorlalte țări socialiste, se formulează o concluzie de mare însemnătate teoretică și practică : „Ritmul rapid este o lege generală a socialismului, confirmată în prezent de experiența tuturor țărilor lagărului socialist" [1]. Țările socialiste, unele din ele în trecut înapoiate din punct de vedere economic și cultural, se dezvoltă astăzi într-un ritm rapid, datorită atît posibilităților proprii, larg deschise de puterea populară, cît și datorită relațiilor internaționale de tip nou stabilite cu celelalte țări ale lagărului socialist, și în primul rînd cu Uniunea Sovietică. Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. a fundamentat o teză teoretică de excepțională însemnătate pentru dezvoltarea viitoare a țărilor socialiste : „...țările socialiste, folosind cu succes posibilitățile proprii orînduirii socialiste, vor trece mai mult sau mai puțin simultan la faza superioară a societății comuniste" [2].

Biroul politic al C.C. al P.M.R., luînd în dezbatere propunerile privitoare la elaborarea unui plan de perspectivă al dezvoltării economiei naționale, a hotărît să intensifice lucrările pentru întocmirea unei schițe program pe o perioadă de 15 ani. Prima etapă a acestui program va fi planul economic pe perioada 1960—1965, al cărui proiect va fi dezbătut pe larg de oamenii muncii și supus apoi aprobării celui de-al III-lea Congres al P.M.R.

Înfăptuirea prevederilor primei etape (1960—1965) a acestui program va însemna *terminarea în linii mari a construirii socialismului și trecerea la o nouă etapă — aceea a desăvîrșirii construcției socialiste.*

*

Statul democrat-popular, subliniind permanent legătura necesară, de esență, între opera de construire a economiei socialiste și revoluția culturală, a asigurat o înflorire fără precedent în istoria țării noastre a științei și culturii naționale.

Socialismul nu poate fi construit decît prin participarea activă și conștientă a milioanelor de oameni ai muncii. Înaintarea conștientă a societății spre socialism este condiționată de cunoașterea legilor obiective ale dezvoltării sociale. Necesitatea obiectivă — stihinică și spontană în societățile bazate pe exploatarea omului de către om — devine o necesitate înțeleasă, iar omenirea eliberată din robia capitalului înfăptuiește saltul istoric din domeniul necesității în domeniul libertății. Realizarea acestui proces implică revoluționarea întregii societăți, transformarea din temelii nu numai a modului de producție ci și a întregului fel de a gîndi al omului care a fost dominat de stihia socială și ținut în bezna inculturii de clasele dominante, transformarea nu numai a existenței sociale ci și a conștiinței sociale.

---

[1] N. S. Hrușciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965*, Ed. politică, 1959, p. 83.

[2] *Ibidem*, p. 140.

Socialismul începe acolo unde milioane de oameni își însușesc cultura; înfăptuirea acestui principiu leninist a constituit o preocupare fundamentală a partidului nostru și a statului democrat-popular. Înapoierea culturală, analfabetismul, propagarea largă a misticismului — arme preferate ale vechilor clase dominante pentru oprimarea politică și spirituală a maselor — aparțin astăzi trecutului. Datorită luptei pline de abnegație a oamenilor muncii, călăuziți de clasa muncitoare, au fost făurite condițiile necesare pentru dezvoltarea culturii socialiste, pentru ridicarea la viață culturală intensă a celor mai largi pături sociale.

Revoluția culturală înfăptuită în țara noastră sub conducerea partidului înseamnă, în primul rînd, schimbarea radicală a conținutului de clasă al culturii. Întreaga activitate culturală a statului, instituțiile culturale și științifice au devenit mijloace ale educației și instrucției comuniste. Răspîndirea largă în masele de oameni ai muncii a ideologiei marxist-leniniste, devenită ideologie dominantă în condițiile dictaturii proletariatului, influențează profund formarea și dezvoltarea tuturor formelor conștiinței sociale. Ea înarmează oamenii muncii cu un instrument puternic de cunoaștere și transformare a lumii, fundamentează științific convingerea lor nestrămutată în victoria socialismului și contribuie efectiv la eliberarea conștiinței lor de rămășițele vechii mentalități ale lumii burgheze și la formarea trăsăturilor morale ale omului nou, constructor conștient al socialismului.

Încercarea de eludare a caracterului de clasă al culturii socialiste — laitmotiv învechit al reprezentanților ideologiei burgheze — și-a găsit susținători fervenți printre revizioniștii contemporani, care, pentru a lovi în teoria marxist-leninistă a luptei de clasă, propun dezvoltarea unei culturi autonome, orientată spre umanismul abstract al „desăvîrșirii morale" deasupra oricăror antagonisme de clasă. Decretînd „lipsa de consistență" a contradicției dintre proletariat și burghezie și negînd rolul fundamental al luptei de clasă, acești revizioniști susțin, în fond, pozițiile burgheziei și luptă împotriva clasei muncitoare.

Partidul nostru călăuzindu-se după învățătura marxist-leninistă și ținînd seama de faptul obiectiv al rămînerii în urmă a conștiinței sociale față de dezvoltarea existenței sociale, intervine activ în vederea educării ideologice a tuturor oamenilor muncii. Rolul conducător al partidului constituie unul din principiile fundamentale ale construirii noii culturi socialiste. Partidul Muncitoresc Romîn organizează și conduce întreaga viață culturală a țării noastre. Organizațiile de masă, instituțiile culturale și științifice, întreg complexul de măsuri prin care statul dictaturii proletariatului își realizează funcția sa cultural-educativă sînt utilizate ca pîrghii pentru răspîndirea în cele mai largi mase de oameni ai muncii a liniei științifice a partidului. Teza reacționară despre dezvoltarea spontană, „liberă", a conștiinței sociale, promovată de revizioniștii contemporani, neagă necesitatea conducerii de către partid a procesului formării conștiinței socialiste. Sub pretextul afirmării rolului determinant al existenței sociale este falsificată însăși realitatea socială obiectivă, negîndu-se lupta ascuțită purtată în toate sectoarele vieții sociale — economie, ideologie, politică — între burghezia reacționară condamnată la pieire și clasa muncitoare,

purtătoare a progresului social, luptă care impune organizarea clasei muncitoare, făurirea acelei avangărzi conştiente, înarmate cu perspectiva ştiinţifică a evenimentelor — care este partidul revoluţionar marxist-leninist. Criticînd necruţător aceleaşi tendinţe revizioniste de negare a rolului conducător al partidului clasei muncitoare în chestiunile ideologice, Lenin precizează într-o convorbire cu Clara Zetkin : „Noi sîntem comunişti. Noi nu trebuie să stăm cu mîinile încrucişate şi să lăsăm haosului posibilitatea să se dezvolte în orice direcţie. Noi trebuie să conducem în mod sistematic acest proces şi să-i organizăm rezultatele" [1].

Partidul Muncitoresc Romîn a acordat, întotdeauna, o deosebită însemnătate educării intelectualităţii şi atragerii ei alături de clasa muncitoare la lupta pentru socialism. Într-un document de partid din frămîntatele zile ale pregătirii eliberării patriei noastre de sub jugul fascist se subliniază : „Menirea intelectualităţii romîneşti este să stea alături de popor şi să păstreze licărirea de lumină în clipele cele mai întunecate" [2]. În anii puterii populare, marea majoritate a vechii intelectualităţi a trecut treptat de partea maselor populare, contribuind la opera de construcţie socialistă. Alături de ei, sub atenta îndrumare a partidului, s-au dezvoltat noile generaţii de intelectuali, crescuţi şi educaţi de regimul nostru democrat-popular. Procesul contopirii într-un singur tot al intelectualităţii vechi şi noi din ţara noastră constituie una din izbînzile de seamă ale puterii populare. După cum precizează tov. Gh. Gheorghiu-Dej, în procesul complex al construirii socialismului „... intelectualitatea veche se transformă şi se contopeşte cu noile generaţii de intelectuali formaţi în anii puterii populare, alcătuind un unic detaşament al intelectualităţii legate de popor, devotată construcţiei socialiste şi încurajată de dragostea şi preţuirea tuturor celor ce muncesc" [3].

Desfăşurarea revoluţiei culturale implică lupta hotărîtă şi necruţătoare împotriva moralei şi ideologiei burgheze propagată de oficinile imperialismului contemporan şi sprijinită de rămăşiţele claselor exploatatoare. Lupta ideologiei socialiste împotriva ideologiei burgheze este parte integrantă a luptei întregului popor pentru victoria socialismului. Lucrările Congresului al II-lea al P.M.R. au arătat că în actuala etapă a perioadei de trecere de la capitalism la socialism duşmanul de clasă zdrobit în sectoarele hotărîtoare ale economiei îşi îndreaptă tot mai mult eforturile pe tărîmul ideologiei. Acest fapt constituie un fenomen social obiectiv, lupta ideologică fiind una din principalele forme de manifestare ale luptei de clasă. Marşului victorios al ideilor socialismului, care devin concepţia despre lume a tot mai numeroşi oameni din lumea întreagă, burghezia imperialistă îi opune denaturarea şi calomnierea învăţăturii marxist-leniniste, încercarea de a semăna confuzii în mase. Respingerea şi demascarea manifestărilor de orice fel ale filozofiei burgheze reacţionare, intensificarea luptei împotriva curentelor revizioniste în mişcarea muncitorească şi comunistă, contribuie la zdrobirea ideologică a duşmanului de clasă.

[1] V. I. Lenin, *Despre cultură şi artă*, E.S.P.L.P., 1957, p. 616.

[2] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia*, Ed. P.M.R., 1951, p. 364.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de-al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, 1959, p. 23.

Activiștii frontului filozofic din țara noastră consideră lupta pentru apărarea purității învățăturii marxist-leniniste, împotriva oricăror influențe ale ideologiei burgheze reacționare drept una din sarcinile lor fundamentale în făurirea noii culturi socialiste.

Ca rezultat al intensei activități educative desfășurate de partid cresc și se dezvoltă zi de zi noile trăsături moral-politice ale oamenilor muncii. Formată pe baza noilor relații de producție — de tip socialist — și în luptă cu morala putredă burgheză și mic-burgheză, noua morală socialistă servește activ luptei de clasă a proletariatului.

Patriotismul — manifestat prin noua atitudine față de muncă și avutul obștesc, prin atașamentul față de stat și partid, prin vigilența revoluționară și respectarea legalității populare — se împletește strîns cu internaționalismul proletar, cu dragostea frățească și recunoștința sinceră pentru marea patrie a socialismului biruitor, Uniunea Sovietică, prima țară din lume care pășește azi pe calea construirii desfășurate a comunismului, cu dragostea frățească pentru toate popoarele țărilor de democrație populară. Conștiința unității de nezdruncinat a întregului lagăr al socialismului este legată strîns de hotărîrea de a lupta neobosit pentru continua lui întărire. Solidaritatea cu oamenii muncii din toate țările lumii se îmbină armonios cu sprijinirea luptei popoarelor pentru apărarea și consolidarea păcii, pentru democrație și socialism.

Alături de poporul romîn participă în mod activ la opera de construire a orînduirii socialiste și oamenii muncii aparținînd tuturor minorităților naționale din țara noastră. Realizările obținute de poporul nostru de-a lungul celor 15 ani care au trecut de la eliberarea patriei arată că problema națională a putut fi rezolvată în R.P. Romînă deplin și definitiv, pe bazele marxism-leninismului, datorită profundelor transformări revoluționare petrecute în viața țării, datorită instaurării puterii muncitorilor și țăranilor, sub conducerea partidului revoluționar al clasei muncitoare, datorită victoriei noii orînduiri sociale în care a fost lichidată exploatarea omului de către om, datorită dezvoltării continue a relațiilor sociale socialiste. Egalitatea desăvîrșită în toate domeniile vieții sociale a tuturor naționalităților conlocuitoare cu poporul romîn este legiferată de puterea de stat democrat-populară, asigurîndu-i-se totodată și o deplină realizare în fapt. Partidul și Guvernul educă oamenii muncii în spiritul luptei intransigente împotriva oricăror manifestări șovine, din partea oricui ar veni, ca și împotriva tendințelor de izolare națională.

Procesul multilateral al educării politico-ideologice a oamenilor muncii, înarmarea maselor largi populare cu ideologia socialistă contribuie la întărirea unității moral-politice a poporului nostru, la consolidarea unității indestructibile a oamenilor muncii în jurul Partidului și Guvernului. Cerințele dezvoltării istorice, linia politică fermă a Partidului și a Guvernului de construire a societății socialiste, de continuă ridicare a nivelului de trai al celor de muncesc devin o necesitate înțeleasă și întrunesc sprijinul și atașamentul celor mai largi mase populare.

Statul democrat-popular, principalul instrument al construcției socialiste, își întemeiază forța sa de neclintit pe devotamentul maselor largi populare, pe continua activizare a oamenilor muncii în toate domeniile

vieții obștești, pe tărîmul construcției economice, de stat și culturale. „În concepția noastră — arată V. I. Lenin — un stat este puternic prin conștiința maselor. El este puternic atunci cînd masele știu totul și cînd fac totul în mod conștient" [1]. Principiul centralismului democratic este principiul fundamental al vieții de stat, al construcției socialiste. El asigură îmbinarea armonioasă a conducerii unitare, a capacității de a coordona și conduce activitatea maselor populare cu atragerea largă a maselor la conducerea treburilor obștești, subordonarea intereselor particulare față de cele generale, înfăptuirea și apărarea intereselor fundamentale ale celor ce muncesc.

În condițiile perioadei de trecere, alături de menținerea funcției statului de reprimare a oricăror încercări de subminare a cuceririlor revoluționare ale oamenilor muncii, se desfășoară larg „...un proces de continuă dezvoltare a democrației socialiste, care asigură participarea activă, în forme multiple, a maselor oamenilor muncii la conducerea treburilor obștești în strînsă îmbinare cu dezvoltarea funcțiilor economice și educative ale statului socialist, funcții care au un rol uriaș în făurirea economiei socialiste unitare și în formarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii" [2].

La baza tuturor acestor realizări istorice obținute de oamenii muncii din țara noastră, în procesul construcției socialiste, a stat și continuă să stea, linia politică fermă elaborată de Partidul Muncitoresc Romîn, care a organizat, coordonat și condus lupta întregului popor pe drumul socialismului. Pe măsura înaintării procesului de construire a socialismului crește însemnătatea rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate, social-economică și ideologică. Succesele hotărîtoare obținute de oamenii muncii din țara noastră, călăuziți de partidul clasei muncitoare, relevă falsitatea și caracterul primejdios pentru construcția socialistă al tezelor promovate de reprezentanții revizionismului contemporan, care neagă necesitatea rolului conducător al partidului sub pretextul născocit al „pericolul contopirii" partidului cu aparatul de stat. Însești legile obiective ale construcției socialiste cer conducerea conștientă a acestui proces și impun ca o necesitate obiectivă întărirea continuă a rolului conducător al partidului.

Partidul se preocupă necontenit de ridicarea conștiinței maselor la nivelul sarcinilor măreție ale epocii noastre, le mobilizează la luptă împotriva rutinei și conservatorismului, pentru asigurarea unui ritm rapid de dezvoltare spre socialism. Partidul îndrumă și controlează permanent întreaga activitate a aparatului de stat, asigurînd realizarea în toate verigile sale a intereselor fundamentale ale oamenilor muncii.

Întreaga experiență a desfășurării revoluției populare în țara noastră, ca și experiența Uniunii Sovietice și a celorlalte țări socialiste, confirmă pe deplin profunda justețe a teoriei marxist-leniniste, potrivit căreia procesele revoluției socialiste și construcției socialiste se bazează pe o serie de legi principale, proprii tuturor țărilor care pășesc pe drumul socialismului. Acțiunea acestor legi se realizează în condițiile unei mari varietăți

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, E.S.P.L.P., 1954, p. 240.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 14.

de particularități și tradiții naționale, consecință a caracterului specific al dezvoltării istorice și de care trebuie, în mod obligatoriu, ținut seama.

Realizările mari obținute de poporul nostru în anii puterii populare, sub conducerea fermă a Partidului Muncitoresc Romîn, sînt mărturie a voinței sale nestrămutate de a lupta și învinge orice greutăți, pentru asigurarea victoriei depline a socialismului. Succesele repurtate în dezvoltarea economiei și culturii, în opera de construcție socialistă, însuflețesc pe oamenii muncii din țara noastră spre noi victorii pe drumul deschis de partid. Ele contribuie la întărirea sistemului mondial al socialismului, la apărarea și consolidarea păcii, la victoria lumii socialiste în întrecerea pașnică cu capitalismul.

Poporul romîn sprijină cu deplină hotărîre politica statului nostru democrat-popular, care, alături de Uniunea Sovietică și de celelalte țări ale lagărului socialist, luptă pentru promovarea politicii de pace și colaborare între cele două sisteme — socialist și capitalist — pe baza principiului leninist al coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri social-politice diferite.

Republica Populară Romînă contribuie activ la realizarea destinderii internaționale și rezolvarea pașnică a problemelor internaționale litigioase. Activitatea statului nostru îndreptată spre asigurarea colaborării pașnice între țările balcanice, întrunește adeziunea opiniei publice din țările socialiste și nesocialiste din Balcani ca și din întreaga lume.

Se dezvoltă rodnic legăturile economice, culturale, științifice ș.a. stabilitate între R.P.R. și numeroase alte state de pe întreg cuprinsul globului, legături întemeiate pe spiritul egalității depline și al avantajului reciproc.

„Poporul romîn — subliniază tov. Gh. Gheorghiu-Dej — este mîndru că alături de Uniunea Sovietică, alături de China populară și de celelalte țări socialiste, pășește umăr la umăr în marea noastră familie, făurind noua societate, sub marele steag spre care se îndreaptă nădejdile și aspirațiile întregii omeniri înaintate, steagul marxism-leninismului" [1].

*

În procesul revoluției culturale și, îndeosebi, în procesul de formare a conștiinței socialiste a oamenilor muncii, științele sociale îndeplinesc un rol deosebit de important. Ele contribuie efectiv, sub conducerea înțeleaptă a partidului, la desfășurarea activității de educare comunistă a maselor, la combaterea ideologiei burgheze reacționare și a diferitelor teorii revizioniste și oportuniste, la triumful ideologiei socialiste și la consolidarea continuă a cuceririlor revoluționare ale poporului nostru.

Tînărul front filozofic din țara noastră întîmpină aniversarea a cincisprezece ani de la eliberarea patriei în condițiile unei perioade de avînt în dezvoltarea cercetărilor de filozofie în țara noastră.

Victoria insurecției armate de la 23 August 1944 și transformările revoluționare care i-au urmat, au deschis o etapă nouă și pe planul dezvoltării gîndirii filozofice, etapa luptei pentru victoria deplină a ideologiei

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 32.

marxist-leniniste în Romînia. Repurtînd o victorie zdrobitoare asupra filozofiei şi sociologiei burgheze reacţionare, filozofia marxist-leninistă a devenit ideologie dominantă, focarul în jurul căruia se încheagă toate formele conştiinţei sociale, întreaga cultură socialistă în plină dezvoltare în ţara noastră.

Încă din anii grei ai ilegalităţii, în condiţiile terorarei sălbatice împotriva oricăror organizaţii progresiste ale maselor muncitoare, P.C.R. a fost purtătorul consecvent al ideilor înaintate ale marxism-leninismului şi a desfăşurat lupta pentru apărarea şi răspîndirea acestora în cele mai largi mase populare.

Documentele de partid din această perioadă conţin o profundă analiză teoretică de pe poziţiile marxism-leninismului a situaţiei social-politice şi economice din Romînia burghezo-moşierească şi a perspectivelor mişcării revoluţionare, împletită cu demascarea şi combaterea tezelor burghezo-liberale şi reformiste.

Lipsită de originalitate şi dezvoltată sub zodia nefastă a curentelor decadente din apusul Europei, filozofia „de casă" promovată de ideologii coaliţiei burghezo-moşiereşti îndeplinea funcţia socială de justificare teoretică şi stimulare practică a politicii de exploatare a maselor populare de aservire a ţării intereselor capitalului străin. „Apă vie" pentru falsele celebrităţi filozofice ale regimului burghezo-moşieresc, neokantianismul, pragmatismul, machismul şi alte „isme" de esenţă comună erau imitate cu zel şi prezentate în veşminte naţionale. Ura împotriva luptei de eliberare a poporului, renegarea ideilor de progres social se împletea cu răspîndirea naţionalismului şovin, a agnosticismului şi rasismului.

După cum a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej, proletariatului din ţara noastră îi revenea încă de la sfîrşitul secolului trecut „sarcina istorică de a duce societatea înainte" [1].

Presa ilegală de partid (*Scînteia*, *Lupta de clasă*, *Tînărul leninist* etc.) a constituit o permanentă tribună de afirmare ideologică a marxiştilor din ţara noastră. Tăişul activităţii lor era îndreptat, mai ales, împotriva sociologilor burghezi, apologeţi ai statului burghezo-moşieresc şi ai regimului fascist, pentru demascarea lor în faţa maselor.

La această activitate au contribuit cu succes şi publicaţiile legale aflate sub influenţa partidului (*Cultura proletară*, *Era nouă*, *Korunk* etc.) în paginile cărora au apărut articole de demascare a ideologiei fasciste, a misticismului şi iraţionalismului.

Lupta comuniştilor pentru răspîndirea şi apărarea filozofiei marxist-leniniste, pentru mobilizarea maselor populare împotriva forţelor reacţiunii, pentru eliberarea lor economică şi social-politică, nu s-a desfăşurat însă pe un teren gol. Ea a fost organic legată de tradiţiile de luptă revoluţionară a poporului romîn, de tradiţiile gîndirii sociale înaintate din ţara noastră (N. Bălcescu, dr. Stîncă, dr. V. Babeş, dr. Gh. Marinescu, E. Racoviţă şi alţii).

În noile condiţii create de victoria insurecţiei armate şi de procesul desfăşurării revoluţiei populare în ţara noastră, lupta pentru afirmarea

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, E.S.P.L.P., ediţia a IV-a, 1956, p. 362.

ideologiei marxist-leniniste s-a ridicat pe o treaptă superioară. Îndată după 23 August 1944, intrînd în legalitate, Partidul Comunist Romîn a pornit o decisivă ofensivă ideologică împotriva întregului eşafodaj spiritual al fostelor clase dominante, pentru răspîndirea şi însuşirea filozofiei marxiste în cele mai largi mase de oameni ai muncii. S-au editat numeroase traduceri din operele fundamentale ale clasicilor marxism-leninismului, lucrări de popularizare a materialismului dialectic şi istoric, studii de filozofie marxist-leninistă. Pentru prima dată în ţara noastră lucrările lui Marx, Engels şi Lenin au fost traduse şi tipărite în tiraje de masă, pătrunzînd în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării.

Un rol de seamă în dezvoltarea creatoare a învăţăturii marxist-leniniste au îndeplinit şi îndeplinesc documentele partidului nostru, rezoluţiile şi hotărîrile Congreselor şi Plenarelor C.C., lucrările şi cuvîntările conducătorilor partidului. În aceste documente de partid au fost elaborate şi rezolvate, teoretic şi practic, problemele hotărîtoare ale dezvoltării Romîniei pe drumul construirii socialismului. Ele constituie un îndreptar al activităţii ideologice pentru cercetătorii din domeniul filozofiei din ţara noastră.

În Documentele partidului nostru, începînd cu cele ale Conferinţei Naţionale a P.C.R. din octombrie 1945, au fost aplicate creator şi dezvoltate principiile leniniste ale industrializării socialiste a ţării pe baza dezvoltării cu precădere a industriei producătoare de mijloace de producţie şi a fost demascată esenţa reacţionară a teoriilor provocate de ideologii burgheziei şi moşierimii din Romînia în problemele dezvoltării economice a ţării. „Aceşti teoreticieni — spunea tov. Gh. Gheorghiu-Dej — căutau în fond să justifice existenţa şi interesele marii moşierimi ... Împiedicînd dezvoltarea industrială a Romîniei, ei împiedicau prin aceasta dezvoltarea culturală şi bunăstarea materială a maselor largi populare" [1]. Stabilirea unui program ştiinţific, de luptă pentru dezvoltarea viitoare a ţării pe drumul construirii socialismului a însemnat totodată şi o victorie strălucită a gîndirii marxiste împotriva platformei ideologice reacţionare a duşmanului de clasă.

În primii ani ai puterii populare, centrul de greutate al muncii filozofice l-a constituit lupta pentru demascarea şi combaterea ideologiei burgheze reacţionare — bază a politicii antipopulare a partidelor claselor exploatatoare — şi răspîndirea prin diferite pîrghii (învăţămîntul de partid, presa de partid etc.) a ideilor socialismului ştiinţific.

Partidul Comunist Romîn a dus o luptă înverşunată, demascînd substratul ideologic profund reacţionar al politicii şovine, antipopulare dusă de partidele aparţinînd fostelor clase dominante.

În expunerea *Poziţia P.C.R. faţă de curentele şovine şi revizioniste* făcută de tov. Gh. Gheorghiu-Dej la şedinţa lărgită din iunie 1946 a C.C. al P.C.R. este subliniat rolul nefast îndeplinit de partidele „istorice" în viaţa poporului nostru, prin politica de aţîţare şovină şi asuprire naţională, îndreptată spre dezbinarea oamenilor muncii de diferite naţionalităţi şi este fundamentată teoretic poziţia Partidului Comunist Romîn în problema

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, E.S.P.L.P., ediţia a IV-a, 1956, p. 62.

națională : „Credincios principiilor și liniei sale politice generale, partidul nostru este azi forța de căpetenie care merge pe linia rezolvării problemei naționale prin acordarea de drepturi egale naționalităților conlocuitoare, singura cale de rezolvare a problemei naționale în condițiile concrete economice, politice și sociale ale țării noastre" [1].

Numeroase articole apărute în presa de partid au fost consacrate analizei științifice, marxist-leniniste a situației social-economice din țara noastră și popularizării tezelor fundamentale ale materialismului dialectic și istoric. Au fost analizate, îndeosebi, problemele privind misiunea istorică a proletariatului, alianța muncitoresc-țărănească, problemele luptei de clasă, rolul conducător al partidului și altele.

Elaborarea teoretică multilaterală în documentele partidului nostru a problemelor trecerii de la prima etapă a revoluției populare, etapă care a însemnat desăvîrșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice, la etapa revoluției socialiste, reflectă dezvoltarea continuă a gîndirii marxist-leniniste în Romînia. Raportul informativ prezentat de tov. Gh. Gheorghiu-Dej la Consfătuirea reprezentanților unor partide comuniste : *Partidul Comunist Romîn în lupta pentru democratizarea țării* (septembrie 1947), *Raportul politic al C.C. la Congresul P.M.R.* (februarie 1948) și îndeosebi *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului* — sînt documente de excepțională însemnătate practică și teoretică, în care, pe baza generalizării științifice a drumului parcurs și a realizărilor obținute de poporul nostru în procesul revoluției populare sînt indicate sarcinile etapei următoare și căile realizării lor.

Procesul construcției socialiste a ridicat în fața țării noastre probleme teoretice și practice complexe. Ele și-au găsit rezolvarea științifică principială în diferitele hotărîri și documente elaborate de conducerea partidului nostru și legate de problemele colectivizării agriculturii, dezvoltării mai departe a liniei de industrializare socialistă a țării, problemele dictaturii proletariatului, problemele revoluției socialiste, ale formării națiunii socialiste, problemele revoluției culturale, problemele formării conștiinței socialiste, problemele politicii externe a statului democrat-popular și a tipului nou de relații internaționale etc.

Documente ca *Rezoluțiile* și *Hotărîrile* Biroului politic și ale plenarelor *C.C* al *P.M.R.*, și lucrările și cuvîntările tov. Gh. Gheorghiu-Dej, ca de pildă, *Lupta de clasă în Romînia în etapa actuală* (7 apr. 1950), *Cuvîntarea rostită la Congresul învățătorilor din R.P.R.* (10 aprilie 1952), *Întărirea continuă a regimului democrat-popular în Republica Populară Romînă* (ianuarie 1953), *Cuvîntarea rostită la Consfătuirea fruntașilor din agricultură* (1 martie 1955), *Cuvîntare rostită la Conferința de Partid a Regiunii Autonome Maghiare*, *Expunerea făcută la plenara din 26—28 nov. 1958 a C.C. al P.M.R.*, expunerea *Cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, și altele, constituie exemple de aplicare creatoare a învățăturii marxist-leniniste, de rezolvare profund științifică a problemelor fundamentale ale construcției socialiste.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 95.

Situarea învățământului din țara noastră, în urma reformei inițiate de partid, pe baza sigură a concepției științifice, materialist-dialectice despre lume, deschiderea primelor cursuri universitare de marxism-leninism au completat activitatea de popularizare tot mai largă a filozofiei marxiste, de răspîndire și însușire a ideologiei partidului nostru în masele de oameni ai muncii.

Primele lucrări filozofice marxiste apărute în anii puterii populare exprimau, și acest lucru era esențial, orientarea spre o însușire aprofundată a tezelor fundamentale ale învățăturii marxist-leniniste. Menționăm, astfel, studiile *Lenin ca filozof* (1944) și *Originile dialecticii* (1945) de tov. Ath. Joja și studiul *Materialism dialectic în Anti-Dühring* (1945) de tov. C. I. Gulian.

Intensificarea acestei acțiuni, împletirea ei cu preocuparea pentru formarea cadrelor necesare de propagandiști, înarmați cu o cunoaștere adîncă a ideologiei marxist-leniniste, au pregătit condițiile pentru trecerea treptată la munca de aprofundare sistematică a bazelor marxism-leninismului și la elaborarea de studii științifice valoroase și originale.

Orientarea justă marxist-leninistă a întregii munci desfășurate de activiștii frontului nostru filozofic, a fost asigurată în mod permanent de conducerea de către partid a întregii activități ideologice, prin îndrumarea ei spre problemele de bază ale construcției socialiste.

Un ajutor permanent și deosebit de prețios în orientarea muncii filozofice în țara noastră, în studierea și aprofundarea materialismului dialectic și istoric, l-a constituit activitatea filozofilor sovietici. Traducerile din literatura marxistă sovietică, apariția în romînește a revistei *Voprosî filosofii* ca și contactul direct cu filozofii sovietici — au constituit o călăuză prețioasă pentru filozofii marxiști din țara noastră.

Apariția revistei *Lupta de clasă* (Seria a V-a 1948) organ teoretic și politic al C.C. al P.M.R., a contribuit la dezvoltarea activității filozofice prin publicarea de studii axate, mai ales, pe dezbaterea problemelor teoretice ale revoluției socialiste în țara noastră. Acordînd o importanță deosebită luptei pentru apărarea purității ideologiei marxist-leniniste, revista *Lupta de clasă* a sprijinit și îndrumat permanent activitatea ideologică din țara noastră. Critica principială și fermă din paginile *Luptei de clasă* a greșelilor și lipsurilor în activitatea frontului nostru filozofic a constituit un sprijin efectiv pentru mersul înainte al muncii ideologice.

În anul 1953, secția de filozofie de pe lîngă institutul de istorie al Academiei R.P.R. devine institut aparte, iar peste un an, în 1954, își începe apariția revista *Cercetări filozofice*, prima revistă marxistă de filozofie în anii regimului democrat-popular. Apărută inițial sub forma unor culegeri de studii, revista *Cercetări filozofice* a devenit începînd cu nr. 3/1955 o publicație periodică. În paginile revistei au fost publicate numeroase studii și articole de materialism istoric și materialism dialectic, cercetări de istoria filozofiei romînești și universale, studii de logică, etică și estetică. Revista s-a preocupat de sporirea numărului de colaboratori și stabilirea de legături cu filozofii marxiști de peste hotare, de îmbogățirea tematicii și creșterea nivelului teoretic al studiilor publicate. Au apărut

de asemenea, în aceşti ani, culegeri de studii asupra transformărilor revoluţionare din ţara noastră şi asupra problemelor legate de rolul maselor populare în făurirea istoriei.

În raport cu ritmul desfăşurării construcţiei socialiste a început să se manifeste însă o rămînere în urmă în domeniul teoretic. Lucrările Congresului al II-lea al P.M.R., dezvăluind această situaţie au subliniat necesitatea intensificării activităţii de cercetare filozofică, orientată, mai cu seamă, spre generalizarea experienţei practice, revoluţionare a partidului şi a poporului nostru muncitor, pentru a se putea trage concluziile corespunzătoare pe baza învăţăturii marxist-leniniste : „Este necesar să intensificăm activitatea teoretică în diferite sectoare ale frontului nostru ideologic. Cadrele noastre ideologice, a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej, trebuie să întocmească lucrări în care să analizeze bazele teoretice ale politicii partidului şi guvernului, să studieze fenomenele noi în viaţa noastră socială, problemele dezvoltării forţelor productive şi ale noilor relaţii de producţie în economia noastră naţională, probleme privind procesul de trecere de la mica producţie de mărfuri la agricultura socialistă şi aspectele concrete ale luptei de clasă legate de acest proces" [1]. Documentele Congresului au dat indicaţii precise în direcţia desfăşurării luptei neabătute, de pe poziţiile marxism-leninismului, împotriva influenţelor de orice fel ale ideologiei burgheze reacţionare : „Sarcina activiştilor noştri pe tărîmul muncii ideologice este să combată toate formele de influenţă a ideologiei burgheze reacţionare şi îndeosebi strecurarea în ideologie a concepţiilor naţionaliste, şovine, să demaşte pe apologeţii contemporani ai capitalismului ; să dezvăluie caracterul antiştiinţific, retrograd al teoriilor, elaborate în trecut de ideologii claselor exploatatoare, în domeniul sociologiei, economiei politice, istoriei, teoriei literaturii şi artei" [2]. Cheia succesului în munca de cercetare ştiinţifică — au arătat lucrările Congresului — constă în ridicarea continuă a nivelului teoretic şi asigurarea unei legături strînse cu sarcinile concrete ale construcţiei socialiste : „... Oamenii de ştiinţă, ridicînd continuu nivelul teoretic al activităţii ştiinţifice, trebuie să combată totodată tendinţele de rupere a ei de preocupările practice" [3].

Dezvoltarea muncii de cercetare filozofică pe linia indicaţiilor Congresului al II-lea al P.M.R. a dus la un nou avînt în activitatea filozofică din ţara noastră. În ultimii ani s-a acordat o atenţie sporită problemelor teoretice actuale ale construcţiei socialiste, demascării şi combaterii concepţiilor burgheze reacţionare, a teoriilor revizioniste şi oportuniste. Au fost abordate, şi sînt în prezent studiate, probleme ca : rolul conducător al partidului în procesul construcţiei socialiste, rolul statului democrat-popular şi al suprastructurii în general în opera de construire a socialismului ; problemele schimbărilor în structura de clasă ; acţiunea legii unităţii şi luptei contrariilor în condiţiile perioadei de trecere în ţara noastră ; probleme teoretice ale dezvoltării bazei tehnice-materiale a socialismului ;

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului*, E.S.P.L.P., 1956, p. 151.

[2] *Ibidem*, p. 152.

[3] *Ibidem*, p. 154.

problemele construcției culturale ; procesul formării conștiinței socialiste în R.P.R. și altele.

Sub îngrijirea Institutului de filozofie a fost pregătită apariția unui volum de studii consacrat demascării și respingerii ideologiei burgheze și revizioniste contemporane. Dintre studiile critice asupra teoriilor sociologiei burgheze din Romînia menționăm lucrarea lui E. Gall, *Sociologia burgheză din Romînia*, în care sînt analizate și demascate principalele curente și concepții pseudo-științifice și reacționare din sociologie.

Au fost elaborate și publicate de asemenea, studii valoroase de materialism dialectic ; s-a dezvoltat colaborarea dintre filozofii marxiști și oamenii de știință. S-au făcut pași însemnați în direcția orientării materialist-dialectice a cercetărilor din domeniul științelor naturii ; au apărut două volume de studii consacrate problemelor filozofice ale științelor naturii. Menționăm astfel apariția, în 1957, a volumului *Probleme filozofice ale științelor naturii*, o valoroasă culegere de studii, rezultat al aprofundării materialist-dialectice a problemelor fundamentale ale științelor naturii, precum și apariția în acest an a unei noi culegeri de studii, *Materialismul dialectic și științele contemporane ale naturii*.

Un avînt deosebit îl înregistrează și dezvoltarea psihologiei. În opoziție cu interpretările idealiste și adesea cu implicații rasiste ale psihologiei din trecut, psihologia se dezvoltă acum pe baza concepției materialist-dialectice și a însușirii concepției marelui Pavlov. Tînărul Institut de psihologie al Academiei R.P.R. a adus contribuții interesante, strîns legate de problemele muncii și învățămîntului. Lucrarea *Caracterul antiștiințific și antiuman al psihologiei americane* a fost consacrată demascării multilaterale a concepțiilor reacționare din psihologia din S.U.A.

Realizări însemnate au fost obținute și în studierea problemelor generale ale esteticii marxist-leniniste și în lupta împotriva teoriilor idealiste reacționare despre artă și creația artistică. Atît în revista *Cercetări filozofice* cît și în revistele *Viața Românească*, *Gazeta literară*, *Contemporanul* și altele au apărut lucrări de sinteză asupra esteticii din țara noastră între cele două războaie mondiale, precum și studii și articole asupra unor categorii ale esteticii marxist-leniniste (conținut și formă în artă, despre categoria comicului, frumosului etc.). În cadrul sectorului de estetică al Institutului de filozofie au fost elaborate o serie de lucrări valoroase dintre care remarcăm studiile prof. M. Breazu asupra problemelor cunoașterii artistice, asupra caracterului obiectiv al valorii estetice și altele. Pentru a răspunde cu succes sarcinilor concrete ale educației estetice a oamenilor muncii, problemelor valorificării moștenirii culturale și îndrumării ideologice a creatorilor din diferite sectoare ale artei — pentru orientarea culturii noi socialiste din țara noastră pe drumul rodnic al realismului socialist — cercetătorii din domeniul esteticii vor trebui să-și intensifice și mai mult activitatea pe linia aprofundării continue a esteticii marxist-leniniste, împotriva influențelor artei decadente burgheze, a formalismului și apolitismului.

Problemele moralei și educației comuniste a oamenilor muncii, formarea conștiinței socialiste și lupta împotriva rămășițelor vechii mentalități și morale burgheze — au deschis un cîmp larg de activitate cercetărilor din domeniul eticii. Diferitele lucrări de etică elaborate s-au preocupat

îndeosebi de reliefarea opoziției radicale dintre profilul moral al lumii burgheze și morala nouă a omului constructor conștient al societății socialiste evidențiind caracterul de clasă al moralei și superioritatea moralei noi socialiste. Menționăm studiile acad. C. I. Gulian privind problemele superiorității umanismului socialist asupra celui burghez, formarea moralei socialiste în țara noastră, problema caracterului de clasă al moralei și altele. A apărut, de asemenea, volumul *Sensul vieții în folclorul romînesc* de același autor, în care sînt cercetate și puse în lumină tradițiile morale ale poporului romîn reflectate în folclor de-a lungul existenței sale de veacuri și în prezent.

Cercetările de logică au cunoscut, în anii puterii populare, o dezvoltare puternică, fiind orientate, îndeosebi, spre elaborarea unor probleme de bază ale logicii dialectice și respingerea concepțiilor idealiste în problemele de logică ale unor gînditori burghezi contemporani. De însemnătate deosebită sînt studiile acad. Ath. Joja despre unele particularități ale logicii dialectice și despre existența unor legi proprii acestei logici (*Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, *Despre tertium non datur*).

S-au obținut rezultate valoroase și în studiul problemelor de istoria logicii, cercetările urmărind valorificarea elementelor pozitive din concepțiile unor gînditori din trecut, și precizarea locului pe care îl ocupă în istoria dezvoltării logicii (ex. Bacon, Descartes, Hegel). Rezultatele activității cercetătorilor din domeniul logicii sînt concretizate și în volumul de studii *Probleme de logică* apărut în 1956 și distins cu premiul Academiei R.P.R. La sfîrșitul anului 1958 a apărut *Acta Logica*, revistă de studii menită să facă cunoscute peste hotare cercetările în domeniul problemelor logicii.

Munca de cercetare științifică în domeniul istoriei filozofiei din Romînia, bazată pe însușirea metodologiei științifice marxist-leniniste a cunoscut o atenție deosebită.

Documentele partidului nostru au dat indicații precise cercetătorilor din domeniul istoriei filozofiei, subliniind importanța studierii și răspîndirii tradițiilor revoluționare, progresiste ale poporului nostru pentru educarea comunistă a oamenilor muncii. În cuvîntarea rostită la Congresul învățătorilor din R.P.R., tov. Gh. Gheorghiu-Dej a arătat importanța deosebită a cultivării tradițiilor înaintate ale poporului nostru, a studierii operei lui N. Bălcescu, V. Babeș, Gh. Marinescu și alții. Eforturile s-au îndreptat în primul rînd spre valorificarea gîndirii progresiste înaintate din țara noastră. Au fost publicate numeroase studii și articole legate de dezvoltarea liniei de gîndire materialistă din țara noastră. Menționăm *Culegerea de texte privind dezvoltarea gîndirii social-politice în Romînia*, și cele două volume de studii *Din istoria filozofiei în Romînia*, ca și textele alese însoțite de studii introductive din operele gînditorilor Șt. Michăilescu, E. Racoviță, Gh. Marinescu. Ele au pregătit trecerea la munca de elaborare a unui manual științific al istoriei filozofiei din Romînia — sarcină de mare răspundere a cercetătorilor din domeniul istoriei filozofiei.

Problemele periodizării istoriei filozofiei din Romînia, dezbătute pe larg în paginile revistei *Cercetări filozofice* au suscitat interesul unui

mare număr de activiști ai frontului nostru ideologic. Diferitele contribuții în discutarea acestor probleme urmează a fi analizate, iar concluziile care vor fi trase vor aduce un sprijin real muncii de elaborare a manualului.

Au fost abordate, de asemenea, și teme majore ale istoriei filozofiei universale. Subliniem publicarea, în 1957, a primului volum din lucrarea *Metodă și sistem la Hegel* de acad. C. I. Gulian. A apărut lucrarea amplă *Istoria psihologiei* de acad. M. Ralea și C. Botez.

Munca de valorificare sistematică a tradițiilor materialiste din filozofia universală, apariția colecției de *Texte filozofice alese* sub redacția acad. C. I. Gulian, iar în ultimii ani a unor opere filozofice integrale din Aristotel, Descartes, Holbach, Bacon, Decembriștii și alții, au contribuit la răspîndirea și însușirea aprofundată a marilor creații ale culturii universale.

Activitatea filozofilor din țara noastră, de răspîndire și aprofundare a ideologiei marxist-leniniste, de generalizare teoretică a experienței țării noastre pe drumul revoluției socialiste și de respingere a ideologiei burgheze reacționare și a diferitelor teorii revizioniste și oportuniste, reprezintă însă abia un început. O serie de neajunsuri continuă încă să persiste. Sarcinile de mare răspundere, pe care opera de construire a socialismului le pune în fața activiștilor de pe tărîmul filozofiei, impun intensificarea activității lor, orientarea ei spre abordarea științifică profundă și multilaterală a o serie de probleme încă insuficient studiate. Regimul nostru democrat-popular a creat toate condițiile pentru obținerea acestei creșteri calitative în activitatea sectorului filozofic.

În documentele partidului nostru au fost elaborate teze de mare însemnătate teoretică și politică. Studierea aprofundată a acestor teze în lucrări de generalizare filozofică, sintetizarea de pe pozițiile marxism-leninismului a experienței luptei revoluționare a maselor populare din Romînia în anii puterii populare constituie sarcina de bază a filozofilor din țara noastră. Ea implică o mare responsabilitate științifică, o atitudine intransigentă față de orice abateri de la tezele fundamentale ale filozofiei marxist-leniniste, un înalt spirit de partid.

Chezășia viitoarelor succese în munca de răspîndire și însușire a ideologiei marxist-leniniste în cele mai largi mase de oameni ai muncii, de aprofundare continuă a tezelor filozofiei marxist-leniniste, de aplicare creatoare a acestor teze la condițiile specifice de dezvoltare a țării noastre spre socialism — o constituie continua întărire a rolului conducător al partidului în toate sectoarele de activitate, social-economică și ideologică.

Activiștii frontului filozofic din țara noastră sînt ferm hotărîți ca, sub conducerea partidului, să-și intensifice eforturile pentru realizarea unei legături mai strînse a întregii lor activități teoretice cu cerințele practicii construcției socialiste, să lupte pentru apărarea purității învățăturii marxist-leniniste, împotriva atacurilor de orice fel ale ideologiei burgheze re acționare,împotriva revizionismului și oportunismului contemporan, și să contribuie mai departe, cu toate forțele lor, la educarea comunistă a întregului popor, la opera de construire a socialismului în patria noastră.

15 ЛЕТ ВЕЛИКИХ ДОСТИЖЕНИЙ РУМЫНСКОГО НАРОДА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Подчеркивая значение великого историческоґо события, происшедшего 23 авґуста 1944 ґода, — дня освобождения Румынии от фашистского иґа — автор ставит своей задачей анализ великих достижений румынскоґо народа по пути народной революции под руководством рабочеґо класса во ґлаве с Румынской рабочей партией.

23 авґуста — величайший национальный праздник румынскоґо народа, переломный пункт в историческом развитии Румынии.

Сущность революционных преобразований, совершенных в эти годы, состоит в учреждении новой народно-демократической власти, в создании и укреплении народно-демократическоґо ґосударства — исторической формы диктатуры пролетариата, ґлавноґо орудия социалистическоґо строительства; в непрерывном развитии социалистической промышленности и сельскоґо хозяйства, в успешном развертывании культурной революции.

Рост участия народных масс в сознательном историческом творчестве — показывает автор — составляет характерную черту нашей эпохи. В условиях построения социализма великие преобразования, осуществленные во всех областях общественной жизни, нуждаются в том, чтобы в действие включились самые широкие массы трудящихся. Рабочий класс — руководящая сила всеґо общества, подчеркивает автор, должен обеспечить себе широкую поддержку народных масс, глубоко заинтересованных в разгроме классовоґо враґа и построении новоґо общества.

За исторически короткий период Румыния из отсталой страны с национальной экономикой, задыхающейся от ґнета иностранноґо капитала, превратилась в мощную индустриально-аграрную страну со всесторонне развитой социалистической промышленностью и сельским хозяйством в развитом процессе социалистического преобразования.

Практика социалистического строительства в Румынии, подчеркивает автор, полностью подтверждает действенность марксистско-ленинского учения относительно основных черт переходноґо периода от капитализма к социализму. Основным противоречием, главным источником продвижения общества, продолжает оставаться противоречие между пролетариатом, ставшим теперь ґосподствующим классом, владельцем основных средств производства, и остатками эксплуататорских классов, мечтающих восстановить старые порядки. Классовая борьба, в которой разрєщается ґлавное противоречие переходноґо периода, составляет все это время закон общественноґо развития.

Автор настаивает на особом значении международных отношений новоґо типа, развивающихся между странами мировой социалистической системы, для процесса социалистическоґо строительства в Румынии. Братская дружба и союз с Советским Союзом являются залогом безопасности и защиты независимости Румынии.

Автор подчеркивает в статье также значительные успехи, достигнутые в процессе культурной революции. Культурная отсталость, безграмотность, широкое распространение мистицизма — любимого оружия старых господствующих классов в целях политического и духовного угнетения масс — принадлежат сегодня прошлому. Благодаря самоотверженной борьбе трудящихся, направляемых рабочим классом во главе с Румынской рабочей партией, были созданы условия, необходимые для развития социалистической культуры, для подъема самых широких общественных слоев до уровня кипучей культурной жизни.

Марксистско-ленинская идеология, широко распространенная в массах трудящихся, стала в Румынии в условиях диктатуры пролетариата господствующей идеологией. Она глубоко воздействует на формирование и развитие всех форм общественного сознания и эффективно содействует научному обоснованию непоколебимого убеждения трудящихся в победе социализма, на освобождение их сознания от пережитков старого образа мышления буржуазного мира и на образование моральных черт нового человека, сознательного строителя социализма.

В последней части статьи автор прослеживает развитие философии за годы народно-демократической власти, делая упор на прогрессивные традиции передового философского мышления в Румынии и выявляя сложный процесс проникновения и распространения марксизма-ленинизма в РНР, процесс поднятия на высшую ступень в новых условиях, созданных победой вооруженного восстания 23 августа 1944 года и всем развитием народной революции.

Подчеркивая достижения в различных областях философской деятельности, как и борьбу за ликвидацию недостатков, проявившихся в этой деятельности, автор, в то же время, выражает твердую решимость всего актива философского фронта Румынии, под твердым руководством партии, направить все усилия на осуществление более тесной связи всей его теоретической деятельности с запросами практики социалистического строительства, бороться, защищая чистоту марксистско-ленинского учения, против всякого рода нападок реакционной буржуазной идеологии, против современного ревизионизма и оппортунизма и далее содействовать всеми силами коммунистическому воспитанию масс, социалистическому преобразованию Румынии.

15 ANNÉES DE GRANDES RÉALISATIONS DU PEUPLE ROUMAIN

RÉSUMÉ

L'article souligne l'importance du grand acte historique du 23 Août 1944 — date de la libération de la Roumanie du joug fasciste — et se propose d'analyser l'œuvre accomplie par le peuple roumain sous la direction de la classe ouvrière ayant à sa tête le Parti Ouvrier Roumain, sur la voie de la révolution populaire.

Le 23 Août est la plus grande fête nationale du peuple roumain, car cette date marque un véritable tournant du développement historique de la Roumanie.

L'essence des transformations révolutionnaires effectuées au cours de ces quinze années consiste dans l'instauration d'une nouvelle forme de gouvernement démocratique et populaire, dans la création et la consolidation de l'Etat de démocratie populaire — forme historique de la dictature du prolétariat et principal instrument de l'édification du socialisme —, dans le développement incessant de l'industrie et de l'agriculture socialistes, dans le processus, couronné de succès, de révolution culturelle.

L'auteur relève que la participation toujours croissante des masses populaires à la création historique consciente constitue l'une des caractéristiques de notre époque. Dans les conditions posées par l'édification du socialisme, les grandes transformations accomplies dans tous les domaines de la vie sociale imposent la participation active des larges masses laborieuses. La classe ouvrière, force dirigeante de la société tout entière— souligne l'auteur — doit s'assurer le ferme appui des masses populaires, profondément intéressées à l'anéantissement de l'opposition de l'ennemi de classe et à l'édification de la société nouvelle.

Au cours d'une période historique assez brève, la Roumanie s'est transformée, du pays arriéré qu'elle était, étouffé par l'oppression du capital étranger, en un pays industriel et agricole puissant, ayant une industrie socialiste développée dans tous les domaines et une agriculture en pleine transformation socialiste.

L'auteur souligne que la pratique de l'édification du socialisme en Roumanie confirme l'entière validité de la doctrine marxiste-léniniste au sujet des traits fondamentaux de la période de transition du capitalisme au socialisme. La contradiction fondamentale, source principale du progrès de la société, est toujours la contradiction entre le prolétariat, devenu la classe dominante, possédant les principaux moyens de production, et les restes des classes exploiteuses qui rêvent à la restauration de l'ordre ancien. La lutte de classe, qui résoud la contradiction fondamentale de la période de transition, constitue, durant toute cette période, une loi du développement social.

L'auteur insiste sur l'importance particulière, pour le processus d'édification du socialisme en Roumanie, des relations internationales d'un type nouveau qui se développent entre les pays du système mondial socialiste. L'amitié fraternelle et l'alliance avec l'Union Soviétique est la garantie de la sécurité et de l'indépendance de la Roumanie.

Au cours de l'article, l'auteur relève encore les succès importants remportés dans la révolution culturelle. L'état culturel arriéré, l'analphabétisme, la propagation étendue du mysticisme — armes d'oppression politique et spirituelle des masses, préférées des anciennes classes dominantes — sont du domaine du passé. Grâce à la lutte pleine d'abnégation des travailleurs guidés par la classe ouvrière, elle-même dirigée par le Parti Ouvrier Roumain, les conditions nécessaires ont été créées pour que la culture socialiste s'épanouisse et que les couches sociales les plus larges atteignent à un niveau de culture élevé.

L'idéologie marxiste-léniniste, largement répandue parmi les masses laborieuses grâce aux conditions créées par la dictature du prolétariat, est devenue l'idéologie dominante en Roumanie. Elle influence profondément la formation et le développement de toutes les formes de la conscience sociale et contribue effectivement à asseoir la conviction inébranlable des travailleurs et la victoire du socialisme sur des fondements scientifiques, à affranchir leur conscience des restes de l'ancienne mentalité du monde bourgeois et à édifier les traits moraux de l'homme nouveau, constructeur conscient du socialisme.

Dans la dernière partie de l'article, l'auteur étudie le développement de la philosophie au cours des années du pouvoir démocrate-populaire, en insistant sur les traditions progressistes de la pensée philosophique la plus avancée, en Roumanie, et en mettant en évidence le processus complexe de pénétration et diffusion du marxisme-léninisme dans le pays, processus porté à un échelon supérieur dans les conditions nouvelles, créées par la victoire de l'insurrection armée du 23 Août 1944 et par l'entier déroulement de la révolution populaire.

L'auteur souligne l'œuvre accomplie dans les différents secteurs d'activité philosophique ainsi que la lutte menée en vue de liquider certaines défaillances qui se font encore jour dans cette activité. Il exprime en même temps la ferme décision de tous les éléments actifs du front philosophique de la République Populaire Roumaine de redoubler d'effort sous la ferme direction du Parti, pour établir un lien plus étroit entre leur entière activité théorique et les exigences de la pratique de la construction du socialisme, pour défendre la pureté de la doctrine marxiste-léniniste contre les attaques de toutes sortes, menées par l'idéologie bourgeoise réactionnaire, contre le révisionnisme et l'opportunisme contemporains, et pour contribuer dorénavant avec toute leur énergie à l'éducation communiste des masses, à la transformatiom socialiste de la Roumanie.

PARTIDUL MUNCITORESC ROMÎN – FORŢA CONDUCĂTOARE A REVOLUŢIEI ŞI CONSTRUCŢIEI SOCIALISTE ÎN ŢARA NOASTRĂ

DE

C. VLAD şi S. PUNI

O caracteristică esenţială a epocii contemporane o constituie creşterea uriaşă a nivelului de participare a maselor la creaţia istorică conştientă. În ţările eliberate de robia capitalului, au fost descătuşate inepuizabile energii creatoare ale maselor, iar activitatea lor practică de făurire a noii societăţi cunoaşte o amploare şi adîncime fără precedent în istorie.

Conducerea de către clasa muncitoare a întregii mişcări de eliberare socială este o cerinţă obiectivă a dezvoltării istorice. Întemeietorii comunismului ştiinţific au demonstrat cu mai bine de un veac în urmă că proletariatul, în virtutea poziţiei sale în cadrul modului de producţie capitalist, devine sub conducerea partidului exponentul conştient şi activ al unei mişcări istorice obiective, care are drept scop lichidarea, pe cale revoluţionară, a societăţii capitaliste şi construirea socialismului. Proletariatul este prima clasă exploatată din istorie care, înarmată cu înţelegerea ştiinţifică a lumii şi purtătoare conştientă a unui mod de producţie superior, are sarcina istorică (şi capacitatea reală) de a se elibera pe sine însuşi şi de a elibera astfel pe toţi oamenii muncii, de orice exploatare a omului de către om, de orice asuprire.

Clasa muncitoare îşi poate îndeplini măreaţa sa menire istorică pentru că are în frunte un conducător înţelept şi încercat, avangarda sa marxist-leninistă, partidul comunist. În epoca imperialismului şi a revoluţiilor proletare, în epoca construirii socialismului, conducerea clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii de către partidul comunist este o legitate istorică obiectivă. Sintetizînd uriaşul material faptic pe care îl oferă practica luptei de clasă a proletariatului, experienţa mişcării comuniste internaţionale şi în primul rînd experienţa de însemnătate istorică universală a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Declaraţia consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste a formulat legile general-valabile, obligatorii pentru toate ţările, ale revoluţiei

şi construcţiei socialiste, între care pe primul loc este situată tocmai „conducerea maselor de oameni ai muncii de către clasa muncitoare, al cărui nucleu este partidul marxist-leninist" [1].

Învăţătura marxist-leninistă cu privire la rolul conducător al partidului comunist în lupta clasei muncitoare şi a celorlalţi oameni ai muncii pentru socialism şi comunism are deci un profund temei teoretic şi practic-istoric. Înarmat cu singura concepţie ştiinţifică despre lume, — marxism-leninismul — partidul comunist acţionează ca exponent al procesului istoric obiectiv. Prin partid, politica clasei muncitoare devine o politică profund întemeiată ştiinţific, lupta spontană este înlocuită cu activitatea conştientă, orientată spre un ţel politic bine determinat. Partidul, ca forma cea mai înaltă de organizare conştientă a proletariatului *este principala sa armă de luptă politică şi organizatorică* pentru înfăptuirea cerinţelor legilor obiective care guvernează procesul istoric al revoluţiei şi construcţiei socialiste. Fără o înaltă conştiinţă, organizare şi disciplină a clasei muncitoare — întruchipată de partidul de avangardă — nu e posibilă cucerirea puterii, iar apoi consolidarea ei în vederea construcţiei noii societăţi. De aceea Lenin scria că negarea necesităţii partidului şi a disciplinei de partid „... echivalează cu dezarmarea totală a proletariatului în *favoarea burgheziei*, cu fărîmiţarea mic-burgheză, cu instabilitatea, cu incapacitatea de a se uni, de a duce o acţiune organizată... Fără un partid de fier, călit în luptă, fără de un partid care să se bucure de încrederea a tot ce este cinstit în clasa respectivă... este imposibil să se ducă o asemenea luptă cu succes" [2].

Învăţătura marxist-leninistă despre partidul de tip nou — este o parte componentă esenţială a socialismului ştiinţific. Marx şi Engels au considerat drept unul din obiectivele centrale ale luptei lor teoretice şi practic-politice făurirea unei organizaţii politice independente, de sine stătătoare a proletariatului — atît pe plan naţional, cît şi pe plan internaţional. Ei au arătat că una din condiţiile fundamentale ale reorganizării socialiste a societăţii constă în exercitarea rolului conducător de către un partid revoluţionar, de sine stătător al proletariatului. Încă în perioada elaborării *Manifestului Partidului Comunist*, Marx şi Engels au formulat ideea necesităţii unui asemenea partid. Engels scria mai tîrziu : „Pentru ca în clipa hotărîtoare proletariatul să fie destul de puternic şi să poată învinge, el trebuie — Marx şi cu mine am apărat această poziţie din 1847 — să întemeieze un partid aparte, separat de toate celelalte partide şi opus lor şi care să aibă conştiinţa că este partid de clasă" [3].

Este cunoscută importanţa pe care a jucat-o în istoria mişcării muncitoreşti Internaţionala I — nu numai ca o etapă deosebită, nouă în lupta de clasă a proletariatului internaţional, dar şi ca o etapă de cristalizare a unor forme şi principii de organizare care-şi vor dovedi în între-

---

[1] *Declaraţia Consfătuirii reprezentanţilor partidelor comuniste şi muncitoreşti din ţările socialiste*, E.S.P.L.P., 1957, p. 19.

[2] V. I. Lenin, *Despre construcţia de partid*, Ed. politică, 1954, p. 609—610.

[3] K. Marx, F. Engels, *Scrisori alese*, ediţia rusă, p. 416; citat după volumul *Din istoria luptei lui Marx şi Engels pentru un partid proletar*, E.S.P.L.P., 1957, p. 14.

gime rodnicia mai tîrziu, în epoca imperialismului și a revoluției proletare. Și nu este de loc întîmplător faptul că tocmai în *Statutul General al asociației Internaționale a Muncitorilor*, redactat de Marx, este formulată în modul cel mai limpede cu putință ideea necesității și a rolului partidului revoluționar al proletariatului. „În lupta sa împotriva puterii unite a claselor posedante, proletariatul se poate manifesta ca clasă, numai dacă se constituie el însuși într-un partid politic distinct, opus tuturor partidelor existente înainte, create de clasele posedante. Această unire a proletariatului într-un partid politic este indispensabilă pentru a asigura victoria revoluției sociale și ținta ei finală — desființarea claselor" [1].

Marx și Engels au acordat de asemenea o mare atenție delimitării ideologice a viitorului partid proletar față de celelalte partide. Partidul nu poate descoperi și folosi în activitatea sa practică legile dezvoltării sociale decît dacă este purtătorul unei teorii înaintate, revoluționare. Numai prin îmbinarea doctrinei socialiste cu mișcarea muncitorească, prin dezvoltarea conștiinței socialiste a muncitorilor, partidul își poate îndeplini rolul său istoric.

Un partid proletar așa cum îl visau Marx și Engels a putut fi totuși creat abia în perioada imperialismului, cînd revoluția socialistă devine o chestiune la ordinea zilei, cînd noile condiții ale luptei de clasă impun crearea sa ca o cerință istorică pe deplin maturizată. De aceea sarcina de mare importanță a dezvoltării unei teorii unitare, închegate despre partidul de tip nou a revenit lui Lenin, care a îmbogățit învățătura marxistă în noile condiții istorice. Genialul continuator al operei lui Marx și Engels și învățător al clasei muncitoare are marele merit de a fi elaborat principiile teoretice ale construirii, organizării și activității partidului dar și de a fi creat primul partid marxist-revoluționar — P.C.U.S. — care prin uriașa sa experiență de luptă revoluționară în prima revoluție socialistă victorioasă și în făurirea primului stat al muncitorilor și țăranilor, în înfăptuirea construcției socialiste și comuniste, a devenit un exemplu strălucit pentru celelalte partide comuniste și muncitorești, un izvor inepuizabil de învățăminte politice și tărie morală pentru oamenii muncii de pretutindeni.

Preocuparea de a crea un astfel de partid precum și a fundamenta ideologic, organizatoric, tactic și filozofic activitatea sa, de a-l ajuta să se orienteze just, în cele mai complexe cotituri ale situației sociale și ale luptei de clasă — este mereu prezentă în întreaga sa operă.

În însuși focul mișcării revoluționare a proletariatului și a celorlalte mase asuprite din fostul imperiu țarist, pe măsura maturizării acestei mișcări, și ținînd seama de experiența socială a mișcării proletare pe plan internațional, în luptă cu diferitele soiuri de oportuniști, Lenin a fundamentat multilateral necesitatea și rolul partidului de avangardă, a elaborat principiile sale fundamentale care au fost apoi confirmate și îmbogățite în practica socială a luptei de clasă.

Lucrările sale principale *Ce-i de făcut?*; *Un pas înainte, doi pași înapoi*; *Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică*; *Mate-*

[1] K. Marx, F. Engels, *Opere alese*, E.S.P.L.P., 1955, vol. I, p. 400.

rialism şi empiriocriticism; *„Stîngismul" — boala copilăriei comunismului*, marchează principalele momente din istoria construirii, apărării şi fundamentării ştiinţifice a partidului care a devenit — prin concepţiile sale filozofice, şi ideologice, prin principiile sale organizatorice şi tactice, prin întreaga şi bogata sa activitate revoluţionară — un model strălucit pentru întreaga mişcare comunistă internaţională. Fără munca titanică, practică şi teoretică a lui Lenin, fără experienţa glorioasă a primului partid leninist şi a statului socialist sovietic, mişcarea comunistă internaţională nu ar fi luat amploarea pe care o are astăzi.

În lupta pentru socialism şi comunism, documentele P.C.U.S., detaşament de frunte al mişcării comuniste din întreaga lume, precum şi documentele celorlalte partide comuniste şi muncitoreşti, îmbogăţesc şi dezvoltă neîncetat învăţătura marxist-leninistă despre partidul de tip nou ca un cîrmaci absolut indispensabil în lupta pentru eliberare deplină şi definitivă a clasei muncitoare şi a tuturor oamenilor muncii.

Victoriile epocale, de însemnătate istorică ale Uniunii Sovietice care a intrat în etapa construcţiei desfăşurate a comunismului, transformarea socialismului într-un sistem mondial, în plină dezvoltare şi înflorire, creşterea continuă a mişcării comuniste internaţionale, dovedesc justeţea deplină şi rodnicia învăţăturii marxist-leniniste despre partid. Ele arată în acelaşi timp cît de jalnice sînt încercările revizionismului contemporan — purtător al ideologiei şi intereselor burgheziei în mişcarea muncitorească — de a nega necesitatea partidului comunist ca conducător politic, marxist-leninist al proletariatului şi celorlalţi oameni ai muncii în lupta pentru socialism şi comunism.

Experienţa partidelor comuniste şi muncitoreşti din întreaga lume confirmă întrutotul valabilitatea universală a legii potrivit căreia clasa muncitoare şi avangarda sa comunistă este forţa conducătoare a luptei pentru victoria revoluţiei socialiste, pentru construirea socialismului şi comunismului.

*

Necesitatea istorică a conducerii de către partidul marxist-leninist a luptei de eliberare a oamenilor muncii a fost pe deplin confirmată şi de experienţa ţării noastre. Victoriile măreţe obţinute de patria noastră pe drumul socialismului sînt opera poporului muncitor, în frunte cu clasa muncitoare, condus de partid. Conducerea fermă, înţeleaptă şi clarvăzătoare a partidului a fost şi este chezăşia înaintării noastre neabătute spre socialism şi comunism.

Conducerea de către Partidul Muncitoresc Romîn a maselor de oameni ai muncii reprezintă o *victorie istorică a poporului nostru* şi are o *însemnătate hotărîtoare pentru destinele şi viitorul său luminos*. Aşa cum a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej, partidul marxist-leninist al clasei muncitoare „ ... e rezultatul unui proces îndelungat de dezvoltare istorică a poporului nostru, rezultatul luptei sale de veacuri pentru eliberarea socială şi naţională, continuate şi ridicate pe o treaptă superioară de mişcarea muncitorească revoluţionară" [1]. Născut

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, E.S.P.L.P., ediţia a IV-a, 1955, p. 365.

din lupta clasei muncitoare, din lupta poporului, încă de la formarea sa, partidul a făcut din slujirea credincioasă a celor ce muncesc legea sa supremă, rațiunea sa de a fi. În anii grei ai ilegalității, în condițiile terorii și persecuțiilor crîncene, P.C.R. a ridicat masele la luptă împotriva exploatării capitaliste și moșierești. Luptele minerilor din valea Jiului în 1929, eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor în 1933, organizate și conduse de comuniști, reprezintă pagini glorioase în istoria de luptă a poporului. Partidul Comunist din Romînia a stat în fruntea forțelor democratice ce s-au opus fascizării țării și a luptat neobosit împotriva tîrîrii țării noastre în războiul criminal antisovietic. Atunci cînd acesta a izbucnit, comuniștii, înfruntînd teroarea bestială a gestapoului și a plutoanelor de execuție, au organizat sabotajul și lupta de partizani împotriva mașinii de război fasciste, au muncit neobosit pentru a arăta maselor adevăratul caracter al războiului și a le ridica la luptă. Partidul, cadrele sale de bază din închisori și dinafară, în frunte cu tov. Gh. Gheorghiu-Dej, au trecut la pregătirea insurecției armate. La 23 August 1944, sub conducerea partidului forțele patriotice populare împreună cu soldații, ofițerii și generalii patrioți din armată, au înfăptuit, în condițiile favorabile create de victoriile Armatei Sovietice insurecția armată menită să ducă la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, la scoaterea Romîniei din războiul antisovietic și la instaurarea unui guvern cu adevărat democratic.

23 August, opera clasei muncitoare, a poporului condus de P.C.R., a marcat începutul revoluției populare, a unor transformări politice și sociale fără precedent în istoria țării noastre. „23 August — spune tov. Gh. Gheorghiu-Dej — este pentru poporul romîn cea mai mare sărbătoare națională, deoarece ea a însemnat cotitura spre o schimbare radicală în viața sa — de la regimul burghezo-moșieresc de asuprire și exploatare sălbatică a maselor, de înrobire politică și economică a țării de către puterile imperialiste, la regimul democrat-popular în care poporul eliberat și-a luat soarta în propriile mîini și a devenit singurul și adevăratul stăpîn al țării"[1].

Pe drumul deschis de 23 August, în condițiile avîntului revoluționar al maselor, P.C.R. a condus lupta clasei muncitoare, a poporului pentru cucerirea puterii politice și a asigurat, înfrîngînd împotrivirea majorității reacționare din guvernele ce s-au perindat la cîrma țării pînă la 6 Martie 1945, participarea intensă a Romîniei la războiul antihitlerist. Condusă de partid, mișcarea revoluționară a maselor în frunte cu clasa muncitoare a măturat rînd pe rînd guvernele cu majoritate reacționară, a dejucat planurile lor criminale de a provoca un război civil, iar la 6 Martie 1945 a impus instaurarea regimului democrat-popular — formă a dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii. Sub conducerea partidului, clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare a îndeplinit sarcinile general-democratice, ale primei etape a revoluției, care a avut un caracter agrar, antifeudal și antiimperialist și a instaurat dictatura proletariatului pășind în etapa revoluției socialiste. Întreaga experiență a țării noastre, alături de experiența U.R.S.S. și a celorlalte țări socialiste, arată că fără asigurarea rolului conducător al partidului marxist-leninist,

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., ediția a IV-a, 1955, p. 693.

nu e posibilă cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, instaurarea şi întărirea continuă a puterii proletare.

În toată această luptă, partidul marxist-leninist al clasei muncitoare a slujit şi slujeşte fără preget interesele proletariatului, ale întregului popor, bucurîndu-se de încrederea unanimă şi dragostea maselor de oameni ai muncii. Pe baza *propriei lor experienţe*, masele muncitoare s-au convins că politica partidului exprimă interesele lor vitale, fiind pătrunsă de o grijă părintească pentru binele poporului. Masele de oameni ai muncii văd în Partidul Muncitoresc Romîn, *partidul lor*, de care sînt legate cu trup şi suflet şi pe care-l recunosc drept singurul învăţător şi conducător. „Recunoaşterea de către întregul popor muncitor a rolului conducător al partidului se datoreşte faptului că masele înainte exploatate şi asuprite, care nu au avut un partid şi au găsit în partidul comuniştilor un partid *al lor* de care se simt legate cu trup şi suflet, partid care a organizat masele muncitoare şi le-a condus în lupta de eliberare de sub jugul exploatării, care le conduce spre victoria deplină a socialismului"[1]. Chezăşia succeselor pe care le obţin masele în activitatea practică, constructivă stă în conducerea lor de către partid, aşa cum tăria şi forţa de neînvins a partidului se află în legătura sa indestructibilă cu clasa muncitoare, cu poporul.

*

Conducerea de către partid a luptei pentru socialism şi comunism este o *necesitate obiectivă, istorică*. Ea îşi are originea în condiţiile istorice ale construirii socialismului şi comunismului, în raportul ce apare între factorii obiectivi şi subiectivi în aceste condiţii, în raportul dintre legităţile obiective ale dezvoltării şi activitatea claselor sociale, a maselor.

Apariţia şi dezvoltarea orînduirii socialiste, ca urmare a lichidării prin revoluţie a puterii de stat burgheze şi a orînduirii burgheze în întregul ei, este o necesitate istorică. Socialismul reprezintă o nouă treaptă, calitativ superioară în mersul ascendent al omenirii, treaptă cerută în chip necesar de gradul de dezvoltare a condiţiilor vieţii materiale a societăţii. Ca urmare a schimbărilor survenite în aceste condiţii şi în primul rînd ca urmare a ascuţirii contradicţiei dintre caracterul din ce în ce mai social al producţiei şi relaţiile de producţie burgheze, bazate pe proprietatea şi însuşirea privat capitalistă, apar legităţi obiective care cer imperios nimicirea orînduirii capitaliste şi trecerea la comunism.

Aceste legităţi, ca orice determinism social, acţionează *prin oameni*. Socialismul e opera *maselor* de oameni ai muncii, în fruntea cărora păşeşte clasa muncitoare. Proletariatul exploatat, asuprit şi călit de capitalism este clasa cea mai înaintată a societăţii, singura revoluţionară pînă la capăt, avînd misiunea istorică de a fi groparul capitalismului şi făuritorul orînduirii comuniste. În aceste condiţii, interesele sale de clasă — care sînt identice cu interesele fundamentale ale tuturor celor exploataţi şi asupriţi de capitalism *coincid în întregime cu sensul dezvoltării istorice*, sînt expresia socială concretă a necesităţii istorice, iar activitatea sa de creare a noii

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, 1956, p. 530.

orînduiri se bazează în întregime pe cerințele obiective ale dezvoltării, devine expresia concretă a acestor cerințe.

Clasa muncitoare aflîndu-se în fruntea tuturor celor ce muncesc și acționînd ca exponentă a necesității obiective, sfărîmă puterea burgheziei și instaurează dictatura sa, desfășoară lupta pentru lichidarea orînduirii burgheze, a antagonismelor și luptelor de clasă. În aceste condiții, legile obiective se impun *prin lupta* clasei muncitoare, aliată cu ceilalți oameni ai muncii, care trebuie să înfrîngă opoziția înverșunată a claselor exploatatoare față de necesitatea istorică — opoziție care, după cucerirea puterii politice de către proletariat, nu încetează, ci continuă în condiții și forme noi.

Legile obiective ale dezvoltării sociale nu se realizează deci spontan, de la sine, ci prin activitatea conștientă a clasei muncitoare, a oamenilor muncii. Trăsătura caracteristică, proprie legităților care guvernează trecerea la socialism și apoi dezvoltarea socialismului și comunismului constă tocmai în aceea că ele, pentru prima oară în istorie, fac *posibilă* și, totodată, *cer*, *impun*, o dezvoltare *conștientă* a societății. Dacă în capitalism și, în genere, în orînduirile presocialiste, necesitatea obiectivă prin natura ei se impunea spontan, stihinic, ducînd, de regulă, la cu totul alte rezultate decît cele scontate de oameni, o dată cu trecerea la socialism legitățile sociale devin legități care pot și trebuie cunoscute și folosite ca atare. Legile obiective care determină trecerea la socialism, cele care apar în condițiile socialismului, prin natura lor sînt radical *opuse* spontaneității, stihinicului. Necesitatea poate fi cunoscută, *devenind astfel o necesitate înțeleasă, liberă*. Societatea, prin revoluționarea modului de producție, a întregii orînduiri sociale, devine liberă, realizează saltul din imperiul necesității în acela al libertății.

Pentru realizarea acestui salt epocal în istorie este nevoie de intervenția activă a factorului conștient, este nevoie de *partidul comunist*. Fără partidul comunist, clasa muncitoare nu poate să ajungă la înțelegerea științifică a necesității istorice, la conștiința socialistă. Pentru înțelegerea necesității obiective este nevoie de însușirea științei marxiste despre societate, de analiza științifică profundă a căilor și tendințelor de dezvoltare a societății, a poziției și raportului forțelor de clasă, a evoluției acestui raport. În fiecare moment istoric trebuie dezvăluit cu precizie care anume necesități sociale își croiesc drum, cum anume se realizează ele, prin activitatea cărei (căror) clase, în luptă cu care forțe sociale etc. În condițiile capitalismului, ale exploatării și asupririi politice, spirituale, clasa muncitoare în întregul ei nu se poate ridica la înțelegerea științifică a istoriei. La o astfel de înțelegere se ridică însă partea sa cea mai înaintată : partidul său revoluționar. Călăuzit de teoria marxist-leninistă, partidul dezvăluie tendințele obiective fundamentale, cerințele dezvoltării istorice și acționează în conformitate cu ele. Pornind de la coincidența dintre necesitatea istorică și interesele clasei muncitoare, partidul elaborează programul său profund științific, programul revoluției proletare, al construirii socialismului și comunismului. Analizînd în diferite etape ale luptei, sarcinile revoluției, raporturile de clasă, natura, poziția și tendințele claselor aflate în luptă, partidul elaborează strategia și tactica sa, stabilește linia politică a clasei muncitoare.

Dar partidul nu se limitează la elaborarea programului, a strategiei și tacticii sale. El înarmează clasa muncitoare cu conștiința menirii sale istorice, o ajută să înțeleagă cerințele istoriei și sarcinile sale în înfăptuirea acestor cerințe, fiind totodată factorul organizator și mobilizator care o conduce nemijlocit în lupta sa de clasă. Astfel, partidul clasei muncitoare activează *ca exponent conștient al necesității istorice obiective.* Sub conducerea sa, lupta clasei muncitoare și a celorlalți oameni ai muncii din țara noastră se desfășoară conștient, urmărind un țel clar, pe deplin întemeiat din punct de vedere științific, iar dezvoltarea socială devine o dezvoltare liberă. Determinismul social și finalitatea nu se mai află în opoziție, ci într-o concordanță tot mai deplină. În același timp, înțelegînd pînă la capăt interesele clasei muncitoare, ale tuturor celor ce muncesc, raporturile dintre proletariat și celelalte clase sociale și fiind format din reprezentanții cei mai înaintați ai clasei, partidul e *partea cea mai hotărîtă* a clasei muncitoare, conducătorul ei ferm, care, în toate luptele de clasă, se călăuzește neabătut după interesele și nevoile clasei muncitoare, ale poporului muncitor, apără pînă la capăt aceste interese.

În felul acesta, partidul e conducătorul marxist-leninist, conducătorul *conștient, politic* al clasei muncitoare. Fără un astfel de conducător, clasa muncitoare nu și-ar putea îndeplini sarcinile sale istorice, n-ar fi putut lichida capitalismul, n-ar putea făuri în prezent orînduirea socialistă.

De aceea, nu e de loc întîmplător faptul că dușmanii clasei muncitoare, diferiții renegați de ieri sau de azi ai marxismului, urmărind să lovească în interesele proletariatului, se ridică cu predilecție împotriva rolului conducător al partidului comunist. Revizioniștii, diferiți oportuniști vechi sau „noi" propovăduiesc renunțarea la rolul conducător al partidului, caută să împingă clasa muncitoare pe drumul spontaneității, s-o lipsească de conducerea înțeleaptă și clarvăzătoare a avangărzii sale marxist-leniniste.

Pe de altă parte, urmărind să lase clasa muncitoare dezarmată în lupta sa de clasă, lipsită de conducerea și îndrumarea concretă a părții sale cele mai hotărîte, fără conducătorul ei *politic* firesc, revizioniștii și alte soiuri de oportuniști contemporani pretind că partidele comuniste ar trebui să înceteze de a mai fi partide politice, cer ca ele să se ocupe numai de „educarea" clasei muncitoare, ba chiar să se transforme într-un fel de cluburi de discuții.

În felul acesta, ca exponenți ai ideologiei burgheze în mișcarea muncitorească, revizioniștii contemporani ca și înaintașii lor urmăresc să lase clasa muncitoare dezarmată în marile bătălii la care o cheamă mersul implacabil al istoriei, iar în țările unde clasa muncitoare deține puterea politică, să împiedice cu orice chip mersul lor victorios spre socialism și comunism.

Rolul conducător al partidului, necesitatea *întăririi* lui nu numai că nu scade, ci, dimpotrivă, se ridică pe o treaptă nouă după instaurarea dictaturii proletariatului, cînd se trece la realizarea concretă a transformărilor socialiste.

Socialismul e creația maselor de oameni ai muncii în frunte cu clasa muncitoare. Noua orînduire, spune Lenin, nu poate fi creată de o minoritate și cu atît mai mult nu poate fi realizată prin decrete „de sus". Făuritorul său pot fi numai masele de milioane și zeci de milioane. „... socialismul viu, creator este opera maselor populare înseși" [1].

Datoria părții celei mai înaintate a partidului comunist, este „... să ajute masele să se apuce imediat de acest lucru" [2], să le arate cum trebuie să lupte pentru făurirea societății noi.

Prin ce mijloace dezvăluie partidul cerințele istorice în fața maselor, cum iau masele cunoștință de necesitățile obiective ale dezvoltării?

Așa cum arată experiența concretă a partidelor comuniste, inclusiv a partidului nostru, masele ajung să cunoască legitățile obiective, cerințele dezvoltării *prin linia politică trasată de partid, prin politica partidului.* Astfel, partidul nostru, înarmat cu teroria marxist-leninistă, printr-o analiză profundă a condițiilor concrete interne și internaționale, a sarcinilor revoluției și raporturilor dintre clase stabilește linia sa politică, care oglindește cerințele înaintării continue a țării noastre spre socialism. Fiind o reflectare justă a legităților istorice — verificată în practica luptei maselor de milioane — politica partidului nostru e *profund științifică, reprezintă necesitatea înțeleasă, liberă în acțiune.* Congresele partidului, plenarele Comitetului Central al partidului, activitatea desfășurată de conducerea sa leninistă pentru elaborarea și traducerea în viață a politicii partidului reprezintă modele de îndrumare conștientă, științifică a luptei maselor de oameni ai muncii pentru făurirea noii orînduiri sociale. În elaborarea politicii sale, spune tov. Gh. Gheorghiu-Dej, „... partidul se bazează pe studierea atentă a modului cum acționează legile economice în diferite sectoare. Partidul combate atît tendința de a ignora legile economice obiective, cît și tendința de a le fetișiza, de a se închina în fața lor. Partidul pornește în politica sa nu de la scheme abstracte, ci de la condițiile concrete, de la cunoașterea cerințelor practice, a realității vii" [3].

Forța de neînvins a acestei politici constă în faptul că ea se bazează ferm și neabătut pe marxism-leninism, reflectă just manifestarea concretă, în condițiile țării noastre, a legilor generale obligatorii ale trecerii la socialism, ține seama în mod creator de experiența istorică a P.C.U.S., de experiența proprie a partidului nostru și a celorlalte partide frățești.

Nevoile înaintării țării noastre spre socialism, ideile marxism-leninismului, ajung la conștiința maselor sub forma politicii partidului, a planurilor concrete ale construcției socialiste în diferitele momente ale perioadei de trecere. Prin aceasta, cerințele dezvoltării istorice devin o necesitate înțeleasă nu numai pentru detașamentul de avangardă, ci *pentru masele largi populare*, iau forma unui program concret, pe *înțelesul tuturor*, în care fiecare om al muncii își găsește locul, poate desfășura cu energie sporită lupta pentru crearea noii orînduiri.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 27, E.S.P.L.P., 1955, p. 274.

[2] *Ibidem.*

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., 1956, p. 30.

Politica partidului îşi găseşte expresia în hotărîrile partidului şi guvernului. Tocmai de aceea masele de oameni ai muncii sînt interesate să cunoască îndeaproape hotărîrile partidului şi guvernului deoarece aceste hotărîri exprimă interesele lor fundamentale, arată sarcinile concrete şi mijloacele ce trebuie folosite pentru construirea socialismului. Cu cît masele oamenilor muncii înţeleg mai bine conţinutul şi importanţa măsurilor luate de partid şi de guvern, cu atît mai activ luptă pentru traducerea lor în viaţă şi obţin succese mai mari.

Partidul nostru s-a călăuzit totdeauna după principiul că, elaborarea unei politici juste, profund fundamentată ştiinţificeşte, munca neobosită pentru înţelegerea de către masele largi muncitoare a acestei politici, pînă la transformarea ei într-un bun al maselor înseşi, traducerea sa în viaţă devenind o cauză scumpă maselor, lupta neobosită pentru înfăptuirea concretă a unei astfel de politici — reprezintă condiţiile principale în asigurarea rolului conducător al partidului în lupta pentru socialism, *condiţii esenţiale ale conducerii de către partid a activităţii creatoare a maselor.*

Politica partidului nostru în domeniul economic, cultural, în domeniul relaţiilor clasei muncitoare cu celelalte clase şi pături sociale a reflectat şi reflectă cu fidelitate neabătută marxism-leninismul, interesele fundamentale ale poporului. Planurile de dezvoltare economică şi culturală, lupta dusă în scopul lichidării relaţiilor capitaliste de producţie şi a înapoierii economice a ţării, pentru făurirea economiei şi culturii socialiste, pentru ridicarea nivelului de trai material şi cultural al celor ce muncesc, sînt o oglindire veridică a necesităţilor concrete ale trecerii la socialism, răspund fidel intereselor vitale ale celor ce muncesc.

Deosebit de puternic iese în evidenţă caracterul profund ştiinţific al politicii partidului atunci cînd se examinează *făurirea* şi *conducerea* conştientă, planică a economiei socialiste.

După cum se ştie, în condiţiile cînd întreaga putere politică trecuse în mîinile clasei muncitoare, statul nostru, a naţionalizat principalele mijloace de producţie, sfărîmînd astfel, în principal, puterea economică a burgheziei. În economia naţională a apărut sectorul socialist, pîrghie de mare importanţă pentru reorganizarea întregii economii pe baze socialiste, în care au început să acţioneze legi obiective proprii socialismului.

Întreaga activitate de dirijare a economiei socialiste de către partid şi stat se bazează pe cerinţele obiective ale legii dezvoltării planice, proporţionale a economiei, cerinţe studiate, cunoscute şi astfel realizate în cunoştinţă de cauză. Pe măsură ce cîmpul de acţiune al acestei legi — şi al celorlalte legi proprii economiei socialiste — se lărgeşte, pe măsură ce formele şi metodele de planificare din partea statului socialist sînt din ce în ce tot mai perfecţionate, domnia necesităţii înţelese devine tot mai deplină, sfera spontanului, stihinicului, se restrînge neîncetat. Producţia materială, sfera hotărîtoare a activităţii omeneşti este astfel, de pe acum, în fond, smulsă forţelor oarbe, stihinice ; dezvoltarea sa conştientă, liberă, în condiţiile dictaturii proletariatului, ale rolului conducător al partidului,

reprezintă o temelie obiectivă pentru înaintarea conștientă spre socialism în toate domeniile vieții noastre sociale.

Programul de înfăptuire a operei industrializării socialiste a țării, de transformare socialistă a micii producții de mărfuri, de îngrădire, eliminare și în cele din urmă, de totală lichidare a relațiilor capitaliste de producție, este un program profund științific care reflectă cu fidelitate interesele celor ce muncesc, cerințele obiective ale dezvoltării țării noastre pe drumul socialismului. Astfel, pornind de la necesitatea victoriei socialismului în întreaga economie națională, a înfrîngerii burgheziei în toate sferele activității sociale, Congresul al II-lea al Partidului a trasat sarcina făuririi economiei socialiste unitare, stabilind totodată măsurile necesare pentru înaintarea continuă și în toate domeniile a țării noastre spre socialism. Ducînd la îndeplinire sarcinile trasate de Congres, clasa muncitoare, întregul nostru popor muncitor obține măreț victorii în lupta pentru construirea noii orînduiri.

Partidul nostru — spunea tov. Gh. Gheorghiu-Dej, dezvăluind în lumina experienței istorice a Uniunii Sovietice caracterul profund științific al politicii partidului — s-a călăuzit și se călăuzește cu consecvență după învățătura leninistă, „... potrivit căreia veriga principală a creării bazei tehnico-materiale a socialismului și a trecerii neîntrerupte de la socialism la comunism este industrializarea socialistă, dezvoltarea continuă a industriei grele, a producției mijloacelor de producție"[1].

Ca urmare a înfăptuirii de către mase a politicii de industrializare socialistă a țării, în condițiile ajutorului permanent și neprecupețit al Uniunii Sovietice și colaborării strînse cu celelalte țări socialiste, patria noastră, în trecut înapoiată, „eminamente agricolă" s-a transformat într-un termen istoric foarte scurt, într-o țară cu o industrie și o agricultură înaintată, în plină dezvoltare, care merge cu pași repezi spre terminarea în linii mari a construcției socialiste. Au fost create ramuri industriale noi, de cea mai mare importanță pentru dezvoltarea întregii economii, au crescut puternic astfel de ramuri cum sînt industria constructoare de mașini, cea chimică ș.a. Anul acesta volumul global al producției industriale va depăși de 4,5 ori cel mai înalt nivel atins în vechea Românie și este cu 45% mai mare decît în 1955.

Progresele industriei noastre socialiste în ultimii ani se reflectă în faptul că producția industrială pe un singur trimestru al anului 1959 este mai mare decît producția obținută în întreg anul 1938. Ritmurile de dezvoltare a industriei noastre socialiste — sublinia tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 13—14 iulie 1959—arată că sarcina trasată de Congresul al II-lea al Partidului cu privire la creșterea producției industriale pînă în 1960 va fi îndeplinită, iar pentru o serie de produse de bază chiar depășită.

Plenara din noiembrie 1958 a C.C. al P.M.R. care a dezbătut planul de stat al dezvoltării economiei noastre naționale pe anul 1959, pornind de la necesitatea dezvoltării într-un ritm susținut a economiei și genera-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de-al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, 1959, p. 17.

lizînd experiența maselor de oameni ai muncii, a indicat principalele căi și mijloace prin care pot fi îndeplinite sarcinile mari prevăzute pentru acest an. Indicațiile și măsurile concrete stabilite de plenară cu privire la necesitatea dezvăluirii tot mai complete a rezervelor interne ale întreprinderilor în vederea realizării de economii sporite, cu privire la căile de creștere continuă a productivității muncii și reducerii prețului de cost etc. — au înarmat oamenii muncii cu un program concret și însuflețitor de luptă. Îndeplinirea planului va însemna încă un pas înainte spre victoria socialismului, spre dezvoltarea economiei naționale și ridicarea nivelului de trai al maselor.

Partidul nostru realizează cu consecvență o politică de întărire continuă a alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, de atragere treptată a țărănimii muncitoare pe baza principiului de neclintit al liberului consimțămînt, pe făgașul socialismului. Traducînd în viață indicațiile Congresului al II-lea al Partidului, prin dezvoltarea continuă a industriei socialiste se lărgește neîncetat înzestrarea tehnică a agriculturii, se acordă un larg și susținut sprijin material, financiar sectorului socialist în agricultură. Numai în perioada 1956—1959, Partidul și Guvernul au orientat spre agricultură investiții care se ridică la 8,7 miliarde lei, din care pentru utilaje și agregate agricole peste 3,6 miliarde lei. Ca urmare a muncii politice desfășurate în mod susținut de organele și de organizațiile de partid și obștești, pe baza convingerii proprii asupra marilor avantaje oferite de agricultura socialistă, mase tot mai largi de țărani muncitori iau drumul socialismului. Astăzi, sectorul socialist al agriculturii cuprinde 69% din suprafața arabilă a țării și aproape 2 500 000 familii de țărani muncitori. Se produce astfel o *profundă revoluție care transformă din temelii viața satelor noastre.*

Aplicarea recentului Decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale a R.P.R. duce la lichidarea rămășițelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură, dînd un nou impuls înaintării construcției socialiste. Modul concret în care are loc lichidarea exploatării în satele noastre demonstrează caracterul creator științific al politicii partidului, reprezintă un aport însemnat al partidului nostru la îmbogățirea teoriei și practicii construirii socialismului.

Consolidarea regimului democrat-popular, realizările de însemnătate istorică obținute în dezvoltarea forțelor de producție accelerează ritmul dezvoltării relațiilor de producție socialiste în țara noastră și asigură creșterea continuă a nivelului de trai material și cultural al oamenilor muncii, adevărați stăpîni ai țării și ai bogățiilor ei. O deosebit de mare însemnătate în realizarea acestui obiectiv o are traducerea în viață a măsurilor stabilite de recenta plenară a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie cu privire la realizarea sarcinilor trasate de Congresul al II-lea al P.M.R. în domeniul dezvoltării economiei naționale și creșterii bunăstării oamenilor muncii precum și propunerile de noi măsuri pentru ridicarea nivelului de trai al poporului muncitor. Prin aplicarea acestor măsuri care prevăd majorarea salariilor tarifare, reducerea impozitului pe salariu, sporirea pensiilor, reducerea prețurilor de vînzare la peste 2 600 sortimente de produse industriale și agricole, sporul net de venituri ale oamenilor muncii va fi de

4,7 miliarde lei pe an. Adoptarea acestor măsuri constituie o nouă dovadă grăitoare a grijii deosebite pe care o manifestă Partidul și Guvernul față de oamenii muncii. În măsurile adoptate de plenară, oamenii muncii văd o nouă confirmare a justeții politicii partidului de industrializare socialistă a țării, rezultatul activității lor intense pentru creșterea producției și productivității muncii, realizarea de economii, pentru sporirea continuă a acumulărilor socialiste.

„Avem certitudinea că noua sporire a veniturilor reale ale oamenilor muncii va duce la un și mai puternic avînt în dezvoltarea economiei naționale, la întărirea unității moral-politice a întregului popor în jurul Partidului și Guvernului, la noi succese în opera de construire a socialismului în patria noastră" [1].

Astfel, prin aplicarea politicii partidului, țara noastră înaintează neabătut spre socialism. Așa cum a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej în expunerea sa asupra lucrărilor Congresului al XXI-lea al P.C.U.S., prin îndeplinirea planului de dezvoltare pe anii 1960—1965, țara noastră va termina în linii mari construirea socialismului și va intra într-o nouă fază de dezvoltare, faza desăvîrșirii construcției socialiste.

★

Succesele obținute în dezvoltarea economiei naționale, pe baza cărora crește neîncetat nivelul de trai al poporului, sînt rezultatul politicii științifice, ferme, a partidului, a fidelității sale nestrămutate față de marxism-leninism, rezultatul traducerii acestei politici în viață de către clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii, care văd în politica partidului *propria lor politică*. Pe zi ce trece, se întărește legătura indisolubilă dintre partid și popor, se întărește unitatea poporului în jurul Partidului și Guvernului. Înaintarea țării noastre spre socialism înseamnă întărirea continuă a rolului conducător al partidului în toate domeniile de activitate.

Sub conducerea partidului, ca urmare a întăririi legăturilor sale cu masele, crește neîncetat rolul maselor largi populare în construirea socialismului. Partidul se îngrijește neobosit de ridicarea conștiinței politice a maselor, de educarea lor în spiritul socialismului, de ridicarea lor la nivelul sarcinilor istorice ale epocii glorioase pe care o străbatem. Partidul dezvoltă necontenit inițiativa maselor, le mobilizează la lupta împotriva rutinei și conservatismului, pentru folosirea tot mai deplină a inepuizabilelor resurse ale orînduirii noastre în vederea construirii socialismului. Plenara din noiembrie 1958 a C.C. al Partidului nostru a arătat ce aport uriaș aduc efectiv oamenii muncii în rezolvarea problemelor legate de elaborarea și traducerea în viață a planurilor de dezvoltare a economiei noastre naționale, în conducerea acestei economii. În etapa actuală are loc o vastă activitate de masă a oamenilor muncii pentru valorificarea marilor rezerve existente în economia noastră națională.

De pe acum — așa cum s-a apreciat la recenta plenară a C.C. al P.M.R. — s-au obținut rezultate deosebit de însemnate în această direcție.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raport la ședința plenară a C. C. al P.M.R. din 13—14 iulie*, în *Scînteia*, nr. 4576 din 16 Iulie 1959.

Acestea se reflectă în realizarea şi depăşirea cu succes a angajamentelor luate de muncitori, tehnicieni şi ingineri cu privire la planul de stat pe 1959. În primul semestru al anului planul la producţia globală industrială a fost îndeplinit şi depăşit obţinîndu-se o producţie suplimentară de peste 350 000 000 lei. Acordînd o atenţie deosebită punerii în valoare a inepuizabilelor rezerve de care dispune economia noastră naţională, plenara C.C. al P.M.R. atrage atenţia în special asupra necesităţii creşterii necontenite a productivităţii muncii, a introducerii în producţie a celor mai noi cuceriri ale tehnicii, a folosirii depline a capacităţilor de producţie a maşinilor şi instalaţiilor din toate ramurile economiei naţionale, asigurarea aprovizionării zilnice cu materii prime, materiale şi combustibil a unităţilor productive, specializarea întreprinderilor şi lărgirea cooperării în producţie, ridicarea calificării muncitorilor.

Rezultat al conducerii de către partid, creşterea rolului maselor de oameni ai muncii în construcţie necesită în acelaşi timp întărirea continuă a rolului conducător al partidului, al tuturor organelor şi organizaţiilor sale. Pornind de la această cerinţă şi generalizînd experienţa pozitivă a organizaţiilor de partid şi a maselor, partidul nostru cere organelor şi organizaţiilor de partid să se ocupe mai îndeaproape şi cu mai multă competenţă de problemele economice, să cunoască mai temeinic producţia, să exercite un control de partid mai calificat asupra activităţii conducerilor administrative ale întreprinderilor. Conducerea concretă, competentă a organizaţiilor de partid în domeniile construcţiei este chezăşia stimulării neîntrerupte a iniţiativei maselor largi, a creşterii continue a rolului lor.

Fiind în fruntea clasei muncitoare, a oamenilor muncii, partidul conduce toate organizaţiile celor ce muncesc. Partidul conduce statul clasei muncitoare. Întreaga activitate a organelor şi a aparatului de stat se află sub conducerea şi controlul permanent al organelor şi organizaţiilor de partid. Această conducere este chezăşia că toate verigile aparatului de stat aplică pînă la capăt politica clasei muncitoare, îşi îndeplinesc neabătut datoria înaltă faţă de popor. Împreună cu celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, partidul nostru a respins şi respinge încercările revizioniştilor contemporani de a nega necesitatea conducerii de către partid a statului socialist. După cum e cunoscut, revizionismul contemporan, sub motivul eliminării pretinsului pericol al aşa-numitei contopiri a aparatului de partid şi de stat, urmăreşte să dezarmeze clasa muncitoare, să slăbească şi să lichideze rolul conducător al partidului marxist-leninist în societate, să slăbească şi să lichideze puterea de stat proletară. Călăuzindu-se neabătut după învăţătura marxist-leninistă, credincios intereselor fundamentale ale poporului, partidul nostru se îngrijeşte în permanenţă de întărirea statului democrat-popular, de întărirea capacităţii sale de a face faţă sarcinilor mari pe care le pune construirea socialismului. Sub conducerea partidului, statul nostru desfăşoară o vastă activitate în domeniul economic şi cultural, realizează cu fermitate reprimarea împotrivirii duşmanului de clasă faţă de înaintarea socialismului, promovează o perseverentă politică de apărare a păcii. Partidul a educat şi educă oamenii muncii în spiritul luptei neîmpăcate împotriva duşmanilor socialismului, conduce lupta pentru lichidarea

deplină a oricăror rămășițe ale claselor exploatatoare și a exploatării omului de către om, previne asupra faptului că dușmanul de clasă nu renunță la încercările de a lovi în regimul democrat-popular. Partidul îndrumă activitatea statului în vederea triumfului deplin al ideologiei socialiste și înfrîngerea rămășițelor capitalismului în conștiința oamenilor muncii, pentru dezvoltarea continuă a culturii noi, socialiste, bun al maselor largi populare.

Sub conducerea partidului, pe plan extern, statul nostru promovează o politică neabătută de apărare a păcii și slăbire a încordării internaționale. Politica de coexistență pașnică, inițiativele manifestate de guvernul R.P.R., activitatea reprezentanților țării noastre la O.N.U. și în alte organisme internaționale duc la creșterea continuă a prestigiului Republicii Populare Romîne pe plan internațional. Exprimînd interesele fundamentale ale poporului muncitor, statul nostru, sub conducerea partidului, militează ferm pentru întărirea unității lagărului socialist, în frunte cu Uniunea Sovietică, respingînd încercările imperialismului mondial și revizionismului contemporan de a submina această unitate.

Partidul e totodată conducătorul politic al organizațiilor obștești ale oamenilor muncii. Sindicatele, Uniunea Tineretului Muncitor, organizațiile cooperatiste, sfaturile populare, toate celelalte organizații de masă au în partid un conducător încercat. Avangardă a clasei muncitoare, a poporului, partidul îndrumează întreaga activitate a organizațiilor oamenilor muncii spre țelul comun : construirea deplină a socialismului, făurirea unei vieți de bunăstare materială și culturală pentru toți cei ce muncesc.

Prin organizațiile sale, prin organizațiile de masă, partidul realizează o legătură indestructibilă cu poporul, îl conduce la lupta pentru construirea noii orînduiri.

*

Principala condiție a exercitării de către partid a rolului său conducător este continua întărire a unității rîndurilor partidului, continua sa întărire politică, organizatorică și ideologică. Partidul Muncitoresc Romîn îndeplinește cu succes sarcinile uriașe ce-i revin în epoca istorică pe care o străbatem, pentru că se preocupă neîncetat de întărirea sa ca detașament de avangardă al clasei muncitoare, ca conducător al poporului muncitor în lupta pentru socialism. Călăuzindu-se neabătut după învățătura marxist-leninistă, după interesele fundamentale ale clasei muncitoare și întregului popor muncitor, partidul nostru s-a îngrijit și se îngrijește necontenit de întărirea sa politică, ideologică și organizatorică, de apărarea purității ideologiei marxist-leniniste și a rîndurilor sale, de întărirea unității sale de monolit. „Tăria partidului nostru — spunea tov. Gh. Gheorghiu-Dej în raportul de activitate al Comitetului Central la Congresul al II-lea al Partidului — constă în unitatea rîndurilor sale, în faptul că este construit pe bazele ideologice, organizatorice, politice și tactice ale leninismului" [1].

Partidul marxist-leninist este un partid de *clasă*, un partid al proletariatului și de aceea el trebuie să aibă o compoziție socială corespunză-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., 1955, p. 124.

toare esenţei sale de clasă — adică o compoziţie în care să predomine elementul muncitoresc. Existenţa unui nucleu proletar preponderent în partid şi în organele partidului asigură unitatea partidului, disciplina de fier, fermitatea şi intransigenţa faţă de orice influenţe străine. Partidul poate să fie expresia politică şi organizatorică a însuşirilor revoluţionare ale proletariatului, să exprime consecvent cele mai nobile însuşiri ale clasei muncitoare, cu condiţia să aibă o justă compoziţie socială, să realizeze max mum de omogenitate prin asigurarea preponderenţei hotărîte a elementelor muncitoreşti. Exercitarea rolului conducător al partidului şi întărirea continuă a acestui rol sînt dependente de calitatea moral-politică a membrilor săi, de măsura în care aceştia întruchipează însuşirile specifice clasei muncitoare, în tot ce are ea mai înaintat.

Întreaga experienţă revoluţionară a partidelor comuniste şi muncitoreşti arată că unitatea este o necesitate vitală pentru partidul clasei muncitoare, determinată de caracterul partidului, de condiţiile în care se desfăşoară lupta clasei muncitoare şi aliaţilor ei pentru victoria noii orînduiri sociale. Unitatea strînsă a rîndurilor partidului, coeziunea sa ideologică şi organizatorică în jurul Comitetului Central al partidului, activitatea unitară a tuturor organelor şi organizaţiilor de partid, determină ca partidul să aibă o imensă capacitate de luptă, îl fac invincibil.

Călăuzindu-se neabătut după învăţătura leninistă despre partidul de tip nou, partidul nostru s-a îngrijit şi se îngrijeşte neobosit de îmbunătăţirea compoziţiei sale sociale — condiţie de bază pentru unitatea sa de voinţă şi acţiune.

Partidul uneşte în rîndurile sale oamenii muncii cei mai înaintaţi şi conştienţi, luptători fermi şi curajoşi pentru făurirea socialismului, intransigenţi faţă de duşmanul de clasă şi de orice manifestări străine, devotaţi pînă la capăt socialismului, cauzei celor ce muncesc. În întreaga activitate de întărire a rîndurilor sale, partidul nostru se călăuzeşte după indicaţiile leniniste că nu atît în numărul, ci în primul rînd în *calitatea* membrilor constă forţa sa de neînvins. Partidul apără ca lumina ochilor puritatea rîndurilor sale, nu îngăduie nimănui să întineze înaltul titlu de membru al partidului, să încalce normele leniniste de primire în partid. Prin verificarea membrilor şi curăţirea rîndurilor sale partidul a lichidat urmările liniei lichidatoriste în domeniul construcţiei de partid, promovate de grupul anti-partinic fracţionist A. Pauker-V. Luca. Aceştia, practicînd metoda „înscrierii în partid în bloc", au deschis larg porţile partidului pentru tot felul de elemente duşmănoase, fascisto-legionare, carieriste, descompuse, provocînd astfel mari daune partidului.

Întreaga experienţă a partidului nostru arată că pentru asigurarea înaltei calităţi a membrilor săi, o însemnătate primordială o are justa compoziţie socială a partidului, preponderenţa elementului muncitoresc în partid. Înaltele calităţi proprii comunistului se formează înainte de toate la muncitori, membrii clasei celei mai înaintate, singura revoluţionară pînă la capăt. Preponderenţa muncitorilor în partid reprezintă o condiţie de bază pentru asigurarea purităţii rîndurilor partidului, a fermităţii sale proletare şi intransigenţei faţă de duşmanul de clasă, pentru asigurarea unei discipline de fier în partid. De aceea, partidul nostru acordă o însem-

nătate hotărîtoare compoziției sociale a rîndurilor sale și organelor sale de conducere, asigurării precumpănirii elementului proletar în partid.

Muncind neobosit pentru îmbunătățirea continuă a compoziției sale sociale, partidul ține seama de faptul că, fiind partid de guvernămînt, către el se îndreaptă inevitabil elemente dușmănoase, carieriste. Încercarea de a se strecura în rîndurile partidului și a-l submina din interior, e unul din mijloacele de luptă ale dușmanului, unul din aspectele luptei de clasă. De aceea, partidul a cerut și cere organelor și organizațiilor sale întărirea vigilenței revoluționare pentru a împiedica pătrunderea în partid a dușmanului, a elementelor carieriste, oscilante, pentru a descoperi, demasca și înlătura elementele de acest fel strecurate în partid. Pornind de la cerințele mari privind îmbunătățirea compoziției sociale a partidului, Congresul al II-lea al Partidului a trasat sarcina „... creșterii numărului de muncitori — în special din industria mare — care lucrează direct la mașină — în așa fel încît elementul muncitoresc să devină preponderent în partidul nostru, partid de avangardă al clasei muncitoare" [1].

Analizînd munca organelor și organizațiilor de partid în domeniul primirii de membri și candidați de partid, plenara din iunie 1958 a Comitetului nostru Central a constatat că sarcina stabilită de Congres a fost în linii mari îndeplinită. Ca urmare a preocupării organelor și organizațiilor de partid pentru îmbunătățirea compoziției sociale a partidului, procentul muncitorilor în partid ajunsese la data ținerii plenarei la peste 53%. De asemenea, s-a obținut o creștere a procentului membrilor de partid care lucrează nemijlocit în producție (67%) și o creștere substanțială a elementului muncitoresc în organele de partid.

Plenara a cerut organelor și organizațiilor de partid să vegheze necontenit pentru a asigura îmbunătățirea pe mai departe a compoziției sociale a partidului.

Un alt izvor al unității și tăriei partidului îl constituie *modul său de organizare*. El poate fi cu adevărat avangarda proletariatului, conducătorul încercat al acestuia în lupta sa de clasă, grea și complexă, fiindcă se constituie și acționează ca *un tip deosebit de organizare a clasei muncitoare. Poziția economică* și însușirile de ordin social-politic al unei anumite clase determină și modul ei de acțiune și organizare. Lenin a arătat că principala forță a clasei muncitoare constă în conștiința, disciplina și organizarea sa. „Forța clasei muncitoare o constituie organizarea. Fără organizarea maselor proletariatul nu înseamnă nimic. Organizat, el este totul. Organizarea înseamnă unitatea de acțiune, unitatea în activitatea practică" [2].

Cu atît mai necesară este aplicarea acestor principii organizatorice după cucerirea puterii de către clasa muncitoare, cînd aceasta își exercită rolul istoric și pe planul construcției pașnice. Modul de organizare a partidului devine chezășia luptei organizate, conștiente și biruitoare a tuturor oamenilor muncii, în toate domeniile de activitate

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., 1955, p. 137.

[2] V. I. Lenin, *Despre construcția de partid*, Ed. politică, 1959, p. 418.

materială şi spirituală a societăţii. Leninismul arată că „este imposibil ca proletariatul să-şi menţină şi să-şi consolideze puterea sa în stat în vederea victoriei complete a socialismului, fără un partid puternic prin coeziunea şi disciplina sa de fier" [1].

Principiul leninist fundamental al organizării partidului clasei muncitoare este *centralismul democratic*. Numai însuşirea şi aplicarea fermă a acestui principiu face posibilă cimentarea unităţii de voinţă şi de acţiune a partidului, exercitarea rolului său conducător. Unitatea organizatorică a partidului pe baza principiului centralismului democratic este o condiţie *sine qua non* a unităţii sale ideologice şi tactice. *Organizarea unitară, centralist-democratică*, este modalitatea concretă prin care teoria revoluţionară se uneşte cu mişcarea practică revoluţionară — partidul însuşi fiind întruchiparea supremă a acestei unităţi.

Organizarea partidului în conformitate cu cerinţele centralismului democratic *asigură coeziunea şi disciplina de fier, unitatea de monolit şi capacitatea de luptă a întregului partid.*

Lenin a arătat că nu există *forme* organizatorice anchilozate, bune pentru orice condiţii de luptă, dar principiile de organizare, principiul centralismului democratic, — sînt universal-valabile. Nu este, de aceea, întîmplător că revizioniştii nu contenesc să se ridice împotriva organizării unitare a partidului marxist-leninist. Sub pretextul unei pretinse necesităţi a „disocierii centralismului de democraţia internă de partid", revizioniştii cer admiterea fracţiunilor şi a grupurilor opoziţioniste în partid, transformarea partidelor marxist-leniniste în organizaţii amorfe, lipsite de caracter de clasă.

Împreună cu celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, partidul nostru a respins încercările revizioniştilor contemporani de a opune centralismul democraţiei interne de partid. Centralismul şi democraţia internă de partid sînt laturi inseparabile, esenţiale, ale centralismului democratic, unic şi indivizibil, părţi componente ale acestuia, legate indisolubil între ele.

Centralismul democratic îmbină în mod armonios centralismul cu democraţia internă de partid, disciplina de fier cu existenţa unor drepturi largi ale membrilor de partid. O reală democraţie internă de partid se poate asigura şi dezvolta numai în condiţiile existenţei în partid a unui puternic centralism, a unei conduceri centralizate ferme, a unei discipline şi unităţi de nezdruncinat, iar un centralism cu adevărat leninist se poate asigura numai pe temelia unei vieţi de partid democratice. Centralizarea cea mai strictă, respectarea riguroasă şi întărirea continuă a disciplinei de partid duc implicit şi la dezvoltarea democraţiei interne de partid. Disciplina conştientă însufleţeşte pe toţi comuniştii la o activitate perseverentă, entuziastă pentru îndeplinirea necondiţionată a sarcinilor de partid, contribuie deci la dezvoltarea democraţiei interne de partid.

Experienţa luptei partidului nostru confirmă încă odată valabilitatea generală a principiilor leniniste de construire şi organizare a partidului revoluţionar al proletariatului. Partidul nostru s-a întărit şi dezvoltat în luptă împotriva grupurilor şi elementelor fracţioniste, împotriva tuturor

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 135.

încercărilor dușmanului de a-i lovi și submina unitatea sa de monolit. În ilegalitate, partidul a avut de înfrînt lupta criminală fracționistă fără de principii dusă de grupurile Barbu și Luximin (M. Pauker). Lichidarea luptelor fracționiste a dus la întărirea partidului, a capacității sale de luptă ; în scurtă vreme, partidul a organizat eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie—februarie 1933, care reprezintă pagini glorioase în istoria de luptă a poporului nostru. În aprilie 1944, a fost înlăturat din partid grupul de trădători condus de Foriș, care reușiseră să se strecoare în conducerea partidului. După lichidarea agenturii dușmane, partidul a putut trece în mod eficace la pregătirile pentru doborîrea dictaturii militaro-fasciste și ieșirea revoluționară a Romîniei din război.

După ce a devenit partid de guvernămînt, partidul nostru a avut de asemenea de înfrînt activitatea unor grupuri sau elemente antipartinice, fracționiste. În 1952, partidul a zdrobit grupul fracționist, antipartinic A. Pauker, V. Luca — acesta din urmă demascat ulterior ca vechi agent al siguranței — întărind astfel unitatea, coeziunea și capacitatea de luptă a partidului, asigurînd aplicarea neștirbită a principiilor leniniste în viața internă de partid. În iunie—iulie 1957, plenara C.C. al P.M.R. a condamnat și pus capăt activității antipartinice a tov. I. Chișinevschi și M. Constantinescu care, calomniind linia politică și viața internă a partidului, activitatea statului nostru socialist, au încercat să submineze unitatea partidului și a conducerii sale.

Mergînd pe linia întăririi unității și disciplinei de partid, plenara din iunie 1958 a Comitetului Central al partidului a condamnat în unanimitate și a pus capăt manifestărilor antipartinice a unor elemente oportuniste, fracționiste, descompuse, strecurate în partid. Plenara a cerut organelor și organizațiilor de partid să militeze neobosit pentru întărirea disciplinei de partid, a fermității comuniste față de manifestările dușmănoase, antipartinice. Plenara a subliniat cu toată tăria că împăciuitorismul față de manifestările oportuniste este nu numai aliatul oportunismului, dar el însuși de esență oportunistă, și a cerut tuturor membrilor de partid să lupte fără cruțare împotriva oricăror acțiuni antipartinice pe care ar încerca să le întreprindă elemente carieriste, dizolvante, anarhice, strecurate în partid, să combată cu toată tăria orice abatere de la normele leniniste ale vieții de partid, de la linia și hotărîrile partidului.

In condițiile cînd partidul nostru e partid de guvernămînt, cînd conduce oamenii muncii pe drumul socialismului, apărarea și întărirea unității de neclintit a partidului nu e numai o chestiune a vieții interne de partid ; ea interesează în cel mai înalt grad clasa muncitoare, poporul muncitor, pentru că destinele celor ce muncesc, viitorul lor luminos sînt indisolubil legate de întărirea partidului, de întărirea rolului său conducător. Coeziunea de fier a partidului face din el conducătorul ferm și de neînvins al poporului muncitor, unitatea sa este nucleul în jurul căruia se cimentează unitatea clasei muncitoare, a tuturor celor ce muncesc. Întregul nostru popor privește cu încredere deplină și recunoștință conducerea leninistă, încercată a partidului, în frunte cu tov. Gh. Gheorghiu-Dej, care luptă cu fermitate neabătută pentru întărirea continuă a unității de monolit a partidului nostru.

Baza ideologică marxist-leninistă reprezintă un izvor important al unităţii şi forţei partidului. Lenin scria că „organizarea lipsită de bază ideologică este o absurditate care în practică transformă pe muncitori în jalnice anexe ale burgheziei".

La temelia unităţii partidului nostru stă ideologia revoluţionară a proletariatului, fidelitatea sa nestrămutată faţă de marxism-leninism. Partidul este construit şi îşi desfăşoară activitatea pe temelia de granit a marxism-leninismului în luptă necurmată împotriva ideologiei burgheze şi a denaturărilor reformiste, revizioniste. Apărarea şi consolidarea purităţii ideologice, a unităţii sale de monolit, demascarea şi zdrobirea influenţelor ideologiei burgheze — este o lege a dezvoltării partidului. Lenin scria „Chestiunea se poate pune numai aşa : ori ideologie burgheză, ori ideologie socialistă. Aici nu există cale de mijloc. Iată de ce *orice* diminuare a ideologiei socialiste, *orice îndepărtare* de ea înseamnă implicit o întărire a ideologiei burgheze" [1].

Lenin a formulat astfel necesitatea luptei ideologice de care partidul nostru ţine seama cu strictețe în întreaga sa activitate. Dezvoltarea neîncetată a conştiinţei de clasă a oamenilor muncii pe baza însuşirii marxism-leninismului, îndrumarea politico-ideologică a ştiinţei şi culturii, promovarea consecventă a principiului partinităţii comuniste în toate domeniile activităţii ideologice, culturale, au constituit şi constituie obiective centrale în munca partidului.

Întărirea unităţii politico-ideologice a partidului are loc în condiţiile unei necurmate lupte împotriva ideologiei burgheze. „*Partidul nostru* — spune tov. Gh. Gheorghiu-Dej — *priveşte lupta împotriva influenţelor ideologiei burgheze drept una din cele mai importante sarcini ale sale.*

Lupta ideologiei socialiste împotriva ideologiei burgheze este parte integrantă a luptei pe care partidul nostru o duce cu neabătută fermitate pentru construirea socialismului" [2].

Împreună cu P.C.U.S. şi celelalte partide comuniste şi muncitoreşti, partidul nostru a dat o ripostă hotărîtă revizionismului contemporan, care, sub masca „înnoirii" marxism-leninismului, denaturează concepţia revoluţionară a proletariatului în însăşi esenţa acestuia. Partidul Muncitoresc Romîn apără neabătut învăţătura marxist-leninistă şi o aplică creator la condiţiile concrete ale ţării noastre. Întreaga activitate a partidului de conducere a maselor pe drumul socialismului reprezintă aportul său la confirmarea valabilităţii universale a marxism-leninismului în întregul său şi în primul rînd cu privire la necesitatea şi rolul istoric al dictaturii proletariatului, la rolul conducător al partidului ca lege generală, obligatorie a revoluţiei şi construcţiei socialiste, la rolul statului clasei muncitoare ca instrument principal în lupta pentru socialism.

Partidul nostru, conducerea sa leninistă, luptă neobosit pentru ridicarea nivelului politico-ideologic al membrilor şi candidaţilor de partid, pentru educarea lor în spiritul fidelităţii nestrămutate faţă de marxism-

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 5, p. 355; 369.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 151.

leninism, al intransigenței față de orice manifestare a ideologiei burgheze și a revizionismului — variantă a acestei ideologii, față de orice abatere de la partinitatea comunistă în activitatea ideologică și politică.

În țara noastră datorită politicii juste a partidului, a Comitetului Central, ideologia socialistă a devenit dominantă. Partidul ne-a avertizat însă că aceasta nu trebuie să ducă la autolinistire, la slăbirea vigilenței ideologice. Elementele ostile socialismului care mai există în țara noastră, foștii capitaliști, moșieri, chiaburi, forțele reacționare de peste granițe constituie un izvor permanent al presiunii ideologiei burgheze, un izvor de manifestări naționalist-șovine, de tendințe oportuniste.

Marxism-leninismul ne învață că dezvoltarea conștiinței sociale rămîne în urma dezvoltării social-economice, în urma dezvoltării existenței sociale. Acest fenomen obiectiv cere imperios îmbunătățirea continuă a muncii cultural-educative, intensificarea pe toate căile a educației comuniste a oamenilor muncii. Sarcina aceasta nu este simplă. Formarea conștiinței socialiste este un proces complex, îndelungat. Tocmai de aceea partidul cere organizațiilor de partid să-și sporească eforturile, să ridice permanent munca ideologică la nivelul sarcinilor economice și politice puse de partid în fața întregului popor.

Ideologii burghezi acuză concepția marxist-leninistă tocmai de ceea ce formează forța sa de nebiruit — faptul că servește ca armă ideologică în lupta politică a clasei muncitoare pentru reorganizarea socialistă a societății. Această funcție social-politică a filozofiei marxiste nu numai că nu se opune reflectării adecvate în conștiință a realității obiective, dar deschide posibilități nelimitate în această privință. Pentru prima dată în istorie se creează o concordanță deplină între caracterul de clasă al unei concepții despre lume și obiectivitatea științifică. Ideologia marxistă exprimă interesele de clasă ale proletariatului și servește ca bază teoretică a partidului său leninist, ceea ce nu numai că nu-i răpește, ci dimpotrivă, îi determină caracterul științific, deoarece interesele de clasă ale proletariatului coincid în esență cu cerințele obiective ale legilor progresului social, cu interesele tuturor maselor muncitoare. În timp ce burghezia este interesată în falsificarea adevărului obiectiv prin mistificarea realității, ale cărei tendințe și legi de dezvoltare îi sînt potrivnice și o condamnă la pieire, clasa muncitoare este vital interesată în cunoașterea din ce în ce mai aprofundată a lumii reale — adevărul obiectiv fiind în întregime corespunzător idealurilor și năzuințelor sale.

Azi, cînd ideologii burghezi și aliații lor revizioniști își concentrează eforturile în atacurile contra marxismului folosind pe o scară largă arma perfidă a falsificării grosolane, tezele leniniste despre conducerea de către partid, în domeniul științei, artei și culturii servesc ca o puternică armă teoretică și politică pentru reprimarea denaturărilor revizioniste și promovarea consecventă a partinității marxiste.

Pornind de la cerințele înaintării țării noastre spre socialism și ținînd seama de acțiunea legii luptei de clasă în ideologie, partidul nostru militează neabătut pentru întărirea rolului său conducător în toate domeniile activității culturale, științifice, artistice. Partidul cere organizațiilor sale din instituțiile culturale, științifice, să intensifice munca de însușire

a concepţiei ştiinţifice proletare despre lume de către oamenii de ştiinţă şi cultură, să întărească vigilenţa şi intransigenţa revoluţionară faţă de orice manifestare a ideologiei duşmane. Pe această cale se lărgesc neîncetat posibilităţile unei activităţi tot mai fructuoase în aceste domenii importante ale construcţiei noastre socialiste. „Viaţa a arătat — se spune în Raportul de activitate al Comitetului Central, — că însuşirea concepţiei marxist-leniniste fructifică gîndirea ştiinţifică şi creaţia artistică, ajută pe oamenii de ştiinţă, în orice domeniu ar lucra ei, la aprofundarea şi generalizarea ştiinţifică a rezultatelor cercetărilor lor, la înlăturarea din ştiinţă a tot ce este perimat şi antiştiinţific" [1].

Aplicînd în mod creator învăţătura marxist-leninistă cu privire la partidul de tip nou, Partidul Muncitoresc Romîn conduce poporul nostru pe drumul luminos al făuririi orînduirii socialiste. Intransigent faţă de orice încercări de denaturare a ideologiei clasei muncitoare, necruţător faţă de orice atentat la unitatea de monolit a rîndurilor sale, Comitetul Central, în frunte cu primul secretar, tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, este înconjurat de dragostea şi devotamentul întregului popor muncitor care vede în el inspiratorul şi organizatorul victoriilor sale, chezăşia succeselor sale continue pe drumul construirii societăţii fără clase.

РУМЫНСКАЯ РАБОЧАЯ ПАРТИЯ — РУКОВОДЯЩАЯ СИЛА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ И СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО СТРОИТЕЛЬСТВА В РУМЫНИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В первой главе, озаглавленной „Классики марксизм-ленинизма об исторической необходимости партии нового „типа", авторы доказывают, что марксистско-ленинская партия рабочего класса представляет собой сознательное воплощение наиболее передовых общественных, политических и моральных идеалов и интересов современной эпохи, выражение научного самосознания революционного пролетариата, его главное политическое и организационное орудие осуществления требований объективных законов, управляющих историческим процессом социалистической революции и социалистического строительства. Необходимость партии вытекает из самой сущности классовой борьбы пролетариата, являющейся всегда опосредствованно или непосредственно борьбой политической. Авторы подчеркивают мысль, что руководство революционной марксистской партии классовой борьбой пролетариата представляет собой не только первостепенное субъективное условие, обеспечивающее правильное направление борьбы к ее конечной цели, но и объективную общественную закономерность целого исторического периода, основное содержание которого составляет революционный переход от капитализма к социализму, построение социалистического и коммунистического общества.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 154.

В заключении первой главы показывается, что сама история Румынской рабочей партии, опыт классовой борьбы в Румынии, социалистической революции и построения социализма подтвердили и подтверждают идею, что руководящая роль рабочего класса и его Коммунистической партии — первый среди всемирно действительных объективных законов переходного периода от капитализма к социализму.

Во второй главе, озаглавленной: „Руководящая роль партии и единство ее рядов" показывается, на основе указаний классиков марксизма-ленинизма и опыта страны, каковы главные источники единства воли и действия партии.

Общественно-экономический источник находится в единой позиции рабочего класса, общности интересов и целей, характеризующей его, определяющей формирование партии, ее подавляющую рабочую сущность и состав. Только так специфические политические и моральные свойства рабочего класса найдут свое высшее воплощение в партии.

Организационный источник: партия образуется и действует как особый тип организации. Автор доказывает, что сама внутренняя закономерность общественного движения рабочего класса, его свойства общественно-политического порядка вменяют ему настоятельную необходимость построения партии как сплоченного, монолитного организма, основанного на совокупности организационных принципов, главный из которых — основополагающий ленинский принцип демократического централизма. В очерке подчеркивается последовательно-принципиальный способ, каким РРП применяет ленинские указания и опыт КПСС о способах и формах организации партии нового типа в борьбе против всех уклонистских, оппортунистических и ревизионистских тенденций, как и ценность и значение этих организационных принципов в период построения социализма.

Третья глава очерка озаглавлена: „Усиление руководящей роли Румынской рабочей партии — общий закон строительства социализма в Румынии", и здесь автор анализирует вопрос, исходя из специфики общественных закономерностей в переходный период и при социализме: законы, не осуществляются стихийно, сами по себе, а посредством сознательной деятельности рабочего класса и трудящихся. Авторы доказывают, что невозможно осуществление объективных законов, обусловливающих переход к социализму, и законов, появляющихся в условиях социализма— законов по своей сущности в корне противоположных стихийности; (другими словами, невозможен исторический скачок из царства необходимости в царство свободы) без активного вмешательства сознательного фактора и, в первую очередь, Коммунистической партии, научно-обоснованная политика которой, направленная на социалистическое преобразование страны, становится образцом свободной понятной необходимости. Партия — главный сознательный выразитель объективной исторической необходимости.

В этой главе, — с учетом опыта Румынской Народной Республики и Румынской рабочей партии, — широко обосновываются существенные идеи обсуждаемой темы: после установления диктатуры пролетариата руководящая роль партии не только не снижается, а, наоборот,

поднимается на новую, качественно высшую ступень: благодаря политике партии идеи научного социализма доходят до сознания масс и таким образом потребности исторического развития становятся понятной необходимостью не только для передового отряда, но и для широких народных масс. Много места отводится анализу практического, конкретного процесса руководства партией социалистической индустриализации страны, как главного звена в создании материально-технической базы социализма, в сознательном планомерном и пропорциональном развитии народного хозяйства, в социалистическом преобразовании мелкого товарного производства, в ограничении, вытеснении, а затем и полной ликвидации капиталистических производственных отношений.

Вследствие осуществления политики партии во всех областях материальной и духовной жизни страны происходит глубокая революция, в корне изменяющая как общественное существование людей, так и их общественное сознание.

В последней главе: „Руководящая роль партии в идеологической борьбе" доказывается мысль, что марксизм-ленинизм, как идеологическая основа, является важным источником единства и силы партии: невозможно укрепление партии, развитие ее способности организовать и мобилизовать массы без последовательной защиты ее идеологической чистоты, ее марксистско-ленинской идеологической основы. Общественно-политическая функция марксистской философии — то, что она служит идеологическим оружием в политической борьбе рабочего класса за социалистическую реорганизацию общества, — полностью соответствует ее научной познавательной функции (гносеологически-методологической). На этой основе автор анализирует некоторые аспекты принципа партийности: руководство партией научной деятельностью, искусством и культурой (непосредственный политический аспект партийности); усвоение и творческое применение марксистско-ленинской идеологии, наряду с беспощадной борьбой против буржуазной идеологии как органической частью борьбы партии за прогресс науки и культуры, за завершение построения социализма (идеологический аспект партийности).

Вывод из всего очерка: Румынская рабочая партия — вдохновитель и организатор побед румынского народа, залог его постоянных успехов на пути народной революции, начатой 23 августа 1944 года, и построения бесклассоваго общества, без эксплуатации и порабощения.

LE PARTI OUVRIER ROUMAIN — FORCE DIRIGEANTE DE LA RÉVOLUTION ET DE L'ÉDIFICATION DU SOCIALISME EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

Dans le premier chapitre, intitulé *Les classiques du marxisme-léninisme au sujet de la nécessité historique du parti de type nouveau*, les auteurs démontrent que le parti marxiste-léniniste de la classe ouvrière incarne d'une manière consciente les intérêts et les idéaux sociaux, politiques et

moraux les plus élevés de l'époque contemporaine. Il est l'expression de la conscience de soi, scientifique, du prolétariat révolutionnaire, son arme principale, politique et organisatrice, pour la traduction en fait des exigences des lois objectives qui gouvernent le processus historique de la révolution socialiste et de l'édification du socialisme. La nécessité du parti découle de l'essence même de la lutte de classe du prolétariat qui est toujours, de façon médiate ou immédiate, *une lutte politique*. Les auteurs soulignent l'idée que la direction de la lutte de classe du prolétariat par un parti marxiste révolutionnaire représente, non seulement une condition subjective de premier ordre, qui assure la meilleure orientation de cette lutte vers son but final, mais aussi une loi sociale objective, existant au cours de toute une période historique, dont le contenu fondamental est formé par le passage révolutionnaire du capitalisme au socialisme, par l'édification de la société socialiste et communiste.

La conclusion du premier chapitre est que l'histoire même du Parti Ouvrier Roumain, l'expérience de la lutte de classe en Roumanie, l'expérience de la révolution et de la construction socialiste ont confirmé et confirment l'idée que le rôle dirigeant de la classe ouvrière et de son parti communiste est la première des lois objectives de la période de transition du capitalisme au socialisme, valables pour tous les pays.

Dans le deuxième chapitre, intitulé *Rôle dirigeant du parti et unité de ses rangs*, les auteurs exposent, en s'appuyant sur les indications des classiques du marxisme-léninisme et sur l'expérience de la Roumanie, *les sources principales* de l'unité de volonté et d'action du parti.

La source sociale-économique : attitude unitaire de la classe ouvrière, communauté d'intérêts et d'objectifs qui la caractérisent et qui déterminent la formation du parti, son essence et sa composition, ouvrière avec prépondérance. Ce n'est qu'ainsi que les qualités spécifiques, politiques et morales de la classe ouvrière se trouveront réalisées d'une manière supérieure dans le parti.

La source organisatrice : le parti se constitue et agit en tant qu'*organisation d'un type particulier*. Les auteurs démontrent que la loi intérieure du mouvement social de la classe ouvrière et les particularités d'ordre social et politique exigent impérieusement la constitution du parti, comme un organisme étroitement uni — monolithe — fondé sur un ensemble de *principes d'organisation*, dont le principe léniniste fondamental est le *centralisme démocratique*. L'étude souligne la manière conséquente et conforme aux principes suivant laquelle le Parti Ouvrier Roumain applique les indications léninistes et l'expérience du Parti Communiste de l'Union Soviétique en ce qui concerne le mode et les formes d'organisation du parti de type nouveau dans la lutte contre toutes les tendances déviationnistes, opportunistes et révisionnistes, ainsi que la valeur et l'importance de ces principes d'organisation au cours de la période d'édification du socialisme.

Le troisième chapitre de l'étude est consacré à *L'affermissement du rôle dirigeant du Parti Ouvrier Roumain — loi générale de l'édification du socialisme en Roumanie*. Le problème est analysé en partant du caractère spécifique des lois sociales, à la période de transition et dans le socialisme : les lois ne se

réalisent pas spontanément, de soi, mais par *l'activité consciente de la classe ouvrière et des travailleurs*. Les auteurs démontrent que la réalisation des lois objectives qui déterminent le passage au socialisme, et des lois qui apparaissent dans les conditions du socialisme — lois qui, de par leur nature même, sont radicalement opposées à la spontanéité, à l'arbitraire — n'est pas possible (autrement dit, le bond historique de l'empire de la nécessité à celui de la liberté n'est pas possible) sans l'intervention active du facteur conscient et, en premier lieu, du Parti Communiste, dont la politique, assise sur un fondement scientifique, de transformation socialiste du pays, devient un modèle de nécessité libre, comprise. *Le parti est le principal représentant conscient de la nécessité historique, objective.*

Dans ce chapitre les auteurs argumentent, tout en tenant compte de l'expérience de la République Populaire Roumaine et du Parti Ouvrier Roumain, sur les idées essentielles du thème abordé : après l'instauration de la dictature du prolétariat, le rôle dirigeant du parti, loin de diminuer, s'élève à un nouvel échelon, qualitativement supérieur ; par la politique du parti, les idées du socialisme scientifique atteignent la conscience des masses et, de cette manière, les exigences du développement historique deviennent une nécessité comprise non seulement par le détachement d'avant-garde, mais aussi par *les larges masses populaires*. Une grande place est accordée à l'analyse du processus pratique, concret, de direction par le parti de l'industrialisation socialiste du pays, en tant que chaînon principal de la création de la base technique matérielle du socialisme, du développement conscient, planifié et proportionnel de l'économie nationale, de la transformation socialiste de la petite production de marchandises, de limitation, élimination puis liquidation totale des relations capitalistes de production.

L'accomplissement de la politique du parti a pour conséquence une profonde révolution dans les domaines de la vie matérielle et spirituelle de la République Populaire Roumaine, révolution qui transforme radicalement l'existence sociale des hommes aussi bien que leur conscience sociale.

Dans le quatrième et dernier chapitre, *Le rôle dirigeant du parti dans la lutte idéologique*, il est démontré que *la base idéologique marxiste-léniniste* représente une source importante d'unité et de force du parti : son affermissement et le développement de sa capacité d'organisation et de mobilisation des masses ne sont pas possibles, si la pureté idéologique du parti, ses assises idéologiques marxistes-léninistes ne sont pas défendues d'une manière conséquente et portées à un degré toujours plus élevé. La fonction sociale politique de la philosophie marxiste, le fait qu'elle sert d'arme idéologique dans la lutte politique de la classe ouvrière pour la réorganisation socialiste de la société, correspond entièrement à sa fonction scientifique de connaissance (gnoséologique et méthodologique). C'est à partir de cette base que les auteurs analysent certains aspects du principe de l'esprit de Parti : la direction, par le parti, des activités scientifique, artistique et culturelle (aspect immédiatement *politique* de l'esprit de Parti) ; l'assimilation et l'application créatrice de l'idéologie marxiste-

léniniste, ainsi que la lutte sans merci contre l'idéologie bourgeoise, en tant que partie intégrante de la lutte du parti pour le progrès de la science et de la culture, pour l'achèvement de l'œuvre d'édification du socialisme (aspect *idéologique* de l'esprit de Parti).

La conclusion de l'étude tout entière est que le Parti Ouvrier Roumain est l'inspirateur et l'organisateur des victoires du peuple roumain, le garant de ses succès dans la voie de la révolution populaire, commencée le 23 Août 1944, et de l'édification de la société sans classes, sans exploitation et sans oppression.

REVOLUȚIA POPULARĂ DIN ȚARA NOASTRĂ — CONFIRMARE DEPLINĂ A TEORIEI MARXIST-LENINISTE A REVOLUȚIEI

DE

RADU FLORIAN

Cei 15 ani care au trecut de la victoria insurecției armate din 23 August 1944 reprezintă perioada unor profunde și furtunoase transformări revoluționare, a unui uriaș salt înainte în istoria poporului nostru. Înfăptuirea acestor transformări este expresia materială a rolului conducător al partidului în revoluție, a capacității partidului de a aplica în mod creator teoria marxist-leninistă a revoluției, de a folosi legile generale ale revoluției socialiste într-un mod corespunzător condițiilor concrete ale țării noastre.

Revoluția din Romînia, verigă a șirului de revoluții care au avut loc și au învins în țările de democrație populară din Europa și Asia, constituie o nouă și strălucită confirmare a tezei marxist-leniniste cu privire la conținutul unic al revoluției socialiste în toate țările, cu privire la faptul că, așa cum spunea Lenin, „în cîteva chestiuni deosebit de esențiale ale revoluției proletare *toate* țările vor trebui să repete în mod inevitabil ceea ce a făcut Rusia" [1], că particularitățile procesului revoluționar se manifestă în amănuntele procesului, fără a afecta esența acestuia.

*

Necesitatea de a da perspectivă mișcării revoluționare a clasei muncitoare în privința drumului care trebuie urmat pentru a ajunge la socialism, de a elabora o politică adecvată împrejurărilor concret-istorice ale fiecărei țări, care să permită proletariatului să devină conducătorul luptei victorioase a maselor, impune partidului marxist-leninist sarcina primordială de a stabili caracterul revoluției în fața căreia stă o țară sau alta.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 14.

Iată de ce punctul de plecare al politicii P.C.R. de pregătire și înfăptuire a revoluției l-a constituit stabilirea caracterului revoluției în fața căreia se găsea Romînia — țară înapoiată din punct de vedere economic, cu însemnate rămășițe semifeudale în agricultură — în condițiile dictaturii fascisto-antonesciene și ale tîrîrii țării în războiul antisovietic, stabilirea sarcinilor social-politice și naționale pe care revoluția urma să le rezolve în primul rînd. Situația obiectivă a țării în acea perioadă, contradicțiile sociale care se cereau rezolvate, au determinat *caracterul agrar, antifeudal și antiimperialist al primei etape a revoluției în țara noastră*. Aceasta înseamnă că revoluția, pentru a ajunge la rezolvarea sarcinilor ei socialiste, trebuia mai întîi să desăvîrșească sarcinile revoluției burghezo-democratice care se împleteau — datorită condițiilor istorice — cu înfăptuirea unor importante sarcini ale luptei de eliberare națională și antiimperialistă.

De unde provenea acest caracter al revoluției din țara noastră?

Caracterul agrar și antifeudal al revoluției a fost precizat încă de Congresul al V-lea al P.C.R. pe baza faptului că în economia țării erau însemnate rămășițe semifeudale care frînau dezvoltarea forțelor de producție, că pe plan social — în afara fundamentalei contradicții dintre proletariat și burghezie — se manifesta o acută contradicție între moșierime și masele țărănimii sărace și mijlocașe. Revoluția trebuia, deci, să desăvîrșească transformările burghezo-democratice, să rezolve problema agrară de tip antifeudal din Romînia burghezo-moșierească, fiind în această măsură „după conținutul ei, o revoluție agrară țărănească, care se împletește cu lupta de dezrobire a naționalităților asuprite" [1].

Această apreciere a Congresului al V-lea al P.C.R. a rămas pe deplin valabilă și în noua situație istorică a pregătirii și dezlănțuirii revoluției din anul 1944. Trebuie remarcat, în această ordine de idei, că dictatura fascistă a accentuat la maximum exploatarea semifeudală a țărănimii muncitoare prin legiferarea dreptului organelor de stat de a rechiziționa brațele de muncă necesare moșierilor, prin introducerea în anii războiului antisovietic a tot felul de servituți care apăsau asupra gospodăriilor țărănești etc. Lichidarea rămășițelor semifeudale din economie, a moșierimii ca clasă, era și în noua situație istorică o sarcină primordială a revoluției fără de înfăptuirea căreia nu se puteau asigura dezvoltarea democratică a țării, progresul social, trecerea la revoluția socialistă.

Caracterul antiimperialist al revoluției a fost determinat de situația internațională și internă a țării. Prin instaurarea dictaturii fasciste, Romînia este transformată într-o semicolonie a Germaniei hitleriste. Dictatura fascisto-antonesciană, care a vîndut și a aservit țara imperialismului german, participarea Romîniei burghezo-moșierești la războiul antisovietic au dus țara, poporul nostru, în pragul unei adevărate catastrofe naționale.

În aceste împrejurări noi se dezvoltă și trece pe prim plan contradicția dintre masele largi populare pe de o parte și marea burghezie și moșierimea romînă sprijinite de fascismul german, pe de altă parte.

---

[1] *Documente din istoria P.C.R. (1929—1933)*, E.S.P.L.P., p. 277.

„Pe de o parte — se arată în platforma P.C.R. din 6 septembrie 1941 — este clica militaro-fascistă a trădătorului Antonescu, susținută de vîrfurile hitleriste ale marilor capitaliști și moșieri, de profitorii războiului. Pe de altă parte se adună întregul popor... afară de lacheii fasciști ai lui Hitler — trădători de patrie..." [1].

Contradicția dintre masele largi populare din țara noastră și forțele imperialismului străin și intern avea două aspecte fundamentale, indisolubil legate între ele : aspectul social — care reflecta intensificarea deosebită a exploatării și asupririi politice a oamenilor muncii, înrăutățirea considerabilă a situației lor economice — și aspectul național, care reflecta pierderea independenței naționale a țării, pericolul extrem de grav ce amenința însăși existența ființei naționale a poporului nostru. Faptul că interesele claselor exploatatoare din Romînia, marea burghezie monopolistă și moșierimea, au fost strîns legate și subordonate intereselor imperialismului străin, explică unitatea indisolubilă a celor două aspecte ale contradicției dintre masele populare din țara noastră și forțele imperialismului străin și intern.

Trecerea pe prim plan a contradicției antagonice dintre masele populare și fascismul romîn și cel german nu însemna — și nu putea să însemne — cîtuși de puțin anularea celorlalte contradicții dintre diferite clase și pături sociale de oameni ai muncii și clasele exploatatoare. Fără îndoială că aceste contradicții nu erau toate la fel de adînci ; cea mai ascuțită și mai concentrată, focarul tuturor celorlalte contradicții continua să fie contradicția fundamentală a orînduirii burghezo-moșierești din țara noastră, contradicția dintre proletariat și burghezie.

Concentrarea într-o contradicție cuprinzătoare a opoziției dintre interesele sociale și cele naționale ale maselor populare și forțele imperialismului străin și intern arată că, în anii dictaturii fasciste și ai războiului antisovietic, lupta de eliberare socială a oamenilor muncii din țara noastră împotriva claselor exploatatoare din Romînia s-a împletit, în mod obiectiv, cu lupta lor de eliberare națională de sub jugul ocupantului hitlerist, pentru cucerirea și consolidarea independenței naționale.

Este limpede că în noua situație istorică creată în anii regimului fascist, de rezolvarea acestei contradicții depindea, în mod nemijlocit, rezolvarea ulterioară a tuturor celorlalte contradicții economice sociale și naționale, deschiderea drumului înfăptuirii progresului social în țara noastră ; ea era, deci, contradicția principală. Aceasta însemna că fără doborîrea dictaturii fascisto-antonesciene și alungarea fasciștilor germani nu se putea trece la desăvîrșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice și ulterior la înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste. Așa se explică că în noile împrejurări istorice „mișcarea revoluționară se dezvolta nemijlocit din lupta întregului popor pentru eliberarea de sub jugul fascist" [2].

---

[1] *Documente din istoria P.C.R.*, ediția a II-a, E.P.L.P., p. 346.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., p. 22.

Caracterul agrar, antifeudal și antiimperialist al revoluției din țara noastră în noile condiții istorice a determinat ca prima sarcină a revoluției să constea acum în răsturnarea dictaturii fascisto-antonesciene, instaurarea unui regim democratic și — indisolubil legat de aceasta — în ieșirea Romîniei din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva hitlerismului cotropitor, în cucerirea și consolidarea independenței naționale. Înfăptuirea acestor sarcini primordiale ale revoluției se împletea cu lupta pentru lichidarea moșierimii ca clasă, pentru realizarea reformei agrare. „Comuniștii trebuie să organizeze lupta întregului popor pentru confiscarea pămîntului și inventarului moșierilor hitleriști care susțin regimul de trădare al lui Antonescu și alimentează hoardele lui Hitler cu produse agricole, muncite cu sîngele și sudoarea muncitorilor agricoli și țăranilor săraci, și pentru realizarea unei reforme agrare democratice" [1].

Răsturnarea dictaturii fascisto-antonesciene trebuia să ducă la instaurarea unui regim democratic, a unei noi puteri de stat care să reprezinte interesele maselor populare, forțelor patriotice revoluționare, care să asigure lichidarea elementelor care au generat și susținut fascismul în țara noastră. Această nouă putere nu putea fi, prin însăși natura revoluției, decît o putere de stat revoluționară, antiimperialistă și democratică.

Expresie științifică a cerințelor legilor dezvoltării sociale, a intereselor fundamentale ale maselor largi populare, a intereselor naționale, politica partidului comunist în această perioadă urmărea ca prin răsturnarea regimului fascist și instaurarea unui regim democratic, prin cucerirea independenței naționale a țării, să deschidă în țara noastră, drumul transformărilor revoluționare democratice și antiimperialiste și ulterior, drumul revoluției socialiste. Această idee este cuprinsă în numeroase documente ale P.C.R. din anii luptei împotriva fascismului, începînd cu platforma din 6 septembrie 1941 în care se spune că comuniștii „*nu* renunță la programul, la propagarea programului lor și a lozincilor finale. Cu distrugerea tiraniei hitleriste *nu* încetează nici exploatarea și asuprirea celor ce muncesc, nici crizele și nici războaiele... Singurul drum pentru salvarea lor definitivă de crize și războaie, de orice exploatare și asuprire e drumul muncitorilor și țăranilor din Rusia, al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917. Însă drumul acesta e barat acum de fascismul sîngeros. Numai zdrobirea tiraniei fasciste, va deschide calea eliberării definitive a omenirii de orice exploatare și asuprire" [2].

Stabilirea caracterului revoluției și a sarcinilor ce trebuiau rezolvate prin revoluție au stat la baza politicii P.C.R. de organizare a frontului național de luptă împotriva hitlerismului, la baza planului partidului de pregătire și dezlănțuire a revoluției în țara noastră.

Insurecția armată de la 23 August 1944, înfăptuită din inițiativa și sub conducerea P.C.R., — în împrejurarea favorabilă a ofensivei eliberatoare a Armatei Sovietice, a panicii și dezorientării care au cuprins

---

[1] *Documente din istoria P.C.R.*, ediția a II-a, E.P.L.P., p. 362.
[2] *Ibidem*, p. 349.

clasele exploatatoare și aparatul de stat fascist — constituie începutul revoluției populare în țara noastră.

Însemnătatea istorică deosebită a victoriei insurecției armate constă în faptul că ea a zdrobit instrumentul cel mai odios al exploatării și asupririi maselor pe care regimul burghezo-moșieresc l-a produs de-a lungul existenței sale, — dictatura fascistă, a determinat adîncirea procesului de descompunere a puterii de stat burghezo-moșierești, și slăbirea ei considerabilă, a descătușat avîntul revoluționar al maselor populare care avea să măture în mod radical vechea putere a claselor exploatatoare. Totodată, importanța deosebită a victoriei insurecției armate de la 23 August 1944 constă în aceea că a dus la *„desprinderea țării noastre din lanțul monstruosului sistem mondial al imperialismului"* [1].

Prin toate acestea, insurecția armată a dejucat planul burgheziei și moșierimii de a împiedica răsturnarea fascismului pe cale revoluționară, de a înlocui jugul imperialismului german cu cel al imperialismului american și englez, a dat o lovitură hotărîtoare pozițiilor deținute de clasele exploatatoare, în urma căreia acestea nu-și vor mai reveni niciodată. Victoria insurecției armate a creat astfel condițiile și premisele necesare pentru zdrobirea radicală a puterii politice a claselor exploatatoare, pentru făurirea noii puteri populare în țara noastră și trecerea la socialism, la instaurarea statului democrat-popular ca formă a dictaturii proletariatului.

*

După 23 August 1944 în fața revoluției din țara noastră stătea sarcina primordială a consolidării și desăvîrșirii victoriei insurecției armate. Aceasta însemna în esență doborîrea vechii puteri de stat, al cărei proces de dezagregare burghezia și moșierimea urmăreau prin eforturi desperate să-l oprească, însemna făurirea unei noi puteri democrat-populare.

Această sarcină fundamentală a revoluției se împletea cu lupta pentru consolidarea independenței naționale a țării — ceea ce echivala atunci cu sprijinirea războiului antihitlerist în vederea obținerii mai rapide a victoriei depline asupra fascismului — se împletea, totodată, cu lupta pentru realizarea reformei agrare.

Perioada dintre 23 August 1944 și 6 Martie 1945 a fost perioada luptei hotărîtoare pentru rezolvarea problemei fundamentale a revoluției, a luptei forțelor revoluționare conduse de P.C.R. pentru doborîrea regimului burghezo-moșieresc și instaurarea unei noi puteri de stat.

Atingerea acestui obiectiv depindea de unirea în jurul și sub conducerea clasei muncitoare și a partidului comunist a maselor largi populare, a tuturor forțelor patriotice antifasciste. Veriga principală de care depindea înfăptuirea principalelor sarcini ale revoluției era constituirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare.

Politica P.C.R., linia sa strategică și tactică, elaborată pe baza cunoașterii profunde a raportului forțelor de clasă, a contradicțiilor sociale, a jucat un rol esențial în constituirea, sub conducerea proletariatului, a

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, p. 244.

armatei revoluționare, în ridicarea luptei revoluționare a maselor pe trepte tot mai înalte și, pe această cale, în victoria revoluției.

Situația politică din țara noastră după 23 August 1944 purta pecetea faptului că victoria insurecției armate a trezit la viață politică independentă cele mai largi pături de oameni ai muncii, care pentru prima oară în istoria țării se bucurau de largi libertăți democratice. Masele populare nu numai că nu voiau să renunțe la cuceririle dobîndite, dar ele își manifestau tot mai puternic hotărîrea de a le extinde și consolida, de a lupta pentru apărarea și folosirea lor în propriul lor interes, în interesul revoluției.

Faptul că din primele zile după doborîrea dictaturii fascisto-antonesciene proletariatul trece sub conducerea partidului comunist la consolidarea frontului unic de acțiune în întreprinderi, la organizarea rapidă a mișcării sindicale unite, la întărirea gărzilor patriotice și la lupta pentru democratizarea întreprinderilor, împotriva metodelor fasciste de exploatare și asuprire pe care capitaliștii încercau să le mai folosească, arată în mod limpede hotărîrea clasei muncitoare de a lichida în mod radical vechea stare de lucruri, de a înfăptui largi transformări revoluționare.

Această idee își făcea loc și pătrundea tot mai adînc și în conștiința maselor largi ale țărănimii care se ridica la lupta împotriva exploatării moșierești, în conștiința maselor mic burgheze de la orașe ca și în aceea a păturilor muncitoare ale minorităților naționale.

Pe de altă parte situația politică a țării se caracteriza prin aceea că, deși pozițiile burgheziei și moșierimii fuseseră în mod serios zdruncinate prin victoria insurecției armate de la 23 August 1944, ele mai dețineau încă principalele pîrghii ale puterii de stat, aveau sprijinul cercurilor imperialiste din occident. Cu ajutorul acestor mijloace — clasele exploatatoare urmăreau să stăvilească și să înăbușe revoluția în curs de desfășurare, să închidă brеșa făcută prin doborîrea pe cale revoluționară a dictaturii antonesciene.

Datorită sprijinului Uniunii Sovietice, poporul nostru a preîntîmpinat intervenția pe care imperialiștii o urzeau împotriva țării noastre, în scopul lichidării cuceririlor revoluționare ale poporului și a independenței politice și economice a țării.

Cunoașterea antagonismului adînc dintre masele largi populare și forțele sociale reacționare a stat la baza politicii P.C.R. de creare a Frontului Național Democrat ca organizație largă de luptă a maselor împotriva forțelor imperialismului și a regimului burghezo-moșieresc. Faptul că Partidul Comunist Romîn a pus în centrul luptei revoluționare acele obiective care reflectau interesele și năzuințele cele mai adînci ale marii majorități a poporului nostru — ca : doborîrea regimului burghezo-moșieresc și instaurarea unei noi puteri de stat capabile să asigure democratizarea consecventă a țării, lichidarea radicală a rămășițelor fascismului, apărarea și consolidarea independenței naționale a țării prin sprijinirea efortului de război antihitlerist, realizarea reformei agrare — a determinat, în fond, unirea maselor largi de oameni ai muncii sub steagul partidului, închegarea armatei revoluționare.

Crearea alianței dintre clasa muncitoare și masele largi de oameni ai muncii de la orașe și sate, recunoașterea de către acestea a rolului conducător al proletariatului în revoluție, a fost, totodată, rezultatul luptei eroice, al luptei profund patriotice pe care clasa muncitoare a dus-o împotriva elementelor fasciste și a sabotajului capitalist, pentru sprijinirea efortului de război antihitlerist, urmarea nemijlocită a faptului că proletariatul a stat în fruntea luptei pentru exproprierea moșierilor, pentru sfărîmarea vechiului aparat de stat și instaurarea noii puteri de stat.

Alianța clasei muncitoare cu masele largi populare — în primul rînd cu masele de bază ale țărănimii — a fost, de asemenea, rodul luptei P.C.R. pentru demascarea și izolarea de mase a partidelor burgheziei și moșierimii — îndeosebi a partidului național-țărănesc — și a social-democrației de dreapta. Împotriva acestor forțe politice contrarevoluționare, care reprezentau principalele obstacole în calea victoriei revoluției, și-a îndreptat partidul comunist direcția loviturii principale.

Rezultă, astfel că, constituirea Frontului Național Democratic, făurirea alianței dintre clasa muncitoare și masele de bază ale țărănimii s-au făcut în luptă crîncenă cu forțele contrarevoluționare ale moșierimii și burgheziei, care în esență era o burghezie imperialistă, cu interese strîns legate de cele ale moșierimii și ale imperialismului străin.

Folosirea de către partidul comunist, pe baza raportului forțelor de clasă din acea perioadă, ca rezervă indirectă în lupta revoluționară, a unei părți a burgheziei liberale a fost determinată de necesitatea de a ușura zdrobirea principalelor forțe ale burgheziei și moșierimii, a fost expresia înaltei capacități a partidului de a utiliza în interesul revoluției diferitele contradicții dintre clasele și grupurile de exploatatori.

Încheegarea alianței dintre clasa muncitoare și masele țărănești, dintre clasa muncitoare și masele largi de oameni ai muncii de la orașe, s-a realizat în focul luptei pentru înfăptuirea reformei agrare, pentru lichidarea rămășițelor fasciste, pentru sfărîmarea vechiului aparat de stat burghezo-moșieresc și instaurarea noii puteri de stat. Această caracteristică a procesului de închegare a alianței dintre clasa muncitoare și masele largi populare din țara noastră nu este cîtuși de puțin întîmplătoare. Ea vădește caracterul profund popular al revoluției din Romînia, confirmă pe deplin ideea leninistă că sfărîmarea vechiului aparat de stat exploatator reprezintă interesul fundamental comun care stă la temelia alianței dintre clasa muncitoare și masele țărănimii muncitoare în perioada luptei pentru putere.

În cursul acestui proces a apărut în țara noastră *embrionul* noii puteri de stat, ca expresie a închegării și sudării alianței clasei muncitoare cu masele populare, a creșterii inițiativei și combativității maselor. Deși la putere în perioada dintre 23 August 1944 și 6 Martie 1945 s-au menținut guverne cu majoritate reacționară, care reprezentau interesele burgheziei și moșierimii, sfera lor de acțiune era din ce în ce mai restrînsă, puterii burghezo-moșierești i se opuneau într-o măsură tot mai mare elementele noii puteri revoluționare a maselor.

Embrionul noii puteri democrat-populare s-a format sub conducerea P.C.R., rolul conducător al partidului comunist în revoluție fiind el însuși elementul esențial al noii puteri de stat în curs de formare.

Referindu-se la apariția noii puteri de stat democrat-populare, tov. Gh. Gheorghiu-Dej arăta la Congresul al II-lea al Partidului : „Încă în perioada 23 August — 6 Martie, împotriva puterii burgheziei și moșierimii se ridicau forțe ce constituiau elementele noii puteri democrat-populare : Frontul Național Democrat care reunea partidele și grupările democratice sub conducerea partidului nostru și care cucerise unele poziții în guvern și în aparatul de stat ; gărzile patriotice înarmate ; comitelele sindicale din întreprinderi ; masele muncitoare stăpîne pe stradă, în uzine și fabrici ; comitetele țărănești care izgoneau pe moșieri și înfăptuiau reforma agrară"[1].

Toate aceste elemente constituiau embrionul noii puteri de stat deoarece ele reprezentau puterea maselor care se sprijinea pe cuceririle revoluționare, deoarece ele au apărut și *au acționat* în pofida voinței organelor centrale și locale ale puterii de stat burghezo-moșierești și împotriva acestora.

Tocmai pentru că insurecția armată de la 23 August 1944 a dat lovitura hotărîtoare puterii burgheziei și moșierimii, marcînd începutul descompunerii sale, pentru că eliberarea țării de către Armata Sovietică și doborîrea dictaturii fascisto-antonesciene au împiedecat intervenția cercurilor imperialiste din occident în sprijinul claselor exploatatoare reacționare, pentru că demonstrațiile politice de mase organizate și conduse de P.C.R. reflectau puterea maselor în curs de formare și organizare, regimul burghezo-moșieresc a putut fi înlăturat la 6 Martie 1945 fără a mai fi necesară folosirea violenței, a putut fi zdrobit în față complotul contrarevoluționar pus la cale de burghezie și moșierime.

Desfășurarea revoluției din țara noastră confirmă pe deplin ideea lui Marx că distrugerea vechiului aparat de stat, a vechii mașini de stat birocrato-militare de asuprire și exploatare a maselor este „condiția prealabilă a oricărei adevărate revoluții populare"[2]. Ea confirmă o idee centrală a marxism-leninismului : rezolvarea problemei fundamentale a revoluției populare, a problemei puterii, presupune în mod necesar sfărîmarea vechiului aparat de stat și înlocuirea lui cu un nou aparat de stat, cu un nou conținut de clasă, corespunzător caracterului revoluției.

Soarta bătăliei pentru lichidarea regimului burghezo-moșieresc și instaurarea noii puteri democrat-populare a fost hotărîtă de faptul că P.C.R. a reușit să asigure rolul conducător al proletariatului în revoluție, făurirea în focul luptelor revoluționare a alianței dintre clasa muncitoare cu masele principale ale țărănimii și alte pături de oameni ai muncii.

Noua putere de stat instaurată la 6 Martie 1945 reflectă prin conținutul ei de clasă caracterul etapei revoluționare din țara noastră, direcția

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., p. 23.

[2] K. Marx, *Scrisori către Kugelmann*, Ed. P.C.R., p. 124.

ei obiectivă de dezvoltare. Ea se concretiza într-un stat democrat-popular, formă a dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii, în care clasa muncitoare în frunte cu P.C.R. deținea rolul conducător.

Este un lucru cunoscut că stabilind pe baza învățăturii marxist-leniniste caracterul și forțele motrice ale revoluției din țara noastră, Congresul al V-lea al P.C.R. a arătat că desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice se va înfăptui sub conducerea proletariatului, fără burghezie și împotriva ei, că victoria ei va trebui să ducă la instaurarea unui stat de dictatură revoluționar-democratică a proletariatului și țărănimii, la transformarea ei rapidă în revoluție socialistă.

Statul democrat-popular este tocmai o astfel de dictatură revoluționar-democratică a proletariatului și a țărănimii, întrucît, așa cum arăta V. I. Lenin, conținutul acestei puteri de stat — deși baza economică continuă să fie capitalistă — reprezintă dictatura „claselor de jos" de la orașe și sate [1], a proletariatului și a țărănimii, dictatura principalelor clase care au obținut victoria în revoluție.

Trăsătura esențială a statului democrat-popular, ca formă a dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țărănimii, instaurat la 6 Martie 1945 în țara noastră a fost aceea că proletariatul în frunte cu P.C.R. deținea principalele pîrghii ale puterii, deținea rolul conducător în stat.

Rolul conducător al clasei muncitoare, în frunte cu partidul comunist, în statul instaurat la 6 Martie 1945, reprezenta pe plan politic un element esențial care a determinat ca orînduirea de stat să fie o putere de stat antiimperialistă și ca în cursul dezvoltării revoluției, măsurile anticapitaliste luate de stat să se accentueze continuu.

Caracterul antiimperialist al noii puteri de stat s-a manifestat în zdrobirea puterii politice a marii burghezii reacționare, în reprimarea acțiunilor ei contrarevoluționare de a restaura vechea orînduire, în consolidarea independenței naționale a țării, în ieșirea țării noastre din sistemul imperialist [2].

Noua putere de stat a trecut, pe măsura dezvoltării revoluției, la îngrădirea puterii economice a marelui capital, la importante măsuri anticapitaliste care aveau sarcina obiectivă să asigure desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

Acest tip de stat, cunoscut în etapa inițială a revoluției în marea majoritate a țărilor de democrație populară, se caracterizează, pe de o parte, prin faptul că relațiile capitaliste continuă să predomine în economie, dar că apar, totodată, elemente care reprezintă embrionul viitorului sector socialist al economiei naționale ; iar, pe de altă parte, se instaurează dictatura proletariatului și a țărănimii — în care rolul conducător revine clasei muncitoare și partidului ei marxist-leninist. Acest tip de stat

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 8, p. 276.

[2] Participarea unei părți a burgheziei liberale la guvernul democrat instaurat la 6 Martie 1945 nu schimbă caracterul popular și antiimperialist al noii puteri de stat — această participare fiind expresia folosirii unei rezerve indirecte în vederea lichidării mai ușoare a principalelor forțe reacționare ale burgheziei și moșierimii.

se caracterizează și prin aceea că ascuțișul său este îndreptat împotriva marelui capital monopolist, că inițiază măsuri antimonopoliste și anticapitaliste, că este instrumentul principal al proletariatului și al partidului comunist în vederea instaurării dictaturii proletariatului. Odată cu trecerea la socialism acest tip de stat se transformă într-un stat socialist, într-o formă a dictaturii proletariatului.

*

Odată cu instaurarea puterii de stat democrat-populare, lupta pentru înfăptuirea sarcinilor revoluției nu s-a terminat, ea a intrat într-o fază nouă. Esența acestei faze noi a fost precizată de tov. Gh. Gheorghiu-Dej chiar la mitingul din București de la 6 Martie : „să nu vă faceți iluzia — spunea el, adresîndu-se oamenilor muncii — că o dată dobîndit guvernul de concentrare a forțelor democratice, lupta s-a terminat. Dimpotrivă, lupta în contra dușmanilor poporului... trebuie să fie intensificată cu și mai mare vigoare, *să ducă la nimicirea lor definitivă*" [1] (subl. noastră — *R.F.*).

În fața puterii populare stătea, în primul rînd, sarcina legiferării cuceririlor revoluționare dobîndite prin lupta maselor, sarcina consolidării și dezvoltării lor. Astfel, statul democrat-popular a trecut la traducerea în viață a unor importante măsuri ca desăvîrșirea practică și legiferarea reformei agrare, ceea ce a însemnat și lichidarea moșierimii ca clasă ; lichidarea rămășițelor fasciste din viața de stat și democratizarea aparatului de stat, ceea ce reprezenta continuarea pe o treaptă superioară a procesului de sfărîmare a vechiului aparat de stat burghezo-moșieresc, de schimbare a conținutului său de clasă, de creare a unui nou aparat de stat, corespunzător intereselor maselor ; aplicarea unei politici democratice de rezolvare a problemei naționale în țara noastră bazată pe egalitatea în drepturi a minorităților naționale cu poporul romîn.

Participarea, alături de Armata Sovietică, a celor 14 divizii românești la războiul pentru zdrobirea Germaniei hitleriste, stabilirea de relații de prietenie și ajutor reciproc cu Uniunea Sovietică și cu celelalte țări de democrație populară, care s-au desprins din lanțul imperialismului, au întărit independența națională a țării, au dus la creșterea prestigiului ei internațional.

Consolidarea regimului democrat-popular a pus în fața clasei muncitoare și a P.C.R.sarcina nouă de a împinge mai departe procesul revoluționar, de a pregăti condițiile necesare pentru trecerea la socialism. Conferința Națională a partidului comunist din octombrie 1945 a elaborat multilateral politica P.C.R. în această direcție.

În îndeplinirea acestei sarcini, Conferința Națională a P.C.R. a plecat de la aplicarea creatoare a programului leninist de transformare a revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, de la noul raport al forțelor de clasă creat în condițiile instaurării orînduirii de stat democrat-populare.

[1] *Scînteia* din 8 martie 1945.

Desfășurarea revoluției în țara noastră se caracteriza după 6 Martie 1945, în primul rînd, prin aceea că puterea de stat era în mîinile forțelor revoluționare, că proletariatul și P.C.R. dețineau principalele pîrghii ale puterii politice, aveau rolul conducător în stat. Aceasta permitea ca, de sus, clasa muncitoare condusă de partidul comunist să inițieze și să traducă în viață — cu sprijinul de jos al maselor populare — măsuri, reforme, care să ducă la dezvoltarea revoluției, transformări *revoluționare* care să deschidă drumul spre socialism, spre instaurarea dictaturii proletariatului.

Rezultă, deci, că raportul de forțe era favorabil, înclina în mod hotărît spre partea forțelor revoluționare conduse de P.C.R.

Situația nouă a raportului de forțe dintre clase se caracteriza, în al doilea rînd, prin aceea că, deși forțele reacțiunii primiseră o lovitură zdrobitoare prin lichidarea regimului burghezo-moșieresc, prin desființarea moșierimii ca clasă, ele mai aveau încă numeroase mijloace de împotrivire, continuau să reprezinte un pericol serios în calea victoriei depline a revoluției. Astfel, burghezia păstra în mîinile ei cea mai mare parte a puterii economice, ceea ce i-a dat posibilitatea să se opună cu înverșunare consolidării economice a regimului democrat-popular. Adîncirea haosului economic și inflației — ca mijloc de a lovi în nivelul de trai al oamenilor muncii și pe această cale de a le submina încrederea în noua orînduire de stat, în revoluție — a constituit una din principalele forme ale luptei burgheziei, în aceea perioadă, împotriva regimului democrat-popular.

Era evident că desăvîrșirea mai departe a sarcinilor revoluției nu se putea realiza decît într-o luptă ascuțită cu forțele reacționare ale burgheziei, prin scoaterea deplină a maselor largi de oameni ai muncii de sub influența burgheziei, că pe prim plan se impunea tot mai mult contradicția dintre clasa muncitoare și burghezie.

În aceste condiții noi ale desfășurării revoluției din țara noastră Conferința națională a P.C.R. a stabilit că continuarea mai departe a procesului transformărilor revoluționare și trecerea la socialism depind de cîștigarea a două bătălii indisolubil legate între ele : *bătălia alegerilor*, care trebuia să ducă la izolarea completă de mase și la zdrobirea forțelor politice ale burgheziei reacționare, și *bătălia refacerii economice a țării*. Cîștigarea primei bătălii trebuia să creeze condițiile pentru victoria celei de-a doua, după cum aceasta trebuia, totodată, să ducă nu numai la consolidarea economică a regimului democrat-popular, ci implicit și la consolidarea sa politică, la consolidarea rolului conducător al clasei muncitoare și a partidului comunist în stat, la întărirea independenței naționale a țării.

Pe baza noului raport al forțelor de clasă, Conferința Națională a P.C.R., elaborînd planul de trecere la etapa revoluției socialiste, a stabilit ca sarcini fundamentale pe tărîm politic în vederea cîștigării bătăliei alegerilor : întărirea rolului conducător al clasei muncitoare în statul democrat-popular pe calea consolidării Frontului Unic Muncitoresc și a luptei pentru crearea partidului unic al clasei muncitoare ; întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, a prieteniei și unității de luptă dintre oamenii muncii români și cei aparținînd minorităților naționale ; demascarea completă a partidelor burghezo-moșierești și izolarea lor de mase.

P.C.R. a arătat în mod limpede că victoria în alegerile din noiembrie 1946, verigă importantă în procesul revoluționar de trecere la socialism, depinde de asigurarea rolului conducător al partidului și de consolidarea unității maselor populare în jurul clasei muncitoare, de consolidarea deplină a alianței dintre clasa muncitoare și masele țărănimii muncitoare.

În fundamentarea programului refacerii economice a țării — parte integrantă a planului de trecere la socialism — P.C.R. s-a călăuzit de teza leninistă că partidul clasei muncitoare trebuie să inițieze în cursul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice măsuri economice menite să îngrădească dezvoltarea liberă a capitalismului, puterea economică a marelui capital, să limiteze profiturile fabuloase ale acestuia, măsuri cu atît mai necesare într-o țară cu o economie ruinată de război și de sabotajul capitalist, cum era Romînia în perioada anului 1945. Astfel de măsuri caracterizate de Lenin ca *pași spre socialism*, preconizate la Conferința Națională a P.C.R. au fost : introducerea controlului statului democrat-popular asupra producției întreprinderilor capitaliste, asupra circulației mărfurilor ca și asupra operațiilor bancare în vederea folosirii capitalurilor disponibile conform intereselor generale ale dezvoltării economiei naționale.

Înfăptuirea planului P.C.R. de trecere la socialism s-a făcut prin lupta înverșunată a maselor populare conduse de clasa muncitoare împotriva forțelor contrarevoluționare, în frunte cu partidul național-țărănesc, împotriva burgheziei reacționare. Partidul comunist și-a îndreptat în primul rînd atenția spre cîștigarea bătăliei politice a alegerilor.

Bătălia alegerilor a fost pentru clasa muncitoare și partidul comunist o bătălie pentru consolidarea politică a orînduirii democrat populare, a alianței cu masele largi populare, îndeosebi cu aliatul principal, țărănimea muncitoare, o bătălie pentru apărarea și consolidarea independenței naționale a țării. P.C.R. a desfășurat întreaga bătălie a alegerilor sub lozinca refacerii economice a țării care exprima năzuința și interesul maselor largi de oameni ai muncii de a transforma Romînia într-o țară industrială înaintată, de a avea un nivel de trai ridicat. În acest fel masele au înțeles, pe baza propriei lor experiențe, că burghezia și partidele burghezo-moșierești se opuneau prin întreaga lor politică refacerii și dezvoltării economice a țării, urmărind menținerea înapoierii economice a țării, subjugarea ei din nou imperialismului străin.

Justețea liniei politice a P.C.R. a fost confirmată pe deplin cu prilejul alegerilor din noiembrie 1946 care s-au soldat cu victoria netă a forțelor democratice și cu înfrîngerea categorică a partidelor burgheze. Alegerile au marcat așa cum arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej „izolarea completă de mase a vechilor partide ale exploatatorilor, zdrobirea lor politică și organizatorică, înlăturarea lor de pe arena vieții politice romînești[1]" ; ele au arătat că masele largi populare sprijină politica partidului comunist și a statului democrat-popular, au arătat forța noii orînduiri de stat. Victoria

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., p. 24.

în alegeri a constituit o nouă dovadă a capacității P.C.R. de a folosi legile generale ale revoluției socialiste în conformitate cu condițiile concrete din țara noastră.

Primul parlament democratic din istoria țării — care a avut o compoziție radical deosebită de cea a vechilor parlamente din regimul burghezo-moșieresc — a devenit un instrument al desăvîrșirii sarcinilor revoluției burghezo-democratice, al trecerii la socialism în țara noastră. Prin intermediul parlamentului s-au legiferat în perioada 1 decembrie 1946—30 decembrie 1947 numeroase măsuri cu un pronunțat caracter anticapitalist, care au ușurat apoi trecerea la înfăptuirea sarcinilor etapei socialiste a revoluției.

După cîștigarea bătăliei alegerilor, P.C.R. a concentrat forțele clasei muncitoare și ale maselor largi spre lichidarea haosului economic, a sabotajului capitalist, spre refacerea economiei naționale. Din inițiativa P.C.R. puterea de stat democrat-populară a adoptat o serie de măsuri cu caracter anticapitalist care au însemnat introducerea controlului statului asupra producției capitaliste, au limitat posibilitățile capitaliștilor de a exploata. Aceste măsuri—printre care : etatizarea Băncii Naționale a Romîniei, înființarea Oficiilor industriale, interzicerea cumpărării pămîntului de către chiaburi și obligarea acestora de a retroceda pămînturile acaparate în timpul secetei, reforma monetară din august 1947 — au lovit în puterea economică a burgheziei.

Concomitent cu aceste măsuri a continuat procesul de democratizare a aparatului de stat, de sfărîmare a vechiului aparat de stat și de creare a celui nou.

În cursul bătăliei alegerilor ca și al bătăliei pentru refacerea economică a țării a ieșit în mod limpede la iveală că burghezia refuzînd să urmeze îndemnul partidului „de a se alătura efortului general”[1] de reconstrucție a țării, continuînd politica ei tradițională antipopulară și antinațională, se opunea din răsputeri și submina refacerea economiei naționale.

Învingînd cu eroism numeroasele greutăți și lipsuri provocate de sabotajul capitalist, clasa muncitoare condusă de P.C.R. și sprijinită de țărănimea muncitoare au asigurat traducerea în viață a măsurilor economice anticapitaliste, au zdrobit printr-o luptă îndîrjită împotrivirea burgheziei față de refacerea economică a țării și au consolidat prin creșterea producției industriale și agricole regimul democrat-popular. În aceste împrejurări cercurile burgheze, partidele burghezo-moșierești, pierzînd influența în masele largi, au trecut la o activitate contrarevoluționară, complotistă.

Discreditarea completă în fața maselor în cursul acestei perioade a partidelor claselor exploatatoare, schimbarea netă a raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a forțelor revoluționare conduse de P.C.R., au permis lichidarea rapidă a complotului, dizolvarea Partidului Național-Țărănesc — ceea ce a însemnat zdrobirea forțelor politice ale burgheziei și moșierimii — au permis izgonirea din guvern a reprezentanților burgheziei.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, p. 61.

A devenit astfel posibilă și necesară lichidarea adîncii nepotriviri dintre caracterul nou al puterii de stat și forma de stat, a devenit necesară înlăturarea monarhiei și instaurarea Republicii Populare.

Proclamarea Republicii noastre Populare, instaurarea în țara noastră a dictaturii proletariatului, constituie încununarea procesului revoluționar neîntrerupt care a început în țara noastră la 23 August 1944, a procesului care a deschis și a netezit drumul nostru spre socialism.

„23 August, 6 Martie, participarea la războiul antihitlerist, reforma agrară, alegerile parlamentare, transformările petrecute în țara noastră în a doua jumătate a anului ce s-a scurs[1] — arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej — sînt verigi ale unuia și aceluiași lanț, etape diferite ale aceluiași proces de făurire prin lupta poporului muncitor a unui regim de democrație populară în țara noastră.

Rezultatul acestui proces este Republica Populară Romînă"[2].

Toate acestea arată că „regimul democrat-popular este opera poporului — adevăratul făuritor al istoriei"[3].

Poporul nostru respinge cu indignare afirmațiile calomnioase ale tuturor acelor ideologi burghezi și revizioniști — luate direct din arsenalul propagandei imperialiste — după care instaurarea regimului democrat-popular în țara noastră n-ar fi opera maselor, rezultatul procesului revoluționar victorios.

Ritmul dezvoltării sociale, amploarea transformărilor petrecute după 23 August 1944, zdrobirea forțelor politice ale burgheziei și moșierimii n-ar fi fost posibile fără participarea activă a maselor largi populare, fără schimbarea radicală, din temelii, a orînduirii din țara noastră.

O dată cu instaurarea dictaturii proletariatului, începe în țara noastră etapa revoluției socialiste, etapa în care masele populare sub conducerea P.M.R. au trecut la rezolvarea sarcinilor construcției socialiste.

În etapa revoluției socialiste, în urma actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție s-a stabilit concordanța între relațiile de producție și caracterul forțelor de producție în ramurile care fac parte din sectorul socialist al economiei naționale. Ca urmare a politicii partidului de continuă lărgire și dezvoltare a formațiunii socialiste, de ofensivă neîntreruptă a socialismului asupra capitalismului, s-au obținut succese hotărîtoare în făurirea economiei socialiste unitare apropiindu-ne tot mai mult de o etapă nouă în dezvoltarea orînduirii noastre, etapa desăvîrșirii construcției socialismului.

Politica P.M.R. de industrializare socialistă a țării a transformat Romînia într-o țară cu o industrie grea dezvoltată, capabilă să asigure progresul continuu al tuturor ramurilor economiei naționale. În agricultura țării noastre, sectorul socialist ocupă deja locul predominant în ceea ce privește suprafața agricolă. Realizările obținute în dezvoltarea economiei

---

[1] Este vorba de anul 1947 — *R. F.*

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, p. 134.

[3] Idem, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, p. 24.

socialiste, îndeosebi în industrializarea socialistă, au dus la creșterea masivă a venitului național, la creșterea nivelului de trai al oamenilor muncii din țara noastră. Succesele de însemnătate istorică obținute de poporul nostru se datoresc și ajutorului multilateral, frățesc, acordat de Uniunea Sovietică, ca și relațiilor de prietenie și colaborare frățească stabilite cu toate țările lagărului socialist.

Schimbările în structura economică a țării au avut drept rezultat schimbări radicale în structura socială, în natura claselor. Astfel, a fost desființată ca clasă burghezia industrială și financiară, marea burghezie comercială, iar pe baza succeselor obținute în transformarea socialistă a agriculturii a devenit posibilă lichidarea ultimelor rămășițe ale relațiilor capitaliste în agricultură. Acest lucru reprezintă un pas nou pe drumul victoriei depline a relațiilor de producție socialiste.

S-a schimbat radical situația clasei muncitoare. Dintr-o clasă exploatată și asuprită, ea a devenit clasa care în frunte cu P.M.R. conduce întreaga viață politică, economică și culturală a țării, care laolaltă cu întregul popor muncitor stăpînește principalele mijloace de producție, muncește pentru ea însăși, pentru ridicarea nivelului de trai al tuturor oamenilor muncii.

La sate are loc procesul formării și dezvoltării unei clase noi, a țărănimii colectiviste care este o clasă eliberată de exploatare, a cărei bunăstare în continuă creștere se bazează pe munca colectivă și pe proprietatea obștească.

S-a schimbat și situația țărănimii individuale care nu mai este supusă jugului exploatării moșierești și capitaliste, care, datorită sprijinului clasei muncitoare, a obținut îmbunătățirea condițiilor ei de muncă și de trai. Țărănimea individuală se îndreaptă într-o măsură tot mai mare, ca urmare a muncii de convingere desfășurată de partid, tot mai hotărît spre marea agricultură socialistă.

Sprijinirea operei de făurire a socialismului de către marea majoritate a vechii intelectualități, formarea noii intelectualități din rîndurile clasei muncitoare și ale țărănimii muncitoare, au dus la închegarea unor legături strînse și trainice între intelectualitate și poporul muncitor.

Regimul democrat-popular a înfăptuit, pentru prima oară în istoria țării, deplina egalitate în drepturi a minorităților naționale cu poporul romîn. În legea fundamentală a statului nostru, Constituția Republicii Populare Romîne, este înscris principiul că „oamenilor muncii, cetățeni ai R.P. Romîne, fără deosebire de naționalitate sau rasă, le este asigurată deplina egalitate în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice și culturale". Pe baza politicii marxist-leniniste a partidului, problema națională a fost rezolvată deplin și definitiv în țara noastră.

Transformarea ideologiei marxist-leniniste în ideologie dominantă succesele obținute în făurirea și dezvoltarea noii conștiințe socialiste a oamenilor muncii, în lupta împotriva manifestărilor ideologiei burgheze, realizările în dezvoltarea noii culturi socialiste din țara noastră, în răspîndirea ei largă în rîndul maselor — iată principalele rezultate ale revoluției socialiste în domeniul ideologiei și culturii.

Toate acestea arată că revoluția socialistă este, astăzi, în țara noastră o puternică realitate în impetuoasă dezvoltare, că ea ridică patria noastră pe culmile progresului istoric[1].

Rezultă astfel, că în țara noastră s-a desfășurat și se desfășoară un proces revoluționar neîntrerupt, în care există două etape distincte : prima etapă, în care s-au desăvîrșit sarcinile revoluției burghezo-democratice și etapa a doua, etapa revoluției socialiste. Caracterul neîntrerupt al procesului revoluționar provine atît din faptul că prima etapă a revoluției s-a transformat rapid în revoluție socialistă cît și din faptul că în cursul primei etape s-au rezolvat sarcini cu caracter anticapitalist iar revoluția socialistă a rezolvat în mers unele sarcini neîndeplinite ale etapei anterioare.

Această posibilitate a fost arătată de Lenin încă în lucrarea sa *Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică* : „cu toții opunem doar una alteia revoluția burgheză și revoluția socialistă, cu toții insistăm neapărat asupra necesității de a le distinge în mod cît se poate de riguros ; dar se poate oare nega că în istorie diferite elemente ale uneia și celeilalte dintre aceste revoluții se împletesc între ele?..." [2].

O principală trăsătură caracteristică a trecerii la socialism în țara noastră o constituie faptul că ea s-a produs pe calea transformării statului democrat-popular, ca formă a dictaturii revoluționare democratice a proletariatului și țărănimii, într-un stat democrat-popular, formă a dictaturii proletariatului. Această caracteristică a revoluției se explică prin aceea că sfărîmarea vechiului aparat de stat burghezo-moșieresc care a început la 23 August 1944, a luat o amploare deosebită după instaurarea noii puteri de stat la 6 Martie 1945 ; dar fiindcă noua putere avea un nou conținut de clasă, că proletariatul deținea în cadrul ei rolul conducător, nu a mai fost necesară explozia revoluționară, trecerea la socialism s-a putut înfăptui în mod pașnic.

Revoluția din țara noastră, după doborîrea dictaturii fasciste, deși a cunoscut forme ascuțite ale luptei de clasă s-a desfășurat fără război civil. Ea confirmă, astfel, justețea tezei marxist-leniniste care arată că forma de înfăptuire a revoluției socialiste depinde nu atît de clasa muncitoare cît de gradul de rezistență și de mijloacele de împotrivire ale claselor exploatatoare : dacă cercurile reacționare sînt împiedicate de a dezlănțui războiul civil împotriva mișcării revoluționare, clasa muncitoare este interesată și poate să asigure trecerea la socialism prin metode pașnice.

Este meritul deosebit al partidului nostru că, orientîndu-se spre trecerea la socialism prin metode pașnice, a avut în vedere — așa cum arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej — și o eventuală încercare a burgheziei de a împinge lucrurile spre un război civil. „Aceasta a ținut trează vigilența partidului, a clasei muncitoare și a maselor populare, și a contribuit la înlăturarea, fără război civil, a rezistenței claselor stăpînitoare"[3].

---

[1] Diferite alte aspecte ale construcției victorioase a socialismului în țara noastră, ale transformărilor sociale, ale revoluției culturale etc. sînt analizate în alte studii, publicate în acest număr al revistei.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, p. 69.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Sub steagul marxism-leninismului și al internaționalismului proletar*, p. 24.

Experiența înfăptuirii și victoriei revoluției în țara noastră, ca și a celorlalte revoluții populare de după cel de-al doilea război mondial, arată în mod evident, fără posibilitate de tăgadă, că revoluția socialistă are în toate țările unul și același conținut, că ea se bazează pe o serie de legi generale, valabile și obligatorii pentru toate țările.

Analiza procesului de trecere la socialism în țara noastră evidențiază faptul că esența lui constă în „conducerea maselor de oameni ai muncii de către clasa muncitoare al cărei nucleu este partidul marxist-leninist, în înfăptuirea într-o formă sau alta a revoluției proletare și instaurarea într-o formă sau alta a dictaturii proletariatului"[1].

Experiența desfășurării revoluției populare din țara noastră — ca și din celelalte țări de democrație populară — dovedește caracterul profund antimarxist și contrarevoluționar al tezelor revizionismului contemporan care pretind că trecerea la socialism s-ar putea înfăptui fără sfărîmarea, într-o formă sau alta, a puterii claselor exploatatoare, care pretind că trecerea la socialism ar fi posibilă prin întărirea pozițiilor clasei muncitoare în cadrul statului capitalist, prin cucerirea de către proletariat, așa cum se afirmă în programul U.C.I., a „influenței hotărîtoare în puterea de stat" burgheză. Prin toate acestea se neagă în fond — cum este ușor de sezisat — însăși necesitatea și esența revoluției socialiste, se încearcă reînvierea vechii teze oportuniste cu privire la „integrarea capitalismului în socialism".

Oamenii muncii din țara noastră știu prea bine că victoria revoluției și trecerea la înfăptuirea socialismului n-ar fi fost posibilă dacă în focul luptelor revoluționare n-ar fi fost zdrobită puterea de stat burghezo-moșierească și n-ar fi fost instaurat statul democrat-popular condus de clasa muncitoare și Partidul Comunist Romîn, care a zdrobit prin lovituri succesive împotrivirea și rezistența forțelor reacționare. Experiența maselor populare din țara noastră are în liniile ei principale o însemnătate general-valabilă, deoarece nu a existat și nu există — nici chiar în cel mai democratic stat capitalist — o burghezie care să renunțe de bunăvoie la putere, care să nu se opună prin toate mijloacele, și în primul rînd prin aparatul de stat, la creșterea influenței clasei muncitoare în stat, la creșterea influenței ideilor revoluționare. Aceasta este cu atît mai adevărat — cu cît burghezia monopolistă reacționară a încercat și încearcă — așa cum arată realitatea din numeroase țări capitaliste — să folosească statul capitalist pentru a lichida chiar îngustele libertăți democratice burgheze, a promova fascismul și a înăbuși mișcarea revoluționară.

Dînd riposta cuvenită tezelor revizionismului contemporan care neagă necesitatea și esența revoluției socialiste, partidele comuniste și muncitorești subliniază, totodată, că singura cale de a ajunge la socialism este înlocuirea într-o formă sau alta a dictaturii claselor exploatatoare cu puterea nouă a clasei muncitoare, cu o formă sau alta a dictaturii proletariatului, a democrației socialiste.

Departe de a fi o necesitate numai pentru țările odinioară înapoiate din punct de vedere economic, așa cum susțin revizioniștii, dictatura proletariatului este obligatorie pentru toate țările, întrucît fără transformarea

[1] *Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste*, Moscova, noiembrie 1957.

proletariatului în clasă dominantă în stat, fără conducerea de către clasa muncitoare — singura clasă consecvent revoluționară — și a detașamentului ei de avangardă marxist-leninist nu poate fi vorba, așa cum arăta Lenin, de organizarea și victoria pe scara întregii economii a noilor relații socialiste, de transformarea socialistă a micii producții de mărfuri, de făurirea și dezvoltarea noii conștiințe socialiste a oamenilor muncii.

Desfășurarea revoluției în Romînia, ca și celelalte revoluții populare din Europa și Asia, evidențiază faptul că închegarea alianței dintre clasa muncitoare și masele principale ale țărănimii reprezintă o lege generală a revoluției socialiste. Revoluția din țara noastră dovedește în mod grăitor că pe măsura înaintării omenirii spre socialism, a adîncirii contradicțiilor sistemului imperialist, a creșterii influenței ideilor socialismului în rîndul maselor, *se lărgește continuu baza de masă a revoluției socialiste, sfera aliaților clasei muncitoare în revoluție.* Aceasta constituie unul din principalele învățăminte ale experienței revoluțiilor populare.

Revoluția populară din țara noastră, arată, de asemenea, într-un mod deosebit de semnificativ și elocvent că solidaritatea clasei muncitoare din țara respectivă cu proletariatul din celelalte țări — internaționalismul proletar — reprezintă un factor esențial al victoriei revoluției, o lege generală a revoluției socialiste.

Victoria revoluției noastre populare este indisolubil legată de existența Uniunii Sovietice, de ajutorul internaționalist acordat de statul sovietic, prin eliberarea țării noastre de sub ocupația hitleristă, prin sprijinul acordat în apărarea independenței naționale a țării, în refacerea economiei naționale și în construcția socialistă pe toate planurile. Ea este indisolubil legată de sprijinul reciproc dintre popoarele țărilor de democrație populară în procesul luptei comune împotriva imperialismului, pentru socialism.

În cursul acestui proces s-au pus bazele și s-a închegat actualul lagăr al țărilor socialiste în frunte cu U.R.S.S. El reprezintă rezultatul firesc al dezvoltării istorice obiective a societății, are rădăcini trainice în lupta comună a popoarelor din țările socialiste pentru victoria revoluției, reprezintă o întruchipare materială a forței internaționalismului proletar.

Rezultă, astfel, că experiența revoluției noastre populare demonstrează pe deplin și multilateral justețea tezei marxist-leniniste care arată că ceea ce este principal, esențial în orice revoluție socialistă, nu este știrbit de particularitățile procesului revoluționar, care sînt o formă de manifestare a generalului în amănuntele procesului.

Exagerînd particularitățile revoluției în fiecare țară, opunînd aceste particularități conținutului general-valabil al revoluției, revizionismul contemporan urmărește negarea dictaturii proletariatului ca esență a revoluției socialiste, a rolului conducător al clasei muncitoare și al partidului comunist în revoluție, negarea internaționalismului proletar, într-un cuvînt negarea caracterului general-valabil al marxism-leninismului. Se vădește, deci, că revizionismul contemporan este îndreptat spre abaterea clasei muncitoare și a maselor de oameni ai muncii de la pregătirea și înfăptuirea revoluției socialiste, spre lipsirea lor de arma cea mai prețioasă, teoria marxist-leninistă și rolul conducător al partidului comunist.

Pe baza cunoașterii raportului dintre general și particular în dezvoltarea socială — raport dezvăluit în mod științific de dialectica materialistă, — Lenin a fundamentat principiul esențial al marxismului creator, urmat astăzi de toate partidele comuniste și muncitorești — după care : „... sarcina constă... în a ști să aplicăm principiile generale și fundamentale la *particularitățile* relațiilor dintre clase și partide, la *particularitățile* evoluției obiective spre comunism, care sînt proprii fiecărei țări în parte, precum și în a ști să studiem aceste particularități, să le descoperim și să le intuim"[1].

Practica revoluționară a proletariatului internațional arată că însușirea acestui principiu de bază al marxism-leninismului de către partidele comuniste și muncitorești reprezintă o condiție primordială a victoriei revoluției.

Victoria revoluției, inaugurarea orînduirii socialiste în istoria poporului nostru, au fost determinate într-o măsură covîrșitoare de înalta capacitate a partidului comunist de a aplica în mod creator știința marxist-leninistă la condițiile țării noastre. Este meritul istoric al P.M.R. că, plecînd de la esența general-valabilă a căii revoluționare de trecere spre socialism, a elaborat politica care a condus masele largi populare la doborîrea regimului burghezo-moșieresc, la instaurarea dictaturii proletariatului, politica progresului și dezvoltării socialiste a patriei noastre.

Conducerea de către partid — lege generală a victoriei revoluției și construcției socialismului — este izvorul vital al tuturor succeselor obținute de poporul nostru pe drumul socialismului și comunismului.

НАРОДНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ В РУМЫНИИ — ПОЛНОЕ ПОДТВЕРЖДЕНИЕ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ТЕОРИИ РЕВОЛЮЦИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор рассматривает, каким образом развитие революции в Румынии,—от начала которой в этому ґоду, 23 авґуста, исполнится 15 лет,— подтверждает полностью правильность марксистско-ленинской теории революции, существование общих законов социалистической революции.

Для румынской революции характерно то, что она представляет собой единый, непрерывный процесс, состоящий из двух различных этапов: первоґо, на котором были завершены задачи буржуазно-демократической революции, и второґо — этапа социалистической революции. На первом этапе, носившем аґрарный, антифеодальный, антиимпериалистический характер блаґодаря правильной марксистско-ленинской политике РКП (Румынской Коммунистической партии) укрепился союз рабочеґо класса и широких масс трудящихся города и деревни. Это позволило свержение буржуазно-помещичьеґо строя и основание народно-демократическоґо государства, формы революционно-демократической диктатуры пролетариата и крестьянства; при новой ґосударственной

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 72.

власти руководящая роль принадлежала рабочему классу во главе с Румынской Коммунистической партией. Это имело следствием не только последовательное завершение задач буржуазно-демократической революции, но в результате ликвидирования политических сил буржуазии и помещиков и важных экономических антикапиталистических мер, принятых еще на первом этапе революции, облегчило также переход к социалистической революции, мирно протекшей в Румынии. Свержением 30 декабря 1947 года монархии и провозглашением Румынской Народной Республики, отмечается создание народно-демократического государства, как формы диктатуры пролетариата, переход к осуществлению задач социалистического строительства.

Далее показаны главные успехи социалистического преобразования общества в Румынии, плоды последовательного и твердого приложения РРП марксистско-ленинского учения.

В статье указано, что процесс перехода Румынии к социализму полностью подтверждает, что осуществление и победа социалистической революции обусловлены при установлении, какой бы то ни было формы диктатуры пролетариата, независимо от конкретных исторических особенностей той или другой страны, руководством трудящихся масс рабочим классом во главе с его марксистско-ленинской партией. В свете опыта народной революции в Румынии оспариваются тезисы современного ревизионизма, отрицающие обязательность установления в процессе перехода от капитализма к социализму диктатуры пролетариата, преувеличивающие и противопоставляющие особенности революции в каждой стране ее всеобщему действительному содержанию, в сущности преследуют лишение рабочего класса его наиболее ценного оружия: марксистско-ленинской теории и руководящей роли Коммунистической партии.

В заключение в статье подчеркивается, что принцип руководства Партией — общий закон победы революции и построения социализма — является жизненным источников успехов румынских трудящихся масс по пути к социализму и коммунизму.

LA RÉVOLUTION POPULAIRE EN ROUMANIE — CONFIRMATION ENTIÈRE DE LA THÉORIE MARXISTE-LÉNINISTE DE LA RÉVOLUTION

RÉSUMÉ

L'auteur se propose d'analyser la marche de la révolution populaire en Roumanie — dont le 23 Août de cette année marque le 15e anniversaire — qui confirme l'entière justesse de la théorie marxiste-léniniste de la révolution, l'existence de lois générales valables de la révolution socialiste.

La révolution se caractérise en Roumanie par le fait qu'elle représente un processus unique, ininterrompu, au sein duquel on distingue deux

étapes : la première, à laquelle ont été accomplies les tâches que se proposait la révolution bourgeoise démocratique, et la seconde, celle de la révolution socialiste. Au cours de la première étape de la révolution, qui a eu un caractère agraire, antiféodal et anti-impérialiste, l'alliance entre la classe ouvrière et les larges masses laborieuses des villes et des campagnes s'est soudée, grâce à la politique juste, marxiste-léniniste, du Parti Communiste Roumain. Cela a permis de renverser le régime bourgeois-agrarien et d'instaurer l'Etat de démocratie populaire, forme de la dictature révolutionnaire démocratique du prolétariat et de la paysannerie, le rôle dirigeant revenant, dans cette nouvelle forme de pouvoir d'Etat, à la classe ouvrière ayant à sa tête le Parti Communiste Roumain. Le fait a eu pour conséquence non seulement l'accomplissement des tâches que se proposait la révolution bourgeoise démocratique, mais encore — grâce à l'anéantissement des forces politiques de la bourgeoisie et des gros propriétaires fonciers, à l'application, dès la première étape de la révolution, de mesures économiques anticapitalistes d'une grande importance — a facilité la transition à la révolution socialiste, réalisée en Roumanie de façon pacifique. Le renversement de la monarchie et la proclamation de la République Populaire Roumaine, le 30 décembre 1947, marquent l'instauration de la dictature du prolétariat sous la forme de l'Etat de démocratie populaire et la traduction en fait des tâches qui s'imposent en vue de l'édification du socialisme.

L'article relève les principaux succès obtenus dans l'œuvre de transformation socialiste de la société en Roumanie, fruit de l'application ferme et conséquente, par le Parti Ouvrier Roumain, de la théorie marxiste-léniniste.

Le processus de transition vers le socialisme, en Roumanie, confirme pleinement l'assertion que l'accomplissement et la victoire de la révolution socialiste sont déterminés, quelles que soient les particularités historiques concrètes de tel ou tel pays, par le fait que les masses laborieuses sont dirigées par la classe ouvrière, ayant elle-même à sa tête le parti marxiste-léniniste, qui instaure, sous une forme ou l'autre, la dictature du prolétariat. A la lumière de l'expérience acquise par la révolution populaire en Roumanie, l'auteur combat les thèses du révisionnisme contemporain qui nient l'obligativité de l'instauration de la dictature du prolétariat au cours de la période de transition du capitalisme au socialisme, et qui, en exagérant et en opposant les particularités de la révolution dans chaque pays au contenu universellement valable de celle-ci, cherchent, en dernière instance, à priver la classe ouvrière de son arme la plus précieuse : la théorie marxiste-léniniste et le rôle dirigeant du Parti Communiste.

En conclusion l'auteur souligne le fait que le principe de la direction par le Parti — loi générale de la victoire et de l'édification du socialisme — est la source vitale des succès obtenus par les travailleurs de Roumanie dans la voie vers le socialisme et le communisme.

FUNCȚIILE STATULUI NOSTRU DE DEMOCRAȚIE POPULARĂ ÎN PERIOADA DE TRECERE DE LA CAPITALISM LA SOCIALISM

DE

I. CETERCHI

Una din cele mai măreţe cuceriri ale oamenilor muncii din ţara noastră în revoluţia populară începută la 23 August 1944, organizată şi condusă de partid, a fost instaurarea statului democrat-popular. Statul nostru democrat-popular este o întruchipare vie a dictaturii proletariatului, el reprezintă puterea clasei muncitoare, care, înfăptuind alianţa cu ţărănimea muncitoare şi toţi oamenii muncii, exercită conducerea de stat a societăţii pe drumul luminos al socialismului.

Statul democrat-popular, condus de Partidul Muncitoresc Romîn, reprezintă arma principală în mîinile oamenilor muncii în realizarea sarcinilor construcţiei socialiste. Ca toate statele socialiste, statul nostru îndeplineşte prin funcţiile sale un rol uriaş în lichidarea definitivă a oricărei rămăşiţe a vechii societăţi exploatatoare şi în crearea societăţii noi socialiste, a cărei lege fundamentală este satisfacerea în măsură tot mai mare a nevoilor materiale şi culturale ale oamenilor muncii.

Teoria marxist-leninistă, ocupîndu-se de funcţiile statului, are în vedere în primul rînd conţinutul şi direcţiile activităţii fundamentale a statului, în care se manifestă însăşi esenţa sa şi care se realizează prin întregul complex al mecanismului de stat. Funcţiile statului reflectă activitatea statului în totalitatea sa, a întregului ansamblu al mecanismului de stat, în conformitate cu sarcinile interne şi externe pe care el le are şi cu rolul pe care-l îndeplineşte, ca parte a suprastructurii politice, faţă de baza economică, în interesul clasei dominante.

Funcţiile fundamentale ale statului înglobează întreaga activitate de bază a statului îndreptată în anumite direcţii principale, determinate de sarcinile pe care le are într-o anumită etapă a sa, sarcini ce derivă din rolul şi esenţa de clasă a acestui stat. Fiecare funcţie fundamentală a statului socialist exprimă o anumită latură principală, o anumită direcţie a activităţii sale.

Deosebindu-se în mod radical de funcțiile statului claselor exploatatoare, funcțiile statului socialist sînt determinate în mod obiectiv de cerințele și legile obiective ale transformărilor revoluționare ale societății, de condițiile social-economice în care au loc aceste transformări, precum și de raportul forțelor de clasă în interior și pe plan extern.

Țara noastră se găsește în perioada de trecere de la capitalism la socialism, iar funcțiile statului democrat-popular sînt determinate de sarcinile pe care le are el de îndeplinit în această perioadă istorică. În expunerea făcută cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres Extraordinar al P.C.U.S., tov. Gh. Gheorghiu-Dej arată că : „În perioada de trecere de la capitalism la socialism — perioadă pe care o străbate acum țara noastră — rolul exercitat de stat are trăsăturile sale specifice proprii acestei etape, cînd continuă să se desfășoare încă procesul de construire a economiei socialiste unitare, cînd mai există rămășițe ale claselor exploatatoare, care visează la răsturnarea vechilor rînduieli și mai acționează lupta de clasă, în condiții cînd cercurile imperialiste, agresive, încearcă să submineze orînduirea democrat-populară, folosind și stimulînd rămășițele claselor exploatatoare și alte elemente antisocialiste”[1].

Potrivit acestor împrejurări, statul nostru democrat-popular îndeplinește următoarele funcții : pe plan intern — funcția de reprimare a oricăror împotriviri ale rămășițelor claselor exploatatoare și ale uneltelor lor, funcția economică-organizatorică și funcția cultural-educativă ; pe plan extern : funcția de apărare a țării și de luptă pentru pace și colaborare cu toate statele pe baza principiului coexistenței pașnice și funcția de întărire a prieteniei și colaborării cu statele socialiste în scopul consolidării sistemului mondial socialist.

Funcția de reprimare este determinată de faptul că clasele exploatatoare răsturnate de la putere nu renunță ușor și fără luptă la privilegiile pe care le-au pierdut, ci, dimpotrivă, ele încearcă prin diferite mijloace să se opună puterii populare, să lovească în cuceririle acesteia, nutrind speranța deșartă a recuceririi „raiului pierdut”.

Atît practica Uniunii Sovietice, cît și cea a țării noastre și a celorlalte țări de democrație populară au confirmat teza leninistă potrivit căreia în perioada de trecere de la capitalism la socialism lupta de clasă este o lege a dezvoltării sociale. „Dictatura proletariatului — spune V. I. Lenin — nu înseamnă sfîrșitul luptei de clasă, ci continuarea ei în forme noi. Dictatura proletariatului este lupta de clasă a proletariatului care a învins și a luat în mîinile sale puterea politică împotriva burgheziei învinse, dar care n-a fost nimicită, care nu a dispărut și nu a încetat să opună rezistență, care își întețește rezistența” [2].

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, la Congresul al II-lea al P.M.R., demascînd o serie de păreri greșite și periculoase privitoare la lupta de clasă, în sensul că aceasta s-ar stinge, iar dușmanul s-ar fi îmblînzit și s-ar fi împăcat cu soarta, a arătat că lupta de clasă are o existență obiectivă

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, p. 14.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 365.

și „atîta vreme cît clasele exploatatoare n-au fost complet lichidate, lupta de clasă este lege a dezvoltării societății noastre" [1].

În perioada de trecere, elementele exploatatoare împreună cu alte elemente dușmănoase din rîndurile foștilor moșieri, ale foștilor fabricanți și mari comercianți, legionari și membri activi ai fostelor partide burghezo-moșierești reacționare visează la restaurarea vechilor rînduieli. Aceștia, sprijiniți de imperialismul străin, au folosit și folosesc cele mai variate forme de luptă pentru a lovi în regimul democrat-popular prin acțiuni complotiste, acte de sabotare a economiei naționale, jefuirea avutului obștesc, sustragerea de la diferite obligații legale, spionajul în slujba unor puteri imperialiste etc.

Clasa muncitoare folosește puterea de stat democrat-populară pentru a face inofensive, a zdrobi și a reprima aceste acțiuni ale dușmanului de clasă. Funcția de reprimare se concretizează prin măsurile pe care statul le ia contra împotrivirii exploatatorilor pe cele mai diverse planuri — economic, politic, judiciar, administrativ.

Statul nostru a adoptat legi care apără regimul democrat-popular și pedepsesc sever pe toți acei care atentează într-o formă sau alta la securitatea statului, la rînduielile noi socialiste instaurate în țara noastră. Sînt reprimate cu hotărîre de către organele statului democrat-popular orice acțiuni complotiste, teroriste, de spionaj.

Dușmanii puterii populare nu au nici o bază de masă în țara noastră, ei nu găsesc în mase nici un sprijin pentru organizarea unei oricît de neînsemnate acțiuni împotriva regimului democrat-popular. De aceea ei recurg la mijloace perfide, directe sau indirecte, pentru a lovi în puterea populară. Astfel de mijloace sînt delapidările, furtul, distrugerea bunurilor din avutul obștesc în scopul de a lovi în proprietatea socialistă care stă la baza creșterii bunăstării oamenilor muncii.

Lupta pentru apărarea proprietății obștești împotriva distrugerii și risipei, împotriva furturilor, constituie una din sarcinile importante ale statului democrat-popular pe linia construcției socialiste și a ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii. Partidul a atras în numeroase rînduri atenția asupra necesității prevenirii și sancționării cu fermitate a infracțiunilor împotriva proprietății obștești. Plenara C.C. al P.M.R. din iunie 1958 a adoptat o hotărîre de o deosebită însemnătate în apărarea proprietății obștești. Ea cere organelor de partid și de stat să nu aibă nici un fel de îngăduință față de jefuitorii avutului obștesc — dușmani ai statului democrat popular și ai intereselor poporului.

Statul democrat-popular, în atitudinea față de clasele exploatatoare, urmărește în ultimă instanță lichidarea definitivă a acestora. În procesul transformărilor revoluționare de după 23 August 1944, au fost lichidate ca clasă moșierimea, burghezia industrială, financiară și aproape întreaga burghezie comercială. Dar au mai rămas chiaburimea ca cea mai numeroasă clasă exploatatoare și unele elemente exploatatoare în comerț.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la cel de al II-lea Congres al Partidului*, E.S.P.L.P., 1956, p. 32.

Desfăşurînd o muncă politică şi organizatorică de amploare în vederea lărgirii şi dezvoltării sectorului socialist în agricultură, partidul şi statul democrat-popular au aplicat cu consecvenţă politica de îngrădire şi eliminare treptată a elementelor capitaliste de la sate. Ca urmare, numărul gospodăriilor chiabureşti a scăzut, puterea lor economică a devenit mai mică, sfera relaţiilor de exploatare s-a îngustat tot mai mult. Totuşi s-au mai menţinut rămăşiţe ale vechilor relaţii de producţie ca darea „în parte" sau în arendă, ori lucrarea pămîntului cu muncă salariată, folosită de către elementele capitaliste chiabureşti.

Succesele uriaşe obţinute în construcţia socialistă au pus la ordinea zilei necesitatea obiectivă a lichidării oricăror rămăşiţe ale exploatării omului de către om în agricultură. Acestei necesităţi îi corespunde adoptarea Decretului Prezidiului Marii Adunări Naţionale din 28 martie 1959, pentru lichidarea rămăşiţelor oricăror forme de exploatare la sate. Înfăptuirea acestui Decret înseamnă din punct de vedere economic, în fond, desfiinţarea chiaburimii ca clasă.

Aplicarea funcţiei de reprimare este obligatorie atîta vreme cît mai există rămăşiţe ale claselor exploatatoare şi uneltele lor. Experienţa Uniunii Sovietice şi a ţărilor de democraţie populară, ca şi propria noastră experienţă, ne arată că exploatatorii nu renunţă de bunăvoie la poziţiile lor. Desigur că o serie de elemente provenite din rîndurile fostelor clase exploatatoare, pierzîndu-şi vechea bază economică, s-au încadrat în cîmpul muncii şi au adoptat o atitudine conştiincioasă de respectare a legilor. Dar unele elemente care nu-şi pot stăpîni ura împotriva realizărilor poporului muncitor, pătrunzînd în diferite instituţii şi întreprinderi de stat, în loc să muncească conştiincios şi să devină folositoare societăţii, se dedau la acţiuni de subminare a proprietăţii obşteşti şi la alte acte duşmănoase. De aceea partidul nostru atrage în permanenţă atenţia organelor de partid şi de stat, tuturor oamenilor muncii să-şi întărească vigilenţa revoluţionară, să aibă o atitudine necruţătoare faţă de oricine atentează la cuceririle revoluţionare ale poporului muncitor.

Metodele de realizare a funcţiei de reprimare variază de la ţară la ţară, ele fiind determinate de caracterul condiţiilor concrete din fiecare ţară, de raportul forţelor de clasă, de formele de împotrivire a exploatatorilor, de raportul de forţe pe plan internaţional.

Clasa muncitoare preferă să aplice măsuri de reprimare care să nu necesite violenţă, vărsare de sînge. Dar se ştie că formele reprimării nu depind numai de clasa muncitoare, ele depind, în primul rînd, de formele de împotrivire ale exploatatorilor răsturnaţi de la putere. Dacă aceştia opun o rezistenţă violentă — cum a fost cazul dezlănţuirii războiului civil din Uniunea Sovietică sau a contrarevoluţiei din Ungaria — e normal că dictatura proletariatului nu poate sta indiferentă şi e obligată să ia măsuri corespunzătoare ca să lichideze aceste comploturi. În cazul, însă, cînd, din diferite motive, burghezia răsturnată nu opune împotrivire violentă puterii populare, aceasta nu recurge din proprie iniţiativă la represiuni violente.

Funcţia statului democrat-popular de reprimare se deosebeşte radical de funcţia de reprimare a statelor exploatatoare. Ea reflectă caracterul

nou și superior al statului socialist care este o dictatură îndreptată împotriva unei infime minorități exploatatoare și cea mai înaintată democrație pentru marea majoritate a societății, pentru oamenii muncii.

Reprimînd acțiunile ostile puterii populare și construcției socialismului, statul nostru apără cuceririle oamenilor muncii, drepturile și interesele lor legale, ordinea de drept socialistă. Aceasta este de fapt un aspect al rezultatelor acțiunii funcției de reprimare. Paralel cu reprimarea unei minorități dușmănoase construcției socialismului, în statul nostru are loc „un proces de continuă dezvoltare a democrației socialiste, care asigură participarea activă, în forme multiple, a maselor oamenilor muncii la conducerea treburilor obștești ..." [1].

Funcția economică-organizatorică a statului democrat-popular exprimă în mod deosebit rolul activ, creator al statului nostru ca parte a suprastructurii socialiste în construirea bazei economice socialiste. Puterea populară nu se poate mărgini numai la răsturnarea și reprimarea burgheziei, ci ea trebuie să servească și organizării și dezvoltării planificate a economiei și culturii, asigurării ordinii, disciplinei, creșterii productivității muncii, evidenței și controlului.

Dictatura proletariatului, pe lîngă sarcinile de a lichida vechea societate exploatatoare, are în primul rînd un uriaș rol constructiv, economic și cultural în scopul creării noii orînduiri sociale comuniste. V. I. Lenin a subliniat în repetate rînduri această latură, considerînd-o latura principală a dictaturii proletariatului. „Dictatura proletariatului nu înseamnă numai violență exercitată împotriva exploatatorilor, și nici nu înseamnă în primul rînd violență. Baza economică a acestei violențe revoluționare, garanția viabilității și a succesului ei o constituie faptul că proletariatul reprezintă și înfăptuiește în comparație cu capitalismul un tip superior de organizare socialistă a muncii. Aceasta este esențialul. În aceasta rezidă izvorul de putere și garanția victoriei depline, inevitabilă a comunismului" [2].

Rolul economic al statului democrat-popular este determinat de condițiile obiective ale dezvoltării și construirii socialismului, de cerințele legilor obiective ale trecerii de la modul de producție capitalist la modul de producție socialist, precum și de cerințele legilor economice obiective ale socialismului.

Astfel, se știe că relațiile economice socialiste, ca și în general socialismul și comunismul, nu apar în mod spontan ci sînt rodul activității conștiente a maselor de oameni ai muncii care se folosesc în acest scop de statul lor proletar. Revoluția socialistă începe în condițiile în care lipsesc relațiile de producție socialiste. Revine puterii proletare de stat sarcina ca, după victoria revoluției pe plan politic, să treacă la crearea noilor forme socialiste de economie, fapt ce s-a realizat și la noi în industrie, transporturi etc. prin naționalizarea principalelor mijloace de producție și trecerea lor în proprietatea de stat, a întregului popor, fiind creat sectorul socialist în economie. Odată cu aceasta, sarcina principală a statului socialist devine organizarea activității oamenilor muncii în vederea extinderii

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 14.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 403.

relațiilor de producție socialiste în întreaga economie națională, pentru ca sectorul socialist să devină sectorul unic, atotcuprinzător, în economie, pentru construirea bazei tehnico-materiale a socialismului și educarea membrilor societății în spiritul conștiinței socialiste. În acest scop statul nostru democrat-popular a dus și duce în perioada de trecere de la capitalism la socialism o politică economică de lărgire și consolidare continuă a sectorului socialist care să asigure o dezvoltare vertiginoasă a forțelor de producție, de transformare socialistă a micii producții de mărfuri din agricultură și atragerea meșteșugarilor pe calea cooperației pe baza liberului consimțămînt.

Nu este de conceput victoria deplină a sectorului socialist fără ca clasa muncitoare să folosească puterea sa de stat care în acest scop capătă funcții deosebit de importante în organizarea și conducerea economiei socialiste. Legile noi ale economiei socialiste, cum sînt legea dezvoltării planice proporționale, legea retribuției după cantitatea și calitatea muncii etc., nu se pot realiza în mod stihinic. Este nevoie de o conducere planificată centrală care să asigure aplicarea conștientă a cerințelor acestora.

Dezvoltarea modernă a forțelor de producție, mersul lor ascendent spre marea producție mecanizată, cu un înalt grad de concentrare și socializare, cu legături multilaterale interdependente între diversele ramuri și întreprinderi economice cer existența unei autorități și conduceri centrale, care poate fi asigurată numai în condițiile lichidării proprietății private asupra mijloacelor de producție și ale înlocuirii ei cu proprietatea socialistă, care dă cîmp liber dezvoltării forțelor de producție. Clasa muncitoare trebuie să asigure schimbarea proporțiilor în economie existente înainte de revoluție și să dezvolte în mod armonios baza tehnico-materială a socialismului în conformitate cu legile socialismului și cu scopul producției socialiste — satisfacerea tot mai mare a nevoilor materiale și culturale mereu crescînde ale oamenilor muncii.

Autoritatea care asigură conducerea planificată a economiei în numele clasei muncitoare și a întregului popor muncitor, ale cărei măsuri sînt obligatorii pentru toți, este și poate fi numai statul democrat-popular, condus de partidul marxist-leninist al clasei muncitoare. În acest scop, statul fiind totodată, ca reprezentant al tuturor oamenilor muncii, și proprietarul principalelor mijloace de producție, asigură dezvoltarea centralizată, planificată a economiei naționale, ducînd o politică economică științifică elaborată pe baza directivelor partidului în urma studierii legilor economice. Statul democrat-popular planifică dezvoltarea economiei naționale a țării, realizarea proporțiilor necesare între diferitele ei ramuri, folosirea resurselor materiale, de muncă, financiare, ritmul de creștere al producției și productivității muncii, volumul și structura producției, schimbul de mărfuri în interior și în exterior, prețul mărfurilor în comerțul de stat și cooperatist, salariul muncitorilor și funcționarilor.

Centralismul democratic este forma de conducere a economiei socialiste care asigură, în mod optim, dezvoltarea acesteia în interesul oamenilor muncii și adaptarea continuă a formelor de conducere potrivit condițiilor cerute de transformarea forțelor de producție. Pe această linie, Partidul și Guvernul nostru, traducînd în viață Hotărîrile Congresului

al II-lea al P.M.R., au luat o serie de măsuri privind lărgirea competenței întreprinderilor și organelor locale, precum și atragerea mai largă a maselor de muncitori și tehnicieni, prin consfătuiri de producție și prin alte forme, la rezolvarea sarcinilor de conducere a economiei socialiste.

Statul democrat-popular realizează și controlul asupra proporției muncii și consumului în vederea aplicării principiului socialismului „de la fiecare după capacitățile sale, fiecăruia după munca sa". Cu ajutorul dreptului democrat-popular, statul asigură o evidență și un control strict asupra mărimii muncii și consumului prin stabilirea normelor de muncă și sistemului de salarizare. Și această activitate a statului face parte din funcția complexă de organizare și conducere a economiei socialiste.

Rolul economic al statului democrat-popular impune participarea activă a maselor populare în construcția socialistă. Socialismul este rezultatul activității conștiente, creatoare a maselor. Statul democrat-popular este forma organizatorică principală, instrumentul principal care asigură coordonarea activității maselor în această operă. Totodată conducerea de stat a economiei socialiste dă posibilitate clasei muncitoare, clasa dominantă în societate, să controleze producția, repartiția și consumul, să asigure realizarea reproducției socialiste lărgite.

Statul democrat-popular conduce dezvoltarea economiei în conformitate cu programul marxist-leninist de construire a socialismului elaborat de Partidul Muncitoresc Romîn, care prevede industrializarea socialistă a țării, dezvoltarea cu precădere a industriei grele și în primul rînd a producției mijloacelor de producție — ca verigă principală a creării bazei tehnico-materiale a socialismului — și transformarea socialistă a agriculturii. Statul îndrumă în acest scop dezvoltarea întregii vieți economice — industria, transportul, schimbul de mărfuri, finanțele, creditul, agricultura. El organizează evidența nevoilor întregii societăți și producția respectivă pentru satisfacerea lor.

Ca urmare a traducerii în viață a politicii economice a partidului și statului democrat-popular, s-au obținut succese uriașe în construirea bazei economice a socialismului în țara noastră.

Astăzi sectorul socialist cuprinde în întregime industria, sistemul bancar, financiar și de asigurări, comerțul exterior, precum și în cea mai mare parte transporturile și comerțul interior.

Saltul calitativ spre socialism se realizează și în agricultură, unde sectorul socialist cuprinde 69% din suprafața arabilă a țării. „Aceste rezultate reprezintă — după cum arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej — o realizare de însemnătate istorică, o adevărată revoluție care transformă din temelii relațiile economice la țară, întregul mod de trai al țărănimii muncitoare, toată înfățișarea satului nostru"[1].

Pe baza acestor realizări obținute în munca economică-organizatorică a statului nostru, s-a trecut, potrivit indicațiilor Biroului Politic al C.C. al P.M.R., la elaborarea unui plan de perspectivă a dezvoltării economiei naționale pe o perioadă de 15 ani, a cărei primă etapă va fi planul economic pe perioada 1960—1965. Partidul nostru a subliniat că realizarea planului

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 17.

pe anii 1960—1965 va însemna terminarea în linii mari a construirii socialismului și trecerea în etapa desăvîrșirii construcției socialiste.

Toate aceste fapte și realități dezmint tezele antimarxiste ale revizioniștilor care neagă în general rolul statului socialist în transformarea revoluționară a societății și în special rolul economico-organizatoric al acestuia. În programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, se declară deschis că comuniștii iugoslavi consideră că statul, adică aparatul lui de conducere și mijloacele lui administrative, nu reprezintă de loc instrumentul principal al construcției socialiste și al rezolvării contradicțiilor interne ale dezvoltării socialiste. Autorii programului consideră că funcția economico-organizatorică ar genera, chipurile, „deformări birocrato-etatiste" cu care pînă la urmă statul s-ar identifica. Revizioniștii atacă principiul planificării de stat și al conducerii centralizate a economiei. Ei cer transmiterea conducerii economiei „producătorilor", desființarea proprietății de stat și înlocuirea ei cu așa numita „proprietate colectivă", care înseamnă acordarea posibilității pentru conducătorii nemijlociți „de a rezolva problemele ce privesc crearea produsului și repartizarea socială a acestuia" [1].

Aceste idei anarho-sindicaliste profund reacționare au fost demascate încă de Lenin. A renunța la conducerea planificată a economiei socialiste de către statul socialist ar însemna a renunța la înfăptuirea sarcinii principale a dictaturii proletariatului și a lăsa economia la discreția forțelor stihinice. V. I. Lenin a arătat că socialismul „înseamnă construirea unei economii centralizate, a unei economii dirijate de la centru" [2]. „Noi sîntem pentru centralism și pentru «plan» — scrie Lenin — dar pentru un centralism și pentru un plan al statului *proletar*, al reglementării proletare a producției și repartiției..." [3].

Tezele revizioniștilor care neagă rolul conducător al partidului și propagă slăbirea, ba chiar desființarea statului socialist, sînt demascate de practica tuturor țărilor socialiste. Rolul economic al statului socialist ca și funcțiile sale sînt determinate în mod obiectiv, iar nerespectarea cerințelor obiective ale dezvoltării sociale nu poate să ducă decît la compromiterea construcției socialiste.

Alături de funcția economico-organizatorică, statul democrat-popular desfășoară larg funcția cultural-educativă, care de asemenea reflectă rolul nou, creator, al statului nostru. Dacă activitatea economică a statului este îndreptată spre crearea bazei tehnico-materiale, economice a socialismului, cea cultural-educativă are ca scop de a lichida ideologia capitalistă și a transforma ideologia socialistă în ideologie dominantă și atotcuprinzătoare în societate, de a desfășura larg revoluția culturală, făurirea culturii noi, socialiste, educarea oamenilor muncii.

În condițiile luptei pentru crearea economiei socialiste unitare, a luptei pentru victoria relațiilor socialiste în toate sferele economiei naționale, munca ideologică dusă de partid și statul democrat-popular capătă

---

[1] *Lupta de clasă*, nr. 6/1958, p. 50.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 28, p. 399.
[3] *Ibidem*, vol. 26, p. 98.

o uriașă importanță. Socialismul poate fi construit numai prin activitatea conștientă, largă a milioanelor de muncitori, țărani și intelectuali, care înțeleg tot mai mult politica partidului și statului, o consideră ca pe propria lor politică. Factorul subiectiv, gradul de conștiință și de organizare a oamenilor, capătă o importanță tot mai mare întrucît însușirea concepției marxist-leniniste, educarea socialistă a maselor se reflectă direct în atitudinea față de cauza socialismului.

Condițiile de bază pentru generalizarea ideologiei socialiste în societatea noastră sînt create o dată cu transformările socialiste din economie și instaurarea dictaturii proletariatului. Aceasta însă nu înseamnă că formarea noii ideologii, a noii conștiințe socialiste a oamenilor muncii se produce în mod automat, în virtutea înaintării spre socialism. Se știe că în genere conștiința rămîne în urmă față de dezvoltarea vieții materiale a societății. Partidul, ca forță conducătoare a poporului, nu poate să aștepte ca această schimbare să se producă de la sine, ci intervine în mod activ la realizarea ei, folosind în acest scop statul democrat-popular.

Activitatea statului democrat-popular în înfăptuirea revoluției culturale este multilaterală, după cum și sarcinile acestei revoluții sînt complexe : organizarea și dezvoltarea socialistă a învățămîntului, dezvoltarea artei, literaturii, științei, educarea oamenilor muncii în spiritul socialismului prin răspîndirea în mase a ideilor marxism-leninismului, care să-i transforme în constructori conștienți ai socialismului, dezrădăcinarea rămășițelor vechilor concepții politice, ideologice, morale, moștenite de la burghezie.

Ideologia burgheză, moravurile și concepțiile mic-burgheze, nu dispar ușor. Existența în țara noastră a rămășițelor claselor exploatatoare și a uneltelor lor, ca și existența lumii capitaliste, constituie un izvor permanent al presiunii ideologiei burgheze. Tocmai de aceea activitatea pe tărîm ideologic a organelor de stat și a activiștilor care lucrează pe frontul ideologic, trebuie să aibă un caracter combativ și intransigent față de vechea ideologie.

La Congresul al II-lea al P.M.R., tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, a subliniat că dușmanul de clasă, zdrobit în sectoarele hotărîtoare ale economiei, își îndreaptă tot mai mult efortul în domeniul ideologic, sperînd să zdruncine încrederea oamenilor muncii în orînduirea socialistă și să frîneze activitatea lor creatoare.

Plenara C.C. al P.M.R. din iunie 1958 a insistat cu deosebită tărie asupra sarcinilor organizațiilor de partid și de stat de a milita împotriva concepțiilor idealiste, a naționalismului, a manifestărilor moralei burgheze. Eficacitatea întregii munci ideologice depinde de caracterul ei educativ și militant, de forța cu care contribuie la realizarea sarcinilor construcției socialiste.

Statul democrat-popular asigură condițiile materiale pentru desfășurarea activității ideologice. Cu fiecare an au crescut investițiile statului în vederea lărgirii bazei materiale a învățămîntului, dezvoltării cercetării științifice și culturii în general. De o deosebită atenție și larg sprijin material se bucură creația literară și artistică. Se dezvoltă producția cinema-

tografică, televiziunea și radioficarea. A căpătat o largă răspîndire cartea la sate.

Partidul și statul nostru, cu sprijinul diferitelor organizații obștești, urmăresc ca învățămîntul, cercetarea științifică, arta, literatura, să stea ferm pe pozițiile ideologiei clasei muncitoare, să servească construcției socialiste, să educe oamenii muncii în spiritul noii discipline socialiste a muncii, al noii atitudini față de avutul obștesc și față de îndatoririle către stat, ale respectării regulilor și normelor de conviețuire socialistă, în spiritul patriotismului și internaționalismului proletar.

Fără îndoială că activitatea educativă a statului democrat-popular își are specificul său, determinat de scopul acestei munci care urmărește să formeze omul nou — constructor al socialismului, cu o înaltă ținută morală și o conștiință socialistă, debarasat de toate viciile societății burgheze, cum sînt individualismul, naționalismul și șovinismul, atitudinea refractară față de muncă. Totuși și în această muncă, în anumite împrejurări, este necesară aplicarea constrîngerii de stat — de pildă, împotriva actelor de huliganism și a altor manifestări antisociale, expresie a mentalității burgheze. De asemenea, statul nostru interzice sub sancțiunea pedepsei propaganda de război, propaganda ideilor fasciste și orice manifestare ideologică îndreptată împotriva orînduirii democrat-populare și construcției socialiste.

Ca rezultat al activității educative duse de partid și de stat în țara noastră — crește și se dezvoltă atitudinea socialistă față de muncă, față de proprietatea socialistă și de bunul obștesc, patriotismul fierbinte și dragostea față de partid, devotamentul față de cauza socialismului; a fost creată o nouă intelectualitate legată de popor și devotată construcției socialiste. Statul democrat-popular condus de partid reprezintă o însemnată forță ideologică în educarea omului nou și în victoria deplină a noii culturi a epocii socialismului.

Ca urmare a realizării funcțiilor economice și educative ale statului nostru, crește în permanență nivelul de trai material și cultural al oamenilor muncii.

Din cheltuielile social-culturale ale statului, care au crescut de la 6,8 miliarde lei în 1955, la 11,3 miliarde lei în 1958, revine în medie, pentru fiecare familie de muncitori, peste 3 000 lei pe an.

Conținutul funcțiilor externe ale statului democrat-popular este determinat de esența socialistă a acestuia, de condițiile internaționale și raportul de forțe pe plan internațional în diferitele perioade istorice.

În general, înainte, literatura de specialitate a considerat că funcția externă a statului socialist se reduce doar la activitatea statului de apărare a țării împotriva unei agresiuni din afară. În raportul prezentat în fața sesiunii jubiliare a Sovietului Suprem al U.R.S.S. cu ocazia aniversării a 40 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, tov. N. S. Hrușciov a abordat într-un fel nou problema funcțiilor externe ale statului sovietic, subliniind că în afară de funcția de apărare a țării, acesta îndeplinește în prezent și funcția de aplicarea consecventă a liniei leniniste de coexistență pașnică a țărilor cu sisteme social-politice diferite și de întărire a păcii, precum și funcția întăririi prieteniei de nezdruncinat, a cola-

borării și într-ajutorării țărilor frățești care fac parte din sistemul socialist mondial[1].

Într-adevăr, a reduce activitatea externă a statului socialist numai la apărarea țării împotriva agresiunii înseamnă a nu cuprinde întregul ansamblu al activității pe plan extern a statului socialist, al relațiilor sale cu celelalte state — pe de o parte cu statele capitaliste, pe de altă parte cu statele socialiste. În condițiile actuale cînd pe plan internațional se pun probleme deosebit de complexe ca aceea a luptei pentru apărarea păcii, pentru asigurarea coexistenței pașnice a statelor cu sisteme social-politice diferite, cînd pe arena mondială există mai multe state socialiste care formează sistemul mondial al socialismului, cînd alături de statele imperialiste, în urma victoriei luptei de eliberare a popoarelor din colonii, au apărut state noi care promovează o politică de pace, independență națională și neagresiune, sarcinile externe ale fiecărui stat socialist sînt deosebit de bogate. Exercitarea funcțiilor externe ale statului socialist presupune înfăptuirea întregului complex a lacestor sarcini.

Ținînd seama de cele de mai sus și pornind de la sarcinile multiple pe care le are statul nostru pe plan extern în condițiile istorice actuale, acesta îndeplinește următoarele funcții externe : 1) funcția de apărare a țării împotriva unei eventuale agresiuni imperialiste și de luptă pentru pace și colaborare cu toate statele pe baza principiului coexistenței pașnice, și 2) funcția de întărire a colaborării, într-ajutorării și prieteniei cu celelalte state socialiste în scopul consolidării sistemului mondial al socialismului.

În aceste funcții își găsesc concretizare sarcinile pe care dictatura proletariatului din țara noastră le are pe plan extern față de mișcarea muncitorească internațională, față de mișcarea de eliberare națională a popoarelor din colonii și față de imperialism.

Funcția statului nostru de apărare a țării și de luptă pentru pace și colaborare cu toate statele pe baza principiului coexistenței pașnice între țări cu sisteme social-politice diferite se exercită îndeosebi în politica pe care statul democrat-popular o duce față de statele capitaliste, în unele organizații internaționale ca O.N.U. și altele, reflectă relațiile internaționale între statele socialiste pe de o parte și statele capitaliste pe de altă parte.

Ținînd seama de politica agresivă, războinică, a statelor imperialiste în frunte cu S.U.A., îndreptată în primul rînd împotriva statelor socialiste, politică concretizată în cursa febrilă a înarmărilor, inclusiv înarmarea atomică, în crearea blocurilor militare agresive și a bazelor militare îndreptate împotriva statelor socialiste, în reînvierea militarismului german, politica „războiului rece" etc., partidul și guvernul nostru acordă o deosebită importanță întăririi capacității de apărare a țării, menită să asigure securitatea construcției socialiste pașnice în interior. Această funcție va persista atîta vreme cît se va menține pericolul unei agresiuni externe din partea statelor imperialiste. Trebuie să remarcăm însă faptul că funcția

[1] Vezi N. S. Hruşciov, *40 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, E.S.P.L.P., 1957, p. 59.

de apărare a statului nostru se realizează în condițiile existenței sistemului mondial socialist, deci nu de unul singur ci împreună cu celelalte state socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică. O deosebită importanță o are în acest sens Tratatul de la Varșovia, care este un tratat de alianță defensivă ce nu amenință pe nimeni și asigură pacea și securitatea statelor semnatare, contribuind astfel la întărirea păcii în întreaga lume.

În același timp statul nostru democrat-popular luptă pentru promovarea politicii de pace și colaborare între state, pe baza principiului leninist al coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri social-politice diferite. Alternativei războiului, statul nostru, ca și celelalte state socialiste, îi opune alternativa coexistenței pașnice, ale cărei principii oferă azi singurii piloni pe care se poate clădi pacea lumii.

Politica de pace și coexistență pașnică a statului nostru, ca și a celorlalte state socialiste, nu este o politică de conjunctură, ci izvorăște din esența nouă, socialistă, a acestor state, din caracterul orînduirii sociale și din ideologia marxist-leninistă dominantă în aceste țări. Statul socialist prin însăși natura sa nu poate să ducă pe plan extern o altă politică decît aceea de apărare a păcii, o politică de coexistență pașnică. Această politică corespunde intereselor fundamentale ale popoarelor din aceste țări și ale popoarelor din întreaga lume. Statul nostru susține propunerile Uniunii Sovietice menite să ducă la întărirea păcii, prin destinderea relațiilor internaționale, reducerea armamentelor, interzicerea armelor atomice și cu hidrogen, rezolvarea problemei germane și a Berlinului occidental ș.a. Guvernul R.P.R. a luat inițiative foarte importante în scopul întăririi păcii în Balcani.

Pentru traducerea în viață a politicii de pace și coexistență pașnică, statul nostru se călăuzește consecvent, în relațiile sale cu alte state, de principiile egalității în drepturi, al neagresiunii, al neamestecului în afacerile interne ale altor state, al respectării suveranității și independenței naționale. Republica Populară Romînă caută să lărgească în mod continuu colaborarea internațională cu toate statele și să promoveze cu ele legături economice, politice, culturale, sportive, în spiritul egalității depline și avantajului reciproc.

Dacă prima funcție externă exprimă rolul și sarcinile statului socialist în raporturile sale cu statele capitaliste, cea de-a doua are în vedere rolul și sarcinile sale în relațiile cu statele socialiste.

Funcția într-ajutorării și colaborării cu statele socialiste, pentru consolidarea sistemului mondial al socialismului și întărirea forțelor păcii, este o funcție nouă a statului socialist care a apărut o dată cu formarea lagărului socialist și cu apariția relațiilor internaționale de tip socialist.

O dată cu apariția statelor de democrație populară s-a pus în mod concret în toată amploarea problema raporturilor dintre statele socialiste. Pornind de la esența nouă, socialistă, comună tuturor acestor state, de la principiile marxism-leninismului și în primul rînd de la principiul solidarității internaționale a oamenilor muncii, este clar că raporturile dintre statele socialiste au un conținut cu totul nou, diferit de conținutul relațiilor țărilor capitaliste, și nu puteau fi întemeiate pe vechile metode și practici de tip capitalist. Între statele socialiste au apărut relații de tip

nou, de colaborare și ajutor reciproc, iar în fața statelor socialiste au apărut sarcini și funcții noi pe plan internațional, legate tocmai de traducerea în viață a acestor relații.

În urma formării sistemului mondial socialist, unirea eforturilor țărilor socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică, îndreptate spre dezvoltarea construcției socialiste și apărarea împotriva agresiunii imperialiste, a devenit o necesitate istorică obiectivă.

O sarcină deosebit de importantă care stă în fața fiecărui stat socialist este aceea de a întări în permanență lagărul socialist, de a dezvolta relațiile frățești de colaborare și ajutor reciproc între țările socialiste pe baza ideologiei internaționalismului proletar. Această funcție izvorăște atît din nevoia internă a fiecărui stat socialist de a primi ajutor din partea celorlalte state socialiste, în construcția internă și apărarea față de imperialiști, cît și din sarcina internațională care stă în fața fiecărui stat socialist de a contribui și a ajuta la rîndul său la construcția socialistă din celelalte state, la apărarea împotriva agresiunii imperialiste și la menținerea păcii în întreaga lume. Este prin urmare vorba de relații de colaborare și într-ajutorare reciprocă la care participă, pe bază de egalitate deplină, fiecare stat socialist cu potențialul, forța și capacitatea economică, politică și militară în scopul obținerii unui avînt general și al apărării colective contra agresiunii imperialiste, iar nu în scopul subjugării unui stat de către altul, cum este cazul în relațiile dintre statele capitaliste. Aici trebuie subliniat, în primul rînd, aportul deosebit de important pe care-l are Uniunea Sovietică ca cel mai puternic stat socialist și ajutorul sovietic acordat statelor de democrație populară care au pornit mult mai tîrziu pe calea construcției socialiste și în condițiile unui nivel economic de dezvoltare în general destul de scăzut. Așa cum a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej, „imensa forță economică a Uniunii Sovietice, programul ei de construire a comunismului, întăresc considerabil forțele întregului sistem mondial al socialismului și constituie un factor esențial pentru realizarea unui puternic și continuu avînt economic al tuturor celorlalte țări din marea familie a statelor socialiste".

Unitatea trainică, frățească, a statelor socialiste este dovedită de întreaga dezvoltare a relațiilor dintre aceste state pe plan politic, economic, cultural, de colaborare și ajutor reciproc pe care și-l acordă unul altuia în cele mai diverse ocazii.

O importanță deosebită în dezvoltarea și întărirea relațiilor economice între țările lagărului socialist o are Consiliul de Ajutor Economic Reciproc. Prin Consiliul de Ajutor Economic Reciproc se realizează, pe baza diviziunii internaționale a muncii, coordonarea planurilor de dezvoltare a economiei naționale între statele membre în vederea dezvoltării ramurilor interdependente ale economiei naționale, precum și măsurile pentru specializarea și coordonarea în producție — ceea ce permite țărilor socialiste să-și determine mai bine profilul dezvoltării lor economice, se organizează schimbul de experiență tehnico-științifică și ajutorul reciproc în procurarea de materii prime, alimente, mașini și utilaje. Astfel se traduce în viață legea dezvoltării proporționale a țărilor socialiste, care

acționează în sistemul mondial al socialismului în locul legii dezvoltării inegale și în salturi, specifică imperialismului.

Tocmai pornind de la noile legi ce acționează în sistemul economic mondial socialist, tov. Hrușciov, la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S., a arătat că țările socialiste vor trece mai mult sau mai puțin simultan la faza superioară a societății comuniste. „Deși țările socialiste au pornit în construirea noii orînduiri de la niveluri economice diferite, — remarcă tov. Gh. Gheorghiu-Dej în Expunerea cu privire la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. — relațiile frățești de colaborare între ele, ajutorul reciproc tovărășesc, cooperarea și diviziunea internațională socialistă a muncii, le dau putința să se dezvolte în ritm accelerat, încît acelea rămase în urmă din punct de vedere economic să le ajungă pe cele mai avansate, care nici ele nu vor sta pe loc, și să pășească toate împreună în comunism".

Statul democrat-popular romîn participă în mod efectiv la traducerea în viață a relațiilor internaționale de tip nou, socialiste, la dezvoltarea relațiilor frățești, de colaborare cu toate statele socialiste, la întărirea lagărului socialist. Afară de tratatele de prietenie, colaborare și asistență mutuală, țara noastră a încheiat numeroase tratate și acorduri economice cu toate statele socialiste din Europa și Asia, din care unele pe termen lung, precum și convenții de colaborare culturală și tehnico-științifică.

Un loc deosebit în relațiile economice ale R.P.R. cu statele socialiste, îl ocupă relațiile noastre cu Uniunea Sovietică și ajutorul deosebit pe care-l primim din partea statului sovietic.

Dar revizioniștii denaturează și esența funcției externe a statului socialist. Ei ignorează consecințele care rezultă, în virtutea legilor dezvoltării societății, din scindarea lumii în două sisteme și anume : contradicția fundamentală între sistemul socialist și sistemul capitalist, necesitatea solidarității și unității între țările socialiste. În existența celor două lagăre social-politice, fundamental deosebite, revizioniștii nu vor să vadă decît o simplă împărțire a lumii în două blocuri militar-politice antagoniste. Pornind de aici, ei prezintă existența celor două lagăre ca o consecință a politicii „de pe poziții de forță", pe care o atribuie nu numai lagărului imperialist, ci, procedînd la fel ca oficialitățile Departamentului de stat al S.U.A., o pun în mod falsificator, calomnios, și pe seama lagărului socialist. Revizioniștii atacă și înfățișează denaturat și relațiile de tip nou dintre statele lagărului socialist.

Atît existența celor două lagăre — socialist și capitalist — cît și apariția relațiilor internaționale de tip nou, socialiste, sînt realități obiective care nu pot fi negate, iar statul democrat-popular îndeplinește, ca o consecință a acestor realități, anumite funcții externe pe care le dezvoltă în interesul apărării păcii și construcției socialismului.

Trebuie să remarcăm faptul că funcțiile statului democrat-popular se găsesc *într-o strînsă interdependență, se completează una pe alta* și numai în felul acesta statul își îndeplinește misiunea sa de instrument principal în făurirea socialismului și apărarea țării. Astfel, în realizarea sarcinilor de reprimare a împotrivirii rămășițelor claselor exploatatoare și de lichidare în ultimă instanță a acestora, au o mare importanță, pe lîngă

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

reprimarea propriu-zisă a acțiunilor antisocialiste, și măsurile economice ale statului democrat-popular care, dezvoltînd economia socialistă, contribuie implicit la îngrădirea și eliminarea relațiilor de producție capitaliste. De asemenea, activitatea cultural-educativă a statului contribuie la reeducarea elementelor înapoiate în spiritul apărării orînduirii democrat-populare, a proprietății socialiste.

O strînsă legătură există între funcțiile interne și externe. Această legătură decurge din unitatea indisolubilă care există în general în fiecare stat între politica internă și cea externă. Lenin arăta de altfel că „nu există o idee mai greșită și mai dăunătoare, decît ideea separării politicii externe de cea internă"[1].

Funcțiile statului democrat-popular nu rămîn imuabile, ele se dezvoltă, se schimbă, capătă aspecte noi în urma schimbărilor ce au loc în caracterul economiei, în structura de clasă a țării noastre.

Aceste schimbări ale funcțiilor statului se vor evidenția pe deplin o dată cu construirea socialismului. De asemenea, schimbările pe arena internațională influențează asupra funcțiilor externe ale statului democrat-popular.

În concluzie, în ciuda tezelor reacționare revizioniste care neagă rolul statului socialist în construirea noii orînduiri, mergînd pînă la a susține pretinsa necesitate a dispariției lui, teoria marxist-leninistă a statului și practica construcției socialiste ne demonstrează tocmai contrariul — *necesitatea obiectivă a existenței și consolidării continue a statului dictaturii proletariatului, creșterea rolului și importanței sale pe măsura dezvoltării construcției socialiste, ca instrument principal al ei.*

Statul nostru democrat-popular, desfășurîndu-și întreaga activitate sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, este o armă necesară și hotărîtoare a întregului nostru popor muncitor în procesul construcției socialismului și a comunismului în patria noastră.

ФУНКЦИИ РУМЫНСКОГО НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО ГОСУДАРСТВА В ПЕРЕХОДНЫЙ ПЕРИОД ОТ КАПИТАЛИЗМА К СОЦИАЛИЗМУ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Функции румынского народно-демократического государства в переходный период от капитализма к социализму определены требованиями объективных законов революции и социалистического строительства, общественно-историческими условиями, в которых имеет место этот процесс, соотношением классовых сил внутри и за рубежом.

В статье в первую очередь анализируются объективные общественные причины, по которым в настоящих условиях переходного периода функция государства по подавлению всяких попыток внутрен-

[1] *Leninskii sbornik*, *t.* XXI, p. 66.

него и внешнего врага подорвать революционные завоевания трудящихся, сохраняет все свое значение. Автор показывает, что, подавляя действия, враждебные народной власти и социалистическому строительству, государство защищает революционные завоевания трудящихся, их законные интересы и права, правовой социалистический порядок.

Рассматривая далее экономико-организаторскую функцию народно-демократического государства, автор подчеркивает, что эта функция особенно выражает активную, творческую роль государства, как часть социалистической надстройки в построении экономической социалистической основы. Само значение этой функции вытекает из того, что диктатура пролетариата, помимо задачи ликвидировать старое эксплуататорское общество, имеет главным образом конструктивную, хозяйственную и культурную роль, в целях создания нового коммунистического общественного строя.

Автор считает справедливой высказываемую в последнее время точку зрения, согласно которой культурно-воспитательная функция должна считаться одной из главных самостоятельных функций государства (а не включенной в функцию экономической организации, в рамках единой экономико-организаторской и культурно-воспитательной функции). В статье обосновывается эта точка зрения и указывается, как эта функция проявляется практически.

Содержание внешних функций народно-демократического государства определено его социалистической сущностью, международными условиями и соотношением сил в международном плане в разные исторические периоды. Исходя из этого, автор считает, что государство в современных исторических условиях, выполняет следующие внешние функции: 1) функцию защиты страны от возможных империалистических нападений и борьбы за мир и сотрудничество со всеми странами на основе принципа мирного сосуществования; 2) функцию укрепления сотрудничества, взаимопомощи и дружбы с остальными социалистическими государствами в целях укрепления мировой социалистической системы и укрепления сил мира.

Общественная практика, подчеркивает в заключение автор, показывает, что все эти функции осуществляются не отдельно и в отрыве одна от дрегой, а тесно переплетаются в разрешении различных задач социалистического строительства.

LES FONCTIONS DE L'ÉTAT ROUMAIN DE DÉMOCRATIE POPULAIRE AU COURS DE LA PÉRIODE DE TRANSITION DU CAPITALISME AU SOCIALISME

RÉSUMÉ

Les fonctions de l'Etat de démocratie populaire, au cours de la période de transition du capitalisme au socialisme, sont déterminées par les exigences des lois objectives de la révolution et de l'édification du socialisme,

par les conditions sociales-historiques dans lesquelles ce processus a lieu, par le rapport des forces de classe à l'intérieur du pays aussi bien qu'à l'étranger.

L'auteur analyse tout d'abord les causes sociales objectives pour lesquelles, dans les conditions actuelles de la période de transition, la fonction de l'Etat, de répression de toute tentative ennemie — venant de l'intérieur ou de l'extérieur — de miner les conquêtes révolutionnaires des travailleurs, garde toute son importance. En réprimant les actions hostiles au pouvoir populaire et à l'édification du socialisme, l'Etat roumain de démocratie populaire défend les conquêtes révolutionnaires des travailleurs, leurs intérêts et leurs droits légaux, l'ordre de droit socialiste.

L'auteur analyse ensuite la fonction d'organisation économique de l'Etat de démocratie populaire et souligne que cette fonction exprime tout particulièrement le rôle actif, créateur, de l'Etat, en tant que partie de la superstructure socialiste, dans l'œuvre de construction de la base économique socialiste. L'importance de cette fonction découle du fait que la dictature du prolétariat a, en sus de la tâche de liquider l'ancienne société fondée sur l'exploitation, aussi et surtout un rôle constructif, économique et culturel, dans la création du nouveau régime social, communiste.

L'auteur considère juste le point de vue, qui s'est affirmé dernièrement, suivant lequel la fonction culturelle-éducative doit être tenue pour une fonction principale de l'Etat, et indépendante (et non pas englobée avec celle d'organisation de l'économie, en une seule fonction : organisatrice de l'économie et culturelle-éducative). L'auteur produit des arguments à l'appui de ce point de vue et expose la manière dont cette fonction se manifeste en pratique.

Le contenu des fonctions de l'Etat de démocratie populaire sur le plan extérieur est déterminé par l'essence socialiste de cet Etat, par les conditions internationales et par le rapport des forces sur le plan international, à différentes époques de l'histoire. Partant de là, l'auteur considère que, dans les conditions historiques actuelles, l'Etat roumain exerce les fonctions extérieures suivantes : 1. la fonction de défense du pays contre une éventuelle agression impérialiste, et de lutte pour la paix et pour la collaboration avec tous les pays, en vertu du principe de la coexistence pacifique ; 2. la fonction qui a pour objet de renforcer la collaboration, l'entr'aide et l'amitié avec les autres Etats socialistes, afin de consolider le système socialiste mondial et de raffermir les forces de la paix.

La pratique sociale — dit l'auteur en conclusion — démontre que toutes ces fonctions ne s'exercent pas isolément et sans lien entre elles, mais s'interpénètrent étroitement dans l'accomplissement des différentes tâches suscitées par l'édification du socialisme.

POLITICA LENINISTĂ A PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÎNIA ÎN PROBLEMELE CONSTRUCŢIEI CULTURALE

DE

MARCEL BREAZU

„Socialismul — spune Lenin — începe de-acolo de unde milioanele de oameni îşi însuşesc cultura". Cel ce a stat în fruntea primei revoluţii socialiste a formulat în aceste cuvinte un adevăr care a călăuzit şi călăuzeşte activitatea partidelor comuniste şi muncitoreşti în opera de făurire a unei societăţi cum încă, pînă în epoca noastră, omenirea nu a cunoscut. Mileniile lungi de împilare, asuprirea şi exploatarea zecilor şi sutelor de milioane de oameni ai muncii de către o minoritate infimă, a fost uşurată de menţinerea truditorilor în tenebrele inculturii, de opacul linţoliu de obscurantism în care cei ce deţineau mijloacele de producţie, îşi dădeau toate silinţele să învăluie conştiinţa celor văduviţi de aceste mijloace. Asta nu înseamnă că însăşi minoritatea posedantă era de o luciditate sclipitoare şi că membrii ei erau străluciţi oameni de cultură, cunoscători ai cuceririlor ştiinţei şi iubitori ai frumuseţii artelor. Ignoranţa lui Crassus, devenită proverbială se asemăna întrutotul cu puţinătatea intelectuală a celor mai mulţi cavaleri medievali, cu a unor moşieri ca cei tipizaţi de Gogol în *Suflete Moarte*, sau cu a balzacianului Gobsec. Am putea să ne amintim şi de Trahanache sau de jupîn Dumitrache de pe meleagurile noastre, pentru a completa tabloul paupertăţii spirituale a stăpînilor de sclavi, a aristocraţiei feudale, a burgheziei. Dar pentru orînduirile presocialiste nu atît incultura exploatatorilor este caracteristică — pentru că din rîndurile acestora, în condiţiile de huzur pe care le aveau, unii îşi puteau făuri o amplă pregătire ştiinţifică sau o educaţie estetică deosebită— cît strădania de a nu da celor ce trebuiau să muncească decît atîtea cunoştinţe cîte le erau strict necesare acestora pentru lucrul lor şi de a le adormi, în rest, preocupările şi năzuinţele, deturnîndu-le de la desfăşurarea lor firească. Politica lor culturală era conformă cu interesele lor de clasă şi încerca să frîneze dezvoltarea societăţii. Culturalizarea autentică a maselor largi nu putea fi decît un factor care să grăbească mersul obiectiv al isto-

riei. Izbucnirea nestăvilită a lui Goering — „de cîte ori aud de cultură îmi vine să scot revolverul și să trag" — este formularea exasperată a poziției față de cultură a unei clase ajunse la stadiul de extremă împotrivire față de desfășurarea inexorabilă a dezvoltării sociale.

Așa s-a întîmplat pretutindeni unde dominația burgheziei a ajuns la fascism. Și la noi în țară, așa cum arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej, legionarii „se străduiau să prindă intelectualitatea, și îndeosebi învățătorimea, în mrejele misticismului și obscurantismului, ale cultului crimei și al morții"[1].

Nu este de mirare că o asemenea poziție ducea la adîncirea maselor în bezna inculturii. Este notoriu că, înaintea eliberării, existau la noi peste patru milioane de analfabeți și semianalfabeți. Iar cei care răzbăteau către carte, muzeu și spectacol aveau să se lovească de tot ceea ce politica culturală a regimului burghezo-moșieresc întreprindea pentru a promova concepții și gusturi destinate a ascunde fața autentică a realității. Superstițiile și mistica religioasă erau pe de o parte infiltrate maselor oprimate iar pe de altă parte ermetismul, izolarea individualistă, evazionismul spiritual, erau menite să clădească orgoliul unui „intelectual" înșelat, pregătit pentru a fi folosit în scopuri diversioniste. Filozofia idealistă, în nuanțele ei cele mai retrograde, era servită acestor intelectuali, ca succedaneu rafinat al fideismului. Un înveliș pretențios alcătuit din „cuvintele" menite să dea prestigiu („Marele Anonim", „Tradiția Ortodoxă" etc.) impunea celor naivi și predispuși să fie pradă ușoară beției de cuvinte. Presa cotidiană și periodică abătea atenția celor știutori de carte de la adevăratele probleme ale vieții publice, editurile speculau înclinațiile unora către pornografie sau către senzaționalul ieftin — iar la adăpostul acestei iscusite țesături de camuflaje, afacerile puteau să se încheie cu mai multă ușurință.

Fără îndoială că nu aceasta constituia întreaga noastră cultură, pentru că și la noi existau „două culturi naționale". Arta populară dădea la iveală minunățiile făurite de poeții, cîntăreții, cioplitorii sau țesătorii anonimi; literații sau artiștii care exprimau năzuințele maselor muncitoare, înfruntau opreliștele oficialității culturale, oamenii de știință iscodeau tainele naturii sprijinindu-se pe o concepție materialistă despre lume, cel puțin atîta vreme cît nu părăseau laboratorul lor.

Dar trăsătura *dominantă* a culturii orînduirii bazate pe exploatare era trasată de clasele dominante, pentru că așa cum arăta Marx, clasa „care dispune de mijloacele de producție materială, dispune prin aceasta și de mijloacele de producție spirituală, așa încît, datorită acestui fapt, îi sînt în general subordonate totodată ideile acelora cărora le lipsesc mijloacele de producție spirituală" [2].

Burghezia și moșierimea foloseau aceste „mijloace de producție spirituală", pentru răspîndirea tuturor elementelor ideologiei care le slujea. Școala, presa, literatura, teatrul, legate de toate mijloacele *materiale* fără de care nu este posibilă difuzarea culturii — erau din plin la îndemîna

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1955, p. 455.
[2] K. Marx-Fr. Engels, *Ideologia germană*, E.S.P.L.P., 1956, p. 44.

celor avuți. Localurile și aparatul învățămîntului de stat, tipografiile și fabricile de hîrtie, sălile de teatru și condițiile materiale de punere în scenă — toate erau menite de proprietarii lor unei anumite producții culturale. În plus, din păcate, o parte a intelectualității a consimțit să pună în acțiune aceste mijloace materiale. Lenin arăta, încă în 1906 : „Influența moșierilor asupra poporului nu este de temut. Ei nu vor reuși niciodată să înșele pentru un timp cît de cît îndelungat mase muncitorești, și chiar țărănești cît de cît largi. Dar influența *intelectualității* care nu participă direct la exploatare și este învățată să opereze cu cuvinte și noțiuni generale, care este obsedată de tot felul de precepte „bune" și care uneori, din sinceră prostie, ridică situația ei de pătură intermediară la rangul de *principiu* al partidelor în afara claselor și al politicii în afara claselor — influența acestei intelectualități burgheze asupra poporului este primejdioasă. Aici, și numai aici, asistăm la o infectare a maselor largi, care poate să aducă prejudicii reale și care necesită încordarea tuturor forțelor socialismului pentru combaterea acestei otrăvi" [1]. Clasele dominante în regimul burghezo-moșieresc și-au găsit teoreticieni, care să „principializeze" rosturile obscurantismului. De la formele voalate ale diferitelor „filozofii ale culturii", pînă la cele agresive, care și-au căpătat expresia superlativă în doctrina legionară, distanța nu era prea mare. Pînă la urmă, concluzia lor era aceeași : rosturile culturii nu sînt de a adînci și de a amplifica capacitatea de cunoaștere a maselor populare ; omul „din popor", nu este apt să se ridice pînă la „rafinamentele" artei „subțiri" și ale raționamentelor „subtile". Paul Zarifopol își distila disprețul boieresc pentru „mase", în ironii acrișoare la adresa acelora „care, fără treabă și cu semiînvățătură, ard în entuziasm pentru știință" [2]. În realitate, în ciuda aparentei ironizări a diletantului, el se făcea apologetul unei culturi rezervate doar „elitelor". Lucian Blaga ridica cultul pentru ignoranță la rangul de principiu filozofic. Mare amator de termeni pompoși, cu horbotele „metafizice", el afirma : „Cultura rezultă ca o emisiune complementară din specificitatea existenței umane ca atare, care *este existență întru mister și revelare*" [3]. Această existență ar fi datorită unei „mutații ontologice", care „izbucnește în felul său, nu se știe cum și de ce" [4], existență care impune omului prin „cenzura transcendentă" a „Marelui Anonim", eșecul oricărei încercări a spiritului uman de a „revela misterele ... în chip pozitiv și absolut", în vederea păstrării unui inexplicabil „echilibru existențial" [5]. O asemenea teză obscurantistă, nu avea numai aspecte ridicule, ci își îndeplinea, în anii ascensiunii fascismului, rolul social odios de frînă a progresului și se întîlnea, în perfectă înțelegere, cu misticismul teoreticianului legionarilor, Nae Ionescu. „Realitatea ultimă a metafizicii — spunea acesta — și cu realitatea ultimă a religiei se confundă, sînt una și aceeași realitate ... obiectul final al cercetării sau orientării metafizice și

[1] V. I. Lenin, *Despre cultură și artă*, E.S.P.L.P., 1956, p. 82—83.
[2] Paul Zarifopol, *Din registrul ideilor gingașe*, Ed. Cultura națională, 1926, p. 284.
[3] L. Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, Fundația pentru literatură și artă, 1937, p. 170.
[4] *Ibid.*, p. 174.
[5] *Ibid.*, p. 180.

religioase este aceleași" [1]. Iar această „metafizică", luată în sensul de teorie a existenței și a cunoașterii (op. cit., p. 56), are, după filozoful legionar o mare superioritate asupra științei, pentru că, în vreme ce cunoașterea științifică — „purcede din afară înăuntru și are nevoie de experimentare", cunoașterea metafizică „surprinde secretele existenței" fără să aibă nevoie de experiență. „Este ca și cum ai ține izvoarele vieții" [2], spune Nae Ionescu. Iată prin urmare că pentru „a ține izvoarele vieții" nu mai e nevoie, după el, de confruntare cu realitatea. Împreună cu „ortodoxismul" lui Nichifor Crainic, această doctrină teologală a otrăvit mințile multor tineri, care treceau prin Universitatea dirijată de statul burgheziei și moșierimii și i-a dus la predicarea obscurantismului și la practicarea bestialităților odioase, menite să se opună luptei oamenilor muncii împotriva tiraniei fasciste. Înapoierea culturală era predicată ca ținînd de „tradițiile noastre ortodoxe" sau ca trăsătură caracteristică a „spațiului mioritic" în care eram sortiți a trăi pentru totdeauna, ca un popor ce nu trebuie să se ridice împotriva „destinului" său. „Destinul" acesta urmau firește să-l hotărască moșierimea și burghezia în înțelegere cu trusturile străine, care puteau scoate din bogățiile țării și exploatarea trudi-torilor ei, profituri maxime.

Dar chiar în aceste condiții, partidul clasei muncitoare chema la luptă împotriva obscurantismului. În primul număr al ziarului *Scînteia*, din 15 august 1931, se subliniază că apariția unui organ central al Partidului Comunist este necesară „pentru ca tovarășii să-și poată desăvîrși cunoștințele în toate chestiunile *teoretice* (subl. noastră.— *M.B.*) și practice ale mișcării revoluționare" [3]. Iar în august 1933 adresîndu-se învățătorilor și institutorilor șomeri care atingeau atunci numărul de 7 000 — Comitetul Central al P.C.R. constata : „Cînd peste 50% din copii rămîn în afară de școală, cînd poporul se zbate în analfabetism și întuneric, guvernul închide sute de școli, aruncînd alte mii de învățători și institutori pe drumuri" [4]. Zugrăvind situația mizeră a corpului didactic, care era îndemnat de către burghezie și moșierime să se preteze diversiunilor șovine și pregătirii războiului anti-sovietic, partidul arăta : „Banii cheltuiți pe înarmări, banii cheltuiți pe plata datoriilor externe contractate tot pentru înarmări, se cuvin întreținerii școlilor, se cuvin creării de noi catedre și deschiderii de noi școli" [5].

În condițiile în care clasele exploatatoare încercau deci să-și făurească un aliat din ignoranța și obscurantismul în care se străduiau să mențină masele muncitoare — avangarda proletariatului acționa pentru cultură. Numai deplin conștiente de rolul lor istoric, în perfectă cunoaștere a situației lor obiective, masele de oameni ai muncii puteau să-și desfășoare în toată amploarea și eficiența, lupta lor pentru dărîmarea orînduirii capita-

[1] Nae Ionescu, *Metafizica*, Ed. Monitorul Oficial, 1942, p. 26. (Nu e oare deosebit de semnificativ că o asemenea lucrare apare în editura Monitorului Oficial?).

[2] *Ibidem*, p. 55.

[3] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia*, Ed. P.M.R., 1955, p. 104.

[4] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1929—1933*, E.S.P.L.P., 1956, p. 709.

[5] *Ibidem*, p. 710.

liste și făurirea acelei orînduiri din care exploatarea să fie pentru totdeauna exclusă.

*

Partidul clasei muncitoare pune accentul, încă în condițiile societății capitaliste pe *caracterul de clasă* al culturii muncitorilor și țăranilor, făcînd limpede adevărul că nu poate exista o aceeași „cultură națională", pentru exploatatori și exploatați. Lenin a arătat răspicat : „În sînul *fiecărei* culturi naționale se găsesc *elemente* fie și nedezvoltate, de cultură democratică și socialistă, fiindcă în sînul *fiecărei* națiuni există mase de muncitori și exploatați ale căror condiții de viață creează în mod inevitabil ideologia democratică și socialistă"[1]. Această cultură a celor ce muncesc o pune în valoare partidul. Presa de partid — legală, semi-legală sau ilegală — lucrările clasicilor marxism-leninismului, literatura creată de pe pozițiile celor exploatați, caricatura politică demascatoare a burgheziei, toate mijloacele acestea sînt folosite pentru a ridica starea de spirit a proletariatului și a țărănimii muncitoare, la nivelul sarcinilor revoluționare.

Cu atît mai mult, după preluarea puterii din mîinile burgheziei, partidul clasei muncitoare își intensifică acțiunea pentru lărgirea și adîncirea orizontului cultural al poporului. O dată cu revoluția socială se înfăptuiește — ca reflex în conștiința socială a ceea ce se petrece în existența socială — o profundă *revoluție culturală*. Abia acum apar condițiile în care este posibilă deșteptarea la viața culturală intensă a celor mai largi mase ale poporului, făurirea unei culturi în care „elementele de cultură democratică și socialistă" să se dezvolte în toată amploarea lor. În aceste condiții, muncitorii și țăranii muncitori, chemați la creație istorică conștientă deveniți stăpînii propriului lor destin, oameni care iau parte la conducerea efectivă a statului, au posibilitatea cea mai largă a descătușării energiei lor creatoare. Învățătura marxist-leninistă, ideologia clasei muncitoare, devine fundamentul, factorul unificator, în jurul căruia se încheagă formele conștiinței sociale, ca părți constitutive ale culturii, care va deveni cultura unică a întregului popor atunci cînd antagonismele de clasă vor fi total lichidate.

În perioada de trecere de la capitalism la socialism, factorul subiectiv joacă un rol de prim ordin în procesul transformării societății. Revoluția culturală trebuie să țină permanent pasul cu revoluția economică și politică.

Această necesitate rezultă, pe de o parte, din faptul că, în mod obiectiv, conștiința socială rămînînd în urma existenței sociale, această întîrziere este folosită de clasele răsturnate de la putere, pentru a frîna dezvoltarea istorică. Pe de altă parte, în construirea bazei economice socialiste, pentru prima dată în istorie, devine posibilă și necesară făurirea conștientă a relațiilor de producție, dînd în mod deliberat și planificat, drum de acțiune legilor obiective ale transformării societății. În această perioadă în care vechilor clase dominante li se ia puterea economică și politică, lupta de clasă capătă o deosebită vigoare și pe plan ideologic. Iată de ce, partidul

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 20, Ed. P.M.R. 1950, p. 8.

duce o luptă necruțătoare împotriva tuturor manifestărilor ideologiei burgheze, atît împotriva rămășițelor acestei ideologii în conștiința oamenilor crescuți încă în timpul orînduirii capitaliste, cît și împotriva tuturor încercărilor de strecurare perfidă, insidioasă, a influențelor ideologiei imperialiste, care încearcă să folosească toate canalele de pătrundere posibile în cultura nouă, pe cale de formare. Totodată, în procesul de făurire conștientă și organizată, a noii orînduiri — cultura socialistă, care capătă treptat contur, oglindind noua bază economică, este în același timp un far călăuzitor al muncii și al luptei milioanelor de constructori ai socialismului și comunismului.

Dar de aici rezultă consecvent principiul *fundamental* al construirii culturii socialiste : *rolul conducător al partidului*, în toate sectoarele construcției culturale. Îndrumînd o dată cu lupta politică și economică și lupta *de clasă ideologică* și fiind forța conducătoare în statul de dictatură a proletariatului, partidul conduce și întreaga viață culturală a poporului, care-și construiește acum *conștient* istoria. Folosind toate pîrghiile de care dispune, organizațiile de masă ca și instituțiile statale menite să înfăptuiască *funcția cultural-educativă* a statului socialist — partidul, orientat de ideologia marxist-leninistă, imprimă învățămîntului, cercetării științifice, creației literare și artistice, acele trăsături care conturează și structurează conștiința nouă socialistă, izvorîtă din dezvoltarea obiectivă a noii baze economice. Această situație *obiectivă* arată cît de perfide sînt doctrinele revizioniste, care sub pretextul promovării tezei marxiste a caracterului primordial al existenței sociale asupra conștiinței sociale, pretind că noua conștiință socialistă trebuie lăsată să se dezvolte în mod spontan, „liber". Această pledoarie pentru „spontaneitate", împotriva conducerii de către partid a creației culturale nu poate folosi decît acelora care la adăpostul dezvoltării „spontane", își strecoară influențele lor. Avocații „teoriei spontaneității" neglijează tocmai *esențialul* tezei marxiste cu privire la primordialitatea existenței sociale. Ei trec peste faptul că atîta vreme cît există încă lupta între clasele sociale antagoniste, atîta vreme cît în lume mai există încă două lagăre radical-deosebite — în conștiința socială, în filozofie, în morală, în artă și literatură, în orientarea învățămîntului și a cercetării științifice, nu se poate să *nu se manifeste lupta de clasă*. Or, atîta vreme cît această luptă se duce cu înverșunare, ea trebuie să se desfășoare sub conducerea unui stat major, care să aibă perspectiva limpede și departe văzătoare a întregii situații. Nu *un* artist sau altul, nu *un* profesor sau altul, pot să decidă asupra directivelor generale ale luptei, ci numai avangarda clasei care se află în fruntea bătăliei, care are în vedere toate datele necesare, ansamblul extrem de complex al situației economice, politice și culturale, interne și internaționale. Evenimentele contrarevoluției din Ungaria din toamna anului 1956 ne-au arătat, ce influențe se exercită în realitate asupra „maeștrilor culturii", atunci cînd ei pretind să nu urmeze orientarea dată de partid. Într-un articol publicat încă în 1913, și intitulat *Cui folosește*, Lenin spunea : „Trăim într-o perioadă mercantilă, cînd burghezia nu se jenează să facă comerț și cu onoarea, și cu conștiința. Există și oameni naivi care din prostie sau din obișnuință oarbă apără concepții ce sînt dominante într-un anumit mediu burghez. Nu, în politică nu im-

portă atît *cine* apără în mod direct anumite concepții. Ceea ce importă este de a ști *cui folosesc* aceste concepții, aceste propuneri, aceste măsuri"[1]. Și demonstrînd cum filistinii și interesații care rosteau fraze răsunătoare atunci, făceau în realitate jocul fabricanților de arme, Armstrong, Krupp, Creuzot — Lenin arăta : „Iată *cui îi folosește* atîțarea șovinismului, flecăreala despre „patriotism" (patriotismul tunurilor), despre apărarea culturii (cu ajutorul mijloacelor de distrugere a culturii) etc."[2]. Prin urmare, ceea ce este de însemnătate din punct de vedere social în creația culturală, este *funcția socială* pe care o îndeplinește știința, arta, literatura sau filozofia — — și nu simplele declarații sau chiar bunele intenții subiective ale unor publiciști, savanți sau artiști. Partidul îi învață pe oamenii de cultură să înțeleagă pînă unde merge raza de acțiune a lucrărilor lor, care este orientarea justă a activității lor, dacă într-adevăr vor să fie, ca toți ceilalți oameni ai muncii, constructori ai societății socialiste.

Trebuie să subliniem ca deosebit de semnificativ faptul că în *Proiectul de program al P.C.(b) din Rusia* elaborat în 1919, Lenin arăta că pentru a înfăptui sarcinile principale ale dictaturii proletariatului, pentru a crea o reală democrație socialistă, trebuie lichidată ipocrizia burgheză, care proclama formal egalitatea tuturor cetățenilor. Pentru a se ajunge cu adevărat la democrația autentică, pentru „a se asigura efectiv tocmai maselor muncitoare, care erau asuprite și exploatate de capital, participarea efectivă la conducerea statului", este necesar să se obțină prin mijloacele cele mai eficiente, „luminarea acelora pe care capitalismul îi abrutiza și îi oprima . . . Tocmai în aceasta — spune Lenin — în a da efectiv celor ce muncesc și sînt exploatați posibilitatea de a se bucura cu adevărat de binefacerile culturii, civilizației și democrației, constă principala activitate a Puterii sovietice, pe care ea trebuie să o continue cu fermitate și în viitor"[3].

★

Un loc de cea mai mare însemnătate îl ocupă, în formarea conștiinței socialiste, *școala*. În vreme ce pentru clasele exploatatoare școala era doar o fabrică de slujbași, care avea „rolul de a furniza burgheziei slugi supuse și descurcărețe", cum spune Lenin, în statul socialist școala trebuie să devină „un instrument de formare a personalității umane"[4]. De la instrucția elementară și pînă la pregătirea specialiștilor de înaltă calificare, școala socialistă are misiunea de a da celor ce trec prin ea o multilaterală capacitate de a înțelege lumea, o concepție realist-științifică despre natură și societate, o formație care să lege strîns teoria de activitatea practică, o ținută morală și intelectuală demnă de era comunismului.

Dar înainte de a da școlii rostul ei firesc, în țările în care moșierimea și burghezia au ținut poporul într-o stare de completă înapoiere culturală, așa cum s-a întîmplat și în țara noastră, prima sarcină a revoluției culturale este *lichidarea analfabetismului*. Vechiul învățămînt primar

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 19, E.S.P.L.P., 1957, p. 33.
[2] *Ibidem*, p. 34.
[3] *Ibidem*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956, p. 92.
[4] *Ibidem*, vol. 28, E.S.P.L.P., 1955, p. 408.

„gratuit şi obligatoriu", era doar un prilej de vorbărie demagogică pentru politicienii vremii. Atîta timp cît nu se asigurau *condiţiile materiale* pentru ca toţi copiii muncitorilor şi ţăranilor să-şi poată însuşi cel puţin cunoştinţele elementare, nu putea fi vorba de „gratuitate" a instrucţiei primare. Este notoriu faptul că un procentaj ruşinos al copiilor oamenilor muncii rămîneau analfabeţi sau abia ştiau să-şi pună semnătura pe acte destinate să dea formă „legală" diferitelor metode de exploatare. Îndeosebi la sate flagelul analfabetismului era aliatul direct al obscurantismului religios, menit să uşureze acţiunile oprimatorilor.

Lichidarea relaţiilor de producţie de exploatare şi făurirea relaţiilor de producţie socialiste nu este însă posibilă fără ca purtătorii acestor noi relaţii să fie pe deplin lămuriţi asupra revoluţiei pe care o înfăptuiesc. La sate — aşa cum arată tov. Gheorghiu-Dej, — organizarea socialistă a agriculturii înseamnă „nu numai lichidarea stării înapoiate a agriculturii, dar şi lichidarea analfabetismului şi a stării culturale înapoiate a ţărănimii muncitoare" [1]. Iată de ce partidul a întreprins o acţiune intensă pentru alfabetizarea acelora pe care trecutul întunecat i-a lăsat fără ştiinţă de carte şi pentru asigurarea tuturor condiţiilor materiale care să facă din gratuitatea şi obligativitatea învăţămîntului elementar o realitate. Unul dintre aspectele cele mai impresionante ale deşteptării la cultură a întregului popor, l-a constituit în anii de după preluarea puterii de către clasa muncitoare, munca răbdătoare de alfabetizare a maturilor şi a bătrînilor, care descopereau, cu ajutorul metodelor variate iniţiate de partid, minunea cititului şi a scrisului. Astăzi putem considera de domeniul trecutului problema analfabetismului.

Dar pe măsura înaintării spre desăvîrşirea construirii socialismului, simpla alfabetizare nu mai poate fi considerată ca mulţumitoare pentru nivelul general de culturalizare a maselor. Procesul de formare al unui om al muncii cult trebuie să meargă mai adînc. În acest scop partidul a iniţiat diferite forme de îmbogăţire a cunoştinţelor menite să-i aducă pe cei ce muncesc în producţia industrială şi agricolă, pe trepte din ce în ce mai ridicate ale culturii. Dezvoltarea rapidă spre socialism nu-şi poate îngădui să aştepte ani îndelungaţi creşterea acelora care şi-au început şcoala abia în anii puterii populare. În „Hotărîrea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de miniştri al R.P.R. privind îmbunătăţirea învăţămîntului seral şi fără frecvenţă de cultură generală şi superior", se arată că „îndeplinirea sarcinilor construcţiei socialiste cere o necontenită creştere a nivelului de pregătire a muncitorilor, tehnicienilor, inginerilor din industrie, agricultură, transporturi, atît din punct de vedere profesional cît şi în ce priveşte cunoştinţele teoretice şi de cultură generală" [2]. Măsurile luate prin această Hotărîre dezvoltă un lanţ de acţiuni pe care partidul le-a dus în anii de după eliberarea noastră, pentru ca oamenii muncii să lichideze înapoierea la care-i condamnase burghezia. Şcoli profesionale şi şcoli de doi ani, şcoli de cadre şi cursuri de perfecţionare de diferite tipuri, facultăţi muncito-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, E.S.P.L.P., ed. a IV-a, 1955, p. 235.
[2] *Scînteia*, nr. 4469 din 11 martie 1959.

rești, au făurit în acest timp un alt muncitor decît au cunoscut vremurile regimurilor de exploatare. Acum însă, prin atenția susținută a organizațiilor de partid, direct răspunzătoare în aducerea la îndeplinire a Hotărîrii amintite, se realizează o împletire strînsă între școală și producție pentru asigurarea unei înalte calificări, o *reglementare unitară* a întregului sistem al învățămîntului seral și fără frecvență. După cum se subliniază în Hotărîre : „*Drumul cel mai sigur spre învățămîntul superior, spre o calificare profesională înaltă duce prin școala muncii în uzină, în fabrică, în mină, în gospodăria de stat, în gospodăria agricolă colectivă*" [1]. Trebuie menționate ca fiind caracteristice pentru caracterul lor concret, dispozițiunile finale ale Hotărîrii, care statornicesc *condițiile materiale*, menite să asigure în fapt îndeplinirea măsurilor preconizate. Înlesnirile în muncă, concediile de studii plătite în vederea pregătirii examenelor (în afara concediului legal de odihnă), scutirea de plata taxelor școlare ca și alte asemenea măsuri dovedesc că, în opoziție radicală cu demagogia burgheză, eforturile partidului și statului socialist sînt menite să ducă la o reală răspîndire a culturii în mase. Dar nu numai atît. Ridicarea neîncetată a nivelului cultural al muncitorilor și țăranilor este posibilă, pentru că în procesul actual de producție a bunurilor materiale cel ce muncește *nu* mai este salariatul patronului capitalist sau truditorul iobag sau semi-iobag pe moșia boierului, ci omul conștient că este făuritorul propriului său rost istoric. El nu își însușește cunoștințe menite să folosească prin roadele lor exploatatorului ci se străduiește să devină un om cult pentru că este beneficiarul *integral* — moral și material — al produselor unei munci ridicate la un înalt nivel de calificare. Muncitorul se cultivă pentru că știe că e un membru al clasei conducătoare în stat și pentru că își simte din ce în ce mai puternic răspunderea acestei situații obiective. Partidul îl educă în spiritul unei apropieri din ce în ce mai accelerate de epoca în care se vor șterge deosebirile dintre munca fizică și munca intelectuală. Intervin fără îndoială în acest proces și elementele datorate ridicării neîncetate a nivelului tehnico-material al producției. Mecanizarea și automatizarea proceselor de făurire a bunurilor materiale nu mai sînt compatibile cu un om al muncii incult. Dar *esențială* este poziția acestui om al muncii în complexul *relațiilor sociale socialiste*, în angrenajul cărora el resimte obligația și satisfacția demnității de om *întreg*, care nu poate fi numai un mînuitor orb de unelte, ci făuritorul, diriguitorul și stăpînul lor. Numai în asemenea condiții sociale, create de proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producție, este posibilă îmbogățirea culturală autentică și continuă. În Uniunea Sovietică asistăm astăzi, în perioada construcției desfășurate a comunismului, la o etapă mai avansată a acestei situații, în care au fost posibile măsurile luate de P.C.U.S. în domeniul învățămîntului, pentru întărirea legăturii școlii cu viața. În fiecare etapă istorică partidul ține seama de condițiile concrete, care fac posibilă și necesară o măsură sau alta. „Trebuie cu grijă elaborate și experimentate — spune tov. Gh. Gheorghiu-Dej — căile și metodele legării învățămîntului superior de practică, a îmbinării

[1] *Scînteia*, nr. 4469 din 11 martie 1959.

cunoştinţelor teoretice temeinice cu o bună calificare tehnică, generalizîndu-se experienţa pozitivă acumulată în această direcţie" [1].

Dar problema şcolii socialiste nu se reduce nici pe departe numai la lupta pentru lichidarea înapoierii oamenilor muncii crescuţi încă în vechea orînduire. Problema şcolii socialiste este mai cu seamă problema educării noilor generaţii, problema pregătirii copiilor oamenilor muncii pentru a deveni constructori activi, conştienţi şi entuziaşti, ai socialismului şi comunismului.

La Congresul Partidului Muncitoresc Romîn din februarie 1948 s-a arătat că e necesar să fie pregătită „reforma învăţămîntului, care să deschidă elementelor valoroase şi înzestrate, ieşite din popor, calea spre cele mai înalte trepte ale ştiinţei" [2]. Reforma învăţămîntului înfăptuită de partidul nostru în anul 1948, a însemnat aplicarea la condiţiile ţării noastre a principiilor leniniste în ceea ce priveşte şcoala. Era necesară lichidarea radicală a şcolii burgheze în care intrau în mare majoritate odraslele claselor posedante şi unde se făcea loc larg, alături de predarea unor cunoştinţe ştiinţifice, orientării idealiste, mistico-religioase a viitorului absolvent. Învăţămîntul în statul socialist este incompatibil cu propaganda religioasă făcută de la catedră şi trebuie să dea tineretului o orientare fermă marxist-leninistă, intergral ştiinţifică. De aceea, s-a înlăturat radical vechea orientare idealistă, mistico-religioasă, a studiilor şi întregul învăţămînt se bazează pe principiile materialismului dialectic şi istoric. Învăţămîntul în şcoala socialistă este menit să pregătească oameni capabili să facă faţă sarcinilor multiple puse de făurirea unei orînduiri, radical deosebită de oricare dintre cele existente în trecut. Legătura cu viaţa, cere constructorului socialismului şi comunismului o pregătire politehnică, în care lumina teoriei să fie strîns îmbinată cu îndemînarea practică, în care, totodată, instrucţia să fie strîns împletită cu educaţia. Învăţămîntul nostru pregăteşte un om nou, înarmat cu concepţia ştiinţifică despre lume a partidului clasei muncitoare, competent în domeniul său de specialitate dar şi apt să înţeleagă ansamblul problemelor pe care istoria le pune vremii noastre, un om capabil să acţioneze cu precizie pe baza unei adînci înţelegeri a cauzelor proceselor din natură şi societate, exigent la nivelul cerinţelor riguroase ale ştiinţei contemporane, deschis bucuriilor artei, apt de devotament şi abnegaţie, generos dar şi intransigent în raport cu comandamentele moralei comuniste. În şcoala burgheziei şi moşierimii se cultiva naţionalismul şi şovinismul. În învăţămîntul socialist, în care în mod firesc trebuie să înveţe laolaltă copiii oamenilor muncii, aparţinînd tuturor naţionalităţilor conlocuitoare, tineretul este educat în spiritul internaţionalismului proletar. Totodată s-au asigurat condiţiile materiale necesare dezvoltării învăţămîntului în raport cu noua situaţie. Bugetele statului democrat-popular au alocat pentru învăţămînt procentaje pe care statele capitaliste nu s-au gîndit vreodată să le prevadă. Au fost construite şi reamenajate numeroase localuri, au fost asigurate corpului didactic

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare la a doua conferinţă pe ţară a UASR*, în *Scînteia*, nr. 4453 din 20 februarie 1959.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, E.S.P.L.P., ed. a IV-a, p. 144.

condiții demne de muncă, au fost tipărite manuale ieftine și s-au înzestrat laboratoarele și bibliotecile în mod corespunzător. S-a lichidat șomajul profesorilor și învățătorilor, înlăturîndu-se situația rușinoasă dintre cele două războaie mondiale, cînd, după o statistică parțială întocmită de Asociația generală a licențiaților universitari din Romînia, dintre profesori 5% ocupau posturi sigure, 63% ocupau posturi întîmplătoare iar 32% erau șomeri [1]. Membrii corpului didactic, în statul socialist, nu mai sînt la cheremul politicienilor burghezi, ei își pot îndeplini adevărata lor misiune de educatori, se pot dedica rolului lor de „răspînditori al științei, culturii și luminii" [2]. Și în trecut numeroși profesori și învățători erau adevărați propagandiști ai științei autentice și luptau împotriva obscurantismului mistic. Aceștia trebuiau însă să înfrunte represiunile fățișe sau mascate ale regimului burghezo-moșieresc. Astăzi însă, imensa majoritate a corpului didactic din școala socialistă își îndeplinește — sub conducerea partidului — misiunea ei culturală. Clasa muncitoare — interesată prin poziția ei obiectivă în răspîndirea științei și culturii — asigură școlii condiții din ce în ce mai bune de dezvoltare, făcînd din instituțiile de învățămînt pepinierele în care tînăra generație se pregătește să devină schimbul de mîine al actualilor constructori ai socialismului în țara noastră. Profesorii și învățătorii, elevii și studenții, răspund grijii părintești a partidului printr-o muncă perseverentă și printr-o atitudine fermă împotriva tuturor încercărilor de infiltrare a vechii mentalități în procesul de învățămînt.

*

O dată cu răspîndirea sistematică a cunoștințelor prin intermediul școlii, partidul acționează în vederea propagării culturii în mase, cu ajutorul organizațiilor și instituțiilor cum sînt create în acest scop, cluburile sindicale, căminele culturale, casele raionale de cultură, Societatea pentru răspîndirea științei și culturii, echipele culturale ale diferitelor organizații de masă, bibliotecile publice îndeplinesc o funcție de mare însemnătate în făurirea conștiinței omului nou, în chemarea lui la o viață culturală intensă. Aceste organizații au tocmai rolul de a făuri *caracterul de masă* al culturii socialiste, atît prin punerea la îndemîna oamenilor muncii a cunoștințelor științifice și a creațiilor artistice valoroase acumulate de omenire timp de milenii — cît și prin stimularea nesfîrșitelor capacități creatoare de cultură a maselor celor mai largi.

Cele peste douăsprezece mii de cămine culturale din Republica Populară Romînă adună regulat milioane de frecventatori care își intensifică pe zi ce trece, prin activitatea desfășurată aici, nevoia de carte, de film, de spectacol teatral, de muzică. Șezătorile, echipele de cîntece și dansuri, aparatele de radio și televiziune, conferințele aduc în conștiința țăranului muncitor elementele culturii socialiste. El își îmbogățește aici nu numai cunoștințele care îl ajută să practice o agrotehnică modernă,

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1955, ediția a IV-a, p. 455.
[2] *Ibid.*, p. 456.

dar devine un prețuitor de valori, care erau crezute altădată ca fiind doar apanajul „domnilor". Ceața superstițiilor se risipește treptat și lasă loc preocupărilor pentru problemele navigației cosmice sau ale sărbătoririlor de către Consiliul Mondial al Păcii, ale marilor figuri ale culturii mondiale. Cunoștințele oamenilor muncii de la țară au trecut de mult de *Visul maicii domnului*, pentru a ajunge la Miciurin, Victor Hugo sau Haciaturian. Înțelegerea sensului desfășurării evenimentelor pe plan intern și internațional depășește incomparabil îngustul orizont de altă dată pentru a se ridica la o descifrare din ce în ce mai adecvată a cauzelor profunde care sînt motorul istoriei universale.

Cel mai eficace și mai la îndemînă instrument de pătrundere a culturii, *cartea*, este totodată și indicele cel mai grăitor al gradului de culturalizare al unui popor. Chiar și numai o rapidă analiză a unor cifre referitoare la biblioteci furnizate de *Anuarul Statistic al R.P.R. din 1958* ne trasează un tablou elocvent al ritmului răspîndirii culturii în mase în țara noastră, în anii puterii populare. În anul 1949 existau în Republica Populară Romînă *14 352* de biblioteci publice (cifră care depășește incomparabil pe cea din timpul regimului burghezo-moșieresc). În anul 1957 numărul bibliotecilor publice se ridică la *18 767*. Dar, ceea ce spune mai mult decît faptul că acest număr a crescut în numai opt ani cu peste patru mii de unități, este că în aceste biblioteci *numărul volumelor* s-a ridicat de la *5 641 000* în 1949, la *27 496 000* în 1957 adică *s-a mărit de aproximativ cinci ori*. Bibliotecile centrale și universitare nu au crescut în acest interval ca număr de unități, dar în rafturile acestor biblioteci *numărul volumelor* s-a ridicat de la 1 590 000 la 5 730 000 și respectiv de la 2 668 000 la 7 934 000. Este de asemenea deosebit de semnificativ că bibliotecile speciale (documentare) s-au înmulțit de la 1 133 în 1949 la 5 699 în 1957, iar numărul volumelor lor a crescut de la 736 000 la 8 070 000 ! Dar cartea capătă viață nu cînd se află în rafturi ci cînd ajunge sub ochii cititorului. Această neasemuită minune umană a transmiterii ideilor autorului, conștiinței cititorului, prin intermediul literii tipărite, se multiplică azi în țara noastră, grație politicii culturale a partidului, într-un ritm uluitor. Numai în doi ani, din 1955 pînă în 1957 *numărul cititorilor* a crescut în *bibliotecile sătești* de exemplu, de la 327 000 la 478 000, iar numărul volumelor consultate de acești cititori — altădată în mare măsură analfabeți — s-a ridicat, în acești doi ani, de la 2 126 000 la 3 182 000. În aceste cărți, țăranul muncitor a găsit învățăminte prețioase pentru îmbogățirea cunoștințelor lui științifice agrozootehnice, pentru înțelegerea vieții noi pe care și-o făurește, pentru lărgirea orizontului său de cultură generală. Este de asemenea deosebit de semnificativă creșterea rapidă a numărului de cititori în bibliotecile documentare ale instituțiilor și întreprinderilor. Din 1955 pînă în 1957 numărul cititorilor a crescut de la 470 000 la 616 000 iar numărul volumelor consultate de la 1 628 000 la 3 892 000. Faptul că acest număr al volumelor a crescut într-un ritm încă mai rapid decît numărul cititorilor arată și dezvoltarea intensă a dorinței de instruire și a capacității de asimilare a maselor de cititori.

Un mijloc contemporan de răspîndire a culturii, *radiodifuziunea*, s-a dezvoltat în anii puterii populare într-un ritm care arată de asemenea

eficiența politicii culturale a partidului. În 1938 existau în Romînia burghezo-moșierească două posturi de radioemisiune. În 1957 numărul lor s-a ridicat la șaptesprezece. Dar și aici mai elocvente încă sînt cifrele referitoare la *oamenii* care folosesc acest mijloc de culturalizare. În vreme ce în 1938 erau în toată țara numai 252 094 abonamente la radio, iar în 1948, adică după 10 ani, ele se ridicaseră abia la 258 354 — în 1957 numărul abonamentelor la radio și radioficare atinge cifra de *1 499 484* (din care 614 690 la radioficare). Deci, în vreme ce înainte în zece ani, numărul aparatelor de radio crescuse numai cu cîteva mii, în ultimii nouă ani aparatele de radio cresc cu 626 440, la care se adaugă cele peste șase sute de mii de difuzoare de radioficare, complet necunoscute în vremurile în care cei ce nu-și puteau îngădui cumpărarea unui aparat, erau privați de posibilitatea unei audiții radiofonice.

Grăitoare este și răspîndirea cinematografiei. În vreme ce în 1938 aveam 338 de cinematografe, iar în 1948, 383 — în 1957 numărul cinematografelor din R.P.R. se ridică la *1 803*. În acești ani apar noțiunile noi de *cinematograf sindical* (în număr de 263) de *cinematografe ale căminelor culturale* (1 040), de *caravană cinematografică mobilă* (108). Și aici trebuie să cercetăm ce ne spun cifrele referitoare la oameni : în 1938 au existat 41 412 000 de spectatori. În 1958 numărul lor crește la 118 708 000, dintre care numai la sate 17 140 000, cînd în 1938 nu se putea vedea aici nici un spectacol cinematografic.

„Societatea pentru răspîndirea științei și culturii" are sarcina dată de partid „să intensifice munca de răspîndire a cunoștințelor economice și tehnice, a cunoștințelor în domeniul științelor naturii, de combatere a superstițiilor, a neștiinței, a neadevărurilor și confuziilor răspîndite de dușmanul de clasă în rîndurile celor ce muncesc"[1]. Miile de conferințe, din cele mai variate domenii, ce se țin anual, fac ca ideologia burgheză să nu mai găsească un recipient ușor de umplut, în conștiința oamenilor muncii, ci un bagaj cultural, pe baza căruia să poată fi dată cu promptitudine replica tuturor încercărilor de amețire a minților. Dar nu numai atît. Răspîndirea cunoștințelor culturale în mase, reprezintă, cum a arătat Lenin, și mijlocul eficient de luptă împotriva vechilor deprinderi administrative, înrădăcinate de veacuri de impilare, în munca diferitelor verigi ale aparatului de stat. „Legile sovietice, spunea el, sînt foarte bune, pentru că ele dau tuturor posibilitatea de a lupta împotriva birocratismului și tărăgănelii, posibilitatea care în nici un stat capitalist nu este acordată muncitorului și țăranului"[2]. Dar pentru a pune în valoare legislația socialistă este nevoie de oameni luminați. „Neștiința de carte trebuie lichidată, dar simpla știință de carte nu este nici ea suficientă, ci este nevoie de acea cultură care te învață să lupți împotriva tărăgănelii și a corupției"[3]. Urmînd această indicație leninistă, partidul nostru ridică masele muncitoare, prin îmbogățirea lor culturală, la acel nivel la care sarcinile politice, de

[1] *Lupta de clasă*, Seria a V-a, Anul XXXIV, nr. 5, mai 1954.

[2] V. I. Lenin, *Noua politică economică și sarcinile comitetelor pentru educația politică*, în *Opere*, vol. 33, p. 57.

[3] *Ibidem*, p. 58.

luptă împotriva vechilor racile ca şi împotriva „noilor" uneltiri ale duşmanului de clasă, să poată fi aduse la îndeplinire.

În această privinţă trebuie să punem un accent deosebit pe importanţa pe care o capătă, în răspîndirea culturii *presa de partid*. Zarul a încetat să mai fie, în regimul nostru, o unealtă de diversiune, cum era în regimul burghezo-moşieresc. Tirajele şi numărul ziarelor şi revistelor noastre arată răspîndirea pe care o are în masele cele mai largi, orientarea ideologică marxist-leninistă, informarea justă, obişnuinţa de a acorda interes faptelor *esenţiale* şi nu senzaţionalului ieftin, calomniei, minciunii. Eroii presei noastre au devenit fruntaşi în munca economică şi culturală şi nu scandalagii politici, excroci şi aventurieri ca în presa burgheză. Este încă o dovadă a schimbărilor radicale intervenite în cultura noastră.

Un factor de cea mai mare însemnătate în ceea ce priveşte construcţia culturii socialiste este *învăţămîntul de partid*. Membrii de partid şi oamenii muncii fără de partid sînt reuniţi în cercuri de studii, de diferite categorii, sau în Universităţi serale, unde îşi făuresc o pregătire ideologică menită să le dea orientarea justă în activitatea lor. Muncitori şi ţărani muncitori, activişti de partid şi de stat, cadre didactice şi cercetători ştiinţifici, scriitori şi artişti, studiază socialismul ştiinţific, economia politică, materialismul dialectic şi materialismul istoric, problemele situaţiei politice interne şi internaţionale. Pe baza operelor clasicilor marxism-leninismului şi a documentelor de partid, în lumina sarcinilor politice, economice şi culturale, pe care le au de rezolvat — toţi aceştia îşi însuşesc un mod de gîndire corespunzător ideologiei socialiste. Legătura permanentă între teorie şi practică, generalizarea teoretică pe baza practicii social-istorice şi luminarea practicii cu principialitatea teoriei este menită să dea întregii vieţi obşteşti un nivel de înaltă cultură, în care sînt lichidate atît practicismul îngust cît şi abstractizarea seacă, scolastică, şi totodată un *spirit de partid* ferm, în rezolvarea problemelor pe care le pune făurirea unei societăţi, care lichidează odată pentru totdeauna — o dată cu exploatarea şi asuprirea — şovinismul şi cosmopolitismul, morala egoismului feroce şi a dezinteresului pentru viaţa obştească, superficialitatea şi diletantismul.

*

Unul dintre cele mai eficiente mijloace de înfăptuire a revoluţiei culturale, unul dintre cele mai active mijloace de educare în spirit socialist este *arta*. Prin intermediul funcţiei estetice a artei se realizează, cu forţă deosebită, funcţia ei cognitivă şi funcţia social-educativă. Capacitatea de a pune în vibraţie sentimente puternice, pe care o are arta, puterea de a desfăşura un intens clocot emoţional, dă operei de artă o mare virtute mobilizatoare. Vehiculînd, în modalitate specific estetică, ideologia marxist-leninistă, romanul, poemul, simfonia, fresca, basorelieful, baletul, filmul sau opera dramatică — potenţează la mare intensitate rolul organizator, mobilizator şi transformator al ideilor înaintate. Formă a conştiinţei sociale, arta oglindeşte existenţa materială a societăţii şi caracterul ei este *determinat* de această existenţă materială. Clasele sociale care se aflau pe drumul progresului obiectiv al dezvoltării societăţii au preţuit arta care

prezenta o oglindire veridică a realității. „Redarea fidelă a caracterelor tipice și a împrejurărilor tipice"[1], cum a definit Engels realismul, a slujit întotdeauna pe cei ce nu aveau să se teamă în epoca respectivă de sentințele istoriei. Dar în condițiile făuririi societății socialiste, realismul epocilor anterioare se ridică pe o treaptă calitativ nouă.

Partidul clasei muncitoare, care îndrumă întreaga creație culturală acordă o atenție deosebită creației literare și artistice. „Poporul cere scriitorilor și artiștilor — spunea tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — opere care să înfățișeze *esența* fenomenelor social-istorice descrise, să prezinte realitatea noastră nouă în continuă dezvoltare, să redea toată bogăția ei inepuizabilă, toată multilateralitatea ei și, înainte de toate, să înfățișeze uriașa muncă creatoare prin care poporul construiește noua orînduire și se transformă el însuși"[2].

Realismul socialist este metoda de creație a literaților și artiștilor care s-au situat pe pozițiile clasei muncitoare. Dar orice artist autentic, pentru care elaborarea operei de artă corespunde unei necesități interioare inexorabile, nu adoptă o metodă de creație ca pe un simplu procedeu tehnic, ale cărui prescripții nu așteaptă decît să fie preluate ca datele unei rețete culinare. Detractorii realismului socialist — de la esteții burghezi, teoreticieni ai decadentismului, pînă la avocații revizionismului contemporan — fac tot ce pot pentru a acredita tocmai această imagine denaturată a realismului „socialist" : la primul congres al scriitorilor sovietici s-ar fi „decretat" anumite trăsături rigide ale literaturii „oficiale" sovietice, trăsături pe care poeții, romancierii, dramaturgii ca și pictorii, muzicienii sau arhitecții, ar urma să le observe ca pe niște paragrafe ale unui cod obligatoriu. S-a arătat, pe drept cuvînt, că realismul socialist a apărut datorită unor condiții sociale obiective, cu mult înaintea primului congres al scriitorilor sovietici și că operele lui Gorki, Maiakovski, Șolohov, Fedin, Vera Muhina, Glier, Șostakovici reprezintă oglindirea firească, cerută de legile obiective ale dezvoltării conștiinței sociale, a noilor condiții sociale create de lupta și de izbînda proletariatului, de făurirea societății socialiste.

Realismul socialist înseamnă, în primul rînd, înțelegerea adîncă a adevărurilor enunțate de Lenin încă în 1905, în articolul său *Organizația de partid și literatura de partid*. Pentru artistul epocii noastre, capabil să prindă, cu antenele ultra-receptive ale sensibilității sale, sensul profund al dezvoltării sociale obiective în epoca noastră — literatura, plastica, muzica, alcătuiesc fiecare „*o parte* integrantă a cauzei generale a proletariatului "[3]. El aderă conștient, cu întreaga lui personalitate complexă, la cauza acelei clase, care este purtătoarea viitorului întregii umanități, și urmează cu întreaga lui inteligență și afectivitate, lucid și în plină vibrație, avangarda acestei clase, partidul comuniștilor. *Partinitatea* este prima trăsătură fundamentală a artei realist-socialiste. De aici derivă toate celelalte.

---

[1] K. Marx-F. Engels, *Despre artă și literatură*, E.S.P.L.P., 1957, p. 136.
[2] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, E.S.P.L.P., 1956, p. 157—158.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, E.S.P.L.P., p. 30.

Fără această *partinitate*, integrată organic procesului de creație, metoda realismului socialist nu poate să aibă nici o semnificație. Îndrumarea de către partid a dezvoltării artei înseamnă tocmai înțelegerea reală a necesității obiective, ca, în perioada construirii societății comuniste, întregul proces de făurire a conștiinței omului acestei societăți să se facă în mod organizat, planificat, în funcție de ansamblul condițiilor dezvoltării vieții sociale. Înțelegerea acestei necesități obiective, dă artistului sentimentul deplinei sale *libertăți* de creație. Avîntul pe care l-a luat creația literară și artistică în țara noastră în anii puterii populare constituie o dovadă a acestei libertăți de creație. Scriitori și artiști vîrstnici ca Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Ion Jalea, Lucia Sturza-Bulandra împreună cu cei din generația mijlocie ca Mihai Beniuc, Zaharia Stancu, Eugen Jebeleanu, Marcel Breslașu, Corneliu Baba, alături de tineri ca Titus Popovici, Dan Deșliu, Dumitru Bughici, ca și nenumărați alții — prin creațiile lor ca și prin repetatele lor mărturii, au arătat ce înseamnă această libertate reală ca rezultat al înțelegerii necesității obiective. Această libertate este o libertate autentică, spre deosebire de pretinsa „libertate" a artistului burghez, care este doar „o dependență camuflată (sau care e fățarnic camuflată) față de sacul cu bani, față de corupție, de întreținere" [1]. Libertatea artistului realist-socialist derivă din înțelegerea profundă a faptului că arta sa este „destinată nu «celor zece mii de sus» care se plictisesc și suferă de obezitate, ci milioanelor și zecilor de milioane de muncitori, care alcătuiesc floarea țării, forța ei, viitorul ei" [2].

Dar asta înseamnă că literatura și arta realist-socialistă trebuie să aibă un larg *caracter popular*. Destinată maselor celor mai largi, ea izvorăște din năzuințele acestor mase și este menită educării și bucuriei artistice pe care trebuie s-o procure acestor mase. Orice ermetism, orice încercare de esoterizare, de caracter „inițiatic", devin străine realismului socialist. Fără îndoială că acest caracter popular al artei presupune o educație estetică, o pregătire a receptivității artistice, care exclude orice concesie făcută gusturilor înapoiate sau pervertite. Lenin ne-a prevenit în această privință. Într-o convorbire cu Clara Zetkin, răspunzînd acelora care pretindeau că pentru proletariat sînt suficiente „panem et circenses", el arăta că muncitorii și țăranii, „nu amintesc cîtuși de puțin lumpenproletariatul roman. Ei nu sînt întreținuți pe socoteala statului, ci dimpotrivă, *prin munca lor ei întrețin statul* (sublinierea noastră. — *M.B.*). Ei „au făcut" revoluția și au apărat cauza ei, vărsînd șiroaie de sînge și făcînd nenumărate sacrificii ... Ei și-au dobîndit dreptul la o artă într-adevăr măreață. De aceea noi punem pe primul plan sarcina de a organiza pe scară cît mai largă învățămîntul și educarea poporului. Aceasta creează terenul pentru cultură, desigur cu condiția să fie rezolvată problema pîinii. Pe acest teren trebuie să se dezvolte o artă comunistă, într-adevăr nouă și mare, care să creeze o formă corespunzătoare conținutului său" [3]. Este vorba prin urmare despre o artă populară în cel mai înalt înțeles al cuvîntului.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, E.S.P.L.P., 1956, p. 32.
[2] *Ibidem*.
[3] V. I. Lenin, *Despre cultură și artă*, E.S.P.L.P., 1957, p. 620.

Bunul gust autentic, nepervertit, al maselor populare este cu prisosință demonstrat de creațiile de mare ținută artistică ale artei populare din toate vremurile : perlele poeziei și ale muzicii populare, ca și realizările grandioase ale meșterilor anonimi care au împodobit marile monumente, la toate popoarele — de la egipteni la chinezi, și de la constructorii din Chartres sau Kiev pînă la meșterii Voronețului. Sensibilitatea artistică umană s-a dezvoltat continuu și, cum arată Marx, simțurile umane „subiective ca o ureche muzicală, un ochi care percepe frumusețea formei, într-un cuvînt simțurile capabile să perceapă plăceri omenești, adică simțuri care se confirmă ca forțe esențiale *umane*"[1] — s-au făurit de-a lungul întregii istorii. Marile personalități artistice și-au adus partea lor masivă de contribuție la dezvoltarea acestor „simțuri *umane* subiective". De aceea la aptitudinile native pentru receptarea operelor de artă, trebuie adausă educația estetică care să pună la îndemîna maselor celor mai largi creațiile unui Shakespeare, Pușkin sau Eminescu, ale unui Michel Angelo sau Delacroix, ale unui Beethoven, Ceaikovski sau Enescu și ale marilor artiști contemporani. Dar, tocmai asta înseamnă a da mișcării artistice un caracter popular : *a crea condițiile unei maxime posibilități de manifestare a capacității creatoare a poporului, a făuri o artă de înaltă ținută care să exprime năzuințele poporului și care să fie destinată satisfacției arzătoarelor sale necesități estetice.*

Numai literații și artiștii care au înțeles aceste adevăruri pot merge pe drumul realismului socialist, pot folosi cerințele metodei de creație a artei vremurilor noastre. Oglindirea veridică, concret-istorică, a realității, în dezvoltarea ei revoluționară — oglindire înfăptuită cu mijloacele specifice ale artei — este strîns legată pentru artistul realist-socialist, animat de un puternic *spirit de partid*, de necesitatea de a da acestei oglindiri artistice un *caracter popular*, pentru a putea înfăptui *educarea maselor în spiritul socialismului*. Metoda de creație a realismului socialist indică în acest sens numai jaloane, făurește numai puncte de sprijin, care lasă însă poetului, pictorului, muzicianului, *întreaga lor răspundere creatoare* și le ușurează punerea în valoare a întregii lor individualități creatoare. „Realismul socialist — se spune în salutul adresat de Comitetul Central al P.C.U.S. celui de-al II-lea Congres Unional al scriitorilor sovietici — permite să se manifeste o largă inițiativă creatoare, să se aleagă forme și stiluri din cele mai variate, potrivit înclinațiilor și gusturilor individuale ale scriitorului"[2]. Varietatea imensă a personalităților artistice care se manifestă în creația realist-socialistă constituie o confirmare strălucită a acestei teze. De la patosul viril al versurilor lui Beniuc, pînă la timbrul catifelat al poeziei Mariei Banuș și de la ținuta clasică a tablourilor lui Corneliu Baba pînă la stilizarea sobră a pînzelor lui Ciucurencu — este o mare distanță. Și totuși toate aceste creații se orientează după metoda realismului socialist, exprimă, în maniera specifică a personalităților artistice variate, viața și năzuințele noastre.

---

[1] K. Marx-Fr. Engels, *Despre artă și literatură*, E.P.L.P., 1953, p. 35.
[2] *Probleme de literatură și artă*, Ed. Cartea Rusă, nr. 2—3 1955, p. 7.

Iată prin urmare cît de calomnioase apar, în lumina acestor realităţi, afirmaţiile revizioniştilor care pretind că realismul socialist trebuie să ducă la o uniformizare a creaţiei artistice, că îndrumarea de către partid a artei şi literaturii realist-socialiste ar însemna stăvilirea originalităţii artistice, făurirea unor producţii şablonarde. În fapt ceea ce îi supără pe revizionişti este faptul că îndrumarea de către partid îl împiedică pe artist să devină prada ademenirii sirenelor esteticii burgheze, îl împiedică să se rupă de cursul general al construcţiei socialiste, îl ajută să nu uite nici o clipă, că efortul său creator este o parte integrantă a efortului tuturor oamenilor muncii de a lichida exploatarea şi asuprirea, de a părăsi preistoria omenirii pentru a păşi în era istoriei adevărate a umanităţii autentice.

Putem oare să închidem ochii asupra faptului că între filipicile revizioniştilor împotriva realismului socialist şi pledoariile lor pentru diferitele variante ale decadentismului burghez contemporan este o strînsă legătură? Furibundul Vidmar, renegatul Lefebvre ca şi alţi revizionişti fac casă bună cu teoreticienii artei abstracte şi ar dori să vadă şi în arta popoarelor care au pornit pe drumul socialismului, manifestîndu-se curente care constituie o mărturisire a unei orînduiri în descompunere, a ideologiei unei clase agonizante.

Nu este oare o dovadă evidentă a marasmului culturii burgheze contemporane încercarea de ruptură totală cu ceea ce a însemnat arta mare a umanităţii? Fenomenul a început să devină bătător la ochi încă acum o jumătate de secol, ca o consecinţă a intrării capitalismului în ultimul său stadiu, în imperialism, cînd diferitele curente „moderniste" îşi puneau ca primă condiţie de existenţă întreruperea oricărui contact cu arta epocilor anterioare. Futuriştii proclamau agresiv încă, prin 1909, „revolta împotriva admiraţiei vechilor pînze, a vechilor statui, a vechilor obiecte", pentru a nu rămîne, spuneau ei, „insensibili la frenetica activitate a marilor capitale, la noua psihologie a noctambulismului, la figurile febrile ale petrecăreţului („viveur"), ale cocotei, ale apaşului, ale alcoolizantului"[1]. Oricît ar părea de ciudat cinismul acesta — citatul este autentic. Dadaiştii şi suprarealiştii reluau în al doilea şi al treilea deceniu al veacului nostru această pledoarie deşănţată a „inovaţiilor radicale", care trebuiau să anihileze capodoperile trecutului, să „pună mustăţi Giocondei", pentru a lăsa să se desfăşoare în voie „caracterul perfect genial al manifestărilor unor nebuni"[2], sau atotvaloarea estetică a „dicteului automat", a halucinaţiilor, a onirismului. Trebuie să amintim că am avut şi noi suprarealiştii noştri, unii „precoci" ca Urmuz, care a „creat" producţiile lui încă în timpul primului război mondial, alţii întîrziaţi ca Trost, care a încercat să reînvie suprarealismul la noi, după al doilea război mondial.

În zilele noastre, abstracţioniştii îşi propun şi ei să facă abstracţie de tot ce a fost creaţie artistică valoroasă în trecut, pentru a lăsa să se manifeste „liber" universul interior al artistului. Cum lucrările lor nu lasă din principiu nici o posibilitate „de a recunoaşte în ele realitatea obiectivă

---

[1] R. Skira-Venturi, *La peinture italienne de Caravagio à Modiglioni*, Ed. Skira, 1952, p. 131.
[2] M. Nadeau, *Histoire du surréalisme*, Ed. du Seuil, Paris, 1945, p. 296.

care constituie mediul *normal* (sublinierea mea — *M.B.*) al vieții noastre"[1] — unii dintre ei au cinismul să afirme că acest fapt — oglindește tocmai „vidul sufletesc" al artiștilor burghezi.

Socotim că nu este lipsit de interes să facem apropierea între această trăsătură a artei decadente burgheze, pe care revizioniștii o opun realismului socialist, artă care se vrea „inovatoare" pînă la ruptura totală cu trecutul artistic al omenirii, și una din manifestările stîngiste, care sub pretextul luptei pentru făurirea unei culturi noi, proletare, se străduia de asemenea să înlăture îndrumarea de către partid a artei și literaturii. Este cunoscută acțiunea „Proletcultului", care în primii ani ai Puterii Sovietice propune ca „în numele artei noastre de mîine să-l ardem pe Rafael". Proletcultiștii îmbrățișau tezele empiriocriticistului Bogdanov, care susținea că arta este numai un mijloc de „organizare" a experienței sociale și în consecință făurirea artei societății socialiste trebuie să se facă independent de construcția politică și economică. De vreme ce artistul „organizează" în felul său experiența socială, el poate să o facă, după proletcultiști, în afara îndrumării partidului, care ar fi numai „organizația politică" a clasei muncitoare, în vreme ce „Proletcultul" ar trebui să devină „organizația culturală". Nu este greu de văzut cui poate folosi o asemenea predică. De o parte ruptură totală, negare nihilistă, a artei mari care a exprimat totdeauna năzuințele maselor și care poate pune în vibrație sensibilitatea artistică a maselor ; pledoarie pentru promovarea tuturor curentelor decadente, „inovatoare", de la futurism, pînă la suprarealism. De altă parte fuga de îndrumare a avangărzii clasei muncitoare, promovarea tezei despărțirii artistului, și intelectualului în genere, de efortul întregului popor pentru făurirea societății socialiste. Lenin a înfierat, fără menajamente, o asemenea poziție. El a subliniat necesitatea de a da „cît se poate de repede" un răspuns ferm manevrelor proletcultiștilor. În *Schița de rezoluție cu privire la cultura proletară*, el înseamnă :

„1. Nu idei aparte ci marxism.

2. Nu *născocirea* unei noi culturi proletare, ci *dezvoltarea* celor mai bune modele, tradiții, rezultate ale culturii *existente*, *din punctul de vedere* al concepției marxiste despre lume și al condițiilor de viață și de luptă a proletariatului în epoca dictaturii sale"[2]. Iar în *Proiectul de rezoluție*, el precizează : „Marxismul și-a cucerit însemnătatea sa istorică mondială de ideologie a proletariatului revoluționar datorită faptului că nu a respins cîtuși de puțin cuceririle valoroase ale epocii burgheze, ci, dimpotrivă și-a însușit și a prelucrat tot ce a fost mai de preț în dezvoltarea de mai bine de două mii de ani a gîndirii și culturii umane"[3]. Dar însușirea și prelucrarea valorilor culturale și artistice ale trecutului nu poate fi făcută decît, așa cum arată Lenin, din punctul de vedere al concepției marxiste despre lume, din punctul de vedere al dictaturii proletariatului. Moștenirea culturală nu poate fi preluată ca un sul scris, la un concurs de ștafetă. Nu putem neglija cîtuși de puțin faptul că ideologia dușmană caută

---

[1] M. Seuphor, *Dictionnaire de la peinture abstraite*, Ed. F. Hazan, Paris, 1957, p. 3.
[2] Lenin, *Despre cultură și artă*, E.S.P.L.P., 1957, p. 350.
[3] *Ibidem*, p. 352.

căile cele mai perfide pentru a încerca să se strecoare în cultura noastră nouă, socialistă. Sub pretextul punerii în valoare a literaturii și artei trecutului, unii critici au încercat repunerea în circulație a unor producții care exprimau, nu autentice trăsături umane, ci stări de spirit bolnăvicioase, caracteristice poziției unor clase în descompunere. Lipsiți de autentică cultură, promotorii unei asemenea „valorificări" se extaziau în fața unor obscure și efemere curente „moderniste" și încercau să propună îmbogățirea „procedeelor de expresie" artistică, cu „inovațiile" inconsistente ale unor asemenea curente. Ridicolul lor nu era cu nimic mai prejos decît al unui Rică Venturiano, care se socotea și încerca să-i facă și pe alții să-l socotească un intelectual, pentru că scîlcia niște neologisme. Dar rolul social al unor asemenea poziții depășea pe acela de bufon publicistic și devenea deosebit de primejdios pentru cultura noastră nouă.

Valorificarea moștenirii culturale nu se poate face decît în mod *critic* selectînd cu grijă autenticul de fals, arta care oglindește năzuințele unor clase ce se aflau pe drumul progresului obiectiv al istoriei, de pseudo-arta care exprima vaietul și furia neputincioasă a acelora pe care istoria i-a condamnat irevocabil.

„Partidul nostru — spune tov. Gh. Gheorghiu-Dej — a întreprins, îndeosebi după 23 August 1944, o vastă activitate de valorificare critică, de pe pozițiile marxism-leninismului, a moștenirii noastre culturale. Dînd o înaltă prețuire bogatei moșteniri culturale progresiste, democratice, a poporului nostru, partidul combate tot ce a fost reacționar, retrograd, antipopular în operele științifice sau literare ale trecutului"[1]. Este trasată în aceste cuvinte quintesența politicii leniniste a partidului nostru în problemele moștenirii culturale. Valorificarea *critică* a creațiilor trecutului este o operă dificilă, care cere o fermă orientare ideologică, o dragoste reală pentru autenticele valori artistice, o deosebită competență. Fără a fi animat de un puternic *spirit de partid* nu poți întreprinde o asemenea acțiune.

În lumina acestei orientări a fost realizată în țara noastră în anii puterii populare, valorificarea celor mai prețioase opere făurite în trecut. Clasicii noștri, Eminescu, Creangă, Caragiale, Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Coșbuc și ceilalți au fost editați în tiraje de masă și în ediții festive, ilustrate de cei mai buni graficieni contemporani. Muzica lui Ciprian Porumbescu, Chiriac, George Enescu, cunoaște o răspîndire încă neîntîlnită. Muzeele noastre și expozițiile retrospective fac ca pînzele lui Grigorescu, Andreescu, Luchian, Tonitza, să constituie o bucurie artistică pentru mase din ce în ce mai largi.

Artiștii noștri contemporani, mergînd pe drumul realismului socialist, continuă tradițiile artei realiste a poeților, pictorilor, muzicienilor a căror creație este integrată organic culturii noastre socialiste. Clasicul nostru în viață, Mihail Sadoveanu, a fost printre primii scriitori care s-au alăturat luptei poporului muncitor pentru construirea unei noi orînduiri. „Într-o republică populară ce-și deschide drum nou după pilda fericită a Uniunii

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R., la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, E.S.P.L.P., 1956, p. 153.

Sovietice — spune el — literatura nu poate fi izolată de interesul permanent al obștei muncitoare. Treburile literare devin parte integrantă și organizată a muncii de partid. Țara noastră n-are ce face cu literații« care nu fac politică» și cu cei ce pretind că dormitează într-un turn de fildeș. Țara nouă are nevoie de scriitori militanți, în vederea progresului ei necontenit". Marele nostru poet Tudor Arghezi a creat în anii puterii populare poeme ca *1907* sau *Cîntare omului*, care arată clara lui adeziune la cauza poporului muncitor. Împreună cu poeți și prozatori ca Mihai Beniuc sau Geo Bogza, care încă în anii de luptă grea împotriva burgheziei s-au situat pe pozițiile clasei muncitoare și cu cei crescuți de partid după eliberarea țării noastre astăzi, așa cum spunea într-un articol recent acad. G. Călinescu, imensa majoritate a artiștilor, literaților, oamenilor de cultură, sînt devotați cauzei poporului și leali călăuzitorilor lui. Împreună cu artiștii minorităților naționale din țara noastră, ei făuresc sub îndrumarea partidului, o literatură și o artă socialistă în conținut, națională în formă, factor de prim ordin în făurirea conștiinței noastre socialiste.

*

Este firesc ca într-o cultură ca cea a societății socialiste a cărei coloană vertebrală este filozofia marxist-leninistă, să se acorde științei cea mai înaltă prețuire. Nici o orînduire socială anterioară nu s-a putut dispensa de cercetarea științifică. Producția bunurilor materiale, productivitatea muncii a beneficiat întotdeauna de cuceririle științei. Datele furnizate de științele naturii nu au și nu au avut caracter de clasă, materialul faptic și legile obiective descoperite de științe putînd fi utilizate în beneficiul fiecăreia dintre clasele sociale în luptă. Dar orientarea generală a cercetării științifice, organizarea învățămîntului științific și concepția generală despre lume a oamenilor de știință, sînt în societățile împărțite în clase antagoniste, puternic influențate de interesele de clasă. Acest fapt ține de situația generală, relevată de Marx, despre care am mai vorbit, și anume că datorită faptului posesiunii de către clasele dominante a mijloacelor de producție materială — și mijloacele de producție spirituală— inclusiv cercetarea științifică sînt în mîinile lor. Așa se explică de ce în statele capitaliste, unde cercetarea științifică este înfeudată marilor concerne, progresul științei este condiționat de măsura în care descoperirile savanților pot folosi obținerii de profituri maxime iar greutatea specifică a anumitor ramuri ale științei, în ansamblul activității științifice generale, depinde de legătura lor cu scopurile agresive ale cercurilor imperialiste. Într-un stat socialist însă, știința este menită să contribuie intens la ridicarea neîncetată a nivelului de trai al oamenilor muncii, rosturile ei nu sînt condiționate decît de eficiența rezultatelor cercetărilor în cunoașterea și utilizarea legilor obiective în folosul societății. Ritmul încă neîntîlnit al dezvoltării cercetării și învățămîntului științific în Uniunea Sovietică și în țările de democrație populară, este prea bine cunoscut, succesele științei sovietice în domeniul fizicii, energeticii, biologiei, sînt prea evidente ca să mai fie nevoie să insistăm asupra lor. Primul satelit artificial al pămîntului și prima planetă artificială a sistemului nostru solar — care condensează elocvent progresele uriașe în toate domeniile științei — au

fost lansate, cum știm, de Uniunea Sovietică, și acest fapt a dat de gîndit chiar și acelora care se lăsaseră înșelați de propria lor propagandă calomniatoare la adresa țării care construiește comunismul.

În țara noastră, în timpul regimului burghezo-moșieresc, dezvoltarea științei era relativ redusă. În ciuda valorii excepționale a unor savanți ca Babeș, Bacaloglu, Em. Teodorescu, Gh. Marinescu, Traian Vuia, Țițeica, Parhon, a căror concepție materialistă a constituit o condiție a succesului cercetărilor lor — oficialitatea dădea o anumită orientare activității științifice. Așa cum a arătat academicianul Traian Săvulescu — în raportul prezentat cu prilejul deschiderii celei dintîi sesiuni generale a Academiei R.P.R. — în vechea Academie Romînă — „s-a întreținut cultul așa-zisei „științe pure" academice, — aș numi-o mai bine al științei inerte — s-a subevaluat și disprețuit chiar tehnica, îngrădindu-se pătrunderea slujitorilor ei ... s-a cultivat în Academia Romînă spiritul tradițiilor idealiste și dogmele mistice, disprețuindu-se materialismul dialectic, care unește omul cu natura, prin intermediul istoriei sale ... Academia Romînă a plutit în azurul științei «pure» al scolasticei, conformîndu-se unui aforism anacronic, că o știință nu este stimabilă decît în măsura inutilității ei" [1]. Situația aceasta era o consecință directă a faptului că burghezia din țara noastră nu era interesată în dezvoltarea tehnicii, industria noastră fiind înfeudată imperialismului străin.

Împreună cu îndrumarea întregii activități culturale, partidul a dat însă o nouă orientare cercetării științifice. În ședința inaugurală a Academiei Republicii Populare Romîne, tov. Gh. Gheorghiu-Dej arăta : „Gîndirea științifică trebuie să fie în strînsă legătură cu rezolvarea justă a problemelor pe care le ridică viața practică. Prin aceasta nu trebuie să înțelegem că oamenii de știință, litere și artă să nu se ocupe de problemele generale care nu sînt legate imediat de practică.

Dar nu trebuie să uităm niciodată că sarcina științei este să satisfacă trebuințele poporului și de aceea — în toate realizările lor — oamenii de știință, litere și arte trebuie să tindă ca rezultatele care le obțin în cercetările lor teoretice să-și poată găsi cît mai repede o valorificare practică" [2].

Sub îndrumarea partidului, știința se dezvoltă astăzi în țara noastră în conformitate cu aceste principii. În Institutele de cercetări ale Academiei R.P.R. ca și în cele departamentale, eforturile oamenilor de știință converg pentru a asigura îndeplinirea planului de stat, pentru a dezvolta construcția socialistă. Oamenii de știință luptă azi la noi împotriva concepțiilor idealiste burgheze contemporane, împotriva neopozitivismului, cu diferitele lui nuanțe, pentru o știință orientată de filozofia materialist-dialectică, fără de care, cum a arătat Lenin încă acum 50 de ani, în *Materialism și empiriocriticism*, nu este posibilă înțelegerea teoretică profundă a problemelor variate pe care le pune dezvoltarea științei contemporane ajunse în impas.

★

[1] Vezi *Inaugurarea celei dintîi sesiuni generale a Academiei R.P.R. din octombrie 1948*, Ed. Academiei R.P.R., 1949, p. 28—29.

[2] *Ibidem*, p. 18.

Este cu neputință de cuprins într-un spațiu restrîns întreaga bogăție a dezvoltării culturii în țara noastră, în anii puterii populare sub conducerea partidului clasei muncitoare.

Este însă suficient să amintim numai de cîteva fapte esențiale pentru a măsura amploarea revoluției culturale, înfăptuite sub conducerea partidului, ca un corolar al trecerii noastre spre socialism. De la situația rușinoasă pe care o aveam în timpul regimului burghezo- moșieresc, cînd dețineam trista poziție de țară aflată printre acelea cu cel mai ridicat procent de analfabeți —astăzi cultura devine un fenomen de masă în Republica Populară Romînă. Ca o consecință a dezvoltării noastre economice în făurirea orînduirii socialiste, o dată cu transformarea vechii Romînii „eminamente agrară", într-o țară industrial-agrară înaintată, întîlnim astăzi, pretutindeni la noi, un om nou, beneficiar al cuceririlor culturii. Muncitorii și țăranii noștri muncitori, conștienți că sînt stăpîni ai rezultatelor muncii lor, pun în slujba organizării producției, a ridicării productivității muncii, a introducerii și folosirii mașinilor menite să constituie, din ce în ce mai conturat, baza tehnico-materială a construirii socialismului și comunismului—cunoștințe științifice de care altădată erau cu totul străini. Chemați, prin democratismul socialist, la conducerea sub diferite forme, a activității de stat și obștești, ei pun în îndeplinirea sarcinilor lor un bagaj cultural din ce în ce mai bogat. Vechea înapoiere culturală, obscurantismul mistic, răspîndirea superstițiilor încep să țină de domeniul trecutului. Tradițiile noastre culturale progresiste, valoroase, cunosc însă o prețuire pe care altădată nu o aveau.

O intelectualitate nouă, provenită din fiii țăranilor și muncitorilor se ridică an de an, îngroșînd rîndurile intelectualității formată înainte de revoluție și care astăzi, în imensa ei majoritate, în ceea ce are mai valoros, se strînge în jurul partidului, orientată de învățătura marxist-leninistă.

Energia creatoare descătușată a maselor populare, condițiile create de partid literaților și artiștilor — au dus la făurirea unei arte și literaturi realist-socialiste, de înaltă ținută, de mare putere emoțională, cu o puternică forță social-educativă. Poezia, romanul, plastica, muzica, teatrul nostru, fac bucuria artistică a maselor de milioane, ale căror preocupări și năzuințe le oglindesc — și-și cîștigă un prestigiu din ce în ce mai consolidat peste hotare. Știința noastră își aduce o contribuție, apreciată pretutindeni, la creșterea puterii omului de a stăpîni natura, de a-i folosi legile în beneficiul societății. Experiența sovietică este un ajutor de neprețuit în făurirea tuturor acestor realizări.

Partidul clasei muncitoare îndrumă cu înțelepciune întreaga desfășurare a revoluției noastre culturale. Folosind toate pîrghiile dictaturii proletariatului, partidul conduce poporul în construirea culturii noastre socialiste. Făurind baza materială socialistă a culturii noi, punînd în mișcare prin instituțiile de stat mijloace materiale și posibilități administrative, îndrumînd organizațiile obștești pentru mobilizarea la însușirea și dezvoltarea culturii — partidul este forța conducătoare care inspiră și organizează o dată cu viața noastră economică și politică, întreaga mișcare culturală.

Numai calomniatorii cei mai înverșunați pot încerca să ocolească marile succese pe care le-a repurtat poporul nostru pe drumul ridicării

continue a nivelului său cultural. Aceste succese sînt în neîncetată lărgire şi adîncire. Partidul ne previne însă că dezvoltarea culturii socialiste are loc în focul luptei de clasă ideologice. „*Partidul nostru priveşte lupta împotriva ideologiei burgheze drept una din cele mai importante sarcini ale sale*"[1], se spune în raportul Comitetului Central la Congresul al II-lea al P.M.R. „Sarcina activiştilor noştri pe tărîmul muncii ideologice este să combată toate formele de influenţă a ideologiei burgheze reacţionare şi îndeosebi strecurarea în ideologie a concepţiilor naţionaliste şovine ; să demaşte pe apologeţii contemporani ai capitalismului ; să dezvăluie caracterul antiştiinţific retrograd al teoriilor, elaborate în trecut de ideologii claselor exploatatoare, în domeniul sociologiei, economiei politice, istoriei, teoriei literaturii şi artei"[2].

Întîmpinînd cea de-a cincisprezecea aniversare a eliberării patriei noastre, oamenii de cultură luptă din ce în ce cu mai multă combativitate pentru îndeplinirea acestei sarcini trasate de partid, pentru făurirea unei culturi socialiste demne de epoca în care trăim.

ЛЕНИНСКАЯ ПОЛИТИКА ПАРТИИ РАБОЧЕГО КЛАССА РУМЫНИИ И ВОПРОСЫ КУЛЬТУРНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор настоящей работы анализирует ленинские принципы культурной политики Партии рабочего класса Румынии. В первой части работы описывается картина обскурантизма, в который старались погрузить рабочие массы буржуазия и помещики и разоблачаются реакционные тезисы некоторых буржуазных „теоретиков" румынской культуры прошлого, таких как Лучиан Блага, Нае Ионеску и Никифор Крайник. Здесь показывается общественно-реакционная роль этих тезисов, препятствующих познанию народных масс действительности в диверсионных целях.

Даже в этих условиях, подвергаясь террору буржуазно-помещичьего карательного аппарата, Партия рабочего класса разными путями вела ожесточенную борьбу против обскурантизма, призывая массы к культуре и делая их таким образом союзником в революционной деятельности, направленной на свержение эксплуататоров.

После освобождения страны от фашистского ига, в годы народной власти, партия боролась за культурную революцию как органическую часть общественно-политической революции. В новых условиях, в которых рабочий класс приобретает роль господствующего класса, становится возможным и необходимым создание культуры, направляемой во всех ее отраслях марксистско-ленинской философией. Трудящиеся,

[1] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, E.S.P.L.P., 1956, p. 152.
[2] *Ibidem*, p. 153.

призванные к сознательному творчеству истории, ставшие хозяевами своей судьбы и принимая действительное участие в руководстве общественными делами, получают самые широкие возможности освобождения их творческой энергии. В беспощадной борьбе против буржуазной идеологии, против пережитков этой идеологии в сознании людей, выросших еще при капиталистическом строе, как и против всех попыток вероломно, коварно протащить влияния империалистической идеологии — строится сегодня, под мудрым руководством партии, новая, социалистическая по содержанию и национальная по форме культура. Направляя вместе с политической и экономической классовой борьбой и идеалогическую классовую борьбу, а также, будучи руководящей силой в государстве диктатуры пролетариата, партия рабочего класса организует всю культурную жизнь народа, сознательно строящего теперь свою историю. Пользуясь всеми находящимися в ее распоряжении рычагами, — массовыми организациями и государственными учреждениями, призванными выполнять культурно-воспитательную функцию социалистического государства, — партия придает образованию, научным исследованиям, литературному и художественному творчеству черты, обрисовывающие новое социалистическое сознание, рождающееся из объективного развитие новой экономической базы.

Далее в очерке разоблачается коварство теории стихийности, пытающейся отрицать роль руководства партией культурного творчества, и доказывается, что за прикрытием такой „теории" имеют место маневры культурных агентов империализма. Автор указывает, что то, что обладает действительной значимостью в культурном творчестве с общественной точки зрения есть общественная функция, выполняемая наукой, искусством, литературой или философией, а не просто заявления и даже, возможно, хорошие субъективные намерения некоторых публицистов, ученых или художников.

Анализируя затем достижения, осуществленные за пятнадцать лет, прошедшие с 23 августа 1944 года, автор указывает, что ликвидация язв постыдной неграмотности распространение научных знаний в рядах рабочих и трудящегося крестьянства, организация образования на новой научно-реалистической основе, создание интеллигенции, происходящей из эксплуатируемых в прошлом классов, сплочение рядов старой интеллигенции вокруг партии, развитие реалистического социалистического искусства и литературы, связывание научных исследований с практикой социалистического строительства — все это привело к невиданному еще в стране подъему культуры. Во время буржуазно-помещичьего режима Румыния занимала постыдное положение, находясь среди стран с наибольшим процентом неграмотных. Сегодня, когда в Румынской Народной Республике культура становится массовым явлением, эта страна заняла место среди наиболее передовых стран, во главе которых находится Советский Союз.

LA POLITIQUE LÉNINISTE DU PARTI DE LA CLASSE OUVRIÈRE DE ROUMANIE ET LES PROBLÈMES DE LA CONSTRUCTION CULTURELLE

RÉSUMÉ

L'auteur analyse, dans cette étude, les principes léninistes de la politique culturelle du Parti de la classe ouvrière de Roumanie. Dans la première partie de l'article, l'auteur présente une image de l'obscurantisme dans lequel la bourgeoisie et les grands propriétaires fonciers s'efforçaient de plonger les masses laborieuses et démasque les thèses réactionnaires de certains « théoriciens » bourgeois de la culture roumaine du passé, tels Lucian Blaga, Nae Ionescu, Nichifor Crainic. L'auteur révèle le rôle social-réactionnaire de ces thèses, qui visaient à éloigner les masses populaires de la connaissance de la réalité, dans le but de créer des diversions.

Mais, même dans ces conditions, affrontant la terreur de l'appareil de répression bourgeois-agrarien, le Parti de la classe ouvrière menait, par toutes les voies, une lutte acharnée contre l'obscurantisme, appelant les masses à la culture et s'en faisait ainsi un allié dans l'activité révolutionnaire destinée à renverser les exploiteurs.

Après la libération du pays du joug fasciste, au cours des années du pouvoir populaire, le Parti a milité en faveur de la révolution culturelle en tant que partie intégrante de la révolution sociale-politique. Dans les conditions nouvelles où le rôle de classe dominante revient à la classe ouvrière, la création d'une culture fondée sur la philosophie marxiste-léniniste, dans tous ses domaines, devient possible et nécessaire. Les travailleurs, appelés à prendre part à la création historique consciente, devenus les maîtres de leur propre destin et contribuant effectivement à la direction des affaires publiques, acquièrent les plus vastes possibilités de donner libre cours à leur énergie créatrice. Dans la lutte sans merci contre l'idéologie bourgeoise, tant contre les restes de cette idéologie, dans la conscience de ceux qui avaient reçu leur éducation sous le régime capitaliste, que contre toute tentative perfide et insidieuse d'infiltrer dans les esprits les influences de l'idéologie impérialiste, une culture nouvelle s'édifie actuellement, sous la sage direction du Parti, culture socialiste dans son essence, nationale dans sa forme. En dirigeant la lutte de classe politique et économique en même temps que la lutte de classe idéologique, le Parti de la classe ouvrière, en tant que force dirigeante dans l'Etat de dictature du prolétariat, organise l'entière vie culturelle du peuple, qui construit actuellement son histoire d'une manière consciente. Utilisant tous les leviers dont il dispose — les organisations de masse aussi bien que les institutions d'Etat destinées à accomplir la fonction culturelle-éducative de l'Etat socialiste — le Parti imprime à l'enseignement, à la recherche scientifique, à la création littéraire et artistique, les traits qui définissent la conscience nouvelle, socialiste, découlant du développement objectif de la nouvelle base économique.

L'étude dévoile ensuite la perfidie de la théorie de la spontanéité, qui essaye de nier le rôle dirigeant du Parti dans l' œuvre de création culturelle, et démontre qu'à l'abri d'une telle « théorie » se font jour les manœuvres des agents de la culture impérialiste. L'auteur explique que, ce qui a véritablement de l'importance au point de vue social, dans la création culturelle, c'est la *fonction sociale* de la science, de l'art, de la littérature ou de la philosophie et non pas les simples déclarations ou même les éventuelles bonnes intentions subjectives de certains publicistes, savants ou artistes.

L'auteur analyse ensuite les réalisations obtenues au cours des quinze années qui se sont écoulées depuis le 23 Août 1944. Il relève le fait que la liquidation de cette plaie honteuse qu'est l'analphabétisme, la propagation des connaissances scientifiques dans les rangs des ouvriers et des paysans travailleurs, la réforme de l'enseignement, sur des bases nouvelles, réalistes-scientifiques, la création d'une couche intellectuelle provenant des classes auparavant exploitées, le rassemblement des intellectuels anciens autour du Parti, le développement d'un art et d'une littérature réalistes-socialistes, le lien établi entre la recherche scientifique et la pratique de l'édification du socialisme ont mené à un élan culturel tel que le pays n'en avait encore jamais connu. La situation honteuse qui était celle de la Roumanie au temps du régime bourgeois-agrarien, où le pays avait le triste privilège d'être de ceux qui comptaient le plus grand nombre d'illettrés, a bien changé et, aujourd'hui, la culture est devenue l'apanage des masses dans la République Populaire Roumaine, ce qui la met au rang des pays les plus avancés, à la tête desquels se trouve l'Union Soviétique.

CU PRIVIRE LA SCHIMBAREA STRUCTURII DE CLASĂ ÎN ŢARA NOASTRĂ ÎN ANII PUTERII POPULARE

DE

GH. CHEPEŞ

Ziua de 23 August 1944 a marcat începutul unui proces neîntrerupt de prefaceri economice şi social-politice radicale, a deschis calea pe care poporul romîn — pentru prima oară cu adevărat stăpîn pe soarta sa — înaintează cu paşi repezi, în frunte cu clasa muncitoare, condusă de partidul ei de avangardă, spre făurirea societăţii noi, socialiste.

Într-un răstimp istoriceşte scurt, Romînia s-a transformat dintr-o ţară înapoiată şi dependentă, semi-colonie a marilor puteri imperialiste, într-o ţară pe deplin liberă şi independentă, în plin progres, în care înapoierea politică, economică şi culturală a ajuns să fie de domeniul trecutului. Făcînd parte integrantă din marea şi indestructibila familie a ţărilor socialiste, care păşesc pe drumul progresului istoric în fruntea întregii omeniri, Republica Populară Romînă constituie un exemplu însufleţitor pentru oamenii muncii de pretutindeni.

Patria noastră şi-a cucerit acest loc şi rol de cinste, demonstrînd în practică — împreună cu celelalte ţări socialiste, în frunte cu U.R.S.S. — că în urma preluării puterii de către clasa muncitoare, în alianţă cu masele largi ale celor ce muncesc, şi a deposedării burgheziei de proprietatea şi de privilegiile ei, energia creatoare descătuşată a poporului poate face adevărate minuni. Este suficient dacă amintim că, într-un deceniu şi jumătate, Romînia, socotită de către ideologii burgheziei şi moşierimii drept o ţară „eminamente agrară", a putut să devină un stat industrial-agrar înaintat, în care cel mai înalt nivel al producţiei antebelice (atins în 1938) se realizează în 1959 la oţel—în 63 de zile, la construcţiile de maşini — în 42 de zile, la energie electrică — în 60 de zile, la produse sodice — în 75 de zile[1] ş.a.m.d. Producţia industrială pe un singur trimestru al anului

---

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică., 1959, p. 17.

1959 este mai mare decît producţia obţinută în întreg anul 1938 [1]. Aceste cifre sînt dovezi grăitoare şi incontestabile ale superiorităţii economiei socialiste care a ajuns să cuprindă întreaga industrie şi 69% (în iulie 1959) din totalul suprafeţei arabile a ţării.

Politica partidului nostru de continuă lărgire şi dezvoltare a formaţiunii socialiste, de atragere treptată a micii producţii de mărfuri pe făgaşul noii orînduiri, de ofensivă neîntreruptă împotriva formaţiunii particular-capitaliste, a avut drept rezultat schimbări corespunzătoare în structura de clasă a ţării şi în natura claselor sociale.

Trecerea în revistă şi analiza acestor schimbări — obiective pe care şi le propune studiul de faţă — prezintă un real interes atît din punct de vedere teoretic-ştiinţific, cît şi din punct de vedere practic-politic.

În ce priveşte prima latură — cea teoretică — a problemei, înainte de toate se cere subliniat faptul că experienţa noastră a confirmat şi ea valabilitatea generală a învăţăturii marxist-leniniste despre clase şi lupta de clasă, justeţea deplină a teoriei revoluţionare a proletariatului despre necesitatea şi căile lichidării claselor exploatatoare şi a antagonismelor de clasă.

Genialul învăţător al clasei muncitoare, V. I. Lenin, a cercetat în mod minuţios sarcinile principale pe care le implică pentru dictatura proletariatului atingerea acestui obiectiv. „Este clar — arată el — că pentru completa desfiinţare a claselor nu ajunge numai să fie răsturnaţi exploatatorii, moşierii şi capitaliştii, nu ajunge numai să desfiinţăm proprietatea *lor*, mai trebuie să desfiinţăm *orice* proprietate privată asupra mijloacelor de producţie, trebuie să desfiinţăm atît deosebirea dintre oraş şi sat, cît şi deosebirea dintre oamenii muncii fizice şi cei ai muncii intelectuale" [2]. Marele dascăl al proletariatului mondial a atras atenţia asupra faptului că, în ţările în care predomină populaţia ţărănească, desfiinţarea completă a claselor presupune un proces istoric complex şi mai mult sau mai puţin îndelungat de transformări structurale, care nu-şi găseşte desăvîrşirea decît în comunism, odată cu punerea *tuturor* oamenilor în situaţie pe deplin *identică* faţă de mijloacele de producţie ale *întregii societăţii* [3], adică o dată cu lichidarea completă a cauzelor care au dat şi dau naştere împărţirii societăţii în clase.

Faza inferioară a societăţii comuniste — socialismul — înseamnă soluţionarea primelor sarcini principale din cele indicate de Lenin şi anume: „exproprierea expropriatorilor", adică desfiinţarea claselor exploatatoare, precum şi lichidarea în general a proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie şi, deci, şi a diferenţelor de clasă *esenţiale* dintre muncitori şi ţărani; în socialism toţi membrii societăţii (muncitorii, ţăranii şi intelectualii) sînt *oameni ai muncii* care îşi bazează existenţa pe proprietatea socialistă, a întregului popor şi de grup, asupra mijloacelor de producţie şi între care se statornicesc relaţii de prietenie, de colaborare şi ajutor reciproc.

---

[1] Cf. *Raportul tov. Gh. Gheorghiu-Dej la şedinţa Plenară a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959*, în *Scînteia*, nr. 4576 din 16 iulie, 1959.

[2] Vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 405.

[3] Vezi *idem*, vol. 20, p. 139.

Un astfel de tablou social, specific socialismului, se conturează treptat în perspectiva dezvoltării țării noastre. În decursul revoluției populare, începută la 23 August 1944, au fost eliminate din viața socială a Romîniei mai întîi clasa moșierilor, iar apoi clasa burgheziei industriale și financiare, precum și burghezia comercială în majoritatea ei ; o realizare revoluționară de o excepțională însemnătate o constituie lichidarea ca clasă a chiaburimii — cea mai numeroasă pătură exploatatoare. În prezent, clasele de bază ale societății noastre sînt clasa muncitoare — clasa conducătoare în stat — și țărănimea, care în întregul ei mod de trai trece în ritm rapid printr-un adînc proces de prefacere ; transformări însemnate au survenit și în sînul intelectualității.

Aceste schimbări sociale radicale nu s-au produs, desigur, în mod lin, fără luptă. Din contră, dușmanul de clasă nu s-a dat în lături de la nici un fel de uneltiri îndreptate împotriva orînduirii democrat-populare, de la folosirea nici unui mijloc de rezistență activă, începînd cu răspîndirea de zvonuri sau specula și terminînd cu acte teroriste sau acțiuni subversive, antistatale.

Schimbările profunde ce s-au petrecut în anii puterii populare în structura socială a țării noastre pe temeiul schimbărilor în economia țării, în sectoarele economiei naționale, au fost determinate de legile obiective ale trecerii spre socialism și în primul rînd de legea luptei de clasă care a guvernat esența acestor transformări ; ca rezultat direct al acțiunii legii luptei de clasă au fost desființate clasele exploatatoare în trecut dominante în țara noastră. Experiența noastră dovedește zi de zi justețea deplină a previziunii leniniste, potrivit căreia „desființarea claselor va fi rezultatul unei *lupte de clasă* îndelungate, anevoioase, îndîrjite, care *după* doborîrea puterii capitalului, *după* distrugerea statului burghez, *după* instaurarea dictaturii proletariatului *nu dispare*..., ci își modifică doar formele, devenind în multe privințe și mai înverșunată" [1]. *Principalul motor al tuturor transformărilor revoluționare* — inclusiv al celor în structura de clasă a țării — *s-a văzut a fi lupta de clasă*, generată de contradicția fundamentală a perioadei de trecere : contradicția antagonistă dintre forțele capitalismului și cele ale socialismului, angajate într-o luptă ce se duce după principiul „care pe care".

Străduindu-se să minimalizeze acest antagonism revizioniștii contemporani caută să prezinte lucrurile în așa fel, ca și cum recunoașterea antagonismului între capitalism și socialism drept contradicția fundamentală a perioadei de trecere ar constitui „idealizarea" și „simplificarea" situației, o concepție „naivă" și chiar „reacționară" (?!) [2]. Argumentul de bază invocat de ei constă în aceea că, forța burgheziei răsturnate de la putere ar fi puțin însemnată.

În realitate, concepția *lor* reprezintă o idealizare și simplificare a lucrurilor, o estompare a contradicțiilor de clasă ; se ignorează faptul

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 29, p. 373.

[2] Vezi Dr. Iovan Georgevici, *Principiile teoriei sociale în Iugoslavia*, în *Actualități iugoslave*, nr. 12/1957, p. 21—22.

—constatat pretutindeni—că, vreme îndelungată exploatatorii doborîţi mai păstrează multă forţă de împotrivire alimentată îndeosebi de existenţa imperialismului internaţional. Concepţia lor este reacţionară, căci are ca rezultat practic adormirea vigilenţei celor ce muncesc, dezarmarea acestora şi, deci, netezirea drumului forţelor antipopulare spre încercări contrarevoluţionare, aşa cum s-a întîmplat în Ungaria, în toamna anului 1956. Atîta timp cît există rămăşiţe ale claselor exploatatoare, contradicţia fundamentală *este şi rămîne cea dintre proletariat şi burghezie*, cu toate că raportul de forţe dintre cei doi termeni opuşi ai contradicţiei se schimbă continuu în favoarea socialismului.

Ridicîndu-se hotărît împotriva oricărei muşamalizări a contradicţiilor de clasă, a luptei de clasă, în politica sa consecventă de construire a socialismului partidul nostru s-a călăuzit cu fidelitate după concepţia ştiinţifică atotbiruitoare a lui Marx-Engels-Lenin şi a folosit cu pricepere experienţa istorică a P.C.U.S., care i-a dat putinţa de a se orienta just în cele mai diferite şi complexe împrejurări ale procesului transformărilor revoluţionare. Totodată, aşa cum subliniază pe drept cuvînt tov. Gh. Gheorghiu-Dej, „partidul nostru şi-a dovedit capacitatea de a aplica în mod creator teoria leninistă a revoluţiei la condiţiile istorice concrete ale Romîniei, de a stabili în fiecare etapă a luptei sarcinile strategice şi tactice, metodele şi mijloacele menite să ducă clasa muncitoare şi pe aliaţii ei la victorie" [1]. Măestria cu care în ţara noastră şi-au găsit rezolvarea sarcinile sociale fundamentale ale revoluţiei socialiste — ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă, atragerea treptată a ţărănimii pe făgaşul noii orînduiri, desfiinţarea claselor exploatatoare de la oraşe şi sate etc. — evidenţiază contribuţia valoroasă a Partidului Muncitoresc Romîn la îmbogăţirea permanentă a tezaurului universal al marxism-leninismului.

Dar, în strînsă îmbinare cu aspectul teoretic menţionat, cercetarea dinamicii prefacerilor de clasă din ţara noastră în ultimii 15 ani are şi importanţă nemijlocit *practică*.

După cum se ştie, în concepţia leninistă „politica este raportul dintre clase" [2]. Politica reflectă întotdeauna interesele unei anumite clase sociale (interese izvorîte, în ultimă instanţă, din situaţia economică a acesteia) în relaţiile ei cu celelalte clase şi pături ale societăţii ; politica exprimă scopurile şi obiectivele urmărite de o clasă socială dată în lupta pentru interesele sale, include metodele şi mijloacele cu ajutorul cărora aceste interese sînt apărate şi promovate, avînd astfel menirea de a oglindi poziţia şi indica acţiunile clasei respective în relaţiile ei cu celelalte clase şi pături existente.

Ţinînd seama de rolul activ diriguitor al politicii, V. I. Lenin a subliniat în mod deosebit necesitatea unei atitudini politice bazată pe evaluarea reală a raporturilor de clasă în fiecare etapă istorică — ca cerinţă obiectivă pentru rezolvarea eficace a tuturor problemelor economice, organizatorice şi de altă natură, vorbind în acest sens chiar despre întîietatea politicului asupra economicului. „Chestiunea — scria el — se pune (şi din punct de vedere marxist *se poate* pune) *numai* aşa : fără o atitudine politică justă...

[1] *Congresul al II-lea al P.M.R.*, E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 38.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, p. 220—221.

clasa dată nu va putea să-şi menţină dominaţia, *şi prin urmare* nu va putea să rezolve nici sarcina sa în domeniul producţiei" [1]. De aceea în adoptarea oricărei hotărîri privind construcţia economică, culturală etc. partidul nostru a cîntărit cu grijă ca măsurile proiectate să contribuie la întărirea unităţii dintre partid, guvern şi popor, la consolidarea rolului conducător în stat al clasei muncitoare, la cimentarea alianţei muncitoreşti ţărăneşti, ca temelie socială a dictaturii proletariatului, la creşterea forţelor socialismului în dauna celor ale capitalismului pînă la înfrîngerea deplină şi definitivă a acestora din urmă.

Într-o asemenea abordare a problemelor construcţiei socialiste se află justeţea liniei politice victorioase — în toate domeniile vieţii sociale — a Partidului Muncitoresc Romîn, chezăşia a noi şi noi izbînzi în direcţia înfăptuirii societăţii noi. Vitalitatea conducerii strategice şi tactice exercitată de partid rezidă în faptul că se sprijină întotdeauna, printre altele, pe aprecierea *ştiinţifică* atît a naturii sociale şi intereselor claselor existente cît şi a relaţiilor dintre ele.

★

Atunci cînd analizăm modificările survenite pe tărîmul structurii de clasă a ţării şi al fizionomiei claselor existente, în anii procesului de transformări revoluţionare început la 23 August 1944, înainte de toate trebuie vorbit despre *schimbarea radicală a poziţiei sociale şi a naturii clasei muncitoare.*

O atare succesiune în tratarea problemei se impune datorită însemnătăţii hotărîtoare a acestei schimbări asupra întregei evoluţii istorice a Romîniei democrat-populare. Ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă — deţinătoare a puterii de stat — a constituit premisa tuturor prefacerilor ce s-au produs în diversele compartimente ale vieţii sociale, inclusiv în ce priveşte componenţa de clasă a societăţii şi domeniul relaţiilor de clasă. Experienţa noastră a arătat şi ea că, aşa cum a spus Lenin, „numai o anumită clasă, şi anume muncitorii de la oraşe — şi în genere muncitorii din fabrici, din industrie — este în stare să conducă toată masa celor ce muncesc şi sînt exploataţi, în lupta pentru doborîrea jugului capitalist, în însăşi acţiunea de doborîre, în lupta pentru menţinerea şi consolidarea victoriei, în acţiunea pentru făurirea unei orînduiri sociale noi, socialiste, în toată lupta pentru desfiinţarea definitivă a claselor [2].

Actuala poziţie politică a clasei muncitoare în ţara noastră are rădăcini istorice adînci, înfipte cu decenii în urmă, cînd lupta de veacuri a poporului pentru eliberarea naţională şi socială a fost ridicată pe o treaptă superioară de mişcarea muncitorească revoluţionară şi mai ales cînd prin întemeierea Partidului Comunist din Romînia proletariatul şi-a creat un stat major marxist-leninist, în stare să-şi asume conducerea şi organizarea acestei mişcări. Marile ciocniri de clasă care au urmat creării P.C.R., şi îndeosebi luptele glorioase ale muncitorilor ceferişti şi petrolişti din 1933, au demonstrat în practică de mult — aşa cum a subliniat

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, p. 68.
[2] *Ibidem*, vol. 29, p. 404.

tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, că „proletariatul romîn este capabil să joace rolul de hegemon în lupta întregului popor muncitor pentru pîine, pace, democraţie şi socialism" [1]. În acelaşi sens stă mărturie întreaga desfăşurare a revoluţiei populare din ţara noastră.

Folosind condiţiile favorabile create de ofensiva eliberatoare a Armatei Sovietice pe teritoriul Romîniei, partidul clasei muncitoare a iniţiat, organizat şi condus insurecţia armată de la 23 August 1944 — asaltul decisiv împotriva dictaturii militaro-fasciste, cu sprijinul căreia ani de-a rîndul odiosul regim burghezo-moşieresc a căutat să-şi prelungească agonia. Sub conducerea clasei muncitoare călăuzită de partid s-a dus lupta pentru împărţirea pămînturilor moşiereşti de către ţărani, democratizarea aparatului de stat, înlăturarea ultimului guvern cu majoritate reacţionară şi instaurarea la 6 Martie 1945 a regimului de stat democrat-popular. Munca şi lupta eroică a clasei muncitoare, a întregului popor a dus la succesul refacerii economiei naţionale, la înfrîngerea sabotajului capitaliştilor, zdrobirea forţelor politice ale burgheziei şi la răsturnarea monarhiei, adică la pregătirea premiselor necesare trecerii la revoluţia socialistă. Prin urmare, proletariatul din Romînia şi-a dobîndit locul de clasă conducătoare a societăţii, în focul bătăliilor revoluţionare împotriva privilegiilor şi dominaţiei moşierilor şi capitaliştilor, în focul luptei neîntrerupte pentru progresul social al ţării.

După instaurarea la 6 Martie a celui dintîi guvern democratic în istoria Romîniei — guvern în care reprezentanţii proletariatului, în frunte cu comuniştii, deţineau o situaţie precumpănitoare — şi mai ales o dată cu cucerirea deplină a puterii de către clasa muncitoare, la sfîrşitul anului 1947, hegemonia acesteia s-a consolidat exercitîndu-se prin intermediul *statului*; în consecinţă s-a lărgit substanţial şi *sfera* conducerii politice muncitoreşti, care după naţionalizarea principalelor mijloace de producţie a ajuns să îmbrăţişeze absolut toate laturile activităţii sociale. Sub îndrumarea Partidului Muncitoresc Romîn, folosind ca instrument puternic statul pe care l-a creat, clasa muncitoare călăuzeşte cu pricepere masele largi muncitoare pe drumul luminos al socialismului.

Hegemonia politică a clasei muncitoare, îşi găseşte expresia şi este asigurată, în primul rînd, prin faptul că avangarda ei — Partidul Muncitoresc Romîn — este forţa conducătoare atît a organizaţiilor celor ce muncesc, cît şi a organelor şi instituţiilor de stat, în fruntea cărora trimite pe reprezentanţii cei mai înaintaţi şi cei mai capabili ai oamenilor muncii. Această realitate, înscrisă în Constituţia R.P.R. reflectă voinţa întregului popor muncitor, care s-a convins prin propria lui experienţă că partidul clasei muncitoare reprezintă cel mai consecvent apărător al intereselor fundamentale ale *tuturor* celor ce muncesc. În acelaşi timp, acest loc de frunte al partidului nostru apare ca o necesitate reală; fiind înarmat cu ideologia marxist-leninistă, el este exponentul conştient al necesităţilor dezvoltării obiective. De aceea politica profund ştiinţifică a partidului,

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Alianţa dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, chezăşia succesului în opera de construire a socialismului în Romînia*, E.P.L.P., 1953, p. 12.

înfăptuită activ de masele muncitoare de la oraşe şi sate, reprezintă baza vitală a regimului nostru democrat-popular.

În al doilea rînd, hegemonia clasei muncitoare, izvorăşte şi se realizează prin aceea că ea este purtătoarea relaţiilor de producţie socialiste, a celor mai avansate forme socialiste de economie.

În al treilea rînd, acest rol se leagă de contribuţia predominantă a clasei muncitoare în domeniul producţiei materiale — sfera principală a activităţii omeneşti. Muncitorii din industrie şi construcţii produc peste jumătate din venitul naţional al ţării iar ponderea contribuţiei lor la crearea venitului naţional creşte an de an [1].

În al patrulea rînd, întreaga noastră viaţă culturală are ca fundament teoretic concepţia despre lume a clasei muncitoare — materialismul dialectic —, care îi asigură o orientare consecvent ştiinţifică şi un avînt fără precedent.

Schimbarea substanţială ce s-a produs în anii revoluţiei populare în situaţia socială a proletariatului, nu se reduce însă numai la cucerirea de către el a unei poziţii politice noi, superioare.

O dată cu actul revoluţionar al naţionalizării înfăptuit la 11 iunie 1948, proletariatul — deţinătorul puterii de stat — a devenit dintr-o clasă lipsită de mijloace de producţie şi supusă exploatării, o clasă care laolaltă cu întregul popor muncitor stăpîneşte principalele mijloace de producţie şi care, eliberată de exploatare, munceşte numai pentru sine însăşi şi binele patriei.

Noul raport în care se află faţă de mijloacele de producţie, a făcut să se schimbe radical rolul clasei muncitoare şi în organizarea socială a muncii.

În trecut, cînd uzinele şi fabricile se găseau în proprietate particular-capitalistă, muncitorilor nu li s-a rezervat decît locul de simpli executanţi, de robi salariaţi ai patronilor cu care lucrau. Sociologii burghezi au încercat să justifice această situaţie, susţinînd ideea falsă şi calomnioasă a pretinsei „incapacităţi" a muncitorilor de a organiza buna desfăşurare a vieţii economice.

Această legendă burgheză a fost pe deplin spulberată şi de practica construcţiei socialiste din ţara noastră. Avîntul impetuos al economiei naţionale în anii de după naţionalizare a arătat şi demonstrează în mod indiscutabil că clasa muncitoare poate conduce producţia socială fără burghezie şi mult mai bine decît aceasta. Tocmai desfăşurarea capacităţii creatoare a celor ce muncesc, explică uriaşele succese obţinute în ţara noastră în toate sferele de activitate. „Superioritatea orînduirii noastre de stat asupra orînduirii de stat capitalisto-moşiereşti se află în faptul — sublinia tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej — că ea organizează participarea maselor celor mai largi la viaţa politică a ţării, stimulează iniţiativa şi energia uriaşă a poporului, nesecatul izvor de talente şi aptitudini pe care capitalismul le striveşte şi le înăbuşă" [2].

Larga dezvoltare a activităţii creatoare a celor ce muncesc este o cerinţă de bază a principiului centralismului democratic — principiul

---

[1] Cf. *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1958, p. 67—68.

[2] *Congresul al II-lea al P.M.R.*, E.S.P.L.P., 1956, p. 45.

leninist fundamental al organizării statului nostru democrat-popular şi al conducerii economiei naţionale a R.P.R. Acestei cerinţe îi răspund mijloace variate de atragere a maselor de muncitori la soluţionarea problemelor economice. Pe lîngă faptul că din rîndurile lor s-au recrutat şi se recrutează majoritatea hotărîtoare a lucrătorilor cu munci de răspundere din aparatul central şi local de partid şi de stat, precum şi din organizaţiile economice, muncitorii au posibilitatea să ia parte nemijlocită la conducerea întreprinderilor şi ramurilor producţiei sociale prin sindicatele şi consfătuirile de producţie, prin diversele conferinţe pe ţară, regiuni sau raioane, precum şi prin numeroase alte forme de consultare a părerilor şi dorinţelor celor ce muncesc.

Poziţia social obiectivă fundamental deosebită a clasei muncitoare şi vasta muncă educativă desfăşurată de partid pentru răspîndirea ideologiei socialiste în mase au dus la schimbări profunde şi în *conştiinţa* muncitorilor, în atitudinea lor faţă de muncă. Aceasta este privită din ce în ce mai, mult ca o chestiune de cinste şi eroism. Noul caracter al muncii se reflectă, printre altele, în avîntul mişcării de inovaţii şi raţionalizări în producţie. Numai în primul semestru al anului trecut, muncitorii, inginerii şi tehnicienii din industrie şi agricultură au făcut 33 641 propuneri de inovaţii, din care 15 629 au şi fost aplicate, aducînd economii antecalculate în valoare de 188 738 000 lei [1]. Experienţa înaintată a inovatorilor şi raţionalizatorilor, precum şi a fruntaşilor în producţie îşi găseşte extindere pe scară largă în cadrul întrecerii socialiste — metoda comunistă de construire a socialismului, — în care s-au încadrat sutele de mii de muncitori din ţara noastră, hotărîţi ca în spiritul colaborării tovărăşeşti şi al într-ajutorării reciproce să asigure în comun creşterea permanentă a producţiei şi a productivităţii muncii, reducerea continuă a preţului de cost, valorificarea la maximum a rezervelor interne ale întreprinderilor. Pe baza relaţiilor de producţie socialiste dispar astfel treptat egoismul şi individualismul în muncă şi se întăreşte solidaritatea de clasă a muncitorilor.

Întrecerea socialistă contribuie în acelaşi timp la ridicarea continuă a nivelului tehnico-cultural al masei de muncitori — cerinţă a progresului tehnic în toate ramurile economiei naţionale. În ţara noastră creşte necontenit greutatea specifică a muncitorilor calificaţi, care îşi însuşesc şi-şi ridică cunoştinţele tehnice necesare atît la locul de muncă, cît şi în cadrul învăţămîntului profesional de diferite grade. Totodată, datorită posibilităţilor largi create de regimul nostru democrat-popular pentru calificarea lor superioară, numeroşi muncitori au intrat şi intră în rîndurile inginerilor şi tehnicienilor, constituind nucleul cel mai avansat al noii intelectualităţi.

În trezirea interesului ce se manifestă într-o măsură mult sporită faţă de calificarea profesională şi însuşirea tot mai temeinică a noii atitudini faţă de muncă, un rol hotărîtor îl joacă faptul că în industria noastră se aplică în mod consecvent principiul socialist de repartiţie : „de la fieçare după capacitatea sa, fiecăruia după munca sa", creşterea producţiei fiind pusă în slujba satisfacerii crescînde a nevoilor materiale şi culturale ale celor ce muncesc. În consecinţă, salariul real al lucrătorilor

[1] Cf. *Scînteia* nr. 4401 din 19 decembrie 1958.

din sectorul socialist de stat a crescut în perioada 1950—1958 cu aproape 60%[1], iar prin aplicarea măsurilor luate în conformitate cu hotărîrea plenarei C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959, el a înregistrat o nouă creştere simţitoare. Măsurile plenarei privind majorarea salariilor şi pensiilor, reducerea impozitelor pe salarii şi micşorarea preţurilor de vînzare la peste 2 600 sortimente de produse industriale şi alimentare, aduc oamenilor muncii un spor net de venituri de 4,7 miliarde lei anual [2].

Grija permanentă a partidului şi a statului democrat-popular în direcţia ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii se reflectă totodată, în sporirea continuă a cheltuielilor destinate sănătăţii şi odihnei celor ce muncesc, învăţămîntului şi altor sectoare din domeniul social-cultural, construcţiilor de locuinţe ş.a.m.d. Din cheltuielile social-culturale ale statului, pentru fiecare familie de muncitor revine în medie după calcule estimative, peste 3 000 lei pe an [3].

Muncitorii din ţara noastră nu se mai tem de crize şi şomaj — însoţitoare inevitabile ale capitalismului — care pe baza reorganizării socialiste a vieţii economice, au dispărut cu desăvîrşire. Dimpotrivă, dezvoltarea economiei noastre naţionale conform legii reproducţiei socialiste lărgite, industrializarea socialistă a Romîniei democrat-populare, determină o neîncetată *creştere numerică* a clasei muncitoare. Ritmul rapid al acestei creşteri ni-l arată faptul că, în timp ce în 1950 în sectorul socialist au lucrat doar aproximativ 1 200 000 de muncitori, deja după datele din 1 iulie 1957 numărul lor total depăşea cifra de 2 milioane [4].

Un asemenea ritm de creştere prezintă o importanţă socială excepţională : el duce (şi a dus într-adevăr) la *sporirea considerabilă a greutăţii specifice a clasei muncitoare — clasa conducătoare a societăţii noastre — în raport cu populaţia ţării*, întărind baza socială a regimului democrat-popular. În această privinţă, trebuie să mai avem în vedere şi următoarele :

a) Lichidarea disproporţiilor uriaşe moştenite din trecut, în privinţa repartizării teritoriale a forţelor de producţie face ca prezenţa directă şi influenţa pozitivă a clasei muncitoare să se facă din ce în ce mai simţite în *toate* regiunile ţării ;

b) Datorită creării unor ramuri industriale noi — necunoscute în trecut — apar *noi detaşamente* ale clasei muncitoare ; printre acestea se numără lucrătorii de la S.M.T. şi gospodăriile agricole de stat, avînd un uriaş rol economic şi politic în transformarea socialistă a satelor şi în cimentarea continuă a alianţei muncitoreşti-ţărăneşti ;

c) Creşterea cu precădere a industriei grele — şi, în cadrul ei, a ramurii producătoare de mijloace de producţie — determină modificări substanţiale în însăşi structura internă, în componenţa clasei muncitoare şi anume : *mărirea continuă a ponderei numerice a nucleului cel mai înaintat*

---

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută în şedinţa plenară a C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958*, Ed. politică, Buc., 1958 6,4.

[2] Cf. *Raportul tov. Gh. Gheorghiu-Dej la şedinţa plenară a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959*, în *Scînteia*, nr. 4576 din 16 iulie, 1959.

[3] Cf. *ibidem*.

[4] Cf. *Anuarul statistic al R.P.R., 1958*, p. 74 şi 77.

al muncitorimii, cel mai înaintat atît din punct de vedere tehnic-profesional, cît şi din punct de vedere politic, al conştiinţei sale de clasă.

După cum se ştie, tocmai industria producătoare de maşini — temelia progresului tehnic în toate compartimentele economiei naţionale — presupune cea mai înaltă calificare în muncă şi cea mai largă viziune tehnologică. În acelaşi timp, aşa cum a subliniat Lenin, „principala bază materială a dezvoltării conştiinţei de clasă a proletariatului o constituie marea industrie...” [1]. Concentrarea unui număr crescînd de muncitori în întreprinderile gigantice ale industriei grele, are deci consecinţe pozitive nemijlocite asupra competinţei şi conştiinţei clasei muncitoare, asupra unităţii şi forţei ei, asupra nivelului ei de organizare.

Prin urmare, însuşi mersul construcţiei socialiste determină *întărirea* rolului conducător al clasei muncitoare, creşterea capacităţii ei *subiective* de a-şi îndeplini acest rol pe care îl rezervă situaţia ei *obiectivă*.

*

Studiind evoluţia structurii de clasă a ţării noastre în etapa istorică de după 23 August 1944, trebuie să urmărim cu mare atenţie şi *schimbările survenite în situaţia şi natura socială a ţărănimii*.

Această atenţie este necesară nu numai datorită faptului că, masele ţărăneşti au constituit şi constituie principalul aliat al clasei muncitoare în lupta ei pentru democraţie şi socialism, ci şi în virtutea însăşi a ponderei lor extrem de accentuate în populaţia totală a ţării noastre. Conform datelor furnizate de recensămîntul din 21 februarie 1956, procentajul populaţiei rurale se cifra atunci la 68,7% [2], din care aproximativ 90% se ocupa cu agricultura şi silvicultura; iar înainte de război, greutatea ei specifică era şi mai mare, reprezentînd în 1930, de pildă, 78,6% din populaţia totală a ţării [3].

Ceea ce caracteriza însă în principal ţărănimea în Romînia burghezo-moşierească, era nu atît forţa sa numerică, cît lipsa ei de omogenitate, fărîmiţarea ei social-economică din ce în ce mai puternică.

După cum se ştie, masele ţărăneşti îşi bazează traiul pe mica producţie — cea mai înapoiată formă economică — sortită pieirii inevitabile în urma acţiunii legilor implacabile ale capitalismului. Rezultatul social al procesului obiectiv de subminare în orînduirea burgheză a însăşi temeliei *existenţei de clasă* a ţărănimii, este tendinţa diferenţierii, a descompunerii ei continue, în sensul că o mică parte a ţăranilor se ridică în rîndurile burgheziei sătești, în timp ce majoritatea lor se proletarizează treptat.

Pînă la 23 August 1944, satul romînesc ilustra clar această tendinţă. Coexistenţa rămăşiţelor semifeudale cu dezvoltarea capitalistă a agriculturii, a făcut ca ţărănimea—opusă în ansamblul ei clasei moşiereşti — să apară totuşi puternic divizată în mai multe pături cu poziţii economice şi atitudini politice radical deosebite şi anume: proletariatul

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, p. 414.
[2] Cf. *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1958, p. 55.
[3] Cf. *Ibidem*.

agricol, țărănimea săracă (cu gospodăria mică) și țărănimea mijlocașă, de o parte, și chiaburimea (burghezia sătească), de altă parte. Faptul că în 1930 se găseau chiar și conform datelor oficiale, circa 700 000 de țărani complet lipsiți de pămînt [1] și că, în același an, 74,9% din totalul gospodăriilor agricole — cele de sub 5 ha — nu posedau decît doar 28% din suprafața agricolă [2], că exploatarea moșierească și chiaburească s-a bucurat de un sprijin nelimitat din partea cercurilor guvernante ale vechii Românii etc., explică limpede cauzele radicalizării continue a maselor nevoiașe de la sate, combativitatea și forța lor revoluționară crescînde; manifestîndu-se din plin — sub conducerea clasei muncitoare — după 23 August 1944, aceste mase au contribuit puternic la transformările mari și rapide din țara noastră în ce privește poziția politică și situația economică, componența internă și fizionomia de clasă a țărănimii.

Care sînt schimbările principale ce s-au produs în aceste direcții în anii revoluției populare?

1. Trebuie subliniat, mai întîi, că o dată cu instaurarea la 6 Martie 1945 a regimului democrat-popular, țărănimea a încetat de a mai fi o clasă asuprită politicește; dimpotrivă, alături de proletariat și în frunte cu acesta, ea a devenit o forță socială *participantă la puterea de stat*. Trecerea ulterioară — la sfîrșitul anului 1947 — de la dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și țărănimii la dictatura proletariatului, a însemnat ridicarea pe o treaptă *nouă* a alianței politice a celor două clase și crearea unor posibilități *sporite* pentru atragerea maselor muncitoare de la sate la conducerea treburilor statului.

2. Regimul nostru democrat-popular a inaugurat *o linie de dezvoltare cu desăvîrșire nouă în regrupările de clasă la țară.*

Pe lîngă procesul cel mai însemnat, și anume formarea unei țărănimi noi, cooperatiste, trăsăturile caracteristice acestei linii, așa cum a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej în aprilie 1958, sînt următoarele: „Din masa țărănimii individuale cu gospodărie mică un număr din ce în ce mai mare trece în rîndurile mijlocașilor. Unii mijlocași, ca urmare a acțiunii legilor obiective ale micii producții de mărfuri, intră în rîndurile chiaburimii ca elemente capitaliste noi. În același timp, ca efect al politicii de îngrădire a chiaburimii, precum și în urma fărîmițării naturale a proprietății agricole individuale, mai multe elemente capitaliste de la sate decad din situația de chiaburi..." [3].

Încă în etapa desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice în țara noastră, a fost *stăvilit simțitor procesul de pauperizare și ruinare a gospodăriilor mici și mijlocii* — proces caracteristic economiei capitaliste.

Acest succes de mare însemnătate era legat, înainte de toate, de urmările social-economice ale reformei agrare din 1945 — înfăptuită la chemarea P.C.R. de către masele țărănești conduse de proletariat și legife-

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 181.
[2] Calcul după datele din *Enciclopedia Romîniei*, vol. III, p. 1064.
[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Pentru consolidarea și dezvoltarea sectorului socialist al agriculturii, pentru sporirea producției agricole*, Ed. politică, 1958, p. 26—27.

rată de guvernul democratic. Datorită reformei, țărănimea a scăpat de sub jugul formelor semifeudale de exploatare; pe seama suprafețelor repartizate în mod gratuit celor nevoiași, s-au putut întemeia aproximativ 400 000 de gospodării noi, iar alte peste 500 000 de gospodării mici și-au sporit întinderea stăpînită pînă atunci [1]. Un rol uriaș au jucat și măsurile ulterioare ale puterii populare, puse în slujba intereselor maselor țărănești și îndreptate din ce în ce mai direct împotriva tendințelor acaparatoare ale chiaburimii, care speculînd greutățile anilor de după război (greutăți legate de lipsa de inventar agricol, de clima nefavorabilă etc.), încerca să deposedeze de pămînturile lor pe țăranii muncitori.

O dată cu trecerea la construcția socialistă, s-a ascuțit lupta de clasă dintre țărănimea săracă și mijlocașă, pe de o parte, și chiaburime, pe de altă parte, iar politica de clasă a partidului și statului nostru democrat-popular a fost aplicată la sate, cu neabătută fermitate.

Această politică concretizată printre altele atît în îngrădirea consecventă a exploatării chiaburești, cît și în acordarea unui sprijin material permanent maselor muncitoare de la sate, în cele mai variate forme (credite, utilaj, semințe selecționate, asistență agrozootehnică, dezvoltarea cooperației etc.) — n-a întîrziat să-și arate roadele, după cum vedem din tabelul de mai jos [2]:

Greutatea specifică a principalelor categorii sociale la sate în ianuarie 1948 și decembrie 1955
(în% față de totalul gospodăriilor agricole)

Categoria socială	ian. 1948	dec. 1955
Proletari agricoli	2,5	sub 1,0
Țărani muncitori cu gospodărie mică	cca. 57,0	45,2
Țărani muncitori cu gospodărie mijloc.	34,0	40,5
Membrii ai gospodăriilor colective	—	5,5
Membrii ai întovărășirilor agricole	—	5,8
Chiaburi	5,5	2,0

Din aceste cifre reiese, mai întîi, scăderea numerică considerabilă a proletarilor agricoli. Numărul lor s-a redus în mod brusc încă în urma reformei agrare, ajungînd în 1948 la aproximativ 250 000 de oameni. Ulterior, pe măsura înaintării operei de construire a socialismului, o mare parte din proletariatul agricol a luat drumul industriei și agriculturii socialiste. Iar ca urmare a traducerii în viață a recentului Decret privitor la lichidarea rămășițelor exploatării omului de către om în agricultură, categoria socială a proletarilor agricoli va dispare cu desăvîrșire.

---

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 188.
[2] *Rezoluții și Hotărîri ale C.C. al P.M.R.*, vol. 1, 1948-1950, ediția a 2-a, E.P.L.P., 1952, p. 95.

Țărănimea cu gospodărie mică, care în trecut avea o preponderență absolută în satele noastre, și-a pierdut de asemenea mult din greutatea ei specifică. Restrîngerea numerică a micilor gospodării individuale se explică în principal printr-o asemenea consolidare economică a acestora, încît au ajuns la nivelul unei categorii superioare și anume : la cel al gospodăriilor mijlocașe.

Această concluzie își găsește confirmarea în faptul că, așa cum reiese din tabloul dat, în anii revoluției socialiste din țara noastră am asistat la o creștere permanentă a greutății specifice a mijlocașilor.

Tendința mijlocizării satelor noastre — mărturie deosebit de semnificativă a regrupărilor de clasă în mediul rural, specifice perioadei de trecere de la capitalism la socialism — a avut și are o mare însemnătate economică și politică.

Importanța economică a acestei tendințe rezidă în aceea că ea duce atît la sporirea producției destinate pieții — gospodăriile mijlocașe fiind, de obicei, furnizoare de produse agricole marfă — cît și la ridicarea continuă a nivelului de trai al maselor muncitoare de la sate. Acest lucru se reflectă cel mai bine în consumul lor crescut. Regimul democrat-popular a pus capăt proastei alimentații a oamenilor muncii de la sate, care dădea naștere în vechea Românie unor fenomene de degradare biologică. Astfel, după datele din 1953, consumul de produse vegetale a sporit pe cap de locuitor — față de 1938—cu circa 50% la grîu, secară și porumb și cu 150% la cartofi[1]; între anii 1954 — 1958, consumul anual al familiilor de țărani muncitori a crescut la carne și grăsimi de 1,4 ori, la unt de 1,5 ori, la zahăr de 7 ori, la lapte de 1,3 ori, la ouă de 1,6 ori, la pîine de 1,2 ori [2]. În ce privește vînzările de mărfuri cu amănuntul prin comerțul socialist, între anii 1950—1957 ele au crescut în mediul rural de 2,53 ori [3].

Datorită consecințelor sale binefăcătoare asupra standardului de viață al maselor muncitoare de la sate, procesul mijlocizării are o mare importanță și din punct de vedere politic, făcînd să se întărească necontenit atașamentul țărănimii față de puterea de stat a clasei muncitoare, încrederea ei în justețea politicii partidului nostru de transformare socialistă a agriculturii.

3. Locul central în multiplele schimbări survenite în anii revoluției socialiste în structura socială a satelor din R.P.R., îl ocupă *modificarea treptată a însăși naturii de clasă a țărănimii*, a situației sale obiective și subiective, pe baza și în urma prefacerilor radicale în existența sa materială, o dată cu transformarea socialistă a sectorului micii producții agricole. „Creșterea necontenită a numărului țăranilor colectiviști și întovărășiți reprezintă *procesul de naștere și dezvoltare a unei țărănimi noi*, care se orientează tot mai puternic spre tehnica modernă, spre munca în comun, spre proprietatea colectivă" [4].

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, E.S.P.L.P., Buc., 1955, p. 708.

[2] Cf. *Contemporanul*, nr. 19 (657) din 15 mai, 1959.

[3] Cf. *Anuarul statistic al R.P.R.*, 1958, p. 191.

[4] Congresul al II-lea al P.M.R., E.S.P.L.P., Buc., 1956, p. 42 (subl. ns. — *GH. CH.*).

Acest proces — infirmare elocventă a teoriilor burgheze potrivit cărora țărănimea ar fi, chipurile, „refractară" socialismului — este rodul traducerii consecvente în viață a politicii leniniste a partidului nostru de transformare socialistă a agriculturii.

Începutul acestui proces a fost marcat de înființarea în anii 1949—1950 a primelor unități ale cooperației de producție în agricultură și de atunci el înaintează neîntrerupt — cu un ritm chiar mult sporit în ultimii ani. Astfel, dacă în timpul lucrărilor celui de-al II-lea Congres al P.M.R. (1955) ponderea gospodăriilor țărănești încadrate în G.A.C. și întovărășiri se cifra — la aproximativ 11,3%, pînă în iulie a.c., din numărul total de 3,6 milioane familii țărănești aproape 2 500 000 familli s-au unit în formele socialist-cooperatiste de producție din agricultură [1].

Prin urmare, astăzi majoritatea populației rurale din țara noastră o constituie deja țărănimea *socialistă* în formare, a cărei greutate specifică crește simțitor. Natura socială a acestei țărănimi noi se deosebește în mod fundamental, calitativ, de cea a țăranului mic producător de mărfuri, căruia îi este specifică o natură dublă, generată de situația sa obiectivă de om al muncii, și, în același timp, de proprietar.

Aici se cere precizat, însă, că noua clasă în constituire nu are încă la noi o componență pe deplin unitară, datorită gradului diferit de maturitate socialistă a formelor cooeratiste de producție existente.

În consecință, noua țărănime din țara noastră va deveni cu desăvîrșire omogenă, din punct de vedere social, doar atunci, cînd masele țărănești cooperativizate vor fi ajuns să se încadreze *în întregime* în forma *cea mai consecvent socialistă* a cooperației agricole de producție în R.P.R. — gospodăria agricolă colectivă.

Ceea ce caracterizează în principal țărănimea din țara noastră, este *eliberarea ei deplină de sub jugul oricărei exploatări.* Proprietatea de grup a țărănimii colectiviste asupra pămîntului și altor mijloace de producție, munca colectivă și aplicarea consecventă a principiului socialist de retribuție, exclud atît posibilitatea cît și rostul vînzării-cumpărării de forțe de muncă și duc la stabilirea unor relații de strînsă colaborare și ajutor reciproc între oameni.

Țăranii—membri ai gospodăriilor agricole și colective—devin oameni *pe deplin egali între ei din punct de vedere social*, avînd cu toții *același* raport față de mijloacele de producție aflate în proprietate socialistă. Inegalitatea materială existentă între ei în privința bunurilor menite să satisfacă *nevoi personale* nu dă și nu poate da naștere vreunei diferențieri *de clasă.*

Pe baza proprietății colective asupra mijloacelor de producție, se schimbă radical caracterul și eficacitatea muncii depuse, precum și rolul țăranilor în organizarea ei socială.

Căpătînd un caracter *nemijlocit social* și fiind pe deplin *eliberată de exploatare,* munca în comun (care deschide de altfel calea calificării și specializării multilaterale) devine incomparabil *mai productivă* decît era

[1] Cf. *Raportul tov. Gh. Gheorghiu-Dej la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959,* în *Scînteia,* nr. 4576 din 16 iulie 1959.

pînă atunci. Drept dovadă stau recoltele bogate obținute de colectiviști. În 1958, de pildă, producția medie la ha în gospodăriile agricole colective a depășit cea realizată în sectorul individual la grîu — cu 27%, la porumb — cu 37%, ș.a.m.d. [1].

Noua țărănime are un rol radical deosebit în organizarea *socială a muncii*. Natura profund democratică a formelor socialist-cooperatiste de producție permite participarea largă și permanentă a membrilor lor la conducerea și soluționarea tuturor treburilor obștești, valorificarea maximă a aptitudinilor lor organizatorice și gospodărești.

Principalul stimulent material în această privință îl constituie faptul că noul sistem de proprietate și de muncă duce la schimbări radicale și pe tărîmul repartiției.

Aplicarea principiului socialist de retribuire face să dispară definitiv decalajul permanent din trecut între *munca* depusă și *rezultatul* ei (strict limitat de posibilitățile micii producții de mărfuri), decalaj existent în defavoarea acestuia din urmă. Cooperarea în muncă, bazată pe folosirea celor mai înaintate cuceriri ale tehnicii și științei, deschide calea unei creșteri rapide a bunăstării materiale și spirituale a *întregii mase* de țărani.

Superioritatea gospodăriilor agricole colective față de mica producție se concretizează, în ultima instanță, în nivelul de trai mai ridicat al colectiviștilor. Acest lucru ni-l arată consumul lor alimentar crescut, care în 1958 a depășit pe cel al țăranilor cu gospodărie individuală (inclusiv chiaburii) cu 22% la carne și grăsimi, cu 36,3% la făină de grîu și secară, cu 43,7% la zahăr, cu 40,3% la brînzeturi, cu 4,9% la ouă[2].

Toate acestea au devenit posibile, întrucît noua țărănime își bazează existența nu pe proprietatea privată și munca izolată, ci pe proprietatea *colectivă* și munca *colectivă*, care la rîndul lor asigură transformarea treptată a *conștiinței* țăranilor, în direcția unei psihologii și atitudini socialiste. Principiul colectivismului respectarea cerințelor sale în toate problemele, trebuie să fie, deci, linia de conduită a mișcării cooperatiste.

Promovarea consecventă a principiului amintit este cu atît mai importantă, cu cît trecutul ei de mic proprietar lasă anumite urme temporare în mentalitatea țărănimii colectiviste.

Nu trebuie pierdut din vedere, totodată, faptul că țărănimea colectivistă este *o clasă distinctă*. Prin cooperație — singura cale de trecere spre socialism acceptabilă pentru pătura micilor producători — își găsește rezolvare, sarcina socializării mijloacelor de producție și a muncii; din gradul inferior de maturitate socialistă a proprietății de grup în raport cu proprietatea de stat a întregului popor derivă o serie de deosebiri de clasă — *neesențiale* — dintre noua țărănime și clasa muncitoare.

Dar, ceea ce este extrem de important este că, reprezentînd *„...o adevărată revoluție care transformă din temelii relațiile social-economice la țară, întregul mod de trai al țărănimii muncitoare, toată înfățișarea statului*

[1] Cf. *Comunicatul Direcției Centrale de Statistică, asupra îndeplinirii Planului de Stat al R.P.R. pe anul 1958*, *Probleme economice* nr. 4/1959, p. 168.

[2] Cf. *idem*, p. 170.

nostru" [1], calea cooperației crează toate condițiile necesare atingerii acestui obiectiv final; spre el duce procesul dialectic de *naștere ca clasă* a țărănimii *socialiste*.

*

În procesul transformărilor revoluționare din ultimii 15 ani, între clasele fundamentale ale societății noastre — muncitorii și țăranii — s-a închegat o alianță indestructibilă. Făurită în bătălia istorică pentru pămînt și consolidată apoi necontenit, pe temeiul legăturilor politice și economice tot mai strînse dintre oraș și sat, în focul luptei pentru progresul social rapid al Romîniei noi, alianța celor două clase considerată de Lenin drept „alfa și omega Puterii Sovietice" [2], „principiul suprem al dictaturii proletariatului" [3] a devenit izvorul forței invincibile a orînduirii noastre de stat. „Alianța muncitorească-țărănească — arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej — este baza de neclintit a puterii statului democrat-popular, chezășia rezolvării cu succes a sarcinii de construcție socialistă a agriculturii, a creării unei economii socialiste unitare la oraș și sate" [4].

Pe măsura îndeplinirii operei de colectivizare a agriculturii, alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare — în care rolul conducător îi revine clasei muncitoare — se ridică pe o treaptă *superioară*. Ea se transformă, — din alianța de luptă a unor clase care deși au interese fundamentale comune, diferă între ele din punct de vedere economic, politic, social și ideologic, în alianță *socialistă* a unor clase care se caracterizează *în esență* prin *aceeași* situație economică, orientare politică, configurație socială și concepție despre lume. Alianța lor este *întruchiparea unității moral-politice în dezvoltare a întregului popor*, este nucleul în jurul căruia se unesc celelalte categorii de oameni ai muncii.

Printre acestea figurează și pătura *meșteșugărească*. Exploatați și condamnați la un trai cu totul neîndestulător, micii meseriași din trecut au ales și ei, în majoritatea lor, calea socialismului, încadrîndu-se fie în întreprinderile de stat, fie în cooperativele de producție meșteșugărești și transformîndu-și astfel întregul mod de viață. Prin gradul de maturitate socialistă și natura lor de clasă, meșteșugarii cooperativizați se aseamănă mult cu țăranii colectiviști, de care se deosebesc însă prin locul lor *diferit* în diviziunea socială a muncii.

Deosebit de însemnate sînt schimbările înnoitoare ce s-au produs în țara noastră în componența și orientarea, în situația și rolul *intelectualității*.

După cum se știe, intelectualitatea nu constituie o clasă aparte, deoarece nu ocupă o poziție de sine stătătoare în sistemul producției sociale; de altfel, recrutîndu-și elementele *din diferite* clase, ea este o pătură de obicei neomogenă din punct de vedere social.

Acest lucru este valabil și în cazul intelectualității noastre. Dar, spre deosebire de trecut — cînd cea mai mare parte a intelectualilor pro-

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, Buc., 1959, p. 19.

[2] Vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 32, p. 322.

[3] *Idem*, p. 497.

[4] *Congresul al II-lea al P.M.R.*, E.S.P.L.P., 1956, p. 41.

venea din sînul burgheziei şi micii burghezii, al claselor avute, care dispunînd de baza materială necesară instruirii îi educa după chipul şi asemănarea sa, pentru a-i putea folosi ca instrumente ale exploatării — în regimul nostru democrat-popular se urmăreşte ca atît componenţa cît şi fizionomia socială a intelectualităţii să reflecte *din ce în ce mai fidel* structura de clasă *reală* a societăţii noastre, formată în majoritate covîrşitoare din muncitori şi ţărani.

Ridicarea clasei muncitoare la rangul de clasă conducătoare de stat, a deschis larg porţile şcolilor de toate gradele — al căror număr a crescut în mod considerabil — pentru copii oamenilor muncii; în institutele de învăţămînt superior, de pildă, ei ocupă astăzi peste 90% din totalul locurilor[1]. Totodată, muncitorilor din producţie li s-au acordat mari înlesniri (concediu de studii plătit, scutire de taxe şcolare etc.) ca să-şi poată completa studiile. Astfel sub îndrumarea partidului şi cu sprijinul material al statului, s-a creat şi se dezvoltă continuu — în mod organizat, planificat — o intelectualitate *nouă*, socialistă, provenită din popor, pe care-l şi sluţeşte.

În acelaşi timp, în anii transformărilor revoluţionare s-a modificat treptat atitudinea vechii intelectualităţi. Prefacerile survenite în orientarea politică a acesteia s-au produs în lupta continuă împotriva presiunii duşmanului de clasă, al cărui interes deosebit faţă de ea se explică atît prin caracterul ei şovăielnic, cît şi prin influenţa considerabilă pe care ea o exercită asupra unor cercuri largi ale opiniei publice. Datorită realizărilor de însemnătate istorică ale regimului nostru democrat-popular în toate domeniile vieţii — inclusiv pe tărîm cultural — şi a politicii juste — plină de grijă şi înţelegere faţă de intelectualitate — a Partidului Muncitoresc Romîn, cea mai mare parte a vechii intelectualităţi şi-a legat soarta în mod sincer de cauza clasei muncitoare, punîndu-şi întreaga capacitate creatoare în slujba operei de construire a socialismului.

„În această activitate — sublinia tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, — intelectualitatea veche se transformă şi se contopeşte cu noile generaţii de intelectuali, formaţi în anii puterii populare, alcătuind un unic detaşament al intelectualităţii legate de popor, devotată construcţiei socialiste şi înconjurată de dragostea şi preţuirea tuturor celor ce muncesc" [2].

Această dragoste şi preţuire exprimă recunoaşterea de către întregul popor muncitor a importantelor *funcţii sociale noi* pe care le-au de îndeplinit şi le îndeplinesc în majoritatea lor, intelectualii din ţara noastră. Ei îşi aduc aportul preţios la satisfacerea nevoilor materiale şi spirituale mereu crescînde ale celor ce muncesc, contribuind la revoluţia culturală în plină desfăşurare şi la formarea culturii noi, la vertiginosul progres tehnic şi ştiinţific pus în slujba perfecţionării producţiei socialiste.

În ce priveşte aspectul din urmă, un rol însemnat îl joacă faptul că, paralel cu modificarea structurii ei sociale şi sub influenţa puternică a acesteia, s-au realizat schimbări importante şi în *compoziţia profesională* a intelectualităţii.

[1] Cf. *Scînteia*, nr. 4453 din 20 februarie 1959.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică, 1959, p. 23.

În trecut, înapoierea economică a Romîniei burghezo-moşiereşti şi-a spus cuvîntul şi în această privinţă. Pe lîngă faptul că era relativ puţin numeroasă, intelectualitatea noastră se caracteriza pe atunci printr-o componenţă unilaterală. Nici nu putea fi altfel, căci în 1938, de pildă, din numărul total al studenţilor aflaţi în instituţiile de învăţămînt superior, numai 9,2% urmau institutele tehnice, 3,9% institutele agronomice, în timp ce aproape 30% din totalul studenţilor urmau facultatea de drept [1].

În momentul de faţă, situaţia este cu totul deosebită faţă de cea din trecut. Pentru a satisface nevoia de cadre de specialişti a industrializării socialiste a ţării şi a transformării socialiste a agriculturii, un mare avînt a luat învăţămîntul profesional şi tehnic, învăţămîntul superior tehnic şi agronomic, care în ultimii zece ani au dat economiei naţionale peste 280 000 de muncitori calificaţi, 128 000 tehnicieni şi aproape 100 000 ingineri de diferite specialităţi [2]. În sporirea mai departe a greutăţii specifice a intelectualităţii tehnice, crescută din popor, o mare contribuţie va aduce aplicarea hotărîrii C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R., privind îmbunătăţirea învăţămîntului seral şi fără frecvenţă de cultură generală şi superior, călăuzită după principiul că „drumul cel mai sigur spre învăţămîntul superior, spre o calificare profesională înaltă duce prin şcoala muncii în uzină, în fabrică, în mină, în gospodăria agricolă de stat, în gospodăria agricolă colectivă" [3].

În sfîrşit, trebuie subliniat că în urma activităţii educative rodnice desfăşurate prin toate mijloacele de partid, în sînul intelectualităţii noastre predomină din ce în ce mai mult specialistul de tip nou — om a cărui bună pregătire profesională este întregită de un larg orizont cultural şi politic, de un înalt nivel de conştiinţă patriotică socialistă. Acest intelectual este nu numai un specialist competent, dar şi un *militant* activ pentru victoria noilor rînduieli din ţara noastră.

★

Cele arătate pînă acum ne dau imaginea bazei sociale largi pe care se sprijină regimul democrat-popular — forţa unită a muncitorimii, ţărănimii şi intelectualităţii, forţă care îmbrăţişează majoritatea covîrşitoare a poporului. Tocmai puterea imensă a acestei majorităţi a asigurat *desfiinţarea succesivă a claselor exploatatoare* în ţara noastră.

În desfăşurarea istorică a acestui proces, primul rezultat al luptei revoluţionare a oamenilor muncii, conduşi de partid, a fost *lichidarea clasei moşierilor*. Conform prevederilor Decretului-lege din 22 martie 1945 privind reforma agrară, au fost expropiate fără despăgubiri toate pămînturile aparţinînd colaboraţioniştilor, criminalilor de război, absenteiştilor şi transfugilor, precum şi acele terenuri agricole care depăşeau limita maximă admisă de 50 ha. În categoriile menţionate au intrat 28 218

---

[1] Cf. *Scînteia*, nr. 4453 din 20 februarie 1959.

[2] Cf. *Hotărîrea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R., privind îmbunătăţirea învăţămîntului seral şi fără frecvenţă de cultură generală şi superior*, în *Scînteia*, nr. 4469 din 11 martie 1959.

[3] *Ibidem*.

moşii [1], totalizînd o suprafaţă de 1 468 000 ha. Ulterior, în 1948, statul a expropiat şi sutele de mii de ha aparţinînd domeniilor regale — care iniţial au fost exceptate prin lege, — iar la 2 martie 1949 au fost confiscate şi resturile avuţiilor moşiereşti. În consecinţă, problema lichidării moşierimii ca clasă a căpătat o rezolvare deplină.

În faza desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice partidul nu putea să-şi pună şi nici nu şi-a pus ca obiectiv imediat, desfiinţarea clasei capitaliştilor. Premisele politice şi economice pe care le presupune înfăptuirea acestui act revoluţionar, pe atunci încă nu erau coapte.

Instaurarea dictaturii proletariatului a creat însă posibilitatea, iar cerinţele dezvoltării continue şi planificate a forţelor de producţie, precum şi pericolul politic legat de persistenţa puterii economice a capitaliştilor — a determinat necesitatea preluării de către stat a principalelor mijloace de producţie. Una din consecinţele sociale ale actului naţionalizării de la 11 iunie 1948 a fost *desfiinţarea burgheziei industriale, financiare, precum şi a marii burghezii comerciale.* Ulterior, ca urmare a politicii statului de îngrădire a exploatării, au fost eliminaţi în proporţie crescîndă atît proprietarii întreprinderilor mici nenaţionalizate, cît şi cea mai mare parte a comercianţilor particulari rămaşi în anumite sectoare ale circulaţiei mărfurilor, care se ocupau de speculă, încercînd să creeze greutăţi în sfera schimbului.

După dispariţia moşierimii şi a majorităţii covîrşitoare a burgheziei orăşeneşti, alături de rămăşiţele acesteia din urmă a rămas o singură clasă exploatatoare şi anume : *chiaburimea.*

În ţara noastră, chiaburii alcătuiau cel mai numeros detaşament al burgheziei. După datele statistice din 1948 ei stăpîneau aproximativ 5,5% din totalul gospodăriilor agricole individuale, iar plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949 considera mai aproape de realitate un procentaj de 6—10% [2]. Dar forţa burgheziei săteşti nu consta numai în ponderea ei numerică, cît mai ales în puterea economică a gospodăriilor pe care le deţinea, ca şi în activitatea politică duşmănoasă a chiaburilor. În 1948, de pildă, în comparaţie cu gospodăriile ţărăneşti mici şi mijlocii, gospodăriilor chiabureşti le reveneau în medie de 4 ori mai mult pămînt, o suprafaţă de vie altoită de 8 ori mai mare, de livadă de 5 ori, iar de pădure de 11 ori mai mare, apoi de 3 ori mai multe animale de muncă, de 2 ori mai multe vaci, de 3 ori mai mulţi porci, de 2 ori mai multe pluguri, de 12 ori mai multe semănători şi de 8 ori mai multe secerători [3]. Totodată, datorită poziţiilor ei economice şi activităţii politice pe care o desfăşoară, precum şi datorită faptului că îşi ducea viaţa în mijlocul oamenilor muncii de la sate, burghezia sătească reuşea să-şi menţină influenţa temporară asupra unei părţi însemnate a ţăranilor muncitori.

Luînd în considerare toate acestea, Plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949 a trasat linia politicii de îngrădire a chiaburimii, în

---

[1] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 51.

[2] Cf. *Scrisoarea C.C. al P.M.R. către toate organizaţiile partidului şi către toţi membrii de partid cu privire la rezultatele reformei băneşti şi sarcinile partidului* (15 martie 1952), în *Lupta de clasă* nr. 5/1952, p. 7.

[3] Cf. Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 201.

scopul de a apăra interesele maselor muncitoare de la sate, de a împiedica întărirea economică a gospodăriilor agricole chiabureşti, bazate pe exploatare, şi de a anihila influenţa profund dăunătoare a burgheziei săteşti [1].

Traducerea în viaţă a liniei partidului a avut ca rezultat, printre altele, o simţitoare scădere a greutăţii specifice a gospodăriilor chiabureşti, a căror pondere în totalul gospodăriilor agricole s-a micşorat de la 5,5% în ianuarie 1948, la 2% în decembrie 1955; procesul de eliminare treptată a burgheziei săteşti a continuat şi în ultimii ani.

Dar în ciuda îngustării sferei relaţiilor de exploatare, în numeroase sate continuau să dăinuie o serie de rămăşiţe ale acestora. Stăpînind terenuri agricole pe care nu le puteau cultiva ei singuri, elementele chiabureşti dădeau ţăranilor muncitori pămînt „în parte" sau în arendă, ori foloseau muncă străină. Astfel, ei îşi însuşeau — în natură sau în bani — o bună parte din roadele muncii altora. În acelaşi timp, ei exploatau nu numai pe ţăranii muncitori, ci şi pe muncitorii de la oraşe, cărora le vindeau la preţ de speculă producţia-marfă realizată.

Succesele uriaşe obţinute în ultimul timp în toate domeniile vieţii sociale, au evidenţiat puternic caracterul profund perimat al acestor rămăşiţe ale trecutului. Desfiinţarea lor a devenit o necesitate obiectivă, determinată atît de mersul din ce în ce mai ascendent al construcţiei socialiste, cît şi de însuşi scopul socialismului.

Acestei necesităţi îi răspunde *Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale a R.P.R. pentru lichidarea rămăşiţelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură, în scopul ridicării continue a nivelului de trai material şi cultural al ţărănimii muncitoare şi al dezvoltării construcţiei socialiste* [2] —emis la 28 martie 1959 — care a interzis darea în parte sau în arendă a terenurilor agricole, precum şi orice alt fel de exploatare a muncii străine de către producătorii agricoli şi a dispus trecerea suprafeţelor care depăşesc puterea de muncă a chiaburilor în folosinţa gospodăriilor agricole colective sau a altor unităţi agricole socialiste.

Experienţa noastră evidenţiază justeţea deplină a indicaţiei leniniste potrivit căreia în ţările cu un sector mai mult sau mai puţin întins al micii producţii de mărfuri, lichidarea chiaburimii ca clasă — parte componentă integrantă a luptei pentru reorganizarea socialistă a satelor — presupune în mod obligatoriu ajungerea *prealabilă* într-un stadiu *înaintat* al cooperativizării agriculturii [3].

Trebuie să avem în vedere, printre altele, faptul că desfiinţarea gospodăriilor chiabureşti îşi găseşte justificarea doar atunci, cînd există deja premisele *socializării* acestor bunuri şi cînd formele socialiste de economie sînt capabile să asigure *înlocuirea* producţiei-marfă a sectorului parti-

---

[1] Vezi *idem*, p. 215—216.

[2] Vezi *Scînteia*, nr. 4485 din 29 martie 1959.

[3] Vezi *Rezoluţiile şi Hotărîrile congreselor conferinţelor P.C.U.S. şi ale plenarelor C.C.*, partea II-a, 1924—1930, E.S.P.L.P., 1955, p. 703—704, şi Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 211.

cular-capitalist. În 1948, de pildă, gospodăriile burgheziei săteşti (5,5% din totalul gospodăriilor ţărăneşti) dădeau încă nu mai puţin de 38,18% din producţia de cereale-marfă [1]; deşi ulterior, ca urmare a dezvoltării sectorului socialist din agricultură şi a politicii de îngrădire, partea gospodăriilor chiabureşti din întreaga cantitate de cereale marfă a scăzut (în 1952, de pildă, la 12,3%), ponderea acestei părţi depăşea totuşi simţitor greutatea specifică a gospodăriilor care o furnizau. Acum însă sectorul socialist deţine o superioritate netă în producţia agricolă-marfă şi are un rol precumpănitor în formarea fondului central de stat.

În actualele condiţii istorice, caracterizate prin existenţa şi puterea crescîndă a sistemului socialist mondial, în frunte cu U.R.S.S., care se află în faza construirii desfăşurate a societăţii comuniste —, succesele transformărilor socialiste la sate şi raportul forţelor de clasă nu numai că au permis trecerea la politica de desfiinţare a chiaburimii, dar şi-au pus amprenta şi asupra *modului* de înfăptuire a acestui salt revoluţionar.

Potrivit Decretului privind lichidarea rămăşiţelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură, vor trece în folosinţa gospodăriilor agricole socialiste de stat sau cooperatiste numai acele terenuri care depăşesc puterea de muncă a chiaburilor şi a membrilor de familie cu care duc gospodăria în comun; stabilirea suprafeţelor ce cad sub prevederile Decretului se va face cu chemarea tuturor celor interesaţi inclusiv proprietarii, care vor fi recompensaţi în bani cu o sumă corespunzătoare.

Decretul precizează, totodată, că acei care în urma aplicării acestei măsuri nu vor mai exploata munca altora, *trec în categoria ce corespunde noii lor stări social-economice* — fără obligaţiile de natură economică sau fiscală ce decurg din situaţia lor socială anterioară — avînd posibilitatea de a se încadra, alături de ceilalţi oameni ai muncii, în activitatea de construire a socialismului în patria noastră. De altfel, după cum se ştie, încă Rezoluţia plenarei C.C. al P.M.R. din 16—17 iulie 1956 a arătat că foştii chiaburi care au o comportare loială faţă de puterea populară, precum şi fiii de foşti chiaburi şi fiii de chiaburi care au gospodărie separată şi nu exploatează muncă străină, pot fi primiţi în anumite condiţii în gospodăriile agricole colective sau în alte forme cooperatiste pentru lucrarea în comun a pămîntului [2].

Decretul Prezidiului Marii Adunări Naţionale constituie o nouă manifestare strălucită a caracterului profund creator, al politicii Partidului Muncitoresc Romîn — marxism-leninismul viu în împrejurările concrete ale dezvoltării Romîniei democrat-populare pe drumul socialismului. Felul cum în ţara noastră s-a rezolvat sarcina istorică a lichidării exploatării omului de către om în agricultură, reprezintă încă o

---

[1] Cf. A. Ştefaniu-I. Bianu, *Cu privire la perioada de trecere de la capitalism la socialism*, E.S.P.L.P., 1957, p. 42.

[2] Vezi *Rezoluţia şedinţei plenare a C.C. al P.M.R. din 16—17 iulie 1956 cu privire la măsurile pentru realizarea sarcinilor stabilite de Congresul al II-lea al partidului în domeniul transformării socialiste a agriculturii*, E.S.P.L.P., 1956, p. 21—23.

lovitură dată calomniatorilor imperialişti, potrivit cărora violenţa ar fi trăsătura principală a dictaturii proletariatului, cît şi revizioniştilor contemporani, care propovăduind ideea spontaneităţii în transformarea socialistă a satului, nu fac decît să sprijine întărirea elementelor capitaliste şi să compromită astfel cauza noii orînduiri.

Ca rezultat al profundelor transformări structurale ce s-au produs în ţara noastră în anii revoluţiei populare, exploatarea a fost lichidată în esenţă atît la oraşe, cît şi la sate. Dar desfinţarea bazei economice a claselor exploatatoare, ca atare, nu duce încă la stingerea luptei de clasă; dimpotrivă, pînă la victoria *deplină* a socialismului ea continuă să acţioneze ca forţă motrice a dezvoltării sociale.

Deşi analiza căilor şi formelor de desfăşurare a luptei de clasă nu intră în preocupările studiului de faţă, nu putem să nu subliniem acele împrejurări din care se desprinde necesitatea unei vigilenţe ascuţite şi în faza actuală a dezvoltării spre socialism, pe care o străbate ţara noastră, justeţea deplină a indicaţiei tovarăşului Gh. Gheorghiu-Dej, potrivit căreia în actualele condiţii, în strînsă îmbinare cu dezvoltarea funcţiilor sale economice şi educative, „îşi păstrează întreaga însemnătate funcţia statului de reprimare a oricăror încercări ale duşmanilor interni şi externi de a submina cuceririle revoluţionare ale oamenilor muncii" [1].

Mai întîi trebuie avut în vedere faptul că există încă numeroşi foşti exploatatori, foşti legionari şi membri activi ai partidelor burghezo-moşiereşti dispărute, precum şi cozile lor de topor. Fără îndoială că ei singuri nu mai sînt astăzi în stare să pună în pericol existenţa puterii populare însă, lupta de clasă pe plan intern este o parte integrantă a luptei ce se dă pe plan internaţional între forţele socialismului şi cele ale capitalismului; iar experienţa istoriei a arătat că, atunci cînd cercurile imperialiste agresive pun la cale provocări, reacţiunea internă — care nu se poate împăca cu gîndul că vechile rînduieli au apus pentru totdeauna — caută să-şi ridice capul. Prin urmare, întrucît dinamica intensităţii luptei de clasă depinde înainte de toate de atitudinea pe care o manifestă duşmanii socialismului [2], nu este exclusă ca ciocnirea acestor forţe sociale radical opuse să îmbrace chiar forme ascuţite.

Este necesară o vigilenţă trează şi datorită faptului că foştii exploatatori, cărora li s-a creat posibilitatea de a se încadra în sectorul de stat sau cooperatist şi de a se reeduca prin muncă încearcă adesea să submineze cucerirea *economică* cea mai de preţ a poporului: proprietatea socialistă. Astfel de elemente — a căror influenţă nefastă este periculoasă atît la oraşe cît şi la sate, constituie majoritatea celor care se dedau la furturi şi delapidări, la distrugeri de bunuri şi risipă, la speculă şi alte acţiuni care aduc grave prejudicii avutului obştesc. În consecinţă, dacă din punct de vedere *economic* foştii exploatatori sînt consideraţi după starea lor socială *actuală*, din punct de vedere *politic* nu trebuie să uităm nici o clipă *proveniența lor de clasă*.

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, 1959, p. 14.

[2] Vezi Gh. Gheorghiu-Dej, *Pentru consolidarea şi dezvoltarea sectorului socialist al agriculturii, pentru sporirea producţiei agricole*, Editura politică, 1958, p. 28.

În sfîrşit, trebuie ţinut seama de faptul că, izbînda deplină asupra burgheziei nu se realizează numai prin zdrobirea puterii ei politice şi economice ; cuceririle obţinute în aceste direcţii trebuie întregite printr-o victorie deplină şi *pe tărîm ideologic*, spre care — aşa cum s-a subliniat încă la Congresul al II-lea al partidului — duşmanul de clasă „îşi îndreaptă tot mai mult eforturile" [1]. Cultivînd rămăşiţele concepţiilor burgheze în conştiinţa oamenilor — atitudinea veche faţă de muncă şi avutul obştesc, faţă de stat, superstiţiile religioase şi tot felul de practici mistice, naţionalismul şi cosmopolitismul etc. —, el caută să le frîneze avîntul constructiv şi să creeze o atmosferă favorabilă pentru acţiuni antipopulare, contrarevoluţionare. Lupta pentru eliberarea oamenilor muncii de sub influenţa ideologiei burgheze, este o latură de primă importanţă a luptei pe care o duce partidul nostru pentru făurirea noii orînduiri.

★

În procesul luptei de clasă revoluţionare împotriva forţelor şi tradiţiilor vechii societăţi şi pe măsura înaintării victorioase pe drumul socialismului, în ţara noastră s-a întărit şi se întăreşte continuu *unitatea indisolubilă dintre partid, guvern şi popor*. Această unitate de nezdruncinat constituie chezăşia îndeplinirii cu succes a sarcinii fundamentale a planului economic al R.P.R. pe perioada 1960—1965 şi anume : terminarea în linii mari a construcţiei socialiste şi trecerea la desăvîrşirea ei. Astfel, într-un termen istoric scurt în ţara noastră vor fi create acele rînduieli, în care nu mai există nici un fel de antagonisme sociale şi în care progresul nelimitat se sprijină pe unitatea moral-politică a întregului popor, pe coeziunea deplină a societăţii.

ОТНОСИТЕЛЬНО ИЗМЕНЕНИЯ КЛАССОВОЙ СТРУКТУРЫ В РНР ЗА ГОДЫ НАРОДНОЙ ВЛАСТИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАИЕ

В вводной части исследования кратко подводится итоґ преобразований, происшедших в классовой структуре страны после 23 авґуста 1944 года — дня свержения военно-фашистской диктатуры и национальноґо освобождения Румынии. Автор указывает, что все эти преобразования совершались не плавно и стихийно, а были обусловлены и подчинялись известным объективным законам и явилисб, в первую очередь, результатом классовой борьбы. Подчеркивая, что в годы народной власти — ґоды жестокой борьбы сил социализма с силами капитализма— были постепенно ликвидированы эксплуататорские классы, а основными

[1] Vezi *Congresul al II-lea al P.M.R.*, E.S.P.L.P., 1956, p. 152.

классами общества в настоящее время стали рабочий класс и крестьянство, автор далее подробно анализирует главные изменения, произошедшие в структуре общественной жизни страны.

В первой главе исследуются исторические корни и общественно-экономические источники политической гегемонии рабочего класса — носителя государственной власти, — а также определяющие элементы ее в корне изменившейся классовой сущности. В то же время подчеркивается значение непосредственных общественных следствий социалистической индустриализации, таких как: непрерывный рост численности и значительное увеличение удельного веса рабочих в общем народонаселении, более рациональное территориальное распределение и создание новых отрядов рабочих, постоянное увеличение своеобразного удельного веса наиболее передового ядра рабочего класса.

Очерк показывает способ, которым объединенная сила рабочих, крестьянства и интеллигенции — под руководством Румынской рабочей партии — осуществила постепенную ликвидацию эксплуататорских классов. Особое внимание уделяется анализу значения декрета о ликвидации остатков всяких форм эксплуатации человека человеком в сельском хозяйстве — декрета, изданного Президиумом Великого Народного Собрания 28 марта 1959 года и внедрением которого в жизнь осуществляется ликвидация кулаков как класса.

Вторая глава посвящена исследованию преобразований, происшедших в положении и социальной природе крестьянства. Между прочим показано, что народно-демократический режим положил начало совершенно новой линии развития в перегруппировке классов в сельской среде, самым выразительным признаком которой является тенденция к осереднячиванию румынских сел. Особое внимание обращено на передачу процесса зарождения и развития колхозного крестьянства, показ его нового классового лица, приобретенного на основе и вследствие коренных преобразований в его материальном существовании наряду с социалистическим преобразованием сельского хозяйства.

В начале третьей главы особое внимание обращается на то, что по мере завершения коллективизации сельского хозяйства, союз рабочих и крестьян подымается на высшую ступень и приобретает социалистический характер, представляя собой таким образом воплощение морально-политического единства в формировании всего народа. В той же главе нашло место изображение изменений, происшедших в составе и ориентировке, в положении и роли интеллигенции.

Очерк заканчивается соображениями об эволюции классовой борьбы в настоящих условиях социалистического строительства, на основе которых обосновывается заключение, что вплоть до полной победы нового строя классовая борьба продолжает действовать как движущая сила развития.

À PROPOS DU CHANGEMENT DE LA STRUCTURE DE CLASSE DANS LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE, AU COURS DES ANNÉES DU POUVOIR POPULAIRE

RÉSUMÉ

Dans la partie introductive de l'étude, l'auteur dresse un bilan-succinct des changements survenus dans la structure de classe du pays, après le 23 Août 1944 — jour où la dictature militaire-fasciste fut renversée et où la libération nationale de la Roumanie s'accomplit. Tous ces changements ne se sont pas produits sans heurts et spontanément, mais sont le résultat de la lutte de classe, étant déterminés et réglementés par certaines lois objectives. Tout en soulignant qu'au cours des années du pouvoir populaire — années de lutte acharnée contre les forces du socialisme et celles du capitalisme — les classe exploiteuses ont été peu à peu liquidées, la classe ouvrière et la paysannerie devenant aujourd'hui les classes de base de la société, l'auteur procède à une analyse détaillée des principaux changements qui se sont produits dans le tableau social du pays.

L'étude expose la manière dont les forces réunies des ouvriers, des paysans et des intellectuels ont assuré — sous la direction du Parti Ouvrier Roumain — la suppression successive des classes exploiteuses. Une attention particulière est accordée à l'analyse de l'importance du Décret ayant trait à la liquidation des restes de toute forme d'exploitation de l'homme par l'homme en agriculture, émis par le Présidium de la Grande Assemblée Nationale de la République Populaire Roumaine le 28 mars 1959, dont l'application permettra de réaliser la liquidation des koulaks, en tant que classe.

Le premier chapitre est consacré à l'étude des sources historiques et sociales-économiques de l'hégémonie politique de la classe ouvrière — détentrice du pouvoir d'État — et des éléments qui en définissent la nature de classe, radicalement changée. En même temps, l'auteur relève l'importance de certaines conséquences sociales immédiates de l'industrialisation socialiste : augmentation numérique incessante et importance considérablement accrue des travailleurs dans l'ensemble de la population, répartition territoriale plus rationnelle et création de nouveaux détachements de la classe ouvrière, accroissement continu du poids spécifique du noyau le plus avancé de cette classe.

Le second chapitre s'occupe de l'étude des transformations intervenues dans la situation et dans la nature sociale de la paysannerie. On note, entre autres, que le régime de démocratie populaire donne un nouveau cours aux regroupements de classe dans le milieu rural, dont le trait caractéristique le plus significatif est la tendance à assurer la prépondérance de la paysannerie moyenne dans les villages roumains. L'auteur accorde une attention particulière à l'exposé du processus qui a mené à la création et au développement de la paysannerie collectiviste, en présentant la nouvelle physionomie de classe de celle-ci, acquise en raison

et par suite du changement radical de son existence matérielle, changement dû à la transformation socialiste de l'agriculture.

Le début du troisième chapitre insiste sur le fait que, proportionnellement à l'achèvement de l'œuvre de collectivisation de l'agriculture, l'alliance entre paysans et ouvriers s'élève à un niveau supérieur et acquiert un caractère socialiste, représentant ainsi l'unité morale et politique en formation du peuple tout entier. L'auteur présente ensuite les changements qui se font jour dans la composition et l'orientation, dans la situation et le rôle de la couche intellectuelle.

L'étude s'achève par quelques considérations sur l'évolution de la lutte de classe, à la phase actuelle de l'édification du socialisme ; ces considérations servent de base aux arguments de la conclusion que la lutte de classe continue d'agir comme force motrice du développement, jusqu'à la victoire définitive de l'ordre nouveau.

ORIENTAREA MATERIALIST-DIALECTICĂ ÎN ȘTIINȚELE MEDICALE ȘI BIOLOGICE ÎN R. P. R.

DE

C. GH. DIMITRIU

În cei 15 ani care au trecut de la eliberarea țării noastre, au fost obținute sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn victorii remarcabile în toate domeniile construcției socialiste. Puterea de muncă a poporului nostru, spiritul lui creator, înțeleapta conducere a partidului și rodnicia aplicării învățăturii marxist-leniniste au dat Romîniei „eminamente agricole" un astfel de ritm rapid de dezvoltare încît într-un răstimp scurt au fost șterse stigmatele unei înapoieri seculare și create bazele pentru a ajunge din urmă și întrece țări cu o industrie și tehnică înaintată. S-a construit o industrie modernă, mîndrie a întregului popor, sectorul socialist este precumpănitor în agricultură și s-a trecut la lichidarea rămășițelor oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură. A crescut nivelul de trai al muncitorilor și țăranilor și s-au obținut succese însemnate în domeniul construcției de locuințe, în domeniul sănătății publice, în asigurarea odihnei, în îngrijirea copiilor etc. O înflorire impresionantă o înregistrează știința și cultura în țara noastră. Se produc tot mai multe lucrări de valoare iar cultura pătrunde tot mai adînc în mase. Aceste realizări alcătuiesc mărturia justeții politicii partidului și totodată expresia faptului că oamenii muncii își însușesc politica partidului și înfăptuiesc, sub conducerea lui, cu abnegație și elan programul construcției socialiste. În fața noastră stă perspectiva luminoasă ca prin înfăptuirea prevederilor planului de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965, să se termine în linii mari construirea socialismului și să se ajungă într-o nouă etapă — aceea a desăvîrșirii construcției socialiste. Această perspectivă confirmă concluzia de mare însemnătate teoretică a Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. după care „Țările socialiste, folosind cu succes posibilitățile proprii orînduirii socialiste, vor trece mai mult sau mai puțin în același timp la faza superioară a societății comuniste".

*

În țara noastră în domeniul științelor biologice și medicale au existat elemente valoroase de tradiție materialistă. Oameni de știință ca : Em. Bacaloglu, N. Leon, D. Voinov, Em. Racoviță, Victor Babeș, Gh. Marinescu și alții s-au situat pe poziții materialiste și au luptat împotriva idealismului. Legătura dintre orientarea materialistă a unor oameni de știință și valoarea operei lor științifice este ușor de sezisat. Nu este o întîmplare faptul că în țara noastră savanți cu renume mondial ca V. Babeș, Gh. Marinescu, C. I. Parhon și alții au fost totodată și reprezentanți ai liniei de gîndire materialiste în biologie.

Regimul burghezo-moșieresc s-a purtat cu vitregie față de marii noștri oameni de știință. Rezultatele pe care ei le-au obținut sînt legate de prețul a nenumărate eforturi și sacrificii care au frînat în cea mai mare măsură activitatea lor creatore. „Vechea cîrmuire — spunea marele om de știință D. Danielopolu — a menținut poporul nostru în condiții economice și sociale ce favorizau răspîndirea boalelor, a împiedicat dezvoltarea mijloacelor de apărare a sănătății poporului, a limitat la maximum posibilitățile de cercetare științifică și a persecutat pe adevărații oameni de știință de pe tărîmul medicinii" [1].

Caracterizînd condițiile în care s-a desfășurat cercetarea științifică în trecut, acad. Șt. S. Nicolau arată că „primele patru decenii ale secolului al XX-lea s-au caracterizat din punct de vedere științific medical prin impetuozitatea cu care unii cercetători din țara noastră au pornit pe căile rodnice ale cercetării științifice, de cele mai multe ori din inițiativă proprie, fără să se bucure de nici un sprijin al oficialităților. Trebuie să spunem că opera tuturor acestor cercetători nu a putut fi valorificată din plin decît după 23 August 1944, după preluarea puterii de stat de către Partidul Muncitoresc Romîn" [2].

Științele biologice și medicale, ca și întreaga știință, ca toate celelalte forme ale conștiinței sociale nu se pot dezvolta independent de sensul general al dezvoltării istorice. Cuvintele oamenilor de știință citați mai sus constituie dovezi ale greutăților de care se lovea cercetarea științifică, datorită caracterului reacționar al regimului burghezo-moșieresc, a stării de înapoiere a țării noastre. Cele arătate confirmă încă o dată teza materialist-istorică după care dezvoltarea științelor se face pe baza dezvoltării societății. Dezvoltarea științei este în ultimă instanță determinată de dezvoltarea producției materiale. Orînduirea socială are cuvîntul hotărîtor în dezvoltarea științelor, prin orientarea lor generală, prin accentul care se pune pe o ramură a științei sau pe alta și, mai ales, prin gradul de folosire a descoperirilor din diferitele domenii ale științei etc.

În stadiul actual al științelor contemporane este de neconceput ca cercetătorul științific izolat, cu mijloace modeste, încropite din strădanii și sacrificii personale să realizeze descoperiri demne de luat în seamă.

[1] D. Danielopolu, *Tradițiile materialiste ale științelor medicale din țara noastră*, din vol. *Lucrările sesiunii lărgite a Secției Șt. Medicale*, Ed. Acad. R.P.R., 1952.

[2] Acad. Șt. S. Nicolau, *Realizările științifice medicale din R.P.R.*, Raport la Congresul științelor medicale din R.P.R., Ed. Acad. R.P.R., 1957.

Activitatea științifică se desfășoară în institute de cercetare, cu o bază tehnico-materială puternică. În locul micilor laboratoare, în locul cercetătorului izolat, sau a grupului restrîns de cercetători se afirmă institutele științifice mari unde sînt concentrate mase importante de cercetători specializați, tehnicieni și aparatură modernă. În felul acesta activitatea științifică este legată de politica statelor. În statul burghez dezvoltarea științei în ansamblu este frînată de contradicțiile care macină această societate. Fiind subordonată scopurilor militariste ale statului burghez sau realizării profiturilor diferitelor monopoluri, știința în capitalism are un caracter mărginit, o dezvoltare discontinuă, unilaterală. Cu totul alta este situația dezvoltării științei în statele socialiste. Ea se dezvoltă multilateral, în mod planificat și strîns legată de practică, avînd ca obiectiv principal creșterea bunăstării oamenilor.

Prin eforturile și abnegația oamenilor muncii în statul socialist se crează posibilități de cercetare științifică de înalt nivel. Cercetarea științifică la rîndul ei crează posibilitatea ridicării nivelului tehnic al producției, condiție indispensabilă pentru dezvoltarea rapidă a producției, pentru creșterea continuă a productivității muncii. Prin cercetările lor oamenii de știință ajută pe oamenii muncii să cunoască mai profund și să utilizeze bogățiile și forțele naturii în propriul lor interes.

Ritmul de dezvoltare a științei în socialism este determinat de nevoile și cerințele producției socialiste iar ritmul de dezvoltare a producției socialiste, necesitățile materiale și spirituale mereu crescînde ale maselor largi, duc la sarcini mereu noi și tot mai importante pentru știință, la o relativă rămînere în urmă a muncii științifice față de nevoile mereu crescînde ale producției socialiste. În reducerea acestui decalaj relativ joacă un rol determinant orientarea materialist-dialectică a cercetării științifice. Este de la sine înțeles că dacă dezvoltarea societății socialiste în ansamblu cere aplicarea materialismului dialectic ca fundament teoretic al înțelegerii întregului progres social, tot astfel și dezvoltarea științelor naturii care reprezintă o parte din procesul general, unul dintre fenomenele sociale ale ansamblului, să fie posibilă numai dacă este călăuzită de filozofia marxist-leninistă.

Istoria gîndirii științifice din ultimul secol demonstrează legătura dintre starea economico-socială și dezvoltarea materialismului dialectic și a științelor naturii.

În condițiile dezvoltării modului de producție capitalist de la mijlocul secolului al XIX-lea, noile cuceriri din științele naturii și îndeosebi cele trei mari descoperiri :demonstrarea conservării și transformării energiei, elaborarea teoriei celulare a structurii organismelor și crearea învățăturii despre evoluția lumii organice, au creat premisele științifico-naturaliste pentru apariția și dezvoltarea materialismului dialectic.

O dată apărută, această concepție devine singura bază științifică, teoretică și metodologică a științelor naturii. Cu cît avansează cunoașterea științifică, se adună un vast ansamblu de fapte și legi care presupun o luare de poziție principială față de o tendință sau alta, ca și rezolvarea unor probleme filozofice pe care le ridică dezvoltarea științelor naturii. Științele naturii au nevoie de o perspectivă generală justă, de noțiuni

cît mai exacte cu privire la dezvoltarea lumii în ansamblu. În acest mod materialismul dialectic constituie o călăuză indispensabilă în progresul ştiinţelor naturii.

★

Observarea naturii, cercetarea ştiinţifică duce continuu la acumularea de noi date. În domeniul ştiinţelor biologice şi medicale se remarcă acelaşi proces de acumulare de observaţii, de adunare de date. Acest moment al acumulării datelor este obligatoriu, dar nu ne putem opri aici. Faptele trebuie interpretate pentru ca apoi, prin descoperirea legăturii necesare, generale şi esenţiale să se ajungă la cunoaşterea legilor care stau la baza fenomenelor biologice. Marele savant I. P. Pavlov, subliniind însemnătatea studierii faptelor de către omul de ştiinţă, prevenea, totodată, asupra pericolului transformării savantului în arhivar de fapte. El cerea omului de ştiinţă să cerceteze misterul genezei faptelor, să descopere legile care le conduc. În activitatea oricărui om de ştiinţă valoros se realizează drumul pe care l-a parcurs dezvoltarea generală a ştiinţelor : de la practică şi observaţia generală a proceselor şi fenomenelor, la acumularea de fapte şi de aici la prelucrarea lor, la stabilirea teoriilor şi legilor, după care urmează verificarea lor practică. Fără parcurgerea acestui drum, cercetarea ştiinţifică riscă să rămînă sterilă, să nu îndeplinească trăsăturile esenţiale care trebuie s-o caracterizeze.

Pentru interpretarea datelor acumulate şi generalizarea lor este nevoie de o teorie generală a fiecărei ştiinţe şi pentru această teorie generală este nevoie de o filozofie ştiinţifică.

Dacă poziţia materialistă a omului de ştiinţă este indispensabilă în cercetarea ştiinţifică, numai materialismul dialectic îl călăuzeşte pe savant către ţelul adevărat al ştiinţei, îl scuteşte de ocoluri inutile şi de concluzii eronate. Nu puţini sînt însă oamenii de ştiinţă care ajung la rezultate remarcabile fără să cunoască sau să fie adepţi ai materialismului dialectic. Lenin vorbeşte în opera sa *Materialism şi empiriocriticism* despre materialismul istorico-naturalist al cercetătorilor naturii „adică convingerea instinctivă, neajunsă la conştiinţă, difuză, intuitivă din punct de vedere filozofic a zdrobitoarei majorităţi a naturaliştilor asupra realităţii obiective a lumii externe ce e reflectată în conştiinţa noastră" [1].

Chiar cînd aceşti savanţi se pretind agnostici sau trag concluzii idealiste, la masa lor de laborator ei se comportă ca materialişti, dezmintind prin atitudinea şi faptele lor concrete poziţia generală sau concepţiile pe care le adoptă. Poziţia acestor savanţi valoroşi, dar filozofi dăunători sau mărginiţi, se deosebeşte fundamental de atitudinea acelor pseudo-savanţi, care plecînd de la idei preconcepute idealiste, nu sînt materialişti nici în laborator, măsluind faptele de observaţie. Această din urmă categorie însă nu poate fi socotită în rîndul oamenilor de ştiinţă.

Este evident că poziţia materialistă, rămasă pe treapta istorico-naturalistă priveaţă pe omul de ştiinţă de posibilităţile creatoare pe care le dă activităţii ştiinţifice cunoaşterea materialismului dialectic. În afară de amputarea perspectivelor activităţii ştiinţifice, ignorarea filozofiei

[1] *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., 1959, p. 339.

marxist-leniniste îl poate arunca pe omul de ştiinţă în mlaştina idealismului. Sistemele idealiste moderne, fără nici o excepţie, nu se bazează pe ştiinţă cu toată preferinţa lor făţarnică pentru ştiinţele moderne ale naturii. Aceste curente filozofice adoptă doar o frazeologie ştiinţifică, plăsmuiesc construcţii arbitrare care încearcă să speculeze limitele istorice dintr-un anumit moment al cunoaşterii ştiinţifice şi să ajungă la concluzii care n-au nimic comun cu ştiinţa, ci numai cu interesele de clasă ale filozofilor idealişti. Exemplul exploatării de către filozofia idealistă a teoriei ereditătii a lui Weismann este tipic. Folosirea acestor ipoteze este un exemplu de apărare disperată a unei concepţii mănoase pentru filozofia idealistă, faţă de achiziţiile treptate ale ştiinţei care o infirmau. Weismann susţinuse că ereditatea se datoreşte „plasmei germinative", „imuabile" care s-ar găsi în celulele sexuale şi în celulele căilor germinative. Constatîndu-se însă că reproducerea se poate realiza şi pe cale vegetativă fără participarea celulelor sexuale şi a celulelor căilor germinative, Morgan şi adepţii săi renunţă la dogma weismanistă, susţinînd de astă dată că substanţa ereditară o formează cromozomii aflaţi atît în celulele sexuale cît şi în celulele vegetative. S-a ajuns astfel la teoria cromozomică a eredităţii. Dar faptele au continuat să se acumuleze. S-a cercetat modificarea eredităţii fără să intre în acţiuni nici cromozomii şi nici măcar întregul nucleu celular. Adepţii geneticii morganiste au „evoluat" ajungînd să admită substanţa ereditară nu numai în nucleu dar şi în citoplasmă. S-a ajuns să se folosească în locul termenului de „teoria cromozomică a eredităţii", termenul de „teoria corpusculară" sau „teoria atomistă a eredităţii".

Greşeala principală a morganiştilor constă în faptul că ei ignorează integralitatea organismului, exagerează importanţa unor factori, negînd legătura firească dintre elementele care compun organismul ca şi legătura dintre organism şi mediu. Exagerînd rolul unor componente, negînd arbitrar rolul altora, ei alunecă chiar dacă nu-şi propun aceasta prin metafizică la idealism. Descoperirea modificărilor eredităţii în afara modificărilor cromozomilor, faptul că prin microscopul electronic, se demonstrează că cromozomii nu au o existenţă permanentă continuă, apărînd doar în anumite faze ale dezvoltării celulare, dovedeşte şubrezenia geneticii morganiste. Sînt tot mai mulţi geneticieni morganişti care recunosc criza profundă a acestei genetici. „Numeroşi geneticieni, scrie geneticianul american D. Dobjanski, recunosc că teoria genei trece printr-o criză[1].

La congresul geneticienilor de la Belaggio din 1953 s-a afirmat tendinţa de a se renunţa la noţiunea clasică de genă, ea fiind naivă şi simplistă. Aceleaşi concluzii s-au tras şi la simpozionul internaţional de genetică de la Tokio din 1956. Este tipică poziţia cunoscutului savant japonez H. Matsura care în articolul său *Critica mendelismului*, scrie : „Acumulînd cunoştinţe, efectuînd cercetări pe baza mendelismului, mă loveam de contradicţii şi eram cuprins de îndoieli. Însfîrşit am părăsit această cale ingrată" [2]. Acest savant japonez este astăzi adept al biologiei

[1] *Science*, 1953 — XI—6.
[2] Citat după G. V. Platonov, *Probleme de filozofie*, 1958, nr. 11, p. 160.

miciuriniste. Cui a folosit teoria idealistă a eredității formulată de Weismann și Morgan? Ea nu a dus la îmbogățirea arsenalului omului în lupta cu natura pentru că era neștiințifică. În schimb a fost îmbrățișată de filozofii idealiști apologeți ai capitalismului. Unul dintre promotorii pragmatismului, americanul W. James, scria că a găsit în weismannism confirmarea concluziei sale cu privire la „provenienta majorității instinctelor noastre prin modalitatea genetică a căii oculte, iar nu a experienței ereditare a înțelesului propriu al acestui cuvînt". Genetica weismannistă este suportul teoriei despre renașterea sufletului uman, etern și imuabil, sub formă de instincte. Filozoful american H. Walles demască în lucrarea sa, *Pragmatismul — filozofie a imperialismului*, această teorie ca și izvoarele ei reacționare. J. Dewey, alt pragmatist american, pe baza teoriei weismannist-morganiste încearcă să „demonstreze" că totalitatea însușirilor intelectuale și fizice ale individului nu depind de mediu, de educație, ci de însușirile „rasei", fundamentînd astfel teoriile sale rasiale. Aceleași teorii reacționare în biologie au dus la „justificarea" practicilor rasiste iar morganiști ca Y. Huxley și D. Darlington se ridică împotriva concepției marxist-leniniste luînd apărarea orînduirii capitaliste. Numeroase atacuri îndreptate împotriva biologiei miciuriniste pornesc de la faptul că la baza acesteia stă filozofia marxist-leninistă.

★

Înțelegerea mecanismului, a căii prin care materialismul dialectic contribuie la dezvoltarea activității științifice are o importanță deosebită. Raportul dintre filozofia marxistă și științele naturii se traduce prin cîteva laturi principale. Latura ontologică subliniază raportul real dintre subiect și obiect, necesitatea de a studia lumea așa cum este ea fără nici un adaos și independent de subiect. Asupra laturii ontologice a acestui raport s-a stăruit cu privire la importanța materialismului dialectic în analiza teoriilor genetice contemporane.

Este cunoscută fervoarea cu care se răspîndește în unele țări capitaliste tendința idealistă a psihosomaticii care încearcă să rupă gîndirea de substratul ei material, depărtînd în modul acesta medicul de la cunoașterea cauzelor reale ale procesului patologic. După adepții acestui curent în conduita omului și în stările sale patologice un rol determinant îl are subconștientul, amintirile, conflictele din copilărie, necunoscute etc. Să luăm un exemplu de interpretare psihosomatică. Boala ulceroasă este considerată în medicina sovietică ca o manifestare a unei stări de nevroză legată de inetracțiunea dintre organism și mediu. Justețea acestei concepții este verificată în mod experimental și clinic. Opus acestei concepții, psihomatica nu ține seama de condițiile de viață și de muncă ale individului, de regimul lui alimentar, de particularitățile lui reacționale. Iată problemele de bază care trebuie studiate în ulcerul gastric după psihosomaticianul francez René Held : *Unde dormea bolnavul cînd era copil?* sau *Mama bolnavului părea fericită?*

Am luat acest exemplu pentru că el este caracteristic pentru o anumită orientare foarte răspîndită a medicinii în țările capitaliste. În primul rînd acest exemplu nu e izolat în vreo publicație medicală periferică, ci

apare într-un volum publicat sub redacţia unor profesori ai Facultăţii de medicină din Paris. În al doilea rînd exemplul ales arată fără ocol tendinţa de a fugi de la pătrunderea realităţii prezente şi „refugiul" în întunericul subconştientului, căci autorul nu se osteneşte să ascundă caracterul diversionist al psihosomaticii : „Să ne păzim — scrie acesta — să acordăm importanţă conflictelor legate de condiţiile de viaţă, în mod real prea dure. Trebuie să ştim să recunoaştem chiar într-un mediu social prea crud, trăsăturile de comportare legate de deşteptarea unei nevroze sau de conflicte afective infantile interiorizate"[1].

Latura gnoseologică are la rîndul ei o importanţă hotărîtoare. Determinînd posibilitatea şi valoarea cunoaşterii ştiinţifice, omul de ştiinţă este înarmat cu perspectiva cercetărilor sale, este mobilizat să străbată cu hotărîre drumul de la fenomen la esenţă. Agnosticismul sau fatalismul unui om de ştiinţă are însă efecte paralizante pentru cercetarea ştiinţifică. P. Savy, autorul celui mai răspîndit tratat de terapeutică apărut în Franţa, scria acum 20 de ani în prefaţă : „Sînt numeroase bolile care marcate de la naşterea lor, pentru vindecare sau moarte, îşi urmează neabătut evoluţia lor în direcţia fericită sau nenorocită — spre care le mînă destinul lor, fiind supuse suveranităţii geniului epidemic, căruia noi îi simţim întotdeauna planînd misterioasa sa prezenţă" [2]. Aşadar un îndemn deschis la ignorarea cauzelor, o folosire excesivă de termeni nedefiniţi cu iz mistic şi o concluzie — resemnarea. Ca un corolar al acestei atitudini fataliste, respectivul profesor francez considera că : „scopul medicinii este de a stabili diagnosticul, de a studia leziunile, pe cînd tratamentul nu ar fi, decît o concesie făcută exigenţelor şi prejudecăţilor publicului" [3]. Asemenea concepţii dovedesc cu claritate că de pe poziţia agnostică, mistică, nu putem împinge cu hotărîre ştiinţa către progres şi către ţelul ei fundamental, satisfacerea nevoilor omului.

Latura metodologică îşi are la rîndul ei importanţa hotărîtoare. Lenin a subliniat faptul că necunoaşterea dialecticii abate drumul omului de ştiinţă către idealism. Rolul creator al dialecticii marxiste constă în faptul că această metodă nu cuprinde o sumă de reguli, create arbitrar de mintea omenească, ci o ştiinţă a legilor celor mai generale ale universului. Metoda dialectică ajută omul de ştiinţă să aleagă şi să interpreteze faptele, să emită anumite ipoteze care prin verificare pot deveni teorii ştiinţifice. Ipotezele trebuie să se bazeze pe legile obiective ale mişcării materiei şi să fie confirmate de practică, altfel rămîn construcţii subiective plăsmuite de mintea autorilor lor. Confirmate de practică, ipotezele devin teorii ştiinţifice. În elaborarea ipotezei, cercetătorul plecînd de la o metodă generală ştiinţifică de gîndire şi sprijinindu-se pe fapte şi legi particulare, poate să se desprindă temporar de realitatea concretă, să privească în trecutul îndepărtat sau în viitor, să combine în mod felurit reprezentările, noţiunile şi categoriile şi să emită anumite ipoteze ştiinţifice. Această desprindere de realitate e un moment critic în activitatea omului de ştiinţă.

---

[1] Din vol. *Entretiens de Bichat.*, Ed. l'Expansion Scientifique Française, Paris, 1958.
[2] *Traité de Thérapeutique*, Ed. Masson et. Co., Paris, 1938.
[3] *Ibidem.*

Ca să nu rătăcească la întîmplare, elementele care îl călăuzesc sînt cunoaşterea faptelor, a unor legi particulare şi metoda generală ştiinţifică de gîndire. O ipoteză astfel călăuzită are cele mai multe şanse să fie confirmată de practică, să devină teorie ştiinţifică.

Ipoteza weismannistă asupra eredităţii nu putea să reziste unei analize dialectice. Absolutizînd o parte a întregului, negînd rolul organismului în ansamblu şi al mediului înconjurător, această ipoteză avea deci un caracter metafizic. Descoperirile ştiinţifice ulterioare au demonstrat caracterul mărginit, neştiinţific al acestei ipoteze. Pe de altă parte folosirea dialecticii marxiste aruncă lumină chiar acolo unde legătura faptică nu este pe deplin cunoscută. Se ştie că Engels criticînd atomistica lui Dalton, care reducea materia la atomi invariabili şi eterni, a arătat că atomii nu pot fi simpli şi indivizibili. După două decenii ipoteza lui Engels era demonstrată pe cale experimentală. Folosind dialectica, Engels consideră că şi formele necelulare ale substanţelor proteice posedă funcţii vitale. Descoperirea virusurilor şi a bacteriofagilor a confirmat ulterior şi această teorie. Se ştie că Lenin a făcut previziunea că electronul este tot atît de inepuizabil ca şi atomul, ceea ce a fost confirmat în mod strălucit de descoperirile ulterioare din fizică.

Pentru elaborarea categoriilor materialismului dialectic şi a noţiunilor fundamentale ale ştiinţelor naturii, logica dialectică are o deosebită însemnătate. Folosirea conceptelor are o deosebită importanţă pentru cercetarea ştiinţifică. Mînuirea conceptelor — după cum arată Engels în Anti-Dühring — se învaţă, căci „gîndirea teoretică este numai ca aptitudine, înnăscută" [1].

Materialismul dialectic subliniază cu tărie importanţa laturii practice. Ţelul filozofiei şi al ştiinţelor partlculare şi totodată criteriul de verificare a datelor, a concluziilor şi a teoriilor este practica. Principiul unităţii dintre teorie şi practică este o condiţie indispensabilă unei creaţii ştiinţifice rodnice. După cum arată Lenin „... într-o „definiţie" completă a obiectului trebuie să intre întreaga practică umană, şi ca criteriu al adevărului, şi ca determinant puternic al legăturii obiectului cu ceea ce este necesar omului" [2].

Ştiinţa trebuie să rezolve cerinţele prezente ale practicii, ale producţiei şi totodată să asigure baza teoretică pentru avîntul ei în viitor.

*

În dezvoltarea ştiinţelor biologice şi medicale din ţara noastră, rolul hotărîtor l-au avut condiţiile care s-au creat în cadrul regimului de democraţie populară. În aceste condiţii, orientarea materialist-dialectică a activităţii ştiinţifice şi-a afirmat tot mai amplu rolul ei creator. Un ajutor nepreţuit în procesul important al orientării ştiinţifice l-a constituit cunoaşterea succeselor şi teoriilor înaintate a oamenilor de ştiinţă sovietici. Dezbaterile din Uniunea Sovietică privitoare la situaţia din ştiinţele biologice, lupta pentru o orientare materialistă în biologie, pentru

[1] F. Engels, *Anti-Dühring*, E.S.P.L.P., 1955, p. 365.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1956, vol. 32, p. 79.

o teorie generală a medicinii etc. au dezvăluit oamenilor noştri de ştiinţă nu numai nivelul înalt al ştiinţei sovietice, dar şi necesitatea imperioasă de a milita pentru eliminarea teoriilor idealiste din biologie şi medicină, ca şi rolul important al luptei de opinii.

În cei 15 ani care au trecut de la eliberare au apărut tratate şi manuale în toate ramurile importante ale ştiinţelor biologice şi medicale. Au fost de asemenea elaborate monografii axate pe numeroase probleme, aducîndu-se în modul acesta contribuţii valoroase la dezvoltarea ştiinţei pe plan internaţional. Oamenii de ştiinţă din ţara noastră au participat direct sau prin lucrările lor la numeroase congrese şi consfătuiri internaţionale, contribuţia lor fiind pozitiv apreciată, astfel încît activitatea ştiinţifică care se desfăşoară în ţara noastră este tot mai mult cunoscută şi preţuită.

Urmărind şi comparînd lucrările ştiinţifice care au fost publicate sau comunicate în cei 100 de ani de la înfiinţarea învăţămîntului medico-farmaceutic cu acele din ultimii 15 ani, se poate spune fără nici o exagerare că în aceşti ani s-a lucrat şi s-a publicat mai mult decît în 100 ani de stăpînire burghezo-moşierească.

Reputaţi oameni de ştiinţă, unii cu o activitate ştiinţifică de peste 40 ani au reuşit de abia în ultimii ani să-şi publice majoritatea lucrărilor şi rezultatele celor mai importante cercetări. Toate aceste realizări au fost posibile în condiţiile pe care le-a creat regimul de democraţie populară pentru dezvoltarea înfloritoare a ştiinţei în patria noastră.

Orientarea generală a acestor lucrări a fost materialist-dialectică. Se poate de asemenea sublinia faptul că în ultimii ani, oamenii de ştiinţă din ţara noastră au dat lucrări ştiinţifice de pe poziţiile unui materialism militant, aducînd în felul acesta contribuţii proprii la dezvoltarea ştiinţelor naturii şi în lupta dintre materialism şi idealism.

Au fost elaborate lucrări în care concepţiile şi interpretările idealiste sînt combătute nu numai prin demonstrarea argumentată a justeţei poziţiei materialiste, nu numai prin sublinierea neconcordanţei dintre tezele idealiste şi procesele care se petrec în natură, ci sînt dezvăluite cu curaj şi competenţă rădăcinile de clasă ale concepţiilor şi poziţiilor idealiste, interesele de clasă pe care le servesc. În această direcţie s-a parcurs un drum ascendent. Folosindu-se în mod creator experienţa înaintată a oamenilor de ştiinţă din Uniunea Sovietică s-a ajuns, în ultimii ani, să se creeze condiţiile de elaborare a unor lucrări care să constituie contribuţii romîneşti la lupta pentru o concepţie materialist-dialectică în biologie şi medicină. Acest drum ascendent se oglindeşte şi în culegerile de studii asupra problemelor de filozofie a ştiinţelor naturii apărute între anii 1957—1959, în referatele simpozionului *Problema evoluţiei în biologie*, a Consfătuirii ştiinţifice romîno-sovietice în problemele filozofice ale ştiinţelor naturii, în lucrările Congresului naţional al ştiinţelor medicale, ca şi în diferite conferinţe şi consfătuiri. Examinarea titlurilor temelor abordate subliniază deopotrivă importanţa teoretică şi practică a acestor teme ca şi poziţia materialist militantă a cercetătorilor. Astfel au fost elaborate studiile *Căile morfo-fiziologice ale evoluţiei progresive ale animalelor*, *Căile evoluţiei în regnul vegetal*, *Legătura dintre organism şi mediu*, *Transformarea dirijată a eredităţii la plante*, *Relaţii reciproce între plante şi mediul încon-*

jurător, reflectate în lucrări de fiziologie vegetală, Transformarea dirijată a animalelor domestice, Despre puncte nodale și salturi în biologie, Lupta contrariilor și negarea dialectică în determinarea vitalității formelor organice, Unele aspecte ale relațiilor intra—și interspecifice la animale, Variabilitatea adecvată și adaptabilitatea organismelor, Substratul morfo-funcțional al fenomenului de conștiință, Unele probleme ale cauzalității în medicină și altele. Tematica acestor lucrări, orientarea lor teoretică și practică dovedește trăsăturile materialist-militante ale cercetării științifice din țara noastră în domeniul științelor biologice și medicale.

În lucrările citate mai sus sînt combătute teoriile idealiste weismannist-morganiste ale ultraselecționiștilor după care evoluția ar fi chipurile doar un rezultat pur statistic al procesului de selecție. Se demonstrează în mod documentat justețea concepției materialiste după care evoluția este rezultatul adaptării și al selecției, variațiile constituind răspunsuri adecvate condițiilor care le-au provocat. Subliniindu-se caracterul adecvat al modificărilor organismului, conform condițiilor de mediu a fost subliniat totodată raportul dintre variabilitatea definită legată direct de schimbarea condițiilor mediului înconjurător și variabilitatea nedefinită depinzînd de anumiți factori organici interni ai fiecărui organism și într-o măsură mai mică de factorii de mediu. S-a arătat că variabilitatea nedefinită nu constituie nicidecum un proces misterios incognoscibil. Ereditatea nedefinită sau nedeterminată este un proces necesar care se explică prin natura diferită a indivizilor, prin ereditatea lor diferită, prin acțiunea anumitor condițiuni de mediu. Această formă de variabilitate este o expresie a contradicțiilor interne determinante a căror unitate o constituie fiecare individ. Condițiile de mediu acționează în mai multe direcții și pot avea răsunete diferite asupra unui individ sau altul în raport cu specificitatea fiecărei unități de contradicții pe care o reprezintă fiecare individ.

Modificările pot apare ca întîmplătoare dacă se privesc indivizii luați izolat. Aceste modificări apar însă necesare și caracteristice dacă se privește grupul, varietatea sau specia. Forma nedefinită a variabilității, care poate să apară la început ca întîmplătoare, se dovedește în ansamblu ca necesară, definită, determinată și ea de condițiile de mediu. Ea are cu alte cuvinte, în esență, un caracter adecvat, dar această adecvare este mult mai largă decît aceea a variațiilor definite. Concluziile precedente au un rol important pe plan teoretic și practic. Din punct de vedere teoretic, în cercetările de biologie din țara noastră este respinsă tendința de a propovădui domnia întîmplării în natură, pe care numeroși filozofi idealiști nu se sfiesc s-o identifice cu un „capriciu al divinității". Se închid în acest mod o serie de porți de pătrundere a idealismului și fideismului în biologie. Pe de altă parte constatările de mai sus au o deosebită valoare practică. Se pune în evidență faptul că selecția poate utiliza atît variațiile definite cît și cele nedefinite. Învățătura miciurinistă asupra eredității, bazată pe concepția materialist-dialectică pe care și-au însușit-o cei mai valoroși biologi din țara noastră, aduce nu numai o explicație justă, științifică a fenomenului variabilității, ea indică în același timp modul cum poate fi dirijată variabilitatea în folosul societății.

Este lesne de înțeles legătura care există între orientarea generală teoretică și aplicarea practică a cercetărilor din științele naturii. Orientarea idealistă predicînd domnia întîmplării îndeamnă la pasivitate, la a aștepta sensul favorabil al „capriciilor" naturii sau a le supune „întîmlărilor" nefavorabile. Orientarea materialistă demonstrează, bazată pe fapte, capacitatea omului de a folosi legile naturii. Ea arată nu numai posibilitatea dar și calea de ameliorare a plantelor și animalelor, de combatere a bolilor infecțioase etc. În acest mod, orientarea teoretică este de cea mai mare importanță, avînd o legătură strînsă cu practica. Orientarea materialistă mobilizează masele de cercetători pentru a găsi tot mai multe și mai bune metode de transformare a organismelor vii, care participă la producția agricolă, la crearea de soiuri de plante și rase de animale care să îndeplinească cît mai corespunzător cerințele sistemului de agricultură socialistă.

În domeniul științelor medicale au fost obținute rezultate remarcabile în cunoașterea relațiilor dintre mecanismele nervoase și humorale de reglare a funcțiilor cardinale ale organismului, în cercetarea problemelor de fiziologie în general, ajungîndu-se la promovarea concepției materialiste a nervismului, la orientarea funcțională a medicinii.

Paralel cu studiul modificărilor de structură a diferitelor organe, cu urmărirea acțiunii diferiților agenți și substanțe, orientarea generală materialistă a făcut posibile progrese în cunoașterea relațiilor dintre contradicțiile interne proprii fiecărui organism luat ca unitate și condițiile sale de existență. Plecînd de la importanța determinantă a contradicțiilor interne, a căror unitate relativă o constituie homeostazia indispensabilă vieții, luîndu-se în considerație relațiile dintre organism și mediu, s-au făcut pași importanți înainte către o concepție profilactică a medicinii îndreptată spre modificarea condițiilor de mediu și a particularităților reacționale ale individului. Învățătura lui I. P. Pavlov, care conține elementele de bază pentru o teorie generală materialistă a medicinii reprezintă suportul principal pentru orientarea activității științifice. Această învățătură aplicată în mod creator a dat rezultate incontestabile în științele medicale din Uniunea Sovietică și stă la baza unor valoroase lucrări din medicina romînească. Succesele lucrărilor din domeniul medicinii, interesul pe care-l trezesc la diferite congrese și consfătuiri internaționale se datoresc caracterului materialist, științific al orientării generale a acestor cercetări.

Au fost dezvoltate, în noile condiții, cercetările în unele ramuri ale medicinii în care școala romînească avea o reputație tradițională. În această direcție, unele lucrări de endocrinologie, de inframicrobiologie, de neurologie etc. efectuate în institutele de cercetări ale Academiei R.P.R., aduc contribuții incontestabile la dezvoltarea acestor discipline pe plan internațional.

În anii puterii populare, studiile de fiziologie bazate pe metoda „capului izolat", care adîncesc cunoașterea mecanismelor nervoase centrale ale declanșării diferitelor procese biologice, studiile de inframicrobiologie cu privire la hepatita epidemică și alte viroze, studiile de endocrinologie privitoare la corelațiile neuro-endocrine și la gușa endemică, cele din

neurologie legate de mecanismul nevrozelor şi al epilepsiei constituie dovezi ale unei juste orientări materialist-dialectice şi totodată un aport valoros la dezvoltarea medicinii.

În aceeaşi ordine de idei se remarcă unele lucrări privitoare la bolile reumatismale, la morfopatologia sistemului nervos, la eradicarea malariei ş.a.

*

Succesele realizate în domeniul biologiei şi medicinii, legate de justa orientare teoretică a cercetărilor, au fost obţinute în lupta ascuţită împotriva concepţiilor idealiste. Teoriile weismannist-morganiste în biologie, teoriile psiho-somatice, freudiste sau localiciste, în domeniul ştiinţelor medicale, exercitau o anumită influenţă negativă, constituiau o frînă în calea dezvoltării cercetării ştiinţifice. Numeroase dezbateri, conferinţe, discuţii ca şi o muncă îndelungată de lămurire îndrumată de partid au avut drept rezultat faptul că cei mai valoroşi oameni de ştiinţă din ţara noastră şi cadrele tinere de cercetători formate în anii puterii populare au demonstrat prin lucrările lor rolul creator al concepţiei materialist-dialectice.

Este deosebit de important ca fiecare om de ştiinţă să-şi însuşească tot mai temeinic filozofia marxist-leninistă, să devină un materialist militant. În acest mod se poate chezăşui avîntul dezvoltării ştiinţei în ţara noastră.

Mai există oameni de ştiinţă care consideră că se pot situa în activitatea lor ştiinţifică deasupra materialismului şi idealismului. Întreaga dezvoltare a gîndirii ştiinţifice şi exemplele menţionate mai înainte dovedesc că savantul nu poate fi neutru, el se situează într-un fel sau altul fie pe poziţiile materialismului, fie pe cele ale idealismului, fie pe poziţiile clasei muncitoare sau pe acele ale burgheziei. „Materialismul — scrie Lenin — implică, ca să zicem aşa, spiritul partinic, obligînd ca, la orice apreciere a evenimentului, să se adopte deschis şi pe faţă punctul de vedere al unui anumit grup social”[1]. E greu de crezut în „neutralitatea” sau „imparţialitatea” acelor oameni de ştiinţă care îşi exprimă „rezerve” faţă de tezele concepţiei pavloviste sau miciuriniste dar sînt extrem de creduli faţă de teoria morganistă a ereditătii.

Lupta de opinii este indispensabilă dezvoltării ştiinţei. Această luptă de opinii trebuie să ducă la adoptarea celor mai juste puncte de vedere, să elimine din viaţa ştiinţifică sterilele pretenţii de „neutralitate” ale unor cercetători. „Neutralismul” nu este decît una din feţele pozitivismului demascat de Lenin ca varietate rafinată a idealismului subiectiv. În stadiul actual al dezvoltării ştiinţelor, nici un om de ştiinţă naturalist nu poate sta în afara problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii. În raportul ţinut la Congresul al II-lea al P.M.R., tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat rolul important care revine fiecărui om de ştiinţă : „Pentru avîntul activităţii ştiinţifice în toate domeniile, este neapărată nevoie de dezbateri care să îmbogăţească gîndirea ştiinţifică, să dea un fundament

[1] *Opere*, vol. 1, E.S.P.L.P., 1956, p. 394.

teoretic rezultatelor acumulate de cercetători și să ducă la dezvăluirea și combaterea concepțiilor idealiste, neștiințifice. Activa participare la astfel de dezbateri și luarea de atitudine împotriva concepțiilor retrograde sînt o îndatorire de onoare a fiecărui om de cultură înaintată".

Lenin s-a dovedit necruțător față de pretinsa imparțialitate a machismului de a se situa deasupra materialismului și idealismului, dezvăluind esența idealistă a acestuia, iar pe neutraliști calificîndu-i cu epitetul de „acefali ai filozofiei".

Pentru promovarea filozofiei marxist-leniniste în biologie împotriva încercărilor de supraviețuire a idealismului mendelo-morganist, ca și împotriva unor teorii idealiste din medicină, este necesară o luptă susținută. Idealismul duce în medicină și biologie la stagnare, la pasivitate față de problemele complexe, la privarea oamenilor de o serie de descoperiri importante pentru viața lor. Materialismul dialectic ajută pe cercetătorul cinstit să arunce balastul unei teorii vechi, să-și dezvolte simțul noului și prin legătura cu practica să contribuie la progresul științei și socialismului.

Cuvintele rostite de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej la Congresul al II-lea asupra rolului oamenilor de știință la construirea socialismului în țara noastră constituie un îndreptar pentru toți cei ce lucrează pe tărîmul științei. „Ne bucură pe toți — spunea tov. Gh. Gheorghiu-Dej — succesele mari dobîndite în anii regimului democrat-popular în diferite ramuri ale științei. Noi dorim însă științei noastre succese și mai mari și mai multe, succese care să sporească contribuția științei la dezvoltarea economiei naționale și a culturii și să ridice prestigiul ei internațional. Pentru aceasta oamenii de știință, ridicînd continuu nivelul teoretic al activității științifice trebuie să combată totodată tendințele de rupere a ei de preocupările practice" [1].

Călăuziți de filozofia marxist-leninistă oamenii de știință din țara noastră vor reuși cu tot mai mult succes să evite ocolurile și căutările inutile în descoperirea a ceea ce e nou și valoros, vor putea să vadă limpede legătura directă dintre cercetarea științifică și problemele cele mai importante puse de viață, de practică.

Avem create cele mai bune premise, pentru ca cercetarea științifică din țara noastră să contribuie tot mai substanțial la dezvoltarea științei contemporane.

Militînd fără răgaz ca în domeniul științelor biologice și medicale să se folosească cu precădere cuceririle noi ale fizicii și chimiei, acordîndu-se o deosebită importanță biochimiei, biofizicii, agrochimiei, microbiologiei, virusologiei, selecției, geneticii etc., eliminînd influențele concepțiilor idealiste din cercetarea științifică, se asigură un drum luminos pentru afirmarea științei din țara noastră.

Răspunzînd sarcinilor puse de partid, înarmîndu-se tot mai temeinic cu filozofia marxist-leninistă, oamenii de știință din țara noastră aduc o contribuție însemnată la construirea socialismului și la dezvoltarea științei contemporane.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., 1956, p. 154.

ДИАЛЕКТИКО-МАТЕРИАЛИСТИЧЕСКАЯ ОРИЕНТАЦИЯ МЕДИЦИНСКИХ И БИОЛОГИЧЕСКИХ НАУК В РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

За 15 лет, истекших со дня освобождения страны, во всех областях социалистического строительства были одержаны под руководством Румынской рабочей партии замечательные победы. Осуществлением плана развития народного хозяйства, предусмотренного на 1960—1965 годы, открывается перспектива построения, в главных чертах, социализма и перехода к новому этапу — этапу завершения построения социализма.

В области биологических наук в Румынии до освобождения были достойные элементы с материалистической традицией и знаменательно, что такие всемирно известные ученые, как В. Бабеш, Г. Маринеску, К. И. Пархон и др., являлись в то же время и представителями воинствующего материализма в биологии. Буржуазно-помещичий строй не уделял никакого внимания научным исследованиям, а труды великих исследователей были вполне оценены только после 23 августа 1944 года. Большинство работ, как и самые значительные работы ученых с большим опытом, были разработаны после освобождения страны. Это еще раз подтверждает историко-материалистический тезис, согласно которому наука не может развиваться независимо от направления исторического развития, что в конечном итоге она определяется развитием материального производства. Нужды и запросы постоянно растущего социалистического производства предписывают научной деятельности быстрый ритм развития. За 15 лет по биологии вышло больше работ, чем за целый век буржуазно-помещичьего господства. Кроме упомянутых объективных условий, развитие научной деятельности опиралось на усвоение диалектико-материалистического мировоззрения, на опыт биологических наук в СССР, на указания и руководство партии. Сегодня появились условия для разработки трудов, являющихся вкладом Румынии в материалистическое воззрение в области биологии и медицины. Появляющиеся работы, лекции и обсуждения вполне подтверждают это. Мичуринская биология и учение И. П. Павлова являются основными элементами развития научных исследований. Материалистическое направление в биологии и медицине доказывает возможность и указывает пути улучшения видов растений и животных, борьбы против заразных болезней и т.д.

Ученые, вооруженные материалистическим мировоззрением, используют в наилучших условиях свою работоспособность и творчество, минуя заблуждения, вызываемые идеалистическим направлением в биологии и медицине, имеющем, в конечном итоге, реакционный классовый характер. Тупик, в который зашла вайсманнистско-морганистская генетика и психосоматика, их абсурдные выводы, и то, как они эксплуа-

тируются наиболее реакционными кругами и течениями, доказывают ретроградный характер этих течений.

Диалектический материализм руководит биологическими науками и медициной с точки зрения определения существования ценности научного знания, общего метода исследований, разработки основных категорий и понятий, пользования понятиями и связью с практикой, как исходной точкой и критерием проверки научных исследований.

Для плодотворности научной работы в биологии и медицине нужно, чтобы ученые открыто заняли материалистическую ленинскую позицию, отвергли лицемерные претензии на „беспристрастие" в науке, развили борьбу мнений и постоянную связь с жизнью, со все новыми вопросами построения социализма.

ORIENTATION MATÉRIALISTE-DIALECTIQUE DES SCIENCES MÉDICALES ET DE LA BIOLOGIE DANS LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

RÉSUMÉ

Au cours des quinze années qui se sont écoulées depuis la libération de la Roumanie, des victoires remarquables ont été obtenues, sous la direction du Parti Ouvrier Roumain, dans tous les domaines de l'édification socialiste. La réalisation du plan de développement de l'économie nationale, prévu pour les années 1960—1965, ouvrira la perspective de l'achèvement de l'œuvre d'édification du socialisme dans ses grandes lignes, et permettra d'aborder une étape nouvelle, au cours de laquelle cette œuvre sera parachevée.

Dans le domaine des sciences biologiques, il y a eu en Roumanie, avant la libération, d'importants éléments de tradition matérialiste. Il est significatif que des savants tels que V. Babeş, G. Marinesco, C. I. Parhon et al., qui se sont acquis une renommée mondiale, soient en même temps les représentants du matérialisme militant en biologie. Le régime bourgeois-agrarien n'a jamais témoigné le moindre intérêt à l'égard de la recherche scientifique, aussi l'œuvre des grands savants ne fut-elle entièrement mise en valeur qu'après le 23 Août 1944. Malgré une longue expérience, les savants roumains n'ont pu élaborer la plupart et les plus importants de leurs travaux qu'après la libération du pays. Cela confirme une fois de plus la thèse matérialiste-historique suivant laquelle la science ne peut se développer indépendamment du sens de la marche de l'histoire, et qu'elle est déterminée, en dernière instance, par le développement de la production matérielle. Les besoins et les exigences de la production socialiste, toujours croissants, imposent à l'activité scientifique un rythme rapide de développement. Ces quinze dernières années ont vu publier, en biologie, plus d'ouvrages que pendant un siècle de domination bourgeoise-agrarienne. En sus des conditions objectives énumérées, l'essor de

l'activité scientifique a été étayé par l'adoption de la conception matérialiste-dialectique, par l'expérience des sciences biologiques en U.R.S.S., par les indications et les directives du Parti. Les conditions actuelles sont propices à l'élaboration d'ouvrages qui constituent la contribution roumaine à la conception matérialiste en biologie et en médecine. Les ouvrages qui paraissent, les conférences et les débats confirment pleinement cette constatation. La biologie mitchourinienne et la théorie de I. P. Pavlov constituent des éléments fondamentaux du développement de la recherche scientifique. L'orientation matérialiste en biologie et en médecine démontre la possibilité d'améliorer les variétés de plantes et d'animaux, de combattre les maladies infectieuses, etc., et indique la voie à suivre.

S'étayant de la conception matérialiste du monde, les savants réussissent à mettre en valeur, dans les meilleures conditions, leurs possibilités de travail et de création, en évitant les erreurs auxquelles mène l'orientation idéaliste en biologie et en médecine, orientation qui a finalement un caractère réactionnaire, de classe. L'impasse dans laquelle se trouvent la génétique weissmannienne-morganiste et la psychosomatique, les conclusions absurdes auxquelles elles aboutissent, la manière dont elles sont propagées par les milieux et les courants les plus réactionnaires démontrent le caractère rétrograde de ces tendances.

Le matérialisme dialectique guide la biologie et la médecine lorsqu'il s'agit de déterminer l'existence, d'établir la valeur de la connaissance scientifique, la méthode générale de recherche, d'élaborer des catégories et des notions fondamentales, de mettre les divers concepts en œuvre et de les lier à la pratique ; c'est le point de départ et le critère de vérification des recherches scientifiques.

Pour assurer la fécondité du travail scientifique en biologie et en médecine, les hommes de science doivent se situer ouvertement sur des positions marxistes-léninistes, repousser les prétentions hypocrites d' «impartialité» de la science et porter à un degré toujours plus élevé la lutte d'opinions et le lien permanent avec la vie, avec les problèmes nouveaux que pose sans cesse l'édification du socialisme.

DIN ISTORICUL LUPTEI PRESEI MUNCITOREȘTI DIN ROMÎNIA ÎMPOTRIVA IDEOLOGIEI BURGHEZE (COMBATEREA POPORANISMULUI)

DE

[RADU PANTAZI

Problemele legate de pătrunderea și răspîndirea în țara noastră a filozofiei marxist-leniniste au o însemnătate de prim ordin pentru studierea istoriei filozofiei romînești. Marcînd și la noi, ca și în general în istoria filozofiei, un moment de răscruce, marxismul a însemnat transformarea filozofiei într-o armă de luptă pentru apărarea intereselor clasei celei mai revoluționare a societății — clasa muncitoare. De aceea, cunoașterea tradițiilor legate de pătrunderea, răspîndirea și dezvoltarea marxism-leninismului în țara noastră este deosebit de necesară.

Ideile marxiste au pătruns și s-au răspîndit în Romînia în primul rînd prin intermediul presei muncitorești. În paginile periodicelor muncitorești au fost publicate traduceri din operele întemeietorilor marxismului, s-au scris studii și articole tratînd problemele de bază ale concepției despre lume a proletariatului, s-au publicat materiale de combatere a ideologiei burgheze. S-a dus o luptă intensă împotriva teoriilor retrograde în diferite domenii — problemele dezvoltării economico-sociale, estetică, etică, în problemele religiei ș.a. — și, de fiecare dată, punctul de vedere științific, marxist, a ieșit victorios.

În ansamblul luptei dintre marxism și ideologia burgheză, un loc deosebit l-a ocupat problema viabilității socialismului în Romînia.

Presa muncitorească a combătut cu multă hotărîre, cu argumente oferite de dezvoltarea economico-socială a țării, încercarea insistentă a ideologiei burgheze de a „demonstra" neviabilitatea socialismului în țara noastră. Această teză reacționară, vehiculată cu ardoare de către ideologii burghezi chiar de la începutul luptei organizate a proletariatului din Romînia, a fost reluată în primul deceniu al secolului al XX-lea de către poporaniști, fiind îndreptată direct împotriva renașterii mișcării muncitorești.

Comunicarea noastră își propune să evidențieze lupta presei muncitorești din acest deceniu împotriva poporanismului.

După cum se știe, la începutul secolului al XX-lea, mișcarea muncitorească, trădată de „generoși", se reorganizează în pofida acestora și se dezvoltă într-un ritm accentuat. În 1902, la numai cîțiva ani după aparenta lichidare a mișcării muncitorești, pe care o speraseră renegații acesteia, se înființează primele cercuri „Românía muncitoare", care editează periodicul cu același nume. În 1905, începe să apară a doua serie a *Românîei muncitoare*. În același an se înființează primul sindicat, iar în 1906 se trece la organizarea mișcării sindicale pe scară națională. În 1907, ia naștere „Uniunea socialistă", care a marcat un pas important spre reorganizarea unui partid politic al proletariatului, eveniment ce are loc în 1910, prin reînființarea partidului social-democrat.

În perioada la care ne referim (primul deceniu al secolului al XX-lea), evenimente importante ca revoluția rusă din 1905, care exercită o influență serioasă asupra mișcării revoluționare din Românía, răscoala țăranilor din 1907, determină luări de poziție în rîndurile mișcării noastre muncitorești; aceste evenimente prilejuiesc susținerea punctului de vedere al elementelor revoluționare, care se afirmă tot mai mult. În ciuda tuturor încercărilor de a o înăbuși, în ciuda persecuțiilor la care au fost supuse elementele revoluționare (sînt cunoscute, de pildă, persecuțiile împotriva lui Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu ș.a.), mișcarea muncitorească s-a întărit continuu, dînd lovitură după lovitură regimului burghezo-moșieresc, în special după ce proletariatul va avea în fruntea lui Partidul Comunist, partid de tip nou, capabil să-l conducă la luptă revoluționară.

Reorganizarea și dezvoltarea mișcării muncitorești a determinat răspîndirea tot mai largă a marxismului. Alături de traduceri noi și reeditări din lucrările întemeietorilor marxismului, publicate în traducere românească în ultimele două decenii ale secolului trecut (fragmente din *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane* de Fr. Engels, pasagii din lucrarea lui Marx, *Războiul civil din Franța*, reeditarea în mai multe ediții a *Manifestului Partidului Comunist*, a lucrării lui Engels *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* etc.), au fost publicate materiale de popularizare a materialismului istoric, a socialismului științific și economiei politice marxiste. În acțiunea de răspîndire a marxismului, accentul a fost pus pe problemele dezvoltării economico-sociale, politice și culturale.

Dezvoltarea mișcării muncitorești și — legat de aceasta — răspîndirea marxismului au produs îngrijorare în rîndurile clasei exploatatoare din Românía acelei vremi. Dacă statul burghezo-moșieresc a urmărit cu furie pe militanții socialiști, ideologii reacționari și-au concentrat atacurile împotriva concepției despre lume a proletariatului, împotriva marxismului.

În concertul reacționar îndreptat împotriva marxismului, un loc deosebit l-a ocupat poporanismul, mai ales prin susținerea tezelor despre așa-zisa imposibilitate a socialismului în Românía. Era aceasta o idee scumpă ideologilor burghezi; în 1941, de pildă, tezele sociologice reacțio-

nare ale lui Stere, teoreticianul principal al poporanismului românesc, erau elogiate în literatura burgheză : „Stere, fiind poporanist — se scrie în *Istoria filozofiei moderne* — și desigur și sub influența poporanismului rusesc, nu credea în fatalitatea evoluției sociale de la feudalism la societatea capitalistă, industrială, spre societatea socialistă. De aceea a fost, în vremea lui, cel mai documentat adversar al marxismului în România" [1]. Aprecierea tezelor lui Stere venea să sublinieze comunitatea de păreri a tuturor ideologilor reacțiunii împotriva marxismului.

De asemenea, prin ideile lor despre pretinsa imposibilitate a socialismului în România, poporaniștii făceau casă bună cu trădătorii „generoși" care se întreceau în a „dovedi" același lucru. Astfel, în 1901, renegatul Nădejde susținea că propria experiență i-a arătat că nu se poate duce o activitate socialistă în România. Identificîndu-se arbitrar cu mișcarea socialistă pe care o subminase prin tezele și activitatea sa oportunistă, Nădejde tindea să dea o lovitură mortală mișcării socialiste, pe care — după reorganizarea ei — a urmărit-o cu înverșunare pînă la sfîrșitul vieții sale.

Presa muncitorească a luat ferm atitudine împotriva unor astfel de păreri. În 1902, începînd cu primul număr, *România muncitoare* se ridica împotriva afirmațiilor că mișcarea muncitorească n-ar putea niciodată să ajungă o forță în țara noastră. În articolul *Nu moare*, se sublinia : „Socialismul nu moare și nici nu poate muri nicăeri. Pentru un moment poate să fie sugrumat, un moment flacăra ideilor lui poate să fie înăbușită, dar va izbucni mai mare, mai vie, mai încălzitoare..." [2]. Într-o serie de articole, — *Descurajații* [3], *Tinerimea generoasă* [4], *Domnul Ion Nădejde și mișcarea socialistă* [5] — muncitorul revoluționar Al. Ionescu arăta că trădarea „generoșilor" nu înseamnă și pieirea mișcării socialiste, că aceasta începe să se reorganizeze (dovadă era chiar apariția, în foarte grele condiții, a *României muncitoare*) și se va dezvolta mai departe.

De asemenea, un foarte interesant articol în care erau răsturnate toate afirmațiile despre imposibilitatea renașterii mișcării socialiste a fost publicat în primul număr din 1907 al *Viitorului social* (*Socialismul în România*). Trecerea conducătorilor oportuniști din mișcarea socialistă la liberali — constata la început articolul — pare a fi dovedit neputința unei aclimatizări organice a socialismului în România. Dar realitatea e alta. Pentru a sublinia, autorul articolului (I. Sion) analizează situația din România anilor 1880—1900 ; el arată că — deși dezvoltarea capitalistă a țării era evidentă — totuși proletariatul nu era încă suficient dezvoltat ; în mișcarea socialistă pătrunseseră foarte mulți intelectuali cu vederi largi umanitariste, dar nesituați pe poziția de clasă a proletariatului. Referitor la situația de după 1900, articolul conchidea că — datorită dezvoltării industriale — proletariatul era în continuă dezvoltare, că ideile socialiste trebuie răspîndite în rîndurile acestuia, în primul rînd.

---

[1] *Istoria filozofiei moderne*, vol. V (*Filozofia românească de la origini pînă astăzi*), București, 1941, p. 485.

[2] *România muncitoare*, an. I, Seria I, nr. 1/1 ianuarie 1902.

[3] *Ibidem*.

[4] *România muncitoare*, an. I, Seria I, nr. 2/13 ianuarie 1902.

[5] *Loc. cit.*, nr. 3/20 ianuarie și nr. 4/27 ianuarie 1902.

Prin toate aceste luări de poziție — care reflectau în fond întărirea mișcării muncitorești — presa socialistă demonstra (și lupta practică a proletariatului confirma) că mișcarea muncitorească are dreptul la existență în țara noastră. O încleștare ideologică puternică în legătură cu această problemă a constituit-o disputa dintre poporanism și marxism.

Poporanismul fusese „anunțat" din 1893—1894 prin paginile *Evenimentului literar*. Aici, Stere punea problema „răsădirii" și în Romînia a curentului manifestat în Rusia și a cărui caracteristică principală era —după el—dragostea pentru popor. Cu toate că făcea aluzie la un program politic poporanist, pe baza căruia ar fi putut fi apărate în mod eficient interesele maselor populare [1], principala manifestare a ideilor poporaniste prin *Evenimentul literar* o constituia ideea promovării unei literaturi care să redea viața celor asupriți și care să insufle dragoste pentru popor [2]. Ca teorie sociologică, poporanismul se manifestă după apariția în 1906 a *Vieții romînești*, în care C. Stere își expune concepțiile reacționare antimarxiste. A existat deci o anumită evoluție a poporanismului de la o manifestare „sentimentală", o direcție literară nediferențiată incipient de cea socialistă, spre o concepție estetică, social-politică. Această concepție social-politică, a cărei caracteristică de bază o constituia antimarxismul prin teza despre „artificialitatea" socialismului în Romînia — ne interesează în comunicare și ea s-a dezvoltat *ca atare*, am spune, direct.

Poporanismul avea la bază ideile subiectiviste ale narodnicismului rus, idei criticate și nimicite la vremea lor de V. I. Lenin. În critica științifică a narodnicismului, V. I. Lenin a subliniat elementele pozitive ale acestei mișcări din prima ei perioadă (coexistente cu tezele generale greșite ale narodnicilor) și a reliefat pericolul diversionist al activității narodnicilor în condițiile existenței unui partid al proletariatului.

Poporanismul — ale cărui rădăcini sociale le aflăm în poziția și interesele chiaburimii, ale burgheziei comerciale și, în genere, ale micii burghezii — a apărut la noi tocmai în condițiile existenței marxismului, fiind o reacție burgheză împotriva mișcării socialiste. Dacă pe plan literar, unii scriitori din cadrul curentului poporanist au luat poziție în favoarea țărănimii (în acest sens au fost publicate multe materiale în *Viața romînească* din acei ani) și au redat în opere artistice suferințele maselor populare, prin teoria sociologică, poporanismul a reprezentat o abilă manevră diversionistă a claselor exploatatoare din Romînia. „Regimul burghezo-moșieresc — se arată pe drept cuvînt în *Analele Institutului de Istorie a*

---

[1] Lui Stere îi plăcea să repete formula cu pronunțat iz demagogic: „program pentru popor, nu popor pentru program", pretinzînd că programul poporanist, expus de el în 1907—1908, ar corespunde acestei cerințe.

[2] Același lucru îl susțineau — împotriva ideologiei burgheze — și socialiștii romîni ai vremii. De altfel, *Evenimentul literar* era o revistă socialistă; după încetarea ei locul i-a fost luat în 1895 de suplimentul literar și științific al periodicului socialist *Lumea nouă*. La *Evenimentul literar* au scris Raicu Ionescu-Rion, G. Ibrăileanu (sub pseudonimul obișnuit: C. Vraja) — socialist în acea perioadă — , care au dus o luptă încununată de succes în problemele esteticii cu partizanii teoriei idealiste a „artei pentru artă".

Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. — a încercat să împiedice lupta muncitorimii și prin crearea unor diversiuni ideologice... în acei ani burghezia și moșierimea romînă caută să contrapună răspîndirii marxismului în Romînia așa-zisa teorie poporanistă, teorie „narodnică" zdrobită pe plan internațional de către Lenin la sfîrșitul secolului al XIX-lea" [1].

În seria de articole *Social democratism sau poporanism?* [2] C. Stere — încercînd să-și drapeze teoriile prin citate din Marx și Engels — susținea că în Romînia nu ar fi posibilă o veritabilă dezvoltare industrială, prin urmare nu s-ar putea dezvolta un proletariat industrial puternic. În aceste condiții, un partid social-democrat ar fi o absurditate — afirma, falsificînd realitatea — Stere. După el, o mișcare socialistă și un partid politic propriu al proletariatului în Romînia nu erau posibile nici datorită situației internaționale deoarece existența unei mișcări revoluționare ar fi primejduit independența țării (!?). Ca și cum Romînia burghezo-moșierească ar fi fost real independentă și n-ar fi depins de imperialismul străin. Istoria țării noastre a arătat limpede, fără putință de tăgadă, că *numai* elementele și mișcările revoluționare, înaintate, au luptat consecvent, cinstit pentru neatîrnarea țării. Exemplul luptelor neînfricate duse de poporul nostru sub conducerea comuniștilor pentru eliberarea țării de cotropitorii străini hitleriști este elocvent.

Dar punctul forte, în aparență inatacabil, al argumentării lui Stere se referea la situația din țară. El pretindea că... structura națională a populației n-ar permite activitatea unui partid socialist și că acesta ar fi pus în slujba... străinilor. Situîndu-se pe o poziție naționalistă, folosind — sub o formă foarte abilă — arma otrăvită a naționalismului burghez, poporanistul romîn încerca să găsească dovezi în plus împotriva reorganizării mișcării muncitorești. O altă serie de „argumente" ale lui Stere se refereau la structura socială a populației, a cărei majoritate — sublinia insistent el — o constituia țărănimea. Or, spunea Stere denaturînd marxismul, socialiștii ar considera țărănimea o masă reacționară, ca atare ei s-ar opune intereselor marii majorități a poporului. Prin astfel de afirmații tendențioase și cu o pretinsă argumentație „marxistă", Stere ajungea la concluzia că singura clasă a societății ale cărei interese ar corespunde dezvoltării istorico-sociale ar fi țărănimea, „ca bază nediferențiată a societății". De aceea, după el, trebuia realizat în Romînia idealul „...unei adevărate, puternice și sănătoase democrații rurale" [3], în care rolul conducător ar trebui să-l aibă „fruntașii satelor", „mica burghezie orășănească" și intelectualii [4]. Acestea fiind — conform lui Stere — forțele sociale pozitive ale țării, ce rol îi revine proletariatului? Din răspunsul la această întrebare, se vede limpede rolul diversionist al poporanismului : proletariatul

---

[1] *Lupta pentru refacerea și dezvoltarea mișcării muncitorești în anii, 1900—1917*, în *Analele Institutului de Istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*", an. II ,nr. 1/ianuarie-februarie 1956, p. 67.

[2] În *Viața romînească*, an. II, vol. VI (nr. 8, 9), vol. VII (nr. 10, 11) 1907 și an. III, vol. VIII (nr. 1), vol. IX (nr. 4), 1908.

[3] *Viața romînească*, an. III, vol. VII, nr. 1/ianuarie 1908, p. 58.

[4] *Ibidem*, p. 59.

este obligat — afirmă sentențios Stere — să-și unească forțele cu „grosul armatei democratice" [1] — respectiv cu chiaburimea, cu mica burghezie ș.a.m.d. Într-o notă a lui Stere, se vădește ce mulțumit ar fi fost el (și nu numai el !) dacă mișcarea muncitorească s-ar fi mărginit la „. . . organizarea independentă a proletariatului în sindicate, în vederea scopurilor comune *pur economice*, și în afară de orice acțiune politică propriu-zisă, după chipul organizațiunilor de acest fel din Anglia" [2]. Totdeauna, ideologii și oamenii politici burghezi au admirat, aprobat și încurajat tendințele reformiste, oportuniste, din rîndurile mișcării muncitorești. După Stere, ca și de altfel după oportuniștii din sînul mișcării muncitorești, proletariatul ar trebui să se mulțumească cu lupta „pur economică", renunțînd la lupta politică.

În toată „demonstrația" lui Stere revine ca un leit-motiv pretenția autorului de a se folosi de marxism pentru a arăta — susținea el — „chiar în lumina concepțiunii socialiste" că organizarea și activitatea unui partid socialist ar fi de neconceput în Romînia. Să reamintim că Stere susținea aceste absurdități în momentul în care crearea *Uniunii socialiste* (1907) însemnase, cu toate limitele provocate de activitatea elementelor oportuniste, punerea bazelor reorganizării *politice* (pe care nu o doreau reprezentanții burgheziei, deci nici poporaniștii) a mișcării muncitorești. De unde, rezultă clar rolul diversionist al poporanismului.

Dar, de care autori socialiști, „marxiști", se folosește Stere pentru a-și „argumenta" tezele ? E adevărat că el recurge la lungi citate din Marx și Engels, dar fie că acestea nu sînt la problemă, fie că Stere le denaturează grosolan. Astfel, citatele dintr-o serie de lucrări ca *Manifestul Partidului Comunist* ș.a. sînt redate pentru a arăta că întemeietorii marxismului condiționau activitatea unui partid socialist de un anumit grad de dezvoltare a capitalismului, a proletariatului, grad care în Romînia — conform părerii eronate a poporaniștilor — n-ar fi existat. Prin urmare, procedeul reproducerii textelor din Marx și Engels nu este decît o mască : întîi citat și, apoi, concluzia sui-generis — poporanistă. Dar, cel mai adesea avem de a face cu interpretarea falsificatoare a lucrărilor și ideilor marxiste. De pildă, din caracterizarea marxistă a țăranului ca producător și proprietar, Stere deduce că în marxism ar exista o contradicție în această problemă, contradicție care tinde — după el — să arunce un văl asupra „indiferenței" marxismului față de țărănime. Practica social-istorică — lupta împotriva exploatării, înfăptuirea revoluției socialiste, construirea socialismului — aprobat însă că numai marxismul a arătat țărănimii exploatate calea de urmat pentru eliberarea de sub jugul asupririi. Realitatea țării noastre infirmă născocirile despre „indiferența" marxismului față de țărănime, prin viața nouă fericită pe care o dobîndesc țăranii muncitori datorită socializării agriculturii, înfăptuită în alianță cu clasa muncitoare sub conducerea partidului care se călăuzește de învățătura marxist-leninistă.

---

[1] *Viața romînească*, an. III, vol. VII, nr. 1/ianuarie 1908, p. 72.

[2] *Ibidem*, p. 72, nota 1.

Răstălmăcirea ideilor marxiste în problema țărănimii nu este singura pe care o face Stere. El ajunge, pentru a da încă un exemplu, să afirme împotriva oricărei evidențe, că Marx ar fi fost ...național-ist. O calomnie mai lipsită de sens la adresa lui Marx, a cărui operă și activitate revoluționară este o pildă vie de internaționalism proletar, la adresa celui care a creat prima asociație internațională a muncitorilor, nici că se putea!!

Sistemul de care se servește Stere pentru a-și învălui „teoriile" într-o haină „marxistă" este acela al apelului la diferite autorități... „socialiste". Pentru a caracteriza poziția „marxistă" în problemele țărănimii, el recurge la citate din ...Bernștein, Kautsky, Adler și de multe ori, la Sombart considerat ca o „autoritate în materie". De la Adler, Stere ia teza reacționară despre așa-zisa lipsă de interes a marxismului față de țărănime. De la Kautsky, ideea — demnă de un renegat — că evoluția producției agricole duce într-un impas al socialismului. De la Sombart, printre altele teza falsă despre limitele sistemului lui Marx în ceea ce privește problema agrară etc.

Toate aceste „autorități" îndărătul cărora încerca să se camufleze Stere n-au putut înșela mișcarea noastră muncitorească, deși problemele erau — repetăm — foarte abil prezentate, ca și cum poporaniștii s-ar fi situat pe o poziție, ziceau ei, marxistă, pe cînd socialiștii ar fi susținut — cînd militau pentru organizarea partidului — un punct de vedere... idealist (deoarece nu corespundea, conform lui Stere, împrejurărilor economice și politice ale țării).

Este un merit deosebit al mișcării noastre muncitorești de a fi luat hotărît și consecvent poziție față de poporanism, sezisînd caracterul diversionist al acestuia. În *Romînia muncitoare*, se arăta că poporanismul — contrar declarațiilor sale despre democrație — duce în fond, pe plan politic, „spre reacțiunea și antidemocratismul cel mai patent" și de aceea „una din datoriile cele mai imperioase ale democraților conștienți din țara aceasta și cu atît mai mult a partidului socialist, singura grupare care luptă pe față și fără rezerve sau abilități iezuistice, pentru reala democratizare a societății, este de a demasca fără cruțare democratismul mincinos care se ascunde sub epitetul înșelător de poporanism" [1].

Împotriva poporanismului a scris și C. Dobrogeanu-Gherea. Este importantă distincția pe care o făcea el între poporanismul ca teorie sociologică și poporanismul — curent literar, distincție care a ajutat istoricilor literari marxiști la valorificarea operelor scriitorilor grupați în jurul *Vieții românești*. Dar Dobrogeanu-Gherea, accentuînd greșeala poporaniștilor care nu voiau să recunoască dezvoltarea capitalistă a Romîniei și respingeau necesitatea mișcării socialiste, ajungea în cele din urmă, prin ceea ce contrapunea poporaniștilor, să le dea de fapt dreptate. Într-adevăr, conform teoriei lui Gherea, Romînia fiind o țară capitalistă, dar una înapoiată, pentru dezvoltarea ei are un rol determinant capitalismul din apusul Europei. De aici, decurgeau o serie de concluzii greșite oportuniste,

[1] *Romînia muncitoare*, an. VI, Seria a II-a, nr. 40/25 iulie 1910.

dăunătoare pentru mişcarea muncitorească. „Gherea — subliniază tov. Gh. Gheorghiu-Dej — nu vedea că proletariatul din Romînia, deşi reprezenta o minoritate numerică, era clasa în dezvoltare, clasa de viitor spre care trebuiau să se orienteze marxiştii. Gherea reia concepţia tactică mic-burgheză a menşevicilor, pe care Lenin o caracterizase drept o tactică „de transformare a proletariatului într-o jalnică anexă a claselor burgheze" susţinînd că burghezia este aceea căreia îi revine sarcina de a rezolva problema ţărănească şi de a fi hegemonul în revoluţia burghezo-democratică. Străin de marxismul revoluţionar, Gherea ca şi social-democraţii din Europa occidentală, considera ţărănimea ca un element individualist, reacţionar, ignorînd imensele rezerve de energie revoluţionară ale ţărănimii apăsate de jugul moşieresc, ca şi ideea fundamentală a marxism-leninismului care spune că alianţa dintre proletariat şi ţărănime este o condiţie principală a victoriei revoluţiei proletare"[1].

Aşadar, dacă Gherea, susţinînd că o mişcare socialistă trebuie să existe în Romînia, se opunea poporaniştilor — în schimb, afirmînd în mod greşit că burghezia trebuie să conducă transformările sociale deoarece Romînia ar fi o ţară „neoiobagă", se asocia părerii acestora. Acţiune politică a proletariatului — da, dar ca apendice cuminte al burgheziei —, la aceasta duceau concluziile oportuniste, de nuanţă menşevică, ale teoriei antimarxiste a autorului *Neoiobăgiei*. Nu era o prea mare deosebire faţă de Stere, care recunoaşte că dacă t o t u ş i (subliniat insistent de către Stere acest „totuşi") proletariatul din Romînia ar putea duce acţiuni politice, acestea ar trebui făcute în colaborare şi sub conducerea „grosului armatei democratice". Datorită deci tezelor oportuniste ale nefastei teorii a „neoiobăgiei", critica făcută de Gherea poporanismului n-a avut eficacitate.

Riposta zdrobitoare, care a nimicit încercările popoarnişti lor de a „demonstra" imposibilitatea mişcării socialiste şi mai ales (ceea ce-i îngrijora îndeosebi pe ideologii şi oamenii politici burghezi) a unui partid politic propriu al clasei muncitoare, a fost dată prin paginile *Viitorului social*.

Problemele principale care se puneau erau următoarele :

— a arăta că Stere falsifică marxismul în problema condiţiilor necesare pentru existenţa şi activitatea unui partid politic al proletariatului ;

— a demonstra că Romînia a atins un grad destul de avansat al dezvoltării capitaliste ;

— a sublinia posibilitatea *reală* a existenţei unei mişcări muncitoreşti cu un partid politic propriu ;

— a demasca denaturarea de către poporanişti a tezelor marxiste în problema ţărănească.

Periodicul muncitoresc a demonstrat că toată critica lui Stere la adresa mişcării socialiste din Romînia este întemeiată pe un silogism uşor de răsturnat şi teoretic (prin dezvăluirea falselor argumente ale teoreticianului poporanist) şi practic (prin datele oferite de dezvoltarea economică

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ediţia a IV-a, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 363—364.

a țării). Silogismul lui Stere — se scria în revistă — este următorul: „Marx și Engels și toți urmașii lor au declarat că socialismul este expresia teoretică și politică a dezvoltării industriale; în Romînia însă nu există decît o industrie foarte slabă fără șanse de viitor, deci socialismul nu poate exista, fiindcă el nu reprezintă nici un interes real. Din contra poporanismul este calea care exprimă în mod desăvîrșit interesele celor 6 jum. milioane de țărani, prin urmare și a poporului romîn întreg"[1]. Dar de fapt, acest silogism este eronat — scria *Viitorul social*, pentru că, „... .ceea ce spune Stere este un *sofism*" și pentru că „în mintea d-sale s-a făcut o neiertată substituire de noțiuni" [2]. Prezintă un deosebit interes sublinierea falsității tezelor lui Stere, prin distincția pe care o face *Viitorul social* între condiția ideală și cea obligatorie a existenței unei mișcări muncitorești. Citățm: „Formula socialismului ce o dă d. Stere este bazată pe o nenorocită confuziune ce d-sa o face mereu între *condițiile ideale* pentru o puternică mișcare socialistă și pentru realizarea scopului final al socialismului, cu condițiile *minimum* ce se cer pentru existența unei mișcări socialiste. Condiția necesară, fără de care socialismul n-are nici o rațiune de a fi, este modul de producțiune capitalist cu toate consecințele lui; condiția ideală este prezența și dezvoltarea unei puternici industrii mari și prin consecință a unui numeros proletariat industrial" [3].

În felul acesta erau demonstrate limpede inconsistența și caracterul antiștiințific al tezelor lui Stere, desmințite dealtminteri și de realitatea economico-socială a țării. Folosind statistica oficială, revista socialistă arăta că în anul 1866 nu se putea vorbi de o industrie mare; în 1887 însă existau 173 de „stabilimente" (ceea ce însemna că fuseseră înființate circa 8 pe an), număr care crește în 1893 cu încă 83 (deci 14 pe an, iar în 1906 cu încă 215, deci 18 pe an), ceea ce făcea ca în 1906 să existe 471 stabilimente industriale [4]. Constatînd existența industriei la noi, se remarca folosirea în industria petroliferă, a salinelor, în cea forestieră, în cea mijlocie, la C.F.R. a lucrătorilor salariați; prin urmare, scria *Viitorul social*, există proletariat, există deci principalul teren favorabil pentru propaganda socialistă. Și gruparea proletariatului romîn permitea acest lucru — ideea este demnă de notat. Dacă în general populația rurală predomina, erau unele județe în care populația urbană (în special lucrătorii) era compactă, reprezentînd — după statistica dată de *Viitorul social* — în județul Ilfov 52,8% din totalul populației județului, în județul Covurlui 43,5%, în județul Iași 43%, în județul Brăila 39,7% [5]. În județul Prahova și Neamț, cu toate că populația urbană era mai redusă, industrializarea era puternică — sublinia *Viitorul social* [6]. O altă constatare interesantă se referea la faptul că meseriașii, maiștri izolați erau răspîndiți mai ales în comunele rurale, pe cînd lucrătorii erau concen-

[1] *Viitorul social*, an. I, vol. II, nr. 11—12/iunie-iulie 1908, p. 330.
[2] *Ibidem*, p. 331.
[3] *Ibidem*.
[4] *Ibidem*, p. 343.
[5] *Ibidem*, p. 353.
[6] *Ibidem*.

trați în orașe [1]. Concluzia care se desprindea din aceste cifre era clară : exista în Romînia proletariat, exista prin urmare condiția obligatorie, *sine qua non*, a unei mișcări socialiste.

Prin aceasta era dovedită falsitatea uneia din tezele de bază ale poporanismului. Se punea mai departe problema țărănimii.

Prevalîndu-se de „democratismul" lor, de faptul că ar fi singurii apărători ai țărănimii, poporaniștii afirmau tendențios că socialiștii ar considera țărănimea ca o masă reacționară. În legătură cu aceasta, trebuie remarcat caracterul dăunător pentru mișcarea muncitorească al activității elementelor oportuniste din rîndurile ei, care, după cum se știe, în timpul răscoalelor țărănești din 1907 s-au situat pe o poziție reformistă, trădătoare. Oportuniștii n-au sprijinit lupta revoluționară a țărănimii, pe care o socoteau drept o forță „oarbă". Contrar tezelor oportuniștilor, răscoalele țărănești au pus puternic în lumină marile energii revoluționare din rîndurile țărănimii. „Totodată — subliniază tov. Gh. Gheorghiu-Dej — răscoalele au arătat falsitatea teoriilor despre caracterul reacționar al țărănimii, ale conducătorilor social-democrați și ale lui Gherea, care, luînd atitudine publică contra răscoalei, au dezvăluit cît de adînc se scufundaseră în mlaștina oportunismului" [2]. Tocmai aceste poziții oportuniste erau folosite de către ideologii burghezi, în speță de Stere — care venea în plus cu argumente luate, pretindea el, din operele lui Marx și Engels, pe care le cita denaturîndu-le grosolan — pentru a „dovedi" că marxismul ar desconsidera țărănimea, taxînd-o drept un factor reacționar. De aci se vede, repetăm, cîte prejudicii au adus mișcării muncitorești elementele oportuniste care s-au situat pe o poziție reformistă, antimarxistă, în legătură cu răscoalele țărănești. Ceea ce a avut însă mai bun mișcarea muncitorească, elementele înaintate, revoluționare, au fost alături de lupta țărănimii. Prin întruniri de protest, printr-o serie de acțiuni proprii, prin ajutorarea răsculaților, muncitorimea a sprijinit răscoala din 1907. În *Romînia muncitoare* a fost publicat un apel (dezavuat de către oportuniști) către concentrați și rezerviști în care — subliniindu-se dreptatea luptei țăranilor — se făcea un călduros îndemn de a nu se trage în răsculați. Lipsit de un partid marxist-leninist, ferm revoluționar, proletariatul nu a putut organiza și conduce lupta țărănimii. Dar aceasta nu însemna nicidecum că marxismul ar considera (cum pretindea Stere) țărănimea drept o masă reacționară. Dimpotrivă. Presa noastră muncitorească a arătat că prin pătrunderea relațiilor capitaliste în agricultură s-au accentuat diferențierile sociale și că țăranii, mici producători, amenințați de capitalism, vor veni alături de proletariat. *Viitorul social* preciza, de asemenea, că dacă proletariatul este acea forță socială chemată să ducă societatea înainte (teză justă, care contravenea teoriilor oportuniste despre rolul de hegemon al burgheziei), aceasta nu însemna în nici un caz considerarea țărănimii în bloc ca un factor reacționar : „... A constata că proletariatul este clasa cea mai revoluționară, nu numai că nu înseamnă a tăgădui dreptul la luptă restului populației, ci înseamnă dimpotrivă a-i

[1] *Viitorul social*, an. I, vol. II, nr. 11—12/iunie-iulie 1908, p. 353.
[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *op. cit.*, p. 364.

arăta în ce condiții lupta ei poate fi mai eficace, a-i arăta că numai mergînd cu proletariatul, ea va găsi leac relelor de care suferă" [1].

Referindu-se la programul expus de Stere — „democrație rurală", înființarea de cooperative, în care rolul de frunte trebuiau să-l aibă „fruntașii satelor", sprijinirea acestora ca și a altor „elemente sociale pozitive" ș.a.m.d.—*Viitorul social* arăta foarte nimerit că acest program nu atingea de loc regimul capitalist (respins în vorbe de către poporaniști) ci-l întărea : „Poporanismul și toate utopiile similare nu întrec marginile regimului capitalist. Ele nu fac, dacă găsesc undeva aplicări practice, decît să *înlesnească dezvoltarea capitalistă, să accentueze diferențierile* sociale la sate ca și la orașe, să împartă țăranii în bogați și săraci, — dar nu să schimbe măcar un cui din edificiul capitalist" [2].

Spulberarea teoriilor poporaniste era completată prin dezvăluirea genealogiei poporanismului romînesc. Izvorul său de inspirație — remarca *Viitorul social* — este narodnicismul rusesc și anume „din perioada cea mai confuzionistă (1885—1895)" [3]. Lucru vizibil în primul rînd din negarea rolului proletariatului. Iar deosebirile nu erau de loc în favoarea poporaniștilor romîni. Astfel, dacă narodnicii (în prima perioadă a acestei mișcări) desfășuraseră o activitate revoluționară, dacă era promovată la ei ideea datoriei către popor, poporaniștii romîni reprezentau o platformă a reacțiunii romîne, de fapt o manevră diversionistă, iar poporul la ei însemna „elementele sociale pozitive", adică chiaburii etc., deci — în ultimă instanță — nu sărăcimea satelor, pentru care vărsau lacrimi de crocodil.

Este foarte prețioasă sublinierea de către periodicul nostru muncitoresc a victoriei marxiștilor ruși asupra narodnicismului. Făcînd o paralelă între lupta marxiștilor din Rusia împotriva narodnicilor și cea dusă de socialiștii romîni contra poporaniștilor, *Viitorul social* scria : „Critica marxistă de la 1895—1900 a gonit poporanismul din pozițiile lui teoretice ; evenimentele istorice, probele ce le-a dat proletariatul rus despre forța și capacitatea sa politică l-au gonit și din pozițiile lui în viață. Poporanismul rus a capitulat înaintea social-democrației. Același lucru are să fie și cu poporanismul nostru" [4].

Așa s-a și întîmplat. În polemica cu poporanismul, marxismul a obținut și în Romînia o victorie de prestigiu. Afirmația este întemeiată nu numai prin aceea că poporaniștii, cu toate că n-au renunțat la unele „săgeți", nu au mai putut răspunde nimic în fond argumentelor zdrobitoare aduse împotriva lor. Afirmația este întemeiată în primul rînd pentru că realitatea a confirmat tezele susținute competent de către presa socialistă a timpului. O mișcare socialistă este imposibilă în Romînia — trîmbițau poporaniștii. De fapt, mișcarea socialistă s-a întărit continuu. Este de neconceput activitatea unui partid politic al proletariatului în Romînia — profetizau poporaniștii. Dar, în 1910 se reînființează partidul socialist.

---

[1] *Viitorul social*, an. I, vol. II, nr. 11—12/iunie-iulie 1908, p. 366.
[2] *Ibidem*, p. 332.
[3] *Ibidem*, p. 334.
[4] *Ibidem*, p. 365.

Datorită luptei ferme a elementelor revoluționare împotriva celor oportuniste din rîndurile partidului socialist, proletariatul va căpăta prin crearea Partidului Comunist din Romînia un partid consecvent revoluționar, marxist-leninist. Înfăptuind sub conducerea P.C.R. alianța cu țărănimea muncitoare, clasa muncitoare a reușit să doboare regimul burghezo-moșieresc. În zilele noastre, cînd socialismul este predominant în economia țării, cînd relațiile socialiste se întăresc și se dezvoltă mereu, afirmațiile poporaniste despre imposibilitatea socialismului în Romînia apar în tot ridicolul lor. Cu atît mai valoroasă, în schimb, se reliefează lupta presei muncitorești prin care au fost nimicite teoriile poporaniste, victoria marxismului asupra poporanismului avînd o mare însemnătate în viața ideologică a vremii, contribuind la răspîndirea marxismului în țara noastră.

Un nou manual valoros de materialism dia ectic şi istoric

Perioada actuală este una din cele mai bogate în dezvoltarea creatoare a teoriei marxist-leniniste, singura filozofie în stare să dea răspuns ştiinţific marilor probleme ale contemporaneităţii. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, celelalte partide comuniste, generalizînd experienţa luptei revoluţionare a clasei muncitoare, a maselor muncitoare, desfăşoară o multilaterală activitate teoretică, îmbogăţind necontenit tezaurul filozofiei marxiste, al socialismului ştiinţific, al economiei politice. Un corolar firesc al acestui fapt este şi avîntul cercetărilor în domeniul ştiinţelor sociale în toate ţările socialiste. În această privinţă sînt semnificative succesele obţinute în ultimii ani în Uniunea Sovietică pe frontul filozofiei. Numai în anii 1957 — 1958 au fost editate peste 200 lucrări de filozofie, unele dintre ele aducînd o contribuţie remarcabilă în rezolvarea unor probleme cardinale de materialism dialectic, de materialism istoric, logică, istoria filozofiei.

Filozofii sovietici au trecut la elaborarea unor lucrări de sinteză, a căror apariţie constituie, pe bună dreptate, evenimente în viaţa ideologică şi ştiinţifică internaţională. Un grup numeros de filozofi pregătesc în colectiv o *Istorie a filozofiei* în 5 volume. Primele 2 volume au şi apărut (volumul I a fost tradus şi în limba romînă), iar în curînd vor apare şi volumele 3 şi 4).

În seria valoroaselor lucrări apărute în ultimul timp în Uniunea Sovietică este şi *Bazele filozofiei marxiste*, a cărei traducere a văzut de curînd lumina tiparului şi în ţara noastră. Lucrarea constituie un eveniment în viaţa ideologică şi ştiinţifică din ţara noastră, apariţia ei răspunzînd unor necesităţi deosebite în însuşirea filozofiei marxist-leniniste.

Concepută ca un manual pentru cei ce studiază în instituţiile de învăţămînt superior, în cadrul învăţămîntului individual, lucrarea face o expunere sistematică şi unitară a bazelor filozofiei marxiste — materialismul dialectic şi istoric. Rodul colaborării unor filozofi cu înalt prestigiu ştiinţific ca profesorul F. V. Konstantinov, prof. F. N. Fedoseev, prof. M. D. Kamari, prof. I. P. Franţev, membrii corespondenţi ai Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., prof. M. M. Rosenthal, A. F. Sişkin şi alţii, rezultatul unor dezbateri largi în institutele de învăţămînt şi cercetări filozofice, manualul se impune deopotrivă prin analiza adînc ştiinţifică a problemelor abordate, prin intransigenţa partinică în combaterea teoriilor burgheze şi revizioniste, prin modul creator al tratării problemelor esenţiale ale materialismului dialectic şi istoric.

I

Lucrarea *Bazele filozofiei marxiste* se remarcă în mod deosebit prin felul în care autorii au ştiut să trateze unitar aspectele filozofiei marxist-leniniste. Filozofia marxist-leninistă este concepţia despre lume care reflectă legile generale de dezvoltare a naturii societăţii

şi gîndirii omeneşti. În această concepţie este contopită în mod organic metoda dialectică de cunoaştere cu interpretarea materialistă a fenomenelor nu numai din natură, ci şi din societate. Astfel, materialismul dialectic şi istoric se evidenţiază ca o ştiinţă unitară formînd un tot armonios. După cum a arătat Lenin, filozofia marxist-leninistă este turnată dintr-o singură bucată de oţel, astfel încît din ea nu poţi rupe nici o parte importantă fără a-i denatura esenţa în general.

Această unitate se reflectă, în primul rînd, în structura lucrării. Autorii, manifestînd o iniţiativă valoroasă, au părăsit schema obişnuită, după care se făcea expunerea materialismului dialectic şi materialismului istoric. După partea introductivă referitoare la obiectul filozofiei (în care este inclusă şi prezentarea luptei dintre materialism şi idealism în istoria filozofiei din epoca premarxistă) urmează partea I a lucrării consacrată materialismului dialectic. Partea a II-a a manualului este consacrată expunerii problemelor principale ale materialismului istoric. În încheiere se face o critică documentată principalelor curente din filozofia şi sociologia burgheză contemporană.

Lucrarea are tocmai calitatea că a reuşit să evite ruperea metodei de teorie şi să expună dialectica în mod materialist, iar materialismul în mod dialectic. Cursul a renunţat la împărţirea capitolului materialism-dialectic în „metodă" şi „teorie" reuşind în felul acesta să evite delimitarea categorică existentă în cursurile anterioare care ducea la o înţelegere şi prezentare unilaterală, atît a materialismului filozofic cît şi a dialecticii materialiste. În fapt problemele materialismului dialectic tratate în curs sînt analizate sub trei aspecte mai importante; lumea ca mişcare a materiei guvernată de legi necesare; legile fundamentale ale dialecticii materialiste; dialectica procesului de cunoaştere. Această abordare realizează totodată indicaţia lui Lenin cu privire la unitatea dialecticii, teoriei cunoaşterii şi logicii. În manual cele două laturi ale problemei fundamentale ale filozofiei au fost luate în consideraţie în tratarea fiecărei probleme. În felul acesta, întreaga dialectică apare ca teorie a cunoaşterii.

Vorbind despre partea introductivă a manualului, trebuie să remarcăm un merit ce se evidenţiază în prezentarea luptei dintre materialism şi idealism în etapa premarxistă a istoriei filozofiei. Autorii îşi concentrează atenţia asupra apariţiei problemelor mai importante ale filozofiei în jurul cărora s-a concentrat această luptă, în strînsă legătură cu dezvoltarea societăţii. Astfel, se înregistrează primele încercări vizibile încă în filozofia chineză şi greacă de a crea categoria filozofică de lege, legitate (dao, logos). Majoritatea problemelor şi categoriilor sînt urmărite în evoluţia lor istorică.

În manual este evitată tratarea simplificatoare a filozofiei idealiste, menţionîndu-se, cînd este cazul, şi unele aspecte pozitive ale unor filozofi idealişti. Astfel la Platon se arată că spre deosebire de concepţiile sale idealiste fanteziste care au frînat dezvoltarea gîndirii ştiinţifice, dialectica sa a jucat un anumit rol pozitiv în istoria logicii, iar la Hegel se menţionează conţinutul raţional al dialecticii sale în contradicţie cu sistemul idealist conservator.

Din înfăţişarea luptei dintre materialism şi idealism în perioada premarxistă a istoriei filozofiei apare cu claritatea ideea că deşi filozofia premarxistă a adus un aport însemnat la dezvoltarea materialismului şi dialecticii, materialismul metafizic nu a putut să dea un răspuns riguros ştiinţific la cele mai importante probleme puse în faţa filozofiei de către dezvoltarea ştiinţei, a vieţii sociale şi a mişcării revoluţionare a maselor. Aceste probleme au fost rezolvate numai de creatorii materialismului dialectic şi ai materialismului istoric, de pe poziţiile proletariatului revoluţionar. Numai o dată cu filozofia marxistă, apărută ca rezultat firesc al luptei multiseculare dintre materialism şi idealism, precum şi dintre metafizică şi dialectică, materialismul unit cu dialectica a cîştigat bătălia decisivă împotriva idealismului filozofic.

Devenind o filozofie ştiinţifică, care reflectă legile generale ale dezvoltării lumii,

filozofia marxistă şi-a pus ca scop principal schimbarea lumii. Însuşită de masele muncitoare în frunte cu clasa muncitoare şi partidul său revoluţionar, ea devine o forţă materială capabilă să transforme lumea.

În lucrare este bine prezentată formarea concepţiei filozofice a lui Marx şi Engels în strînsă legătură cu activitatea lor politică. Autorii au scos în evidenţă, pe bună dreptate, legătura dintre activitatea politică, practică a întemeietorilor materialismului dialectic şi istoric şi părăsirea poziţiei hegeliene în filozofie. Contactul lui Marx cu realităţile social-politice ale vremii sale în timpul activităţii la *Gazeta Renană*, contactul cu contradicţiile vieţii sociale şi cu o serie de probleme economice ridicate de dezvoltarea societăţii, situarea conştientă pe poziţiile clasei muncitoare au avut un rol hotărîtor în înfrîngerea filozofiei idealiste a lui Hegel. Abordînd diferite probleme, cum ar fi acelea despre libertatea presei, despre raportul dintre „societatea civilă" şi stat, Marx depăşeşte repede poziţia iniţială idealistă şi se convinge în activitatea practică că presa apără interesele unei clase împotriva alteia, că presa prusacă apără interesele exploatatorilor împotriva intereselor poporului, că statul prusac departe de a fi o întruchipare a spiritului universal, a intereselor comune ale tuturor claselor, este în realitate apărătorul intereselor celor bogaţi. Sublinierea legăturii dintre activitatea politică a lui Marx şi trecerea lui pe poziţiile materialismului este cu atît mai importantă cu cît în felul acesta se desmint afirmaţiile revizioniştilor despre caracterul umanist abstract al activităţii lui Marx în perioada de început. În Manual se arată în mod convingător că întemeietorii marxismului s-au situat ferm şi în lucrările din tinereţe pe poziţiile proletariatului revoluţionar.

În partea consacrată materialismului dialectic, autorii *Bazelor filozofiei marxiste* expun rezolvarea marxistă a problemei fundamentale a filozofiei tratînd probleme ca materie, mişcare, spaţiu, timp, problema legităţii lumii, a conştiinţei, analizează legile fundamentale ale dialecticii şi dialectica procesului cunoaşterii.

Expunînd punctul de vedere ştiinţific al materialismului dialectic în problemele materiei, mişcării, spaţiului, timpului etc., autorii pornesc de la indicaţiile întemeietorilor marxismului, valorifică, într-o măsură însemnată, moştenirea filozofică leninistă şi apelează la contribuţia unor reprezentanţi de seamă ai marxismului ca Plehanov, Stalin, Mao-Tze-Dun.

În tratarea problemelor se folosesc pe larg datele ştiinţei moderne şi contemporane, în special ale ştiinţei sovietice care dau o mare putere de convingere argumentării. Autorii se preocupă în permanenţă de critica teoriilor idealiste neştiinţifice susţinute în decursul istoriei şi mai cu seamă de cele promovate în prezent de reprezentanţii forţelor reacţionare. De asemenea, se face o delimitare permanentă a poziţiei materialismului dialectic într-o problemă sau alta de poziţia materialismului metafizic. Foarte adesea se fac prezentări istorice ale problemelor. Indicaţia leninistă ca în analiza unui fenomen să se aplice principiul unităţii dintre logic şi istoric, îşi găseşte o reuşită aplicare în volumul *Bazele filozofiei marxiste*. Teoria obiectului cuprinde în sine şi istoria acestei teorii. Îmbinînd logicul cu istoricul, studiul ne dă posibilitatea să înţelegem adînc şi multilateral dezvoltarea fenomenelor din natură, din societate şi din gîndire.

Este interesantă tratarea în lucrare a problemei spaţiului şi timpului. În lucrările anterioare se analizau mai ales problemele privind obiectivitatea spaţiului şi timpului şi cognoscibilitatea acestor forme. Or, ştiinţele naturii şi geometria au pus şi pun în primul rînd problema legăturii spaţiului şi timpului cu materia şi mişcarea. Lucrarea de faţă nu ocoleşte această problemă deosebit de importantă pentru ştiinţele naturii ca şi pentru filozofie. Teza că spaţiul şi timpul există numai în lucrurile materiale, numai prin lucrurile materiale, numai datorită lor, este demonstrată cu o serie de cuceriri moderne ale ştiinţei. Astfel, teoria relativităţii creată de A. Einstein a dezvăluit formele concrete ale legăturii dintre spaţiu şi timp pe de o

parte şi materia în mişcare pe de altă parte, cît şi a legăturii dintre spaţiu şi timp. Aceste legături au căpătat în teoria relativităţii expresie matematică sub formă de legi. Dependenţa profundă de materie a proprietăţilor spaţiului este ilustrată în lucrare prin cuceririle moderne ale biologiei. Astfel, studierea formelor spaţiale ale corpurilor din natura organică arată că materiei vii îi sînt proprii forme specifice de simetrie, care nu sînt proprii corpurilor din natura anorganică.

Aceeaşi viziune amplă, cuprinzătoare se face simţită şi în expunerea legilor dialecticii. Este deosebit de reuşită tratarea problemei dezvoltării, marcarea deosebirii dintre concepţia evoluţionistă şi concepţia dialectică a dezvoltării, problema saltului, problema formelor de trecere de la o calitate veche la una nouă, înfăţişarea contradicţiilor, mişcării etc.

În tratarea procesului de cunoaştere, autorii şi-au concentrat atenţia asupra dialecticii acestuia urmărind probleme ca : logica dialectică şi logica formală, raportul dintre senzorial şi raţional în cunoaştere, esenţă şi fenomen, dialectica abstractului şi concretului, a logicului şi istoricului, formele gîndirii, practica — bază a cunoaşterii, dialectica adevărului absolut şi adevărului relativ. Au fost scoase în evidenţă aspecte interesante ale procesului cunoaşterii, trecîndu-se mai sumar peste tratarea momentelor procesului de reflectare a realităţii.

Acest mod de tratare nu are numai un conţinut metodologic, ci totodată şi teoretic. Este ştiut că cunoaşterea omului reflectă lumea obiectivă. De aceea, cunoaşterea şi realitatea sînt subordonate în esenţă aceloraşi legi generale. Legile dialecticii sînt nu numai legi ale dezvoltării existenţei, ci şi ale cunoaşterii şi gîndirii. Dialectica, ca teorie profundă şi multilaterală a dezvoltării, cuprinde teoria cunoaşterii (gnoseologia) şi logica. Din lucrare reiese clar că dialectica, logica şi teoria cunoaşterii sînt unul şi acelaşi lucru, că ele sînt părţile, aspectele aceleiaşi ştiinţe, indisolubil legate între ele.

O particularitate principală a filozofiei marxiste este caracterul ei creator. Reflectînd cu cea mai mare precizie lumea obiectivă, dezvoltarea şi schimbarea ei, ea însăşi se dezvoltă, se îmbogăţeşte. Necontenit, ea generalizează, absoarbe şi prelucrează datele furnizate de domeniile concrete ale ştiinţei, de experienţa istorică a dezvoltării societăţii, servind astfel necesitatea progresului social, transformările revoluţionare ale societăţii. Manualul oglindeşte cu convingere această particularitate a filozofiei marxiste. El cuprinde o analiză substanţială a raportului dintre filozofie şi ştiinţele naturii, a legăturilor indisolubile, a influenţei lor reciproce. Lucrarea are meritul de a dezvălui această influenţă reciprocă sub mai multe aspecte : a) materialismului dialectic se îmbogăţeşte şi se dezvoltă cu fiecare cucerire ştiinţifică ; b) fiecare cucerire ştiinţifică demonstrează justeţea principiilor materialismului dialectic ; c) principiile materialismului dialectic fertilizează dezvoltarea concepţiei ştiinţifice, apără ştiinţa de influenţa nefastă, dăunătoare a idealismului, a obscurantismului religios.

Materialul din domeniul ştiinţelor naturii tratat pe plan istoric figurează de fapt sub două aspecte. În primul rînd este vorba de explicarea importanţei filozofice a realizărilor ştiinţelor naturii din epoca respectivă care de cele mai multe ori nu este intuită nici de făuritorii marilor descoperiri. Astfel, adevărata importanţă filozofică a marilor descoperiri ale ştiinţelor naturii de la mijlocul secolului al XIX-lea a fost pentru prima oară scoasă în evidenţă de Fr. Engels abia în deceniul al VIII-lea al secolului al XIX-lea. Marile descoperiri ale ştiinţelor naturii şi îndeosebi ale fizicii de la sfîrşitul secolului trecut şi începutul secolului noastru au fost apreciate la justa lor valoare, scoţîndu-se în evidenţă importanţa lor pentru dezvoltarea ştiinţei şi a filozofiei de către Lenin în remarcabila lui lucrare *Materialism şi empiriocriticism*. Cuceririle ştiinţifice ale secolului nostru pe planul generalizării filozofice sînt valorificate şi apreciate în măsura importanţei lor şi a locului pe care îl ocupă pentru progres numai de filozofia marxist-leninistă, de reprezentanţii ei.

Pe de altă parte, în ştiinţele naturii se duce lupta nu numai în problemele speciale ale ştiinţei, ci şi în problemele teoretice generale şi cum ele sînt inevitabil legate de filozofie, în ştiinţele naturii se desfăşoară o luptă filozofică.

Aceste aspecte străbat tratarea întregii lucrări.

Legătura indisolubilă dintre filozofia materialist-dialectică şi ştiinţele naturii, influenţa lor reciprocă, este analizată în lucrare temeinic şi ilustrată cu un material faptic în mare măsură de actualitate. Cîteva exemple. Este ştiut că punctul de plecare al materialismului dialectic este recunoaşterea existenţei obiective a materiei în veşnică mişcare şi dezvoltare. Definiţia ştiinţifică a noţiunii de materie a fost dată de Lenin în monumentala sa lucrare *Materialism şi empiriocriticism*. „Materia e categoria filozofică care desemnează realitatea obiectivă, dată omului prin senzaţiile lui, copiată, fotografiată, oglindită de senzaţiile noastre şi existentă independent de ele". Această definiţie exprimă în fapt esenţa concepţiei materialiste despre lume, opoziţia materialismului faţă de idealism. Ilustrînd că procesul de elaborare a acestei noţiuni de bază a filozofiei marxiste a fost strîns legat de dezvoltarea ştiinţelor naturii, lucrarea demonstrează totodată cum cuceririle cele mai no ale ştiinţelor naturii oferă confirmări incontestabile ale justeţei acestei concepţii.

Concepţia elaborată de Lenin despre inepuizabilitatea materiei în profunzime, despre caracterul ei infinit, reprezintă una din trăsăturile esenţiale ale învăţăturii materialist-dialectice despre materie. În urmă cu 50 de ani, doar curînd după descoperirea electronului, Lenin afirma: „Electronul este tot atît de inepuizabil ca şi atomul, natura este infinită".

Lupta pentru formarea concepţiei materialiste despre lume este totodată şi lupta împotriva misticismului şi religiei. Demascarea de pe poziţiile ultimelor realizări ale ştiinţei a concepţiilor mistico-religioase despre univers, originea vieţii, a omului, a moralei, statului etc., constituie o cerinţă a oricărei lucrări de materialism dialectic. *Bazele filozofiei marxiste* răspunde acestei cerinţe, contribuind la întărirea ateismului ştiinţific în conştiinţa maselor. După părerea noastră ar fi fost util ca problema luptei împotriva religiei să ocupe un loc mai important în manual.

★

În manual se împletesc organic problemele materialismului dialectic cu cele ale materialismului istoric, arătîndu-se că bazele teoretice, principiale sînt comune materialismului dialectic şi materialismului istoric, că acesta din urmă reprezintă extinderea materialismului dialectic asupra cunoaşterii vieţii sociale.

Prin structura manualului, prin conţinutul problemelor abordate, autorii demonstrează pe de o parte că materialismul istoric nu poate exista fără materialismul dialectic, iar pe de altă parte nici materialismul dialectic nu poate exista fără cel istoric.

Aceasta înseamnă că numai datorită materialismului istoric, numai în lumina concepţiei materialiste asupra istoriei, materialismul dialectic capătă o fundamentare cu adevărat trainică şi ştiinţifică. De aceea chiar în capitolul consacrat materialismului dialectic sînt tratate şi problemele vieţii sociale. Astfel, cînd se examinează legea unităţii şi luptei contrarilor, se tratează problema contradicţiilor antagoniste şi neantagoniste, deşi ele se referă numai la societate.

Manualul are meritul de a demonstra în acelaşi timp specificul materialismului istoric ca teorie şi metodă de studiere a vieţii sociale.

În partea a doua a Manualului sînt tratate problemele principale ale materialismului istoric: materialismul istoric ca ştiinţă a legilor dezvoltării societăţii, producţia materială — baza vieţii sociale, dialectica forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie, baza şi suprastructura societăţii, clasele, lupta de clasă, statul, revoluţia socială ca lege a succedării formaţiilor social-economice, conştiinţa socială şi rolul ei în viaţa societăţii, rolul maselor populare şi al personalităţii în istorie.

Şi aici se remarcă străduinţa autorilor de a-şi concentra atenţia asupra laturilor

esenţiale ale problemei, de a expune documentat şi creator materialismul istoric, de a sintetiza, pe baza documentelor partidelor comuniste şi muncitoreşti, experienţa construirii socialismului şi comunismului în U.R.S.S. şi a socialismului în ţările de democraţie populară, experienţa mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale. În fiecare capitol al lucrării sînt viu reflectate problemele actualităţii, legate uneori de tezele de bază ale materialismului istoric, unele capitole fiind îmbogăţite cu paragrafe noi (capitolul care tratează problema conştiinţei sociale are un paragraf despre „Psihologia socială şi ideologia socială, Conştiinţa socială şi individuală", capitolului despre rolul maselor şi al personalităţii în istorie i s-a adăugat paragraful „rolul conducătorilor clasei muncitoare în mişcarea revoluţionară").

Expunerea materialismului istoric este însoţită de o critică ascuţită şi documentată, a concepţiilor sociologice burgheze mai vechi sau mai noi. De asemenea autorii fac din dovedirea inconsistenţei diferitelor critici aduse materialismului istoric o preocupare permanentă. Astfel, în capitolul *Materialismul istoric ca ştiinţă a legilor dezvoltării societăţii*, se demonstrează netemeinicia afirmaţiilor unor critici actuale a marxismului (K. Federn şi alţii) care susţin că ar exista o contradicţie între teza marxistă despre caracterul obiectiv, natural al legilor sociale şi lupta marxiştilor în vederea organizării clasei muncitoare pentru transformarea societăţii. Pe bună dreptate se arată în Manual că, dacă aceste contradicţii, există, ele sînt în capul profesorilor burghezi care critică marxismul, incapabili, datorită poziţiilor lor de clasă, să înţeleagă materialismul istoric. Ei nu pot înţelege că, dacă fenomenele naturii se produc în afara voinţei şi activităţii oamenilor, istoria este făcută de oameni şi tocmai de aceea oamenii pot transforma societatea în măsura în care cunosc legile dezvoltării acesteia şi, bineînţeles, acţionează în direcţia acestor legi.

În Manual găsim răspuns la unele chestiuni noi apărute în dezvoltarea societăţii. Astfel, în capitolul al XII-lea, în care se explică ce stă la baza vieţii sociale, şi anume producţia materială, în care se arată în ce constă importanţa mediului geografic şi a creşterii populaţiei în dezvoltarea societăţii, se critică teoriile burgheze care fac din mediul geografic sau creşterea populaţiei factorii determinanţi ai vieţii sociale, teoriile neomaltusianiste care pun pe seama creşterii populaţiei mizeria muncitorilor din ţările capitaliste. Mijlocul fundamental pentru înlăturarea contradicţiei create, între mărimea populaţiei şi nivelul dezvoltării economice se subliniază în Manual, îl constituie dezvoltarea producţiei socialiste care poate asigura sporirea uriaşă a mijloacelor de existenţă.

Probleme importante ale actualităţii sînt abordate şi în capitolul în care se analizează dialectica forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie. După ce demonstrează dependenţa relaţiilor de producţie de caracterul forţelor de producţie şi influenţa relaţiilor de producţie asupra dezvoltării forţelor de producţie, autorii se opresc asupra contradicţiilor dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie în capitalism, insistînd mai mult asupra felului cum se manifestă aceste contradicţii azi în ţările imperialiste. În Manual se subliniază, între altele, că revoluţia actuală în dezvoltarea tehnicii, determinată de automatizarea producţiei, face ca în ţările capitaliste o mare parte din forţa de muncă, înainte ocupată, să devină de prisos şi crează pericolul unui şomaj de masă nemaivăzut.

Autorii scot în evidenţă şi caracterul extrem de contradictoriu al progresului tehnic în condiţiile capitalismului monopolist; pe de o parte tendinţa spre stagnare şi descompunere determinată de domnia monopolurilor, pe de altă parte existenţa unor stimuli ai progresului tehnic, cum ar fi concurenţa pe piaţa internă şi mondială, întrecerea economică cu sistemul economic-socialist mondial. Progresul tehnic duce însă în capitalism la ascuţirea contradicţiei dintre caracterul social al producţiei şi forma privată de însuşire. Dezvoltarea industriei pe baza energiei atomice necesită investiţii uriaşe de capital şi o

concentrare mai mare a producţiei care este împiedicată de proprietatea privată.

În opoziţie cu capitalismul, în socialism, unde baza relaţiilor de producţie o constituie proprietatea socială socialistă asupra mijloacelor de producţie, relaţiile de producţie asigură o dezvoltare nemaiîntîlnită a forţelor de producţie.

În Manual se arată că contradicţiile care apar în procesul dezvoltării societăţii socialiste sînt învinse pe baza proprietăţii sociale în condiţiile unităţii moral-politice a poporului. De exemplu, colhozurile mici, neavantajoase în condiţiile unei tehnici moderne ca aceea a agriculturii socialiste, au început să stînjenească dezvoltarea producţiei agricole. Partidul Comunist şi Guvernul sovietic, sprijinite de ţărănimea colhoznică au înfăptuit comasarea colhozurilor, ceea ce a dat posibilitatea să se folosească în mod eficace tehnica modernă, să se îmbunătăţească organizarea muncii etc. În felul acesta s-au rezolvat contradicţiile dintre forţele de producţie care s-au dezvoltat şi colhozurile mici alcătuite pe baza unei tehnici insuficient dezvoltate.

Pe aceeaşi linie a dezvăluirii şi rezolvării contradicţiilor care se manifestă între diferitele laturi ale relaţiilor de producţie socialiste, precum şi între diferite elemente ale suprastructurii politice, se înscriu şi reorganizarea conducerii industriei şi construcţiilor înfăptuită în U.R.S.S., măsurile de reorganizare a S.M.T.-urilor şi de întărire a orînduirii colhoznice, care au constituit un pas mare şi deosebit de important în dezvoltarea relaţiilor de producţie socialiste.

Semnalăm cititorilor ca deosebit de interesant capitolul *Revoluţia socială ca lege a succedării formaţiunilor social-economice*, în care în cea mai mare parte este sintetizată experienţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi a revoluţiilor din ţările de democraţie populară. În acest capitol se tratează probleme deosebit de importante cum ar fi: condiţiile revoluţiei socialiste în epoca imperialismului, corelaţia dintre transformările democratice şi socialiste în epoca imperialismului şi a revoluţiilor proletare, corelaţia dintre lupta armată şi formele paşnice ale luptei pentru putere, diversitatea formelor dictaturii proletariatului, clasele şi statul socialist, partidul comunist — forţa conducătoare în sistemul dictaturii proletariatului, coexistenţa socialismului şi capitalismului şi inevitabilitatea victoriei socialismului în toate ţările.

Lucrarea *Bazele filozofiei marxiste* se caracterizează prin combativitatea ei, prin critica ascuţită împotriva concepţiilor idealiste şi reacţionare, antimarxiste din filozofia şi sociologia burgheză.

Este de remarcat că autorii lucrării nu au îndreptat în primul rînd critica înspre sistemele idealiste din trecut, aşa cum se proceda în lucrările anterioare, ci împotriva adversarilor contemporani ai marxismului, indiferent de masca ce o poartă. Această critică străbate din fiecare capitol al lucrării, este oglindită în toate problemele materialismului dialectic şi istoric; de asemenea ea formează obiectul unui capitol special.

Direcţia principală a criticii este îndreptată împotriva curentelor filozofice promovate de clasa guvernantă a actualei lumi capitaliste: pragmatismul, neopozitivismul, existenţialismul, neotomismul, împotriva teoriilor sociologice burgheze a „factorilor" şi „sferelor" vieţii sociale, a „stratificării sociale" etc. Filozofia burgheză, ca şi întreaga ideologie burgheză, exprimînd interesele fundamentale ale acestei clase nu este în ultimă instanţă decît o apologie a orînduirii burgheze, a robiei capitaliste. Această trăsătură comună nu exclude existenţa diferitelor nuanţe, curente şi orientări ale idealismului contemporan în examinarea fenomenelor din natură şi societate.

În Manual se demonstrează în mod convingător sărăcia spirituală a idealismului contemporan. În ciuda pretinselor „noutăţi" aduse, teoriile elaborate de aceştia repetă teze vechi, propagate încă de vechii idealişti. Neopozitivismul de pildă, se subliniază în Manual, exprimă în fond aceeaşi încercare ca şi machismul, de a se situa deasupra opoziţiei ireductibile între materialism şi idealism, acelaşi agnosticism, aceeaşi încercare de a

înlocui problema fundamentală a filozofiei cu problema „experienţei" sau „realităţii" interpretate în mod subiectivist.

În lucrare, critica împotriva revizionismului contemporan, principalul pericol în mişcarea muncitorească internaţională, ocupă un loc important, dezvăluindu-se îndeosebi particularităţile revizionismului în filozofie.

Revizioniştii contemporani încearcă, între altele, să denatureze sau să dea uitării legătura lăuntrică dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric. Din punctul lor de vedere, problema fundamentală a filozofiei „s-a învechit", nu are importanţă principială îndeosebi acolo unde este vorba de astfel de fenomene complexe ale realităţii ca fenomenele sociale. În lucrarea *Materialism şi empiriocriticism* V. I. Lenin a arătat detaliat că din filozofia marxistă, „turnată dintr-o bucată de oţel nu se poate scoate nici o premisă principală, nici o parte esenţială fără a te îndepărta de adevărul obiectiv, fără a nimeri în îmbrăţişarea minciunii burghezo-reacţionare" (*Opere*, vol. 14, p. 312). Dezvăluind legătura lăuntrică dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric, Lenin a demonstrat că nu este cu putinţă să se ignoreze problema fundamentală a filozofiei faţă de societate fără a săvîrşi o greşeală grosolană; materialismul istoric demonstrează că existenţa socială este independentă de conştiinţa socială, că aceasta din urmă este o reflectare a existenţei sociale.

De ce au nevoie revizioniştii să încurce lucrurile? De ce sapă ei o prăpastie de netrecut între materialismul dialectic şi materialismul istoric? Răspunsul este clar: reacţionarii burghezi atacă cu o deosebită înverşunare concepţia materialistă a istoriei, a lui Marx pentru că din ea decurg necesar principiile revoluţiei socialiste şi dictaturii proletariatului pe care ei le urăsc, şi a căror justeţe a fost demonstrată în mod strălucit de întreaga evoluţie a istoriei. Revizioniştii le ţin isonul.

Intensificarea atacurilor împotriva bazelor teoretice ale marxism-leninismului în condiţiile actuale, nu constituie un fapt întîmplător. Filozofia marxist-leninistă a devenit un bun al maselor, transformîndu-se într-o forţă măreaţă în lupta pentru eliberarea lor de sub jugul capitalist, pentru construirea comunismului. Nici o filozofie a trecutului, nici o filozofie a zilelor noastre nu a avut şi nu are însemnătatea pe care o are filozofia marxist-leninistă pentru masele populare. Aceasta este o filozofie consecvent ştiinţifică, care exprimă interesele fundamentale ale claselor muncitoare, ale oamenilor muncii, o filozofie intransigentă faţă de orice formă de asuprire socială. Iată cauza intensificării atacurilor împotriva filozofiei marxist-leniniste.

Revizioniştii supun unor atacuri deosebit de înverşunate şi principiul leninist al partinităţii filozofiei. Ei încearcă astfel să camufleze prin toate mijloacele caracterul de clasă al filozofiei burgheze, să nege antagonismul profund dintre filozofia marxistă şi filozofia burgheză de toate nuanţele.

Filozofia materialismului dialectic ca bază teoretică a marxism-leninismului, oglindeşte interesele de clasă ale celei mai înaintate clase a societăţii — clasa muncitoare — şi de aceea este profund partinică. Interesele acestei clase coincid în întregime cu mersul obiectiv al dezvoltării istoriei; ideologia ei ne oferă un tablou obiectiv just al dezvoltării lumii, al luptei de clasă. Clasa muncitoare fiind interesată în dezvoltarea societăţii, ideologii proletariatului revoluţionar caută să studieze şi să înţeleagă cît mai temeinic legile de dezvoltare ale lumii, ale societăţii. De aceea, filozofia marxist-leninistă fiind partinică este totodată profund ştiinţifică. Aşa cum se arată în capitolul de încheiere, filozofia marxist-leninistă a trecut examenul vieţii nu numai în cursul dezvoltării impetuoase a ştiinţelor contemporane ale naturii ci şi în practica istorică de importanţă mondială a epocii noastre.

Apariţia lucrării *Bazele filozofiei marxiste* vine să răspundă interesului tot mai mare manifestat de oamenii muncii pentru filozofia ştiinţifică a clasei muncitoare. Victoriile uriaşe, repurtate de Uniunea Sovietică în construcţia comunismului, victoriile ţărilor de democraţie populară care construiesc astăzi socialismul, înseamnă tot atîtea victorii ale filozofiei marxist-leniniste. Iată de ce

numărul minţilor avide de a-şi însuşi acest tezaur teoretic — filozofia marxistă — creşte pe zi ce trece. Reuşind să îmbine în mod armonios expunerea principalelor probleme ale materialismului dialectic şi materialismului istoric cu abordarea creatoare a problemelor actualităţii, autorii manualului *Bazele filozofiei marxiste* au făcut din acesta un îndreptar deosebit de util pentru cei ce studiază filozofia marxist-leninistă.

A. Zola, N. Gogoneaţă

Contribuţii la analiza formării conştiinţei juridice socialiste în R.P.R.

Abordarea temelor majore ale construirii socialismului în ţara noastră, în toată amploarea şi diversitatea lor, prezintă o deosebită importanţă atît practic-politică cît şi teoretico-ştiinţifică.

Prin această prismă apreciem lucrarea Anitei Naschitz, *Contribuţii la studiul formării şi dezvoltării conştiinţei juridice în ţara noastră* ca reprezentînd o analiză interesantă întreprinsă în domeniul abordat.

★

Înainte de a trece la tratarea problemei propuse autoarea pune în lumină o serie de elemente generale menite să explice conţinutul noţiunii de suprastructură juridică.

Conştiinţa juridică este — după cum se arată în lucrare — o parte componentă a suprastructurii juridice, aparţinînd sferei conştiinţei sociale. Fiind o formă a acestei conştiinţe sociale, strîns legată de alte forme ale acesteia (se examinează în mod deosebit trăsăturile comune şi distinctive ale conştiinţei juridice faţă de conştiinţa politică şi etică), conştiinţa juridică este prezentată ca o totalitate de idei, sentimente şi voliţiuni ale unor clase sociale, determinată de existenţa socială a acestor clase.

Teza că suprastructura juridică trebuie să fie concepută ca unitate indisolubilă a trei elemente fundamentale, distincte, împotriva acelora care o reduc la unul din ele — conştiinţă, drept sau raporturi juridice — este argumentată de autoare prin referiri la clasicii marxism-leninismului.

În această unitate indisolubilă conştiinţa juridică are rol de mijlocitor; în mişcarea de la baza economică la drept — dreptul este voinţa clasei dominante ridicată la rangul de normă juridică, voinţă determinată de condiţiile de existenţă ale clasei respective — ca şi în mişcarea inversă, de la drept la economie. Aceasta, pe de o parte, pentru că relaţiile de producţie precum şi oricare alţi factori sociali (concepţiile politice, etice etc.) îşi exercită influenţa asupra dreptului prin intermediul conştiinţei juridice (de unde rezultă importanţa practică a acesteia în procesul de *elaborare* a dreptului); iar pe de altă parte, pentru că dreptul acţionează asupra economiei prin realizarea normelor sale în cadrul raporturilor juridice stabilite între oameni. Acestea sînt însă raporturi ideologice (spre deosebire de cele de producţie care sînt raporturi obiective) căci ele trebuie să treacă, înainte de a se forma, prin conştiinţa oamenilor (de unde rezultă importanţa practică a conştiinţei juridice, de data aceasta în *realizarea* normelor de drept şi în influenţarea pe această cale, a dezvoltării social-economice).

Raportul între existenţa socială şi conştiinţa juridică se caracterizează prin primordialitatea existenţei sociale ale cărei anumite aspecte sînt reflectate de conştiinţa juridică. Autoarea conchide că conştiinţa juridică este un factor de legătură între elementele fundamentale ale suprastructurii juridice ca şi între aceasta şi condiţiile vieţii materiale a societăţii.

Aceste precizări sînt îndreptate de autoare împotriva interpretării fenomenelor juridice în spirit idealist, fiind combătute concepţiile idealiste începînd cu vechea şcoală a dreptului

natural şi terminînd cu curentele normativiste şi sociologice contemporane.

Procesul de formare a conştiinţei juridice şi prin intermediul acesteia a normelor obligatorii de conduită socială — a dreptului — se fundamentează pe dinamica continuă a structurii economice a societăţii. În lumina acestui postulat, apariţia şi dezvoltarea conştiinţei juridice socialiste trece prin două stadii distincte : pînă la cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare, moment pînă la care existau numai premise ale orînduirii socialiste şi după preluarea puterii politice de către clasa muncitoare, cînd noua societate începe să fie construită efectiv.

Lucrarea, urmărind determinarea obiectivă a apariţiei şi dezvoltării conştiinţei juridice socialiste, identifică existenţa la noi în ţară a unor elemente ale conştiinţei juridice socialiste încă din perioada capitalismului. Relaţiile capitaliste de exploatare ajunse la un anumit grad de dezvoltare, precum şi unirea la o parte a clasei muncitoare, a simţului proletar de dreptate socială cu socialismul ştiinţific a permis formarea unei atitudini conştient revoluţionare faţă de dreptul şi ordinea de drept burgheză.

Conţinutul principal al conştiinţei juridice socialiste format în Romînia burghezo-moşierească îl constituie condamnarea dreptului şi ordinii de drept burgheze, în numele unor principii noi de dreptate socială, care aveau să se întruchipeze în viitor într-o legislaţie şi ordine de drept socialiste. Ea îndeplinea deci rolul de negare a dreptului burghez şi de afirmare a necesităţii înlocuirii lui revoluţionare cu dreptul socialist.

Conştiinţa juridică socialistă — subliniază autoarea — o întîlnim în această perioadă numai la partea cea mai înaintată a clasei muncitoare. Documentele partidului nostru, (manifeste, rezoluţii, articole) constituie expresii ale conştiinţei juridice socialiste în care simţul proletar de dreptate se împleteşte cu înţelegerea ştiinţifică a caracterului de clasă al ordinii de drept burgheze, a necesităţii desfiinţării ei pe cale revoluţionară şi a creării dreptului socialist. Direcţiile fundamentale de manifestare a conştiinţei juridice proletare îşi găsiseră întruchiparea în primul rînd în demascarea caracterului de clasă al unor legi edictate de statul burghez şi în special al acelor legi care în momentul respectiv loveau mai crunt în interesele oamenilor muncii. „Ştim că această legalitate exista numai în măsura în care ea convine sau nu convine intereselor burgheziei. Amintind însă de ea în această împrejurare vrem să demascăm cu un exemplu foarte bine venit minciuna legalităţii burgheze" — se spune în articolul *Guvernul şi tulburările antisemite* [1].

În documentele sale partidul dezvăluie caracterul servil, de clasă, al Parlamentului pe care îl numeşte „instrument docil în mîna burgheziei dictatoriale", „aparat legat de inchiziţie". Interpretarea unor legi-concesii şi reforme înşelătoare făcute de statul burghez cu scopul vădit de a demobiliza masele, ca şi înţelegerea legislaţiei antimuncitoreşti prin prisma raportului forţelor de clasă, ca rezultat al avîntului revoluţionar al mişcării muncitoreşti, constituie o altă trăsătură a conştiinţei juridice socialiste din acea perioadă.

Cu prilejul proceselor înscenate de autorităţile burghezo-moşiereşti unor reprezentanţi ai mişcării revoluţionare, presa comunistă a folosit toate mijloacele pentru a face cunoscută atitudinea combativă a partidului faţă de justiţia burgheză pusă în slujba oligarhiei. În aceste materiale apare clar că o serie de noţiuni cu care operau legile şi tribunale burgheze — ca de pildă, cele de dreptate, egalitate, infractor, criminal — au căpătat în lumina simţului proletar de dreptate socială, prin prisma conştiinţei juridice socialiste, un conţinut cu totul nou, un înţeles cu totul deosebit de cel pe care îl aveau în concepţia burgheză.

Sensul militant, revoluţionar al conştiinţei juridice socialiste în această perioadă se concretizează nu numai în demascarea caracterului reacţionar al legalităţii şi justiţiei burgheze dar şi în îndemnul la lupta directă împotriva acestora, începînd cu nerecunoaşterea unor legi burgheze ca fiind obligatorii pentru clasa

[1] Ziarul *Socialismul*, nr. 40 /1924.

muncitoare, continuînd cu impunerea legiferării unor revendicări muncitoreşti şi culminînd cu răsturnarea legalităţii şi dreptului burghez în vederea creării dreptului şi legalităţii socialiste. Reprezentările asupra acestui nou drept al viitorului nu erau încă pe deplin concrete. Ele erau alimentate de cunoaşterea dreptului socialist care devenise o realitate în Uniunea Sovietică, dar ele urmau să se precizeze — îmbogăţind conţinutul conştiinţei juridice socialiste cu noi trăsături — abia după cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare şi crearea relaţiilor de producţie socialiste.

Autoarea evidenţiază importanţa deosebită pe care o are apariţia unor trăsături ale conştiinţei juridice socialiste încă înainte de *răsturnarea orînduirii burgheze atît ca premisă* pentru dezvoltarea conştiinţei juridice socialiste, cît mai ales ca element însemnat folosit de partid în formarea conştiinţei politice de clasă a proletariatului.

Rolul conştiinţei juridice socialiste în organizarea şi lupta politică a clasei muncitoare împotriva orînduirii burgheze, care se manifestă în primul rînd sub forma atacului împotriva statului şi dreptului burghez, apare deosebit de pregnant în perioada luptei pentru putere dintre 23 August 1944 şi 6 Martie 1945. Cerinţe ca: arestarea şi pedepsirea criminalilor vinovaţi de tîrîrea Romîniei în războiul antisovietic, legiferarea epurării aparatului de stat, abrogarea legislaţiei fasciste, legiferarea reformei agrare şi a dreptului de liberă organizare sindicală, elaborarea unei noi Constituţii, care să asigure drepturi democratice etc., au stat la baza şi au constituit linii principale ale luptei împotriva puterii burgheziei şi pentru cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare.

Pînă la 6 Martie 1945, cînd a fost instaurat guvernul dictaturii democrat-revoluţionare a proletariatului şi ţărănimii, conştiinţa juridică socialistă se manifestă pregnant în acţiunile de legiferare în fapt, a unor revendicări ale maselor, pe care guvernele reacţionare, ce s-au succedat la conducerea ţării între 23 August 1944 şi 6 Martie 1945 tergiversau să le legifereze.

Refuzului guvernului de a legifera voinţa maselor i s-a răspuns de către acestea, conduse de clasa muncitoare, prin realizarea în fapt a acestor cerinţe; se trece astfel, la izgonirea elementelor fasciste din aparatul de stat, la exproprierea forţată a moşiilor. Exprimînd această stare de spirit a maselor raportul la Congresul general al sindicatelor din 1945 subliniază: „Astăzi cînd muncitorimea a reuşit, graţie glorioasei armate roşii să-şi rupă lanţurile... ea cere o legiferare corespunzătoare, care să corespundă spiritului democratic şi timpului de astăzi. Muncitorimea romînă este hotărîtă să declare că dacă nu i se vor rezolva aceste deziderate, le va impune ea singură. Într-o lume nouă, vrem legi noi care să apere nu pe cei ce exploatează, ci pe cei exploataţi, legi care să fie făcute de popor şi pentru popor, nu legi de asuprire şi încătuşare, ci de apărare şi libertate pentru cei ce muncesc" [1].

Analizînd momentele esenţiale ale perioadei următoare, autoarea sezisează elementul calitativ nou cînd spune că, între anii 1945—1947 se poate vorbi despre începuturile procesului de „schimbare a orientării" conştiinţei juridice socialiste a maselor, de la atitudinea *negativă* faţă de statul şi dreptul burghez, la atitudinea *pozitivă* faţă de statul şi dreptul democrat-popular care au devenit instrumente primordiale ale apărării intereselor celor ce muncesc. Lupta dusă pe tărîm legislativ se manifestă acum nu pentru a impune legi, deoarece puterea legislativă era „în mîini bune", ci în special pentru a veghea ca legile date să fie respectate.

Într-adevăr, noua legislaţie a statului democrat-popular trebuia să-şi croiască drum înfruntînd actele de împotrivire şi de sabotaj săvîrşite de elementele burgheze — lipsite, în urma transformărilor adînci survenite în ţara noastră, de posibilităţi nelimitate de exploatare. Numeroase acţiuni ale maselor îndreptate spre controlul respectării legilor

[1] *Viaţa sindicală*, nr. 9, din 18 februarie 1945.

şi spre pedepsirea celor vinovaţi de încălcarea lor, exprimă procesul de formare a noilor trăsături ale conştiinţei juridice socialiste: adeziunea faţă de dreptul democrat-popular şi hotărîrea de a asigura realizarea lui în viaţă.

Instaurarea dictaturii proletariatului şi apariţia relaţiilor de producţie socialiste, mai întîi în industrie şi apoi în agricultură sînt elemente determinante pentru dezvoltarea conştiinţei juridice socialiste, atît sub aspectul extinderii influenţei sale la un număr covîrşitor de oameni, cît şi sub acel al îmbogăţirii conţinutului său. Dezvoltarea conştiinţei socialiste şi deci şi a celei juridice pe un fundament economic propriu, este, în perioada construcţiei socialismului, o necesitate obiectivă imperioasă.

Această necesitate — demonstrează autoarea — izvorăşte în primul rînd din noile funcţii ale statului dictaturii proletariatului ca urmare a instaurării şi consolidării relaţiilor de producţie socialiste. Funcţia economică organizatorică a noului tip de stat, impune acţiunea dreptului socialist prin intermediul căruia statul realizează o parte însemnată din sarcinile sale. În acest fel, se explică rolul mărit ce revine conştiinţei juridice socialiste, în crearea şi aplicarea consecventă a dreptului socialist.

Necesitatea dezvoltării conştiinţei juridice socialiste izvorăşte în al doilea rînd din democraţia socialistă. Participarea maselor la conducerea treburilor obşteşti ca reprezentanţi direcţi în organele puterii de stat, locale şi centrale, ca deputaţi în singurul organ legislativ, ca asesori populari la aplicarea şi respectarea legilor, este posibilă numai condiţionată de dezvoltarea conştiinţei juridice socialiste.

Procesul de dezvoltare a conştiinţei juridice socialiste în etapa construirii socialismului, proces care se continuă şi astăzi, se caracterizează între altele prin forme noi de manifestare şi prin conţinutul său contradictoriu.

Caracterizînd formele de manifestare ale conştiinţei juridice socialiste în această etapă, determinate de condiţiile economice şi politice noi, de noul cadru organizatoric larg, creat de stat pentru participarea zilnică, directă, sistematică a oamenilor muncii la toate laturile vieţii juridice, autoarea arată, folosind expresia lui Lenin, că şi în acest domeniu „eroismul avîntat", corespunzător etapei luptei pentru cucerirea deplină a puterii, a făcut loc unui eroism îndelungat, perseverent, dificil, al muncii de zi cu zi, în cadrul căruia se călesc, la un foc mai lent şi într-o perioadă de timp relativ îndelungată, minunatele trăsături de conştiinţă ale omului socialist.

Acest proces nu se desfăşoară lin, ci în mod contradictoriu ca urmare a luptei duse, pe planul conştiinţei juridice a oamenilor muncii, între elementele noi, socialiste şi elementele vechi, individualiste.

Stabilind momentele esenţiale ale procesului de formare şi dezvoltare a conştiinţei juridice e firesc să se pună întrebarea: care este nivelul actual de dezvoltare a conştiinţei juridice? Drept criteriu principal de apreciere a gradului de dezvoltare a conştiinţei juridice a oamenilor muncii serveşte atitudinea lor faţă de drept. Se precizează însă în lucrare că acest criteriu nu trebuie folosit în mod simplist, fiind necesar să se examineze nu numai *dacă* dreptul este respectat dar şi *de ce* are loc această respectare, care este adică motivarea internă ce determină atitudinea de respectare — respectiv de încălcare — a dreptului. Din acest punct de vedere realitatea noastră de astăzi prezintă un tablou diferenţiat şi contradictoriu, fiind necesar să se facă în această direcţie o diferenţiere între cei care respectă dreptul nostru dintr-un vechi şi înrădăcinat sentiment de supunere faţă de obligaţiile prescrise de stat, cei care-l respectă din teamă faţă de sancţiune şi cei care — şi abia aici intrăm pe tărîmul conştiinţei juridice *socialiste* — respectă dreptul nostru democrat-popular în mod liber şi conştient, însufleţiţi de dorinţa de a contribui astfel la înfăptuirea politicii al cărei instrument de realizare este acest drept.

Procesul schimbării raportului dintre necesitate şi libertate în domeniul respectării dreptului este totodată procesul dezvoltării şi maturizării, în cadrul societăţii socialiste,

a conştiinţei juridice socialiste, arată autoarea. Acesta este un proces complex îndelungat căci conştiinţa oamenilor ce construiesc socialismul trebuie să parcurgă multe trepte şi să învingă multe şi grele obstacole pînă în momentul în care ei vor ajunge la identificarea deplină a intereselor lor individuale cu cele generale, pînă cînd se vor raporta pe deplin liberi la normele obligatorii ale convieţuirii sociale cuprinse în drept şi cînd imperativul respectării acestor norme nu se va mai impune din exterior conştiinţei lor juridice, ci va izvorî din însăşi această conştiinţă. Şi tocmai datorită faptului că el este un proces îndelungat şi nici nu poate să fie altfel, care are anumite premise economice şi ideologice, şi ele dezvoltate în timp — dreptul, a cărui aplicare este impusă la nevoie prin forţa de constrîngere a statului, este un fenomen necesar al perioadei de trecere de la capitalism la comunism. Iar momentul maxim al dezvoltării conştiinţei juridice socialiste va corespunde cu momentul identificării ei complete, cu conştiinţa etică în aşa fel încît însuşi obiectul acestei conştiinţe juridice, dreptul se va putea dizolva în regulile morale ale convieţuirii sociale. Aceasta este linia procesului de dezvoltare, în cadrul socialismului, a conştiinţei juridice socialiste, proces de mare complexitate şi totodată de excepţională importanţă.

Arătînd că acest proces, parte integrantă a dezvoltării conştiinţei socialiste, se desfăşoară în prezent în ţara noastră, A. Naschitz examinează conţinutul şi gradul diferenţiat de dezvoltare a conştiinţei juridice la diferitele clase şi pături sociale din Romînia, subliniind că pe cele mai înaintate poziţii se găsesc muncitorii legaţi prin munca şi viaţa lor zilnică de relaţiile de producţie socialiste, în rîndul cărora atitudinea conştientă de respectare a legilor ce apără avutul obştesc, de îndeplinire a obligaţiilor legale de plan, de respectare şi apărare a drepturilor legale ale cetăţenilor etc., devin din ce în ce în mai mare măsură fenomene de masă.

În explicarea caracterului diferenţiat şi uneori contradictoriu al dezvoltării conştiinţei juridice a diferitelor clase, pături sociale, categorii de cetăţeni, autoarea face referiri, în mod principial, la actuala structură social-economică a societăţii noastre. Ea pune în evidenţă influenţa directă şi indirectă pe care o au între ele şi o exercită asupra ideologiei forţele sociale, diferitele sectoare social-economice, precum şi caracterul relativ independent al conştiinţei sociale, rămînerea ei în urmă, faţă de existenţa socială, influenţa negativă a forţelor duşmănoase externe, care alimentează şi încearcă să menţină elementele vechi din conştiinţa juridică a oamenilor muncii. Examinînd apoi diferitele poziţii de conştiinţă care duc în prezent la încălcarea legilor noastre ca şi cauzele şi condiţiile care determină sau favorizează aceste încălcări, se subliniază necesitatea ca pe lîngă cauzele sociale generale care explică fenomenul de încălcare a legii să se facă un studiu atent al cauzelor concrete ale diferitelor categorii de încălcări, precum şi a cauzelor şi condiţiilor care explică de ce o anumită persoană a săvîrşit o anumită încălcare de lege. O asemenea analiză are o deosebită importanţă nu numai teoretică dar şi practică. Dezvăluind cu curaj factorii multiplii care acţionează negativ în anumite domenii şi care determină atitudinea negativă faţă de legi a unor cetăţeni, se pot lua măsuri economice, organizatorice şi educative necesare, iar organele judecătoreşti îşi pot îndeplini misiunea nu numai prin pedepsirea încălcărilor de lege dar şi prin prevenirea acestora.

Prevenirea fenomenului infracţional este indisolubil legată de formarea conştiinţei juridice socialiste care deşi condiţionată în principal de factori obiectivi, nu se dezvoltă spontan ci presupune o intensă muncă educativă.

Sarcinile educării conştiinţei juridice socialiste constau în a-i face pe oamenii muncii să înţeleagă caracterul nou al dreptului democrat-popular, să-l privească ca pe unul care le apără propriile interese, să-l respecte din convingere şi să acţioneze prompt în cazurile de încălcare sau de tendinţă de încălcare a legalităţii populare.

Munca de educare a conştiinţei juridice socialiste, de formare a atitudinii de respectare

conştientă a legilor statului dispune de mijloace multiple ca : ridicarea nivelului cultural, educarea conştiinţei politice, etice, cetăţeneşti. Autoarea insistă însă în mod deosebit asupra a două căi specifice de educare a conştiinţei juridice socialiste : a) cunoaşterea legilor — al căror rol educativ şi mobilizator a fost subliniat de Lenin — ca principala condiţie a respectării conştiente a legalităţii populare ; b) cunoaşterea activităţii organelor judecătoreşti, ţintuirea la zidul infamiei a „purtătorilor concreţi ai răului" prin indignarea oamenilor muncii împotriva acelora care încalcă interesele generale. Se insistă asupra necesităţii folosirii în aceste scopuri a celor mai largi mijloace de publicitate, printre care presa şi radioul care nu utilizează toate formele şi posibilităţile de educare a conştiinţei juridice socialiste a cetăţenilor în spiritul unei opinii publice de condamnare a tuturor infractorilor şi elementelor antisociale. Autoarea insistă totodată asupra necesităţii creării unei largi mişcări de masă, îndreptată spre apărarea ordinei noastre de drept în general, ca şi împotriva unor anumite categorii concrete de infracţiuni, care sînt cele mai dăunătoare sau cele mai frecvente într-o anumită etapă.

Principalul accent al educării conştiinţei juridice socialiste în ţara noastră cade pe prevenirea necesităţii de a aplica faţă de om elementul de constrîngere inerent dreptului. Prin aceasta autoarea scoate în evidenţă ceea ce aduce nou şi superior umanismul socialist în procesul de dezvoltare a dreptului şi activităţii juridice.

Credem că lucrarea ar fi cîştigat mult dacă în partea centrală a tratării, ar fi avut o notă mai combativă. Se putea demonstra, de pildă, — pe bază de fapte — inconsistenţa tezei burgheze despre lipsa de legalitate în revoluţie.

Socotim de asemeni, că ar fi fost binevenită — mai ales în actualele condiţii cînd primul stat socialist se află în faza construcţiei desfăşurate a comunismului — urmărirea mai consecventă a perspectivei dezvoltării viitoare a fenomenelor juridice.

Cu toate acestea lucrarea răspunde cu competenţă unor întrebări de esenţă pe care le pune tratarea problemei despre dezvoltarea conştiinţei juridice socialiste. Unele din acestea se referă la caracterul materialist şi dialectic al procesului formării conştiinţei juridice socialiste, la indicarea condiţiilor necesare evoluţiei sale viitoare.

Lucrarea Anitei Naschitz constituie un început şi un îndemn în domeniul cercetării formelor concrete ale interacţiunii dialectice între existenţa socială şi conştiinţa socială.

Maria Sinescu

O cercetare valoroasă a categoriilor conţinut şi formă în artă

Interesul faţă de estetica marxist-leninistă creşte din an în an. Partidul nostru îi îndeamnă pe oamenii de ştiinţă să studieze la un înalt nivel ideologic şi profesional problemele de bază ale dezvoltării artistice, să contribuie prin generalizări valoroase la obţinerea unor noi succese pe drumul realismului socialist, să fie combativi şi intransigenţi faţă de orice influenţe burgheze din artă şi estetică.

În coloanele revistelor de specialitate apar tot mai des articole şi studii de estetică, scrise de pe poziţii partinice şi dovedind o bună cunoaştere a materialului artistic. Apar tot mai des nume noi, numele unor cercetători tineri, educaţi în anii democraţiei populare, dornici de a se consacra studiului temeinic din acest domeniu ştiinţific. Chiar dacă intenţiile lor nu se traduc în viaţă dintr-o dată şi integral chiar dacă la unii căutările sînt mai îndelungate şi succesele imediate doar parţiale — în ansamblu privit — procesul de creştere este necontenit şi dă roade. Faptul că unii dintre aceştia au trecut la un stadiu mai înaintat de muncă, elaborînd de pildă lucrări monografice care să prezinte sintetic cîte o problemă centrală a esteticii marxist-leniniste ilustrează tocmai acest proces.

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

O astfel de lucrare este cea pe care ne propunem s-o recenzăm. Rezultat al unei munci de cîţiva ani, cartea lui Andrei Băleanu recent apărută[1], este de fapt o variantă îmbunătăţită a disertaţiei de candidat în ştiinţe, susţinută de autor în 1957.

Conţinutul şi forma în artă sînt categorii dintre cele mai importante ale esteticii marxist-leniniste. Înţelegerea lor contribuie implicit la clarificarea multor probleme-cheie ale esteticii, printre care: procesul de însuşire artistică a realităţii, natura imaginii artistice, importanţa tipicului şi a tipizării, legităţile realismului şi ale realismului socialist precum şi esenţa reacţionară a formalismului şi a naturalismului.

Specialiştii marxişti din diferite ţări, şi în special oamenii de ştiinţă din Uniunea Sovietică, au acordat în ultimii ani o mare atenţie problemelor conţinutului şi a formei în artă. Au apărut cîteva studii mai ample, s-au organizat dezbateri fructuoase. Toate aceste realizări l-au ajutat pe autor în generalizarea învăţăturii marxist-leniniste cu privire la natura şi funcţia conţinutului şi a formei în creaţia artistică. Lucrarea lui Andrei Băleanu este cu atît mai binevenită, cu cît în articolele din presa noastră literară şi artistică au fost exprimate în trecut în problema dată şi puncte de vedere unilaterale, confuze, eronate.

Cartea se împarte în patru capitole. În primul capitol este expus punctul de plecare materialist-dialectic, general-filozofic, în cercetarea problemei. Capitolul al doilea este consacrat conţinutului, cel de al treilea — formei, iar ultimul — unităţii dialectice între conţinut şi formă. Acest plan simplu şi logic îl ajută în egală măsură pe autor şi cititor în sistematizarea ideilor. Capitolele sînt subîmpărţite în paragrafe, concepute şi ele pe baza unei logici strînse. Astfel, primele două paragrafe ale capitolului al doilea prezintă premisele generale ale concepţiei marxist-leniniste cu privire la conţinutul în artă, pe cîtă vreme în ultimile două se trece la analiza laturilor acestui conţinut, cuprinse în relaţiile estetice dintre artă şi realitate: întîi a laturii obiective, izvorîte din însuşirea lumii reale, pe urmă a laturii subiective, ce se manifestă ca idee artistică, tendinţă socială, ideal estetic al artistului. În următorul capitol se studiază mai întîi funcţia specifică şi caracterul specific al formei artistice, pentru ca pe urmă să se arate elementele din care ia naştere această formă şi anume mijloacele de expresie şi procedeele artistice. În ultimul capitol unitatea dialectică între conţinut şi formă este privită consecutiv sub două aspecte — în procesul dezvoltării istorice a artei şi în procesul de creaţie a operei de artă.

Construcţia studiului este clară, trecerile de la aspectele generale spre cele particulare sînt firesti. În acelaşi timp autorul vede clar faptul — sugerat şi de subtitlul cărţii — că tema nu poate fi cuprinsă şi epuizată în cadrul unei singure lucrări de proporţii reduse. Cu atît mai mult cu cît problema conţinutului şi a formei cere abordarea, măcar tangenţială, şi a altor categorii ale esteticei marxiste. Astfel, autorul vorbeşte şi despre esenţa artei şi a însuşirii artistice a lumii, despre caracterul obiectiv al frumosului şi natura tipicului despre noţiunea de realism şi sfera epicului în realismul socialist etc. Aceste probleme sînt prezentate tocmai prin acele aspecte ale lor, prin care ele se leagă nemijlocit de logica internă a expunerii (se mai întîmplă totuşi — rareori, ce e drept — ca autorul să se lase furat de complexitatea acestor fenomene artistice şi să se îndepărteze de tema propriu-zisă).

Iată un exemplu de felul just în care sînt alese aceste aspecte corolare, menite să concretizeze şi să adîncească problema centrală. În legătură cu conţinutul artistic autorul aduce în discuţie problema eroului literar, atît de dezbătută în ultimul timp. Dar dat fiind că aceasta ar putea la rîndul său deveni obiectul unei noi monografii — se opreşte doar asupra a trei aspecte: „tipic şi concret", „complexitatea vieţii şi reţetele obiectiviste" şi „două concepţii despre libertate". În cazul tipicului el se mărgineşte la o singură latură — aceea a

[1] Andrei Băleanu, *Conţinut şi formă în artă (Contribuţie la dezbaterea problemei)*. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1959.

caracterului său concret; apoi e demascată — în numele complexităţii reale a eroului — cerinţa unei false complicaţii promovată de adepţii teoriei „adevărului integral"; în fine se schiţează contradicţia dintre înţelegerea falsă, burgheză şi revizionistă a libertăţii şi concepţia ştiinţifică, marxistă cu privire la adevărata libertate a personalităţii umane, posibilă doar în condiţiile societăţii socialiste şi comuniste. Felul în care sînt concretizate tezele teoretice generale denotă un spirit politic şi ştiinţific orientat spre ceea ce în condiţiile actuale necesită o atenţie specială.

Exemplul de mai sus reliefează implicit încă un mare merit al lucrării lui A. Băleanu: spiritul ei combativ, îmbinarea organică a expunerii pozitive cu demascarea concepţiilor estetice străine marxismului. Autorul îşi îndreaptă tăişul criticii împotriva duşmanilor esteticii marxiste şi ai artei realist-socialiste, împotriva apologeţilor declaraţi sau mascaţi ai imperialismului.

„Arta nu este un domeniu autonom" — astfel este intitulat primul paragraf al celui de-al doilea capitol, şi ideea aceasta străbate întreaga lucrare. Pentru a o dovedi, autorul polemizează rînd pe rînd cu reprezentanţii esteticii formaliste „autonomiste", de la Kant pînă la Clive Bell, Henri Brémond şi André Malraux. El sezisează diverse manevre idealiste, menite să mascheze adevăratele scopuri ale formalismului. Aşa de pildă, este demascată faimoasa teorie a lui Benedetto Croce, după care conţinutul şi forma sînt de fapt unul şi acelaşi lucru, a priori unite prin „intuiţie" într-un tot, în care laturile îşi pierd orice individualitate, în care conţinutul ca atare nu mai poate fi deslușit. Identificarea idealistă a conţinutului şi a formei este — cum just conchide autorul — o modalitate de a nega caracterul determinant al conţinutului, ba chiar de a anula cu totul conţinutul şi de a reduce arta la formă „pură". În opera de artă conţinutul apare desigur exprimat într-o formă, iar forma este purtătoarea unui conţinut. Dar de aci nu putem ajunge la concluzia — din păcate schiţată şi în anumite articole de la noi — că forma şi conţinutul nu pot fi circumscrise analitic şi studiate ca atare, şi că recunoaşterea rolului determinant, primordial al conţinutului înseamnă simplificarea, vulgarizarea acestui raport de interpătrundere.

A. Băleanu apără cu toată tăria ideea marxistă după care în unitatea dintre conţinut şi formă, rolul determinant îl are conţinutul. Stabilirea primordialităţii conţinutului nu numai că nu diminuează rolul formei în artă, ci dimpotrivă, constituie singura modalitate reală de recunoaştere a uriaşei însemnătăţi ce-i revine acesteia din urmă. Cultul formei „în sine" înseamnă de fapt degradarea, distrugerea formei; formalismul este nu numai un duşman înrăit al conţinutului, ci şi un vrăjmaş al formei — al formei vii, complexe, autentic artistice. „Funcţia specifică a formei în artă este de a structura şi de a exprima un conţinut artistic" (p. 133) — această concluzie laconică este un îndreptar sigur în stabilirea unor valori autentice.

Autorul demască în mod ştiinţific şi cu o vervă publicistică mobilizatoare demnă de relevat diferite concepţii formaliste şi opere decadente, propagate de ideologii burghezi şi revizionişti. Din păcate el acordă prea puţină atenţie deformărilor naturaliste din ţările capitaliste, deşi subiectivismul disimulat al naturalistului este tot atît de periculos ca şi subiectivismul făţiş al formalismului, iar în ceea ce priveşte gradul de răspîndire, de „accesibilitate" în rîndurile maselor, otrava naturalismului poate fi mai dăunătoare chiar decît „arta rafinată", destinată doar unui cerc restrîns de intelectuali descompuşi. Problema naturalismului trebuia mai atent studiată, pentru că în privinţa ei mai circulă şi astăzi păreri eronate. Nu puţini sînt acei care consideră şi astăzi naturalismul — un antipod al formalismului, un fel de „conţinutism" excesiv, o formă a realismului, sau un realism parţial, superficial. În realitate naturalismul nu este nici el altceva decît o formă a antirealismului, o deformare grosolană a realităţii, o armă ideologică perfidă, cu ajutorul căreia burghezia doreşte să abată interesul maselor de la problemele sociale majore şi sarcinile revoluţionare pe care ele trebuie să le îndeplinească.

Slaba legătură a științei cu practica, a cercetărilor teoretice cu cerințele actualității este un neajuns al multor studii de estetică. Cartea lui A. Băleanu este bine concepută, bine orientată și din acest punct de vedere. Deși are un pronunțat caracter teoretic, filozofic, ea reușește să evite pericolul teoretizărilor sterpe, lipsite de finalitate practică, al îngrămădirii deducțiilor filozofice, care să se succeadă fără vreo legătură cu viața artistică contemporană și sarcinile concrete ale construcției socialiste. Autorul analizează cu pricepere o serie de lucrări literare și artistice contemporane, exemplificînd pe loc multe din tezele enunțate. Dar legătura cu practica artistică nu se reduce la atît. Există lucrări de estetică, care se referă la romane, picturi sau spectacole noi și care să nu fie, în sensul adevărat al cuvîntului, ancorate în actualitate. Pe lîngă interesul vădit pentru manifestările noastre artistice din ultimii ani, studiul de față este actual și într-un mod mai general, el îndreptînd atenția cititorului către aspectele majore, esențiale din viața artistică contemporană. Deseori textul, în aparență „pur teoretic", nu reprezintă altceva decît generalizarea unor foarte concrete experiențe artistico-literare din trecutul apropiat (de exemplu experiența pozitivă sau negativă a unor discuții ce au fost purtate în coloanele revistelor noastre de specialitate).

Tendința de a lega organic teoria de practica artistică a vremurilor noastre apare evident și în structura lucrării. După paragrafele teoretice ale capitolelor, autorul introduce așa-numitele „fișe ilustrative". Ele constituie mai mult de o treime a lucrării și se opresc tocmai asupra unor aspecte particulare, a căror clarificare i se pare autorului deosebit de necesară astăzi. „Fișele ilustrative" au deobicei un caracter polemic și mai ascuțit decît paragrafele teoretice precedente. Simpla enunțare a titlurilor dovedește acest lucru cu prisosință: „Conflictul cu realitatea al picturii abstracționiste", „«Eul ermetic» și personalitatea artistică", „Perspectiva revoluționară și poticnelile revizioniștilor", „Eșecul formalismului în teatru și cinema", „Spiritul inovator al realismului socialist și diversiunea modernistă" etc.

Autorul ia o atitudine combativă, partinică și față de unele manifestări liberaliste de esență burgheză, ce s-au strecurat în anumite discuții artistice și literare de la noi. Astfel el combate teoria „adevărului integral" și dovedește că aceasta a fost folosită ca un paravan pentru zugrăvirea neveridică, negativistă, a realității noastre noi, pentru absolutizarea fenomenelor întîmplătoare, respingătoare, morbide în viață, pentru răspîndirea unei atitudini relativiste, sceptice, dezarmante în lupta noastră; tot așa, el se ocupă de discuția în jurul așa-zisului „spirit modern", denunțînd caracterul ei diversionist, reducerea modernității la elemente exclusiv formale, ceea ce înseamnă de fapt ștergerea antagonismului dintre realismul socialist și decadentismul burghez. La vremea lor aceste manifestări liberaliste, oportuniste au primit riposta cuvenită în presa de partid.

Avînd o orientare generală justă, cartea lui A. Băleanu ridică și o seamă de probleme estetice speciale, demne de relevat. Chiar dacă aceste idei nu sînt întotdeauna și întru totul noi, chiar dacă unele dintre ele sînt doar schițate, urmînd ca dezvoltării lor să li se consacre alte studii, accentuarea sau reafirmarea lor ni se pare utilă. Ele vor putea servi ca puncte de plecare pentru noi cercetări și discuții fructuoase. Iată doar cîteva asemenea idei:

Categoriile conținut și formă nu trebuie privite abstract, izolat, ci în raporturile dialectice, concret-istorice ale fenomenelor, în mișcarea lor, în unitatea lor contradictorie. Ceea ce în anumite raporturi reprezintă conținutul, în alte raporturi determinate apare ca formă. În raportul dintre artă și realitate, arta este o formă de oglindire a conținutului, a realității. La rîndul ei opera de artă, în raporturile sale interne specifice, are un conținut și o formă. În amîndouă aceste relații forma este determinată de conținut. În același timp trebuie precis delimitate cele două raporturi, deoarece confundarea lor înseamnă confundarea realității însăși cu conținutul intern al operei de artă, deci cu realitatea asimilată

prin prisma unei viziuni artistice, înseamnă confundarea artei ca formă de oglindire cu forma artei... Acest lucru ar duce la deosebit de grave confuzii teoretice şi denaturări practice.

Raporturile estetice au un caracter obiectiv, formîndu-se pe baza însuşirilor obiective ale fenomenelor şi a practicii sociale. Însuşirile naturale ale fenomenelor capătă o semnificaţie estetică prin activitatea umană şi în raporturile sociale, constituite în mod obiectiv. Prin activitatea umană natura se umanizează, devine o natură omenească. Fenomenele naturii devin frumoase în funcţie de acţiunea transformatoare exercitată de omenire asupra lumii înconjurătoare. În consecinţă, frumosul există în mod obiectiv, dar această obiectivitate este de esenţă socială, istorică.

Arta trebuie analizată în dezvoltarea ei istorică sub diverse aspecte. Astfel, bunăoară „...dezvoltarea istorică a însuşirii artistice a mers de la *prototip* la *tip*, de la personajul exponent la zugrăvirea individualităţii în toată complexitatea ei, de la o cunoaştere abstractă la una din ce în ce mai concretă." (p. 102—103). Şi în această privinţă se adevereşte ideea lui Marx, după care rezultatul gîndirii este concretul, iar determinările abstracte slujesc doar ca mijloace pentru reproducerea bogată, multilaterală a concretului. Acest drum firesc este străbătut şi pe plan individual şi pe plan istoric de către gîndirea artistică. Eroul tipic al artei realiste moderne este un personaj devenit concret, sinteză vie a nenumărate determinări esenţiale. În artă generalitatea este cu atît mai valoroasă cu cît individualitatea este mai multilateral şi mai puternic dezvăluită.

Arta burgheză decadentă este periculoasă şi pentru că îşi maschează putreziciunea conţinutului şi a formei în spatele unor realizări tehnice, preluate de la generaţiile anterioare la care această tehnică artistică slujea încă unui înalt conţinut de idei. Evident, nu este vorba de măiestrie artistică, care presupune înainte de toate oglindirea veridică a realităţii, ci doar de meşteşug, dar chiar şi acesta din urmă poate contribui la înşelarea publicului neavertizat. Forma, respectiv elementele constitutive ale ei, dispun de o relativă independenţă, din care cauză între conţinut şi formă există nu numai unitate şi interdependenţă, ci şi o anumită necorespondenţă, contradicţie. Opera cu un conţinut de idei reacţionar este şi mai periculoasă atunci cînd ea mai reuşeşte să folosească o formă sau elemente de formă „atrăgătoare".

Arta societăţii capitaliste se caracterizează între altele prin permanenta îngustare a sferei epicului. Analiza psihologică, introspectivă, îşi pierde — în cele din urmă — orice suport epic. Realismul socialist deschide şi în acest sens perspective nebănuite de dezvoltare artistică: epica socială şi analiza psihologică nu mai tind să se excludă reciproc, ci converg, formează o unitate indestructibilă. Analiza psihologică, subordonată unor ţeluri artistice mai largi, devine un instrument de bază al epicii sociale de largă amploare.

Ne-am oprit asupra cîtorva idei din lucrarea recenzată. În cazul unora dintre ele (bunăoară în cazul caracterului obiectiv al frumosului sau al neconcordanţei dintre conţinut şi formă) se simte nevoia unor precizări şi completări faţă de formularea lor din carte. Cu toate acestea, punerea lor în discuţie este binevenită.

O dată cu sublinierea calităţilor evidente ale lucrării lui A. Băleanu trebuie totodată arătat că, pe parcursul expunerii sale, se întîlnesc şi anumite idei sau formulări nejuste. Erorile provin fie din accentuarea pînă la unilateralitate a unor premise valabile, fie din neglijenţe şi impreciziuni de exprimare. În continuare ne vom opri asupra cîtorva idei, cu care nu putem fi — sau nu putem fi întru totul — de acord.

E foarte just că în argumentarea sa autorul se referă în primul rînd la concepţiile şi indicaţiile clasicilor marxism-leninismului. Esteticii materialiste premarxiste el îi acordă o atenţie mai mică, totuşi poate chiar prea mică faţă de contribuţia ei în problemele cercetate. Ceea ce supără însă mai mult este felul, nediferenţiat, în care se tratează uneori această moştenire valoroasă. Referindu-se de pildă la

prima teză a lui Marx despre Feuerbach potrivit căreia „latura activă, subiectivă a fost dezvoltată *numai* de idealism..." şi autorul scrie: „La fel s-a întîmplat şi în estetică, unde materialismul premarxist... a neglijat latura subiectivă a creaţiei artistice". (p. 15, sublinierea mea — *I. J.*). În tezele sale despre Feuerbach, Marx se referea la materialismul din Anglia, Franţa, Germania. Concluziile lui A. Băleanu sînt imprecise dacă ne gîndim bunăoară, că estetica democraţilor revoluţionari ruşi şi în speţă lucrările lui Belinski — necunoscute de Marx în 1845 — acordă un deosebit de mare rol laturii subiective din creaţia artistică, tipizării, rolului fanteziei creatoare etc. În această privinţă autorul subapreciază contribuţia esteticii democrat-revoluţionare ruse, ceea ce reiese clar şi din afirmaţia că, de la Hegel ei „au preluat mai ales critica ascuţită la adresa subiectivismului kantian" (p. 10—11). Observaţia este justă dar incompletă. Aici trebuia amintită neapărat valorificarea dialecticii hegeliene, căci tocmai elementele dialecticii, puse pe baze în general materialiste, au permis esteticienilor democraţi revoluţionari să analizeze profund, latura subiectivă a creaţiei artistice.

În cursul argumentării, autorul cărţii trage şi cu alte ocazii concluzii exagerate, nejuste, deşi porneşte de la premise perfect valabile. Arătînd, bunăoară, că obiectul artei este o natură raportată la activitatea şi sentimentele omului social, el ajunge la surprinzătoarea contrapunere: „Într-o «natură moartă» de Luchian *nu aflăm cum arată o floare* (?!), ci descoperim anumite frumuseţi ale sensibilităţii omeneşti în faţa naturii" (p. 18, sublinierea noastră — *I. J.*).

Un alt exemplu. Dorinţa autorului de a raporta arta la procesul producţiei materiale şi nu exclusiv la formele conştiinţei sociale, este cît se poate de lăudabilă. În cercetările noastre neglijăm adeseori relaţiile complexe dintre producţia materială şi cea spirituală, deşi numai pe baza lor pot fi pe deplin înţelese raporturile interne ale însuşirii spirituale a realităţii. Din păcate însă, A. Băleanu tratează aceste relaţii în mod unilateral, accentuînd doar *deosebirile* ce există între producţia bunurilor materiale şi a celor spirituale, între aprecierea utilitară şi cea estetică a fenomenelor. Desigur, deosebirile arătate de autor există între obiecte şi scopul producţiei materiale pe de o parte, scopul şi obiectul producţiei artistice pe de altă parte. Aprecierea estetică joacă de bună seamă un alt rol în domeniul asimilării artistice decît în sfera însuşirii utilitare a lumii. Dar toate acestea sînt doar semi-adevăruri. Ca şi în privinţa raportului între ştiinţă şi artă, marxistul trebuie să surprindă deosebirile şi asemănările, trăsăturile specifice şi cele comune în *unitatea lor*. Între producţia materială şi cea spirituală există şi profunde legături ce nu pot fi trecute cu vederea. Aceste legături sînt evidente şi în cazul concret al esteticului — mai cu seamă în epoca istorică de construire a societăţii socialiste şi comuniste. Tendinţa obiectivă a acestei perioade istorice este aceea a lichidării contradicţiilor şi pe urmă a deosebirilor esenţiale între munca fizică şi cea intelectuală. Producţia materială devine acum mai mult ca oricînd „cartea deschisă a forţelor esenţiale ale omului, psihologia umană" (Marx). În orice producţie materială omul poate acum pe deplin să-şi manifeste gradul înalt de dezvoltare spirituală la care a ajuns şi — ca atare — să-şi manifeste şi gradul înalt al dezvoltării sale estetice. Sfera esteticului se lărgeşte infinit de mult, cuprinzînd treptat domeniile cele mai diverse ale producţiei materiale. Desigur, arta rămîne artă — domeniu superior al însuşirii estetice a lumii — dar în acelaşi timp artisticul pătrunde tot mai mult în forme de activitate considerate în capitalism ca fiind prin însăşi esenţa lor „anestetice". În concepţia lui A. Băleanu, acest raport nu este surprins în modul cel mai just: producţia spirituală este privită ca o „treaptă" superioară faţă de producţia materială, în mult mai mare măsură contrapusă decît legată de aceasta din urmă.

Uneori întîlnim în lucrare şi extrema opusă: accentuarea trăsăturilor comune acolo unde într-adevăr ar fi fost nevoie şi de reliefarea deosebirilor. Astfel, ideea lui Hegel, subliniată de Lenin în *Caiete filozofice*, potrivit

căreia *limba* (!) exprimă *numai* universalul este interpretată în sensul că, limbajul diferitor ramuri artistice e o generalizare de aceeaşi natură (p. 141). În realitate, din acest punct de vedere între literatură şi elementul literar din teatru (text) sau cinema (scenariu) pe de o parte, şi între arhitectură, sculptură, pictură, muzică pe de altă parte, există o serioasă deosebire. Limba literară, ca şi cea ştiinţifică are la bază noţiuni abstracte, reprezentînd generalizări logice. Acest fapt determină cu necesitate o serie de trăsături specifice respectivelor domenii. De aceea, credem că nu poate fi identificată natura generalizării în cazul *limbii* literare cu aceea a *limbajului* plastic bunăoară.

În privinţa raportului dintre artă şi religie, autorul se mărgineşte să enunţe succint „deosebirea...fundamentală" gnoseologică dintre ele (p. 68). Ar fi fost cu totul necesar să se completeze aici punctul de vedere gnoseologic cu demascarea funcţiei sociale reacţionare a religiei. Autorul foloseşte pe larg cunoscuta teză a lui Marx din *Contribuţii la critica economiei politice* cu privire la „însuşirea artistică, religioasă, practic-spirituală a lumii". Pentru a nu da loc unor confuzii, trebuia explicat mai clar sensul în care se face alăturarea de mai sus. În acelaşi timp era bine dacă se sublinia cu tărie ideea marxistă a incompatibilităţii ştiinţei adevărate şi a artei veridice, cu religia.

La începutul cărţii sale, autorul însuşi a arătat necesitatea folosirii noţiunilor de „conţinut" şi de „formă" în raporturi concrete, bine stabilite. Această premisă metodologică justă nu este întotdeauna riguros aplicată. De pildă, în cazul următor: „Conţinutul unui spectacol se întemeiază pe conţinutul textului piesei reprezentate, dar nu e identic cu acesta din urmă. Dacă ar fi aşa, conţinutul *Hamlet*-ului lui Lawrence Olivier ar fi identic cu al spectacolului realizat de Ohlopkov, iar deosebirea dintre ele ar fi numai de formă" (p.185). Un asemenea punct de vedere este nedialectic, pentru că absolutizează un singur raport. Raportate unul la celălalt, cele două spectacole se deosebesc desigur şi în privinţa conţinutului lor. Dar în raport cu textul dramatic, ce stă la baza lor, ele pot fi privite fără teamă de vulgarizare, ca două forme de exprimare ale aceluiaşi conţinut determinant.

În lucrările ştiinţifice se impune o deosebită preciziune în întrebuinţarea termenilor cu diverse accepţiuni, pentru că nediferenţierea acestora poate genera confuzii. A. Băleanu denumeşte la un moment dat cercetarea directă a vieţii „o metodă a realismului" (p. 100) — după ce calificase însuşi realismul drept metodă. Sau afirmă că forma „exprimă o imagine, un conţinut artistic" (p. 134), că versurile lui Maiakovski „exprimă *imagini* originale" (p. 202) — cînd de obicei prin imagini înţelegem nu conţinutul aparte sau forma aparte, ci unitatea conţinutului şi a formei...

„...Forma operei de artă este *concret-senzorială*, în vreme ce conţinutul ei e spiritual, este o *oglindire* a realităţii " (p. 32). Contrapunerea aceasta este rigidă din două puncte de vedere. În primul rînd deoarece şi conţinutul artei este concret. Forma concretă exprimă un conţinut concret. Vorbind de „gîndire în imagini!", de tip artistic, de erou pozitiv etc. ne referim tocmai la acest conţinut specific, concret. Aci şi mai departe (p. 140—141) autorul reduce problema specificului concret-individual la formă şi prin aceasta se contrazice pe sine însuşi: „Un erou literar tipic este un personaj concret..." (p. 105) etc. În al doilea rînd pentru că nu numai conţinutul constituie o oglindire a realităţii ci — în ultimă analiză — şi forma, toate elementele formei artistice.

În lucrare mai există o serie de formulări imprecise şi deci nejuste. Autorul afirmă că din punct de vedere tehnic „experienţele formaliste anulează independenţa cinematografului şi-l aservesc picturii sau muzicii *tot aşa* cum «teatrul filmat» aserveşte ecranul literaturii (p. 172, sublinierea noastră *I. J.*). Se pune deci pe acelaşi plan deformarea decadentă cu reflectarea insuficient adecvată domeniului specific dat (dar totuşi de multe ori folositoare: de pildă, pentru cei ce nu au posibilitatea vizionării spectacolului teatral).

„...Izvorul oricărui conţinut al operei de artă îl reprezintă reflectarea vieţii, a reali-

tăţii..." (p. 22). În realitate, izvorul acesta nu este reflectarea vieţii, ci însăşi această viaţă.

Includerea necondiţionată a subiectului în rîndul elementelor de formă (p. 26, 27, 150) ni se pare unilaterală. Dintr-un unghi de vedere subiectul aparţine formei, din alt unghi de vedere — conţinutului. Aceasta, pentru că de fapt face trecerea de la conţinut la formă, leagă între ele, cele două laturi.

În sfîrşit nu putem fi de acord nici cu trecerea fără rezerve a marelui scriitor progresist american Th. Dreiser în rîndul autorilor realişti socialişti (p. 194).

Cu toate lipsurile enumerate mai sus, lucrarea lui Andrei Băleanu are o valoare reală, calităţi mari. Cartea *Conţinut şi formă în artă* (Contribuţii la dezbaterea problemei) este o cercetare serioasă, profundă, actuală a unei probleme estetice dintre cele mai importante. Autorul s-a orientat în munca sa după principiile teoriei marxist-leniniste şi indicaţiile partidului nostru cu privire la sarcina artei şi literaturii în construirea socialismului, reuşind prin aceasta să imprime lucrării sale un caracter militant, partinic. Scrisă într-un limbaj viu, concis, accesibil, lucrarea contribuie la răspîndirea esteticii marxist-leniniste în rîndul maselor de cititori, la întărirea spiritului de partid în cercetările din ştiinţele sociale.

Ion Jánosi
Candidat în ştiinţe filozofice

Despre unele lucrări de popularizare a filozofiei marxist-leniniste în ţara noastră

PATRIOTISMUL SOCIALIST — TRĂSĂTURĂ A OMULUI NOU

Educaţia patriotică internaţionalistă a oamenilor muncii constituie o necesitate dictată de legile revoluţiei şi construcţiei socialiste, în general, de procesul formării conştiinţei socialiste şi a lichidării rămăşiţelor şi influenţelor ideologiei burgheze, în special. Formarea conştiinţei patriotice socialiste ridică multiple sarcini pe plan ideologico-educativ. În cadrul unor astfel de sarcini se înscrie şi lucrarea lui M. Neagu şi P. Lucaciu *Despre patrie şi patriotism*[1]. Ea răspunde cerinţelor ideologico-educative în cadrul procesului larg al formării conştiinţei patriotice.

Ţinînd seama de trecutul istoric al ţării noastre şi mai ales de realităţile prezente ale construcţiei socialiste autorii opun deformărilor burgheze naţionaliste şi diversiunilor revizioniste în problema patriei, explicaţia ştiinţifică marxist-leninistă a conţinutului noţiunilor patrie şi patriotism.

Marxism-leninismul consideră patria ca un fenomen social-istoric şi nu pur şi simplu ca un fenomen geografic aşa cum afirmă diferiţi ideologi burghezi.

Patria o constituie un complex de factori, într-un moment dat al dezvoltării istorice. În centrul acestor factori stau masele populare viaţa lor economică, politică socială şi culturală. După definiţia dată de către Lenin patria este mediul politic, cultural şi social dat în care îşi desfăşoară lupta clasa muncitoare. Autorii critică în mod combativ teoriile sociologice burgheze cu privire la noţiunea de patrie. Lucrarea arată că patria nu poate fi redusă la mediul geografic, la pămînt sau la proprietatea individuală asupra pămîntului, aşa cum încearca să susţină ideologul fascismului Nichifor Crainic. Este eronată de asemenea şi identificarea patriei cu naţiunea — poziţie susţinută de sociologul burghez Dimitrie Gusti. Realitatea infirmă şi teoria după care patria s-ar reduce la statul naţional, întrucît au patrie şi popoarele care nu şi-au format încă statul naţional (de pildă poporul din Principatele Romîne înainte de formarea

[1] M. Neagu şi P. Lucaciu, *Despre patrie şi patriotism*, Colecţia S.R.S.C., Bucureşti, 1959.

[2] V. I. Lenin. *Opere*, vol. 15, E.S.P.L.P., p. 185.

statului naţional, sau poporul algerian, sau cel din Kenya etc.). Autorii combat poziţia antiştiinţifică idealistă a filozofului burghez Paul Negulescu după care patria ar fi o idee, o stare de spirit, o abstracţie. Lupta maselor împotriva asupritorilor interni şi externi reprezintă luptă reală pentru apărarea patriei, nici de cum o abstracţie, sau o stare de spirit.

„Teoriilor" eclectice, etniciste, reacţionare, ale filozofului burghez C. Rădulescu-Motru şi tuturor tezelor deformante ale reprezentanţilor ideologici ai burgheziei sus citaţi, M. Neagu şi P. Lucaciu le opun teoria marxist-leninistă, demonstrînd pe baza acesteia falsitatea identificării naturii cu societatea, sau a legilor lumii fizice şi biologice cu cele sociale. Reprezentanţii claselor exploatatoare nu au dat o explicaţie ştiinţifică noţiunii de patrie ci au dat explicaţii deformate care să justifice interesele lor de clasă şi să servească apărării şi consolidării dominaţiei lor de clasă. „Pentru burghezie, arată autorii broşurii, patria însemna libertatea de dezvoltare a formelor capitaliste ale economiei, piaţă mondială liberă de nenumăratele îngrădiri interne, vamale şi de breaslă, drepturi şi libertăţi pentru capitalişti" (p. 17).

Ca element al conştiinţei sociale patriotismul se raportează la interesul claselor sociale, la lupta maselor muncitoare pentru progres. Patriotismul apare ca o expresie a devotamentului faţă de interesele poporului. Aşa cum subliniază autorii „patriotismul este sentimentul de dragoste faţă de patria în care trăieşti şi munceşti, adică faţă de poporul din care faci parte, faţă de tradiţiile lui înaintate de luptă pentru eliberarea socială şi naţională, faţă de limba şi cultura lui... spiritul de sacrificiu pentru eliberarea socială şi apărarea libertăţii şi independenţei ţării. a poporului" (p. 11).

Ceea ce apare ca o notă esenţială a patriotismului este faptul că acest „sentiment dintre cele mai adînci statornicit de existenţa de secole şi milenii a unor patrii diferite" (Lenin) se formează şi se transmite în decursul vremii nu numai împotriva duşmanilor externi ci şi în lupta împotriva forţelor reacţionare interne asupritoare. Acest fapt se explică pe baza condiţiilor economice şi sociale care impun celor asupriţi, indiferent de ţara în care trăiesc, lupta împotriva asupritorilor. Patriotismul este opus naţionalismului şi şovinismului. Dragostea faţă de patrie, lupta împotriva asupritorilor interni şi externi, presupune solidaritatea cu lupta celorlalte popoare şi naţionalităţi pentru eliberare.

Tradiţiile de luptă din istoria poporului nostru dovedesc că adevăraţii patrioţi au înţeles necesitatea luptei împotriva asupritorilor nu pe seama subjugării altor popoare, ci în alianţă cu forţele progresiste de orice naţionalitate împotriva asupritorilor interni şi externi.

★

Lupta de eliberare socială şi naţională se ridică pe o nouă treaptă istorică (deosebită calitativ de orice luptă patriotică anterioară) o dată ce proletariatul devine o forţă organizată şi conştientă, călăuzit de partidul său revoluţionar. În capitalism condiţiile economice şi sociale ale clasei muncitoare în toate ţările sînt aceleaşi, iar solidaritatea de luptă a muncitorilor rezultă din faptul că şi asupritorul lor este acelaşi (capitalismul).

Reprezentanţii ideologici ai burgheziei au înfăţişat solidaritatea de clasă a proletariatului drept o lipsă de patriotism denaturînd teza lui Marx şi Engels din *Manifestul Partidului Comunist* după care muncitorii nu au patrie în condiţiile capitalismului. Lenin, demascînd această mistificare burgheză, arată că teza „Muncitorul nu are patrie" trebuie înţeleasă în context cu restul frazei în sensul că: α) situaţia lui (de salariat) economică nu este naţională, ci internaţională; β) duşmanul lui de clasă este internaţional; (γ) condiţiile eliberării lui de asemenea; (δ) unitatea internaţională a muncitorilor este *mai importantă* decît cea naţională"[1]. În acest sens burghezia a lipsit pe muncitori

[1] K. Marx - Fr. Engels - V. I. Lenin, *Despre internaţionalismul proletar*. Ed. politică, Bucureşti, 1959, p. 407.

de patrie întrucît cel exploatat, înrobit nu are patrie. Din aceasta rezultă că esențială este solidaritatea de clasă a proletariatului împotriva burgheziei iar problema patriei trebuie să fie examinată în raport cu lupta revoluționară pentru răsturnarea burgheziei.

În numele intereselor ei de clasă burghezia trădează interesele naționale, interesele poporului. Așa se explică — arată autorii — de ce coaliția burghezo-moșierească din Romînia a adus în țară monarhia străină, așa se explică de ce burghezia romînă a cedat Germaniei hitleriste bogățiile țării, așa se explică de ce burghezia s-a orientat spre fascism și a dezlănțuit un război antipopular și antipatriotic în coaliție cu Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice.

Lupta revoluționară a proletariatului împotriva exploatării burgheze este prin esența sa o luptă patriotică. Clasa muncitoare, arată M. Neagu și P. Lucaciu, nu poate fi străină de interesele patriei dar această problemă este subordonată intereselor ei de clasă, revoluției proletare și nu intereselor statului burghez exploatator, expansionist. Aceasta pentru că înseși cerințele legice ale înlăturării exploatării omului de către om impun ca lupta proletariatului să fie dusă tocmai împotriva puterii de stat burgheze, ca organ folosit de burghezie în vederea exploatării și asupririi sociale și naționale.

Împotriva trădării intereselor naționale de către burghezia romînă s-a ridicat clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist Romîn. Partidul a organizat și condus lupta împotriva înrobirii țării de către fascism, împotriva războiului antisovietic, a pregătit și înfăptuit insurecția armată a forțelor patriotice care a dus la răsturnarea dictaturii fascisto-antonesciene la 23 August 1944. M. Neagu și P. Lucaciu subliniază de asemenea spiritul de sacrificiu și eroismul diviziei de voluntari romîni „Tudor Vladimirescu" care au luptat alături de armatele sovietice împotriva Germaniei fasciste, precum și lupta patriotică a maselor, a clasei muncitoare și a Partidului Comunist Romîn, pentru instaurarea dictaturii proletariatului, pentru făurirea unei Patrii noi.

★

Revoluția și construcția socialistă din țara noastră au creat un nou mediu politic, social și cultural adică o patrie nouă, socialistă. Sentimentele de patriotism ale oamenilor muncii s-au adîncit în cursul acestei lupte, întrucît acest sentiment izvorăște din faptul că oamenii muncii sînt liberi și stăpîni pe soarta lor și a patriei lor, ceea ce determină un avînt nestăvilit al muncii lor creatoare pentru înflorirea patriei, hotărîrea lor de a-i apăra independența. „După ce proletariatul a luat în mîinile sale puterea politică și a proclamat Republica Populară Romînă, a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej, dragostea de patrie a oamenilor muncii a căpătat un sens mai profund și un conținut mai bogat". Lupta pentru instaurarea dictaturii proletariatului, construirea relațiilor socialiste în economie, lichidarea exploatării omului de către om, determină apariția patriotismului socialist, sentiment profund deosebit de oricare alt patriotism, format și dezvoltat în noul mediu care s-a creat, în noua patrie. După cum relevă autorii lucrării la care ne referim, patriotismul socialist însemnează „dragoste și devotament față de poporul muncitor, față de lupta și de eroismul lui pentru făurirea patriei socialiste, în care nu există exploatarea omului de către om, nu există asuprire față de naționalități, nici tendința de a cotropi și subjuga alte popoare. Patriotismul socialist constă în hotărîrea nestrămutată de a nu permite nimănui să se amestece în treburile țării, constă în abnegația dusă pînă la sacrificiul vieții pentru *apărarea socialismului* (subl. noastră — *Gh. B.*) în fața oricărui dușman intern sau extern" (p. 43).

Autorii subliniază convingător că dragostea oamenilor muncii față de patria socialistă se identifică cu dragostea față de partidul clasei muncitoare, întrucît partidul este conducătorul și organizatorul luptei pentru făurirea unei noi patrii libere, socialiste. Acest sentiment se formează și se dezvoltă în cursul luptelor de clasă pentru victoria socialismului, lupte conduse de partid, care ridică pe o treaptă superioară cele mai bune tradiții de luptă ale poporului pentru eliberarea socială.

Avîntul patriotic al maselor, arată pe bună dreptate autorii, se măsoară în întrecerea socialistă, în apărarea avutului obştesc, în frăţia poporului romîn cu minorităţile naţionale, în înfăptuirea politicii partidului în toate domeniile construcţiei socialiste, în vigilenţa maselor muncitoare din ţara noastră. Autorii enumeră şi analizează victoriile obţinute prin lupta patriotică a poporului muncitor condus de partid din ţara noastră pe tărîm economic, politic, ideologic. N. Neagu şi P. Lucaciu înscriu în mod just printre atributele esenţiale ale patriotismului socialist caracterul *militant* al acestuia exprimat în activitatea practică de zi cu zi a maselor în construcţia socialistă.

Analiza patriotismului socialist este cuprinsă în lucrarea la care ne referim în legătură indisolubilă cu internaţionalismul proletar. Autorii subliniază comunitatea economică, ideologică şi politică a ţărilor socialiste, caracterul relaţiilor de colaborare şi ajutor reciproc şi combat manifestările naţionaliste, şovine, pe care imperialismul încearcă să le întreţină şi să le stimuleze la elementele înapoiate.

La baza relaţiilor dintre ţările socialiste stă internaţionalismul proletar, care constituie principiul suprem care călăuzeşte atît relaţiile dintre ele cît şi întreaga mişcare muncitorească. Internaţionalistă prin esenţa sa, mişcarea muncitorească este unitară, călăuzită de ideologia marxist-leninistă. Previziunea lui Lenin după care: „Numai alianţa socialistă a oamenilor muncii din toate ţările va înlătura orice teren pentru prigoană şi discordie naţională" [1], este confirmată de unitatea şi natura internaţionalistă a relaţiilor ţărilor socialiste.

Această unitate internaţionalistă rezultă şi din valabilitatea universală a legilor revoluţiei şi construcţiei socialiste, din identitatea scopurilor ţărilor socialiste — înlăturarea oricărei exploatări şi construirea socialismului. „Unitatea lagărului socialist — arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej — este principala chezăşie a independenţei naţionale şi dezvoltării rapide a fiecăreia dintre ţările socialiste. Oamenii muncii din patria noastră sînt hotărîţi să contribuie şi pe viitor la întărirea continuă a forţei şi coeziunii marii comunităţi a ţărilor lagărului socialist" [2].

Broşura lui M. Neagu şi P. Lucaciu despre patrie şi patriotism, ocupîndu-se de problemele principale ale temei abordate şi tratîndu-le într-un mod viu, atrăgător, explicînd cu claritate concepţia marxistă asupra patriei şi patriotismului, aduce o contribuţie folositoare la opera de educare comunistă a oamenilor muncii, îmbogăţind literatura de popularizare în domeniul eticii, — literatură din păcate încă redusă în ţara noastră, în raport cu necesităţile în acest domeniu — cu încă o lucrare interesantă.

Gh. Berescu

O LUCRARE FOLOSITOARE PENTRU ÎNSUŞIREA PRINCIPIILOR DE BAZĂ ALE FILOZOFIEI MARXISTE *)

Activitatea pe tărîmul filozofiei trebuie să răspundă cerinţelor tot mai mari, ridicate de procesul complex al formării conştiinţei socialiste a oamenilor muncii din ţara noastră. Un aspect de seamă, în care se reflectă stadiul înaintat al acestui proces, îl constituie şi continua îmbunătăţire a calităţii ştiinţifice şi politice a cărţilor şi broşurilor prin care se face educaţia maselor de oameni ai muncii; este de ajuns, de pildă, să ne referim la actualele manuale de socialism ştiinţific sau la *Bazele filozofiei marxiste*, de curînd traduse din limba rusă.

Alături de manuale şi lucrări mai mari, care oferă cititorilor o expunere amănunţită a

[1] K. Marx-Fr. Engels-V. I. Lenin, *op. cit.*, p. 451.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la lucrările celui de-al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S.*, Ed. politică, p. 16.

*) Mihail Cernea, *Filozofia marxist-leninistă — materialismul dialectic şi istoric*. ed. a II-a Ed. politică, 1959, 128 pag.

tuturor problemelor care privesc o anumită latură a ştiinţei marxist-leniniste, este necesar să apară o serie de lucrări mai reduse ca volum. Ele îndeplinesc un rol deosebit de important, şi ajută pe cei care îşi ridică nivelul ideologic şi politic să se pregătească pentru un studiu mai avansat al marxism-leninismului, sau să aprofundeze unele probleme fundamentale ale acestuia. Aceste lucrări contribuie la concretizarea unor idei care nu pot fi tratate mai pe larg într-un manual şi, în sfîrşit, stimulează gîndirea fiecăruia în direcţia transformării cunoştinţelor primite, în unelte ale activităţii teoretice şi practice proprii.

Între lucrările de acest gen publicate în ultima vreme de Editura politică este şi aceea a lui Mihail Cernea: *Filozofia marxist-leninistă — materialismul dialectic şi istoric*. Lucrarea a apărut în cadrul colecţiei *Probleme de bază ale teoriei marxist-leniniste* şi se află la ediţia a II-a, mult lărgită şi îmbunătăţită faţă de ediţia I, apărută în 1956.

În lucrarea sa Mihail Cernea ia în discuţie cîteva din problemele fundamentale ale filozofiei marxist-leniniste. Broşura are trei capitole: primul se ocupă de problemele referitoare la obiectul filozofiei, de problema fundamentală a filozofiei şi rezolvarea ei de către materialism şi de către idealism, de caracterizarea filozofiei marxist-leniniste; celelalte două capitole, expun problemele principale ale materialismului dialectic şi ale materialismului istoric. Lucrarea reprezintă un exemplu reuşit de propagare a filozofiei marxiste la un nivel accesibil. Broşura se deosebeşte de alte lucrări asemănătoare prin *modul* în care autorul înţelege să abordeze şi să expună cîteva din problemele fundamentale ale filozofiei marxist-leniniste.

Autorul evită să se limiteze la simpla enunţare a unui conţinut de idei. El este preocupat ca aceste idei să ajungă la cititor, urmăreşte calea cea mai bună pe care ideile pot fi înţelese, şi acolo unde pot apare dificultăţi, el le prevede şi intervine prin explicaţii suplimentare şi prin exemplificări. Omiţînd conştient anumite idei sau aspecte mai puţin importante, autorul concentrează atenţia cititorului asupra înţelegerii ideilor *principale*, de bază. Acolo unde ideea este deosebit de importantă autorul nu se mulţumeşte cu simpla ei comunicare „în general", ci se străduieşte să dezvăluie profunda ei semnificaţie. Prin aceste eforturi autorul realizează cu succes propagarea ideilor filozofiei marxiste.

Astfel, de pildă, autorul abordează problema obiectului filozofiei pe baza comparaţiei *concrete cu obiectul unor ştiinţe speciale* (zoologia, botanica), dezvăluie specificul obiectului filozofiei. La fel sînt expuse problemele de materialism dialectic, de pildă, materialitatea lumii sau legea dialectică a negării negaţiei, pe cît de clar, pe atît de precis şi ştiinţific.

În capitolul trei, *Concepţia materialistă asupra istoriei*, autorul manifestă aceeaşi grijă pentru o expunere nu numai corectă, ci şi profundă, fără a dăuna clarităţii. Trebuie remarcată explicarea ideii despre rolul muncii şi al uneltelor de producţie în dezvoltarea modului de producţie, chipul în care se concretizează problema fundamentală a filozofiei în domeniul materialismului istoric ca problemă a raportului dintre existenţa socială şi conştiinţa socială. Problemele raportului dintre existenţă şi conştiinţă, schimbările intervenite în conştiinţa socială sînt analizate prin dezvăluirea conţinutului legităţii acestei schimbări. Ar fi fost necesar, pentru mai multă claritate, ca şi capitolul de materialism istoric să fie împărţit pe paragrafe, ceea ce, din păcate, nu se face.

Trăsătura dominantă a lucrării lui M. Cernea o constituie faptul că ideile principale nu se enunţă, nu se „afirmă" ci, se *argumentează* cu temeinicie. Diferitele probleme sînt urmărite întîi în aspectul lor istoric şi apoi se sistematizează concluziile, se exprimă aspectul logic al problemelor respective astfel că cititorul pătrunde în însuşi procesul de formare a diferitelor adevăruri cu care el trebuie să rămînă. Aceste adevăruri rămîn în conştiinţă pentru că ele sînt fundamentate cu seriozitate. De pildă, ideea primordialităţii materiei faţă de conştiinţă (p. 25), sau teza

despre indestructibilitatea materiei (p. 31), apar deosebit de clare cititorului tocmai datorită faptului că autorul foloseşte metoda istoricologică sau exemple plastice în expunere.

Această expunere bine construită şi închegată este vie datorită grijii pe care a avut-o autorul de a fi cît mai concret şi plastic în exprimare. Aceasta se realizează atît prin stil, cît şi prin exemple bine alese din ştiinţele naturii (de pildă în problema criticării tezei creaţioniste se aduc exemple din ştiinţă despre originea pămîntului) sau din ştiinţele sociale şi din realitatea socială (în ilustrarea saltului calitativ p. 51—53 etc), prin folosirea unor fragmente literare (din Gorki, Eminescu etc.).

În problemele mai dificile, ca aceea a opoziţiei dintre materialism şi idealism în problema cognoscibilităţii, autorul foloseşte o formă vie de explicare a poziţiei materialist-dialectice: un dialog între un materialist şi un idealist.

Lucrarea reuşeşte să fie un mijloc de propagare a ideilor principalelor opere ale clasicilor marxism-leninismului; datorită modului în care sînt folosiţi clasicii, citatele aduse, servesc pe deplin ideile, fără să îngreuneze expunerea.

O preocupare permanentă se arată şi pentru precizarea, în unele probleme mai importante, a poziţiei filozofiei materialiste premarxiste în raport cu materialismul filozofic marxist, ca şi pentru critica filozofiei idealiste. Folosirea moştenirii filozofice premarxiste ca şi critica filozofiei burgheze nu se mărgineşte la autori străini ci cuprinde şi autori romîni (de pildă p. 19, 22, 122 etc.). Astfel este îmbogăţită — atît cît e posibil la acest nivel — informaţia filozofică a cititorilor.

Această lucrare se încadrează activ în lupta împotriva revizionismului contemporan. Critica concepţiilor revizioniste şi a filozofiei idealiste, reacţionare, a burgheziei contemporane străbate ca un fir roşu întreaga lucrare dîndu-i un accentuat caracter combativ. Fie că e vorba de caracterul contradictoriu al dezvoltării (p. 46—47), fie că e vorba de problemele luptei de clasă (p. 98—99). În broşură se depistează şi se critică poziţia revizioniştilor, dezvăluindu-se concret lupta Partidului Muncitoresc Romîn împotriva acestei agenturi a imperialismului.

Un merit al lucrării îl constituie faptul că se folosesc aproape în fiecare caz exemple din lupta poporului nostru împotriva exploatării burghezo-moşiereşti şi din lupta pentru construcţia socialismului. Documentele de partid, atît din perioada dinaintea răsturnării jugului fascist cît şi mai ales din perioada construirii socialismului în ţara noastră, sînt folosite cu pricepere dezvăluind astfel şi pe această cale fundamentul ştiinţific al politicii partidului nostru, faptul că la baza ei stă concepţia despre lume şi societate a proletariatului — materialismul dialectic şi istoric. Aceasta contribuie ca cititorii să-şi însuşească activ ideile filozofiei marxist-leniniste, nu rupt de viaţă ci în strînsă legătură cu practica revoluţionară din ţara noastră. Lucrarea dovedeşte că propagarea şi popularizarea unor probleme ale filozofiei marxist-leniniste nu presupune de loc o tratare simplificatoare şi superficială, ci dimpotrivă cere o abordare şi tratare serioasă şi profundă a ideilor acestei filozofii.

Această cerinţă este foarte actuală pentru activitatea pe tărîmul filozofiei astăzi, cînd continua ridicare a nivelului politic, ideologic şi cultural al poporului nostru este o latură importantă a desfăşurării construcţiei socialiste în R.P.R.

Transformarea oamenilor muncii în cei 15 ani ai puterii populare în adevăraţi stăpîni ai ţării şi făuritori conştienţi ai istoriei patriei noastre, ridicarea nivelului ideologic şi politic al maselor, cere cît mai multe lucrări de explicare şi popularizare în domeniul filozofiei, al materialismului istoric îndeosebi, de o înaltă calitate ştiinţifică şi politică. Or, nu putem spune că această cerinţă mereu crescîndă este satisfăcută pe măsura actualităţii ei.

Aşa cum a subliniat recent tov. Gh. Gheorghiu-Dej în cuvîntarea rostită la conferinţa U.A.S.R., *„în munca de educare a tineretului studios trebuie acordată o mare atenţie însuşirii filozofiei şi economiei politice marxist-leniniste*

...Lupta ce se desfăşoară între filozofia materialist-dialectică şi filozofia idealistă este însăşi lupta pentru progresul ştiinţei. Numai gîndirea eliberată de prejudecăţi, gîndirea bazată pe concepţia materialist-dialectică, deschide drum larg către un nestăvilit progres al ştiinţei şi culturii".

Actualitatea şi importanţa sarcinii de a intensifica răspîndirea ideilor de bază ale materialismului dialectic şi istoric, care rezultă convingător din cele de mai sus, fac cu atît mai necesară editarea a numeroase lucrări accesibile, de nivel elementar şi mediu, în acest domeniu.

Trebuie de aceea criticată cu atît mai mult activitatea insuficientă desfăşurată de unele edituri în ultima vreme pe acest tărîm.

Este semnificativ că în primele şase luni ale acestui an, în afară de lucrarea recenzată mai sus şi de încă unul sau două titluri, Editura politică şi Editura ştiinţifică nu au publicat nici un fel de broşuri pe teme filozofice. Este necesar ca asemenea lucrări, explicînd bazele materialismului dialectic şi istoric, să ajute pe oamenii muncii să cuprindă semnificaţia profundă, istorico-socială a evenimentelor trăite, a schimbărilor sociale petrecute sub ochii lor şi prin participarea lor. Lucrări despre legile dialecticii materialiste, despre legile generale ale dezvoltării societăţii, despre procesul formării conştiinţei socialiste şi lichidării rămăşiţelor capitaliste din conştiinţa oamenilor în perioada construcţiei socialismului, despre dezvoltarea statului dictaturii proletariatului, baza înfloririi democraţiei în ţara noastră, despre legitatea succesiunii formaţiunilor economico-sociale şi rolul orînduirii socialiste şi comuniste — iată doar cîteva din marile probleme ale filozofiei marxist-leniniste care aşteaptă să fie cît mai degrabă prezentate în lucrări vii, limpezi, constructorilor socialismului din patria noastră.

Nicolae Dumitru

DESPRE UNELE BROŞURI DE COMBATERE A MISTICISMULUI

Literatura de popularizare a cunoştinţelor ştiinţifice constituie unul din principalele mijloace de formare a unei concepţii înaintate — materialist-dialectice — ea fiind chemată să explice pe înţelesul tuturor cele mai diverse fenomene ale lumii materiale. Cartea de popularizare a cunoştinţelor ştiinţifice, dezmiţind credinţa în forţe fantastice supranaturale, contribuie la formarea unor convingeri ştiinţifice la toţi acei oameni care se eliberează treptat de povara superstiţiilor şi a credinţelor mistice. Propagarea ştiinţei are loc pe terenul succeselor construcţiei socialiste din ţara noastră, ea găseşte în oamenii muncii, cititori receptivi la tot ce e nou, dornici şi capabili să înţeleagă adevărul ştiinţific.

Procesul construcţiei socialiste în ţara noastră este în acelaşi timp procesul formării şi dezvoltării conştiinţei socialiste, proces care implică lupta împotriva concepţiei idealiste şi neştiinţifice despre natură şi societate.

În lupta împotriva idealismului un loc important îl are înlăturarea misticismului şi obscurantismului religios — care reprezintă cea mai răspîndită rămăşiţă în conştiinţa oamenilor a vechii mentalităţi neştiinţifice despre despre natură, societate şi om.

Pentru aceasta este necesar, arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej, de „... a combate misticismul şi prejudecăţile, de a explica fenomenele naturii, de a răspîndi adevărul ştiinţific asupra originii pămîntului, vieţii şi omului"[1].

Răspunzînd acestor sarcini literatura de popularizare vine în sprijinul maselor de cititori — oameni ai muncii de la oraşe

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1956.

şi sate, tineri şi vîrstnici — ajutîndu-i să-şi însuşească datele ştiinţei.

Apariţia în „Colecţia Societăţii pentru Răspîndirea Ştiinţei şi Culturii" (S.R.S.C.) a unor broşuri în care sînt combătute pe baze ştiinţifice practicile şi credinţele mistice este bine venită şi necesară în munca de educaţie ştiinţifică a maselor. Literatura ştiinţifică este căutată şi citită de milioane de constructori ai socialismului, care cer autorilor să dea lucrări de valoare, să abordeze problemele cele mai actuale, să fie tratată cu claritate opoziţia ireconciliabilă ce există între ştiinţă şi religie. Una din sarcinile importante ale broşurilor de popularizare a ştiinţei este demascarea încercărilor celor mai recente prin care slujitorii burgheziei caută să folosească anumite date şi teorii ştiinţifice pentru a acredita sub girul lor dogmele şi legendele religioase.

Încercarea de „conciliere" a ştiinţei cu religia, este oglindită şi prin apariţia în ţările capitaliste a tot mai multe cărţi ce au fost intitulate în mod semnificativ: „Biblia şi ştiinţa", „Creaţia ca adevăr ştiinţific al secolului XX" ş. a., cu scopul vădit de a minimaliza importanţa cuceririlor ştiinţifice, pentru a face loc obscurantismului, pentru a înăbuşi ştiinţa în strînsoarea idealismului şi teologiei. A crescut numărul teologilor în ţările capitaliste care se ocupă cu problemele paleontologiei, biologiei, astronomiei, psihologiei etc., pentru a încerca să „dovedească" prin falsificarea ştiinţei — mitul creaţiei divine.

În sînul cercurilor bisericeşti este răspîndită teza cu pretenţii „ştiinţifice" după care „universul iniţial a constat dintr-un *singur punct* fiind rezultatul *întîiului atom creat* ..."

Abatele Remy scria, în ceea ce priveşte modul în care „dumnezeu a creiat universul": „...este de la sine înţeles că credinţa acordă oamenilor de ştiinţă cea mai deplină (sic) libertate".

Multă vîlvă au făcut în ţările capitaliste autorii unor cărţi de duzină care aduceau la cunoştinţă celor creduli că „biblia a fost scrisă cu un, „cifru secret..." iar găsirea acestui cod secret al bibliei, ar ajuta la „descifrarea" sensului legendelor.

În efortul lor disperat susţinătorii religiei nu se dau în lături de la cele mai grosolane falsificări ale datelor ştiinţei, pentru a salva religia.

În această bătălie dintre ştiinţă şi misticism triumful aparţine ştiinţei, deoarece numai ea este în stare să descopere legile ce stau la baza fenomenelor lumii materiale.

Popularizînd cuceririle ştiinţei, broşurile editate de S.R.S.C. ajută cititorului să înţeleagă rolul social al religiei, instrument de oprimare spirituală a maselor de către clasele exploatatoare.

În broşurile asupra cărora ne vom referi în continuare[1] autorii au meritul (cu unele rezerve ce vor fi arătate mai jos) de a fi reuşit să folosească o argumentare ştiinţifică sobră, clară, în demascarea dogmelor religioase şi de a fi îmbogăţit cunoştinţele cititorilor cu noi dovezi care pledează puternic împotriva reprezentărilor mistice.

Prin tematica lor, broşurile *Universul văzut de ştiinţă şi religie* şi *Cerul şi pămîntul* aveau ca obiectiv principal de a populariza unele date ştiinţifice cu privire la formarea şi evoluţia corpurilor cereşti pe baza legilor lumii materiale ce exclud intervenţia din-afară a unor forţe supranaturale.

Autorul broşurii *Universul văzut de ştiinţă şi religie* îşi propune să răspundă unor probleme ce şi le pun oamenii în legătură cu universul.

Din primele pagini ale broşurii cititorului i se atrage atenţia asupra inutilităţii gîndirii mistice în explicaţia fenomenelor cereşti. Fiind scrisă într-un limbaj accesibil,cele mai grele probleme pot fi înţelese cu uşurinţă de către masele de cititori. Tratînd despre structura Universului, despre numeroase fenomene cereşti, formarea anotimpurilor, cauzele

[1] *Universul văzut de ştiinţă şi religie* (Dima Ion); *Cerul şi pămîntul* (M. Alecsescu); *Originea creştinismului* (A. Tache); *Există oare soartă?* (Al. Tănase) şi *Superstiţiile sînt dăunătoare omului* (Dr. E. Albu şi I. Dorobanţu).

eclipselor etc., broșura urmărește cu grijă ca în permanență cititorul să poată înțelege adevărul științific care infirmă legendele vechi și noi ale religiei.

Subliniind că religia nu a renunțat nici o clipă să propage legenda biblică a „creațiunii" din nimic a universului, autorul arată modul în care se străduiesc unii cercetători puși în slujba religiei să furnizeze argumente „științifice" în favoarea basmului biblic al creației.

Agățîndu-se de ipoteza lui Jeans asupra formării sistemului planetar[1] și preluată de savanții burghezi Milne și Hoyle, biserica a făcut multă vîlvă pe tema că „materia a fost creată din nimic", că dumnezeu a „creat" universul acum cîteva miliarde de ani *dintr-un atom inițial enorm.*

Lucrarea tov. Dima Ion ar fi avut de cîștigat în ce privește valoarea științifică dacă tocmai în aceste probleme, autorul nu s-ar fi limitat doar la cîteva observații sumare. Cu toate acestea, tov. Dima Ion a reușit să ne dea o broșură meritorie, de un real folos în propaganda împotriva misticismului și obscurantismului, și care va fi bine primită de publicul cititor.

Broșura de popularizare își justifică utilitatea ei numai în măsura în care ea reușește să transmită maselor ce o citesc idei călăuzitoare solid argumentate în scopul formării concepției lor științifice despre lume. Broșura intitulată *Cerul și pămîntul* conține, după părerea noastră, o tratare de slabă calitate, a problemelor. Două exemple : „Legile naturii descoperite de știință ne mai arată că universul este nesfîrșit, că nu există un început și nici un sfîrșit al lumii — așa cum încearcă să arate religia și vechile legende ale *acelora care n-au avut posibilitatea să învețe, să-și dezvolte cunoștințele* (subl. ns.) și că lumea n-a fost făurită de dumnezeu" (46). „Dacă biblia spune că dumnezeu a făcut Pămîntul și Soarele, fără să dea vreo explicație, apoi știința ne arată că formarea Pămîntului, a planetelor și a celorlalți aștri *poate* (subl. n s.) avea loc fără intervenția vreunei forțe supranaturale" (34). Asemenea formulări echivoce și ipotetice suferă din punct de vedere al rigurozității științifice, ele nu călăuzesc pe cititor spre înțelegerea corectă, clară, a opoziției dintre știință și religie. Scrisă într-o formă greoaie, ideile nu se află într-o înlănțuire logică și nu decurg una din alta.

În broșura *Cerul și pămîtul* nu găsim expuse într-un limbaj accesibil, de popularizare, noile cuceriri ale cosmogoniei moderne științiifice, care infirmă „creațiunea" universului, autorul se referă la ele doar în treacăt (p. 34), într-o singură frază. Din această cauză demascarea legendelor biblice este incompletă, deoarece însăși teologii au trecut la „modernizarea" mitului „creațiunii" cu argumente pretins „științifice. Nicăieri în cuprinsul broșurii nu găsim dezmințirea temeinică a unor asemenea absurdități teologice, care nu au nici un temei științific.

În demascarea și combaterea dogmelor religioase autorul consideră că și-a făcut datoria recurgînd în mod formal la afirmația : „... dacă biblia spune că... apoi știința ne arată că ..." Un asemenea mod de a „combate" legendele religioase, înseamnă a reduce bogăția argumentelor științifice la cîteva scheme simpliste. În niciun caz autorul nu contribuie printr-o asemenea paralelă la trasarea unui cadru precis care să-l facă pe cititor să apeleze în explica-

[1] Jeans susținea o ipoteză lipsită de valoare științifică după care sistemul planetelor s-ar fi format dintr-o fășie smulsă din soare sub acțiunea forței atracției universale, de către o stea care a trecut prin apropierea lui cu cîteva miliarde de ani în urmă. Despre această ipoteză acad. sovietic O. I. Schmid a scris „... biserica este gata, dacă nu să-și însușească, cel puțin să binecuvînteze în mod tacit o teorie, care chiar dacă n-ar fi coincis cu mitul biblic, ar fi fost cel puțin compatibilă cu teza fundamentală a bisericii creștine asupra situației excepționale a pămîntului. Ceea ce în ochii astronomilor, era un defect al ipotezei lui Jeans, probabilitatea redusă, adică procesul de formare al planetelor care nu putea să aibă loc extrem de rar a devenit principalul ei merit pentru nespecialiștii care nu doreau s-o rupă cu religia" (p. 50).

rea fenomenelor numai la ştiinţă, deoarece el este pus să aleagă între acel „dacă..." teologic şi ştiinţific.

Nu ne oprim aci asupra profilului broşurii[1], Este însă uneori supărător faptul că — întîlneşti numeroase cuvinte în paranteze: „... nord (miazănoapte) (19)" ... procesele (fenomenele) (20) „calculat" (socotit) (26) „legile" (regulile) (25) „gigantice" (adică uriaşe) (29) ş.a. Asupra unor paranteze pot exista şi obiecţii. Materialismul dialectic definind categoria filozofică de *lege*, nu a identificat-o niciodată cu o *regulă*. În broşura *Cerul şi pămîntul* tov. Alecsescu alunecă uneori pe panta banalizării, simplificării unor probleme ştiinţifice de actualitate.

Criticînd lipsuri de asemenea natură, V. I. Lenin a arătat: „Popularizarea ... este foarte departe de vulgarizare, de banalizare. Scriitorul popularizator, apropie pe cititor de o idee profundă, plecînd de la datele cele mai simple şi îndeobşte cunoscute, arătînd cu ajutorul unor raţionamente simple sau a unor exemple bine alese *concluziile* principale care se pot trage din aceste date, pune mereu pe cititorul care gîndeşte, în faţa a noi şi noi probleme. Scriitorul popularizator nu presupune un cititor care nu gîndeşte, care nu vrea să ştie, să gîndească, — dimpotrivă, el presupune la cititorul nedezvoltat o serioasă intenţie de a lucra cu capul şi-l *ajută* să facă această *muncă serioasă şi grea*, îl *conduce*, ajutîndu-l să facă primii paşi şi învăţîndu-l să meargă mai departe singur. Scriitorul vulgar presupune un cititor care nu gîndeşte, şi nici nu este capabil să gîndească, el nu-l pune în faţa principiilor de bază ale unei ştiinţe serioase ci într-o formă monstruos de simplistă, presărată cu glume şi bufonerii, îi serveşte „de-a gata" *toate* concluziile unei anumite teorii, aşa încît cititorul nici nu trebuie măcar să mestece, ci numai să înghită acest terci"[2].

[1] Ar fi fost necesar ca redacţia să orienteze pe autor spre tratarea altor probleme, deoarece ele repetă în mare măsură cuprinsul broşurii *Universul văzut de ştiinţă şi religie*.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 5, E.P.L.P., 953, p. 297—298.

În redactarea cărţilor de popularizare autorii nu trebuie să uite că cititorul nostru nu este un om lipsit de cunoştinţe, ci dimpotrivă el este pregătit de a înţelege cele mai complicate probleme ştiinţifice atunci cînd ele sînt expuse simplu, accesibil.

Subiectele ce sînt tratate în broşurile ce urmează: *Originea creştinismului*, *Superstiţiile sînt dăunătoare sănătăţii omului*, *Există oare soartă*? au ca trăsătură comună, demascarea rolului social dăunător al religiilor contemporane şi al altor forme de manifestare a misticismului.

Marxism-leninismul a definit religia ca o *oglindire deformată în conştiinţa oamenilor* a fenomenelor din natură cît şi a relaţiilor dintre oameni în societăţile bazate pe exploatare, ca una din formele asupririi şi subjugării oamenilor muncii. Pe baza tezelor ştiinţifice ale marxism-leninismului, evoluţia religiei trebuie urmărită în strînsă legătură cu schimbările ce au avut loc de-a lungul istoriei în structura economică a societăţii.

F. Engels arăta că şi creştinismul — ca orice religie — a apărut şi a închegat principalele dogme în cadrul unor condiţii social-economice şi social concrete, şi anume în statul sclavagist roman.

În cuprinsul broşurii *Originea creştinismului*, autorul reuşeşte să redea într-o formă atractivă şi clară concepţia marxist-leninistă, cu privire la creştinism. Analiza condiţiilor social-economice complexe, ca şi a ideologiei dominante sînt folosite de autor pentru a contura premisele apariţiei creştinismului.

Reliefînd rolul de clasă al religiei creştine broşura de faţă arată în mod just că niciodată creştinismul — chiar cel primitiv din secolele I—IV — nu a exprimat decît protestul pasiv al maselor de sclavi torturaţi contribuind la frînarea luptei lor, făcîndu-i să se consoleze cu viaţa „veşnică" şi „fericită" în cer.

Combătînd teza lui Kautski, care vorbea despre un creştinism primitiv „revoluţionar" şi „comunist" — autorul demonstrează că răbufnirile „de revoltă" existente

în unele scrieri creştine din această perioadă *nu sînt decît* „revolta" sclavului înfrînt; ameninţarea bogatului cu *iadul*, lăsînd intact stăpînitorilor *raiul* de pe pămînt.

Învăţătura creştină — arată autorul — nu numai că nu atingea bazele orînduirii sclavagiste, ci dimpotrivă slujea ca o armă ideologică în mîna claselor dominante.

Broşura *Originea creştinismului* arată cum foarte curînd stăpînirea romană şi-a dat seama de faptul că ideologia creştină poate servi intereselor ei şi ca o consecinţă statul sclavagist roman şi biserica creştină şi-au îmbunătăţit treptat relaţiile ajungîndu-se la o deplină concordanţă de idei şi interese. Aceasta a făcut ca la începutul secolului al IV-lea creştinismul să devină religia oficială în statul sclavagist roman.

Deşi tov. A. Tache prezintă un tablou sugestiv a aceea ce a fost creştinismul primitiv, credem că ar fi fost util ca expunerea să nu se limiteze la primele patru secole şi să acorde atenţia cuvenită şi unor momente ale evoluţiei ulterioare a creştinismului. Aceasta ar fi dat posibilitatea unei argumentări mult mai bogate a caracterului de clasă al acestei religii.

Prin aceasta cititorul ar fi găsit mai multe elemente care să demonstreze rolul reacţionar al religiei în genere şi că astăzi, ca şi în trecut, ea constituie un mijloc rafinat de înşelare a oamenilor muncii credincioşi. Cu toate acestea, broşura *Originea creştinismului* are meritul de a înfăţişa un tablou ştiinţific succint privind una din cele mai răspîndite religii — creştinismul.

La fel de valoroasă pentru formarea conştiinţei ateiste şi înlăturarea uneia din cele mai răspîndite prejudecăţi religioase — credinţa în soartă — este broşura tov. Al. Tănase *Există oare soartă*?

Al. Tănase demonstrează pe baza concepţiei filozofice marxist-leniniste că orice credinţă în „soartă" este strîns legată de gîndirea religioasă şi are drept scop să justifice inegalitatea socială şi exploatarea „predestinarea" unora de a se lăfăi în lux iar a altora să moară de foame.

Reprezentările oamenilor privind credinţa în soartă s-au schimbat de-a lungul veacurilor însă în genere, ele au constituit întotdeauna — subliniază autorul — o oglindire denaturată a „... raportului dintre necesitate şi întîmplare" (7).

Pentru prima dată materialismul dialectic a dat răspunsul ştiinţific la problema originii şi evoluţiei credinţei în soartă, şi a dispariţiei acestei credinţe, care poate avea loc numai în cadrul societăţii socialiste, în care omul nu mai este dominat de natură şi de forţe sociale vrăjmaşe, devenind constructor activ şi conştient al noii societăţi.

În cuprinsul broşurii, tov. Al. Tănase consacră un capitol întreg demascării unor concepţii burgheze contemporane cu privire la „soartă" propagate de simbriaşii imperialismului ca E. Cioran, C. Micu şi alţii.

În încheiere autorul ajunge la concluzia: „Dacă prin soartă înţelegem condiţiile şi legile care determină viaţa şi dezvoltarea unui individ sau a unei colectivităţi, cunoscute şi reflectate de ştiinţă prin noţiuni şi legi ştiinţifice, termenul de soartă nu este decît o expresie şi *nu o noţiune ştiinţifică*.

Dacă prin soartă înţelegem o fatalitate mistică, care dirijează dintr-un ascunziş misterios viaţa oamenilor, o forţă divină care determină totul, partea de fericire şi nenorocire a fiecăruia — atunci răspunsul la întrebarea dacă există destin sau soartă este negativ: *nu există soartă*! Întreaga istorie a ştiinţei şi practicii umane ne îndreptăţeşte să dăm acest răspuns" (30—31).

Demonstrînd că existenţa credinţei în soartă este profund antiştiinţifică şi dăunătoare individului şi colectivităţii socialiste, broşura *Există oare soartă*? contribuie la zdruncinarea unei asemenea prejudecăţi mistice care a stat secole de-a rîndul la baza educaţiei burgheze în şcoală, familie şi societate.

O altă broşură care vine să răspundă unor cerinţe extrem de actuale (autori: Dr. E. Albu şi I. Dorobanţu) este intitulată: *Superstiţiile sînt dăunătoare omului*.

În cuprinsul ei autorii reuşesc să demaşte cu competenţă o serie de obiceiuri şi de super-

stiţii care aduc numeroase prejudicii vieţii şi sănătăţii omului. Este scos în relief anacronismul acestor practici dăunătoare, lupta împotriva cărora nu reprezintă doar o problemă ce priveşte pe individul izolat ci în primul rînd *educarea comunistă şi ateist-ştiinţifică a oamenilor muncii.*

Exemplele folosite în broşură sînt convingătoare şi se încadrează în mod organic în text. În afară de meritul de a arăta esenţa fantastică, nereală a superstiţiilor, găsim în cuprinsul lucrării un număr de sfaturi de educaţie sanitară.

Scrisă într-un limbaj accesibil, broşura rămîne însă datoare cititorilor cu clarificarea unui număr de noţiuni folosite de autori în cuprinsul lucrării. Cel ce va citi broşura nu va înţelege care este deosebirea între *prejudecăţi* şi *superstiţii.*

Definirea superstiţiilor în mod just ca *prejudecăţi bazate pe credinţa în forţe supranaturale* nu înseamnă însă că orice prejudecată poate fi declarată superstiţie — cum este în cazul de faţă atitudinea unor bolnavi în folosirea medicamentelor. Între superstiţii şi religie nu există deosebiri esenţiale — şi acest lucru nu este afirmat cu claritate în textul broşurii. Şi una şi alta sînt credinţa în fantastic, în forţe supranaturale. Deci demonstrînd caracterul dăunător al superstiţiilor, autorii ar fi trebuit să arate legătura lor intimă cu religia.

Ceea ce ni se pare de neînţeles este explicaţia ce o dau autorii, la întrebarea „cine poate fi superstiţios?" Să dăm cîteva exemple pentru a trage concluziile necesare: „A fi superstiţios înseamnă a crede în lucruri *care pentru o minte sănătoasă sînt de necrezut*" (14). „A fi superstiţios înseamnă *a fi înapoiat din toate punctele de vedere*" (17), superstiţiile cuprind doar pe: „... credulii, *din rîndurile celor mai înapoiaţi*" (37—38).

Rupînd superstiţiile de religie, ar însemna, după concepţia lucrării, să căutăm superstiţioşii doar *în rîndurile celor înapoiaţi*[1], să uităm că uneori şi oamenii „*culţi*", cărora le lipseşte în formarea lor intelectuală concepţia materialist-dialectică, sînt tributari religiei şi superstiţiilor.

Sublinierea acestui punct de vedere lipseşte din cuprinsul broşurii şi aceasta ar putea orienta greşit activitatea propagandistică de combatere a misticismului pe o linie unilaterală, neglijînd faptul că ea trebuie să-şi îndrepte privirea şi spre acei oameni „culţi" care mai sînt încă influenţaţi de idei mistice.

De asemenea, este îndoielnică, confuză formularea după care existenţa în conştiinţa oamenilor a unor superstiţii şi prejudecăţi moştenite de la vechiul regim capitalist „... *nu trebuie să constituie un motiv de îngrijorare* (subl. ns.). În societatea socialistă nu există condiţii pentru dezvoltarea superstiţiilor" (14). Dar la pagina următoare autorii uită ce au afirmat arătînd că „Altele (este vorba de superstiţii -*n.n.*) mai noi ... am putea spune că s-au născut sub ochii noştri" (15).

Existenţa superstiţiilor ne cere să nu dezarmăm în lupta împotriva misticismului şi obscurantismului religios. Nu ne este permis să formulăm idei prin care să minimalizăm pericolul ce-l prezintă încă superstiţiile în ţara noastră, influenţa dăunătoare pe care ele o exercită încă asupra activităţii şi conştiinţei unor oameni.

Impreciziunea şi caracterul confuz al unor formulări fac să scadă din valoarea ştiinţifică a lucrării, din claritatea ideilor care vrem să fie transmise cititorilor prin broşurile de popularizare a cunoştinţelor ştiinţifice.

*

Pe frontul de luptă împotriva idealismului, broşurii de popularizare a cunoştinţelor ştiinţifice, de combatere a prejudecăţilor mistice şi de educare a maselor de constructori ai socialismului, îi revine un loc de prim rang. Ceea ce s-a făcut pînă în prezent în această direcţie de către Societatea pentru Răspîndirea Ştiinţei şi Culturii (S.R.S.C.) constituie un început bun şi promiţător. Cerinţele şi exigenţele puse în faţa autorilor şi redacţiilor

[1] Autorii nu explică nicăieri ce înţeleg prin „înapoiaţi".

sînt însă incompatibil mai ridicate — cititorul are nevoie de o literatură de popularizare de cea mai bună calitate, scrisă într-un limbaj simplu, clar, şi care să contribuie la formarea concepţiei ştiinţifice la înlăturarea prejudecăţilor întemeiate pe fondul fantastic al religiei. Această sarcină nu revine în exclusivitate numai Societăţii pentru Răspîndirea Ştiinţei şi Culturii (S.R.S.C.) ci întregii noastre prese, editurilor, revistelor etc.

„Lupta ce se desfăşoară între filozofia materialist-dialectică şi filozofia idealistă — arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej este însăşi lupta pentru progresul ştiinţei. Numai gîndirea eliberată de prejudecăţi, gîndirea bazată pe concepţia materialist-dialectică, deschide drum larg către un nestăvilit progres al ştiinţei şi culturii" [1].

În popularizarea cuceririlor ştiinţei este necesar ca din materialul ştiinţific prezentat să decurgă concluziile materialist-ateiste. Această sarcină nu se „rezolvă" — aşa cum am arătat — în simpla „adăugare" — în cuprinsul unor capitole sau la începutul şi sfîrşitul unor broşuri — a unor fraze generale, declarative.

Ceea ce a apărut pînă în prezent în literatura de combatere a misticismului este încă prea puţin. Dezvoltarea ţării noastre pe drumul socialismului a făcut să crească numărul acelor care nu se mai conduc după „semne" cereşti; ei trebuie ajutaţi. În literatura ateistă lipsesc însă în mod cu totul nejustificat cărţi bune care să vină în întîmpinarea numeroaselor cerinţe ale cititorilor. Ne lipsesc lucrări originale — deşi şi traducerile din literatura ateistă sînt foarte puţine — şi care ar putea trata următoarele subiecte: „Ce este religia?", „Ce este ateismul?", „Opoziţia dintre ştiinţă şi religie" ş.a.

N-ar fi lipsită de interes publicarea unor *culegeri şi declaraţii* ale oamenilor de ştiinţă, muncitori, ţărani, tineri şi vîrstnici, femei; care au reuşit să lichideze cu prejudecăţile mistico-religioase care ar da rezultate în propaganda împotriva misticismului, superstiţiilor, obscurantismului şi în educarea ştiinţifică a maselor.

Acestor cerinţe ar trebui să le răspundă cu mai multă operativitate editurile, revistele şi cotidienele.

Sub conducerea înţeleaptă a partidului, într-un timp scurt, ţara noastră a devenit un uriaş şantier care înalţă edificiul societăţii socialiste. Patria noastră nu este numai un şantier, ci şi o universitate de proporţii uriaşe în care toţi învaţă cu asiduitatea omului dornic să-şi însuşească noul, să înlăture tot ce e vechi şi frînează progresul. În această direcţie literaturii de popularizare ştiinţifică şi de combatere a misticismului îi revin sarcini tot mai importante a căror realizare este strîns legată de ridicarea continuă a calităţii acestei literaturi.

Anton Costescu

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntare la a doua Conferinţă U.A.S.R.*, februarie 1959.

MANIFESTĂRI ȘTIINȚIFICE CU PRILEJUL ANIVERSĂRII OPEREI LUI LENIN „MATERIALISM ȘI EMPIRIOCRITICISM"

Geniala lucrare a lui Lenin, *Materialism și empiriocriticism*, de la apariția căreia s-a împlinit o jumătate de veac, reprezintă o etapă de seamă în dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste, în lupta partidului clasei muncitoare din Rusia, a mișcării comuniste din lumea întreagă.

Operă de o însemnătate istorică excepțională, *Materialism și empiriocriticism* își păstrează neștirbită actualitatea, constituind un îndreptar prețios în activitatea teoretică a partidelor comuniste și muncitorești, în generalizarea experienței revoluționare de luptă a maselor și în munca creatoare a oamenilor de știință și cultură.

Publicată în 1909, lucrarea lui Lenin reprezintă sintetizarea teoretico-filozofică, a celor mai însemnate succese ale științei după apariția lucrării lui Engels, *Dialectica naturii*, dovedind în mod convingător justețea tezei marxiste care arată că o dată cu fiecare descoperire științifică materialismul trebuie să-și schimbe forma.

Sărbătorirea acestui eveniment în țara noastră a prilejuit o trecere în revistă a succeselor dobîndite de științele naturii și de științele sociale, constituind totodată un bilanț al acestora și trasînd perspectivele viitoarei lor dezvoltări. Academia R.P.R., institutele de cercetări, catedrele din cele mai diferite specialități ale universităților și institutelor de învățămînt superior au aniversat acest eveniment prin organizarea unor sesiuni științifice.

Manifestările legate de această aniversare, articolele publicate cu acest prilej, conferințele organizate de S.R.S.C., dovedesc interesul mereu viu pe care-l stîrnește această măreață operă din tezaurul marxism-leninismului.

★

Sesiunea Academiei Republicii Populare Romîne, la care au participat alături de academicieni și cercetători, cadre didactice din învățămîntul superior ca și o serie de alți reprezentanți ai vieții științifice, s-a desfășurat în ziua de 1 iunie 1959.

Comunicările prezentate în cadrul sesiunii Academiei R.P.R., tratînd probleme de matematică, fizică, științe tehnice, biologie, neurofiziologie, psihologie, filozofie au scos în evidență, prin varietatea lor și prin analiza adîncită a numeroase probleme de specialitate caracterul fecund al științei marxist-leniniste.

Comunicarea acad. C. I. Gulian despre *Însemnătatea istorică și actualitatea lucrării lui Lenin „Materialism și empiriocriticism"* subliniind faptul că această operă leninistă constituie o puternică armă ideologică de cunoaștere și transformare a lumii, a arătat că „Lenin a sintetizat filozofic bogata experiență teoretică și politică a luptei duse de clasa muncitoare în epoca imperialismului, împotriva concepțiilor idealiste și reacționare care

voiau să împiedice lupta pentru răsturnarea capitalismului, și care amenințau progresul tuturor științelor".

Analiza făcută de Lenin principalelor curente idealiste din vremea sa vădea în mod convingător faptul că în prezent, ca și cu 2000 de ani în urmă, curentele filozofice exprimă în ultimă instanță poziția claselor în luptă: „Prin amploarea pe care a dat-o problemei spiritului de partid în ideologie, Lenin ne-a lăsat un model neîntrecut de luptă împotriva ideologiei burgheze și revizioniste, arătînd într-un mod exemplar cum trebuie legată lupta teoretică pentru puritatea marxismului de lupta politică a maselor muncitoare pentru socialism".

Comunicarea s-a oprit asupra unora din tezele de bază ale materialismului dialectic și materialismului istoric — rolul practicii ca izvor, criteriu și punct final al cunoașterii, în opoziție cu noțiunea de experiență al cărei caracter echivoc în accepția machistă favorizează subterfugiile idealiste; a fost dezvoltată apoi teza referitoare la legătura indisolubilă dintre filozofia marxist-leninistă și științele speciale, în opoziție cu concepțiile pozitiviste; partinitatea deschisă ca una din principalele caracteristici ale materialismului dialectic ș.a.

Concluzia comunicării este o foarte bună caracterizare a spiritului în care s-au desfășurat dezbaterile întregii sesiuni: „Savanții progresiști din întreaga lume, în frunte cu savanții sovietici, știu prea bine că însușirea marxismului îi ajută să fie cu adevărat obiectivi în problemele teoretice, că filozofia marxistă este unica filozofie care se află în perfect acord cu spiritul lor riguros științific, o filozofie care le confirmă setea de a cunoaște miezul iar nu coaja lucrurilor și care totodată le dă perspectiva înțelegerii nu numai a unui sector din natură ci a întregii naturi, și nu numai a naturii, dar și a societății, a vieții".

Comunicarea acad. Mihai Ralea și conf. Ion Bălănescu s-a ocupat de *Teoria leninistă a reflectării și psihologia științifică*. Examinînd tendințele dezvoltării filozofiei burgheze în stadiul imperialist al capitalismului, autorii comunicării au relevat drept caracteristice idealismul, agnosticismul, iraționalismul, tendințe promovate de asemenea și în domeniul psihologiei. După expunerea principalelor teze ale teoriei leniniste a reflectării, în comunicare s-a subliniat cu tărie faptul că numai materialismul dialectic și materialismul istoric pot fundamenta și călăuzi dezvoltarea psihologiei științifice. „Pornind de la rezolvarea materialist-dialectică a problemei fundamentale a filozofiei, psihologia științifică studiază conștiința individuală a omului și diferite procese psihice ca imagini subiective ale realității obiective, determinate de condițiile istorico-sociale.

Psihologia științifică nu se poate dezvolta decît pe bazele teoriei leniniste a reflectării. La rîndul ei psihologia poate contribui la îmbogățirea și fundamentarea științifico-experimentală a problemelor gnoseologiei".

În lumina tezei leniniste care arată că esențial în determinarea poziției unui curent filozofic este răspunsul la problema fundamentală a filozofiei, au fost supuse criticii curentele contemporane ale psihologiei burgheze: psihanaliza, gestaltismul, behaviorismul precum și unele teorii psihologice mecaniciste care interpretează în mod simplist rezultatele ciberneticii.

În comunicare au fost totodată combătute unele concepții idealiste din Romînia burghezo-moșierească: concepția energetistă a lui Rădulescu-Motru, testologia școlii de psihologie de la Cluj, conceptele mistico-religioase din manualele acelor vremi. Concluzînd, acad. M. Ralea și conf. I. Bălănescu au evidențiat faptul că dezvoltarea psihologiei științifice în R.P.R. a fost luminată de filozofia marxist-leninistă și de principiile și realizările psihologiei sovietice, înfăptuindu-se în lupta împotriva curentelor idealiste și reacționare.

Comunicarea acad. Ath. Joja, intitulată *Critica empirismului logic în lumina lucrării lui Lenin „Materialism și empiriocriticism"* a avut ca obiect combaterea unuia din curentele de bază ale filozofiei burgheze occidentale, argumentînd pe larg șubrezenia poziției filozofice a empirismului logic și dezvăluind elementele comune acestuia și empiriocri-

ticismului, demascat strălucit în lucrarea lui V. I. Lenin *Materialism și empiriocriticism*.

Acad. Ath. Joja în comunicarea sa, examinînd critic tezele de bază ale empirismului logic și punîndu-le față în față cu cele ale empiriocriticismului, a ilustrat o dată mai mult valabilitatea și actualitatea aprecierilor leniniste. Astfel s-a demonstrat falimentul încercărilor empiriștilor logici de a depăși antiteza materialism-idealism, trăgîndu-se concluzia că empirismul logic este, în ultimă instanță, o varietate a idealismului subiectiv cu obîrșia la Berkeley și Hume. Pe aceeași linie a dezvăluirii esenței idealist-subiective a curentului empirismului logic, comunicarea a combătut poziția acestuia în problema raportului dintre senzație și realitate conchizînd: „În esența sa, ca și empiriocriticismul, empirismul logic reduce lucrurile la simboluri ale senzațiilor". Aceeași pretenție nefundată de a depăși contradicția dintre poziția materialistă și cea idealistă în problema adevărului îi duce la o teorie subiectivistă de nuanță semantică-pozitivistă, a arătat acad. Ath. Joja. Totodată ei au folosit cele mai noi descoperiri ale științei, pentru a trage concluzii sofistice împotriva materialismului.

Comunicarea s-a oprit apoi asupra problemei logicii simbolice, trăgînd concluzia: „Citadela logicismului apare ca ultimul refugiu al idealismului".

Punînd în lumină esența de clasă a empirismului logic, acad. Ath. Joja a arătat: „Empirismul logic, atunci cînd nu inovează este o reeditare a machismului, iar cînd inovează prin grefarea analizei logice pe idealismul subiectiv, denaturează caracterul și conținutul logicii, reducînd-o la rangul de sinteză arbitrară și convențională. El își are izvorul într-un idealism eclectic și exprimă dorința, determinată de condițiile luptei de clasă în perioada imperialismului, de a nega materialitatea, legitatea și cognoscibilitatea lumii, de a opune o mașină de luptă materialismului filozofic".

Comunicarea *Teoria leninistă a cunoașterii și idealismul matematic* de acad. S. Stoilov și prof. M. Neculce a dezvăluit, în lumina indicațiilor leniniste, rădăcinile gnoseologice și de clasă ale idealismului matematic. Comunicarea a explicat formarea și natura noțiunilor matematice ca rezultate ale unui îndelungat proces de abstractizare și generalizare, atrăgînd atenția în același timp asupra faptului că aceste operații firești ale minții omenești pot deveni în interpretarea idealismului matematic — punctul de plecare al absolutizării noțiunilor și a relațiilor dintre ele, al ruperii acestora de realitate. Referindu-se la numerele „iraționale", cantitățile „imaginare", sau conceptul modern de „număr ideal", folosite în teoria numerelor și în aceea a unor structuri algebrice, comunicarea a argumentat bogat teza că în realitate eficiența acestora în procesul de investigație, fecunditatea și succesul acestor noi concepte se datorește exclusiv faptului că ele reflectă în mod just unele aspecte ale realității obiective, contribuind la trecerea cunoașterii umane la esențe din ce în ce mai profunde.

În lumina materialismului dialectic au fost interpretate o serie de noțiuni ca cea de „egalitate" între două sau mai multe cantități, „de grup", de „continuitate", „mărime", „structură algebrică" etc. Exemplele citate în comunicare au dus la concluzia importantă că „legînd matematica de realitatea materială și de practica social-istorică, concepția marxist-leninistă a legat-o de viața naturii și de viața omului, făcînd din matematică un mod specific uman de cunoaștere".

Comunicarea acad. A. Kreindler intitulată *Problemele neurofiziologiei moderne în lumina teoriei leniniste a reflectării* a abordat probleme de mare actualitate: interpretarea datelor privind fiziologia organelor de simț, specificul fenomenelor de conștiință etc.

Autorul comunicării și-a îndreptat focul criticii asupra influenței pernicioase exercitată de curentul neopozitivist asupra dezvoltării cercetărilor neurologice din apus. F. Engels arăta că fuga oamenilor de știință de speculația metafizică și necunoașterea materialismului dialectic îi aruncă în brațele diferi-

telor curente idealiste la modă în societatea burgheză în care trăiesc. Acad. A. Kreindler a ilustrat această teză marxistă cu exemple luate din neurofiziologia din Occident, punînd în lumină actualitatea demascării de către Lenin a curentului pozitivist.

Comunicarea a demonstrat documentat că și pentru urmașii din zilele noastre ai machismului este întrutotul valabilă aprecierea leninistă care dezvăluie esența fideistă a concepțiilor idealiste.

În comunicare s-a subliniat incompatibilitatea dintre acceptarea postulatului materialist (proprie oricărui om de știință) și concluziile fideiste reacționare pe care le trag unii fiziologi din apus sub influența curentelor neopozitiviste.

Acad. A. Kreindler în comunicarea sa a înfățișat succesele fără precedent ale fiziologiei pavloviste, care s-au exprimat, printre altele, și la Congresul de electro-encefalografie și condiționare de la Moscova (oct. 1958).

Importantele date expuse în cadrul congresului au spulberat neîncrederea agnostică în posibilitatea de reflectare adecvată a mecanismelor organului gîndirii, dovedind, o dată mai mult, justețea tezei leniniste despre infinitatea procesului de cunoaștere a lumii.

Comunicarea acad. Șerban Țițeica, *Problema determinismului în lumina lucrării lui Lenin „Materialism și empiriocriticism"* evidențiind actualitatea lucrării lui Lenin în combaterea idealismului „fizic", a analizat problema determinismului și a modului său specific de manifestare în domeniul formei fizice de mișcare a materiei. Autorul comunicării a adus o explicație valoroasă în problema caracterului statistic al legilor fizicii moderne, dezvoltînd teza că noile descoperiri ale acesteia dovedesc valabilitatea determinismului, în accepția sa dialectică. Cu acest prilej, au fost combătute încercările filozofilor idealiști de a nega caracterul obiectiv al legilor microparticulelor și de a pune, în felul acesta, sub semnul întrebării însăși existența realității obiective.

Din teza potrivit căreia determinismul are forme specifice de manifestare, decurge concluzia că nu ne putem aștepta ca într-un domeniu nou de fapte ca cel studiat de fizica atomică să apară aceleași legi ca acelea pe care le întîlnim în domeniul fizicii macroscopice. „Este de așteptat, a arătat acad. Șerban Țițeica în comunicarea sa, ca viitoare forme ale teoriei fizicii să fie din ce în ce mai abstracte și mai neobișnuite. În aceste condiții însușirea temeinică a concepției materialist-dialectice devine, după cum arată Lenin, o necesitate stringentă pentru omul de știință".

Comunicarea prof. N. Sălăgeanu, membru corespondent al Academiei R.P.R., *Despre determinism în biologie* a analizat în lumina tezelor materialismului dialectic despre cauză și efect, pe baza unor exemple concrete, modul specific în care interrelația între cauză și efect acționează în natura vie. Combătînd idealismul biologic, negarea cauzalității obiective, în speță concepția teleologică, autorul a indicat drept caracteristică acestuia susținerea existenței unei finalități exterioare naturii însăși.

Punînd în evidență faptul că teoriile materialiste referitoare la relațiile dintre cauză și efect s-au dezvoltat în luptă continuă cu concepțiile idealiste, comunicarea s-a oprit asupra însemnatei contribuții aduse în această luptă, de mari oameni de știință ca Lomonosov, Lamarck, Darwin, Timiriazev, Miciurin.

În interpretarea materialist-dialectică a fenomenelor biologiei, relația cauză-efect nu presupune o determinare univocă, efectele și cauzele putîndu-și schimba reciproc locul, concepția finalistă fiind, prin urmare, exclusă. După cum s-a subliniat în comunicare, „Istoria biologiei ne arată că fenomenele vieții au început a fi cunoscute o dată cu stabilirea raporturilor de cauzalitate dintre ele", ceea ce dovedește importanța însușirii principiului determinismului pentru dezvoltarea științelor naturii pe baze materialiste.

Ocupîndu-se de *Critica concepțiilor reacționare despre rolul tehnicii*, comunicarea prof.

D. Dumitrescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., a analizat critic unele teorii burgheze contemporane despre rolul tehnicii în capitalism. Citînd cuvintele lui Lenin care spunea că: „Progresul tehnicii și al științelor înseamnă în societatea capitalistă progresul în arta de a stoarce sudoarea (*Opere*, vol. 18, p. 556), comunicarea a scos în evidență faptul că, în socialism, mobilul și consecințele progresului tehnic sînt cu totul altele: ridicarea nivelului de trai material și cultural al maselor, dezvoltarea fără precedent a tuturor ramurilor științei și tehnicii, înaintarea în ritm rapid spre comunism.

Comunicarea a supus unei critici argumentate principalele teorii ale sociologiei burgheze contemporane cu privire la rolul tehnicii: au fost combătute filozofia iraționalistă a lui Spengler, curentele fideiste ca și teoriile apologeților imperialismului care susțin că progresul tehnic, în special automatizarea, reprezintă mijlocul de a rezolva toate contradicțiile societății capitaliste; s-a demonstrat că aceste teorii, cu toate diferențele de terminologie, au scopul unic de a prelungi existența orînduirii capitaliste.

Concepțiile acestor „teoreticieni" reflectă de fapt situația obiectivă existentă în capitalism unde dezvoltarea forțelor de producție, progresul tehnic, sînt frînate de legea fundamentală a capitalismului, cea a realizării profitului maxim.

În opoziție cu situația progresului tehnic în capitalism, în cadrul orînduirii socialiste, dezvoltarea forțelor de producție, pentru prima oară în istorie, nu mai cunoaște nici o piedică. Comunicarea a prezentat cîteva din cele mai impresionante succese ale științei sovietice care ilustrează înaltul ei nivel: cei trei sputnici, satelitul artificial al soarelui etc.

Dezvoltarea științei în țara noastră, în anii regimului democrat-popular, a arătat autorul comunicării, dovedește elocvent că socialismul reprezintă viitorul și în domeniul progresului tehnic, al dezvoltării forțelor de producție.

★

Institutul de filozofie al Academiei R.P.R. a organizat o sesiune științifică consacrată aniversării a 50 de ani a epocalei opere leniniste *Materialism și empiriocriticism* în ziua de 13 iunie 1959.

În cadrul sesiunii s-au prezentat comunicări axate pe problemele majore ale frontului filozofic [1].

Comunicarea tov. Andrei Roth a reluat în discuție o problemă pe larg dezbătută în publicațiile de specialitate: problema raportului dintre funcția teoretică și cea metodologică a filozofiei marxist-leniniste precum și problema raportului dintre diferitele laturi ale funcției sale teoretice. Acestea prezintă o deosebită importanță, deoarece se referă la problematica complexă a structurii interne a materialismului dialectic, precum și la aceea a raportului dintre acesta și științele particulare.

Discuțiile rodnice purtate în ultimii ani în literatura marxistă au relevat ca deosebit de prețioase contribuțiile filozofilor sovietici. Dintre acestea studiul lui V. P. Tugarinov publicat în *Cercetări filozofice* nr. 2/1958 a examinat tocmai problema raportului dintre dialectică, logică și gnoseologie.

Tov. A. Roth, în comunicarea sa, a expus teza după care materialismul dialectic are două funcții: prima funcție teoretică — cea fundamentală și a doua funcție metodologică — derivată din prima și secundară în raport cu ea. Funcția teoretică, la rîndul ei, cuprinde trei laturi distincte dar legate între ele: latura ontologică (primordială), latura gnoseologică și cea logică (ultimele două sînt derivate în raport cu prima). Aceste trei laturi la un loc constituie teoria filozofică științifică materialist-dialectică. Din funcția teoretică, complex structurată, decurge funcția sa metodologică, singura metodologie științifică necesară științei și activității practice.

[1] Două dintre aceste comunicări au fost publicate în nr. 3 al revistei *Cercetări filozofice* (comunicarea tov. Ileana Mărculescu și cea a tov. M. Sinescu și S. Vieru).

Această examinare a structurii interne a materialismului dialectic are o deosebită importanță în cadrul luptei împotriva pozitivismului contemporan: „filozofia marxistă se opune în mod radical pozitivismului de orice nuanță, fiind singura explicație științifică a lumii existente în mod obiectiv, a cunoașterii ei și a gîndirii și tocmai de aceea singura metodă științifică de cercetare și transformare revoluționară a realității".

Tov. Henri Wald, în comunicarea cu titlul *Teoria leninistă a reflectării împotriva filozofiei burgheze de astăzi*, a ilustrat cu multiple exemple din filozofia burgheză contemporană actualitatea aprecierilor leniniste cu privire la interesele de clasă care stau la baza elaborării diferitelor curente filozofice din Apus.

Așa cum a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej în *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului*: „Lupta ideologiei socialiste împotriva ideologiei burgheze este parte integrantă a luptei pe care partidul nostru o duce cu neabătută fermitate pentru construirea socialismului".

Comunicarea tov. H. Wald se situează pe linia îndeplinirii acestei sarcini permanente a frontului filozofic.

După expunerea succintă a principalelor teze ale teoriei leniniste a reflectării, comunicarea a trecut la critica unor curente ale filozofiei burgheze de astăzi, care denaturează teoria cunoașterii prin exagerarea rolului pe care îl joacă diferitele momente ale procesului de cunoaștere. Autorul comunicării a încercat să desprindă elementul caracteristic fiecărui curent filozofic burghez combătut: „Neotomismul izolează printr-o graniță veșnică adevărurile relative accesibile științei de adevărul absolut accesibil credinței. Existențialismul operează o dublă răsturnare a raporturilor ierarhice dintre diferitele momente ale cunoașterii; răstoarnă raportul dintre senzorial și rațional, în paguba raționalului, și inversează raportul dintre funcția cognitivă și cea afectivă a sensibilității, în detrimentul celei cognitive. Empirismul logic, contestînd existența obiectivă a generalului și subiectivizînd existența individualului, rupe senzorialul de rațional și apoi le juxtapune... Revizionismul, în ciuda limbajului pseudo-marxist pe care îl utilizează, este de fapt o variantă a filozofiei burgheze de astăzi".

Din examinarea critică și combaterea principalelor tendințe ale filozofiei burgheze contemporane, autorul desprinde concluzia că toate acestea au ca trăsătură comună inversarea raporturilor reale, inversare care este generată de faptul că clasa socială care promovează o asemenea filozofie, burghezia — este răsturnată de către dezvoltarea firească a societății.

Comunicarea tov. Bogdan Stugren despre *Falimentul materialismului mecanicist din biologie în lumina criticii leniniste* expune trăsăturile caracteristice ale concepției mecaniciste: reducerea fenomenelor biologice la fenomene fizico-chimice, identificarea lumii organice cu lumea anorganică, exaltarea aspectului cantitativ în dauna celui calitativ, acceptarea unui determinism mecanic al evoluției biologice.

Mecanicismul biologic a dominat doctrinele secolului al XIX-lea și nu a dispărut nici astăzi din teoriile despre materia vie și evoluția ei, unii geneticieni reducînd fenomenele ereditare la modificările structurale ale acizilor nucleici. Autorul comunicării înfățișează cele două etape ale evoluției mecanicismului — etapa mecanicismului vechi și cea a mecanicismului contemporan, încercînd să descopere esența filozofică a acestora, în lumina tezelor leniniste cu privire la mecanicism, teze cuprinse în *Materialism și empiriocriticism*.

În comunicare s-a demonstrat în ce fel mecanicismul materialist se transformă în idealism mecanicist în biologie. În concluzie, tov. Bogdan Stugren a arătat că: „Mecanicismul pierzînd orice legătură cu materialismul, continuă să existe ca mecanicism și în biologia contemporană, întreținut de filozofia idealistă".

Comunicarea tov. St. Popescu intitulată *Critica leninistă a concepțiilor pozitiviste asupra noțiunilor fizice* a relevat valabilitatea și actualitatea criticii făcute de Lenin în *Materialism*

și empiriocriticism concepțiilor pozitiviste, potrivit cărora noțiunile fizice sînt pure convenții, fără legătură cu esența obiectelor materiale. În comunicare s-a insistat mai ales asupra formelor luate în concepțiile neopozitiviste de așa-numita „teorie a simbolurilor" cu privire la noțiunile din fizică. Analizînd caracteristicile logice ale noțiunilor și simbolurilor, autorul a dezvăluit lipsa de fundamentare a încercărilor neopozitiviste de a considera noțiunile fizice drept simboluri ale operațiilor de măsură, sau ale datelor experienței.

★

În cadrul manifestărilor organizate cu prilejul aniversării a 50 de ani de la apariția lucrării lui Lenin *Materialism și empiriocriticism*, se situează și simpozionul Societății pentru răspîndirea științei și culturii.

Prof. univ. Valer Novacu, membru corespondent al Academiei R.P.R., și-a consacrat conferința sa temei: *Lenin și problemele fizicii moderne*. Subliniind rolul fecund, creator, călăuzitor al filozofiei materialist-dialectice în dezvoltarea științei, tov. prof. Valer Novacu a concretizat teza marxistă potrivit căreia legile cele mai generale ale dezvoltării, pe care le studiază materialismul dialectic, nu pot avea și nici nu au o formă identică de manifestare în toate condițiile istorice.

Aprecierea lui Lenin cu privire la criza fizicii de la începutul secolului este valabilă întru totul și în prezent. Și în zilele noastre, unii oameni de știință sînt puși în fața situației de a renunța la o serie de noțiuni ale fizicii clasice, cu precădere mecanicistă, și de a trece la o interpretare materialist-dialectică a acestora: „Caracterul revoluționar al dezvoltării fizicii contemporane constă în înlocuirea noțiunilor fizicii clasice mecaniciste prin noțiuni noi, mai adaptate noilor fapte experimentale. Acest proces de transformare este complex, de natură dialectică". Adoptarea unei poziții filozofice ferme, însușirea materialismului dialectic este o necesitate de prim ordin pentru oamenii de știință, mai ales în condițiile asaltului ideilor burgheze, al teoriilor și interpretărilor idealiste ale fizicienilor din țările capitaliste.

Succesele strălucite ale științei sovietice, pusă în slujba construirii comunismului, au determinat sporirea adepților materialismului dialectic în lumea întreagă: „În țările de democrație populară ca și în țara noastră, oamenii de știință studiază materialismul dialectic, aprofundează tezele leniniste, pentru a le însuși și a le putea aplica în mod creator". Mari oameni de știință din țările capitaliste au devenit adepți ai materialismului, ducînd o luptă hotărîtă împotriva interpretărilor idealiste reacționare.

În încheierea conferinței, prof. Valer Novacu, membru corespondent al Academiei R.P.R., a arătat: „Marxism-leninismul este știința care deschide posibilități și perspective nelimitate pentru dezvoltarea tuturor științelor naturii. Pentru aplicarea ei creatoare e nevoie de stimularea unei largi lupte de opinii în jurul problemelor actuale ale științei, examinate, așa cum ne învață Lenin, de pe pozițiile materialismului dialectic".

Conferința prof. univ. C. Gh. Dumitriu, cu titlul *Importanța generală a operei lui Lenin „Materialism și empiriocriticism"* expunînd obiectivul momentului istoric în care a fost scrisă — apărarea bazelor teoretice ale partidului marxist, accentuează totodată ideea că ea îmbrățișează totalitatea problemelor marxist-leniniste, generalizînd tot ceea ce știința, în general, și în primul rînd, științele naturii, au realizat în esență în perioada ce a urmat după moartea lui Engels: „În raport cu descoperirile epocale din științele naturii, materialismul filozofic marxist este ridicat pe o treaptă nouă. Acum sînt elaborate teorii din cele mai importante ale filozofiei marxiste: teoria reflectării, teoria despre adevărul obiectiv, adevărul absolut și adevărul relativ, despre raportul dintre teorie și practică ș.a.".

Criticînd fără cruțare născocirile subiectiviste ale machiștilor, în problemele vieții sociale, Lenin a îmbogățit materialismul istoric, stabilind raportul dintre existența socială și conștiința socială, dezvoltînd ideea partini-

tății, punîndu-ne la îndemînă arma metodologică de determinare a poziției curentelor filozofice. Pe baza caracterizării leniniste a idealismului subiectiv, prof. univ. C. Gh. Dumitriu supune criticii fideismul extrem de răspîndit în filozofia idealistă contemporană. Scoțînd în evidență baza de clasă a dezvoltării curentului fideist din filozofia burgheză contemporană, conferința conchide că o dată cu fiecare pas înainte„Fideismul contemporan a suferit și suferă noi și noi înfrîngeri".

Aportul savanților sovietici în eliminarea confuziilor și obscurităților speculate de adepții fideismului contemporan este substanțial. El „este încă o dovadă a rolului creator pe care-l are materialismul dialectic în dezvoltarea științei. Putem spune fără teamă de exagerare că în sputnici ca și în planeta cosmică se găsește materializat și o parte din avîntul pe care l-a insuflat Lenin, ca rezultat al încrederii în capacitatea omului de știință de a cuceri poziții tot mai înaintate către adevărul absolut".

În cadrul simpozionului, conf. univ. C. Borgeanu a tratat un principiu esențial al activității ideologice a partidelor marxist-leniniste: *Lenin despre partinitate în filozofie*. Metoda leninistă de analiză a problemelor filozofice pornește de la demonstrarea caracterului de clasă al filozofiei, a faptului că de la începuturile existenței sale și pînă astăzi în filozofie există două linii fundamentale și opuse, materialismul și idealismul care se află în luptă. Examinînd sub acest raport filozofia burgheză ca și întreaga ideologie burgheză, se vădește faptul că aceasta în ansamblul său reprezintă apologia orînduirii burgheze, a robiei capitaliste.

Dezvăluirea apartenenței de clasă a fiecărui curent analizat este o cerință metodologică fundamentală: „Materialismul, arată Lenin, implică, ca să zicem așa, spiritul partinic, obligînd ca, la orice apreciere a evenimentului, să se adopte deschis și pe față punctul de vedere al unui anumit grup social" (*Opere*, vol. 1, p. 394).

Clasele în decădere, care încearcă să se opună tendințelor obiective ale dezvoltării istorice, nu pot promova o filozofie care să reprezinte o reflectare adecvată a dezvoltării istorice. De aci decurge caracterul subiectivist, fals, reacționar al filozofiei și sociologiei burgheze contemporane.

Partinitatea proletariatului, ale cărui interese de clasă coincid pe deplin cu necesitatea istorică, înseamnă adevărata obiectivitate. „De aceea, nu numai că este posibilă o știință despre societate, o filozofie științifică de pe pozițiile de clasă ale proletariatului,dar însăși existența unei asemenea științe este condiționată de adoptarea acestei poziții partinice...". Partinitatea în filozofie înseamnă, așa cum arată Lenin, insistenta afirmare a materialismului și intransigența împotriva oricăror confuzii sau abateri spre idealism".

În documentele mișcării comuniste internaționale și în cele ale partidului nostru sînt condamnate cu deosebită tărie orice manifestări de tocire a partinității, a combativității față de ideologia burgheză: „Baza teoretică a marxism-leninismului, se arată în *Declarația Consfătuirii de la Moscova a reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești*, este materialismul dialectic. Această concepție asupra lumii reflectă legea generală de dezvoltare a naturii, a societății și gîndirii omenești. Această concepție despre lume are valabilitate pentru trecut, prezent și viitor. Folosirea materialismului dialectic în munca practică, educarea cadrelor și a maselor largi în spiritul marxism-leninismului, reprezintă una din sarcinile actuale ale partidelor comuniste și muncitorești".

Multitudinea manifestărilor prilejuite de aniversarea a 50 de ani de la apariția lucrării lui Lenin, *Materialism și empiriocriticism* a demonstrat în mod elocvent faptul că dezvoltarea științei din țara noastră este călăuzită de învățătura mereu vie a marxism-leninismului, că ea constituie fundamentul teoretic al dezvoltării culturii în țara noastră.

K. P.

UN SIMPOSION CONSACRAT PROBLEMEI EVOLUȚIEI ÎN BIOLOGIE

La o jumătate de an după sesiunea de comunicări consacrată darwinismului, Academia R.P.R. a organizat, în zilele de 11 și 12 iunie 1959, un simpozion cu tema *Problema evoluției în biologie*. S-au ținut opt referate care pot fi grupate în jurul a patru probleme principale:

I. Problema factorilor evoluției și caracterul variabilității:

1. N. Botnariuc, *Ideea de evoluție în studiul naturii vii și problema factorilor evoluției*;

2. P. Raicu, *Unele aspecte ale variabilității organismelor*;

II. Legătura dintre organism și mediu în regnul vegetal și animal:

3. N. Sălăgeanu, *Relații reciproce între plante și mediul înconjurător reflectate în lucrări de fiziologie vegetală efectuate în R.P.R.*;

4. M. Ionescu, *Legătura dintre organism și mediu* (este vorba de organismele animale);

III. Problema căilor evoluției în regnul vegetal și animal:

5. M. Guşuleac, G. Anghel, I. Tarnavschi și Tr. Ştefureac: *Căile evoluției în regnul vegetal*;

6. V. Gheție, *Căile morfo-fiziologice ale evoluției animalelor*;

IV. Problema transformării dirijate a plantelor și animalelor:

7. Al. Priadcencu și N. Ceapoiu, *Transformarea dirijată a eredității la plante*;

8. N. Teodoreanu, N. Dinu și S. Micle, *Transformarea dirijată a animalelor domestice*.

Un merit al acestui simpozion îl constituie faptul că atît referenții cît și participanții la discuții s-au străduit să generalizeze teoretic de pe pozițiile materialismului dialectic cercetările lor de specialitate. Cum însă cercetările biologilor cuprindeau domenii restrînse, generalizările au fost limitate și nu s-au ridicat la nivelul filozofic cerut de problema în discuție. Teoria materialistă a evoluției reprezintă una din cele mai vaste generalizări ale spiritului uman și ea reflectă o lege generală a naturii, societății și gîndirii. Problema evoluției are o mare însemnătate filozofică, atît pentru fundamentarea concepției materialist-dialectice despre lume cît și pentru afirmarea determinismului în biologie. Evidențierea aspectului filozofic al problemei evoluției — printr-un referat special sau în cadrul altor referate — ar fi lărgit mai mult orizontul filozofic al biologilor și ar fi arătat importanța materialismului dialectic pentru orientarea generală a cercetătorilor naturii vii.

Totuși, spiritul filozofic a fost mai mult sau mai puțin prezent în toate referatele, dar mai ales în referatele ținute de prof. N. Botnariuc și conf. P. Raicu. Prezentînd istoricul ideii de evoluție prin prisma luptei dintre materialism și idealism, tov. Botnariuc arată însemnătatea antifinalistă a selecției naturale și rolul ei în explicarea fenomenului de adaptare. Prin concepția lui despre selecția naturală, Darwin a dat o lovitură zdrobitoare teologiei și teleologiei — scrie N. Botnariuc. Adaptarea vieţuitoarelor a apărut ca un rezultat necesar și firesc al acțiunii factorilor naturali, eliminînd interpretările finaliste.

Referenții au arătat că în biologia contemporană există două orientări principale în legătură cu factorii evoluției: 1. orientarea idealistă, indeterministă reprezentată de curentul „ultraselecționist" care privește evoluția ca un rezultat mecanic al selecției naturale și 2. orientarea materialist-deterministă care explică evoluția prin acțiunea îmbinată a variabilității adecvate (ca răspuns al organismelor la schimbările mediului) și a selecției naturale.

Autorii referatelor admit clasificarea darwinistă a variațiilor în *definite* și *nedefinite*, ca reflectînd un fapt real în natură. Ei au arătat însă că ambele forme de variații — definită și nedefinită — sînt determinate cauzal și nu trebuie confundată noțiunea de nedefinit cu cea de nedeterminat. Și variațiile nedefi-

nite sînt determinate de condițiile de mediu, iar orientarea lor în sensuri diferite se datorește eredității diferite a indivizilor, ereditate care s-a format tot sub influența condițiilor de mediu.

Mult discutată a fost problema caracterului adecvat al variabilității și legat de aceasta raportul dintre necesitate și întîmplare. Negarea variabilității nedefinite duce la negarea întîmplării, și la negarea selecției naturale, așa cum fac neolamarckiștii, care din această cauză nu pot da o explicație rațională finalității organice și adaptării. Negarea caracterului adecvat al variabilității duce la concepția indeterministă idealistă a ultraselecționiștilor. Situîndu-se pe pozițiile miciurinismului, referenții au susținut că toate variațiile atît cele definite cît și cele nedefinite, au un caracter adecvat. Acest fapt nu exclude întîmplarea — susține tov. Botnariuc. Răspunsul adecvat variază de la individ la individ, avînd un caracter mai mult sau mai puțin pronunțat, datorită influenței eredității care diferă de la individ la individ. Ni se pare întemeiată distincția pe care o face tov. Botnariuc între noțiunile de *adecvat* și *adaptare*. Prima se referă numai la răspunsurile individuale, imediate față de condițiile modificate ale mediului, iar adaptarea se referă la efectele rezultante ale acestei modificări față de obiectul selecției naturale — specia.

Răspunsurile, adecvate prin însăși natura lor metabolică, în anumite microcondiții și la un anumit moment de dezvoltare, pot duce la un rezultat neadaptativ, nefavorabil speciei prin modificarea condițiilor de viață. Prin selecția naturală se mențin numai acele variații adecvate care sînt favorabile speciei în condiții date, și care și-au păstrat caracterul lor adaptativ. În acest fel, variațiile adecvate, dar avînd un caracter de întîmplare, sînt transformate, prin acțiunea creatoare a selecției naturale, în răspunsuri adaptative, favorabile întregii specii, deci necesare.

În această concepție, nu numai că nu se neagă rolul selecției naturale în procesul evoluției, dar se și demonstrează rolul ei creator. Selecția naturală își pierde astfel caracterul individualist. Obiectul selecției devine grupul, populația, specia care, prin acumularea variațiilor mici, adecvate și adaptative capătă caractere calitativ noi.

Pe o poziție asemănătoare s-a situat conf. P. Raicu (în referat) și prof. Ceapoiu (în intervenția la discuții). Și variațiile nedefinite sînt în esență adecvate afirmă acești cercetători. Și ele sînt determinate de influența condițiilor de mediu, însă, datorită deosebirilor individuale (eredității diferite), variațiile se produc în mai multe sensuri și apar ca întîmplătoare atunci cînd privim indivizii izolați. Dacă privim însă grupul, specia, și variațiile nedefinite apar ca necesare și în esență adecvate. Adecvarea variațiilor nedefinite este însă mai largă decît a variațiilor definite.

Deși problema mai trebuie încă aprofundată, mai sînt necesare precizări și clarificări, interpretarea dată variabilității este principial justă și demonstrează falsitatea interpretărilor ultraselecționiste și neolamarckiste care sînt unilaterale și neștiințifice.

O mare importanță în concepția materialist-dialectică a evoluției biologice are problema raportului dintre organism și mediu, căreia i-au fost consacrate referatele prof. N. Sălăgeanu și prof. M. Ionescu. În concepția miciurinistă, mediul constituie principalul factor al evoluției. Influența lui asupra organismelor se exercită prin intermediul metabolismului. La primele modificări ale mediului înconjurător, organismul reacționează prin modificarea metabolismului ducînd la schimbări de funcțiune. Dacă aceste modificări se mențin un timp îndelungat, ele pot duce la modificări morfologice la schimbări în structura organismului. Un principiu de bază în concepția evoluționistă, a cărui importanță a fost subliniată îndeosebi la discuție, este transmiterea prin ereditate a caracterelor dobîndite de organism în timpul vieții sale individuale.

În referatul prof. N. Sălăgeanu, se aduc argumente din lucrările de fiziologie vegetală ale biologilor romîni pentru a demonstra existența relațiilor reciproce dintre organism și mediu.

Subliniind unitatea dialectică dintre organism și mediu, care evoluează concomitent și se influențează reciproc, prof. M. Ionescu se ocupă îndeosebi de influența mediului de sol și frunzar asupra nevertebratelor și mai ales asupra insectelor. Referentul folosește rezultatele cercetărilor proprii pentru a demonstra trei idei principale: 1. rolul factorilor ecologici ai solului și frunzarului asupra vieții nevertebratelor; 2. influența faunei din sol și din frunzar asupra solului, subliniind că influența dintre organism și mediu este reciprocă; 3. importanța solului și a frunzarului în evoluția insectelor. Din cercetări atît de speciale, autorul trage o concluzie de mare importanță teoretică, susținînd că solul și frunzarul constituie un mediu de tranziție între modul de viață acvatic (primar) și cel terestru.

În referatele prof. M. Gușuleac și al prof. V. Gheție se abordează problema căilor de evoluție ale plantelor și animalelor. În referatul *Căile de evoluție în regnul vegetal*, colectivul de autori urmărește evoluția morfologică a organismelor vegetale (transformarea organelor și a țesuturilor) arată rolul citologiei (în special a poliploidiei) în evoluția și în transformarea dirijată a plantelor, urmărește dezvoltarea filogenetică a marilor grupe de plante precum și geneza florelor în funcție de condițiile de mediu.

În referatul *Căile morfo-fiziologice ale evoluției animalelor*, prof. V. Gheție susține că evoluția progresivă a animalelor, strîns legată de fenomenul de adaptare la condițiile de viață, a dus la o serie de specializări prin intensificarea unor funcțiuni existente, la crearea unor organe noi și substituirea altora în cazul apariției altor funcțiuni. Autorul avertizează că nu trebuie căutată cu orice preț o linie continuă de evoluție. De multe ori vom constata mai multe linii paralele sau chiar divergente. Pentru a arăta căile morfofiziologice de evoluție ale animalelor, autorul urmărește evoluția morfologică și complicația funcțională a sistemului nervos în scară animală, evoluția aparatului locomotor (analizînd îndeosebi migrația filogenetică a claviculei la vertebrate în funcție de condițiile de mediu) precum și filogenia aparatului respirator și a sistemului circulator.

Ultimele două referate au arătat că transformarea dirijată a plantelor și animalelor constituie o confirmare a concepției evoluționiste în biologie. Concepția miciurinistă despre transformarea dirijată a organismelor se bazează pe următoarele legi fundamentale: unitatea dintre organism și mediu; variabilitatea organismelor datorită acțiunii condițiilor de viață; unitatea dintre filogeneză și ontogeneză; transmiterea ereditară a caracterelor dobîndite. La baza concepției miciuriniste a transformării dirijate stă principiul zdruncinării eredității conservative a organismelor și includerea în metabolismul lor a condițiilor noi de existență prin asimilarea forțată. În referatele consacrate acestei probleme, autorii arată metodele de zdruncinare a eredității, precum și cele de fixare ereditară a noilor însușiri.

Discuțiile au arătat utilitatea unor astfel de dezbateri în problemele importante ale științelor și necesitatea repetării lor în viitor. Deși discuțiile au fost orientate — ca și referatele de altfel — mai mult spre probleme de specialitate, din ele a reieșit însemnătatea materialismului dialectic pentru lămurirea unor probleme de bază ale biologiei și pentru dezvoltarea mai departe a concepției evoluționiste.

S. Gh.

CONSFĂTUIREA ȘTIINȚIFICĂ ROMÎNO-SOVIETICĂ ASUPRA PROBLEMELOR FILOZOFICE ALE ȘTIINȚELOR NATURII

Consfătuirea romîno-sovietică asupra problemelor filozofice ale științelor naturii a constituit în ansamblul ei o oglindă fidelă a acelor trăsături care definesc stadiul actual al elaborării problematicii filozofice, a științelor naturii în țara noastră: 1) efortul din ce

în ce mai vizibil și mai coordonat al savanților de a aprofunda problemele teoretice din propriul lor domeniu de cercetare de pe pozițiile materialismului dialectic; 2) importanța ajutorului primit din partea savanților și filozofilor sovietici pentru rezolvarea problemelor filozofice care stau în fața oamenilor de știință din țara noastră.

În ceea ce privește prima caracteristică, neîndoielnic a fost de la început că greutatea specifică în elaborarea filozofică a problemelor teoretice dificile ale științelor naturii trebuie să revină în primul rînd savanților înșiși, înarmați cu cunoașterea temeinică a filozofiei marxist-leniniste. Această necesitate a fost demonstrată cu prisosință de experiența sovietică și a celorlalte țări de democrație populară. Tocmai de aceea simpozionul a cuprins în marea sa majoritate referate ale unor oameni de știință, iar referatul filozofic, la fel ca și cea mai mare parte a intervențiilor filozofice pe marginea referatelor au dezvoltat idei privind legătura între științele naturii și filozofie, mai ales sub aspect metodologic.

Simpozionul a cuprins o mare varietate de teme abordate, de la teoria relativității în cosmologie, mecanică și problemele logicii matematice, pînă la probleme de sinteză ale teoriei biologice. Această gamă extrem de variată de preocupări ale conferinței a constituit un avantaj în sensul că a permis să se releve cu mai multă tărie principiul unității materiale a lumii, al cărui importanță metodologică a fost puternic subliniată în referatul prezentat de filozoful sovietic Certkov. Într-adevăr similitudinea problemelor filozofice ale diverselor domenii, demonstrează nu numai adevărul principiilor materialismului filozofic, dar și inutilitatea și sterilitatea oricărui pluralism bazat pe axiomele pluralismului logic.

Din întreaga consfătuire, uneori în mod mai explicit alteori numai subînțeles, a reieșit însemnătatea metodologică a principiului *contradicției dialectice* pentru înțelegerea oricărui domeniu al cunoașterii și practicii științifice. Rînd pe rînd au fost nu numai confirmate, dar îmbogățite în conținut și concretizate teze importante ale dialecticii ca principiul complexității graduale, al includerii formelor de mișcare inferioară și sistemelor de complexitate redusă în cele superioare ca complexitate, legea trecerii cantității în calitate și invers legea negării concrete, dialectice etc.

Mai mult decît atît, cel mai important rezultat a fost acela că s-a vădit cum numai pe baza unei gîndiri dialectice e posibilă soluționarea unei multitudini de paradoxe, impasuri, dificultăți ale gîndirii științifice în mersul ei asimptotic spre adevărul absolut. În sfîrșit, conferința a ilustrat adevărul principiului metodologic după care mersul cercetării filozofice în domeniul științelor naturii trebuie să fie axat pe două direcții simultane, pe de o parte, sinteza cît mai generalizatoare, ridicîndu-se treptat pînă la un tablou al universului în ansamblul său, pe de altă parte caracterizarea concretă descinzînd pînă la amănuntul semnificativ, experiența de control, sau gradul de veracitate al unei ipoteze limitate pentru a-și dovedi adecvarea față de real. Trebuie spus că arareori una și aceeași persoană poate întruni ambele genuri de tratare amintite. Unele referate din cadrul conferinței, ca de pildă cel al academicianului sovietic G. Naan și al dr. Piatnițchi au manifestat în mod incontestabil tendința, de a împleti în mod dialectic, mijloacele prin care filozofia *ajută în mod concret* la dezvoltarea științelor naturii.

Referatul prezentat de acad. Vrînceanu și conf. A. Popovici prin care s-a deschis simposionul constituie o analiză multilaterală a conținutului filozofic al teoriei relativității, scoțîndu-se în evidență faptul că unitatea contradictorie a spațiului și timpului înlăuntrul continuum-ului cvadridimensional, „omogenizarea" reciprocă a spațiului și timpului (echivalează cu „geometrizarea" timpului și „dinamizarea" concomitentă a spațiului) nu exclude, totodată, persistența diferențelor calitative dintre cele două forme de existență a materiei. Combătînd formele moderne ale aprioriismului kantian și în special convenționalismul inițiat de Poincaré, autorii arată că diversele geometrii, spre deosebire de convenții,

care sînt arbitrare și deci inverificabile, se confirmă ca reflectări aproximative ale unor niveluri din ce în ce mai adînci de pătrundere în structura universului. Sînt citate trei geometrii, ca ilustrînd trei trepte de adîncire, a aproximației privitoare la spațiu: geometria pseudo-euclidiană relativist restrînsă, geometria riemanniană și geometria matricială a lui Tetrode, Fok și Ivanenko.

Unificarea relativistă a energiei și impulsului este privită de autori ca o punere în funcțiune a legii dialectice a unității între calitate și cantitate, care a determinat la rîndul ei unificarea legilor de conservare și transformare a energiei și impulsului într-o lege unică. Criticînd interpretările subiectiviste ale relativității mărimilor fizice, cît și interpretările pur relativiste în sens filozofic și preluînd ipoteza filozofică a lui D. A. Alexandrov asupra necesității derivării relativului din absolut, autorii susțin teza că în teoria relativității restrînse în afara elementelor absolute, cunoscute (viteza luminii, valoarea tenzorilor, viteza cosmică a oricărui corp, coincidența spațio-temporală a două evenimente și hipervolumul spațio-temporal) autorii susțin: 1) obiectivitatea atît a elementelor relative cît și a celor absolute și 2) caracterul absolut al legilor fizice în sensul independenței lor de sistemul de referință.

Abordînd problemele teoriei generalizate a relativității, autorii înfățișează raportul curburii spațiului și timpului față de densitatea materiei ca un raport de determinare de la conținut la formă. Evidențiind contribuția acad. Vrînceanu în stabilirea unei legături mai profunde între teoria restrînsă a relativității și teoria gravitației prin introducerea metodei congruențelor, referatul conclude arătînd modul specific de acțiune al legii unității și luptei contrariilor la nivelul particulei elementare: „mișcarea particulei încărcate e rezultatul luptei contrariilor: gravitația (inerția) implicînd tendința mișcării particulei pe geodezică, și acțiunile contrarii perturbatorii (electromagnetice, mezonice etc.) ale cîmpului material".

Tratînd despre *Structura și „vîrsta" universului în lumina datelor celor mai recente ale astronomiei extragalactice*, acad. G. Naan arată cu ajutorul datelor concrete în ce mod s-au discretat vechile modele, relativiste ale cosmosului, deduse toate din ipoteza distribuției uniforme a materiei în univers. Aceste modele extrem de simplificate și unilaterale, create pe baza cercetării unei particule infime din cosmos și extinse în mod nejustificat la întreg universul trebuiesc azi să fie înlocuite cu altele noi, care să țină seama de datele noi ale astronomiei extragalactice, și anume: descoperirea sistemului metagalactic, cuprinzînd pînă la cîteva mii de supragalaxii, ordonate într-un sistem ierarhic ascendent, legic. Densitatea substanței în cosmos este fundamental „neomogenă", ceea ce infirmă așa-numitul principiu cosmologic, pe baza căruia se construise teoria idealistă a caracterului finit al universului. Al doilea argument care era folosit pentru a sprijini concluziile idealiste era cel al dilatării universului pe baza deplasării spre roșu a galaxiilor. Date publicate în 1956 și reprezentînd munca a 2o de ani a celor mai mari observatoare din lume au permis să se afirme că, în cadrul deplasării spre roșu există abateri de la proporționalitate care pledează în favoarea teoriei oscilatorii (pulsatorii) a sistemului. Dilatarea cosmosului nefiind un fenomen atît de universal pe cît se presupunea, iar, pe de altă parte cercetările asupra originii stelelor dovedind că stelele sînt departe de a avea toate aceeași vîrstă, idealismului bazat pe necunoaștere sau pe cunoaștere parțială și pe extrapolări metafizice de la finit la infinit, i s-a dat în acest fel o lovitură de grație. Noile date obținute au scos și mai puternic în evidență caracterul arbitrar, lipsa totală de fundament obiectiv a interpretărilor fideiste în cosmologie.

Referatul acad. Ș. Țițeica tratează *Problema determinismului în mecanica cuantică* și aduce argumente în sprijinul punctului de vedere statistic legat de numele lui Max Born. Combătînd ideea cauzalității unei lumi conduse după legi statistice, acad. Țițeica arată că admițînd mecanica cuantică ca fiind corectă, nu avem motive suficiente să adoptăm ipoteza „parametrilor ascunși" a lui Bohm-Vigier,

care caută să construiască mecanica cuantică strict cauzal, nestatistic, deoarece nu există pînă în prezent nici un fel de indiciu experimental (cum a existat în privința particulei neutrino cu mult timp înainte de descoperirea ei) care să trădeze în vreun fel existența acestor parametri ascunși. Punctul de vedere al autorului coincide, în treacăt fie spus, cu cel criticat de unii, dar adoptat de mulți, al acad. sovietic Fok. În încheiere, acad. Țițeica, solicită o concentrare a eforturilor fizicienilor în vederea construirii unei mecanici cuantice consecvent relativiste.

Orientîndu-se în referatul său după tezele de bază ale teoriei leniniste a reflectării, prof. V. Vîlcovici supune unui examen critic „fundamentele mecanicii". Considerînd modelele fizico-matematice ca expresii, imagini aproximative ale realității, autorul analizează conținutul categoriilor fizice existente și formulabile în mecanica newtoniană și în cea relativistă. Enunțînd principiul general al relativității, autorul îl denumește însă, în mod metaforic și nejustificat — după cum s-a remarcat în discuții — principiul aristotelic al relativității. S-a replicat autorului că Aristotel nu cunoștea nici principiul conservării materiei și energiei și nici măcar revoluția copernicană din mecanică.

Acad. Vîlcovici, arată mai departe, cum din contradicțiile interne ale mecanicii newtoniene a apărut necesitatea creării modelului relativist al mecanicii, ceea ce a și făcut Einstein. Referatul se încheie prin trasarea unei linii de perspectivă a dezvoltării, pe nedrept numite evolutive, în fapt însă, revoluționare, care are loc în luptă și prin negații succesive, a modelelor fizice (resp. mecanice) ale mișcării în univers.

Acad. Gr. Moisil se ocupă în referatul său *Logica matematică și tehnica modernă* de interesanta problemă a interacțiunii între știința legilor gîndirii și tehnica modernă, în special tehnica automatizării. Expunînd pe scurt esența logicii polivalente, referatul arată în ce mod ea a ajutat la studiul mai complet al schemelor cu relee, contribuție originală a colectivului de la București, și, invers, modul în care studiul mecanismelor automate poate dezvolta mai departe logica polivalentă. În continuare autorul descrie forma specifică a determinismului prezent în mecanismele automate, formă diferită de schema clasică a determinismului mecanic. Autorul stabilește o analogie plină de consecințe între schema raționamentului bazat pe implicație (în speță, matricea implicației) și ecuația lui Schatzman-Smolukorschi din teoria proceselor stohastice. În sfîrșit, acad. Moisil definește matematicile moderne, respectiv algebra și topologia ca și logica matematică drept discipline ale structurii (și deci nu ca științe ale cantității); ideea de număr și de cantitate, susține autorul pe drept cuvînt, se subsumează filozofic ideii de structură. Analiza funcțională îmbinînd algebra cu topologia dă cheia unei soluții structurale pentru problemele matematice clasice. Din punct de vedere filozofic această concluzie a autorului apare deosebit de fructuoasă în legătură cu discuția logicienilor asupra posibilității de formalizare a relațiilor calitative, deci pur structurale, nenumerice între lucruri și idei.

Prima parte a consfătuirii a fost încheiată de referatul substanțial al prof. Certkov, pe care revista noastră îl va publica în întregime. De aceea ne oprim numai la două din ideile expuse în acest referat. În primul rînd, prof. Certkov combate tendințele vulgarizatoare de reducere a întregii metodologii științifice la *metoda dialectică*. Ignorarea specificului metodelor științelor particulare a dus la ruperea filozofiei de știință, cu rezultate din cele mai negative. Se citează în referat faptul că metodele matematice au devenit o necesitate pentru fiecare știință, în special, o dată cu apariția științelor conexe (înrudite).

A doua idee principală a referatului a fost aceea a sublinierii caracterului de sistem științific unitar al filozofiei materialist-dialectice, sistem deschis și sensibil la toate cuceririle gîndirii științifice dar nu mai puțin riguros și coerent în structura sa.

În cea de-a doua parte a consfătuirii — consacrată problemelor de biologie — primul referat *Despre puncte nodale și salturi în*

biologie a fost ținut de prof. Dr. Repciuc. Încercînd o definiție strictă, a noțiunii de salt, autorul interpretează procesul de mitoză celulară, ca unul în care atît masa citoplasmatică cît mai ales nucleul suferă o creștere bruscă premergătoare saltului, diviziunii propriu-zise. Spre deosebire de salturile din materia anorganică, în majoritatea lor întru totul reversibile, caracteristica salturilor din lumea vie este ireversibilitatea transformării calitative, faptul că evoluția este alcătuită din cicluri nu închise ci repetîndu-se spiralic pe planuri mereu noi. Tentația de a atribui ireversibilitatea saltului exclusiv modificărilor chimice nu este însă prea fericită. Ireversibilitatea reacțiilor biologice se manifestă și la nivel biochimic, dar este datorită schimburilor ireversibile ale organismului cu mediul, metabolismului în sensul cel mai larg.

Desigur că, ideea autorului de a cerceta în ce mod și în ce condiții punctele nodale reversibile duc în contrariul lor, determinînd astfel calitatea și sensul evoluției, este prețioasă; dar în această transformare joacă un rol hotărîtor toți factorii biologici, nu numai cei fizici și chimici.

M. Botnariuc tratează în comunicarea sa despre *Relațiile intra și interspecifice la animale.* După o analiză amănunțită a poziției lui Darwin în această problemă, unde autorul constată o contradicție între latura faptică și cea interpretativă în teoria darwinistă, el se raliază în întregime concepției lui Lîsenko după care întreaga diversitate infinită a particularităților formelor și funcțiunilor organismului au rostul de a contribui direct — sau indirect la sporirea numărului indivizilor speciei date, chiar dacă aceasta în unele cazuri ar scurta viața individului izolat sau chiar l-ar duce la moarte. N. Botnariuc apără concepția și definiția de mai sus de orice acuzație de finalism. Adept al variabilității adecvate și al principiului eredității caracterelor dobîndite, pe care, însă, nu le demonstrează ci le postulează, autorul încearcă să definească deosebirea relațiilor intraspecifice de cele interspecifice pe baza materialului din ihtiologia sovietică.

Mecanismele de autoreglare a densității speciei mergînd pînă la distrugerea propriului punct de către generația adultă dovedesc existența unor contradicții ascuțite și în interiorul speciei; dar numai forma, aparența acestor contradicții este aceea a *luptei,* deoarece ele servesc în ultimă instanță speciei respective. Punctul de vedere al autorului, deși contestabil, are totuși meritul de a fi sugerat o interpretare într-una din problemele cheie ale evoluției. În privința relațiilor interspecifice, autorul se menține la poziția darwinistă clasică apărînd-o de unilateralizări și deformări. Problema ar merita, fără îndoială, o discuție mai amplă cu participarea și a altor biologi.

Comunicarea Dr. I. Piatnițchi *Lupta contrariilor și negația dialectică în determinarea vitalității formelor organice* reia o temă mai veche a autorului îmbogățind-o cu considerații noi în ceea ce privește procesul de evoluție biologică, privit ca un ciclu de negații succesive.

Analizînd cu precădere contradicția metabolică, autorul prezintă oscilațiile anabolico-catabolice drept negații succesive, în cadrul ontogeniei ca și în cel al filogeniei. Prezentarea sus-amintită a evoluției vieții exclusiv pe baza contradicției asimilație — dezasimilație, interesantă ca tablou explicativ în special în ceea ce privește rolul procesului sexual în evoluție, e susceptibilă încă de o prelucrare serioasă în adîncime.

O altă problemă care stă în atenția tuturor biologilor a fost abordată în referatul *Variabilitatea adecvată și adaptabilitatea organismelor* de P. Raicu. Poziția luată față de fenomenul variabilității este hotărîtoare pentru întreaga structură a concepției teoretice a unui biolog, afirmă, pe bună dreptate, autorul. P. Raicu încearcă să dovedească adecvarea variabilității la influența mediului, deși gradul de utilitate a variațiilor este diferit, el depinzînd de particularitățile individuale ale organismelor. Abia pe baza selecției, întîmplarea trecînd în necesitate, variațiile adecvate devin adaptative în adevăratul înțeles al cuvîntului. Schema trasată de autor e justă în esența și în fondul ei, dar desigur ea necesită o argumentare

mai stringentă, bazată și pe un număr și mai bogat de fapte.

★

Discuțiile desfășurate în jurul referatelor au avut caracterul unor completări, sugestii, expuneri de rezultate proprii sau al unor școli. Acad. M. Ralea a arătat impasul în care se zbate filozofia aștiințifică a occidentului, tributară misticismului și intuiției instinctive, și a subliniat fertilitatea științifică a materialismului dialectic pentru toate științele, atît ale naturii cît și pentru cele sociale. În completarea referatului prezentat de prof. V. P. Certkov, acad. C. I. Gulian a arătat rolul pe care-l îndeplinește în lupta împotriva influențelor idealismului contemporan în științele naturii, elaborarea sistematică a categoriilor materialismului dialectic ca sistem derivat din însești cerințele științifice ale vremii. Acad. Gulian a insistat asupra necesității continuării tradițiilor materialiste, înaintate ale științei românești și asupra însemnătății luptei împotriva curentelor idealismului contemporan.

În legătură cu referatele din fizică și cosmologie au luat cuvîntul acad. Vîlcovici, conf. A. Popovici, prof. Vescan, care au subliniat necesitatea dezvoltării pe mai departe a teoriei relativității interpretată pe baza materialismului dialectic.

Intervențiile în legătură cu biologia (Bușniță etc.) au pus în evidență fenomene care infirmă tezele morganiste asupra eredității, arătînd importanța proceselor biochimice pentru studiul genogenezei.

Considerăm că din punct de vedere organizatoric consfătuirea ar fi putut să fie mai bine pusă la punct, iar timpul acordat discuțiilor mai amplu. Ținînd seama însă de faptul că ea constituie o experiență de început, consfătuirea poate fi considerată un real succes în întărirea colaborării romîno-sovietice și pentru găsirea unor căi noi, mai rodnice de studiu și elaborare a problemelor filozofice ale științelor naturii.

I. M.

PREZENŢE FILOZOFICE ROMÎNEŞTI PESTE HOTARE

Creşterea prestigiului internaţional al Republicii Populare Romîne — consecinţă firească a luptei revoluţionare victorioase a poporului romîn, sub conducerea înţeleaptă a partidului, pentru transformarea socialistă a societăţii se răsfrînge ca trăsătură caracteristică asupra tuturor realizărilor din ţara noastră, în toate domeniile de activitate social-economică şi ideologică, din anii puterii populare.

Condeierii zeloşi ai vechiului regim burghezo-moşieresc, autorii acelor profund false şi reacţionare argumente „teoretice" despre incapacitatea structurală a poporului romîn pentru o dezvoltare complexă, materială şi culturală, afirmau zgomotos necesitatea perseverării pe linia caracterului „eminamente agricol" al Romîniei, ca unică posibilitate de progres, împletită cu o politică culturală de import a celor mai reacţionare „isme" occidentale şi de promovare asiduă a misticismului şi obscurantismului.

Dezvoltarea Romîniei pe drumul victorios al construcţiei socialiste, succesele de însemnătate istorică dobîndite de oamenii muncii din ţara noastră, călăuziţi de clasa muncitoare în frunte cu partidul ei revoluţionar, au lichidat definitiv secularа înapoiere economică şi culturală a ţării. Într-o perioadă istoriceşte scurtă—datorită muncii creatoare plină de entuziasm şi dragoste fierbinte de patrie a maselor populare descătuşate din robia exploatării — Romînia s-a transformat într-o ţară industrială puternică, în plin proces de făurire a unei economii socialiste unitare.

Valorile materiale produse de tînăra noastră industrie socialistă sînt cunoscute şi se bucură de preţuirea specialiştilor în cele mai îndepărtate părţi ale lumii.

Revoluţia culturală în plină desfăşurare în ţara noastră a însemnat trezirea la viaţă conştientă a milioanelor de oameni ai muncii, ţinuţi în bezna neştiinţei de carte, izolaţi de tumultul vieţii social-politice.

Îndrumarea continuă de către partid a întregii vieţi culturale din ţara noastră, legată strîns de sarcinile actuale ale construcţiei socialiste, a dus la o dezvoltare fără precedent a ştiinţei şi culturii, pusă nemijlocit în slujba poporului.

Căldura şi dragostea prietenească cu care sînt întîmpinaţi solii culturii noastre noi în ţările socialiste prietene, ca şi interesul viu pe care-l manifestă opinia publică din ţări în care altădată eram doar nişte „iluştri necunoscuţi", pentru valorile spirituale create de savanţii şi oamenii noştri de artă — sînt mărturie incontestabilă a consolidării continue a prestigiului internaţional al ţării noastre.

Schimburile culturale cu alte ţări, traducerile din literatura noastră clasică şi contemporană în alte limbi sînt mai numeroase ca oricînd.

În ansamblul dezvoltării economice şi culturale a ţării, dezvoltarea filozofiei în

anii regimului democrat-popular sub conducerea fermă a partidului, îndeplineşte un rol fundamental în activitatea de educare comunistă a maselor, în combaterea influenţelor de orice fel ale ideologiei burgheze reacţionare şi ale teoriilor revizionismului şi oportunismului contemporan, contribuind la victoria deplină a ideologiei marxist-leniniste în ţara noastră.

Dacă în trecut, filozofia oficială nu era decît ecoul şi oglindirea plată a diferitelor curente filozofice decadente din apusul Europei, constituind o armă ideologică împotriva clasei muncitoare — astăzi această situaţie este definitiv înlăturată.

Victoria insurecţiei armate de la 23 August 1944 şi întregul mers al revoluţiei populare în ţara noastră au determinat transformări profunde şi pe planul dezvoltării gîndirii filozofice. Marxism-leninismul a devenit ideologie dominantă, baza teoretică a întregii activităţi culturale desfăşurate în ţara noastră.

Intensificarea muncii de răspîndire şi însuşire a învăţăturii marxist-leniniste în rîndurile oamenilor muncii, grija permanentă a partidului şi a guvernului democrat-popular pentru pregătirea cadrelor necesare unei activităţi filozofice susţinute şi pentru îndrumarea consecventă a muncii ştiinţifice a filozofilor marxişti din ţara noastră, alături de ajutorul frăţesc al filozofilor sovietici — au constituit acele condiţii, care au pregătit şi determinat trecerea treptată la elaborarea unor lucrări valoroase de aprofundare a ideologiei marxist-leniniste, de generalizare a experienţei revoluţionare a poporului romîn pe drumul socialismului.

Dezvoltarea mişcării noastre filozofice în anii puterii populare, rezultatele pozitive obţinute în răspîndirea şi dezvoltarea ideologiei marxist-leniniste, au făcut ca prezenţa noastră filozofică peste hotare să fie din ce în ce mai simţită.

În ultimii ani, viaţa filozofică din Romînia este urmărită cu deosebit interes în străinătate. Aportul filozofilor marxişti romîni pe plan internaţional este în continuă dezvoltare.

★

În cele ce urmează vom încerca să schiţăm un tablou succint al afirmării mereu crescînde a filozofilor marxişti din ţara noastră în viaţa filozofică internaţională.

O mare importanţă pentru dezvoltarea colaborării creatoare în cadrul mişcării filozofice marxiste au vizitele reciproce şi schimbul de experienţă între filozofii marxişti din ţările socialiste. Pe primul plan se situează colaborarea cu filozofii sovietici de la care mişcarea filozofică din ţara noastră a primit şi primeşte un sprijin substanţial şi multilateral. Fără a mai vorbi de larga răspîndire şi cunoaştere în ţara noastră a literaturii sovietice de specialitate, în ultimii ani au fost organizate pe o scară mai largă contactele directe între filozofii celor două ţări prietene — ceea ce a dus, în acelaşi timp, la o mai bună cunoaştere a realizărilor ştiinţifice din ţara noastră în domeniul filozofiei.

Un important prilej pentru a pune în curent pe filozofii sovietici cu realizările frontului nostru filozofic, cît şi pentru întărirea şi adîncirea unei colaborări rodnice, a constituit vizita efectuată în U.R.S.S. de o delegaţie de filozofi romîni, la invitaţia Academiei de Ştiinţe din Moscova în ianuarie 1958. Delegaţia noastră, condusă de acad. prof. C. I. Gulian, a luat contact cu cele mai de seamă centre de activitate filozofică şi de învăţămînt superior din Moscova şi Leningrad (Institutul de filozofie al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Academia de ştiinţe sociale de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., Facultatea de filozofie a Universităţii Lomonosov, Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., catedra de materialism dialectic şi istoric a Filialei din Leningrad a Academiei de Ştiinţe din U.R.S.S. etc.).

În cadrul Institutului de filozofie au fost purtate discuţii cu colectivele sectoarelor de materialism dialectic, materialism istoric, estetică etc., cu colectivul de autori ai istoriei filozofiei, cu colectivul de redacţie al revistei *Voprosî filosofii* etc.

În cadrul Institutului de filozofie, acad. C. I. Gulian a făcut o expunere asupra activităţii filozofice din R.P.R. iar în cadrul

Facultății de filozofie a Universității Lomonosov a ținut comunicarea *Pentru o îmbogățire a tematicii eticii marxiste.*

Cu prilejul discuțiilor desfășurate la Moscova și Leningrad s-a făcut un schimb util de păreri în problemele actuale ale filozofiei marxist-leniniste și s-au luat hotărîri cu privire la intensificarea colaborării dintre filozofii sovietici și romîni. S-au stabilit o serie de măsuri concrete: contribuția filozofilor noștri la publicațiile sovietice ca *Tratatul de istorie a filozofiei, Dicționarul filozofic enciclopedic* etc. precum și extinderea schimbului de experiență prin vizite, participări la consfătuiri și seminarii, publicarea reciprocă de studii în reviste și editarea unor volume de filozofie etc. S-a constatat perfecta unitate de păreri cu privire la principala sarcină a muncii filozofice în cele două țări prietene: dezvoltarea creatoare a marxism-leninismului în lupta necruțătoare împotriva filozofiei burgheze și a revizionismului contemporan.

În cadrul măsurilor stabilite cu acest prilej, Al Tănase — redactor responsabil adjunct al revistei *Cercetări filozofice* — a făcut o vizită oficială, un an mai tîrziu, la Institutul de filozofie din U.R.S.S. și Academia de științe sociale de pe lîngă Comitetul Central al P.C.U.S. S-a stabilit atunci o colaborare mai strînsă între *Voprosî filosofii* și revista noastră de filozofie.

La Conferința unională (Moscova 21—25 oct. 1958), consacrată unor probleme filozofice ale științelor naturii, s-a făcut remarcată prezența activă la dezbateri a delegatei țării noastre, Ileana Mărculescu — cercetătoare principală în sectorul de materialism dialectic al Institutului de filozofie al Academiei R.P.R.

Realizări importante s-au obținut de asemenea în ceea ce privește colaborarea noastră cu filozofii din R. P. Bulgaria unde există de multă vreme o bogată și rodnică mișcare filozofică marxistă. În 1956 Al. Tănase a vizitat țara socialistă prietenă pentru a cunoaște direct diferite aspecte ale acestei mișcări filozofice. El a prezentat în cadrul Academiei Bulgare de științe, a Facultății de filozofie și istorie din Sofia precum și în alte orașe unele comunicări printre care: *Concepția despre libertate și necesitate în opera lui Vasile Conta, Unele considerații asupra conținutului și formei în prima etapă a revoluției populare din Romînia,* care ulterior a fost publicată în nr. 5/1956 al revistei *Filosofska Misel.*

O altă delegație de filozofi romîni condusă de prof. T. Bugnariu, membru corespondent al Academiei R.P.R., a fost la Sofia cu prilejul seminarului filozofic organizat de catedra de filozofie de pe lîngă Academia de Științe a R. P. Bulgaria.

În cadrul dezbaterilor care au avut loc, unul din delegații romîni, prof. C. Borgeanu a prezentat un referat cu privire la *Noțiunea de progres și criticii ei contemporani.* În același timp, Ileana Mărculescu și Gh. Berescu au ținut informări la Sofia și Varna în legătură cu activitatea Institutului nostru, mai ales în ceea ce privește realizările colectivelor de materialism dialectic și materialism istoric.

În cadrul întîlnirilor din ultimii ani între filozofii marxiști din țările socialiste precum și din alte țări a fost convocată la Berlin în martie 1956 de către Secția de filozofie a Academiei de științe din R. D. Germană o conferință științifică avînd ca temă: *Problema libertății în lumina socialismului științific.* Această conferință, pregătită de filozofii din R.D.G. care au elaborat teze ce expuneau pe larg concepțiile marxiste asupra libertății, a fost una din primele manifestări teoretice comune ale filozofilor marxiști pentru apărarea filozofiei marxist-leniniste împotriva atacurilor filozofiei burgheze reacționare. Delegații romîni au participat activ aducîndu-și aportul în discutarea problemelor filozofice. Acad. prof. M. Ralea a prezentat comunicarea sa despre *Mecanismul psihologic al libertății în lumina pavlovismului* și acad. prof. C. I. Gulian comunicarea *Despre necesitate și valoare în etica marxistă.*

În 1958, la invitația Universității din Berlin, acad. C. I. Gulian a ținut trei prelegeri de etică la acea universitate, iar atît la Berlin cît și la Jena a avut prilejul de a expune în

fața colectivelor de cercetători ai facultății, activitatea filozofică din R.P.R.

Cu ocazia unei călătorii oficiale, în vara anului 1958, în R.P. Chineză, prof. Marcel Breazu — director adjunct al Institutului de filozofie, a prezentat patru comunicări în jurul unor probleme de bază ale esteticii marxiste, dintre care citățm *Spiritul de partid și valorificarea estetică* și *Cunoașterea artistică*. Cu prilejul discuțiilor care au urmat, s-au dezbătut unele probleme în legătură cu reflectarea artistică a realității în operele de artă, cu raportul între cunoașterea științifică și cea artistică și cu metoda de creație a realismului socialist. Filozofii chinezi, cu care a avut schimburi valoroase de păreri, atît la Pekin cît și la Nankin, Canton, Sanhai și Kun-Min au fost viu interesați de dezvoltarea creatoare a marxismului în țara noastră. S-au stabilit perspectivele colaborării permanente între revista chineză de filozofie și revista noastră, păstrînd legătura prin schimburi de scrisori, lucrări și planuri de muncă pe anul în curs.

De asemenea, tot în cadrul unui schimb de experiență în domeniul esteticii, în noiembrie 1958, Gr. Smeu — cercetător în sectorul de estetică al Institutului de filozofie — a participat la discuția unor teme estetice variate, în special, pe marginea disertației susținută de A. Egorov la Institutul de filozofie din Moscova, *Despre artă și viața socială*.

★

Un alt prilej în care s-a remarcat prezența noastră în viața filozofică de peste hotare a fost participarea acad. Prof. C. I. Gulian la al treilea Congres al Asociației Internaționale a sociologilor (august 1956) la Amsterdam consacrat problemei *Schimbărilor sociale din secolul al XX-lea*. Comunicarea acad. prof. C. I. Gulian *Transformările oglindite în folclorul romîn actual*, a constituit o profundă analiză marxistă a folclorului nostru împotriva vechilor interpretări mistice care falsificau, de pe pozițiile de clasă ale burgheziei, valorile morale pozitive ale țăranului romîn.

În cadrul discuțiilor s-au manifestat diferite teorii revizioniste și mai ales tendințe de minimalizare a opoziției dintre idealism și materialism. Încercările sociologilor burghezi și revizioniști de a camufla și nega lupta de clasă și de a-i opune diferite anchete sociale, și-au dovedit — în cadrul discuțiilor — lipsa lor completă de fundament științific.

Tot în cadrul întîlnirilor internaționale între filozofii marxiști și ideologii lumii capitaliste, Institutul internațional de filozofie din Varșovia a organizat „Convorbirile filozofice" (iulie 1957) la care a participat o delegație condusă de acad. C. I. Gulian. Discuțiile s-au centrat în jurul temei *Gîndire și acțiune*, privită sub aspecte diferite — gnoseologic, psihologic, etic și social-politic.

Delegația noastră s-a manifestat prin patru intervenții interesante în jurul referatelor *Filozofie și politică*. Delegații noștri au reușit să demonstreze contradicțiile și lipsa de fundament științific al tezelor apărate de ideologul burghez Raymond Aron și să sublinieze pericolul prezentat de propagarea tezelor despre lipsa de răspundere a omului de știință. Delegația noastră a cerut de asemenea reprezentanților agnosticismului și pozitivismului contemporan să explice fenomenele revoluției sociale, ale cuceririi puterii politice de către proletariat, ale transformării conștiinței oamenilor etc. Aceste întrebări au rămas firește fără răspuns, deoarece filozofii idealiști contemporani ca și revizioniștii contemporani se străduiesc să golească marxismul de ceea ce are mai caracteristic: teza inevitabilității revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului.

Convorbirile de la Varșovia au permis să se ajungă la unele rezultate utile. Deși referatele și discuțiile filozofilor nemarxiști s-au caracterizat, în general, prin vechea lor poziție obiectivistă, prin repetarea lozincilor reacționare învechite despre filozofia „pură" sau „în afara politicii" și prin atacuri insidioase împotriva marxismului, delegații noștri alături de filozofii marxiști din celelalte țări socialiste apărînd cu fermitate teza marxistă fundamentală a antagonismului absolut dintre materialism și idealism, au făcut eforturi pentru a antrena filozofii nemarxiști din țările capita-

liste în lupta comună pentru pace şi progres, la atitudini critice faţă de reprezentanţii misticismului şi iraţionalismului.

★

O altă întrunire a filozofilor marxişti din ţările socialiste a avut loc la Praga, în octombrie 1957, din iniţiativa catedrei de materialism dialectic şi istoric a Academiei de ştiinţe a R. Cehoslovace. La lucrările acestei conferinţe au participat reprezentanţi din U.R.S.S., R.P. Polonă, R.P. Bulgaria, R.P. Ungară şi R.P. Romînă. Discuţiile s-au centrat în jurul a două probleme filozofice:

1. *Relaţia dintre filozofie şi ştiinţele speciale*; în legătură cu această problemă, delegaţia noastră, prin prof. I. Banu, a expus unele principii teoretice care ar trebui să stea — după părerea sa — la baza elaborării unei metodologii materialist-dialectice, ca etapă obligatorie în vederea constituirii metodologiei cercetării ştiinţifice.

2. *Obiectul materialismului istoric.* Intervenţiile delegaţilor romîni au subliniat necesitatea cercetării concrete şi au respins categoric teza caracterului neideologic al cercetării sociologice susţinut de filozofii burghezi.

Conferinţa a permis realizarea unei unităţi principiale de vederi între participanţi, reflectînd unitatea ideologică a lagărului socialist. Ea a scos în evidenţă necesitatea ridicării la un nivel mai înalt a colaborării dintre filozofii marxişti pentru a putea face faţă cu mai mult succes cerinţelor muncii ideologice şi a respinge ferm atacurile filozofiei burgheze.

Cu prilejul vizitei delegaţiei guvernamentale a ţării noastre în Argentina, tov. acad. Ath. Joja a ţinut la Facultatea de litere şi filozofie din Buenos Aires o conferinţă intitulată *Unele aspecte ale logicii* în care au fost expuse consideraţii originale cu privire la unele probleme centrale ale ştiinţei logice contemporane cum ar fi specificul legilor logicii dialectice ca şi raportul dintre logica formală şi logica dialectică.

Conferinţa a fost ascultată cu un deosebit interes şi s-a bucurat de aprecieri unanime.

O ocazie deosebit de importantă pentru a face cunoscute peste hotare realizările frontului nostru filozofic a fost cel de-al XII-lea Congres internaţional de filozofie de la Veneţia (8—18 septembrie 1958).

În jurul celor trei probleme principale: 1. *Omul şi natura*; 2. *Libertate şi valori*; 3. *Logică, limbaj şi comunicare*, dezbătute la Congres, s-a dus o luptă aprinsă între filozofii marxişti şi cei cu vederi progresiste pe de o parte şi filozofii burghezi, reacţionari pe de altă parte. Participarea delegaţiei romîne a fost dintre cele mai active; au fost prezentate trei comunicări: *Omul şi natura* (acad. M. Ralea), *Despre legile logicii dialectice* (acad. Ath. Joja) şi *Despre dialectica valorilor* (acad. C. I. Gulian).

Acad. M. Ralea criticînd teoriile „întoarcerii la natură" a arătat că este specific culturii dominarea naturii prin cunoaşterea legilor ei. Această dominare a naturii culminează cu orînduirea socialistă care soluţionează pozitiv antinomia om-natură şi individ-societate.

În comunicarea sa, acad. Ath. Joja a prezentat rezultatele originale pe care le-a obţinut în studiul problemei despre particularităţile şi legile logicii dialectice, combătînd totodată concepţiile idealiste contemporane asupra logicii (empirismul logic, semantica etc.).

Comunicarea acad. Ath. Joja a suscitat un deosebit interes reprezentînd o încercare valoroasă de a formula legile logicii dialectice.

Acad. C. I. Gulian a criticat, în comunicarea sa, concepţiile neokantiană şi fenomenologică asupra valorilor, arătînd că practica socială dezminte existenţa unor valori statice, permanente, desprinse de interesele de clasă. Concepţia marxistă asupra valorilor permite singura analiză pe deplin ştiinţifică a determinismului istorico-social al valorilor.

Tot la acest congres a fost trimisă şi comunicarea lui Henri Wald, *Dialectica trecerii de la senzorial la raţional* şi comunicarea prof. I. Banu intitulată *Om — natură — practică* şi a fost prezentat de către delegaţii noştri volumul *Philosophes roumains contemporains* cuprinzînd o culegere de 14 studii de materialism istoric, logică, gnoseologie, etică, estetică, istoria filozofiei şi a culturii, semnate de filozofi marxişti din R.P.R. Din sumarul acestui volum fac parte printre altele studiile acad. M. Ralea:

Contributions à l'étude de l'influence du facteur historico-social sur les sensations și *L'ajournement, condition spécifique de la psychologie humaine*; studiile acad. Ath. Joja: *Sur quelques aspects de la logique dialectique* și *La dialectique marxiste-léniniste comme fondement de la méthodologie des sciences*; de acad. C. I. Gulian: *Le problème de l'objectivation dans la „Phénoménologie de l'esprit"* și *Marxisme et idéalisme dans l'histoire et la théorie de la culture* etc.

Deosebit de vizitele făcute de filozofii romîni în cadrul schimbului de experiență științifică și de participarea noastră la congrese și conferințe de filozofie, prezența filozofiei romînești peste hotare se manifestă și prin lucrările publicate în revistele de specialitate străine ca și prin recenzii apărute în aceste reviste în legătură cu mișcarea noastră filozofică. Ele sînt dovada *recunoașterii pe plan internațional a succeselor dobîndite de regimul nostru democrat-popular pe tărîmul științei filozofice.*

Revista *Voprosî filosofii* a publicat în nr. 4/1957 o cuprinzătoare vedere de ansamblu cu privire la mișcarea filozofică din R.P.R. redactată de A. Okulov, directorul adjunct al Institutului de filozofie din U.R.S.S., în urma unei vizite în țara noastră, în fruntea unei delegații de filozofi sovietici. Această dare de seamă citează lucrări ale filozofilor romîni apărute sau în pregătire, și trece în revistă principalele studii publicate în *Cercetări filozofice.*

Un articol amănunțit despre viața noastră filozofică semnat de filozoful bulgar Anghel Bîncov a apărut în revista *Filosofska Misel.*

Realizările filozofilor noștri în diferitele domenii ale filozofiei marxiste și în special în cercetarea problemelor teoretice ridicate de procesul construcției socialiste și de dezvoltarea științelor naturii sînt oglindite, în mare măsură în paginile revistei *Cercetări filozofice.* Trimisă cu regularitate în cele mai îndepărtate colțuri ale lumii și avînd sumarele și rezumatele traduse în limbile rusă și franceză ea face cunoscută și peste hotarele țării munca noastră pe tărîmul filozofiei. În revista *Voprosî filosofii* (nr. 5/1957) a apărut un material despre *Cercetări filozofice,* iar unele reviste de filozofie din occident (*Revue Internationale de Philosophie, Filosofia* etc.) îi reproduc cu regularitate sumarul. *Cahiers rationalistes* menționează în mod obișnuit studiile publicate în revista noastră iar în ultimul număr (4/1959) prezintă succint conținutul volumului *Philosophes roumains contemporains.* Tot în revista *Voprosî filosofii* (nr. 6/1957) este publicat articolul *Discutarea revistei sovietice de filozofie în R.P. Romînă,* în care este subliniat caracterul util al părerilor enunțate de filozofii romîni cu privire la îmbunătățirea continuă a profilului și planului teoretic al revistei.

Revista sovietică *Voprosî istorii* (nr. 12/1958) a publicat o amplă recenzie asupra unor studii și articole de combaterea teoriilor revizioniste apărute în *Cercetări filozofice* și în alte publicații din țara noastră, apreciind contribuția adusă de teoreticienii marxiști din R.P.R. la lupta ideologică contemporană ce se dă pe plan internațional împotriva revizionismului.

Interesul crescînd în Franța pentru viața filozofică din țara noastră s-a dovedit și prin inițiativa revistei *La Pensée* care a publicat (nr. 82/1958) o prezentare concentrată a realizărilor mișcării noastre filozofice oglindite în paginile revistei *Cercetări filozofice* în anii 1957 și 1958.

O importantă contribuție la prezența științei romînești peste hotarele țării o aduc și lucrările filozofilor romîni publicate sau consemnate în străinătate. Lista acestor lucrări se mărește treptat. În *Voprosî filosofii* (nr. 3/1958) a fost publicat studiul *Dialectica în creația lui Goethe* de acad. C. I. Gulian. Studii ale aceluiași autor, din domeniul eticii marxiste și istoriei filozofiei, sînt apreciate și apar în reviste marxiste din străinătate. Printre acestea menționăm: *Despre importanța practică și teoretică a eticii marxiste,* în *Filosofska Misel* (nr. 1/1957); *Despre sensul cunoașterii omului în etica marxistă* și *Problema valorii etice* în *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* (nr. 1/1957 și 1/1959).

Unele cărți publicate de acad. C. I. Gulian în țară au fost recenzate în revistele străine

de specialitate, cum sînt *Sensul vieții în folclorul romînesc* (în *Filosofska Misel*, nr. 5/1957) și *Goethe und die Philosophie* (în *Présence*, 1958, Geneva).

Rezumatele ambelor cărți, cît și al lucrării *Metodă și sistem la Hegel* de același autor sînt publicate, împreună cu rezumatele lucrărilor: *Introducere în istoria filozofiei* de I. Banu și *Silogistica judecăților de predicație* de Fl. Țuțugan în *Bulletin de Bibliographie philosophique* (Paris).

Sub redacția acad. C. I. Gulian s-au scris capitolele despre filozofia romînească din *Istoria filozofiei*, editată de Institutul de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S. și s-a întocmit culegerea de *Texte ale gînditorilor progresiști romîni* din secolele XVIII și XIX, care a fost tradusă în limba rusă și trimisă spre editare Academiei de Științe din Moscova.

Revista *Voprosî filosofii* a mai publicat și studiul *Cibernetica și unele probleme de fiziologie și psihologie* semnat de Ion Bălănescu (nr. 3/1957); recenzia lui D. D. Roșca, *Probleme de logică dialectică în filozofia lui Hegel* (nr. 2/1958); comunicarea lui Gr. Smeu, *Împotriva denaturărilor revizioniste ale conducerii de către partid a literaturii și artei* (nr. 2/1959); articolul *Vasile Conta, reprezentantul materialismului în secolul al XIX-lea* (nr. 1/1958) de M. Ioanid, *Învățații romîni despre logica matematică* (nr. 9/1958) etc.

În revista maghiară de filozofie (1959) a apărut studiul lui. T. Papadopol și G. Offenberger, *Critica teoriei judecăților analitice și sintetice la Kant și la neopozitiviști.*

La Paris, a apărut ediția franceză a cărții acad. Mihai Ralea, *Cele două Franțe*. În 1948, Editions sociales editase *Explicația omului* de același autor (sinteză a unor probleme esențiale ale antropologiei, psihologiei și moralei).

În R. P. Bulgaria s-a publicat în nr. 2/1959 al revistei *Filosofska Misel* studiul semnat de Ileana Mărculescu, *Cu privire la problema conștiinței* iar în cursul acestui an urmează să apară în aceeași revistă studiul lui St. Popescu, *Elemente gnoseologice în teoria științifică modernă a spațiului și timpului* și un studiu despre *Dezvoltarea filozofiei marxiste în țara noastră în anii puterii populare.*

Conform planului de colaborare științifică încheiat cu Academia Cehoslovacă de științe, Institutul nostru contribuie la realizarea temei *Problema structurii logice a raționamentului dialectic* prin trimiterea unor studii de acad. Ath. Joja, *Elemente pentru înțelegerea inducției și deducției* și de Henri Wald, *Despre structura logică a raționamentului dialectic.* Menționăm cu acest prilej, avîntul cu totul deosebit înregistrat după 23 August 1944 de cercetările de logică în țara noastră. Un specialist sovietic în aplicarea logicii matematicii în domeniul tehnic, M. A. Gavrilov, autorul primei cărți de tratare sistematică a teorei mecanismelor automate cu ajutorul algebrei booleene, a apreciat, în cadrul unei sesiuni a Academiei de științe a U.R.S.S., că în ceea ce privește studiile mecanismelor automate, R. P. Romînă este a treia țară din lume, cu mult înaintea Angliei, Franței și Italiei. Prin apariția în limbi străine a unei reviste consacrată exclusiv problemelor de logică, *Acta logica*, rezultatele obținute de logicienii noștri vor fi mai accesibile și mai larg cunoscute peste hotare.

Studiile de estetică marxistă ale prof. Marcel Breazu despre problema cunoașterii artistice și specificul ei, problema tipicului în artă, problema valorii estetice și a criteriilor ei obiective etc. au fost semnalate în cîteva reviste de specialitate, cum sînt de ex. *Revue d'Esthétique*, *Filosofia* etc., iar *Revista di Estetica* a Universității din Torino a publicat și unele note apreciative despre aceste studii.

*

Participarea filozofilor romîni la dezbateri, congrese, conferințe, seminarii, care au loc peste hotare, este din ce în ce mai activă. Filozofii romîni sînt prezenți și peste hotare ca propagandiști în sensul cel mai pro-

fund al cuvîntului, aducînd aportul lor în lupta pentru apărarea purității marxismului, în combaterea ideologiei burgheze reacționare și a revizionismului contemporan.

În condițiile create de partid și guvern pentru dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste în țara noastră, creșterea rolului filozofilor romîni, contribuția lor în făurirea societății socialiste, este însoțită și de sporirea contribuției noastre la lupta ideologiei marxiste împotriva ideologiei burgheze pe plan internațional, de creșterea continuă a prestigiului nostru peste hotarele țării.

S. O.

DISERTAȚII FILOZOFICE SUSȚINUTE LA UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOSCOVA

În perioada actuală, de coexistență pașnică între cele două sisteme social-economice mondiale — capitalismul și socialismul — lupta ideologică dintre ele capătă o ascuțime și importanță deosebită. Pe măsură ce răspîndirea ideologiei progresiste va crește, cucerind tot mai mult mințile oamenilor, esența antiumanistă și reacționară a ideologiei imperialismului se va dezvălui cu mai multă limpezime iar victoria mondială a socialismului va fi mult grăbită. De unde rezultă că preocuparea permanentă pe care o manifestă partidele și guvernele din țările socialiste în acțiunea de formare a unor cadre pregătite de lucrători ideologici, și în special de filozofi, este o necesitate stringentă.

Una din formele principale ale acestei activități, în Uniunea Sovietică, este organizarea aspiranturii în filozofie și susținerea disertației. Lucrarea de față își propune să prezinte cititorilor romîni o dare de seamă asupra disertațiilor susținute la Facultatea de filozofie a Universității de Stat din Moscova, în anii 1958—1959. Desigur că o expunere cît de cît completă a conținutului a peste 30 de asemenea lucrări ar fi imposibilă într-o singură notă. Ni se pare mult mai interesant să arătăm, prin exemplificări, orientarea fundamentală a pregătirii filozofilor în Universitatea de Stat din Moscova.

Vom începe prezentarea cu două disertații, dedicate problemelor de logică dialectică. Puțini sînt filozofii care mai pun la îndoială, existența, mai exact, necesitatea existenței acestei științe. Obiectul logicii dialectice și problematica ei fundamentală, situația ei în sistemul altor științe filozofice mai constituie încă obiectul unor discuții științifice. Disertația de doctorat a șefului catedrei de logică de la Facultatea de filozofie a Universității de Stat din Moscova, M. N. Alexeev *Dialectica formelor gîndirii* prezintă un interes deosebit. Autorul își propune să dezvăluie caracterul dialectic al formelor logice fundamentale, ale noțiunii, judecății și raționamentului, deoarece tocmai în aceste forme se manifestă legitățile dialectice ale gîndirii. Și aici se ridică, mai întîi de toate, problema metodei cercetării, problema a ceea ce înseamnă analiza *dialectică* a dialecticii gîndirii. În disertație se arată că, de obicei, în literatura noastră, metoda dialectică de cercetare se reduce la fixarea legităților dialectice ale obiectului studiat. Metoda dialectică, trebuie, după părerea autorului, să fie folosită în întreg procesul de studiere a naturii dialectice a obiectului. Forma teoretică — consecventă și sistematică — a unei atari folosiri a dialecticii este modul ridicării de la abstract la concret. Primul capitol al disertației este dedicat tocmai evidențierii acestui mod în forma lui pură din cercetările în domeniul economiei a lui Marx. Disertantul analizează problema începutului oricărei cercetări, a găsirii nucleului elementar al „celulei" în cercul de fenomene studiate. Determinarea justă a punctului de plecare al cercetării, asigură, din multe puncte de vedere, libertatea și naturaleța dezvoltării continue a gîndirii. La această etapă a analizei, principala sarcină și principala dificultate este stabilirea consec-

venţei necesare a categoriilor care reflectă caracterul concret al obiectelor studiate. Însuşi procesul ridicării de la asbtract la concret se evidenţiază logic ca deducerea unei categorii din alta. Autorul studiază detaliat metodele logice cu ajutorul cărora se produce acest proces de trecere: cercetarea contradicţiilor, cercetarea logică şi istorică, descoperirea legii şi a formelor ei de manifestare, studierea fenomenului în forma lui pură etc. Astfel, primul capitol are un caracter introductiv, în el este determinată metoda de cercetare şi se trage concluzia că modul ridicării de la abstract la concret este o formă a metodei dialectice, o formă de reproducere în gîndire a dialecticii obiectului sub aspectul ei teoretic consecvent şi sistematic. În următoarele trei capitole este analizată dialectica noţiunii, judecăţii şi raţionamentului. Ne vom opri oarecum amănunţit numai asupra conţinutului capitolului referitor la noţiune întrucît, în acest capitol, se observă, suficient de bine, orientarea principală a autorului. Analizînd noţiunea din punct de vedere al structurii ei interne, noi ne ciocnim direct de două laturi dialectic opuse: sfera şi conţinutul. Această opoziţie se exprimă limpede în legea logicii formale a raportului invers. Însă aici există o opoziţie şi mai adîncă. Sfera ne indică obiectele iar conţinutul însuşirile. În consecinţă sfera fixează individualul iar conţinutul—generalul. Astfel ajungem la o înţelegere mai adîncă a naturii contradictorii a noţiunii, la opoziţia dintre individual şi general. Întrucît individualul exprimă deosebirea iar generalul identitatea, se desenează caracterul contradictoriu mai plin de conţinut al noţiunii—opoziţia dintre deosebire şi identitate. Aceste determinări nu dezvăluie numai latura exterioară cantitativă, dar pătrund şi în sfera calităţii. Astfel, în noţiune este reflectat un întreg sistem de contradicţii obiective: obiectul şi însuşirea, individualul şi generalul, deosebire şi identitate. Însă, după părerea autorului, principala contradicţie este contradicţia dintre noţiune şi obiectul reflectat de ea: orice noţiune este finită, orice obiect este infinit în particularităţile, însuşirile, raporturile sale etc. Tocmai această contradicţie dezvoltă noţiunea, o mişcă de la inferior la superior. Însă oricît de dezvoltată ar fi o noţiune ea are un neajuns esenţial legat de forma sa monomă, structura formală a noţiunii nu evidenţiază în primul rînd caracterul polar al lucrurilor, dedublarea lor în contrarii. Din cauza acestei limitări a noţiunii este necesară atît din punct de vedere istoric cît şi din punct de vedere logic trecerea la alte forme de gîndire care să reflecte mai adecvat lumea obiectivă. Aceste forme sînt judecata şi raţionamentul, la analiza cărora trece disertantul. Contrariile care par încătuşate în noţiune prin forma sa monomă, în judecată se despart formal unele de altele. Ca urmare, în judecată, se înlătură unul din neajunsurile noţiunii, şi anume incapacitatea ei formală de a reflecta caracterul polar al realităţii. Şi numai la nivelul raţionamentului structura gîndirii corespunde cu structura existenţei nu numai din punctul de vedere al conţinutului dar şi al formei: orice raţionament este trinom prin forma sa, reflectînd astfel unitatea dintre singular, particular şi general.

Astfel ridicîndu-se de la abstract la concret, disertantul urmăreşte conţinutul dialectic al formelor gîndirii, arată cum contradicţiile pe care le conţine noţiunea se desfăşoară în judecată şi se rezolvă în raţionament. De aceea anatomia raţionamentului este cheia anatomiei judecăţii, şi prin aceasta a anatomiei noţiunii; noţiunea este acea celulă a gîndirii cu care trebuie să înceapă studiul sintetic al formelor ei.

Disertaţia conţine un material viu şi interesant, o critică fermă a concepţiilor burgheze şi dă o analiză amănunţită a punctelor de vedere existente în literatura de specialitate.

Prin conţinutul său, disertaţia lui J. Abdildin, *Rolul gnoseologic al noţiunii concrete*, este foarte apropiată de disertaţia lui M. A. Alexeev. Noţiunea concretă ca unitate între numeroase determinări, ca reflectare a esenţei contradictorii a obiectelor şi fenomenelor, este privită în mod just de autor ca una din

categoriile principale ale logicii dialectice. În primele două capitole disertantul analizează concepțiile lui Kant și Hegel asupra rolului gnoseologic al noțiunii concrete. Trebuie să remarcăm că vorbind despre Kant, J. Abdildin supraapreciază în mod evident meritele lui Kant în dezvoltarea învățăturii despre noțiunea concretă. Propriu-zis Kant nici nu a pus o atare problemă. Și numai faptul că autorul se simțea oarecum atras de această temă ne poate explica cum din anumite aluzii și din cîteva idei disparate ale lui Kant se construiește „învățătura lui Kant despre noțiunea concretă". Mai departe autorul trece la expunerea concepției materialist-dialectice. El enumeră și analizează trei însușiri fundamentale ale noțiunii concrete: 1. noțiunea concretă este plină de conținut, ea dezvăluie esența; 2. noțiunea concretă privește generalul în unitatea lui cu particularul și singularul; 3. noțiunea concretă este în sine contradictorie. Ar fi fost bine dacă autorul s-ar fi oprit mai mult asupra ultimei însușiri, întrucît în literatura noastră se susține și se argumentează un alt punct de vedere, și anume că noțiunea (și gîndirea în general), chiar dacă reflectă caracterul contradictoriu al realității, nu poate fi contradictorie în sine. Este evident că rezolvarea definitivă a problemei depinde de rezolvarea problemei generale a raportului dintre logica dialectică și logica formală. Cele trei însușiri mai sus indicate, care determină rolul gnoseologic al noțiunii concrete separă în mod nejustificat aceasta din urmă de noțiunile abstracte. Noțiunile abstracte apar și sînt necesare la prima treaptă empirică, sau mai exact analitică a cunoașterii. Dezvoltarea continuă a cunoașterii, adîncirea în esență duce la transformarea noțiunii abstracte într-o noțiune concretă. În procesul trecerii de la noțiunile abstracte la cele concrete, cu alte cuvinte în procesul trecerii de la abstract la concret noi nu putem decît să ne apropiem asimptotic de reflectarea adecvată a lumii, neatingînd-o niciodată pe deplin. În concluzie disertantul analizează noțiunile concrete de intern și extern, în biologie și de lege, în mecanica cuantică.

Disertația lui S. A. Stoianova *Dialectica categoriilor esenței și fenomenului* ne duce dincolo de cadrul logicii dialectice, în sensul restrîns al cuvîntului. Sprijinindu-se pe materialul lucrărilor lui Lenin în legătură cu imperialismul, Stoianova cercetează problema sub două aspecte: ontologic (esența și fenomenul ca laturi ale realității obiective) și gnoseologic (caracterizare a procesului cunoașterii fenomenului și esenței). Autoarea arată mai întîi că raportul dintre esență și fenomen apare ca un raport dintre general și individual. Dacă însă orice esențial este întotdeauna general, nu orice general este esențial. Esența este generalul care constituie temeiul intern al fenomenelor, care apare sub forma unor legături determinante, necesare și relativ stabile. Esența este contradictorie. Numai contradicția interpretată ca o contradicție a esenței, poate fi izvor al mișcării. Dificultatea cunoașterii caracterului contradictoriu al esenței constă în aceea că contradicțiile contopite, legate și împletite în sfera esenței, în sfera fenomenelor apar ca fiind izolate unele de altele. Fenomenul reprezintă o reflectare a esenței prin condițiile concrete. Aceste condiții aduc în esență o serie de momente care nu sînt determinate de esență. De aceea fenomenul este mai bogat decît esența. Disertanta arată că opoziția dintre esență și fenomen este relativă: în primul rînd esențialul, într-o anumită împrejurare, poate să nu fie esențial în alta, în al doilea rînd legăturile esențiale se pot transforma în legături neesențiale și invers.

Caracterizînd aspectul gnoseologic al problemei, autoarea arată că aceste categorii determină procesul cunoașterii într-o formă generală, analizîndu-l din punct de vedere al orientării: mișcarea cunoașterii de la fenomen la esență. Autoarea socotește că categoriile de fenomen și esență apar ca cele mai generale categorii ale dialecticii materialiste, întrucît mișcarea cunoașterii de la fenomen la esență se înfăptuiește prin intermediul întregii bogății de categorii. Însă

acest mod de a pune problema este îndoielnic deoarece „în mod absolut" cele mai generale sînt indiscutabil categoriile de existență și conștiință (și pentru ontologie și pentru gnoseologie) iar „în mod relativ" pot apărea ca cele mai generale și diferite categorii în dependență de punctul de vedere din care sînt privite ele. Mai departe disertanta critică temeinic teza că trecerea de la fenomen la esență este o trecere de la treapta senzorială la cea logică a cunoașterii. Linia de demarcație nu se găsește aici, deoarece și pentru cunoașterea fenomenelor este necesară gîndirea, ci în deosebirea dintre studierea empirică și cercetarea științifică. Sînt interesante ideile autoarei în legătură cu raportul dintre fenomen și aparență. Aparența este privită ca o unitate între obiectiv și subiectiv, fenomenul este definit ca o aparență atunci cînd el contrazice esența.

De lucrarea lui S. A. Stoianova este legată prin conținutul său disertația lui A. S. Aliev pe tema *Studierea de către K. Marx a problemei esenței și fenomenului în „Teoriile plusvalorii"*. Prin conținutul său filozofic disertația lui Aliev se deosebește puțin de disertația lui Stoianova, însă ea este interesantă ca o analiză filozofică a unui șir de probleme importante de economie politică.

Din alte disertații de materialism dialectic putem numi lucrările lui V. I. Perederia *Schimbarea fundamentală a obiectului filozofiei în legătură cu apariția marxismului* și a lui I. M. Ermacov *Materialismul dialectic — baza ateismului științific*.

O disertație interesantă prin incursiunea sa plină de curaj în cele mai acute probleme ale fizicii contemporane, este lucrarea lui R. A. Aronov *Despre unele însușiri ale spațiului și timpului*. Autorul face o analiză filozofică a două dintre cele mai de seamă probleme ale fizicii teoretice: problema „cuantificării" spațiului și timpului și problema neconservării parității. Întrucît cu privire la prima din aceste probleme Aronov a publicat un articol în revista *Voprosî Filosofii*, ne vom limita la o singură observație. De fapt însuși termenul de „cuantificare" a spațiului și timpului nu este exact. El ne face să credem în existența „cuantelor" spațiului și timpului, în existența unor durate și întinderi minimale din care se compune structura de spațiu și timp a lumii. De fapt aceste „bucățele", aceste părți minime de spațiu și timp nu există. Esența ipotezei discontinuității spațiului și timpului constă în aceea că în domeniul ultramicrolumii însușirile obiectelor materiale sînt în așa fel încît întinderea lor și de asemenea durata proceselor schimbării lor nu pot fi mai mici decît anumite mărimi constante (mai exact încă nedeterminate). Abstracție de la aceste însușiri specifice ale corpurilor materiale este presupunerea structurii discontinue a spațiului și timpului în microlume, „cuantificarea" spațiului și timpului. În principiu schimbarea însușirilor spațiului și timpului nu poate însemna nimic altceva decît schimbarea însușirilor obiectelor materiale.

Această teză stă la baza cercetării de către autor a neconservării parității în interacțiunile „slabe". După cum se știe după descoperirea neconservării parității în dezintegrările K și B unii au început să susțină că acest fenomen specific se datorește absenței simetriei spațiului în microcosmos, ceea ce împreună cu teza despre izotropia deplină a spațiului (conservarea momentului) a dus la unele concluzii paradoxale. Autorul arată și demonstrează că acest punct de vedere izvorăște dintr-o înțelegere greșită a legăturii dintre proprietățile spațiului și proprietățile sistemelor materiale. În fizica contemporană se acceptă (cu referire la teorema lui Neter) că legile conservării sînt rezultatul proprietăților generale ale spațiului și timpului și că de aceea proprietățile spațiului și timpului condiționează proprietățile mișcării materiei. Dar astfel de concluzii nu rezultă din teorema lui Neter. Această teoremă arată numai existența unei corespondențe univoce a proprietăților spațiului și timpului cu legile conservării mișcării. Însă din faptul că pe baza proprietăților spațiului și timpului se poate judeca asupra proprietăților mișcării sistemelor materiale, nu rezultă logic că acestea din urmă sînt determinate de cele dintîi. Dimpotrivă. Tocmai

proprietățile mișcării și ale interacțiunii sistemelor materiale determină și caracteristicile spațio-temporale ale acestora. Prin urmare asimetria de mai sus a spațiului față de inversiune este rezultatul unor particularități necunoscute pînă acum ale interacțiunii obiectelor materiale în microcosmos. Proprietățile spațiului și timpului sînt proprietățile spațio-temporale ale corpurilor și proceselor materiale. Această teză fundamentală a materialismului dialectic este confirmată în întregime și pe deplin de știința contemporană.

În perioada considerată, în cadrul Facultății, au fost susținute cîteva disertații de materialism istoric. Printre ele citățm *Caracterul legilor economice, particularitățile cunoașterii și folosirii lor* de Golota A. I., *Dreptul sovietic ca element al suprastructurii socialiste* de Morozov V. N., *Contradicțiile de clasă în dezvoltarea democrației populare în Cehoslovacia și căile de înlăturare ale acestora* de Pruha M., *Despre concordanța dintre relațiile de producție și caracterul forțelor de producție* de Deriugin A. M. În ultima lucrare autorul pune problema conținutului concordanței relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție ca o stare determinată a producției. Analizînd această problemă privitor la formațiile social-economice antagoniste, autorul constată că aici conținutul intern al concordanței dintre relațiile de producție și caracterul forțelor de producție este corespondența dintre situația socială a oamenilor muncii și cerințele dezvoltării uneltelor de producție. În capitolul II disertantul analizează amănunțit concordanța dintre relațiile de producție și caracterul forțelor de producție în societatea socialistă.

În domeniul tematicii materialismului istoric se găsesc și lucrări de estetică. În disertația lui Seghida N. I. sînt analizate căile și metodele de acțiune social-estetică a artei sovietice în perioada construirii desfășurate a comunismului. Titlul disertației, *Problema frumosului și importanța ideologico-educativă a artei sovietice* subliniază că rezolvarea problemei frumosului are o legătură directă cu determinarea funcțiilor sociale ale artei. În literatura estetică sovietică există două puncte de vedere extreme asupra interpretării frumosului în realitate. Unii cercetători afirmă că însușirile estetice există obiectiv în mod analog cu cele fizice, biologice și alte însușiri ale corpurilor. Autorul obiectează împotriva unei astfel de rezolvări și arată că în obiectele înseși, pe care noi le numim frumoase, nu există nici un atom de frumusețe. Alții reduc însușirile estetice ale lucrurilor numai la forma de exprimare a conținutului lor social. Autorul respinge pe drept cuvînt această poziție subiectivă. Rezolvarea problemei frumosului trebuie căutată pe calea recunoașterii unității dialectice dintre obiectiv și subiectiv. Însușirile estetice ale obiectelor ies la iveală numai în raporturile lor cu viața umană și nu pot fi dezvăluite independent de om și de esența lui. Însă — și acest lucru este foarte important — atitudinea estetică a oamenilor față de realitate nu este determinată numai de legile esenței umane dar și de legile obiectelor înseși. În contemplarea estetică omul traduce armonia obiectivă a naturii în limbajul său propriu. Autorul subliniază caracterul istoric al capacităților estetice ale omului și condiționarea lor în ultimă instanță de activitatea practică-materială. Disertantul analizează amănunțit trăsăturile esențiale ale frumosului și îl definește pe acesta din urmă ca o perfecțiune a lucrurilor și fenomenelor valoroase pentru noi din punct de vedere obiectiv. Trebuie să subliniem că această definiție nu este perfectă deoarece noțiunea de frumos este definită prin noțiunea mult mai largă de perfect, și deoarece leagă noțiunea frumosului de noțiunea folosului social și îi pune o amprentă de ideal și irealizabil.

Sprijinindu-se pe cercetarea frumosului în realitate, autorul trece la analiza idealului estetic, la studierea acțiunii emoționale a imaginilor artei. Se subliniază importanța morală a frumosului în artă.

Un interes deosebit prezintă cercetarea lui Iun-Sen-Ho, *Unele probleme ale tragicului ca o categorie a esteticii*. În literatura noastră acestei categorii nu i se acordă locul cuvenit, deoarece se socotește, probabil, că tragicul nu este tipic pentru societatea socialistă. Carac-

terul limitat şi dăunător al acestei poziţii pentru dezvoltarea artei sub toate aspectele ei, este evident.

Autoarea arată că în estetica marxistă studierea categoriei tragicului este indisolubil legată de analiza bazelor sociale ale tragediei în realitate şi în artă. Însăşi tema tragicului capătă un nou răsunet, apare ca una dintre cele mai înalte manifestări ale eroicului. Şi aici noi vedem schimbarea portretului psihologic al eroului tragediei. Lui nu-i este specifică o înţelegere tragică a lumii. El nu este o jucărie oarbă în mîinile destinului, ci un luptător. Termenul „tragedia optimistă" exprimă cît se poate de bine ceea ce caracterizează tragedia în arta realismului socialist. În lucrare se arată că şi în societatea comunistă va rămîne loc pentru tragic, deoarece şi lupta omenirii cu natura nu este cîtuşi de puţin lipsită de elemente de tragism după cum nu sînt lipsite de acesta nici relaţiile personale dintre oameni.

În disertaţia lui Iun-Sen-Ho se acordă un loc important istoriei problemei, criticii teoriei tragicului în estetica burgheză contemporană, este analizată problema tragicului în literatura Uniunii Sovietice şi a ţărilor de democraţie populară. O importanţă deosebită o are împrejurarea că disertanta cunoscînd limbile chineză, coreană şi japoneză, pune în circulaţie o serie de texte ştiinţifice interesante, inaccesibile nouă, pînă acum.

Strîns legate de materialism dialectic şi istoric sînt disertaţiile asupra istoriei filozofiei marxist-leniniste. În ele se arată apariţia şi dezvoltarea concepţiilor materialist-dialectice în anumite probleme, se studiază lupta lui K. Marx, Fr. Engels şi V. I. Lenin împotriva denaturărilor burgheze şi revizioniste ale marxismului. În legătură cu aceasta putem numi lucrările lui L. G. Gorşcova *Dezvoltarea de către F. Engels a materialismului istoric în anii 1890—1895*, a lui V. C. Cheşelava *Critica făcută de K. Marx metodei hegeliene a construcţiei speculative* (1845—1847), a lui R. P. Satina, *Criticarea făcută de V. I. Lenin a „căutătorilor de dumnezeu"*, a lui L. V. Scvorţov *Dezvoltarea de către V. I. Lenin a învăţăturii marxiste despre practică şi rolul ei în procesul cunoaşterii* şi altele.

O mare atenţie se acordă pregătirii specialiştilor în domeniul criticii filozofiei burgheze contemporane. În această privinţă este interesantă disertaţia lui A. S. Bogomolov *Teoriile „evoluţiei creatoare" în filozofia anglo-americană contemporană*. Autorul se ridică împotriva punctului de vedere după care în filozofia şi sociologia burgheză domină concepţiile unui evoluţionism plat, care-şi trage proveniență de la Spencer. În disertaţie se arată că încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea ideile lui Spencer au fost supuse unei aspre critici şi evoluţionismul plat a încetat să existe ca un sistem filozofic unitar şi închegat. Au apărut noi concepţii evoluţioniste legate de ideea continuităţii dezvoltării, care au căpătat o răspîndire relativ largă după apariţia cărţii lui H. Bergson *Evoluţia Creatoare* (anul 1907). Disertaţia este dedicată tocmai analizei critice a unora dintre aceste concepţii.

A. S. Bogomolov se opreşte amănunţit asupra caracterizării evoluţiei emergente, legate mai întîi de toate de numele lui S. Alexander. Noţiunea fundamentală a acestei teorii este aceea de „emergenţă", adică cazul de apariţie a unei calităţi noi cînd ea nu poate fi prevăzută de o cunoaştere precedentă. Asupra raportului dintre teoria evoluţiei emergente şi materialismul dialectic, în filozofia burgheză există două puncte de vedere. Unii socotesc că această teorie rezolvă cu succes o problemă a filozofiei marxiste ca trecerea cantităţii în calitate. Alţii merg încă mai departe şi privesc teoria evoluţiei emergente şi materialismul dialectic ca variantă a „materialismului emergent". Disertantul arată atît falsitatea primei concepţii cît şi a celeilalte. Caracterul idealist al filozofiei lui Alexander devine evident cînd el determină forţa motrică a dezvoltării ca un impuls, ca o tendinţă imaterială. Pe acelaşi plan idealist rezolvă Alexander şi problema naturii realităţii. Importanţa indicării esenţei idealiste a teoriei evoluţiei emergente este determinată prin aceea că unii filozofi-marxişti socotesc filozofia

lui Alexander materialistă în esenţă. Mai departe autorul analizează critic filozofia lui A. Whiteheed şi naturalismul evoluţionist al lui R. Sellars. Se arată că filozofia lui Whiteheed duce făţiş la dumnezeu, la idealismul obiectiv de nuanţă platoniciană. În ceea ce priveşte teoria lui Sellars, într-o serie de probleme ea se apropie de materialismul dialectic.

Pentru toate variantele teoriei „evoluţiei creatoare" este comună abordarea metafizică a dezvoltării, absolutizarea schimbărilor calitative, o anumită limitare a capacităţilor cunoaşterii umane.

Este interesantă de asemenea şi disertaţia lui A. F. Zotov, *Inconsistenţa ştiinţifică şi esenţa reacţionară a orientării neorealiste în filozofia burgheză contemporană* (după exemplul „ontologiei critice" a lui Hartman). Autorul demonstrează netemeinicia încercărilor lui N. H. Hartman de a înfăţişa sistemul său filozofic, ca o „filozofie a ştiinţei", care se găseşte înafara materialismului şi idealismului. De fapt însă, recunoscînd lumea ideală a esenţelor ca fiind ontologic primară, Hartman se situează net pe poziţiile idealismului. În teoria cunoaşterii, Hartmann se situează pe poziţii semimistice privind cunoaşterea obiectelor ca rezultat al procesului imanent al cunoaşterii.

În concluzie, ţinem să arătăm că majoritatea disertanţilor îmbină cu măiestrie analiza teoretică cu aprecierea politică a unor anumite fenomene ideologice; dau o critică desfăşurată a revizionismului filozofic contemporan; folosesc realizările ştiinţelor naturii. Exigenţele manifestate astăzi faţă de disertaţiile de doctorat şi de candidat sînt absolut necesare. Ele contribuie la creşterea nivelului politic şi teoretic al lucrătorilor pe frontul ideologic şi prin aceasta la creşterea conştiinţei întregului popor — fapt care constituie o condiţie importantă a construirii cu succes a comunismului.

Alexandr Bovin (U.R.S.S.)

PROBLEMA CONTRADICŢIILOR PERIOADEI DE TRECERE LA SOCIALISM ÎN DEZBATEREA FILOZOFILOR DIN R.D.G.

Nu demult la Institutul de filozofie al Universităţii Humboldt din Berlin a avut loc o dezbatere ştiinţifică cu tema: caracterul şi modul învingerii contradicţiilor în perioada luptei pentru victoria socialismului. Acestei discuţii îi vor urma altele, pe teme de mare actualitate, contribuind la generalizarea filozofică a experienţei revoluţionare a R.D.G. pe drumul socialismului.

Ca bază pentru discuţii a servit referatul elaborat de Wolfgang Eichhorn, care a fost trimis dinainte instituţiilor invitate (Institutele de filozofie şi de ştiinţe sociale ale Universităţilor din R.D.G. precum şi institutelor şi şcolilor de partid din Berlin) şi altor invitaţi.

Relatarea semnată de Frank Rupprecht în *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, nr. 1/1959 prezintă pe scurt tezele referatului şi problemele cele mai importante ale dezbaterii. Tezele pot fi grupate în 3 grupe:

1. Învăţătura marxist-leninistă despre caracterul contradictoriu al dezvoltării sociale — învăţătură critică şi revoluţionară — ca armă importantă în mîinile partidului.

2. Contradicţia fundamentală în întreaga Germanie şi contradicţiile de clasă ale perioadei de trecere de la capitalism la socialism în R.D.G.; caracterul acestor contradicţii şi lupta pentru învingerea lor.

3. Noi probleme în legătură cu contradicţiile dialectice în perioada luptei pentru victoria socialismului.

Pentru buna desfăşurare a lucrărilor s-a stabilit ca în dezbaterile conferinţei, la care au luat parte peste 100 de invitaţi, să fie ridicate asemenea probleme care să dezvăluie şi să explice procesele economice, politice, ideologice care se desfăşoară în Germania şi perspectivele luptei pentru pace, socialism şi renaşterea unei Germanii unite, democratice.

În teze s-a subliniat în mod deosebit unitatea filozofiei materialist-dialectice cu politica partidului și sarcina principală a filozofilor din R.D.G. de a explica bazele filozofice ale politicii partidului și guvernului și de a ajuta astfel clasei muncitoare și tuturor oamenilor muncii, să înțeleagă mai bine și să poată înfăptui politica partidului de construire a socialismului.

O mare importanță pentru politica partidului în perioada de trecere de la capitalism la socialism în R.D.G. o are modul dialectic de a cerceta contradicțiile care acționează în această perioadă — de a nu face din deosebirea între contradicțiile antagoniste și neantagoniste o schemă metafizică, abstractă, ci de a arăta că ambele feluri de contradicții pot să se influențeze, să se întrepătrundă — iar anumite contradicții, în anumite condiții, se pot transforma unele în altele. Pentru a demonstra această teză se dă ca exemplu contradicția dintre sat și oraș care în perioada de trecere de la capitalism la socialism pierde caracterul antagonic pe care l-a avut în orînduirea capitalistă.

În același timp se arată că nu trebuie uitat faptul că dușmanul de clasă, luptînd împotriva politicii de construire a socialismului, caută prin diferite uneltiri și prin diversiune ideologică să ascută contradicțiile neantagoniste și să le transforme în contradicții antagoniste. Participanții la discuții nu au fost de acord cu propunerea făcută de W. Eichhorn de a transpune noțiunile „antagonist" și „neantagonist" asupra metodelor de rezolvare a diferitelor contradicții.

În referat ca și în dezbateri, în legătură cu primul grup de probleme, au fost combătute tezele revizioniste cu privire la problema contradicțiilor — care încearcă în primul rînd să *estompeze contradicția antagonică* fundamentală între capitalism și socialism în perioada de trecere — și s-a arătat necesitatea luptei pentru zdrobirea definitivă a revizionismului.

În ceea ce privește cel de-al doilea grup de probleme, chestiunea principală care s-a ridicat a fost aceea de a se cerceta în lumina materialismului dialectic și istoric sistemul concret al contradicțiilor sociale și pe această bază de a determina contradicția fundamentală, hotărîtoare, dominantă, de a dezvălui raportul dintre aceasta și celelalte contradicții. Participanții s-au referit în această privință la tezele despre contradicțiile sociale cuprinse în raportul tov. Walter Ulbricht la recentul Congres al P.S.U.G.

O însemnătate hotărîtoare pentru construirea socialismului în R.D.G. o are cunoașterea relațiilor între acțiunea contradicției fundamentale care există în toată Germania între forțele socialismului și forțele imperialismului și acțiunea contradicțiilor interne ale procesului construcției socialiste, care există în interiorul R.D.G. Aceasta cu atît mai mult cu cît forțele imperialiste din R.F.G. se străduiesc să exagereze, să complice în mod artificial, să ascută atît antagonismele cît și contradicțiile interne neantagoniste din R.D.G., să atîțe intenționat lupta de clasă în R.D.G. și să pună la cale provocări. Acest fapt determină ca în cercetarea și analizarea acțiunii și rezolvării oricărei contradicții în R.D.G. să se țină seama de influența contradicției fundamentale; în același timp s-a subliniat că trebuie studiat în ce mod rezolvarea contradicțiilor din R.D.G. contribuie la rezolvarea contradicției fundamentale pe întreaga Germanie între socialism și imperialism. Rezolvarea justă și cu succes a contradicțiilor care apar în R.D.G., se spune în teze, favorizează lupta împotriva dușmanului principal, pentru rezolvarea contradicțiilor fundamentale antagoniste în întreaga Germanie, căci rezolvarea contradicțiilor care constituie forța motrice internă a procesului construcției socialismului duce la întărirea R.D.G., bastionul tuturor forțelor iubitoare de pace în lupta pentru renașterea națională a Germaniei ca stat național, iubitor de pace. Succesele construcției socialiste în R.D.G. reprezintă cea mai convingătoare dovadă pentru întregul popor muncitor a superiorității socialismului asupra capitalismului.

În continuare se arată că datorită condițiilor specifice din R.D.G., raporturile dintre contradicțiile antagoniste și neantagoniste sînt deosebit de complexe.

Pe de o parte, contradicțiile din R.D.G. se deosebesc de contradicțiile din societatea socia-

listă deja construită. Societăţii socialiste îi sînt proprii numai contradicţii interne neantagoniste; în R.D.G. mai există încă proprietate privată asupra mijloacelor de producţie, rămăşiţe ale exploatării capitaliste şi ale claselor exploatatoare şi unelte ale acestora; contradicţia antagonică dintre acestea şi socialism în R.D.G. se împleteşte strîns şi profund cu contradicţia antagonistă fundamentală din întreaga Germanie. Pe de altă parte, apar noi contradicţii care nu au caracter antagonic.

Totodată se face o deosebire principială între contradicţiile din R.D.G. şi contradicţiile din Germania occidentală.

Această deosebire este subliniată din mai multe puncte de vedere, printre care: deosebirea constă în faptul că în R.F.G., puterea de stat este în mîinile forţelor imperialiste şi contradicţiile antagoniste nu se pot rezolva în cadrul acestei orînduiri. În R.D.G., dimpotrivă orînduirea de stat socialistă întruchipează ea însăşi nou, viitorul socialist, care nu frînează dezvoltarea ci o stimulează, luptă activ pentru rezolvarea contradicţiilor în favoarea noului; înafara contradicţiei antagoniste dintre rămăşiţele capitalismului şi socialism în perioada de trecere, în R.D.G., celelalte contradicţii, neantagoniste, nu exprimă, ca în Germania occidentală, divergenţe de clasă de neîmpăcat, ci dimpotrivă au la bază comunitatea indiscutabilă de interese fundamentale dintre clasa muncitoare, ţărănimea muncitoare şi ceilalţi oameni ai muncii; în Germania democrată, rezolvarea contradicţiilor şi implicit progresul social are loc prin lupta conştientă a maselor muncitoare sub conducerea partidului clasei muncitoare. Toate aceste deosebiri arată superioritatea orînduirii socialiste.

În ceea ce priveşte partea a treia a tezelor, s-a acordat o atenţie deosebită în discuţii problemei formării conştiinţei socialiste a oamenilor muncii, a educării lor socialiste — subliniindu-se necesitatea învingerii contradicţiilor dintre noile relaţii de viaţă socialiste şi influenţele şi rămăşiţele burgheze în conştiinţa oamenilor, pentru dezvoltarea socialismului pe mai departe în R.D.G. Transformarea conştiinţei tuturor păturilor poporului înseamnă de fapt înfăptuirea revoluţiei socialiste în domeniul ideologiei şi culturii. Aceasta presupune, printre altele, răspîndirea multilaterală a concepţiei materialist-dialectice şi înlăturarea rămăşiţelor conştiinţei burgheze din capetele oamenilor, combaterea moralei burgheze şi a obiceiurilor de viaţă din timpul capitalismului şi dezvoltarea moralei socialiste etc.

Între rămăşiţele mentalităţii burgheze şi noua atitudine socialistă faţă de muncă sînt contradicţii a căror rezolvare contribuie la eliberarea tuturor capacităţilor creatoare ale omului, şi deci la dezvoltarea forţelor de producţie.

În încheierea articolului se arată că în cadrul discuţiilor s-a insistat prea puţin, din păcate, tocmai asupra problemelor legate de învingerea contradicţiilor din caracterul muncii — sperîndu-se ca publicarea ulterioară în revistă să genereze dezbateri şi asupra acestei probleme.

În cuvîntul de încheiere, Wolfgang Eichhorn a combătut teza falsă după care noua existenţă socială ar provoca în mod spontan o nouă conştiinţă, care n-ar fi nici o conştiinţă socialistă, nici o rămăşiţă a vechii conştiinţe mic-burgheze, ci un element primitiv al noii conştiinţe socialiste. Eichhorn a arătat că nu sînt decît două ideologii — burgheză şi socialistă — cale de mijloc nu există. Sarcina constă în educarea conştiinţei socialiste şi învingerea, nimicirea vechilor concepţii burgheze şi a rămăşiţelor sale în conştiinţa oamenilor.

E. Dufescu

CE OPUN MARXISMULUI ANTIMARXIŞTII CONTEMPORANI

Nici un gînditor nu poate sări în lături din bătaia intereselor politice ale clasei sociale căreia îi aparţine.

Obiectivitatea ştiinţifică nu se obţine prin ignorarea intereselor de clasă care determină o concepţie despre lume, ci prin adu-

cerea lor la lumina imparțială a luciditații științifice, care le confruntă cu legile obiective ale desfășurării istorice.

Numai marxiștii sînt capabili de o asemenea luciditate științifică, deoarece numai interesele clasei muncitoare corespund întru totul sensului în care se desfășoară însăși istoria. Ideologii unei clase fără viitor sînt angajați să ascundă interesele de clasă care îi întorc cu spatele la realitate și la adevăr.

Marxiștii însă n-au de ce să ascundă interesele de clasă care îi însuflețesc. Țelurile clasei muncitoare nu sînt altceva decît modalitatea ideologică prin care acționează însăși cauzalitatea socială. Concepția despre lume a clasei muncitoare oglindește legitatea istoriei. Prin conștiința clasei muncitoare — singura clasă consecvent revoluționară — istoria omenirii a izbutit să se cunoască pe ea însăși, sporindu-și, astfel, în mod considerabil, ritmul ei de dezvoltare. Istoria însăși a determinat făurirea marxismului, și făurindu-l, ea a săltat pe o treaptă calitativ superioară a dezvoltării ei : era conștientă a istoriei umane. Pînă la crearea marxismului și a partidului clasei muncitoare societatea umană n-avea cum să se dezvolte altfel decît spontan. Prin crearea marxismului a devenit posibilă construirea conștientă a societății umane. Cu ajutorul marxismului, oamenii devin în stare să domesticească și dezvoltarea socială.

Construirea comunismului în Uniunea Sovietică și a socialismului în țările de democrație populară constituie o dovadă incontestabilă a acestui adevăr.

Marxismul este deci *singura* concepție despre lume riguros științifică. De aceea, dezvoltarea filozofiei înseamnă, de la apariția marxismului, dezvoltarea continuă a marxismului. Drumul spre adevărul absolut coincide cu dezvoltarea neîncetată a marxismului.

Iată de ce expresia „depășirea marxismului" este tot atît de contradictorie ca și expresia „înaintarea înapoi". Marxismul trebuie dezvoltat, nu depășit. Orice depășire a marxismului înseamnă o întoarcere la idealism și la metafizică. „Depășirea" lui Marx de către filozofii burghezi echivalează cu depășirea viitorului de către trecut.

Dacă în vremea lui Marx își mai îngăduiau anumite tendințe materialiste, iar în timpul lui Lenin mai cochetau cu dialectica, astăzi, filozofii burghezi se zbat să tragă filozofia înapoi la idealism și la metafizică. Reiese limpede aceasta și din felul în care se înverșunează mereu să-l „depășească" pe Marx. Pentru ei, originalitatea în creația filozofică nu poate exista decît înafara marxismului. Falsa lor originalitate dovedește însă că înafara marxismului nu mai există astăzi decît filozofia trecutului și că adevărata originalitate în filozofie nu poate fi atinsă altfel decît prin dezvoltarea marxismului. Dorind să demonstreze că numai anti-marxiștii îl pot înțelege exhaustiv pe Marx, colaboratorii numărului 45—46 al publicației *Revue internationale de philosophie* — „închinat" în întregime lui Karl Marx — încearcă să „depășească" marxismul de pe pozițiile învechite ale filozofiei burgheze, de mult depășite de către marxism.

„Este totuși necesar — pretinde Leopold Flam — să se studieze Marx în mod obiectiv, însă nu pentru a-l maimuțări, ci pentru a-l depăși, și prin aceasta va rămîne viu" [1]. Cîteva pagini mai departe, același autor pretinde în continuare : „Am semnalat deja acest fenomen remarcabil că actualmente studii marxiste de mare valoare emană de la ne-marxiști" [2].

Este adevărat că, în trecut, pe un anumit filozof îl înțelegeau mai bine adversarii care ajunseseră la o poziție filozofică superioară, decît adepții, care rămîneau închiși în interiorul sistemului său de gîndire. Dar, de la apariția marxismului orice poziție superioară în filozofie aparține, în mod firesc, *tot* marxismului și nu se mai poate ivi înafara lui.

Marxismul este singurul sistem în stare să se autocunoască și deci să se autodezvolte

---

[1] Leopold Flam, *Etudes sur Marx*, în *Revue internationale de philosophie*, 45—46, p. 330.

[2] *Ibidem*, p. 346.

în strînsă legătură cu dezvoltarea însăși a vieții, a practicii social-istorice.

Adversarii marxismului, din care își extrag veninul toți revizioniștii contemporani, nu pot vorbi decît în numele trecutului. Antimarxiștii nu pot ocupa decît poziții calitativ inferioare marxismului. A fi antimarxist înseamnă a fi, în același timp, potrivnic adevărului.

Că este așa, o dovedesc, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate studiile adunate în acest faimos număr din *Revue internationale de philosophie*, consacrat „desmarxizării" marxismului. Colaboratorii acestui număr vor un „marxism" în ediție proprie, care să renunțe, cel puțin, la spiritul de partid și la teoria leninistă a reflectării, un „marxism", care să fie o combinație *complementară* între pragmatism și pozitivism.

„Marxismul — decide Lucien Goldmann — *este mai întîi* o atitudine practică în fața vieții ... Pentru a judeca valoarea unei acțiuni, a unei instituții, socialistul va lua întotdeauna ca criteriu faptul dacă ea este favorabilă sau defavorabilă ... luptei pentru socialism ..."[1].

Spunînd numai o jumătate de adevăr, Goldmann ascunde coincidența dintre partinitatea comunistă și obiectivitatea științifică și reduce marxismul la pragmatism.

Marxismul este, *înainte de toate*, singura concepție riguros științifică despre lume, și nu numai „o atitudine practică". Nu poate exista practică revoluționară fără teorie revoluționară. Marxiștii consideră, într-adevăr, că teoria este subordonată practicii, dar prin aceasta teoria nu se dizolvă în practică. Transformarea practică a naturii și societății presupune reflectarea teoretică, riguros exactă, a legilor de dezvoltare a naturii și societății.

Este profund adevărat că punctul de vedere al partidului clasei muncitoare constituie pentru marxiști criteriul suprem de apreciere a valorilor din vremea noastră, dar acest punct de vedere nu este un criteriu pragmatic, adică unul din nenumăratele criterii posibile, ci un criteriu profund științific, adică singurul valabil, deoarece oglindește însuși sensul adînc al dezvoltării societății contemporane.

Goldmann vorbește și el despre legătura dintre teorie și practică. „Nu există cooperație decît acolo unde există gîndire și invers" [2], scrie el. Dar împinge în umbră esențialul: legătura dintre gîndire și realitatea asupra căreia se exercită practica. Practica este legătura materială și vie dintre realitate și teorie. Generalizînd practica, teoria izbutește să reflecte însăși realitatea asupra căreia s-a exercitat practica.

Cine izolează practica și teoria de realitate nu mai poate înțelege nici unitatea dialectică dintre teorie și practică. Teoria se naște din practică și slujește practicii. Însă în vreme ce practica *determină* teoria, teoria *condiționează* practica. Unitatea dialectică dintre teorie și practică constă în faptul că ele sînt cele două laturi, deopotrivă de contradictorii și de inseparabile, ale oricărei activități umane. Contradicția dialectică dintre teorie și practică este aceea care împinge mereu înainte, spre adevărul absolut, cunoașterea umană.

În concepția lui Goldmann, teoria și practica sînt eterogene și stau una lîngă alta. Cine nu vrea să înțeleagă faptul că practica acționează cu eficacitate asupra individualității lucrurilor, numai în lumina teoriei care le oglindește generalitatea, nu mai poate înțelege nici modul în care teoria se formează în practică și călăuzește practica și nici locul pe care îl ocupă în șirul nesfîrșit al adevărurilor relative așa-numitele „adevăruri eterne" „... umanismul materialist și dialectic — ezită Lucien Goldmann — reducînd la minimum numărul „adevărurilor eterne" și reducînd „eternitatea" lor la limitele istoriei umane, nu le neagă totuși în întregime" [3].

Ezitarea lui Goldmann este explicabilă. În „marxismul" său propriu, nu prea mai au

[1] Lucien Goldmann, *Le materialisme dialectique est-il une philosophie?* în *Revue internationale de philosophie*, 45—46, p. 257.

[2] *Ibidem*, p. 259.

[3] L. Goldmann, *op. cit.*, p. 253.

ce căuta „adevărurile eterne". În marxismul marxiștilor, ele își au însă locul lor.

O însușire sau o relație din realitatea obiectivă este cu atît mai stabilă, cu cît este mai generală; este firesc, deci, ca un adevăr să fie cu atît mai stabil, cu cît însușirea sau relația pe care o oglindește este mai generală. Adevărurile care oglindesc cele mai generale însușiri și relații sînt *eterne*. Categoriile și legile materialismului-dialectic sînt eterne. Dar eternitatea lor n-are rădăcinile înfipte în cer, ci în pămînt. Ea este rezultatul maximei generalizări. Însă în raport cu adevărul absolut, care oglindește infinitatea însușirilor și relațiilor esențiale din realitatea obiectivă, adevărurile eterne sînt și ele tot relative.

Că Lucien Goldmann contestă teoria marxist-leninistă a reflectării și obiectivitatea științifică a partinității comuniste reiese și din faptul că pentru el o ideologie nu este nimic altceva decît „sublimarea" teoretică a unor interese de grup sau de clasă. „Fenomenul care corespunde pe plan social refulării este ideologia" [1], scrie el.

Marxism-leninismul nu este însă numai expresia teoretică a intereselor clasei muncitoare, ci fiind *ideologia clasei muncitoare*, el *reflectă legitatea istoriei*.

Goldmann minte cînd afirmă că „... istoria societăților occidentale arată de 80 ani nu, după cum spera Marx, un mers către o conștiință crescîndă a clasei muncitoare, ci, dimpotrivă, o reîntărire a „ideologiilor temporare" [2].

Într-un moment în care marxism-leninismul, însușit de sute de milioane de oameni ai muncii, a devenit o uriașă forță materială care făurește o lume nouă, Goldmann nu vede decît „ideologiile temporare" ale cîtorva perechi de filozofaștri occidentali.

Antimarxiștii contemporani se înverșunează, îndeosebi, împotriva caracterului militant al marxismului. „Marele «viciu» și marea slăbiciune a gîndirii lui Marx — scrie Leopold Flam — este că ea voia să schimbe lumea și nu numai să interpreteze lumea" [3].

Flam îi reproșează lui Marx cel mai mare merit al marxismului: descoperirea unității dialectice dintre teorie și practică. El numește dogmatism hotărîrea marxiștilor de a construi societatea comunistă, cerută de legile obiective ale istoriei, descoperite de Marx.

Dar ce anume opune Leopold Flam „dogmatismului" marxist? Deznădejdea! „Știința contemporană — conchide el — a ajuns să constate că nu cunoaștem nimic despre natură" [4]. Și cu atît mai mult despre societate, sugerează el.

Filozoful american T. D. Weldon se exprimă mai pe șleau: „Eu pot fi convins foarte bine de argumentele lui Marx că socialismul trebuie să survină în cele din urmă; dar eu pot fi, de asemenea, convins că venirea lui este un lucru rău, pe care trebuie să-l amîn cît se poate de mult, ca moartea" și „... nici un argument adus de Marx nu este destul de bun spre a mă convinge că a gîndi în felul acesta este rău" [5].

Există totuși un argument în stare să convingă pe orice om de bună credință că „a gîndi în felul acesta este rău". Aprecierea obiectivă a răului nu se află nici la discreția oricărui individ și nici la discreția oricărei clase. Relativitatea răului nu constă în faptul că ceea ce este rău pentru cineva, poate fi bine pentru altcineva, ci în faptul că răul se realizează totdeauna în mod istoric, că ceea ce a fost un bine, într-un anumit moment al istoriei, poate deveni un rău, într-un alt moment al istoriei. Rău este tot ceea ce frînează mersul progresiv al omenirii. Rău este și a gîndi în felul lui T. D. Weldon.

Numai partinitatea comunistă se bucură de obiectivitate științifică. Partinitatea [6] lui Weldon este numai cinism.

★

[1] L. Goldmann, *op. cit.*, p. 260.
[2] *Ibidem*, p. 261.
[3] Leopold Flam, *op. cit.*, p. 330.
[4] *Ibidem*, p. 326.
[5] T. D. Weldon, *The Union of Theory and Practice*, în *Revue internationale de philosophie*, 45—46, p. 286.
[6] De altfel, el încearcă să-i calmeze pe oamenii de afaceri, asigurîndu-i că socialismul

Leopold Flam, Lucien Goldmann, Alfred Stern, T. D. Weldon, H. B. Acton, Herbert Lamm și Jean Desanti au căzut cu toții de acord că teoria reflectării este o naivitate a veacurilor trecute și că marxismul, dacă vrea să rămînă viu, trebuie să se lase „depășit" de către pragmatism și pozitivism. Este adevărat că, uneori, se mai aude cîte un glas dreptcredincios, care consideră că „noțiunea de muncă la Marx este o secularizare a ideii de dumnezeu" [1] — ascunzînd faptul istoric că ideea de dumnezeu provine din divinizarea capacității exploatatorului de a porunci să se facă ceva — sau cîte un glas existențialist, care avertizează că „deoarece «marxiștii» au înlăturat orice trăit (adică gîndirea concretă, individuală și deci liberă), marxismul s-a scleroza t" [2], dar, în general, antimarxiștii contemporani îi opun marxismului, îndeosebi, pragmatismul și pozitivismul.

„Pragmatismul — revelează Alfred Stern — nu este deloc o invenție a filozofilor americani Charles Peirce și William James, ci el a fost întemeiat cu o jumătate de veac înaintea lor de către Karl Marx [3]. Alfred Stern creează impresia că nici nu există vreo deosebire esențială între marxism și pragmatism. „Dovada marxistă că putem cunoaște lumea așa cum este ea — afirmă Stern — nu e deci decît o dovadă pragmatică și nicidecum o dovadă teoretică" [4]. În concepția lui Stern, teoria și practica sînt absolut eterogene, iar legătura dintre ele se reduce la un simplu contract convențional. Stern nu vrea să vadă dialectica procesului cognitiv prin care practica se transformă în teorie, iar teoria se transformă în practică. După părerea lui „... dincolo de cunoașterea noastră nu avem nimic cu care să putem compara această cunoaștere". Din teoria științifică nu mai rămîne decît un sistem simbolic cu ajutorul căruia ne organizăm, cît mai comod posibil, percepțiile și activitățile noastre. „După părerea mea — scrie Stern — succesele practice ale operațiilor noastre asupra lucrurilor, potrivit ideilor pe care le avem despre ele, nu dovedesc decît o oarecare corespondență între percepțiile noastre și simbolurile prin care ni le reprezentăm în teoriile științifice" [6].

Așadar, succesele practice nu confirmă exactitatea ideilor despre lucrurile transformate, ci potrivirea aproximativă a unui sistem de simboluri cu un anumit complex de senzații.

Cu alte cuvinte, dacă lumea nu este nimic altceva decît ceea ce facem noi din ea, atunci voința magnaților este la fel de legitimă ca și voința popoarelor, iar victoria rămîne să fie decisă de alegerea mijloacelor! ...

Jean Desanti se alătură și el pragmatiștilor atunci cînd discută despre primordialitatea practicii față de teorie fără să mai vadă primordialitatea obiectului față de subiect.

„Aceasta vrea să spună — scrie el — că, dacă adevărul nu există decît prin om, *rădăcina* adevărului se află în afara lui. Omul este o ființă chemată din afară. El este chemat la muncă și la timp. A răspunde la această chemare înseamnă pentru el a-și face totodată

---

nu este chiar atît de științific, după cum pretind marxiștii. „Este penibil de clar că teoria socialismului științific — scrie el — nu-i dă posibilitatea celui care o stăpînește să prezică în detaliu nici o schimbare sociologică. Așadar, ea nu este o teorie în sensul în care astronomia este o teorie ..." (*idem*, p. 284). Într-adevăr, socialismul științific nu poate prezice «în detaliu» cu ce se va ocupa domnul Weldon în societatea socialistă! ... Socialismul științific *prevede* nu *prezice*. Și socialismul științific a prevăzut „numai" revoluțiile socialiste care au eliberat o treime din omenire de sub dominația claselor exploatatoare, — a prevăzut „numai" construirea societății comuniste care este azi în plină desfășurare în U.R.S.S. Asta ca să nu mai amintim de alte asemenea fapte total dezagreabile pentru domnul Weldon.

[1] T. D. Weldon, *op. cit.*, p. 349.

[2] *Ibidem*, p. 328. Pentru o gîndire metafizică, problema este: ori o gîndire concretă, individuală și liberă, ori o gîndire abstractă, socială și dogmatică. Marxismul se bazează însă pe înțelegerea materialist-dialectică a unității contradictorii dintre abstract și concret, individual și social, libertate și necesitate.

[3] Alfred Stern, *Marxisme et relativisme historique*, p. 315.

[4] *Ibidem*, p. 317.

[5] *Ibidem*, p. 317.

[6] *Ibidem*, p. 316.

ființa sa (istoria sa socială) și a ajunge, prin meditație asupra a ceea ce „face", la conținutul existenței care îl cheamă" [1]. Dar ceea ce îi cheamă pe oameni, din afara lor, este, *în ultimă instanță*, nu practica, ci realitatea pe care trebuie să o stăpînească prin practică; iar știința nu este numai rezultatul meditației asupra a ceea ce omul face, ci și rezultatul meditației asupra lucrurilor pe care el le face și le preface.

Dealtfel, Desanti răstoarnă însăși latura ontologică a problemei fundamentale a filozofiei. „Demersul filozofic propriu ontologiei clasice se află inversat, scrie el. Problema este acum: Ce este acest mod de a fi altul decît lumea și pentru cine lumea este un altul? Care este natura legăturii sale cu acest altul? ..." [2].

Deci, după părerea lui Desanti, ontologia trebuie să se ocupe, de acum înainte, nu de tabloul lumii care ne arată cum se mișcă materia și cum începe să gîndească, după cum se exprimă Lenin, ci de raportul dintre om și lumea faptelor sale. „Rădăcina mișcării care poartă omul către adevăr trebuie deci căutată în omul însuși" [3], afirmă el. Pentru un marxist, autodinamica procesului de cunoaștere este alimentată necontenit de contradicția fundamentală dintre obiect și subiect, dintre infinitatea obiectului și caracterul finit al diferitelor cunoștințe despre el, dintre practică și teorie, dintre senzorial și rațional etc ... Munca îi obligă pe oameni să cunoască însăși *realitatea* pe care și-au pus în gînd s-o transforme și nu numai *operațiile* cu ajutorul cărora încearcă s-o transforme. În muncă, oamenii cunosc esențialul din lucrurile asupra cărora acționează. A contesta existența obiectivă a esențialului, a generalului, a necesarului din lucrurile asupra cărora se exercită acțiunea transformatoare a oamenilor, înseamnă a deschide larg porțile în fața arbitrariului și a aventurismului.

„În concluzie — scrie Herbert Lamm — referindu-se la teoriile lui Desanti — se poate spune că Marx este un filozof care are ca principiu activitatea de producție; sau, ceea ce este același lucru, un filozof care «neagă» filozofia în vederea realizării ei în elementul nou al practicii" [4].

Lamm denaturează, în mod grosolan, concepția lui Marx despre rolul practicii în realizarea filozofiei marxiste. Marx neagă filozofia speculativă și contemplativă, idealistă și metafizică, nu orice fel de filozofie; de asemenea, el „neagă" filozofia, în mod dialectic, realizînd-o, așa cum în activitatea umană practica „neagă" teoria în procesul transpunerii teoriei în realitate. Marx se opune tuturor acelora care încearcă să absolutizeze relativa independență a filozofiei față de realitate, dar nu contestă nici o clipă uriașa importanță a filozofiei în procesul de transformare a naturii și societății de către oameni. Pentru el, filozofia marxistă este instrumentul spiritual cu ajutorul căruia proletariatul răstoarnă vechea societate și o construiește pe cea nouă.

În vreme ce Alfred Stern îl consideră pe Marx adevăratul părinte al pragmatismului, H. B. Acton îl privește ca pe unul din înaintașii pozitivismului.

„Am impresia ... — scrie Acton — că Marx era în mod conștient și cu intenție pozitivist... Pozitivismul lui Marx constă în acea respingere a metafizicii *a priori* și acea preferință pentru cercetarea amănunțită a faptelor, care a constituit un element important în gîndirea europeană, de la Bacon încoace" [5].

Este adevărat că marxiștii respectă, într-un mod deosebit, faptele, dar, în opoziție radicală cu pozitiviștii, nu se prosternează în fața lor, așa încît să nu mai vadă legile care le guvernează. Pozitivismul îl îneacă pe cercetător în noianul faptelor. Metafizicii care divinizează generalul, pozitiviștii îi opun o

[1] Jean Desanti, *Historicité et vérité*, în *Revue internationale de philosophie*, 45—46, p. 305.
[2] *Ibidem*, p. 291.
[3] *Ibidem*, p. 290.
[4] Herbert Lamm, *Marx as a Philosopher*, în *Revue internationale de philosophie*, 45—46, p. 248.
[5] H. B. Acton, *Karl Marx's Materialism*, în *Revue internationale de philosophie*, 45 — 46, p. 271.

metafizică înversă care divinizează individualul.

Sînt unii pozitiviști care nu reduc individualul la un complex subiectiv de percepții, ci admit că individualul există obiectiv, dar contestă existența obiectivă a generalului, așa cum fac Jean Piaget, Ferdinand Gonseth și alții. Or, a nu admite existența obiectivă a generalului, înseamnă a nu admite că oamenii pot interveni *planificat* în mersul lucrurilor și al societății.

Așa a apărut concubinajul modern dintre unii savanți burghezi și teologi : primii *descriu*, iar ceilalți, *explică*. Primii descriu individualul, iar ceilalți explică modul în care *generalul* cîrmuiește lumea și nu permite oamenilor să se amestece în treburile sale.

La această diviziune a muncii ideologice din țările burgheze se referă și Mikel Dufrenne cînd scrie că savantul „...elaborează faptele, nu definește normele. Și, de asemenea la rîndul său, tehnicianul : indică mijloacele nu alege scopurile" [1]. Dar nici Dufrenne nu se poate opri să remarce că „... cine nu urmărește decît să dea mijloacele este complice cu acela care alege scopurile ... "[2].

Marxismul respinge izolarea mijloacelor de scopul căruia acestea îl slujesc. Pentru un marxist, mijloacele și scopul formează o unitate dialectică. Marxismul respinge atît machiavelismul — „scopul scuză mijloacele" — cît și bernsteinismul — „mijloacele sînt totul, scopul nu-i nimic".

„Falsificarea din ce în ce mai subtilă a marxismului, adaptarea din ce în ce mai rafinată a teoriilor antimaterialiste la marxism — iată ce caracterizează revizionismul contemporan ..." [3], dezvăluia Lenin, acum o jumătate de veac, în nemuritoarea sa operă : *Meterialism și empiriocriticism.*

Un lucru este limpede. Filozofii burghezi nu mai pot nici să ignoreze marxismul și nici să-l strecoare printre celelalte școli post-hegeliene. Ei își concentrează toate forțele lor împotriva marxismului. Înainte de cel deal doilea război mondial, o publicație ca *Revue internationale de philosophie* n-ar fi consacrat un număr întreg lui Karl Marx.

Henri Wald

BERTRAND RUSSEL ÎMPOTRIVA RELIGIEI

În filozofia idealistă contemporană își face tot mai mult loc fideismul fățiș, întoarcerea spre ideologia cea mai reacționară — aceea a bisericii catolice din evul mediu. În acest sens o pondere sporită în cadrul curentelor idealiste contemporane capătă filozofia neotomistă.

Cu toate acestea, chiar și printre unii filozofi idealiști își face tot mai mult loc ideea că în fața uriașelor progrese ale științelor naturii contemporane, explicația religioasă a lumii este anacronică și lipsită de valoare. Aceștia, cu toată concepția lor generală idealistă, resping dogmele religioase ca închipuiri lipsite de vreun sens rațional.

Cunoscutul filozof englez contemporan Bertrand Russel, unul dintre întemeietorii logicii matematice, se numără printre acei filozofi idealiști care desfășoară în ultima vreme o însemnată activitate socială și publicistică ca luptător pentru pace și pentru eliberarea omenirii de obscurantismul religios.

În lecția publicată la Londra și intitulată *De ce nu sînt creștin* (*Why I am Not a Christian*)[4], Bertrand Russel dezvoltă o critică vehementă și convingătoare religiei, demascînd

[1] Mikel Dufrenne, *Le parti de l'homme*, în *Revue internationale de philosophie*, 45—46, p. 119.

[2] *Ibidem*, p. 120.

[3] V. I. Lenin, *Opere*, E.P.L.P., 1954, vol. 14, p. 324—325.

[4] Apărută în Editura pentru literatură străină, Moscova, 1958.

caracterul ei irațional și antiștiințific. Rînd pe rînd, într-o formă populară și accesibilă masei largi de cititori, Bertrand Russel supune analizei unei raționiuni lucide principalele argumente ale religiei cu privire la existența lui dumnezeu, demonstrînd inconsistența teoretică a acestora.

De la început, Bertrand Russel demonstrează că de fapt nici nu se știe prea bine ce înseamnă „a fi creștin". Numeroase dogme și cerințe ale diferitelor religii se suprapun, așa încît adesea ar trebui socotiți că aparțin religiei creștine membrii oricărei alte secte sau religii, chiar opuse creștinismului. Adevărul, constată filozoful burghez, constă în faptul că oamenii nu mai sînt astăzi creștini cum erau pe vremea lui Toma d'Aquino, căci nu mai cred și nu mai respectă totalitatea dogmelor creștine. De aceea astăzi există — conchide Russel — o reprezentare nedefinită și contradictorie a creștinismului.

Singurele dogme creștine care s-au păstrat — arată B. Russel în continuare — sînt cele referitoare la credința în dumnezeu și în Christ. De aceea, filozoful își propune să demonstreze netemeinicia, caracterul învechit și irațional al acestor două dogme principale ale religiei creștine.

Bertrand Russel ironizează argumentul religiei creștine că existența lui dumnezeu poate fi demonstrată nu practic, ci numai cu ajutorul raționiunii cînd, de fapt, „tocmai raționiunea este în stare să infirme existența lui dumnezeu". Analizînd pe această linie argumentele așa-zise „raționale", dar în fond pur speculative, cu ajutorul cărora religia creștină încearcă să demonstreze existența lui dumnezeu, filozoful englez, tot pe cale rațională, dovedește cu iscusință totala inconsistență a acestor argumente. Autorul se ocupă de următoarele argumente — cele mai „clasice" — ale teologiei: „argumentul primei cauze", „argumentul legii naturale", „argumentul țelului final", „argumentele morale", „argumentul răscumpărării nedreptății" etc.

Argumentul „primei cauze" va fi folosit de B. Russel pentru a dovedi că dumnezeu nu poate fi prima cauză a tuturor lucrurilor. Logic orice are o cauză, deci dumnezeu la rîndul lui trebuie să fi fost creat, lanțul creatorilor devenind astfel infinit. De aceea, B. Russel afirmă că „nu există nici un fel de temei pentru a presupune că lumea în genere are vreun început", iar părerea că totul trebuie să aibă o cauză în dumnezeu „reprezintă în realitate zeificarea fanteziei noastre".

De asemenea, argumentul veșniciei legilor naturale, potrivit căruia aceste legi sînt de esență divină iar lumea a rămas așa cum a fost creată dintru început, este spulberat de B. Russel prin cîteva referiri la istoria dezvoltării științei. Legile naturii, descoperite de oameni și considerate veșnice, se dovedesc de multe ori a nu fi astfel; oamenii înșiși au descoperit în numeroase cazuri că aceste legi nu sînt universal valabile (de pildă, legea gravitației — Newton-Einstein). Pe de altă parte multe fenomene, prezentate de religie ca legi naturale și veșnice, de esență divină, se dovedesc adesea niște medii statistice sau corelații la baza cărora stă pur și simplu întîmplarea.

B. Russel merge însă prea departe, afirmînd o concepție indeterministă și relativistă, incompatibilă cu rezultatele științei contemporane, considerînd că majoritatea legilor naturii sînt de asemenea medii statistice bazate pe „jocurile întîmplării". Încercînd să riposteze teleologismului religios, Russel cade astfel în cealaltă extremă, care are de asemenea caracter idealist și agnostic: el profesează o concepție convențională și voluntaristă asupra legilor naturii, negînd astfel caracterul lor obiectiv. Russel nu analizează profund legile dezvoltării naturii și se menține la explicarea superficială a fenomenelor. Dacă dumnezeu, spune el, ar fi făcut legile, de ce n-a făcut alte legi mai bune?, iar dacă a trebuit „să le creeze" tocmai pe acestea, înseamnă că nici dumnezeu n-a acționat după propria sa voință, ci s-a supus altor legi, superioare lui ... Argumentarea revine astfel pe aceeași linie care demonstrează inexistența unei „prime cauze".

B. Russel remarcă însă cu mult spirit de pătrundere că unul din elementele care mențin viabilitatea religiei creștine este propovăduirea dogmelor religioase ca norme mo-

rale. Morala creștină, transmisă prin tradiție și educație, este încă foarte puternică. De aceea, observă B. Russel, chiar și marele filozof german Kant a procedat ca și mulți alți oameni: „În problemele intelectuale era un om cu înclinări sceptice, dar în problemele morale, el a preluat în mod necondiționat credința în toate noțiunile însușite o dată cu laptele mamei". Aceasta, arată Russel, l-a dus pe Kant la „argumentul moral" ca dovadă a existenței lui dumnezeu. „Argumentul moral" este folosit de preoți pentru a susține că binele și răul vin doar de la dumnezeu. Dar, ripostează autorul, dacă dumnezeu e bun atunci răul și binele sînt în afara lui dumnezeu și aparțin cuiva care precede acestuia. Acest raționament, arată de altfel Russel, a făcut chiar pe unii comentatori ai doctrinelor religioase să încerce să demonstreze că... diavolul a creat lumea, în timp ce dumnezeu dormea.

După ce răstoarnă pe cale rațională argumentele speculative aduse de teiști cu privire la existența lui dumnezeu, B. Russel se ocupă în același mod și de personalitatea lui Christos, a doua dogmă fundamentală a religiei creștine. Autorul atacă aici problema personalității lui Christ, problema moralei creștine, a factorului emoțional, trăgînd în cele din urmă concluzia că biserica oprește progresul și se întemeiază doar pe frica oamenilor în fața forțelor naturii.

Dacă învățătura lui Isus Christos, considerat de credincioși cel mai bun și mai înțelept dintre oameni, ar fi urmată întocmai, remarcă B. Russel, oamenii ar trăi foarte greu. Preceptul lui Christ — luat de fapt din filozofia lui Lao-Tzî și Buda — de a fi pasiv în fața răului, precept care se traduce în cunoscuta propoziție „celui care-ți lovește obrazul drept întinde-i și celălalt", nu este de fapt respectat. Aci B. Russel își bate joc de poleiala religioasă care acoperă faptele politice ce nu au în ele nimic sfînt. Filozoful englez observă ironic că un prim ministru englez, chiar dacă ar vrea să pară cel mai sincer creștin, nu ar proceda totuși conform preceptului susamintit. De asemenea „dacă am lua în considerare — arată în continuare Russel — preceptul «nu întoarce fața de la cel ce vrea să ia ceva de la tine», ... fără să vrei începi să crezi că partidele liberalilor și conservatorilor din țara noastră sînt compuse din oameni care nu sînt de acord cu învățătura lui Christos, pentru că în acest caz (dacă cineva le-ar cere ceva — n. n.) fără îndoială ei și-ar întoarce fața în modul cel mai hotărît". Iar cel mai bine se vede aceasta, scrie autorul, din faptul că oamenii bogați, deși se laudă că sînt creștini buni, nu se grăbesc să-și împartă averile cu cei săraci, după cum propovăduiește biblia lui Christos.

Filozoful englez își expune în continuare părerea că, de fapt, este extrem de îndoielnică însăși existența istorică a personalității lui Isus Christos, și chiar dacă un om cu un asemenea nume ar fi existat, nici în acest caz nu putem ști prea multe despre el. Bertrand Russel arată că această figură evanghelică, mitică nu poate fi nici perfectă, nici de o înaltă ținută morală, cum încearcă să o prezinte teologii creștini. Christos, — remarcă Russel — nu era nici pe departe atît de înțelept. El nu era nici măcar bun, căci pentru orice necredință în învățătura lui, amenința cu pedepse îngrozitoare. Mult superiori lui — arată Russel — erau diferiți filozofi, ca de pildă Socrate, care se adresa cu bunăvoință celor ce nu erau de aceeași părere cu el. Lordul englez conchide următoarele cu privire la personalitatea lui Christos: „Într-un cuvînt, eu refuz cu hotărîre să recunosc că în problemele înțelepciunii sau binefacerii, Christos ocupă același loc înalt ca unii oameni cunoscuți nouă din istorie. Am impresia că eu personal aș pune pe Buda și pe Socrate în ambele aceste cazuri deasupra lui Christ". Filozoful britanic reduce astfel la adevăratele ei dimensiuni această „personalitate cerească" arătînd că ea nu este decît o ficțiune a oamenilor, care n-au fost nici măcar în mod fantastic în stare să creeze o „ființă perfectă".

În acest mod, B. Russel atacă pe rînd „argumentele" religioase arătînd că deși biserica nu poate dovedi existența lui dumnezeu și Christ decît cu ajutorul rațiunii, de fapt aceste „dovezi" n-au nimic comun cu adevărata rațiune, cu judecata oamenilor care cunosc

din ce în ce mai bine fenomenele naturii și învață să le stăpînească.

Încercînd să analizeze cauzele menținerii religiei, autorul ajunge din nou la problemele moralei. Oamenii — scrie el — acceptă uneori religia și din pricina sentimentalismului și cîteodată „chiar cei ce nu cred în ea o folosesc considerînd că preceptele religioase ar împiedica pe oameni să facă așa multe păcate, ar împiedica o prăbușire morală a omenirii". Nimic mai fals însă, arată B. Russel. Filozoful idealist englez subliniază că acest argument în folosul existenței și răspîndirii religiei este complet necorespunzător adevărului istoric. „În așa-numitele veacuri ale credinței — scrie autorul — cînd oamenii credeau într-adevăr în religia creștină, în deplinătatea ei, au existat inchiziția și baionetele sale, milioane de femei nefericite au fost arse pe ruguri... și n-a existat nici un gen de sadism care să nu fie pus în mișcare împotriva tuturor păturilor populației în numele religiei".

B. Russel respinge religia și pentru că ea se opune progresului omenirii, subliniind extrem de pregnant că „fiecare realizare a progresului în simțirea oamenilor, fiecare îmbunătățire în dreptul civil, fiecare pas îndreptat spre aceea ca în lume să fie mai puține războaie, fiecare pas făcut cu scopul de a îmbunătăți relațiile cu oamenii de culoare, sau orice ușurare a robiei, orice progres moral care a avut loc în lume — s-a lovit în mod permanent de contraacțiunea organizată de bisericile lumii. Și — continuă autorul — *îmi iau deplina răspundere cînd declar că religia creștină în forma în care e organizată în bisericile sale continuă să rămînă principalul dușman al progresului moral în lume*" (subl. noastră — *S.C.*).

Aci B. Russel are în vedere doar progresul moral (lupta pentru fericirea morală, emanciparea morală a femeii etc.), neînțelegînd ca filozof idealist că progresul moral nu poate avea loc decît ca urmare a progresului social.

Ca filozof idealist burghez, B. Russel este însă inconsecvent, nu duce demascarea religiei pînă la capăt, nu ajunge să descopere rădăcinile sociale, de clasă, ale existenței și menținerii religiei. De aceea, el se mulțumește doar să constate că religia e o apăsare spirituală asupra oamenilor, fără să înțeleagă de unde vine această apăsare, fără să o vadă ca o armă de exploatare, ca „opium pentru popor". Nevăzînd esența de clasă a religiei, B.Russel nu înțelege de ce anume religia *oprește* progresul, intereselor cui slujește ea în ultimă instanță. Filozoful idealist este incapabil să înțeleagă că în societatea împărțită în clase antagoniste rădăcinile principale ale religiei se află în relațiile de exploatare, în asuprirea socială și nu în cauzele gnoseologice. De aceea explicația lui B. Russel, ca și a iluminiștilor francezi, este insuficientă, căci este incompletă limitarea la analiza rădăcinilor gnoseologice ale religiei, fără explicarea rădăcinilor ei sociale.

Numai învățătura marxist-leninistă a explicat științific religia ca formă a conștiinței sociale, ca ideologie reacționară, ca o oglindire fantastică denaturată a realității ce exprimă interesele claselor exploatatoare de-a lungul veacurilor.

B. Russel nu poate de aceea nici să dea răspunsul cel mai just la întrebarea pe care și-o pune și anume: Ce trebuie să facem noi? Aici el se mulțumește cu afirmația că „unei lumi bune îi trebuie cunoaștere, bunătate și bărbăție; ea nu are nevoie de mărunte păreri de rău după trecut sau de înrobirea spiritului liber diferitelor povești puse în circulație în vremuri de mult apuse de către oamenii ignoranți". B. Russel nu înțelege că toate acestea nu se dobîndesc fără luptă, că numai în lupta pentru desființarea robiei sociale, omul se poate scutura de robia religioasă a spiritului său, că numai făurirea unei societăți lipsite de exploatare este garanția ca din religie să nu mai rămînă nici amintirea. Lupta împotriva religiei trebuie să fie, în primul rînd, lupta împotriva condițiilor sociale care o generează.

Caracterul pur raționalist al lucrării filozofului idealist diminuează eficacitatea criticii pe care acesta o face religiei.

Cu toate acestea este însă simptomatică orientarea lui Bertrand Russel în spre critica religiei, ca o recunoaștere chiar din partea unor filozofi idealiști a necesității apărării științei și omenirii de acest „opium" spiritual.

Stela Cernea

NOTE DE LECTURĂ

O imagine deformată a lumii

Celebrul fizician german Werner Heisenberg prezintă cititorilor revistei burgheze *La nouvelle revue française* o „imagine a naturii" pe care ne-ar oferi-o fizica contemporană[1].

Autorul se străduiește însă să dovedească incapacitatea fizicii de a oferi un tablou obiectiv al lumii așa încît pînă la urmă este nevoit să afirme că tabloul prezentat „încetează să fie, la drept vorbind, imaginea universului după științele naturii".

Ceea ce oferă de fapt Werner Heisenberg cititorilor săi nu este decît un tablou al realizărilor fizicii contemporane deformat prin virtutea de mult cunoscută a idealismului subiectiv. Lucrurile pe care le spune Heisenberg nu sînt de loc noi. Interpretarea în spiritul subiectivismului a fizicii atomice a devenit „clasică" în gîndirea burgheză din ultimii 50 de ani. Și Heisenberg — unul dintre promotorii acestei orientări — este suficient de consecvent; spun suficient deoarece oscilațiile între idealismul subiectiv și idealismul obiectiv (pe care îl îmbrățișează de exemplu în discursul ținut cu ocazia comemorării lui Plank) nu sînt esențiale pentru scopul filozofic pe care îl mărturisește: combaterea materialismului. Autorul vorbește explicit despre „criza concepției materialiste". Bineînțeles Heisenberg nu cunoaște decît materialismul atomiștilor antici, respectiv materialismul mecanicist. Ideea pe care fizicianul german o are despre materialism este expusă cu deplină claritate: „ceea ce contează pentru imaginea materialistă a universului, scrie el, este posibilitatea de a recunoaște aceste infime cărămizi de particule elementare, ca ultimă realitate obiectivă" (p. 78). În aceste condiții, pentru Heisenberg însăși teoria clasică a electricității ar fi dat o grea lovitură materialismului, deoarece aceasta „considera ca real propriu-zis cîmpul electric și nu materia" (p. 77). Argumentul acesta este repetat de reprezentanții idealismului fizic de la începutul secolului nostru, fără să înțeleagă inconsistența sa.

Dar Heisenberg încearcă să aducă și unele argumente „noi", care la rîndul lor au avut timp să devină „clasice": spre deosebire de fizica corpurilor macroscopice care pot fi observate fără ca aceste observații să producă perturbări în starea sistemelor observate, în fizica microscopică observația ar implica perturbări incontrolabile. „Ca atare" nu mai este posibilă alcătuirea unei imagini a lumii independentă de om, de observator. „Nu se mai poate vorbi scrie Heisenberg — despre comportarea particulei fără să ținem cont de procesul de observare. În consecință, legile naturale pe care în teoria cuantelor le formulăm matematic nu mai privesc particulele elementare propriu-zis, ci cunoștințele pe care le avem despre ele" (p. 79).

După cum se vede, mereu aceleași lucruri pe care de mai bine de 30 de ani le repetă

[1] W. Heisenberg, *L'image de la nature selon la physique contemporaine* în *La nouvelle Revue Française*, nr. 73—74, 1959.

adepții idealismului fizic în legătură cu semnificația filozofică a fizicii atomice. Și acum Heisenberg repetă: „Pentru științele naturii de asemenea subiectul (adică obiectul — *n.n.*) cercetării nu mai este natura în sine, ci natura supusă interogației umane".

Fizicianul german urmărește însă mai departe această idee depășind larg domeniul fizicii, căutînd să demonstreze caracterul subiectiv, uman al întregii realități și mai mult încă, să descifreze concluziile sociologice care ar decurge din această situație.

Această consecvență se impune în chip natural, deoarece este limpede că nu se poate admite o ruptură absolută între micro- și macrocosmos. Autorul nu se mulțumește însă cu acest argument și încearcă altă perspectivă din care să sugereze caracterul „uman" al realității.

Trebuie să recunoaștem că obiectul în legătură cu care se desfășoară demonstrația este cît se poate de bine ales: tehnica. Este știut că realizările practice, tehnica, fac cea mai puternică dovadă a caracterului obiectiv al cunoștințelor noastre despre lume. Tehnica reprezintă rezultatul activității practice, materiale a omului. Heisenberg face unele observații juste în acest sens; dar printr-o ciudată valorificare a elementului uman cuprins în fenomenul tehnic, Heisenberg ajunge să „constate" inseparabilitatea omului de produsele tehnicii luate în însăși substanța lor. În definitiv, după Heisenberg tehnica „aproape că nu mai apare ca un produs al eforturilor conștiente umane în vederea dezvoltării puterii materiale; ea apare mai curînd ca un eveniment biologic la scară mare în cursul căruia structurile interne ale organismului uman sînt transportate din ce în ce mai mult în lumea care înconjoară omul" (p. 82). Ca atare aparatele și instrumentele tehnice ar fi mai curînd „părți ale organismului uman decît părți ale naturii înconjurătoare".

Desigur tehnica este un fapt uman (dar în orice caz nu biologic — chiar la scară mare — ci social), dar tehnica mediază raporturile omului nu cu el însuși ci cu natura. Cei doi termeni ai raportului sînt bine precizați și nu este permisă nici o confuzie. Pentru autorul articolului, tehnica ar face propriu-zis să dispară natura. Atunci în chip natural el poate să scrie în fruntea unui capitol: „Omul se găsește de acum singur cu el însuși". Este simplu: cercetînd natura omul s-ar descoperi de fapt pe sine însuși și nimic altceva; tehnica ar fi dovada caracterului uman al obiectelor în mijlocul cărora trăiește; de mai mult nici nu mai era nevoie pentru a justifica titlul de mai sus.

Cititorul marxist nu poate fi surprins de faptul că un mare savant poate fi un mic filozof. La timpul său Lenin a dat numeroase astfel de exemple și a explicat bazele sociale ale acestui fenomen. Că este și cazul marelui fizician Werner Heisenberg nu încape nici o îndoială. Este suficient să citim partea a doua a articolului în care desființarea materiei, inseparabilitatea ei de subiect este complet uitată și se face o interesantă expunere a problemelor actuale ale fizicii. Autorul amintește astfel problema descoperirii unei teorii unitare a particulelor elementare în care el însuși a adus contribuții unanim recunoscute.

Pentru un filozof serios această lipsă de consecvență (ca de altfel și oscilările între idealismul obiectiv și cel subiectiv) ar fi desigur cu totul inexplicabilă; ceea ce ni se pare cu totul inexplicabil și pentru un fizician, pentru un mare om de știință este faptul că mergînd pe o linie filozofică greșită nu se poate opri nici în fața unor concluzii net antiumane. Ajungînd la concluzia că „omul se găsește de aici înainte singur cu el însuși", Heisenberg adoptă punctul de vedere malthusian după care (folosim cuvintele lui Heisenberg) „în epoca noastră, în care populația pămîntului este din ce în ce mai densă, limitarea posibilităților de viață și cu aceasta pericolele, se nasc în primul rînd din partea altor oameni care-și revendică și ei dreptul asupra bunurilor pămîntului".

Nu putem ști dacă în intenția fizicianului german era o întîlnire pe planul „ideilor" cu adepții depopulării atomice a globului; dar concluzia sa „științifică" nu poate să nu încurajeze pe acești înrăiți dușmani ai popoarelor.

Este limpede că „imaginea lumii conform științelor moderne ale naturii" prezentată de W. Heisenberg este cu totul deformată. Cauzele acestei deformări nu pot fi căutate în lumea „pură" a ideilor; ele au un caracter de clasă, iar în cazul de față ele sînt de o transparență perfectă. Concluziile sociologice care încoronează considerațiile subiectiviste asupra fizicii moderne ale lui W. Heisenberg sînt în măsură să dezmintă pe oricine ar pretinde că interesele generale de clasă ale burgheziei nu au nici un amestec în sferele speculațiilor filozofice, făcute chiar și în legătură cu lumea atît de „neutră" a atomilor.

S. P.

Despre categoria filozofică a materiei *

Apariția în limba romînă a unei lucrări de analiză a categoriei materiei trebuie consemnată ca un fapt extrem de pozitiv. Avînd în ansamblu un caracter de popularizare, cartea abordează totodată o serie de probleme complexe, în special cele referitoare la evoluția istorică a concepțiilor legate de noțiunea materiei și la interpretarea filozofică a ultimelor realizări ale științelor privind structura materiei.

Necesitatea abordării pe larg a acestei teme este dictată, printre altele, și de sarcina combaterii diferitelor curente și școli ale idealismului contemporan. După cum se știe, unul din principalele obiective ale idealismului este critica noțiunii de materie a materialismului dialectic.

În cele șase capitole ale cărții, autorul dezbate următoarele probleme mai importante: concepțiile despre materie ale gînditorilor materialiști și ale naturaliștilor din secolele XVII—XIX; întemeietorii marxismului despre materie ca o categorie filozofică; dezvoltarea de către Lenin a noțiunii de materie în lupta împotriva idealismului filozofic și a idealismului „fizic"; V. I. Lenin despre raportul dintre noțiunea filozofică a materiei și reprezentările despre structura și însușirile materiei; noțiunea de materie în fizica contemporană și în filozofie.

F. T. Arhipțev își începe analiza prin considerații de ansamblu asupra noțiunii de materie. El arată în mod just că „Noțiunea de materie este categoria cea mai importantă a filozofiei materialiste, întrucît ea exprimă esența materialismului, punctul lui de plecare și teza lui de bază că lumea exterioară este primordială, că ea există în afara conștiinței omului și independent de ea, independent de orice putere supranaturală — spirit absolut, dumnezeu etc., — și că această lume se reflectă în conștiința omului" (p. 5). De asemenea aci este subliniată și ideea importantă că înțelegerea noțiunii de materie este piatra de hotar care-i desparte pe toți filozofii în două partide filozofice care se află în luptă și nu se pot împăca între ele: în materialiști și idealiști.

Ni se pare deosebit de merituoasă expunerea făcută de către Arhipțev a concepțiilor asupra materiei ale materialismului premarxist și ale științelor naturii. În această parte a cărții cititorul se poate informa asupra celor mai importante etape ale evoluției ideilor științelor naturii și ale sistemelor materialiste în problema structurii și noțiunii materiei. Autorul acordă mai multă importanță expunerii teoriei despre materie a materialismului premarxist din secolul al XVII-lea pînă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, scoțînd în evidență lipsurile și limitele sale. Materia era identificată cu una din formele sale particulare, cu substanța, iar materialitatea lumii se reducea la substanțialitatea sa, la corporalitate. Se subliniază de asemenea că în acea epocă predomina concepția mecanicistă a atomisticii, după care obiectele și fenomenele erau constituite din particule materiale elementare, indivizibile, lipsite de calități iar toate deosebirile dintre obiectele naturii se datorau diferitelor îmbinări cantitative și spațiale ale acestor particule — atomii. Materialismul premarxist considera noțiunea de materie ca substanță a lumii, ca substrat stabil care stă la baza tuturor

* F. T. Arhipțev, *V. I. Lenin despre noțiunea științifică a materiei*, Editura științifică, București, 1959.

lucrurilor și proceselor din natura în veșnică transformare. Fără a se insista mai mult, se menționează totuși că materialiștii premarxiști nu puneau în mod conștient problema raportului dintre materie și conștiință, mai ales că ei nu au putut extinde teza primordialității materiei în domeniul fenomenelor sociale, rămînînd astfel idealiști în domeniul concepției despre societate.

O dată cu elaborarea materialismului dialectic de către Marx și Engels, aceste limite și lipsuri ale materialismului premarxist au fost depășite. F. T. Arhipțev subliniază că aceasta constituie o latură a revoluției săvîrșite de către Marx și Engels în domeniul filozofiei. Subliniind unele din principiile metodologice ale marxism-leninismului cu privire la definiții, F. T. Arhipțev arată totodată principalele teze ale lui Marx și Engels referitoare la categoria de materie, teze care reprezintă o fundamentare a conținutului bogat, multilateral, materialist-dialectic al acestei categorii.

Marx și Engels au văzut în însăși definirea materiei esența luptei între principalele partide din filozofie.

În această ordine de idei, autorul analizează principalele teze ale clasicilor marxism-leninismului legate de această temă — teza unității materiale a lumii, a primordialității materiei și caracterului secund al conștiinței, teza cognoscibilității lumii și a legilor ei etc. E subliniată ideea că aceste teze „nu sînt rodul fanteziei cuiva. Ele sînt teze profund științifice, care decurg din însăși realitatea obiectivă, teze verificate de experiență, de practică" (p. 47).

Partea principală a lucrării este dedicată problemei dezvoltării de către V. I. Lenin a noțiunii de materie; aici este întreprinsă o analiză destul de amănunțită a schimbărilor petrecute, pe plan economico-social și a condițiilor noi în care se desfășoară lupta filozofică în timpul lui Lenin. Putrefacția în economie și reacțiunea în politică care însoțesc epoca imperialismului, au fost urmate de o largă răspîndire a unor concepții idealiste în filozofie și în științele naturii. În aceste condiții ale luptei ideologice ascuțite împotriva machismului și a altor școli și curente idealiste subiective care pretindeau a fi descoperit o nouă linie în filozofie, situată deasupra materialismului și idealismului, Lenin a apărat și a dezvoltat mai departe conținutul filozofic al noțiunii de materie, generalizînd tot ceea ce era mai important în descoperirile științifice din perioada de după moartea lui Engels. Pentru prima oară în istoria filozofiei materialiste, Lenin a fost acela care a elaborat o definiție profundă, științifică, a materiei ca o categorie filozofică: „Materia e categoria filozofică care desemnează realitatea obiectivă, dată omului prin senzațiile lui, copiată, fotografiată, oglindită de senzațiile noastre și existentă independent de ele" [1].

F. T. Arhipțev subliniază că în această definiție este exprimată esența concepției materialiste asupra lumii. Ea este rezultatul generalizării întregii istorii a luptei materialismului împotriva tuturor formelor de idealism și agnosticism. Marele merit al lui Lenin constă în aceea că a demascat esența reacționară a „noilor" variante ale idealismului cu terminologia lor absurdă și subterfugiile lor scolastice, că a supus unei critici multilaterale și nimicitoare neokantianismul, pozitivismul și toate varietățile mai „noi" ale idealismului subiectiv: machismul, bogdanovismul, empiriosimbolismul, pragmatismul, filozofia imanentă precum și diferitele forme de idealism „fizic".

În legătură cu aceasta se face o prezentare destul de amănunțită a conținutului materialist-dialectic al noțiunii de materie. Deosebit de valoroasă ni se pare partea în care autorul analizează problema raportului dintre materie și conștiință, făcînd o expunere largă a procesului de cunoaștere în strînsă împletire cu combaterea diverselor curente idealiste, sceptice, iraționaliste etc. Se arată că în definiția leninistă a materiei sînt fixate două caracteristici fundamentale ale tuturor fenomenelor naturale și sociale: 1) ele există în afară și independent de conștiința omului; 2) toate obiectele și fenomenele lumii exterioare au un

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 120.

caracter perceptibil într-un fel sau altul, ele acționează asupra organelor de simț și sînt percepute de acestea.

Deosebit de bine documentată, cu un material informativ interesant, este partea referitoare la principalele etape ale revoluției în fizică de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea, epocă în care au fost infirmate reprezentările metafizice iar materialismul dialectic a primit o nouă confirmare strălucită. Dar dificultățile de natură gnoseologică nou apărute au fost speculate de filozofii idealiști care au fost urmați și de o parte dintre fizicieni. Din noile descoperiri ale fizicii unii teoreticieni au tras concluzii absolut eronate, de natură idealistă și agnostică. Problema centrală în jurul căreia se ducea lupta era și acum problema materiei. În geniala sa lucrare *Materialism și empiriocriticism*, V. I. Lenin a dezvăluit cauzele care au dat naștere „crizei fizicii", arătînd caracterul neștiințific, absurd, al concluziei idealiste, după care materia ar fi „dispărut".

Analizînd învățătura leninistă cu privire la raportul dintre noțiunea filozofică a materiei și reprezentările despre structura și însușirile materiei, autorul subliniază că materialismul dialectic, și în particular teza lui de bază — interpretarea marxist-leninistă a materiei — sînt organic legate de teoriile științelor naturii despre structura și însușirile materiei. Mai mult decît atît, această legătură este bilaterală — filozofia materialist-dialectică și științele naturii se îmbogățesc reciproc. În legătură cu aceasta F. T. Arhipțev ne prezintă diferite aspecte ale acestor probleme de mare importanță actuală.

Ultimul capitol al cărții, *Noțiunea de materie în fizica contemporană și în filozofie* este dedicat analizei evoluției fizicii în secolul nostru, evoluție care a confirmat tezele leniniste despre categoria materiei. Autorul a reușit să redea, în unele cazuri chiar destul de amănunțit miezul problemei, de pildă problema conceperii modelelor atomului și a felului cum au evoluat ele, sau problema defectului de masă etc. menționăm însă, lipsa unei analize filozofice a unor descoperiri mai recente în domeniul structurii materiei precum și o combatere mai sistematică a principalelor curente idealiste, reacționare în domeniul abordat.

Stilul plăcut, accesibil maselor largi de cititori, a lucrării lui Arhipțev contribuie la reușita în ansamblu a unei cărți interesante care merită să fie citită de toți acei care se preocupă de problemele filozofiei.

R. M.

Un studiu valoros din istoria comunismului utopic

La Pensée, revue de rationalisme moderne, nr. 84, martie-aprilie 1959, publică un interesant și valoros studiu consacrat lui *Jean Jaques Pillot* (1808 — ?) comunist utopic din anii 1840, membru al Comunei din Paris și martir al luptei pentru libertate a poporului francez. Lucrarea, semnată de prof. *V. P. Volghin*, membru al Academiei de științe a U.R.S.S. constituie un capitol al cărții sale *Istoria comunismului utopic*.

Adversar deschis al oricărei societăți întemeiată pe exploatare și despotism și militant activ al instaurării unui regim de comunitate, Jean Jaques Pillot ilustrează, prin întreaga sa activitate, pragul de dezvoltare atins de gîndirea comunist-utopică în anii premergători elaborării socialismului științific.

Evoluția concepțiilor sale sociale, de la atacurile vehemente împotriva clerului și religiei la afirmarea unui ideal social în care elementele utopice predominante se întrepătrund cu sezisarea unor aspecte esențiale ale dinamicii sociale, este evidențiată de autor pe baza unei documentări ample.

Pregătit inițial pentru cariera ecleziastică, J. J. Pillot rupe definitiv legăturile sale cu catolicismul și se consacră activității revoluționare, îndreptată spre subminarea și răsturnarea regimului social burghez.

Revista editată de el în 1839, *La Tribune du Peuple*, îl face cunoscut opiniei publice. Între anii 1840—1841 desfășoară o intensă activitate propagandistică. E unul din principalii

organizatori și membri ai cunoscutului banchet popular care a avut loc în cartierul parizian Belleville. Tot în acești ani își elaborează și sistemul său utopic și publică scrierea *Nici castele nici colibe* urmată curînd de *Istoria celor egali* și de broșura *Comunitatea nu mai este o utopie.*

În timpul revoluției din 1848 prezidează unul din cluburile muncitorești, iar apoi se retrage cîțiva ani în străinătate. În 1871 participă la luptele comunarzilor și este membru al Comunei din Paris. După prăbușirea Comunei este deținut pentru activitatea sa revoluționară și condamnat la ocnă pe viață.

În analiza concepțiilor social-politice ale lui J. J. Pillot autorul, prof. V. P. Volghin, urmărește, îndeosebi, reliefarea poziției sale ateist militante și a atitudinii față de problemele revoluției — aspecte care definesc nu atît ansamblul activității sale cît pasul înainte față de predecesorii săi.

Continuator al iluminiștilor din secolul al XVIII-lea, J. J. Pillot își îndreaptă virulența criticii, mai ales în articolele publicate în *La Tribune du peuple*, împotriva *religiei* pe care o denunță ca *bază a tiraniei politice și sociale.* Unicul scop al fiecărei religii este să altereze și să întunece rațiunea. Despotismul minorității avute, instalată la cîrma statului, își întemeiază forța pe ignoranța celor mulți și asupriți. Bogații sînt dușmanii poporului — arată J. J. Pillot. Ei nu urmăresc decît jefuirea maselor și pun diferite obstacole în calea instruirii poporului iar clerul, prin esența sa, face parte dintre exploatatori. J. J. Pillot argumentează astfel legătura de interese dintre cei bogați și membrii clerului: „Dacă poporul se îndoia de autoritatea castelor, preoții îl împroșcau cu blesteme ale clerului. Iar nobilii înarmați loveau la primul semnal al preoților". J. J. Pillot cere zdrobirea tiraniei și a fanatismului religios și proclamarea „principiilor eterne ale egalității absolute care stau la temelia societății de mîine".

Dacă în *concepția sa despre natură* J. J. Pillot se manifestă ca *materialist*, discipol al gînditorilor materialiști din secolul al XVIII-lea, considerînd materia, ca necreată și veșnică, în *concepția despre societate* balastul *idealist* și *mecanicist* continuă să prevaleze. Legile naturii sînt considerate de el ca bază imuabilă a tuturor celorlalte legi, iar normele vieții sociale ca decurgînd din aceleași legi ale naturii. Toți oamenii sînt egali prin origină și dreptul natural, iar cauza fundamentală a tuturor nenorocirilor stă în prostia și ignoranța oamenilor. Religiile au făcut totul pentru a înăbuși vocea naturii în inima omului. Acest nod gordian trebuie tăiat, iar sabia se află în mîinile științei. Ea singură — subliniază utopistul J. J. Pillot — „distruge toate mîrșăviile și nu recunoaște altă sancționare a legii umane, decît proprietățile esențiale ale materiei...".

Dar lecțiile luptei de clasă oferite de frămîntările sociale de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea n-au rămas fără urmări asupra concepțiilor social-politice ale lui J. J. Pillot.

Teoriile sale naiv idealiste despre înrolarea tuturor, bogați și săraci, sub flamura ideilor egalitariste, își vădesc fisurile utopice însuși autorului lor. J. J. Pillot ajunge, astfel, la concluzia că regimul burghez, dominant în timpul său, se menține nu atît prin ignoranța poporului, care a deprins multe din istoria ultimilor ani, cît prin constrîngerea temniței și a eșafodului. *Abisul* creat *între bogați* și *săraci* — conclude el — nu mai permite să se treacă la un regim de comunitate fără *luptă* ascuțită *împotriva exploatatorilor.*

J. J. Pillot subliniază *caracterul necesar al revoluției din 1789* și avertizează pe cei care consideră, în mod greșit, că revoluția s-a încheiat: răul n-a fost smuls din rădăcini, iar „...poporul ca și altă dată suferă de foame și e oprimat". Revoluția burgheză n-a adus victoria deplină în problemele libertății poporului, „... exploatatorii — arată J. J. Pillot — au aspirat să-și păstreze privilegiile vechi, iar pentru a realiza aceasta s-au servit de minciună, de intimidare, ipocrizie și violență. Au restabilit astfel vechile prerogative, puțin schimbate ca formă și denumire".

J. J. Pillot își dă seama de elanul și forța revoluționară a maselor populare. Neîncre-

derea sa inițială în capacitatea de luptă a maselor asuprite („Nu există în societate nici o clasă care să poată asigura securitatea în prezent și liniștea în viitor. Toți sînt bolnavi de spaima crudă a nesiguranței") este infirmată de realitatea evenimentelor istorice. El ajunge la înțelegerea faptului că „acea clasă care este victima privilegiilor" este și „veritabilul suport al principiului comunității". Iar la 17 mai 1871, chemînd la mobilizarea tuturor forțelor pentru apărarea Comunei afirmă *necesitatea acțiunii* prin *metode revoluționare* împotriva dușmanilor acesteia.

Contribuția adusă de prof. V. P. Volghin, împlinește un gol resimțit în literatura filozofică marxistă asupra comunismului utopic francez.

O. Ch.

★

Știința marxist-leninistă arată că religia — formă a conștiinței sociale care reprezintă oglindirea fantastică a realității în conștiința oamenilor — a fost și este folosită de clasele exploatatoare pentru menținerea și adîncirea exploatării celor ce muncesc.

În societatea socialistă unde nu există exploatatori și exploatați credința religioasă nu dispare de la sine, continuînd să existe ca o rămășiță a vechii mentalități morale în conștiința unei părți a oamenilor. Credința religioasă fiind o frînă în dezvoltarea societății în drum spre comunism, urmează că lupta împotriva ei, pentru o concepție științifică despre lume, este o parte integrantă a luptei pentru comunism. De aci decurge importanța deosebită pe care o are propaganda ateistă în procesul construirii societății socialiste.

În U.R.S.S. propagandei ateiste îi sînt dedicate diverse cărți, broșuri, lecții, conferințe. Pe această linie de idei se încadrează și lucrarea lui E. Kolman *Există oare dumnezeu*?

În această lucrare autorul împletește armonios cunoașterea adîncă a problemelor tratate cu folosirea largă a datelor științei moderne, punînd cu îndrăzneală o serie întreagă de probleme și rezolvîndu-le. Autorul folosește tezele materialismului dialectic și istoric în mod concret, pe bază de exemple extrem de vii și concludente.

În prima parte a lucrării se demonstrează falsitatea tezei susținută de apărătorii religiei, după care, credința ar fi înăscută omului, apoi se respinge cu argumente științifice ideea biblică a facerii lumii. Autorul, folosind cu îndemînare dialectica marxistă, datele fizicii și biologiei arată că din teza justă potrivit căreia orice obiect și orice fenomen își are cauza sa, nu rezultă teza falsă că toate obiectele și fenomenele luate împreună, ca un tot unitar, trebuie să aibă una și aceeași cauză; astfel, el demonstrează că ideea facerii lumii e de nesusținut. Legile naturii dovedesc veșnicia materiei. Dacă fiecare corp, vietuitoare, planetă, se naște, trăiește, moare, nu înseamnă că întregul univers e supus aceluiași proces.

Deoasebit de interesantă e problema ridicată de autor relativ la acei oameni de știință care mai cred în religie. El arată că în realitate religia e incompatibilă cu știința, iar savantul care crede în dumnezeu dovedește inconsecvență față de propriile sale descoperiri științifice.

Pentru a înțelege mai bine ce este religia autorul îl însoțește pe cititor prin toate orînduirile sociale. Luminînd drumul, cu ajutorul materialismului istoric, autorul reușește, în cîteva pagini, să explice originea și fondul antiștiințific al religiei și al unei serii întregi de superstiții, funcția lor socială în orînduirile bazate pe clase antagoniste.

Pe larg și în mod concret, este analizată teza leninistă despre rădăcinile sociale ale religiei. În lucrarea sa *Despre atitudinea partidului față de religie*, Lenin scrie: „Oprimarea socială a maselor muncitoare, aparenta lor neputință completă în fața forțelor oarbe ale capitalismului, care pricinuiește omului muncitor de rînd zi de zi, ceas de ceas suferințe de o mie de ori mai cumplite decît diferitele evenimente care ies din comun, cum sînt războaiele, cutremurele etc. — iată cea mai

adîncă rădăcină a religiei în vremurile de azi" [1].

Lucrarea se încheie cu un capitol în care se analizează cauzele pentru care comuniștii luptă împotriva concepțiilor religioase.

În epoca de trecere de la capitalism la socialism, cînd clasele exploatatoare abia nu de mult au fost alungate de la putere, moștenirea nefastă a vechii orînduiri se manifestă și prin prezența concepției religioase. În astfel de împrejurări propaganda ateistă trebuie dusă cu deosebită vigoare, cu multă pricepere și răbdare. Considerăm că traducerea acestei lucrări în limba romînă ar fi de un real folos în propaganda ateistă care se desfășoară în țara noastră.

L. Ș.

★

Revista sovietică *Voprosî filosofii* nr. 3/1959 ne informează asupra consfătuirii care a avut loc la Moscova la 27 octombrie și 3 noiembrie 1958 convocată din inițiativa Secției de filozofie a Consiliului tehnico științific de pe lîngă Ministerul Învățămîntului Superior al U.R.S.S. și consacrată analizei sarcinilor activității științifice din domeniul logicii. Convocarea consfătuirii este justificată de sporirea în ultimul timp a importanței teoretice și practice a unor anumite ramuri ale logicii.

În centrul atenției participanților la consfătuire au stat probleme ridicate ca urmare a creșterii rolului logicii formale și în special al logicii matematice în diferite ramuri ale științei și tehnicii contemporane și în domeniul învățămîntului public. Crearea mașinilor de informație, dezvoltarea tehnicii de calcul, dezvoltarea automaticii, telemecanicii, a traducerii cu ajutorul mașinilor, pun o serie de probleme logice noi care se cer de urgență rezolvate, iar dezvoltarea matematicii, fizicii, psihologiei, lingvisticii etc. ridică și ea o serie de probleme metodologice, care se cer soluționate de asemenea de cercetătorii științifici din domeniul logicii.

La consfătuire s-a subliniat în mod deosebit importanța teoretică, filozofico-metodologică și practică a logicii matematice și dezvoltarea luată de aceasta în ultima vreme.

Una din concluziile teoretice importante impusă de dezvoltarea logicii matematice, s-a constatat la conferință, o constituie recunoașterea rolului însemnat al metodelor formale de cercetare. Datorită folosirii unor astfel de metode s-au obținut generalizări largi în analiza formelor și legilor gîndirii, s-a stabilit o anumită unitate în varietatea formelor de raționamente, s-au descoperit noi forme de deducție, s-a ajuns la o rigurozitate științifică în fundamentarea raționamentului științific și, ceea ce este esențial, s-au elaborat metode exacte de realizare a deducției logice cu caracter algoritmic permițîndu-se astfel mașinizarea acestora. S-au făcut chiar primele încercări de creare a unor mașini ce realizează generalizări inductive.

Lenin sublinia în *Materialism și empiriocriticism* ce succes însemnat îl constituie pentru științele naturii apropierea de acele elemente simple și omogene ale căror mișcări pot fi exprimate matematic (ceea ce a dus de exemplu la aplicarea matematicii în fizică). O dezvoltare similară s-a produs în domeniul logicii matematice creîndu-se posibilitatea elaborării metodei matematice în logică, constituirea cadrului logic cu o aplicabilitate foarte largă. Aplicarea aparatului formal al logicii matematice la problemele logicii generale este tot atît de necesar ca aplicarea aparatului matematic în fizică.

Rezultatele logicii matematice se folosesc pe o scară largă în teoria programării la mașinile electronice de calculat, au o importanță cibernetică generală în legătură cu sarcinile modelării activității intelectuale a omului etc.

La consfătuire s-a căzut de acord că întrucît în activitatea științifică și practică este o mare cerere de cadre de logicieni se impune o mai mare atenție pregătirii unor cadre științifice de logicieni care să facă față noilor sarcini ce se pun în fața logicii. De pe acum în U.R.S.S. logicienilor le revin sarcini importante în activitatea tehnico-industrială: există grupe de logicieni în laboratorul de electro-modelare, la Institutul de automatică

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 15, p. 316.

și telemecanică iar în laboratorul de traducere cu ajutorul mașinilor este nevoie de o asemenea grupă. De asemenea în domeniul învățămîntului se face simțită tot mai accentuat necesitatea elaborării unor metode de predare care să țină seama de structura logică a științei și de legile cunoașterii, necesitatea folosirii logicii la elaborarea bazelor științifice ale procesului de învățămînt în școală etc.

Crearea unor cadre de logicieni care să fie la curent cu noile realizări în acest domeniu se impune cu atît mai mult cu cît realizările logicii contemporane sînt speculate de școlile filozofice antimarxiste din țările capitaliste.

În vederea îndeplinirii noilor sarcini care stau în fața activității științifice din domeniul logicii, la consfătuire s-a propus organizarea unor cursuri de ridicare a calificării profesorilor de logică, care să dea posibilitatea acestora să-și însușească realizările logicii contemporane în special al logicii matematice. De asemenea s-a subliniat necesitatea de a se crea la Facultatea de filozofie o secție de logică care să pregătească specialiști în acest domeniu posedînd o temeinică pregătire filozofică și matematică, capabili să le aplice în activitatea practică industrială, să rezolve anumite probleme tehnico-științifice cum ar fi analiza și sinteza schemelor cu relee și contacte și a schemelor electronice, programarea problemelor logice pentru mașinile de calculat etc.

La Secția de logică a Facultății de filozofie urmează să se predea discipline care să asigure pregătirea corespunzătoare în acest domeniu, ca matematica, logică formală și logică matematică, logică dialectică, psihologia gîndirii, limba engleză și, la alegere, una din limbile germană, franceză sau poloneză, aplicarea algebrii logice în teoria schemelor cu relee și contacte, semantica logică, lingvistica matematică și teoria traducerii cu ajutorul mașinilor, documentalistică și bibliografie științifică, programare, bazele cibernetici și ale teoriei informației, precum și o serie de cursuri speciale (teoria structurilor, teoria modelelor, logica polivalentă, logica modală, logica combinatorie, probleme logice ale științelor speciale etc.).

Consfătuirea a luat hotărîrea de a se adresa Ministerului Învățămîntului Superior al U.R.S.S. cu rugămintea de a examina problema pregătirii cadrelor de logicieni și a schimbării profilului pregătirii logicienilor la facultatea de filozofie. De asemenea s-a hotărît să se facă apel la organizațiile corespunzătoare în vederea editării unor publicații periodice în probleme de logică cu atît mai mult cu cît într-o serie de țări, printre care este menționată și țara noastră, asemenea publicații există deja.

N. G.

★

Alături de poziția lor socială obiectivă, spaima în fața inplacabilelor legi ale istoriei este elementul psihologic care explică zbuciumul ideologilor devotați trup și suflet apărării intereselor lumii capitaliste. Exemplu îl constituie numeroase lucrări ale filozofilor burghezi reacționari, apărute în special în ultimii 10 ani. Conținutul lor ilustrează neobosita fantezie cu care sînt căutate mijloacele — ascunse sau înverșunat deschise — de atac împotriva ideologiei marxist-leniniste. Unele își pun masca nevinovat savantă a cercetării civilizațiilor de mult apuse sau își arogă veleități moralizator-mesianice, altele împroașcă cu invective nestăpînite și calomnii, marxismul și realitatea care-l întruchipează.

În prima categorie pot fi trecute lucrările lui Karl Kerenyi asupra mitologiei (*La Mythologie des Grecs* — Paris, 1952, *La Religion antique*, Geneva, 1957, *The Trickster in Relation to Greek Mythology*, 1956), prezentate de Hervé Rousseau în *Critique*, mai 1959. Titlul prezentării — *La présentification du divin* — e sugestiv pentru dezvăluirea esenței mistice a lucrărilor recenzate cît și a scopului căruia îi sînt subordonate. Tema centrală a „operei" lui Kerenyi e analiza *prezentificării*, concept prin care autorul înțelege intuirea divinului și trăirea lui prin mijlocirea mitului, a cultului ritual și a formei artistice. Acestea, consideră el în măsura în care sînt purtătoarele „ideilor" (?) și constituie experiențe spirituale,

sînt accesibile tuturor timpurilor, fiind universal comprehensibile. Trecem cu vederea caracterul aşa-zis „spiritual" al riturilor, aşa cum ne apare de exemplu în sacrificiile urmate de un prea pămîntesc şi copios ospăţ din vitele înjunghiate şi udate cu vinuri alese (vezi spre exemplu ritualul sacrificiului adus lui Apolo din porunca lui Agamemnon, în Iliada...) Mai interesant pentru noi e faptul că susţinerea permanenţei mitologiei ca activitate proprie psihicului uman în general, vizează o ţintă bine determinată. Hervé Rousseau descoperă şi mărturiseşte scopul ascuns al eforturilor depuse de autor pentru descifrarea sensului mitic: „...mitologia nu este apanajul unei mentalităţi arhaice străine omului „modern", care se dovedeşte nu numai o fiinţă raţională pură, ci totdeauna şi un mythmaker", spune el; prin urmare lepădaţi-vă de raţiunea pură, completaţi insuficienţa cunoaşterii filozofice şi ştiinţifice în general, revenind la mitologie ca mod de gîndire „...viu şi necesar în măsura în care limbajul conceptual nu poate exprima totalitatea existenţei" (citeşte: în măsura în care exprimă o existenţă ce contrazice interesele burgheziei). Reţeta a fost preluată — ţinînd seama de cele relatate de Rousseau — de producătorii de mituri, care fabrică în serie mituri şi mitulețe, pentru cititorii revistelor şi magazinelor literare, pentru iubitorii de etiologie ca şi pentru consumatorii de opiu religios, răspîndind microbul fanatismului noii secte de adepţi ai cultului pentru iraţional. Pentru diagnosticarea evoluţiei descompunerii gîndirii burgheze reacţionare, simptomul indică o evidentă agravare.

★

În acelaşi număr din *Critique* sînt grupate în jurul titlului de *Morale et politique* lucrările lui B. de Jouvenel (*Du pouvoir*, Geneva 1947, *De la Souveraineté*, Paris, 1955), J. Bowle (*Minos or Minotaure*, Londra, 1956), Z. Barbu (*Democracy and Dictatoship*, Londra, 1956) ş.a. Trăsătura proprie tuturor acestor lucrări o constitue mistificarea realităţii şi a legilor sociale cît şi atitudinea profund antimarxistă şi anticomunistă. În toate se caută răspunsul la întrebarea dacă politica e compatibilă cu morala, dacă statul e un aparat de constrîngere sau nu, dacă puterea trebuie să fie folosită în mod violent şi altele de acelaşi fel. Şi cum era şi de aşteptat, atingerea rănilor care dor mai mult, a provocat reacţiile corespunzătoare. B. de Jouvenel se străduieşte să păstreze decenţa în tonul cu care se răsteşte la marxişti, silindu-se, ca propovăduitor al eticii guvernamentale, să nu-şi dezică concepţiile. Adept al subordonării puterii de guvernare criteriilor etice, el cere ca politica să se sprijine pe o teorie morală normativă, pentru ca statul să fie capabil să realizeze binele suprem. Dar tocmai în formularea acestui scop înălţător de nobil se lasă simţiţi colţii lupului ascuns în piele de oaie: binele suprem nu constă după autor într-un sistem raţional de repartiţie a bunurilor materiale, aşa cum cred utilitariştii — printre care îi include cu o grosolană lipsă de discernămînt şi pe marxişti, — ci în promovarea unei prietenii sociale şi a păcii eterne între clase, în moralitatea deciziilor şi respectul tradiţiilor religioase şi morale. Nu e greu de ghicit că sub învelişul exigenţelor unei morale abstracte, anistorice şi subiective, se ascunde cea mai autentică morală burgheză, ale cărei zadarnice eforturi merg spre camuflarea şi aplanarea conflictului dintre cei exploataţi şi exploatatori, în folosul celor din urmă.

Sperăm că exemplele alese din *Critique* sînt grăitoare pentru caracterizarea stării de spirit care apasă şi turbură conştiinţa ideologilor capitalismului.

M. L.

NOTA REDACȚIEI

În nr. 6/1958 al revistei *Cercetări filozofice* a apărut textul prescurtat al comunicării *Cu privire la ideile social-politice ale lui Alecu Russo* de Radu Tomoiagă. Manuscrisul a intrat în redacție la 12 noiembrie 1958. În funcție de spațiul tipografic și de profilul specializat al revistei, redacția a eliminat paragrafele în care se analizau părerile lui A. Russo cu privire la problemele creației populare, ale limbii literare și literaturii naționale, precum și paragraful despre paternitatea *Cîntării Românie*i, în care se susținea ideea coautoratului Russo-Bălcescu.

Luînd ca punct de plecare stadiul în care se găsea controversa în jurul paternității poemului, tov. Tomoiagă scrie între altele:

„Într-o comunicare din 1954, G. C. Nicolescu a dovedit netemeinicia argumentelor lui P. V. Haneș. Respingînd dogma paternității lui Russo, tov. G. C. Nicolescu a adus o serie de argumente foarte puternice în favoarea tezei inițiale despre paternitatea lui Bălcescu [1]. În urma intervenției tov. Nicolescu, tov. Al. Dima, care susținuse anterior teza paternității absolute a lui A. Russo, a fost nevoit să bată oarecum în retragere și să recunoască influența hotărîtoare a lui Bălcescu asupra conținutului ideologic al *Cîntării Românie*i" [2].

...„Concluzia la care se oprește scriitorul rîndurilor de față este următoarea: *Poemul „Cîntarea Românie*i" *este opera comună a doi coautori, rodul unei colaborări strînse între Alecu Russo și Nicolae Bălcescu*. Celui dintîi i se datorește ideea originară a poemului și contribuția principală la prelucrarea lui artistică, celui de-al doilea contribuția principală cu privire la fixarea conținutului său ideologic. Analiza marxistă a concepțiilor social politice ale lui A. Russo și în special a concepției sale despre revoluție conduce în mod necesar la stabilirea unui mare contrast între orientarea democrat-revoluționară a *Cîntării Românie*i și orientarea liberală a tuturor celorlalte opere ale sale. Pe cît de organic se integrează conținutul de idei al *Cîntării Românie*i în ansamblul operei lui Bălcescu, în opera lui Russo el apare absolut izolat. Existența unor idei democrat-revoluționare într o singură lucrare a lui A. Russo nu îndreptățește în nici un caz calificarea lui ca democrat revoluționar".

„Istoricii noștri literari au fost, timp de mai bine de un veac, victimile iluziei provocate de modul lor de gîndire rigid, metafizic: *sau* Bălcescu, *sau* Russo. Or, adevărul este: *și*

[1] Vezi G. C. Nicolescu, *Paternitatea „Cîntării Românie*i", în culegerea *Limbă și literatură*, București, 1955, pag. 231—252.

[2] Vezi al. Dima, *Alecu Russo*, E.S.P.L.A., București, 1957, capitolul *Cîntarea Românie*i, pag. 193—245, în special pag. 201 și 202.

Bălcescu, *și* Russo. Părerile unilaterale, preconcepute, cu privire la paternitatea exclusivă a lui Bălcescu sau Russo au constituit o pseudoproblemă care trebuie denunțată și respinsă definitiv ca atare".

Tov. Tomoiagă respinge argumentele invocate de Al. Dima împotriva paternității lui Bălcescu. Primul argument (critica adusă de Bălcescu teoriei „Dacia felix" în precuvîntarea poemului și concomitent în *Question économique des Principautés danubiennes*) nu este concludent și nici original, deoarece reia un argument mai vechi formulat în 1924 de P. P. Panaitescu. Critica lui Bălcescu este în primul rînd o *autocritică*, deoarece el însuși împărtășise prin anii 1845 — 1846 teoria falsă a *Daciei felix*, enunțînd-o în studiul *Despre starea socială a muncitorilor plugari*.

BULETIN BIBLIOGRAFIC

LENIN, V. I., Materialism și empiriocriticism, ed. a II-a, Editura politică, București, 1959, 379 p.
Bazele filozofiei marxiste, Trad. Editura politică, București, 1959, 788 p.

CERNEA, MIHAIL, Filozofia marxist-leninistă — materialismul dialectic și istoric, Editura politică, București, 1959, 124 p.

GARAUDY, R., Libertatea, Editura politică, București, 1958, 552 p.

GARAUDY, R., Umanismul marxist, Editura politică, București, 1959, 252 p.

GHICA, ION, Documente literare inedite, E.S.P.L.A., București, 1959, 161 p.

IAHOT, O., Ce este adevărul?, Editura politică, București, 1959, 79 p.

LIPATTI, V., Valori franceze, E.S.P.L.A., București, 1959, 286 p.
Manual de economie politică, ediția a II-a, Editura politică, București, 1959, 815 p.
Materialismul dialectic și științele contemporane ale naturii, Editura politică, București, 1959, 274 p.
Mic glosar de probleme internaționale, Editura politică, București, 1959, 352 p.

VOLTAIRE, Opere alese, vol. II. E.S.P.L.A., București, 1959, 833 p.

ARISTOTELES, Magna Moralia, Akademie-Verlag, Berlin, 1958 (Aristotel, Magna Moralia, Editura Academiei, Berlin, 1958, 480 p.).
Вопросы истории религии и атеизма, VI. Издат. Академии Наук СССР, Москва, 1958 (Problemele istoriei religiei și a ateismului. VI. Editura Academiei de științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, 424 p.).

CZEZOWSKI T., Odczyty filozoficzne, Panst, Wyd. Nauk. Lodz, 1958 (Lecturi filozofice, Editura științifică de stat, Lodz, 1958).

D'ALEMBERT, Einleitende Abhandlung zur Enzyklopädie, Akademie-Verlag. Berlin, 1958 (D'Alembert, Discurs preliminar la Enciclopedie, Editura Academiei, Berlin, 1958, 141 p.).

A. FOSTER, G., Philosophische Schriften, Akademie-Verlag, Berlin, 1958 (Scrieri filozofice, Editura Academiei, Berlin, 1958, 258 p.).

КАПЫРИН П. И., Социалистические нации — нации нового типа. Издат. Акад. Наук СССР, Москва (1957) (Kapîrin P. I., Națiunile socialiste — națiuni de tip nou, Editura Academiei de științe a U.R.S.S., Moscova, 1957, 96 p.).

КАРАПЕТЯН А. А., Критический анализ философии Канта, Армянское государственное издательство, Ереван, 1958 (Karapetean A. A., Analiza critică a filozofiei lui Kant, Editura armeană de stat, Erevan, 1958, 568 p.).

КЕДРОВ Б. М., Философский анализ первых трудов Д. М. Менделеева о периодическом законе, Издат. Акад. Наук СССР, Москва, 1959 (Kedrov B. M., Analiza filosofică a primelor lucrări ale lui D. I. Mendeleev despre legea periodică, Editura Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 296 p.).

КОПНИН П. В., Гипотеза и ее роль в познании, Издат. „Знание", Москва, 1958 (Kopnin P. V., Ipoteza şi rolul ei în cunoaştere, Edit. „Znanie", Moscova, 1958, 40 p.).

ЛИСЕНКО О. Я., Соціологічні погляди Івана Франка. Видави. Акад. Наук УССР, Киев, 1958 (Lîsenko O. I., Vederile sociologice ale lui Ivan Franko, Editura Academiei de ştiinţe a R.S.S. Ucrainiene, Kiev, 1958, 156 p.).

LITERA, J., Kritica a sebekritika v zivote a praci Komunistické Strany Ceskoslovenska, St. Nakl. Polit. Liter., Praha, 1958 (Critica şi autocritica în viaţa şi munca Partidului Comunist Cehoslovac, Editura de stat pentru literatură politică, Praga, 1958, 52 p.).

ЛУЦКИ М. Д., Вопросы диктатуры пролетариата в трудах В. И. Ленина (1917—1924) Издат. САГУ — Ташкент, 1957 (Luţki M. D., Problemele dictaturii proletariatului în lucrările lui V. I. Lenin (din anii 1917—1924) Editura SAGU, Taşkent, 1957, 52 p.).

ЛУШЧЫЦКИ Г. Н., Нарысы по гісторыі грамадска — політычной і філософской думкі у Беларусі у другой палавине XIX веку. Выд. Белузяждуніверсітете імя В. І. Ленина Мінск., 1958 (Luşciţki G. N., Eseuri pivitoare la istoria gîndirii social-politice şi filozofice în Belorusia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Editura Universităţii Beloruse de stat V. I. Lenin, Minsk, 1958, 368 p.).

МОМДЖЯН Х. Н., Коммунизм и христианство, Издат. „Знание", Москва, 1958 (Momdjean H. N., Comunismul şi creştinismul, Editura „Znanie", Moscova, 1958, 40 p.).

МУМИНОВ С. И., Мирза Белдинин фалсафии каратлари, Узбекская ССР, Фанлар Акад. Натр. Ташкент, 1958 (Muminov S. I., Vederile filozofice ale lui Mirza Bedil, Editura Academiei de ştiinţe a R.S.S. Uzbeche, Taşchent, 1958, 104 p.).

ОВЧИННИКОВ Н. Ф., Понятия массы и энергии в их историческом развитии и философском значении. Издат. Акад. Наук СССР, Москва, 1957 (Ovcinnikov N. F., Noţiunile de masă şi energie în dezvoltarea lor istorică şi în importanţa lor filozofică. Edit. Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1957, 190 p.).

ПЕТРОВ Л. А., Философские взгляды Прокоповича, Татищева и Кантемира, Иркутское Книжн. Издат. Иркутск, 1957 (L. A. Petrov, Vederile filozofice ale lui Prokopovici, Tatiscev şi Cantemir. Edit. de cărţi din Irkutsk, Irkutsk, 1957, 88 p.).

СОБОЛЕВСКИЙ С.И., Аристофан и его время, Издат. Акад. Наук СССР, Москва, 1957 (Sobolevski S. I., Aristofan şi vremea lui. Editura Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1957, 420 p.).

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE PRIMITE LA REDACȚIE

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ

№ 2, 1959

Передовая — Выдающийся вклад в сокровищницу марксизма-ленинизма (Editorial, O contribuţie remarcabilă la tezaurul marxism-leninismului).

А. Ф. Шишкин, Строительство коммунизма и некоторые проблемы марксистской этики (A. F. Şişkin, Construirea comunismului şi unele probleme ale eticii marxiste).

Н. К. Гончаров, Новый этап в развитии советской общеобразовательной школы (N. K. Goncearov, O etapă nouă în dezvoltarea şcolii sovietice de cultură generală).

М. С. Михайлов, По поводу псевдомарксистских рассуждений доктора Марковича (M. S. Mihailov, În legătură cu raţionamentele pseudomarxiste ale dr. Marcovici).

Г. Смеу (Румыния), Против ревизионистских извращений партийного руководства в искусстве и литературе (G. Smeu (Romînia), Împotriva denaturărilor revizioniste ale conducerii de partid în literatură şi artă).

Всесоюзное совещание по философским вопросам современного естествознания (Consfătuirea unională în problemele filozofice ale ştiinţelor naturii contemporane).

Вступительное слово президента АН СССР академика А. Н. НЕСМЕЯНОВА (Cuvîntul introductiv al preşedintelui Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. — academician A. N. Nesmeanov).

Заключительное слово члена-корр. АН СССР П. Н. ФЕДОСЕЕВА (Cuvîntul de încheiere rostit de membrul corespondent al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. — P. N. Fedoseev).

О задачах разработки философских вопросов естествознания (Решение Всесоюзного совещания по философским вопросам современного естествознания) (Despre sarcinile elaborării problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii (Hotărîrea Consfătuirii Unionale în problemele filozofice ale ştiinţelor naturii contemporane).

Ю. В. Сачков, Обсуждение философских вопросов квантовой механики (I. V. Sacikov, Dezbaterea problemelor filozofice ale mecanicii cuantice).

Н. Ф. Овчинников, Обсуждение философских вопросов теории относительности (N. F. Ovcinnikov, Dezbaterea problemelor filozofice ale teoriei relativităţii).

Ю. П. Фролов, Л. Н. Плющ, А. И. Игнатов, Обсуждение философских вопросов биологии (I. P. Frolov, L. N. Plusci, A. I. Ignatov, Dezbaterea problemelor filozofice ale biologiei).

Е. Н. Чесноков, О Всесоюзном совещании по философским вопросам современного естествознания (E. N. Cesnokov, Despre Consfătuirea Unională în problemele filozofice ale științelor naturii contemporane).

Член-корр. АН СССР Н. М. Сисакян, Некоторые философские вопросы биохимии (N. M. Sisakean, Membru corespondent al Academiei de Științe a U.R.S.S., Unele probleme filozofice ale biochimiei).

В. И. Свидерский (Ленинград), Единство изменчивости и устойчивости как закономерность объективного мира (V. I. Sviderski (Leningrad), Unitatea instabilității și a stabilității ca lege a lumii obiective).

Б. Я. Смулевич, Социальные проблемы демографии и медицины в буржуазной социологии (B. I. Smulevici, Problemele sociale ale demografiei și medicinii în sociologia burgheză).

Научные сообщения и публикации

Comunicări științifice și publicații

О. С. Терновой (Минск), Выдающийся кубанский мыслитель Хосе Марти (O. S. Ternovoi (Minsk), Remarcabilul gînditor cuban José Marti).

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ

№ 3, 1959

Передовая — Практика развернутого строительства коммунизма — основа философских исследований (Editorial, Practica construirii desfășurate a comunismului baza cercetărilor filozofice).

Крепить союз естествознания и философии

(Să întărim alianța dintre științele naturii și filozofie).

В. Кайгл (Чехословакия), Закономерности развития экономических отношений между странами мировой социалистической системы (V. Kaigl (Cehoslovacia), Legitățile dezvoltării relațiilor economice dintre țările sistemului mondial socialist.

А. К. Уледов, Общественное мнение как предмет социологического исследования (A. K. Uledov, Opinia publică ca obiect al cercetării sociologice).

А. И. Бурхард, В. И. Шишкина, Классовая борьба и правые социал-демократы (A. I. Burhard și V. I. Șișkina, Lupta de clasă și social-democrații de dreapta).

Г. А. Недошивин, Против чуждых идейных влияний в эстетике (G. A. Nedoșivin, Împotriva influențelor ideologice străine în estetică).

Рудольф Рохгаузен (ГДР), Проблема целостности в биологии (Rudolf Rodchausen (R.D.G.), Problema integralității în biologie).

А. С. Богомолов, Эволюционный натурализм Р. В. Селларса и диалектический материализм (A. S. Bogomolov, Naturalismul evoluționist al lui R. V. Selars și materialismul dialectic).

Л. А. Коган, К критике философии В. Соловьева (L. A. Kogan, Despre critica filozofiei lui Vl. Soloviev).

Э. Ю. Соловьев, Разделял ли Гегель трудовую теорию стоимости? (E. I. Soloviev, Împărtășea oare Hegel teoria valorii ca produs al muncii?).

Научные сообщения и публикации
Comunicări științifice și publicații

О. А. Сегизбаев (Алма-Ата), Социологические взгляды Ч. Ч. Валиханова (O. A. Seghizbaev (Alma Alta), Concepțiile sociologice ale lui C. C. Valihanov).

А. А. Зиновьев, Проблема значений истинности в многозначной логике (A. A. Zinoviev, Problema valorilor de adevăr în logica polivalentă).

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ

№ 4, 1959

Передовая — Коммунизм и наука (Editorial, Comunismul și știința).

Ю. А. Красин (Ленинград), Социализм и демократическое движение современности (I. A. Krasin (Leningrad), Socialismul și mișcarea democrată contemporană).

А. К. Курылев, К вопросу о преодолении существенного различия между городом и деревней (A. C. Kurilev, Despre problema înlăturării deosebirii esențiale dintre oraș și sat).

Б. М. Кедров, О соотношении форм движения материи в природе (B. M. Kedrov, Despre corelația formelor mișcării materiei în natură).

Я. П. Терлецкий, О нелинейном обобщении и интерпретации квантовой теории (I. P. Terleţki, Despre generalizarea neliniară și interpretarea teoriei cuantice).

Ю. А. Левада, К вопросу о социальных корнях религиозности в современном буржуазном обществе (I. A. Levada, Despre problema rădăcinilor sociale ale religiozității în societatea burgheză contemporană).

Г. М. Штракс, Ядро диалектики и его современные критики (G. M. Ştrax, Nucleul dialecticii și criticii lui contemporani).

Л. М. Землянова, Новейшие идеалистические теории в современной американской эстетике (L. M. Zemleanova, Cele mai noi teorii idealiste în estetica americană contemporană).

И. В. Блауберг, Проблема целостности в физической географии (I. V. Blauberg, Problema integrității în geografia fizică).

П. С. Новиков, В. Соловьев и его западногерманские почитатели (P. S. Novikov, V. Soloviev și admiratorii lui vest-germani).

Дискуссии и обсуждения
(Discuții și dezbateri)

Г. С. Арефьева, Р. М. Гервиц, Э. В. Тадевосян, Некоторые вопросы диалектического материализма в учебном пособии по основам марксистской философии (G. S. Arefieva, R. M. Gherviț, E. V. Tadevosean, Unele probleme de materialism dialectic în manualul despre bazele filozofiei marxiste).

И. С. Нарский, Об историческом материализме как марксистской социологии (I. S. Narski, Despre materialismul istoric ca sociologie marxistă).

А. С. Монин, О двух формах выражения причинности (A. S. Monin, Despre două forme de exprimare a cauzalității).

И. Н. Майский, Об определяющем значении биологических исследований при применении физических и химических методов в изучении жизненных явлений (I. N. Maiskii, Despre importanța determinantă a cercetărilor biologice, în condițiile aplicării metodelor fizice și chimice la studierea fenomenelor vieții).

И. Р. Плоткин, О флуктуационной гипотезе Больцмана (I. R. Plotkin, Despre ipoteza fluctuațiilor a lui Bolzman).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE
nr. 1/1959

Schlrifstein, J., Die philosophischen Arbeiten und Anschauungen Franz Mehrings. (Lucrările și concepțiile filozofice ale lui Franz Mehring).

Kursanow, G. A., Die philosophischen Anschauungen Einsteins über die Natur der geometrischen Begriffe (Concepțiile filozofice ale lui Einstein despre natura noțiunilor geometrice).

Hermann, Scheler, Die Bedeutung von Lenins Werk „Materialismus und Empiriokritizismus" im Kampf gegen idealistische Entstellungen der materialistischen Geschichtsauffassung (Însemnătatea operei lui Lenin „Materialism și Empiriocriticism" în lupta împotriva denaturărilor idealiste ale concepției materialiste a istoriei).

Kosing, A., Die „gesunde Vernunft" des Jesuitenpaters Josef de Vries („Rațiunea sănătoasă" a părintelui iezuit Josef de Vries).

Gulian, C. I., Das Problem des sittlichen Wertes (Problema valorii morale).

Diskussion (Discuții)

Miller, R., Franz Loeser und die marxistische Ethik (Frantz Loeser și etica marxistă).

Философска мисъл
№ 1/1959

* * * За по-нататъшното развитие на българската наука и за повишаваное на нейната роля в социалистического строительство (Despre dezvoltarea viitoare a științei bulgare și creșterea rolului său în construcția socialistă).

Уводна — Забележителен документ на творческо приложение на марксизма-ленинизма (Editorial, Un minunat document de aplicare creatoare a marxism-leninismului).

Александръръ Т. Попов, За характера на противоречията в развитието на нашето социалистическо общество (Alexandr T. Popov, Despre caracterul contradicțiilor în dezvoltarea societății noastre socialiste).

Елена Христова, За природата на категориите «същност» и «явление» (Elena Hristova, Despre natura categoriilor „fenomen" și „esență").

Кр. Кулелиев, Проявление на закона за преминаване на количествените изменения в качествени в областта на химията (Kr. Kulelievv, Manifestarea legii trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative în domeniul chimiei.)

Иван Нетов, Въпросът за възприятието и представата за времето в светлината на учението на И. П. Павлов за висшата нервна дейност (Ivan Netov, Problema percepției și reprezentării timpului în lumina învățăturii lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară).

Нина Т. Бакърджиева, Относно еволюцията на отражението и неговата биологична форма (Nina T. Bakirdjieva, Cu privire la evoluția reflectării și forma sa biologică).

Дискусии и обсъждания
(Discuții și dezbateri)

Добрин Спасов, Един несполучлив опит за доразвиване на марксизма (Dobrin Spasov, O experiență nereușită pentru dezvoltarea marxismului).

Философска мисъл
№ 2/1959

Уводна — XXI конгрес на КПСС и някои теоретически въпроси на строителството на комунизма (Editorial, Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. și unele probleme teoretice ale construirii comunismului).

Никола Стефанов, Развитието и усъвършенстването на социалистическите производствени отношения в нашето село (Nikola Stefanov, Dezvoltarea și perfecționarea relațiilor socialiste de producție în satul nostru).

Стойко Попов и Деян Павлов, Някои прояви на съвременния философски ревизионизъм в Югославия (Stoiko Popov și Deian Pavlov, Unele manifestări ale revizionismului filozofic contemporan în Iugoslavia).

И. Х. Мъркулеску (Букурещ), Относно проблема за съзнанието (I. H. Mârculescu, (București), Cu privire la problema conștiinței).

Богдан Дянков, За характера на математическата логика (Bogdan Deankov, Despre caracterul logicii matematicii).

Ради Радев, Някои материалистически положения в гносеологията на Аристотел (Radi Radev, Unele teze materialiste în gnoseologia lui Aristotel).

Михаил Бъчваров, Мирогледът на Тодор Икономов (Mihail Bicivarov, Concepția despre lume a lui Todor Ikonomov).

Дискусии и обсъждания
(Discuții și dezbateri)

Живко Ошавков, Бележки върху една „критика" относно характера на историческия материализм и социологията (Jivko Oșavkov, Note cu privire la o „critică" privind caracterul materialismului istoric și al sociologiei).

Кирил Караджов, За историческия материализъм като неразделна ставна част на марксическата философия (Kiril Karadjov, Despre materialismul istoric ca parte componentă inseparabilă a filozofiei marxiste).

Петър Димитров, Проблемът за случайността и необходимостта в живата природа (Petr Dimitrov, Problema necesității și întîmplării în natura vie).

FILOSOFICKY CASOPIS
nr. 3/1959

Ruml, V. — Srovnal, I., Nové problémy marxistické filosofie (Probleme noi ale filozofiei marxiste).

Prokop, D., Filosoficke a sociologické názory Josefa Krále (Ideile filozofice și sociologice ale lui Josef Král).

Hrzal, L., Jednotné v boji proti soudobému revisionismu (Unitatea în lupta împotriva revizionismului contemporan).

Mlikovsky, V., K pojeti pohybu v marxistické filosofii (Despre noțiunea de mișcare în filozofia marxistă).

Hruza, I., Je negace negace zakomen materialistické dialektiky? (Este oare negarea negației o lege a dialecticii materialiste ?).

Kolman, A., Materialni podstata rozporu a jeji odraz v mysleni (Baza materială a contradicției și reflectarea ei în gîndire).

Cvekl, J., O kategoriich dialektickeho materialismu (Despre categoriile materialismului dialectic).

Mleziva, M., Axiomatisace systému dvouhodnotového vyrokového kalkulu (Axiomatizarea sistemului calculului propozițional bivalent).

Poznamky
(Note)

Volek, J., O metodu a vychodiska práce v marxistické estetice (Despre metoda și rezultatele muncii în estetica marxistă).

LA PENSÉE
nr. 84/1959

Bruhat, I., Du nouveau sur les sans-culottes parisiens (Date noi despre „sans-culottes"-ii parizieni).

Volguine, P. V., Jean-Jacques Pillot, communiste utopique (Jean Jacques Pillot, comunist utopic).

Dr. Ducuing, J., Impressions sur un voyage en République Démocratique du Vietnam. I (Impresii despre o călătorie în Republica Democrată Vietnam. I).

Seclet-Riou, F., La réforme de l'enseignement. Réforme Berthoin 1959 (Reforma învățămîntului. Reforma Berthoin 1959).
Chronique historique (Cronica istorică).

Dautry, I., L'année Robespierre (Anul Robespierre).

REVUE INTERNATIONALE DE PHILOSOPHIE
nr. 45—46/1958

Lamm, H., Marx as a Philosopher (Marx ca filozof).

Goldmann, L., Le matérialisme dialectique est-il une philosophie? (Este materialismul dialectic o filozofie?).

Prof. Acton, B. H., Karl Marx's Materialism (Materialismul lui Karl Marx).

Weldon, T. D., The Union of Theory and Practice (Unirea teoriei și practicii).

Desanti, J., Historicité et vérité (Istoricitate și adevăr).

Prof. Stern, A., Marxisme et relativisme historique (Marxism și relativism istoric).

Prof. Flam, L., Études sur Marx (Studii despre Marx).

Grynpas, J., Marx et marxisme; bibliographie (Marx și marxism; bibliografie).

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

1930 0 JUL 2005

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI

Lei 6.—

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI

Lei 6.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

I 7867

ANUL VI 1959

DIN SUMAR

INVĂŢĂTURA MARXIST-LENINISTĂ DESPRE SFĂRÎMAREA APARATULUI DE STAT EXPLOATATOR ŞI APLICAREA EI ÎN ROMÎNIA
L. LÖRINCZ
ROLUL FACTORULUI SUBIECTIV ÎN REZOLVAREA CONTRADICŢIILOR NEANTAGONISTE ALE PERIOADEI DE TRECERE MIHAIL CERNEA
DESPRE METODA UNIVERSALĂ DE CERCETARE ŞI METODELE ŞTIINŢELOR PARTICULARE V. P. CERTKOV (U.R.S.S.)
ROLUL COGNITIV AL TEORIEI ÎN FIZICĂ ST. POPESCU
CRITICA FIDEISMULUI ÎN BIOLOGIA CONTEMPORANĂ EDITH GULIAN
CRITICA UNOR CONCEPŢII IDEALISTE DESPRE STRUCTURILE LOGICE
DAN BĂDĂRĂU
SUBIECTIVISM ŞI MISTICISM ÎN FILOZOFIA BURGHEZĂ DIN ROMÎNIA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE AL. POSESCU şi OCT. CHEŢAN
UNELE CONSIDERAŢII ÎN LEGĂTURĂ CU EXPLORAREA SPAŢIULUI
CĂLIN POPOVICI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

CERCETĂRI FILOZOFICE * ANUL VI, 5, 1959

EA RPR

1967

0 IIII 2005

I 7867

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

... UEU 2014

CERCETĂRI FILOZOFICE

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

... 2022

5

ANUL VI

1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2931

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTĂ DE FILOZOFIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACȚIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. DR. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROȘCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU.

REDACȚIA, BUCUREȘTI, B-dul Ilie Pintilie nr. 6, tel. 12.28.16

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VI, nr. 5 1959

SUMAR

Pag.

L. LÖRINCZ, Învățătura marxist-leninistă despre sfărîmarea aparatului de stat exploatator și aplicarea ei în Romînia 9
MIHAIL GERNEA, Rolul factorului subiectiv în rezolvarea contradicțiilor neantagoniste ale perioadei de trecere 35
V.P. CERTKOV (U.R.S.S.), Despre metoda universală de cercetare și metodele științelor particulare 63
ST. POPESCU, Rolul cognitiv al teoriei în fizică 75
EDITH GULIAN, Critica fideismului în biologia contemporană 99
DAN BĂDĂRĂU, Critica unor concepții idealiste despre structurile logice . . . 117
AL. POSESCU și OCT. CHEȚAN, Subiectivism și misticism în filozofia burgheză din Romînia între cele două războaie mondiale 141
CĂLIN POPOVICI, Unele considerații în legătură cu explorarea spațiului . . 163

COMUNICĂRI

LUCIA MUREȘANU, Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra culturii democrate din țara noastră (1917—1921) 175

Discuții

PERIODIZAREA ISTORIEI FILOZOFIEI DIN ROMÎNIA

ION BANU, Cu privire la teoria și practica periodizării 193

LECȚII ȘI CONSULTAȚII

H. USCHERSOHN, Materialismul dialectic despre categoria de materie . . . 217

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Un moment important în elaborarea teoriei marxiste despre lupta de clasă și revoluție (*E. Drob*); O viață eroică dăruită cauzei proletariatului (*Al. Tănase*); Contribuții filozofice creatoare ale oamenilor de știință din țara noastră (*Al. Boboc* și *Ion Manea*); Un studiu critic asupra estetismului burghez din Romînia (*M. Ciurdariu*); Pe marginea lucrării *Contemporanul și vremea lui* (*Oct. Chețan*); Un nou periodic sovietic de filozofie: *Revista Școlii Superioare de Partid de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.* (*N. Mercea*); Problemele filozofice ale mecanicii cuantice (*Valer Novaceu*); Politica războiului nu poate genera o filozofie a păcii (*P. Cîmpeanu*) 235

Pag.

RĂSFOIND REVISTELE

Analele de filozofie ale Universității din Cluj (*Clara Dan*); O publicație binevenită: „Buletin al Comisiei naționale a Republicii Populare Romîne pentru UNESCO" (*R.P.*) 295

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiunea științifică festivă consacrată aniversării eliberării patriei noastre (*C. Popa* și *N. Crișan*); Consfătuire cu delegația de filozofi sovietici (*M. Ciurdariu*); Susținerea unor dizertații filozofice la Școala Superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu" (*P. C.*) 305

MIȘCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

Lenin și gîndirea progresistă franceză (*I. Florea* și *V. Popescu*); Dezbateri interesante în jurul legii negării negației (*T. Papadopol*); 323

NOTE

Note de lectură 333
Buletin bibliografic 341
Din sumarele revistelor străine 345

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VI, № 5 1959

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

Л. ЛОРЕНЦ, Марксистско-ленинское учение о сломе эксплуататорского государственного аппарата и его применение в Румынии 9
МИХАИЛ ЧЕРНЯ, Роль субъективного фактора в разрешении неантагонистических противоречий переходного периода 35
В. П. ЧЕРТКОВ (СССР), О всеобщем методе исследования и методах частных наук 63
С. ПОПЕСКУ, Познавательная роль теории в физике 75
ЭДИТ ГУЛИАН, Критика фидеизма в современной биологии 99
ДАН БЭДЭРЭУ, Критика некоторых идеалистических взглядов на логические структуры 117
А. ПОСЕСКУ и О. КЕЦАН, Субъективизм и мистицизм в румынской буржуазной философии между двумя мировыми войнами 141
К. ПОПОВИЧ, Некоторые соображения в связи с исследованием космического пространства 163

СООБЩЕНИЯ

Л. МУРЕШАНУ, Влияние Великой Октябрьской социалистической революции на демократическую культуру Румынии (1917—1922) . . 175

Дискуссии

ПЕРИОДИЗАЦИЯ ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ В РУМЫНИИ

И. БАНУ, Относительно теории и практики периодизации 193

ЛЕКЦИИ И КОНСУЛЬТАЦИИ

Х. УШЕРЗОН, Диалектический материализм о категории материи . . 217

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Важный момент в разработке марксистской теории о классовой борьбе и революции (*Э. Дроб*); Героическая жизнь, отданная служению пролетариата (*А. Тэнасе*) Творческий вклад в философию румынских ученых (*А. Бобок* и *И. Маня*); Критический труд о буржуазном эстетизме в Румынии (*М. Чурдариу*); О работе *Контемпоранул и его эпоха* (*О. Кецан*); Новое советское философское периодическое издание: *Журнал Высшей партийной школы при ЦК КПСС* (*Н. Мерча*); Философские вопросы квантовой механики (*Валер Новак*); Политика войны не может породить философию мира (*П. Кымпяну*) 235

ОБЗОР ЖУРНАЛОВ

Стр.

Философские анналы Клужского университета (*Клара Дан*); Желательная публикация: Бюллетень национальной комиссии РНР для ЮНЕСКО (*Р. П.*) 295

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Торжественная научная сессия, посвященная годовщине освобождения Родины (*К. Попа* и *Н. Кришан*); Совещание с советской философской делегацией (*М. Чурдариу*); Защита философских диссертаций в Высшей партийной школе им. Штефана Георгиу (*П. К.*) 305

ФИЛОСОФСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЗА РУБЕЖОМ

Ленин и французская прогрессивная мысль (*И. Флоря — В. Попеску*); Интересные дискуссии по поводу закона отрицания отрицания (*Т. Пападопол*) 323

Заметки

По страницам печати 333
Библиографический бюллетень 341
Из содержания иностранных журналов 345

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIe année, n° 5 1959

SOMMAIRE

Page

L. LÖRINCZ, Les thèses marxistes-léninistes sur la destruction de l'appareil de l'Etat exploiteur et leur application en Roumanie 9
MIHAIL CERNEA, Le rôle du facteur subjectif dans la résolution des contradictions non antagonistes de la période de transition 35
V.P. TCHERTKOV (U.R.S.S.), De la méthode universelle de recherche et des méthodes des sciences particulières 63
ST. POPESCU, Le rôle cognitif de la théorie en physique 75
EDITH GULIAN, Critique du fidéisme dans la biologie contemporaine 99
DAN BĂDĂRĂU, Critique de certaines conceptions idéalistes des structures logiques 117
AL. POSESCU et OCT. GHEŢAN, Subjectivisme et mysticisme dans la philosophie bourgeoise en Roumanie entre les deux guerres mondiales . . . 141
CĂLIN POPOVICI, Quelques considérations relatives à l'exploration de l'espace 163

COMMUNICATIONS

LUCIA MUREŞANU, L'influence de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre sur la culture démocratique de Roumanie (1917—1921) 175

Discussions

LES PÉRIODES DE L'HISTOIRE DE LA PHILOSOPHIE EN ROUMANIE

ION BANU, De la théorie et de la mise en pratique de la distinction des périodes dans l'histoire de la philosophie 193

LEÇONS ET CONSULTATIONS

H. USCHERSOHN, Le matérialisme dialectique au sujet de la catégorie de matière 217

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Un moment important de l'élaboration de la théorie marxiste sur la lutte de classe et la révolution (*E. Drob*) ; Une vie héroïque consacrée à la cause du prolétariat (*Al. Tănase*) ; Contributions philosophiques créatrices des savants roumains (*Al. Boboc* et *Ion Manea*) ; Une étude critiqu esur l'esthétisme bourgeois en Roumanie (*M. Ciurdariu*) ; A propos de l'ouvrage *La revue « Contemporanul et son temps »* (*Oct. Cheţan*) ; Une nouvelle revue soviétique de philosophie : *La revue de l'Ecole Supérieure du Parti, près le C.C. du P.C.U.S.* (*N. Mercea*) ; Les problèmes philosophiques de la mécanique des quanta (*Valer Novacu*) ; La politique de la guerre ne peut engendrer une philosophie de la paix (*P. Cîmpeanu*) 235

Page

EN FEUILLETANT LES REVUES

Les Annales de philosophie de l'Université de Cluj (*Clara Dan*) ; Une opportune publication : le Bulletin de la Commission Nationale de la République Populaire Roumaine pour l'UNESCO (*R. P.*) 295

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique solennelle consacrée à l'anniversaire de la libération de notre patrie (*C. Popa* et *N. Crişan*) ; Une conférence avec la délégation philosophique soviétique (*M. Ciurdariu*) ; Dissertations philosophiques à l'Ecole Supérieure du Parti « Ştefan Gheorghiu » (*P. C.*) 305

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE À L'ÉTRANGER

Lénine et la pensée progressiste française (*I. Florea* et *V. Popescu*) ; Débats intéressants autour de la loi de la négation de la négation (*T. Papadopol*) 323

NOTES

Notes de lecture 333
Bulletin bibliographique 341
Extraits des sommaires des revues étrangères 345

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

ÎNVĂŢĂTURA MARXIST-LENINISTĂ DESPRE SFĂRÎMAREA APARATULUI DE STAT EXPLOATATOR ŞI APLICAREA EI ÎN ROMÎNIA

DE

L. LÖRINCZ

I. În fiecare perioadă istorică de mari ciocniri ideologice şi politice, problema statului dobîndeşte o deosebită însemnătate teoretică şi practică. În perioada actuală, al cărei conţinut principal este trecerea de la capitalism la socialism, problema statului are o actualitate deosebită*.

Imperialismul este nevoit să depună eforturi tot mai mari pentru a-şi prelungi existenţa. În acest scop cercurile imperialiste dominante sînt nevoite să recurgă la măsuri drastice de oprimare făţişă a proletariatului şi a altor pături ale populaţiei din ţările lor. Totodată, cercurile imperialiste duc războaie agresive împotriva popoarelor slab dezvoltate pentru a împiedica eliberarea lor definitivă de sub jugul colonial şi duc o activitate de subminare permanentă a statelor socialiste, încercînd să schimbe mersul istoriei prin forţa armelor.

Statul imperialist, asemenea întregii suprastructuri capitaliste, joacă un rol tot mai reacţionar menit să împiedice progresul omenirii conform legilor dezvoltării obiective a societăţii. Lămurirea atitudinii proletariatului şi a partidului său revoluţionar faţă de statul burghez are o însemnătate deosebită, teoretică şi practică, în cadrul problemelor care privesc lupta proletariatului pentru eliberarea sa de sub jugul capitalismului. Nu este întîmplător deci că problema atitudinii proletariatului faţă de statul capitalist este una din problemele centrale ale documentelor şi literaturii de partid din ţările capitaliste şi ocupă un loc important în activitatea practică şi munca politică ideologică a partidelor marxist-leniniste din ţările capitaliste.

---

* De ex. revista teoretică şi politică a Comitetului Central al Partidului Comunist Francez, *Cahiers du communisme*, a consacrat sub titlul *Statul şi puterea gaullistă* numărul din preajma Congresului al XV-lea a P.C.F. în întregime, problemelor statului. *Cahiers du communisme*, nr. 6, iulie 1959.

Problemele statului au o importanță deosebită nu numai în lupta ideologică și politică dintre proletariat și burghezie în cadrul statelor burgheze, dar și în lupta dintre ideologia comunistă și cea burgheză pe plan mondial.

Clasa muncitoare, în fruntea maselor largi populare, eliberate de sub jugul capitalului pe o treime a globului, a creat state socialiste cu ajutorul cărora construiește socialismul și comunismul, veghind totodată ca aceste cuceriri revoluționare să fie apărate de orice încercare dușmănoasă menită să prejudicieze interesele popoarelor acestor țări.

În aceste condiții, una din formele prin care burghezia imperialistă încearcă prelungirea dominației sale este, pe de o parte, crearea confuziilor și menținerea iluziilor reformiste în rîndurile clasei muncitoare cu privire la caracterul și rolul statului burghez, pe de altă parte ponegrirea statului socialist, principalul instrument al clasei muncitoare în construirea socialismului și comunismului.

Una din problemele centrale ale teoriei statului, pe al cărei cîmp marxism-leninismul s-a ciocnit și se ciocnește cu ideologia burgheză este atitudinea proletariatului față de statul burghez și soarta acestui stat în revoluția socialistă.

Marxism-leninismul ne dă o concepție clară, profund științifică în problema soartei statului burghez și a atitudinii proletariatului față de aparatul acestui stat. Concluzia conform căreia proletariatul are ca sarcină sfărîmarea aparatului de stat burghez în revoluția socialistă și construirea aparatului de stat socialist constituie una din tezele de bază ale învățăturii marxism-leninismului despre stat.

Clasele exploatatoare, care au deținut în cursul istoriei puterea de stat, au preluat și adaptat o dată cu cucerirea puterii și aparatul vechi de stat, folosindu-l în vederea exploatării și oprimării maselor muncitoare. În revoluțiile anterioare celei socialiste, puterea de stat a trecut din mîna unei clase exploatatoare în mîna unei alte clase exploatatoare, o formă a exploatării înlocuind alta. Aparatul de stat preluat de noua clasă exploatatoare dominantă a fost perfecționat, dezvoltat conform sarcinilor noi ce-i reveneau. Proletariatul însă, care cucerește în revoluția socialistă puterea de stat, nu poate prelua și folosi aparatul de stat vechi ci creează statul său de tip nou, socialist, cu un aparat adecvat. Fenomenul este determinat de esența statului socialist — dictatura proletariatului — care reprezintă interesele majorității covîrșitoare a populației împotriva unui mănunchi de exploatatori doborîți de la putere. Aparatul statului exploatatorilor, organele sale represive, create pentru a oprima cele mai largi mase populare, nu pot fi folosite în vederea eliberării acestor mase de orice oprimare politică și economică, nu pot fi îndreptate împotriva exploatatorilor.

La această concluzie au ajuns încă Marx și Engels pe baza studierii legilor generale de dezvoltare a societății și a rolului statului burghez și în special pe baza experienței luptelor revoluționare din Franța în perioada 1848—1851. „Toate revoluțiile perfecționează această mașină în loc să o sfărîme" [1] scria Marx în 1852. Această teză a primit o nouă

[1] Marx-Engels, *Opere alese în două volume*, vol. I, E.S.P.L.P., ediția a II-a, 1955, p. 337.

confirmare și dezvoltare în scrisoarea lui Marx adresată lui Kugelman în 12 aprilie 1871. „Dacă vei citi ultimul capitol al lucrării mele *Optsprezece Brumar*, vei vedea că eu consider că viitoarea încercare a revoluției franceze nu va mai fi, ca pînă acum, trecerea aparatului birocratic-militar dintr-o mînă în alta, ci sfărîmarea lui și aceasta este condiția prealabilă a oricărei adevărate revoluții populare pe continent" [1].

Teza necesității sfărîmării aparatului de stat burghez a primit o confirmare deplină în experiența Comunei din Paris, ea fiind introdusă și în prefața din 1872 a *Manifestului Partidului Comunist*; „Comuna a dovedit îndeosebi că clasa muncitoare nu poate să ia pur și simplu în stăpînire mașina de stat așa cum este și să o pună în funcțiune pentru propriile sale scopuri" [2].

V. I. Lenin a acordat de asemenea o importanță deosebită problemei sfărîmării vechiului aparat de stat pe care a considerat-o drept „lucrul principal, fundamental, în învățătura marxistă despre stat" [3].

Aparatul de stat exploatator se compune însă nu numai din organe represive — armata, poliția, jandarmeria etc. — sau organe ale oprimării indirecte — parlamentul, aparatul birocratic — ci și din organe a căror activitate nu se limitează numai la represiunea sau oprimarea indirectă.

Aceste organe de evidență și control, create de capitalism în urma dezvoltării și socializării producției sînt băncile, poșta, asociațiile de consum etc. Lenin a arătat că : „Aparatul acesta nu poate fi și nu trebuie să fie sfărîmat. Aparatul acesta trebuie să-l smulgem din subordonarea față de capitaliști, trebuie SĂ ÎNDEPĂRTĂM, SĂ RUPEM, SĂ IZOLĂM de el pe capitaliști și firele influenței lor, trebuie SĂ-L SUBORDONĂM Sovietelor proletare, trebuie să-l facem mai larg, mai atotputernic, mai general" [4].

Acest aparat de evidență și control creat în statele capitaliste mai dezvoltate poate fi preluat și folosit de către proletariat, după cucerirea puterii, bazîndu-se pe puterea de stat proletară.

Această învățătură a marxism-leninismului s-a dezvoltat în cursul deceniilor în lupta ascuțită cu teoriile anarhiste și cu teoriile reformiste-oportuniste despre stat.

Anarhiștii recunosc necesitatea sfărîmării aparatului de stat vechi fără a răspunde însă întrebării : cu ce trebuie înlocuită mașina de stat sfărîmată? Concepțiile anarhiste despre stat propovăduiesc în mod cu totul greșit, lichidarea oricărei puteri de stat și a aparatului său, ca un rău absolut, reducînd rolul revoluției la lichidarea statului. În acest caz necesitatea sfărîmării aparatului de stat burghez rezultă din atitudinea negativă a anarhismului față de orice stat, indiferent de caracterul și esența lui. Această concluzie este rezultatul concepției idealiste asupra dezvoltării sociale în general și asupra revoluției socialiste și a statului în special. Statul fiind — după anarhiști — nu consecința ci cauza exploatării

---

[1] Marx-Engels, *Opere alese în două volume*, vol. I, E.S.P.L.P., ediția a II-a, 1955, p. 506.
[2] *Ibidem*, p. 2.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 25, p. 402—403.
[4] *Ibidem*, vol. 26, p. 86.

omului de către om, sarcina revoluției sociale este lichidarea statului și a tuturor formelor de autoritate ; în locul lor se instaurează anarhia, care asigură „libertatea reală a personalității".

Negînd necesitatea statului — în general, a înlocuirii aparatului de stat exploatator cu unul nou — anarhiștii neagă necesitatea instaurării dictaturii proletariatului, necesitatea statului socialist care, prin aparatul său, să îndeplinească funcțiile interne și externe dictate de sarcinile construirii socialismului.

Marx și Engels au demascat caracterul idealist al anarhismului, arătînd că proletariatul nu poate renunța la folosirea statului ca armă în vederea lichidării claselor. Referindu-se la polemica lui Marx cu anarhiștii, V. I. Lenin menționează : „Noi nu sîntem nicidecum în divergență cu anarhiștii în problema desființării statului ca scop. Noi afirmăm că pentru atingerea acestui scop e necesară folosirea vremelnică a instrumentelor, mijloacelor, și metodelor puterii de stat *împotriva* exploatatorilor, după cum pentru desființarea claselor e necesară dictatura vremelnică a clasei asuprite" [1].

Oportuniștii Internaționalei a II-a au încercat de asemenea falsificarea marxismului în problema atitudinii revoluției proletare față de stat. Dacă anarhiștii cereau sfărîmarea aparatului de stat vechi fără a arăta cu ce trebuie înlocuit acest aparat — oportuniștii de genul lui Bernstein și Kautski au „admis" cucerirea puterii de stat *fără* distrugerea vechii mașini de stat. Conform concepției oportuniste, ideea marxistă a nimicirii aparatului de stat burghez trebuie înlocuită cu ideea „cuceririi" acestui aparat prin obținerea majorității în cadrul puterii de stat vechi, renunțîndu-se astfel la revoluția socialistă.

Demascînd trădarea deschisă a oportuniștilor în această problemă, V. I. Lenin scria în 1917 : „Denaturarea și trecerea sub tăcere a problemei atitudinii revoluției proletare față de stat n-a putut să nu joace un rol uriaș atunci cînd statele cu aparatul lor militar, întărit în urma rivalității imperialiste, s-au transformat în monștri militari, care extermină milioane de oameni pentru a decide care dintre doi, Anglia sau Germania, un capital financiar sau altul, va stăpîni lumea" [2].

Teza marxismului despre necesitatea sfărîmării aparatului de stat burghez și construirea aparatului nou în revoluția socialistă a primit o confirmare strălucită în cursul desfășurării istoriei.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, înfăptuită sub conducerea Partidului Comunist în frunte cu V. I. Lenin, a lichidat puterea capitaliștilor și moșierilor, a distrus mașina de stat exploatatoare și, instaurînd dictatura proletariatului, a creat primul stat socialist din lume.

În cursul revoluției socialiste victorioase, în lupta aprigă cu forțele contrarevoluționare, Partidul a mobilizat masele populare la luptă pentru sfărîmarea vechiului aparat de stat și crearea aparatului nou. În primele zile ale revoluției au fost lichidate ministerele guvernului provizoriu burghez, organele locale ale puterii vechi etc. În locul acestor organe au fost insti-

[1] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 25, E.S.P.L.P., p. 432.
[2] *Ibidem*, p. 488.

tuite sovietele deputaților de muncitori, soldați și țărani, ca singurele organe cu depline puteri ale puterii de stat socialiste. De asemenea au fost create judecătoriile populare în locul judecătoriilor vechi, miliția muncitorească în locul poliției, iar pentru lupta cu contrarevoluția și sabotajul a fost creat un organ special [1].

Învățătura marxism-leninismului despre sfărîmarea aparatului de stat burghez a stat la baza procesului sfărîmării aparatului de stat vechi și în țările de democrație populară.

În urma victoriilor istorice ale U.R.S.S. asupra fascismului în timpul celui de-al doilea război mondial, popoarele Europei centrale și sud-estice, sub conducerea partidelor revoluționare ale clasei muncitoare, în lupta crîncenă cu dușmanii interni și externi au cucerit puterea de stat, au trecut la sfărîmarea aparatului de stat vechi și construirea aparatului de stat nou, democrat-popular.

În mobilizarea maselor populare la lupta pentru sfărîmarea vechiului aparat de stat, și crearea aparatului nou, proletariatul din aceste țări, sub conducerea partidelor sale revoluționare, marxist-leniniste a folosit din plin experiența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care, pentru prima dată în istorie, a creat statul de tip nou, socialist, cu organele sale administrative, economice, militare etc.

Experiența în acest domeniu a statelor de democrație populară a confirmat din nou valabilitatea învățăturii marxist-leniniste despre necesitatea sfărîmării aparatului de stat burghez în revoluția socialistă și construirea aparatului nou.

Această învățătură a marxism-leninismului are și astăzi o importanță deosebită, dat fiind că în perioada actuală statul capitalist, cu uriașul său aparat birocratic-militar, este arma cea mai puternică a burgheziei reacționare în apărarea și menținerea orînduirii burgheze. Puterea de stat în țările capitaliste cele mai dezvoltate se află în întregime în mîinile unei părți restrînse a burgheziei monopoliste, a oligarhiei financiare-monopoliste.

În aceste condiții, statul imperialist este arma cea mai puternică care asigură acestei oligarhii atît dominația economică și politică, cît și realizarea politicii agresive îndreptată împotriva celorlalte popoare. Baza socială a statelor imperialiste este tot mai restrînsă — datorită contradicției între oligarhia dominantă pe de o parte și masele populare și păturile mijlocii ale populației pe de altă parte. Pentru a-și menține pozițiile, oligarhia conducătoare a statelor capitaliste dezvoltate ia măsuri numeroase în vederea măririi aparatului de stat, pentru a întări astfel puterea sa politică.

Mărirea aparatului de stat burghez are loc pe două căi : menținerea unei forțe armate uriașe și mărirea aparatului administrativ. În S.U.A. de ex. în 1900 statul avea 1 100 000 angajați (sau 4,1% din numărul total al angajaților din țară). În 1954, numărul lor (inclusiv forțele armate) se ridica la 7 245 000 oameni (12,3% din numărul total al salariaților).

---

[1] Vezi *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* (în limba rusă), ed. 1959, p. 247,

Un alt exemplu cu privire la lărgirea aparatului administrativ al statelor burgheze ni-l servește sociologul american Peter M. Blau : guvernul federal al S.U.A. avea în 1820, 8 000 de angajați, cu 50 de ani mai tîrziu 250 000, iar în prezent 2 500 000. În timp de 45 de ani — din 1901 pînă în 1946 — în S.U.A. numărul funcționarilor de stat s-a mărit de 10 ori, în Anglia de 15 ori, în Franța de 3,5 ori [1].

Mărirea aparatului de stat este numai un aspect al „grijii" burgheziei monopoliste în vederea întăririi puterii ei. Simultan cu mărirea aparatului de stat, prin crearea unui sistem complicat de diferite organe de reprimare directă sau indirectă, are loc fascizarea aparatului de stat atît prin introducerea elementelor ultrareacționare în posturi de conducere cît și prin lichidarea instituțiilor create de democrația burgheză, și a metodelor de activitate ale acestui aparat etc.

„Reprezentanții direcți ai capitalului financiar care s-au instalat în posturile cheie în aparatul de stat au dus politica socială cea mai retrogradă pe care Franța a cunoscut-o de la Laval și Pétain încoace..." caracteriza situația *L'Humanité* în articolul redacțional apărut în ziua deschiderii Congresului al XV-lea al P.C.F. [2].

La Congresul al XXV-lea extraordinar al P. C. al Marii Britanii ținut în aprilie 1957, unul dintre delegați a caracterizat în felul următor statul englez contemporan : „Statul britanic este un stat atotputernic al capitalului monopolist. Toată mașina de stat e construită în scopul păstrării orînduirii capitaliste și preîntîmpinării ofensivei socialismului ; în ultimii ani statul se întărește ca armă a capitalismului monopolist".

Fără îndoială în acest fel statul burghez se izolează tot mai mult de popor, ceea ce duce în mod obiectiv la slăbirea lui.

„Burghezia — scria V. I. Lenin — consideră că un stat este puternic numai atunci cînd acesta este în stare, folosind întreaga putere a aparatului guvernamental, să arunce masele încotro vor guvernanții burghezi" [3].

Mărirea aparatului de stat burghez ca o manifestare a descompunerii puterii capitalismului, a întăririi contradicției între capitalul monopolist și toate păturile populației, nu numai că nu duce la întărirea lui reală, ci accentuează caracterul parazitar, reacționar al acestui aparat, al cărui scop principal este oprimarea clasei muncitoare și a maselor largi populare, lupta împotriva forțelor socialismului.

Importanța practică și teoretică a învățăturii marxism-leninismului cu privire la necesitatea sfărîmării aparatului de stat exploatator în revoluția socialistă se poate vedea chiar și din eforturile comune ale ideologilor burghezi și oportunismului de dreapta de a falsifica, denatura această teză.

Falsificarea tezei marxist-leniniste despre sfărîmarea aparatului de stat burghez se integrează în teza generală reformistă despre trecerea de la capitalism la socialism în mod spontan fără revoluție socialistă, fără cucerirea puterii politice de către proletariat. Teoriile

---

[1] Vezi Чихвадзе, С. Зивс, *Против современного реформизма и ревизионизма в вопросе о государстве*, p. 47, Госполитиздат 1959 și Peter M. Blau, în *Modern Society*, nr. 4, 1956 — citat după *Коммунист*, nr. 9, 1959, p. 81.

[2] *L'Humanité* din 25 iunie 1959.

[3] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 2, E.S.P.L.P., 1954, p. 240.

false, oportuniste, cu privire la statul capitalist contemporan evoluat într-o organizație situată „deasupra" claselor, „imparțială" în lupta dintre clasele sociale antagoniste, despre construirea socialismului prin menținerea și cu ajutorul statului burghez includ în sine și teza tot atît de falsă despre aparatul de stat „de sine stătător".

Poziția partidelor comuniste față de aparatul statelor burgheze reflectă pe deplin teoria leninistă despre necesitatea sfărîmării aparatului de stat vechi în condițiile specifice fiecărei țări în parte.

Tezele adoptate de cel de-al XV-lea Congres al Partidului Comunist Francez acordă de ex. o mare importanță problemelor privind aparatul de stat.

Subliniind că în lupta pentru socialism principalul este problema puterii, se pune totodată chestiunea modului de funcționare a democrației, a rolului instituțiilor reprezentative ale statului, organizațiilor economice și a controlului maselor populare asupra politicii și orientării sociale a cercurilor conducătoare. După cum se arată în tezele adoptate de cel de-al XV-lea Congres al P.C.F. prima sarcină în această direcție o constituie restabilirea și reînnoirea democrației în Franța. În acest scop parlamentul poate juca un rol important. P.C.F. luptă pentru alegerea unei constituante care să reflecte opinia reală a țării. Guvernul urmează să fie constituit de Adunarea constituantă, fiind responsabil în fața ei. Cu privire la celelalte organe ale aparatului de stat se menționează că armata permanentă urmează să fie dizolvată, poliția epurată și democratizată, lichidarea funcției de prefect și predarea drepturilor și atribuțiilor pe care le au prefecții sfaturilor generale, eligibilitatea judecătorilor etc [1].

După eliberarea țării de sub jugul fascismului, Partidul Comunist din Austria a dus o luptă susținută pentru democratizarea aparatului de stat și înlocuirea elementelor fasciste din acest aparat prin reprezentanții clasei muncitoare și țărănimii. Sarcina democratizării a fost îndeplinită numai parțial. Partidul Comunist din Austria în programul său intitulat *Calea Austriei spre socialism*, prevede măsuri de democratizare a aparatului de stat : crearea unei miliții cu o durată redusă de serviciu și fără ofițeri de carieră, lupta împotriva întăririi influențelor reacționare în rîndurile armatei, împiedicarea folosirii armatei în interesele de clasă ale burgheziei, împotriva poporului.

Analiza situației actuale din țările capitaliste făcută de partidele comuniste, evidențiază teza marxism-leninismului că indiferent de forma de desfășurare — pașnică sau violentă — a revoluției socialiste, aparatul de stat vechi trebuie sfărîmat, cucerirea puterii de către masele populare ducînd inevitabil la sfărîmarea acestui aparat. În raportul său la cel de-al XV-lea Congres al P.C.F., tovarășul Maurice Thorez, secretar general al P.C.F., a subliniat că „revoluția constă, în mod obligatoriu, în distrugerea vechii mașini de stat — a aparatului militar și polițienesc, a administrației superioare etc. și înlocuirea ei printr-un alt aparat, un aparat format de

[1] Cap. IV, pc. 8 (a se vedea *XVe Congrès du parti communiste français*, Ivry, 24 — 28 Juin 1959, în *Cahiers du communisme* — număr special).

forțele populare și capabil de a servi dictatura proletariatului, care instaurează o democrație reală pentru toți cei ce muncesc și proprietatea obștească asupra principalelor mijloace de producție" [1].

Dacă sfărîmarea aparatului de stat vechi este parte integrantă a revoluției socialiste, a instaurării dictaturii proletariatului, forma de desfășurare a procesului de sfărîmare este determinată de forma pașnică sau violentă a revoluției, forma pașnică sau violentă a cuceririi puterii de stat de către proletariat.

În cazul în care în perioada revoluției socialiste rezistența exploatatorilor poate fi înfrîntă de forțele populare fără folosirea violenței *armate*, este posibilă într-o mai largă măsură transformarea treptată, folosirea vremelnică a formei vechi, a unor verigi ale aparatului de stat burghez. Și în acest caz însă aparatul de stat vechi este supus unor transformări profund revoluționare în urma cărora se schimbă însuși conținutul de clasă al acestui aparat, fenomen care în ultimă instanță înseamnă sfărîmarea aparatului de stat burghez și înlocuirea lui printr-un aparat de stat nou, instrument al revoluției socialiste.

Concluzia conform căreia sfărîmarea aparatului de stat vechi este parte integrantă a revoluției socialiste avînd un caracter general valabil se aplică și în cazul folosirii parlamentului în vederea realizării sarcinilor revoluției socialiste, fiind vorba de una din căile pașnice ale trecerii de la capitalism la socialism.

Cucerirea puterii de stat pe cale parlamentară este posibilă numai în cazul unei mișcări populare puternice condusă de clasa muncitoare și partidul său revoluționar marxist-leninist. În acest caz parlamentul se transformă dintr-o armă a burgheziei, a claselor exploatatoare în organul maselor populare, al revoluției socialiste. Și această cale înseamnă în esență lichidarea parlamentarismului burghez, schimbarea conținutului de clasă al parlamentului, al activității sale, transformarea parlamentului într-un organ reprezentativ al întregului popor. V. I. Lenin a arătat că în socialism „instituțiile reprezentative rămîn, dar parlamentarismul ca sistem special, ca separare a activității legislative de cea executivă, ca situație privilegiată deputaților *nu există aici*. Fără instituții reprezentative, nu putem să ne închipuim democrația nici chiar democrația proletară, fără parlamentarism putem și *trebuie* să ne-o închipuim" [2].

Subliniind posibilitatea cuceririi puterii de stat fără război civil în condițiile istorice actuale, Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din 1957 a arătat că „în condițiile în care clasele exploatatoare recurg la violență împotriva poporului, trebuie avută în vedere și cealaltă posibilitate, cea a trecerii nepașnice la socialism. Leninismul ne învață și experiența istorică confirmă că clasele dominante nu cedează de bună voie puterea. Gradul de înverșunare a luptei de clasă și intensitatea acesteia vor depinde, în aceste condiții, nu atît de proletariat, cît de forța de împotrivire a cercurilor reacționare față de voința majorității

[1] Maurice Thorez, *Rapport d'activité du Comité Central* (*loc. cit.*, p. 61).
[2] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 25, p. 420—421.

covîrșitoare a poporului, vor depinde de folosirea violenței de către aceste cercuri într-o etapă sau alta a luptei pentru socialism" [1].

Caracterul democratic sau antidemocratic al unui regim se reflectă direct asupra caracterului aparatului de stat, formei sale organizatorice, cadrelor de conducere și în special asupra metodelor sale de activitate. Un grad mai dezvoltat de democratism burghez în statele capitaliste este posibil numai atunci și acolo unde aparatul de stat birocratic-militar este mai puțin dezvoltat. Concentrarea puterii economice în mîinile oligarhiei financiare, promovarea unei politici reacționare de către cercurile conducătoare ale unui stat are repercusiuni și asupra aparatului de stat ; posturile de conducere din aparat sînt ocupate de elementele cele mai reacționare, șoviniste, vîndute monopolurilor, aparatul de stat folosește tot mai des metode fasciste împotriva maselor populare, înainte de toate împotriva clasei muncitoare și a partidului său revoluționar.

Directa legătură între dictatura burgheză și aparatul de stat este evidențiată și de documentele Partidului Comunist din Austria : „Prin urmare în fața Austriei stau două perspective : sau subminarea și lichidarea pas cu pas a drepturilor sociale și democratice ale poporului, crearea unui aparat polițienesc și militar pe care burghezia îl poate folosi pentru a-și menține prin violență dominația, întărirea reacțiunii — sau dimpotrivă, întărirea și lărgirea tuturor cuceririlor sociale și democratice, crearea unei legături mai strînse între poliție, armată, clasa muncitoare și popor. Hotărîrea va fi luată în cadrul unor dispute violente între poporul muncitor și capital" [2].

Caracterul mai pașnic sau mai violent al revoluției socialiste este strîns legat de existența aparatului de stat represiv din diferite țări. Prezența și folosirea unui puternic aparat de stat represiv împotriva mișcării democratice a poporului contribuie fără îndoială la ascuțirea luptei de clasă și determină caracterul violent al cuceririi puterii de stat de către proletariat. În acest caz, sfărîmarea cît mai grabnică a aparatului de stat vechi represiv este condiția cuceririi puterii de stat, dat fiind că numai printr-o astfel de lichidare a organelor represive ale statului burghez poate triumfa revoluția, poate fi rezolvată problema fundamentală a revoluției, cucerirea puterii. Forma violentă a cuceririi puterii de stat de către masele populare în revoluția socialistă e legată de forma bruscă a realizării sfărîmării aparatului de stat exploatator.

★

II. Regimul burghezo-moșieresc din Romînia dispunea de un imens aparat birocratic-militar, îndreptat împotriva maselor populare, înainte de toate împotriva clasei muncitoare și a partidului său revoluționar marxist-leninist — P.C.R.

Armata, jandarmeria, justiția, guvernul, poliția, aparatul birocratic funcționăresc, parlamentul, s-au înlănțuit în verigile acestui aparat imens

[1] *Lupta de clasă*, nr. 11 din 1957, p. 11.
[2] *Calea Austriei spre socialism*, în *Volkstimme* din 4. III. 1959.

care prin forma sa organizatorică, componența de clasă și metodele de activitate, reflecta esența sa exploatatoare.

Instaurarea dictaturii militaro-fasciste în Romînia a însemnat subordonarea deschisă a aparatului de stat față de monopoluri și folosirea lui în interesele cercurilor celor mai reacționare ale capitalului financiar. Aparatul de stat a fost supus fascizării și militarizării în scopul îndeplinirii dictaturii deschise teroriste a celui mai reacționar regim din istoria țării noastre.

Experiența istorică a luptei maselor populare pentru eliberarea socială și națională a arătat că lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc și fascist nu se putea duce fără lupta pentru sfărîmarea cît mai grabnică a aparatului de stat, apărătorul supus al acestui regim.

Partidul Comunist Romîn, forța inspiratoare, conducătoare în lupta împotriva exploatatorilor, a demascat țelurile, esența și metodele de activitate ale aparatului de stat exploatator, mobilizînd împotriva lui forțele revoluționare ale proletariatului și țărănimii.

Partidul Comunist Romîn conducea lupta celor ce muncesc, îmbinînd apărarea intereselor imediate, vitale ale celor ce muncesc, cu lupta pentru răsturnarea revoluționară a dictaturii militaro-fasciste.

În condițiile dictaturii fasciste, care se baza pe aparatul său de reprimare și pe forța armatelor hitleriste, doborîrea dictaturii fasciste și ieșirea Romîniei din coaliția hitleristă puteau fi înfăptuite prin singurul mijloc posibil în acest caz : insurecția armată.

„Partidul Comunist Romîn — arăta tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej — a fost inițiatorul și organizatorul insurecției armate, care a dus la răsturnarea dictaturii militaro-fasciste. În conformitate cu planul elaborat de partid, insurecția a început în ziua de 23 August 1944 prin arestarea clicii antonesciene de către formațiunile patriotice de luptă. Răspunzînd chemării partidului și exprimînd voința și hotărîrea de luptă a poporului, armata română a întors armele împotriva Germaniei hitleriste"[1].

Victoria insurecției armate de la 23 August 1944 a însemnat și începutul revoluției populare, al cărei scop era eliberarea națională și socială a poporului romîn. Masele populare în frunte cu eroica clasă muncitoare și partidul său revoluționar au început lupta pentru asigurarea unei vieți democratice și independente a țării.

Un aspect important al revoluției populare în țara noastră a fost sfărîmarea aparatului de stat burghezo-moșieresc și construirea noului aparat de stat.

Sfărîmarea aparatului de stat vechi și construirea aparatului de stat nou este un singur proces revoluționar care cuprinde atît sfărîmarea organelor represive, adaptarea la noile sarcini ale organelor de evidență și control ale aparatului vechi cît și crearea a numeroase organe noi, specifice statului socialist îndeosebi în sfera de activitate economic-organizatorică și cultural-educativă a statului democrat-popular și incluzînd elaborarea metodelor de muncă adecvate noului aparat.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, *Scînteia* din 23 August 1959.

Desfășurarea acestui proces corespunde întru totul învățăturii marxism-leninismului și experienței Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în acest domeniu.

Revoluția populară din țara noastră se bazează pe legile generale, principale ale revoluției socialiste și construcției socialiste, proprii tuturor țărilor socialiste. Condițiile istorice concrete ale desfășurării revoluției populare au imprimat însă procesului de sfărîmare a aparatului de stat din Romînia un caracter specific.

Datorită insurecției armate victorioase, pregătită și condusă de P.C.R., în condițiile prielnice create de victoria Armatei Sovietice în lupta împotriva fascismului, s-au creat premisele obiective necesare pentru desfășurarea relativ pașnică a întregului proces revoluționar.

Prezența Armatei Sovietice în Romînia nu a permis intervenția directă a puterilor imperialiste în treburile interne ale țării și provocarea unui război civil.

Revoluția populară nu a trecut nemijlocit la realizarea sarcinilor revoluției socialiste, în prima sa etapă avînd de îndeplinit sarcini cu caracter agrar, antifeudal și antiimperialist, pregătind astfel condițiile trecerii la etapa superioară, etapa socialistă a revoluției. Condițiile specifice de desfășurare a revoluției populare în țara noastră au făcut posibilă cucerirea puterii de stat de către masele populare conduse de partid prin mijloace relativ pașnice, fără război civil. Totodată trecerea puterii din mîinile claselor exploatatoare în mîinile clasei muncitoare s-a produs treptat.

Aceste trăsături caracteristice revoluției populare au determinat *forma de desfășurare* a sfărîmării aparatului de stat vechi, fără a schimba însă *conținutul* procesului de sfărîmare a aparatului moștenit de la vechiul regim.

Doborîrea dictaturii fasciste antonesciene nu a însemnat cucerirea imediată a puterii de stat de către masele populare conduse de P.C.R. Arestarea guvernului fascist a marcat o primă lovitură dintre cele mai serioase dată aparatului de stat. Venirea la putere a guvernului Sănătescu semnifica totuși menținerea vremelnică la putere a claselor exploatatoare, menținerea pozițiilor lor în guvern, în aparatul de stat.

În aceste condiții, obiectivul principal al revoluției populare era cucerirea puterii. În lupta pentru putere s-au confruntat două forțe sociale: pe de o parte clasa muncitoare în frunte cu P.C.R. care a organizat frontul comun al tuturor oamenilor muncii în lupta pentru realizarea unui regim cu adevărat democratic, iar pe de altă parte, clasele exploatatoare — burghezia și moșierimea — care au încercat ca, prin regruparea tuturor forțelor reacționare, retrograde, în jurul partidelor burghezo-moșierești și a monarhiei să se opună mersului victorios al revoluției. În această grandioasă ciocnire de clasă s-a manifestat un puternic antagonism între guvern — exponent al claselor exploatatoare, instrumentul central al puterii antipopulare, care se baza în primul rînd pe aparatul de stat — și masele populare, care sub conducerea partidului au creat organele lor de luptă pentru putere.

Atitudinea revoluției populare față de aparatul de stat a fost determinată de rolul jucat de acest aparat în perioada de după 23 August 1944.

Majoritatea verigilor aparatului de stat, în perioada imediată după 23 August 1944, îndeplineau rolul de instrument în mîinile claselor exploatatoare împotriva revoluției. Sarcinile preconizate de P.C.R. : continuarea războiului antifascist, organizarea și înfăptuirea alianței clasei muncitoare și țărănimii muncitoare, realizarea reformei agrare, instaurarea unei reale democrații în țară, reconstrucția economică a țării etc. au fost sabotate de clasele exploatatoare cu ajutorul aparatului de stat. Guvernele cu majoritate reacționară — exponente fidele ale intereselor claselor exploatatoare — au mobilizat toate forțele reacționare cuibărite în aparatul de stat pentru a împiedica realizarea obiectivelor revoluției populare. Elementele fasciste, reacționare, din toate verigile aparatului de stat, încurajate de guvernele cu majoritate reacționară și partidele istorice — au început să se manifeste tot mai deschis împotriva maselor populare, împotriva activității forțelor democratice, în plină acțiune revoluționară. Desfășurarea evenimentelor de după 23 August 1944 a demonstrat că lupta maselor populare pentru consolidarea și lărgirea libertăților democratice, pentru instaurarea unei puteri cu adevărat populare nu este posibilă fără lupta hotărîtă împotriva aparatului de stat condus de elementele fasciste, reacționare.

Partidul Comunist Romîn a fost primul care, începînd cu 23 August 1944 a enunțat, între sarcinile imediate și principale ale revoluției populare, democratizarea aparatului de stat — una din condițiile democratizării întregii vieți de stat și politice.

În Apelul Comitetului Central al Partidului Comunist Romîn, publicat în primul număr al *Scînteii* legale, se spunea : „... pentru ca armata noastră să-și îndeplinească cu succes îndatoririle... se impune : reorganizarea temeinică a armatei, curățind-o de toate elementele fasciste și profasciste. Pentru asigurarea la timp a aprovizionării, transportului și echipării luptătorilor de pe front, pentru asigurarea succesului luptei noastre se impune : curățirea aparatului de stat și administrației, a instituțiilor și întreprinderilor industriale și comerciale, de slugile hitleriste, de legionari și sprijinitorii lor, de uneltele clicii Antonescu..." [1].

Urmînd cuvîntul Partidului Comunist Romîn, lansat imediat după 23 August 1944, clasa muncitoare a început să se organizeze în noile condiții. Sub îndrumarea partidului au luat ființă comitetele de întreprindere, organizațiile sindicale legale etc. organe de luptă ale clasei muncitoare pentru realizarea drepturilor democratice, s-a început îndepărtarea elementelor fasciste din întreprinderi, pornindu-se o largă mișcare pentru îmbunătățirea traiului etc. La 20 sept. 1944, sub presiunea maselor populare, Ministerul de Interne a fost nevoit să înștiințeze organele sale că muncitorii au dreptul să se organizeze în sindicate. Pentru a împiedica totuși activitatea politică a maselor, Ministerul de Interne a indicat că proprietarii și conducătorii întreprinderilor au dreptul de a recurge la ajutorul poliției și jandarmeriei împotriva muncitorilor. Realizarea dreptului de organizare a clasei muncitoare s-a înfăptuit în lupta aprigă cu reacțiunea, nu o dată în ciocniri directe cu elementele fasciste din armată și poliție. În apelul din septembrie 1944 al Comisiei de organizare a mișcării sindicale, în care

[1] *Scînteia*, nr. 1 din 21 septembrie 1944.

muncitorimea Capitalei a fost invitată la una din marile manifestații populare, au fost fixate următoarele obiective : libertatea deplină de organizare, recunoașterea comitetelor de fabrică, ridicarea salariilor, purificarea imediată a aparatului de stat și a întreprinderilor industriale și comerciale de elementele fasciste, sabotori și spioni, purificarea să se facă cu participarea reprezentanților muncitorilor [1].

Forța mereu crescîndă a clasei muncitoare condusă de partid a reușit să realizeze dreptul de organizare, înfrîngînd împotrivirea patronilor și elementelor reacționare din aparatul de stat. De multe ori însă muncitorii au fost împiedicați să se organizeze, au fost bătuți, încarcerați chiar de unii conducători fasciști din armată sau poliție pe baza unor legi și dispoziții din timpul regimului fascist [2].

Călcînd obligațiile directe ale țării asumate prin Acordul de armistițiu de a dizolva imediat toate organizațiile care duc propagandă vrăjmașă împotriva Națiunilor Unite și în special împotriva U.R.S.S., elementele reacționare din guvern și din aparatul de stat nu numai că nu au luat măsurile cuvenite împotriva elementelor fasciste, legionare, ci au înlesnit, au încurajat activitatea lor. Bandele fasciste înarmate, în colaborare cu elementele fasciste din aparatul de stat au atacat uzine, ședințe, sediile organizațiilor democratice, demonstrațiile oamenilor muncii, arestînd și uneori chiar omorînd pe muncitori.

Organele aparatului de stat aflate sub conducerea elementelor reacționare s-au dovedit o armă importantă a reacțiunii în lupta de clasă. Curățirea aparatului de stat de elementele fasciste, reacționare a devenit una din problemele luptei politice, ale luptei de clasă între forțele democratice, conduse de clasa muncitoare în frunte cu P.C.R. împotriva forțelor reacțiunii.

Partidul Comunist Romîn a condus în mod permanent, pe toate liniile lupta maselor pentru democratizarea aparatului de stat.

În *Proiect de platformă a Frontului Național Democrat din Romînia*, elaborat de C.C. al P.C.R. și propus tuturor forțelor democratice, se cerea între altele : „Pentru ca Romînia să devină o țară cu adevărat democratică trebuie ca : toate legile, decretele și dispozițiile reacționare și antipopulare, precum și toate măsurile excepționale ale guvernelor dictatoriale și antipopulare să fie anulate. Armata și întregul aparat de stat și administrativ al municipalităților și comunelor să fie curățate de elementele fasciste și profasciste și democratizate" [3]. Obiectivele de mai sus au fost incluse și în Proiectul de platformă al F.N.D. din Romînia propus tuturor forțelor democratice de către Frontul Unic Muncitoresc [4].

Indicațiile Partidului Comunist Romîn privind lupta maselor populare împotriva elementelor fasciste din aparatul de stat, pentru democratizarea

---

[1] *Scînteia*, nr. 4 din 24 septembrie 1944.

[2] La Uzinele Mărgineanca, muncitorii au fost împiedicați să se organizeze. În circulara comandantului uzinei figura următorul text : „... este interzis a se face întruniri politice în incinta uzinei. Oricine va fi găsit că se dedă la asemenea manifestațiuni, va fi imediat identificat și trimis în judecata Curții Marțiale", *Scînteia*, nr. 13, din 3 octombrie 1944.

[3] *Scînteia*, nr. 6 din 26 septembrie 1944.

[4] *Ibidem*, nr. 16 din 7 octombrie 1944.

acestui aparat au găsit larg răsunet în rîndurile maselor țărănești : țăranii muncitori care au suferit teroarea cruntă a jandarmului, a primarului și notarului reacționar, în numeroase regiuni ale țării au trecut la schimbarea primarilor și consiliilor comunale rămase din timpul dictaturii fasciste. Această acțiune revoluționară a țărănimii a fost facilitată de alegerea comitetelor țărănești, după indicațiile P.C.R.

Trebuie subliniat în mod deosebit că țărănimea a considerat alungarea conducerii fasciste din conducerea comunelor ca o urmare firească a înlăturării dictaturii fasciste [1].

Înlăturarea elementelor reacționare, fasciste din conducerea comunelor în luna octombrie 1944 a luat avînt, s-a generalizat în întreaga țară încît Ministerul de Interne a dat ordine categorice armatei, organelor polițienești și jandarmeriei „să reprime cu cea mai mare severitate" asemenea acte și la nevoie să tragă în popor [2].

Nerecunoașterea noilor primari de către organele administrative superioare, arestarea și trimiterea lor în judecată, ocuparea primăriilor de către armată și jandarmi sau dizolvarea adunărilor comitetelor țărănești, precum și alte măsuri represive ale aparatului de stat, luate pentru a împiedica mișcarea revoluționară a țărănimii nu au putut opri avîntul revoluționar al acesteia.

Schimbarea conducerii administrative reacționare comunale pe cale revoluționară de către masele țărănești trebuie privită fără îndoială în cea mai strînsă legătură cu mișcarea țărănimii pentru pămînt, pentru libertate, ca o manifestare a întăririi alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare, care s-a cimentat în acțiuni revoluționare comune, sub conducerea Partidului Comunist Romîn.

Această mișcare nu numai că nu putea fi reprimată prin violență, dar creștea în intensitate și se generaliza pe teritoriul întregii țări.

Izbînda acestor acțiuni revoluționare este o manifestare strălucită a conducerii de către partid, care a reușit să unifice mișcarea revoluționară a maselor țărănești pentru pămînt și libertate cu mișcarea grandioasă a întregului proletariat și a tuturor forțelor democratice și patriotice într-un singur torent revoluționar. Schimbarea conducerii comunelor și plășilor, schimbarea primarilor orașelor și prefecților fasciști și înlocuirea lor cu reprezentanții poporului a fost o manifestare a alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în care rolul conducător îl deținea clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist Romîn.

Noile conduceri ale organelor administrative, adesea instaurate prin învingerea împotrivirii armatei, jandarmeriei și poliției, nu o dată într-o luptă care a cerut și jertfe omenești, au fost învestite cu putere de către masele populare. Aceste organe administrative noi nu au fost recunoscute de organele centrale ale administrației și au dus o activitate împotriva liniei politice a acestora, luînd importante măsuri economice și

---

[1] A se vedea de exemplu moțiunea adoptată cu ocazia alegerii comitetului de plasă Dunărea Romanați, *Scînteia*, nr. 32 din 22 octombrie 1944 sau Moțiunea adoptată cu ocazia alegerii comitetului comunal din satul Coșăreni, *Scînteia*, nr. 14 din 4 octombrie 1944.

[2] *Scînteia*, nr. 44 din 16 octombrie 1944.

politice cu caracter democratic : aprovizionarea populației, preluarea pămînturilor părăsite de moșieri, strîngerea recoltei și efectuarea însămînțărilor de toamnă etc. Așa de pildă noul prefect instaurat la Constanța a dispus ca jandarmii să fie puși la dispoziția comitetelor sătești [1]. În acest fel această armă prin care burghezia și moșierimea au terorizat decenii de-a rîndul populația rurală, a fost subordonată țărănimii, în vederea apărării drepturilor ei.

Înlocuirea conducerii organelor administrației locale cu elemente democratice, luarea cu asalt a prefecturilor, primăriilor, preturilor este numai un aspect al luptei maselor populare pentru democratizarea aparatului de stat. Democratizarea întregului aparat de stat — una din cerințele imediate ale F.N.D. — nu putea fi respinsă în mod deschis și categoric de guvernul cu majoritate reacționară. Guvernul a fost nevoit să ia unele măsuri îndreptate spre democratizarea aparatului de stat și a vieții politice. Între aceste măsuri amintim : amnistia generală politică, desființarea lagărelor de concentrare, abrogarea legislației antievreești, punerea sub urmărire a criminalilor de război, legile cu privire la purificarea administrației publice etc. Multe din aceste măsuri însă nu au fost luate cu scopul democratizării reale a aparatului de stat, ci cu evidentă intenție de a induce în eroare opinia publică. Decretul cu privire la epurarea aparatului de stat este un exemplu concludent. Guvernul a fost nevoit să accepte proiectul de decret prezentat în acest scop de P.C.R. Textul propus a fost însă modificat și falsificat în așa fel încît noul decret [2] nu numai că nu a rezolvat problema, dar a împiedicat curățirea aparatului de stat de elementele fasciste. Comisiile de epurare organizate pe lîngă instituții pe baza decretului în loc să descopere și să îndepărteze din aparatul de stat pe criminalii de război și fasciștii notorii care au comis nenumărate crime împotriva poporului, au început să îndepărteze din aparatul de stat în majoritatea cazurilor persoane nevinovate.

Lupta pentru democratizarea aparatului de stat este în modul cel mai strîns legată de lupta pentru putere. Acest lucru reiese cel mai clar din lupta forțelor democratice conduse de P.C.R. pentru un guvern cu adevărat democratic, exponent al intereselor poporului.

Guvernul Sănătescu, guvern de „experți" instaurat după 23 August 1944 s-a dovedit a fi un instrument docil al claselor exploatatoare și s-a manifestat deschis împotriva intereselor adevărate ale poporului.

În numeroase manifestații conduse de P.C.R., masele populare au cerut venirea la conducerea țării a unui guvern al Frontului Național Democrat, un guvern care să se bucure de încrederea maselor. Valul de manifestații care au cuprins întreaga țară a dus la răsturnarea guvernului Sănătescu. Instaurarea noului guvern, cu o bază politică mai largă, a însemnat un important succes al forțelor democratice, deși majoritatea reacționară din guvern a determinat, în continuare, caracterul activității sale. „Acțiunea aceasta înseamnă totuși — consemnează raportul politic

---

[1] *Cuget liber*, Constanța, 4 noiembrie 1944.

[2] *Legea privitoare la purificarea administrației publice*, în *Mon. Of.* nr. 233 din 8 octombrie 1944.

al C.C. al P.C.R. la Conferința Națională din noiembrie 1945 — un pas important pe calea lărgirii democratice a bazei de guvernare" [1]. Atitudinea refractară a noului guvern Sănătescu la aplicarea obiectivelor platformei F.N.D. a adus un nou val de manifestații ale forțelor democratice urmat de răsturnarea guvernului și instaurarea guvernului Rădescu, la 9 decembrie 1944, în care reprezentanții partidelor și organizațiilor din F.N.D. au deținut un număr sporit de posturi [2]. Dar guvernul Rădescu a opus o rezistență înverșunată traducerii în viață a reformelor democratice preconizate de F.N.D. Sprijinit de partidele burghezo-moșierești și cercurile reacționare din străinătate, guvernul a trecut la represiuni declarate împotriva forțelor democratice, tinzînd la restaurarea dictaturii militare în țară.

O dată cu aceasta, antagonismul violent dintre masele populare conduse de P.C.R. și guvernul și aparatul de stat s-a manifestat într-o ascuțită luptă politică. În aceste condiții P.C.R. a lansat cuvîntul de ordine de a trece la înlăturarea prefecților și primarilor fasciști și reacționari și a-i înlocui — prin forță — cu primari și prefecți aleși de popor. Realizată cu succes, această acțiune a avut de înfrînt împotrivirea — adesea armată — a organelor aparatului de stat al lui Rădescu.

Bazîndu-se pe larga mișcare revoluționară a maselor care ocupau prin forță primăriile și prefecturile, realizau reforma agrară împotriva voinței guvernului, prin înfrîngerea rezistenței aparatului de stat, P.C.R. a dezlănțuit acțiunea de răsturnare a guvernului Rădescu. Grandioasele manifestări de masă din întreaga țară și în special lupta eroică a clasei muncitoare din capitală au reușit să impună reacțiunii și regelui acceptarea unui guvern capabil să înfăptuiască cerințele întregului popor muncitor. Noul guvern venit la putere la 6 Martie 1945, în care P.C.R. deținea un rol de conducere, era guvernul dictaturii revoluționare a clasei muncitoare și a țărănimii. Instaurarea lui a echivalat cu instaurarea puterii populare.

Deși reacțiunea a folosit intens aparatul de stat, în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945, împotriva mișcării revoluționare a maselor populare, ea nu a putut stăvili hotărîrea maselor de a instaura un regim cu adevărat democratic. Nu trebuie pierdut din vedere și un alt aspect al problemei. Aparatul de stat a cunoscut, în urma loviturilor primite prin victoria insurecției armate și a revoluției populare crescînde, anumite schimbări ; el nu mai putea fi folosit — în întregul lui — ca o armă oarbă în mîinile exploatatorilor. Răspunzînd chemării P.C.R., armata a întors armele împotriva ocupanților fasciști luptînd alături de Armata Sovietică. Încercările unor ofițeri fasciști de a folosi unități militare împotriva maselor populare nu au reușit, soldații refuzînd să tragă și solidarizîndu-se cu poporul.

Rolul conducător al partidului, justețea liniei sale, au fost recunoscute și de elementele cinstite, patriotice din aparatul de stat. Aceste elemente au demascat activitatea unor conducători fasciști din diferitele instituții de stat, au protestat împotriva politicii guvernelor cu majoritate reacționară.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, E.S.P.L.P., p. 29.
[2] *Ibidem.*

Dar elementul hotărîtor, care a paralizat, a împiedicat folosirea aparatului de stat împotriva poporului a fost mișcarea largă revoluționară a maselor populare. Marile succese în organizarea și conducerea forțelor revoluționare de către P.C.R. s-au reflectat și în cucerirea — pas cu pas — a pozițiilor din aparatul de stat de către forțele populare. Aceste succese s-au înregistrat nu numai în ceea ce privește guvernul și administrația locală, ci și în alte verigi ale aparatului de stat. Prezența elementelor democratice în aparatul de stat și cucerirea unor posturi de conducere a zădărnicit în importantă măsură activitatea cu caracter reacționar a guvernului și a promovat măsuri economice și politice cu caracter democratic. Forța revoluției populare și caracterul larg al mișcării revoluționare se relevă prin apariția, în toiul luptei pentru putere, a elementelor noii puteri populare : Frontul Național Democrat, gărzile patriotice, masele populare stăpîne pe stradă, în uzine și fabrici, comitetele țărănești care înfăptuiau reforma agrară etc.

Democratizarea aparatului de stat, înfăptuită prin lupta maselor populare împotriva reacțiunii, manifestată îndeosebi în cucerirea prin forță a primăriilor și prefecturilor și doborîrea guvernelor cu majoritate reacționară a constituit unul din aspectele principale ale activității revoluționare a maselor populare conduse de partid pentru cucerirea puterii.

Procesul democratizării aparatului de stat s-a desfășurat într-o formă specifică în Moldova de nord. Unele regiuni nordice ale Moldovei fuseseră eliberate de Armata Sovietică înainte de 23 August 1944. În aceste regiuni — sub conducerea organizațiilor locale ale P.C.R. și bucurîndu-se de înțelegerea organelor militare sovietice — populația locală a instalat organe de administrație locală. Constituirea organelor locale de stat de către populație a decurs și în acele regiuni din apropierea locurilor operațiunilor militare, de unde organele de stat fuseseră evacuate.

De asemenea într-un mod deosebit s-a desfășurat democratizarea aparatului de stat din Ardealul de nord ; pe măsura eliberării Ardealului de către armatele sovietice și românești, a fost reinstalată aici administrația locală românească. Guvernul Sănătescu a trimis aici elemente reacționare și fasciste. Aceste elemente, împreună cu gărzile de tristă memorie ale lui Maniu, au terorizat populația locală, au comis numeroase crime. În noiembrie 1944 bandele înarmate și autoritățile samavolnice au fost evacuate din Ardealul de nord. În aceste regiuni, sub îndrumarea organizațiilor P.C.R. au fost alese organele locale ale administrației de stat și organizată miliția populară.

Rămase un timp în afara controlului organelor administrative centrale, organele administrative constituite prin alegeri în Moldova și Ardealul de nord au îndeplinit funcții largi, avînd caracterul de organe locale ale puterii. După extinderea administrației centrale asupra acestor teritorii, cadrele de conducere din organele administrației locale au fost menținute, în general, în posturile lor.

Instaurarea puterii populare a exercitat o influență deosebită și imediată asupra defascizării și democratizării aparatului de stat. Între democratizarea aparatului de stat și instaurarea puterii populare este o strînsă legătură : democratizarea aparatului de stat realizată de masele

populare pe cale revoluționară în perioada 23 August 1944—6 Martie 1945 a constituit o parte integrantă a luptei pentru putere; după cucerirea puterii democratizarea aparatului de stat se numără printre condițiile necesare ale întăririi și apărării puterii populare și folosirii ei în vederea rezolvării sarcinilor revoluției.

Venirea la putere a guvernului forțelor democratice la 6 Martie 1945 avea o dublă semnificație din punctul de vedere al democratizării aparatului de stat: guvernul, cu un conținut nou, democratic, a devenit organul central al puterii populare; datorită poziției sale de organ central al aparatului de stat, guvernul putea efectua, de sus, bazîndu-se pe acțiunile maselor populare, opera de defascizare și democratizare a întregului aparat de stat.

Prin caracterul său complex, democratizarea aparatului de stat realizată după 6 Martie 1945, implică măsuri variate, de natură să schimbe conținutul de clasă al acestui aparat prin înlocuirea elementelor reacționare și fasciste cu cadre devotate noului regim, schimbarea metodelor de activitate și organizare a aparatului de stat, adaptîndu-l sarcinilor concrete ale revoluției populare.

Ca rezultat al acțiunii imediate și energice a guvernului pe linia democratizării și defascizării aparatului de stat pot fi menționate: acțiunea generală de îndepărtare a elementelor colaboraționiste, antidemocratice și criminalilor de război din aparatul de stat pe baza legii nr. 217 din 30 martie 1945 pentru purificarea administrațiilor publice. Prin aplicarea sa extinsă — în corpul judecătoresc, în armată, în ministere, în toate verigile aparatului de stat — această lege se numără printre cele mai importante acte legislative puse în slujba democratizării reale a aparatului de stat. De asemenea trebuie menționată confirmarea — de către guvern — a prefecților și primarilor instaurați de masele populare în perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945 și desăvîrșirea acțiunii de îndepărtare a elementelor reacționare și înlocuirea lor cu reprezentanții poporului în organele administrației locale. Numeroase acte normative înlesnesc înaintarea cadrelor noi. Se modifică actele normative vechi care urmăreau izolarea aparatului de stat de masele populare [1].

O altă problemă din același lanț de sarcini era reorganizarea aparatului de stat. Au fost reorganizate prefecturile [2], modificată organizarea ministerelor [3] etc. Comisia înființată în iulie 1945 pe lîngă Președinția Consiliului de Miniștri a luat în studiu posibilitățile coordonării și simplificării aparatului de stat.

Transformarea revoluționară a aparatului de stat în funcție de sarcinile revoluției solicita lărgirea atribuțiilor unor organe, crearea altora noi. S-a înființat Consiliul interministerial economic [4]. Aplicarea și contro-

---

[1] Din șirul acestor măsuri enumerăm cîteva mai importante: acordarea dispensei de studii prefecților aleși, cu condiția evidențierii lor în activitatea obștească, modificarea diferitelor dispoziții din codul funcționarilor publici și legea de organizare administrativă, dispoziții care reglementează înaintarea în armată a elementelor democratice etc.

[2] *Monitorul Oficial*, nr. 57 din 10 martie 1945. Legea nr. 169.

[3] *Ibidem*, nr. 69 din 24 martie 1945. Legea nr. 188.

[4] *Ibidem*.

lul legilor economice din 3 mai 1945 a fost încredințată atît organelor aparatului de stat cît și controlului cetățenesc. În acest scop sînt înființate organele de control cetățenesc pe lîngă prefecturi și primării cu participarea reprezentanților maselor populare. De asemenea au luat ființă Comisia centrală a reformei agrare, tribunalele poporului înființate pentru judecarea criminalilor de război etc. Prin etatizarea și organizarea Băncii Naționale a Romîniei [1], precum și prin înființarea oficiilor industriale [2], constituite pe principalele ramuri de producție, statul a primit posibilitatea de a îndruma și controla activitatea industrială și comercială a capitalului privat.

Un moment important în consolidarea puterii populare și democratizarea aparatului de stat a fost constituirea, în urma alegerilor parlamentare din noiembrie 1946, a noului parlament. Desfășurate în condițiile deținerii puterii de către forțele democratice, alegerile au decurs după un sistem electoral nou, democratic. Senatul a fost desființat, dispare sistemul electoral majoritar etc. În urma unei bătălii politice de o intensitate extraordinară, victoria istorică a B.P.D. a confirmat că „poporul romîn, în covîrșitoarea lui majoritate este pentru democrație populară, împotriva restaurării odiosului regim burghezo-moșieresc" [3]. Noul parlament, simbol și rezultat al victoriei forțelor populare asupra reacțiunii interne și internaționale, devine instituția reprezentativă a voinței populare, organul revoluției populare. Parlamentul capătă un conținut nou, reflectînd noul raport al forțelor de clasă.

Sfărîmarea vechiului aparat administrativ a fost sancționată prin reforma administrației locale de stat, constituirea comisiilor interimare la comune și județe [4]. Acest act a marcat o etapă importantă în democratizarea întregului aparat de stat și pregătirea organizării viitoarelor organe locale ale puterii.

Spre sfîrșitul anului 1947 deplasarea continuă a raportului de forțe determinată de întărirea pozițiilor clasei muncitoare în viața politică se oglindește și în schimbările intervenite în compoziția guvernului. În noiembrie 1947, au fost îndepărtați din guvern și destituiți din funcțiile lor în comisiile parlamentului reprezentanții burgheziei liberale, al căror sabotaj și activitate antipopulară au fost dezvăluite.

Reforma justiției înfăptuită pe baza legii de organizare judecătorească în decembrie 1947 [5] a venit să extindă prefacerile democratice asupra acestui aparat atît de important. Legea de organizare judecătorească marchează sfărîmarea vechilor organe judecătorești și trecerea lor la o nouă justiție populară, pusă în slujba dictaturii proletariatului.

Abolirea monarhiei — ultimul vestigiu al feudalismului în viața politică și de stat a țării noastre — a fost urmarea firească a dezvoltării democratice, accentuate în a doua jumătate a anului 1947. Proclamarea

---

[1] *Monitorul Oficial*, nr. 298 din 28 decembrie 1946. Legea nr. 10.

[2] *Ibidem*, nr. 129 din 11 iunie 1947. Legea nr. 189.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn la Congresul al II-lea al Partidului*, Buc., E.S.P.L.P., 1956, p. 124.

[4] *Monitorul Oficial*, nr. 93 din 25 aprilie 1947. Legea nr. 135.

[5] *Ibidem*. Legea nr. 341 pentru organizarea judecătorească din 5 decembrie 1947.

Republicii Populare şi instaurarea dictaturii proletariatului a însemnat trecerea la o etapă superioară — etapa socialistă, salt calitativ în conţinutul şi forma puterii de stat.

Principiile de organizare şi de funcţionare a statului nostru democrat-popular au fost consfinţite prin constituţia R.P.R. din 13 aprilie 1948. Conform reglementării acestei constituţii a fost organizat noul sistem, socialist, al aparatului de stat. A fost creată Marea Adunare Naţională — organ suprem al puterii de stat în R.P.R. — unicul organ legislativ al ţării.

Constituţia din 13 aprilie 1948 prevedea că „organele locale ale puterii de stat sînt sfaturile populare". În baza legii nr. 17 din 15 ianuarie 1949 asupra consiliilor populare [1] au luat fiinţă comitetele provizorii ale sfaturilor populare. După alegerile din septembrie 1950 comitetele provizorii au fost înlocuite prin sfaturile populare, organe locale ale puterii de tip nou.

Constituţia din 13 aprilie a determinat de asemenea rolul şi locul guvernului în sistemul aparatului de stat. Conform constituţiei „organul suprem executiv şi administrativ al R.P.R. este guvernul".

În ianuarie 1949 a fost organizată miliţia [2] avînd ca sarcină apărarea ordinii pe teritoriul R.P.R., apărarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor înscrise în constituţia ţării noastre, asigurarea muncii paşnice şi securităţii personale a cetăţenilor, apărarea proprietăţii obşteşti.

Desăvîrşirea creării armatei populare, organizării justiţiei şi procuraturii sînt elementele care întăresc procesul formării noului aparat de stat.

Simultan cu reorganizarea pe baza principiilor socialiste a organelor centrale ale puterii şi administraţiei de stat, a avut loc instituirea organelor noi, specifice statului socialist : Comitetul de Stat al Planificării, Comisia Controlului de Stat, Arbitrajul de Stat, procuratura etc.

Unul din momentele importante ale desăvîrşirii creării aparatului de stat nou a fost desfiinţarea vechilor unităţi administrative şi introducerea unei noi împărţiri a teritoriului ţării. Conform legii nr. 5 pentru raionarea administrativ-economică a teritoriului R.P.R. din 8 septembrie 1950, teritoriul ţării noastre a fost împărţit în regiuni, raioane, oraşe şi comune — împărţire care a luat locul vechii diviziuni (judeţe, plăşi, oraşe, comune şi sate). Noua raionare a contribuit la întărirea aparatului de stat prin apropierea lui de masele populare.

Sfărîmarea vechiului aparat de stat şi construirea noului aparat a fost desăvîrşită, în general, prin alegerile pentru sfaturile populare din septembrie 1950. Prin crearea noului aparat de stat înţelegem înfiinţarea sistemului atotcuprinzător al aparatului de stat democrat-popular, cu organe noi, calitativ superioare organelor vechiului aparat de stat. În acest fel distingem procesul creării aparatului de stat nou de procesul ulterior, neîntrerupt, al perfecţionării noului aparat.

Noul aparat de stat a fost construit pe baza principiului centralismului democratic, în care se îmbină în mod armonios conducerea organelor

---

[1] *Monitorul Oficial*, nr. 12 din 15 ianuarie 1949.

[2] *Ibidem*, nr. 19 din 23 ianuarie 1949. Decret nr. 25.

locale de către organele centrale și executarea strictă a directivelor primite cu cea mai largă inițiativă locală.

Forța și superioritatea calitativă a aparatului de stat democrat-popular constă în strînsa lui legătură cu masele, în participarea largă a maselor de oameni ai muncii, în activitatea acestui aparat prin care se realizează politica partidului și guvernului, expresia științifică a intereselor tuturor oamenilor muncii din țara noastră.

CONCLUZII

În cursul desfășurării revoluției populare din Romînia a fost desființat aparatul de stat burghezo-moșieresc și a fost creat un aparat de stat de tip nou, cu organe noi, revoluționare, ale puterii.

Condițiile specifice în care s-a desfășurat revoluția populară în țara noastră a influențat *forma* desfășurării procesului de sfărîmare a aparatului de stat vechi și nu conținutul acestui proces. Datorită caracterului relativ pașnic al desfășurării revoluției populare și trecerii puterii în mîinile clasei muncitoare, instaurarea puterii populare nu a însemnat sfărîmarea imediată a aparatului de stat vechi, ci preluarea, menținerea și folosirea lui vremelnică în vechea formă, schimbîndu-se însă conținutul de clasă al aparatului de stat și adaptîndu-l sarcinilor concrete ale revoluției populare.

În țara noastră au existat în perioada luptei antifasciste și îndeosebi după doborîrea dictaturii fasciste organe de luptă ale maselor populare — embrionul noii puteri. Datorită condițiilor istorice date, aceste organe nu s-au transformat în organe ale puterii o dată cu instaurarea puterii de stat democrat-populare. Folosirea vremelnică a aparatului de stat vechi de către puterea populară a fost posibilă datorită democratizării acestui aparat precum și capacității puterii populare de a impune diferitelor verigi ale aparatului de stat o activitate corespunzătoare politicii noului regim.

Democratizarea aparatului de stat vechi a început prin doborîrea dictaturii fasciste, în urma victoriei insurecției armate condusă de P.C.R. din 23 August 1944. În perioada 23 August 1944 — 6 Martie 1945 acțiunea de democratizare a aparatului de stat a fost dusă de masele populare care, prin acțiuni revoluționare, au răsturnat guvernele cu majoritate reacționară, au cucerit prin forță prefecturile și primăriile, pregătind astfel succesul luptei pentru cucerirea puterii.

Acțiunea de democratizare începută pe cale revoluționară de masele populare conduse de clasa muncitoare în frunte cu P.C.R., a fost continuată de puterea populară instaurată la 6 Martie 1945.

Democratizarea aparatului de stat a avut ca rezultat schimbarea conținutului de clasă al acestui aparat prin înlocuirea elementelor reacționare, fasciste, cu cadre noi, devotate regimului democrat-popular, efectuarea unor schimbări în metodele de activitate și structura organizatorică a aparatului de stat în vederea adaptării lui la sarcinile revoluției populare. Înlăturarea elementelor antipopulare a însemnat în același timp atragerea oamenilor muncii în aparatul de stat, apropierea acestui

aparat de masele populare, întărirea influenței clasei muncitoare conduse de P.C.R. asupra acestui aparat.

Democratizarea aparatului de stat, prin semnificația sa politică și practică, este în fond începutul sfărîmării aparatului de stat vechi, desăvîrșită în a doua etapă a revoluției populare, etapa socialistă. Faptul că sfărîmarea aparatului de stat vechi a început înainte de instaurarea dictaturii proletariatului se datorește caracterului popular al revoluției, deținerii puterii de stat de către clasa muncitoare și țărănime.

Sfărîmarea aparatului de stat vechi și construirea aparatului de stat nou a fost opera maselor populare. Succesul acțiunii revoluționare a maselor a fost asigurat de conducerea de către partid care, în condițiile istorice date, a aplicat în mod creator învățătura marxism-leninismului.

Sfărîmarea aparatului de stat și construirea aparatului nou, democrat-popular, a fost mult înlesnită de cunoașterea experienței creării primului stat socialist din lume, de cunoașterea formelor concrete ale apariției diferitelor organe și verigi ale acestui stat.

МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЕ УЧЕНИЕ О СЛОМЕ ЭКСПЛУАТАТОРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АППАРАТА И ЕГО ПРИМЕНЕНИЕ В РУМЫНИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Империалистическое государство, как и вся капиталистическая надстройка, выполняет все более и более реакционную роль, направленную на то, чтобы затормозить прогрессивное развитие человечества по объективным законам общества. В этих условиях выяснение отношения пролетариата и его революционной партии к буржуазному государству имеет исключительное теоретическое и практическое значение.

Марксизм-ленинизм дает нам ясное, глубоко научное понимание вопроса о судьбе буржуазного государства и отношении пролетариата к аппарату этого государства. Вывод, согласно которому задача пролетариата в социалистической революции состоит в том, чтобы разбить старый буржуазный государственный аппарат и построить государственный аппарат нового, социалистического типа, составляет один из основных тезисов марксистско-ленинского учения о государстве.

На основе работ Маркса, Энгельса и Ленина автор излагает основные тезисы марксизма-ленинизма о государстве, разоблачая одновременно оппортунистские тезисы, пытающиеся фальсифицировать это учение.

Опровергая оппортунистские теории, автор приходит к заключению, что слом эксплуататорского государственого аппарата является органической частью социалистической революции, установления диктатуры пролетариата. Мирная — или насильственная — форма социалистической революции определяет только форму процесса ломки, не влияя на ее содержание. В том случае, когда в период социалис-

тической революции сопротивление эксплуататоров может быть сломлено народными силами во главе с рабочим классом и его марксистско-ленинской партией, не прибегая к вооруженному насилию, возможно постепенное изменение, временное использование старой формы некоторых звеньев буржуазного государственного аппарата.

Положение о том, что слом старого государственного аппарата является органической частью социалистической революции, имеет общедействительный характер и применимо и в случае использования парламента для осуществления задач социалистической революции.

Во второй части работы на основе богатого фактического материала автор рассматривает процесс демократизации и слом буржуазно-помещичьего государственного аппарата в Румынии.

В ходе развертывания народной революции в Румынии был уничтожен буржуазно-помещичий государственный аппарат и был создан государственный аппарат нового типа, с новыми, революционными органами власти.

Специфические условия, в которых развивалась народная революция в Румынии, повлияли на форму слома старого государственного аппарата, но не на содержание этого процесса. Благодаря сравнительно мирному характеру развития народной революции и постепенному переходу власти в руки рабочего класса, установление народной власти происходило не путем немедленного слома старого государственного аппарата, а путем его временного сохранения и использования.

Демократизация старого государственного аппарата началась свержением фашистской диктатуры в результате победы вооруженного восстания под руководством Румынской коммунистической партии 23 августа 1944 года. В период с 23 августа 1944 года по 6 марта 1945 года дело демократизации государственного аппарата проводилось народными массами, свергнувшими революционными действиями правительство с реакционным большинством, силой захватившими префектуры и примарии и подготовившими таким образом успех борьбы за завоевание власти.

Дело демократизации, начатое революционным путем народными массами, руководимыми рабочим классом во главе с Коммунистической партией было продолжено народной властью, установленной 6 марта 1945 года.

Демократизация государственного аппарата по своему политическому и практическому значению являлась по существу началом слома старого государственного аппарата, законченного лишь на втором, социалистическом этапе народной революции. То, что слом старого государственного аппарата начался до установления диктатуры пролетариата, объясняется народным характером революции и тем, что государственная власть находилась в руках рабочего класса и крестьянства.

Слом старого государственного аппарата и создание нового явилось делом народных масс, успех революционной деятельности которых был обеспечен благодаря руководству партии, творчески применившей в данных исторических условиях марксистско-ленинское учение.

Уничтожение старого буржуазно-помещичьего государственного аппарата и построение нового, народно-демократического, было намного облегчено благодаря изучению опыта построения первого в мире социалистического государства и знанию конкретных форм появления его различных органов и звеньев.

LES THÈSES MARXISTES-LÉNINISTES SUR LA DESTRUCTION DE L'APPAREIL DE L'ÉTAT EXPLOITEUR ET LEUR APPLICATION EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'Etat impérialiste, tout comme l'entière super-structure capitaliste, joue un rôle de plus en plus réactionnaire, destiné à empêcher le progrès de l'humanité suivant les lois objectives de la société. Dans ces conditions, il est particulièrement important de préciser, au point de vue théorique aussi bien que pratique, l'attitude du prolétariat et de son parti révolutionnaire à l'égard de l'Etat bourgeois.

Du sort de l'Etat bourgeois et de l'attitude du prolétariat envers l'appareil de cet Etat, le marxisme-léninisme offre une conception claire, profondément scientifique. Une des thèses fondamentales du marxisme-léninisme concernant l'Etat affirme que le prolétariat a pour tâche de détruire l'appareil de l'Etat bourgeois au cours de la révolution socialiste et d'édifier l'appareil de l'Etat de type nouveau, socialiste.

Se fondant sur les œuvres de Marx, d'Engels et de Lénine, l'auteur expose les principales thèses du marxisme-léninisme à ce sujet, tout en démasquant les thèses opportunistes qui essayent de les falsifier.

Il combat les théories opportunistes et arrive à la conclusion que la destruction de l'appareil de l'Etat exploiteur fait partie intégrante de la révolution socialiste, de l'instauration de la dictature du prolétariat. La manière, pacifique ou violente, de la révolution socialiste ne détermine que la forme du processus de destruction, sans en affecter le contenu. Lorsque pendant la révolution socialiste, les forces populaires ayant à leur tête la classe ouvrière dirigée par son parti marxiste-léniniste arrivent à vaincre la résistance des exploiteurs sans employer la violence, il est possible de transformer graduellement et d'utiliser pour un temps les formes anciennes de certains rouages de l'appareil d'Etat bourgeois.

Ayant un caractère généralement valable, la conclusion suivant laquelle la destruction de l'ancien appareil d'Etat fait partie intégrante de la révolution socialiste s'applique aussi au cas où le parlement sert à la réalisation des tâches qui incombent à la révolution socialiste.

Dans la seconde partie de l'ouvrage, l'auteur analyse, s'appuyant sur un riche matériel de faits, le processus de démocratisation, de destruction de l'appareil de l'Etat bourgeois-agrarien de Roumanie.

Au cours de la révolution populaire de Roumanie, l'appareil d'Etat bourgeois-agrarien a été supprimé et un appareil d'Etat de type nouveau, avec des organismes nouveaux, révolutionnaires, a été créé.

Les conditions spécifiques dans lesquelles la révolution populaire s'est déroulée en Roumanie ont influencé la *forme* du processus de destruction de l'appareil de l'Etat ancien et non pas le contenu de ce processus. Grâce au caractère relativement pacifique de la révolution populaire et au passage graduel du pouvoir aux mains de la classe ouvrière, l'instauration du pouvoir populaire n'a pas signifié la destruction immédiate de l'ancien appareil d'Etat, mais son maintien et son utilisation temporaire.

La démocratisation de l'ancien appareil d'Etat a commencé par l'abolissement de la dictature fasciste à la suite de la victoire de l'insurrection armée dirigée par le Parti Communiste Roumain, le 23 Août 1944. Au cours de la période du 23 Août 1944 au 6 Mars 1945, cette action a été menée plus loin par les masses populaires qui, par des actions révolutionnaires, ont renversé les gouvernements à majorité réactionnaire, ont conquis par la force les préfectures et les mairies, préparant ainsi la conquête absolue du pouvoir.

Le processus de démocratisation commencé révolutionnairement par les masses populaires, dirigées par la classe ouvrière à la tête de laquelle se trouvait le Parti Communiste Roumain, a été continuée par le pouvoir populaire instauré le 6 Mars 1945.

Par sa signification politique et pratique, la démocratisation de l'appareil d'Etat est au fond un commencement de destruction de l'ancien appareil, qui sera entièrement accomplie à la seconde étape de la révolution populaire, l'étape socialiste. Le fait que la destruction de l'Etat ancien a commencé avant l'instauration de la dictature du prolétariat est dû au caractère populaire de la révolution, à ce que le pouvoir appartenait à la classe ouvrière et à la paysannerie.

La destruction de l'ancien appareil d'Etat et l'édification du nouvel appareil d'Etat ont été l'œuvre des masses populaires. Le succès de l'action révolutionnaire des masses a été assuré par la direction du Parti, qui, dans les conditions historiques données, a appliqué de façon créatrice les thèses du marxisme-léninisme.

La destruction de l'ancien appareil d'Etat et l'édification de l'appareil nouveau, démocratique et populaire, ont été grandement facilitées par l'étude de l'expérience du premier Etat socialiste du monde, par la connaissance des formes concrètes d'apparition des différents organes et rouages de cet Etat.

ROLUL FACTORULUI SUBIECTIV ÎN REZOLVAREA CONTRADICȚIILOR NEANTAGONISTE ALE PERIOADEI DE TRECERE

DE

MIHAIL CERNEA

Înfăptuind revoluția socialistă, societatea noastră săvîrșește saltul imens din imperiul necesității în imperiul libertății. Dezvoltarea istorică, pînă la revoluția socialistă caracterizată în ansamblu printr-o desfășurare spontană, începe acum să decurgă, în procesele ei esențiale, din ce în ce mai mult sub controlul și cu participarea conștientă a maselor muncitoare.

Mișcarea și rezolvarea contradicțiilor perioadei de trecere în țara noastră, acțiunea lor stimulatorie, reprezintă resortul și conținutul lăuntric *obiectiv* al dezvoltării noastre spre orînduirea socialistă, al distrugerii vechiului și victoriei noului. Evoluția și rezolvarea contradicțiilor sociale în țara noastră nu se mai produc spontan, stihinic, în virtutea jocului unor forțe oarbe, așa cum se întîmplă, în măsură precumpănitoare, în orînduirile presocialiste. Ponderea mare a intervenției factorului subiectiv — în primul rînd, rolul partidului și al politicii sale, pentru a cărei înfăptuire luptă mase uriașe de oameni — ne permite să spunem că acțiunea legii unității și luptei contrariilor se desfășoară, în manifestările ei principale, *sub controlul conștient al societății*.

Esența materialismului dialectic este considerarea acțiunii legii unității și luptei contrariilor drept izvor al dezvoltării lumii materiale, inclusiv a vieții sociale. Studiind însă nu numai dialectica obiectivă a acestui proces, ci și latura lui subiectivă, materialismul istoric urmărește să stabilească *cum*, prin ce *mijloace* și în ce condiții, poate și trebuie să acționeze factorul subiectiv, astfel încît să *amplifice* forța stimulativă a mișcării contradicțiilor sociale și să *înlăture* efectele negative care pot apare pe parcurs. Însemnătatea practică și teoretică a acestei probleme rezultă din faptul că de creșterea rolului și eficacității factorului subi-

ectiv în rezolvarea contradicțiilor depinde asigurarea unui ritm tot mai înalt al progresului social, al transformărilor socialiste în țara noastră.

Perioada trecerii de la capitalism la socialism, așa cum ne arată experiența țării noastre, ca și a tuturor țărilor socialiste, este caracterizată prin împletirea strînsă a unor contradicții sociale de tipuri diferite — antagoniste și neantagoniste.

Natura deosebită a acestor contradicții face ca atît mișcarea, desfășurarea, cît și rezolvarea lor, căile și metodele acestei rezolvări, să fie în esență profund diferite în ceea ce privește contradicțiile antagoniste, în comparație cu cele neantagoniste.

Esențial pentru acest proces este, înainte de toate, faptul că în ansamblul contradicțiilor perioadei de trecere contradicția fundamentală este antagonismul dintre socialism și capitalism, dintre clasa muncitoare aliată cu toți oamenii muncii, pe de o parte, și forțele sociale legate de capitalism, ostile noii orînduiri, pe de altă parte. Definind perioada construirii bazei economice a socialismului în țara noastră, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej spunea : „între sectorul socialist și cel capitalist se duce o luptă care are drept rezultat creșterea și întărirea continuă a sectorului socialist din economie pe calea industrializării socialiste și a transformării socialiste a agriculturii prin atragerea micii producții de mărfuri pe calea socialismului" [1]. Lupta de clasă pe plan politic, economic, ideologic pentru rezolvarea antagonismului capitalism-socialism este forța motrice principală a trecerii la socialism ; în procesul luptei de clasă este cucerită și asigurată victoria forțelor socialismului în creștere asupra rămășițelor capitalismului, care urmăresc restaurarea vechilor rînduieli. Contradicția fundamentală a perioadei de trecere se manifestă în toate domeniile și ea influențează puternic și asupra mișcării și rezolvării contradicțiilor neantagoniste. Poporul nostru, condus de partid, a obținut succese de importanță hotărîtoare pe drumul rezolvării antagonismului fundamental al perioadei de trecere în care ne aflăm, continuînd lupta în această direcție de-a lungul întregului proces al construirii bazelor orînduirii socialiste în patria noastră [2].

Alături de contradicția fundamentală, cu caracter antagonic, apar în perioada de trecere o serie de noi contradicții — principial deosebite — contradicțiile neantagonice ; acestea sînt contradicțiile creșterii noii orînduiri, a căror mișcare și rezolvare este o parte integrantă a procesului dezvoltării societății spre socialism, reprezintă o excepțional de puternică forță stimulatorie internă a construcției socialiste. Caracterul *neantagonist*

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ediția a IV-a, E.S.P.L.P., p. 697.

[2] Articolul de față nu se ocupă de analiza rolului factorului subiectiv în legătură cu contradicțiile antagoniste ale perioadei de trecere, care se rezolvă pe calea luptei de clasă împotriva forțelor ostile socialismului, deși există și trăsături comune ale acțiunii factorului subiectiv în ceea ce privește contradicțiile antagoniste și cele neantagoniste. Problemele naturii, poziției, rolului și însemnătății antagonismului între capitalism și socialism în perioada de trecere, problemele luptei de clasă pentru rezolvarea sa, au fost analizate în articolul *În legătură cu problema contradicției fundamentale a perioadei de trecere de la capitalism la socialism* (vezi *Cercetări filozofice*, nr. 5/1958).

al acestor contradicţii reflectă tocmai natura *socialistă* a noii orînduiri în formare. Printre ele se numără contradicţia neantagonistă între forţele de producţie şi relaţiile de producţie socialiste (care a luat locul antagonismului profund din orînduirea capitalistă între forţele sociale de producţie şi relaţiile bazate pe proprietatea privată şi exploatare), contradicţia neantagonistă între industria socialistă şi mica producţie agricolă, contradicţia neantagonistă între producţie şi consum, şi altele. Fără acţiunea pozitivă motrice a acestor contradicţii — izvoare ale dezvoltării — şi rezolvarea lor, nu poate fi concepută făurirea şi victoria orînduirii socialiste.

În cele ce urmează ne vom opri asupra unor probleme ale rezolvării contradicţiilor neantagoniste din perioada de trecere în cadrul procesului de construire a socialismului, anume — asupra rolului specific deosebit al factorului subiectiv în această rezolvare. Vom încerca mai jos ca, pornind de la experienţa ţării noastre, să relevăm nu atît unele metode sau forme de rezolvare proprii numai uneia sau alteia din contradicţiile neantagoniste, ci să desprindem *trăsăturile generale* ale rolului factorului subiectiv în raport cu *ansamblul* procesului de mişcare şi rezolvare a contradicţiilor neantagoniste, trăsăturile *comune* caracteristice ale acţiunii factorului subiectiv în raport cu *toate* contradicţiile neantagoniste ; generalizînd datele pe care le oferă realitatea ţării noastre, vom căuta să distingem *momentele principale, hotărîtoare,* în care se concretizează intervenţia factorului subiectiv, „mecanismul" acestei intervenţii.

De la început trebuie subliniat că rolul uriaş şi formele intervenţiei factorului subiectiv în reglementarea conştientă a mişcării şi în rezolvarea contradicţiilor neantagoniste, reprezintă unul din acele elemente esenţiale care disting mişcarea contradicţiilor neantagoniste ale socialismului în creştere, de procesul mişcării contradicţiilor de tip antagonist în cadrul orînduirilor bazate pe exploatare. Putem constata în ţara noastră, în anii transformărilor revoluţionare al căror şir a fost deschis la 23 August 1944, o foarte mare accelerare a ritmului dezvoltării sociale ; acest răstimp istoric extrem de scurt — 15 ani — nu este comparabil din punct de vedere al progreselor realizate cu nici o altă perioadă din istoria patriei noastre, fie ea chiar de cîteva ori mai întinsă în timp. Ritmul rapid este o lege generală de dezvoltare a ţărilor socialiste. Explicaţia acestui ritm accelerat, posibil în primul rînd pe baza relaţiilor de producţie socialiste, se află în bună măsură în faptul că, pentru prima oară, izvorul obiectiv lăuntric al dezvoltării — unitatea şi lupta contrariilor în diferitele procese sociale — este cunoscut şi folosit conştient prin intervenţia eficace, continuă, a factorului subiectiv.

Condiţiile noi care fac posibilă exercitarea rolului important al factorului subiectiv în ţara noastră constă, în primul rînd, în aceea că puterea politică aparţine acum poporului muncitor, că însuşi statul nostru este expresia organizării clasei muncitoare ca clasă conducătoare a societăţii, constă în existenţa, în cea mai mare parte a economiei noastre, a relaţiilor de producţie socialiste şi în faptul că pe baza lor acţionează legi economice noi. Este adevărat însă că în perioada de trecere caracterul neunitar al economiei, în care există mai multe sectoare, restrînge într-o

anumită măsură rolul şi forţa factorului subiectiv, în sensul că el nu se poate manifesta încă în prezent cu vigoarea şi multilateralitatea ce îi este proprie în condiţiile socialismului deja construit; aceasta se manifestă şi în generarea şi persistenţa unor elemente şi procese spontane în cursul perioadei de trecere.

Influenţa mai mare sau mai mică a factorului subiectiv se vădeşte în raportul dintre spontan şi conştient în dezvoltarea socială. Pe măsură ce construcţia bazelor socialismului înaintează şi rolul factorului subiectiv creşte, acest raport se modifică neîntrerupt în ţara noastră în sensul eliminării crescînde a proceselor şi efectelor spontane, al restrîngerii sferei lor de manifestare şi al întăririi caracterului conştient, controlat şi previzibil al proceselor dezvoltării sociale. Eliminarea într-o măsură cît mai mare a elementelor spontane în desfăşurarea contradicţiilor perioadei de trecere, aducerea mişcării acestor contradicţii *sub controlul conştient al societăţii noastre*, constituie una din problemele cele mai importante ale luptei pentru rezolvarea lor în procesul construirii bazelor socialismului.

Cercetarea ansamblului contradicţiilor neantagoniste ale perioadei de tranziţie de la capitalism la socialism şi a luptei poporului nostru muncitor, pe baza liniei politice elaborate de partid, pentru rezolvarea lor, relevă îndeosebi trei aspecte caracteristice care conturează în ansamblu rolul factorului subiectiv, trei momente principale ale acţiunii sale.

În primul rînd, este vorba de *sezisarea* contradicţiilor perioadei de trecere, de depistarea şi *dezvăluirea* lor, de *studierea* lor multilaterală. Aceasta înseamnă luarea în considerare nu numai a contradicţiilor existente şi deja maturizate ci şi a celor care abia apar în procesul dezvoltării sau a căror apariţie este de prevăzut; este vorba, de asemenea, de cunoaşterea caracterului acestor contradicţii şi de studierea raporturilor între termenii lor, de cunoaşterea direcţiei în care ele evoluează şi a condiţiilor pe care rezolvarea lor o reclamă.

În al doilea rînd, pe baza acestei sezisări şi cunoaşteri a contradicţiilor este necesară *elaborarea măsurilor* economice, politice, organizatorice necesare pentru reglementarea mişcării lor şi rezolvarea lor în folosul progresului societăţii precum şi *alegerea* (stabilirea) *momentului* cel mai oportun pentru această rezolvare. În elaborarea acestor măsuri — cu alte cuvinte în elaborarea politicii care trebuie aplicată şi cristalizarea ei în planuri şi sarcini practice — trebuie pornit de la condiţiile concrete existente, în primul rînd de la posibilităţile obiective ale economiei naţionale în etapa respectivă, şi de la *interdependenţa* contradicţiilor, mai ales de la raporturile existente între fiecare contradicţie şi contradicţia antagonică *fundamentală* a perioadei de trecere.

În al treilea rînd, elaborarea acestor măsuri trebuie urmată de o activitate intensă pentru *organizarea maselor* în vederea înfăptuirii politicii elaborate, pentru a le *dezvolta conştiinţa* socialistă şi a le ajuta să-şi înţeleagă sarcinile în lupta pentru rezolvarea acestor contradicţii, spre a realiza practic ceea ce se cheamă *rezolvarea conştientă* a contradicţiilor perioadei de trecere în procesul construcţiei socialiste.

În toate aceste momente se vădeşte în practica socială rolul uriaş al partidului nostru ca *element principal al factorului subiectiv*. Conştiinţa *socialistă* şi *organizarea maselor*, ca laturi ale factorului subiectiv, îşi găsesc în partid expresia lor cea mai înaltă. Partidul este înarmat cu ştiinţa marxist-leninistă şi reprezintă forma superioară de organizare a clasei muncitoare şi a maselor muncitoare. Partidul stimulează activitatea şi intensifică influenţa tuturor celorlalte elemente componente ale factorului subiectiv, ridicînd masele muncitoare la activitate istorică conştientă. Latura subiectivă a procesului rezolvării contradicţiilor perioadei de trecere relevă în modul cel mai pregnant eficacitatea politicii partidului nostru şi intensificarea uriaşă pe această bază a activităţii creatoare a maselor, a participării lor din ce în ce mai conştiente şi eficiente la realizarea dezvoltării sociale.

I

Cum se manifestă aceasta în cele trei momente principale, comune rezolvării tuturor contradicţiilor neantagoniste, la care ne-am referit înainte?

Sezisarea, *dezvăluirea* şi *studierea* modului în care acţionează în fiecare etapă a dezvoltării legea unităţii şi luptei contrariilor, sezisarea contradicţiilor concrete ale proceselor sociale, a constituit şi constituie o preocupare de seamă a partidului nostru. Abordarea realităţii de pe poziţiile teoretice ale materialismului dialectic, cu alte cuvinte o *abordare* (a realităţii) *conştientă de caracterul dialectic al acesteia* înlesneşte înţelegerea dialecticii obiective în cele mai profunde aspecte ale ei. Iar înţelegerea dialecticii reale devine în mîna partidului şi a maselor care îl urmează o armă pentru transformarea realităţii, o condiţie şi un prim pas al acestei transformări.

Ironizînd pe cei care încearcă să ascundă sau să nege metafizic caracterul contradictoriu al oricărei dezvoltări, Lenin nota că năzuinţa de a curăţa cu „delicateţe" istoria şi natura de contradicţii şi lupte este proprie nu revoluţionarilor, ci filistinilor [1]. Lenin a subliniat în mod deosebit observaţia profundă a lui Hegel care, ridiculizînd şi criticînd de pe poziţii dialectice pe metafizicieni, arăta că „obişnuita manieră delicată de a trata lucrurile fără altă preocupare decît ca ele să nu se contrazică pe sine însăşi, uită... că, pe această cale, contradicţia nu este rezolvată, ci deplasată doar în alt loc, în reflexia subiectivă sau exterioară în general..." [2]. „*Viaţa*, scria Lenin, *se dezvoltă prin contradicţii, iar contradicţiile vii sînt cu mult mai bogate, mai multilaterale, mai pline de conţinut decît par la început unei minţi omeneşti*" [3].

Nu numai în timpul orînduirii capitaliste, ci şi după victoria revoluţiei socialiste partidul marxist-leninist dezvăluie contradicţiile obiective ale dezvoltării, ca şi celelalte legi şi cerinţe ale dialecticii dezvoltării societăţii spre socialism, deoarece numai astfel poate el însuşi cunoaşte şi poate face cunoscută maselor această dialectică, poate ridica masele la înţelegerea ei, le poate mobiliza la învingerea şi rezolvarea acestor contra-

[1] Vezi *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 105.
[2] *Ibidem*.
[3] *Lenin despre cultură şi artă*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 469.

dicții. Experiența partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, și în primul rînd a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, arată din plin acesta. Rezoluțiile și hotărîrile P.C.U.S., au arătat și arată sistematic contradicțiile dezvoltării spre socialism și comunism, caracterul și rolul motric al acestor contradicții, sarcinile partidului în lupta pentru rezolvarea lor [1].

În țara noastră, documentele Partidului Muncitoresc Romîn, lucrările conducătorilor partidului, conțin o analiză principială, profundă a problemelor construcției socialiste, a contradicțiilor ce s-au ivit sau se ivesc în diferite etape ale ei și a greutăților legate de acestea. „*Comuniștilor le este străină*, a spus tov. Gh. Gheorghiu-Dej, *orice mușamalizare a contradicțiilor de clasă*" [2]. Ținînd seama că fundamentală în perioada de trecere este contradicția antagonică între capitalism și socialism și subliniind că atîta vreme cît există clase opuse lupta de clasă este **o lege** a dezvoltării societății noastre, documentele partidului nostru au dezvăluit și dezvăluie totodată contradicțiile neantagonice existente, indicînd măsurile pentru rezolvarea lor. De pildă, încă în perioada de început a revoluției socialiste din țara noastră, după crearea relațiilor de producție socialiste în industrie, partidul a arătat că a apărut o nouă contradicție, cu caracter neantagonist, între sectorul socialist și cel al micii producții de mărfuri, contradicție a cărei rezolvare este o parte integrantă din cele mai importante ale operei de construcție a socialismului. Relevînd aceasta, raportul prezentat de tov. Gh. Gheorghiu-Dej încă la plenara din 3—5 martie 1949 a C. C. al P.M.R. sublinia că „*trebuie să mergem pe calea înlăturării contradicției care apare în împrejurările cînd la orașe se dezvoltă socialismul, în timp ce la țară rămîne predominantă mica gospodărie individuală*" [3]. Aceeași contradicție neantagonistă a fost relevată și în Rezoluția adoptată de plenară [4]. În diferite etape ale construcției noastre socialiste, partidul a arătat cum se manifestă, alături de antagonismele perioadei de trecere, contradicțiile neantagoniste între producție și consum, între baza și suprastructura socialistă, între forțele de producție în dezvoltare și unele elemente ale noilor relații de producție, între noua existență socială a oamenilor muncii și rămășițele vechiului din conștiința lor, dezvăluie disproporțiile care apar în unele momente în dezvoltarea economiei naționale etc.

Partidul respinge principial orice încercare de a cocoloși contradicțiile reale, existente obiectiv, arătînd că asemenea încercări oglindesc

---

[1] O analiză amplă a folosirii conștiente a acțiunii legii unității și luptei contrariilor de către P.C.U.S. se face în studiul lui D. A. Kutasov: *Importanța legii unității și luptei contrariilor pentru activitatea practică a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, studiu publicat în revista de filozofie a Școlii Superioare de partid de pe lîngă C. C. al P.C.U.S. — *Ucionte zapiski* (*Caiete științifice*), nr. 1/1958, p. 56—76.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., p. 32.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Sarcinile Partidului Muncitoresc Romîn în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii*, în *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, p. 206.

[4] *Rezoluții și hotărîri ale Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn*, 1948—1950, Ed. P.M.R., 1951, p. 92.

neînţelegerea dialectică a faptului că tocmai în mişcarea acestor contradicţii rezidă resorturile lăuntrice ale dezvoltării noastre istorice. P.M.R. vede în dezvăluirea şi studierea contradicţiilor perioadei de trecere condiţia prealabilă a activităţii conştiente pentru rezolvarea lor, pentru accelerarea progresului social. De aceea partidul arată că este dăunătoare atît fetişizarea contradicţiilor, pasivitatea în faţa lor, cît şi nedezvăluirea contradicţiilor, deoarece ambele frînează desfăşurarea largă a luptei pentru lichidarea lor. În cadrul unei consfătuiri cu intelectualii organizată în regiunea Cluj, referindu-se şi la aceste probleme, tov. L. Răutu a arătat : „Misiunea noastră este de a combate fără cruţare... încercările.. de a fetişiza contradicţiile în viaţa societăţii... Partidul nostru, aplicînd în mod creator învăţătura marxist-leninistă, călăuzindu-se de experienţa istorică a P.C.U.S., a altor partide frăţeşti, de propria sa experienţă, dezvăluie şi rezolvă cu succes contradicţiile ce apar în procesul complex de construire a noii orînduiri sociale"[1].

Însemnătatea unei oglindiri subiective cît mai exacte a tuturor contradicţiilor reale rezultă din aceea că, cu cît contradicţia dintre însăşi această oglindire subiectivă şi realitatea obiectivă este mai mică, cu atît *posibilitatea factorului subiectiv de a acţiona pentru rezolvarea contradicţiilor din viaţa socială e mai mare.*

Cunoaşterea şi prevederea mişcării contradicţiilor este necesară şi pentru a preveni şi diminua eventuale elemente de spontaneitate în desfăşurarea lor. Dacă nu sînt cunoscute şi nu sînt luate măsurile necesare pentru rezolvarea contradicţiilor atunci aceste contradicţii se ascut, pot lua forme mai grave, şi începe un proces de autorezolvare spontană a lor — mult mai dificil şi legat de efecte dăunătoare, dureroase ; evoluţia normală a contradicţiei este, într-un asemenea caz, oprită sau deformată, rezolvarea va întîrzia şi contradicţia se poate transforma din izvor al dezvoltării în frînă a ei. Politica înţeleaptă a partidului nostru a prevenit însă apariţia unor asemenea fenomene.

Pe de altă parte, partidul nostru — subliniind necesitatea dezvăluirii contradicţiilor reale ale perioadei de trecere — arată totodată că trebuie respinse categoric orice încercări de a născoci contradicţii, de a căuta contradicţii cu orice preţ şi a le vedea chiar acolo unde nu sînt. Inventarea de contradicţii este greşită şi dăunătoare. La asemenea contradicţii inventate, ireale, se referă, de pildă, lucrarea *Repartizarea teritorială şi specializarea producţiei în gospodăriile agricole de stat*, a tov. O. Parpală. Autorul consideră, în mod ciudat, că atunci cînd într-o zonă teritorială sau într-o G.A.S. este creată o nouă ramură de producţie, între această ramură şi vechile ramuri ar izbucni automat o contradicţie şi s-ar dezlănţui, chipurile, o luptă între... ramuri, care ar fi tocmai o ... „luptă a contrariilor". Iată ce scrie el : „Conţinutul intern al procesului de evoluţie, al transformării schimbărilor cantitative în schimbări calitative care au loc în repartizarea teritorială şi specializarea producţiei agricole în G.A.S. îl constituie lupta contrariilor(? !), lupta între ceea ce e vechi şi ceea ce este nou, între ceea ce dispare şi ceea ce se dezvoltă. În ultimă instanţă, în cadrul unei

[1] *Scînteia*, nr. 4037.

anumite zone, se dă lupta (!) între vechea ramură de producție care ocupă o situație predominantă și cea nouă, introdusă ca urmare a unor cerințe imperioase ale economiei naționale... Tot pe baza luptei contrariilor, pe baza luptei între vechea și noua ramură de producție, are loc și procesul schimbării specializării anumitor gospodării"[1]. O asemenea „luptă între ramuri" nu există în realitate. Născocirea unor atari „contradicții", întreprinsă cu ajutorul unei interpretări eronate, vulgarizatoare, a dialecticii marxiste, împiedică observarea și studierea contradicțiilor reale și este dăunătoare atît cercetării științifice cît și muncii economico-organizatorice practice în acest domeniu.

De foarte mare însemnătate pentru dezvăluirea, sezisarea contradicțiilor reale și a manifestărilor lor este *critica și autocritica*. Critica și autocritica constituie una din expresiile acțiunii factorului subiectiv în procesul rezolvării contradicțiilor neantagoniste ; de altfel rolul criticii și autocriticii se manifestă nu numai în legătură cu momentul prim al dezvăluirii contradicțiilor ce apar, a neconcordanțelor legate de aceste contradicții etc., ci și în toate celelalte momente ulterioare ale intervenției factorului subiectiv ; însă în primul din aceste momente rolul criticii și autocriticii este îndeosebi vădit și însemnat.

În condițiile socialismului — și aceasta este de pe acum puternic vizibil în împrejurările perioadei de trecere în țara noastră — critica și autocritica constituie una din formele principale ale activității conștiente a maselor. Critica și autocritica îndeplinesc funcția de semnalare a lipsurilor și greșelilor, de corectare „din mers" a erorilor, de demascare socială și discreditare a vechiului și de promovare a noului. Ele sînt o formă concretă a *negației dialectice* în care negația nu e stearpă ci implică afirmația, în care respingerea a ceea ce este depășit este totodată reținere și stimulare a pozitivului. Capacitatea criticii și autocriticii de a acționa ca o forță perpetuă îndreptată spre perfecționarea relațiilor sociale obiective, materiale, spre dezvăluirea lipsurilor și spre corectarea lor are o foarte mare însemnătate și pentru a preveni agravarea contradicțiilor neantagoniste descoperite deja, pentru diminuarea neconcordanțelor care se ivesc.

Experiența a demonstrat, a arătat tov. Gh. Gheorghiu-Dej, că întotdeauna „... critica îndrăzneață, deschisă, pătrunsă de spirit revoluționar făcută de partidul nostru lipsurilor și deficiențelor ce mai există în unele sectoare de activitate ... a mobilizat organele de partid și de stat, pe membrii de partid, masa de oameni ai muncii în vederea lichidării cu succes a deficiențelor și slăbiciunilor semnalate în muncă, la obținerea de noi succese în construcția socialismului. Așa va fi și în viitor" [2].

Premisele obiective ale acestui rol social uriaș al criticii și autocriticii creatoare și marile posibilități de desfășurare a ei rezidă în noile relații materiale de producție, socialiste, și în orînduirea noastră politică. Amploarea folosirii criticii și autocriticii, forța ei de pătrundere și de analiză, eficacitatea ei socială depind într-o măsură hotărîtoare de *conștiința socială*

[1] O. Parpală, *Repartizarea teritorială și specializarea producției în gospodăriile agricole de stat*, Ed. științifică, 1957, p. 8.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunere făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958*, Ed. politică, p. 75.

a maselor. În acest sens nu putem fi de acord cu unii cercetători care consideră critica şi autocritica drept „o forţă socială obiectivă", „independentă de voinţa şi conştiinţa oamenilor". Dimpotrivă, relevarea adevăratei ei naturi — ca expresie a factorului subiectiv, ca manifestare a noii *conştiinţe* a maselor — dezvăluie implicit mijlocul sporirii forţei ei : anume pe calea dezvoltării noii conştiinţe. Deşi critica şi autocritica au un conţinut obiectiv în sensul că oglindesc o situaţie existentă obiectiv, ele sînt o expresie a atitudinii oamenilor muncii faţă de această situaţie obiectivă, o expresie a conştiinţei lor înaintate care nu se poate împăca cu lipsurile sezisate. Critica şi autocritica nu sînt independente de conştiinţa oamenilor ci dimpotrivă sînt direct dependente de ea : cu cît conştiinţa socialistă a celor ce muncesc este mai dezvoltată, cu atît ei pot desfăşura o critică şi autocritică mai competentă, mai profundă, mai eficace şi constructivă.

Tocmai pe această cale — a ridicării conştiinţei maselor — îşi desfăşoară partidul activitatea în scopul organizării şi stimulării criticii şi autocriticii largi, de masă. Unul din obiectivele marilor dezbateri iniţiate de partidul nostru pe scara întregii ţări (dezbaterea în legătură cu proiectul Directivelor pentru al II-lea plan cincinal, dezbaterea iniţiată în urma plenarei din decembrie 1956 a C.C. al P.M.R. pentru discutarea şi experimentarea îmbunătăţirilor sistemului de salarizare ş.a.m.d.) a fost şi stimularea spiritului critic şi autocritic al maselor muncitoare, ca mijloc pentru dezvăluirea slăbiciunilor existente la locurile respective de muncă şi îndreptarea lor, pentru descoperirea posibilităţilor nefolosite de ridicare a productivităţii muncii etc.

Cele de mai sus însă nu se referă, bineînţeles, la „critica" duşmănoasă socialismului, calomnioasă, distructivă, care nu ajută ci dăunează activităţii noastre, care urmăreşte să minimalizeze succesele şi nu să le dezvolte, care nu ţine seama de dificultăţile obiective inerente şi sădeşte neîncredere şi demobilizare. O asemenea „critică" este lipsită de rol creator, serveşte duşmanilor socialismului.

În încheierea acestui aspect al problemei, e locul să subliniem încă o dată că dezvăluirea şi studierea contradicţiilor perioadei de trecere se face nu de dragul contradicţiilor, ci pornind de la profunda încredere în *posibilitatea deplină* şi în *necesitatea* rezolvării lor *în procesul construcţiei socialiste*. De aceea, efortului partidului pentru sezisarea şi cunoaşterea contradicţiilor reale, îi este organic străină orice *fetişizare* a acestor contradicţii ; dezvăluirea lor reprezintă prima treaptă, primul pas spre rezolvarea *practică* a acestor contradicţii.

II

Pe temeiul studierii realităţii contradictorii, partidul elaborează sinteza teoretică a situaţiei şi determină linia politică şi organizatorică ce trebuie aplicată. Aceasta se concretizează în elaborarea unui **ansamblu de măsuri** menite să devină programul activităţii întregului popor — ansamblu care constituie *politica partidului şi statului nostru*. Una din expresiile cele mai pregnante în acest sens este elaborarea planurilor

dezvoltării economiei naţionale — mari programe de activitate date de partid şi de statul nostru poporului muncitor.

În cadrul factorului subiectiv, o însemnătate deosebită are activitatea statului nostru, instrumentul principal al construirii socialismului. Pe baza liniei elaborate de partid, statul exercită, alături de celelalte funcţii, pe cele economico-organizatorice şi cultural-educative, organizînd activitatea productivă a maselor, distribuind resursele şi mijloacele între diferitele ramuri, stabilind proporţiile etc. Elaborarea planurilor economice porneşte de la studiul ştiinţific al legilor obiective şi al cerinţelor lor, de la considerarea interacţiunii necesare a sectoarelor economice în perioada de trecere. Măsurile incluse în planuri sînt menite să asigure satisfacerea acestor cerinţe, să creeze premisele materiale necesare pentru reglementarea conştientă a mişcării contradicţiilor existente şi înlăturarea elementelor spontane, astfel încît, la timpul potrivit, acestea să poată fi rezolvate.

Iată, de pildă, contradicţia între industria socialistă şi agricultura întemeiată pe mica producţie — cea mai importantă contradicţie neantagonică specifică perioadei de trecere — relevată încă de plenara din 3—5 martie 1949 a C.C. al P.M.R. Analizînd stadiul în care se afla procesul rezolvării acestei contradicţii la sfîrşitul primului plan cincinal, Congresul al II-lea al P.M.R. a arătat că faptul că la sate mai predomina mica producţie, devenise o frînă atît în dezvoltarea forţelor de producţie în agricultură, cît şi a industriei socialiste şi economiei naţionale în genere[1]. Ca urmare, a fost elaborat un ansamblu de măsuri, cuprins în directivele noului plan cincinal adoptate de congres, măsuri menite să asigure un progres hotărîtor în rezolvarea conştientă a acestei contradicţii. A fost stabilit, drept unul din principalele obiective politico-economice ale directivelor pe anii 1956—1960, ca sectorul socialist din agricultură să ajungă preponderent, atît ca suprafaţă cît şi ca producţie-marfă ; pentru atingerea acestui obiectiv, au fost trasate sarcini şi prevăzute măsuri privind intensificarea muncii politice la sate, privind sporirea investiţiilor în agricultură, a creditelor, creşterea producţiei de tractoare şi maşini agricole, a producţiei de îngrăşăminte, pregătirea unui număr mai mare de cadre agrotehnice necesare agriculturii socialiste etc. Elaborarea acestor măsuri politice, economice, organizatorice, reprezintă un moment al acţiunii factorului subiectiv pentru reglementarea planică a acestei contradicţii neantagoniste, spre a înlătura elementele de spontaneitate în mişcarea ei şi a asigura rezolvarea ei treptată, conştientă.

În elaborarea măsurilor pentru rezolvarea contradicţiilor neantagoniste se ţine seama de *natura specifică* a acestora. Un element esenţial al acestei naturi specifice este rolul deosebit pe care îl are momentul unităţii contrariilor în cadrul *acestor* contradicţii. Unitatea termenilor contrarii în contradicţiile neantagoniste ale socialismului, concordanţa lor, are şi un puternic rol *motric*, un *rol specific de stimulare a* dezvoltării[2].

---

[1] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 102.

[2] Problema specificului unităţii contrariilor, al concordanţei lor, *în cadrul* contradicţiilor neantagonice ale socialismului, va fi dezbătută pe larg în cadrul unui alt articol.

Măsurile elaborate urmăresc de aceea, de regulă, întărirea unităţii, a *concordanţei termenilor contrarii*, şi totodată eliminarea *prin luptă* a elementelor de neconcordanţă. Tocmai astfel este folosită cel mai bine capacitatea obiectivă a contradicţiei neantagoniste de a împinge înainte dezvoltarea. De pildă, în ceea ce priveşte contradicţia neantagonistă între forţele de producţie şi relaţiile de producţie socialiste, măsurile elaborate urmăresc să înlăture, să lichideze orice element parţial de neconcordanţă între ele, şi să consolideze şi perfecţioneze continuu unitatea lor, concordanţa lor. Această concordanţă a celor doi termeni, contrarii dar neantagonici, — forţele şi relaţiile socialiste de producţie — constituie o uriaşă forţă motrică stimulatorie a modului de producţie socialist. Cu cît factorul subiectiv, prin măsurile pe care le elaborează, reuşeşte mai bine să asigure menţinerea permanentă şi dezvoltarea acestei *concordanţe* între contrarii, totodată prevenind şi înlăturînd prin *luptă* elementele de neconcordanţă, cu atît el foloseşte mai bine această forţă stimulatorie a dezvoltării. Natura *neantagonistă* a contradicţiei între forţele de producţie şi relaţiile *socialiste* de producţie permite obiectiv o *asemenea* folosire conştientă a contradicţiei (spre deosebire de situaţia profund şi principial diferită din orînduirea capitalistă, chiar în perioada apariţiei şi ascendenţei ei).

Modul în care factorul subiectiv urmăreşte, prin măsurile pe care le elaborează, *asigurarea şi desvoltarea concordanţei* între termenii contrarii, se vădeşte foarte limpede şi în ceea ce priveşte, de pildă, contradicţia neantagonică între producţie şi consum. Formarea şi schimbarea proporţiilor între producţia în creştere şi sporirea continuă a cerinţelor de consum nu este şi nu poate fi lăsată să se producă spontan, pe baza mecanismului automat al cererii şi ofertei. Mişcarea acestei contradicţii este necontenit studiată şi în fiecare etapă dată sînt elaborate măsurile concrete corespunzătoare — incluse în planurile dezvoltării economiei noastre naţionale — pentru reglementarea ei, pentru asigurarea unei cît mai înalte şi permanente concordanţe între producţie şi consum, pentru înlăturarea neconcordanţelor atunci cînd şi acolo unde ele apar. Intervenţia factorului subiectiv este şi aici deosebit de evidentă şi eficace. Fără ea, mişcarea contradicţiei ar fi incomparabil mai sinuoasă, s-ar produce abateri mari într-un sens sau altul.

Este suficient să amintim, de pildă în legătură cu raportul între cerere şi ofertă la o serie de produse vegetale şi animale de larg consum, măsurile luate pentru exercitarea de către statul nostru a rolului său regulator pe piaţa acestor produse. Aceste măsuri [1] au urmărit şi asigurat sporirea producţiei (şi implicit a ofertei) unor asemenea produse, au

[1] Vezi, de pildă, Hotărîrea Consiliului de Miniştri al R.P.R. şi a C.C. al P.M.R. cu privire la crearea zonelor legumicole în jurul oraşelor şi centrelor industriale în vederea aprovizionării lor cu legume şi zarzavaturi, Hotărîrea plenarei lărgite a C.C. al P.M.R. din 19—20 august 1953 cu privire la sarcinile partidului în domeniul dezvoltării economiei naţionale şi ridicării continue a nivelului de trai material şi cultural al oamenilor muncii, Hotărîrea Consiliului de Miniştri al R. P. R. şi a C. C. al P. M. R. cu privire la îmbunătăţirea şi dezvoltarea sistemului de contractare şi achiziţii de animale şi produse animale, în vederea aprovizionării populaţiei cu produse alimentare şi a industriei cu materii prime şi pentru încurajarea creşterii şi îngrăşării de animale, hotărîrile adoptate de plenara C.C. al P.M.R. din decembrie 1956, precum şi alte hotărîri şi măsuri luate de Partid şi Guvern.

determinat astfel apropierea ei continuă de nivelul cererii, al necesităților de consum ; ele au făcut astfel ca contradicția între producție și cerințele de consum — contradicție influențată direct, în cazul acestor produse, și de existența antagonismului fundamental al perioadei de trecere și de contradicția neantagonistă între socialism și mica producție — să nu se adîncească și astfel au prevenit o serie de efecte negative, asupra prețurilor, ale unei asemenea adînciri.

Sau, să ne referim la alt exemplu : dacă partidul și statul nostru ar fi lăsat ca producția tractoarelor și mașinilor necesare mecanizării agriculturii să fie determinată în țara noastră exclusiv de mecanismul pieții, de cerere și ofertă, fără intervenția rolului regulator al statului și s-ar fi așteptat formarea spontană, pe baza micii producții agricole existente, a unei cereri solvabile pentru tractoare, astăzi n-am fi avut o asemenea industrie și marele parc de mașini agricole existent, n-am fi putut obține marile succese realizate în colectivizare. Pentru miile de tractoare, combine, batoze puse la îndemîna țărănimii noastre individuale mic-producătoare nu a existat practic „cerere" în sensul pieții, deoarece micile gospodării nu aveau și nu au cu ce să le cumpere[1]. Dar ele au fost totuși produse, întrucît interesele întregii economii le făceau neapărat necesare. Este limpede că modul în care factorul subiectiv a intervenit conștient în această privință, măsurile luate pentru *reglementarea*, sub acest raport, a *mișcării* contradicției între producție și consum și pentru rezolvarea ei, au contribuit la dezvoltarea economiei naționale spre socialism.

Alegerea măsurilor celor mai potrivite trebuie să țină seama și de etapa determinată a evoluției contradicției respective precum și de ritmul obiectiv și subiectiv posibil în acest proces. Între aceste măsuri și ritmul posibil și necesar de a fi atins există o *corelație* care nu trebuie încălcată.

Grija pentru a se ține seama de ritmul posibil și necesar a fi atins, de pildă în ceea ce privește transformarea socialistă a agriculturii și rezolvarea contradicției dintre socialism și mica producție, se oglindește în toate documentele partidului nostru asupra acestei probleme : În raportul tov. Gh. Gheorghiu-Dej la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 martie 1949, în Hotărîrea C.C. al P.M.R. din 18 septembrie 1951 asupra muncii pe tărîmul construirii gospodăriilor agricole colective și al întovărășirilor agricole[2], în raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului, în expunerea făcută de tov. Gh. Gheorghiu-Dej la Consfătuirea pe țară a țăranilor și lucrătorilor din sectorul socialist al agricul-

---

[1] Vezi I. Rachmuth și Fl. Balaure, *Caracterul științific al politicii P.M.R. de construire a socialismului*, în *Economia Romîniei între anii 1944—1959*, Ed. Acad. R.P.R., 1959.

[2] „În privința ritmului de creștere a numărului gospodăriilor colective — se subliniază în această Hotărîre — plenara C.C. din martie 1949 a arătat cît se poate de limpede că dezvoltarea gospodăriilor colective, extinderea numărului lor, nu va putea și nu va trebui să aibă loc decît pe măsura creșterii industriei socialiste, capabilă să înzestreze agricultura socialistă cu mașini agricole perfecționate, pe măsura formării cadrelor de agronomi capabili să conducă agricultura unei asemenea gospodării colective și pe măsura creșterii conștiinței maselor largi ale țărănimii muncitoare în ceea ce privește superioritatea și necesitatea gospodăriei agricole colective" (*Rezoluții și hotărîri ale C.C. al P.M.R.*, 1951—1953, vol. II, p. 70—71, E.P.L.P., 1954).

turii[1] (Constanţa, aprilie 1958) şi în alte documente. În toate aceste documente partidul arată că trebuie avute în vedere atît condiţiile materiale obiective, cît şi cele subiective, necesare înaintării pe frontul construcţiei socialiste şi că, în funcţie de aceste condiţii, trebuie elaborate măsuri practice corespunzătoare. Elaborarea unor măsuri care n-ar asigura realizarea ritmului posibil din punct de vedere obiectiv şi subiectiv, sau care ar provoca o accelerare exagerată a lui, dăunează — în ambele cazuri — rezolvării normale a contradicţiilor.

În legătură cu problema măsurilor pentru rezolvarea contradicţiilor, este interesant de subliniat că, o dată cu elaborarea lor de către organele conducătoare, asemenea măsuri şi mijloace sînt adesea descoperite şi promovate şi „de jos", prin iniţiativa şi experienţa maselor care sezisează aceste contradicţii.

Cînd, de pildă, s-a vădit la un moment dat în ţara noastră posibilitatea apariţiei unei contradicţii între creşterea nivelului tehnic al înzestrării întreprinderilor noastre şi o insuficientă creştere corespunzătoare a calificării muncitorilor, — ceea ce a determinat un indice scăzut de utilizare a unor maşini precum şi alte consecinţe negative — Partidul şi Guvernul au elaborat mai multe măsuri pentru înlăturarea ei şi pentru a preveni, în măsura posibilităţilor, apariţia ei în viitor. Printre aceste măsuri s-au numărat Hotărîrea privitoare la reorganizarea întregului sistem al învăţămîntului tehnic mediu din ţară — învăţămînt menit să dea industriei muncitori bine calificaţi — Hotărîrea privitoare la ridicarea rolului maiştrilor în producţie şi altele.

Totodată, în rîndurile colectivului uzinei metalurgice „I. C. Frimu" din Sinaia s-a născut o importantă iniţiativă îndreptată *în acelaşi sens* — în sensul ridicării organizate şi sistematice a calificării profesionale a muncitorilor, pentru a asigura îmbunătăţirea folosirii intensive a utilajului şi tehnicii noi. Iniţiativa s-a exprimat în lozinca *„cu maşinile noastre putem produce mai mult"*, lozincă pentru realizarea căreia a început o puternică întrecere. Semnificativ îndeosebi este marele răsunet al acestei lozinci în întreaga ţară, ca urmare a faptului că necesitatea obiectivă care a generat-o nu era caracteristică numai uzinei metalurgice „I.C. Frimu". Muncitorii din ramura petroliferă au răspuns cu lozinca *„granicele noastre pot fora mai mult"*. La rîndul lor muncitorii ramurii textile s-au alăturat întrecerii cu lozinca *„războaiele noastre pot ţese mai mult"* etc. Acţiunea a dat rezultate considerabile şi este concludentă pentru felul în care iniţiativa conştientă a maselor sprijină şi îmbogăţeşte măsurile organelor conducătoare pentru rezolvarea contradicţiilor neantagoniste ale construcţiei socialiste.

O problemă din cele mai însemnate ale procesului rezolvării contradicţiilor este găsirea, stabilirea justă a *momentului înlăturării lor*. Acesta

[1] În această expunere tov. Gh. Gheorghiu-Dej a arătat : „în desfăşurarea muncii noastre politice-organizatorice pentru transformarea socialistă a agriculturii, continuînd activitatea pentru crearea de noi gospodării colective şi întovărăşiri agricole, înaintăm pe frontul construcţiei socialiste la sate pe măsura dezvoltării mijloacelor de mecanizare şi a asigurării cadrelor de specialişti necesare agriculturii socialiste" (*Articole şi cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, p. 384).

este un alt aspect esențial al rolului pe care îl poate juca factorul subiectiv în acțiunea legii unității și luptei contrariilor.

Momentul cînd contradicția, în evoluția sa, devine coaptă pentru a fi rezolvată, este determinat în mod obiectiv de propria ei dezvoltare. În genere, în dezvoltarea contradicțiilor pot fi distinse atît stadiul creșterii lor cantitative — al acumulării și maturizării — cît și stadiul schimbărilor calitative — al rezolvării și lichidării lor — stadii legate de dezvoltarea proceselor în care se vădesc respectivele contradicții. Contradicțiile se manifestă în însăși activitatea socială a oamenilor și astfel există posibilitatea intervenției conștiente în evoluția lor în tot răstimpul acestei evoluții. O asemenea activitate conștientă se realizează și în stadiul prim — al creșterii și dezvoltării contradicției, al maturizării ei treptate — fie pentru înlăturarea unor fenomene negative care se pot produce, fie pentru a grăbi acest proces de acumulare, fie pentru a reduce neconcordanța între termeni etc. Însă momentul celei mai active intervenții, celei mai intense activități orientate în acest scop, este atunci cînd o anumită contradicție intră nemijlocit în perioada rezolvării și înlăturării ei. În primul rînd ceea ce trebuie făcut este descoperirea, stabilirea exactă, în fiecare caz în parte, a acelei „trepte a dezvoltării contradicției pe care încă nu au apărut obstacole serioase în calea mersului progresiv înainte, dar în același timp nu mai există nici rezervele necesare pentru aceasta" [1].

În acest sens, problema principală care se pune în legătură cu contradicțiile neantagoniste, pentru a preveni transformarea rolului lor motric în contrariul său, este rezolvarea lor la vreme, adică tocmai sezisarea și folosirea *momentului* cînd ele pot și trebuie *să treacă* de la stadiul creșterii și dezvoltării lor la stadiul rezolvării, la etapa schimbărilor calitative în mișcarea obiectului sau procesului respectiv.

Procesul mișcării contradicțiilor, ca și oricare alt proces, nu poate fi lăsat să se desfășoare spontan. Desfășurarea contradicțiilor neantagoniste *nu trebuie în mod necesar* să se agraveze. Dacă însă nu sînt luate măsurile necesare pentru ca ele să fie într-adevăr rezolvate atunci cînd din punct de vedere obiectiv aceasta a devenit posibil, cu alte cuvinte dacă se creează o discrepanță între maturizarea lor obiectivă și activitatea factorului subiectiv în raport cu această maturizare, atunci ele dau naștere unor efecte negative, trecerea de la primul (creșterea lor cantitativă) la al doilea lor stadiu (schimbarea calitativă — rezolvarea) este întîrziată și îngreuiată. Mișcarea lor este frînată și aceasta se răsfrînge asupra ansamblului dezvoltării, în sensul încetinirii sau frînării ei.

Desigur însă că cerințele obiective ale rezolvării acestor contradicții sînt încărcate cu aceeași forță de realizare ca și oricare altă necesitate obiectivă și dacă factorul subiectiv nu intervine la timpul oportun pentru satisfacerea lor, aceste cerințe nu dispar și nu slăbesc. Dimpotrivă, ele cresc în intensitate și, de regulă, își vor face pînă la urmă oricum drum. În această situație însă nu se mai produce o rezolvare *normală* a acestor contradicții neantagoniste, ci începe un proces de *autorezolvare spontană*

---

[1] B. S. Ukrainţev, *Problema rezolvării oportune a contradicțiilor societății socialiste* în *Voprosî filosofii*, nr. 5/1957, p. 94.

a lor, proces nedespărţit de efecte nedorite şi neprevăzute, care sînt tocmai indiciile stagnării.

Astfel, importanţa uriaşă a determinării juste a momentului în care rezolvarea devine obiectiv necesară, precum şi a folosirii lui cu succes, rezultă limpede din faptul că aceasta *previne agravarea* contradicţiilor. Aceasta înseamnă şi eliminarea, în linii principale, a spontaneităţii în desfăşurarea contradicţiei. Prevenirea unei asemenea evoluţii, evitarea unor etape de maximă ascuţire — care în condiţiile capitalismului de pildă, sînt inevitabile — oglindeşte eficacitatea intervenţiei factorului subiectiv în acţiunea legii unităţii şi luptei contrariilor.

Trebuie precizat că problema alegerii „momentului" nu se pune în acelaşi fel pentru toate contradicţiile. Există unele contradicţii a căror mişcare este un proces neîntrerupt de dezvoltare şi de reproducere, de rezolvare la un anumit nivel şi de reproducere la un nivel nou, superior (de pildă, contradicţia neantagonistă producţie-consum). Aceasta imprimă un caracter permanent şi preocupării pentru rezolvarea lor, oarecum sub forma *alegerii repetate* a unei *suite de momente* propice rezolvării (şi luării unor noi măsuri), la fiecare din nivelurile succesive la care se manifestă contradicţia, deşi fiecare din aceste „rezolvări" luate în parte nu înseamnă înlăturarea definitivă a respectivei contradicţii.

În cele de mai sus, nu am dat noţiunii de „rezolvare *la vreme*" un sens absolut; şi aici, ca pretutindeni, există un element relativ şi orice schematizare trebuie evitată. Însăşi cunoaşterea contradicţiilor, care este condiţia prealabilă a activităţii dirijate spre rezolvarea lor, rămîne în urma dezvoltării realităţii iar organizarea activităţii unor mase largi, pentru această rezolvare, implică o perioadă în care contradicţia ca atare nu stă pe loc, ci continuă să înainteze. În legătură cu aceasta, filozoful sovietic B. Ukrainţev a remarcat în mod just cum are loc acest proces, arătînd că sezisarea momentului necesităţii rezolvării se face pe baza greutăţilor care apar în dezvoltare dar că — atunci cînd greutăţile devin evidente — contradicţia în mersul ei a ajuns deja, de obicei, întrucîtva mai departe de momentul cînd trebuia suprimată[1]. Înseşi graniţele la care „se sfîrşeşte" acumularea cantitativă în evoluţia contradicţiei şi încep schimbările calitative, sînt relative, nu absolute. În alte cazuri, momentul cînd este posibilă rezolvarea contradicţiilor poate fi prevăzut cu anticipaţie. Însă cele de mai sus nu schimbă faptul că, în linii principale, datorită intervenţiei factorului subiectiv, contradicţiile neantagoniste sînt rezolvate la vreme[2].

[1] *Lucr. cit.*, p. 95.

[2] O foarte interesantă concluzie în legătură cu stabilirea momentului cînd devine oportună rezolvarea contradicţiilor neantagoniste, concluzie trasă de asemenea pe baza experienţei perioadei de trecere, este cuprinsă în rezoluţia Congresului al X-lea al P.C.U.S.: referindu-se în mod direct la problemele muncii de partid, această concluzie este de fapt valabilă şi pentru alte domenii: „**Contradicţiile** dintre **cerinţele noii situaţii** în curs de formare, pe de o parte, şi **forma de organizaţie** în vigoare şi metodele ei de muncă, pe de altă parte — arată rezoluţia — se conturează în general mai înainte ca schimbarea cursului să fi devenit absolut necesară. Acesta din urmă trebuie să fie schimbat numai atunci cînd în linii generale, în ceea ce este principal şi esenţial, sarcina care a generat tipul precedent de organizaţie şi metoda de lucru corespunzătoare acestuia a fost îndeplinită" (*Rezoluţiile şi hotărîrile congreselor, conferinţelor P.C.U.S. şi ale plenarelor C.C.*, p. I, E.P.L.P., 1954, p. 532 (subl. ns. — *M.C.*).

În sfîrșit o ultimă problemă în legătură cu faza elaborării măsurilor pentru rezolvare și a stabilirii oportunității acestei rezolvări este cea privitoare la luarea în considerare a interacțiunii contradicțiilor. Rolul contradicției antagoniste fundamentale și înrîurirea ei asupra celor neantagoniste constituie un factor esențial în ansamblul mișcării contradicțiilor perioadei de trecere și, prin urmare, numai dacă se ține seama de aceasta, activitatea conștientă pentru rezolvarea oricărei contradicții poate fi încununată cu succes.

Partidul nostru a subliniat neîncetat că, de pildă, rezolvarea contradicției neantagoniste între industria socialistă și mica producție agricolă, între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare individuală, presupune lupta de clasă neîntreruptă pentru lichidarea antagonismului fundamental al perioadei de trecere de la capitalism la socialism, presupune lupta acestor clase aliate împotriva forțelor sociale dușmane socialismului; aceste forțe se opun, printre altele, și rezolvării contradicției între socialism și mica producție, încercînd prin toate mijloacele să împiedice sau să frîneze colectivizarea agriculturii. Practica socială arată că, în condițiile complexe ale perioadei de tranziție, fără a lua în considerare corelația concretă a fiecărei contradicții neantagoniste cu contradicția antagonică fundamentală, nu se pot elabora măsurile cele mai potrivite și alege momentul obiectiv oportun pentru rezolvarea contradicțiilor neantagoniste. Pe de altă parte, elaborarea acestor măsuri privind contradicțiile interne trebuie să țină seama și de situația pe plan internațional, de contradicția antagonică în care se află țara noastră, ca și celelalte țări socialiste, față de forțele imperialismului, care uneltesc împotriva dezvoltării noastre socialiste ascendente.

De asemenea, a ține seama de împletirea contradicțiilor înseamnă a stabili, potrivit cerințelor obiective, și *ordinea optimă a rezolvării* lor, avînd în vedere că în anumite condiții soluționarea definitivă a unei contradicții este posibilă numai în urma rezolvării prealabile, în mai mare sau mai mică măsură, a alteia.

III

Pentru ca ansamblul măsurilor elaborate în vederea rezolvării contradicțiilor perioadei de trecere în procesul construcției socialiste să fie realizat practic, nu este bineînțeles suficientă simpla lor elaborare; pentru ca aceste măsuri să devină un factor dinamizator al activității maselor, ele trebuie să fie cunoscute și însușite conștient de mase, trebuie să se realizeze continue și profunde prefaceri pe calea *formării conștiinței lor socialiste*, trebuie desfășurată o activitate intensă în vederea *organizării maselor* pentru înfăptuirea *practică* a măsurilor deja elaborate de rezolvare a contradicțiilor la timpul cel mai potrivit. Aceasta constituie un alt aspect, un alt moment al rolului și intervenției factorului subiectiv.

Politica elaborată de partid este expresia înțelegerii necesității obiective a dezvoltării, a resoartelor ei lăuntrice, care rezidă în unitatea și lupta contrariilor. Dar înțelegerea necesității obiective nu numai de către partid, detașamentul de avangardă al clasei muncitoare, ci și de

către întreaga clasă, de către celelalte mari mase muncitoare şi mai ales de către ţărănimea muncitoare individuală, presupune o amplă muncă de popularizare, de lămurire, de clarificare, de explicare a politicii partidului şi statului, a fiecăreia din măsurile indicate şi adoptate. Acesta este un proces mult mai complex, mai dificil, care nu se poate înfăptui decît printr-o muncă politică temeinică, prin agitaţie şi propagandă, prin toate metodele muncii de partid.

Înţelegerea justă a contradicţiilor dezvoltării spre socialism de către masele largi muncitoare este un proces din cele mai dificile. Aceste contradicţii de multe ori sînt sezisate de mase prin propria lor experienţă, dar nu întotdeauna ele sînt înţelese just ca fiind inerente creşterii, dezvoltării. Nu este înţeles adesea mecanismul prin care mişcarea acestor contradicţii stimulează lăuntric progresul sau nu sînt înţelese corespunzător unele greutăţi care se ivesc în procesul desfăşurării contradicţiilor. De aceea este necesară o muncă intensă pentru lămurirea caracterului acestor contradicţii şi a faptului că există toate posibilităţile pentru rezolvarea lor în procesul construcţiei socialiste, pentru înţelegerea cît mai adîncă a dialecticii dezvoltării sociale, pentru clarificarea căilor înlăturării lor şi explicarea sarcinilor practice care revin în acest sens.

A face ca masele muncitoare să acţioneze într-adevăr conştient în lupta pentru rezolvarea contradicţiilor perioadei de trecere, ca ele să cunoască contradicţiile şi necesităţile obiective şi pe această bază să acţioneze în libertate — cu alte cuvinte a ridica rolul factorului subiectiv în acest proces multilateral — presupune ca o condiţie sine qua non asigurarea înţelegerii de către oamenii muncii nu numai a importanţei imediate a îndeplinirii sarcinilor din fiecare sector, ci şi a consecinţelor sociale îndepărtate, de viitor, ale activităţii pe care sînt chemaţi s-o desfăşoare în prezent.

Nivelul conştiinţei oamenilor muncii are o deosebită însemnătate pentru modul cum sînt rezolvate anumite contradicţii, pentru spiritul în care se înfăptuieşte această rezolvare. În condiţiile perioadei de trecere, rămăşiţele vechii educaţii şi ale vechii mentalităţi se menţin în conştiinţa oamenilor muncii, iar rămăşiţele fostelor clase dominante continuă să exercite o presiune ideologică puternică[1]. Asupra păturilor mai puţin dezvoltate ale oamenilor muncii ideologia burgheză şi mic-burgheză mai exercită influenţă.

De pildă, în ceea ce priveşte raportul între interesele generale şi cele personale, această ideologie acţionează *în sens negativ*, stimulează individualismul şi împinge întotdeauna la exagerarea intereselor individuale, înguste, în dauna celor colective.

Construirea socialismului nu este un proces uşor şi el se desfăşoară în condiţiile învingerii rezistenţei duşmanilor de clasă din interior

[1] Contradicţiile realităţii perioadei de trecere „se reflectă" în conştiinţă nu numai în sensul cunoaşterii lor ştiinţifice ci şi în sensul caracterului în sine însuşi contradictoriu al conştiinţei sociale în această perioadă. „O epocă de revoluţii, spunea Marx, nu poate fi judecată prin prisma conştiinţei sale ci, dimpotrivă, această conştiinţă trebuie explicată prin contradicţiile vieţii materiale..." (Marx, *Contribuţii la critica economiei politice*, E.S.P.L.P., 1954, p. 10).

și ale luptei pe arena internațională între capitalism și socialism. Aceasta face să existe încă unele greutăți. Cercetarea contradicțiilor perioadei de trecere arată de asemenea că multe din aceste greutăți sînt provocate de moștenirea primită de la capitalism, de înapoierea forțelor de producție și a întregii economii naționale în trecut, de disproporțiile care au existat etc. Explicarea justă de către partid a acestor contradicții ajută maselor să înțeleagă de ce greutățile care mai persistă nu pot fi toate, peste noapte, complet înlăturate. Existența unei conștiințe înaintate este chezășia unei atitudini mai active față de înlăturarea acestor greutăți și rezolvarea contradicțiilor. Realizările noastre, arată tov. Gh. Gheorghiu-Dej, „au fost obținute în lupta pentru înfrîngerea greutăților inerente procesului de construire a socialismului. Vom avea, desigur, și în viitor greutăți și neajunsuri. *A construi socialismul înseamnă tocmai a învinge astfel de greutăți*, a înlătura piedicile care stau în calea dezvoltării multilaterale, proporționale a economiei naționale, în calea ridicării nivelului de trai al celor ce muncesc"[1]. Astfel, sub acest raport este de asemenea necesară dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii, formarea atitudinii lor juste față de contradicțiile creșterii și greutățile legate de ele.

În gospodăriile colective, de pildă, una din formele în care se pune concret problema unei juste rezolvări, de către însăși masa membrilor gospodăriei, a contradicției neantagoniste între interesele momentane și cele fundamentale, de perspectivă, este chestiunea proporțiilor repartizării veniturilor între plata zilelor muncă și fondul de bază; în acest caz, rezolvarea justă depinde în foarte mare măsură de latura subiectivă, de nivelul *conștiinței* colectiviștilor.

Cum se prezintă lucrurile, în această privință, în viață? Iată de pildă cîteva cifre pentru anul 1957. În acest an, în majoritatea covîrșitoare a gospodăriilor colective, această contradicție a fost în genere just rezolvată: 1267 gospodării au repartizat în 1957 pentru fondul de bază între 10 și 15% din veniturile bănești, iar 257 G.A.C. — chiar mai mult de 15%. Aceasta a contribuit la consolidarea economico-organizatorică a gospodăriilor respective, la înflorirea lor, a creat condiții bune pentru o creștere trainică și simțitoare a nivelului de trai al colectiviștilor, corespunzînd astfel atît intereselor lor imediate cît și celor de perspectivă.

În același an însă, într-o serie de gospodării colective, lucrurile s-au petrecut altfel; în 42 gospodării colective din regiunea Pitești, 27 G.A.C. din regiunea Timișoara, 30 G.A.C. din regiunea București ș. a. — regiuni în care s-au obținut recolte bune — nu s-a repartizat nimic pentru sporirea fondului de bază. În total, în 276 gospodării colective din întreaga țară — adică 10% din totalul G.A.C. — nu a fost alocată în 1957 nici o sumă pentru fondul de bază. Aceasta înseamnă în mod concret o rezolvare nejustă, dată în aceste gospodării, contradicției dintre interesele imediate și cele fundamentale, „rezolvare" determinată de spiritul individualist, de vechea mentalitate de mic-pro-

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cuvîntarea rostită la mitingul de la Sofia*, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, p. 286 (subl. ns.—*M.C.*).

ducător, de slăbiciunea conştiinţei noi, în formare. Aceasta a avut drept urmare încetinirea dezvoltării gospodăriilor respective, frînarea dezvoltării ramurilor lor anexa etc.

În ansamblu, *eficacitatea* şi *rolul factorului subiectiv în procesul* rezolvării contradicţiilor perioadei de trecere depind la rîndul lor, în măsură însemnată, de rezolvarea contradicţiei între *noua existenţă socială* a oamenilor muncii şi *rămînerea în urmă a conştiinţei lor*, ceea ce arată încă un aspect al împletirii şi dependenţei reciproce a contradicţiilor acestei perioade în mişcarea lor. Cu cît această rămînere în urmă este învinsă şi diminuată, cu cît sînt lichidate rămăşiţele vechii mentalităţi şi se realizează o mai mare concordanţă între noua existenţă socială şi conştiinţa socială, cu atît este mai mare însuşi rolul şi forţa factorului subiectiv.

Ţinînd seama de aceasta, partidul nostru desfăşoară o amplă activitate pentru dezvoltarea organizată şi sistematică a conştiinţei socialiste a oamenilor muncii, respingînd categoric teoriile oportuniste şi revizioniste asupra acestui proces. Se ştie că asemenea teorii promovează diferiţi revizionişti contemporani, afirmînd că conştiinţa socialistă trebuie lăsată să apară exclusiv din condiţiile noi ale producţiei pe baza proprietăţii colective. Partidul nostru arată că în condiţiile perioadei de trecere, ale luptei acerbe între ideologia burgheză şi cea socialistă, ale presiunii uriaşe a stihiei mic-burgheze, a lăsa procesul formării conştiinţei socialiste în voia spontaneităţii, în voia mersului de la sine, înseamnă a capitula în faţa ideologiei burgheze. Trebuie purtată o luptă neîmpăcată împotriva rămînerii în urmă a conştiinţei, care în condiţiile trecerii de la capitalism la socialism înseamnă persistenţa elementelor vechii ideologii. Numai datorită intensei munci educative marxist-leniniste desfăşurate de partid, pe baza noii existenţe sociale a oamenilor muncii, se poate forma conştiinţa nouă, socialistă a celor ce muncesc. Cunoaşterea noilor legi, socialiste, de dezvoltare a economiei, cunoaşterea, printre altele, a căilor şi mijloacelor pe care natura nouă a contradicţiilor neantagonice le reclamă pentru rezolvarea lor, nu poate apare în conştiinţa clasei muncitoare exclusiv pe baza condiţiilor proprietăţii noi, chiar dacă aceasta este socialistă, ci datorită analizei ştiinţifice a realităţii făcută de marxism şi însuşirii ei. De aceea, lăsarea procesului formării conştiinţei socialiste a clasei muncitoare şi a tuturor oamenilor muncii în voia unei desfăşurări stihinice nu poate duce decît la diminuarea rolului conştiinţei şi activităţii conştiente pentru rezolvarea contradicţiilor perioadei de trecere.

Dezvoltînd conştiinţa maselor muncitoare, dezvoltînd noile forţe motrice politico-ideologice care apar în condiţiile socialismului (unitatea moral-politică, patriotismul socialist ş.a.), partidul nostru ştie că făureşte o pîrghie de o forţă incalculabilă, cu ajutorul căreia pot fi urnite din loc cele mai mari obstacole şi greutăţi din calea construcţiei socialiste ; aceasta înseamnă a face ca ideile, însuşite de mase, să devină o puternică forţă materială. Ridicarea conştiinţei oamenilor muncii contribuie tocmai la întărirea coeziunii întregului nostru popor muncitor în procesul rezolvării contradicţiilor perioadei de trecere şi construirii socialismului, în lupta împotriva duşmanilor acestei construcţii. Rezolvarea acestor contradicţii ale perioadei de trecere contribuie, la rîndul ei, la întărirea continuă

a unității moral-politice a întregului nostru popor muncitor, la strîngerea rîndurilor sale în jurul partidului și guvernului.

Situația obiectivă este uneori de asemenea natură încît numai datorită unei conștiințe ridicate a oamenilor muncii, spiritului lor de abnegație și eroismului în muncă, pot fi depășite anumite contradicții. Lenin s-a referit în acest sens la „contradicțiile cercului vicios", dînd drept exemplu împrejurările existente în Rusia Sovietică în anul 1919. Foametea teribilă care făcea ravagii scădea enorm capacitatea de muncă a muncitorilor. Dar pentru învingerea foametei trebuia asigurată „ridicarea productivității muncii, atît în agricultură, cît și în transporturi și industrie"[1]. Rezulta astfel, arată Lenin, un cerc vicios : pentru a putea ridica productivitatea și spori producția trebuie înlăturată foametea ; pentru a scăpa de foamete, trebuie ridicată productivitatea muncii. „*Asemenea contradicții*, a spus Lenin, *se rezolvă în practică prin ruperea acestui cerc vicios, prin schimbarea stării de spirit a maselor, prin inițiativa eroică a unor grupuri izolate, inițiativă care are adeseori, în această schimbare, un rol hotărîtor*"[2]. O asemenea inițiativă au fost atunci „subotnicele comuniste", care au cuprins repede întreaga Rusie[3]. Spre promovarea și stimularea inițiativei oamenilor muncii, spre transformarea ei „într-o uriașă forță socială"[4], este orientată în permanență și activitatea partidului nostru. „A dezvolta pe toate căile această inițiativă, spunea tov. Gh. Gheorghiu-Dej, a înlătura din calea ei tot ce o frînează, este una din principalele sarcini ale partidului și statului nostru"[5].

O contradicție neantagonistă în care este cu deosebire vizibilă însemnătatea *modificărilor în domeniul conștiinței* — și nu numai a conștiinței sociale, ci și individuale — ca o **condiție prealabilă** a rezolvării respectivei contradicții, este cea între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare individuală, între socialism și mica producție. Datorită politicii

[1] V. I. Lenin, *Marea inițiativă*, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., 1956, p. 410.

[2] *Ibidem.*

[3] O situație în anumite privințe asemănătoare celei la care s-a referit Lenin s-a creat în țara noastră după începutul revoluției populare. În condițiile distrugerilor suferite de economia națională, ale lipsurilor mari care bîntuiau în întreaga țară, ale subalimentației celor ce munceau, trebuia asigurată cu orice preț ridicarea producției pentru nevoile frontului antihitlerist și ale refacerii economice. Tov. Gh. Gheorghiu-Dej, în neuitata cuvîntare rostită în noiembrie 1944 în fața minerilor din Valea Jiului — pe atunci numită Valea Plîngerii — spunea : „*Țara suferă de mari lipsuri... actualele salarii* (ale muncitorilor) *nu le pot acoperi nevoile cele mai stricte, nu pot să asigure traiul lor și al familiei lor. Cînd se duce gospodina în piață, nu poate să cumpere nimic din cele trebuincioase, în timp ce copiii ți sînt goi și desculți și nu-i poate trimite la școală.*

Și tot noi, muncitorii, punem chestiunea ridicării producției! Se poate vedea astfel de ce sentimente patriotice este animată clasa muncitoare...". Partidul a făcut apel la conștiința clasei muncitoare, la patriotismul ei. „*Voi trebuie să aveți conștiința că stați în fruntea poporului romîn*, spunea tov. Gh. Gheorghiu-Dej... *Am venit aici în Valea Jiului, convins că mă veți înțelege, că nivelul conștiinței voastre, simțul vostru patriotic este destul de ridicat pentru a fi pătrunși de faptul că țara are nevoie, în toate sectoarele de activitate, de ridicarea capacității de producție*" (*Scînteia*, nr. 72, 1944). Clasa muncitoare a răspuns cu eroism chemării Partidului Comunist, „rupînd cercul vicios", înfăptuind în condiții neînchipuit de grele sarcinile ridicării producției și refacerii economice a țării.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej, *Pentru înflorirea patriei și bunăstarea poporului, pentru pace și socialism*, E.S.P.L.P., 1957, p. 24—25.

[5] *Ibidem.*

partidului, între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare din țara noastră a fost făurită, încă în focul luptei pentru realizarea reformei agrare, o alianță trainică, de nezdruncinat, alianță bazată pe interesele lor fundamentale comune. În anii puterii populare această alianță s-a consolidat neîntrerupt, comunitatea intereselor fundamentale s-a lărgit, s-a dezvoltat. Tocmai aceste interese fundamentale cer însă rezolvarea contradicției neantagoniste care se manifestă în împrejurările cînd la orașe se dezvoltă socialismul iar la țară rămîne predominantă mica producție de mărfuri — rezolvare posibilă numai în procesul dezvoltării construcției socialiste și reorganizării socialiste a agriculturii.

Trecerea țăranilor muncitori individuali de la mica producție fărămițată la relațiile de producție socialiste se poate realiza numai pe baza liberului consimțămînt, atunci cînd fiecare *înțelege* superioritatea acestor relații și este de acord să intre de bună voie în asemenea relații de producție. Ce înseamnă, de fapt, aceasta? Aceasta înseamnă că *schimbarea relațiilor micii producții* — în cadrul cărora au muncit și trăit atîtea generații anterioare de țărani și care sînt astfel consolidate de cimentul tradiției — și *crearea relațiilor socialiste de producție*, este *rezultatul direct* al unui *act conștient*, de voință. Desigur că noile relații de producție, socialiste, la sate sînt chemate la viață de o necesitate *obiectivă*, de un anumit caracter și nivel atins de forțele de producție; acesta este elementul determinant, fundamental. Dar ele pot căpăta viață exclusiv prin intermediul înțelegerii conștiente a acestei necesități; desființarea micii producții și transformarea ei socialistă este urmarea însușirii unor convingeri noi, a unor modificări adînci în conștiință. Drumul colectivizării agriculturii trece astfel nu numai prin transformarea în general a conștiinței sociale a țărănimii muncitoare în ansamblul ei, ci și nemijlocit prin *conștiința individuală* a fiecărui țăran luat în parte care se decide să se alăture unei forme de cooperație socialistă în producție. Decurge de aici concluzia practică foarte importantă că nu se poate înfăptui colectivizarea într-o regiune, într-un raion sau într-un sat decît acționînd sistematic și cu răbdare asupra conștiinței fiecărui *țăran în parte*, lămurindu-l, convingîndu-l. Deci, rezolvarea contradicției socialism-mica producție și construirea relațiilor de producție socialiste în agricultură presupune, pe plan subiectiv, un anumit nivel de dezvoltare a conștiinței fiecărui *individ în parte*.

Este pe deplin posibil ca unele pături ale maselor să fie uneori încă insuficient de mature pentru a înlătura contradicțiile obiectiv coapte pentru rezolvare și pentru a realiza ceea ce legile dezvoltării sociale fac deja obiectiv necesar. Faptul că unor părți ale țărănimii noastre muncitoare le-au fost necesari cîțiva ani spre a se hotărî să treacă la formele socialiste ale agriculturii oglindește, într-o anumită măsură, tocmai acest fenomen. Este necesar ca aceste mase *să fie ajutate să devină capabile* de a înțelege și de a înfăptui ele însele cerințele obiective ale legilor dezvoltării, adică a face ca aceste mase să fie și *subiectiv pregătite* în vederea transformării lor. Conducerea țărănimii de către clasa muncitoare, în frunte cu partidul, în cadrul alianței între aceste două clase, este factorul care ajută masele țărănimii să devină capabile de a

înfăptui ele însele cerințele legilor obiective, și deci *le ridică*, în acest sens, *capacitatea de acțiune istorică*.

Experiența țării noastre privind latura subiectivă a rezolvării acestei contradicții neantagoniste relevă de asemenea și un alt fapt instructiv, dezvăluit la vremea sa de partid : atunci cînd, la un moment dat, a slăbit în unele locuri intervenția și acțiunea factorului subiectiv s-au manifestat imediat elemente de spontaneitate și efecte negative în procesul rezolvării acestei contradicții. Congresul al II-lea al P.M.R. a criticat cu tărie „tendința unor organe de partid și de stat de a lăsa ca transformarea socialistă a agriculturii să meargă de la sine", considerînd-o „manifestarea cea mai dăunătoare" pe tărîmul construirii bazei economice a socialismului[1]. Slăbirea în anumite locuri a intervenției factorului subiectiv — în sensul neglijării muncii politice de convingere și de organizare a țărănimii în vederea colectivizării — a încetinit însuși ritmul rezolvării contradicției și au apărut manifestări de spontaneitate.

În ce a constat rămînerea în urmă criticată de Congres ? În faptul că în cei doi ani dinaintea Congresului — de pildă în anul 1955 sau în anul 1954 — suprafața arabilă a sectorului socialist a crescut în medie cu 0,8% anual (dela 24,7% la 26,5%) ; după cum s-a arătat la Congresul fruntașilor din G. A. C. din mai 1953, în perioada anterioară, de pildă începînd din toamna anului 1952 pînă în mai 1953, deci în mai puțin de un an, sectorul socialist a crescut cu 7,31% (de la 17,39% la 24,7%)[2]. Atunci însă cînd în urma criticii spontaneității, făcută la Congresul partidului, lipsurile subiective ale muncii pe acest tărîm au fost în mare parte lichidate, în decursul numai al celor 6 luni următoare, așa cum s-a arătat în raportul la plenara C.C. al P.M.R. din iulie 1956, sectorul cooperatist din agricultură a sporit ca număr de familii și suprafață mai mult decît în întreaga perioadă 1953—1955[3]. În anii următori ritmul transformărilor socialiste la sate a continuat să fie înalt, astfel încît pînă azi poporul nostru a *înaintat mult în rezolvarea contradicției neantagoniste între socialism și mica producție de mărfuri agricolă* ; din cele 3 600 000 familii țărănești, circa 2 500 000, adică circa 70%, au intrat în sectorul socialist, iar suprafața acestuia reprezenta în august 1959 peste 70% din totalul suprafeței arabile a țării. Înlăturarea spontaneității în mișcarea contradicției și intervenția mai activă, pe baza dezvoltării condițiilor obiective necesare, a factorului subiectiv, au determinat nemijlocit acest progres considerabil. În felul acesta sarcina trasată de Congresul al II-lea al partidului ca la sfîrșitul anului 1960 sectorul socialist al agriculturii să fie preponderent ca suprafață și ca producție-marfă, a și fost realizată.

★

Acestea sînt momentele principale, cele mai tipice, ale rolului factorului subiectiv în procesul mișcării și rezolvării contradicțiilor. Înțele-

[1] *Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Romîn*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 103.

[2] Cf. datelor cuprinse în cuvîntarea tov. Gh. Gheorghiu-Dej la Congresul fruntașilor din gospodăriile agricole colective (*Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, p. 644, 646) și în *Raportul de activitate al C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al partidului*.

[3] Vezi Al. Moghioroș, *Cu privire la măsurile pentru realizarea sarcinilor stabilite de Congresul al II-lea al P.M.R. privind transformarea socialistă a agriculturii*, *Lupta de clasă*, nr. 8/1956.

gerea modului în care intervine factorul subiectiv în dialectica obiectivă a mişcării contradicţiilor, împletirea obiectivului cu subiectivul, dă o imagine ceva mai completă a desfăşurării neîntrerupte prin contradicţii a dezvoltării. Tocmai prin acest proces complex contradicţiile perioadei de trecere, care sînt produsul necesar al întregii mişcări anterioare a societăţii, devin *punctul de plecare al etapelor viitoare* ale acestei mişcări.

Partidul nostru, pornind de la premisa *rezolvabilităţii* depline a contradicţiilor perioadei de trecere, *organizînd conştient* activitatea de rezolvare a lor, bazîndu-se pe rolul crescînd al conştiinţei înaintate a maselor şi luptînd împotriva spontaneităţii în desfăşurarea acestui proces, asigură această rezolvare şi conduce cu succes făurirea bazelor socialismului în ţara noastră, deschizînd perspectiva dezvoltării continue a acestei construcţii — a trecerii la desăvîrşirea orînduirii socialiste în ţara noastră.

РОЛЬ СУБЪЕКТИВНОГО ФАКТОРА В РАЗРЕШЕНИИ НЕАНТАГОНИСТИЧЕСКИХ ПРОТИВОРЕЧИЙ ПЕРЕХОДНОГО ПЕРИОДА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В процессе построения социализма в РНР на основе политики партии и правительства обеспечено разрешение антагонистических и неантагонистических противоречий переходного периода. Движение и разрешение этих диалектических противоречий отражает объективные внутренние пружины и содержание развития Румынии по пути к социализму, является источником „самодвижения". Но развитие и разрешение социальных противоречий в РНР не совершается спонтанно, стихийно, как это было при капиталистическом строе; большая доля воздействия субъективного фактора, указывает автор, позволяет нам сказать, что действие закона единства и борьбы противоположностей в основном развертывается под сознательным контролем общества. Поэтому, придавая особую важность этому аспекту объективной диалектики процесса построения социализма, автор подчеркивает необходимость изучать одновременно и его субъективную сторону, чтобы выявить как, какими средствами и в каких условиях может и должен действовать субъективный фактор для того, чтобы применить стимулирующую силу движения социальных противоречий и устранить возможные отрицательные последствия.

Исходя из конкретной действительности РНР, автор ставит своей задачей выявить общие черты действия субъективного фактора в связи с совокупностью неантагонистических противоречий, главные решающие моменты, в которых конкретизируется воздействие субъективного фактора, „механизм" этого воздействия; во всех этих моментах в общественной практике проявляется огромная роль Румынской

рабочей партии как главного элемента субъективного фактора. Субъективная сторона процесса разрешения противоречий переходного периода наиболее отчетливо выявляет эффективность политики партии и огромный рост — на этой основе — творческой деятельности масс.

Первым моментом действия субъективного фактора является именно выявление противоречий переходного периода, их всестороннее раскрытие и изучение. На основе марксистско-ленинского учения и творческого использования опыта КПСС Румынская рабочая партия в своих решениях и резолюциях, в работах товарища Г. Георгиу-Дежа глубоко и принципиально анализирует вопросы социалистического строительства, а также противоречия, проявившиеся или вновь возникающие на его различных этапах. РРП видит в выявлении и изучении противоречий переходного периода предварительное условие мобилизации и организации сознательной деятельности масс на их разрешение и ускорение социального процесса; поэтому партия борется как против замазывания противоречий, так и против их фетишизации или выдумывания несуществующих противоречий. В связи с этим в статье рассматривается также важная роль критики и самокритики как выражения субъективного фактора во вскрытии реальных противоречий и их проявлений.

Вторым главным моментом действия субъективного фактора является разработка совокупности мер для обеспечения сознательного урегулирования движения противоречий и их разрешения в процессе построения социализма. В связи с этим и в свете анализа конкретных неантагонистических противоречий (между социалистической промышленностью и мелким сельско-хозяйственным производством, между производством и потреблением, между новой техникой и недостаточным ее использованием и т.д.) в работе наиболее подробно рассматриваются следующие вопросы: вопрос соответствующего характера выработанных мер, деятельность социалистического государства в области планирования, вопрос правильного выбора, на основе объективно-субъективного соотношения, момента ликвидации противоречий с целью предупреждения их обострения и начала стихийного процесса саморазрешения и т.д.

Третьим главным моментом воздействия субъективного фактора является деятельность, развернутая в первую очередь партией, по формированию социалистического сознания масс и по их организации ввиду практического осуществления мер, направленных на разрешение противоречий в наиболее подходящий момент. В связи с этим в работе показывается значение изменений в области сознания как предварительное условие для разрешения неантагонистических противоречий между рабочим классом и единоличным трудовым крестьянством в процессе социалистического преобразования сельского хозяйства; в работе также рассматривается соотношение между общественным сознанием и индивидуальным сознанием, подчеркивается значение формирования социалистического сознания как для правильного разрешения неантагонистического противоречия между коренными пер-

спективными интересами и непосредственными интересами момента в коллективных хозяйствах, так и для противоречий, названных Лениным „противоречиями порочного круга". Широко показана роль РРП в борьбе за устранение стихийных элементов в движении неантагонистических противоречий.

В заключение в работе подчеркивается, что противоречия переходного периода вполне преодолимы в процессе социалистического строительства, а объективная возможность этого преодоления превращается в действительность, в первую очередь благодаря борьбе партии, организующей и возглавляющей сознательную творческую деятельность масс для создания социалистического общества в Румынской Народной Республике.

LE RÔLE DU FACTEUR SUBJECTIF DANS LA RÉSOLUTION DES CONTRADICTIONS NON ANTAGONISTES DE LA PÉRIODE DE TRANSITION

RÉSUMÉ

La résolution des contradictions antagonistes et non antagonistes propres à la période de transition, d'édification des bases du socialisme, est assurée dans la République Populaire Roumaine par la politique du Parti et du Gouvernement. L'évolution de ces contradictions dialectiques et leur solution reflètent le ressort et le contenu *objectif* de la progression du pays vers le socialisme ; c'est la source de l'«*auto*-mouvement ». Mais, dans les conditions de la R.P. Roumaine, l'évolution et la solution des contradictions sociales ne se produisent plus spontanément, au hasard, comme cela arrive sous le régime capitaliste ; par l'intervention du facteur subjectif, affirme l'auteur, l'action de la loi de l'unité et de la lutte des contraires se déroule, dans ses grandes lignes, *sous le contrôle conscient de la société.* C'est pourquoi, tout en insistant sur l'importance du côté objectif de la dialectique du processus d'édification du socialisme, l'auteur souligne la nécessité d'en étudier en même temps le côté *subjectif*, pour faire ressortir *comment*, par quels *moyens* et dans quelles *conditions* le facteur subjectif peut et doit agir, afin d'*amplifier* la force stimulante du mouvement des contradictions sociales et d'*écarter* les effets négatifs qui peuvent apparaître.

Partant des données offertes par les réalités de la R.P. Roumaine, l'auteur se propose de mettre en évidence les traits généraux de l'action du facteur subjectif pour ce qui est de l'ensemble des contradictions non antagonistes, les moments principaux, décisifs, où l'intervention du facteur subjectif se concrétise, le «mécanisme » de cette intervention ; tous ces moments de la pratique sociale témoignent du rôle décisif du *Parti en tant qu'élément principal du facteur subjectif.* Le côté subjectif du processus de résolution des contradictions propres à la période de transition fait

ressortir de la façon la plus pertinente l'efficacité de la politique du Parti, reflétée, entre autres, par l'essor inouï de l'activité créatrice des masses.

Le premier moment de l'action du facteur subjectif consiste à saisir les contradictions de la période de transition, à les dévoiler, à les étudier sous tous leurs aspects. Se fondant sur les thèses du marxisme-léninisme et appliquant d'une manière créatrice l'expérience du P.C.U.S., le Parti Ouvrier Roumain, dans ses décisions et résolutions, dans les œuvres du camarade Gh. Gheorghiu-Dej, fait une profonde analyse de principe des problèmes de l'édification du socialisme, des contradictions qui ont surgi ou surgissent à différentes étapes de cette œuvre. Le Parti Ouvrier Roumain voit dans le dévoilement et dans l'étude des contradictions de la période de transition une condition préalable de la mobilisation et de l'organisation de l'activité consciente des masses en vue de résoudre ces contradictions et d'accélerer le processus social ; c'est pourquoi le Parti s'oppose aussi bien à l'escamotage des contradictions qu'à l'exagération de leur importance ou à l'invention de contradictions fictives. A cet égard, l'auteur analyse également le rôle important *de la critique et de l'autocritique*, en tant qu'expression du facteur subjectif, en vue de discerner les contradictions réelles et les manières dont elles se manifestent.

Le second moment important de l'action du facteur subjectif est l'élaboration d'un ensemble de mesures destinées à assurer la réglementation consciente de l'évolution des contradictions ainsi que leur solution dans le processus d'édification du socialisme. A propos de ce moment et à la lumière de l'analyse de certaines contradictions non antagonistes concrètes (entre l'industrie socialiste et la petite production agricole, entre la production et la consommation, entre la technique nouvelle et l'insuffisance de sa mise en pratique etc.), plusieurs problèmes sont discutés : celui du caractère adéquat des mesures prises, celui de l'activité de planification déployée par l'Etat socialiste, celui du *choix* juste, sur la base de la corrélation objectif-subjectif, du *moment* où les contradictions doivent être écartées afin d'en prévenir l'aggravation et le début d'un processus d'autosolution spontanée, etc.

Le troisième moment principal de l'intervention du facteur subjectif consiste dans l'activité déployée pour *former une conscience socialiste des masses* et pour *les organiser* en vue de traduire en fait les mesures destinées à résoudre les contradictions au moment le plus opportun. A cet égard, l'auteur analyse l'importance des changements dans le domaine de la conscience comme une *condition préalable* de la résolution de la contradiction non antagoniste entre la classe ouvriére et les paysans encore attachés à la propriété privée des moyens de production, au cours du processus de transformation socialiste de l'agriculture ; l'auteur analyse aussi le rapport entre la conscience sociale et la conscience individuelle, l'importance de la formation d'une conscience socialiste en vue d'une solution juste de la contradiction non antagoniste entre les intérêts fondamentaux et les intérêts momentanés, immédiats, des membres des exploitations agricoles collectives, aussi bien que des contradictions que Lénine appelle «Les contradictions du cercle vicieux ». L'article expose

en détail le rôle de la lutte menée par le Parti Ouvrier Roumain pour combattre et éliminer les éléments de spontanéité dans l'évolution des contradictions non antagonistes.

Pour finir, l'auteur souligne que l'entière analyse mène à la conclusion que les contradictions de la période de transition, au cours du processus d'édification du socialisme, sont entièrement résolubles, et que cette possibilité objective est traduite en fait grâce à la lutte du Parti qui organise et dirige l'activité consciente, créatrice, des masses pour l'édification du socialisme dans la République Populaire Roumaine.

DESPRE METODA UNIVERSALĂ DE CERCETARE ȘI METODELE ȘTIINȚELOR PARTICULARE

DE

Prof. V. P. CERTKOV (U.R.S.S.)

Discutarea problemelor filozofice ale științelor naturii poate să urmărească și urmărește două scopuri : în primul rînd să arate ce oferă filozofia științelor naturii și în al doilea rînd, ce dau științele naturii, filozofiei. Niciodată legătura reciprocă dintre filozofie și științele naturii n-a fost atît de strînsă ca acum.

Aceasta rezultă din natura cunoașterii științifice în general. Sarcina științei în ansamblu este de a ne înfățișa tabloul interacțiunii fenomenelor și lucrurilor din lumea obiectivă, nu de a studia pur și simplu un lucru sau altul, ci de a dezvălui în cele din urmă acest tablou al conexiunii generale dintre fenomene.

De aceea nu este întîmplător faptul că în ultimele decenii au luat naștere într-o măsură tot mai mare așa-numitele științe înrudite — biochimia, biofizica ; că a apărut cibernetica, bazată pe anumite elemente generale, proprii tuturor fenomenelor din natura vie și din cea lipsită de viață.

În ceea ce privește filozofia, aici se manifestă și mai grăitor această particularitate a stării actuale a cunoașterii științifice, întrucît filozofia a avut întotdeauna drept sarcină studierea generalului din lucruri. Noi știm că legile dialecticii sînt legi care se caracterizează prin universalitate, că acțiunea lor se exercită mereu și pretutindeni. Pînă de curînd interdependența generală era considerată drept o trăsătură a dialecticii care ar exista oarecum alături de celelalte trăsături ; în realitate însă, întreaga dialectică — toate legile și categoriile ei — ne dezvăluie tabloul conexiunii și interdependenței fenomenelor din lume. De aceea Engels a denumit dialectica învățătura despre legăturile universale. Așa că nu strică să subliniem încă o dată faptul că stabilirea legăturilor dintre fenomenele lumii este una din sarcinile nemijlocite, cele mai importante ale întregii cunoașteri științifice. Și cu cît știința va progresa mai mult, cu atît va

creşte însemnătatea acestei sarcini şi aceasta înseamnă că vor lua naştere tot mai multe ştiinţe înrudite şi, în special, se va resimţi tot mai mult nevoia unei strînse legături între filozofie şi ştiinţele naturii.

În această ordine de idei e uşor de înţeles faptul că în ştiinţa contemporană capătă o importanţă tot mai mare problema generalizării, problema reducerii, ca să ne exprimăm aşa, la un singur numitor a datelor oferite de mai multe ştiinţe şi în primul rînd, a unora ca teoria generală a relativităţii şi fizica cuantică.

Pe bună dreptate cercetătorii naturii ridică astăzi tot mai des problema modului cum trebuie legate între ele spaţiul-timpul cu gravitaţia şi chiar cu cîmpul mezonic.

Faptul că particulele elementare se transformă reciproc una în alta demonstrează că ele au o bază mai generală, mai largă care le reuneşte într-un singur tot. Ş iinţa fizicii şi celelalte ştiinţe ne apropie tot mai mult de un tablou unitar, armonios al lumii, deşi, firesţe, crearea unui asemenea tablou unitar al lumii nu poate fi decît o anumită treaptă în progresul continuu, infinit al cunoaşterii ştiinţifice.

Crearea unei serii de ştiinţe înrudite, importanţa tot mai mare pe care o prezintă descoperirile unei ştiinţe pentru o altă ştiinţă, crearea ciberneticii demonstrează că şi noi, filozofii, trebuie să ţinem seama de multe lucruri atunci cînd vorbim despre importanţa ştiinţei noastre filozofice pentru dezvoltarea altor ştiinţe.

În speţă, faptul creării ştiinţelor înrudite, folosirea pe scară tot mai largă a realizărilor matematicii în cele mai diferite domenii ale ştiinţei, crearea mecanismelor cibernetice demonstrează că trebuie precizate unele lucruri din concepţia noastră despre materialismul dialectic ca metodă ştiinţifică a cunoaşterii. În ştiinţă există probleme, în care chiar dacă se face o neînsemnată precizare, ea are totuşi o profundă semnificaţie principială. În cazul de faţă ne referim la faptul că în literatura noastră filozofică s-a vorbit numai şi numai de o singură metodă de cunoaştere — cea materialist-dialectică.

De cînd însă ştiinţele particulare au progresat mult şi s-au creat ştiinţele înrudite, de cînd există ştiinţe ale căror concluzii sînt folosite practic şi încă de multă vreme de toate celelalte ştiinţe, nu ne mai este permis să concepem într-un mod prea generalizat metoda ştiinţifică a cunoaşterii. Acum, în mod practic există metoda fizică, chimică, matematică de cunoaştere. O importantă contribuţie nouă aduc în acest domeniu tot felul de mecanisme cibernetice.

Noi, filozofii, ne-am însuşit de mult ideea că legile care guvernează unele fenomene ale lumii nu pot fi transpuse în mod metafizic asupra altor fenomene, calitativ diferite. Şi este just aşa. Acest lucru îl învăţăm din cunoscuta teză a ştiinţei despre diversitatea formelor de mişcare a materiei şi prin urmare, despre diversitatea legilor înseşi ale dezvoltării.

Trebuie să subliniem însă că problema nu constă numai în a ţine seama totdeauna de deosebirea calitativă dintre formele de mişcare a materiei, ci şi de a nu absolutiza aceste deosebiri. Lenin a subliniat de nenumărate ori ideea că toate limitele din natură au un caracter convenţional, relativ.

Este lesne de înţeles, de pildă, faptul că dacă în explicarea legilor care guvernează fenomenele din natura vie, noi pornim de la unitatea dintre organism şi mediu şi vedem în aceasta contradicţia principală din dezvoltarea materiei vii, recunoaştem implicit uriaşul rol al formei fizice şi chimice de mişcare a materiei în dezvoltarea proceselor biologice. Dacă forma fizică şi chimică de mişcare a materiei este ignorată, procesul transformării exteriorului în interior, a materiei lipsite de viaţă în materie vie, nu poate fi în general înţeles. Semnificaţia contradicţiilor existente între organism şi mediu poate fi înţeleasă doar dacă se studiază nu numai procesele formei biologice de mişcare ci şi procesele care au legătură cu forma fizică şi chimică a mişcării.

Aceasta este baza obiectivă a faptului că materia vie este studiată şi cu ajutorul metodelor fizice şi chimice de cercetare.

Rolul important şi mereu crescînd al statisticii în studierea fenomenelor ce se produc nu numai în natura anorganică şi în natura organică, ci şi în viaţa socială, nu poate fi tăgăduit. Cu ajutorul diferitelor mecanisme cibernetice oamenii vor studia într-o măsură tot mai mare cele mai diferite aspecte ale fenomenelor din natură şi din viaţa socială. Pînă de curînd mulţi filozofi nici nu-şi închipuiau măcar că cibernetica va putea fi folosită, de pildă, în planificarea economiei; astăzi însă, s-a demonstrat în mod practic această posibilitate şi în general folosirea pe scară largă a matematicii şi în studierea fenomenelor vieţii sociale.

Înseamnă oare că metoda fizică, chimică, matematică etc. de cercetare ştiinţifică înlocuiesc dialectica materialistă ca metodă ştiinţifică de cercetare?

Ele nu o înlocuiesc şi nici nu i se substituie. Dar apariţia unor asemenea metode, ca să spunem aşa, particulare de cercetare (iar fiecare ştiinţă dezvoltată dispune în afară de aceasta de un număr de procedee şi mijloace proprii de cercetare) demonstrează că trebuie să interpretăm mai precis, mai concret dialectica drept metodă de cercetare.

Este vorba de faptul că dialectica nu poate să nu releve şi să nu ţină seama de suma procedeelor şi mijloacelor pe care le foloseşte fiecare ştiinţă în procesul cunoaşterii lumii.

Importanţa reală, adică într-adevăr măreaţă a dialecticii materialiste ca metodă de cunoaştere, nu constă în faptul că ea dezvăluie şi rezolvă totul nemijlocit, ci în faptul că ea îi orientează pe oamenii de ştiinţă în problemele cele mai generale — şi tocmai de aceea, cele mai fundamentale — ale existenţei şi cunoaşterii.

Dialectica, ca metodă, nu poate să înlocuiască prin ea însăşi, să se substituie acelor procedee, mijloace, căi concrete de cercetare pe care le foloseşte orice ştiinţă dezvoltată, ci dimpotrivă ţine seama de ele, le recunoaşte. Dialectica materialistă ca metodă de cunoaştere nu este cîtuşi de puţin limitată prin aceasta, ci, dimpotrivă, îşi întăreşte poziţiile ca metodologie generală. Dialectica materialistă nu este pur şi simplu o metodă de cunoaştere ci o metodă universală de cunoaştere, care dezvăluie esenţa celor mai profunde, celor mai importante trăsături ale oricărei dezvoltări. Acest fapt este confirmat şi prin raportul dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric, care fac parte şi unul şi altul din ştiinţa

filozofică. Se ştie că materialismul istoric este metoda de cunoaştere a fenomenelor sociale şi în raport cu el, dialectica materialistă apare ca o metodă universală. De aceea, această interpretare mai concretă a dialecticii ca metodă universală a cunoaşterii ne obligă nu numai să recunoaştem posibilitatea şi existenţa metodelor particulare, ci şi să înţelegem importanţa primordială a metodei universale în procesul cunoaşterii.

Dialectica nu cere o tutelare permanentă şi măruntă a ştiinţelor particulare ; în acelaşi timp ea este singura care dezvăluie în mod just trăsăturile cele mai importante şi nepieritoare ale oricărei dezvoltări şi de aceea ea este necesară omului de ştiinţă ca aerul. Raportul dintre metodele particulare de cunoaştere şi metoda universală se caracterizează prin faptul că între ele există o anumită subordonare. Aceste metode nu stau alături de ea, nu sînt comensurabile cu ea.

Starea actuală a ştiinţelor cere ca noi nu numai să tratăm mai concret dialectica în ansamblu ca metodă de cunoaştere, ci să şi înţelegem mai exact multe din tezele ei de bază.

Se ştie că în fizica modernă este foarte importantă problema înţelegerii juste a cauzalităţii. O serie de savanţi fizicieni de seamă s-au ridicat împotriva determinismului în fenomenele microcosmului. Savantul Dirac, de exemplu, respinge categoric legătura cauzală a fenomenelor, studiată de mecanica cuantică. El spune că în „... teoria cuantică se manifestă un indeterminism principial''. Acest punct de vedere este cu totul opus părerii creatorilor fizicii cuantice şi nu poate fi de loc acceptat de noi, căci negarea cauzalităţii înseamnă negarea legilor obiective şi, deci, negarea materialismului.

De fapt, la aceleaşi concluzii ajunge şi un alt savant de seamă, Heisenberg, cu „principiul observabilităţii''. După Heisenberg noi avem de-a face în cadrul microcosmului nu cu obiecte real-obiective, ci doar cu simboluri, întrucît examinăm nişte procese care „...par să izbucnească în clipa observării lor'', şi de aceea, ele nu sînt fenomene materiale. Dar pentru noi, în clipa de faţă, cel mai important este felul în care Dirac şi alţii ajung la această concluzie idealistă.

Se pare că Dirac şi alţii tratează greşit probabilitatea şi întîmplarea — considerîndu-le ca ceva neobiectiv. Ei nu leagă sau leagă greşit tratarea relaţiilor cauzale de tratarea probabilităţii şi a întîmplării. În această problemă, noi, filozofii, relevăm cerinţele pe care le formulează ştiinţele contemporane ale naturii : ele au enunţat de multă vreme problema modului în care sînt legate între ele cauza şi efectul, probabilitatea şi întîmplarea.

Tocmai faptul că nu este înţeleasă esenţa acestei probleme constituie una din cauzele — şi anume cauzele gnoseologice ale idealismului împărtăşit în cazul de faţă de Dirac şi de alţii.

În programele şi manualele de materialism dialectic — noi mai continuăm să considerăm cauza şi efectul fără legătură cu probabilitatea şi întîmplarea.

În realitate, categoriile de cauză şi efect pot fi înţelese just, la nivelul actual, numai atunci cînd ele sînt tratate în legătură strînsă cu întîmplarea şi probabilitatea.

Noi filozofii am răspuns slab la această cerinţă a ştiinţelor naturii, generată de însăşi desfăşurarea cercetării contemporane a microobiec-

telor. Mă refer la folosirea aparatelor mecanicii cuantice şi de aici la o nouă problemă : studierea legăturii dintre subiect şi obiect. În ultimă instanţă, şi principiul complementarităţii, formulat de Bohr tratează problema subiectului şi obiectului în procesul cunoaşterii. Neînţelegerea acestei probleme constituie una din sursele idealismului legat de aparat. Problema raportului dintre obiect şi subiect a fost în principiu de mult rezolvată de marxism, dar acest lucru nu trebuie înţeles în mod metafizic, ea trebuind să fie mereu îmbogăţită, dezvoltată, ţinîndu-se seama de elementele noi (şi aceste elemente noi există) aduse de progresul continuu al ştiinţei. Din păcate s-au scris puţine studii marxiste asupra categoriilor obiect-subiect.

Rezultă că şi în aceste probleme particularităţile ştiinţelor speciale (în special rolul aparatelor, caracterul complex al studierii comportării individuale a microobiectului) trebuie luate în consideraţie şi legate de principiile generale ale dialecticii, ca metodă universală de cunoaştere. Această metodă universală oferă o rezolvare principială problemelor ivite, care însă ajută pe oameni doar atunci cînd ei o aplică ţinînd seama de natura obiectului respectiv şi în special de particularităţile cercetării nemijlocite a obiectului.

Dar lucrurile nu se reduc numai la faptul că noi nu răspundem întotdeauna la timp nevoilor ştiinţei, nu dezvăluim întotdeauna şi la timp de pe poziţiile metodei noastre universale de cunoaştere greutăţile şi contradicţiile care apar inevitabil în dezvoltarea ştiinţei şi, prin aceasta, lăsăm posibilitatea de a fi speculate. La aceasta se adaugă faptul că noi nu tratăm întotdeauna just unele aspecte ale metodei universale de cunoaştere — dialectica materialistă.

Am arătat mai sus că nu legăm în suficientă măsură categoriile cauză-efect de categoriile probabilitate-întîmplare. Este insuficient arătată legătura dintre categoriile de posibilitate şi probabilitate, posibilitate şi întîmplare. Toate acestea sînt probleme filozofice importante ale ştiinţelor contemporane ale naturii.

Am putea cita încă un exemplu, care confirmă existenţa unor asemenea lipsuri. E vorba de faptul că adesea se întîmplă ca unii autori să interpreteze în chip fragmentar dialectica, ca şi cum legile ei n-ar acţiona concomitent, ci succesiv. De pildă, uneori tratîndu-se problema formării speciilor, se vorbeşte doar de legea trecerii cantităţii în calitate, iar atunci cînd se examinează problema izvorului dezvoltării se vorbeşte numai despre legea unităţii şi luptei contrariilor. În realitate însă aceste două legi au acţionat întotdeauna şi pretutindeni împreună, în acelaşi timp. Aşa că de pildă, procesul formării speciilor este determinat de acţiunea tuturor legilor dialecticii şi nu a unei singure legi.

Ar fi cazul să arătăm că tot din cauza înţelegerii fragmentare a dialecticii, se afirmă uneori că întregul izvor al dezvoltării este acţiunea unei singure legi a dialecticii — a unităţii şi luptei contrariilor. În realitate, izvorul dezvoltării îl formează acţiunea tuturor legilor dialecticii, deşi rolul de lege determinantă principală revine aici unei singure legi — unităţii şi luptei contrariilor.

Fragmentarea nefondată, inutilă a tratării legilor şi categoriilor dialecticii pe care o facem uneori în lucrările noastre se simte şi în chipul cum tratăm materialismul dialectic în ansamblu. Este vorba de faptul că noi nu elucidăm şi nu elaborăm suficient materialismul dialectic ca sistem filozofic ştiinţific unitar.

Se spune adesea „sistemul filozofic al lui Kant", „sistemul filozofic al lui Hegel" etc. Dar oare sistemul filozofic al materialismului dialectic ni-l reprezentăm ca pe o îmbinare mecanică a unor principii şi teze?

Desigur, una din trăsăturile distinctive ale materialismului dialectic constă în faptul că ne oferă o învăţătură armonioasă, coordonată, consecventă, omnilaterală a dezvoltării. Materialismul dialectic este un sistem filozofic şi de aceea a-l folosi just înseamnă a-l folosi ca un sistem şi a nu rupe din el teze izolate.

Acest principiu dialectic al interdependenţei generale şi determinării reciproce se referă şi la dialectica însăşi ale cărei teze constituie toate un sistem unitar şi armonios.

Noi îl criticăm adesea pe Hegel pentru sistemul lui şi vorbim despre contradicţia dintre sistemul şi metoda lui. Evident că aici adevărul este că Hegel trebuie criticat nu pentru că avea un sistem în general, ci pentru că acesta capătă la el un caracter metafizic.

Aşadar, metoda dialectică tocmai de aceea este justă şi obligatorie pentru cercetătorii din orice domeniu al ştiinţei pentru că ne oferă un sistem de concepţii şi de principii, care asigură un caracter ştiinţific riguros şi consecvent în înţelegerea proceselor dezvoltării lumii în ansamblu.

Firește, sistemul nostru filozofic marxist nu trebuie înţeles ca ceva încheiat, încremenit. Dimpotrivă, el va servi efectiv cauzei noastre, numai dacă îl dezvoltăm mereu, îl perfecţionăm, îl îmbogăţim.

Aşa, de pildă, s-a ivit necesitatea acută de a prezenta sistemul de categorii ale materialismului dialectic, sistemul legilor acestuia. Aceasta este o sarcină în mare măsură nouă, care stă în faţa tuturor filozofilor marxişti.

Astăzi cînd oamenii de ştiinţă au emis idei cu privire la crearea unui tablou unitar al structurii materiei, al întregii lumi văzute, este deosebit de imperioasă tratarea materialismului dialectic ca un sistem filozofic armonios.

Aş vrea, în sfîrşit, să mă refer la o problemă care este studiată uneori în mod unilateral, din cauză că nu se foloseşte întotdeauna dialectica, acest puternic instrument de cunoaştere.

Am în vedere problema unităţii lumii, a cărei justă înţelegere are o importanţă principială pentru toate ştiinţele naturii şi în general pentru concepţia ştiinţifică despre lume.

Se ştie că filozofia marxistă explică unitatea lumii prin materialitatea ei. Aici nu mai putem adăuga nimic, nici lua nimic. Totuşi, trebuie să arătăm că această unitate materială este demonstrată în unele cazuri slab, incomplet. Cercetînd problema unităţii lumii, se vorbeşte de regulă de legea conservării şi transformării energiei, de structura celulară a plantelor şi animalelor, de teoria evoluţiei. În afară de aceasta, în ultimul timp, vorbind despre unitatea lumii, începem să studiem tot mai mult problemele structurii materiei.

Fără îndoială că toate acestea au o legătură cu problema ce ne interesează. Se pare însă că pentru înţelegerea completă a unităţii lumii, acestea nu sînt suficiente. De exemplu, în cartea *Bazele filozofiei marxiste*, pentru demonstrarea unităţii lumii se examinează de fapt legile tuturor domeniilor naturii şi societăţii, începînd cu legile mecanicii şi terminînd cu legile vieţii sociale. Într-o astfel de interpretare a problemei, totul este folosit pentru a arăta că această problemă, aşa cum spunea Engels, nu se rezolvă prin fraze şi subterfugii, ci numai prin dezvoltarea îndelungată şi anevoioasă a ştiinţei.

Totuşi, esenţa unităţii lumii nu este dezvăluită deplin din cauză că, în analiza problemei, totul este redus la legile ştiinţelor naturii şi nu se vorbeşte nimic despre legile dialecticii.

Legile dialecticii, ca legi universale ne vorbesc mult mai mult despre unitatea lumii, decît orice legi cu excepţia poate a legii conservării şi transformării energiei.

Unitatea materială a lumii este confirmată de legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative, căci această lege arată legătura internă dintre aspectele calitative şi cantitative ale tuturor fenomenelor lumii; unitatea lumii este relevată de legea luptei şi unităţii contrariilor care arată legătura internă dintre aspectele contradictorii ale tuturor fenomenelor lumii.

Toate fenomenele naturii vii şi ale naturii lipsite de viaţă au aceeaşi sursă a dezvoltării — lupta contrariilor. Iată de ce este greşit faptul că, mulţi filozofi şi cercetători ai naturii, căutînd dovezi în sprijinul unităţii lumii, vorbesc despre structura diferitelor corpuri cereşti şi, în acelaşi timp, nu văd această unitate a lumii în faptul că toate corpurile lumii obiective au acelaşi izvor al dezvoltării. Acelaşi lucru trebuie să-l spunem şi despre celelalte legi ale dialecticii.

Este ştiut că descoperirea celulei a fost o importantă dovadă a unităţii lumii, deoarece s-a constatat că toate organismele lumii animale şi vegetale au o structură celulară. Oare faptul că toate fenomenele naturii vii şi ale naturii lipsite de viaţă reprezintă în aceeaşi măsură o unitate între formă şi conţinut, că toate aceste fenomene se disting prin unitatea dintre esenţă şi fenomen, că în toate domeniile lumii obiective dezvoltarea se face pe calea transformării posibilităţii în realitate, pledează mai puţin în sprijinul unităţii lumii? Despre unitatea lumii vorbeşte şi faptul că toate legile, indiferent de domeniul în care acţionează — al naturii vii sau al naturii lipsite de viaţă — dovedesc într-un fel sau altul că necesitatea se manifestă prin întîmplare. Dirac nu înţelege aceasta şi de aceea respinge de fapt unitatea lumii atunci cînd constată legătura cauzală în macrocosm şi o neagă în microcosm.

Deci unitatea lumii nu poate fi dezvăluită, invocîndu-se numai legea conservării şi transformării energiei, precum şi alte legi, studiate de ştiinţele naturii.

Din păcate, în tratarea acestei probleme, nu se ţine seama întotdeauna de ideile lui Lenin. Lenin lega nemijlocit unitatea lumii de legile fundamentale ale dialecticii care sînt legi unice pentru lume în ansamblu.

În *Caiete filozofice* găsim numeroase idei profunde care îmbogățesc și dezvoltă această teză importantă a materialismului dialectic.

„... Principiul universal al dezvoltării — spune Lenin — trebuie unit, legat, împreunat cu principiul universal al *unității lumii*, naturii, mișcării materiei" [1].

Caracterizînd dialectica obiectivă în ansamblu, Lenin arată că aceasta constituie „... multilateralitatea procesului material și unitatea lui" [2].

Despre unitatea lumii vorbește nu numai fiecare lege a dialecticii, considerată în parte, ci și faptul că legile universale și veșnice fiind legate prin nucleul lor (ne referim la legea unității și luptei contrariilor) acționează ca un tot unitar. Dacă fiecare din legile dialecticii leagă lumea într-un tot unitar — lucru care rezultă din aspectele generale ale tuturor fenomenelor — atunci interdependența există între toate legile dialecticii, grupate în jurul forței lor centrale, unitatea și lupta contrariilor.

Putem spune că legile dialecticii, fiind legi universale și veșnice, fiind interdependente, vorbesc despre unitatea lumii, iar unitatea lumii presupune legătura reciprocă dintre toate legile, inclusiv legile dialecticii, presupune acțiuni subordonate acțiunii legii celei mai importante — legea unității și luptei contrariilor.

Aici se dezvăluie uriașa importanță a modului în care Lenin a pus problema nucleului dialecticii.

În cele de mai sus, am examinat doar unele probleme ale științelor naturii și filozofiei, dar și acestea arată că noi filozofii trebuie să ținem mai mult seama de realizările științelor naturii, iar științele naturii trebuie să folosească mai mult filozofia. Legătura dintre filozofie și științele naturii constituie izvorul forței noastre.

În rîndurile filozofilor sovietici are astăzi tot mai multă circulație ideea că acum, cînd am învățat mai mult sau mai puțin să redactăm manuale de materialism dialectic pentru toate domeniile cunoașterii, a venit momentul să realizăm lucrări pentru diferite domenii ale științei, ca de exemplu o carte cu tema „Materialismul dialectic și științele fizico-matematice", să scriem o carte specială pe baza materialelor oferite de științele biologice etc.

Aceasta ar fi o manifestare mai concretă a colaborării dintre filozofi și cercetătorii naturii.

О ВСЕОБЩЕМ МЕТОДЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И МЕТОДАХ ЧАСТНЫХ НАУК

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Исходя из того, что обсуждение философских проблем естественных наук имеет две цели: первая — показать, что дает философия естественным наукам, и вторая — что дают естественные науки фило-

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., p. 239.
[2] *Ibidem*, p. 82.

софии, и указывая на то, что тесная связь философии с естественными науками вытекает из природы научного познания, автор показывает задачу наук — раскрытие картины общей связи явлений. Это обусловило появление родственных наук, таких как биофизика, биохимия и т.д. Задача философии — исследовать общее в вещах.

Автор подчеркивает факт, что общая взаимозависимость есть не черта диалектики, а вся диалектика движется к открытию взаимозависимости, так как диалектика — как показал Энгельс — является наукой о всеобщих связях. Задачей всего познания является установление взаимосвязей явлений вселенной, благодаря чему вопрос обобщения приобретает все большее значение в современной науке. Так, исследование превращения элементарных частиц одна в другую показывает, что они имеют более общую основу, объединяющую их в одно целое.

В настоящих условиях, когда частные науки продвинулись далеко вперед, когда существуют науки, выводы которых практически используются, мы больше не можем говорить о диалектическом материализме как единственном методе познания, нужно сказать, указывает автор, что существует физический, химический, математический методы познания. Мы должны принимать во внимание их качественные различия, которые, однако, мы не должны абсолютизировать. Так, исследование живой материи, связи организма со средой нельзя делать только на основе биологических явлений: нужно принимать во внимание и физические, и химические явления.

Все это заставляет нас — указывает автор — дать более точное толкование диалектики как метода исследования. Ориентируя научных работников в наиболее общих вопросах, диалектика должна считаться с методами, используемыми каждой наукой в процессе познания. Это не значит, что диалектика замещает или подменяет эти методы, отношение между диалектикой и частными методами исследования характеризуется тем, что между ними существует подчинение: частные методы не стоят рядом с диалектикой.

Далее показывается, что настоящее состояние наук требует лучшего понимания некоторых тезисов диалектики. Так, не понимая тесной связи причины и следствия, вероятности и случая, не понимая объективного характера вероятности и случайности, ряд крупных физиков, такие как Дирак и Гейзенберг, пришли к отрицанию детерминизма в квантовой механике: непонимание сущности этого вопроса было гносеологической причиной их идеализма.

Автор борется против тенденции трактовать раздельно законы и категории материалистической диалектики, показывая, что диалектический материализм является единой гармоничной философской системой, находящейся в непрерывном развитии, обеспечивающей строго научный характер понимания процессов развития мира в целом.

Считая односторонним доказательство единства мира только на основе фактов и законов естественных наук, автор требует, чтобы в доказательстве единства мира использовались диалектические законы и категории, как наиболее общие законы и категории объективной

действительности. Диалектические законы, как всеобщие и взаимозависимые законы, говорят о единстве мира, а единство мира предполагает взаимную связь всех законов, включая и законы диалектики.

В заключение автор показывает, что марксистским философам надлежит в большей мере учитывать успехи науки, а естественные науки должны больше пользоваться философией. Конкретным сотрудничеством философов с исследователями природы было бы составление специальных работ по диалектическому материализму для различных областей наук, что послужило бы углубленному познанию формы, в которой проявляются, конкретизируются в различных областях общие законы диалектики.

DE LA MÉTHODE UNIVERSELLE DE RECHERCHE ET DES MÉTHODES DES SCIENCES PARTICULIÈRES

RÉSUMÉ

Partant du fait que la discussion des problèmes philosophiques des sciences naturelles a pour objectif de préciser premièrement ce que la philosophie apporte aux sciences naturelles, et deuxièmement, ce que les sciences naturelles donnent à la philosophie et que le lien étroit qui existe entre la philosophie et les sciences naturelles est le résultat de la nature même de la connaissance scientifique, l'auteur souligne la tâche des sciences, qui est de découvrir le tableau de la connexion générale entre phénomènes. C'est précisément là ce qui a déterminé l'apparition de sciences apparentées telles la biophysique, la biochimie, etc. La tâche de la philosophie est d'étudier ce qu'il y a de général dans les phénomènes du monde objectif.

L'auteur souligne le fait que l'interdépendance générale n'est pas un trait caractéristique de la dialectique, mais qu'il revient à la dialectique de découvrir l'interdépendance des phénomènes, la dialectique étant — selon la définition d'Engels — la science des rapports universels. La connaissance toute entière a pour tâche d'établir les rapports entre les phénomènes et de ce fait, la question de la généralisation acquiert toujours davantage d'importance pour la science contemporaine. Ainsi, l'étude de la transformation des particules élémentaires les unes en les autres démontre que celles-ci ont une base plus générale qui les unit en un tout.

Dans les conditions actuelles, où les sciences particulières ont beaucoup progressé, où il est des sciences dont les conclusions sont appliquées en pratique, on ne saurait plus dire du matérialisme dialectique que c'est la seule méthode de connaissance, mais — aux dires de l'auteur — reconnaître une méthode physique, une méthode chimique, une méthode mathématique de connaissance. On doit tenir compte des différences qualitatives qu'il y a entre ces méthodes, mais ne point les considérer absolues. Ainsi, l'étude de la matière vivante, des rapports entre l'organisme et le

milieu, ne peut être entreprise uniquement sur la base des phénomènes biologiques, mais doit également s'attacher aux phénomènes physiques et chimiques.

Tout cela oblige — dit l'auteur — à donner une interprétation plus précise à la dialectique en tant que méthode de recherche. Tout en orientant les savants dans les problèmes les plus généraux, la dialectique doit tenir compte des procédés que chaque science utilise dans le processus de la connaissance. Cela ne signifie nullement que la dialectique remplace ces procédés ou s'y substitue ; le rapport entre la dialectique et les méthodes particulières de recherche est caractérisé par le fait qu'il y a, entre elles, subordination, les méthodes particulières n'étant point équivalentes à la dialectique.

L'état actuel des sciences exige une parfaite compréhension de certaines thèses de la dialectique. Ainsi, faute de comprendre le lien étroit entre cause et effet, probabilité et hasard, ou le caractère objectif de la probabilité et du hasard, nombre de grands physiciens, tels Dirac et Heisenberg, sont arrivés à nier le déterminisme en mécanique quantique. La source gnoséologique de leur idéalisme est donc l'incompréhension de l'essence de ce problème.

L'auteur combat la tendance de traiter séparément les lois et les catégories de la dialectique matérialiste qui est un système philosophique unitaire, harmonieux, en incessant développement, et qui assure un caractère rigoureux, scientifique, à l'intelligence des processus d'évolution du monde dans son ensemble.

L'auteur considère unilatérale la démonstration de l'unité du monde sur la seule base des faits et des lois fournis par les sciences naturelles et estime que, pour démontrer l'unité du monde, on doit s'étayer sur les lois et les catégories de la dialectique, comme étant les plus générales des lois et des catégories de la réalité objective. Les lois dialectiques, en tant que lois universelles et interdépendantes, témoignent de l'unité du monde, et l'unité du monde suppose un lien réciproque entre toutes les lois, y compris celles de la dialectique.

Pour conclure, l'auteur affirme que les philosophes marxistes doivent davantage tenir compte des derniers résultats de la science, les sciences naturelles à leur tour étant tenues de recourir toujours davantage à la philosophie. Une forme concrète de collaboration entre philosophes et chercheurs du domaine des sciences naturelles, serait l'élaboration de travaux spéciaux de matérialisme dialectique pour différentes branches des sciences, ce qui contribuerait à une connaissance approfondie du mode dont les lois générales de la dialectique se manifestent, se concrétisent dans les divers domaines scientifiques.

ROLUL COGNITIV AL TEORIEI ÎN FIZICĂ

DE

ST. POPESCU

În procesul cunoașterii științifice trebuie să deosebim două momente relativ distincte : un moment experimental, în cadrul căruia are loc observarea unor fenomene din natură, și un moment teoretic, explicativ și generalizator. Am spus relativ distincte deoarece, după cum se știe, în realitate aceste două momente sînt strîns legate între ele, ca două momente ale unui proces unic de cunoaștere (facem abstracție de faptul că în cadrul fiecărei discipline există veritabile specializări, găsind, de pildă, atît fizicieni experimentatori cît și teoreticieni). Relațiile dintre aceste două momente ale cunoașterii nu sînt deloc simple, ele reflectînd dialectica fenomenului și esenței, reprezentînd însuși procesul de ridicare de la fenomen la esență în cunoașterea științifică. Facem aceste precizări de la început deoarece în prezentul studiu intenționăm să scoatem în evidență rolul deosebit de important, ca moment autentic de cunoaștere, al teoriei. Acest lucru este necesar deoarece filozofia idealistă încearcă sistematic să nege capacitatea științei de a oferi o cunoaștere adevărată a lumii. Străduința pozitiviștilor, de exemplu, de a diminua rolul teoriei în cunoașterea lumii reprezintă un reflex ideologic al unor interese de clasă ostile cunoașterii, ostile progresului social. Concluziile pozitivist-agnostice și subiectiviste nu reprezintă în fapt decît un permis de liberă circulație pentru credințele și dogmele religioase. Lupta împotriva încercărilor mereu înnoite de a discredita știința .... în numele științei însăși se impune așadar ca o necesitate obiectivă în procesul luptei de clasă dusă de proletariat în frunte cu partidele comuniste și muncitorești împotriva burgheziei.

Împotriva acestor tendințe ale filozofiei idealiste de a prezenta rezultatele fizicii în planul cunoașterii ca o construcție pur subiectivă, clasicii marxism-leninismului au insistat asupra valabilității obiective a științei ca moment extrem de important în cunoașterea omenească. Ei au reușit să elaboreze singura concepție justă asupra semnificației cunoașterii științifice. În condițiile luptei din ce în ce mai ascuțite dintre burghezie și proletariat, care caracterizează istoria ultimului secol, filozofia marxistă

a fost un timp ignorată de majoritatea oamenilor de știință, inclusiv de fizicienii de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și de la începutul secolului nostru. Și tocmai în această perioadă fizica se găsea în faza despre care Lenin spunea că „naște dialectica". Numeroși oameni de știință au împărtășit însă nu dialectica materialistă, ci diverse variante ale idealismului, în special concepții pozitiviste. Pozitivismul s-a bucurat de un prestigiu destul de mare în rîndurile unor oameni de știință burghezi, prestigiu care se menține încă în zilele noastre, cu toate că și în trecut și astăzi există numeroase reacții împotriva pozitivismului, pornite din partea multor oameni de știință și chiar din partea unor filozofi burghezi, mai ales a celor raționaliști.

Auguste Comte, întemeietorul filozofiei „pozitive", propovăduia o variantă oarecum mascată a agnosticismului. Ajuns în stadiul științific „pozitiv", spiritul uman în stare de altfel să ajungă la singurele cunoștințe veritabile, renunță la cercetarea originii și destinației universului, la căutarea cauzelor intime ale fenomenelor, pentru a se ocupa doar cu descoperirea legilor lor efective, adică a „relațiilor lor invariabile de succesiune și de similitudine" [1]. Explicația faptelor, consideră creatorul pozitivismului, nu reprezintă decît legătura stabilită între diversele fenomene particulare și unele fapte generale, fapte al căror număr tinde să fie micșorat de progresul științei. Pentru Auguste Comte fenomenele erau încă obiective, exterioare cunoștinței omenești. Legile — și anume ceea ce înțelegea Auguste Comte prin legi — aparțin încă fenomenelor exterioare. Conceperea unor fenomene despre a căror esență, cel puțin, nu se poate spune nimic, deschidea evident calea idealismului subiectivist. Teoria științifică în gîndirea pozitivistă ar avea rostul de a lega faptele, de a permite combinarea lor în vederea reducerii la cele cîteva fapte („principii") generale pe care ni le dă observația. Teoria ar avea un rost pur exterior privind exclusiv coordonarea observațiilor. Dacă nu legăm fenomenele de cîteva principii, scrie Comte, nu vom putea combina observațiile noastre și nici să le reținem. Faimoasele stadii — teologic și metafizic — ale dezvoltării spiritului uman, pe care le presupune Auguste Comte, și-ar găsi explicația tocmai în această necesitate. Concepțiile teologice și metafizice sînt „teorii" pe baza cărora a fost posibilă observarea fenomenelor, deoarece, spune Comte, dacă orice teorie trebuie bazată pe observație, orice observație nu poate fi făcută decît pe baza unei teorii oarecare. Concepțiile teologice, metafizice ar reprezenta tocmai astfel de teorii. În realitate „teoriile" teologice și metafizice pe care le ia în considerare Auguste Comte nu au cîtuși de puțin semnificația gnoseologică pe care acesta le-o acordă. Lăsînd la o parte înglobarea tipică a filozofiei în metafizică, indiferent dacă este vorba de filozofia idealistă sau de cea materialistă, trebuie să arătăm că orice teorie științifică este legată de alte teorii științifice, nu se bazează pe plăsmuiri mistice. Procesul de ridicare de la cunoștințele neștiințifice, dobîndite spontan de omul care acționează practic asupra lumii obiective, la cunoștințe științifice reprezintă un salt, dar nu un salt de la fals la adevăr, ci de la adevăr la adevăr, de la un adevăr mai puțin

[1] A. Comte, *Cours de philosophie positive*, Paris, 1907, vol. I, p. 5 și urm.

profund la altele mai profunde. În orientarea practică oamenii ajung la cunoştinţe veritabile despre lucruri, dar formarea concepţiilor care să exprime exact esenţa lucrurilor, este opera unor discipline sistematice şi complicate — disciplinele ştiinţifice.

Cunoaşterea cauzelor şi modului de producere a fenomenelor este considerată de Auguste Comte ca lipsită de sens, ca atare, himerică. „Această filozofie (pozitivistă — *n.a.*) priveşte toate fenomenele supuse unor legi invariabile. Ea consideră ca zadarnică căutarea cauzelor, fie prime, fie finale. În explicaţiile pozitive nu se indică cauzele generatoare ale fenomenelor, se analizează împrejurările producerii lor, şi se leagă unele de altele prin relaţii de succesiune şi asemănare" [1]. Scopul teoriei fizice este de a „prevedea cît mai exact posibil toate fenomenele pe care le-ar prezenta un corp într-un ansamblu oarecare de condiţii" [2].

În această lumină orice ipoteză „pozitivă" trebuie să privească „legile fenomenelor şi niciodată modul lor de producere" [3]. Această concepţie despre explicaţia ştiinţifică şi rostul unei teorii se regăseşte în nuanţări diferite la toţi reprezentanţii idealismului fizic din secolele XIX şi XX. Ruptura dintre lege şi esenţa fenomenului, excluderea cauzalităţii din cîmpul reprezentării teoretice, prezente încă la Auguste Comte, ajunge la neopozitiviştii contemporani ruptură totală între lege şi fenomen, între teorie şi realitatea materială. Dacă Auguste Comte considera că teoria realizează legături obiective între fenomene, neopozitiviştii consideră aceste legături între operaţiile sau senzaţiile omului.

În acest articol nu ne propunem să facem o analiză amănunţită a ideilor pozitiviste şi a evoluţiei lor pînă în zilele noastre. Ne vom opri însă ceva mai mult asupra unor momente ale acestei evoluţii şi anume la concepţiile asupra teoriei fizice la Pierre Duhem, Mach şi la cîţiva dintre reprezentanţii neopozitivismului.

Concepţia lui Duhem s-a bucurat de o largă răspîndire în mediul oamenilor de ştiinţă şi filozofilor din Apus şi din ţara noastră.

Pozitivistă în esenţa sa, concepţia lui Duhem cuprinde însă şi unele elemente materialiste, remarcate încă de Lenin în *Materialism şi empiriocriticism*. Pentru a nu intra în contradicţie flagrantă cu faptele, Duhem a fost nevoit să admită unele teze materialiste în contradicţie cu concepţia sa pozitivistă dominantă. Duhem a consacrat un studiu voluminos teoriei fizice [4]. El consideră — după tipicul pozitivist — că teoria fizică nu este o explicaţie, adică nu reprezintă o dezvăluire a realităţii materiale care s-ar ascunde sub amprenta fenomenală. Dacă ar îndeplini acest rol teoria ar fi pusă sub dependenţa metafizicii, ceea ce ar face imposibil consensul unanim în aprecierea sa. De aceea, consideră Duhem, „o teorie fizică nu este o explicaţie. Ea este un sistem de propoziţii matematice deduse dintr-un număr mic de principii care au drept scop să reprezinte cît mai simplu, mai complet şi mai exact posibil un ansamblu de legi experimentale" [5].

---

[1] Auguste Comte, *Cours de philosophie positive*, Paris, vol. II, p. 24.
[2] *Ibidem*, p. 11.
[3] *Ibidem*, p. 23.
[4] Pierre Duhem, *La théorie physique. Son objet. Sa structure*, Paris, 1914.
[5] *Ibidem*, p. 24.

Dar aceste legi experimentale nu se referă la realitatea lucrurilor, și întocmai ca în concepția pozitivistă cunoscută, nu presupun o astfel de realitate. „Astfel, o teorie adevărată nu este o teorie care dă o explicație conformă cu realitatea aparențelor fenomenale, ci o teorie care reprezintă într-un mod satisfăcător un ansamblu de legi experimentale ; o teorie falsă nu este o tentativă de explicație bazată pe presupuneri contrarii realității, ci un ansamblu de propoziții care nu concordă cu legile experimentale"[1]. Ajungînd însă aici, Duhem reușește să vadă că teoria este de fapt o „clasificare naturală". „Teoria fizică, scrie el, nu ne dă niciodată explicația legilor experimentale ; și niciodată ea nu ne descoperă realitatea care se ascunde în spatele aparențelor sensibile ; dar cu cît ea se perfecționează mai mult, cu atît presimțim că ordinea logică în care ea aranjează legile experimentale este reflexul unei ordini ontologice ; cu atît mai mult noi presupunem că raporturile pe care ea le stabilește între datele observației, corespund unor raporturi între lucruri ; cu atît mai mult noi ghicim că ea tinde să fie o clasificare naturală" [2]. Aici se ascunde desigur o contradicție flagrantă, care se manifestă pe deplin cum vom vedea mai tîrziu, în momentul în care Duhem folosește concepția sa pentru a stabili raportul dintre teoria fizică și religie. Dacă teoria fizică este la limită o clasificare naturală, reflectă o ordine a lucrurilor, are un sens ontologic, ea nu mai poate fi o simplă clasificare, o simplă ordonare și sistematizare a legilor experimentale. Acest rol revine ce-i drept teoriei, dar el derivă din funcția sa de cunoaștere, de explicare a obiectelor și a fenomenelor materiale.

Esența concepției lui Mach a fost demascată cu putere în geniala lucrare a lui Lenin *Materialism și empiriocriticism*. În țara noastră s-au scris unele studii asupra lui Mach, mai ales cu caracter apologetic.

Mulți filozofi și oameni de știință din străinătate se declară și astăzi de acord cu tezele machiste, considerîndu-l pe Mach un revoluționar în gîndirea fizică, un modern, un adversar al fizicii clasice. Lenin a demonstrat însă că filozofia lui Mach își are originea în filozofia lui Berkeley, părintele solipsismului modern. Mach neagă existența exterioară a fenomenelor, abandonează observarea unor fapte obiective, care mai era încă admisă de Comte. Pentru Mach ceea ce există sînt senzațiile omului, grupate în diferite complexe. Omul poate numai să constate diverse „legi", diverse legături constante între aceste senzații. Teoria fizică ar constitui o simplă schemă generală a legilor senzației. A căuta ceva în afara senzațiilor ar fi, după Mach, pură metafizică. Este binecunoscută critica pe care Lenin a adus-o acestei concepții solipsiste. Ceea ce trebuie subliniat încă o dată este faptul că machismul, sub diferite forme, este preluat și astăzi de mulți oameni de știință burghezi. Linia lui Mach s-a dezvoltat mai ales în direcția operaționistă. Ca un leit motiv străbate de la Mach pînă în zilele noastre ideea că teoria fizică nu ar explica fenomenele exterioare, că realitatea lumii ar fi pur umană [3].

---

[1] Pierre Duhem, *La théorie physique. Son objet. Sa structure*, Paris, 1914, p. 26.

[2] *Ibidem*, p. 35.

[3] Iată un titlu de comunicare prezentat la cel de-al 11-lea Congres de filozofie de la Bruxelles din 1952 : *Fizica teoretică nu explică fenomenele ci le descrie*. După autor — J. H. Tumers — „Noi nu cunoaștem decît proprietățile lucrurilor, dar existența, această realitate sub-

Pentru un fizician ca Arthur March care manifestă preferințe vădite pentru operaționalism, ceea ce știe fizicianul despre lume se rezumă la indicațiile aparatului. Sarcina teoriei fizice ar fi aceea de a deduce din citirea indicațiilor prezente pe cele ce vor rezulta dintr-o citire viitoare. În acest scop, dat fiind că măsurătorile sînt lacunare, imaginăm alte măsurători cu ajutorul cărora legăm între ele pe cele existente. Explicația fizică ar consta în lămurirea legii căreia i se supune fenomenul, în formularea ecuației diferențiale care îl descrie. El se ridică împotriva ideii despre inteligibilitatea lumii, afirmînd că știința nu-și poate propune decît simpla ei descriere [1]. Conceptele n-ar fi decît simple scheme ale experienței.

Chiar în unele lucrări care au apărut destul de recent în țara noastră rolul teoriei fizice se apreciază, din păcate, într-un mod foarte apropiat de concepția pozitivistă. Astfel, în cartea *Introducere în teoria relativității*, de prof. M. Stoenescu, se arată că teoria este un sistem de ordonare a legilor experimentale, de concentrare a lor sub anumite principii. Faptul că se încearcă o expunere a sensului teoriei este desigur pozitiv ; dar înlocuirea concepției materialist-dialectice în această problemă cu o concepție, în esența ei idealistă, constituie o orientare greșită și dăunătoare.

Materialismul dialectic este radical opus acestei concepții care caută să reducă semnificația teoriei fizice la simpla descriere a fenomenelor sau la ordonarea legilor experimentale, care neagă semnificația autentică de cunoaștere a teoriei fizice. Materialismul dialectic consideră cunoașterea științifică ca reflectarea prin concepte a realității obiective de către om. În decursul evoluției teoriilor fizice acestea reconstituie pe plan rațional esența și legile fenomenelor. Ca atare, teoriile fizice în ansamblul lor, în istoria lor, nu reprezintă o simplă descriere, o simplă sistematizare a experiențelor și nici un rezumat al acestora. De la experiențe, de la contactul mai direct sau mai puțin direct al simțurilor cu realitatea obiectivă, rațiunea se ridică la făurirea noțiunilor, la formularea legilor. Pozitiviștii și fenomenologii acuză materialismul că ar dedubla lumea, că ar presupune o realitate „ascunsă", dincolo de fenomene, în spiritul vechii filozofii idealiste speculative. Ei ignoră de fapt *dialectica* esenței și fenomenului și prin aceasta ajung să afirme că prin experiența științifică s-ar epuiza de fapt cunoașterea științifică. După cum vom vedea, experiența însăși este indisolubil legată de teorie ; cercetarea empirică este departe de a epuiza procesul cunoașterii și în orice caz nu poate fi condusă decît în lumina teoriei.

OBSERVAȚIE ȘI TEORIE

Subliniind strînsa legătură dintre latura teoretică și cea experimentală, trebuie însă să observăm că o cercetare relativ empirică este posibilă și chiar frecventă în fizică. Să ne gîndim, de exemplu, la situația de acum

---

iacentă a fenomenelor ne va scăpa totdeauna. Mai curînd am putea spune : această realitate subiacentă este ceva din spiritul nostru care nu poate să introducă decît ideile care se sprijină pe o realitate fictivă pe care el și-o creează... Am putea spune de asemenea că această realitate obiectivă subiacentă este creată de spirit, care are o nevoie înrădăcinată și inextirpabilă de a pune mereu o realitate, adesea mistică, în spatele fenomenelor observate". Vezi *Actes du XIe Congrès de Philosophie*, tome VI, Bruxelles, 1952.

[1] Arthur March, *Natur und Erkenntnis*, Wien, 1948.

cîțiva ani din fizica nucleului atomic, unde în general lipsea o teorie satisfăcătoare a proceselor și fenomenelor descoperite experimental; este de asemenea clasic cazul spectrelor emise de atomi sau al fenomenelor radioactive în legătură cu care faptele experimentale se îngrămădeau, crearea teoriei întîrziind destul de multă vreme. Dată fiind această situație se impune distincția între ceea ce se numește „teoria experimentului" și teoria propriu-zisă a fenomenului. Prima este organic legată de orice experiment fizic, nu poate lipsi din nici o observație. Întrucît această distincție ne apropie de înțelegerea dialectică a raportului dintre teorie și experiență, s-o urmărim mai îndeaproape. În domeniul la care ne-am referit mai sus, observația se realizează prin intermediul instrumentelor, al aparatelor (lucru de altfel tipic pentru aproape toate domeniile studiate de fizică). În cadrul observării spectrelor emise de atomi se folosesc spectrografe, descoperirea fenomenului radioactivității s-a făcut cu ajutorul plăcilor fotografice. Să ne rezumăm la acest ultim caz, fiind mai simplu. Lucrul se prezintă în modul următor : o placă fotografică este impresionată dacă o apropiem de un anumit minereu, de o anumită substanță chimică. Placa fotografică este un obiect cu proprietăți bine stabilite, raporturile sale *cauzale* cu un anumit domeniu de fenomene sînt precizate anticipat. Știm astfel că energia radiantă produce anumite transformări chimice în placă, aceasta din urmă fiind sensibilă la radiație. Există așadar o „teorie" a funcționării aparatelor și instrumentelor. Să lăsăm la o parte faptul că această „teorie a experimentului" de care ne ocupăm, presupune ea însăși o teorie a unor fenomene diferite, și să privim experimentul numai relativ la faptul cercetat : „Teoria plăcii fotografice" ne dă indicația că minereul sau substanța respectivă produce într-un fel oarecare energie radiantă. Această teorie ne permite deci să înglobăm sumar fenomenul observat în cadrul larg al unor fenomene deja cunoscute, pentru care există în prealabil o teorie. Raporturile de cauzalitate pe care le cuprinde instrumentul — în cazul nostru placa fotografică — pun imediat problema raporturilor cauzale din însuși fenomenul abordat : cum apare energia radiantă în substanța chimică? Vedem din nou că această observație ne trimite imediat la alt sistem teoretic existent și anume la teoria emisiei energiei radiante. Existența unei emisii de energie de către o rocă ne apare astfel ca un fenomen necunoscut în teoria existentă. Faptul nou trebuie să-și capete și el reflectarea teoretică. Bineînțeles, pentru aceasta știința nu se rezumă în general la un simplu experiment. Am putea vorbi de o adevărată rețea de instrumente cu ajutorul cărora fenomenul necunoscut este supus determinării. Fiecare tip de instrument înglobează în primul rînd diversele laturi ale fenomenului în masa datelor cunoscute. Fiecare stabilește raportul fenomenului necunoscut cu un anumit domeniu de fapte generalizate de o anumită teorie. În acest fel fiecare instrument permite o „raționalizare" parțială a fenomenului. Experimentul nu oferă de aceea o simplă imagine senzorială a fenomenului, ci o situație parțială a acestuia în raport cu sistemele teoretice existente. Ca atare, experimentul nu este o înregistrare senzorială pasivă ci, într-o anumită măsură, o operă de reflectare rațională. El nu poate fi situat pe treapta senzorială a reflectării, nu reprezintă legătura imediată, prin simțuri a omului cu realitatea mate-

rială, ci o legătură mediată de fapt printr-o teorie. Ne apare limpede că simpla înregistrare a unor pete pe o peliculă fotografică nu ne spune nimic cu privire la esența fenomenului. În cazul pe care l-am luat ca exemplu, un dispozitiv corespunzător permite raportarea fenomenului radioactiv față de grupul fenomenelor electromagnetice. Se constată astfel că radiația emisă de minereul de uraniu nu este unitară din punct de vedere electric ; există o componentă negativă, o alta pozitivă și o a treia neutră (radiația alfa, beta și gama). Bineînțeles, nu poate fi vorba pur și simplu de treapta rațională, nu este permis să transformăm experimentul științific într-o pură operație rațională. Această transformare ilicită duce, de pildă, pe un pozitivist ca R. Blanché, pur și simplu la negarea realității materiale a obiectului științei sau pe neokantianul Cassirer la afirmația că „principiile și categoriile sînt adevăratele instrumente ale științei" [1]. Momentul senzorial se împletește strîns, în condiții foarte precise, cu momentul rațional în cadrul complex al experimentului fizic. Aparatul folosit în experiență nu este o misterioasă fabrică de concepte și idei, ci un obiect material asupra căruia acționează cauze obiective, materiale. Astfel, orice efect produs în aparatură de fenomenul cercetat (dat fiind că acesta nu cade el însuși, direct, sub simțuri) trebuie să fie observat cu ajutorul simțurilor (mișcarea unui indicator, un spot luminos, un zgomot etc.). Împotriva pozitivismului operaționalist reprezentat de pildă de un Arthur March, trebuie să arătăm că însuși aspectul rațional al experienței ne asigură că fizica nu operează simple legături între indicațiile aparatului de măsură. Între indicația aparatului și obiectul cercetat este o relație cauzală bine determinată în teorie. Aparatele de măsură și experiență, după cum arată Fr. Engels, mediază manifestarea fenomenelor din lumea materială în senzațiile omului [2]. Fizica experimentală folosește un complex de aparate și mijloace de toate tipurile, de la cele în care mediația este foarte scurtă, pînă la aparate în care rezultatul senzorial este extrem de îndepărtat de fenomenul cercetat. Oricît de apropiat ar fi însă acest lanț, observația este mediată de un aspect teoretic și oricît de amplă ar fi această mediație teoretică, există în același timp o manifestare senzorială a fenomenului studiat. Această manifestare senzorială nu este însă simplă reflectare pasivă a fenomenului fizic, ci cuprinde un moment al procesului dialectic de încadrare a fenomenului în noțiuni, de „raționalizare" a acestuia. Procesul de reflectare rațională a fenomenului, de determinare a esenței sale, este în același timp strîns legat de determinările cantitative. Acest moment al determinărilor cantitative este esențial pentru cunoașterea fizică. Determinarea cantitativă a diverselor laturi ale fenomenului este de importanță covîrșitoare pentru reflectarea esenței fenomenului, pentru constituirea teoriei sale. Pentru a ne menține tot la exemplul radioactivității, determinarea cantitativă a energiei emisă de un corp radioactiv a spulberat diversele ipoteze, după care corpul radioactiv ar fi un simplu mijlocitor într-un circuit de energie din natură etc. Determinările cantitative depășesc simpla înglobare a fenomenului în

[1] Ernst Cassirer, *Zur Einsteinschen Relativitätstheorie*, Berlin, 1921, p. 23.
[2] Fr. Engels, *Dialectica naturii*, Ed. politică, București, 1957, p. 232.

anumite noțiuni generale, ele ne duc la structura intimă a fenomenului, ne dezvăluie însăși calitatea lui, ne deschid calea spre explicarea fenomenului. Conceptul fizic nu poate avea sens reflectoriu fără o determinare cantitativă, fie în ordinea intensivității, fie a extensivității. Teoria fizică stabilește raporturi precise între mărimi; relațiile între concepte în cadrul teoriei sînt prin excelență relații cantitative. Cîtimile prin care se exprimă diferența între rezultatele prevăzute de două teorii fundamental deosebite, în anumite domenii, sînt atît de mici încît în aceste cazuri finețea măsurătorilor joacă un rol esențial. Perfecționarea aparatelor de măsură permite aceste determinări cantitative din ce în ce mai fine, care dau sens conceptelor în teoria care încadrează fenomenul obiectiv. Momentul determinării cantitative presupune de asemenea un alt sistem teoretic propriu fiecărui instrument (alături de teoria generală a măsurării). Acest sistem teoretic al aparatului cuprinde o latură convențională (privind stabilirea unităților de măsură a mărimilor) precum și o latură reflectorie privind funcționarea cauzală a aparatului.

Din cele de mai sus credem că rezultă destul de limpede că teoria nu reprezintă o simplă organizare a unor raporturi aflate direct prin experiență, că funcția de reflectare a rațiunii este prezentă cu deplină semnificație cognitivă.

Teoria prelucrează, pe alt plan, materialul mai mult sau mai puțin brut pe care-l prezintă experiența; ea nu este descrierea experienței, ci explicarea acesteia, reconstituirea rațională a realității obiective, sub un anumit aspect, prin mijlocirea experienței.

Experiența ne apare așadar ca un termen de mediere în cunoaștere, între fenomen și esența sa. Ca atare fiecare aparat mediază între fenomen și un anume concept general. Problema teoriei nu este aceea de a ordona și de a sistematiza indicațiile aparatelor, ci de a găsi acea unitate a structurii obiectului prin care aceste concepte generale să-i poată fi atribuite. Dacă de exemplu o anumită instalație de difracție ne evidențiază proprietățile ondulatorii ale electronului, un alt aparat ne evidențiază proprietățile corpusculare ale aceluiași obiect, problema teoriei nu este simpla descriere a acestei stări de fapte, ci aceea de a găsi noțiunea sau sistemele de noțiuni prin care să se stabilească unitatea esențială, obiectivă a electronului.

Teoria fizică leagă de anumite principii și prin aceasta de anumite proprietăți esențiale ale realității obiective, comportarea concretă a obiectelor, a fenomenelor din univers, dovedind că acestea din urmă sînt expresia esenței stabilite în principii. Să luăm, pentru a clarifica pe deplin cele de mai sus, un exemplu foarte cunoscut în fizică. Este vorba despre așa-numitul principiu de excluziune al lui Pauli. Acest principiu a fost exprimat mai curînd ca o regulă, ca o lege bazată pe experiență. Fapte experimentale foarte sigure puneau în evidență că pe o orbită electronică nu poate exista mai mult de un electron avînd aceeași stare cuantică. Prin dezvoltarea mecanicii cuantice acest principiu a apărut ca o consecință a proprietăților de simetrie ale funcțiilor de undă. Această proprietate a electronilor s-a dovedit, așadar, o consecință particulară a unor proprietăți mult mai largi ale comportării microobiectelor în general.

Observăm şi aici raportul dialectic dintre experienţă şi teorie. Experienţa oferă în primul rînd temeiul pentru formularea principiilor generale, expresia esenţei mai adînci a lucrurilor. Aceste principii depăşesc însă experienţa determinată, se sprijină pe concluzii filozofice care au o bază în procesul social-istoric de evoluţie al omenirii.

Rolul cognitiv al teoriei ne apare limpede urmărind, între altele, raporturile oricărei teorii cu principiul cauzalităţii şi determinismului. Acestea sînt principii de bază ale oricărei teorii. Este adevărat că aceste principii apar mai pregnant în procesul experimental, ele apar însă şi în structura sistemelor teoretice înseşi. Relaţiile cauzale stabilite pe bază experimentală sînt ridicate în teorie la nivelul conceptului cauzei respective. Conceptul de atom de exemplu nu s-a putut constitui fără o îndelungată cercetare cauzală a fenomenelor chimice şi fizice. Chiar dacă în teoria fizică această noţiune nu apare explicit cu întreaga ei istorie, structura sa cuprinde însă analiza cauzală despre care vorbeam. Conceptul de atom devine în cadrul teoriei un element care impune în raţionamente semnificaţia sa cauzală.

În cele ce urmează ne propunem să urmărim mai pe larg modul în care cauzalitatea şi determinismul apar în teoria fizică.

CAUZALITATE ŞI DETERMINISM ÎN TEORIA FIZICĂ

Tendinţa cauzală a ştiinţei ca o tendinţă fundamentală este foarte precis formulată de Lenin în *Caiete filozofice* : „Pe de o parte, scrie Lenin, trebuie să adîncim cunoaşterea materiei pînă la cunoaşterea (pînă la conceptul) substanţei pentru a găsi cauzele fenomenelor. Pe de altă parte, adevărata cunoaştere a cauzei este adîncirea cunoaşterii de la exteriorul fenomenului la substanţă" [1]. Tendinţa generală a explicării ştiinţifice este tocmai aceasta. În această lumină să luăm în considerare pe scurt modul în care se manifestă cauzalitatea şi determinismul în constituirea teoriei fizice. Astfel, trebuie să distingem două moduri în care apare cauzalitatea în cercetarea ştiinţifică şi anume : un mod, am zice direct, material şi un mod indirect în care cauzalitatea şi determinismul apar ca pure principii, făcîndu-se abstracţie de caracterul concret al cauzelor ca atare. Este cunoscut că în orice cercetare ştiinţifică ne interesează cauza materială a fenomenelor, fie că este vorba de mişcarea unui astru sau de apariţia unui precipitat într-o eprubetă, de o maladie sau de evoluţia unei specii vegetale etc. De asemenea, orice teorie ştiinţifică foloseşte pe scară largă inducţia care postulează tocmai determinismul fenomenelor naturii.

Dacă pe plan general filozofic problema cauzalităţii apare destul de limpede, în aplicarea concretă a ştiinţelor particulare, apar unele dificultăţi şi complicaţii.

Prima dificultate în înţelegerea legăturii cauzale dintre fenomene constă în dialectica procesului de cunoaştere însuşi, în trecerea de la fenomen la esenţă, de la manifestarea (lucrului) la lucrul însuşi. Raportul cauzal

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 128.

se manifestă ca raport constant de succesiune între fenomene şi numai aşa. Nu vom vedea niciodată cum produce o cauză un efect şi principiul cauzalităţii nu ne va spune nimic din punct de vedere ştiinţific, dacă vom considera procesul reflectării senzoriale ca epuizînd reflectarea legăturii cauzale. Rolul cunoaşterii abstracte prin care se ajunge la esenţă se impune în însăşi determinarea empiricului. În procesul cunoaşterii ştiinţifice cauzele diferitelor fenomene se dezvăluie abia în lumina esenţei lor, deci în lumina *teoriei*, aceasta constituindu-se numai prin mijlocirea cauzelor. Aici, la prima vedere apare un cerc vicios : cauzele se determină prin esenţă iar esenţa se determină prin cauze. În realitate nu există un astfel de cerc pentru simplul motiv că acest raport între cauze şi esenţe nu se stabileşte pe plan pur logic. Nu se definesc cauzele prin esenţă şi esenţa prin cauze. Caracterul esenţial al legăturilor cauzale este determinat de practică. Modul în care practica mediază — în procesul cunoaşterii — legătura dintre cauză şi esenţă merită să fie adîncit. Caracterul relativ al esenţei determină în chip obiectiv caracterul relativ, ierarhic al cauzelor. Ca să luăm un exemplu banal — este perfect just că focul este cauza fierberii unui lichid, a apei să zicem. Experienţa brută, elementară ne pune în faţa acestei dependenţe între fenomenul focului şi fierberea apei. Este drept că această experienţă evidenţiază o durată variabilă de la caz la caz, între punerea apei în contact cu focul şi producerea fierberii. Dar abstracţie făcînd de acest aspect, cînd spunem că focul este cauza fierberii apei, n-o facem numai pe baza simplei coincidenţe fenomenale, înregistrată în chip pasiv, ci pe baza unei activităţi practice. Oamenii au vrut să fiarbă apa şi făcînd focul au obţinut efectul dorit. În acest moment al cunoaşterii necesitatea legăturii cauzale (chiar sub acest aspect superficial este totuşi vorba de o relaţie cauzală autentică) dintre foc şi fierberea apei, este dată, este garantată efectiv de practică şi numai de practică. Fără să fie nimic dezvăluit din esenţa procesului — mai bine zis, nimic mai mult decît se exprimă prin legătura cauzală stabilită — practica, ne duce tocmai spre esenţa sa. Acest raport cauzal, real — susţinut nu de simpla înregistrare empirică ci de practica activă — reprezintă obiectiv doar prima treaptă în determinarea cauzelor. Teoria proceselor legate de căldură s-a constituit tocmai pe baza unor astfel de „coincidenţe" verificate practic, din diverse domenii. Necesitatea teoretică de a lămuri esenţa unor astfel de procese a impus într-o primă fază considerarea drept cauză a fenomenelor termice, un fluid caloric. Această „cauză" a fenomenelor calorice a mijlocit adîncirea unor aspecte importante ale esenţei acestora, deşi ulterior practica i-a modificat în mod hotărîtor semnificaţia demonstrînd inexistenţa oricărui „fluid caloric". Teoria a luat un nou aspect şi cauzele fenomenelor la care ne-am referit au devenit temperatura, respectiv energia medie a moleculelor corpului. „Focul" în această perspectivă este doar unul dintre mijloacele posibile pentru a ridica temperatura, respectiv energia medie a moleculelor. Cauza fierberii apei, în sensul în care focul este considerat cauză, s-a dovedit a fi orice mijloc de ridicare a temperaturii (radiaţii calorice, frecare, energie nucleară etc.). Istoria procesului de cunoaştere ştiinţifică apare aşadar ca istoria adîncirii dialectice a cauzelor prin esenţă şi a esenţei prin cauză. Trebuie să observăm numai că în această adîncire a cauzelor

nu este vorba numai de simple trepte de abstractizare la care se ajunge într-un proces de organizare a descrierii rezultatelor empirice ci de o veritabilă explicare esențială a fenomenelor.

Relativizarea cauzelor, drept consecință a acestui proces, reflectă o relativitate obiectivă a acestora, care nu înseamnă de loc o negare a obiectivității cauzalității însăși.

Ne vom ocupa acum de a doua dificultate care ni se pare a rezida în insuficienta distincție — de multe ori în completa confuzie — ce se face între determinism și cauzalitate.

Determinismul din punct de vedere gnoseologic este definit ca posibilitate de a se cunoaște precis starea viitoare sau trecută a unui sistem material cunoscînd starea acelui sistem la un moment oarecare. Această cunoaștere este un rezultat al rezolvării ecuațiilor care ne dau evoluția în timp a sistemului. Este limpede că principiul determinismului cuprinde cauzalitatea în sensul acceptării univocității și constanței raportului între cauză și efect. Altfel nu s-ar putea stabili însăși ecuația mișcării sistemului. Dacă o forță, de exemplu, produce o accelerație, se admite că întotdeauna și oriunde va avea acest efect și numai acest efect. După cum arată Paul Painlevé [1] principiul determinismului ar impune nu o identitate generală de efecte determinate în fiecare loc și moment : cauzalitatea este aceea care garantează identitatea fără de care știința nu ar fi posibilă în chip universal, deci nu ar fi de loc posibilă. Dar determinismul presupune îndeplinirea unei serii întregi de condiții care, în realitate, nefiind riguros îndeplinite, îi dau un caracter aproximativ, relativ [2].

În primul rînd determinismul presupune o anumită izolare a sistemelor materiale și anume o izolare absolută în cazul determinismului laplacean și o izolare doar relativă în realitate. Această izolare nu este presupusă de legea cauzalității. Cauzalitatea ar fi, fără această condiție, legea hazardului și a haosului absolut. Interacțiunea materială absolută ar însemna infinita condiționare cauzală a oricărui fenomen din natură. În aceste condiții n-ar putea avea sens determinarea stării unui sistem din starea lui anterioară. Principiul determinismului presupune deci o ordonare, o structurare a universului în unități relativ autonome și această presupunere ar putea fi inclusă în legea cauzalității ca un principiu de proporționalitate cantitativă dintre cauză și efect, în așa fel ca la limită cauze infinit mici să producă efecte infinit mici. În acest fel, dat fiind că interacțiunile materiale cunoscute în fizică descresc repede cu distanța, un sistem material poate fi sustras cu o bună aproximație interacțiunii universale.

Potrivit determinismului materialist-dialectic, legătura cauzală este subordonată însești conexiunii universale. Indicația lui Lenin despre cauzalitate ca părticică a conexiunii universale ne apare astfel ca deosebit de prețioasă. Legea cauzalității nu poate, prin ea însăși, să determine tabloul

---

[1] Paul Painlevé, *Les axiomes de la mécanique*, Paris, 1922.

[2] D. I. Blohințev, *Critica concepțiilor filozofice ale așa-numitei „Școli de la Copenhaga" în fizică* — Izd.A.N., SSSR, 1952.

integral al lumii. Cauzalitatea este oarecum un „instrument", „un mod de a opera" al naturii, fără ca aceasta să determine inepuizabila bogăţie şi complexitate a universului. Existenţa ordinii în acest complex nu apare decît mediat prin dezordine, — necesitatea se manifestă prin întîmplare. Cauzalitatea însă cuprinde necesitatea în mod nemijlocit, direct şi prin aceasta unilateral şi îngust. Principiul determinismului, după cum au dovedit-o realizările ştiinţifice, cuprinde modalitatea de a exprima necesitatea şi prin intermediul întîmplării care are un fundament obiectiv în existenţa conexiunii universale; prin aceasta este reflectată de fapt adevărata necesitate.

Neînţelegerea acestui fapt stă la baza erorii după care cauzalitatea ar fi înlăturată din ştiinţă, de existenţa legilor statistice. O asemenea eroare se datoreşte înlocuirii determinismului complex, dialectic, care exprimă unitatea dintre necesitate şi întîmplare, prin cauzalitatea rigidă, lineară, proprie vechiului materialism sau fizicii clasice.

Procesul cunoaşterii ştiinţifice cuprinde într-o succesiune continuă cele două momente de care am amintit: un moment explicit cauzal şi unul pe care l-am putea numi „fenomenologic" — deşi într-un sens puţin diferit de cel folosit îndeobşte în fizică. Această împărţire este însă relativă deoarece referitor la un anumit nivel al esenţei o teorie considerată explicit cauzală se dovedeşte ca implicit cauzală, fenomenologică — şi invers. Această precizare este necesară pentru a înţelege mai bine valoarea de cunoaştere atît a legilor dinamice cît şi a celor statistice. Amintim că teoriile dinamice determină cu precizie starea unui sistem fizic pornind de la condiţiile iniţiale şi la limită ale acestuia. Cele statistice introduc noţiunea de probabilitate, ca atare certitudinea apare numai în sensul dat de legea numerelor mari, aceste teorii referindu-se la ansambluri mari de indivizi sau de experienţe. Vom arăta de ce ni se pare insuficient acest mod de a vedea lucrurile.

Ca tip de teorie dinamică se consideră în general mecanica. Această teorie este în acelaşi timp o teorie explicit cauzală, în sensul că la stabilirea ecuaţiilor sale fundamentale se aplică consecvent principiul cauzalităţii sub forma lui directă, materială. Cauza variaţiei în mişcarea unui corp este o forţă (în general diferite tipuri de forţe) legată ea însăşi de prezenţa unor corpuri materiale.

Tot ca teorie dinamică este de asemenea considerată termodinamica nestatistică şi într-adevăr aceasta este o teorie dinamică în sensul arătat. Considerînd condiţiile iniţiale ale unui sistem termodinamic şi anume un număr restrîns de parametri interni şi externi, prin aplicarea ecuaţiei termodinamicii, se ajunge la cunoaşterea evoluţiei sistemului dat. În această teorie însă nu se ia în considerare cauza materială a variaţiilor în materialitatea acestora. Pe bază experimentală, folosind principiul abstract al cauzalităţii se ajunge la formularea legii termodinamice fără ca înseşi cauzele materiale să apară.

În aceste teorii nu se ajunge încă la „conceptul" cauzei materiale. „Substanţa" fenomenului nu intră ca noţiune în analiza teoretică, cu alte cuvinte studiul materiei nu ajunge, în cazul teoriei dinamice, la substanţa lucrurilor şi de aceea ea este o teorie fenomenologică.

Subsumînd aceste două tipuri de teorii conceptului de teorie dinamică ni se pare a pierde din vedere un fapt care indică tocmai sensul dezvoltării cunoaşterii ştiinţifice. Lucrurile capătă după cum se vede un aspect şi mai interesant dacă ne referim la teoriile statistice, opuse teoriilor dinamice. Adepţii indeterminismului consideră teoriile statistice ca necauzale. Dar în realitate nu este vorba de aceasta; esenţial este că teoriile statistice stabilesc legile fenomenelor tocmai explicitînd cauzele materiale, mergînd la substanţa lor. În această perspectivă un sistem termodinamic ne apare ca un ansamblu uriaş de molecule care, se presupune, se mişcă după cunoscutele legi ale mecanicii. Dar aceste teorii ştiinţifice prin însăşi considerarea cauzelor materiale îşi pierd caracterul lor dinamic, apar aspecte noi, probabiliste. Cunoaşterea fenomenelor se adînceşte însă : este cunoscut de exemplu cazul elucidării noţiunii de entropie în mecanica statistică. Ţinîndu-se seama de caracterul relativ al cauzalităţii, nu trebuie să fim surprinşi că înseşi teoriile statistice, cum este mecanica statistică, au trebuit să facă loc unor teorii tot statistice, dar de data aceasta doar implicit cauzale — statisticile cuantice. În mecanica statistică clasică se presupunea cunoscută esenţa proceselor materiale elementare, moleculele fiind considerate particule supuse legilor mecanicii newtoniene. La nivelul proceselor cercetate de mecanica statistică esenţa acestor procese este reflectată tocmai de legile mecanicii newtoniene. Pentru altè procese însă, pe care mecanica statistică le-a luat în studiu, această reflectare s-a dovedit insuficientă. Mişcarea microparticulelor individuale s-a dovedit a fi total diferită de cea a particulelor clasice. Ca atare în mecanica cuantică de astăzi nu se mai fac presupuneri explicite asupra esenţei mişcării microparticulelor individuale. Legile mecanicii cuantice nu se mai stabilesc pe baza considerării unor cauze materiale şi a unor efecte corespunzătoare determinate, precizate şi explicitate. Într-un anume sens noţiunea care exprimă substanţa fenomenelor atomice — noţiunea de microparticulă individuală — nu este încă în măsură să explicitеze cauzele fenomenelor. Teoria cuantică este într-un fel fenomenologică,doar implicit cauzală. Principiul cauzalităţii se aplică *in abstracto* la stabilirea comportării funcţiei ψ în timp, funcţie a cărei semnificaţie obiectivă este încă discutată. În această perspectivă ni se par cu totul justificate tendinţele „explicit cauzale" din mecanica cuantică în care se fac ipoteze asupra însăşi structurii elementelor atomice individuale. Desigur, statistica cuantică exprimă legi obiective ale materiei, mai profunde decît cele exprimate în mecanica statistică clasică, în acelaşi fel în care termodinamica statistică exprimă mai profund, mai substanţial, legile termodinamice fenomenologice.

Repetăm însă că trebuie avut în vedere caracterul relativ al acestei împărţiri. Astfel mecanica cuantică apare ca o teorie explicit cauzală în raport cu o serie vastă de fenomene, de pildă cu fenomenele legate de căldura specifică a corpurilor, sau de spectrele atomice. De asemenea, mecanica clasică apare ca o teorie fenomenologică în raport cu problema materialităţii forţelor înseşi, cum ar fi de exemplu esenţa forţelor gravifice etc. În acest fel credem că apare limpede faptul că indeterminismul pleacă tocmai de la o interpretare greşită a aspectelor neexplicit cauzale ale

teoriilor fizice. Înțelegerea acestor aspecte ca un moment necesar, izvorînd din însăși esența procesului de cunoaștere științifică, dar numai ca un moment relativ — și în sens gnoseologic și în sens istoric — ni se pare importantă pentru dezvăluirea bazei gnoseologice a indeterminismului. Indeterminiștii absolutizează aspectul implicit cauzal, rup continuitatea istorică a dezvoltării științifice și decretează problema explicitării cauzale ca fiind lipsită de sens, iar cauzalitatea în cel mai bun caz ca un simplu principiu experimental care „valorează cît și experiența".

EVOLUȚIA TEORIILOR FIZICE

Unul dintre aspectele legate de teoria fizică care s-a impus atenției cercetătorilor, mai ales spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, privește modul de evoluție al acesteia.

Pînă atunci succesiunea teoriilor fizice urma în general linia înlocuirii unor teorii nesatisfăcătoare contrazise de faptele experimentale, prin teorii adecvate, în concordanță cu fenomenele observate. Așa s-a întîmplat cu teoria newtoniană care a înlocuit teoria carteziană a vîrtejurilor, sau cu teoria ondulatorie a lui Huygens, care a înlocuit teoria corpusculară a luminii. De asemenea, „teoriile" fluidelor calorice sau electrice au fost înlocuite prin teoriile termodinamice și respectiv electrice. Noile teorii care au rezistat cu succes probei practicii au evoluat apoi lent în sensul precizării lor și al dezvoltării aparatului analitic, prin găsirea schemelor lor axiomatice etc. Mecanismul de înlocuire a teoriilor științifice în procesul cunoașterii nu părea să se fi modificat esențial pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Atunci a apărut un aspect nou asupra căruia ne vom îndrepta atenția în acest paragraf. Acum a apărut limpede caracterul dialectic, continuu și discontinuu în același timp, al cunoașterii științifice. În locul negării brutale a unei teorii de către o alta nouă, a apărut evident procesul unei negații dialectice, de depășire și conservare a teoriei vechi de către cea nouă.

În cazul de care ne ocupăm este vorba în primul rînd de teorii fizice constituite și îndelung verificate experimental și practic. Aceste teorii nu numai că fuseseră supuse unui complex de verificări de o amploare deosebită, dar pe baza lor se dezvoltase o tehnică foarte avansată.

Acest vast sistem de verificări pe care tehnica experimentală și aplicațiile practice îl aduceau teoriilor științifice nu mai permiteau abandonarea pur și simplu a acestor teorii ca nevalabile. Nu mai era vorba în acest caz despre teoriile unei științe aflate la începuturile ei ; spiritul științei era deja constituit, metodele și mijloacele de investigație cu care opera știința prezentau o garanție solidă a conținutului obiectiv al reprezentărilor ei teoretice. Ca atare nu putea fi vorba de a le înlătura ca simple speculații neștiințifice (cum era de pildă cazul cu speculațiile alchimiste, teoria flogisticului etc.), ci de un progres propriu al științei însăși. Conceptele cu care se constituise teoria aveau un conținut obiectiv cert, erau concepte științifice.

În speță mecanica newtoniană a fost depășită de mecanica relativistă, teoriile termodinamice energetiste au fost integrate în termodinamica statistică, în mecanica cuantică s-a operat o fuziune a teoriilor ondulatorii și corpusculare, a fenomenelor radiante și atomice etc. Care este raportul acestor noi teorii față de cele vechi? În general vorbind, aceste teorii le înglobează pe cele vechi ca reflectări ale unor situații limită. Mecanica newtoniană reflectă adecvat fenomenele pentru care raportul $\frac{v^2}{c^2} \to 0$, mecanica cuantică concordă cu mecanica statistică a microparticulelor cînd în fenomenele respective constanta h se poate neglija. Prin aceasta conceptul de adevăr relativ este ilustrat cum nu se poate mai grăitor, teoriile fizicii clasice nu sînt false, ele reflectă adecvat o esență a lucrurilor de un anumit grad. Ele reflectă un conținut existent obiectiv, raporturi reale între fenomenele lumii materiale. Teoriile noi reflectă o esență de ordin mai înalt.

Tratînd această problemă sub aspectul structurii teoriei fizice, fizicianul francez J. L. Destouches arată că se poate stabili o teoremă asupra înglobării diverselor teorii în altele mai cuprinzătoare, și asupra unificării diverselor teorii. Perspectiva lui Destouches este însă *discutabilă* deoarece are ca punct de plecare ipoteza că fiecare teorie fizică are o logică proprie. Unificarea teoriei se poate realiza prin slăbirea logicii teoriei unificatoare față de logicile teoriilor unificate. Astfel logicile bivalente sînt înlocuite prin logici trivalente, prin trecerea de la teoriile clasice la cele cuantice. Dacă admitem această ipoteză teorema lui Destouches poate fi într-adevăr demonstrată.

Prin prisma teoriei materialist-dialectice a cunoașterii apare însă evident că avem de-a face cu o implicație a adevărului prin fals. Fizicianul francez ajunge la un rezultat adevărat pornind de la premise false. În realitate, după părerea noastră, Destouches nu face decît să găsească o modalitate pur formală pentru a prezenta o situație de fapt; în acest fel caracterul general al deducției sale privind unificarea oricăror teorii ne apare ca rezultat al unei simple inducții. Problema unificării, de exemplu, a mecanicii cuantice și teoriei relativității a fost abordată de cercetători în mod spontan. Din punctul de vedere al materialismului dialectic ne apare cu deosebire interesantă această abordare spontană, în baza logicii proprii, a dezvoltării științei, a problemei fuziunii dialectice a contrariilor, abordare care se manifestă cu deosebită putere în concepțiile teoretice moderne. Astfel, este cunoscut că teoria relativității, în special cea generală, teoria modernă a gravitației, este teoria continuului, pe cîtă vreme mecanica cuantică este dominată în principiu de discontinuu. Este drept că în mecanica cuantică există deja un moment evident al fuziunii dialectice continuu — discontinuu. Dar acest moment capătă o adevărată desfășurare prin unificarea acestor două mari teorii, unificare ce se încearcă asiduu în zilele noastre.

Unificarea teoriilor fizice nu ne apare, așadar, ca o consecință a proprietăților unor forme abstracte ci ca rezultat al dezvoltării conținutului lor. Ceea ce Jean Louis Destouches numește „înmuierea logicii" este de fapt un singur aspect al apariției în știință a unei noi logici — logica

dialectică. În fizică, ca și în alte discipline științifice, procesul trecerii spre o logică dialectică este un proces complicat și treptat.

Mergînd pe linia unui pozitivism relativ clasic, fizicianul francez Pierre Duhem în lucrarea amintită vedea în progresul teoriei fizice o renunțare la o parte superfluă a teoriei, partea explicativă, și o dezvoltare a unei părți reprezentative.

Prin partea reprezentativă, Duhem înțelege partea care nu face altceva decît să claseze legile experimentale, fără să-și pună problema relațiilor care ar exista dincolo de fenomene; partea explicativă ar aduce tocmai explicații, presupuneri asupra acestei realități „transcendentale", cunoașterea acesteia din urmă fiind, după Duhem, de resortul metafizicii sau al religiei. Este interesant că analizînd istoria evoluției teoriilor fizice, Duhem observă că mai toți marii savanți fizicieni au pornit de la explicarea realității, de la ipoteze asupra realității, asupra structurii materiei. Ipotezele atomiste, sau cele ale cartezienilor, sînt puse de Duhem pe același plan, ca simple părți parazite, folositoare poate pentru dezvoltarea științei prin stimularea efortului de cercetare, dar nesemnificative pentru conținutul teoriei fizice.

Jean Louis Destouches, despre care aminteam mai înainte, în urma succeselor înregistrate de construirea unei teorii cuantice materialiste, constata și el, la Congresul al XI-lea de filozofie de la Bruxelles, că există o fază „realistă" și o fază „pozitivă" în evoluția teoriei fizice. Faza realistă ar avea de altfel mai mult un rol euristic, lăsînd loc fazei de consolidare a succesului, fazei „pozitive". În cazul lui Duhem rădăcinile concepției sale sînt indicate de el însuși. Credincios catolic, fizicianul francez a dat o interpretare teoriei fizice care să poată fi primită și „de credincioși și de necredincioși"; teoria fizică nu ar privi realitatea intimă a lucrurilor, aceasta este treaba metafizicii și a religiei. Deși Duhem a contestat vehement faptul că concepția sa nu este decît concepția unui credincios (cum arătase pe drept cuvînt A. Rey) efortul de a feri religia de atacurile științei este evident. Obiectul teoriei științifice fiind total diferit de obiectul religiei, amîndouă pot coexista fără nici o piedică. Nici un principiu fizic n-ar putea confirma sau infirma dogmele religioase, deoarece acestea din urmă privesc realitatea materială sau spirituală în sine, iar cele dintîi reprezintă o abstracție care ne permite să concentrăm sistematic o serie de legi ale fenomenelor. Rădăcinile de clasă ale întregului sistem pozitivist, ca expresie ideologică a intereselor burgheziei în ansamblu sau ale diverselor pături ale burgheziei, în diverse etape, apar cu destulă limpezime. Trebuie arătat că efortul de a găsi o formulă prin care știința să fie declarată incompetentă în probleme care privesc viața socială, transpare în întreaga gîndire pozitivistă.

Încă Auguste Comte oferea „oamenilor de afaceri" o doctrină rațională de conduită pentru a evita „ciocnirile primejdioase", iar proletariatului o învățătură despre necesitatea „armoniei sociale". În zilele noastre, un neopozitivist notoriu ca Ayer decretează problema ateismului ca exterioară științei, mergînd evident pe aceeași linie a „non-intervenției" științei în treburile politice ale burgheziei. Tendința reprezentanților pozitiviști ai ideologiei reacționare de a justifica dominația de clasă a burgheziei

înlăturînd concluziile ştiinţei în aceste chestiuni, este continuată cu perseverenţă de la Auguste Comte pînă în zilele noastre.

Să revenim la aspectul evoluţiei teoriei ştiinţei pe care Duhem şi Destouches îl iau în considerare, încercînd să conteste caracterul cu adevărat cognitiv al teoriei ştiinţei. Dacă tendinţa explicativă este „parazitară", dacă „faza realistă" ar fi numai un moment contingent în cadrul „sintezei inductive" ne putem întreba, de bună seamă, de unde provine această putere euristică, această virtute călăuzitoare a realismului, a acestei metafizici (aşa numesc pozitiviştii materialismul în general, materialismul dialectic în special), „exterioară" oricărei experienţe ştiinţifice. Evident, concepţia pozitivistă nu ne poate da un răspuns şi aceste fapte rămîn, în cadrul ei, simple constatări fără nici o semnificaţie. Istoria fizicii ne obligă însă să le dăm o atenţie deosebită deoarece ele sînt absolut esenţiale în dezvoltarea teoriei fizice. În realitate, teoriile fizice, ca şi orice cunoaştere ştiinţifică, se modifică în funcţie de adîncirea nivelului de reflectare a legilor, a esenţei materiei. Ceea ce Duhem numeşte parte explicativă, nu reprezintă cîtuşi de puţin o parte parazitară ci însăşi baza progresului teoriei fizice. Diversele ipoteze şi concepţii asupra structurii materiei care s-au succedat în istoria teoriilor fizice n-au pierit pur şi simplu ci au fost supuse unui lung şi complicat proces de verificare şi completare. Evident, unele teorii care presupuneau de exemplu existenţa unor fluide — cum ar fi fluidul caloric sau fluidul electric sau magnetic — s-au modificat în sensul recunoaşterii unor structuri materiale diferite de aceste ipotetice fluide. Nici chiar concepţiile acestor fluide n-au fost simple aberaţii, simple erori, deoarece ele reflectau parţial anumite proprietăţi reale ale fenomenelor, reprezentau o anumită aproximare a realităţii. După cum arată Lenin, fiecare cunoştinţă ştiinţifică cuprinde o anumită latură a adevărului obiectiv, reflectă anumite aspecte obiective ale realităţii. Aceste prime reprezentări ale fenomenelor calorice şi electromagnetice erau însă superficiale, exprimau o esenţă puţin profundă. De aceea ele au fost înlocuite relativ repede în decursul dezvoltării ştiinţifice. Să luăm în consideraţie teoria atomistă, pe care pozitiviştii au combătut-o cu înverşunare ca pe o teză imposibil de verificat experimental, deci „lipsită de sens". Şi Auguste Comte, ca să nu mai vorbim de Mach, Ostwald, Duhem, a negat categoric orice conţinut obiectiv al noţiunii de atom. După pozitivişti, atomul era o simplă schemă mintală care ajută la ordonarea şi organizarea diverselor fapte experimentale din fizică şi chimie, respectiv a diverselor complexe de senzaţii. Ei speculau împrejurarea că teoria atomică a rămas timp de două mii de ani o ipoteză, o presupunere pentru care existau serioase dovezi indirecte, dar care nu puteau fi controlate amănunţit şi direct. Teoriile fizice şi chimice au urmărit însă continuu fenomenele prin prisma acestei presupuneri, acestei ipoteze. În momentul cînd progresul multilateral al fizicii a atins un asemenea grad ca cel atins în secolul nostru, conţinutul obiectiv al teoriei atomiste este în afară de orice îndoială.

Teoria atomistă a devenit cu adevărat ştiinţifică numai în timpul nostru, spune de exemplu Gaston Bachelard[1], deoarece numai în acest secol

[1] G. Bachelard, *Le matérialisme rationnel*, Paris, 1953.

există un complex de experiențe în stare să ne garanteze obiectivitatea acestei reprezentări. Acest lucru este parțial adevărat : o ipoteză are nevoie de o verificare practică în afară de orice dubiu, și ipoteza atomică a căpătat o astfel de verificare abia în timpul nostru. Acest fapt nu infirmă însă caracterul științific al acestei ipoteze de-a lungul întregii evoluții a științei. Departe de a fi pînă la un moment dat pură speculație ca apoi să devină o teorie cu adevărat obiectivă, ipoteza atomistă este de fapt o teorie care și-a căpătat treptat trăsăturile celui mai autentic tablou al realității. Diversele forme pe care această teorie le-a luat în decursul istoriei fizicii nu sînt simple erori, ele au reprezentat momente determinate într-un proces continuu care a convers spre alcătuirea unui tablou din ce în ce mai precis, mai complet al structurii materiei. În momentul actual al dezvoltării științei se poate spune cu precizie căror proprietăți reale ale atomilor le corespund diverse tablouri apărute în istoria fizicii și chimiei. Desigur, absolutizarea unor proprietăți ale atomilor ca insecabilitate, omogeneitate, indistructibilitate, era o eroare mecanicistă. Aceste proprietăți însă, la un anumit nivel al esenței atomilor, sînt reale, au un conținut obiectiv. Ideea unei discontinuități pure în cunoaștere pe care o apără de exemplu epistemologul francez Gaston Bachelard, ascunde tocmai caracterul progresiv al înaintării cunoașterii. Salturile calitative care apar realmente în procesul cunoașterii, cum ar fi de exemplu saltul de la atomismul mecanicist la tabloul cuantic al atomului, presupun însă o veritabilă acumulare cantitativă, în sensul precis al materialismului dialectic. Aceste acumulări sînt acumulări continue în cunoașterea, în reflectarea lumii obiective și nu misterioase modificări în modalitatea umană a abordării fenomenelor, cum sugerează Bachelard. Însăși modificarea acestei atitudini este determinată de întregul complex al activității practice sociale în care cunoașterea științifică intră ca moment bine determinat. Idealiștii însă văd acest proces de modificare în legătură doar cu o evoluție pură a spiritului uman. Pentru Lucian Blaga, succesiunea teoriilor fizice ar fi determinată de misterioși factori „stilistici", expresie a epocilor istorice diferite. Tabloul pe care îl înfățișează fizica modernă ar fi „un tablou care în atîtea privințe e mai curînd expresia felului de a gîndi și a stilului nostru decît oglindirea unei realități obiective" [1]. Această concepție pare firească filozofului idealist, întrucît teoriile științifice sînt considerate „plăsmuiri cu privire la latura ascunsă a fenomenelor" [2] și nu reflectarea esențială a acestor fenomene. Ca atare, știința este în chip vădit supusă „factorilor stilistici" și se modifică după legile modificării acestora.

Numai materialismul dialectic, care vede în teoria științifică o reflectare adecvată a esenței lucrurilor poate să explice în mod științific procesul de modificare a acestor teorii. Teoriile fizice se modifică în funcție de modificarea conținutului obiectiv pe care-l reflectă, de adîncirea cunoașterii, de nivelul esenței pe care o reflectă.

Considerînd evoluția fizicii în raport cu gradul esenței pe care o reflectă, remarcăm și acum tendința categoriilor cu care operează teoria

[1] Lucian Blaga, *Trilogia valorilor. Știință și creație*, București, 1946, p. 139.
[2] *Ibidem*, p. 143.

fizică de a căpăta o adevărată mișcare dialectică. Ca în orice domeniu general de cunoaștere, adevărul acestor categorii, sensul lor, este determinat prin raportarea concretă la opusul lor. Prin generalizarea naturală a noțiunilor fizice se ajunge la o situație în care apare evidentă imposibilitatea de a reflecta concret realitatea obiectivă prin categorii izolate, fixe, imuabile. Se operează astfel o fuziune dialectică a celor mai generale noțiuni. Datorită naturii lor intime dialectice, categoriile de spațiu — timp și materie, continuu și discontinuu (undă și particulă, cîmp și substanță), gravitație și inerție etc. nu mai pot apare independent, nu mai pot fi considerate în abstracția lor. În procesul de evoluție al teoriei fizice se observă din ce în ce mai limpede necesitatea stabilirii unor relații concrete între aceste categorii în cadrul teoriei însăși. Acest fapt are consecințe extrem de importante asupra structurii teoriei fizice și în special asupra aparatului matematic, care trebuie să reflecte precis relațiile concrete dintre aceste noțiuni generale, care în teoriile mai vechi se excludeau în mod metafizic. Problema de a ști în ce sens s-a produs sau este posibil să se producă o evoluție a logicii teoriei fizice este legată tocmai de acest aspect. Deoarece în această direcție este nevoie de o analiză concretă specială, lăsăm deschisă problema în vederea unei cercetări viitoare.

ПОЗНАВАТЕЛЬНАЯ РОЛЬ ТЕОРИИ В ФИЗИКЕ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор намеревается выявить особо важную роль теории в познании — как подлинный момент последнего. Это необходимо, так как идеалистическая философия систематически пытается отрицать способность науки, теории давать истинное познание мира. Так, в концепции позитивизма, представленной О. Контом, теория играла только внешнюю роль согласования наблюдений, чисто субъективной связи и сочетания фактов. Принципы, законы считались не субъективным отражением объективно существующих соотношений вещей, а только простыми связями, введенными людьми. Познавание причин и формы, в которой порождаются явления, считается Контом лишенным смысла. Разрыв между законом и сущностью явления, исключение причинности, встречаемые у Конта, находятся в преувеличенной форме и у современных неопозитивистов. Если Конт считает, что посредством теории осуществляется связь между явлениями, между объектами, то неопозитивисты считают, что эти связи имеют место между ощущениями.

Далее автор анализирует взгляды Пьера Дюгема, Маха и др. на физические теории. Идет ли речь о Дюгеме, согласно которому физическая теория представляет собой всего лишь систему математических предложений, выведенных из немногочисленных принципов, или о Махе, по которому физические теории не объясняют внешних явлений, так как реальность мира чисто человеческая — в обоих случаях мы

имеем дело с чистейшим субъективным идеализмом берклеанского типа. Автор указывает, что линия Маха была принята с распростертыми объятиями многими современными учеными и развивается далее в направлении операционализма. Теперь физические теории становятся простыми схемами опыта.

Автор, на основе примеров, широко анализирует проблему физического эксперимента. Он показывает, что опыт не является простым пассивным чувственным случаем, а в то же время является и делом рационального отражения. В сложных рамках физического опыта тесно переплетаются чувственный и мыслительный моменты.

Говоря о роли теории в марксистско-ленинском мировоззрении, автор показывает, что она не представляет собой простой ориентации найденных посредством опыта законов. Теория перерабатывает материал, данный опытом. Она является не описанием опыта, а объяснением его, рациональным восстановлением объективной действительности посредством опыта. В этом смысле опыт выступает как посредник между явлением и его сущностью. Каждый опытный аппарат посредничает между явлением и общим понятием. Задача теории не упорядочивать и систематизировать указания аппаратов, а найти единство структуры объекта, динамику его развития. Физическая теория связывает известные принципы с конкретным поведением объектов и явлений вселенной, показывая что это есть выражение сущности, отраженной в принципах.

Познавательная роль теории ясно выступает при прослеживании отношений теории, причинного принципа и детерминизма. Автор различает две формы, в которых детерминизм и причинность выступают в научном исследовании: непосредственную, материальную форму и опосредствованную, в которой причинность и детерминизм выступают как чистые принципы, абстрагирующиеся от материальности причин. В любом научном исследовании нас интересует материальная причина явлений, но мы широко используем и индукцию, постулирующую детерминизм явлений природы.

Далее автор анализирует некоторые затруднения, вызываемые проблемой причинности и детерминизма с конкретным применением специальных наук. Первое затруднение в понимании причинной связи между явлениями состоит в самой диалектике процесса познания, в переходе от явления к сущности. Второе затруднение возникает из смешения детерминизма и причинности.

В последней части работы анализируется эволюция физических теорий. До конца XIX века последовательность физических теорий шла по линии замены неудовлетворительных теорий, противоречащих фактам, новыми, согласными с наблюдаемыми явлениями. В конце XIX века вместо грубого отрицания одной научной теории другой явно выступил процесс диалектического отрицания, преодоления и сохранения старой теории новой. Теперь уже шла речь не об отстранении простых ненаучных рассуждений (алхимия, теория флогистона), а о прогрессе самой науки. Так обстоит дело с ньютоновской механикой, опереженной, но не устраненной релативистской механикой, с слиянием

волновой и корпускулярной теорий явлений излучения и т.д. Во всех этих случаях новые теории включают в себя и старые.

Согласно марксистской концепции объединение физических теорий является результатом их развития (а не выступает как последствие свойств некоторых абстрактных форм, как это думал французский физик Детуш).

Автор опровергает воззрение физиков, видевших в прогрессе физической теории отказ от поверхностной, объяснительной части и развитие показательной части. Согласно Дюгему показательная часть будто бы только классифицирует законы опыта, в то время как объяснительная ставит перед собой вопросы о „трансцендентальной" реальности. Познание этой „трансцендентальной" реальности якобы входит в компетенцию церкви.

Автор констатирует, что как Детуш, так и Дюгем ставят себе целью отрицание познавательного характера теории. В действительности то, что Дюгем называет объяснительной частью теории, не представляет собой паразитической части, а есть сама основа прогресса физической теории. Она представляет собой собрание гипотез и представлений, последовательно появляющихся в истории теории и подвергающихся длительному процессу проверки. Гипотеза становится теорией только после ее проверки на практике. Но проверка гипотезы не означает отрицания ее научного характера. Атомистическая гипотеза была проверена только в XX веке, и это не лишает ее научного характера на протяжении всей эволюции науки.

В заключение автор замечает, что только диалектико-материалистическая теория может правильно объяснить реальный процесс изменения научных теорий. Научные теории изменяются в зависимости от изменения объективного содержания, которое они отражают.

LE RÔLE COGNITIF DE LA THÉORIE EN PHYSIQUE

RÉSUMÉ

L'auteur se propose de mettre en évidence le rôle particulièrement important de la théorie dans le processus de la connaissance, en tant que moment authentique de celui-ci. Cela est d'autant plus nécessaire que la philosophie idéaliste s'attache à nier systématiquement la capacité de la science, de la théorie, d'aboutir à la connaissance véritable du monde. Ainsi, suivant la conception positiviste représentée par Auguste Comte, la théorie n'aurait que le rôle extérieur de coordonner les observations, de lier et de combiner les faits d'une manière purement subjective. Les principes, les lois, ne seraient pas des reflets subjectifs des relations entre les choses qui ont une existence objective, mais seulement de simples liens introduits par les hommes. La connaissance des causes et du mode dont les phénomènes se produisent est considérée par Comte comme dépourvue

de sens. La rupture entre la loi et l'essence du phénomène, cette exclusion de la causalité que l'on rencontre chez Comte, se retrouvent également, sous une forme exagérée, chez les néopositivistes contemporains. Si Comte considérait que par la théorie certains liens s'établissent entre phénomènes, entre objets, les néopositivistes considèrent que ces liens s'établissent entre les sensations.

L'auteur analyse ensuite les conceptions de Pierre Duhem, Mach, etc. en ce qui concerne les théories physiques. Qu'il s'agisse de Duhem — d'après lequel la théorie physique ne représente qu'un système de propositions mathématiques déduites d'un petit nombre de principes —, ou de Mach — qui prétend que les théories physiques n'expliquent pas les phénomènes extérieurs, la réalité du monde étant purement humaine —, on a affaire, dans les deux cas, au plus pur idéalisme subjectif de type berkeleyen. L'auteur relève le fait que les vues de Mach ont été embrassées par bien des savants contemporains et qu'elles sont portées plus loin vers l'opérationnalisme. Les théories physiques deviennent actuellement de simples schèmes de l'expérience.

L'auteur fait une ample analyse, fondée sur des exemples, du problème de l'expérimentation physique. Il démontre que l'expérimentation n'est pas un simple hasard sensoriel passif, mais est en même temps une œuvre de réflexion rationnelle. Le moment sensoriel et le moment rationnel sont étroitement liés dans l'ensemble complexe de l'expérimentation physique.

Parlant du rôle de la théorie dans la conception marxiste-léniniste, l'auteur souligne que la théorie ne représente pas la simple organisation des lois trouvée par l'expérience. Elle met en œuvre le matériel fourni par l'expérience. Elle n'est pas la description de l'expérience, mais son explication, la reconstitution rationnelle de la réalité objective au moyen de l'expérience qui, de ce fait, apparaît comme un terme de médiation entre le phénomène et son essence. Tout appareil d'expérience établit la médiation entre un phénomène et un concept général. Pour la théorie, le problème ne consiste pas à ordonner et systématiser les indications des appareils, mais à trouver l'unité de structure de l'objet, la dynamique de son développement. La théorie physique rattache certains principes au comportement concret des objets et des phénomènes de l'univers, en montrant que ce comportement est l'expression de l'essence reflétée par les principes.

Le rôle cognitif de la théorie ressort clairement si l'on observe ses rapports avec le principe de causalité et le déterminisme. L'auteur distingue deux modes d'intervention du déterminisme et de la causalité dans la recherche scientifique : l'un direct, matériel, l'autre, indirect, où la causalité et le déterminisme apparaissent comme de purs principes, abstraction faite de la matérialité des causes. Dans toute recherche scientifique c'est la cause matérielle des phénomènes qui intéresse, mais on a aussi largement recours à l'induction qui postule le déterminisme des phénomènes de la nature.

L'auteur poursuit en analysant certaines difficultés que pose le problème de la causalité et du déterminisme lors de son application concrète

aux sciences particulières. Une première difficulté pour la compréhension du lien de causalité entre phénomènes réside dans la dialectique même du processus de la connaissance, dans le passage du phénomène à l'essence. Une seconde difficulté provient de la confusion que l'on fait entre déterminisme et causalité.

La dernière partie de l'article est consacrée à l'évolution des théories physiques. Jusqu'à la fin du XIXe siècle, la succession des théories physiques suivait en général la voie du remplacement des théories insuffisantes, que les faits contredisaient, par des théories nouvelles, concordant avec les phénomènes observés. A la fin du XIXe siècle, au lieu de la négation brutale d'une théorie scientifique par une autre, le processus de la négation dialectique, du dépassement et de la conservation de la théorie ancienne par la nouvelle, est considéré évident. A ce moment, il n'était plus question d'écarter de simples spéculations non scientifiques (alchimie, théorie du phlogistique), mais du progrès de la science même. Ainsi en va-t-il de la mécanique newtonienne, qui a été dépassée, mais non pas écartée, par la mécanique relativiste, de la fusion des théories sur la nature ondulatoire ou corpusculaire des phénomènes radiants, etc. Dans tous ces cas, les théories nouvelles englobent les anciennes.

Suivant la conception marxiste, l'unification des théories physiques est le résultat de leur développement (il n'apparaît pas comme une conséquence des propriétés de certaines formes abstraites, comme le suppose le physicien français Destouches).

L'auteur combat la conception des physiciens qui voyaient dans le progrès de la théorie physique la renonciation à une partie superficielle, explicative, et le développement d'une partie représentative. Selon Duhem, la partie représentative ne ferait que classer les lois de l'expérience tandis que la partie explicative poserait des problèmes concernant une réalité « transcendentale ». La connaissance de cette réalité « transcendentale » serait du ressort de la religion.

L'auteur constate que Destouches aussi bien que Duhem s'attachent à nier le caractère cognitif de la théorie. En réalité ce que Duhem appelle partie explicative de la théorie ne représente pas une partie parasitaire, mais le fondement même du progrès de la théorie physique. Elle représente le faisceau d'hypothèses et de conceptions qui se succèdent au cours de l'histoire d'une théorie et qui sont soumises à un long processus de vérification. Une hypothèse ne devient théorie qu'après avoir été vérifiée par la pratique. Mais la vérification d'une hypothèse ne signifie pas la négation de son caractère scientifique. L'hypothèse atomiste n'a été vérifiée qu'au XXe siècle, sans que cela ait infirmé son caractère scientifique tout au long de l'évolution de la science.

Pour conclure, l'auteur fait remarquer que seule la théorie matérialiste-dialectique peut expliquer d'une manière juste le processus réel de modification des théories scientifiques. Les théories scientifiques changent en fonction de la modification du contenu objectif qu'elles reflètent.

CRITICA FIDEISMULUI ÎN BIOLOGIA CONTEMPORANĂ

DE

EDITH GULIAN

În ultimele decenii, ştiinţele naturii — fizica, chimia, biologia — au repurtat succese deosebite în descifrarea din ce în ce mai adîncă a fenomenelor şi legilor naturii. Rezultatele obţinute în diferitele domenii ale biologiei, deşi mai puţin cunoscute şi mai puţin spectaculare decît cele ale fizicii atomice, dovedesc cît de departe s-a putut ajunge în explicarea fenomenelor vieţii şi cît de mult poate interveni omul în desfăşurarea proceselor vitale. Fiecare nouă descoperire a unuia din mecanismele organismului, fiecare explicaţie justă a proceselor ce se desfăşoară în natura vie a constituit un pas spre eliminarea din biologie a interpretărilor idealiste, vitaliste, a făcut să se destrame din ce în ce mai mult mitul „creaţiei" fiinţelor vii, al „sufletului imaterial" ce ar sălăşlui într-însul; fiecare dezvăluire a unei noi legi în natura vie aduce un argument în plus în sprijinul materialismului în biologie şi dă o lovitură distrugătoare explicaţiilor clericaliste, supranaturale. Succesele biologiei miciuriniste, care a dat o interpretare nouă, consecvent materialistă fenomenelor şi proceselor din natura vie, a sfărîmat definitiv soclul pe care se înălţau întruchipările misticismului şi religiei în biologie.

Fr. Engels a arătat că emanciparea ştiinţelor naturii de teologie datează încă din secolul al XVI-lea, din momentul publicării operei lui Copernic; acest proces a continuat timp de secole, iar în veacul al XIX-lea devenise evident că între adevărurile ştiinţifice şi „revelaţia" religioasă se cască o prăpastie peste care nici o punte nu poate fi construită.

Dar, în acelaşi timp, la sfîrşitul sec. al XIX-lea, după înfrîngerea Comunei din Paris şi în special o dată cu înăsprirea contradicţiilor economice şi politice, proprii imperialismului, are loc şi o puternică ofensivă ideologică a capitalismului. Burghezia în ascensiune era ateistă, sau măcar deistă; burghezia imperialistă reînvie şi susţine cele mai reacţionare reprezentări, face pace şi se aliază cu biserica.... Aşa-zisa « democraţie contemporană » — arată Lenin — nu înseamnă nimic altceva decît libertatea de a propovădui ceea ce convine burgheziei să fie propovăduit, adică cele mai reacţio-

nare idei, religia, obscurantismul, apărarea exploatatorilor etc." [1]. Ofensiva ideologică a imperialismului nu se mărgineşte numai la domeniul politic, filozofic sau artistic, ci a cuprins şi pe cel ştiinţific. Acest lucru iese în relief deosebit de puternic în biologie. Biologia a ajuns, încă din secolul trecut, la acel stadiu de dezvoltare în care simpla expunere a faptelor adunate şi observate a devenit evident insuficientă; biologii (Lamarck Darwin, Wallace etc.) au simţit din ce în ce mai mult nevoia de a trage concluzii teoretice, de a prelucra şi generaliza materialul obţinut. Acest lucru este cu atît mai valabil pentru biologii secolului al XX-lea, cărora diferitele ramuri ale biologiei — şi în special biochimia, biofizica, radiobiologia — le-au furnizat date noi, extrem de importante pentru elaborarea teoretică a principalelor probleme ale ştiinţei despre viaţă şi dezvoltarea ei. Dar tocmai în acest punct, al concluziilor teoretice, filozofice se constată că în ţările imperialiste, datorită presiunii exercitate de concepţiile filozofice idealiste, s-au format o serie de curente reacţionare; deşi mulţi savanţi din aceste ţări refuză să se lase antrenaţi de ofensiva clericală, postîndu-se pe poziţii juste materialiste, în biologie, totuşi, din ce în ce mai des, în lucrările unor naturalişti, pe lîngă materialul faptic expus, se strecoară, iar uneori chiar predomină, interpretările idealiste şi religioase. Astfel, în literatura biologică din ţările occidentale se observă în prezent o recrudescenţă de interpretări idealiste mistice cu denumiri mai mult sau mai puţin savante, dar al căror conţinut nu are nimic ştiinţific. Aceste teorii cresc ca nişte plante parazite pe trunchiul sănătos al ştiinţei, se folosesc de lacunele existente încă în explicarea fenomenelor vitale pentru a trage concluzii idealiste. În special vitalismul şi finalismul, profitînd de greutăţile „de creştere" ale biologiei, împînzesc cu „explicaţiile" lor publicaţiile filozofice şi biologice. În timp ce vitaliştii, sub o formă mai mult sau mai puţin modificată, vehiculează vechile idei ale „însufleţirii" materiei, finaliştii, denaturînd relaţiile reale de adaptare a organismului la mediu, introduc artificial în fiinţele vii, chiar în anatomia lor [2], cauzele finale care le ghidează comportarea. Asemenea interpretări idealiste (de care nu ne putem ocupa în articolul de faţă) reprezintă introducerea la teoriile fideiste, clericaliste făţişe al căror obiect îl constituie falsificarea în sens teologic a rezultatelor ştiinţei.

Lenin în *Materialism şi empiriocriticism* remarca încă acum 50 de ani, cu o rară pătrundere, că fideismul contemporan nu respinge cîtuşi de puţin ştiinţa, el respinge numai „pretenţiile excesive ale ştiinţei, anume pretenţia cu privire la adevărul obiectiv" [3].

Trebuie remarcat că prezentarea tezelor religioase a suferit o schimbare în ultimele decenii; nu este bineînţeles vorba de o modificare a esenţei religiei, ci doar a formei ei de propagare. Faţă de succesele extraordinare repurtate de ştiinţă în secolul al XX-lea, faţă de influenţa colosală pe care o exercită ştiinţa în viaţa societăţii, reprezentanţii bisericii au fost nevoiţi să renunţe la formele brutale de sabotare a ştiinţei şi să le

[1] V. I. Lenin, *Despre religie*, E.S.P.L.P., 1956, p. 71—72.
[2] Cf. P. Vendryès, *Déterminisme et autonomie*, Armand Colin, 1956, p. 65.
[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., p. 116.

înlocuiască printr-un aparent compromis, printr-o așa-zisă „împăcare" între știință și religie. „În investigațiile și încercările voastre științifice — se adresa papa Pius XII studenților de la Sorbona în 1953 — fiți încredințați că între adevărurile credinței și faptele științifice stabilite nu poate exista o contradicție. Natura ca și revelația pornește de la dumnezeu, iar dumnezeu nu se poate contrazice pe sine". Aceste asigurări date de „reprezentantul dumnezeirii pe pămînt" exprimă neputința bisericii de a mai ignora rezultatele obținute de știință și în același timp încercarea de a-i amăgi pe oamenii de știință asupra pretinsei posibilități de conciliere a științei cu religia. Asemenea afirmații se întîlnesc ades în literatura biologică, în special americană și engleză. Astfel, Raymond J. Seeger, într-un articol intitulat *Savant sau teolog?*, afirmă că dintr-un punct de vedere practic, sfera religiei și sfera științei „vor coincide întotdeauna într-o anumită măsură" [1]. Iar cunoscutul biolog reacționar englez J. Huxley, deși recunoaște că știința a obținut multe rezultate care nu sînt în concordanță cu teologia, scrie : „dar este de notat că nu știința și religia sînt în conflict, ci știința și o anumită varietate particulară de religie" [2]. Huxley nu vrea să recunoască că, indiferent de gradul ei mai mare sau mai mic de toleranță, orice religie este principial dușmanul științei. Oricît ar părea că biserica s-a „liberalizat", „laicizat", că nu se opune progresului științei, totuși ea cere să fie admis drept postulat fundamental existența lui dumnezeu cu toate atributele lui. Și oricît de mici, de neînsemnate ar părea concesiile pe care le face un om de știință religiei, înseamnă că el admite, conștient sau inconștient, acest postulat fundamental, care-i viciază întreaga concepție despre lume. Engels arăta că știința nu poate fi conciliată cu religia, căci ea nu poate admite formula lui Tertullian « *verum est, quia absurdum est* ». „Cum am putea oare dovedi concordanța concluziilor științifice cu religia — arată Engels — altfel decît silind cercetarea științifică să urmeze drumul religiei și să se dizolve astfel în religie" [3]. Cît de just a pus Engels problema va reieși mai puternic după ce vom trece în revistă denaturările unor savanți burghezi în problemele fundamentale ale biologiei.

DENATURĂRILE FIDEISTE ÎN PROBLEMA ORIGINII VIEȚII

Cercetarea naturii vii a suferit o modificare profundă în ultima sută de ani, trecînd și ea de la stadiul macroscopic la cel microscopic, de la enumerare și sistematizare la explicarea mecanismelor intime ale organismelor. Totuși, nici astăzi încă, n-au fost rezolvate decît parțial, sau n-au fost decît puse bazele soluționării unor probleme ca originea vieții, speciația, ereditatea etc. Aceasta a făcut posibil ca în unele chestiuni fundamentale ale biologiei, unii biologi occidentali să dea explicații idealiste și chiar să persiste în interpretările religioase care predominau înainte

[1] Raymond J. Seeger, *Journal of the Washington Academy of Sciences*, vol. 48, nr. 5, 1958.

[2] J. Huxley, *Essais d'un biologiste*, Paris, Stock, 1946, p. 219.

[3] K. Marx, F. Engels, *Despre religie*, E.S.P.L.P., 1958, p. 22.

2931 BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

în știința despre natura vie. Miturile genezei sînt puse alături de descoperirile făcute cu ajutorul microscopului electronic, fără ca aceasta să pară absurd autorilor clericaliști. Mai mult : unii dintre aceștia consideră chiar că ideea de dumnezeu întregește descoperirile biologice, că ideea de dumnezeu este *produsul* dezvoltării biologice.

G. Sommerhoff, în *Biologia analitică*, după ce face o încercare nereușită de a exprima într-o formă exclusiv matematică adaptarea la mediu, progresul evolutiv și alte categorii biologice, pune problema dacă dezvoltarea progresivă a credințelor religioase și atitudinile spirituale sînt un fenomen semnificativ în interpretarea progresului biologic. Răspunzînd afirmativ la această întrebare, Sommerhoff conchide : „Pe scurt, credințele noastre religioase pot fi descrise din punct de vedere biologic ca o *adaptare la faptul adaptării*. În această privință este evident că dezvoltarea credințelor religioase ale Omului este un fenomen semnificativ al interpretării noastre a progresului biologic" [1]. Prin urmare, concluzia unei cărți cu pretenții raționaliste, care neagă biologiei valoarea de știință capabilă să exprime adecvat fenomenele de care se ocupă atît timp cît nu folosește aparatul matematic, este că ... teologia reprezintă chintesența progresului biologic !

În zilele noastre se constată două curente în ce privește atitudinea față de știință, față de cuceririle biologiei : unul dintre acestea — mai rar — este cel reprezentat de apărătorii fățiși și înverșunați ai religiei, care se țin de litera bibliei și cer o supunere necondiționată față de dogma creștină ; celălalt curent, infinit mai primejdios pentru că este mai suplu, mascat, adoptat de mulți biologi din țările capitaliste, constă în încercarea de a găsi o cale de mijloc, care să facă posibilă păstrarea credinței și totodată cercetarea științifică. Astăzi întîlnim rar condamnări ale teoriilor evoluționiste, ale teoriilor care contrazic geneza — ca aceea decretată de Facultatea de teologie de la Sorbona, care prin scrisoarea din 15 ianuarie 1751 condamna 16 propoziții din lucrarea *Teoria Pămîntului* de Buffon și cerea retractarea acestora. Și totuși în zilele noastre, părintele iezuit prof. P. Rüschkampf declară că „acolo unde nu sînt părinți, nu există nici copii, acolo unde nu este viață, nu poate să apară o viață nouă ... Fără constructorul de mașini nu pot exista mașini" [2]. În schimb, cunoscutul paleontolog (și el iezuit) P. Teilhard de Chardin, a cărui ideologie reacționară și mistică, dar voalată științific, joacă un rol însemnat în gîndirea burgheză din Europa occidentală și Statele Unite, consideră că ne aflăm extrem de departe de vechiul creaționism, că știința a arătat pe deplin concludent cum viața a putut lua naștere din materia anorganică. Dar, afirmă P. Teilhard de Chardin „pentru transformismul creștin, acțiunea creatoare a lui dumnezeu nu mai e concepută împingînd ca un intrus operele sale în mijlocul ființelor preexistente, ci ca *făcînd să nască*, în sînul lucrurilor, termenii succesivi ai muncii sale. Ea (acțiunea creatoare

---

[1] G. Sommerhoff, *Analytical Biology*, Oxford University Press, London, 1950, p. 191.

[2] Culegerea *Gott-Mensch-Universum. Die Antwort des Christen auf den Materialismus der Zeit.* Styria Verlag, Graz-Wien-Köln, 1956, citat după Hollitscher, *Antievoluționismul în filozofia burgheză contemporană a naturii, Voprosî filozofii*, nr. 8/1958.

— *n. n.*) nu este pentru aceasta nici mai puțin esențială, nici mai puțin universală, nici în special mai puțin intimă" [1].

Este oare vreo deosebire între cele două puncte de vedere citate? Evident că nu; dacă privim înapoia frazeologiei modernizate a lui T. de Chardin, vom vedea că deși contestă vechiul creaționism în baza faptelor științifice incontestabile, formula pe care o propune nu este în fond decît însăși reînvierea aceluiași creaționism. Întreaga introducere despre posibilitatea apariției vieții din materia fără viață nu valorează nimic, căci concluzia fideistă este aceea care exprimă esența gîndirii lui. Este același fideism exprimat de data aceasta direct de Rüschkampf sau de virusologul australian Hoyle care afirmă că „între celulele vii și materia lipsită de viață există o prăpastie, pentru noi cea mai accesibilă punte peste această prăpastie fiind „actul creațiunii" [2]. Teologism fățiș sau fideism voalat, recunoașterea necondiționată a actului unic al creațiunii sau „recondiționarea" vechiului mit cu teoriile științifice moderne — iată ce ne este oferit astăzi de reprezentanții ideologici cei mai retrograzi și reacționari ai burgheziei imperialiste.

Majoritatea oamenilor de știință nu se lasă însă orbiți de tendința fideistă de a masca legile și procesele reale care au prezidat fenomenul apariției vieții. Acest lucru a reieșit cu deosebită claritate la simpozionul internațional asupra originii vieții pe pămînt, care s-a ținut la Moscova în 1957. Faptul că simpozionul a avut loc în U.R.S.S. nu este întîmplător, căci, după cum se știe, tocmai acolo se desfășoară cele mai vaste și mai rodnice cercetări în acest domeniu. Punîndu-se mai întîi problemele formării inițiale a celor mai elementare substanțe organice, a transformării lor și apariției proteinelor, fermenților și nucleo-proteinelor, diferiți savanți au susținut că acizii aminați — componente esențiale ale proteinelor — se sintetizează în prima etapă premergătoare apariției vieții, fie în condițiile unei atmosfere inițiale formate din hidrogen, metan, amoniac și vapori de apă sub acțiunea descărcărilor electrice (S. Miller), fie sub acțiunea razelor ultraviolete asupra unei soluții de amestec din formaldehidă și clorură sau azotat de amoniu (I. E. Pavlovskaia și A. G. Pasînski), fie sub acțiunea luminii artificiale asupra unei soluții apoase de paraformaldehidă, nitrat de potasiu și clorură de fier (K. Bahadar). De la numeroșii compuși organici complecși și macromoleculari (inclusiv cei de tipul proteinelor) la sistemele proteice capabile de procese metabolice, cu alte cuvinte de la substanțe hidrocarburice la primele organisme vii s-a trecut printr-un lanț de transformări necesare. Acad. A. I. Oparin consideră că însușirile protoplasmei celulare fac posibilă viața numai într-un mediu coloidal. Cercetările experimentale întreprinse de acad. Oparin și colaboratori arată — prin complicarea treptată a sistemelor obținute artificial în coacervate și printr-o anumită distrugere a structurii celulare — că picăturile de coacervate cu rețea deschisă de reacții legate între ele în timp au fost primele forme organice în care s-a realizat trecerea de la neviu la viu.

---

[1] P. Teilhard de Chardin, *Œuvres*, vol. 3, *La Vision du Passé*, 1956, Ed. du Seuil, p. 142.

[2] L. Hoyle, *Natura înmulțirii virusurilor*, 1956, p. 294, citat după P. F. Petrov, *Unele probleme filozofice referitoare la teoria bazelor materiale ale eredității*, *Voprost filozofii*, nr. 7/1958.

O problemă mult discutată a fost aceea a forțelor motrice ale dezvoltării naturii anorganice sub a căror acțiune au apărut organismele primordiale. În timp ce unii subliniază importanța razelor cosmice (Krasovski, S. Klovski), a energiei acustice (Elpner), alții (O. Hoffmann-Ostenhof) consideră că, catalizatorii naturali cum ar fi ionii de hidrogen, hidroxilul metalelor grele, compușii organici micromoleculari sînt aceia care accelerează transformările chimice, importante din punctul de vedere al vieții fiind tocmai combinarea catalizatorilor primari cu proteinele și substanțele macromoleculare ce le-au precedat.

Dezbaterile asupra purtătorului material al vieții — la nivel molecular — acidul nucleic — (Stanley, Frenkel, Konrad și alții), sau supramolecular : proteine (A. S. Kovikova și M. G. Krițman și alții), sau viața definită ca un lanț de procese chimice, care se întreține singure, limitate la un anumit spațiu (J. Bernal, A. I. Oparin) sînt importante nu numai pentru că încearcă să rezolve experimental această problemă spinoasă, dar pentru că toate văd viața legată de procese materiale, negînd implicit orice intervenție supranaturală.

CUM „EXPLICĂ" FIDEISMUL APARIȚIA OMULUI

Dacă problema originii vieții se află — din punct de vedere științific — încă în stadiul cercetărilor febrile și al soluțiilor nedefinitive, în schimb în ceea ce privește originea omului, deși mai sînt încă multe goluri de umplut în reconstituirea lanțului genealogic, totuși se știe astăzi cu siguranță — și nimeni nu o mai neagă — că omul aparține Primatelor, formînd familia Hominidelor, plasată lîngă aceea a Antropomorfelor, în grupul mare al maimuțelor Catarine și avînd o origine comună. S-a constatat astfel că din 1065 caractere anatomice ale omului, 312 îi sînt proprii numai lui, restul fiind comune cu diverse forme de Primate și 113 caractere chiar fiind comune omului și maimuțelor inferioare. Și totuși, fideiștii, fără să se teamă de ridicol, mai afirmă și astăzi că „acțiunea lui dumnezeu în ce privește formarea primului om poate fi înțeleasă tocmai ca o capacitate de acțiune deosebită, fixată în organismele primitive, care datorită evoluției dirijate de dumnezeu a dus de la început la formarea corpului omenesc" [1]. Dacă ne-am lua după acești clericaliști, ar reieși că eforturile a mii de cercetători, lupta oamenilor de știință pentru a face să triumfe adevărul nu valorează nimic, că numai cuvîntul bibliei merită încredere. Mai subtil, dar pe aceleași poziții fideiste se plasează paleontologul Teilhard de Chardin, care nu ignoră rezultatele obținute de știință și se oprește chiar îndelung, pe sute de pagini, asupra lor, demonstrînd detaliat, atent și cu grijă toate argumentele în favoarea acestei teorii ; și totuși, după expunerea științifică a originii omului, el conchide : „se înșeală deci absolut aceia care își închipuie că materializează Omul găsindu-i rădăcini

[1] Culegerea *Gott-Mensch-Universum. Die Antwort des Christen auf den Materialismus der Zeit*, Styria verlag, Graz-Wien-Köln, 1956. Citat după Hollitscher, *Antievoluționismul în filozofia burgheză contemporană a naturii*, în *Voprosî filosofii*, nr. 8/1958.

din ce în ce mai numeroase şi mai profunde în Pămînt. Departe de a suprima Spiritul, ei îl amestecă cu lumea ca un ferment. Să nu facem jocul acestor oameni crezînd ca ei că, chiar dacă o fiinţă vine din ceruri, trebuie să ignorăm condiţiile temporale ale originii sale'' [1].

Prin urmare important nu este faptul că omul apare pe o anumită treaptă de dezvoltare a seriei animale — şi anume cea superioară — şi că a reuşit să se înalţe deasupra regnului animal datorită poziţiei verticale, limbajului şi în special muncii şi relaţiilor sociale care s-au stabilit între indivizii speciei Homo sapiens ; important şi demn de relevat după P. Teilhard de Chardin este impulsul divin, spiritul de natură dumnezeiască care uneşte omul, în ciuda legăturilor sale materiale, cu creatorul. Dîndu-şi seama că reprezentarea biblică despre om, că mitul lui Adam şi Eva este astăzi imposibil de susţinut, Teilhard de Chardin se află pus în faţa dilemei insolubile : ştiinţă sau credinţă. Neputînd renunţa la dogmă, el încearcă un compromis, afirmînd că ,,acordul se va face, în mod natural, între ştiinţă şi dogmă pe terenul arzător al originilor umane'' [2]. Un asemenea acord este însă imposibil de realizat, iluzoriu. Orice încercare de conciliere a reprezentărilor mitice, biblice cu faptele descoperite de ştiinţă nu poate decît dăuna ştiinţei şi are drept scop real falsificarea datelor ştiinţifice obţinute, în sensul sprijinirii religiei.

Ruperea omului în două — suflet şi corp, spirit şi materie — este o practică îndelungată a idealiştilor de tot felul. Faptul că biserica catolică recunoaşte astăzi oficial, că din punct de vedere *material* omul se poate trage din alte vieţuitoare, nu dovedeşte decît că ea a fost nevoită să facă anumite concesii faptelor indubitabile, dar că prin teza creaţiei spiritului ea se menţine de fapt pe poziţiile reacţionare bine cunoscute. Astfel, în enciclica papală *Humani generis* (1950) se afirmă că ,,biserica nu interzice ca teoria evoluţionistă, care cercetează dacă corpul omenesc nu a provenit din materia vie existentă mai înainte, să fie — în situaţia actuală a ştiinţelor şi a teologiei — obiect de cercetare şi de discuţie, dar credinţa catolică ne obligă să susţinem părerea despre creaţia nemijlocită a sufletului de către dumnezeu...''. Asemenea permisiuni limitative, asemenea concesii trunchiate făcute ştiinţei, nu sînt de natură să înşele pe nimeni asupra adevăratelor intenţii şi scopuri ale bisericii şi anume de a încerca falsificarea problemelor ştiinţifice, de a le răpi valoarea lor primordială şi de a pune întreg centrul de greutate pe revelarea ,,divinului'' din om.

În fond, ,,divinul'', ,,sufletul'' nu sînt decît vorbe goale menite să mascheze faptul că o anumită specie de vieţuitoare — specia Homo sapiens — folosind mîna a început să muncească şi în felul acesta a făcut pasul decisiv de la animalitate la starea de om. În timp ce acum o sută de ani anti-darwinistul înverşunat Agassiz încerca să dovedească că natura a fost creată de o forţă supranaturală şi că mîna i-a fost dată omului pentru strîngeri de mînă prieteneşti, Darwin arată că eliberarea mîinii de funcţia locomotorie a fost factorul care a deschis calea dezvoltării însuşirilor specifice omeneşti.

---

[1] P. Teilhard de Chardin, *Œuvres*, vol. 2. *L'apparition de l'homme*, Ed. du Seuil, 1956, p. 81.
[2] *Ibidem*, p. 50.

Este bine cunoscută aprecierea făcută de Fr. Engels asupra rolului hotărîtor al muncii în transformarea maimuței în om, modul în care a stabilit legătura indestructibilă dintre evoluția creierului uman și eliberarea și diferențierea mîinilor omului. Din punct de vedere morfo-fiziologic s-a dovedit indiscutabil, în special prin metoda excitației corticale directe că în regiunea motoare a scoarței cerebrale porțiunile distale ale membrelor ocupă zone mai întinse ca cele proximale, că mîinile au o proiecție mai mare pe scoarță ca picioarele și că policeul [1] ocupă porțiunea cea mai întinsă [2].

Fără a intra în discuția despre locul de origine a omului cu structura și capacitățile lui actuale, apărînd după toate probabilitățile la începutul paleoliticului superior, trebuie remarcat că pentru cei mai primitivi oameni (sinanthropi, atlanthropi etc.) a fost caracteristică industria cheleo-acheleană, în timp ce pentru oamenii primitivi (oamenii de Neanderthal și formele înrudite), industria acheleo-musteriană și, prin urmare, că oriunde găsim urme de om, găsim și producția de unelte.

În același timp, dacă considerăm dezvoltarea activității nervoase superioare — baza materială a psihicului (așa-zisul „suflet"), constatăm că chiar și la sinanthropi se observă nu numai o creștere considerabilă a masei creierului, în comparație cu australopithecul, dar și o dezvoltare simțitoare a regiunii temporale posterioare, corespunzătoare cîmpului citoarhitectonic 37 a lui Brodman [3] (care e în legătură cu al doilea sistem de semnalizare), ceea ce permite să-i atribuim sinantropului rudimente de conștiință. Apariția uneltelor, chiar și așa primitive ca cele cheleene și acheleene, presupun o dezvoltare mare a activității nervoase superioare, presupun conștiința unui scop de atins și deci a activității conștiente care va avea să se desăvîrșească abia mai tîrziu prin apariția omului actual, în paleoliticul superior.

Astfel, datele paleontologice și antropologice schițează — încă cu multe lacune, dar destul de convingător ca să nu ne îndoim că astfel s-au petrecut lucrurile — procesul apariției omului, modul în care s-au complicat treptat funcțiile sale psihice, intelectuale fără a avea nevoie pentru aceasta de introducerea „sufletului" de origine divină.

EVOLUȚIE MATERIALĂ SAU EVOLUȚIE SPIRITUALĂ?

Dacă formal măcar o parte din adepții bisericii sînt nevoiți să se „țină la curent" cu știința, alții în schimb, arată fără ocol că asemenea compromisuri sînt imposibile. Astfel, în problema centrală a biologiei, în problema evoluției, Henry M. Morris consideră că „este absolut imposibil să crezi că biblia este cuvîntul complet și textual al lui dumnezeu și în

---

[1] Degetul mare al mîinii.

[2] Vezi și *Anatomo-fiziologia clinică a sistemului nervos central*, de acad. A. Kreindler și V. Voiculescu.

[3] Lezarea cîmpului 37 provoacă incapacitatea denumirii unui obiect pe care în mod evident bolnavul îl recunoaște. Tulburările legate de cîmpul 37 poartă denumirea clinică de „amnezie verbală".

același timp să crezi în teoria evoluționistă. Mai mult decît atît, nu este cu putință să crezi într-un dumnezeu individual dacă crezi în evoluție... Evoluția, prin însăși natura sa este materialistă, ea nu este altceva decît o încercare de a explica faptele biologice prin noțiunile legilor naturii fără a apela la ideea de supranatural și de sfînt..."[1]. Încă acum o sută de ani reprezentanții oficiali ai clerului se ridicaseră împotriva lui Darwin, care prin *Originea speciilor*, îl izgonise pe dumnezeu din natură și stabilise existența incontestabilă a evoluției. De atunci și pînă azi, nenumărați au fost detractorii ideii de evoluție, unii în numele domnului, alții sub o așa-zisă firmă științifică. Fixismul, ideea imuabilității speciilor și-a avut adepți nu numai în secolele trecute ; în zilele noastre, de asemenea, această teorie reacționară, antiștiințifică mai este încă susținută. Dar împotriva ei lupta este acum ușoară. O cantitate enormă de fapte s-a adunat, care face posibilă nerecunoașterea existenței evoluției doar pentru acei care refuză să ia cunoștință de ele.

Marea majoritate a oamenilor de știință se pronunță astăzi hotărît în favoarea evoluției. Dar mai sînt și dintre aceia care amestecă religia în știința despre evoluție, golind-o astfel pe aceasta din urmă de sensul ei fundamental, de consecințele ei ultime și anume că nu există nici început, nici sfîrșit al lucrurilor și că, prin urmare, divinitatea nu-și găsește nici un loc în procesul de apariție și transformare a materiei vii. Apare astfel jalnică încercarea lui P. G. Fothergill, care se afirmă catolic, de a ne convinge că în cartea pe care a scris-o despre evoluție, el urmărește să arate „că orice persoană avînd orice formă de credință religioasă este perfect capabilă să scrie și să expună o teorie științifică la un nivel pur fenomenal și evidențial" [2]. Iar expunerea istorică pe care o face Fothergill despre evoluție este, bineînțeles, marcată de concepția lui religioasă despre lume.

Reprezentanții idealismului religios în biologie, neputînd scăpa de presiunea faptelor, sînt obligați să accepte ideea evoluției, preconizînd însă fundamentarea unui evoluționism spiritual, care să înlocuiască pe cel real, al materiei vii. P. Teilhard de Chardin, într-un articol în care îi învață pe profesorii creștini ce să creadă despre transformism, le prescrie mai multe principii, printre care și următorul : „Principiul IV. Să construim utilizînd vederile transformismului științific, un Evoluționism spiritualist mai probabil și mai seducător ca Evoluționismul materialist"[3]. Prin urmare dacă nu putem nimici nenumăratele probe materiale ale evoluției *materiale*, cel puțin să le „folosim" în așa fel încît să se uite că între evoluție și materialism există vreo legătură. Evoluția spiritului este adevărata evoluție numai ea contează, acesta este sensul clar al „principiului IV". Teilhard de Chardin asupra căruia revenim atît de des, nu numai pentru că este un reprezentant tipic al idealismului religios în biologie, dar și pentru că scrierile lui exercită o influență mare în țările capitaliste — ne oferă în

---

[1] Henry M. Morris, *The Bible and modern science*, Chicago, 1951, p. 46—47.

[2] P. G. Fothergill, *Historical aspects of organic evolution*, New York, Philosophical Library, 1953, p. XVI.

[3] P. Teilhard de Chardin, *Œuvres*, vol. 3, *La vision du Passé*, Ed. du Seuil, p. 220.

același timp un exemplu de critică „de la dreapta" a antievoluționismului. Astfel, combătînd ideile antievoluționiste ale fixistului M. Vialleton, el dezvoltă o argumentare temeinică în favoarea transformismului, bazată pe argumente paleontologice și zoologice, dar și acum el introduce artificial spiritul, astfel că argumentarea pro-evoluționistă se transformă într-o apologie a evoluției spirituale însuflețite de dumnezeu. Astfel el consideră că seria metamorfozelor morfologice nu este decît „voalul extern, fațada dezvoltării ..." căci, după cum scrie în alt loc „pentru a anima Evoluția în cursul stadiilor sale inferioare, polul conștient al Lumii (dumnezeu adică — *n. n.*) nu putea acționa firește, decît voalat de Biologie, sub formă impersonală" [1]. Evoluția poate și trebuie deci admisă, din punct de vedere religios, întrucît ea reprezintă sub formă materială dezvoltarea „spiritului creator" care s-a contopit cu lucrurile materiale. Acest mod de „explicare" a evoluției nu aduce nimic nou. Toma d'Aquino susținea și el că formele pure (forma separatae) sînt independente de materie, dar se realizează în materie (forma inhaerentes) trecînd continuu de la formele inferioare de plante și animale, prin sufletul omenesc, în lumea inteligenței pure, a îngerilor, în sfîrșit pînă la forma absolută, la dumnezeu. Prin urmare și Toma d'Aquino susține ideea spiritului care se întruchipează în materie și care determină forme din ce în ce mai înalte de existență. În răstimpul sutelor de ani care despart pe Teilhard de Chardin de Toma d'Aquino, biologia a acumulat nu numai un imens material de fapte, dar a reușit să dea o explicație științifică valabilă evoluției, fără a recurge la cauze transcendente, metafizice, fără a avea nevoie de o forță imanentă care să dirijeze evoluția. Biologia a reușit să transforme conceptul speculativ de evoluție, prezent încă în filozofia materialistă a Greciei antice, într-o teorie fundamentată pe baze de neclintit. Încercările idealiste, clericaliste, de a reînvia teoriile fideiste în problema evoluției, sînt sortite definitiv eșecului.

Dacă încercările de a nega direct evoluția sau de a-i atribui un substrat spiritual, deși încă frecvente, nu se bucură decît în mică măsură de sprijinul majorității oamenilor de știință, în schimb denaturările idealiste în problema factorilor evoluției sînt astăzi la ordinea zilei printre biologii din țările capitaliste. Din momentul în care embriologia, paleontologia, anatomia comparată și alte ramuri ale biologiei au adus dovada concludentă a evoluției ființelor vii s-a ridicat, cu o acuitate rar întîlnită în știință, chestiunea mecanismului, a căilor prin care se realizează procesul evolutiv. Multitudinea răspunsurilor date în această privință denotă interesul mereu viu pe care l-a stîrnit această problemă. Dar, ca în orice problemă crucială a științei, a cărei importanță teoretică depășește cu mult generalizarea unui fapt oarecare, există și în această chestiune două poziții — materialistă și idealistă — antagoniste, ireductibile. Factorii evoluției sînt ei de natură ideală sau materială, pot fi ei cunoscuți prin mijloacele științei sau se află cumva în afara sferei ei de acțiune ? Darwin, în *Originea speciilor* a dat un răspuns materialist acestor întrebări ; expunerea făcută

[1] P. Teilhard de Chardin, *Œuvres*, vol. 1, *Le phénomène humain*, Ed. du Seuil, 1955, p. 325.

de marele naturalist asupra cauzelor evoluției, a mecanismului și factorilor ei determinanți a rămas valabilă, în liniile ei principale, pînă în zilele noastre. Biologii de după Darwin n-au putut să nu țină seama de teoria factorilor evoluției stabilită de acesta; unii dintre ei însă, „corectînd" darwinismul, sub pretextul că Darwin n-a avut mijloacele de investigație de care dispun azi cercetătorii, ajung la concluzii diametral opuse celor lui Darwin, trec în mod direct în tabăra idealismului, slujesc în mod mai mult sau mai puțin fățiș fideismului în biologie. Reprezentanții acestui curent, așa-numiții ultraselecționiști, continuînd linia inaugurată de Weismann în biologie, și anume de a separa în mod metafizic organismul într-o plasmă germinativă continuă și o somă pieritoare, introduc de fapt reprezentările clericale în știință. Acceptarea existenței unor gene imuabile, care ar conține zestrea ereditară, nemodificabilă prin agenții externi, ai speciei, acceptarea existenței mutațiilor absolut întîmplătoare care sînt unicul mod de a trece de la o formă organică la alta, o asemenea concepție despre dezvoltare împinsă pînă la ultimele ei consecințe duce în mod direct la fideism, la introducerea divinității în procesul organic. Cei mai consecvenți și în același timp mai direcți apărători ai geneticii formale nu numai că nu se jenează să recunoască aceasta, dar chiar subliniază că ori se susține posibilitatea modificării organismelor prin influențele mediului extern, ori trebuie să se admită că modificarea organismelor se realizează datorită intervenției divinității. Astfel Hoyle scrie că „dacă noile caractere ce apar în procesul adaptării se formează ca răspuns la schimbarea mediului înconjurător, conservîndu-se ulterior la treceri repetate, aceasta constituie un exemplu de moștenire a caracterelor dobîndite. O asemenea idee care admite posibilitatea unei variabilități intense la unele virusuri sau la diferite specii, contestă posibilitatea mutațiilor. Diferitele specii biologice pot fi clasificate pe baza diferitelor tipuri de nucleoproteide auto-reproducătoare existente în celulă. Dacă însă moleculele acestor nucleoproteide nu sînt modificate, sîntem nevoiți să invocăm « actul creațiunii » pentru a explica existența diferitelor specii"[1]. Prin urmare, ori admitem variabilitatea organismelor datorită acțiunii mediului extern — deci adaptarea organismelor la mediu și moștenirea caracterelor dobîndite — ori trebuie să recurgem la „actul creațiunii" pentru a „explica" modificările organismelor. Nu mai puțin clar se pronunță J. Carles, în cartea sa despre transformism, cu privire la rolul „creatorului" în evoluția organismelor. „Aceste cauze care provoacă schimbarea nu pot ele oare explica progresul? În mîinile lui dumnezeu care guvernează totul în lume, acestea sînt instrumente, cauze secundare, de care el, cauză primară și principală, se servește pentru a acționa. Aceste cauze realizează uneori, în momentul mutațiilor, efecte la care nu păreau pregătite sau de care păreau incapabile; în raport cu ele nu putem vorbi decît despre hazard — sfîntul Toma insistă foarte des asupra acestui punct... Evoluția în întregime se explică printr-o suită de întîmplări fericite, printr-o serie de efecte ale căror cauze suficiente nu le găsim în mediu. Dar aci întîmplările sînt prevăzute de dumnezeu, căci există un providențial anti-hazard, o finalitate care progresează cu un pas

[1] L. Hoyle, *op. cit.*, p. 273.

sigur, printre întîmplările aparente"[1]. După J. Carles deci, postulatul fundamental este acela al împărţirii cauzelor în primară (dumnezeu) şi secundară (diverşii factori ai evoluţiei), cauza primară (dumnezeu) făcînd posibile şi dînd un sens cauzelor secundare.

S-ar putea ridica obiecţia că interpretarea dată de J. Carles îi este proprie numai lui, că în general reprezentanţii geneticii formale nu pomenesc nici un cuvînt despre providenţa divină etc. Într-adevăr, în lucrările de genetică, de expunere a factorilor evoluţiei, nu întîlnim decît arareori concluzii fideiste făţişe ; aceasta însă nu înseamnă decît că autorii respectivi n-au fost consecvenţi pînă la capăt în interpretarea dată, căci prin poziţiile idealiste adoptate se deschide drumul fideismului în biologie. Din punctul de vedere al adepţilor weismannism-morganismului, această explicaţie este singura consecvent logică, căci dacă organismul este împărţit într-o parte veşnică — plasma germinativă — şi alta muritoare — soma, dacă între organism şi mediu nu există o legătură cauzală profundă, dacă nu mediul este acela care determină modificările organismelor, dacă organismul nu răspunde adecvat diferiţilor agenţi externi, cum se poate ca mutaţiile pur întîmplătoare să fi făcut posibilă trecerea de la formele inferioare la cele superioare din seria vegetală şi animală ? Astfel prezentate aceste „efecte fericite" — mutaţiile — sînt evident, în ultimă instanţă, fie că susţinătorii acestei teorii o recunosc sau nu, rezultatul providenţial al intervenţiei unei forţe supranaturale, a lui dumnezeu. Miciurinismul nu neagă întîmplarea în natură, nu ignoră variaţiile întîmplătoare, bruşte sau treptate, care se produc pe baza diferitelor influenţe ale mediului ce acţionează asupra unor specii şi organisme cu ereditate constituită mai mult sau mai puţin diferit din punct de vedere istoric. Miciurinismul se ridică însă hotărît împotriva absolutizării întîmplării, a negării necesităţii, a ignorării împletirii dialectice a întîmplării şi necesităţii în natură, el critică aspru orice tentative de a explica procesul evoluţiei, al complicării din ce în ce mai mari a structurii şi funcţiilor organismului, exclusiv prin întîmplare.

Biologia miciurinistă a documentat multilateral, atît teoretic cît şi pe baza întregii practici agricole socialiste, ideea fundamentală a legităţii şi determinismului fenomenelor şi proceselor din natură. Biologia miciurinistă a scos în evidenţă factorii reali ai evoluţiei lumii organice, descoperindu-i nu în vreo ipotetică genă imuabilă*, cu proprietăţi mai mult sau mai puţin supranaturale, ci în interacţiunea profundă dintre organism şi mediul înconjurător, în plasticitatea metabolismului fiinţelor vii, în capacitatea de adaptare a acestora, care devine din ce în ce mai fină pe măsură ce se trece din regnul vegetal la cel animal şi de la animalele înzestrate cu un aparat nervos rudimentar la cele cu o activitate nervoasă superioară, bazată pe dezvoltarea maximă a sistemului nervos central şi în special a

[1] J. Carles, *Le transformisme*, Paris, 1952, p. 95.

* Trebuie remarcat însă că pe măsura acumulării de date privind structura biochimică şi fiziologia nucleului celulei, tot mai mulţi geneticieni părăsesc ideea despre o genă neschimbătoare, lipsită de metabolism, care s-ar transmite fără modificări din generaţie în generaţie. Acest punct de vedere nu este însă unanim acceptat, foarte mulţi geneticieni menţinîndu-se pe vechile poziţii.

scoarței emisferelor cerebrale. Unica posibilitate de a izgoni fideismul din biologie este ca oamenii de știință să se situeze pe poziții strict materialiste, să recunoască unitatea organismului viu, interdependența dintre organism și mediu, rolul selecției naturale în evoluția organismelor, cu alte cuvinte să se situeze pe pozițiile principiale ale biologiei materialiste miciuriniste.

DUALISM ȘI MISTICISM

Am urmărit pînă aici cum s-au strecurat interpretările fideiste în problema originii vieții, a originii omului, în problema evoluției și a factorilor ei și am văzut că specific pentru această interpretare este deplasarea centrului de greutate de la fenomene materiale, observabile, cognoscibile spre forțe imateriale, divine, incognoscibile, care ar dirija și ar sta la baza acelora. Cum rezolvă însă adepții, mai mult sau mai puțin fățiși ai fideismului, problema raportului corp-suflet, materie-conștiință ? Și aici găsim răspunsuri aparent variate, de la afirmarea categorică a originii divine a sufletului pînă la separarea metafizică, dualistă a corpului de conștiință, ca două fenomene independente, paralele, sau la susținerea vitalismului după care „sufletul" (indiferent de denumirea care i se dă) este propriu întregii materii vii ca un principiu de bază al ei, care o potențează. Julian Huxley, în articolul *Religia și știința*, situîndu-se pe poziția concilierii științei și religiei întrucît „expresia « dumnezeu » are un sens științific important" [1], constată că filozofia naturii în secolul XIX era materialistă, dar că ea nu satisfăcea pe oamenii care aveau sentimentul că spiritul nu este un simplu „epifenomen" descris de știință. După Huxley, spiritul este propriu întregii materii vii și întrucît materia vie derivă din cea nevie, înseamnă că „întreaga materie e asociată la ceva care răspunde aceleiași descrieri generale ca spiritul la animalele superioare" [2]. Ce reprezintă însă spiritul care însuflețește materia în întregimea ei, altceva decît divinitatea ? Spiritul, de natură divină, integrat materiei pe toate treptele complicării ei, iată baza pe care încearcă Huxley să integreze, de fapt, știința în religie. P. Teilhard de Chardin, consecvent modului teologizant de interpretare a fenomenelor, face o „concesie" părerii comune după care „odată cu începuturile vieții organizate, adică cu apariția Celulei « începe » viața psihică în Lume" [3]. De fapt, el admite o origine mult mai veche, în fond primordială a conștiinței în materie. Saltul care duce la „trezirea celulară" reprezintă numai o mutație psihică, o creștere a „stării sintetice a materiei", deci corelativ o creștere a conștiinței pentru mediul sintetizat. Nu este greu de descifrat sub „starea sintetică" a materiei și „trezirea celulară", ideea foarte veche, dar pentru asta nu mai puțin lipsită de orice sens și fundament științific, a divinității care a creat și însuflețit materia. E. D. Mascall desfășoară în cartea *Teologia creștină și științele naturii*, apărută în 1956, principii mai „moderne" ; el folosește, concomitent

[1] J. Huxley, *Essais d'un biologiste*, p. 229, Paris, Stock, 1946.
[2] *Ibidem*, p. 234.
[3] P. Teilhard de Chardin, *Œuvres*, vol. I. *Le Phénomène humain*, 1955, Ed. du Seuil, p. 90.

cu reprezentările religioase, noile noțiuni științifice și consideră că spiritul nu poate fi atribuit materiei fără viață. „Cînd a fost atinsă treapta respectivă a structurii fizice în procesul de evoluție (de pildă cînd polimerii care se reproduc de la sine au fost cuprinși într-un înveliș semi-permeabil) atunci dumnezeu a creat și subiectul spiritual corespunzător, adăogîndu-l complexului fizic" [1]. Revenirea permanentă la un creator — în speță la dumnezeul creștin — iată ce este caracteristic tuturor acestor explicații. Dar știința nu numai că nu are nevoie de explicații spiritualiste pentru a înțelege fenomenele naturale, dar ea le respinge și le combate cu hotărîre.

Lenin, bazat pe cuceririle științelor naturii, a arătat că reflectarea (însușirea înrudită cu senzația) este proprie întregii materii și că ea capătă forme din ce în ce mai complicate, pe măsură ce organizarea acesteia crește în complexitate, trecînd de la anorganic la organic. Datele cele mai noi ale biologiei și fiziologiei confirmă pe deplin teza leninistă asupra reflectării mediului extern de către corpurile materiale și această reflectare ia forme specifice conform modului de structurare a materiei : altfel reflectă materia nevie, alte reacții are materia vie. Aici nu este nicidecum vorba de o însușire „spirituală", de origine „divină", ci de capacitatea întregii naturi de a reacționa într-un mod specific conform cu organizarea ei, față de orice modificare[2]. Bineînțeles că o dată cu apariția vieții (și nu a „celulei" lui T.de Chardin, prin care acesta recunoaște ideea unei celule inițiale primordiale creată de o forță transcendentă, care i-a transmis însușirea „psihicului") capacitatea de reflectare s-a complicat în mod corespunzător, iar începînd cu apariția sistemului nervos la animale s-a trecut pe o treaptă calitativ nouă, posibilitatea de reflectare concentrîndu-se în sistemul nervos, perfecționîndu-se și dezvoltîndu-se în mod treptat pe măsura dezvoltării și perfecționării acestuia. De la o iritabilitate generalizată proprie celulei s-a trecut în filogeneză la o excitabilitate din ce în ce mai specifică, pînă s-a ajuns la activitatea nervoasă superioară caracteristică mamiferelor superioare și omului. Opera marelui fiziolog I. P. Pavlov a avut meritul de a fi fundamentat în mod teoretic și experimental învățătura despre activitatea nervoasă superioară și de a fi izgonit astfel în mod definitiv din fiziologie și psihologie elucubrațiile despre un „suflet imaterial" care ar dirija acțiunile și gîndurile oamenilor. Ultimul refugiu al fideiștilor „sufletul omenesc" — a fost și el zdrobit datorită învățăturii pavloviste, care a demonstrat în mod clar și convingător — prin metoda reflexelor condiționate — că activitatea nervoasă superioară este rezultatul activității emisferelor cerebrale. I. P. Pavlov a arătat inutilitatea vehiculării noțiunii de „suflet", noțiune care nu ne ajută cu nimic să pătrundem mai adînc în înțelegerea mecanismului reflectării lumii înconjurătoare de către om. „Pentru omul de știință — spunea I. P. Pavlov încă în 1903 — sufletul ca principiu naturalist nu numai că nu este necesar, dar s-ar

---

[1] E. D. Mascall, *Christian Theology and natural science*, Longmans, London, 1956, citat după V. Hollitscher, *Antievoluționismul în filozofia burgheză contemporană*, în *Voprosî filosofii*, nr. 8/1958.

[2] Vezi și articolul lui O. V. Lapșin, *Teoria materialistă a reflectării și învățătura despre dezvoltarea materiei vii*, în *Voprosî filosofii*, nr. 4/1958.

repercuta chiar în mod vătămător asupra activității sale, limitînd în mod inutil îndrăzneala și adîncimea analizei sale" [1].

*

Scurta analiză a pozițiilor fideiste în principalele probleme ale biologiei, făcută mai sus, impune totodată și anumite concluzii. Principala concluzie care se reliefează este aceea a justeței tezei marxiste după care în problemele teoretice ale științelor naturii se continuă lupta de clasă sub forma luptei ideologice, nu mai puțin înverșunată între materialism și idealism. În timp ce rezultatele obținute în mod experimental de oamenii de știință, indiferent de poziția lor de clasă, de ideologia lor, sînt valabile în măsura în care au fost confirmate de practică, concluziile teoretice, filozofice poartă amprenta profundă a concepției despre lume, a poziției de clasă a cercetătorului respectiv. În felul acesta se explică cum anumiți naturaliști, oameni de laborator sau de teren, scrupuloși la maximum în executarea experiențelor lor, ajung să dea interpretări idealiste și chiar fideiste rezultatelor obținute de ei. Astfel, între experiment și interpretarea lui se cască un gol, se produce o ruptură care are drept rezultat final, de multe ori, chiar denaturarea experimentului. În societatea capitalistă, omul de știință este și el intoxicat de ideologia imperialismului și, conștient sau nu, atunci cînd nu se situează *consecvent* pe poziții materialiste, el devine purtătorul ideilor reacționare, al idealismului și fideismului. Cele cîteva exemple de fideism în biologie, date mai sus, care ar putea fi înmulțite, sînt revelatoare pentru această situație. Astăzi, cînd ofensiva ideologică a imperialismului este mai puternică ca oricînd, omul de știință, materialist spontan, nu poate rezista pînă la capăt influențelor ideologiei dominante din societate. De aceea este necesar ca oamenii de știință să adopte *conștient* materialismul ca filozofie a lor, dar nu vechiul materialism metafizic, acum absolut insuficient, ci materialismul dialectic, singura concepție despre lume consecvent științifică. Lenin în celebrul său articol *Despre însemnătatea materialismului militant*, a subliniat cu tărie că materialismul trebuie să devină militant, ceea ce pentru materialiști echivalează cu însușirea materialismului dialectic. Fără îndeplinirea acestei condiții, remarcă Lenin, naturaliștii se găsesc dezarmați și neputincioși în concluziile lor filozofice „... Fără o temeinică fundamentare filozofică nici un fel de știință a naturii, nici un fel de materialism nu va putea susține lupta împotriva asaltului ideilor burgheze și a restabilirii concepției burgheze despre lume. Pentru a susține această luptă și a o duce cu deplin succes la bun sfîrșit, naturalistul trebuie să fie un materialist modern, un adept conștient al materialismului reprezentat de Marx adică un materialist-dialectician" [2]. Profeticele cuvinte ale lui Lenin au fost pe deplin confirmate de marile succese ale științelor naturii în Uniunea Sovietică, unde naturaliștii se bazează pe filozofia materialismului dialectic. Biologia miciurinistă, fiziologia pavlovistă, ridicate pe fundamentul de neclintit al materialismului dialectic, reprezintă unica

[1] I. P. Pavlov, *Opere alese*, vol. II, Ed. Academiei R.P.R., 1951, p. 21.
[2] V. I. Lenin, *Despre religie*, E.S.P.L.P., 1956, p. 72.

cale justă de dezvoltare a biologiei, unica poziţie de pe care pot fi combătute cu succes şi pînă la capăt interpretările idealiste şi fideiste în biologie.

КРИТИКА ФИДЕИЗМА В СОВРЕМЕННОЙ БИОЛОГИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В настоящее время в биологии, в области интерпретации теоретических заключений ведется упорная борьба между материализмом и идеализмом. Идеологическое наступление империализма проявляется в фальсификации в идеалистическом духе результатов, полученных в науке о живой природе, в их фидеистическом, поповском искажении, являющемся его крайним выражением. В то время как Д. Гексли и другие настаивают на необходимости примирения науки и религии, другие фидеиствующие биологи открыто вводят религиозные объяснения в истолкование некоторых основных вопросов биологии.

Так, в проблеме происхождения жизни некоторые фидеисты продолжают без стеснения поддерживать старые креационистские идеи в их библейской форме (Проф. Рюшкампф и Л. Хойль), в то время как другие (Т. де Шарден) маскируют их современной фразеологией. Всем этим разглагольствованиям был нанесен сокрушительный удар на Международном симпозиуме в Москве (1957), всесторонне обсудившем и выяснившем ряд существенных фактов, касающихся данного вопроса, и доказавшем еще раз необоснованность религиозной точки зрения на происхождение жизни.

Не менее реакционны фидеистические попытки исказить проблему происхождения человека. Не будучи в состоянии игнорировать убедительные доказательства происхождения человека от исчезнувшей ветви антропоидов, формы и причины, сделавшие возможным скачок в человеческое состояние, фидеисты делают упор на человеческую „душу", являющуюся якобы непосредственным творением божества, и пытаются таким образом доказать божественное происхождение человека. Но эти уловки напрасны, ученые-биологи придерживаются только фактов и не принимают сверхъестественных объяснений.

Так же, как и в вопросе происхождения человека, в вопросе эволюции фидеисты пытаются подменить материальный фактор духовным, материальную эволюцию духовной (Т. де Шарден). Но поскольку этот тезис пользуется весьма малой поддержкой большинства ученых, клерикалы пытаются протащить свои идеи в проблемы путей эволюции, ее сокровенного механизма, выдумывая бога, руководящего мутациями, ответственного за все биологическое развитие (Ж. Карл). Впрочем, это является также логическим заключением, вытекающим из обобщений ультраселекционистских генетиков, даже если они и избегают явно это признать.

Наконец, в вопросе отношения материи и сознания в первую очередь всесторонне развертываются различные варианты идеализма и поповщины. Ж. Гексли утверждает, что дух есть свойство всей живой материи, Т. де Шарден — что появление психической жизни совпадает с появлением первой клетки, а Е. Д. Маскалл считает, что божество внедрило сознание в материю в момент, когда последняя достигла известной ступени организации.

Всем этим фальсификациям научной истины нанесли смертельный удар мичуринская биология и павловская физиология, основанные на диалектическом материализме, установившие научные основы понимания живой природы.

CRITIQUE DU FIDÉISME DANS LA BIOLOGIE CONTEMPORAINE

RÉSUMÉ

En biologie, dans le domaine de l'interprétation, dans celui des conclusions théoriques, une lutte acerbe se poursuit actuellement entre le matérialisme et l'idéalisme. L'offensive idéologique de l'impérialisme se manifeste par une falsification, dans le sens idéaliste, des résultats obtenus par les recherches dans le domaine de la nature vivante ; la dénaturation fidéiste, cléricaliste, de ces résultats, en est l'expression extrême. Tandis que certains auteurs, parmi lesquels J. Huxley, insistent sur la nécessité de concilier science et religion, d'autres biologistes, à tendances fidéistes, introduisent ouvertement des explications religieuses dans l'interprétation des problèmes fondamentaux de la biologie.

Ainsi, en ce qui concerne le problème de l'origine de la vie, certains fidéistes continuent de soutenir, sans réserve aucune, les vieilles idées créationnistes, sous leur forme biblique (Rüschkampf, L. H yle), tandis que d'autres (T. de Chardin) les présentent sous le masque d'une phraséologie moderne. Une réplique convaincante a été donnée à toutes ces élucubrations par le symposium international, qui a eu lieu à Moscou en 1957, consacré à l'apparition de la vie sur la terre ; des discussions amples et documentées ont permis d'élucider une série de faits essentiels à ce sujet et ont prouvé, une fois de plus, le manque de fondement de la thèse créationniste sur l'origine de la vie.

Tout aussi réactionnaires sont les tentatives fidéistes qui visent à dénaturer la question de l'origine de l'homme. Ne pouvant se permettre d'ignorer les preuves convaincantes démontrant que l'homme descend d'une branche disparue des anthropoïdes, ou de négliger les facteurs qui ont rendu possible le bond vers la condition humaine, les fidéistes mettent l'accent sur l'«âme » humaine, qui serait la création directe de la divinité, et prouverait l'origine divine de l'homme. Mais tous ces subterfuges demeurent stériles, les savants biologistes s'en tiennent aux faits et n'acceptent pas les explications surnaturelles.

De même que le problème de l'origine de l'homme, les fidéistes veulent résoudre celui de l'évolution en substituant le facteur spirituel au facteur matériel, l'évolution spirituelle à celle de la matière (T. de Chardin). Mais, comme cette thèse est rejetée par la plupart des savants, les cléricalistes cherchent à infiltrer leurs idées dans la discussion du problème des modalités d'évolution, de son mécanisme intime, imaginant un dieu qui dirigerait les mutations et qui serait responsable de tous les progrès biologiques (J. Carles). Cette conclusion est d'ailleurs celle qui découle logiquement des généralisations faites par les généticiens ultra-sélectionnistes, même s'ils ne le reconnaissent pas ouvertement.

Enfin, dans le problème du rapport entre la matière et la conscience, les diverses variantes de l'idéalisme, et en premier lieu le fidéisme, se déploient pleinement. J. Huxley affirme que l'esprit est propre à toute la matière vivante ; T. de Chardin fait coïncider l'apparition de la vie psychique avec celle de la première cellule, tandis que E. D. Mascall considère que la conscience a été introduite dans la matière par la divinité au moment où celle-là fut arrivée à un niveau donné d'organisation.

Un coup de grâce a été donné à toutes ces falsifications de la vérité scientifique par la biologie mitchourinienne et la physiologie pavlovienne qui, fondées sur le matérialisme dialectique, ont posé les bases scientifiques de l'explication de la nature vivante.

CRITICA UNOR CONCEPȚII IDEALISTE DESPRE STRUCTURILE LOGICE

DE

DAN BĂDĂRĂU

Paginile care urmează nu-și propun să supună unei critici de ansamblu logica matematică modernă care a avut și va avea încă în viitor meritul de a îmbogăți în chip netăgăduit cunoștințele ce le putem dobîndi cu privire la unele structuri care depășesc domeniul logicii clasice aristotelice, datorită în mare parte unei capacități sporite de a simboliza operațiile de gîndire și de a le conferi astfel o mai mare exactitate și precizie. Nu se cuvine totuși ca, bizuindu-se pe marile ei cuceriri, logica nouă să subaprecieze strălucitul model de analiză logică pe care ni-l oferă logica formală clasică, moștenire a realismului aristotelic, și nu i se poate îngădui să reia lucrurile de la început, atunci cînd logica clasică îi dă un sprijin suficient. Cercetătorii obișnuiți să lucreze în lumina materialismului dialectic știu să prețuiască atît logica realistă aristotelică cît și formalismul logic al modernilor și să acorde fiecăruia ceea ce-i revine[1]. Dar ei mai știu că unii autori moderni din țările capitaliste, adoptînd pozițiile semantismului neopozitivist, folosesc aparatul logicii matematice pentru a denatura problemele logicii într-un spirit idealist, neștiințific [2]. Țelul studiului de față este de a dovedi în mod ilustrativ că logica clasică este capabilă să rezolve probleme fundamentale pe care logica modernă le socoate de resortul său exclusiv și că soluțiile clasice poartă asupra formalului dar și a materialului, în conformitate cu spiritul aristotelic, astfel că, spre deosebire de logica simbolică modernă, logica formală propriu-zisă își evită pericolul unei alunecări înspre formalismul pur.

*

[1] Cf. acad. Ath. Joja, *Ce e logica?* în *Contemporanul* din 9 mai 1958. A se vedea și acad. Ath. Joja, *Marx și logica modernă* în *Contemporanul* din 21 martie 1958.

[2] D. P. Gorski, *Denaturarea neopozitivistă a problemelor logicii* în *Idealismul subiectiv contemporan*, traducere din limba rusă, Ed. științifică, 1958.

Logicienii aristotelicieni au înțeles că într-o judecată afirmativă de tipul „S este P" predicatul este luat într-o parte a sferei sale (precum, într-o judecată negativă „S nu este P", predicatul apare în întreaga-i sferă). Propoziția *oamenii sînt muritori* înseamnă : *oamenii sînt unii muritori* (în vreme ce *oamenii nu sînt eterni* înseamnă : *oamenii nu sînt nici un etern*). Această proprietate a propozițiilor, scolasticii au enunțat-o spunînd că, în orice afirmativă, *supoziția predicatului este particulară* (*supponit particulariter*) pe cînd, în orice negativă, *supoziția predicatului este universală* (*supponit universaliter*) [1]. Atîta ne este îndeajuns ca să știm că, în regulă generală, o propoziție de tipul „S este P" nu exprimă o identitate între subiect și predicat pe care am reprezenta-o prin semnul ≡ [2].

Totuși, aristotelicienii au înțeles perfect de bine că unele propoziții universale afirmative sînt convertibile; dar că convertibilitatea nu este recunoscută valabilă decît de pe urma examenului materiei propoziției, adică a conținutului. Cu alte cuvinte, ei au văzut că, în unele propoziții universale afirmative, sfera subiectului coincide cu cea a predicatului. Astfel este cazul cu *toți oamenii sînt animale cu rațiune*. Dacă consultăm materia (adică conținutul) acestei propoziții, ne putem da seama că este echivalentă cu *toți oamenii sînt toate animalele cu rațiune*. Regula care se impune în asemenea cazuri este următoarea [3] : un predicat este afirmat universal despre un subiect, dacă putem verifica, cercetînd conținutul, că ne aflăm în prezența unei judecăți exclusive. Și știm că o propoz ție exclusivă este o propoziție compusă, în sensul că este reducerea a două propoziții care trebuie să fie adevărate, una și cealaltă. *Singur omul este un animal cu rațiune*, propoziție exclusivă, se stabilește într-adevăr pe baza a două propoziții și anume : *orice om este un animal cu rațiune* și, pe de altă parte, *orice animal cu rațiune este om*. Dacă constatăm, pe baza unei verificări a conținutului, că această a doua propoziție este adevărată și am acordat în mod prealabil că și prima este adevărată, vom putea pretinde că exclusiva este adevărată. Într-un astfel de caz, subiectului universal al unei judecăți afirmative îi corespunde un predicat tot universal, adică un predicat luat în sfera sa întreagă și nu — ca în cazul general al propozițiilor universale afirmative — un predicat luat într-o parte a sferei sale.

Un logician nu trebuie însă să se limiteze la considerația unor elemente care variază de la caz la caz ; el caută să găsească o regulă clară de discernare. Iată de ce sîntem conduși să ne întrebăm dacă nu cumva există un criteriu formal în baza căruia să distingem propozițiile universale

---

[1] Aristotel el însuși dovedește în *Despre Interpretare*, 7,17, b, 12—16 (Cf. trad. rom. în Ed. științifică, 1957, p. 217) că are o intuiție justă a acestei chestiuni, intuiție care capătă deja amploare la comentatorii săi timpurii, spre ex. la Ammonius, Boetius, Albert cel Mare, dar mai cu seamă, la Thomas Aquinatus în comentariul său la tratatul citat I, c. II, lectio 10, nr. 23 și 24.

[2] Trebuie precizat că acest semn poate uneori să vizeze și o echivalență.

[3] O găsim deja schițată la Levi Ben Gerson, filozof evreu din secolul al XIV-lea : „Ceea ce face că nu alăturăm în mod obișnuit predicatului nota cantitativă este că întîmpinăm două *questia* în același timp : anume predicatul este afirmat despre subiect, și este negat despre orice alt lucru". Nu este destul să avem „S este P" ; mai trebuie să obținem „Nici un non-S nu este P".

afirmative în care predicatul este luat în sfera sa întreagă de propozițiile de același fel în care predicatul nu este luat decît într-o parte a sferei. Este ceea ce voim să examinăm acum.

Dacă privim o judecată în extensiune, vedem că oficiul ei este de a introduce subiectul în predicat ca o specie într-un gen; *omul este muritor* trebuie considerat, din acest unghi, ca un enunț datorită căruia *omul* este clasat printre *muritori*. Genul avînd o sferă mai largă decît specia, dat fiind că cuprinde mai multe specii altele decît cea indicată, a însuma o specie într-un gen căruia îi este subordonată înseamnă a însuma întreaga ei sferă într-o parte a sferei acestuia. Dacă însă interpretăm judecata în comprehensiune, reiese că enunțul nostru îi acordă subiectului însușirea predicatului ca un caracter care determină subiectul; cînd zic *omul este muritor* înseamnă că atribui *omului* însușirea de a fi *muritor*, că determin prin nota *muritor* conceptul de *om*. Ambele interpretări, cea extensivistă cît și cea comprehensivistă, sînt socotite de majoritatea logicienilor ca la fel de legitime; se recunoaște, în această privință, că comprehensiunea unui concept oarecare se exprimă prin definiție, iar extensiunea prin clasificare.

Dar nu toate notele unui concept sînt cu adevărat definitorii; și, ca atare, nici toate judecățile care atribuie o notă unui concept nu sînt cu adevărat definitorii. Judecata *omul este înalt* nu-l definește pe *om*, deoarece caracterul de *înalt* îi convine numai în chip întîmplător. Se precizează deci, cu Aristotel, că orice definiție se face pe baza unor însușiri esențiale ale subiectului, că ea trebuie să indice quidditatea (esența) noțiunii din subiect. Aristotel ne ajută să mergem încă mai departe. În *Topicele* sale el ne explică cum efortul „dialecticianului" se poate îndrepta spre o stabilire sau, dimpotrivă, spre o răsturnare a definiției și ne indică anumite reguli pentru aceste două operațiuni. Importante pentru noi sînt regulile operației din urmă[1]. Problema este de a ști dacă un atribut anumit convine sau nu unui subiect dat; ne aflăm în fața a două ipoteze: într-o primă ipoteză conversiunea este posibilă, ceea ce înseamnă că sfera totală a atributului este cel mult egală cu sfera totală a subiectului; de unde rezultă că această ipoteză, la rîndul ei, ne deschide două posibilități: sau atributul exprimă *în mod exact* quidditatea subiectului și atunci îl definește pe acesta; sau exprimă ceva care nu merge pînă la esență, constituind numai un propriu sau un accident, cu o sferă inferioară; astfel *oamenii sînt raționali* ne dă prin conversiune *raționalii sînt oameni* în care sferele se suprapun în mod exact (*tot ce este om are rațiune; tot ce are rațiune este om*); caracterul *rațional* îl va defini pe *om*; dacă însă formez: *oamenii sînt știutori de carte*, conversiunea este iarăși posibilă și îmi dă *știutorii de carte sînt oameni*, dar sferele nu se mai acoperă exact (căci nu toți oamenii sînt știutori de carte, dar numai oamenii pot învăța a citi dintre toate ființele); caracterul *știutor de carte* nu-l va defini pe *om* și nu va intra în esența noțiunii de *om*, ci va fi numai, după terminologia aristotelică, un *propriu* al *omului*[2]. Trecem acum la cea de-a doua ipoteză, cea în care

[1] Cf. *Top.*, I, 4; 5, 102 a, 18—30; 8; II—VII, *passim*.

[2] Teoria *propriului* are, în realitate, un aspect complex care se accentuează încă mai mult la Porfirus, în *Isagoga*. În linii generale se poate spune că, pentru Aristotel, propriul

conversiunea totală este imposibilă, sfera totală a atributului fiind mai mare decît sfera totală a subiectului; aici deosebim iarăşi două cazuri: sau atributul este un element al esenţei şi reprezintă atunci *genul*[1]; sau nu aparţine esenţei şi este un *accident*.

Reţinem din toate aceste date că esenţa care ne dă definiţia unui subiect se reciprochează exact cu acesta într-o propoziţie, iar că genul nu se reciprochează. Ceea ce implică desigur că judecăţile care definesc, şi pe care le putem denumi *judecăţi definitorii*, se pot scrie sub forma comună „S este P" dar, totodată, sub forma „S≡P", şi că această echivalenţă este o proprietate a lor de bază. Ele sînt, într-un cuvînt, dacă le formulăm ca propoziţii universale afirmative, acele judecăţi pe care căutăm de la început să le fixăm, al căror predicat poate fi considerat ca luat universal.

Cum se face însă definiţia unei noţiuni? Logica formală ne învaţă că definiţia poartă asupra speciei şi că constă dintr-o enunţare a genului proxim în unire cu diferenţa specifică[2]. Astfel *omul* este definit, de bună seamă, ca un *animal*, şi, într-adevăr, *animal* este genul „omului", dar, în mod complet, ca un *animal raţional*, iar *raţiunea* este diferenţa specifică ce îi convine. Aşadar, genul deţine un rol important în definiţie, constituind baza primă a ei[3]; dar un loc tot atît de însemnat îi revine diferenţei specifice care, tocmai în calitatea ei de diferenţă, învăluie genul şi fixează limita în care urmează să fie considerat pentru a determina specia în cauză. Genul are, desigur, o sferă mai mare decît speciile ce-i sînt subordonate direct; dar limitarea sa în definiţie îi restrînge sfera la acea a noţiunii subiect a definiţiei. Din aceste motive, o judecată universală afirmativă ca:

Omul este animal

trebuie înţeleasă ca o judecată în care predicatul *animal* este presupus particular, în vreme ce o judecată universală afirmativă ca:

Omul este un animal raţional

este o judecată în care putem considera predicatul *animal raţional* ca fiind luat universal[4].

Folosind în mod corect şi consecvent metoda analitică aristotelică putem, după cum se vede, să ajungem la anumite rezultate care, chiar dacă nu sînt în mod expres formulate în logica clasică, nu sînt altceva decît

---

este un caracter, sau un grup de caractere, care, fără a intra în esenţă, este de natură să aparţină oricărei fiinţe dintr-o specie şi numai unor fiinţe făcînd parte din acea specie; fie că aceste fiinţe individuale rămîn indeterminate (astfel este un *propriu* al omului de a fi ştiutor de carte), fie că toţi indivizii speciei oferă acest caracter, dar la un timp dat (este propriu omului de a înălbi la bătrîneţe).

[1] Neglijăm aserţiunea din *Topice*, corectată în *Metaf.*, Z, 12, după care atributul avînd o sferă mai mare decît definitul ar putea fi şi diferenţa specifică.

[2] Cf. în special *Metaf.*, Z, 12, 1037 b, 29 şi urm. A se vedea şi Zeller, *Die Philosophie der Griechen*, II, p. 206, n. 1.

[3] *Top.*, VI, 5, 142 b, 27.

[4] Dacă mai sus am întrebuinţat formulări ca *oamenii sînt raţionali*, am făcut-o numai cu titlul provizor, şi am subînţeles genul, conformîndu-ne unui uz comun pe care, după cum se vede acum, sîntem departe de a-l recomanda ca perfect riguros.

consecințe, corolare ușor de degajat și aplicații diverse care constituie o dovadă a bogăției inepuizabile a logicii formale clasice și a fecundității metodei aristotelice rămase vii pînă astăzi. Fără a ieși din logica clasică, ci lucrînd în prelungirea ei, ne-a fost posibil în cele de mai sus să izolăm și să caracterizăm ceea ce am denumit o *propoziție definitorie*; sub forma lor afirmativ universală, astfel de propoziții au proprietatea de a alinia un subiect și un predicat care sînt echivalente între ele; sau, ceea ce este același lucru, în astfel de propoziții, predicatul este luat universal.

Dacă am crezut că toate aceste lucruri merită să fie notate este fiindcă la unii logicieni din timpurile noastre există tendința de a renega logica formală clasică sub cuvînt că aceasta este străină de unele probleme importante pe care, neștiind să le pună clar, știe cu atît mai puțin să le rezolve. Logica modernă a izvorît din nevoile proprii dezvoltării matematicilor, din dorința de a reduce relațiile complexe ale matematicilor la expresii operaționale simple, de a subordona structurile matematice unor fundamente logice generale. În acest fel s-a născut teoria mulțimilor, legată în mod esențial de structura și folosirea calculului logic care oglindește, la rîndul său, cele mai generale conexiuni dintre diversele laturi ale obiectelor cu cel mai diferit conținut concret și constituie un sistem de axiome formalizate și de reguli formale de deducție.

Dar matematicile nu puteau să aibă o logică străină de logica omenească în genere, precum nici biologia, sau pedagogia sau oricare altă știință mai mult sau mai puțin specială. Dacă se constată deci că ele nu întîlnesc în logica clasică pe care o au ca moștenire a trecutului și care le stă la dispoziție un reazim suficient în ce privește principiile de bază și mijloacele de analiză, înseamnă că logica formală clasică nu este bine constituită, că ea trebuie completată acolo unde o descoperim *mută*, și reformată, remaniată, revizuită ori de cîte ori se dovedește netemeinică.

Unii logicieni moderni au crezut însă că este mai simplu s-o ia de la început și să rupă complet cu logica aristotelică, aplicînd preceptul că e mai practic și mai economic să-ți faci o casă nouă decît să cîrpești pe cea veche. Făcînd abstracție de logica veche, se putea pretinde că logica matematică se va construi mai liber și după o sistematică directă și simplă, evitînd mozaicurile. Da, dar procedînd în acest fel, logica nouă merge la riscul ca, în multe sectoare, și cu prețul unor sforțări uriașe, să reinventeze mașina cu aburi. Trebuie să luăm aminte, într-adevăr, că logica formală clasică oglindește obiceiurile de gîndire ale unei omeniri vechi de mii de ani și că nu putem să nu privim dezvoltarea ei în legătură cu dezvoltarea pe diferite trepte ale științelor, în trecutul îndepărtat ca și în cel mai apropiat, între care științe se află în primul rînd matematica. Putem oare pretinde că matematica secolului al XX-lea rupe în mod radical cu matematica care s-a dezvoltat mai de mult, de la vechii greci și pînă aproape de vremurile noastre, în raporturi strînse cu logica aristotelică? O asemenea pretenție ar fi absurdă. De bună seamă, au apărut într-e timp geometriile neeuclidiene care au revoluționat însăși concepția despre științele matematice și despre știință în genere, iar algebra a îmbrăcat și ea o formă generalizantă reprezentînd o combinație și o asociație de simboluri, după reguli logice care nu privesc numai mărimile, ci tind să

guverneze toate ordinele de relații. Acestea toate au dus la o statornicire a studiilor și cercetărilor la un nivel de adîncire pe care logica veche nu a fost construită să-l atingă și justifică o suspiciune de ordin general cu atît mai legitimă cu cît logica veche nu numai că apare ca prezentînd lipsuri și ca manifestînd o vădită incapacitate de a ține pasul, dar se mai vede că aparatura ei este dominată de principii, cum este acel al terțiului exclus, care pot fi puse în discuție.

Matematicile secolelor trecute și matematicile timpurilor noastre, pe de o parte, ca și logica veche și logica nouă, pe de alta, au însă baze comune multiple firești care se pot verifica faptic. Analiza aristotelică dovedește o valabilitate și o eficacitate care nu autorizează înlăturarea ei; ea are darul, mai presus de toate, să mențină o poziție statornică și să evite devieri grave și denaturări în sensul idealist, neopozitivist. La unii autori moderni, dezlipirea de logica formală clasică se face forțat în scopul tocmai al unor asemenea devieri. Cercetările noastre de față își propun să demascheze o astfel de tentativă prin examinarea faptică a unui caz în care „Cercul de la Viena" își ia o întreagă libertate de acțiune pe baza lucrărilor logicianului semantic Ludwig Wittgenstein care dezavuează logica clasică, declarînd că aceasta nu-i este de nici un folos la stabilirea unor structuri logice fundamentale, acestea avînd nevoie, pentru a se afirma, de un limbaj mai precis și mai comod decît limba curentă cu care lucrează logica veche. Pentru a pune în lumină carența totală a acestei logici, Wittgenstein deosebește [1] trei structuri ce pot fi reprezentate prin exemple deosebite :

a. Toate mamiferele sînt animale
b. Toate rumegătoarele sînt animale cu stomac compus
c. Platon este un filozof idealist

Or, ne asigură autorul, cuvîntul *sînt* (respectiv *este*) are în aceste trei exemple funcții deosebite pe care limbajul comun le confundă. În propoziția *a*, *sînt* exprimă relația de convenință a unei note la un obiect. În propoziția *b*, același cuvînt exprimă relația de identitate, de echivalență între sfera noțiunii subiectului și sfera noțiunii predicatului, în sensul că sfera rumegătoarelor și sfera animalelor cu stomac compus coincid. În fine, în propoziția *c*, *este* exprimă apartenența unui element la o clasă. Astfel că, în ult mă instanță, Wittgenstein reia și ne recomandă notațiile următoare care satisfac condiției de a deosebi în cele trei cazuri de mai sus funcția termenului copulativ :

a) $s \supset p$
b) $s \equiv p$
c) $s^* \in p$

(s și p fiind variabile logice care desemnează respectiv clasa subiectului și clasa predicatului, iar s^* un element al unei clase).

Or, nu este greu de văzut că, lăsînd la o parte semnele propuse, logica tradițională știe să facă deosebirea pe care Wittgenstein o prezintă

[1] *Tractatus Logico-Philosophicus*, London, Routledge, 1955, p. 54.

ca o inovație. Dacă comparăm, în adevăr, exemplul *a* de mai sus, cu exemplul *b*, constatăm că acesta din urmă este acel al unei judecăți definitorii, în vreme ce *a* constituie o judecată de apartenență comună. Comparația ar cîștiga și mai mult dacă exemplele ar fi mai omogene, precum :

a. Toate rumegătoarele sînt animale
b. Toate rumegătoarele sînt animale cu stomac compus

De la prima vedere, ne dăm seama că, în formulările despre care este vorba, *rumegătoarele* constituie subiectul ambelor propoziții, că *animale*, figurînd predicatoriu în ambele enunțuri, este genul superior al speciei *rumegătoarelor* și că *stomacul compus*, care apare în corpul predicatului numai în al doilea enunț, reprezintă diferența specifică. Astfel că, în propoziția *a*, funcția lui *sînt* este de a lega subiectul, considerat ca specie, de genul său, pe cînd în propoziția *b*, funcția lui *sînt* este de a lega același subiect, considerat iarăși și mai cu seamă ca specie, de genul său în unire cu diferența specifică.

Avem aici totuși două funcții deosebite? Este indeniabil că Wittgenstein le tratează ca atare, ca reprezentînd două tipuri fundamentale de structuri logice, cea dintîi fiind o relație de incluziune, iar cea de-a doua o relație de echivalență. Distincțiunea urmează desigur a fi privită cu toată seriozitatea. Ea este cheia logicii relaționale moderne. Dar cine nu vede, examinînd cele de mai sus, că cheia acestei chei, dacă îndrăznim să ne exprimăm astfel, se găsește în logica formală clasică? În măsura în care este relațională, logica modernă, în adevăr, se fondează în extensiune ; dar, la rîndul ei, logica clasică nu este comprehensivistă, ci, totodată, extensivistă și comprehensivistă, iar această dublă fundare îi asigură o suplețe care este tocmai principalul merit pe care trebuie să i-l recunoaștem [1].

În definitiv, relația de incluziune este raportarea unei clase la o altă clasă care este față de cea dintîi ceea ce este genul (*animal*) față de specie (*rumegătoarele*) ; dar, teoria *genului* și a *speciei* o găsim în logica formală clasică, ca o expresie a unor relații luate în extensiune. Cît despre echivalență, ea este ceea ce, cu un termen poate mai puțin fericit, Aristotel numește sinonimie, aceasta reprezentînd un enunț, luat de astă dată mai degrabă în comprehensiune decît în extensiune, în care tot ce este afirmat despre subiect este afirmat și despre predicat[2]. Condițiile în care apar relațiile de echivalență sînt acele ce le-am determinat mai sus analizînd, din punctul de vedere al logicii vechi, judecățile

[1] Punctul de vedere extensivist apare la Aristotel el însuși în *Întîia Analitică*, I, 1, 24 a, 13 cînd se întreabă în ce constă, pentru un termen, de a fi sau nu conținut în totalitatea altui termen. În *Categorii*, 3 ; 5,3 b, 4, *Metaf.*, V, 14, 1020 a, 32, se manifestă tendința calitativă, latura comprehensivistă a legăturii dintre termeni.

[2] *Categorii*, 5,3 b, p. 132 în trad. română, Ed. științifică, 1957. Totuși, acest concept de *sinonimie* cere ca, pînă la urmă, și denumirea să fie comună (Cf. *Categ.*, 1.) ceea ce este conform cu etimologia termenului, dar nu mai prezintă nici un interes în legătură cu structura unei propoziții. Esențial este, în tot cazul, că Aristotel știe să deosebească relații propoziționale în care predicatul și subiectul se reciprochează de relații în care reciprocarea nu este posibilă, cele dintîi corespunzînd, fie că le numim definitorii sau altcum, propozițiilor de echivalență ale modernilor.

definitorii. Dacă relațiile de incluziune au ca subiect specia iar ca predicat genul superior (acesta fiind raportul de clase), relațiile de echivalență aliniază un subiect care este o specie și un predicat care este genul superior limitat prin diferență la aceeași sferă ca și specia subiect.

Trebuie să subliniem acum că poziția logisticii în genere față de logica clasică nu se afirmă numai prin întrebuințarea unei terminologii pe care o recunoaștem mai comodă sau prin folosirea reprezentărilor ideografice despre care am pomenit și care implică o scriere mai nuanțată și, în același timp, mai succintă, ci că logistica presupune o transpunere teoretică a valorilor logice tradiționale al cărei sens rămîne să fie examinat. Ceea ce izbește de la bun început, deja cînd ne mulțumim să considerăm numai scrierea logicii simbolice, este că accentul va fi pus din plin pe structură, adică pe relație (*incluziunea* fiind un tip de relație ca și *echivalența*, iar semnul distinctiv afectînd termenul de relație, adică termenul copulativ al logicii clasice); dimpotrivă, logica realistă a lui Aristotel va da în permanență atenție atît legăturii între concepte cît și conținutului angajat în aceste legături; deși ea își păstrează titulatura de logică formală, ea nu consideră forma pură, ci forma tot atît cît și materia; în afară de o semnificare proprie, care este presupusă de obicei ca fiind la originea unei inerențe[1], termenul copulativ mai are semnificări care se epuizează abia în termenii pe care îi pune în legătură și care depind, ca atare, de materia extremelor; drept care, nici o parte izolată scoasă dintr-o judecată nu are un sens veritabil prin ea însăși; dar este tot atît de adevărat că nici relația privită în sine nu se manifestă ca ceva de sine stătător întru totul.

Caracterul mixt (formă-materie) al logicii formale clasice va face ca organismele pe care le pune în joc să fie mai complexe, mai greoaie, mai inerte și mai puțin proprii practicii operatorii decît aparaturile logicii matematice; în schimb, acestea din urmă, delestate de materie, vor dovedi o tendință mai marcată de alunecare înspre un joc de pur formalism. „Cercul de la Viena" va profita în felul său de acești factori; pe baza acestei maniabilități sporite și a progresului evident care rezultă din abordarea unor echipamente logice mai ușoare, se favorizează geneza teoriei unei logici detașate de materie și se merge pe linia unei deplasări de echilibru, punîndu-se în valoare latura extensivistă a aristotelismului.

Faptul de care nimeni nu poate să nu țină seama înainte de a lua poziție este că, dacă interpretarea extensivistă este la fel de legitimă ca și cea comprehensivistă, totuși comprehensiunea primează în relațiile logice, clasificarea nefiind altceva decît o proprietate derivată a definiției (clasele se constituie, într-adevăr pe bază de caractere comune determinate). Rolul conținutului este evident, de pildă, și cînd studiem relațiile de *incluziune* și de *echivalență*, una deosebindu-se de cealaltă, după limbajul aristotelic, prin apariția diferenței specifice în predicat. Dovada o găsim în faptul că înainte de a ști dacă termenul *sînt* are a fi înlocuit prin semnul $\supset$ sau prin semnul $\equiv$ care ar exprima relația,

[1] În sensul că *este* enunță o existență materială cel puțin posibilă, ceea ce pune în cauză un factor temporal (*cum tempore*).

trebuie să consultăm conținutul predicatului și să discernăm că el reprezintă, după cazuri, genul în care subiectul intră ca specie sau genul în unire cu diferența specifică, adică definiția subiectului; o altă metodă de a alege semnul cuvenit nu există.

Dar în acest punct este nevoie și de alte lămuriri. Logica formală clasică acordă că construirea unei judecăți comportă două etape, sau, dacă preferați, că actul de a construi un enunț predicator este altceva decît actul propriu-zis judicativ și că precedă acestuia din urmă. Enunțarea are ca rezultat constituirea unui corp în care un concept-subiect este legat de un concept-predicat prin mijlocirea copulei; dar această legătură ce se realizează cu ajutorul termenului copulativ presupune că termenului subiect i se aplică o determinație, anume determinația unui predicat; enunțul așadar proclamă o conveniență între subiect și predicat; dar această conveniență face ca două noțiuni distincte, în calitatea lor de noțiuni, să se identifice în comunitatea unei realități, actuale sau virtuale. Vedem din nou că nu poate fi de mirare că termenul care face legătura este tocmai verbul *este*; căci nici un alt organ nu ar fi susceptibil să mijlocească acea dublă incidență a unui subiect și a unui predicat care guvernează totodată felul de a fi și faptul de a fi, firea și ființa, iar, într-o altă privință, identitatea în realitate și realitatea în identitate. Astfel că, încercînd a înlocui termenul *este* care exprimă funcția unitară copulativă prin variabile funcționale ($\supset$, $\equiv$, $\in$), riscăm să ascundem acea virtute unitară funciară sub deosebiri de ordin secundar.

De bună seamă, s-ar putea răspunde că semnele variabile pot fi considerate ca reprezentînd în fond numai variații ale funcției judicative care nu au drept scop să o înlăture pe aceasta, ci numai să o degajeze în tonalitățile ei logice subsidiare. Și s-ar putea adăuga că dovada respectării unității funcționale fundamentale a judecății o găsim în faptul că simbolismul logic nu reflectează variațiunile decît în felul de a scrie, iar nu în vorbire unde copula *este* apare în toate cazurile, atît în $s \supset p$, cît și în $s \equiv p$, sau în $s^* \in p$, citindu-se la fel și anume *s este p*.

Dar atunci ar fi să mărginim caracterul reformator al logicii lui Wittgenstein la prezentarea simbolică a scrisurilor. Și chiar și acest rol ar urma să fie redus. Dacă logistica recunoaște, într-adevăr, aptitudinea funcțională unitară a lui *este*[1] ca și logica formală, și dacă, pe de altă parte, aceasta din urmă arată, după cum am văzut, că știe să deosebească cu suficientă claritate diferitele uzuri ale termenului copulativ, înseamnă că singurul factor pozitiv care pledează în favoarea reformei în logică ar fi folosirea unor semne scrise care desemnează nuanțe funcționale cunoscute deja din antichitatea greacă, semne care nici nu se oglindesc măcar în exprimarea orală.

De altfel, fie zis în treacăt, reprezentarea simbolică, în principiul său de formalizare a conținuturilor, nu constituie ea însăși o inovație,

---

[1] Ceea ce nu prejudecă asupra problemei generale dacă există și alte relații logice decît acele care se exprimă prin *este*.

de vreme ce — după cum o constată logicianul Boole[1] — o găsim deja în aristotelism, mai cu seamă în efortul de tipizare a diferitelor forme de silogism[2]. Şi nici nu ne propunem să cerem desfiinţarea ideogramelor modernilor în măsura în care ne ajută să înţelegem un complex logic. Acordăm dar că simbolismul logic din timpurile noastre a perfecţionat aristotelismul în această privinţă şi că a dobîndit o autoritate ce nu se poate tăgădui[3]. Acestei nevoi legitime îi corespunde şi efortul pe care îl vedem accentuîndu-se din ce în ce mai mult în zilele noastre în legătură cu formalizarea categoriilor materialismului dialectic.

Este de văzut cel mult în ce punct trebuie oprită algebrizarea operaţiilor logice. Unii logisticieni au dus rîvna atît de departe încît au încercat să redea simbolic celebra dilemă a lui Hume[4]. Acest pasaj are cuprinsul următor în opera lui Hume, *Dialogues concerning natural religion* : „Este dumnezeu doritor de a curma răul, dar neputincios? Atunci este slab. Este el putincios de a-l curma, dar n-o doreşte? Atunci este hain. Este el şi putincios şi doritor? Dar atunci nu ar mai fi rău nicăieri. Şi totuşi răul există. Pentru ce?“ Logisticienii propun o transcriere algebrizantă[5] care nu este nici mai mult nici mai puţin decît :

1) a. $\sim$ b. $\supset$ c 2) b. $\sim$ a. $\supset$. d, 3) a. b. $\supset$. $\sim$ e : e. f.

De bună seamă, formularea din urmă reprezintă o economie însemnată în scriere. Mărturisim însă că nu resimţim ca Wittgenstein sau ca alţi logicieni din zilele noastre nevoia unei atare automatizări abreviative, în care nu se mai oglindeşte nimic din seva internă a procesului viu al gîndirii[6]. Şi o atare simplificare care părăseşte făgaşul limbii naturale, al limbii vorbite totuşi de oamenii simpli de altă dată, nu poate decît să trezească circumspecţie. Riscurile pe care le întrevedem sînt ele compensate printr-un element pozitiv de incontestabilă valoare? Aristotel, care este creatorul schematismului logic, poate fi şi el învinuit de ariditate. Dar nu-i mai puţin adevărat că modelele sale schematice, alese în aşa fel încît să redea procesele cele mai generale de gîndire, au

---

[1] *The Mathematical Analysis of Logic*, p. 11.

[2] Pe de altă parte, se vede cum în *Analitica Primă*, I, 39, Aristotel ne recomandă alegerea formulărilor ce'or mai scurte.

[3] De notat că Dicţionarul Societăţii franceze de filozofie, publicat sub direcţia lui André Lalande sub titlul de *Vocabulaire technique et critique de la philosophie* şi considerat astăzi în genere ca o lucrare de uz curent pentru universităţile din Franţa, foloseşte larg notaţiunile logicii matematice şi contribuie a le asigura o mare circulaţie. A se vedea, în acea publicaţie, termenii *Être, Prédicat*, etc. , în legătură cu care sînt prezentate tocmai expresiile simbolice în jurul cărora se duce discuţia noastră de faţă.

[4] A se vedea Ralph Eaton, *General Logic*, 1931, p. 30.

[5] Eaton, *loc. cit.*

[6] Într-un sens analog, pianul mecanic redă partitura într-o măsură mai perfectă, fiind mai definitivă şi mai infailibilă, în vreme ce măiestria mîinii vii îşi află originea în ezitarea imperceptibilă în faţa greşelii şi în sforţarea încă actuală de a i se sustrage. Oare arta de a gîndi, care-l preocupă pe logician, nu este şi ea un joc failibil în jurul unor teme? Joc care nu are nimic comun cu rigiditatea aridă a unei tehnici desigur superioare prin simplitatea ei, dar tocmai prin aceasta lipsită de căldură şi prea puţin capabilă de a solicita şi de a reţine atenţia şi curiozitatea.

meritul incontestabil de a putea servi la infinit. Nu tot astfel este cazul pentru o formulare ca aceea de mai sus; ea traduce dilema lui Hume. Sigur este însă că dilema lui Pascal, zisă a pariului, nu se va putea transcrie la fel. Iar, pe de altă parte, este cu totul îndoielnic că schema de mai sus s-ar putea aplica în vreo măsură vecinului meu de apartament care mă tulbură mereu, nu știu dacă cu voie sau fără voie, din rea voință sau din stîngăcie. Dacă termenii a, b, c, d, e, f, de mai sus ar fi ca în algebră substituiți pentru valori concrete diverse, reprezentarea simbolică ar fi profitabilă; dar *a* înseamnă: *dumnezeu este doritor de a curma răul*, *b* înseamnă: *dumnezeu are puterea de a curma răul*, *c* înseamnă: *dumnezeu este slab* etc., și nimic nu dovedește că modelul ar servi din nou dacă sub *a* aș înțelege: *vecinul meu este doritor de a nu mă tulbura*, stabilind și sub literele următoare analogii în care subiectul *dumnezeu* ar fi înlocuit cu subiectul *vecinul meu*. Un control nu se poate face decît reconstituind formele primitive în limba curentă și confruntîndu-le. Și atunci care mai este folosul schematizărilor?

Dar, încă o dată, esențialul în logica simbolică întrucît duce simbolismul pînă la capăt, nu este simbolismul în sine, ci mariajul obligator al acestuia cu o concepție a logicii în extensiune, concepție care are drept rezultat o epurare a aristotelismului care se menține mereu pe poziția formă-materie, dar și o amputare a acestuia de valori logice incontestabile. Din această pricină, logica matematică, cu toate meritele ei incontestabile, se va găsi mereu într-o stare de echilibru instabil față de semantismul pseudologic al „Cercului de la Viena" și va avea să se apere în permanență împotriva obsesiei acelei devieri grave în urma căreia, formalizarea devenind formalism, se acordă un rol decisiv și absolut reprezentării grafice, analiza logică a conținutului fiind împinsă pe un plan secundar, sau fiind chiar înlocuită cu proceduri de calcul mecanice care conferă aparaturilor logice un caracter artificial, rupt de realitatea gîndirii, pretextul falacios al acestei ruperi fiind eliberarea operațiilor logice de tiparele pretinse simpliste ale logicii formale clasice și de echivocul limbii curente pe care aceasta o folosește.

Față de toate acestea, se poate purta o discuție fructuoasă pe marginea relației zise de incluziune în raport cu cea de echivalență. Am arătat în cele ce precedă că analiza logică, întreprinsă după metoda aristotelică, ne permite să studiem trecerea de la cea dintîi la cea de-a doua și să descoperim sensul fiecăreia dintre aceste două relații, printr-o comparare a propozițiilor de predicațiune simplă cu propozițiile pe care le-am denumit definitorii. În studierea acestui proces, formalizarea este departe de a avea un rol ajutător serios; simbolismul poate cel mult să-și imprime pecetea ulterior în corpul operațiilor constructive ale gîndirii, ornînd relațiile cu semnele respective ce le recomandă ($\supset$, $\equiv$).

De altfel, să recunoaștem că simbolismul cu orice preț ne datorește un răspuns în această privință. Răspunsul se referă la întrebarea cînd și cum reușește să stabilească subiectul cunoscător că, într-o judecată de felul acelora pe care le-am examinat[1], predicatul este luat particular

[1] Este vorba adică de propozițiile avînd trei termeni (subiect, copulă, atribut) și denumite în logica clasică de *tertio adjacente*.

sau universal; căci aceasta este determinanta care impune semnul ⊃ sau semnul ≡[1]. În cele ce precedă, am constatat că logica clasică recunoaște că construirea unei judecăți comportă o etapă declarativă (ἀποφαντικοί) în timpul căreia se elaborează enunțul și care constituie o fază constructivă; acestei etape îi urmează o etapă propriu-zis judicativă reprezentînd o întărire a aserțiunii printr-un act de adeziune fermă; prima etapă ar putea fi considerată ca un moment constructiv, inventiv și sintetic prin care mintea propune, iar a doua ca un moment analitic în cursul căruia ea decide[2]. Mișcarea de promoțiune a unei judecăți se descompune așadar în timp, potrivit funcțiunii duble a copulei verbale care, dintr-un punct de vedere, marchează legătura, compunerea (σύνθεσις) a două concepte, ceea ce reprezintă tocmai *funcția copulativă*, iar, dintr-un altul, constituie actul vital de asentiment mintal pe care logica curentă îl desemnează sub denumirea de *funcție judicativă sau aservită* și traduce adeziunea spiritului la o existență (actuală sau posibilă) a complexului subiect-predicat[3].

Prin toate acestea se evidențiază faptul că actul de diferențiere a rolului copulei într-o propoziție dată nu este un act primar, ci un act subsidiar executat cu ocazia unui control care se exercită, în cursul a ceea ce am denumit a doua etapă a judecății, asupra *materiei* figurînd în propoziție și că vizează un complex enunțiativ deja constituit. Dacă acest act s-ar reflecta în formalizare, ar trebui să admitem că enunțul poate fi corectat (prin introducerea semnelor ⊃ sau ≡ în locul semnului *este*) într-un moment ulterior constituirii lui. Am avea aici o manieră de a proceda care presupune o intervenție pe parcurs și introducerea unor perfecționări ce nu ar avea ca obiect logica formală privită în bloc, ci aparaturile ei într-o fază subsidiară și finală. Într-o primă fază, proclamată provizorie, logica simbolică ar scrie *oamenii sînt muritori*, ca și logica veche, și numai apoi ar nota *oamenii* ⊃ *muritori*. Un atare sistem de notații în două etape presupune ștersături mintale (ba chiar și scriptice) care ne mirăm că nu i-au pus pe gînduri pe promotori, dat fiind că totuși nimeni nu se poate sustrage părerii că un proces de gîndire a cărui unitate se afirmă într-un enunț unitar nu poate tolera o scindare a formalizării prin îndreptări pe parcurs.

Toate aceste considerații ne deschid o nouă perspectivă, referitoare, de astă dată, nu la întrebuințarea semnelor, ci la natura relațiilor pe care acestea le notează. Din cele spuse rezultă, în chip neîndoielnic, că relația de incluziune sau cea de echivalență nu pot fi privite ca independente de substratul material variabil care le condiționează. Ce înțelegem, într-adevăr, prin relație logică? Nimeni nu-și închipuie că, pentru a forma o propoziție de cutare tip, construim un enunț compus

---

[1] Reamintim că, în primul caz, avem *rumegătoarele* ⊃ *animale*, iar, în al doilea, *rumegătoarele* ≡ *animale cu stomac compus* (adică ≡ o *specie de animale*).

[2] Așa se explică de ce unii oameni sînt mai inventivi, iar că alții, prea puțin fecunzi, sînt mai hotărîți în judecățile lor și mai chibzuiți.

[3] În ce privește sensul în care trebuie privită *existența*, Aristotel ne atrage atenția în *Despre Interpretare*, 3, 16 b, 22 că, într-o judecată, verbul *este* nu exprimă o existență luată în sine și deosebit de termenii pe care îi pune în prezență.

din două concepte oarecare, unul reprezentînd subiectul și celălalt predicatul, legate între ele într-un fel pe care îl stabilim după alegere și pe care îl putem nota, de pildă, prin ⊃ sau prin ≡. Experiența logică ne învață, dimpotrivă, că orice enunț propozițional va fi supus judecății logice care se va pronunța dacă există conveniență între subiect și predicat, și va decide ce fel de conveniență avem; este tocmai ce am arătat mai sus cînd, în geneza unei judecăți, am deosebit un moment constructiv și un moment asertiv care-i urmează. Conținutul dictează deci întotdeauna, iar ceea ce avem în prealabil, și se poate determina printr-un studiu logic, este numai o cunoaștere în sine, științifică, abstractă de orice conținut, a diferitelor structuri relaționale dintre care una se va aplica materialului cercetat. Relația preexistă deci în sine conținutului, ca ceva izolat, dar numai în acest sens al unei organizări logice studiate dinainte; ceea ce faptic dă tonul unui enunț este conținutul, ca materie a formei și ca formă a materiei. Ar putea să apară ciudat că insistăm asupra acestor aspecte, dacă nu ar exista un risc ca mașina algoritmică pe care o pune în funcție logica matematică să meargă singură, datorită unui principiu propulsor de factură net idealistă, dat fiind că — după expresia unui scriitor francez — „metoda logicii simbolice pretinde ca *totul să fie semnificat* și ca să nu existe nimic în raționament care să nu fie în *semnele* acestuia".

Dar am văzut mai sus[1] că L. Wittgenstein mai reproșează limbajului comun, care întemeiază logica clasică, de a introduce confuzia între două tipuri de propoziții (tipul *a* și tipul *c*) denumite respectiv de logistică propoziții de incluziune și propoziții de apartenență[2]. Cele dintîi am văzut că apar în exemplul *toate mamiferele sînt animale*, că se notează prin s ⊃ p și că se referă la un subiect care este o subclasă a clasei predicatului. Cît despre cele din urmă le aflăm într-un exemplu ca *Platon este un filozof idealist*, ele sînt notate prin s*∈ p și presupun că subiectul este un element al clasei date în predicat. În privința notărilor speciale, nu am avea prea multe de adăugat la cele expuse pînă acum; și tot ce am spus despre raporturile dintre o relație și conținut rămîne valabil.

Iar dacă este vorba să privim problema în fond, este drept că aristotelismul a manifestat mereu tendința de a asimila judecățile singulare cu judecățile universale[3], ceea ce înseamnă că judecățile zise

---

[1] Vezi p. 122.

[2] Cele două tipuri, ca și notațiunile respective, apar deja la școala italiană modernă de logică. Cf. Peano, *Notions de logique mathématique*, 1894; Burali Forti, *La Classa finita*, 1896. Padoa, *La logique deductive*.

[3] Totuși, găsim în *Categorii*, 3, început: „Cînd un lucru este enunțat ca predicat despre un altul, care este subiectul său, tot ce este enunțat despre acel predicat va fi de asemenea enunțat și despre subiect. Astfel, *om* este enunțat despre un anumit om; dar și *animal* este enunțat despre om; de aceea va fi enunțat de asemenea despre un anumit om; căci un anumit om este și om și animal". Aceeași teză apare mai clar într-un capitol următor, *Categ.*, 5,2 a, 15: „Se vede bine, din cele ce s-au spus, că atît numele cît și noțiunea predicatului trebuie să fie enunțate despre subiect. De exemplu, *om* este enunțat despre omul individual. În acest caz, numele speciei om este aplicat individului, pentru că noi folosim termenul *om*, descriind individul; și noțiunea omului va fi de asemenea enunțată despre omul individual,

de apartenență au fost tratate la fel ca judecățile de incluziune. Nu este mai puțin adevărat că logica a știut întotdeauna să deosebească un subiect singular, sau un subiect luat ca un tot indivizibil, de orice altfel de subiect; limba curentă ne-a mai obișnuit să dăm atenție numelor proprii pe care le notăm în mod curent cu o majusculă (scriem: *universitatea se dedică studiilor superioare*, însă *Universitatea din Iași s-a înființat la 1860*[1]). Și tot limba curentă ne învață că trebuie să spunem: „cutare este un om", ceea ce dovedește că ea instituie un enunț luat în extensiune datorită căruia un individ apare ca un exemplar al unei specii, în concurență cu enunțuri luate în comprehensiune de tipul: „cutare este blînd, înalt, știutor de carte etc.", cel dintîi enunț exprimînd apartenența unui individ la o clasă.

Mergem însă mai departe. Pentru Aristotel, propozițiile singulare se deosebesc de propozițiile universale[2], dar ele se reduc la propozițiile universale în teoria conversiunii și în aceea a silogismului, unde singularele și universalele îi apar ca avînd aceleași proprietăți. Totuși, urmașii imediați ai lui Aristotel au semnalat că, în ceea ce privește silogismul, această asimilare poate uneori să apară forțată; astfel, asimilarea rămîne valabilă pentru minoră, dar nu se poate întinde la majoră[3]. Fără a mai socoti că sub denumirea de *syllogismus expositorius* scolastica studiază[4] în paralel cu silogismul categoric obișnuit, un silogism al cărui specific este că mediul este un termen singular[5]. Dar făcînd abstracție de cele referitoare la teoria silogismului, se vede deja că propozițiile singulare constituie o categorie aparte din faptul că opoziția dintre ele are caractere proprii; între două singulare, una afirmativă și cealaltă negativă, opoziția este de contradicție și nu de contrarietate. Rezultă din toate aceste considerente că logica formală clasică este departe de a fi rămas în ignoranța existenței judecăților singulare și a particularităților pe care acestea le prezintă; ea s-a conformat numai unui principiu

---

pentru că omul individual este și om și animal". A se vedea și mai departe 2 a, 34. Această distincție nu este tocmai aceea pe care școala modernă italiană vrea să o pună în lumină deosebind *elementul* (Elm. în notațiunea lui Padoa), exemplar singular al unei clase și *individul* însuși care aparține unei clase.

[1] De fapt, indicarea în scris a numelor proprii prin majusculă este particulară numai unora dintre limbile moderne, marii majorități a limbilor europene; limba germană este împiedicată de a introduce această noțiune particulară de pe urma faptului că a păstrat obiceiul de a scrie toate substantivele cu literă mare.

[2] Cf. *Despre Interpretare*, 7, 17 b; dar, mai cu seamă, *Întîia Analitică*, I, 24 a, 16, unde apar patru feluri de propoziții: universalele, particularele, indeterminatele și singularele.

[3] Adică silogismul de mod *Barbara* este corect atunci cînd minora este singulară; ex. *omul este muritor, Socrate este om, deci Socrate este muritor*, dar nu are nici un sens dacă și majora e singulară; ex. *acest om este muritor, Socrate este om, deci Socrate este muritor*. Se simte imediat aici că aducem o lezare regulii a 4-a după care într-un silogism termenul mediu trebuie să fie luat universal cel puțin o dată; mintea nu ar primi acest șoc dacă, în toate privințele, o singulară ar fi asimilabilă unei universale.

[4] Cf. Jacques Maritain, *Petite logique*, 1933, p. 277—279 și Jules Lachelier, *Etudes sur le syllogisme*, p. 56.

[5] Silogismul expozitoriu se poate construi în toate figurile, dar cu precădere în figura a treia, datorită faptului că individul apare de preferință ca subiect într-o propoziție și nu ca predicat, iar caracterul propriu al silogismului de figura a treia este că termenul mediu îndeplinește funcția de subiect în ambele premise.

just de economie strictă operînd o reducere comodă în ce privește cantitatea opozițiilor după cum subiectul este luat în întreaga sa sferă sau într-o parte numai a sferei sale, a treia posibilitate neexistînd; așa s-au născut propozițiile universale și propozițiile particulare al căror studiu epuizează în esența lor problemele legate de cantitatea propozițiilor. Este, de altfel, cazul să ne întrebăm dacă reliefarea aceasta a relației epsilon pe care ne-o prezintă școala italiană nu-și are substratul într-o concepție proprie cu privire la o valorificare specială a fapticului care nu apare în logica aristotelică. S-ar părea, într-adevăr, că logica simbolică ne impune să considerăm că *este*, notat cu ⊃, nu exprimă o existență reală a subiectului angajat în propoziție, aceasta neconținînd nici o afirmație de existență a claselor puse în stare de convenienă, în vreme ce *este*, reprezentat prin ε, presupune, în ochii logisticii, că clasa predicat conține cel puțin un element individual real care este tocmai subiectul propoziției. Or, cei vechi nu au acordat niciodată vreo atenție unei astfel de concepții pentru simplul motiv că au considerat că semnificația existențială sau neexistențială a unei propoziții oarecare depinde de realitatea *materială* a elementelor în prezență și nicidecum de un factor *formal* cum ar fi spre exemplu cantitatea subiectului (singular, particular, universal); aristotelismul a asigurat acestei probleme o poziție perfect stabilă deosebind în mod clar propoziții cu materie necesară (derivînd dintr-o *suppositio naturalis*) în care relația dintre subiect și predicat apare ca un adevăr permanent și nu pretinde existența actuală a subiectului și, pe de altă parte, propoziții cu materie contingentă (cînd avem o *suppositio accidentalis*) în care predicatul nu urmează simplei naturi a subiectului și nu poate fi atribuit decît în măsura unei verificări întemeiate pe o prezență actuală a subiectului[1]. Consecințele acestui principiu fundamental al logicii formale sînt cu totul altele și întru nimic subordonate regulii simpliste admise de unii moderni după care propozițiile particulare și singulare afirmă, contrar celor universale, o existență actuală a subiectului[2].

Fără îndoială că anumite școli de logistică ne pun aici în prezența unui exemplu de ingerință răspunzînd unei preocupări străine de logică, ceea ce dovedește că dorința de a „completa" logica formală, care se manifestă pe o largă scară la unii logisticieni, rezultă dintr-o nesocotire totală și sistematică a fundamentelor logicii și din lipsa unei adînciri prealabile a învățăturilor clasicilor[3]. Fiind prin esența ei o meditație avînd drept

[1] Aceste vederi s-ar mai putea completa cu teoria clasică după care un substantiv este un termen care semnifică în mod intemporal (*sine tempore*), pe cînd verbul semnifică totdeauna temporal (*cum tempore*). Împinse mai departe, astfel de considerații ar fi de natură să ne ducă la tratări mult prea ample, față de scopul nostru actual.

[2] Regula aceasta am discutat-o și combătut-o în *Despre indeterminație în judecățile particulare*, în *Cercetări filozofice*, nr. 1 din 1956.

[3] Acad. Ath. Joja, *Ce e logica*, în *Contemporanul* din 9 mai 1958 pune în evidență, prin exemple grăitoare, această detașare a logisticii față de logica tradițională și lipsa unei concepții clare despre obiectul și metoda logicii la cei mai mulți dintre partizanii logicii matematice. Astfel, se poate constata cu uluire că în tratatul său *Introduction to logic*, Alfred Tarski nici nu găsește măcar util să definească logica; tratatul începe cu un capitol *Despre uzul variabilelor* în cursul căruia se definește, într-o notă, . . . aritmetica și algebra.

obiect matematica, logistica pare că refuză pînă la urmă să fie o meditație asupra logicii și își trădează prea adesea această indiferență, chiar dacă nu o mărturisește.

Dacă, într-adevăr ar fi vorba ca logica să respecte sugestii de sistem ce-i rămîn în fond străine, apoi socotim că ea ar beneficia mult mai mult, cu referire la studiul propozițiilor singulare, de teoria metafizicii aristotelice a substanței prime care are cel puțin avantajul de a adînci cercetările în direcția unei legări inteligibile a singularului substantival din logică cu individualul substanțial ontologic și de a defini existența, realitatea în contrast cu esența, iar nu în funcție de cantitatea formală a propoziției. Pentru Aristotel, ființa concretă și reală, care nu poate fi decît subiect și niciodată predicat, este individul în caracterul său de existență imediată și constituie cu adevărat substanța; în opoziție cu această substanță, zisă primă, termenele generale, speciile și genurile, nu există decît în altceva, ca exprimînd esențele și nu sînt substanțe decît prin analogie, substanțe secunde, determinații universale, noțiuni comune[1]. Deosebirea aceasta, deși are la bază un substrat metafizic vădit[2], pune în cauză întreaga problemă a realului și, ca atare, se subordonează unor necesități teoretice mai ample și mai complexe decît acele destinate, în ochii unor logicieni moderni, să rezolve, pe baza fragilă a caracterului existențial al particularelor, dificultățile care sînt de natură să se ivească în legătură cu proprietățile mulțimilor, ale claselor de clase, ale clasei nule etc.

Comparația între potențele logicii clasice și aportul pozitiv al logisticii este, în acest sens, plină de învățăminte. În puține cuvinte, logica matematică ne va arăta că relația de incluziune are importanta proprietate de a fi tranzitivă, în vreme ce relația de apartenență este netranzitivă[3]. Logica clasică, în ce o privește, va stabili că o judecată universală poate fi definitorie, iar că o judecată singulară nu va putea fi definitorie; cu alte cuvinte, în judecata singulară afirmativă predicatul va fi luat *întotdeauna* particular.

În primul rînd, vom avea să luăm act de faptul că nu există definiții decît despre concepte și că — după cum spunea Aristotel — nu avem știință decît despre universal. În sine, obiectul prezent într-un concept, fiind abstract, este contrarul unui individual, este adică *universal*, adică ceva apt de a fi în mai mulți; desigur, conceptul se realizează în lucruri individuale, care singure există în lumea reală, dar, chiar în acest sens, el nu ne permite să cunoaștem un individ în *individualitatea sa*, ci numai indirect, prin restrîngerea sferei conceptuale la un exemplar singular

---

[1] În privința substanței prime și substanței secunde, avem o mare abundență de texte, mărturisim nu întotdeauna concordante. Cf. *Categ.*, 5, *Metaf.*, VII, 6; 11; VIII, 1; IX, 7; XII, 5, *De anima*, II, 1, 412 a, 8, *De gen. et cor.*, I, 3, 318 b, 32; a se vedea și Bonitz, *Index*, 645 a, 21—26.

[2] Ea este chemată să combată idealismul platonician și să ofere o viziune care să interpreteze lumea fără o separare a unei lumi așa-zise ideale față de realitate.

[3] Reamintim că o relație e tranzitivă dacă, atunci cînd există pe de o parte între A și B și pe de altă parte între B și C, vedem că există și între A și C. Ex.: Dacă A este mai mare ca B și B mai mare ca C, atunci A este mai mare ca C.

pe care îl prezentăm în subiectul propoziției ca un supleant momentan[1].

Dacă noi știm să discernăm un individ de alții, asta nu înseamnă că știm și să-l definim și mai cu seamă că știm să-l definim altfel decît pe acei alții. Nu există nici o analogie între maniera în care determinăm un individ și aceea în care definim o clasă. Pentru a evidenția acest lucru este destul să comparăm expresii ca *omul este un animal rațional*, cu subiect luat universal, și *Socrate este un filozof atenian*, cu subiect singular. Am arătat mai sus că, într-o judecată definitorie, sfera subiectului și cea a predicatului coincid prin faptul că predicatul cuprinde genul imediat superior, dar că, prin acolarea diferenței specifice, acesta apare restrîns tocmai în sfera subiectului; *animal rațional* înseamnă tocmai că predicatul ne pune în prezența unei anumite specii de animal, a specii *om* care, în opoziție cu orice altă specie animală, este înzestrată cu rațiune. Oricine este de acord că nu putem spune prin analogie că Socrate reprezintă o specie de filozof, anume specia ateniană a filozofilor, și nici o specie de atenian, anume specia filozofilor între atenieni. Complexul *filozof atenian* nu se divide într-un gen superior și o diferență specifică, ci constituie o inter-limitare a doi termeni generici a cărei rezultat este producerea unui gen mai restrîns. Am putea imagina o restrîngere încă mai mare, pînă la ivirea a ceea ce se denumește *infima species*, și tot n-am ajunge la o sferă care să convină subiectului *Socrate*, pentru rațiunea că Socrate, după cum am mai spus, nu este o specie, ci un individ, că este **unul** dintre filozofii atenieni și nu o **specie** de filozof atenian ce s-ar putea determina printr-un indicativ, oricît de apropiat[2], care ar fi totuși un termen comun mai multor indivizi. În realitate, identificarea unui individ, mai ales cînd poartă un nume de persoană, se face prin procedee care au numai aparența unei definiții și care îl leagă, de obicei de alte persoane; astfel, despre Socrate se spune că este un filozof atenian, dar se mai adaugă, spre a-l distinge de pildă de Platon, că a fost fiul lui Sofronisc sculptorul și al moașei Fenareta. Am putea pretinde că

[1] Teoretic, logica nu ne interzice să considerăm concepte individuale sau singulare. Ele sînt de tipul *Lunei*, definită ca „satelitul pămîntului". Dar cine nu vede, că unicitatea care rezultă din faptul că conceptul nu cuprinde decît un singur individ, nu este principială, că este datorită unei situații faptice care s-a modificat, de altfel, din ziua în care au fost creați de către om sateliții artificiali ai Pămîntului. În acest caz, și *zimbrul*, definit ca un bovin sălbatic, devine un concept individual din ziua în care toți zimbrii, mai puțin unul, vor fi pierit.

[2] Logicianul catolic Jacques Maritain încearcă să arate (*Petite Logique*, 1933, p. 81), făcînd apel la teoria tomistă a supoziției, că, dacă predicatul comportă forma universalității, subiectul suplează pentru o anumită natură pe care o semnifică, fără a trece la subiectele individuale care au aceeași natură; propoziția *vertebratul este o ramură zoologică* nu ne îngăduie trecerea la *Azorică este vertebrat, deci Azorică este o ramură zoologică*. Desigur. Dar explicația, credem noi, nu este corectă. Noi nu putem spune nici: *cîinele este o ramură zoologică*, deși nu mai avem aici transpunerea într-un subiect individual. Adevărul este că o definiție se fundează pe genul superior cel mai apropiat și pe o diferență specifică la nivelul ierarhic al subiectului; nu este cazul pentru exemplele ilustrative de mai sus; căci clasificarea zoologică ne dă ramuri (de pildă *vertebratele*), care se subîmpart în clase (de pildă *mamiferele*), acestea la rîndul lor în ordine (spre ex. *carnivorele*), apoi acestea în familii (ex. *canideele*), și numai acestea în specii; astfel că definiția cîinelui se va face printr-o diferențiere a *canideelor* ca gen superior, iar nu luînd ca gen *carnivorele* și încă mai puțin *vertebratele*.

un individ se identifică mai degrabă pe baza unei *descrieri*, decît pe acea a unei *definiții*; dar primul dintre acești doi termeni își apără limitele cu oarecare dificultate față de cel de-al doilea[1].

Genurile se scindează în specii, dar speciile nu se scindează în indivizi, ci în specii de grad inferior și ierarhizarea subspeciilor poate să meargă foarte departe. Acumularea într-un predicat complex a notelor individuale nu are decît aparența acestui proces progresiv. Remarcabil este numai că, înmulțind notele descriptive, ajungem asimptotic într-un astfel de caz la o identitate de sfere între termenul subiect și termenul predicat, ceea ce tinde să facă posibilă o conversiune care se degradează într-o simplă inversiune gramaticală; astfel *Socrate este un filozof atenian, fiu al lui Sofronisc și al Fenaretei* ne dă *un filozof*, ... etc... *este Socrate*. Dacă totuși Sofronisc și Fenareta ar fi avut doi fii filozofi[2], situația faptică ne-ar fi obligat să precizăm dacă este vorba de un fiu mai mare sau de un fiu mai mic. Și trebuie să concedăm că lucrurile ar putea să continue astfel fără ca să putem descoperi o limită precisă pe baza căreia să formulăm o regulă.

Nu este poate inutil să mai notăm că rezultatul operației de mai sus cu privire la subiecte individuale nu are nimic comun cu o definiție nominală al cărei obiect ar fi un nume propriu. Zicînd că *Socrate este un filozof atenian* ..., noi nu ne manifestăm intenția de a crea un nume nou (*Socrate*), de a impune un nume unui filozof, și nici nu ne propunem să fixăm sensul unui termen deja existent. Dimpotrivă, recunoaștem că în spatele unui nume avem un obiect real singular, aici un personaj istoric, a cărui realitate mintea se străduiește să o oglindească cît mai exact și într-o astfel de manieră încît intuiția directă pe care o am despre lucru să se poată desăvîrși, datorită unei adjuncții, într-un act de cunoaștere complex care îmi îngăduie nu numai să discern obiectul, dar să-l și deosebesc clar de orice alt obiect real mai mult sau mai puțin similar.

Dar, întreaga chestiune merită să fie examinată dintr-un alt punct de vedere, cu totul general. Wittgenstein, uzînd de schematizări ale școlii italiene, constată că propozițiile, în limbajul curent, nu exprimă structura lor prin semne speciale, și că folosul limbajului simbolic este tocmai de a pune în evidență structuri deosebite, care altfel rămîn ascunse. Acolo unde limbajul comun se exprimă prin *este*, formalizarea limbajului ne dezvăluie prin simbolurile $\supset$, $\equiv$, $\in$, trei feluri de structuri. Desigur. Însă ce ne face să credem că logica ne pune în fața numai a trei structuri deosebite; bogăția dialectică a gîndirii depășește o atare clasificare și o atare numărătoare. Am văzut că putem avea:

a. *Rumegătoarele sînt animale*
b. *Rumegătoarele sînt animale cu stomac compus*
c. *Platon este un filozof idealist*

---

[1] Într-adevăr, Port-Royal deosebește două feluri de definiții: „una, mai exactă care păstrează denumirea *de definiție*; cealaltă, mai puțin exactă, care se numește *descriere*. Despre cea din urmă, textul adaugă că „este acea care dă o anumită cunoștință despre un lucru prin accidentele ce-i sînt proprii și care îl determină îndeajuns spre a ne da oarecare idee care îl deosebește de altele". *Logique de Port-Royal*, partea a II-a, cap. XVI, ed. Charles, p. 215.

[2] Această rezervă este aceeași cu aceea făcută la p. 133, nota 1.

Dar mai putem avea:
d. *Animalele de ferme sînt crescute în grajduri*
e. *Leul este regele animalelor*
f. *Trandafirul este între flori*
g. *Trandafirul este*
etc., etc.

De ce n-am imagina pe dată semne pentru a reprezenta aceste structuri deosebite de fiecare dintre cele trei dintîi? Căci spunînd că *animalele de fermă sînt crescute în grajduri* nu arăt, decît forțînd lucrurile, că ele sînt o clasă cuprinsă în altă clasă; iar declarînd că *leul este regele animalelor*, îl așez pe leu între animale, dar îl pun totodată deasupra lor; în fine afirmînd că *trandafirul este între flori*, arăt că un element dintr-o clasă este amestecat cu elemente din alte clase[1]. Ca să facem față atîtor nuanțe structurale, despre care nu putem dovedi că sînt în număr finit[2], am avea nevoie de tot atîtea semne. Dar atunci sîntem în drept să ne întrebăm de ce Wittgenstein și elevii săi le folosesc numai pe cele trei de mai sus și ne manifestăm temerea că alegerea lor depinde de un țel precis și subsidiar pseudologic (pe care-l urmăresc autorii și pe care nu-l împărtășesc cititorului). În orice caz, însemnătatea noii logici se va resimți de pe urma sărăciei modelelor și a sferei extrem de limitate a aplicabilității lor.

Toate aceste considerații riscă însă să ne antreneze pînă la urmă la discutarea problemei multilaterale a schemelor din limbaj pe care preferăm să nu o abordăm aici.

Logica simbolică are o latură practică și o latură teoretică. Pe de o parte, ea se recomandă printr-o aparatură tehnică remarcabilă, folosind, pentru operațiile pe care le prezintă, semne scrise, inspirate din matematici, care simplifică schemele prin prescurtări și le nuanțează; din acest punct de vedere, ea este într-un progres vădit față de formalizările logicii curente, deși nici acestea nu sînt cantitate neglijabilă[3]. Dar logistica mai este și o teorie a logicii. Adoptînd o concepție pur extensivistă care favorizează scrierea simbolică, ea se arată ispitită să creadă, o dată ce a depășit potențele schematismului clasic, că nu-i mai rămîne, în unele școli ca aceea a lui Wittgenstein, decît să se abată total din făgașul logicii vechi totodată comprehensivistă și extensivistă, să se debaraseze de balastul conținuturilor care complică și uneori zădărnicesc stilizarea schematică, fără a reține că, analizînd procesul de gîndire în realitatea acestuia de complex formă-materie, logica formală clasică a cîștigat în suplețe ceea ce a pierdut în puritate, efortul ei meritoriu în trecut

[1] În acest din urmă enunț, nu înțeleg nici că clasa trandafirilor este inclusă în clasa florilor, nici că un element al clasei *trandafir* aparține clasei *florilor*. Un exemplu mai simplu și deci mai clar, *Victor este în grădină*, apare ca de aceeași natură; predicatul indică locul și nu apartenența unui exemplar la o clasă.

[2] De notat că chiar Wittgenstein scrie (*Tractatus*, §. 128): „formele logice sînt nenumărate".

[3] Citățm frumoasa construcție a aristotelismului care, reprezentînd propozițiile în calitate și cantitate prin vocalele A, E, I și O, folosește apoi aceste simboluri pentru a schematiza modurile silogismului în chip simplu și rațional.

pornind de la tendința de a subția conținutul și nu de a-l desființa. Din acest motiv, logica formală clasică nu a urmărit nici un moment să dea o eficacitate maximă aparaturii ideografice în detrimentul prezentării tuturor factorilor care intervin în gîndirea reală.

Sperăm că analizele pe care le-am încercat în cele ce precedă contribuie să stabilească în mod indubitabil eficiența încă actuală a logicii aristotelice. Păstrînd legătura cu logica veche, logica nouă nu riscă să devină prizoniera instrumentului pe care l-a creat. Ea trebuie să facă un efort continuu, mereu susținut, spre a se sustrage semantismului care confundă formalizarea cu formalismul și generează o absolutizare metafizică, în sensul neopozitivist, a relațiilor pe care logica matematică le fondează.

În lunga sa dezvoltare care acoperă mai bine de două milenii, logica aristotelică nu a știut nici ea să rămînă în afară de controversele metafizice de școală; în cele mai multe cazuri aceste curente s-au neutralizat lăsînd să domine fondul sănătos și fecund al realismului Stagiritului; iar atunci cînd s-au impus, ele nu au izbutit să se infiltreze în structura ei de bază și să-i sfarme unitatea. Cultura bisericească medievală a apusului a fost silită să speculeze pe tezele ei pozitive rămase intacte și a adoptat-o, considerînd-o ca o anexă ce subsistă în flancul ei[1]. Și constatăm că, mai tîrziu, kantismul agnostic nu s-a atins în nici un fel nici el de edificiul logicii clasice pe care *l-a considerat perfect valabil* și că a construit alături o logică zisă transcendentală, expresia metafizicii kantiene.

Adevărul este că logica formală clasică poate fi înlocuită, dar nu remaniată în ce privește bazele și metodologia ei. Acest oficiu de a o înlocui, pe care nu a reușit să-l îndeplinească baconismul, îi revine oare logicii matematice să-l ducă la bun sfîrșit într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat? Hegel nu a iubit nici el prea mult formalismul aristotelic[2]; severitatea sa este justificată în unele privințe și materialismul dialectic o împărtășește.

Dar tocmai judecînd de pe pozițiile materialismului dialectic descoperim că logica formală aristotelică nu merită a fi desconsiderată. Așezînd la baza sistematicii sale complexul formă-materie și ancorînd astfel organonul în realitatea concretă a conținutului, Stagiritul lasă posterității o știință în care logica obiectivă se conjugă cu logica subiectivă și imprimă acestei științe o direcție de care avea să beneficieze hegelianismul pentru a construi o logică a formelor pline[3] care va deschide drumul logicii dialectice materialiste. Căci logica lui Marx, Engels și Lenin, ca și logica Stagiritului, susține că „cunoașterea senzorială, ca reflectare a realității obiective, nu este numai un izvor inepuizabil de cunoștințe despre obiecte, ci și un izvor pentru completarea și modi-

[1] Este neîndoios că faimoasa teză a scolasticii după care filozofia ar fi „ancilla theologiae" are caracterul unui compromis pe care formula îl dorea avantajos pentru dogmele bisericești. Singur prestigiul logicii formale a putut face ca alături de teologie, care și-ar găsi originea în revelație, să subsiste un corp de științe fondat numai pe *intellectus* și pe *ratio*.

[2] Cu toată admirația pe care o mărturisește pentru Aristotel, este vădit că Hegel refuză să țină seama de logica formală, că o consideră perimată și depășită de sistemul său.

[3] Expresia este a lui V. I. Lenin, *Cahiers philosophiques*, p. 286.

ficarea informațiilor noastre asupra structurii logicii a cunoașterii, care depinde, în ultimă instanță, de conținutul pe care îl cuprinde această structură. Însăși dezvoltarea structurii logice este determinată de tendința de a oglindi mai complet și mai multilateral conținutul variat al cunoașterii senzoriale" [1]. Este deci de neapărată trebuință ca logica formală aristotelică să se mențină ca un strat de bază al logicii matematice; și îi mai rămîne să-i ajute acesteia să nu se lase orbită de magia semnelor, ci să se țină la adăpost de deviaționismul steril al verbalismului. Căci, logica formală nu are nimic împotriva simbolismului logic; ceea ce condamnă ea este tendința gnoseologică caracteristică simbolismului semantic, acesta devenind, după cum spune Lenin [2], „un mijloc comod de a te dispensa de necesitatea de a cuprinde, de a arăta, de a justifica determinările conceptelor".

КРИТИКА НЕКОТОРЫХ ИДЕАЛИСТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ НА ЛОГИЧЕСКИЕ СТРУКТУРЫ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Классическая формальная логика делает различие между общим утвердительным суждением обычного типа с частным предикатом (все люди — некоторые из животных) и суждением, которое можно было бы назвать суждением определения и в котором субъект и атрибут всеобщи (все люди — разумные животные; все разумные животные — люди); в последнем суждении, представляющем собой эквивалентность субъекта и предиката, атрибут высказывает род субъекта и его специфическое отличие. Еще аристотелизм знает, что суждение, имеющее своим субъектом индивидуальную вещь (Сократ — афинский философ) не может быть суждением определения, так как индивид не может быть определен, а только описан, так как индивид, не будучи равным роду — как бы мал он ни был — не имеет специального отличия. Из этого следует, что частные суждения не могут быть эквивалентными, что они соответствуют другим правилам нежели общие суждения, даже если в других отношениях аристотелизм сводит частные суждения к общим.

Вдохновленный итальянской логической школой, логик Витгенштейн покажет, что суждения принадлежности передают три рода отношений, а именно: включения, эквивалентности и отношение эпсилон; последнее выражает принадлежность частного элемента к определенному классу; логик утверждает, что классическая логика, пользуясь обычным языком, смешивает эти три рода предложений. Однако легко заме-

---

[1] I. S. Narski, *Esența filozofică a neopozitivismului* în *Idealismul subiectiv contemporan*, Ed. științifică, p. 163—164.

[2] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1957, p. 89—90.

тить, что различие, предлагаемое Виттгенштейном, является именно вышеуказанным и давно известно аристотелизму, с той лишь оговоркой, что классическая логика не имеет отличных формулировок, облегчающих сравнение.

Все же мы должны спросить себя, ограничивается ли собственный вклад современной логики в этих, как и в других более или менее сходных обстоятельствах, более развитым схематическим представлением, отличается ли новая логика только способностью к явно высшему символическому представлению логической аппаратуры, представлением к которому нас не приучила классическая формальная логика. Автор работы подчеркивает, что логистика далеко не довольствуется этим. Повышенная символизация современных школ проистекает из концепции, отличной от аристотелизма, и толкает к развитию этой концепции, являющейся концепцией чисто формалистического характера логики. Такая концепция способствует зарождению опасного идеалистического уклона, а именно — уклона семантического неопозитивизма, исповедуемого „Венским Кружком", находящимся в том, что касается его логических воззрений, под признанным влиянием Виттгенштейна.

Классическая формальная логика, более гибкая в своем реализме, чем современная логика, учитывает форму, но в то же время и материю. Впрочем, она оперирует как в ширину, так и в глубину. Смешанный характер (форма, материя) классической формальной логики приведет к тому, что описываемые ею организмы станут более сложными, более тяжелыми, более инертными и менее подходящими для практического использования, чем аппараты символической логики; взамен, игра предположений более разнообразна, более богата и более соответствует действительности.

Классическая формальная логика не может быть принижена, также как вообще мы не должны недооценивать вклада современной математической логики. Их соответствующие назначения становятся более ясными, когда мы сравниваем классическое и новое с позиций диалектического материализма. Новая логика разрешает целый ряд вопросов современной математики и вообще современной науки. Но, опираясь на старую логику, она избегает риска соскользнуть теоретически, в смысле неопозитивистского идеалистического уклона к бесплодному формализму; чистый формализм — согласно выражению Ленина — является „удобным средством уклониться от необходимости охватить, показать, обосновать определения понятий".

CRITIQUE DE CERTAINES CONCEPTIONS IDÉALISTES DES STRUCTURES LOGIQUES

RÉSUMÉ

La logique formelle classique sait faire la distinction entre une affirmation universelle de type courant où le prédicat est particulier (*tous les hommes sont quelques animaux*) et un jugement que l'on pourrait appeler

définitoire, dans lequel le sujet et l'attribut sont universels (*les hommes sont tous les animaux raisonnables*) ; dans ce dernier cas où il y a équivalence entre sujet et prédicat, l'attribut énonce le genre du sujet et sa différence spécifique. L'aristotélisme sa t également qu'un jugement ayant pour sujet une chose individuelle (*Socrate est un philosophe athénien*) ne peut être définitoire, car un individu ne peut être défini, mais seulement décrit, puisqu'un individu, n'étant pas la même chose qu'une espèce aussi petite qu'elle soit, ne présente pas de différence spécifique. Il en résulte que les jugements singuliers ne peuvent être équivalents, qu'ils répondent à d'autres règles que les jugements universels, même si, par ailleurs, l'aristotélisme réduit les jugements singuliers à des jugements universels.

S'inspirant de l'école italienne de logique, le logicien Wittgenstein montrera que les jugements d'appartenance présentent trois sortes de relations : d'inclusion, d'équivalence et de relation *epsilon*, cette dernière exprimant l'appartenance d'un élément singulier à une classe ; Wittgenstein prétend qu'en utilisant le langage courant, la logique classique confond ces trois sortes de propositions. Or, il est clair que la distinction recommandée par Wittgenstein est celle-là même que l'on a présentée plus haut et que l'aristotélisme connaît depuis longtemps, avec cette seule réserve que la logique classique ne dispose pas de formalisations distinctes qui facilitent la comparaison.

Toutefois, on peut se demander si l'apport propre de la logique moderne, en cette occurence aussi bien qu'en d'autres plus ou moins similaires, se limite à une présentation schématique plus développée, si la logique nouvelle ne se distingue que par une aptitude vers une présentation symbolique nettement supérieure de l'appareil logique, présentation à laquelle la logique formelle classique ne nous a pas accoutumés. L'auteur de cet article souligne le fait que la logistique est loin de se contenter de cela. La symbolisation dont les écoles modernes usent davantage tire ses sources d'une conception du caractère purement formaliste de la logique. Une telle conception a le don d'engendrer une déviation idéaliste dangereuse, qui est précisément celle du néopositivisme sémantique professé par le « Cercle de Vienne » qui se trouve, au point de vue de sa conception logique, sous l'influence avouée de Wittgenstein.

La logique formelle classique, plus souple dans son réalisme que la logique moderne, considère la *forme*, mais en même temps aussi la *matière*. Elle opère, d'ailleurs, à la fois en extension et en compréhension. Du fait du caractère mixte (forme-matière) de la logique formelle classique, les organismes qu'elle décrit seront plus complexes, moins maniables, plus inertes et moins propres à la pratique opératoire que l'appareil de la logique symbolique ; en revanche, la gamme de ses *suppositions* est plus variée, plus riche et plus adéquate à la réalité.

La logique formelle classique ne peut être minimalisée, et, par ailleurs, il ne s'agit pas non plus de sous-estimer l'apport de la logique mathématique moderne. Leur mission respective ressort plus clairement si l'on considère le classique et le nouveau, à travers le prisme du matérialisme dialectique. La logique nouvelle résoud toute une série de problèmes

des mathématiques modernes, et de la science moderne en général. Toutefois, s'appuyant sur la logique ancienne, elle évite les risques des glissements théoriques dans le sens d'une déviation idéaliste néopositiviste, vers un formalisme stérile, le formalisme pur étant — suivant l'expression de Lénine — « un moyen commode de s'épargner la peine de rechercher les *déterminations conceptuelles* (*Begriffsbestimmungen*), de les developper et de les justifier ».

SUBIECTIVISM ŞI MISTICISM ÎN FILOZOFIA BURGHEZĂ DIN ROMÎNIA ÎNTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

DE

AL. POSESCU şi OCT. CHEŢAN

Este îndeobşte cunoscut că mulţi dintre filozofii burghezi contemporani tăgăduiesc filozofiei caracterul de ştiinţă ca şi posibilitatea de a-l dobîndi vreodată. Pe cînd ştiinţele particulare, afirmă ei, orientate spre cunoaşterea lumii perceptibile a fenomenelor, au un obiect de cercetare accesibil gîndirii omeneşti, deşi şi aceasta numai în anumite limite, filozofia, încercînd să dezlege probleme legate de esenţa existenţei, urmăreşte, de fapt, un obiect care nu poate fi atins în nici un chip pe căile obişnuite ale cunoaşterii ştiinţifice. Filozofia ar fi deci sortită să rămînă definitiv refractară oricărei încercări de a face dintr-însa o ştiinţă în înţelesul propriu al cuvîntului.

În filozofia burgheză contemporană ideea aceasta a luat forme variate, dînd naştere la nenumărate ipostaze ale idealismului, cunoscute sub denumiri diferite, dar, în fond, ducînd la aceleaşi concluzii agnostice, iraţionaliste, şi în cele din urmă fideiste. Una din formele cele mai radicale este aceea care face din filozofie o chestiune de „atitudine personală a gînditorului în faţa lumii şi a vieţii", sau, altfel spus, de „trăire". În cadrul acestei forme de idealism, filozofia nu numai că nu mai poate avea pretenţia de a urmări cunoaşterea unui adevăr ştiinţific obiectiv, dar nici măcar pe aceea de a fi teorie. Ea devine o chestiune personală, afectivă — mai precis — un mod de viaţă interioară de esenţă emoţională. Departe deci de a-l pune în legătură cu lumea reală, filozofia atitudinii personale sau a „trăirii" îl izolează pe individ de tot ce nu este el însuşi, pentru a-l închide într-o lume subiectivă, de sentimente confecţionate după proprie măsură şi pentru uz propriu.

Concepţia aceasta subiectivistă şi iraţionalistă despre filozofie a fost susţinută şi răspîndită şi în literatura filozofică burgheză din ţara noastră în perioada dintre primul şi cel de-al doilea război mondial, fiind cunoscută sub denumirea de „trăirism". Doctrinarii ei au fost,

îndeosebi, Nae Ionescu și Nichifor Crainic iar revista *Gîndirea*, apărută sub direcția celui de-al doilea, a fost periodicul în care s-a afirmat cu predilecție.

În istoria țării noastre, perioada dintre cele două războaie mondiale se conturează, pe plan social și politic, ca una din perioadele de mari frămîntări, de lupte înverșunate între forțele reacționare ale burgheziei și moșierimii și forțele sociale înaintate, purtătoare ale progresului social. Încă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea proletariatului din Romînia îi revenea sarcina istorică de a duce societatea înainte, sarcina de a fi conducătorul și călăuzitorul transformărilor revoluționare din țara noastră.

Romînia burghezo-moșierească a continuat să rămînă și după primul război mondial o țară înapoiată, cu puternice rămășițe feudale în economia țării. Regimul de exploatare patronat de burghezie și moșierime, cruntă mizerie și asuprire a maselor largi ale poporului muncitor se intensifică în această perioadă. Dezorganizarea economică pricinuită de război, pagubele și distrugerile constituiau un tribut uriaș a cărui povară o suporta și de data aceasta poporul. Consecința directă a acestor stări este ascuțirea continuă a contradicțiilor de clasă.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, răspîndirea în masele muncitoare din țara noastră a lozincilor revoluționare împotriva războiului imperialist, pentru puterea muncitoresc-țărănească au determinat o creștere puternică a valului de lupte revoluționare.

Totodată, lupta ideologică și politică din sînul partidului socialist din Romînia se accentuează. Elementele revoluționare, organizate în grupuri comuniste, conduc acțiunile revoluționare ale maselor muncitoare, chemate la luptă împotriva regimului de foamete și mizerie, de asuprire și exploatare, împotriva stării de asediu declarată de regimul burghezo-moșieresc și a măsurilor represive guvernamentale, pentru zădărnicirea planurilor criminale de intervenție a statelor capitaliste contra tinerei puteri sovietice. Înfrîngînd tezele oportuniste și reformiste ale liderilor curentelor de dreapta și centriste din mișcarea socialistă, grupurile comuniste desfășoară o amplă muncă de clarificare politică și ideologică, în direcția făuririi unui partid politic revoluționar marxist-leninist, capabil să conducă proletariatul și aliații săi firești la lupta pentru răsturnarea regimului burghezo-moșieresc. Crearea Partidului Comunist din Romînia, în mai 1921, a constituit o victorie istorică a leninismului împotriva curentelor oportuniste și reformiste în mișcarea muncitorească din Romînia.

În anii imediat următori, ani de stabilizare relativă a capitalismului, burghezia și moșierimea din țara noastră trec la contraofensivă, pentru stăvilirea avîntului revoluționar al maselor populare și apărarea propriilor privilegii. Forțele reacțiunii încearcă să decapiteze mișcarea muncitorească, scoțînd Partidul Comunist din Romînia în afara legii. Totodată, pentru a abate proletariatul din țara noastră de la lupta împotriva exploatării, burghezia creează organizații fasciste diversioniste, contrapunîndu-le mișcării muncitorești. În anii care urmează este înființată organizația fascistă de șoc Garda de fier, educată în spiritul sălbăticiei rasiste, al crimei și trădării intereselor fundamentale ale poporului romîn. „Partidele și organizațiile fasciste — se subliniază

într-un document de partid din acea perioadă — sînt subvenţionate din fondurile Ministerului de Interne, din cele ale Palatului, de către industria şi marea finanţă romînă, ca şi din fondurile de propagandă ale lui Hitler din Romînia. Ele sînt detaşamente de avangardă ale fascismului romîn... (care)... le utilizează pentru terorizarea poporului, pentru dezorganizarea mişcării antifasciste, pentru lupta contra organizaţiilor, partidelor şi presei democratice, pentru uşurarea acţiunii sale de fascizare a ţării" [1].

În această perioadă, cultura burgheză din ţara noastră decade tot mai mult, îndreptîndu-se din ce în ce mai pronunţat pe făgaşul celor mai nesăbuite forme de idealism. Ideilor înaintate şi teoriilor ştiinţifice despre lume şi societate ale proletariatului se încearcă a li se opune teorii mistice şi obscurantiste reînviate ad-hoc din arsenalul cu vechituri al ideologiei burgheze reacţionare, teorii susceptibile însă a crea confuzii. Filozofia burgheză din Romînia manifesta o vădită predilecţie pentru curentele cele mai reacţionare ale idealismului occidental. O deosebită atenţie este acordată idealismului subiectiv, folosit drept punte pentru părăsirea realului şi trecerea în domeniile sumbre şi nocive ale misticismului. Apologia făţişă a capitalismului se împleteşte cu propaganda misticismului şi a concepţiilor fasciste.

Drept crez ideologic al fascismului se confecţionează mitul absurd al ortodoxiei salvatoare a existenţei naţionale a poporului romîn. Adevărurile ştiinţei sînt înlocuite tot mai mult cu dogmele credinţei religioase. În interesul consolidării „ordinii legale" burgheze şi al „binelui obştesc" burghez, reprezentanţii pe plan ideologic ai burgheziei şi moşierimii din ţara noastră desfăşoară o susţinută campanie în vederea întăririi spiritului religios în masele populare. Un întreg arsenal de mijloace şi metode de misionarism religios a fost pus în practică pentru a adormi conştiinţa maselor şi a le îndepărta de la lupta revoluţionară. Presa cotidiană burgheză, radioul, o întreagă literatură de senzaţie, relatau cu lux de amănunte pretinsele minuni cereşti săvîrşite de „aleşi" ai lui dumnezeu[2].

Pentru a facilita pătrunderea credinţelor religioase şi a crea un climat propice plăsmuitorilor de „minuni", păturile sociale mai instruite au fost supuse unui adevărat asediu ideologic. Se urmărea, în primul rînd, imunizarea lor faţă de acţiunea antireligioasă a teoriilor filozofice şi a ştiinţelor materialiste. În avalanşa de curente idealiste, intens promovate de reprezentanţii oficiali ai culturii burgheze, un loc deosebit a fost acordat denaturării obscurantiste şi iraţionaliste a realităţii obiec-

[1] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1934—1937*, E.S.P.L.P., 1957, p. 428.

[2] Este semnificativă extinderea dată de autorităţile burghezo-moşiereşti înscenării de la Maglavit. În paginile revistei *Viaţa românească* a fost demascată în repetate rînduri regia de culise asigurată de clasele dominante ca şi adevăratele scopuri urmărite: „Rar s-a mai văzut în ţara noastră un atît de masiv exod şi pelerinaj... Bizar.... Şi totuşi explicabil. Mizeria a ajuns să umple cu vîrf paharul suferinţelor acelor oameni care n-au alt sprijin decît în palmele lor muncite şi în cerul nărăvaş cu sau fără ploi". Iar mai departe articolul subliniază: „Între timp, reacţiunea perfidă şi meschină, ca întotdeauna, crede că a sezisat un moment oportun spre a comercializa politiceşte fenomenul de la Maglavit" (*Viaţa românească*, nr. 7—8, 1935, p. 100).

tive, prin răspîndirea largă a *trăirismului*. Variantă a ideologiei burgheze reacţionare din ţara noastră, trăirismul a constituit un însemnat obstacol ideologic în calea pătrunderii şi răspîndirii în mase a concepţiilor ştiinţifice, materialiste despre lume şi societate, a mobilizării oamenilor muncii la lupta pentru răsturnarea rînduielilor burgheze. Afirmarea trăirismului nu s-a limitat la o simplă expunere de principii în volume pretins savante, de strictă specialitate filozofică şi de restrînsă circulaţie publică. Reprezentanţii săi au dus o activitate intensă pentru răspîndirea prin cele mai variate mijloace a ideologiei iraţionaliste. Activitatea didactică desfăşurată de la catedra universitară era completată prin conferinţe publice şi mai ales printr-o intensă şi sistematică activitate publicistică, adăpostită în paginile unor ziare şi reviste ca *Porunca vremii* şi *Cuvîntul*, cotidiane politice legionare, *Gîndirea*, revistă de „cultură" mistică şi ortodoxă şi altele, conduse de înşişi ideologii reprezentativi ai trăirismului, membri activi, totodată, şi ai mişcării fasciste legionare. A fost întreprinsă o vastă campanie de falsificare a marilor valori culturale din trecutul poporului nostru. Animaţi de dorinţa descoperirii unor „tradiţii" trăiriste în istoria patriei noastre, ideologii fascismului romîn nu s-au dat în lături de la „gîndirizarea" operei marilor noştri scriitori şi artişti din trecut. „Care scriitor, de la Eminescu şi Kogălniceanu, pînă la unii autohtoni puri de azi, n-a fost pe rînd gîndirizat, trecut prin botezul tradiţionalist şi ortodox al cenaclului? " — se remarcă într-unul din articolele apărute în presa înaintată a vremii[1]. Mijloacele editoriale erau folosite, de asemenea, şi pentru retipărirea în culegeri a articolelor apărute anterior în presa fascistă. Ele vizau, îndeosebi, tineretul din ţara noastră, în rîndurile căruia tindeau să creeze o nouă mentalitate, de supunere oarbă, fanatică, faţă de comandamentele politice criminale şi absurde ale legionarismului, înveninat de ură şovină, de sălbăticie şi dispreţ pentru umanitate. Lauda adusă „valorii etice a forţei", ca şi acel „vivere pericolosamente" proclamat drept formulă dinamică a tinereţii şi concretizare lapidară a virilităţii creatoare — constituiau, de fapt, îndemnul făţiş la violenţă şi crimă împotriva intereselor legitime ale poporului nostru.

În locul raţiunii, trăiriştii cereau domnia instinctului. Gîndirea logică era aruncată peste bord, ea nefiind în stare — după spusele lor — să dea o cunoaştere adecvată a lucrurilor. Instrument elaborat de viaţa socială pentru satisfacerea nevoilor practice, ale omului, gîndirea logică s-ar limita cel mult la procurarea de cunoştinţe utile, însă nu adevărate.

---

[1] Vezi *Viaţa românească*, nr. 5—6/1935, articolul *George Coşbuc rasist*. Luînd atitudine faţă de asemenea practici mistificatoare, acelaşi articol constată: „Iată, chiar în *Gîndirea* din mai, unul din marii noştri poeţi, George Coşbuc, este comentat după tipicul rasist la modă... E monstruos, dar adevărat!" Mobilul acestor falsuri este denunţat în continuare: „De ce? Pentru că aşa vor rasiştii de la *Gîndirea*. Pentru că rasismul de ultimă oră al directorului năpădit de elanuri agresiv-patriotice, pentru a cîştiga o autoritate, pe care de altfel n-are de unde s-o aibă, are nevoie de adeziunea trecutului, de girul unor nume mari ale culturii noastre". Articolul se încheie prin sublinierea adevăratelor semnificaţii ale operei lui G. Coşbuc, „cîntăreţul iubirii frumuseţilor de la ţară, cîntăreţul duios şi în acelaşi timp dîrz al ţărănimii şi al durerilor ei sociale" (p. 120—121)..

Rolul ei ar fi de a inventa în locul adevărurilor „inutilizabile" şi chiar „primejdioase" erori folositoare sau de-a dreptul salvatoare pentru viaţă. Decretînd gîndirea drept un instrument periculos, trăiriştii cereau părăsirea ei şi o dată cu ea şi a ştiinţei ca produs al gîndirii. Afectivitatea şi instinctul, cu plăsmuirile lor imaginare, ar constitui — după ei — adevăratele izvoare ale cunoaşterii. „În opoziţie cu spiritul ştiinţific — afirma unul din susţinătorii de la noi ai iraţionalismului — mitul, aşa confuz şi instabil cum este, oferă spiritului uman o satisfacţie completă, acoperind întreaga sa capacitate de cunoaştere".

Ura şi disprețul pentru valorile culturale ale omenirii, pentru realizările ştiinţei, se conjugă cu tendinţa de îndepărtare, îndeosebi a tineretului, de preocupările ştiinţifice, de şcoală, pentru a-l transforma în „omul care practică voinţa stăpînilor", în unelte docile ale voinţei lor criminale. „Şcoala — declara Nae Ionescu, care era totuşi profesor universitar — e bună cu condiţia să nu o iei în serios". Iar un alt discipol zelos mărturisea cu falsă candoare: „Visez o şcoală în care să nu se predea la drept vorbind nimic ... Gîndul şcolii, al celei unde să nu se predea nimic, mă obsedează. Stări de spirit, asta trebuie dat altora, nu conţinuturi, nu sfaturi, nu învăţături. De aceea nici nu trebuiesc lecţii"[1].

Neîncrederea bolnăvicioasă în orice adevăr obiectiv, infectarea sufletelor tinere cu disprețul pentru certitudinea ştiinţifică, apologia misticismului — erau răspîndite larg prin cele mai variate mijloace. „Un tînăr căruia nu-i poţi trece nici o incertitudine îţi este o înfrîngere — mărturisea unul din ei. Dacă există o medicină a sufletelor, sensul ei e răsturnat faţă de medicina obişnuită: e de a îmbolnăvi" [2].

După cum s-a subliniat mai înainte, iraţionalismul, în momentul cînd a invadat literatura filozofică burgheză din ţara noastră, nu mai era demult o noutate. Ideea că teoriile filozofice, spre deosebire de teoriile ştiinţifice, ar fi o chestiune, nu de adevăr obiectiv, ci de „optică subiectivă", ele rezultînd din atitudinea personală a gînditorului în faţa lumii şi a vieţii, se leagă indisolubil de ideea că adevărurile filozofiei, spre deosebire de cele ale ştiinţei, ar fi incomunicabile.

Asupra acestei trăsături, considerată ca specifică trăirismului dezvoltat în ţara noastră, a stăruit, mai cu seamă, Nae Ionescu. Filozofii — spunea el — au naivitatea să creadă că teoriile lor sînt obiectiv adevărate şi comunicabile prin mijlocirea limbajului. Ele nu sînt însă decît expresia unei optici personale şi ca atare rămîn intransmisibile de la un individ la altul. Concepţiile filozofice s-ar reduce deci la simple stări subiective, la chipuri personale de a oglindi realitatea sau la poziţii mai mult afective decît intelectuale luate faţă de realitate, care nu cuprind într-însele nimic, nici adevărat, nici fals. Ca atare ele ar exprima nu adevărul asupra realităţii, ci felul nostru propriu individual şi afectiv de a reacţiona în faţa ei. Filozofia — conchide Nae Ionescu — este un lucru foarte personal, eminamente subiectiv, un fel de lirică [3].

---

[1] Const. Noica, *Jurnal filozofic*, Bucureşti, 1944, p. 7.
[2] *Ibidem*, p. 44.
[3] Nae Ionescu, *Logica I*, Bucureşti, 1943, p. 19.

Această teză falsă a fost susţinută şi dezvoltată în decursul istoriei de diferiţi reprezentanţi ai liniei de gîndire idealiste. Ea a fost afirmată încă din antichitate de către Platon. Protestînd într-una din scrisorile sale (VII, p. 341 *c-e*), împotriva încercării lui Dionisie, tiranul Siracuzei, al cărui oaspete fusese în două rînduri, de a-i expune filozofia, Platon susţine că nu există nici un mijloc de a exprima în formule adevărurile filozofice, care rămîn incomunicabile şi nu se pot învăţa decît printr-o îndelungată convieţuire cu acela care le-a conceput. În *Fedru* (p. 275 *-c*), Platon reia aceeaşi idee greşită punîndu-l pe Socrate să spună că e o naivitate să crezi că poţi pune în cărţi sau scoate dintr-însele un învăţămînt filozofic „clar şi durabil", vorbele consemnate în cărţi neputînd decît cel mult să reamintească aceluia care le cercetează lucruri cunoscute mai dinainte.

Ideea platoniciană despre caracterul intransmisibil al teoriilor filozofice a fost reluată către mijlocul secolului trecut, completată cu ideea despre caracterul lor de strictă atitudine personală şi folosită în scop apologetic. De data aceasta, iniţiativa i-a aparţinut lui Kierkegaard, promotorul acelui curent idealist subiectiv, la modă în filozofia burgheză contemporană, cunoscut sub numele de existenţialism.

Principiul pe care se întemeiază gînditorul danez în aprecierea filozofiei este dubla afirmaţie că în filozofie adevărul ar fi subiectivitate, iar subiectivitatea ar fi adevăr. Se ştie că în calitatea lui de viitor pastor Kierkegaard şi-a început cariera prin a-şi da toată osteneala de a împăca religia cu filozofia. Nu este de mirare că spre mijlocul secolului trecut, date fiind progresele cercetării ştiinţifice şi ale cugetării filozofice, rezultatul acestei încercări a fost negativ. Concluzia la care ajunge Kierkegaard este că religia nu se poate împăca cu filozofia, cu alte cuvinte nu numai că ea nu se poate întemeia pe argumente de ordin filozofic, dar că argumentele gîndirii filozofice pledează împotriva ei. Pentru a salva totuşi religia el adoptă unica soluţie posibilă : negarea caracterului obiectiv al teoriilor filozofice. Şi de data aceasta legătura subiectivism-misticism este evidentă. Pentru Kierkegaard, în căutare de justificare cu orice preţ a credinţelor religioase, filozofia nu este nici măcar o chestiune de adevăr raţional întemeiat pe argumente logic valabile, ci implică o simplă adeziune iraţională. Încredinţat ca şi Pascal că absurdităţile religioase se prăbuşesc în faţa examenului gîndirii, Kierkegaard ajunge să admită ca şi filozoful francez că „inima are raţiunile ei pe care raţiunea nu le cunoaşte". Iar dacă spre sfîrşitul vieţii sale va ataca cu vehemenţă biserica creştină, care ar fi denaturat învăţătura scripturii, singura în care este cuprinsă „revelaţia divină", atitudinea sa faţă de religia creştină, al cărui adept rămîne toată viaţa, se va păstra aceeaşi.

Iraţionalismul său a fost îmbrăţişat cu toată căldura, sub forma existenţialismului, de către reprezentanţii ideologici ai celor mai reacţionare cercuri ale burgheziei occidentale contemporane din Franţa, Germania, Italia, S.U.A. etc. Iar dacă unii dintr-înşii dau producţiei lor filozofice, cum este cazul lui Heidegger, o faţadă ateistă, ea nu constituie decît o inabilă camuflare a fideismului, la concluziile căruia ajunge în mod invariabil existenţialismul. Marx a scos în lumină substratul religios al

oricărei forme de idealism, într-o vreme în care existenţialismul abia dacă se pregătea să apară : „Toţi idealiştii filozofici şi religioşi, antici şi moderni — cred în inspiraţii, în revelaţii, în mîntuitori, în făcători de minuni, şi numai de gradul lor de cultură depinde dacă această credinţă îmbracă o formă simplistă religioasă sau una cultă, filozofică, aşa cum numai de energia lor, de caracterul lor, de poziţia lor socială etc. depinde dacă au o atitudine activă sau pasivă faţă de credinţa în minuni, adică, dacă sînt păstori făcători de minuni sau fac parte din turma acestora, dacă urmăresc ţeluri teoretice sau practice" [1].

De la Kierkegaard, devenit filozoful la modă în lumea burgheză contemporană, ca şi de la Bergson, Berdiaeff, Klages şi alţii au luat şi reprezentanţii ideologici ai burgheziei din ţara noastră, în perioada dintre cele două războaie mondiale, ideea unei filozofii concepută ca trăire subiectivă şi afectivă a credinţelor religioase. Ea corespundea perfect tendinţelor claselor dominante spre fascizarea politică şi ideologică a ţării şi, totodată, cerinţelor „spirituale" ale mediilor sociale care au alimentat fascismul.

Iraţionalismul a apărut cu falsa pretenţie de a fi considerat drept filozofia cea mai profundă, întrucît ar sonda, cu mijloace proprii, deosebite de cele obişnuite ale gîndirii logice, profunzimi inaccesibile acesteia şi deci necunoscute întregii dezvoltări filozofice de pînă atunci. În această privinţă este caracteristic felul în care clasifică aceşti filozofi diferitele concepţii filozofice. După ei — şi la fel procedează şi L. Blaga, a cărui filozofie mistică deschidea drum aceleiaşi ideologii fasciste — teoriile filozofice se împart în înalte şi joase, profunde şi superficiale, majore şi minore, după gradul de „depăşire" a realităţii obiective şi „cufundarea în mister". Şi, bineînţeles, că numai iraţionalismul este o concepţie despre lume „înaltă", „profundă", şi „majoră", pretenţie care maschează, în fond, un complex hibrid de speculaţie gratuită şi fideism.

Aşa-zisa „gîndire mistică", expresie contradictorie, de care obişnuiesc să uzeze emisarii iraţionalismului în disputele teoretice, nu este decît o înlănţuire absurdă de afirmaţii false şi profund reacţionare.

Teoriile filozofice — potrivit acestei optici deformate, iraţionaliste — sînt „trăite" nu dovedite, convenabile — nu adevărate. Fiecare gînditor răspunde de propria sa concepţie, şi rămîne izolat în interiorul ei. Totuşi, filozoful trăirist nu consideră ca adevărată orice filozofie. Adevărata filozofie nu poate fi — după el — decît una religioasă. Ţelul spre care tinde trăirismul se defineşte, astfel, ca fiind aceeaşi încercare de fundamentare a fideismului, caracteristică întregului existenţialism. Iar calea urmată spre acest obiectiv, după exemplul altor înaintaşi în ale existenţialismului, era aceea a trăirilor subiective. „Avantajul" prezentat de această încercare de a menţine religia constă în posibilitatea de ignorare a oricăror argumente raţionale. După reţeta recunoscută şi recomandată, în general, de existenţialişti, absurdul nu trebuie să ne mai sperie, ci, dimpotrivă, trebuie să pornim în căutarea lui. Cu cît sînt mai gratuite şi mai incredibile, cu atît poziţiile teoretice adoptate au perspectiva — în ochii lor — de a fi mai adevărate. „Filozofia nu începe — afirmă sentenţios unul din

[1] Marx şi Engels, *Opere*, vol. III, Bucureşti, Ed. politică, 1958, p. 564.

reprezentanţii iraţionalismului — în momentul cînd omul găseşte criteriul de netăgăduit al adevărului. Dimpotrivă, filozofia nu începe decît în momentul cînd omul pierde toate criteriile adevărului, în momentul în care simte că nu poate exista nici un criteriu, că nici măcar nu e nevoie de vreunul" [1].

„Argumentul" pe care se sprijină poziţia trăiristă a lui Nae Ionescu — care, deşi neagă vehement orice apel la gîndirea logică, nu se dispensează totuşi de ea cînd e vorba să-şi impună punctul de vedere, pretins filozofic — este următorul: filozofia are ca obiect cunoaşterea absolutului; or, pe acesta nu-l poate descoperi decît religia, pentru că absolut este numai dumnezeu, iar despre dumnezeu nu ne oferă cunoştinţe decît religia. Întreaga cultură trebuie deci să abdice în faţa religiei. Arta ca şi filozofia, conchide Nae Ionescu, sînt „un rezultat al necesităţii noastre de absolut şi reprezintă pentru fiecare din noi, în felul nostru, un absolut, dar care este un absolut al nostru, subiectiv, adică este fructul necesităţii universal umane de absolut, dar nu absolutul însuşi. În artă şi filozofie n-ai să găseşti niciodată absolutul. Ca să mergi la absolut trebuie să depăşeşti şi arta şi filozofia, să treci la religie" [2]. Caracterul absurd al acestui „argument" l-a determinat pe însuşi susţinătorul lui să-l anuleze prin afirmarea că orice argument raţional în sprijinul adevărurilor filozofice rămîne cu totul lipsit de valoare demonstrativă. Îndemnul făţiş la respingerea culturii, pentru cufundarea în misterele credinţei, apare ca un leit motiv în scrierile acestor ideologi şi el este exprimat cu cinismul şi ura proprii gîndirii fasciste de pretutindeni: „Ne putem lipsi de cultură . . .Nu trebuie să credem despre cultură că poate să fie un ideal" — declară acelaşi trăirist, pentru a completa în stilul său specific de „argumentare": „O să spuneţi dumneavoastră că sînt nihilist. Dacă sînt, ce? Mie îmi este bine aşa" [3].

Din grija de a-şi netezi drumul, ideologii trăirişti au desfăşurat o adevărată campanie, îndeosebi în presă şi diferite alte publicaţii, pentru a susţine cu acea vehemenţă, proprie lor, şi pe care nici minciuna crasă nu părea s-o tempereze, că poporul romîn ar fi mistic din naştere, adică definitiv şi iremediabil inapt pentru gîndirea sănătoasă, logică, legată de problemele realităţii directe. Această teză profund reacţionară, menită să paralizeze energia revoluţionară a maselor populare din ţara noastră, nu putea transpare decît prin lentilele deformate de interesele şi prejudecăţile de clasă ale ideologilor trăirişti, slujbaşi fideli ai odiosului regim fascist.

Unul din aceştia, într-o lucrare publicată în limba germană [4], proclama misticismul, definit ca înclinare de a vedea realitatea prin prisma afectivităţii şi a superstiţiilor religioase, ca o latură caracteristică, specific naţională a sufletului romînesc. Baza teoriei sale o constituie „descoperirea" că poporul romîn în loc de a interpreta visele ca fenomene psiho-

[1] L. Chestov, *Le pouvoir des clefs*, p. 180. Citat după B. Fondane, *Léon Chestov et la lutte contre les évidences*. În *Rev. Phil.* 7—8/1938, p. 48.

[2] Nae Ionescu, *Istoria logicii*, Buc., 1941, p. 45.

[3] *Ibidem*, p. 47—48.

[4] I. Lupu, *Mystisches Denken bei den Rumänen* (Gîndirea mistică la romîni), 1926.

logice cu rădăcini în funcţiile materiale ale organismului biologic, le consideră ca fenomene supranaturale, purtătoare de prevestiri bune sau rele, venite din sfere providenţiale. Acest „sens mistic al visului la romîni" îi era prea suficient autorului respectiv pentru a stigmatiza cu semnul neîndoielnic al primitivismului incurabil gîndirea poporului romîn.

Cercetînd „sensul visului" la oamenii din popor, gînditorul trăirist ignora voit analiza condiţiilor inumane de exploatare şi asuprire intensă la care clasele exploatatoare de la cîrma ţării condamnaseră masele populare din Romînia burghezo-moşierească. Mizeria materială şi spirituală a poporului, bezna neştiinţei de carte şi izolarea lui totală de progresele ştiinţei, răspîndirea prin toate mijloacele a obscurantismului — acestea, şi nu „incapacitatea nativă a romînului" de a gîndi ştiinţific, erau adevărata cauză a neînţelegerii ştiinţifice a numeroase fenomene şi procese din realitate. Istoria ne arată că în anii regimului democrat-popular, fiind puşi în condiţiile obiective ale ridicării nivelului lor politic şi cultural, oamenii muncii din patria noastră au dat mii şi mii de inovatori, cadre tehnice, artistice etc. Revoluţia culturală în plină desfăşurare în ţara noastră marchează nu numai lichidarea deplină şi definitivă a izolării şi înapoierii culturale a maselor, a analfabetismului şi misticismului — jaloane ale aşa-zisei „politici culturale" a statului burghezo-moşieresc —, ci, constituie, totodată, cea mai elocventă şi irefutabilă respingere şi demascare a oricăror încercări de justificare a acestei politici criminale, încercări făcute în numele unei pretinse „înclinări" spre misticism şi credinţă a poporului romîn.

Alţi susţinători ai aceleiaşi teorii trăiriste reacţionare au încercat să o impună nu numai printr-o argumentare de mai mare amploare, ci, mai ales, atribuind faptului o semnificaţie mai generală. Astfel, în timp ce unii limitau misticismul, ca „trăsătură specific naţională" a poporului romîn, doar la păturile sociale „inculte", şi îndeosebi la ţărănime, despre care, s-ar fi putut presupune că, o dată cu luminarea lor, ar fi în măsură să abandoneze treptat unele credinţe mistice, alţi reprezentanţi ai trăirismului au extins această imagine falsă asupra întregii societăţi romîneşti, caracterizată — după părerea lor — prin tendinţe native comune de a privi lumea prin prisma superstiţiei, sau — după expresia lor — prin prisma spiritualistă [1].

Extinderea sferei de aplicare a acestei teorii nu s-a limitat însă aici. Ideea falsă despre caracterul general uman al metafizicii — factor comun al iraţionalismului de pretutindeni — a fost preluată şi de ideologii trăirismului din Romînia şi utilizată pentru argumentarea tezei despre misticism ca trăsătură specifică a sufletului omenesc în general. Orice cunoaştere omenească, nu numai actuală ci şi posibilă — afirmau trăiriştii — conţine germeni de idealism şi misticism care nu pot fi înlăturaţi. Prin această teză se nega, implicit, posibilitatea oricărei ştiinţe în adevăratul înţeles al cuvîntului.

Întreagă această teorie despre specificul mistic înnăscut şi veşnic al poporului romîn era legată şi servea fundamentării tezei reacţionare

[1] Vezi Marin Ştefănescu, *Istoria filozofiei româneşti.*

despre corespondenţa de esenţă dintre valenţele spirituale ale poporului nostru şi anumite forme de religie creştină. Convingerile religioase — declarau trăiriştii — trebuie stimulate şi dezvoltate, pentru că „sufletul romînesc le cere", neputînd trăi fără ele. Ca să-şi poată „tîrî existenţa" toate popoarele şi-ar confecţiona asemenea credinţe absurde, solicitate de anumite „coordonate spirituale", credinţe de care ele nu s-ar putea lepăda întrucît ar reprezenta reflexul fiinţei lor supratemporale. Totul era clădit, pentru a înşela masele, pentru a le abate atenţia de la interesele lor fundamentale şi a le menţine sub influenţa opiului religiei.

Mai „cumpănit" în zelul său fideist, mergînd pe această linie pînă la declararea formală a religiilor istorice, inclusiv creştinismul, ca forme de „cultură minoră", Lucian Blaga s-a afirmat ca un nu mai puţin autentic doctrinar al misticismului, prin teza sa despre caracterul pur subiectiv, fără urmă de corespondenţă obiectivă, al oricărei teorii metafizice (prin care el înţelege în general filozofia). „O viziune metafizică — declara Blaga — răspunde unor necesităţi spirituale prezente în primul rînd în autorul ei şi reprezintă de obicei un salt în incontrolabil" [1].

Afirmarea esenţei subiectiviste a filozofiei revine şi astăzi, în mod invariabil şi insistent, ca o obsesie, în mai toate scrierile filozofice ale autorilor existenţialişti contemporani, nediferind decît după modul în care este exprimată. Existenţialistul francez Gabriel Marcel, ca şi drept-credinciosul existenţialist Berdiaeff şi ciracii lor de azi, ajung în esenţă la aceleaşi concluzii în privinţa necesităţii unei filozofii redusă la simpla satisfacere cu mijloace subiective a unor cerinţe, de asemenea subiective. Atare exemple pot fi multiplicate în serie [2].

Caracteristic este însă faptul, şi el trebuie subliniat, că această teză subiectivistă nu constituie în literatura filozofică burgheză contemporană un monopol al existenţialiştilor, ci, în general, ea este comună şi poate fi întîlnită în scrierile reprezentanţilor celor mai diverse forme de idealism. A susţinut-o printre alţii şi Keyserling [3], ca reprezentant al intuiţionismului iraţionalist, iar ceva mai recent, G. Papini, care în decursul vieţii a trecut prin diferite forme de idealism.

Profundul caracter reacţionar al acestor teorii, care încearcă escamotarea funcţiei sociale, de clasă a oricărei filozofii prin confundarea voită a poziţiei sociale de clasă a gînditorului respectiv cu latura subiectivă neesenţială, îngroşată pînă la iraţionalism, a concepţiilor sale filozofice, a fost pus în lumină de învăţătura marxist-leninistă.

[1] Lucian Blaga, *Geneza metaforei şi sensul culturii*, în *Trilogia culturii*, Bucureşti, 1944, p. 478.

[2] Berdiaeff, de pildă, în Meditaţiile sale asupra existenţei, declară: „Chiar cînd aspiră la obiectivitate, filozofia nu poate să nu fie personală. Orice filozofie de valoare poartă pecetea personalităţii ei... Personalitatea filozofului se manifestă deja în alegerea problemelor şi preferinţa pentru unul din tipurile de filozofie deosebite mai sus, apoi în natura intuiţiilor predominante, şi în repartiţia atenţiei, în amploarea experienţei spirituale" (*Cinq méditations sur l'existence*, Paris, Aubier, 1936, p. 31—32).

[3] Keyserling, în lucrarea *Das Wesen der Intuition und ihre Rolle in der Philosophie* (în *Logos*, 1/1912, p. 59) afirmă aceeaşi teză falsă, subiectivistă: „Un filozof ar putea să înveţe sau să fi cunoscut oricît de multe lucruri: chipul în care el îşi organizează şi îşi valorifică cunoştinţele este treaba unei puteri originare, care faţă de orice şcoală are semnificaţia unui apriori... Ceea ce un gînditor nu a presimţit originar el nu va putea nici odată să conchidă".

Marxismul nu numai că nu tăgăduieşte rolul personalităţii în orice creaţie, dar îi adînceşte semnificaţia, arătînd că personalitatea creatoare are drept scop reflectarea obiectivă a realităţii. Pe de altă parte, în analiza oricărei concepţii filozofice trebuie să se ţină seama, în primul rînd, de poziţia de clasă a gînditorului, de funcţia socială pe care o îndeplineşte opera sa. De cele mai multe ori aceste elemente exprimă atitudinea conştientă a gînditorului, care se pune în mod deliberat în slujba unor anumite interese de clasă. Nu există personalităţi desprinse de societate, situate undeva deasupra claselor în luptă.

Fără îndoială că o oarecare notă personală există, şi intră nu numai în convingerile noastre filozofice, ci şi în oricare din acţiunile şi din stările noastre interioare. Se ştie că fiecare dintre noi trăieşte în felul său evenimentele la care participă şi reacţionează în felul său la solicitările lor. Aşa încît, într-o anumită măsură, „personale" sînt nu numai convingerile noastre filozofice, ci şi toate manifestările vieţii noastre individuale, fizice şi sufleteşti. Orice filozofare presupune o însuşire şi o dezvoltare personală a unor idei, o prelucrare personală, dar *conţinutul* teoriilor filozofice nu se defineşte prin aspectele sale personale şi subiective, ci prin reflectarea unei anumite poziţii sociale, a unor anumite interese sau năzuinţe de clasă. Filozofia nu se rezumă la o viziune a lumii pe gustul sau după capriciul tuturor acelora care intră în contact spiritual cu ea. Şi totuşi aceşti gînditori idealişti nu numai că trag această concluzie, dar o şi împing pînă la ultimele ei consecinţe. Pentru ei, concepţia filozofică este o poziţie personală, subiectivă, pe care o ia gînditorul faţă de realitate, şi încă una „îndrăzneaţă", un „salt în incontrolabil", ceea ce înseamnă în fond negarea raţiunii şi ancorarea în misticism.

Dar despre ce fel de filozofie „personală" poate fi vorba, atunci cînd atîtea „personalităţi" voite „eminente" şi „originale", fiecare cu propriile sale „trăiri", ajung totuşi la aceleaşi concluzii teoretice şi se încadrează în acelaşi curent idealist subiectiv cu valenţe reacţionare mai mult sau mai puţin făţişe? Nu reflectă acest fapt tocmai apartenenţa lor comună de clasă, funcţia socială comună a ideologiei lor aflată în slujba aceleiaşi minorităţi exploatatoare? Asemenea întrebări aparent simple ar putea crea mari greutăţi acestor gînditori „personali", care şi-au făcut însă un principiu din neglijarea voită tocmai a chestiunilor „mărunte".

„Filozofia — arată Marx — îşi pune întrebarea: ce este adevărat? iar nu: ce este considerat ca adevărat? Ea nu întreabă ce este adevărat pentru unii, ci ce este adevărat pentru toţi oamenii; adevărurile ei metafizice nu cunosc graniţele geografiei politice, iar adevărurile ei politice ştiu prea bine unde încep „graniţele", pentru a nu confunda orizontul iluzoriu al concepţiilor particulare despre lume şi al concepţiilor naţionale cu adevăratul orizont al spiritului omenesc" [1].

Concepută în felul acesta, filozofia se dezvoltă în cea mai strînsă legătură cu ştiinţele particulare ale naturii şi societăţii, cu întreaga practică social-istorică a omenirii şi devine ea însăşi o ştiinţă.

---

[1] Marx-Engels, *Despre religie*, Bucureşti, E.S.P.L.P., 1958, p. 23.

Întreaga dezvoltare istorică a filozofiei demonstrează continuu şi în mod categoric că lucrurile stau cu totul altfel decît încearcă să le prezinte adepţii concepţiilor despre filozofie ca atitudine personală. Este cunoscut că progresele ştiinţei au asigurat oamenilor o cunoaştere din ce în ce mai cuprinzătoare şi mai adîncită a lucrurilor şi că prin aceasta ele au asigurat dezvoltarea gîndirii filozofice. Între ştiinţă şi filozofie deosebirea este departe de a fi aceea pe care o stabilesc în mod arbitrar apologeţii atitudinii personale, incomunicabile.

Filozofia nu se confundă cu ştiinţele particulare — cum ar vrea unii — , nici nu este ştiinţa ştiinţelor — cum ar vrea alţii. Ele se deosebesc prin aceea că filozofia este ştiinţa legilor celor mai generale ale naturii, societăţii şi gîndirii, în timp ce ştiinţele particulare studiază legile de dezvoltare ale uneia sau alteia din formele de mişcare a materiei. Nu poate fi vorba deci despre vreun „Absolut" cu a cărui cunoaştere s-ar îndeletnici filozofia spre deosebire de obiectul relativ al ştiinţei. Obiectul filozofiei nu este mai absolut şi nici mai relativ decît al ştiinţelor particulare El este doar mai general.

Se mai ridică aici întrebarea, în ce măsură „trăirea", care nu poate fi decît o stare sufletească cu un conţinut subiectiv, ar putea înlocui cunoaşterea ştiinţifică a realităţii obiective? Teza preferată a trăiriştilor — „lumea fiind interioară inimii, introspecţia este singurul proces de cunoaştere"[1] — constituie o negare flagrantă nu numai a cunoaşterii ştiinţifice, dar a însăşi realităţii obiective. Prin asemenea afirmaţii absurde şi iraţionale, construite din armătura aparent inofensivă şi nobilă a „datelor inimii", s-a încercat otrăvirea conştiinţei oamenilor, îndepărtarea lor de problemele realităţii, cultivarea violenţei criminale, a şovinismului şi a supunerii oarbe faţă de „şef".

Concepţia trăiriştilor despre filozofie ca atitudine personală a rămas însă un simplu deziderat teoretic, o inabilă manevră demagogică. Adepţi în teorie ai „saltului în incontrolabil", ai marii „cutezanţe metafizice", ei au rămas în practică, prea supuşi prozeliţi ai credinţelor religioase. Acesta a fost mai cu seamă cazul lui Nae Ionescu şi al lui Nichifor Crainic. Sub forma „atitudinii personale" şi unul şi altul şi-au dat toată osteneala să reactualizeze credinţe religioase utile ideologic burgheziei în derută din ţara noastră.

Astfel, în *Ortodoxia — concepţia noastră de viaţă*, publicată în 1937 — aşadar în preajma izbucnirii celui de-al doilea război mondial şi ca atare în plină perioadă de fascizare a ţării, — Nichifor Crainic preconizează instituirea unei ierarhii bisericeşti după modelul lui Dionisie Areopagitul.

Adepţi ai teoriei după care convingerile filozofice nu s-ar putea transmite prin mijloacele obişnuite ale limbajului, trăiriştii şi-au dat, totuşi, în practică, cea mai mare osteneală de a-şi difuza „convingerile". E drept că unul din ei n-a scris mai nimic în filozofie. E vorba de Nae Ionescu, ale cărui scrieri filozofice sînt publicaţii postume ale cursurilor

[1] Emil Cioran, *Lacrimi şi sfinţi*, Bucureşti, 1937, p. 10.

sale stenografiate. Ele dovedesc însă că autorul lor a vorbit în schimb destul. Iar din ceilalţi, Nichifor Crainic, şi mai cu seamă Lucian Blaga, şi-au etalat teoriile pe sute de pagini, în tomuri voluminoase.

Inconsecvenţa aceasta îşi are desigur tîlcul ei. Teoriile lor despre caracterul de trăire personală a filozofiei, şi intensa lor propagandă religioasă urmărea să abată atenţia maselor de la problemele concrete ale vieţii îndreptînd-o spre practica cultului religios, spre fanatism, pentru pervertirea spirituală a maselor potrivit ţelurilor lor politice reacţionare. Aceasta este de altfel ţinta pe care o urmăreşte, direct sau ocolit, orice formă de idealism. Trăiriştii, ca reprezentanţi ideologici ai fascismului, înţelegeau să meargă pe un drum cît mai direct.

Campania ideologică reacţionară întreţinută de reprezentanţii trăirismului a întîmpinat rezistenţa dîrză a forţelor sociale înaintate din ţara noastră.

Constituirea Partidului Comunist din Romînia, pe baza principiilor leniniste, a însemnat transformarea mişcării muncitoreşti din ţara noastră într-o puternică forţă socială, cu o influenţă crescîndă asupra reprezentanţilor de seamă ai culturii naţionale.

Situîndu-se în primele rînduri ale frontului ideologiei înaintate, democratice din ţara noastră, Partidul Comunist din Romînia, bazat pe forţa de nebiruit a învăţăturii marxist-leniniste, pe hotărîrile Congresului al VII-lea al Internaţionalei Comuniste, a condus lupta întregului front ideologic antifascist împotriva ideologiei profund reacţionare răspîndită de susţinătorii fascismului din Romînia. O deosebită atenţie a fost acordată problemelor vieţii sociale, a căror rezolvare ştiinţifică, marxist-leninistă era impusă de însăşi dezvoltarea mişcării muncitoreşti în Romînia.

În condiţiile grele ale ilegalităţii, înfruntînd teroarea anticomunistă şi atacurile sălbatice ale zbirilor regimului burghezo-moşieresc, Partidul Comunist a desfăşurat o luptă intransigentă pentru apărarea purităţii învăţăturii marxist-leniniste, pentru răspîndirea şi promovarea filozofiei revoluţionare a clasei muncitoare, pentru zdrobirea ideologiei burgheze reacţionare susţinută prin toate mijloacele aflate la dispoziţia autorităţilor de stat.

Diferitele documente ale P.C.R. elaborate în această perioadă au orientat toate forţele partidului spre îmbinarea luptei pentru revendicări economice imediate cu lupta împotriva fascismului şi a războiului. Activitatea teoretică, de apărare şi afirmare a ideologiei marxist-leniniste, de înarmare ideologică a conştiinţei oamenilor muncii, s-a împletit strîns cu activitatea practică, revoluţionară. Luptele muncitoreşti din 1933 au înscris pagini de glorie nepieritoare în istoria clasei muncitoare şi a poporului romîn. Ele au constituit o manifestare hotărîtă a forţei clasei muncitoare împotriva fascismului, o demascare a politicii de fascizare a ţării şi de înfeudare a ei faţă de imperialism.

În condiţiile intensificării pregătirilor de război şi ale orientării făţişe a cercurilor reacţionare romîneşti spre fascism, Partidul Comunist din Romînia, răspunzînd sarcinii de a organiza un larg front popular de luptă împotriva fascismului şi a războiului, creează o serie de organizaţii

legale, îşi intensifică activitatea în sînul maselor populare şi organizează — în ciuda terorii bestiale — un şir de mişcări greviste, mitinguri şi manifestaţii populare, cu caracter antirăzboinic şi antifascist.

Atrăgînd atenţia maselor asupra pericolului pe care-l reprezintă fascismul, documentele de partid din această perioadă subliniază atitudinea antifascistă a maselor populare. Rezoluţiile şi hotărîrile plenarei a V-a lărgite a C.C. al P.C.R. din august 1936 subliniază creşterea mişcării antifasciste în Romînia : „Fascismul nu este popular în Romînia şi nu are rădăcini în masele populare. Aceasta nu micşorează pericolul fascist — fascismul poate încerca să vină la putere prin lovitură de stat, silindu-se pe urmă să-şi lărgească baza de masă... Masele largi populare, muncitorimea, ţărănimea, meseriaşii, negustorimea, mica burghezie, intelectualii, funcţionarii, majoritatea studenţimii şi o bună parte din cadrele armatei nu sînt fasciste, ci sînt pentru un regim constituţional parlamentar democratic..."[1]. Mişcarea antifascistă din Romînia — arată acelaşi document de partid — se dezvoltă ca o mişcare largă a maselor populare sub conducerea clasei muncitoare, în frunte cu partidul ei leninist.

Înţelegînd pericolul deosebit pe care-l reprezintă ideologia fascistă prin încercarea de pervertire a conştiinţei tineretului din ţara noastră, Partidul Comunist a luptat necontenit pentru atragerea tinerei generaţii alături de lupta revoluţionară a clasei muncitoare. Numeroase documente de partid din aceşti ani se adresează direct tineretului, ajutîndu-l să înţeleagă esenţa profund reacţionară a fascismului : „Fascismul se adresează vouă, tinerei generaţii, pentru ca, sub fraze mincinoase, să vă capteze şi să vă transforme în unelte de asuprire şi exploatare a maselor muncitoare de la oraşe şi sate contra propriilor voastre interese... Fascismul, asta înseamnă *demoralizarea* şi mai departe a sutelor de mii de tineri, *care nu găsesc nici o întrebuinţare productivă sub regimul capitalist în plină decădere*. Poate fascismul barbar să fie un ideal sau o ieşire pentru tînăra generaţie ? Nu ! *Tovarăşi tineri*, locul vostru este alături de întreaga clasă muncitoare, în lupta revoluţionară pentru distrugerea puterii capitaliste, pentru cucerirea puterii de către clasa muncitoare, pentru civilizaţia socialistă"[2].

Este semnificativă grija manifestată de Partidul Comunist din Romînia pentru educarea şi organizarea intelectualităţii înaintate din ţara noastră, pentru participarea ei activă la lupta antifascistă. În *Hotărîrea C C. al P.C.R.* din ianuarie 1936 cu privire la sarcinile P.C.R. în mobilizarea maselor largi populare la lupta contra pericolului fascist în Romînia, este subliniat rolul ideologic însemnat al intelectualilor din ţara noastră şi necesitatea atragerii lor de partea clasei muncitoare împotriva fascismului : „Grosul păturilor intelectuale româneşti nu este fascist, ci hotărît antifascist. Fascismul reprezintă pentru ei tot aşa un pericol ca şi pentru muncitorime, ameninţîndu-le libertatea de profesie şi de cugetare. Sarcina noastră este de a organiza şi de a participa activ

[1] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1934—1937*, E.S.P.L.P., 1957, p. 429.

[2] *Ibidem*, p. 279—280.

la lupta profesională și la manifestările politice și culturale ale elementelor intelectuale... Manifestările lor democratice izolate... să fie ridicate la nivelul unei mișcări naționale"[1].

Documentele de partid subliniază totodată necesitatea intensificării propagandei marxiste, a dezbaterii în fața maselor a problemelor actuale, pentru demascarea ideologiei fasciste, otrăvitoare și demagogică, pentru zdrobirea ideologică a fascismului : „... în condițiile ofensivei fascismului, cu propaganda lui demagogică otrăvitoare... munca ideologică de partid și agitația noastră de masă au o însemnătate extraordinar de mare. În fața partidului nostru stă ca o sarcină urgentă crearea unei literaturi politice de masă care să dezbată în fața maselor largi populare, în lumina marxism-leninismului și a directivelor fundamentale ale Internaționalei Comuniste și ale partidului nostru, toate problemele actuale zilnice interne și externe, contrabalansînd influența otrăvitoare a propagandei și literaturii naționaliste șoviniste-fasciste... Trebuie asigurată scoaterea regulată a *Luptei de clasă* și a *Scînteii*, care trebuie să devină un organ combativ de mobilizare a maselor populare[2].

Lupta împotriva ideologiei fasciste s-a desfășurat mai ales în paginile publicațiilor ilegale ale P.C.R. ca și în cadrul unor reviste editate sub directa îndrumare a partidului. În *Lupta de clasă* (seria a II-a, apărută în 1926), *Tînărul leninist*, *Bolșevicul*, *Cultura proletară* (1926—1927), *Scînteia* (1930), *Viitorul social* (1931) și altele, au apărut numeroase articole și studii de demascare și respingere a filozofiei fasciste. Au fost analizate și reliefate particularitățile fascismului romîn, rădăcinile sale de clasă, tendințele sale criminale și reacționare.

În articolul *Cuvînt înainte*, apărut în primul număr (sept. 1926) al revistei *Cultura proletară*, se subliniază lupta ideologică înverșunată care se duce între forțele sociale înaintate și clasele dominante reacționare din Romînia : „În lupta îndîrjită pentru călirea ideologiei sale, proletariatul se izbește de puterile dezlănțuite în interesul clasei stăpînitoare : întru apărarea acesteia sînt mobilizate deopotrivă știința ca și arta, clericalismul ca și forța brutală" [3].

Chemînd masele la făurirea unui front unic al tuturor celor exploatați de la orașe și sate, aceeași revistă pune în lumină rolul social nefast al fascismului : „Fascismul din Romînia, ca și de aiurea, servește stavilă contra valului de revoltă al muncitorilor și țăranilor, al tuturor exploataților și asupriților și al tuturor minorităților naționale" [4].

Un rol de seamă în lupta ideologică desfășurată de partid în această perioadă l-a îndeplinit revista *Era nouă*, publicație lunară de filozofie, literatură și știință, apărută în 1936, sub redacția scriitorului și publicistului N. D. Cocea. *Cuvîntul înainte* al primului număr subliniază deschis poziția de clasă a revistei și țelul urmărit : „Proletariatul reprezintă interesele vitale și culturale ale omenirii. Progresul acestei clase coincide cu

[1] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia, 1934—1937*, E.S.P.L.P., 1957, p. 339—340.

[2] *Ibidem*, p. 459—460.

[3] *Cultura proletară*, nr. 1/1926, p. 1.

[4] *Ibidem*, p. 38.

progresul general al umanității... Ne luăm sarcina să tratăm în mod științific — pe baza largă a materialismului dialectic — toate problemele ideologice ale vremii noastre" [1].

Alături de studii și articole consacrate analizei marxiste a situației economice din țările capitaliste, a dezvoltării economice a U.R.S.S. ca și a originii și căilor de dezvoltare a științelor naturii, de combatere a interpretărilor denaturate, apologetice ale imperialismului, revista a acordat o atenție deosebită, activității de demascare și reliefare a esenței de clasă și a fundamentului teoretic antiștiințific al iraționalismului și misticismului. Filozofia trăiristă a lui Nae Ionescu și a adepților săi, idealismul mistic și agnostic al lui Lucian Blaga, întregul val de ideologie fascistă a fost supus unei critici ascuțite.

Numeroasele forme de manifestare ale aceleiași „Lebens-Philosophie" — căutări exagerate ale „existențialului" și „autenticului" în domeniul empirismului pur și al afectivității — au fost denunțate ca forme ale decăderii spirituale a lumii burgheze.

În paginile revistei *Era nouă*, ideologiei fasciste — definită ca încercare net reacționară de a ieși din impasul senil și paralitic al filozofiei de catedră burgheze — îi este opusă filozofia marxistă, adevărata continuatoare a culturii umaniste înaintate din trecut și singura reflectare teoretică pe deplin științifică a realității contemporane. Este subliniată de asemenea necesitatea răspîndirii și dezvoltării filozofiei marxiste în Romînia, împotriva desmățului cultural promovat de oficialitățile burgheze.

În diferite articole de combatere a misticismului, devenit fațetă reprezentativă a culturii burgheze reacționare din țara noastră, sînt dezvăluite cu multă pătrundere, de pe poziții marxiste, esența de clasă și funcția socială a misticismului menit să salveze de la pieire clasele exploatatoare condamnate de însuși mersul obiectiv al istoriei societății: „El (misticismul — *n.n.*) reprezintă ideologia clasei dominante și rostul lui e de a apăra privilegiile acesteia... Filozofia mistică trebuie să mușamalizeze contradicțiile vieții sociale, să zădărnicească încercările intelectualilor în drumul lor de lămurire, să difuzeze ignoranța în privința fenomenelor sociale și a mizeriei actuale pentru ca întunecați să-i poată antrena mai ușor pe făgașul tuturor exaltărilor, din care numai clasele posedante pot profita; sau, să amorțească, să anestezieze conștiința celor interesați pentru o viață mai bună, să-i facă inapți pentru lupta în vederea intereselor lor" [2]. Este demascată de asemenea filozofia profund mistică a lui L. Blaga. Întreaga linie de gîndire afirmată de L. Blaga este caracterizată prin slujirea clericalismului și a credințelor mistice și religioase, prin tentativa de introducere a dogmei și a misticii în știință, prin escamotarea contradicțiilor societății capitaliste, pentru susținerea ideologică a formelor sociale burgheze. Sînt denunțate de asemenea raporturile ideologice

---

[1] N. D. Cocea, *Era nouă*, nr. 1, febr. 1936, p. 3.

[2] *Era nouă*, nr. 3/1936, p. 62—63.

strînse dintre filozofia idealistă şi mistică a lui L. Blaga şi ideologia fascistă[1].

Critica ascuţită a fundamentului ideologic al fascismului nu s-a limitat la respingerea *variantei* sale *trăiriste*. Ea a cuprins şi analiza critică, de pe poziţiile marxismului, a ideologiei fasciste de peste hotare. În nr. 2 al revistei *Era nouă* a apărut studiul intitulat *Neo-hegelianismul în Italia*, în care este analizată şi denunţată esenţa profund reacţionară a idealismului profesat de Giovanni Gentile — filozoful oficial al fascismului în Italia[2].

Un rol deosebit în lupta ideologică dusă în rîndul minorităţilor naţionale i-a revenit revistei în limba maghiară *Korunk* (1926—1940), care a publicat, alături de studii originale despre dialectica marxist-leninistă şi problemele gnoseologice ale ştiinţelor naturii şi numeroase alte materiale privind analiza dezvoltării economice şi politice în perioada crizei generale a capitalismului, despre realizările istorice obţinute de Uniunea Sovietică pe drumul construcţiei socialiste, ducînd totodată o susţinută şi intensă luptă împotriva ofensivei fasciste.

Alături de aceste publicaţii aflate sub îndrumarea directă a P.C.R., o serie de alte reviste combat ideologia fascistă, demascîndu-i îndeosebi caracterul antiuman şi mistic.

Lupta împotriva ideologiei burgheze reacţionare din ţara noastră, împotriva obscurantismului şi iraţionalismului, pentru răspîndirea ideologiei marxist-leniniste s-a ridicat pe o nouă treaptă, superioară, în anii regimului nostru democrat-popular.

Victoria insurecţiei populare de la 23 August 1944 şi eliberarea ţării de sub jugul fascist, în condiţiile ofensivei victorioase a Armatei Sovietice, a însemnat începutul revoluţiei populare în ţara noastră, revoluţie care a deschis pentru prima dată în istorie, poporului romîn, perspectivele dezvoltării pe drumul socialismului.

După eliberarea Romîniei, sarcinile de însemnătate istorică ce stăteau în faţa poporului romîn, condus de clasa muncitoare în frunte cu încercatul său partid marxist-leninist, au determinat intensificarea activităţii ideologice. Întregul front ideologic marxist, căruia i s-au alăturat filozofi şi oameni de cultură cu vederi democratice, a desfăşurat o înverşunată luptă ideologică împotriva partidelor politice reacţionare şi a ideologiei lor mistice, rasiste şi şovine.

---

[1] „Numeroasele studii pe care le publică (L. Blaga — *n. n.*) în *Gîndirea* — se subliniază în articol — sînt menite să-i abată pe intelectuali de la problemele momentului istoric, să-i menţină în ignoranţă prin discuţii futile asupra sensului autentic al religiilor revelate. . .etc.. Etnicul şi specificul, utilizat des şi exagerat în limbajul d-lui Blaga, legate organic şi vital cu religia. . . urmăreşte să constituie focul sacru al tuturor fărădelegilor fasciştilor noştri. . . spre a-i întrebuinţa la menţinerea stăpînirii oligarhice de astăzi" (*ibidem*, p. 66).

[2] Articolul analizează şi explică interesul deosebit manifestat de filozofia burgheză reacţionară, în speţă de G. Gentile, pentru filozofia lui Hegel: „Dacă dialectica este, cum spunea Herţen, o «algebră a revoluţiei», burghezia ar vrea să facă din idealismul său (al lui Hegel—*n.n.*) o «evanghelie a reacţiunii». Lupta între sistem şi metodă devine astfel, în epoca noastră, parte integrantă din lupta între burghezie şi proletariat. . . Atitudinea burgheziei faţă de Hegel arată bine cît de fundată este distincţia făcută de Marx şi Engels între sistemul conservator, reacţionar al hegelianismului şi între metoda sa progresistă, între idealismul obiectiv şi dialectică" (p. 29).

Desfăşurarea victorioasă a revoluţiei populare, succesele însemnate dobîndite de oamenii muncii din ţara noastră în procesul construcţiei socialiste au asigurat victoria zdrobitoare a ideologiei marxist-leniniste asupra filozofiei şi sociologiei burgheze reacţionare. Întregul mers al revoluţiei culturale exprimă în esenţă triumful filozofiei marxist-leniniste, devenită ideologie dominantă în ţara noastră, bun al maselor largi populare.

Continua dezvoltare şi răspîndire a filozofiei marxist-leniniste în rîndul oamenilor muncii din ţara noastră contribuie efectiv, sub conducerea fermă a partidului, la dobîndirea de noi succese în munca de educare comunistă a maselor, în activitatea de combatere a ideologiei burgheze reacţionare. Înarmînd oamenii muncii cu un puternic instrument de cunoaştere şi transformare a lumii, ideologia marxist-leninistă realizează efectiv eliberarea conştiinţei lor de rămăşiţele vechii mentalităţi burgheze şi fundamentează în mod ştiinţific convingerea lor neabătută în victoria socialismului.

СУБЪЕКТИВИЗМ И МИСТИЦИЗМ В РУМЫНСКОЙ БУРЖУАЗНОЙ ФИЛОСОФИИ МЕЖДУ ДВУМЯ МИРОВЫМИ ВОЙНАМИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В истории Румынии период между двумя мировыми войнами вырисовывается в социальном и политическом планах как один из периодов больших волнений, ожесточенной борьбы реакционных сил буржуазии и помещиков против передовых сил во главе с пролетариатом, руководимым Коммунистической партией.

В эти годы, показывают авторы, буржуазная культура Румынии все более направляется по пути самых грубых форм идеализма. Передовым идеям и научным теориям пролетариата о мире и обществе пытаются противопоставить мистические и вновь воскрешенные обскурантистские теории из вооружения реакционной буржуазной идеологии.

Субъективный идеализм используется в качестве моста для бегства от реального и перехода в темные и вредные области мистицизма. Открытая апология капитализма сочетается с пропагандой мистицизма и фашистских концепций.

Пытаясь остановить революционный подъем народных масс, буржуазия и помещики Румынии переходят в контрнаступление: Коммунистическая партия Румынии объявляется вне закона, а рабочему движению противопоставляются диверсионные фашистские организации.

Философия трэиризма — разновидность западного экзистенциализма — становится идеологическим кредо фашизма. Ее представителями были, главным образом, Нае Ионеску и Никифор Крайник и она утвердилась преимущественно на страницах журнала „Гындиря". В рамках этой формы идеализма философия становится личным аффективным вопросом, видом внутренней жизни, чувственной по своей сущности.

Вместо разума, объявленного опасным орудием, трэиристы провозглашали господство инстинкта и отказ от науки. В работе указывается, что трэиризм — философия румынского фашизма — представлял значительную идеологическую опасность на пути проникновения и распространения в массах научного материалистического воззрения на мир и общество, на пути мобилизации трудящихся на борьбу за свержение буржуазного строя.

Авторы работы поставили задачу: выявить существенные связи между субъективистским и иррациональным характером трэиризма и его мистической стороной. В интересах укрепления буржуазного „законного порядка" румынские идеологи трэиризма развернули широкую кампанию с целью укрепления религиозного духа в народных массах. Более образованные общественные слои были подвергнуты настоящей идеологической осаде, с тем чтобы устранить их от вопросов общественной действительности и облегчить таким образом проникновение религиозных верований. Была раздута и распространена в разных аспектах фальшивая и глубоко реакционная теория о врожденном мистицизме румынского народа, который определялся как неспособный к логическому мышлению.

Раскрывая непрочность этих теорий и их истинную социальную классовую функцию, авторы в последней части работы обращают особое внимание на мощный и решительный отпор, данный трэиризму прогрессивными общественными силами Румынии.

Находясь во главе передовой, демократической идеологии Румынии, Коммунистическая партия Румынии, опирающаяся на непобедимую силу марксистско-ленинского учения и на постановления III Съезда Коммунистического Интернационала, руководила борьбой всего антифашистского идеологического фронта против глубоко реакционной идеологии, распространявшейся защитниками фашизма в Румынии.

Авторы рассматривают важнейшие аспекты борьбы подпольных коммунистических изданий и журналов, издаваемых под прямым руководством Коммунистической партии (Лупта де классэ, Культура пролетарэ, Скынтейя, Эра ноуа и др.) против иррационализма и фашистского мистицизма.

Борьба против реакционной буржуазной идеологии в Румынии за распространение марксистско-ленинской идеологии — указывают в заключение авторы — поднялась на новую высшую ступень в годы народно-демократического режима.

После освобождения Румынии от фашистского ига весь марксистский идеологический фронт, к которому присоединились передовые философы и люди культуры, развернул беспощадную идеологическую борьбу против реакционных политических партий и их мистической, фашистской идеологии.

Победоносное развертывание народной революции, значительные успехи, достигнутые трудящимися Румынской Народной Республики в социалистическом строительстве, обеспечили полную победу марксистско-ленинской идеологии над реакционной буржуазной философией и социологией.

SUBJECTIVISME ET MYSTICISME DANS LA PHILOSOPHIE BOURGEOISE EN ROUMANIE ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES

RÉSUMÉ

Dans l'histoire de la Roumanie, la période de l'entre deux guerres a été, sur le plan social et politique, une époque mouvementée, de luttes acharnées entre les forces réactionnaires de la bourgeoisie et des grands propriétaires fonciers et les forces sociales avancées, avec, à leur tête, le prolétariat guidé par son Parti Communiste.

Les auteurs montrent qu'au cours de ces années, la culture bourgeoise de Roumanie suit d'une manière de plus en plus évidente les formes les plus outrancières de l'idéalisme. On essaye d'opposer aux idées avancées et aux théories scientifiques du prolétariat, des théories mystiques et obscurantistes tirées des panoplies de l'idéologie bourgeoise réactionnaire.

Pour ceux qui quittent le réel et abordent les domaines sombres et nocifs du mysticisme, l'idéalisme subjectif sert de transition. L'apologie du capitalisme, faite ouvertement, va de pair avec la propagande en faveur du mysticisme et des conceptions fascistes.

Afin de barrer la route à l'élan révolutionnaire des masses populaires, la bourgeoisie et les grands propriétaires fonciers de Roumanie passent à la contre-attaque : le Parti Communiste de Roumanie est mis hors la loi et des organisations fascistes, destinées à faire diversion, sont opposées au mouvement ouvrier.

La philosophie «trăiristă»* — variante de l'existentialisme occidental — devient le *credo* idéologique du fascisme. Nae Ionescu et Nichifor Crainic en sont les doctrinaires les plus notables et la revue *Gîndirea* («La Pensée») est le périodique où cette philosophie s'affirme de préférence. Sous cette forme d'idéalisme, la philosophie devient une question personnelle, affective, un mode de vie intérieure d'essence émotionnelle. Au lieu de la raison, décrétée instrument dangereux, les adeptes du «trăirism» proclament le règne de l'instinct et l'abandon de la science. Le «trăirism», philosophie du fascisme roumain, a constitué un grand danger idéologique tendant à empêcher la conception scientifique matérialiste, du monde et de la société, de pénétrer et de se répandre dans les masses, ainsi que la mobilisation des travailleurs à la lutte pour renverser le régime bourgeois.

Les auteurs se sont attachés à mettre en relief le lien essentiel entre le caractère subjectiviste et irrationaliste du «trăirism» et son côté mystique. Afin de consolider «l'ordre légal» bourgeois, les idéologues du «trăirism» ont mené une campagne soutenue en vue de raffermir l'esprit religieux au sein des masses populaires. Les couches sociales plus instruites ont été soumises à un véritable siège idéologique, visant à les éloigner des problèmes de la réalité sociale et à faciliter ainsi la pénétration des

* Du verbe *a trăi*, qui signifie *vivre*, mais aussi «sentir» comme état d'âme. (Note du trad.).

croyances religieuses. La théorie fausse et profondément réactionnaire du mysticisme congénital du peuple roumain, déclaré inapte à la pensée logique, a été amplifiée et répandue sous différents aspects.

Les auteurs dévoilent l'inconsistance et la véritable fonction sociale de classe de ces théories et insistent, dans la dernière partie de l'ouvrage, sur la réplique vigoureuse et décisive donnée au «trăirism » par les forces sociales progressistes de Roumanie.

Porte-étendard de l'idéologie avancée, démocratique, du pays, le Parti Communiste de Roumanie, se fondant sur la force invincible de la théorie marxiste-léniniste et sur les thèses du VIIe Congrès de l'Internationale Communiste, a dirigé la lutte du front idéologique antifasciste tout entier contre l'idéologie profondément réactionnaire diffusée par les tenants du fascisme en Roumanie.

Les auteurs analysent certains aspects significatifs de la lutte contre l'irrationalisme et le mysticisme fasciste menée par les publications communistes illégales et par les revues éditées sous la direction immédiate du Parti Communiste — *Lupta de clasă* («La lutte de classe »), *Cultura proletară* («La culture prolétarienne »), *Scînteia* (l'«Etincelle »), *Era nouă* (l'«Ere nouvelle »), etc.

Cette lutte contre l'idéologie bourgeoise réactionnaire et pour propager l'idéologie marxiste-léniniste s'est élevée à un nouvel échelon supérieur, sous le régime de démocratie populaire.

Après la libération de la Roumanie du joug fasciste, le front idéologique marxiste tout entier, auquel se sont ralliés les philosophes et les représentants de la culture avancée, a mené une lutte idéologique acharnée contre les partis politiques réactionnaires et contre leur idéologie mystique, raciste.

La marche victorieuse de la révolution populaire, les succès importants remportés par les travailleurs de la République Populaire Roumaine au cours du processus d'édification du socialisme ont assuré la victoire écrasante de l'idéologie marxiste-léniniste sur la philosophie et la sociologie bourgeoises réactionnaires.

UNELE CONSIDERAȚII ÎN LEGĂTURĂ CU EXPLORAREA SPAȚIULUI

DE

prof. CĂLIN POPOVICI

La 4 octombrie 1957 oamenii au reușit să realizeze, pentru prima oară în istoria lumii, *un nou corp ceresc, făurit cu mintea și priceperea lor*, și nu din jocul orb al forțelor naturii. Primul satelit artificial al Pămîntului cîntărea 83,6 kg și avea doar 58 cm diametru, iar după ce în 92 zile a efectuat 1400 rotații parcurgînd 60 milioane de km, a intrat în straturile mai joase ale atmosferei, s-a incendiat și s-a consumat. Această performanță extraordinară a oamenilor de știință și tehnicienilor sovietici a însemnat și o confirmare strălucită a ideii că nu există nici o diferență esențială între ceresc și pămîntesc și că oamenii înșiși pot interveni în procesele naturii la scara cosmică. Ideea mistică care leagă originea corpurilor cerești de divinitate, idee care sub diferite forme foarte subtile mai dăinuia încă în unele concepții cosmogonice idealiste, a fost infirmată în mod cît se poate de evident și convingător. Dacă primul satelit sovietic a avut o mărime relativ modestă și o durată scurtă de existență, cei care i-au urmat au fost tot mai masivi și au avut o viață mai lungă. Astfel satelitul II a avut 508,3 kg și a durat 163 zile, iar satelitul III are 1327 kg și continuă să se rotească, după ce a efectuat peste 7300 rotații în mai mult de 15 luni de existență. Cît privește prima rachetă cosmică sovietică, lansată în direcția Lunii la 2 ianuarie a.c., ea cîntărea 1472 kg și în jurul zilelor de 7—8 ianuarie s-a plasat într-o orbită eliptică în jurul Soarelui cu o perioadă de 450 zile, devenind prima mică planetă artificială a Soarelui, *primul corp ceresc permanent* creat de oameni, cu o durată nelimitată în timp ca și celelalte planete. Astfel demonstrația că omul poate să făurească noi corpuri cerești, avînd unele din principalele caractere ale acestora, a căpătat o strălucită încununare prin crearea planetei artificiale. Și noua rachetă cosmică lansată la 4 octombrie a.c. prin faptul că se mișcă pe o orbită eliptică foarte alungită trecînd în 15 zile

de la 40.000 la 470.000 km de Pămînt și înapoi, dincolo de limitele atmosferei terestre, are un caracter de satelit al globului nostru. Sub influența Soarelui în special, punctul cel mai apropiat al orbitei lui Lunik III se va apropia treptat de suprafața Pămîntului, ca după 11—12 rotații, stația interplanetară să pătrundă în atmosfera terestră, încendiindu-se prin frecarea cu aerul. Astfel oamenii au reușit să așeze în orbite sateliți permanenți în jurul Soarelui și Pămîntului, corpuri cerești cu o durată de viață mai scurtă sau nelimitată. Ideea unității materiei în Univers, a valabilității legilor fizicii aci pe Pămînt și pe ceilalți aștri, această linie a gîndirii progresiste care se poate urmări ca un fir roșu încă din antichitatea elină, cu Aristarh din Samos, trecînd prin epoca Renașterii, cu Giordano Bruno, și triumfînd în cuceririle recente ale astrofizicii, se vede încununată spectaculos prin practică: *realizarea efectivă de către oameni a unor corpuri cerești*. Ce categorică și fundamentală dezmințire a afirmației fondatorului pozitivismului, Auguste Comte, după care oamenii nu vor putea nici măcar cunoaște din ce sînt formate corpurile cerești: știința sovietică a demonstrat că oamenii pot nu numai să cunoască, dar să și creeze ei singuri unele corpuri cerești! Fotografierea părții nevăzute a Lunii, care părea o imposibilitate, arată clar că progresul științei nu are limite.

Succesiunea rapidă a lansării sateliților artificiali și a rachetelor cosmice a arătat clar că era explorării spațiului cosmic a început. Din utopie a autorilor de ficțiuni științifice, călătoriile spre Lună și alte planete devin o realitate a zilelor noastre. S-a demonstrat că Uniunea Sovietică posedă rachete destul de puternice spre a lansa adevărate nave cosmice spre oricare punct al sistemului solar, că precizia lansării și ghidării este atît de mare încît, chiar fără astronauți pe bordul lor, aceste nave pot să ajungă în Lună sau să urmeze un itinerar bine stabilit în jurul Lunii, și înapoi în vecinătatea Pămîntului.

Culegerea datelor științifice din cosmos este acum posibilă în mod direct și de la „fața locului", transmisiunea înregistrării aparaturii făcîndu-se automat și la comandă de pe sol, putîndu-se lua automat fotografii ale corpurilor cerești și a le retransmite prin televiziune, stațiile interplanetare automate putînd ajunge la depărtări imense de Pămînt.

Aceste realizări epocale au o semnificație adîncă, depășind o anume descoperire concretă din domeniul științei sau vreo anume înfăptuire concretă din domeniul tehnicii. După cum călătoriile lui Columb și Magellan au dus nu numai la descoperiri geografice extrem de importante, dar au contribuit la schimbarea mentalității oamenilor veacului de mijloc, așa și noile călătorii cosmice vor avea repercusiuni asupra gîndirii și culturii contemporane. Sînt greu de prezis de pe acum toate aceste consecințe, însă trebuie făcute încercări de a se surprinde cu o clipă mai devreme implicațiile generale ale acestor grandioase realizări ale științei și tehnicii sovietice.

Unele din acestea se referă la noile metode și căi de cercetare deschise științei și în special astronomiei. Altele se referă la posibilitatea obținerii unor date fundamentale în rezolvarea unor probleme științifice de largă perspectivă filozofică, ca problema cosmogonică, problema

naturii și originii vieții etc. Popoarele lumii sînt puse în fața unor probleme la scară planetară, — cucerirea cosmosului, pătrunderea omului în univers — a căror rezolvare cere o colaborare științifică și tehnică mondială și prin aceasta se va cîștiga o experiență prețioasă și se va întări solidaritatea internațională a popoarelor pentru binele și progresul omenirii. Astfel cucerirea cosmosului de către oameni va avea o importanță covîrșitoare, în primul rînd pentru viața de pe propria noastră planetă. Concepția materialistă justă despre lume va pătrunde tot mai adînc în masele largi, confirmată fiind de aceste grandioase realizări, care se impun covîrșitor atenției tuturora.

Dintre toate științele naturii astronomia părea mai limitată ca posibilități de investigare. Într-adevăr, astronomia cercetează aștrii folosind aproape exclusiv radiațiile electromagnetice venind de la ei. Radiația corpusculară solară este studiată prin efectele ei indirecte în atmosfera înaltă, iar razele cosmice, care sînt studiate mai ales în cadrul fizicii, sînt cercetate în special prin diferite particule secundare, care iau naștere din interacțiunea razelor cosmice primare cu atmosfera terestră. Radiațiunile electromagnetice ne dau întîi de toate direcția din care vin direcția aștrilor, dînd naștere la acea ramură a astronomiei care se numește astrometria. Cu studiul cantității și calității radiațiilor se ocupă astrofizica, luată în accepțiunea ei largă, fotometria și analiza spectrală fiind cele două direcții principale în care sînt prelucrate observațiile.

Dar și studiul radiațiilor este limitat de transparența atmosferei terestre. În ultraviolet această transparență este limitată de absorbția ozonului, pe la 0,3 microni lungime de undă, iar în infraroșu de absorbția vaporilor de apă și a bioxidului de carbon pe la cîțiva microni lungime de undă. De-abia pe la un cm lungime de undă, pînă la vreo 15—20 m atmosfera devine transparentă pentru undele de radio emise de corpurile cerești, unde care pot fi recepționate prin această „fereastră radio" a ionosferei. Astfel în ultimul timp s-a constituit cu atîta succes și s-a dezvoltat impetuos radioastronomia. Radiațiunile electromagnetice ale aștrilor pot fi doar observate, măsurate, analizate. Noi nu avem posibilitatea de a schimba condițiile în care ele s-au produs. Folosind fizica teoretică, putem să încercăm să interpretăm mesajul închis în aceste radiații, să descifrăm condițiile fizice de pe suprafața aștrilor de unde ne sosesc radiațiile. Mai mult, folosind fizica teoretică și aparatul matematic, putem să deducem teoretic condițiile fizice și compoziția chimică nu numai în atmosferele stelare ci chiar din interiorul lor. În laborator nu s-au studiat pînă de curînd decît meteoriții căzuți pe suprafața Pămîntului, din punctul de vedere al compoziției chimice și izotopice, al structurii mineralogice, al vîrstei lor etc. Astronomia a fost dată totdeauna ca un exemplu clasic de știință de observație și oamenii de știință au fost nevoiți să aibă pînă în prezent un rol pasiv față de procesele cosmice. Chiar și în domeniul observației erau, după cum am menționat, mari limitări produse de atmosfera terestră care oprea definitiv radiații de anume lungime de undă. Razele cosmice primare sînt modificate radical prin interacțiunea cu nucleele gazelor din atmosfera înaltă. Cîmpul magnetic pămîntesc stînjenește și el pătrunderea razelor cosmice și radiația

corpusculară solară pînă la suprafața Pămîntului sub direcțiile și intensitățile originare. În această situație, astronomii și-au pus problema de a se elibera de servituțile impuse observațiilor de atmosferă și cîmpul magnetic terestru și de a întreprinde pe cît posibil măsurători directe în mediul cosmic și pe suprafața Lunii sau a altor planete. O stație ideală de observație s-ar putea organiza pe suprafața Lunii, unde lipsa atmosferei va permite studierea radiației ultraviolete, de raze X și de raze γ a corpurilor cerești, a atmosferei solare, în condițiile cele mai favorabile — în lipsa turbulenței și difuziunii produse de atmosfera terestră — a suprafețelor planetare, a galaxiilor foarte îndepărtate, a stelelor foarte puțin strălucitoare, a razelor cosmice primare etc. În cazul lipsei unui cîmp magnetic al Lunii, — ceea ce este confirmat de măsurătorile preliminare cu cea de-a doua rachetă cosmică sovietică — o stație pe Lună ar fi ideală pentru studiul razelor cosmice și al radiației corpusculare solare și din acest punct de vedere, nu numai din cauza lipsei atmosferei. Astronomii și geofizicienii nu au așteptat însă pînă la realizarea stației lunare spre a încerca să creeze laboratoarele cosmice. Începuturile au fost rachetele geofizice, apoi sateliții artificiali ai Pămîntului și în sfîrșit rachetele cosmice.

Rachetele cosmice îndepărtîndu-se la distanțe foarte mari de Pămînt sînt complet în afara urmelor atmosferice ale Pămîntului și pot să ne dea indicații prețioase asupra modului cum se modifică intensitatea cîmpului magnetic pămîntesc pînă la depărtări unde el devine insensibil. Ele sînt stații de observație ideale în mediul cosmic. S-a folosit termenul de laboratoare cosmice chiar cu ocazia sateliților artificiali, acum prin realizarea primei stații interplanetare automate această denumire este cît se poate de potrivită. Este de subliniat că aparatura montată pe această stație permite să se facă unele măsurători spre a se putea alege între două sau mai multe ipoteze privind unele fenomene din spațiul cosmic. Astfel aparatura pentru studiul gazului interplanetar, aflată pe a doua rachetă cosmică, permitea să se decidă între ipotezele că acest gaz este răspîndit uniform sau este creat de curenți corpusculari solari plecați din soare și avînd o intensitate variabilă cu fenomenele din soare. Astfel mediul cosmic este silit să răspundă la întrebări precise puse de oamenii de știință și deci caracterul experimental al operațiunilor de măsură întreprinse de aparatura rachetelor cosmice apare în mod clar. Au fost multe declarații în această privință ale unor oameni de știință de mare prestigiu care au afirmat că noile realizări obținute cu sateliții și rachetele cosmice înseamnă un pas către transformarea bătrînei științe a astronomiei din știință de observație în știință experimentală. În acest sens a vorbit directorul Observatorului din Pulkovo, A. Mihailov. Alți astronomi au accentuat că datele culese de actualele rachete cosmice reprezintă un material extrem de bogat, echivalent cu acel ce s-ar obține în zece ani din observații de pe Pămînt. Racheta Lunik III și stația interplanetară avînd pe bord baterii solare vor putea transmite timp îndelungat mesaje din cosmos. Prin aceasta se va putea studia variația în timp a diferiților parametri definind starea spațiului cosmic, în special cu desfășurarea activității solare. Introducerea metodelor de fotografiere

automată din apropiere a corpurilor cereşti şi transmiterea fotografiilor prin televiziune, în afara cunoştinţelor despre partea nevăzută a Lunii, ne va aduce în curînd date extrem de importante despre planete. Astfel deschiderea unei noi căi de cercetare în astronomie înseamnă mai mult decît descoperirea unor noi fenomene în cosmos. Viitorul va dovedi cît de rodnică pentru ştiinţa cerului este această nouă cale.

Însăşi realizarea sateliţilor artificiali şi a rachetelor cosmice, îndeosebi a ultimei rachete cosmice sovietice, înseamnă că oamenii reuşesc primele experienţe în mecanica cerească. Lansarea ultimei rachete cosmice a însemnat rezolvarea în prealabil a problemei celor trei corpuri*, una din cele mai grele probleme ale astronomiei. Aceasta a cerut un volum imens de calcule întreprins cu ajutorul maşinilor electronice. Compararea traiectoriei prezise cu aceea realizată efectiv înseamnă posibilitatea principială de a se lămuri unele probleme ca determinarea precisă a masei Lunii, repartiţia maselor în interiorul Lunii, forma exactă a satelitului nostru etc. Astfel metoda experimentală poate da rezultate şi în probleme clasice ale astronomiei care păreau să fie dincolo de orice experienţă posibilă. Trebuie menţionat că din studiul mişcărilor sateliţilor artificiali, al schimbărilor parametrilor definind orbita cu timpul, în special perioada, s-a putut deduce densitatea şi temperatura aerului la foarte mari înălţimi. Din deplasarea planului orbitelor sateliţilor s-a dedus cu precizie turtirea Pămîntului. Toate acestea pot fi considerate ca rezultate concrete importante obţinute cu noile metode experimentale de investigaţie.

Rezultatele ştiinţifice obţinute cu ajutorul sateliţilor artificiali şi al rachetelor cosmice au fost prezentate în numeroase publicaţii de specialitate, la diferite congrese internaţionale (Adunarea Comitetului Special al Anului Geofizic Internaţional, Moscova, iulie 1958), la Sesiunea Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., (martie 1959) etc.

Preşedintele Academiei, A. Nesmeianov a prezentat un raport detaliat asupra rezultatelor cercetărilor întreprinse cu sateliţii şi cu prima rachetă cosmică sovietică. Materialul acesta a fost larg difuzat, nu numai prin publicaţii de specialitate, dar chiar pe calea presei. Ziarul *Pravda* din 12 iulie a.c. a dat o relatare amplă a acestui raport. Astfel atît cercurile oamenilor de specialitate cît şi publicul larg a fost informat de rezultatele cercetărilor întreprinse. Pătrunderea omului în cosmos nu trebuie să fie legată de nici un secret, aşa cum a fost cazul cu folosirea energiei atomice. La a 14-a sesiune a Adunării Generale O.N.U., delegatul sovietic V. V. Kuznețov a propus convocarea unei conferinţe ştiinţifice internaţionale sub egida O.N.U. pentru un schimb de experienţe în problema cercetării spaţiului cosmic. Lansarea sateliţilor artificiali care s-a făcut în cadrul Anului Geofizic Internaţional, cea mai vastă operă de colaborare ştiinţifică internaţională din istoria omenirii la care au participat 65 state — a fost şi o expresie a unui efort comun în opera de cunoaştere mai exactă a planetei noastre şi a spaţiului cosmic ce o înconjuară. Continuarea lucrărilor sub denumirea *Cooperarea Geofizică Internaţio-*

* Este vorba despre problema mişcării a trei corpuri aflate în interacţiune gravitaţională.

nală 1959 s-a făcut în special la recomandarea și insistențele oamenilor de știință sovietici care doresc ca imensele resurse puse în joc cu ocazia A.G.I. să dea toate roadele posibile, ca vasta rețea de cercetare internațională să fie păstrată pentru progresul științei și binele oamenilor.

Astfel oamenii de știință sovietici nu numai că au adus aportul cel mai de seamă în problema cuceririi cosmosului de către om, dar fac acest lucru în numele întregii omeniri și pun la dispoziția tuturor rezultatele cercetărilor lor.

Revistele de specialitate se ocupă de problemele concrete și de rezultatele științifice obținute cu sateliții și rachetele cosmice. Aci ar fi de subliniat unele rezultate deosebite cu un caracter principial mai vast și ar trebui amintite și unele perspective de rezolvare în problemele capitale ale științei, a căror rezolvare se așteaptă de la cucerirea spațiului cosmic.

Printre rezultatele neașteptate obținute cu rachetele și sateliții este de menționat existența unei aureole de particule electrizate (protoni și electroni) pînă la mari depărtări în jurul Pămîntului. Această proprietate a corpurilor cerești posedînd cîmpuri magnetice nu era cunoscută. În jurul Lunii, care nu are cîmp magnetic nu s-a descoperit o zonă de radiații asemănătoare. Prin aceasta se pune în evidență faptul că mediul cosmic poate avea caracterele modificate pînă la mari distanțe de corpurile cerești. Cercetările au dovedit și o extindere mult mai mare ca aceea bănuită a atmosferei terestre, două — trei mii km, punînd în evidență o temperatură foarte ridicată în atmosfera extrem de înaltă, datorită acțiunii Soarelui. Avem de-a face cu o adevărată extindere a coroanei solare pînă în vecinătatea planetei noastre. Astfel ideea interacțiunii dintre corpurile cerești, dintre acestea și mediul cosmic, o idee de o deosebită importanță generală, reiese clar din actualele cercetări. Această interacțiune este extinsă și la alți factori ai lumii fizice și nu este limitată la fenomenele de gravitație.

Problema originii razelor cosmice este una din problemele fundamentale ale științei menite să găsească o soluție grație actualelor măsurători de pe bordul stațiilor interplanetare. Se știe că la 1000 km, 99,9% din razele cosmice observate sînt raze cosmice secundare și că numai la foarte mari distanțe putem să ne eliberăm și de influența cîmpului magnetic terestru, care reflectă în parte razele cosmice primare care sosesc din spațiu.

Originea razelor cosmice poate fi cercetată pe baza compoziției razelor cosmice primare, a proporției de diferite nuclee de atomi în aceste raze, dar și prin punerea în evidență a unei componente fotonice nedeviată de cîmpurile magnetice interstelare, în aceste raze. Această componentă ar putea indica direcția eventualelor izvoare de raze cosmice. Aceste căi au fost abordate cu satelitul trei și cu rachetele cosmice sovietice. Se știe că problema originii razelor cosmice este legată de problema cosmologică și ca atare orice lămurire a problemei originii lor, orice alegere între diferitele ipoteze va avea implicații chiar asupra concepției noastre despre univers și evoluția sa în timp. Astfel unele teorii care leagă ori-

ginea razelor cosmice de începutul așa-zisei expansiuni a universului ar putea fi infirmate.

Cercetările asupra cîmpurilor magnetice la mari distanțe și în special asupra problemei magnetismului Lunii au importanță principială întrucît se referă la problema mult controversată a cauzei magnetismului corpurilor cerești și prin aceea că alături de cîmpurile gravitaționale și cîmpurile de radiație, cîmpurile magnetice în cosmos joacă un rol tot mai mare în înțelegerea proceselor ce se dezvoltă în univers. Imaginea pe care o avem despre cosmos capătă pe zi ce trece o amploare și o profunzime tot mai mare.

Prin aceasta concepția veche mecanicistă a unor puncte materiale în mișcare, după legea atracției universale, este înlocuită cu o concepție nouă în care materia și mișcarea sînt înțelese sub forme din ce în ce mai complexe.

Problema gazului interplanetar, a compoziției și structurii sale, a importanței componentei pulverulente formată din micrometeoriți, în economia mediului cosmic ce se învecinează este legată de problema principială a schimbului dintre aștrii și mediul cosmic, a originii corpurilor cerești. Cunoașterea mai exactă a Lunii va aduce o clarificare într-o problemă cosmogonică specială, aceea a originii sateliților. În această privință are o deosebită importanță lămurirea diferențelor observate între partea vizibilă și cea invizibilă a Lunii puse în evidență cu Lunik III. Cunoașterea mai exactă a mediului cosmic din sistemul nostru planetar va fi de o deosebită importanță cosmogonică. Aceasta nu numai în ceea ce privește sistemul solar.

Astfel în ultimul timp se caută tot mai insistent o înțelegere a procesului formării aștrilor din materia interstelară și a generării inverse a acestei materii interstelare din stele. Or, acest proces apare la prima vedere ca ireversibil în sensul că, în interiorul stelelor hidrogenul este treptat transformat în elemente mai grele și că nașterea unor noi generații de stele nu va putea merge la infinit deoarece hidrogenul — principalul rezervor al luminii și căldurii stelelor — se va epuiza cu timpul. Cercetările actuale sînt îndreptate spre a găsi o ieșire din această aparentă contradicție și de a fundamenta o concepție despre un univers staționar la scară cosmică. Desigur că numai o cunoaștere mai exactă a mediului cosmic și a interacțiunii sale cu aștrii va putea duce la lămurirea unor probleme cosmogonice atît de importante.

Dar în afara cercetărilor actualmente întreprinse se deschid perspective vaste și pentru rezolvarea altor probleme fundamentale prin cucerirea spațiului cosmic. Astfel înțelegerea mai exactă a noțiunii de timp și de spațiu cu verificarea scurgerii diferite a timpului în sisteme aflate în mișcare relativă va putea fi încercată pe navele cosmice de mari viteze. Se preconizează chiar instalarea unor orologii atomice pe sateliți artificiali ale căror indicații să fie comparate cu acelea ale unor orologii similare de pe pămînt.

Punerea în evidență a unor noi forme de viață pe alte planete sau chiar pe Lună — așa după cum susțin puțini astronomi în ceea ce pri-

veşte Luna — ar putea arunca o lumină nouă în problema capitală a originii vieţii. Fotografierea de foarte aproape a Lunii, a regiunilor în care ar putea să existe urme de gaze şi condiţii termice mai prielnice, ar putea să aducă informaţii preţioase în această direcţie înainte ca viitorii astronauţi să fi debarcat chiar pe suprafaţa ei. Actuala rachetă trecînd în apropierea Lunii este o primă încercare în a ne retransmite date din apropiere nu numai de pe suprafaţa vizibilă a astrului, ci chiar din regiuni etern ascunse privirilor noastre, ceea ce s-a reuşit în mod remarcabil prin fotografierea părţii ascunse a Lunii cu staţia automată interplanetară.

Cînd Newton a pus bazele mecanicii din compararea mişcării Lunii cu căderea mărului din pom, creînd astfel teoria mişcărilor corpurilor cereşti, nimeni nu a putut bănui consecinţele ce le va avea această descoperire nu numai pentru ştiinţă ci chiar pentru tehnică. Dezvoltarea ştiinţei este condiţionată de dezvoltarea societăţii, dar la rîndul ei o poate influenţa.

Actualmente nu se pot întrevedea cu preciziune toate consecinţele ce le va avea pentru omenire cucerirea paşnică a spaţiului cosmic de către oameni.

Realizarea unor performanţe atît de uriaşe ca aceea a lansării sateliţilor artificiali şi a rachetelor cosmice sînt expresia unui progres general în domenii foarte diferite ale ştiinţei şi tehnicii sovietice. Ele sînt o indicaţie evidentă pentru toţi oamenii de bună credinţă asupra superiorităţii incontestabile a sistemului social al ţării care construieşte comunismul. Astfel, deschizătorii drumurilor spre aştrii sînt oamenii care au arătat şi arată drumul progresului şi binelui omenirii.

НЕКОТОРЫЕ СООБРАЖЕНИЯ В СВЯЗИ С ИССЛЕДОВАНИЕМ КОСМИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор рассматривает некоторые общие последствия запуска советских искусственных спутников и космических ракет и исследование с их помощью космического пространства. В введении указывается, что созданием людьми первых небесных тел практически опровергаются религиозно-мистические представления о происхождении светил, блестяще подтверждается идея единства мира и действительности законов материи для всей вселенной, а также доказывается, что человек может вмешиваться в процессы природы в космическом масштабе.

Вкратце показав, что для осуществления межпланетных полетов и для исследования космоса новыми средствами, имеющимися в рас-

поряжении техники, необходимо международное сотрудничество в условиях мирного сосуществования и мировой солидарности народов, автор далее подробно анализирует экспериментальный метод, открытый в настоящем астрономией, и некоторые важнейшие научные проблемы, имеющие большое философское значение, которые можно рассматривать с новой точки зрения, пользуясь автоматическими межпланетными наблюдательными станциями.

Исходя из заявлений некоторых советских астрономов, как А. Михайлова, директора Пулковской обсерватории, в связи с появлением новых экспериментальных методов в астрономии, автор показывает, в какой мере наличие атмосферы и земного магнитизма ограничивает возможность астрономических наблюдений. Подчеркивается, что автоматическим межпланетным станциям удается выйти за пределы этих ограничений и даже осуществлять настоящие исследования в космосе. Некоторые из этих исследований касаются движения небесных тел — небесной механики — и таким образом приводят к новым данным о массе и точной форме Луны, как в случае лунника III. Другие опыты должны внести ясность в физические гипотезы о составе и структуре межпланетного газа, о происхождении космических лучей и т.д. Таким образом, запуск космических ракет открывает новые пути исследованиям в космосе.

Затем автор перечисляет некоторые новые главнейшие результаты, полученные при помощи ракет и искусственных спутников. Так, крупным достижением, расширяющим понятие о взаимодействии небесных тел, а также небесных тел с космической средой является открытие наличия зон радиации вокруг небесных тел, обладающих магнитными полями. Этим подчеркивается важность других физических агентов в космосе вблизи полей тяготения, и таким образом астрономия все более отдаляется от механистического воззрения на материальные точки в движении, причем материя и движение постепенно становятся все более и более сложными понятиями. Далее перечисляются основные проблемы астрономии, к разрешению которых можно будет приступить с помощью межпланетных станций, такие как космогонические проблемы, а именно, связанные с происхождением Луны и межпланетного газа. Объяснение происхождения межпланетного газа прольет новый свет и на космогоническую проблему о стационарной вселенной в той мере, в какой будет найден путь к восстановлению водорода в космосе. Точно так же объяснение происхождения космических лучей может отразиться на этой проблеме. Отмечается возможность экспериментальной проверки, при помощи искусственных спутников, теории относительности.

Становится возможным непосредственное исследование существования жизни на других планетах с весьма важными последствиями для объяснения происхождения жизни.

В заключение раскрывается тесная связь этих крупных достижений человеческой науки и техники с превосходством социалистического строя.

QUELQUES CONSIDÉRATIONS RELATIVES À L'EXPLORATION DE L'ESPACE

RÉSUMÉ

L'auteur étudie certaines conséquences d'ordre général du lancement des satellites artificiels et raquettes cosmiques soviétiques, et de l'exploration de l'espace à l'aide de ces engins. Il relève dans l'introduction de l'article que la création par l'homme des premiers corps célestes a pour effet d'infirmer en pratique les idées mystiques religieuses sur l'origine des astres, de confirmer de façon éclatante l'idée de l'unité du monde et la valeur universelle des lois de la matière, et de prouver que l'homme est à même d'intervenir dans les processus de la nature à l'échelle cosmique.

Après avoir indiqué succinctement que la réalisation des vols interplanétaires et l'étude du cosmos, à l'aide des nouveaux moyens fournis par la technique, exigent une collaboration internationale, dans les conditions de la coexistence pacifique et de la solidarité mondiale des peuples, l'auteur entreprend une analyse plus détaillée de la méthode expérimentale, dorénavant possible en astronomie, et de certains problèmes scientifiques de principe, d'une haute importance philosophique, qui peuvent être abordés sous un angle nouveau grâce aux stations interplanétaires automatiques d'observation.

Se fondant sur les déclarations des astronomes soviétiques, tel A. Mihailov, directeur de l'Observatoire de Poulkovo, touchant l'apparition d'une nouvelle méthode expérimentale en astronomie, l'auteur expose dans quelle mesure la présence de l'atmosphère et du champ magnétique terrestre limite les possibilités mêmes d'observation astronomique. Il relève la manière dont les stations interplanétaires automatiques réussissent à dépasser cette limitation et permettent de véritables expériences dans le cosmos. Certaines de ces expériences se rapportent aux mouvements des corps célestes — autrement dit à la mécanique céleste — et conduisent à de nouvelles données relatives à la masse et à la forme exacte de la Lune (tel est le cas de Lunik III). D'autres expériences sont de nature à élucider certaines hypothèses physiques touchant la composition et la structure du gaz interplanétaire, l'origine des rayons cosmiques, etc. Le lancement des raquettes cosmiques inaugure par conséquent une voie nouvelle de recherches dans le cosmos.

L'auteur passe ensuite à l'énumération de quelques-uns des principaux résultats obtenus à l'aide des raquettes et des satellites artificiels. Ainsi, la présence de zones de radiations autour des corps célestes possédant un champ magnétique constitue une découverte considérable, destinée à amplifier la notion d'interaction des corps célestes entre eux, d'une part, et des corps célestes et du milieu cosmique, de l'autre. Par là même est mise en évidence l'importance dans le cosmos d'autres agents physiques, outre les champs de gravitation, l'astronomie s'éloignant de plus en plus de la conception mécaniciste de points matériels en mou-

vement, la matière et le mouvement acquérant graduellement un sens de plus en plus complexe. L'auteur passe ensuite en revue les problèmes capitaux de l'astronomie, susceptibles d'être abordés à l'aides des stations interplanétaires, en tant que problèmes cosmogoniques, en liaison, notamment, avec l'origine de la Lune et le gaz interplanétaire. L'élucidation de l'origine du gaz interplanétaire apportera également de nouvelles lumières dans le problème cosmogonique d'un univers stationnaire, dans la mesure où il sera possible de trouver une voie de régéneration de l'hydrogène du cosmos. De même, l'élucidation de l'origine des rayons cosmiques pourra aussi avoir des répercussions sur ce même problème. L'auteur relève également la possibilité d'une vérification expérimentale de la théorie de la relativité à l'aide des satellites artificiels.

Enfin, l'étude immédiate de la question de la vie sur d'autres planètes devient possible, étude riche en conséquences propres à élucider l'origine de la vie.

Dans la conclusion, l'auteur fait ressortir le lien étroit qui existe entre ces grandes réalisations de la science et de la technique humaines et la supériorité du régime socialiste.

ÎNFLUENȚA MARII REVOLUȚII SOCIALISTE DIN OCTOMBRIE ASUPRA CULTURII DEMOCRATE DIN ȚARA NOASTRĂ (1917–1921)

DE

LUCIA MUREȘANU

Pătrunderea marxismului într-o țară se produce atunci cînd în realitatea social-economică obiectivă a respectivei țări se naște și se dezvoltă clasa cea mai revoluționară a istoriei, proletariatul, singura clasă care, înarmată cu ideologia marxistă, conduce în mod conștient procesul istoric obiectiv, de lichidare a orînduirii capitaliste și prin aceasta de lichidare a oricărei exploatări. Procesul pătrunderii marxismului nu are loc însă numai în interiorul mișcării muncitorești, ci trebuie văzut în toată complexitatea și amploarea sa, dat fiind că ideologia clasei muncitoare supune unei critici nimicitoare ideologia claselor exploatatoare, și totodată se dezvoltă și se îmbogățește pe baza generalizării realităților sociale specifice ale respectivei țări.

În procesul deosebit de complex al pătrunderii marxismului în diferitele domenii de manifestare ale ideologiei și culturii unei țări, o contribuție importantă o aduc acei intelectuali care au trecut de partea mișcării muncitorești și luptă de pe pozițiile proletariatului, subordonîndu-și activitatea lor ideologică intereselor mișcării muncitorești, precum și savanții materialiști, literații și artiștii realiști și alți intelectuali progresiști, profesori, ingineri, medici etc. care prin activitatea lor ajută în mod indirect acest proces.

Cercetarea materialului documentar din trecut, în special a presei muncitorești, dovedește existența și în țara noastră a unei legături permanente între mișcarea muncitorească și intelectualitatea progresistă.

Pe măsură ce se dezvoltă și se întărește clasa muncitoare de la noi, un număr crescînd de intelectuali devin exponenții intereselor de clasă ale proletariatului și încep acțiuni de promovare a teoriei marxiste în rîndurile maselor de muncitori. Este bine cunoscută activitatea acelor intelectuali care în ultimele decenii ale secolului trecut au militat pentru răspîndirea marxismului în țara noastră : C.D. Gherea, Dr. Stîncă, Ionescu Raicu-Rion.

Ideologia proletariatului a influențat și în țara noastră pe unii savanți materialiști ca și pe numeroși literați și artiști realiști. Valoroși savanți, ca Poni, Cobîlcescu ș.a. se numără printre protagoniștii mișcării științifice, dezvoltată sub influența mișcării socialiste, iar opera unor scriitori de mare talent ca Mihail Eminescu, Alexandru Vlahuță ș.a. stă mărturie faptului că aceștia au cunoscut — fie și numai parțial și nu într-o formă riguros științifică — ideologia proletariatului.

În procesul general de influențare a intelectualității înaintate de către ideologia marxistă și în general de către mișcarea muncitorească, victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a marcat o cotitură hotărîtoare în țara noastră.

Moment crucial pentru întreaga istorie, pentru toate domeniile vieții sociale, victoria Revoluției Socialiste din Octombrie și-a pus amprenta în toate țările și asupra culturii înaintate. Ideile revoluției socialiste au pătruns în conștiința intelectualității înaintate, au influențat activitatea acesteia. Sub influența ideilor celor mai generale ale Revoluției Socialiste din Octombrie, intelectualii înaintați din toate țările au fost îndemnați să se preocupe mai mult de realitățile sociale în mijlocul cărora trăiau, să-și concentreze și mai mult atenția asupra stării materiale și morale a maselor, să analizeze cu mai multă seriozitate calea de eliberare a popoarelor deschisă de proletariatul din Rusia. O influență puternică a exercitat ideea internaționalismului proletar, necesitatea unirii în front comun a exploataților tuturor țărilor.

Ideea solidarității cu statul sovietic, apărătorul popoarelor împotriva imperialismului generator de războaie, dragostea pentru primul stat al muncitorilor și țăranilor călăuzește activitatea multor oameni de cultură progresiști.

Sub influența Revoluției din Octombrie se creează în această perioadă în diferite țări asociații internaționale ale intelectualilor înaintați, care, deși cu opinii politice diferite, sînt hotărîți a milita uniți pentru ideile umaniste ale Marelui Octombrie, pentru o pace dreaptă, durabilă, pentru împiedicarea războaielor agresive declanșate de imperialiști și, în primul rînd, a războiului împotriva tînărului stat socialist. Lenin a apreciat și a salutat cu multă căldură această acțiune [1].

Victoria Revoluției din Octombrie a influențat și în țara noastră activitatea tuturor categoriilor de intelectuali progresiști. În perioada 1917—1921 această influență s-a produs și la noi ca și în celelalte țări în strînsă legătură cu creșterea avîntului revoluționar al proletariatului, cu intensificarea activității ideologice și politice a mișcării muncitorești.

Situația internă din Romînia burghezo-moșierească era propice influenței Revoluției din Octombrie.

Condițiile social-economice din Romînia burghezo-moșierească din anii 1917—1921 poartă pecetea primei perioade a crizei generale a capitalismului. De pe urma războiului mondial, Romînia a suferit mari pierderi

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 33, E.S.P.L.P., p. 428.

materiale. Ocuparea — în prima parte a războiului — a trei sferturi din teritoriul Romîniei de către imperialiștii germani, ciocnirile tot mai vehemente dintre puterile imperialiste pentru acapararea bogățiilor economice ale Romîniei, a pieței financiare românești, predarea bogățiilor țării la sfîrșitul războiului mondial de către burghezia și moșierimea din Romînia trusturilor imperialiste[1], au împins țara spre dezastrul economic și financiar. Clasele exploatatoare profitau de pe urma dezastrului economic al țării. Pentru a asigura stoarcerea profitului maxim de către imperialiștii străini împreună cu monopoliștii din interior, se intensifică exploatarea clasei muncitoare. Din 1920 se introduce pe scară largă munca în acord, se mărește impozitul pe salariile muncitorilor și micilor funcționari și așa mizere. În toți acești ani crește numărul șomerilor. Creșterea șomajului contribuie la scăderea în asemenea grad a salariului muncitorilor încît aceștia de abia reușesc a-și acoperi o treime din costul hranei strict necesare, uneori chiar mai puțin. Această situație a fost agravată și de inflația monetară accentuată în acești ani.

În aceste condiții de ascuțire la maximum și în țara noastră a contradicțiilor dintre proletariat și burghezie, victoria Marii Revoluții din Octombrie a dat un puternic imbold revoluționar nemulțumirilor adînci care mocneau. Perioada 1917—1921 se caracterizează în istoria mișcării muncitorești din țara noastră ca o perioadă de avînt revoluționar al proletariatului, declanșat și la noi ca și în întreaga lume sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie: „Cucerirea puterii politice de către proletariat pe a șasea parte a globului a dat clasei muncitoare de la noi un curaj și un avînt revoluționar încă necunoscut pînă acum"[2]. În acești ani se intensifică luptele economice și politice ale proletariatului, izbucnesc greve muncitorești de mare amploare ce culminează cu greva generală din 1920.

În focul ascuțirii luptei de clasă dintre proletariat și burghezie, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, iau naștere grupurile comuniste, constituite din elementele cele mai revoluționare ale clasei muncitoare. Grupurile comuniste desfășoară o activitate politică, ideologică, organizatorică multilaterală, își iau sarcina de a conduce masele muncitoare pe cale revoluționară, în luptă împotriva liniei oportuniste, reformiste pe care social-democrații de dreapta și centru ajunși în conducerea partidului socialist încercau s-o imprime mișcării muncitorești de la noi. Hotărîte a urma calea proletariatului rus victorios, elementele revoluționare constituite în grupurile comuniste cheamă masele de muncitori la luptă împotriva regimului de teroare a burgheziei din Romînia coalizată cu moșierimea, împotriva intervenției antisovietice, demască planurile de transformare a Romîniei într-o bază de atac împotriva tînărului stat sovietic.

Împotriva ideologiei reformiste a social-democraților de dreapta și centriștilor, grupurile comuniste luptă pentru clarificarea ideologică a

[1] Referindu-se la aservirea economică a Romîniei și Poloniei, imperialiștilor, Lenin scria în 1921: „Ambele țări sînt vîndute cu amănuntul și ridicata imperialiștilor străini. Ele sînt înglodate în datorii pe care n-au cu ce le plăti" (V.I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., vol. 32, p. 101—102).

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., ediția a IV-a, p. 537.

mişcării muncitoreşti în spiritul leninismului, a principiilor ce au călăuzit proletariatul rus spre victorie. Sub influenţa politică şi ideologică a Revoluţiei din Octombrie, influenţă ce s-a grefat pe condiţiile interne specifice ale Romîniei burghezo-moşiereşti din acei ani, se accelerează procesul de ridicare a unor activişti revoluţionari de frunte din rîndul muncitorimii la o activitate teoretică, concomitent cu transformarea în militanţi politici activi ai mişcării muncitoreşti a unor intelectuali înaintaţi ce au trecut de partea mişcării muncitoreşti. La acest proces a contribuit într-o mare măsură legătura nemijlocită pe care unele elemente revoluţionare au avut-o cu evenimentele din Rusia.

Astfel, M. G. Bujor, activist de frunte al mişcării muncitoreşti din aceşti ani, a condus la Odesa grupul de militanţi revoluţionari format din muncitori şi unii soldaţi romîni refugiaţi din Moldova[1]. El descrie în felul următor ecoul imediat ce l-a trezit victoria proletariatului rus în conştiinţa elementelor înaintate din mişcarea muncitorească de la noi: „După Marea Revoluţie din Octombrie, orizontul nostru politic s-a luminat şi s-a lărgit. Învăţături noi au îmbogăţit bagajul nostru de cunoştinţe. Reîntoarcerea noastră de unde am plecat a avut ca scop să împărtăşească muncitorimii romîne aceste cunoştinţe"[2].

Activitatea ideologică dusă în perioada 1917—1921 de către elementele cele mai revoluţionare din mişcarea muncitorească s-a desfăşurat în următoarele direcţii principale:

a) Activitate susţinută în direcţia documentării ideologice a mişcării muncitoreşti; intense acţiuni publicistice, crearea unei puternice reţele de organe muncitoreşti revoluţionare ca şi a organului teoretic al mişcării muncitoreşti, *Lupta de clasă* (1920), în paginile căreia s-au dus lupte susţinute împotriva punctului de vedere oportunist al social-democraţilor de dreapta şi centru; editarea cărţilor cu conţinut leninist, traduceri din opera lui Lenin şi din materialele Internaţionalei a III-a ca şi încercări de interpretare în spirit leninist a evenimentelor sociale.

În legătură cu traducerea unor materiale teoretice în aceşti ani, M. G. Bujor ne relatează următoarele: „Am redactat şi tipărit fără iscălitură broşura, *Internaţionala Comunistă*, cuprinzînd tot materialul intern şi extern ce exista atunci asupra acestui subiect la ordinea zilei [3]. Dintre lucrările originale remarcăm lucrarea lui P. Constantinescu-Iaşi, publicată în februarie 1921, intitulată *Unde duce colaborarea — Pagini de istorie contemporană*, care analizează în spiritul învăţăturii leniniste rezultatele dezastruoase ale colaborării social democraţiei europene de dreapta cu guvernele ţărilor din ambele tabere ale războiului.

Menţionăm de asemenea o activitate susţinută în direcţia răspîndirii cărţilor şi periodicelor bolşevice la cluburile muncitoreşti.

b) Participare activă la lecţiile politice de studiere a învăţăturii leniniste, pe care comuniştii le ţineau cu regularitate chiar şi în condiţiile grele ale închisorii.

[1] Vezi şi M.G. Bujor, art. *Ziarele noastre în emigraţia în Rusia Sovietică — 1917—1919* în *Presa noastră*, anul II, nr. 6/1957, p. 5.

[2] *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 3, mai-iunie, 1956, p. 3.

[3] *Ibidem*, p. 5.

Iată ce scrie C. Mănescu, unul din participanții activi ai mișcării muncitorești din acești ani, despre activitatea ideologică desfășurată în închisori: „În ciuda greutăților din închisoare am organizat ținerea unor lecții de limbă și literatură, lecții de tehnologie și lecții despre desfășurarea luptelor pentru consolidarea revoluției și a statului sovietic. Se făceau traduceri din limba franceză, din diferite reviste: *L'Internationale Communiste*, *Clarté*, redactată de Henri Barbusse, și altele care ne veneau din afară" [1].

c) Activitate propagandistică intensă prin conferințe la întrunirile publice ale muncitorimii. În legătură cu aceasta M. G. Bujor istorisește: „La aceste întruniri .... am vorbit despre Rusia Sovietică, despre revoluție, despre concepțiile noi aduse de ea în teoria și lupta revoluționară a proletariatului, de situația grea lăuntrică prin care trecea în lupta cu reacțiunea internă și externă, de sprijinul și solidaritatea pe care trebuia s-o manifeste muncitorimea din celelalte țări și desigur și de la noi, combătînd reacțiunea internațională, căutînd să spulbere minciunile debitate, și mai ales organizînd muncitorimea noastră în spiritul revoluției, trezind conștiința de clasă, combativitatea, curajul, risipind atmosfera bolnăvicioasă ce domnea în conducerea Partidului Socialist și împingîndu-l spre o directivă și acțiune bolșevică în unison cu spiritul maselor muncitorești, mult mai înaintate decît conducerea partidului lor de clasă" [2]. (Autorul se referă la partidul social-democrat din acei ani).

Lupta de clarificare ideologică a mișcării muncitorești se duce în principal în legătură cu problema adoptării de către mișcarea muncitorească de la noi a principiilor de bază ale leninismului, principiul dictaturii proletariatului și a necesității partidului de tip nou.

Înființarea Internaționalei a III-a, activitatea ideologică desfășurată de Internaționala a III-a au avut ca urmare și în țara noastră accelerarea procesului de clarificare ideologică a mișcării muncitorești de la noi în spiritul marxism-leninismului, accelerarea organizării în țara noastră a partidului leninist, adeziunea mișcării muncitorești de la noi la Internaționala a III-a Comunistă.

Justețea principiului leninist despre necesitatea partidului de avangardă a fost confirmată și în țara noastră de practica luptei de clasă a proletariatului. Practica luptelor greviste și în special experiența grevei generale din 1920 au evidențiat necesitatea făuririi grabnice a Partidului Comunist din Romînia.

După greva generală din 1920 lupta ideologică a comuniștilor împotriva social-democraților de dreapta și centru se ascute și mai mult, grupele de comuniști pornesc cu și mai mult avînt la reorganizarea mișcării muncitorești de la noi pe bazele leninismului, luptă pentru crearea Partidului Comunist din Romînia.

În 1921 aripa internaționalistă din mișcarea muncitorească obține o primă victorie istorică asupra oportunismului și reformismului: la 8

[1] *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 3, mai-iunie 1956, p. 12.

[2] *Ibidem*, p. 5.

mai 1921 se creează Partidul Comunist din Romînia, mişcarea muncitorească din Romînia aderă la Internaţionala a III-a Comunistă.

Activitatea ideologică desfăşurată de grupurile comuniste din aceşti ani, în direcţia promovării principiilor leninismului în ţara noastră, a tezelor Internaţionalei a III-a, reprezintă latura cea mai revoluţionară în ansamblul activităţii ideologice desfăşurate de mişcarea muncitorească în perioada de care ne ocupăm [1]. Dar această activitate nu a fost unilaterală, influenţa Revoluţiei Socialiste din Octombrie a stimulat activitatea ideologică în multiple domenii. Sub îndrumarea elementelor de avangardă ale mişcării muncitoreşti, a nucleului de activişti revoluţionari internaţionalişti, în presa muncitorească revoluţionară au activat cercuri largi de intelectuali, oameni de ştiinţă ca şi literaţi şi artişti. Aceştia au desfăşurat extrem de viu în presa muncitorească a anilor 1917—1921 opera de culturalizare a maselor muncitoare, necesară în procesul intensificării luptei pentru pătrunderea în conştiinţa oamenilor muncii a învăţăturii marxist-leniniste. Cu ajutorul intelectualilor atraşi în mişcarea muncitorească, în periodicele muncitoreşti se deschid rubrici ştiinţifice cu caracter permanent. Subliniem activitatea bogată desfăşurată în direcţia popularizării ştiinţei în *Tineretul socialist* (rubricile *Cronica ştiinţifică*, *Ştiinţa pentru toţi*, *Tainele firii*, *Din cuceririle ştiinţei*, *Eroii ştiinţei*). De asemenea, se duce în toţi aceşti ani o intensă activitate de popularizare a literaturii şi artei realiste şi realist-socialiste; se publică creaţii literare şi artistice originale etc.

Într-o perioadă în care ideologia burgheză dominantă încerca prin teorii idealiste aparent ştiinţifice să concilieze ştiinţa cu religia [2], să postuleze ideea de dumnezeu — fie şi într-un mod mai ocolit[3], în presa muncitorească revoluţionară se promova concepţia materialistă asupra lumii, pe baza descoperirilor din domeniul ştiinţelor naturii, se combătea obscurantismul şi misticismul întreţinut de clasele dominante. În acest scop o largă popularizare i s-a făcut operei ştiinţifice a lui E. Haeckel despre care se spunea că: „...a stîrnit o adevărată furtună printre preoţi, teologi şi toţi acei a căror interese erau legate de ţinerea în întuneric a maselor populare" [4].

---

[1] Tratăm mai pe larg această temă în articolul, *Aspecte din lupta ideologică dusă în mişcarea muncitorească din ţara noastră în perioada 1917—1921 sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie*, în *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957.

În actualul stadiu al cercetării nu ne ocupăm de problemele ideologice ale Transilvaniei, nici în materialul publicat şi nici în articolul de faţă. Urmează să reluăm această problemă într-un nou studiu.

[2] În aceşti ani I. Petrovici publică studiile: *Metafizica şi legitimitatea ei*, *Metafizica şi religia* în care încearcă să fundamenteze legătura dintre ştiinţă şi metafizică, pe motivul că „ambele făuresc icoane despre aceeaşi sau aceleaşi realităţi", să subordoneze ştiinţa, metafizicii idealiste şi în cele din urmă prin stabilirea unei egalităţi între metafizică şi religie, să subordoneze de fapt ştiinţa, religiei.

[3] Un exemplu ilustrativ îl constituie în această perioadă idealismul propagat de C. Rădulescu-Motru, care preconizînd „corelaţia" dintre evoluţia energiei fizice şi procesul personalizării, introducea în cele din urmă „o finalitate de ordin psihofizic", de fapt, ideea de dumnezeu.

[4] *Socialismul*, 15 septembrie 1919, articolul *E. Haeckel*.

Autorii articolelor de popularizare a științelor naturii au tradus și publicat fragmente din operele lui C. Flammarion, A. Sutherland, C. F. Collodion — popularizatori ai științelor naturii. În articolele de popularizare a științelor naturii și a tehnicii, se arăta cititorilor că în societatea burgheză dezvoltarea științei și tehnicii este stînjenită de relațiile de exploatare existente, se sublinia necesitatea desființării relațiilor de exploatare capitaliste pentru ca întreg poporul să se poată bucura de progresul științific și tehnic [1].

Intelectualitatea revoluționară din mișcarea muncitorească a desfășurat o activitate susținută de popularizare a cunoștințelor de istorie ca și de istoria filozofiei, de sociologie și economie politică.

În timp ce ideologia burgheză de la noi se făcea ecoul teoriilor reacționare ale idealismului subiectivist, importînd reviste de filozofie de cea mai reacționară speță și creînd reviste romînești cu destinația exclusivă de a răspîndi literatura filozofică decadentă a apusului [2] articolele de popularizare a istoriei filozofiei publicate în presa muncitorească erau fundamentate pe principiile învățăturii marxiste. Se explica apariția gîndirii filozofice ca reflectare de ordin suprastructural a unei anumite baze sociale [3].

În pofida unor stîngăcii și lipsuri, activitatea de instruire în general a maselor a avut un rol educativ extrem de important. Materialele de popularizare a științelor au constituit pentru masele largi de muncitori, posibilități aproape unice de a-și însuși o cultură generală.

Intelectualii revoluționari din mișcarea muncitorească au participat activ și la munca cercurilor de studii pentru muncitori și tineretul muncitor. În cadrul acestor cercuri se predau noțiuni elementare de scris și citit, noțiuni generale de literatură, istorie, geografie etc. Trebuie să arătăm însă, că în acei ani în munca de conducere și îndrumare a cercurilor de studii s-au infiltrat și elemente reacționare, intelectuali reformiști, care au căutat să promoveze în programul cercurilor idei reformiste și oportuniste, să reducă activitatea politică, ideologică, revoluționară a proletariatului, la activitatea „exclusivă" a cercurilor de studii. Această atitudine profund dușmănoasă a fost combătută cu putere de elementele revoluționare internaționaliste, de grupurile comuniste care arătau muncitorilor că numai prin eliberarea de exploatare se va putea ajunge la culturalizarea maselor, că activitatea cercurilor de studii trebuie subordonată

---

[1] Într-un articol publicat în 1919 în *Sfatul muncii* se scriau următoarele : „Judecate din punctul de vedere al dreptului social, mașinile, ca orice instrument de producție, sînt destinate la ușurarea și cît mai intensa și complexa înlesnire de trai a omului ca ființă socială. Dar de îndată ce această zestre socială, în care intră mașinile de orice fel, încape pe mîinile unuia sau a cîtorva, vor ajunge simple unelte de asuprire. Deținătorii lor vor trage numai dînșii foloasele unor astfel de propășiri tehnice, fără ținerea în seamă de mulțimea, care va suferi, tocmai din pricina prea ușoarei înlesniri a celor cîțiva. Cînd mașinile vor fi trecute în stăpînirea societății, ele vor înceta să înlesnească viața numai a cîtorva. Atunci, din unealtă asupritoare, mașina va fi factorul cel mai puternic de dezrobire a tuturor oamenilor, întrucît greul muncii va trece asupra ei, dînd putință lucrătorilor să trăiască omenește (*Sfatul muncii*, 3 febr. 1919).

[2] În Romînia burghezo-moșierească circulau în această perioadă reviste de filozofie cu conținut profund mistic ca *Revue de métaphysique et de morale* etc. Tot acum apare revista *Lutetia — revista revistelor franceze.*

[3] Articolele despre filozofia greacă în *Foaia tînărului* din acei ani.

sarcinilor politice principale ale proletariatului din acea perioadă, luptei pentru crearea P.C.R.

Lupta pentru pătrunderea teoriei marxiste în mase include întotdeauna şi probleme legate de culturalizarea în general a clasei muncitoare şi tocmai din acest motiv trebuie apreciată întotdeauna activitatea ce se duce în direcţia culturalizării maselor de muncitori. În legătură cu aceasta, trebuie să ne referim însă la o problemă teoretică mai generală şi anume la raportul în care trebuie să stea, în condiţiile capitalismului, lupta pentru culturalizare şi instruire în general, faţă de lupta pentru înfăptuirea revoluţiei socialiste. În societatea capitalistă lupta proletariatului pentru cultură nu poate fi decît subordonată scopului politic principal : înlăturarea societăţii capitaliste, a societăţii exploatatoare. Marxism-leninismul a demonstrat necesitatea de a se lupta în primul rînd pentru înfăptuirea revoluţiei socialiste, de a nu substitui acestei lupte, formelor ei istorice concrete de manifestare, o activitate de „culturalizare în general a maselor", a nu condiţiona revoluţia socialistă de gradul de cultură atins de proletariat. În legătură cu această problemă, în articolul *Despre confundarea politicii cu pedagogia*, Lenin arată că în activitatea social-democraţiei revoluţionare va exista întotdeauna un oarecare element de pedagogie în procesul de educare a întregii clase a muncitorilor salariaţi în vederea rolului lor de luptători pentru eliberarea întregii omeniri de orice fel de asuprire. Un social-democrat, însă, care s-ar apuca să reducă sarcinile politice la pedagogie, ar înceta să fie social-democrat.

Cine s-ar gîndi să facă din această pedagogie „o lozincă deosebită", s-o contrapună politicii, să clădească pe această contrapunere o orientare deosebită, să apeleze la mase în numele acestei lozinci „împotriva oamenilor politici ai social-democraţiei", acela ar cădea dintr-o dată în mod inevitabil în demagogie[1].

Considerăm a fi caracteristic pentru perioada 1917—1921 faptul că, sub influenţa Revoluţiei din Octombrie, a succeselor imediate obţinute de revoluţia culturală în Rusia Sovietică, sub influenţa activităţii ideologice desfăşurate de elementele de avangardă ale mişcării muncitoreşti de la noi, intelectualii revoluţionari din mişcarea muncitorească din ţara noastră au făcut un pas însemnat în direcţia înţelegerii raportului dintre revoluţia socialistă şi problema culturalizării. Aceştia au început să se convingă de faptul că numai revoluţia socialistă constituie baza obiectivă a eliberării culturale, bază a desfăşurării nelimitate a procesului de culturalizare a maselor. Putem considera această poziţie un pas în direcţia însuşirii leninismului. Referirile concrete zilnice apărute în organele de presă muncitoreşti privitoare la victoriile însemnate obţinute zi de zi de revoluţia culturală din Rusia Sovietică, constituie dovezi grăitoare în sprijinul afirmaţiilor de mai sus[2].

În *Tineretul socialist* din 15 decembrie 1919, P. Constantinescu-Iaşi publică articolul *Educaţia şi şcoala* în care arată că numai schimbarea regimului exploatator al burgheziei şi moşierimii poate asigura şi în ţara

[1] Lenin, *Opere*, vol. 8, E.S.P.L.P., 1955, p. 448.
[2] Articole, ca *Arta şi bolşevicii*, *Educaţia în Rusia Sovietică* etc.

noastră, dezvoltarea culturală nelimitată a poporului nostru : „... educația e străină de școală și școala departe de menirea ei. Care e soluția ? schimbarea organizației sociale de azi"[1].

Ținem să subliniem tot aici poziția ideologică orientată spre leninism pe care și-au însușit-o încă din acești ani unii oameni de știință revoluționari care militau din interiorul mișcării muncitorești, în problema înțelegerii naturii războaielor imperialiste.

Astfel sub influența pătrunderii leninismului în ideologia din țara noastră, a luptei pentru răspîndirea leninismului dusă în acești ani de aripa revoluționară internaționalistă, savantul C. I. Parhon exprima în felul următor necesitatea luptei antirăzboinice a oamenilor de știință, a luptei pentru pace : „Insulta cea mai mare care s-a adus vreodată muncii științifice e punerea ei în serviciul războiului, ... *atunci cînd acesta n-a fost un război de apărare sau de dezrobire.* Și cu drept cuvînt oamenii de știință sînt datori să reacționeze în fața acestei injurii. Oamenii de știință trebuie să arate popoarelor că ele n-au nici un interes de a se urî și de a se ucide între ele ; că la aceasta ele sînt împinse de o mînă de oameni mecanici cu suflete de negustori criminali..." [2].

Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au resimțit-o puternic și literații și artiștii din mișcarea muncitorească. Aceștia vor intensifica lupta pentru o literatură și artă proletară, vor milita pentru crearea de posibilități maselor muncitoare de a se împărtăși din operele literare și artistice valoroase. În acest sens ei vor desfășura o activitate multilaterală în presa muncitorească din acești ani. Un aport însemnat l-au adus Emil Isac, A. Toma, Barbu Lăzăreanu, Gala Galaction, Ion Pas, Octav Băncilă, Nicolae Tonitza și alții.

Procesul transformării unui important număr dintre muncitorii de la noi în revoluționari cu o înaltă conștiință de clasă, fenomenul de creștere în general a conștiinței revoluționare în mase, cereau o transformare sensibilă în concepția despre literatură și artă. În articolele *Literații și socialismul* [3], *O lume nouă* [4], *Literatură pentru cei mulți și dor-*

---

[1] Această poziție revoluționară este cu atît mai semnificativă, cu cît ea s-a produs în lupta împotriva intelectualilor oportuniști, reformiști, care încercau și în acești ani să opună acțiunii revoluționare, a clasei muncitoare o lozincă pasivă profund reacționară despre necesitatea luptei „exclusive" pentru culturalizare. În perioada 1917—1921 elemente oportuniste și reformiste promovau poziția profund reacționară a „socialismului etic" de tip neokantian. Prin articole ca, *Analfabetismul în Romînia — un dușman al socialismului, Ce nu poate educația, Problema instrucției socialiste — planuri practice pentru educație* etc., oportuniștii încercau să demobilizeze clasa muncitoare de la acțiunile sale revoluționare, să „demonstreze" că proletariatul ar trebui să acționeze în direcția „autodidacției colective" etc. Luptei pentru crearea P.C.R. și aderarea mișcării muncitorești la Internaționala a III-a ei îi opuneau „educația sufletească sindicală" (vezi articolul *Socialismul și cooperația*, în *Sfatul muncii*, 3 februarie 1919 etc.), desăvîrșirea „exclusiv" etică a proletariatului. Aripa revoluționară internaționalistă din mișcarea muncitorească a combătut cu putere aceste lozinci rafinate și profund dăunătoare, a arătat muncitorimii pericolul iminent de a se lăsa indusă în eroare de aceste lozinci. (Vezi și articolul *Aspecte din lupta ideologică dusă în mișcarea muncitorească din țara noastră în perioada 1917—1921, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie*, în *Cercetări filozofice*, nr. 5, 1957).

[2] *Cugetări* publicate în *Tineretul socialist* din 5 octombrie 1920.

[3] *Socialismul*, 19 iunie 1919.

[4] *Ibidem*, 7 iulie 1919.

nici [1], Emil Isac şi Gala Galaction vor da glas noilor cerinţe, vor chema literaţii şi artiştii să participe activ prin talentul lor, prin activitatea lor, la lupta proletariatului.

Sub influenţa victoriei proletariatului rus, poetul Emil Isac îndemna literaţii din ţara noastră să se alăture şi ei avîntului revoluţionar al muncitorilor, asemenea marilor scriitori ai lumii, ca Maxim Gorki, Anatole France, Henri Barbusse şi alţii care au înţeles şi au răspuns sarcinilor vremurilor noi : „Îl vezi ridicîndu-se cu braţ de proletar şi pumn de ameninţare pe un Gorki — scria Emil Isac în 1919 — Europa nouă are scriitori noi ... şi tot mai mare şi tot mai bogată este literatura socialistă". Plin de încredere în forţa revoluţionară a poporului nostru şi în primul rînd a proletariatului din ţara noastră, glasul lui Emil Isac îndemna şi acuza în acelaşi timp, pe „cîntăreţii orbi" de la noi care nu văd încotro se îndreaptă paşii istoriei, care nu văd că viitorul e al socialismului : „ ... dar mă întreb : unde sînt literaţii noştri ? Dorm duşi ori cîntă orbi ? Nu simt nici azi suflul vremii ? .... Scriitorii noştri învîrtesc aceeaşi manivelă a flaşnetei şi aceleaşi cîntece banale. Saloanele sînt şi azi proteguitoarele ideii — în ateliere, în ocne, pe ogor, nu se plimbă încă copilul muzelor romîneşti. Dar simt că o să vină ...porţile sînt deschise şi aşteptăm ... Viitorul este al socialismului ... Scriitorii romîni să-şi pună mîna pe inimă şi să-mi răspundă : Ai cui sîntem noi cei ce simţim bucuria şi durerea altora ; sîntem ai unora ori sîntem ai tuturor ? Şi cui să se facă literatură ? Unor cucoane şi unor bărbaţi ai lor, ori milioanelor, fraţi cu fraţii lor din lumea întreagă. Azi, a cui putere va reclădi Europa ? Un izvor magic este în depărtare şi muzica lui o aud încă numai apostolii.....Veniţi grăbiţi la izvorul socialismului, căci aici este viitorul" [2].

Gala Galaction scrie în acelaşi an : „O părere de rău tot avem, aceea că scriitorii romîni zăbovesc atît de jalnic să priceapă duhul vremurilor ajunse şi nu pot să aducă literaturii romîneşti cinstea că a luptat şi ea pentru marea cauză" [3], iar în alt articol reia aceeaşi idee : „Fiecare scriitor ar trebui să vină măcar o dată pe săptămînă şi să se amestece cu dinadinsul, cu simpatie în valul crescînd al proletariatului muncitor. Fiecare artist ar trebui să ştie să asculte să priceapă şi să se încălzească de idealul mulţimilor entuziaste şi nerăbdătoare. Ele merg înainte, ele îşi îndeplinesc menirea şi forţează eroic poarta sorţilor. Dar e pagubă nemăsurată pentru simţirea şi poezia romînească această absenţă a scriitorilor, dacă nu de la uriaşa operă de colaborare, cel puţin de la măreaţa privelişte a unei lumi care se transformă" [4].

Influenţa Revoluţiei din Octombrie se oglindeşte şi în conţinutul nou al unor opere literare.

Remarcăm apariţia în 1919 a lucrării lui Gala Galaction *O lume nouă* de unde e extras şi articolul amintit. Cartea reprezintă un model de primire călduroasă din partea scriitorilor înaintaţi, a ideilor şi lumii noi socialiste.

---

[1] *Socialismul*, 4 noiembrie 1919.
[2] Articolul citat, *Literaţii şi socialismul*, *Socialismul*, 19 iunie 1919.
[3] Articolul citat, *O lume nouă*, *Ibidem*, 7 iulie 1919.
[4] Articolul *Literatură pentru cei mulţi şi dornici*, *Ibidem*, 4 noiembrie 1919.

În 1919, A. Toma publică *Cîntul vieții*. În versurile sale poetul a căutat să strîngă tot ceea ce masele oprimate au năzuit de veacuri, tot cîntul vieții. Proletariatul apare ca moștenitorul tradițiilor de luptă ale maselor de asupriți, conducătorul care va reuși să le ducă la izbîndă. Poetul oglindește cu mult talent lupta proletariatului de la noi, care în urma victoriei Revoluției din Octombrie, urca vertiginos spre lumină, spre conștiință, spre revoluția socialistă. Poetul îndeamnă proletariatul să-și cucerească drepturile sale de stăpîn.

Un aport luminos în activitatea artistică desfășurată în periodicele muncitorești din anii 1917—1921 l-a adus grafica lui N. Tonitza. Acesta a tipărit în paginile presei muncitorești la care colabora aproape zilnic, o adevărată frescă demascatoare la adresa regimului burghezo-moșieresc (desenele : *Două cranii în dialog*, *În toiul alegerilor*, *Chiriașul*, *Epilog*, *Mama soldatului* ș. a.). Deosebit de reprezentativ este desenul intitulat *Bolșevism*[1] în care N. Tonitza subliniază lupta justificată, necesară, a bolșevicilor.

Cu o puternică vervă satirică, N. Tonitza a demascat în acești ani demagogia burgheziei și moșierimii, ipocrizia ideologiei lor : „Libertatea — scria N. Tonitza, cu o amară și denunțiativă apreciere a libertății în capitalism — e un lucru minunat, cu o singură condiție să nu fac uz de ea" [2]. Scenele în creion ale lui N. Tonitza se bucură de prețuirea maselor [3]. Influența mișcării muncitorești în opera lui Tonitza se va resimți și în anii următori în puternice teme sociale (de ex. cunoscutul tablou reprodus în 1925 de *Facla*, *Sculați voi oropsiți ai soartei*).

Lipsa unor suficiente opere literare originale în creația literară din țara noastră din perioada respectivă, care să însuflețească avîntul revoluționar al proletariatului, să încurajeze fenomenul de creștere a conștiinței revoluționare în mase, a fost suplinită de către intelectualii militanți ai mișcării muncitorești pe două căi : printr-o largă popularizare a poeților proletariatului din perioadele anterioare și prin traduceri abundente din operele acelor scriitori ai literaturii universale care răspundeau noilor cerințe.

În paginile ziarelor muncitorești, intelectualii înaintați popularizează zilnic poeți ai muncitorimii, ca Ion Păun-Pincio, D. Theodor Neculuță, Iosif Bolocan, Ștefan Petică, Ștefan D. Păunescu, poetul tîmplar Stelian Vasilescu, lucrătorul tipograf I. Mehedințeanu, autorul *Însemnărilor romînești* — pe care mizeria neagră i-a răpit de timpuriu din viață, iar după moarte critica literară burgheză a încercat „să-i înmormînteze a doua oară" prin tăcere și desconsiderare [4]. În acești ani se reeditează volumele de versuri

---

[1] *Socialismul*, 17 aprilie 1919.

[2] Legenda tabloului, *Ce te învață experiența*, septembrie 1919.

[3] Succesele obținute în 1921 la expoziția din str. Franklin.

[4] În *Tineretul socialist* din 19 octombrie 1919, se publică poezia *Vîntule* de I. Păun-Pincio. În *Lupta socialistă* din 4 martie 1921 se publică poezia *Eroul* de D. Th. Neculuță etc. Menționăm articolul, *Mormintele unor prieteni*, în care Barbu Lăzăreanu evocă pe Ion Păun-Pincio, Ionescu Raicu-Rion, Traian Demetrescu, Iosif Bolocan, D. Th. Neculuță, Tony Bacalbașa, Ștefan Petică, articol publicat în *Tineretul socialist* din 1 iulie 1919. Tot lui Barbu Lăzăreanu i se datorește și un articol de evocare, *Literatura Comunei la noi*.

ale lui Ion Păun-Pincio și D. Th. Neculuță. Arta acestor poeți, închinată idealurilor revoluționare ale clasei muncitoare, răspundea în mod direct cerințelor luptei proletariatului din perioada avîntului revoluționar din acești ani : „D. Th. Neculuță—se scrie într-un articol din *Tineretul socialist* din 19 noiembrie 1919, cu prilejul comemorării a 15 ani de la moartea lui — merită o pioasă recunoștință a memoriei lui, acum cînd toți și totul e dus în șuvoiul luptelor de transformare a societății, lupte la care ne-a îndemnat atît de sublim prin versurile lui".

Evocarea poeților muncitori constituie un puternic act de acuzare la adresa societății exploatatoare. Viața de neagră mizerie în care au trăit oglindește dezastruoasele condiții materiale și morale cu care trebuiau să lupte în societatea capitalistă, elementele talentate ale poporului. „Biografia lor — scrie Ion Pas în *Tineretul socialist* din 1 mai 1920, referitor la Ion Păun-Pincio și Traian Demetrescu — constituie o dureroasă pagină de caracterizare a stării de lucruri de la noi. Talente recunoscute în viață chiar, stăpînirea i-a respins permanent ca pe doi inoportuni ce o incomodau ... Pincio și Traian Demetrescu au ocupat slujbe meschine, derizoriu plătite și au fost lăsați pe urmă pe drumuri..."[1].

Trebuie semnalat ca un fapt literar deosebit, popularizarea intensă în acești ani a operelor lui Maxim Gorki și îndeosebi a romanului *Mama* [2]. Romanul *Mama*, operă în care Gorki a întruchipat eroul vremurilor noi, eliberatorul patriei sale din robia capitalismului, eroul luptător pentru socialism, a exercitat în mod incontestabil o influență și în țara noastră în formarea conștiinței socialiste a proletariatului. Apreciind valoarea socială a romanului *Mama*, Lenin scrie : „Mulți muncitori au participat în mod spontan, inconștient la mișcarea revoluționară, iar acum citirea romanului *Mama* le va fi de mare folos" [3].

Literații militanți de la tribunele presei muncitorești au popularizat în acești ani pe scriitorii contemporani perioadei 1917—1921, influențați de ideile socialiste, ca Anatole France[4], Bernard Shaw, Romain Rolland [5]. De asemenea au acordat un loc deosebit traducerilor din lucrările lui Jean Jaurès și Henri Barbusse.

În timp ce estetica idealistă din țara noastră căuta „regenerarea" în estetica lui B. Croce, în simbolism, futurism, dadaism, renunța la creațiile literare și artistice valoroase, urmărea „senzaționalul" pentru a distrage atenția maselor de la problemele sociale acute ale vremii, intelectualii

[1] Despre viața mizeră îndurată de poetul Ștefan D. Păunescu se scriau următoarele cu ocazia împlinirii a 9 ani de la moartea lui : „În atelierul de tipografie murdar, la regalul care-l țintuia 12 ore zilnic, el a plăsmuit versuri în care cînta natura, de ale cărei farmece nu s-a putut bucura niciînd, și a proslăvit libertatea ce-i era răpită" (*Tineretul socialist*, 1 aprilie 1920).

[2] *Socialismul* din 19 noiembrie 1918, popularizează la rubrica *Figuri de revoluționari* pe Maxim Gorki. Articole de popularizare a operei lui Gorki se publică în *Tineretul socialist* din 1 iulie 1920, 20 sept. 1920, 23 oct. 1921 etc.

[3] *Lenin despre literatură*, Ed. P.M.R., 1949, p. 242.

[4] *Socialismul* din 1 mai 1919 publică articolul *Știința și proletariatul*, de A. France, *ibidem* din 8 nov. 1919, *Antisemitismul*; *Tineretul socialist* din 5 oct. 1920 publică articolul *De ce sînt socialist* de același autor etc.

[5] *Tineretul socialist* din 1 aug. 1919, publică *Tineretul cugetătorilor și poporul*, *ibidem*, 1 iunie 1920, publică art. *Către tinerime*.

din mişcarea muncitorească au militat pentru popularizarea în rîndul maselor largi din ţara noastră a operelor realiste valoroase din literatura romînă şi universală. În paginile periodicelor muncitoreşti s-a dus o muncă de valorificare a tradiţiilor literare şi artistice realiste. La 17 februarie 1920, *Lupta socialistă* anunţa înfiinţarea rubricii *Literatura*: „În această rubrică — se scria în ziar — vom publica pagini ale scriitorilor de seamă *în sensul vederilor noastre*" (subl. noastră — *L. M.*).

Au fost valorificate fragmente din operele lui Mihail Eminescu, I. L. Caragiale, Grigore Alexandrescu, Gh. Coşbuc, Ştefan O. Iosif, Al. Vlahuţă [1]. Concomitent se publică fragmente din operele marilor scriitori şi poeţi realişti ai lumii, L. Tolstoi, Victor Hugo, G. de Maupassant, Al. Petöfi, Heinrich Heine ş. a. [2].

Într-o perioadă în care critica literară a claselor exploatatoare, promovînd cosmopolitismul în literatură şi artă, desconsidera producţia artistică naţională, desconsidera creaţia populară şi vedea în creaţia poporului nostru „o expresie a misticismului naţional, a şovinismului", literaţii din mişcarea muncitorească se preocupau în mod activ de valorificarea ştiinţifică a creaţiei noastre folclorice. Luptînd împotriva şovinismului claselor exploatatoare, ei militau pentru popularizarea literaturii şi artei naţionalităţilor conlocuitoare.

★

După cum am arătat, sub influenţa victoriei Revoluţiei din Octombrie, în aproape toate ţările oamenii de cultură înaintaţi au început să analizeze mai profund realitatea socială în mijlocul căreia trăiau, să acorde un loc mai important acţiunilor politice, să îmbine mai mult specificul muncii lor cu lupta socială împotriva exploatatorilor. Acest fenomen general s-a manifestat şi în ţara noastră datorită influenţei amintite precum şi datorită unor condiţii obiective specifice, legate de vecinătatea ţării noastre cu ţara sovietelor.

Deşi nu ne-am propus în principal analiza acestor aspecte, în cele ce urmează vom da unele exemple din care să rezulte influenţa exercitată — fie şi în mod indirect — de ideile Revoluţiei din Octombrie asupra activităţii reprezentanţilor în general ai culturii naţionale progresiste de la noi.

În anii imediat următori Revoluţiei, oamenii de cultură înaintaţi de la noi încep să se preocupe mai mult de starea materială şi morală a maselor asupra cărora s-au răsfrînt aproape exclusiv consecinţele dezastruoase ale războiului imperialist. Ei desfăşoară o largă acţiune publicistică împotriva nepăsării oligarhiei stăpînitoare faţă de starea de mizerie a poporului, demască pe îmbogăţiţii de pe spinarea maselor. Astfel savantul Gh. Marinescu

---

[1] Articolele de critică literară *Batalioane ale plebei proletare — O privire asupra evenimentelor de la 13 dec. 1918, în lumina poeziei lui Mihail Eminescu, Împărat şi proletar* de Gala Galaction; *Fragmente din Oligarhia romînă* de I.L. Caragiale etc.

[2] Lev Tolstoi, articol publicat în *Socialismul* din 1 dec. 1918; *Foamea*, fragment din *Prăbuşirea* de Émile Zola, în *Socialismul* din 15 sept. 1919; *Copilăria* de Victor Hugo în *Tineretul socialist* din 21 sept. 1919; *Războiul* de G. de Maupassant publicat în *Socialismul* din 11 sept. 1919; *Un vis* de Al. Petöfi în *Lupta socialistă* din 22 mai 1921; Din H. Heine, traduceri în *Socialismul* din 9 nov. 1919 etc.

denunță faptul că „Numai îmbogățiți de război pot trăi, că... specula joacă un rol destul de însemnat iar exploatatorii... nu numai că nu sînt înfrînți, dar sînt favorizați pe față" [1]. Regimul exploatator este acuzat în aceeași măsură pentru starea de mizerie materială a maselor ca și pentru mizeria spirituală și morală pe care o crea și patrona. Oamenii de știință progresiști arată că oligarhia financiară din țara noastră subordona dezvoltarea științei și în general a culturii, intereselor ei înguste și meschine, persecutînd pe adevărații savanți: „Știința se găsește în mizerie — scrie neurologul Gh. Marinescu în acești ani — laboratoarele noastre trec nu numai printr-o criză materială dar și printr-o criză morală, mai teribilă decît cea dintîi. Viața grea, fuga după cîștig, și mai ales exemplul imoral al îmbogățiților de război în contra cărora nu se ia nici o măsură, paralizează bună voința tinerilor, care vor să se consacre cercetărilor de laborator și descurajează pe cei care doresc să se sacrifice pentru știință" [2]. Intelectualii înaintați demască haosul existent în toate instituțiile de cultură și în primul rînd dezorganizarea învățămîntului, sînt preocupați de a contribui la munca generală de culturalizare a maselor populare. În acest scop înființează *Asociația intelectualilor* care-și propune „a contribui în mod permanent la răspîndirea în toate straturile sociale a luminii, a ideilor de dreptate și a adevărurilor științifice" (Din *Apelul* lansat de Asociație). Asociația a fost fundată de I. Cantacuzino, Gh. Marinescu, D. Voinov.

În *Reflecțiuni asupra însemnătății materialismului militant*, Lenin subliniază că lupta pentru pătrunderea și triumful ideilor marxismului nu poate fi practic realizată decît cu ajutorul alianței cu materialiștii consecvenți și mai ales cu reprezentanții științelor moderne ale naturii. Această alianță — arată Lenin — se impune și datorită faptului că masele populare de milioane osîndite de societatea exploatatoare să trăiască în întuneric, nu pot fi ridicate spre cultură numai pe linia directă a luminării pur marxiste, ci folosindu-se cele mai diferite mijloace. În acest scop Lenin indică necesitatea atragerii reprezentanților materialismului la lupta proletariatului.

Activitatea de luminare a poporului dusă de savanții materialiști de la noi, ca și în general poziția lor materialistă, a adus un aport valoros — fie și în mod indirect — luptei pentru pătrunderea marxism-leninismului.

Se remarcă o intensificare în acești ani, a activității social-politice militante a oamenilor de știință progresiști. Ei îmbină în mod deschis activitatea lor științifică cu cea politică, de demascare a politicianismului meschin al claselor avute. Unii dintre ei cer înlocuirea lui cu o putere care să garanteze prosperitatea materială și spirituală a poporului nostru. Astfel, în acești ani, savantul și patriotul V. Babeș, incriminînd cu și mai multă hotărîre practicile meschine ale politicienilor regimului burghezo-moșieresc cere înlocuirea regimului politic cu o putere socială nouă, sănătoasă: „Acest politicianism fiind cauza tuturor relelor — arată V. Babeș

---

[1] Extras din Conferința *Laboratoriile și intelectualii*, ținută în 1920, publicată și în revista *Renașterea romînă* nr. 3, sept. 1920 (vezi și lucrarea *L. Floda, M. Marinescu, Dr. A. Radovici, „Gheorghe Marinescu"* Ed. tineretului, 1958).

[2] *Ibidem.*

în 1919 — este o datorie patriotică să întrebuinţăm toate mijloacele pentru a-l nimici şi a-l înlocui cu o putere care să garanteze regenerarea şi progresul" [1].

După cum am mai arătat, sub influenţa Revoluţiei din Octombrie, scriitorii şi oamenii de artă, reprezentanţi ai realismului critic de la noi, contemporani marelui eveniment, şi-au lărgit orizontul preocupărilor pentru a analiza realitatea socială în care trăiau.

Adîncirea contradicţiilor de clasă în timpul războiului imperialist, moartea care a secerat mii de vieţi, mizeria, foametea — toate plăgile războiului imperialist — s-au reflectat în operele literare şi artistice create în acei ani în ţara noastră.

Războiul înscrie file însîngerate în povestirile şi romanele lui Mihail Sadoveanu, dintre care remarcăm îndeosebi *Strada Lăpuşneanu — Cronică din 1917*. De la povestirile cu teme sociale în care revolta celor de jos împotriva vieţii lor de mizerie se măcina încet, Mihail Sadoveanu se ridică în aceşti ani la o frescă mai amplă de demascare a celor avuţi. În *Strada Lăpuşneanu* principala temă o constituie contrastul dintre front şi mizeria dureros de crudă a maselor, pe de o parte, şi luxul zgomotos, exorbitant al oligarhiei stăpînitoare, al îmbogăţiţilor de pe urma milioanelor de suferinţe, pe de altă parte [2]. Autorul schiţează necesitatea doborîrii lumii vechi: „Nevoia de schimbare se simte în aer. Lumea veche începe să se clatine. La hotare s-a aprins revoluţia, ca o auroră a altor timpuri" [3] — se exprimă unul din eroii săi.

Literaţii şi artiştii realişti duc în această perioadă adevărate lupte pentru menţinerea şi dezvoltarea pe mai departe a tradiţiilor literaturii populare şi a tradiţiilor realiste ale literaturii culte. Creşte interesul pentru trecutul istoric al poporului nostru, pentru paginile lui de vitejie (M. Sadoveanu, B. Delavrancea). Se remarcă un pas important în direcţia eliberării scriitorilor realişti critici de individualism, concomitent cu înţelegerea mai adîncă a misiunii lor educative.

Reprezentanţii ideologiei dominante îşi exprimă tot mai des panica în faţa faptului că nici refugiul spre teoriile cele mai rafinate ale apusului

---

[1] Din discursul ţinut de V. Babeş în 1919 la Universitatea din Cluj, vezi şi V. Babeş, *Opere alese*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., p. 18. Cam în acelaşi timp N. Tonitza cerea reconstituirea pe temelii noi, purificate, a situaţiei de la noi. Într-o epistolă către ministrul artelor, N. Tonitza scria: „La noi, în ţara aceasta a tuturor anomaliilor, arta a fost socotită ca un lux inutil, artistul ca un original şi simpatic trîntor social — *va trebui să începeţi printr-o distrugere ca să puteţi apoi reconstrui pe solid, pe un teren purificat de mătrăgună şi spinărişul înnăbuşitor*".

[2] „Dumnealor cei mari se lăfăiesc în bunătăţi, afaceri în toate părţile, banii se duc în vînt cu nemiluita. Noi sîntem cîini, trebuie să răbdăm?" — se întreabă eroii săi. De la lumea frivolă care aleargă cu automobilul după afaceri, după combinaţii de export şi import, de la cafeneaua boerească, autorul ne duce la marginea oraşului unde în camere „se simte pretutindeni sărăcia, pe pereţii goi şi în mirosul rece al vechiturilor" (citate din *Strada Lăpuşneanu*, Iaşi, Ed. Viaţa romînească, S.A., 1921).

[3] *Ibidem*. Demascarea războiului imperialist va continua şi în anii următori. Astfel în 1923 — Gh. Topîrceanu demască în *Balada corbilor* pe îmbogăţiţii pînă la refuz de pe urma celor morţi în războaie. Poezia rupe fără cruţare vălul politicianismului demagog, falsitatea şi ipocrizia „patriotismului" claselor stăpînitoare. În 1924, Liviu Rebreanu aduce un puternic strigăt de acuzare, la adresa războiului imperialist, în romanul *Pădurea spînzuraţilor*.

reacționar nu au reușit „să salveze" literatura și arta din țara noastră de tematica socială. Acuzînd pătrunderea bolșevismului în țara noastră și ca „un curent sociologic în literatură", esteticienii reacționari își exprimă ura împotriva tuturor producțiilor cu tematică socială, se plîng de faptul că pretutindeni se găsesc numai piese și romane „à thèse", discursuri sociologice „à la eroii lui Corneille", că nu e nuvelă unde să nu se găsească „... generalizări tendențioase și cuvîntul odios, problemă socială..." [1].

Împotriva literaților și artiștilor care s-au făcut exponenții intereselor clasei muncitoare, clasele stăpînitoare au folosit și în acești ani metode meschine de intimidare, au încercat denigrarea operelor lor [2].

Critica literară reacționară nu a trecut cu vederea nici „pericolul" ce-l reprezenta tot mai larga răspîndire a romanului lui Maxim Gorki, *Mama* [3].

★

Pe măsura dezvoltării succeselor istorice ale construcției socialismului în Uniunea Sovietică, ideile Revoluției din Octombrie au continuat să influențeze și să atragă tot mai mulți intelectuali progresiști de la noi. Această influență s-a realizat pe o treaptă nouă, superioară, în condițiile existenței și luptei neobosite a Partidului Comunist din Romînia. Sub conducerea P.C.R. forța politică a clasei muncitoare din Romînia se consolidează neîncetat. P.C.R. duce în toți anii care urmează o politică principială de influențare și atragere a oamenilor de cultură înaintați de la noi, lămurindu-i asupra necesității subordonării activității lor, luptei clasei muncitoare și a partidului său [4].

Datorită muncii de educare revoluționară dusă de P.C.R. crește numărul intelectualilor care s-au alăturat mișcării muncitorești. Sub conducerea clasei muncitoare și a P.C.R. aceștia au continuat lupta ideologică și politică în anii vitregi ai reacțiunii sălbatice burghezo-moșierești, au participat activ la crearea asociațiilor de prietenie cu Uniunea Sovietică, Asociația *Amicii U.R.S.S.*, *Societatea pentru întreținerea raporturilor culturale dintre Romînia și Uniunea Sovietică* ș.a. — prin care au continuat să țină mereu vie dragostea și atașamentul poporului nostru, pentru popoarele sovietice care au înfăptuit prima revoluție socialistă victorioasă.

---

[1] *Viața romînească*, martie 1921, p. 217—222.

[2] Vezi încercările de discreditare a picturii lui O. Băncilă pentru tematica ei socială demascatoare, în studiile criticilor de artă burghezi.

[3] *Avîntul* din 19 iunie 1919 etc.

[4] Influența politică, educativă a P.C.R. asupra intelectualității se remarcă încă din anii imediat următori creării partidului. Astfel în ziarul *Scînteia* (Iași, 1923) „Organ pentru apărarea intereselor intelectualilor" condus de C.I. Parhon, era exprimată în felul următor poziția ce trebuia să o ia intelectualitatea de la noi față de mișcarea muncitorească: „Trebuie să ne interesăm îndeaproape de sfera muncitorească pentru a descoperi tuturor intelectualilor viața mizeră și interesele identice cu ale lor, și a crea astfel condițiile unei lupte comune și aceasta „nu coborîndu-ne printre muncitori" cum atîția intelectuali „generoși" au făcut-o, ci studiind viața producătorilor în general, ca pe una din fețele vieții clasei desmoștenite din care în majoritatea lor și intelectualii fac parte... Contra puterilor întunericului, contra antisemitismului, contra fascismului și contra imoralității sociale, numai în forța combativă, puternică a proletariatului vom găsi un sprijin efectiv".

Influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie se realizează pe deplin în țara noastră, în toate domeniile vieții sociale, politice, economice, culturale, după eliberarea țării noastre la 23 August 1944, în condițiile ajutorului neprecupețit politic, economic, cultural, ce ni-l acordă Uniunea Sovietică, prima țară din lume constructoare a comunismului.

Revoluția culturală ce se desfășoară azi la noi sub conducerea P.M.R., succesele mereu sporite ale activității de culturalizare a maselor dovedesc încă o dată că eliberarea culturală a maselor, dezvoltarea nelimitată a științei, literaturii și artelor se pot realiza numai prin înfăptuirea revoluției socialiste. Astăzi ideologia marxist-leninistă, care a inspirat și condus proletariatul rus spre întîia revoluție socialistă, care a inspirat și lupta revoluționară a clasei muncitoare din țara noastră, a devenit ideologia dominantă în R.P.R. Tradițiile de luptă ale oamenilor de cultură din cadrul mișcării muncitorești, participanți activi la făurirea elementelor de cultură proletară din țara noastră, ca și în general tradițiile luptei reprezentanților culturii democratice de la noi, constituie pentru oamenii de cultură de azi un exemplu viu al faptului că, numai sub conducerea clasei muncitoare și a partidului său, numai subordonînd întru totul activitatea lor intereselor clasei muncitoare, intelectualii servesc cu adevărat cauza poporului.

DISCUȚII

PERIODIZAREA ISTORIEI FILOZOFIEI DIN ROMÎNIA

CU PRIVIRE LA TEORIA ȘI PRACTICA PERIODIZĂRII

DE

ION BANU

Discuția noastră în problema periodizării istoriei filozofiei din țara noastră s-a apropiat de sfîrșit.

Părerile expuse pînă acum de diferiții intervenienți în discuții urmează a fi apreciate sub un raport multiplu. Este necesar să analizăm părerile expuse, ținînd seama de faptul că primul nostru manual de istorie a filozofiei pe teritoriul patriei noastre prezintă în același timp importanță *teoretică*, *politică* și *didactică*. Elaborarea unui astfel de manual este un rod și totodată un instrument al revoluției culturale din țara noastră și trebuie ca atare să se conformeze sarcinilor generale stabilite de către partidul nostru în acest domeniu, așa cum aceste sarcini se desprind din documentele Partidului Muncitoresc Romîn, din tezele teoretice fundamentale ale marxism-leninismului în domeniul filozofiei și istoriei filozofiei.

Proiectul de periodizare elaborat de către tovarășul M. Ioanid și publicat în revista *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957, este rodul unor eforturi pozitive. Folosind rezultatele dobîndite de mulți dintre cei ce au lucrat pînă acum în domeniul istoriei filozofiei și al teoriei acesteia, proiectul cuprinde un material util și, ca lucrare de ansamblu, a primit, pe bună dreptate, o apreciere pozitivă din partea participanților la discuție. Spre deosebire de alte încercări anterioare, proiectul menționat abordează — chiar dacă nu fără goluri — întreaga mișcare filozofică din țara noastră, în ultimele cinci secole, cuprinzînd pentru prima oară propuneri concrete referitoare la perioade de timp neanalizate încă. Proiectul cuprinde numeroase nume, luînd în considerare aproape pe toți gînditorii de seamă

care au participat la mișcarea filozofică din țara noastră în trecut. În el găsim prețioase sugestii, necesare în vederea caracterizării poziției filozofice a multora dintre autorii citați, ceea ce va ușura în mod considerabil opera acelora care, ulterior, vor analiza *procesul* de dezvoltare progresivă a gîndirii filozofice din țara noastră. Trebuie menționată străduința pe care o oglindește proiectul, de a se descifra multe din legăturile care grupează laolaltă pe gînditori în curente, aducîndu-se în acest sens o serie de indicații utile și juste, deși, deocamdată, de primă aproximație. Trebuie reținute ca valabile și enunțările cuprinse în proiect, referitoare la modul de tratare a filozofiei minorităților naționale și la caracterul unitar al manualului care se pregătește.

Fiecare din noi poate constata, cu bucurie, că datorită aportului pozitiv adus de numeroși participanți la discuțiile desfășurate timp de doi ani, în acest domeniu, cunoaștem azi mult mai bine locul pe care trebuie să-l ocupe în istoria filozofiei un număr de gînditori cu mult mai mare decît în trecut, că avem în multe privințe, față de acum doi ani, idei mai bine conturate și mai bine întemeiate din punct de vedere științific, că, deci, dezbaterea a fost rodnică. Avem însă sarcina de a asigura manualului aflat în pregătire cea mai consecventă orientare teoretică marxist-leninistă, cea mai minuțioasă punere în aplicare a indicațiilor cuprinse în documentele partidului nostru cu privire la valorificarea științifică a gîndirii filozofice din trecutul patriei noastre. Aceasta ne obligă la noi eforturi colective în vederea îmbunătățirii caracterizărilor și formulărilor enunțate fie în proiect, fie în intervențiile unora din participanții la discuție.

Îmi propun deci de a relua mai jos analiza unora din problemele teoretice de bază pe care le ridică periodizarea istoriei filozofiei în țara noastră.

Totodată, cu prilejul analizei acestor probleme, socotesc de datoria mea să-mi precizez punctul de vedere asupra observațiilor făcute atît de autorul proiectului cît și de către mai mulți participanți la discuție, referitor la cele susținute de mine în acea primă încercare de periodizare — nu mai mult decît o schemă — a istoriei filozofiei din țara noastră, pe care am prezentat-o în anul 1957, în cadrul unei lucrări cu caracter mai general.

Publicînd atunci acea schemă, eram conștient de dificultățile ce stăteau — și mai stau încă, în parte — în fața unei atare întreprinderi. Spuneam atunci că sînt departe de a considera atît periodizarea însăși — propusă de mine — cît și includerea în etape a diferiților gînditori drept ultim cuvînt al științei și-mi exprimam speranța că soluțiile propuse de mine vor fi îmbunătățite prin dezbateri.

În ce privește părerile formulate de mine asupra modului în care urmează să aplicăm indicațiile clasicilor marxism-leninismului în această materie, unele au fost acceptate, altele nu. Unele au fost preluate în proiectul de periodizare publicat în *Cercetări filozofice* și în unele intervenții ulterioare.

Mi s-au adus și numeroase obiecțiuni. Pe unele din acestea le socotesc întemeiate, ca de pildă acele îndreptate împotriva includerii

unor gînditori ca Babeș, sau Voinov în perioada anterioară aceleia caracterizate prin pătrunderea marxismului în țara noastră. A fost justă constatarea că asemenea erori reprezintă încălcarea principiului unității dintre logic și istoric în istoria filozofiei.

Nu a fost acceptată teza după care ar trebui să studiem curentul democrat-revoluționar din secolul trecut — curent care începe cu luptătorii „pașoptiști" și se încheie cu grupul Zubcu-Codreanu, Russel etc. — la finele perioadei premarxiste. A fost preferată soluția după care curentul democrat-revoluționar trebuie desfăcut în două faze, ceea ce duce la tratarea primei faze în perioada anterioară aceleia în care a scris Vasile Conta. Dat fiind însă că argumentele mele de fond nu au fost combătute de nimeni, nu pot considera că discuția în jurul acestei chestiuni s-ar fi încheiat.

Nu pot trece cu vederea asupra faptului că unele din obiecțiunile ce mi s-au adus se datoresc unor flagrante denaturări. Proiectul de periodizare mi-a atribuit afirmații năstrușnice, străine de textul meu, ca de pildă aceea asupra unei „perioade (se înțelege « filozofice ») de la 1821"[1]; se spune că aș fi vorbit de „gîndirea filozofică, social-politică în comuna primitivă"[2], deși în cartea mea, care cuprinde și schema de periodizare, precizez de mai multe ori că nu a existat filozofie în comuna primitivă, nici la noi în țară, nici în altă parte[3]. Asemenea teză, o dată născocită, este apoi combătută — ușor și cu deplin succes — de către inventatorul ei. Eu așteptam o discuție, profitabilă și mie, în problema complicată a existenței unei preistorii a gîndirii filozofice, epocă de formare a unor intuiții prefilozofice, pe linia materialismului sau a idealismului. În loc de aceasta, preopinentul meu a preferat o replică lipsită de obiect.

Să trecem însă la fondul problemelor.

LUPTA DE CLASĂ ȘI LUPTA DE IDEI, ÎN ISTORIA FILOZOFIEI

După cum s-a mai arătat, din indicațiile clasicilor marxism-leninismului se desprinde ideea că punctul de plecare a oricărei periodizări în istoria filozofiei trebuie să fie succesiunea istorică a orînduirilor sociale.

Dar în cadrul orînduirilor sociale — în afară de cea a comunei primitive — există clase sociale. Rolul determinant al modului de producție acționează exclusiv prin intermediul claselor sociale, astfel că numai *baza de clasă* a diferitelor orientări filozofice poate duce la înțelegerea poziției lor reale, obiective. În proiectul de periodizare se vorbește de rolul determinant al *relațiilor economice*[4], ceea ce este desigur just,

---

[1] *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957, p. 176.
[2] *Ibidem*, p. 177.
[3] *Introducere în istoria filozofiei*, E.S.P.L.P., 1957, p. 231, 232, 249 etc.
[4] *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957, p. 176.

dar cu totul insuficient, căci dacă enunțarea nu e completată cu precizarea privind *clasele sociale* (și păturile sociale) *mișcarea* lor, *lupta* lor, atunci ea rămîne în aer, fiindcă nu ne dă posibilitatea să definim determinantul concret, de însemnătate primordială, al diferitelor poziții filozofice și al luptei dintre ele. E doar evident că, în cadrul *unic* al relațiilor economice ce definesc, de pildă, capitalismul, se înfruntă *mai multe* clase sociale și exponenții lor ideologici, în speță filozofici. Am fi nedrepți dacă am spune că din proiect lipsește cu totul ideea bazei de clasă a teoriilor filozofice. Dar enunțarea defectuoasă din cadrul expunerii de principii duce la o imagine teoretică vagă ce influențează apoi în mod defavorabil asupra multora din tezele esențiale ale proiectului însuși.

Astfel, vorbindu-se despre umanismul din Transilvania în timpul feudalismului, se afirmă la acesta „lipsa unei baze sociale proprii umanismului occidentului" (sic). Cum poate fi acordată cu exigențele teoretice ale marxismului afirmația după care *un întreg curent* — prezent, după cum relevă autorul, în numeroase centre ale Ardealului — ar fi lipsit de bază de clasă? Tovarășul Göllner avea toată dreptatea cînd cerea să se studieze care sînt păturile burgheze din Ardeal care promovează umanismul. În ce privește perioadele numite a IV-a, a V-a, și a VI-a, lipsesc din proiect — cu excepția formulărilor referitoare la marxism și la poporanism — indicații asupra bazei de clasă a marii majorități a curentelor și grupărilor de gînditori. Nu ignorăm faptul că în multe cazuri problema e grea și că se cere încă studiată. Să semnalăm însă de pe acum golurile noastre de informare și să arătăm că neclaritatea în care ne aflăm noi azi nu trebuie să constituie un îndemn în direcția neglijării problemei însăși, căci altminteri ajungem la izolarea mișcării filozofice de mișcarea socială. Spre a lua un exemplu referitor la filozofia nemarxistă din epoca dintre cele două războaie mondiale, să ne întrebăm dacă fără definirea deosebirii, pe planul *bazei de clasă*, dintre gînditorii mistico-fasciști și cei raționaliști nemarxiști vom putea înțelege lupta ideologică din epoca respectivă în toată complexitatea ei și apropierea de marxism-leninism a unor filozofi și savanți, după eliberarea țării.

Uneori proiectul pierde din vedere raportul științific dintre bază și suprastructură. Dacă de pildă, perioadele care, în proiect, poartă cifrele I și II sînt definite în raport cu baza economică, perioada „a III-a" este definită în raport cu elemente suprastructurale: „coaliția burghezo-moșierească" (act politic) sau „formarea statului național" (instituție politică). După cum arătam în schița mea de periodizare, e vorba în adevăr aici de o fază în dezvoltarea filozofiei — în cadrul unei perioade mai largi — dar care are la bază *victoria modului de producție capitalist* pe teritoriul țării noastre, ceea ce duce la schimbări în pozițiile de clasă ale burgheziei și prin consecință, pe plan politic, la constituirea coaliției burghezo-moșierești. Enunțarea cuprinsă în proiect renunță cu totul la indicarea *bazei obiective* a orientărilor și luptelor filozofice din această epocă.

În aceeași ordine de idei, subliniez justețea criticii făcute de mai mulți intervenienți ideii greșite, enunțate în proiect, a „paralelismului" dintre diferitele elemente care influențează gîndirea filozofică, sau a

unui „paralelism" între „dependența" de clasă a gîndirii filozofice și independența relativă a filozofiei.

Ideea luptei dintre materialism și idealism, ca idee ordonatoare fundamentală în periodizare a fost recunoscută de toți participanții la discuții. Ea a fost recunoscută și de autorul proiectului, deși nu o aplică întotdeauna, ca de pildă în cadrul celei de „a III-a" perioade, în privința lui Maiorescu și Conta.

A apărut însă, în acest punct și o idee, după părerea mea absolut inacceptabilă. Apreciindu-se orientarea filozofică a lui Murgu, Bărnuțiu, Laurian, se menționează că au adoptat o variantă a kantianismului ceea ce-i îndepărta de misticismul teologilor. Nu vizez aici problema orientării lor filozofice, ci o afirmație de principiu enunțată cu prilejul aprecierii acestei orientări. Observîndu-se faptul real că uneori a existat în istoria filozofiei și o luptă împotriva unor poziții idealiste extreme, dusă de adepții unor poziții idealiste *mai puțin extreme*, că această luptă a avut caracter progresist, s-a ajuns de aici la concluzia că în asemenea cazuri idealismul încetează să mai fie reacționar. S-a spus că identificarea „idealismului cu reacționarismul" ar avea caracter vulgarizator[1]. În realitate însă a constata caracterul „mai înaintat", al unei poziții idealiste date, în raport cu altă poziție idealistă, a constata caracterul ei *mai puțin extrem* înseamnă, întotdeauna, a constata ipso-facto că distanța care o separă de soluția științifică — materialist-dialectică — e mai puțin mare, înseamnă a constata un pas în direcția materialismului și, implicit, un succes materialist, pe linia pomenită de Lenin, cînd relevă foloasele pe care le poate dobîndi materialismul din ciocnirea dintre teze idealiste[2]. Avem oare *alt criteriu* la care să raportăm noțiunile de „extrem" și „mai puțin extrem"? Dar de aici nu rezultă de loc că idealismul, ca atare, e progresist. *Nici o dată și sub nici o formă idealismul, ca atare nu poate avea nimic științific, deci nimic progresist.* Dacă adoptăm părerea, după care împotriva misticismului teologilor, gînditorii sus-menționați au adoptat o variantă a kantianismului, atunci noi constatăm că în acele condiții istorice adoptarea kantianismului cuprindea un moment progresist în comparație cu mistica teologică, pentru că punea problema criticii noțiunilor mistice. Ceea ce, în asemenea situație, apare a avea caracter progresist nu este idealismul, în speță idealismul kantianismului, ci acel pas în direcția materialismului, în măsura în care implică un oarecare act de negare, relativă firește, a idealismului teologic. În condițiile istorice date din Ardeal, o asemenea situație s-a integrat în mod indirect în lupta dintre materialism și idealism. Astfel de cazuri nu ne îndreptățesc așadar să amnistiem idealismul de păcatul de a fi întotdeauna neștiințific și reacționar*.

De altminteri, trebuie subliniat că, pentru noi, gîndirea lui Murgu reprezintă o valoare îndeosebi prin momentul ei revoluționar; *acest* lucru se cuvenea să fie scos, în primul rînd, în evidență.

---

[1] *Cercetări filozofice*, nr. 4/1958, p. 137.

[2] În acest sens, V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 256.

* Am tratat mai pe larg această idee în *Introducere în istoria filozofiei*, p. 46 și urm.

MATERIALISM ȘI IDEALISM ÎN PROBLEMA RAPORTULUI DINTRE FILOZOFIE ȘI SOCIOLOGIE

Teza, în conformitate cu care sociologia este știință filozofică, are caracter fundamental în filozofia marxist-leninistă, ca parte integrantă din concepția materialist-dialectică asupra filozofiei și a obiectului ei. Această teză trebuie reafirmată aici pentru că ignorarea sau negarea ei s-a făcut simțită în intervențiile unora din participanții la discuții, — în mod direct sau indirect, — în substratul obiecțiunilor aduse unora din formulele de periodizare propuse. Cred că replica dată de tovarășul Lucaciu a fost, în această privință, binevenită.

În prealabil, se cuvine să fie subliniat faptul că a afirma caracterul filozofic al sociologiei, în marxism-leninism, nu înseamnă nicidecum a nega faptul că sociologia este o disciplină de sine stătătoare, că așadar, în sfera largă a științelor filozofice, sociologia apare avînd sfera ei proprie, subordonată celeilalte. Ea are obiect propriu, are legi și categorii proprii. A spune deci că sociologia e filozofie nu înseamnă de loc a o dizolva în filozofia generală, ci a susține că, rămînînd o știință bine conturată, ea este o *știință filozofică, este una din științele filozofice*, așa după cum și gnoseologia, care nici ea, în marxism-leninism, nu se confundă cu filozofia generală, este de asemenea una din științele filozofice. În acest sens, cred că, în marxism, trebuie să admitem, pe de o parte, existența unui unic și vast sistem al legilor și categoriilor materialismului dialectic, în cadrul căruia se includ, complex legate între ele, încrîngături reprezentate de subsistemul legilor și categoriilor sociologiei, de subsistemul legilor și categoriilor gnoseologiei și nu numai acestea.

Cred de asemenea că, în cadrul filozofiei marxist-leniniste, materialismul istoric este tot una cu sociologia, că este sociologia marxismului. Nu consider că mai există în sistemul marxist-leninist al științelor sociale o altă disciplină sociologică decît materialismul istoric.

Obiectul prezentei intervenții nu permite dezvoltarea acestei chestiuni. Observ doar, în treacăt, că acei autori marxiști care revendică existența unei științe sociologice deosebită de materialismul istoric și care se străduiesc apoi să găsească și obiect unei asemenea științe, fac aceasta fie pe seama unei inadmisibile îngustări a obiectului propriu materialismului istoric, fie pe seama unei la fel de puțin justificate invazii pe terenul altei științe, *istoria*, căreia ajung — în mod practic — să-i interzică dreptul de a dispune de legi și categorii proprii, adică de largi generalizări teoretice.

În filozofia burgheză, izolarea sociologiei de filozofie își are obîrșia, în mod manifest ori nu, în tendința de a izola pe om de natură, în concepția asupra esenței primordiale și absolut autonome a spiritului uman. Ea exprimă uneori și intenția de a izola politicul de filozofic.

În marxism, caracterul filozofic al sociologiei, rezultă dintr-o complexă serie de considerente. Mă voi opri aici, doar la cîteva din acestea.

Se înțelege că problema caracterului filozofic al sociologiei, depinde de felul în care, în marxism-leninism, este concepută filozofia.

Nu cred că stîrnește vreo controversă afirmația că este specific filozofiei marxiste : a) de a admite că problema fundamentală a filozofiei este aceea a „raportului dintre gîndire și existență ... "[1]; b) de a proclama că filozofia este și o concepție generală despre viață și lume, că ea include așadar un anumit element etic, c) că este intim legată de practica socială, de ideea transformării lumii.

Or, dacă luăm în considerare prima teză, atunci constatăm că ea are un aspect *ontologic-cosmic* ca raport între materie și spirit, raport a cărui tratare ne situează pe terenul filozofiei generale materialist-dialectice ; că are un aspect *ontologic-social*, ca raport între conștiința *socială* și existența *socială*, a cărui tratare (care cuprinde implicit și studiul existenței sociale și al conștiinței sociale, ca atare) ne situează pe terenul filozofic al sociologiei ; că prezintă de asemenea aspectul relației reciproce dintre cei doi termeni ai raportului, — de reflectare și de acțiune, — care ne trece pe terenul gnoseologiei etc.

În conformitate cu a doua și a treia teză, se admite că filozofia marxist-leninistă implică : recunoașterea existenței obiective în lume a progresului nelimitat ; recunoașterea perfectibilității omului pe baza capacității sale — condiționată necesar și obiectiv — de a învinge slăbiciunea sa față de natură, de a învinge exploatarea omului de către om, de a înfăptui o nelimitată prosperitate materială și culturală ; recunoașterea capacității clasei muncitoare de a proceda la răsturnarea tuturor formelor economice, social-politice și etice învechite, într-un cuvînt de a proceda la instaurarea revoluționară a comunismului.

Specifică filozofiei marxist-leniniste nu este numai *prezența* acestor trei teze dar și relația dintre ele, legată intim de relația, în marxism, dintre diferitele științe filozofice ce-i sînt proprii, de *destinația umană a acestor științe*.

Vorbim de relația — în marxism-leninism — dintre diferitele științe filozofice și de destinația lor umană, fără a uita, că în lumina marxismului, toate științele, nu numai cele filozofice se află în relație reciprocă și că, mijlocit sau nemijlocit, toate au o destinație umană.

Dar aici avem în vedere relații și destinații specifice, pe care le scot în lumină tocmai tezele mai sus enunțate, proprii filozofiei marxist-leniniste, ca filozofie, ca *materialism dialectic*, calitativ deosebit de celelalte forme ale materialismului.

Materialismul premarxist se mulțumește să constate existența obiectivă, independentă de noi, a lumii materiale ; materialismul dialectic marxist-leninist înseamnă însă recunoașterea existenței obiective a lumii materiale, nu numai ca lume cosmică dar și ca lume *socială*.

Materialismul premarxist se mulțumește să constate cognoscibilitatea lumii ; materialismul dialectic marxist-leninist înseamnă însă recunoașterea cognoscibilității, ca proces inseparabil de *activitatea socială*

---

[1] Fr. Engels, *Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane*, în *Marx-Engels, Opere alese*, vol. II, p. 336, ed. 1952.

a oamenilor — care sub latura sa generală e obiect de studiu al sociologiei științifice.

Materialismul premarxist se mulțumește să cunoască și să descrie lumea materială; materialismul dialectic marxist-leninist implică însă recunoașterea posibilității și necesității de a desfășura cunoașterea lumii materiale, pe plan fizic și social, pînă la *modificarea și transformarea ei revoluționară* — în funcție de natura ei necesară și obiectivă, *prin acțiunea socială a omului.*

Aceste observații contribuie, cred, la înțelegerea mai complexă a afirmației lui Marx, după care, trebuie de pe poziții științifice, să înțelegem realitatea și ca activitate umană, adică și „din punct de vedere subiectiv" [1].

Așadar, dialectica materialistă a naturii, materialismul istoric, gnoseologia, — iată trei discipline filozofice, dintre care nici una nu poate fi concepută ca filozofie științifică, — în marxism-leninism — decît în funcție de relația dintre fiecare din ele și celelalte două. Izolarea filozofiei de sociologie nu numai că duce la o concepție sociologică neștiințifică, dar răpește caracterul de filozofie științifică însăși filozofiei generale.

Dar aceasta, după cum notam mai sus, nu e totul. Numeroși materialiști premarxiști s-au oprit la ideea după care scopul final al filozofiei ar fi cunoașterea lumii materiale. Scopul final al filozofiei — și cu aceasta abordăm legătura în marxism dintre problema fundamentală a filozofiei și latura etică a acesteia — este, în materialismul dialectic, cunoașterea naturii și societății, a legilor lor, *în vederea trecerii acestora din urmă în serviciul omului liberat, a realizării fericirii sale, prin lichidarea revoluționară a exploatării omului de către om, dat fiind că legile obiective cer ele însele, prin natura lor, o asemenea utilizare.*

Definiția completă a istoriei filozofiei, de care, evident, nu ne vom ocupa aici, trebuie să se subordoneze și ea, în chip necesar, acestui mod de a vedea lucrurile. În esența ei, ea apare tocmai ca istorie a formării — prin luptă cu tendințele opuse — a ideilor științifice asupra realității cosmice și sociale, a formării și dezvoltării concepției despre lume și despre transformarea acesteia.

Este tocmai principiul de care am încercat să țin seama în schița mea de periodizare, și care își găsește o anumită aplicare și în proiectul publicat în revista *Cercetări filozofice.*

FILOZOFIE ȘI IDEI POLITICE

În marxism-leninism, sociologia este, așadar, știință filozofică, este știința *generală* a vieții sociale, în ansamblul ei, știință căreia *i se subordonează* științele sociale *speciale* (știința politică, știința economică, etica, estetica etc.). Istoria sociologiei face parte, ca atare din istoria filozofiei.

---

[1] Marx-Engels, *Opere alese*, vol. II (vezi teza I asupra lui Feuerbach).

Abordăm acum problema raportului dintre istoria sociologiei — ca parte a istoriei filozofiei — și *istoria ideilor politice*. Separarea lor este inadmisibilă din punct de vedere teoretic. Istoriografia burgheză contemporană a sociologiei revendică de obicei o asemenea separare, căci într-o epocă ce trăiește triumful ideilor politice progresiste, ea afișează o „antipatie" pentru politic, și pledează pentru o sociologie „pură". E vorba, firește doar de un truc retoric, destinat a sluji, în fond, politicii burgheze.

Cred că istoria sociologiei este intim legată de istoria ideilor politice, deși există o *știință politică* aparte, cu obiect propriu și — în mod corespunzător — o *știință a istoriei ideilor politice*, de asemenea cu obiectul ei propriu. E necesar să arăt în legătură cu aceasta că sînt neîntemeiate susținerile unor intervenienți în discuții care au afirmat că am cerut să înglobăm pur și simplu în istoria filozofiei toate ideile social-politice ; ba chiar tovarășul Ghiță afirmă că aș fi numit filozofice „documentele ideologice", iar tovarășul Lucaciu că aș fi revendicat „dizolvarea filozofiei în cultură".

Dimpotrivă, am afirmat următoarele : „Istoria științifică a filozofiei urmărește evoluția categoriilor filozofice științifice și este obligată prin urmare să cuprindă toate momentele ideologice din care se desprinde această evoluție, chiar dacă în acest scop ea trebuie să facă incursiuni în domeniile *altor științe*, fără ca prin aceasta să-și părăsească cadrul ei propriu . . . Obiectul istoriei filozofiei nu se poate confunda cu obiectul celorlalte discipline, dar *în măsura în care înseși sferele lor de preocupări se întretaie*, istoria filozofiei științifice nu poate să nu pătrundă în sferele altor discipline sociale" [1].

După cum se vede, preopinenții mei nu mi-au făcut cinstea de a reda în mod adecvat ideile pe care le comentează.

Fapt este că nu am cerut nicăieri și nu cred admisibilă, înglobarea pură și simplă, mecanică, a ideilor politice în istoria filozofiei, nici nu cred că „documentele ideologice" se numesc filozofice.

Să privim încă o dată această problemă, esențială pentru noi, care în cursul dezbaterilor a dat naștere la numeroase confuzii.

Teza legăturii indisolubile dintre istoria sociologiei și istoria ideilor politice, în cadrul istoriei generale a filozofiei, trebuie examinată, în lumina marxismului, sub un dublu aspect : *a.* acela care se desprinde din raportul dintre filozofia științifică — în calitatea ei de disciplină generală și oricare din disciplinele speciale ; *b.* elementul calitativ nou care apare în domeniul raportului dintre filozofie și politică o dată cu apariția marxism-leninismului.

a. Să începem prin a sublinia din nou că istoria filozofiei nu trebuie să se confunde cu istoria ideilor estetice, economice, politice, după cum nu trebuie să se confunde nici cu istoria fizicii. Toate acestea constituie obiectul specific al unor științe aparte : istoria esteticii, a teoriilor politice, a fizicii etc. Dar aceasta e numai o latură a problemei.

Este admis în mod general, în lumina marxism-leninismului că, de-a lungul istoriei cunoașterii umane, la elaborarea și dezvoltarea ideilor filozofice participă toate disciplinele * speciale, în virtutea faptului că

[1] *Introducere în istoria filozofiei*. . ., p. 79.

* Prefer să vorbesc despre *discipline* speciale și nu despre *științe* speciale pentru următorul motiv : am în vedere aici și epoca premarxistă a dezvoltării gîndirii umane. Or, în această

BIBLIOTECA CENTRALĂ SIBIU

filozofia ca disciplină generală are același teren de acțiune ca și disciplinele speciale, și anume însăși realitatea naturală și socială ; dezvoltarea cunoașterii filozofice este un proces progresiv care adoptă rezultatele dobîndite prin lupta de idei din domeniul disciplinelor speciale, prin lupta de orientări din însești rîndurile filozofiei.

Dacă avem în vedere sociologia, ca disciplină filozofică — generală — precum și raportul dintre aceasta și disciplinele sociale speciale — cea economică, cea politică, etica, estetica etc. — atunci constatăm că generalizările teoretice la care se ajunge în disciplinele sociale speciale și care *nu încetează de a aparține acestor discipline speciale*, contribuie la elaborarea categoriilor și legilor sociologice (materialist-istorice) avînd implicit caracter filozofic. Schematic vorbind, constatăm că sfera sociologiei întretaie toate sferele disciplinelor sociale speciale. Ideea lui Bălcescu de răsturnare a statului feudal prin revoluția maselor este în primul rînd o teză *teoretică* de ordin politic, dar constatăm totodată că implică, în măsura în care individualul implică generalul — ideea de progres social, ideea de mase făuritoare de istorie, ideea de revoluție socială, care sînt în esență idei sociologice, filozofice.

Rezultă de aici că urmărind de-a lungul timpului dezvoltarea diferitelor discipline speciale din domeniul naturii și societății omenești, vom constata *în cadrul* acestei dezvoltări, în limitele proprii sferei de preocupări a fiecărei discipline, anumite elemente logice cu caracter filozofic — fie explicite, fie implicite, iar la început numai implicite — care au caracter filozofic, fără a înceta să aparțină domeniului special, după cum, *mutatis mutandis*, determinarea speciei *aparține* individului ca *atribut* al acestuia, fără ca specia să se confunde cu individul. Întrucît în istoria cunoașterii umane, cunoașterea individualului precede întotdeauna cunoașterea generalului, iar efectuarea generalizărilor mai restrînse pe aceea a generalizărilor mai largi, întotdeauna cunoștințele *speciale* privind natura și societatea preced pe cele filozofice*, iar cînd acestea apar în mod explicit, fac

---

epocă există științe ale *naturii* larg dezvoltate, dar nu există încă *științe* în domeniul social, știut fiind că în acest domeniu putem vorbi de *științe* abia după apariția marxismului. Aceasta nu înseamnă, după cum se știe, că în epoca premarxistă nu ar fi fost elaborate idei științifice și în domeniul social, lucru de care ținem seama în tratarea noastră. Preferăm totuși, în contextul nostru, termenul mai general de discipline (ale naturii și societății).

* Această enunțare ar cere precizări, care, în acest material pot fi doar foarte sumare. În Orient, primele cunoștințe științifice au precedat pe cele filozofice, iar primii materialiști greci au dispus, fără îndoială de multe din cunoștințele științifice ale Orientului. Este adevărat că anumite vagi enunțări cu caracter filozofic au precedat uneori cunoștințele speciale, conturate, dar au fost precedate, la rîndul lor, de cunoștințe speciale asupra naturii, la fel de vagi și de neconturate. Apoi, în istoria oricărei generalizări filozofice, oricît de vagi, constatăm acumularea prealabilă a unor cunoștințe practice asupra naturii și vieții sociale, cunoștințe ce apar în procesul muncii, în procesul relațiilor sociale. Cea mai veche literatură, anterioară filozofiei, abundă în mărturii asupra unor asemenea cunoștințe.

Firește, filozofia este generalizare, este *teorie*. Ea este îndeobște *enunțare teoretică*. Dar capacitatea de abstracție și de teoretizare a omenirii are *istoria* și *preistoria* ei. Există un nivel cu totul inferior, la care generalul din lucruri, în forma lui cea mai evidentă și mai vagă totodată, se impune conștiinței omenești de la sine în mod cu totul nedeliberat, prin simplul efect al practicii sociale asupra lucrurilor. Practica socială de producție cea mai rudimentară, pune omului *probleme*, impune *reflexie*, antrenează *soluții logice*, iar în toate acestea se con-

multă vreme corp comun cu cele dintîi. După apariția și constituirea filozofiei ca disciplină aparte, uneori filozofia anticipează concluziile disciplinelor speciale, dar, în imensa majoritate a cazurilor lucrurile stau altfel : cercetarea specială este aceea care face să apară sensuri filozofice noi, în mod implicit iar alteori explicit, iar sarcina filozofilor constă în a ridica implicațiile, aproximațiile filozofice, generalizările filozofice cu caracter limitat *, pe care le generează cercetările în domeniul naturii, societății și istoriei umane, *spre sinteze filozofice superioare* **. Se înțelege că atît progresele în disciplinele speciale cît și în filozofie sînt rezultatul luptei între teze false și teze adevărate, între generalizări false și generalizări adecvate.

Formal vorbind, istoria filozofiei ar urma să înregistreze *toate* ideile de interes filozofic elaborate de-a lungul timpului pe terenul preocupărilor speciale de la fizică și matematică, la estetică și gîndire politică, să consemneze toate concluziile filozofice, implicate în teze fizice, biologice, politice ! Se înțelege că o asemenea operă ar fi la fel de absurdă ca și aceea care și-ar asuma sarcina de a vorbi de *toate* lucrările de filozofie ce s-au scris vreodată. Istoria filozofiei are doar drept obiect procesul *dezvoltării* gîndirii filozofice, zămislirea, apariția și dezvoltarea cunoașterii filozofice prin lupta dintre materialism și idealism, dintre dialectică și metafizică. O vor interesa doar acele idei și lucrări care marchează momente noi ale luptei și progresului cunoașterii filozofice. Să lăsăm la o parte aici chestiunea, foarte interesantă și ea, a gîndirii prefilozofice, care pregătește gîndirea filozofică. Dar să luăm în considerare spre exemplu *începuturile* filozofiei. Acest început de filozofie, istoricul foarte adesea nu-l va întîlni în lucrări filozofice, ci-l va găsi, sub formă implicată în manifestări nefilozofice care prezintă implicații filozofice. Cartea veche chineză I țzin, legile lui Manu, Ramayana, poemul lui Ghilgameș, papirusul medical Smith, legea romană a celor 12 table, toate acestea nu sînt lucrări filozofice, dar oferă cercetătorilor implicații filozofice de primă însemnătate. Acesta trebuie deci, pentru începuturi, să se mulțumească așadar cu implicațiile filozofice cuprinse în texte politice, juridice, religioase etc. Chiar și după apariția literaturii filozofice propriu-zise, nu o dată istoricul filozofiei va observa că, în *unele perioade*, lucrările de filozofie propriu-zisă prezintă mai puțină importanță pentru a marca progresul cunoașterii filozofice a realității, decît anumite lucrări elaborate în domeniul științelor speciale și atunci va constata că evidențierea progresului gîndirii filozofice nu poate fi altfel redată decît prin înfățișarea *cu precădere* a cuceririlor obținute, prin ciocnirea de idei, prin lupta dintre materialism și idealism, în domeniul mecanicii, fizicii, biologiei, al gîndirii politice. În mare parte, această constatare e valabilă de pildă pentru Italia secolului XVI. În unele cazuri,

---

stată întotdeauna un proces inductiv-deductiv, care implică o anumită abstractizare, sezisarea spontan-reflectorie a unui *general* care, mai tîrziu, va fi reluat de gîndirea filozofică propriu-zisă. Nu omit și posibilitatea falsei intuiții, a pseudogeneralizării, dar aceasta e altă problemă.

* Ideea relației dialectice între organism și mediu, care apare la Lamarck, este de pildă o idee filozofică cu caracter mai restrîns decît ideea interdependenței tuturor fenomenelor din natură, din filozofia materialist-dialectică.

** Există o deosebire aici, între științele naturii și cele sociale, deosebire de care m-am ocupat în altă parte.

simplul fapt al unei anumite descoperiri științifice prezintă implicații filozofice atît de însemnate, încît el trebuie neapărat reținut de istoriograful filozofiei, ca de pildă descoperirea legii periodicității elementelor de către Mendeleev. Așadar, orice istorie a filozofiei va avea în vedere elementele filozofice cuprinse în domenii sau manifestări speciale de gîndire. Ea le va da mai mică sau mai mare extindere în raport cu rolul lor mai mare sau mai mic, de purtătoare a progresului filozofic, în raport cu extinderea dată lucrării istoriografice ce se pregătește.

Să trecem cu aceasta, la cazul nostru concret: istoria filozofiei din țara noastră și istoria ideilor politice. Iată de pildă teze sociologice, deci filozofice, precum caracterul schimbător al rînduielilor sociale, deosebirile sociale dintre oameni și modificarea acestora. În țara noastră azi, asemenea idei se întîlnesc în lucrările teoretice marxist-leniniste. Este firesc deci să ne întemeiem pe acestea pentru a marca gîndirea filozofică, inclusiv sociologică, cea mai înaintată, azi, în țara noastră.

Dar, dacă vrem să urmărim istoria din trecut — de la primele lor începuturi — a ideilor înaintate de transformare a societății, de deosebire socială dintre oamenii din orînduirile sociale cu caracter antagonic? Să ne mulțumim numai cu documentele *scrise filozofice*, care dezbat problemele vieții sociale și ale caracterului acesteia? Cred, dimpotrivă, că vom fi bucuroși să descoperim *în orice fel de manifestări* și să *consemnăm* orice mugure, oricît de embrionar, oricît de neexplicitat al sus-menționatelor idei înaintate pe teritoriul țării noastre, chiar dacă ne lipsesc documente filozofice și sîntem nevoiți a recurge la referiri indirecte. Am putea vorbi, în acest caz — cînd nu ne putem încă întemeia pe documente filozofice — de un moment *prefilozofic* în istoria filozofiei din patria noastră.

Cercetînd unele laturi ale vieții ideologice a geto-dacilor, dobîndim anumite precizări referitoare la procesul de formare a gîndirii sociologice în țara noastră. Chestiunea prezintă interes și pentru cunoașterea suprastructurii ideologice a societății sclavagiste pe teritoriul patriei noastre, care este deocamdată foarte puțin lămurită.

Avem în vedere secta dacică a *polistailor* (polișți) pomenită de Iosephus Flavius și comparată de acesta cu secta orientală a esenienilor. Căpătăm, astfel, în mod indirect, date despre comportarea membrilor acelei secte dacice și prin urmare, despre *ideile* neapărat implicate în aceasta. E vorba de ideea după care oamenii „trebuie să aibă toate bunurile în comun", bogații trebuind să le pună la un loc cu cei săraci; apoi de respingerea sclaviei, căci cei în cauză „socotesc acest fapt nedrept" [1].

Deși pe cît se pare statul sclavagist dac s-a constituit cam pe la începutul erei noastre [2], totuși procesul de diferențiere de clasă și de înjghebare, corespunzătoare, a unor autorități politice a început cu mult timp înainte, după cum ar rezulta din relatările lui Diodorus din Sicilia și Strabon. Tradiția intens răspîndită de factorii dominanți, politico-religioși, era că legile instituite au fost inspirate de zei, din motivul, bănuit de Diodorus „că mulțimea, temîndu-se de tăria puterii celor care au

[1] *Crestomația pentru studiul istoriei statului și dreptului R.P.R.*, p. 57—58. Iosephus Flavius, *Antiquitates judaicae*, XVIII, 1, 5.

[2] D. Tudor, *Istoria sclavajului în Dacia romană*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 19.

inspirat legile, se va supune cu ușurință". Lexiconul Suda (Suidas) spune că „frica de zei" a fost impusă geților de conducătorii lor „prin înșelăciune și vrăjitorie", iar Strabon că bazileii erau interesați în faptul ca poruncile date de căpeteniile religioase să apară ca venind „după sfatul zeilor", căci astfel oamenii „se supun mai ușor" [1].

Prin natura lor toate aceste texte interesează în mod direct istoria ideilor juridice, politice, etice, sau religioase. Dar ele spun unele lucruri care interesează și istoria sociologiei, deci a filozofiei.

Pe măsură ce societatea dacică se diferențiia în clase antagonice, pe măsură ce, prin consecință, se constituia o autoritate dominantă și se statorniceau legi necesare să consfințească și să apere dominația și exploatarea de clasă, religia căpăta funcția de a înfățișa rînduielile existente, — convenabile bazileilor, — așa cum ele se exprimau în legi, ca fiind sacre, ca avînd caracter divin, cosmic, deci *inebranlabil*. Se vorbește dar, în textele sus-menționate, de „supunerea mulțimii" (altminteri, deci, nesupusă), de „înspăimîntarea ei", prin anumite manevre politice, spre a face să creadă că supunerea față de clasele suprapuse, față de bazilei, e voită de zei. Exponenții ideologiei sclavagiste sădeau în conștiința poporului credința că natura stăpînului ar fi — *datorită unor sacre rînduieli cosmice* — deosebită de aceea a sclavilor, că deosebirile de avere sînt date în ordinea lucrurilor, voită de zei. Or, existența sectelor polistailor a unor secte de „săraci și drepți", după cum spune Strabon, ne permite să constatăm la aceștia din urmă o anumită opoziție față de organizarea dominantă, sclavagistă, ca și față de deosebirile de avere existente printre oamenii liberi.

Nu discernem oare, în mentalitatea membrilor acestor secte, existența vagă, neexplicitată, neconturată dar cu necesitate implicată, a convingerii că toți oamenii, stăpîni și sclavi, bogați și săraci sînt la fel, că aceasta e „în firea lucrurilor" în timp ce deosebirile stăpîn—sclav, bogat—sărac sînt mai puțin în firea lucrurilor? Merită sau nu consemnat acest moment în istoria luptei dintre teza filozofică metafizică, idealistă asupra caracterului etern și „sacru" al rînduielilor sociale, al deosebirilor și contradicțiilor sociale dintre oameni, și teza dialectică, cu implicații materialiste a caracterului *istoric* al acestor rînduieli, deosebiri și contradicții? *Este tocmai ideea filozofică ale cărei antecedente ne propusesem să le căutăm.*

În treacăt, menționez că documentele politice pomenite prezintă și alt interes filozofic decît acela pe care l-am relevat mai sus. S-ar putea ca respingerea de fapt a sclavajului și inegalității de avere, într-o societate ai cărei conducători proclamă drept *divine* toate rînduielile dintre oameni, deci și pe acelea pe care noi le numim de clasă, să reprezinte începutul unei replici care neagă caracterul divin, deci, absolut, inebranlabil, al orînduirii existente. Aceasta constituie un pas în direcția transpunerii relațiilor sociale dintre oameni, de pe terenul mistic al consacrărilor supranaturale, pe terenul aprecierii lor *raționale*, ca *drepte sau nedrepte*, ceea ce reprezintă un factor laicizant în gîndirea socială. Cred că distingem aici

[1] Strabon, *Geografica*, VII, 3, 5, vezi *Crestomația*..., p. 58.

și o nuanță de desprindere a socialului din indiviziunea cu naturalul. Se întrevede oricum un alt mod de a înțelege natura legilor ce guvernează pe oameni, decît modul oficial.

Problemele privind caracterul relațiilor sociale, al orînduirilor sociale, raportul dintre societate și natură, funcția socială a religiei, sînt probleme sociologice fundamentale de vastă însemnătate filozofică. Procesul de pregătire a unor poziții înaintate în domeniul acestor probleme prezintă foarte mare interes. Socotesc deci necesar, fără a cere ca primul nostru manual să se ocupe neapărat de aceasta — ca cei ce se interesează de formarea ideilor filozofice sus-menționate, în filozofia de pe teritoriul patriei noastre să dea interes documentelor pomenite. Și, sub alt aspect, cred că nu putem scrie istoria formării, în țara noastră a unei concepții filozofice înaintate despre viață și lume, fără a urmări istoria protestelor sociale împotriva asupririi *și a ideilor* pe care aceste proteste le implică. Înseamnă oare aceasta a „confunda" documentul politic cu cel filozofic?

Într-o ordine de idei analogă cred că este absolut necesar să fie subliniat, în continuare, temeiul teoretic pe care îl are cuprinderea în istoria filozofiei de la noi, a tezelor lui Bălcescu, Kogălniceanu etc. privind dreptul la viață al maselor, ideea de națiune, de independență, unitate și înflorire națională, de protest împotriva concepțiilor și instituțiilor învechite. Asemenea idei sînt idei *politice*, dar au totodată *însemnătate filozofică* propriu-zisă de prim ordin. Într-adevăr, concepția înaintată despre lume implică în epoca noastră pe aceea de unitate și independență națională, de promovare a valorilor culturale progresiste, iar istoria formării concepției înaintate despre lume are, după cum cred că am arătat, caracter filozofic; în al doilea rînd, protestul contra asupririi sociale și naționale, într-o vreme cînd filozofia reacționară proclamă imuabilitatea instituțiilor social-politice existente, are semnificația dialectică de sprijinire a tezelor sociologice de progres social, de evoluție și transformare socială; în sfîrșit, împotriva concepției idealiste a „naturii umane unice" într-un mediu filozofic ce e departe încă de a înțelege în mod științific pe om ca „ansamblu de relații sociale"[1], elaborarea conceptului de națiune reprezintă un însemnat pas spre această ultimă teză, materialistă. Cred că pe aceeași linie de argumente se evidențiază și însemnătatea filozofică a ideilor politice de protest și luptă antifeudală sau anticapitalistă, din trecut.

b. Un element calitativ nou apare în ce privește raportul dintre gîndirea filozofică și cea politică o dată cu apariția marxismului. Un aspect de seamă al revoluției săvîrșite de marxism în dezvoltarea gîndirii umane constă în faptul că, pe baza marxismului, apare pentru prima dată *știința* socială, disciplinele sociale speciale devin *științe*, devine știință și politica — e vorba, firește de gîndirea politică a partidului clasei muncitoare.

Începînd din acest moment constatăm că între sociologie — ca știință filozofică — și ideile politice, există atît relația generală ce leagă oricare știință specială de filozofia științifică — relație despre care am vorbit mai sus — cît și o relație *în plus, specifică marxismului*, proprie

[1] Marx-Engels, *op. cit.* (vezi teza a VI-a asupra lui Feuerbach).

atît filozofiei marxiste cît și naturii speciale a politicului înțeles în mod științific. Acest lucru a scăpat unor participanți la dezbaterea noastră, care, în cel mai bun caz, au pus ideile politice pe același plan cu ideile economice, etice etc. ...

Or, filozofia este reflectare — la nivelul celei mai largi generalizări — a existenței sociale a claselor. Descoperită de clasicii marxism-leninismului, această teză stă la baza principiului partinității conștiente, principiu esențial al filozofiei marxiste. Dar principiul partinității conștiente evidențiază caracterul militant al filozofiei marxist-leniniste. În materialismul istoric, raportul dintre existența socială și conștiința socială nu poate fi conceput în mod unilateral ca simplu raport pasiv de reflectare a existenței în conștiință. Filozofia științifică are în același timp un rol *activ*. Ea este așadar, și expresie, în domeniul conștiinței sociale a existenței sociale, a intereselor clasei muncitoare și totodată *factor activ* de maturizare a conștiinței clasei muncitoare, de dirijare a luptei practice, *politice*, revoluționare, a clasei muncitoare.

Filozofia marxist-leninistă este *armă ideologică*. Este armă în virtutea caracterului militant al materialismului dialectico-istoric. Este armă *ideologică* în virtutea sarcinii materialismului dialectico-istoric de a dezvolta conștiința politică a clasei muncitoare, de a da baza teoretică indispensabilă luptei sale revoluționare de lichidare a capitalismului și construire a comunismului, de a dirija lupta împotriva ideologiei burgheze, cu varianta ei revizionistă, în filozofie, științe, literatură și artă.

După cum se vede, specificul filozofiei marxist-leniniste constă într-o asemenea legătură cu politicul încît — fără a le confunda — orice încercare de a le separa constituie în mod inevitabil o operație neștiințifică din punct de vedere *filozofic* și dăunătoare din punct de vedere *politic*. De aceea, în lucrările clasicilor marxism-leninismului filozoficul și politicul se îmbină atît de strîns. Nu mai e vorba aici de simple implicații filozofice ale politicului, ci de dubla latură a acestor lucrări — teoretică (filozofică) și în același timp politică, în virtutea celor menționate mai sus. În ele filozofia este dezvoltată în legătură indisolubilă, cauzală, cu faptul că aceste lucrări sînt în același timp opere de îndrumare practică a luptei politice concrete a proletariatului din propria țară, ca și a celui internațional. Tezele politice pe care le enunță sînt expresii necesare ale teoriei filozofice, materialist-dialectice elaborate în mod conștient, care stă la baza lor. De aceea, istoria filozofiei în ultimii 100 de ani este în primul rînd istoria ideilor filozofice cuprinse în lucrări care sînt totodată și lucrări *politice*. În zilele noastre, aceeași funcțiune o îndeplinesc în fiecare țară documentele partidelor marxist-leniniste, în virtutea caracterului lor de generalizare teoretică, materialist-dialectică a experienței luptei clasei muncitoare din țara respectivă și a funcției de a conduce mai departe, pe plan teoretic și politic, acțiunea ei revoluționară.

Din aceste teze teoretice asupra raportului dintre filozofic și politic, în marxism, se desprinde și concluzia asupra locului pe care manualul trebuie să-l aco de documentelor partidului marxist-leninist, în ce privește epoca de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, în țara noastră. Sub acest aspect proiectul de periodizare pe care-l dis-

cutăm, prezintă deficiențe esențiale. Nu relevă însemnătatea documentelor P.C.R. — pe care le menționează doar în treacăt în ce privește etapa 1918-1944 — și nici nu mai pomenește documentele partidului nostru în textul sumar, rezervat etapei care urmează (după 1944).

Or, de la înființarea grupurilor comuniste și mai apoi a P.C.R., documentele partidului au cuprins în ele — avem în vedere operele elaborate în țara noastră — *singura filozofie științifică* din țara noastră, aceea a materialismului dialectic. Afirmarea materialismului dialectic consecvent era însă un fapt nou, revoluționar în dezvoltarea filozofiei în țara noastră, unde pînă atunci, vreme de cîteva decenii, cu unele excepții onorabile, gîndirea marxistă se aflase sub influența dăunătoare a oportunismului gherist.

Firește, nu putem menționa aici decît puține aspecte ale gîndirii filozofice atît de bogate cuprinse în aceste lucrări. Spre ilustrare arătăm că, de la început, împotriva filozofiei reformiste, idealiste, documentele partidului au chemat proletariatul la luptă revoluționară pe temeiul unei analize, pentru prima dată științifice, materialist-istorice, a realităților sociale de la noi, dezvoltînd pentru prima dată în țara noastră tezele sociologice materialiste după care lupta de clasă trebuie dusă pînă la revoluția socialistă și dictatura proletariatului; au arătat de asemenea că transformarea socială, trebuie începută, după cucerirea puterii politice prin lichidarea relațiilor economice capitaliste, prin lichidarea burgheziei și moșierimii și instaurarea relațiilor economico-socialiste. Ani de-a rîndul prin combaterea pseudosociologiei „țărăniste" de o parte, a revizionismului și a oportunismului gherist din sînul mișcării muncitorești pe de altă parte, a sociologiei fasciste mai tîrziu, prin aprecierea materialist-istorică profundă pe care documentele Congresului al V-lea au dat-o momentului istoric dat din țara noastră, prin caracterizarea teoretică dată mai apoi războiului antonescian, printr-o mare bogăție de teze generalizatoare, cuprinse în zeci și zeci de documente — gîndirea sociologică marxist-leninistă a ridicat la nivelul științei caracterizarea dezvoltării societății noastre contemporane, a dat mișcării muncitorești, armele teoretice necesare pentru săvîrșirea revoluției care se apropia.

Insurecția armată de la 23 August 1944, eliberarea țării de sub jugul fascist — de la a cărei împlinire am serbat recent al cincisprezecelea an — mai apoi instaurarea Republicii Populare Romîne, au constituit premisele *triumfului* filozofiei marxist-leniniste în țara noastră, ceea ce a reprezentat o nouă cotitură, cu caracter epocal în mișcarea noastră filozofică. Apoi, pentru prima dată în istoria patriei, pături largi ale poporului își însușesc filozofia și anume o filozofie *științifică*. Nici despre aceste lucruri nu se spune nimic în proiectul de periodizare, în ultima lui parte, aceea referitoare la *actualitate* (a VI-a, după părerea autorului proiectului) parte de text care apare izbitor de săracă, de ștearsă, în raport cu cele anterioare. Or, era locul aici să se evidențieze, alături de rolul lucrărilor clasicilor marxismului, de acela al documentelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, rolul și eficiența cu totul noi, dobîndite în noile condiții, de către gîndirea filozofică și politică elaborată în documentele Partidului nostru. În acestea, pe temeiul învățăturii marxist-leniniste și a experienței P.C.U.S., a fost elaborată, în conformitate cu realitățile din țara noastră,

teoria dezvoltării forțelor de producție la noi, teoria construirii bazei economice socialiste și a suprastructurii socialiste în Republica noastră Populară, teoria înfăptuirii unui stat nou, a unei culturi noi, a unui om nou etc.

Sediul acestei vaste creații teoretice este în numeroase documente ale partidului nostru, mai ales din ultimii cincisprezece ani și îndeosebi în articolele și cuvîntările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej. Dintre acestea din urmă cităm : *Raportul politic al Comitetului Central la Conferința națională a Partidului Comunist Romîn* (1945), *Poziția Partidului Comunist Romîn față de curentele șovine și revizioniste* (1946), *Sarcinile Partidului Muncitoresc Romîn în lupta pentru întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și pentru transformarea socialistă a agriculturii* (1949), *30 de ani de luptă a partidului sub steagul lui Lenin și Stalin* (1951), *Întărirea continuă a regimului democrat-popular în Republica Populară Romînă* (1953), *Raportul la Congresul al II-lea al P.M.R.* (1956), *Expunerea făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958* și multe altele.

Însemnătatea filozofică a tuturor acestor documente — justificînd locul care va trebui să li se rezerve în viitorul nostru manual — rezidă în faptul că ele reprezintă : *a.* lucrări de dezvoltare a filozofiei marxiste în țara noastră ; *b.* de interpretare filozofică a creației istorice din trecut și din prezent a maselor populare din țara noastră, a mișcării muncitorești, în primul rînd ; *c.* documente de orientare teoretică în opera de înfăptuire a revoluției din țara noastră și de construire a socialismului ; *d.* baza orientării materialist-dialectice a științei și culturii noastre noi. În legătură și cu aceasta, ultima parte a proiectului de periodizare prezintă o lacună serioasă : el ar fi trebuit să indice sarcina de a analiza succesele dobîndite pe linia materialismului dialectic și istoric — în domeniul științelor, literaturii și artei, în domeniul culturii ; *e.* contribuții esențiale care stau la baza operei de dezvoltare continuă a conștiinței socialiste a maselor din țara noastră ; *f.* modele etice de umanism socialist, de spirit combativ împotriva dușmanilor clasei muncitoare și ai păcii, model de gîndire revoluționară intransigentă.

DESPRE UNITATEA DINTRE LOGIC ȘI ISTORIC ÎN PERIODIZARE

Atingem fără îndoială, una din cele mai dificile probleme care stau în fața unei periodizări științifice a istoriei filozofiei, aceea a definirii diferitelor perioade sub raportul conținutului lor gnoseologic. După cum am mai încercat să arăt în altă parte, clasicii marxism-leninismului au cerut întocmirea unei istorii a filozofiei care să redea *procesul dezvoltării gîndirii filozofice* — ca proces de cunoaștere a lumii pe plan filozofic. E vorba de un proces care, în ansamblul său milenar, are, și nu poate să nu aibă, caracterul unei apropieri progresive — dar, se înțelege neliniare și contradictorii — de materialism și dialectică, de îndepărtare de idealism și metafizică, proces care se desfășoară prin lupta dintre materialism și idealism, dintre dialectică și metafizică și care, după cum am mai arătat,

poate trece, sub anumit raport, și prin opera unor gînditori a căror concepție de ansamblu e idealistă. Acest proces nu este uniform, desfășurarea sa nu are numai caracter cantitativ, ci cuprinde și schimbări calitative, deci implicit momentele nodale corespunzătoare; el trece așadar prin salturi calitative, ceea ce duce spre ideea *perioadelor*. Cred că, ținînd seama de cele spuse și în altă parte, am putea defini perioada ținînd seama de următoarele elemente: este o *subdiviziune a istoriei gîndirii filozofice care cuprinde atît pe filozofii materialiști cît și pe cei idealiști, dialecticieni și metafizicieni; ea este delimitată, sub raportul unei anumite faze obiective a dezvoltării materialismului — fază calitativ determinată, prin acțiunea de însemnătate primordială a mișcării unei anumite clase sociale; această fază e constituită prin lupta dintre materialism și idealism; în definirea ei trebuie ținut seama și de stadiul dat al dezvoltării dialecticii, prin lupta dintre dialectică și metafizică.*

Dacă această enunțare este, după cum sper, corectă, atunci ea evidențiază unitatea dintre logic și istoric în problema periodizării, ea tinde să scoată în evidență schimbările calitative de ordin logic ce se produc în scurgerea cantitativă a timpului, pe temeiul mișcării social-istorice. Unitatea reală a logicului și istoricului (și implicit a cronologicului) se întemeiază pe două la uri contradictorii: *logicul* și *istoricul* (care înglobează și cronologicul); unitatea presupune ca atare *realitatea* lor și totodată *relația* lor reală. În mod necesar ea și le subordonează, ca orice unitate care-și subordonează termeni contradictorii. Dat fiind că cronologicul este o latură necesară a istoricului, unitatea despre care vorbim nu poate să nu „recunoască" cronologicul. Totodată ea și-l subordonează în mod obiectiv (ca și logicul de altfel), independent de discuțiile dintre noi cu privire la logic și cronologic și independent de faptul că străduindu-ne să-i descifrăm sensurile, greșim pe alocuri (cum i s-a întîmplat de altfel și semnatarului rîndurilor de față).

Nu poate fi vorba, așadar, ca eu să fi „renunțat" la „principiul cronologic" și să-l fi „înlocuit" cu altceva, după cum afirmă tovarășul Ioanid. Ceea ce am susținut și susțin și acum, e cu totul altceva. În materie de periodizare avem drept principiu pe acela al unității *reale* dintre logic și istoric. De obicei cronologia gînditorilor ne indică ea însăși drumul descoperirii unității reale dintre logic și istoric. Sînt însă cazuri cînd ea refuză să facă aceasta și anume, după cum arătam în lucrarea mea, cînd „... coexistă în timp concepții care, din punctul de vedere al gradului de dezvoltare, se află pe trepte deosebite...; sau atunci cînd în mișcarea filozofică,... apar în mod obiectiv legate în timp prin logica lor internă, momente... cronologic distanțate între ele;... sau cînd conflictul principal de idei există nu între concepțiile filozofice cele mai apropiate cronologic, ci între concepții,... relativ mai puțin legate în timp"[1].

Cum stau însă lucrurile în expunerea de principii a proiectului de periodizare, publicat în *Cercetări filozofice*? Acolo, ca principiu „de bază" în periodizare, se „afirmă cu tărie ...principiul cronologic"[2], iar cîteva

[1] *Introducere în istoria filozofiei*, p. 227.
[2] *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957, p. 176.

rînduri mai jos se spune că e susținut „principiul unității concrete a istoricului și logicului”[1]. S-ar putea deduce de aici, că, în concepția autorului, unitatea dintre logic și istoric este tot una cu cronologia; ceea ce ar reveni la afirmarea identității dintre unitate și un element (cronologicul) al uneia din laturile ei contradictorii (istoricul), și ar constitui o profundă eroare teoretică.

De altfel, proiectul a suferit din plin influența acestei erori, acordînd atenție aproape exclusiv cronologicului, iar nu *unității*, a cărei proclamare rămîne astfel în proiect stingheră ca un motto pe o pagină albă.

Adesea, cînd autorul proiectului de periodizare se izbește de dificultăți — să recunoaștem că sînt multe, că ele sporesc de pe urma lipsei, într-o serie de cazuri, a monografiilor marxist-leniniste, a căror întocmire, în principiu, trebuie să preceadă opera de periodizare marxist-leninistă — D-sa recurge, ca la un *deus ex machina*, la cronologie, a cărei „afirmare cu tărie” devine la un moment dat adevărată cronolatrie. Dificultățile obiective de ordin logic, de netăgăduit, din calea cercetătorilor nu justifică transformarea cronologiei în cronolatrie, după cum pentru drumeț dificultățile drumului nu justifică închinarea la troițe.

Totuși, în proiect se spune că este respins „principiul burghez al cronologiei persoanelor”. Dar, în ce sens anume? Greu de lămurit. Poate că un aspect al acestei „respingeri” constă în faptul că se acordă atenție înrudirilor de idei între contemporani. În proiect ni se prezintă numeroase asemenea grupări, ba chiar se cuvine subliniat că numeroasele indicații, întemeiate, în această privință, existente în proiect și îndeosebi cele referitoare la epoca modernă, reprezintă un însemnat progres în raport cu vechea mea schiță de periodizare. Numai că principiul curentelor care reunesc mai mulți *contemporani* se întîlnește la mai toți istoriografii burghezi ai filozofiei. Simpla înlocuire a cronologiei persoanelor, cu cronologia grupurilor de persoane contemporane înrudite sub aspectul gîndirii lor filozofice nu ne transportă pe terenul periodizării științifice, materialist-dialectice, căci înrudirile și lupta de idei nu se produc nicidecum doar între contemporani. Atunci cînd Lenin respinge cronologia persoanelor, el pune în loc, nu cronologia grupelor de contemporani, ci pe aceea a perioadelor gîndirii filozofice, cuprinzînd în aceeași perioadă gînditori a căror activitate teoretică a avut loc în epoci mult distanțate în timp una de alta: Heraclit și Platon; Holbach și Hegel [2].

Așadar, periodizarea materialist-dialectică nu constă în înlocuirea cronologiei persoanelor cu cronologia grupurilor de persoane contemporane, ci în evidențierea procesului de dezvoltare a cunoașterii filozofice de-a lungul timpului, prin ciocnirea pozițiilor opuse, *de-a lungul timpului*; ea cere să descifrăm *legătura reală*, ca și *opoziția reală*, istorică, între diferite idei, de-a lungul timpului; ea ne cere, ca în mod corespunzător *să definim* conținutul filozofic calitativ deosebit, al fiecărei perioade, specificul acestui conținut *în raport* cu perioadele anterioare și posterioare. Pronunțate insuficiențe ale proiectului de periodizare sub acest raport au fost observate de mai mulți participanți la discuție.

[1] *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957, p. 177.
[2] Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 324.

O lipsă esențială a proiectului de periodizare constă în faptul că adesea este neglijată tocmai caracterizarea diferitelor etape ce se propun, sub raportul *conținutului* lor filozofic, sub raportul *locului*, pe care-l ocupă în istoria dezvoltării cunoașterii filozofice, sub raportul dezvoltării materialismului și dialecticii în luptă cu orientările opuse.

Ar fi nedrept să se pretindă proiectului să dea pretutindeni soluții deplin elaborate. Uneori, în stadiul actual al cercetării, nimeni nu ar putea face aceasta. Dar obiectăm că, prin concepția generală care-i stă la bază, pe lîngă că nu evidențiază ceea ce știm deja în privința caracterizărilor de conținut, nu revendică, nu stimulează preocupări în vederea elaborării ulterioare a unor caracterizări de sinteză.

Iată unele observații în acest sens :

1) Perioada secolelor XVI—XVIII : caracterizarea de la p. 178—179 nu ne arată specificul gîndirii timpului, sub raportul dezvoltării cunoașterii filozofice în țara noastră, deși se indică uneori elemente valabile, care puteau conduce spre rezultatul dorit. Expresia „elemente progresiste" în domeniul ideilor sociale, firește, nu rezolvă problema.

Notez că perioada următoare se bucură de astă dată de o caracterizare de fond, indiferent de faptul dacă sîntem sau nu de acord cu ea.

2) Perioada numită de autor a III-a : spre a o caracteriza, autorul se mulțumește să afirme că acum apare o „filozofie modernă", manifestată prin „tendința de a aborda problemele în mod original"[1]. Dar aceasta e tocmai epoca lui Conta, despre care se afirmă, tot aici, că „este cel mai de seamă reprezentant al materialismului premarxist din Romînia". E citat și Maiorescu, fără a se vorbi de conflictul dintre ideile lor. Se pune întrebarea : acest moment Conta, calitativ deosebit în raport cu trecutul, nu e în primul rînd un produs al luptei dintre materialismul și idealismul epocii sale ? Or, înțelegînd gîndirea lui Conta ca un *produs* al *luptei filozofice* îndeosebi din timpul său, recunoscînd în această luptă un reflex ideologic al luptelor *sociale* ale epocii date, ajungem la concluzia că, în deceniile 7—8 ale secolului trecut, mișcarea socială, luptele sociale și reflexul lor ideologic necesar, duc în mod ineluctabil, o dată cu alte cauze subordonate primelor, la materialismul calitativ superior al lui Conta. Prin acest mod de tratare ne-am ridicat de la baza societății la suprastructura ei filozofică, am cuprins astfel însăși *epoca istorică* a lui Conta ; materialismul său apare deci ca fiind o cucerire a *întregii epoci*, ceea ce revine la a spune — după ce am vorbit de Conta, de Maiorescu etc. — că în procesul general, periodal, al dezvoltării *cunoașterii filozofice*, *epoca respectivă se înscrie prin perioada filozofică ce se constituie o dată cu formarea, prin lupta între concepții opuse, a materialismului — metafizic — al lui Conta.* Cred că aceasta reprezintă o ilustrare a modului în care urmează să fie aplicată concret, sus-menționata enunțare asupra conceptului de *perioadă*, în istoria filozofiei.

3) Perioada cu cifra IV (1880—1917) : caracterizarea dată ne apare cu totul insuficientă. O caracterizare de conținut, subliniindu-se după cum se face și în proiect, importanța, în această epocă, a luptei dintre marxism

[1] *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957, p. 184.

și filozofia burgheză, ar fi trebuit, cred, să arate : *a.* faptul că pătrunderea și răspîndirea marxismului imprimă caracteristica sa filozofică *întregii* perioade ; *b.* deosebirea calitativă între filozofia marxistă — așa cum era ea *practicată pe atunci la noi* — în raport cu întreaga filozofie anterioară ; faptul că e un salt calitativ radical deosebit de cele anterioare, precizîndu-se prin ce anume ; *c.* limitele marxiștilor noștri de atunci, altminteri nu putem înțelege deosebirea față de faza următoare a gîndirii marxiste din țara noastră, superioritatea acesteia din urmă, în raport, spre pildă, cu gîndirea lui Gherea, despre a cărei insuficiență în înțelegerea marxismului proiectul nu spune nimic. Se impune să ne conducem în această privință după indicațiile date de tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej cu privire la modul în care trebuie caracterizat Gherea, nefasta lui concepție neoiobăgistă, ideile lui menșevice, oportuniste[1].

4) În ce privește perioadele următoare : nu aflăm care sînt trăsăturile proprii gîndirii și practicii filozofice marxist-leniniste din fiecare perioadă, în conținutul ei, deși se dau unele indicații fragmentare, întemeiate, care puteau sluji unor caracterizări de sinteză.

5) Atenția concentrată asupra cronologiei grupurilor de persoane contemporane duce la neglijarea unor evidente înrudiri de idei — întemeiate pe rădăcini de clasă analoge deși nu identice — cînd are loc între gînditori ce nu aparțin aceleiași generații. Astfel, Eliade Rădulescu și Titu Maiorescu, doi gînditori la care se constată orientări filozofice și funcții sociale apropiate, sînt prezentați ca aparținînd la două perioade cu totul deosebite, datorită exclusiv unor considerente de ordin cronologic. Era mai adecvat să se constate că se încadrează în două subperioade deosebite *ale aceleiași perioade* : aceea legată de dezvoltarea burgheziei în secolul trecut.

Sau, oare faptul că Hasdeu s-a născut cu 11 ani înaintea lui Xenopol, că principalele sale lucrări au apărut cu 10—20 ani înaintea principalelor lucrări ale lui Xenopol, este suficient spre a justifica trecerea lor în două *perioade* istorice deosebite, în ciuda bazei de clasă comune și a unor elemente esențiale de gîndire atît de apropiate între ele, încît caracterizarea pe care proiectul o dă gîndirii lor e aproape aceeași ?

În conformitate cu o asemenea procedură de periodizare ar trebui, în cazul gîndirii filozofice ruse din secolul XIX, să situăm pe Bielinski și pe Dobroliubov — a cărui înflorire literară se produce la peste 20 de ani de cea a lui Bielinski și mult după moartea acestuia — în două perioade filozofice deosebite...

6) Revin la problema raportului, în dezvoltarea cunoașterii filozofice, între curentul democrat-revoluționar din țara noastră în secolul trecut, filozofia lui Conta, și începuturile marxismului. În soluția propusă de mine am fost preocupat de grija de a evidenția faptul *obiectiv* concret, istoric, că există o continuitate de gîndire care leagă pe primii noștri marxiști, cu precădere de curentul democrat-revoluționar din deceniile 5—8 ale secolului XIX, iar nu cu precădere de Vasile Conta. Nu insist asupra soluției propuse, deși argumentele teoretice ce tindeau să o sprijine

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 363—364.

nu au fost combătute de nimeni. Proiectul are și aici în vedere în primul rînd cronologia.

Trebuie însă, după cum cred, ca soluția care va fi găsită, să țină seama de următoarele : gîndirea primilor noștri marxiști — cu limitele lor — este *obiectiv* legată, mai intim de gîndirea democraților revoluționari — de la „pașoptiști" la Russel și Zubcu-Codreanu — decît de aceea a lui Conta, în ciuda faptului că acesta trăiește pînă la 1882 și a faptului că e salutat în *Contemporanul* pentru materialismul său ateist. În r-adevăr problemele filozofice ale naturii preocupă mult mai puțin pe ideologii începuturilor mișcării noastre muncitorești decît cele sociale. Ei au meritul de a fi văzut marea importanță a materialismului istoric, dar nu au văzut aproape de loc dialectica materialistă a naturii din filozofia marxistă, — aceasta este tocmai una din limitele lor. Or, tocmai planul social e cel pe care s-a manifestat cu precădere gîndirea democraților revoluționari. *Pe acest plan* se manifestă la Bălcescu elementele de gîndire dialectică, ba chiar și oarecare elemente de materialism în probleme sociale după cum s-a mai arătat. Dar Conta, ca gînditor social-politic ? El este un ministru burghez îmbibat de șovinism și în ciuda unor luări de poziții progresiste, izolate, concepția lui sociologico-politică, săracă, este, în esență, reacționară. Nu pot fi de acord cu părerea după care ar exista un anumit socialism la Conta, părere care a apărut în cursul discuției. Proiectul dă gîndirii lui Conta o apreciere unilaterală, ameliorantă.

Proiectul de periodizare se privează însă de posibilitatea de a sezisa legătura ideologică menționată, pentru că lasă să-i scape, una după alta, toate verigile necesare spre a o evidenția : orientarea predominant *sociologică* a primilor noștri marxiști, *luminile sociologice*, învecinate cu materialismul, ale gîndirii lui Bălcescu și *umbrele reacționare* ale concepției social-politice contiste.

★

Desigur că opera, în curs de desfășurare, a redactării primului manual de istorie a filozofiei din țara noastră va duce nu numai la umplerea unui însemnat gol în literatura noastră științifică și didactică dar și la noi clarificări în domeniul unor probleme teoretice privind periodizarea. În acest domeniu, ca și în altele, practica filozofică se va dovedi încă o dată factor de stimulare a progresului teoretic. Un îndreptar foarte prețios va fi pentru noi în toate problemele, inclusiv în cele referitoare la periodizare, manualul de istorie a filozofiei întocmit de Institutul de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S., al cărui prim volum a și apărut în limba romînă.

Trebuie accentuat faptul că precizarea deplină a punctului de vedere marxist-leninist în problemele centrale ale istoriei filozofiei are pentru noi atît însemnătate teoretică generală, cît și o deosebită însemnătate practică, de ordin educativ.

Manualul de istorie a filozofiei în țara noastră se va adresa îndeosebi tineretului, mai ales celui studențesc. Așa fiind, e firesc să ne preocupe și latura educativă a manualului.

Cînd simțim nevoia să subliniem sarcina de a face ca în manual să se oglindească limpede baza de clasă a ideilor filozofice, lupta dintre

tendințele opuse — materialismul și idealismul — ideea istoriei filozofiei ca proces progresiv — deși nu liniar — *de cunoaștere*, cînd combatem tendința de a se estompa caracterul reacționar al idealismului, nu o facem numai pentru a promova teze teoretice juste, științifice. Respectînd însă, aceste principii vom obține și ca manualul să devină un instrument al educației comuniste, o școală a spiritului de partid în istoria filozofiei. De aceea nu putem fi de acord cu aceia care, în cursul dezbaterilor au manifestat tendințe de „fraternizare" față de gînditorii reacționari ai trecutului, care au minimalizat opoziția polară dintre gîndirea reacționară și cea înaintată a trecutului. Va trebui să manifestăm deplină intransigență atît față de gîndirea reacționară a trecutului, cît și față de tendințele reacționare, — prezente, ori din trecutul apropiat — *relative la interpretarea gîndirii trecutului*. Vom asigura astfel manualului un spirit teoretic și politic combativ, de natură să facă din această lucrare a noastră un însemnat instrument în lupta ideologică contemporană, în lupta împotriva ideologiei burgheze contemporane.

Valorificînd ideile înaintate ale unor gînditori pe care istoriografia burgheză i-a tratat cu dispreț, i-a pus într-o lumină falsă sau pur și simplu i-a ignorat, o vom face desigur cultivînd dragostea tinerilor cititori față de figurile luminoase din trecut și numai față de acestea, scoțînd în evidență și combătînd cu severitate tendințele obscurantiste, denaturante, antiștiințifice care s-au manifestat pe acest teren în istoriografia reacționară, burgheză, a filozofiei.

Ideile înaintate ale cronicarilor, ale lui Cantemir, ale lui Bălcescu, ale lui Mentovich, ale unor savanți ca Babeș, Michăilescu și alții, ale celor de la *Contemporanul*, trebuie în așa fel tratate încît să apară însemnătatea lor actuală sub raport științific și educativ. Manualul va trebui să arate cum aceste idei înaintate ale trecutului se leagă de cultura noastră socialistă, de ideile noi, superioare, care înfloresc în condițiile create prin orientarea dată de Partidul Muncitoresc Romîn, filozofiei, științei, literaturii, artei, culturii din țara noastră, pe făgașul materialismului marxist-leninist.

Să subliniem în manual faptul că numai partidul de tip nou, partidul clasei muncitoare, a preluat și valorificat creația înaintată din trecut a poporului nostru. Partidul nostru accentuează însemnătatea educativă a acestei valorificări.

Tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej vorbea despre sarcina de a se „cultiva mîndria națională pentru tradițiile revoluționare progresiste ale poporului nostru, interesul și dragostea pentru opera lui N. Bălcescu, V. Babeș, Gh. Marinescu, Aurel Vlaicu"[1].

Să procedăm în așa fel încît manualul să devină unul din instrumentele îndeplinirii acestei sarcini.

---

[1] *Cuvîntarea la Congresul învățătorilor din R.P.R.*, în *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 460.

MATERIALISMUL DIALECTIC DESPRE CATEGORIA DE MATERIE

DE

H. USCHERSOHN

Noțiunea filozofică de materie are o însemnătate uriașă, atît pentru filozofia materialistă care construește pe baza ei un tablou de ansamblu veridic al universului, cît și pentru științele speciale care studiază diferitele forme concrete ale materiei în mișcare. Întregul edificiu al concepției științifice materialiste despre lume e clădit pe recunoașterea materiei ca realitate obiectivă, existentă într-o infinită varietate de forme și aspecte calitativ deosebite.

Recunoașterea sau nerecunoașterea noțiunii de materie a constituit obiectul unei lupte ascuțite între materialism și idealism de-a lungul întregii istorii a filozofiei. Idealiștii au negat întotdeauna cu înverșunare existența materiei. Berkeley o considera piatra unghiulară a tuturor sistemelor ateiste, astfel că prin înlăturarea ei s-ar prăbuși inevitabil „toate aceste sisteme monstruoase". Lupta în jurul noțiunii de materie — ascuțită la sfîrșitul secolului trecut cînd machiștii, denaturînd datele științelor naturii, proclamaseră „dispariția materiei" — continuă și în zilele noastre prin denaturarea datelor fizicii atomice și ale mecanicii cuantice de către idealismul fizic contemporan. Reeditînd vechiul energetism al lui Ostwald, combătut încă de Lenin, idealiștii contemporani susțin dispariția materiei și transformarea ei în energie.

Împotriva interpretărilor idealiste contemporane ale mecanicii cuantice au luat însă atitudine nu numai fizicienii marxiști, ci și unii fizicieni eminenți din apus, care stau pe pozițiile unui materialism spontan mecanicist. Dar lupta acestor naturaliști implică de la început ineficiența datorită limitelor mecaniciste, metafizice ale materialismului lor, limite speculate dintotdeauna de idealiști.

De aceea, fără a subestima importanța luptei împotriva concepțiilor idealiste contemporane care neagă existența materiei, ne propunem să analizăm aci în mod special opoziția radicală și superioritatea concepției materialist-dialectice asupra acelei materialist-metafizice, mecaniciste în înțelegerea noțiunii de materie.

A. CATEGORIA DE MATERIE ÎN FILOZOFIA PREMARXISTĂ

Concepția despre materie ca realitate obiectivă existentă în afara conștiinței și independent de ea, e o concepție foarte veche, care s-a format treptat — ca rezultat al unui îndelungat proces de abstractizare și generalizare a minții omenești — în procesul transformării naturii de către om. Lenin spune „această noțiune a fost de mult, de foarte mult timp elaborată, e tocmai *materia*" [1].

Într-adevăr, această noțiune o întîlnim încă din antichitate. Apărută la grecii antici, noțiunea de materie reflectă în dezvoltarea sa logică întreaga dezvoltare istorică a practicii sociale a oamenilor, practică oglindită în istoria științelor.

Dezvoltarea acestei noțiuni pînă la noțiunea filozofică marxistă de materie, din zilele noastre, exprimă în fapt dezvoltarea milenară a gîndirii omenești, a capacității sale de abstractizare și generalizare.

În acest proces îndelungat de dezvoltare a noțiunii de materie, a jucat un rol important dezvoltarea științelor naturii. Astfel, teoria atomistă — cu care apare și preocuparea de structură a materiei și care reduce materia la atomi — a suferit în diversele ei etape de dezvoltare influența gradului de dezvoltare a științelor (atomistica mecanicistă a secolelor XVII—XVIII, atomistica chimică a secolelor XVIII—XIX și atomistica și fizica modernă a secolelor XIX—XX).

Din punct de vedere al cunoașterii filozofice, noțiunea de materie a evoluat ca un rezultat al luptei dintre materialism și idealism pe de o parte, dintre metoda metafizică și cea dialectică, pe de altă parte.

Dominația concepției metafizice în știință și filozofie pînă la apariția marxismului a determinat înțelegerea limitată a noțiunii de materie de către materialiștii premarxiști, atît în ceea ce privește *sfera* cît și *conținutul ei*.

1. În ceea ce privește *sfera* acestei noțiuni, dacă toți materialiștii premarxiști considerau obiectele din jurul nostru ca fiind materiale, adică existînd în mod obiectiv, în afara conștiinței, ei n-au înțeles totuși prin materie, întreaga realitate obiectivă. În noțiunea de materie ei au înglobat doar unele proprietăți comune legate de o anumită structură a materiei și anume de starea ei de substanță. Materialiștii premarxiști reduceau materia la atomi, adică la starea ei de *substanță*, la ceea ce are masă, greutate, duritate. Masa era considerată unica manifestare a caracterului material al corpurilor.

Această noțiune era deci limitată ca sferă, nu se confunda cu întreaga realitate obiectivă, deoarece :

a. în afara substanței ei admiteau existența vidului imponderabil, care ar fi situat în afara materiei, care ar umple spațiul cosmic și căruia îi negau atributul de materialitate pentru că nu avea masă și greutate, însușirile fundamentale ale materiei în concepția metafizică.

Atomiștii secolelor XVII—XVIII n-au putut rezolva problema centrală a raportului dintre continuitate și discontinuitate, dintre atomi

---

[1] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., 1954, p. 120.

Pag.	rîndul	în loc de ;	se va citi :
219	6 de jos	(Bohr,	(Rutherford și Bohr,

c. 3725

și vid : materia era considerată doar discontinuă, discretă, divizată în particule, iar spațiul era considerat umplut cu eter cosmic, ca un mediu continuu, între ele nu era nici un fel de interacțiune.

Reducerea materiei la substanță i-a împiedicat pe materialiștii metafizicieni să înțeleagă în mod just spațiul și timpul. Pînă la apariția geometriei lui Lobacevschi, materialiștii metafizicieni deși admiteau caracterul obiectiv al spațiului și timpului, adică existența lor reală în afara conștiinței, acestea erau concepute în afara obiectelor materiale, ca spațiu absolut newtonian și durată pură.

b. Reducînd materia la substanță, ei n-au putut extinde noțiunea de materie nici asupra vieții sociale, ca formă superioară de mișcare a materiei. Înglobînd omul în natură, (antropologismul materialismului francez, Feuerbach, Cernîșevschi etc.) ei n-au înțeles societatea ca o formă de mișcare a materiei. Ei n-au putut desprinde din complexitatea vieții sociale existența unei laturi materiale (existența socială a oamenilor) primordială și determinantă față de latura spirituală (conștiința socială). Considerînd toate relațiile sociale ca fiind spirituale, ideologice, ei n-au putut înțelege caracterul material al relațiilor de producție dintre oameni. De aceea, materialismul premarxist a rămas idealist în interpretarea fenomenelor sociale și în această măsură e un materialism incomplet — materialism la bază și idealism la vîrf cum spune Engels — un materialism inconsecvent.

2. În ceea ce privește *conținutul* acestei noțiuni, materialiștii premarxiști, datorită dominației gîndirii metafizice mecaniciste care nu privește lumea în mișcare și nu vede dezvoltarea ei infinită, concepeau atomii ca avînd o serie de proprietăți fixe, absolute, invariabile. Astfel, după ei atomii sînt :

— *imuabili*, veșnici, invariabili, incapabili de dezvoltare și transformări calitative, găsindu-se doar în raporturi exterioare, mecanice între ei. Ei negau deosebirile calitative ale obiectelor, reducîndu-le doar la deosebiri cantitative, orice corp fiind doar o *sumă mecanică a atomilor* ;

— simpli și *omogeni*, *indivizibili*, situați la limita divizibilității materiei ca niște *pietre de temelie* ale lumii, deci la limita cunoașterii, dincolo de ei nu mai e nimic de cercetat. Ei considerau deci materia ca materialul din care sînt alcătuite toate lucrurile ;

— fiind simpli și omogeni atomii erau considerați *impenetrabili* ;

— atomii sînt mobili, dar mișcarea lor era redusă la mișcarea *mecanică*. Ignorînd deosebirile calitative dintre diferitele forme de mișcare a materiei, ei au extins legile mecanicii cerești asupra lumii atomilor considerată ca o copie în miniatură a lumii cerești. Atomii erau considerați ca niște bile mecanice infime care se mișcă pe traiectorii conform legilor mecanicii clasice. De altfel ideea despre electroni ca bile materiale a stat ulterior la baza așa-numitului model planetar al atomului (Bohr, sec. XX) ;

— atomii au o *masă constantă*, care nu depinde de viteza mișcării.

În fapt, ei n-au înțeles legătura dintre mișcare și materie. Pînă în secolul al XVIII-lea materialiștii au considerat materia ca o masă inertă, iar mișcarea, datorită unui impuls exterior. Or, admiterea impulsului extern duce logic la presupunerea existenței unui prim impuls divin (Newton)

inconsecvență prin care pătrunde idealismul în concepția materialismului metafizic. Chiar acei care au reușit să seziseze legătura dintre materie și mișcare — ca de exemplu materialiștii francezi — considerau esența acestei probleme de nerezolvat. Neînțelegerea legăturii dintre materie și mișcare e dovedită și de faptul că pînă în sec. al XIX-lea obiectul fizicii îl constituia studiul diferitelor forme de energie, iar al chimiei studiul diferitelor forme de substanțe [1].

Deși, așa cum am arătat, încă din antichitate s-a considerat materia ca o realitate obiectivă — și în acest sens spune Lenin că noțiunea de materie a fost de foarte mult timp elaborată — trebuie totuși să subliniem că toate concepțiile filozofice materialiste premarxiste despre materie sînt unilaterale și limitate, fiind legate de o anumită *stare*, *structură* a materiei : fie sub forma unei materii primare, fie a unor elemente (homeomeri), fie a atomilor ca pietre de temelie ale întregii lumi materiale. Fără a subestima progresul realizat în evoluția noțiunii de materie din antichitate pînă în timpurile moderne (în special prin J. Tolland, Spinoza, Lomonosov etc.) totuși în general materialiștii premarxiști n-au putut separa înțelegerea a „ce e" materia, de „cum e" materia [2].

Care sînt factorii ce au determinat limitele concepțiilor materialiste premarxiste despre materie, imposibilitatea de a distinge între „ceea ce este" materia și „cum este" materia ?

1. În primul rînd este vorba despre gradul insuficient de dezvoltare, pînă în secolul trecut, a științei și tehnicii. Deși descoperirile științifice în domeniul mecanicii, fizicii, chimiei au determinat formele diferite ale atomisticii, ele n-au provocat nici o schimbare fundamentală în ceea ce privește cunoașterea, înțelegerea însușirilor atomilor considerate esențiale. Numeroasele fapte sau teorii noi descoperite puteau fi puse încă în concordanță cu vechea reprezentare atomistă despre structura materiei. Numai în sec. al XIX-lea încep să apară fapte care nu mai pot fi puse în concordanță cu vechea reprezentare atomistă.

La cele spuse se adaugă și imposibilitatea — determinată, în primul rînd de limite de clasă, — a înțelegerii juste, materialiste a societății. Abia în sec. al XIX-lea dezvoltarea societății capitaliste și mai ales, simplificarea relațiilor sociale au permis lui Marx și Engels să desprindă din complexitatea relațiilor sociale, relațiile materiale de producție și relațiile spirituale și să înțeleagă în același timp rolul determinant al relațiilor materiale, față de cele spirituale și în general față de dezvoltarea societății.

2. În al doilea rînd, trebuie să ne referim la gradul insuficient de dezvoltare al *capacității de abstracție* a gîndirii omenești. Engels spune că „facultatea de a face abstracție ... e rezultatul unei îndelungate dezvoltări istorice experimentale" [3].

---

[1] B. M. Kedrov, *Materialismul dialectic despre descoperirile contemporane în domeniul structurii materiei*, E.S.P.L.P., 1955, p. 10.

[2] Nu se poate spune că nu au existat încercări din partea unor gînditori de a face distincție între noțiunea filozofică de materie, ca abstracție de un grad mai mare de generalitate, și diversele teorii asupra structurii ei. De ex. : *Descartes, Texte filozofice*, E.S.P.L.Ș., 1952, p. 107

[3] Fr. Engels, *Dialectica naturii*, p. 46.

Pe baza procesului abstractizării, gîndirea elaborează în dezvoltarea sa istorică, noțiuni din ce în ce mai complexe. La început, omul oglindește în primele noțiuni *elementare*, doar însușirile comune. El nu poate distinge însă însușirile esențiale de cele neesențiale. Cu dezvoltarea practicii social-istorice, a tehnicii, a științei, omul pătrunde din ce în ce mai mult în cunoașterea *esenței* și atunci îmbogățește aceste noțiuni, transformîndu-le treptat în *noțiuni științifice*. Printr-un proces de abstracție științifică, se desprind însușirile esențiale, care constituie conținutul noțiunilor științifice, de cele neesențiale. Dar această problemă a desprinderii mintale a însușirilor esențiale de cele neesențiale, trebuie înțeleasă în raport cu dezvoltarea istorică a cunoașterii. Astfel, mecanica clasică a conceput atomul imuabil, indivizibil, cu masa constantă etc. considerînd aceste însușiri ca *esențiale*, fără de care nu putea fi conceput atomul. Limitele științelor n-au permis — pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea — înțelegerea atomilor în afara acestor însușiri. Abia descoperirile de la sfîrșitul secolului al XIX-lea au permis desprinderea acestor însușiri — considerate pînă atunci esențiale și imuabile — din conținutul noțiunii de atom. În același sens, materialiștii premarxiști n-au putut separa noțiunea de materie ca realitate obiectivă, de structura ei, adică n-au putut separa din totalitatea însușirilor componente ale conținutului acestei noțiuni — și în care ei înglobau și însușiri legate de structura atomului — o singură însușire, aceea de a exista independent și în afara conștiinței noastre. Ei au privit materia doar sub aspect *ontologic*, prin prisma unor însușiri *intrinsece* ale obiectelor materiale, considerate fixe, absolute, veșnice — și nu din punctul de vedere al problemei fundamentale a filozofiei, adică al raportului ei cu conștiința. *Ei n-au putut deci să ducă procesul abstractizării pînă la capăt.*

Marx arată în *Contribuții la critica economiei politice* că „abstracțiile științifice, spre deosebire de cele elementare, nu pot fi făcute oricînd", acest lucru fiind strict determinat de o serie de condiții istorice concrete. El spune că „abstracțiile cele mai generale, în genere, iau naștere numai odată cu dezvoltarea cea mai bogată și mai concretă, unde un singur lucru pare comun mai multora, comun tuturor" [1]. În acest sens, înțelegem de ce n-a fost posibilă înțelegerea materiei ca abstracție de maximă generalizare, ca reflectare a *întregii* realități obiective în mintea noastră, pînă la apariția filozofiei marxiste.

Acest lucru e posibil abia acum deoarece clasicii marxism-leninismului au putut să prelucreze în mod critic, în lumina materialismului dialectic — atît marile descoperiri ale științelor naturii din secolul XIX care impuneau din ce în ce mai mult o concepție dialectică despre lume — cît și elementele pozitive ale concepțiilor sociologice cele mai înaintate ale vremii lor (economia clasică engleză, socialismul utopic, filozofia clasică germană). Aceste condiții obiective au permis lui Marx și Engels extinderea noțiunii de materie și asupra fenomenelor sociale.

Cauza insuficientei abstractizări la gînditorii premarxiști nu stă numai în limitele istorice ale cunoașterii omenești, ea are, mai ales în

[1] K. Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, E.S.P.L.P., 1954, p. 230.

timpurile moderne, și o puternică rădăcină de clasă — teama burgheziei de a pătrunde în esența fenomenelor. Numai așa se explică și înverșunarea burgheziei contemporane împotriva abstracțiilor teoretice, declarate „metafizică" și „scolastică". Negarea abstracțiilor științifice e de altfel o caracteristică comună întregii gnoseologii burgheze contemporane.

Limitele metafizice ale materialismului premarxist au determinat în cea mai mare măsură caracterul său inconsecvent și astfel au lăsat o poartă deschisă în fața idealismului. Metafizica a constituit întotdeauna un punct vulnerabil, o pavăză nesigură a materialismului în lupta cu idealismul. Ea n-a permis multă vreme (sec. XVI—XVII-lea) despr.nderea științei de religie, determinînd deseori alunecarea materialismului în brațele idealismului. Astfel neputînd explica mișcarea, materialiștii metafizicieni ai sec. al XVII-lea apelează la un prim impuls divin după cum pe de altă parte, în interpretarea fenomenelor sociale întregul materialism premarxist a rămas ideal.st. Tot datorită acestui fapt, a apărut la sfîrșitul secolului trecut idealismul fizic. Gîndirea metafizică care considera adevărurile fizice ca adevăruri absolute și lega înțelegerea noțiunii de materie, de atomi invariabili cu proprietăți fixe, imuabile, a împiedicat pe naturaliști să înțeleagă revoluția în științele naturii, adică acele descoperiri care arătau că atomii au caractere noi, opuse celor cunoscute și absolutizate de ei pînă atunci (divizibilitatea, penetrabilitatea, complexitatea de structură, variația masei cu viteza) alunecînd astfel în brațele ideal smului. Lenin analizînd această revoluție în fizică, a arătat în *Materialism și empiriocriticism* că lipsa acestui materialism a constat în neînțelegerea relativității tuturor teoriilor științifice, în necunoașterea dialecticii și exagerarea punctului de vedere mecanicist. El spune că „fizica nouă s-a abătut spre idealism mai ales pentru că fizicienii nu cunoșteau dialectica". Și în zilele noastre metafizica a dovedit că nu poate asigura apărarea materialismului în fața atacurilor idealismului și continuă să determine caracterul inconsecvent al acesteia și astfel și posibilitatea alunecării spre idealism.

B. CATEGORIA DE MATERIE ÎN FILOZOFIA MARXISTĂ

Pe baza dezvoltării științelor naturii și a generalizării practicii sociale, clasicii marxism-leninismului au fost primii care au elaborat noțiunea de materie, fundamentată din punct de vedere științific.

Înțelegerea materialist-dialectică a noțiunii de materie se deosebește calitativ de concepția materialismului metafizic prin numeroase elemente fundamentale care oglindesc superioritatea concepției materialist-dialectice.

În ceea ce privește *sfera* acestei *noțiuni*, noțiunea filozofică de materie este o abstracție de *maximă generalizare*. Depășind vechea concepție mecanicist metafizică care reducea materia la substanță, adică la o anumită stare a ei, materialismul dialectic raportează această categorie la conștiință, înglobînd în ea ca sferă tot ce se află în afara conștiinței. Elaborarea acestei noțiuni reprezintă astfel rezultatul unui proces de abstractizare de un grad neatins încă de materialismul premarxist.

În ceea ce privește *conținutul* acestei noțiuni, el e caracterizat printr-o înțelegere nouă, corespunzătoare gradului de dezvoltare a filozofiei și a științelor particulare în lumina unui materialism *consecvent*, *dialectic* — a realității obiective pe care o reflectă.

1. Definiția clasică a materiei a fost dată de Lenin: „Materia e categoria filozofică care desemnează realitatea obiectivă, dată omului prin senzațiile lui, copiată, fotografiată, oglindită de senzațiile noastre și existentă independent de ele" [1] sau „materia este aceea care, acționînd asupra organelor noastre senzoriale, produce senzația; materia este o realitate obiectivă care ne e dată în senzații etc." [2].

Machiștii ruși în lupta lor împotriva materialismului au atacat definiția de mai sus sub pretextul că nu respectă legile logicii formale, fiind simple repetări ale formulei lui Engels cu privire la raportul dintre materie și conștiință, problema fundamentală a filozofiei. Or, Lenin demască absurditatea acestor pretenții deoarece aceste două noțiuni — materie și conștiință — sînt cele mai largi noțiuni dincolo de care gnoseologia n-a trecut pînă acum și de aceea, ele nu pot fi încadrate în alte noțiuni mai largi decît ele. De fapt, spune Lenin, problema definirii materiei e doar problema izvoarelor cunoștințelor noastre. „Chestiunea admiterii sau contestării noțiunii de materie nu e decît chestiunea încrederii omului în mărturiile organelor sale senzoriale, chestiunea sursei cunoașterii noastre, chestiune formulată și discutată de la începutul filozofiei" [3].

Din analiza definiției leniniste a materiei, putem trage cîteva concluzii:

a) Noțiunea filozofică de materie e o noțiune de maximă generalitate deoarece înglobează *tot* ce există independent de conștiință — natura și societatea, — ea cuprinde ca sferă toate formele — cunoscute sau încă necunoscute — de manifestare a materiei. Lumea materială, în necontenita ei mișcare și transformare, dă naștere tuturor obiectelor și fenomenelor care reprezintă doar materia în diferite forme și trepte de dezvoltare.

Problema delimitării precise a sferei categoriei filozofice de materie are o deosebită importanță teoretică. Ea permite demascarea tuturor trucurilor idealiste care încearcă să golească această noțiune de orice conținut obiectiv. Astfel Lenin a demascat încercările machiștilor de a înlocui noțiunea de materie cu aceea de „realitate", „fizic", deoarece și conștiința e tot atît de reală ca și materia pe care o reflectă. Lenin, arătînd că nu se folosește decît de cuvîntul materialism ca singura terminologie justă, spune „îndeosebi în urma faptului că cuvîntul „realism" a fost acaparat de pozitiviști și de ceilalți confuzioniști care oscilează între materialism și idealism" [4]. Aceleași încercări le fac și neopozitiviștii contemporani care de exemplu la Congresul Internațional de Filozofie de la Zürich (1954) au cerut înlocuirea noțiunii de materie cu cea de „realitate fizică", care ar împăca chipurile opoziția dintre materialism și idealism. În realitate prin acest termen, în aparență inofensiv, neopozitivismul încearcă să strecoare prin contrabandă idealismul.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., 1954, p. 120.
[2] *Ibidem*, p. 137.
[3] *Ibidem*, p. 121.
[4] *Ibidem*, p. 49.

Categoria de materie nu e identică nici cu cea de existență, în primul rînd pentru că existența poate fi nu numai materială ci și spirituală — și conștiința există în aceeași măsură ca și materia. Noțiunea de existență, de altfel la fel ca și cea de realitate, nu permite prin ea însăși să deosebim materia de conștiință ; pentru idealismul obiectiv și ideea absolută există, în aceeași măsură în care există dumnezeu pentru teologi. De altă parte însă, din punct de vedere ontologic, existența are o sferă mai îngustă decît noțiunea de materie, deoarece ea cuprinde doar ceea ce cunoaștem. Noi nu putem afirma că există ceea ce încă nu știm că există. De aceea spunea Engels „Existența este în general o problemă deschisă începînd de la limita unde încetează cîmpul nostru vizual" [1].

b) Materia în concepția materialismului dialectic nu se reduce la substanță și mai ales la substanța *primă*, care să ia diferite forme în funcție de combinațiile elementelor imuabile, ea nu e *materialul prim* din care sînt construite obiectele lumii din jur — ci o abstractizare a acestor obiecte, adică a întregii realități obiective existente în afara conștiinței noastre, sub forma unei singure însușiri comune tuturor obiectelor materiale. Engels i-a criticat pe naturaliștii care ar dori să descopere materia unitară ca atare, adică să reducă deosebirile calitative la deosebiri pur cantitative ale unor particule infime identice[2], ca exprimînd un punct de vedere unilateral matematic.

În concepția materialismului dialectic, nu există o bază primă a lumii. Natura e infinit de complexă și nu va putea fi niciodată redusă la un singur principiu care să stea la baza lumii materiale. „Căci unica însușire a materiei — spune Lenin — a cărei recunoaștere implică materialismul filozofic — este aceea că *ea există ca realitate obiectivă*, că ea există în afara conștiinței noastre... Admiterea oricăror elemente imuabile, a unei esențe imuabile a lucrurilor etc. nu înseamnă materialism, ci materialism *metafizic*" [3].

De aceea, trebuie să arătăm că de fapt, argumentul unității de structură pentru unitatea materială a lumii — foarte des folosit în manuale[4], broșuri[5] sau lecții — nu pledează pentru o concepție dialectică cît mai ales pentru cea metafizică care reduce materia la o substanță și o structură unică. Descoperirea pe pămînt sau în univers a unor elemente sau structuri noi, necunoscute încă, nu poate infirma ci doar confirma concepția materialist-dialectică despre materie și unitatea materială a lumii.

Dacă materialismul dialectic neagă existența unei materii primare, ca bază unitară a lucrurilor materiale, din punct de vedere al evoluției formelor de mișcare a materiei problema se pune în alt mod. Din acest punct de vedere materialismul dialectic implică admiterea unei materii primare, inițial (pentru fiecare sistem galaxic) nediferențiate și extrem de simple, din care au apărut treptat forme din ce în ce mai complexe de mișcare a materiei pînă la mișcarea biologică și mișcarea socială. Engels,

[1] Fr. Engels, *Anti-Dühring*, E.S.P.L.P., ediția a III-a, 1955, p. 53.
[2] *Ibidem*, p. 420.
[3] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., 1954, p. 293.
[4] *Materialismul dialectic*. Red. Alexandrov, E.S.P.L.P., 1954, p. 272—273.
[5] A.V. Vostrikov, *Materialismul filozofic marxist*, E.S.P.L.P., 1955, p. 39.

dezvoltînd această idee în *Dialectica naturii*, presupune că forma corespunzătoare ar putea fi nebuloasa lui Kant-Laplace pe care Engels o asimilează oarecum haosului lui Hesiod în a cărei sferă corpurile acționează „doar ca materie" și nu după însușirile lor specifice „apoi urmează diferențierea"[1].

c) Noțiunea de materie e o abstracție care — ca orice abstracție — nu există *ca atare* în realitate. Engels, criticînd pe naturaliștii care doreau să descopere materia unitară *ca atare* spune că ei procedează ca și cum ar dori să vadă „în loc de cireșe sau pere, mere — fructul ca atare" [2].

Obiectele și fenomenele individuale din jurul nostru au însă atributul de materialitate, în sensul că ele există independent de noi și acționează asupra organelor de simț producînd senzații.

De aci nu trebuie să tragem concluzia că noțiunea filozofică de materie, ca abstracție de maximă generalizare, ar fi doar o abstracție pură, simplă creație a minții omenești fără corespondent în realitatea obiectivă. Ea e o abstracție cu un conținut real căci reflectă lumea materială, ca orice general ea există numai în obiectele particulare din care a fost abstrasă. Lenin spune că idealiștii îi numeau pe materialiști „metafizicieni" pentru că s-ar ocupa de speculații abstracte goale, căutînd ceva incognoscibil situat dincolo de fenomen, adică dincolo de limitele experienței și cunoașterii. Or, Lenin spune „Gîndirea, pornind de la concret la abstract, nu se îndepărtează de adevăr, ci se apropie de el. Abstracția materie, lege a naturii, valoare etc., într-un cuvînt *toate* abstracțiile științifice (*juste*, serioase nu absurde) reflectă natura mai profund, mai exact, mai *complet*" [3].

d) Definiția leninistă a materiei e îndreptată împotriva tuturor variantelor de idealism :

— prin precizarea existenței realității obiective independent de conștiința omenească în general, e îndreptată împotriva *idealismului subiectiv* care neagă existența unei lumi situate dincolo de senzațiile noastre sau o leagă (Bogdanov) de valabilitatea generală a experienței umane, de consensul unei grupări de oameni ;

— prin precizarea că această realitate obiectivă acționează asupra organelor de simț, e îndreptată împotriva *idealismului obiectiv* care admite existența unei realități obiective externe conștiinței noastre (ideea absolută) și care nu e altceva decît conștiința omului obiectivată și fiind de natură spirituală, nu acționează ca un corp material asupra organelor de simț ;

— prin precizarea în plus că materia este „copiată, fotografiată, oglindită de senzațiile noastre" (prin care se lămurește noțiunea de reflectare) e îndreptată împotriva oricărui *agnosticism*, care neagă posibilitatea cunoașterii lumii materiale deoarece, oprindu-se la senzație, consideră că nu putem cunoaște nimic autentic cu privire la izvorul sau originalul acesteia.

Lumea materială e infinit de variată. Atomul și electronul, firul de nisip și aștrii, mineralele, plantele și animalele, reprezintă materia sub

---

[1] Fr. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., 1954, p. 247.
[2] Fr. Engels, *Anti-Dühring*, E.S.P.L.P., 1955, ediția a III-a, p. 419—420.
[3] Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., 1956, p. 140.

diferite forme și pe diferite trepte de dezvoltare. Or, în noțiunea filozofică de materie nu intră caracterizarea însușirilor ei fizico-chimice, biologice — adică a structurii, formelor și proprietăților materiei, care sînt studiate de științele respective ale naturii. Noțiunea filozofică de materie — ca noțiune de maximă generalizare — face abstracție de orice însușire sensibilă. Materia e proprietatea generală a tuturor lucrurilor de a exista independent de conștiința noastră. Această proprietate nu poate fi însă legată de *o anumită* structură, de un *anumit* substrat.

Separarea noțiunii filozofice de materie, de diversele teorii naturalist-științifice despre structura ei, a fost posibilă deoarece clasicii marxism-leninismului au folosit metoda dialectică în interpretarea noilor date ale științelor naturii și în studiul fenomenelor sociale din sec. al XIX-lea.

Aici e vorba de fapt despre distincția dintre *materialism*, concepție filozofică care rezolvă problema raportului dintre materie și conștiință — și *atomistică*, concepție naturalist-științifică despre structura lumii fizice.

Noțiunea filozofică de materie arată ce e materia. Ea e imuabilă deoarece materia în dezvoltarea ei ca și în formele ei variate de existență poate avea o structură sau alta, își poate schimba proprietățile dar însușirea ei cea mai generală rămîne aceeași — și anume, de a fi o realitate obiectivă, independentă de conștiința noastră. De aceea, această noțiune nu se poate învechi niciodată, ea nu poate să fie modificată de nici un fel de descoperiri ulterioare ale științelor asupra structurii și proprietăților materiei.

Reprezentările naturalist-științifice despre structura și însușirile materiei se schimbă însă, atît cu schimbarea permanentă a aspectelor materiei în veșnică mișcare și transformare — cît și în măsura îmbogățirii cunoștințelor noastre despre materie. În acest caz, aceste reprezentări au valabilitate de adevăr relativ, ele ne explică cum e materia. Aceste reprezentări nu pot avea *aceeași sferă* ca noțiunea filozofică de materie, deoarece valoarea lor e limitată la domeniul formelor diferite de mișcare a materiei, studiate de diferitele științe. Reprezentările naturalist-științifice despre structura atomului nu pot explica esența vieții, deși materia vie este și ea constituită din atomi. În schimb, reprezentările naturalist-științifice ale biologiei urmăresc să ne dea imaginea structurii și a însușirilor esențiale ale materiei vii.

Între materialismul filozofic și atomistică există o strînsă legătură. Evoluția formelor materialismului, de la materialismul antic naiv la materialismul dialectic marxist, a fost pregătită și determinată de generalizarea datelor furnizate de atomistică în diferitele ei etape de dezvoltare. În acest sens, spunea Engels, că materialismul trebuie să-și schimbe forma cu fiecare descoperire epocală în domeniul științelor naturii. Astfel, dezvoltarea mai puternică a mecanicii, față de celelalte științe pînă în sec. al XVIII-lea a determinat în mare măsură forma mecanicistă a materialismului premarxist după cum perioada noilor descoperiri științifice ale secolului al XIX-lea a contribuit la apariția materialismului dialectic.

Dar atomistica, ca teorie generală despre structura materiei, nu poate fi cu adevărat științifică decît pe baza materialismului. În toate etapele ei de dezvoltare ea a pornit de la premizele fundamentale ale

materialismului filozofic. Însușindu-și materialismul dialectic, savanții sovietici ca și savanții din celelalte țări socialiste, precum și o serie de savanți din țările capitaliste din zilele noastre (J. Curie, Langevin, J. Bernal) au făcut să progreseze cu pași uriași atomistica modernă, dezvăluind tot mai mult tainele structurii materiei.

Subliniind însă legătura strînsă dintre noțiunea filozofică de materie și teoriile naturalist-științifice despre structura materiei, am arătat că ele se deosebesc. Filozofia marxistă are marele merit de a fi făcut această distincție pentru prima oară, fiind îndreptată atît împotriva celor care au *absolutizat* deosebirea, sub forma existenței a două noțiuni diferite despre materie, cît și împotriva celor care au *negat-o*.

a) *Nu există două noțiuni* diferite ale materiei — una fizică și alta filozofică — așa cum s-a afirmat greșit de către unii. Lenin n-a făcut niciodată distincția dintre două noțiuni diferite ale materiei, el vorbește doar despre noțiunea filozofică, dezvăluind legătura dar și deosebirile dintre această noțiune și diferitele teorii fizice despre structura și proprietățile materiei. Nu pot exista două noțiuni asupra materiei pentru că nu există două realități obiective, există doar o singură noțiune a materiei valabilă atît pentru filozofie cît și pentru științele naturii. Delimitarea arbitrară a două noțiuni diferite despre materie poate duce la ruperea științelor naturii de materialismul dialectic, la cultivarea unei atitudini de dispreț față de filozofia materialistă din partea unor oameni de știință.

b) Pe de altă parte însă, materialismul dialectic consideră inadmisibilă *confundarea* noțiunii filozofice de materie cu teoriile naturalist-științifice despre structura ei, confuzie folosită de idealiști în cursul răsturnării unor reprezentări naturalist-științifice învechite, depășite de noi descoperiri. Astfel, această confuzie a fost folosită de filozofia machistă la sfîrșitul secolului al XIX-lea cînd vechile reprezentări despre structura și proprietățile materiei au fost înlăturate de noile descoperiri, după cum e folosită și azi de ideologii burgheziei cînd alte noi descoperiri în structura materiei au înlăturat vechile reprezentări ale acesteia. În ambele cazuri această confuzie a fost folosită în lupta împotriva concepției materialiste pentru a trage concluzii idealiste, ea avînd rolul de a apăra interesele de clasă ale cercurilor celor mai reacționare ale burgheziei imperialiste, care se teme de progresul cunoașterii științifice și mai ales de concluziile materialiste pe care le impune din ce în ce mai puternic.

2) În ceea ce privește *conținutul* categoriei de materie, acesta e înțeles într-un mod nou, ca rezultat al metodei dialectice de cercetare a materialismului marxist. Materialismul marxist — concepție pe de o parte materialist-consecventă și pe de altă parte dialectică despre lume — în opoziție cu materialismul metafizic, pe baza generalizării datelor științelor concepe realitatea obiectivă ca :

a) *inepuizabilă*, ireductibilă la o formă unică, absolută, la o formă de bază. În acest sens, materialismul dialectic depășește înțelegerea materialismului metafizic a infinității materiei în sensul că aceasta nu se reduce la *extinderea* ei *infinită* în timp și spațiu — premiza oricărui materialism — ci și în ceea ce privește *varietatea și inepuizabilitatea formelor ei*. Concepția materialist-dialectică despre materie — înglobînd întreaga realitate obiec-

tivă — implică recunoașterea formelor ei calitativ diferite, ca forme diferite ale mișcării materiei. Aceste forme nu sînt însă juxtapuse, ele se află într-un strict raport de interdependență, în sensul *dezvoltării* lor treptate, unele din altele, precum și a *raportului lor dialectic*, a transformării lor posibile unele în altele. Numai pe baza unei astfel de înțelegeri a realității obiective — ca conținut al categoriei filozofice de materie — poate materialismul dialectic să dea o imagine justă a realității obiective, adică să permită formarea acelei imagini de ansamblu a lumii care constituie „sistemul naturii" de care amintește Engels [1].

b) Materia nu e redusă la substanță, ci există în două stări fundamentale, substanța care posedă masă de repaos și cîmpul care posedă masă de mișcare, transformîndu-se continuu una în alta. Masa e mult mai complexă decît își imaginau fizicienii clasici, ea variază cu viteza, ea e doar una din nenumăratele însușiri ale materiei, însușiri pe care știința le descoperă treptat.

Totuși, nu toți fizicienii folosesc această terminologie. Așa de ex., Einstein și Infeld, în lucrarea lor *Evoluția fizicii* subînțeleg prin noțiunea de materie — substanța, particula — pe care o opun cîmpului. Ei descriu două realități fizice obiective — materia și cîmpul. Dar, ei precizează că nu putem stabili o distincție calitativă între ele, ci mai degrabă cantitativă : gradul de concentrare a energiei — materia în care concentrarea energiei e mai mare și cîmpul, unde această concentrare e mai mică. Ei spun că „nu ne putem imagina o suprafață definită care să constituie o demarcație netă între cîmp și materie" [2]. În realitate, este evident, că, cu toată terminologia diferită, ei înțeleg materia și cîmpul doar ca forme ale materiei unice.

c) Materia e în continuă mișcare, mișcare concepută strîns legată de ea, ca automișcare și ca proces de dezvoltare de la inferior la superior, dezvoltare ale cărei legi sînt studiate de dialectica materialistă. Lumea — spune Lenin — e materia în mișcare. Mișcarea — desfășurată în timp și în spațiu — e modul de existență a materiei. Aceasta constituie una din trăsăturile fundamentale ale concepției marxist-leniniste asupra materiei, ea implică o concepție dialectică asupra lumii.

d) Concepția dialectică a automișcării implică și o înțelegere nouă față de materialismul metafizic a raportului dintre materie, mișcare, spațiu și timp. Concepția materialist-dialectică despre timp și spațiu nu se reduce la recunoașterea caracterului lor obiectiv — premiza tuturor concepțiilor materialiste premarxiste despre timp și spațiu — ci subliniază faptul că ele sînt forme de existență ale materiei, adică nu mai pot fi concepute ca realități obiective rupte de materie, situate în afara ei.

e) Infinitatea materiei nu e concepută numai în *macrocosm*, ci și în *microcosm*, în profunzimea, divizibilitatea materiei. Lenin a formulat teza despre caracterul inepuizabil al electronului, teză de mare însemnătate pentru progresul științei deoarece exista pericolul de a fi considerat

---

[1] „Întreaga natură accesibilă nouă constituie un sistem, o conexiune unitară de corpuri..." F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., 1954, p. 56.

[2] A. Einstein și L. Infeld, *Evoluția fizicii*, Ed. tehnică, 1957, p. 193—194.

electronul, o dată cu marile descoperiri din fizică de la sfîrșitul secolului trecut, ca o cărămidă primară a lumii, eternă și imuabilă, în locul atomului. Teza lui Lenin asupra inepuizabilității electronului ca și a oricărui alt element primordial al materiei a fost strălucit confirmată de descoperirile fizicii din ultimele decenii. Particulele intraatomice nu sînt elemente ultime și imuabile căci se transformă reciproc unele în altele, se generează și se anihilează reciproc. Materialismul dialectic privește concepțiile fizicii și tablourile fizice ale lumii obiective numai ca pe niște jaloane, trepte în apropierea continuă, din ce în ce mai adîncă, a cunoașterii umane de adevărul absolut.

Astfel, concluzia cea mai importantă a concepției materialist-dialectice despre materie, concluzie care marchează superioritatea ei față de materialismul metafizic — e aceea că privește materia ca fiind infinit de complexă și inepuizabilă, ca infinită în toate manifestările ei.

C. IMPORTANȚA CATEGORIEI DE MATERIE PENTRU ȘTIINȚA CONTEMPORANĂ

Noțiunea filozofică de materie are o însemnătate uriașă pentru științele speciale care studiază diferitele forme concrete ale materiei în mișcare. Fiecare știință particulară studiază o formă concretă de mișcare a materiei, cu legile ei specifice de dezvoltare, dar nici una nu studiază materia ca realitate obiectivă, dată în senzații — și legile ei cele mai generale de dezvoltare — așa cum le studiază materialismul filozofic marxist. Întregul edificiu al concepției științifice materialiste despre lume e clădit pe recunoașterea materiei ca realitate obiectivă, existentă într-o infinită varietate de forme și aspecte calitativ deosebite.

Științele naturii nu se pot dezvolta dacă nu pun la baza lor recunoașterea realității obiective existentă în afara conștiinței noastre. Materia, realitatea obiectivă, e obiectul cunoașterii tuturor științelor. Știința s-ar transforma într-un joc al minții, lipsit de conținut dacă n-ar recunoaște realitatea obiectivă reflectată în legile ei. Orice savant, din orice domeniu al științelor naturii, e materialist în laboratorul său, altfel n-ar putea obține nici un fel de rezultat. Majoritatea cercetătorilor naturii ajung foarte adesea la rezolvarea materialistă a problemei fundamentale a filozofiei, în mod spontan, bazîndu-se pe tezele imuabile ale științelor naturii ca : recunoașterea faptului că natura, pămîntul au existat înaintea omului, că obiectele experienței există în afara conștiinței noastre, că omul gîndește cu ajutorul creierului și că senzațiile, reprezentările, gîndurile sale sînt imagini ale lucrurilor care există în afară și independent de conștiința lui. Recunoașterea existenței obiective a lucrurilor din jurul nostru și a posibilității noastre de a le cunoaște constituie o premiză necesară dar *insuficientă* pentru o interpretare justă a lumii materiale. Caracterul metodei de gîndire — care însoțește orice concepție filozofică despre lume — influențează în mod hotărîtor justețea reflectării, justețe demonstrată de practică. De aceea, în interpretarea rezultatelor obținute de cercetătorii naturii și mai ales în analiza legăturilor — mereu descoperite

de științe — între diferitele domenii ale realității obiective, aceștia au nevoie de o justă concepție filozofică asupra lumii.

La baza dezvoltării științelor a stat întotdeauna — atît în stadiul lor embrionar de dezvoltare (antichitate) cît și în stadiul lor empiric (sec. XVI—XVIII) dar mai ales în stadiul lor modern teoretic — o concepție materialist spontană. Dar din moment ce științele devin teoretice în epoca modernă, cînd ele trebuie să generalizeze rezultatele și să interpreteze legăturile — din ce în ce mai multe — descoperite între diferitele domenii ale cunoașterii, adică între diferitele științe — ele nu mai pot înainta fără o teorie și o metodologie științifică care este materialismul dialectic.

Engels[1], subliniind importanța concepțiilor filozofice pentru savanți pentru că le oferă un criteriu de apreciere a propriilor teorii — arată că gîndirea teoretică este o însușire înnăscută numai ca aptitudine, ori această aptitudine trebuie dezvoltată și pentru aceasta nu există alt mijloc în afară de studierea filozofiei. Tocmai cercetătorii naturii care disprețuiesc filozofia ajung în cele din urmă — spune Engels — sclavii teoriilor filozofice de cea mai proastă calitate. Într-adevăr, ei nu se pot lipsi de gîndire, au nevoie de categorii logice și atunci le împrumută, — fie din auzite, fie din citirea nesistematică și necritică a diverselor cărți de filozofie. Ei au deci de ales între teoriile vulgare, de proastă calitate, la modă și însușirea acelei forme de gîndire teoretică care e materialismul dialectic. Practica a dovedit importanța cunoașterii materialismului dialectic pentru oamenii de știință.

Materialismul dialectic, fundamentînd științific noțiunea filozofică de materie, a dat în mîna naturaliștilor o prețioasă armă teoretică cu ajutorul căreia ei pot aprofunda la infinit cunoașterea lumii fizice. În procesul progresiv, istoric al cunoașterii omenești științele descoperă legături din ce în ce mai strînse între diferitele lor domenii de cercetare, ele tind astfel spre o unitate pe care nu o pot înțelege fără ajutorul materialismului dialectic. Această noțiune îi învață pe oamenii de știință cum să găsească o ieșire justă în examinarea problemelor concrete ale științei, îi învață cum să lupte împotriva atacurilor continue ale idealismului, cum să demaște în toată profunzimea sofismele filozofiei idealiste și falsificarea datelor științei.

Dezvoltarea științei din ultimele decenii — continuînd revoluția din fizică începută la sfîrșitul secolului trecut — a dat naștere la transformări radicale ale vechilor noțiuni sau tablouri ale lumii. Astfel tabloul electromagnetic a fost înlocuit din al treilea deceniu al secolului XX de tabloul mecanic cuantic care la rîndul lui a început în ultimele două decenii să fie depășit de un tablou mult mai complex, tabloul electrodinamic, cuantic al proceselor intranucleare. Toate aceste descoperiri confirmînd continuu concepția materialist-dialectică nu fac decît să confirme în același timp geniala previziune a lui Lenin: „Fizica modernă e în durerile nașterii. Ea naște materialismul dialectic" [2]. Astfel, pătrunderea fizicii moderne de la atom la părțile lui componente — așa-numitele particule elementare — și

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., 1954, p. 211.
[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, E.S.P.L.P., 1954, p. 306—307.

trecerea în zilele noastre la stadiul structurii acestor particule, confirmă previziunea lui Lenin asupra inepuizabilității materiei. Unitatea proprietăților corpuscular-ondulatorii ale microobiectelor, descoperirea antiparticulelor (pozitroni, antiprotoni etc.) transformarea continuă a unor particule în altele, pătrunderea în interiorul nucleului atomic și folosirea dirijată a energiei nucleare etc., — reprezintă în esență triumful ideilor materialist-dialectice, confirmarea noțiunii materialist-dialectice despre materie.

Dar toate aceste uriașe descoperiri duc în țările capitaliste la o adîncire și mai mare a crizei din fizică. Necunoașterea dialecticii-materialiste îi împiedică și pe fizicienii contemporani, ca și pe cei de la sfîrșitul secolului trecut — să înțeleagă și să interpreteze just noile descoperiri. Tocmai aceste greutăți sînt speculate de idealiști care continuă să tragă concluzii antiștiințifice cu privire la dispariția materiei, a transformării materiei în energie, a indeterminismului în microcosmos (Jeans, Eddington, Bridgman etc.).

Ca și acum 5—6 decenii, *limitele metafizice și mecaniciste* ale gîndirii multor naturaliști materialiști spontani *îi împing în brațele idealismului.*

Așa de pildă, prin identificarea sofistică — folosită încă de machiști acum 50 ani — a două probleme diferite — aceea a izvorului cunoașterii noastre și aceea a proprietăților și structurii lumii fizice — ei ajung la negarea realității obiective. Mistificînd sensul „obiectivității" lucrurilor cercetate de știință și exagerînd rolul aparatului de cercetat și măsurat, în cercetarea microcosmosului, idealiștii contemporani consideră că — spre deosebire de fizica clasică care avea de-a face cu obiecte independente de subiect, mecanica cuantică ar fi dus la lichidarea acestei opoziții, stabilind dependența obiectului de observator : obiectul microfizic nu există în afară și independent de aparat, de observator [1]. De aci W. Heisenberg trage concluzia că mecanica cuantică ar fi infirmat noțiunea de realitate obiectivă, demonstrînd inaplicabilitatea ei în microcosmos. În mecanica cuantică cercetătorul nu are de-a face cu natura obiectivă ci cu cunoașterea ei, cu reprezentarea ei subiectivă. Dar această concluzie înseamnă renunțarea la convingerea instinctivă a oricărui om de știință, materialist spontan, că lumea materială cercetată există independent și în afara conștiinței, înseamnă propagarea idealismului.

Unii fizicieni, neînțelegînd just conținutul categoriilor de masă și energie și deci nici al legii relației dintre ele, o interpretează în sensul că ar demonstra transformarea materiei în energie, ar fi deci o dovadă a dispariției materiei care s-ar „dematerializa". Astfel, renaște în zilele noastre vechiul energetism al lui Ostwald. Ca o confirmare a acestor concluzii se aduc referiri la unele fapte experimentale cum sînt așa-numitul defect de masă sau transformarea unei perechi electron-pozitron în foton. În realitate nici legea citată mai sus și nici aceste fapte experimentale nu

[1] „Vechea împărțire a lumii în procese obiective — spune W. Heisenberg — care se desfășoară în spațiu și timp pe de o parte și în spirit în care se reflectă aceste procese, pe de altă parte ... nu mai poate servi drept punct de plecare pentru interpretarea științelor naturii de astăzi" (Citat după I.T. Arhipțev, *V. I. Lenin despre noțiunea științifică a materiei.* Editura științifică 1959, p. 118).

permit tragerea unor astfel de concluzii. Legea relației reciproce dintre masă și energie afirmă doar că orice obiect material care are o anumită masă are și o energie bine determinată și orice energie e legată de o anumită masă, transformarea uneia din aceste însușiri ale materiei duce în mod necesar și la schimbarea celeilalte. Astfel, așa-zisul defect de masă ca și transformarea perechii electron-pozitron în fotoni nu înseamnă transformarea materiei și nici a masei în energie, ci transformarea reciprocă a unei stări a materiei — substanță sau cîmp — în cealaltă, transformare care include atît schimbări în masele cît și în energiile corespunzătoare. Concluzia idealistă la care ajung acești fizicieni e datorită necunoașterii dialecticii, *interpretării metafizice a materiei* — redusă la substanță și a energiei înțeleasă ca mișcare pură fără suport material, situată în afara materiei.

Ca și la începutul secolului al XX-lea matematizarea continuă și progresivă a fizicii e folosită de idealiștii contemporani în lupta lor împotriva materialismului. Astfel, pentru J. Jeans, Eddington, Dirac etc., matematica dovedește din ce în ce mai mult că „structura matematică" e baza fenomenelor fizice și nu realitatea obiectivă. Jeans scrie: „Noi nu vom putea nici odată să înțelegem ce reprezintă evenimentele și trebuie să ne limităm la descrierea lor prin unități matematice . . . Rezultatul final va fi un snop de formule matematice. Aceste formule nu descriu natura ci numai observațiile noastre asupra naturii" [1]. Și Werner Heisenberg consideră că probabilitatea producerii unor evenimente exprimate în formulele matematice ale mecanicii cuantice nu are o valoare obiectivă [2].

De asemenea, și în zilele noastre unii fizicieni — dacă nu neagă ca în timpul lui Mach realitatea atomilor — continuă să considere, sub influența matematizării[3] continue a fizicii particulele elementare ale materiei ca simple puncte geometrice lipsite de orice întindere spațială și deci fără nici o structură internă — concepție care a împiedicat o vreme dezvoltarea cercetărilor. Or, azi știința a dovedit că particulele elementare sînt formațiuni materiale complexe, pătrunzînd chiar în cercetarea structurii lor. De altfel, în zilele noastre atomii au putut fi fotografiați [4].

În același sens fizicienii idealiști consideră că undele electromagnetice n-ar constitui o realitate materială ci ar fi doar unde matematice de probabilitate, procedee matematice de a descrie mișcările din microcosmos.

De altă parte, W. Heisenberg, refuzînd să înțeleagă sensul descoperirilor științifice din ultimele șase decenii, care confirmă previziunea genială a lui Lenin cu privire la inepuizabilitatea materiei în divizibilitatea sa, consideră că particulele elementare cunoscute azi sînt ultimele unități de materie [5]. El mai afirmă că particulele ar fi făcute din energie.

---

[1] Citat din I.T. Arhipțev, *op., cit.* p. 137.

[2] W. Heisenberg, *Probleme de filozofie,* nr. 11/1958, p. 100.

[3] „Atomul scrie Jordan e lipsit de orice însușiri perceptibile și se caracterizează numai printr-un sistem de formule matematice" ... „Teoria cuantică lipsește atomul de orice calitate concretă și lasă doar cadrul formulelor matematice pentru a-l caracteriza" (Citat din I.T. Arhipțev, *op. cit.*, p. 137).

[4] *Atomii vizibili,* V.F. nr. 8/1958, p. 92.

[5] W. Heisenberg, *Descoperirea lui Planck și problemele filozofice fundamentale ale teoriei atomilor. Probleme de filozofie,* nr. 11/1958, p. 81.

Natura dublă corpuscular-ondulatorie a microobiectelor nu a putut fi just înțeleasă de metafizicieni. Aceștia — spune Omelianovski [1] — susțin 1) sau că microobiectele sînt formații ondulatorii (de ex. pachetul de unde în teoria inițială a lui Schrödinger) sau 2) că fenomenele ondulatorii ar fi situate într-un mediu de particule adică proprietățile ondulatorii ar fi considerate secundare în raport cu cele corpusculare sau 3) că atît proprietățile corpusculare cît și cele ondulatorii ar fi la fel de primare (de ex. ideea undei pilot a lui L. De Broglie). Or, concepția dialectică interpretează proprietățile ondulatorii și cele corpusculare ale microobiectelor ca un fenomen unic, inseparabil, lucru pe care nu-l poate înțelege gîndirea metafizică. „Materia — adică substanța și lumina — spune Vavilov, posedă concomitent proprietățile undelor și ale particulelor însă în ansamblu ele nu sînt nici unde, nici particule și nici un amestec al celor două" [2].

Absolutizarea vechilor concepte ale fizicii clasice[3], neînțelegerea varietății formelor de mișcare a materiei și tendința metafizică „reducționistă" a microcosmosului la macrocosmos (considerarea microcosmosului ca o copie în miniatură a macrocosmosului mecanic), reducerea legilor și a cauzalității din microcosmos la cele din mecanica clasică a macrocorpurilor a stat la baza alunecării unor fizicieni în spre idealism, prin negarea determinismului în microcosmos, așa cum susține școala de la Copenhaga. Știința a demonstrat însă în mod evident imposibilitatea acestei reduceri, infirmînd astfel vechiul materialism mecanicist metafizic și provocînd în același timp confuzii în rîndurile fizicienilor. Această ireductibilitate, demonstrată de știință, e interpretată astăzi în două moduri diferite — materialist și idealist. Materialismul dialectic interpretează această ireductibilitate în mod *just* în sensul recunoașterii formelor diferite de mișcare a materiei și a legilor lor specifice — *ireductibile una la alta* precum și a formelor diferite ale determinismului lumii materiale în raport cu forma de mișcare a materiei. Idealismul interpretează această ireductibilitate în mod *denaturat*, trăgînd concluzia că în microcosm nu există determinism și ar acționa liberul arbitru al electronului. Heisenberg spune clar acest lucru cînd afirmă: „Ontologia materialismului s-a bazat pe iluzia că genul de existență, realitatea nemijlocită a lumii care ne înconjoară poate fi extrapolată la domeniul atomic. Această extrapolare este însă imposibilă" [4].

Împotriva indeterminismului cuantic al școlii de la Copenhaga au luat atitudine încă de mulți ani nu numai filozofii și fizicienii marxiști — în frunte cu cei sovietici — ci și fizicieni care stau pe pozițiile unui materialism spontan mecanicist ca de ex. Einstein, Schrödinger, Max Born,

---

[1] Omelianovski, *Probleme filozofice ale mecanicii cuantice*, Ed. științifică, 1958, p. 50

[2] Vavilov, *Ochiul și soarele*, 1953, p. 49—50.

[3] „Conceptele fundamentale ale teoriilor fizicii clasice spunea N. Bohr în 1929 — vor fi totdeauna indispensabile descrierii experiențelor" (Citat din *Nouvelle Critique*, nr. 97, p. 140). De altfel, în afara rădăcinilor sociale, necunoașterea dialecticii l-a împins pe acest renumit fizician, materialist spontan la începutul deceniului al III-lea al sec. XX, în brațele idealismului fizic.

[4] Citat din Omelianovski, *op. cit.*, p. 230.

L. de Broglie, D. Bohm etc. Acesta e un lucru foarte important deoarece denotă creșterea rezistenței savanților progresiști din țările capitaliste față de concepțiile idealiste propagate de apărătorii fățiși ai orînduirii capitaliste și ai ideologiei ei reacționare ca Jeans, Eddington etc. Dar analiza luptei acestor savanți progresiști împotriva idealismului din mecanica cuantică ne arată încă o dată slăbiciunea pozițiilor materialismului mecanicist metafizic în lupta împotriva idealismului. Așa de ex. unii fizicieni marxiști francezi, subliniind importanța luării de poziție a marelui savant L. de Broglie împotriva indeterminismului cuantic, arată totuși că nu pot fi de acord cu unele teze susținute de acesta, ca de ex. aceea că în calitate de apărător al determinismului mecanicist laplacean, neagă întîmplarea, care ar fi doar rezultatul necunoașterii cauzelor — teză criticată încă de Engels — sau pentru că admite ideea școlii de la Copenhaga după care caracterul statistic al mecanicii cuantice ar fi o consecință a acțiunii necontrolabile a aparatului de măsurat asupra microparticulelor [1]. În același sens trebuie subliniată și importanța cărții cunoscutului fizician american D. Bohm, *Cauzalitate și contingență în fizica modernă* care a provocat — prin poziția sa critică față de interpretările idealiste ale școlii de la Copenhaga — ecouri importante în cele mai largi cercuri ale opiniei publice din lumea întreagă. Recenzia acestei cărți din revista „*Probleme de filozofie*", nr. 9/1958 (p. 157), scoțînd în evidență valoarea ei în lupta contra idealismului fizic, subliniază și limitele acestei critici, determinate de necunoașterea dialecticii, de influența gîndirii metafizice, ca de exemplu, împărțirea legilor naturii în legi cauzale și legi ale întîmplării care n-ar fi cauzale.

Mecanicismul — adică negarea specificului calitativ al formelor de mișcare ale materiei și ale formelor diferite de legături cauzale și reducerea lor la mișcarea mecanică și la determinismul mecanicist — constituie azi în lupta împotriva idealismului fizic — punctul vulnerabil al materialismului spontan, folosit de idealiști în lupta lor împotriva materialismului. Concluzia care se impune e aceea că numai de pe pozițiile materialismului dialectic se poate lupta cu succes contra idealismului în fizica modernă. Astfel, dezvoltarea științelor din zilele noastre confirmă aprecierea lui Lenin asupra limitelor materialismului spontan metafizic al cercetătorilor naturii care — nu numai că nu pot lupta eficient contra curentelor idealiste în știință dar nici nu pot generaliza în mod just noile descoperiri. De aceea, sînt atît de valabile și în zilele noastre cuvintele exprimate de Lenin acum 40 de ani în *Reflecțiuni asupra însemnătății materialismului militant*. . „ . . . trebuie să înțelegem că fără o solidă documentare filozofică, nici un fel de știință a naturii, nici un fel de materialism nu va putea rezista în lupta dată împotriva asaltului ideilor burgheze și restabilirii concepțiilor burgheze asupra lumii" [2].

---

[1] V.F./6/954. Svecinikov, *Lupta savanților înaintați din străinătate împotriva indeterminismului în mecanica cuantică.*

[2] V. I. Lenin, *Marx-Engels, Marxism.* Ed. politică, 1958, p. 469.

Un moment important în elaborarea teoriei marxiste despre lupta de clasă şi revoluţie*

Caracteristica fundamentală a marxismului este legătura sa indisolubilă cu viaţa, cu realitatea obiectivă, cu practica socială pe baza căreia a apărut şi se dezvoltă neîncetat.

În activitatea întemeietorilor marxismului, furtunoşii ani 1848—1849, ani ai unor revoluţii în diferite ţări europene au constituit prima amplă verificare şi confirmare istorică a teoriei lor despre revoluţie şi lupta de clasă şi totodată au contribuit la dezvoltarea şi ridicarea pe culmi mai înalte a marxismului.

Revoluţia de la 1848 a cuprins aproape întreaga Europă. Situaţia revoluţionară de la sfîrşitul primei jumătăţi a secolului trecut a fost rezultatul unui complex de cauze ce emanau în primul rînd din antagonismul fundamental al acelei epoci într-o serie de ţări — antagonismul dintre capitalism şi feudalism. Relaţiile de producţie de tip feudal erau o frînă puternică în calea dezvoltării forţelor de producţie capitaliste. Dar cauzele care au concurat la crearea situaţiei revoluţionare de la 1848 îşi au originea nu numai în acest antagonism. Ele îşi au izvorul în acea realitate socială în care pe lîngă antagonismul amintit, acţionau cu mai multă sau mai puţină putere, în funcţie de situaţia din ţara respectivă, şi antagonismele specifice orînduirii capitaliste în formare, antagonisme care au influenţat creşterea spiritului revoluţionar al maselor şi îndeosebi al proletariatului.

Aşa se şi explică faptul că într-o serie de ţări, burghezia a acţionat în revoluţia de la 1848—1849, împotriva vechilor rînduieli feudale, în chip laş şi trădător. Fiind legată cu mii de fire de nobilime, burghezia s-a oprit cel mult la jumătatea drumului în această revoluţie. Desfăşurarea evenimentelor în Franţa sau Germania anilor 1848—1849 ne dovedeşte că burghezia se transformase deja sau se transforma rapid într-o clasă reacţionară. Ea se străduieşte nu să înlăture rînduielile feudale în întregime şi pe cale revoluţionară, ci numai parţial şi pe cale „legală". Interesele ei îi dictează să lupte nu pentru o democraţie cît mai largă, ci pentru una ciuntită şi de aceea în primul moment ea se alătură maselor populare, împotriva feudalismului şi absolutismului pentru ca după ce a obţinut ceea ce urmărea să se alieze cu forţele reacţionare împotriva maselor populare.

Această atitudine a burgheziei era determinată în primul rînd de situaţia ei economică. În acel moment burghezia germană nu devenise încă o burghezie industrială. Acelaşi lucru poate fi spus despre burghezia din majoritatea ţărilor în care s-a desfăşurat revoluţia de la

---

* K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 5, Editura politică, 1959.

1848—1849. Numai Franța făcea în oarecare măsură excepție. Aici pătura financiară și cea industrială a burgheziei predomina. Revoluția de la 1848 a constituit punctul de plecare al dezvoltării industriale pentru marea majoritate a țărilor europene. În al doilea rînd burghezia se străduia să nu fie înlăturate definitiv vechile rînduieli feudale de frica maselor care, o dată zdrobită puterea de stat feudală absolutistă, fiind înarmate, ar fi putut să-și impună prin forță voința lor. De altfel luptele din iunie 1848 ale muncitorilor parizieni au confirmat întrutotul temerile burgheziei.

Aceeași realitate socială explică și modul de comportare al celorlalte clase și pături sociale încleștate în luptă în acel moment. Mica burghezie orășenească, oscilantă și nehotărîtă și țărănimea care nu putea duce singură o luptă consecventă din cauza condițiilor sale de viață, condiții care nu permit o acțiune pe scară largă și organizată a țărănimii, au constituit o pradă ușoară pentru marea burghezie care, în cele din urmă, s-a aliat cu forțele reacționare ale contrarevoluției trădîndu-și astfel aliații.

Proletariatul, o clasă în formare, încă lipsit de maturitate politică și organizatorică care să-i permită să devină conducătorul luptei poporului, ori de cîte ori s-a ridicat în mod independent în timpul acestei revoluții a fost sîngeros reprimat. Abia în urma revoluției de la 1848—1849 relațiile de producție capitaliste se vor dezvolta în toată plenitudinea lor într-un ritm rapid. Marea industrie va contribui la formarea unui proletariat matur din punct de vedere politic și ideologic, capabil să răstoarne burghezia, să pună bazele unei noi societăți în care exploatarea omului de către om încetează o dată pentru totdeauna.

Acestea au fost condițiile social-economice în care și-au desfășurat activitatea întemeietorii marxismului în anii furtunoși ai revoluției de la 1848—1849, activitate al cărei conținut este reflectat de lucrările cuprinse în volumele 5 și 6 ale operelor lui Marx și Engels.

Referindu-se la activitatea desfășurată de clasicii marxismului în acești ani, Lenin spunea că: *„În însăși cadrul activității lui Marx și Engels, perioada participării lor la lupta revoluționară de masă din anii 1848—1849 se evidențiază ca punct central. Acesta este punctul lor de plecare întru definirea soartei mișcării muncitorești și a democrației în diferite țări. La acest punct revin ei întotdeauna pentru a defini natura intrinsecă a diferitelor clase și tendințelor acestora în forma lor cea mai clară, cea mai pură. Din punctul de vedere al epocii revoluționare de atunci ei au apreciat totdeauna formațiunile, organizațiile, sarcinile politice și conflictele politice ulterioare mai mici"*[1].

De curînd a apărut în țara noastră primul din cele două volume ale Operelor lui Marx și Engels amintite mai sus: volumul 5 care conține lucrări scrise de Marx și Engels în perioada 1 martie — 7 noiembrie 1848. Materialele cuprinse în acest volum oferă, așa cum subliniază prefața Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S., „un material prețios pentru înțelegerea tacticii lui Marx și Engels în revoluția de la 1848—1849, precum și a concluziilor și generalizărilor teoretice pe care le-au făcut chiar în cursul revoluției pe baza experienței extrem de bogate a luptei maselor populare în această furtunoasă epocă revoluționară"[2].

În martie 1848, cînd a izbucnit revoluția în Germania, Marx și Engels au elaborat, la propunerea Ligii Comuniștilor, programul concret al proletariatului în această revoluție — *Revendicările Partidului Comunist în Germania*, document cu care începe volumul 5 pe care-l recenzăm. Acest document-program cuprinde mai multe puncte.

Revendicarea principală înscrisă în documentul-program elaborat de Marx și Engels este crearea unui stat german centralizat din punct de vedere politic și economic. Marx și Engels

[1] V. I. Lenin, *Marx-Engels marxism*, ediția a II-a, Ed. P.M.R., 1949, p. 215.

[2] K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 5, Ed. politică, 1959, p. XIV; în continuare, trimiterile la acest volum se dau în text.

considerau că aceasta este sarcina de bază a revoluţiei germane deoarece de rezolvarea ei depindea şi lichidarea înapoierii economice a Germaniei. Lichidarea fărîmiţării politice concretizată în existenţa a trei duzini de state mai mari şi mai mici pe teritoriul Germaniei era o condiţie necesară a lichidării înapoierii economice. Lichidarea fărîmiţării politice împreună cu lichidarea rămăşiţelor feudalismului trebuiau să constituie conţinutul revoluţiei germane, obiectivul luptei tuturor forţelor progresiste din Germania acelei epoci. Întreaga activitate pe care Marx şi Engels o vor desfăşura în anii revoluţionari 1848—1849 va fi orientată tocmai în această direcţie.

Mai multe puncte din *Revendicări* exprimau necesitatea democratizării regimului politic din Germania şi anume : instituirea unui sistem de reprezentanţă populară, separarea completă a bisericii de stat, introducerea învăţămîntului popular general obligatoriu, reforma justiţiei.

Înarmarea întregului popor era prevăzută în document ca o revendicare indispensabilă cuceririi şi menţinerii drepturilor şi libertăţilor democratice.

Clasicii marxismului considerau că revoluţia burgheză-democratică victorioasă constituie prologul revoluţiei proletare şi de aceea au indicat o serie de măsuri de trecere, îmbogăţind tezele elaborate în *Manifestul Partidului Comunist*, în care, privitor la caracterul unor astfel de măsuri, se spune că ele „se depăşesc singure în decursul mişcării şi sînt inevitabile ca mijloc pentru revoluţionarea întregului mod de producţie"[1].

Marx şi Engels considerau că forţa socială capabilă să înfăptuiască toate aceste revendicări o constituie lupta hotărîtă comună a proletariatului, micii burghezii orăşeneşti şi ţărănimii, rolul de conducător în această alianţă revenind proletariatului organizat şi îndrumat de partidul său.

Dar, în momentul în care a izbucnit revoluţia, proletariatul german era o clasă în formare, nu avea un partid al său. Liga Comuniştilor din a cărei însărcinare Marx şi Engels au elaborat atît *Manifestul Partidului Comunist* cît şi *Revendicările Partidului Comunist în Germania*, era de fapt o asociaţie propagandistică şi nu un partid propriu-zis. Membrii ligii în număr de 200—300, pînă la 1848 activaseră în cea mai mare parte în afara graniţelor Germaniei şi datorită acestui fapt sarcina unirii socialismului ştiinţific cu mişcarea muncitorească în Germania, crearea unui partid proletar, nu fusese rezolvată.

Liga Comuniştilor reprezenta de fapt numai nucleul unui viitor partid proletar.

Ţinînd seama de aceasta, Marx şi Engels, după izbucnirea revoluţiei din februarie în Franţa, au trimis în diverse centre ale Germaniei şi în special în provincia renană adepţi ai lor cu sarcina să pregătească terenul în vederea creării partidului proletar. În acelaşi timp, pentru a uşura şi a grăbi acest proces, Marx şi Engels au hotărît, încă înainte de a se înapoia în Germania, să editeze un ziar politic cu apariţie zilnică.

În Germania, mişcarea muncitorească era însă destul de puţin dezvoltată şi maturizată. Înapoierea economică a Germaniei, slăbiciunea şi lipsa de organizare a proletariatului german în rîndurile căruia ideologia mic-burgheză avea încă o influenţă destul de mare, iată cauzele principale care au determinat amînarea creării Partidului Comunist. Apreciind cu luciditate situaţia reală, întemeietorii marxismului au hotărît să intre în asociaţia democrată din Colonia, sfătuind pe adepţii lor să facă la fel, deoarece numai în felul acesta puteau influenţa cu succes. lupta revoluţionară a proletariatului, îl puteau smulge de sub influenţa iluziilor mic-burgheze Marx şi Engels au intrat în rîndurile acestei mişcări, fără însă a recurge la compromisuri de principii. Întemeietorii marxismului nu s-au rezumat numai la această participare directă la mişcarea democratică. În acelaşi scop al ridicării conştiinţei politice a proletariatului, ei au luptat cu hotărîre pentru continua întărire a asociaţiilor muncitoreşti.

[1] Marx-Engels, *Opere*, vol. 4, 1959, p. 446.

Prin tactica adoptată, Marx și Engels urmăreau totodată și crearea unui front larg democratic care să unească toate forțele progresiste ale Germaniei și să asigure victoria revoluției germane, să fie îndeplinite sarcinile istorice ce stăteau în acel moment în fața poporului german. Principiul tactic cel mai important, promovat de Marx și Engels în revoluția germană, a fost recunoașterea necesității activității comune a proletariatului, țărănimii și micii burghezii orășenești. În condițiile Rusiei anilor 1905—1907 Lenin a dezvoltat aceste teze care conțin în ele ideea hegemoniei proletariatului în revoluția burghezo-democratică.

Cu începere de la 1 iunie 1848, sub directa conducere a lui Marx, a început să apară la Colonia *Noua gazetă renană* — principalul instrument pentru răspîndirea directivelor Ligii Comuniștilor și propagarea ideilor democrației și socialismului în Germania. *Noua gazetă renană*, în paginile căreia au apărut majoritatea materialelor cuprinse în volumul 5 al Operelor lui Marx și Engels, a fost un organ de luptă care reprezenta interesele tuturor forțelor progresiste ale poporului german și în primul rînd ale clasei muncitoare. Ea a apărut ca un organ al democrației, „dar al unei democrații care scotea în evidență pretutindeni, în fiecare caz concret, caracterul său specific proletar" (Engels).

Noua gazetă renană întemeiată de Marx și Engels răspundea la toate problemele concrete ridicate de revoluția germană și europeană, folosind demascarea politică în lupta împotriva reacțiunii feudale și a contrarevoluției burgheze, îndeplinindu-și într-un mod strălucit rolul de educator și organizator al maselor populare. Caracterul proletar al gazetei reiese din toate articolele cuprinse în vol. 5 al Operelor, și în special din articolele privitoare la revoluția din iunie a muncitorilor parizieni.

După cum am văzut, întemeietorii marxismului considerau că sarcina fundamentală a revoluției germane o constituia lupta pentru unificarea Germaniei, pentru constituirea unei republici germane democratice unitare. În această luptă, Marx și Engels au supus unei critici nimicitoare politica guvernelor reacționare și a reacțiunii europene. Pentru *Noua gazetă renană* unificarea Germaniei a constituit o preocupare permanentă. Prin intermediul ei Marx și Engels au demascat manevrele burgheziei liberale germane și pe acelea ale puterilor „Sfintei alianțe". Unificarea națională a Germaniei era în concepția întemeietorilor marxismului strîns legată de lupta hotărîtă a maselor populare, de dezvoltarea victorioasă a revoluției. Crearea republicii democrate corespundea intereselor maselor populare și în primul rînd corespundea intereselor proletariatului datorită faptului că republica democrată oferea cele mai bune condiții pentru dezvoltarea luptei de clasă a proletariatului.

În repetate rînduri, Marx și Engels au arătat că problema unificării naționale a Germaniei este o problemă de importanță europeană. Ei au atras atenția asupra faptului că în calea creării unei republici democratice unitare se opun atît forțele reacționare interne cît și forțele contrarevoluției europene : Rusia țaristă și Anglia. Într-o serie de articole ei au înfierat acțiunile contrarevoluționare ale burgheziei engleze și țarismului rus, acțiuni determinate de interesele social-economice ale acestora care nu puteau să nu fie lezate de formarea unui stat democratic în centrul Europei. Dar Marx și Engels n-au confundat niciodată poporul englez cu oligarhia care se afla la cîrma țării, după cum nu au confundat nici poporul rus cu absolutismul țarist. Din contră. Ei își puneau mari speranțe într-o revoluție a proletariatului englez. Aceasta ar fi ajutat foarte mult forțele populare din celelalte țări europene în lupta lor revoluționară. În ceea ce privește poporul rus, întemeietorii marxismului care urmăreau cu atenție mersul evenimentelor din Rusia, și-au exprimat în repetate rînduri convingerea că nu va întîrzia mult acea explozie revoluționară internă care să ducă la zdrobirea țarismului. În articolul intitulat *Nota Rusiei* este demascată poziția reacționară a țarismului rus care era stîlpul de bază al contrarevoluției dezlănțuite după 1815. „Sfînta alianță" dirijată de Rusia țaristă a apărat absolutismul și această politică a avut ca urmări pentru Germania menținerea „vechiturilor

medievale". Mai mult. În ciuda afirmaţiilor sale făţarnice, ţarismul rus se amestecase în treburile interne ale tuturor statelor în care se petreceau mişcări revoluţionare, în scopul înăbuşirii revoluţiei din aceste ţări. Cu fapte istorice este probat în acest articol sensul reacţionar al ajutorului dat de Rusia ţaristă statelor germane, ajutor care a împiedicat dezvoltarea capitalistă a Germaniei.

Marx şi Engels au respins şi demascat şi politica burgheziei liberale de unire a Germaniei sub hegemonia Prusiei şi a Austriei şi au susţinut necesitatea creării unui stat unic, democrat. În articolul *„Zeitung-Halle" despre provincia renană* Engels arată că „... unitatea Germaniei se poate înfăptui numai prin destrămarea aşa-numitelor mari puteri germane" (p. 420), iar în *Armistiţiul danezo-prusac*, arată că unitatea Germaniei poate fi înfăptuită numai prin revoluţia germană, fiind „prima ei consecinţă". Ideea revoluţiei poporului ca singura cale de făurire a unităţii naţionale a Germaniei apare şi în critica pe care o face Marx caracterului reacţionar, liberal-burghez al statului constituţional „model" belgian. Aşadar, întemeietorii marxismului au luptat pentru crearea unei republici democrate unitare pe baza acţiunii „de jos", pe baza luptei revoluţionare a maselor populare.

Problema agrară, Marx şi Engels au considerat-o printre cele mai importante sarcini ale revoluţiei germane. Ei socoteau că rezolvarea problemei agrare constituie nu numai o condiţie necesară pentru unificarea şi democratizarea Germaniei dar şi un mijloc de atragere a ţărănimii la lupta revoluţionară împotriva tuturor vechiturilor feudale-absolutiste. De aceea în coloanele *Noii gazete renane* întemeietorii marxismului au demascat fără cruţare politica trădătoare dusă de burghezia liberală care venise la putere după revoluţia din martie. Acestei probleme Marx şi Engels i-au dedicat o serie de articole : *Referatul lui Patow despre despăgubiri, Proiectul de lege cu privire la desfiinţarea servituţilor feudale, Dezbaterile pe marginea legislaţiei în vigoare în materie de despăgubiri.*

În articolul *Proiectul de lege cu privire la desfiinţarea servituţilor feudale* Marx demască caracterul reacţionar al acestui proiect, care susţinea drepturile moşierilor, cerînd despăgubiri pentru servituţile feudale desfiinţate prin revoluţie. Cu acest prilej este dată în vileag politica reacţionară a „guvernului faptelor", care recunoştea numai în vorbe revoluţia la sate şi desfiinţa doar servituţile feudale lipsite de importanţă, restabilind însă „principalele servituţi feudale, care pot fi concentrate într-un singur cuvînt : claca" (p. 313). Prin această lege — spune Marx — se vede „că revoluţia germană din 1848 nu este decît o parodie a revoluţiei franceze din 1789" deoarece burghezia germană, în loc să desfiinţeze servituţile feudale „trădează fără nici o ezitare pe ţărani, pe aliaţii ei cei mai fireşti" (p. 317).

Această trădare a burgheziei se manifestă prin refuzul guvernului de a revizui contractele de răscumpărare a servituţilor feudale, contracte prin care ţăranul fusese înşelat. Cauza acestui refuz — spune Marx — constă în faptul că, deoarece prin aceste contracte relaţiile de proprietate feudale au fost transformate în relaţii burgheze, revizuirea acestor contracte ar ating proprietatea burgheză.

Clasicii marxismului şi-au exprimat încrederea în posibilitatea şi necesitatea revoluţiei antifeudale. Engels a elaborat o teză de mare importanţă tactică în acest sens— „Marile ţări agricole situate între Marea Baltică şi Marea Neagră nu pot fi izbăvite de barbaria patriarhală-feudală decît cu ajutorul unei revoluţii agrare care să-i transforme pe ţăranii iobagi sau clăcaşi . . . în proprietari de pămînt liberi, o revoluţie cu totul asemănătoare celei care a avut loc la 1789 în statele franceze" (p. 370). Cu acest prilej, Engels a scos în evidenţă, analizînd situaţia Poloniei, ideea că democraţia agrară este „... singura formă de democraţie posibilă în răsăritul Europei — împotriva absolutismului patriarhal-feudal" (p. 371), idee foarte valoroasă pentru activitatea practică de conducere a mişcării democrate din aceste ţări şi internaţionale.

Întemeietorii marxismului au dedicat problemei agrare o mare parte din activitatea lor social-politică din acel timp datorită faptului că ei considerau țărănimea ca una din principalele forțe motrice ale revoluției. În scopul atragerii țărănimii la lupta revoluționară, în toamna anului 1848 Asociația muncitorească din Colonia, care era condusă de Marx, a hotărît să intensifice propaganda printre țărani și a trimis în acest scop reprezentanți ai săi în satele din împrejurimi. Și aceasta nu a fost singura măsură practică.

Teza alianței proletariatului cu țărănimea, Marx a dezvoltat-o mai tîrziu în lucrările : *Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte* și *Luptele de clasă din Franța, 1848—1849*. El a dezvoltat această teză bazîndu-se, în primul rînd, pe concluziile sugerate de activitatea desfășurată în anii furtunoși ai revoluției de la 1848—1849.

Marx și Engels au acordat o mare atenție luptei popoarelor pentru eliberarea națională, considerînd această luptă ca un aport enorm la lupta împotriva reacțiunii absolutiste feudale germane și a contrarevoluției europene. Ei considerau că prin lupta pentru scuturarea jugului național polonezii, cehii, maghiarii și italienii erau aliați ai poporului german în lupta acestuia pentru democrație. Prin intermediul *Noii gazete renane*, întemeietorii marxismului s-au ridicat cu hotărîre împotriva jugului național pe care burghezia liberală germană căuta să-l mențină asupra polonezilor, demascînd cu ajutorul analizei științifice, bazată pe fapte istorice concrete, caracterul sofistic al argumentației liberale. Ei s-au ridicat cu vehemență împotriva naționalismului și cosmopolitismului burghez căruia i-au opus internaționalismul proletar. Atitudinea internaționalistă promovată de întemeietorii marxismului constituie un minunat exemplu de atitudine proletară față de lupta de eliberare națională dusă de popoarele subjugate. Acest exemplu este urmat cu fidelitate de toate partidele comuniste și muncitorești.

Internaționalismul proletar este principiul fundamental care stă la baza politicii externe a proletariatului, spuneau Marx și Engels, și datorită acestui fapt politica externă a proletariatului se deosebește esențialmente de aceea a burgheziei, fiind prin conținutul ei opusă acesteia din urmă.

În lupta pentru libertate națională, poporul polonez, ca și celelalte popoare asuprite, a avut în *Noua gazetă renană*, un prieten devotat. Un document important îl constituie cele cca 50 de pagini scrise de Engels și intitulate *Dezbaterile de la Frankfurt cu privire la Polonia*, în care autorul argumentează necesitatea independenței Poloniei, făcînd legătura între revoluția burghezo-democrată din Germania și sprijinirea luptei pentru independență a polonezilor și înfierînd totodată politica guvernului prusian și a majorității burgheze din Adunarea națională. Lupta de eliberare națională dusă de poporul italian, de cehi și maghiari constituie obiectul de cercetare a mai multor articole în care întemeietorii marxismului și-au exprimat adeziunea lor totală față de această luptă.

În lucrările din acest volum, pe baza analizei desfășurării revoluției germane și europene sînt formulate o serie de teze teoretice importante ale concepției materialist-istorice despre societate, despre clase și lupta de clasă, despre revoluție. Criticînd negarea antagonismelor de clasă în Anglia de către revista *Kölnische Zeitung*, Engels a subliniat baza obiectivă și necesitatea revoluției proletare. El arată că „monopolul capitalului . . . este monopolul care apasă direct și fără îndurare asupra muncitorilor și care generează lupta dintre proletariat și burghezie. Tocmai acesta este monopolul specific — modern, care dă naștere antagonismelor moderne de clasă" . . . (p. 321). Această idee, clasicii marxismului au apărat-o și împotriva „științei utopice" a lui Proudhon, care voia să șteargă antagonismul dintre proletariat și burghezie (p. 342).

Analiza revoluției de la 1848 în Germania ocupă cea mai mare parte a volumului. Prezentînd critic situația guvernelor reacționare, caracterul șovăielnic, meschin al burgheziei germane, Marx și Engels au ajuns la concluzia că principala cauză a insuccesului revoluției germane a fost trădarea burgheziei. Înfierînd această trădare, întemeietorii socialismului știin-

ţific îşi exprimă încrederea în forţele revoluţionare, cer recunoaşterea suveranităţii poporului, dreptul maselor de a influenţa adunările naţionale (*Libertatea dezbaterilor la Berlin*) şi preconizează ideea dictaturii revoluţionare a poporului (idee de care ne vom ocupa ceva mai jos) ca o condiţie obligatorie pentru victoria revoluţiei (*Criza şi contrarevoluţia*) „Orice formă de organizare provizorie a statului după o revoluţie reclamă o dictatură şi anume o dictatură energică" (p. 452).

Victoria deplină a revoluţiei germane al cărei caracter popular rezulta din forţele motrice ale acesteia, întemeietorii marxismului o considerau posibilă numai prin lupta hotărîtă a întregului popor. Zdrobirea şi paralizarea forţelor vechii societăţi impunea cu necesitate înarmarea poporului. Această necesitate, după cum am văzut, fusese prevăzută încă în documentul-program al Ligii Comuniştilor, în *Revendicările Partidului Comunist în Germania*. Prin intermediul paginilor *Noii gazete renane*, Marx şi Engels au apărat această cucerire a revoluţiei din martie, demascînd toate manevrele contrarevoluţiei feudale monarhiste susţinute cu zel de burghezia liberală prin care se tindea să se dezarmeze poporul şi astfel să se torpileze revoluţia. A fost supusă biciului criticii necruţătoare „teoria conciliatoare" inventată de burghezia liberală pentru a-şi justifica politica laşă : conciliatoristă faţă de forţele reacţionare feudale-absolutiste, trădătoare faţă de popor (deoarece recunoscînd în vorbe revoluţia, în fapte nu făcea altceva decît să reducă la zero cuceririle ei).

„Teoriei conciliatoare" a burgheziei liberale pe care au demascat-o, Marx şi Engels i-au opus teza suveranităţii poporului, adevăratul creator al istoriei, cel care înfăptuise revoluţia din martie şi împuternicise Adunarea naţională cu apărarea cuceririlor şi drepturilor sale. Întemeietorii marxismului au apărat teza după care poporul are dreptul nu numai să-şi aleagă reprezentanţii săi în parlament, dar să-i şi tragă la răspundere şi chiar să-i înlocuiască atunci cînd ei nu-şi fac datoria aşa cum trebuie.

Pentru zdrobirea completă a vechii organizări sociale şi victoria deplină a revoluţiei burgheze, întemeietorii marxismului au arătat de mai multe ori că doborîrea puterii regale trebuie să fie urmată de înlăturarea tuturor instituţiilor feudale şi în primul rînd de înlocuirea acelor autorităţi în mîna cărora este concentrată puterea unei clase : autorităţile administrative, judecătoreşti şi militare.

După victoria revoluţiei burgheze, arătau Marx şi Engels, puterea trebuie să treacă în mîinile poporului care urmează să-şi exercite dictatura sa revoluţionară. Sarcina acestei puteri noi este de a ţine în frîu forţele reacţionare, împiedicînd astfel organizarea contrarevoluţiei şi să pornească totodată la traducerea în viaţă a unui vast program de transformări revoluţionar-democrate. După cum se arată şi în prefaţa la volum, Lenin spunea că aceste teze ale lui Marx şi Engels conţin în ele ideea dictaturii revoluţionare a proletariatului şi ţărănimii.

Această *idee* este strîns legată de o alta şi anume de *ideea* revoluţiei permanente pe care Lenin, pe baza experienţei revoluţiei ruse din 1905—1907 a dezvoltat-o, elaborînd teoria transformării revoluţiei burghezo-democratice în revoluţie proletară, teză pe care partidul nostru a aplicat-o în mod creator la condiţiile specifice ale ţării noastre.

Problema cuceririi puterii şi a instaurării dictaturii revoluţionare a poporului este de o mare actualitate şi în zilele noastre. Experienţa furnizată de anii revoluţionari 1848—1849, experienţă generalizată de Marx şi Engels, constituie, împreună cu întreaga experienţă de luptă a clasei muncitoare, un argument zdrobitor împotriva tuturor reformiştilor şi revizioniştilor din zilele noastre care neagă necesitatea luptei de clasă a proletariatului a cărei încununare este dictatura proletariatului.

Secţiunea din volum intitulată *Din manuscrisele postume ale lui F. Engels*, cuprinde interesante impresii din călătoria făcută de Engels în anul 1848 „*De la Paris la Berna*", interesante pentru cunoaşterea pătrunzătorului spirit de observaţie al marelui clasic al marxismului,

dar mai ales interesante pentru înţelegerea preocupării lui continue pentru mase, pentru forţele revoluţionare, pentru viitorul revoluţiei, preocupări ce se văd aici în analiza situaţiei unui grup de muncitori francezi parizieni izolaţi într-un sătuc şi în analiza poziţiei ţărănimii franceze faţă de revoluţie în general şi faţă de revoluţia de la 1848 în special.

Referindu-se la această situaţie, Engels arată cum izolarea provincială le-a atenuat simţul de clasă, le-a îngustat orizontul, apropiindu-i de situaţia ţăranului, situaţie pe care o analizează mai departe. Caracterizînd ţărănimea franceză, Engels caracterizează şi poziţia ţăranului de pretutindeni, căruia izolarea provincială, condiţiile de viaţă îi îngustează orizontul. Legat de petecul lui de pămînt ţăranul francez a sprijinit marile mişcări revoluţionare numai în măsura în care i-au apărat dreptul de proprietate. Ţăranul francez — spune Engels — vede în reducerea impozitelor singura cale de uşurare a situaţiei sale. El nu a înţeles nimic din revoluţia din februarie 1848, în care proletariatul a formulat revendicări proprii în mod independent. Pentru el republica avea un singur sens : cel legat de reducerea impozitelor. Engels arată că ţăranii francezi îşi manifestau pretutindeni indignarea împotriva Parisului revoluţionar şi erau entuziasmaţi de Ludovic Bonaparte. Aceasta deoarece burghezia a speculat simţul lor de proprietate, iar guvernul i-a îndepărtat de revoluţie prin politica sa fiscală (mărirea impozitului funciar). Dar, arată Engels, chiar dacă ţăranii ar fi fost cîştigaţi de partea revoluţiei, aceasta ar fi fost o situaţie trecătoare. Mărginirea ţăranului şi tendinţa lui de a aplica etalonul relaţiilor ţărăneşti la cele mai grandioase relaţii istorice, arată Engels, îşi găseşte explicaţia în „poziţia socială a micului proprietar de pămînt" (p. 534).

Volumului îi sînt anexate documente importante (Anexe) care se referă la evenimentele la care clasicii marxismului au participat nemijlocit, documente care lămuresc multe din problemele ridicate de *Noua gazetă renană*. Din aceste documente se desprinde preocuparea continuă a lui Marx şi Engels pentru organizarea muncitorimii germane, se desprind condiţiile grele în care şi-a dus activitatea *Noua gazetă renană* şi în care conducătorii ei au activat. Apare în aceste documente atitudinea protestatară a asociaţiilor democrate, îndrumate de Marx, faţă de politica reacţionară a burgheziei liberale şi a reacţiunii europene cum şi poziţia internaţionalistă a lui Marx şi Engels şi explicarea cauzelor înfrîngerii revoluţiei de la Viena.

Volumul 5 al Operelor prezintă o deosebită importanţă pentru înţelegerea activităţii practice şi teoretice a întemeietorilor comunismului ştiinţific în perioada revoluţiei de la 1848—1849. Avînd încredere nemărginită în imensele energii revoluţionare ale proletariatului, în victoria revoluţiei proletare, încredere fondată pe analiza ştiinţifică a dezvoltării sociale, Marx şi Engels au apărat tot timpul interesele proletariatului, au elaborat pe baza analizei evenimentelor revoluţionare, teoria şi tactica luptei de clasă a proletariatului în diversele faze ale revoluţiei, au luptat pentru organizarea lui şi au pregătit condiţiile pentru crearea unui partid proletar care a ridicat lupta acestuia într-un nou stadiu.

Toate acestea se desprind din conţinutul volumului 5, al cărui studiu este deosebit de util pentru toţi cei care îşi însuşesc marxismul în vederea activităţii practice, în vederea participării lor la construirea socialismului.

E. Drob

O viaţă eroică dăruită cauzei proletariatului *

Există mari personalităţi în istorie a căror operă şi activitate e greu să fie cuprinse în toată complexitatea şi adîncimea lor pe parcursul nu a sute dar chiar mii de pagini. Istoria cunoaşte multe genii care au exprimat, în limitele clasei lor şi ale vremii în care au trăit, cerin-

* Franz Mehring, *Karl Marx, istoria vieţii sale*, Ed. politică, 1959.

ţele unei epoci în activitatea lor ştiinţifică, literară, artistică, politică, militară etc. Considerînd masele populare ca principalele făuritoare ale istoriei, ca factorul fundamental al creaţiei istorice pe linia progresului, marxism-leninismul nu neagă rolul personalităţii în istorie ci îi dă pentru prima dată o explicare consecvent ştiinţifică. Rolul şi influenţa pozitivă a marilor personalităţi sînt întotdeauna pe măsura clasei şi a epocii lor. Proletariatul se poate mîndri pe drept cuvînt că întemeietorii învăţăturii sale ştiinţifice şi revoluţionare au fost personalităţi de geniu întrutotul pe măsura măreţei epopei, fără egal în istorie, pe care era chemat s-o înfăptuiască în fruntea celorlalte mase asuprite şi exploatate — epopeea revoluţiei socialiste, a zidirii societăţii socialiste şi comuniste.

Primul om de geniu care şi-a consacrat întreaga viaţă acestei măreţe cauze, care a folosit uriaşa sa capacitate de gîndire, de simţire şi voinţă pentru a elabora instrumentul teoretico-ştiinţific al celei mai înaintate practici revoluţionare — Karl Marx, nu putea să fie decît o asemenea personalitate cum nu cunoscuse încă istoria pînă la el, nici în momentele sale cele mai înălţătoare şi pline de conţinut. Un monument de gîndire şi simţire, de activitate clocotitoare, puse în slujba măreţelor idealuri pe care le generează lupta revoluţionară a clasei muncitoare. O viaţă pasionantă, dăruită în întregime, pînă la ultima picătură de energie, umanităţii în suferinţă, însetată de dreptate şi de o viaţă demnă, lipsită de exploatare.

Conspiraţia tăcerii prin care burghezia — prin reprezentanţii ei teoretici — a încercat să împiedice lărgirea şi pătrunderea tot mai adîncă a luminilor pe care le aducea învăţătura sa nu a putut rezista multă vreme. Revoluţia înfăptuită de noua concepţie pe planul gîndirii teoretice a transformat radical şi practica luptei de clasă a proletariatului şi astăzi învăţătura marxistă călăuzeşte gîndirea şi activitatea a sute de milioane de oameni iar pe mai bine de o treime a globului este pe deplin confirmată şi îşi vădeşte rodnic a în procesul construcţiei socialiste şi comuniste, devenind ideologie dominantă. Toate curentele de gîndire teoretică şi activitate practic politică îşi definesc azi poziţiile şi ţelurile prin raportare (explicită sau implicită) la ideologia şi practica marxistă. A trecut demult vremea cînd duşmanii marxismului îşi puteau permite să trateze opera întemeietorilor socialismului ştiinţific prin tăcere şi ignorare. După primul război mondial şi mai ales după cel de-al doilea — din motive lesne de înţeles — a apărut o vastă literatură burgheză de „exegeză critică" a marxismului („marxologia") al cărei principal ţel este falsificarea învăţăturii marxiste sub masca „obiectivităţii", a recunoaşterii meri_ telor lui Marx ca gînditor şi om de ştiinţă. Despre procedeele folosite şi ţelurile urmărite de „marxologii" burghezi — fie ei catolici sau laici, apologeţi făţişi ai capitalului sau reformişti social-democraţi — s-a scris mai mult în ultima vreme în literatura marxistă şi nu e nevoie să insistăm aici. Am amintit despre acest lucru numai pentru a sublinia că astăzi, mai mult ca oricînd, avînd în vedere vasta literatură burgheză prin care se încearcă nu numai denaturarea teoretică a marxismului dar mai ales discreditarea şi calomnierea practicii sociale marxiste, este necesară o justă şi profundă cunoaştere a marxism-leninismului precum şi a vieţii şi activităţii creatorilor săi de geniu. Şi pe cît de important este tezaurul teoretic al marxismului pentru progresul ştiinţei şi activitatea practică de transformare socialistă a societăţii contemporane, pe atît de măreaţă şi pilduitoare ne apare viaţa clasicilor marxismului. Toţi acei care ne-au lăsat opere monografice durabile despre viaţa şi opera unor creatori de geniu au mărturisit într-un fel sau altul sfiala care i-a cuprins atunci cînd s-au apropiat de muntele de gîndire şi simţire pe care trebuiau să-l exploreze. Ne putem imagina deci cît de dificilă — şi în acelaşi timp de o irezistibilă tentaţie — i s-a părut lui Franz Mehring Everestul cugetării ştiinţifice şi al practicii sociale revoluţionare contemporane. Cunoscutul militant marxist german, unul din fondatorii Partidului Comunist German are meritul de a fi întreprins pentru prima dată o asemenea explorare îndrăzneaţă pe un plan multilateral. Publicist marxist deosebit de talentat, luptător plin de abnegaţie pentru cauza clasei muncitoare, unul dintre cei mai competenţi şi devotaţi

editori ai scrierilor lui Marx şi Engels, Franz Mehring a întreprins greaua şi complexa sarcină pe care şi-a asumat-o înarmat, în afară de înţelegere ştiinţifică şi simţ istoric, cu o mare pasiune şi căldură sufletească. El a înţeles că obiectul cercetării sale, atît de multilateral şi complex, avînd o frumuseţe umană neasemuită, nu poate fi înfăţişat în tiparele unei gîndiri reci, indiferente şi exterioare, ci implică pasiune şi dăruire, participare morală şi, într-un anumit fel contopire cu substanţa ideologică şi morală a ideilor şi faptelor înfăţişate. Aceasta explică în mare măsură de ce voluminoasa sa carte, în ciuda unor erori pe care le conţine şi deşi s-au scurs multe decenii de cînd a văzut lumina tiparului (timp în care literatura monografică marxistă asupra lui Marx s-a îmbogăţit considerabil) este şi azi plină de prospeţime, de o mare valoare documentar-informativă dar mai ales intelectuală şi educativă.

După frumoasele pagini de critică şi istorie literară selectate din scrierile lui Mehring şi apărute în 1958 la E.S.P.L.A., publicul cititor din ţara noastră (din ce în ce mai numeros şi mai exigent) are un nou prilej de bucurie şi satisfacţie : datorită iniţiativei lăudabile a Editurii politice el poate cunoaşte acum într-o bună tălmăcire românească una din cele mai cunoscute şi importante lucrări ale sale. Nu putem decît să dorim ca editurile noastre să ne mai ofere asemenea bucurii prin traducerea şi a altor opere ale acestui eminent marxist german şi îndeosebi *Istoria social-democraţiei germane* şi *Legenda lui Lessing*.

★

Împărţită în 15 capitole, lucrarea lui Franz Mehring urmăreşte cronologic viaţa şi activitatea lui Karl Marx : fiecare capitol se referă la un moment sau la o etapă determinată din cursul formării şi dezvoltării, în focul luptei sociale şi al activităţii practice, a cugetării sale ştiinţifice revoluţionare. Deşi autorul a depăşit considerabil ca volum — cum mărturiseşte el însuşi în Prefaţă — proiectele sale iniţiale (în traducere românească, cartea are peste 700 de pagini) autorul a fost nevoit să renunţe la partea a II-a a subtitlului pe care-l poartă de obicei biografia unui mare scriitor — *Istoria vieţii şi a operei sale*. Partea biografică a scrierii lui Mehring este deci precumpănitoare dar, cum e şi firesc, autorul nu a neglijat explicarea genezei, semnificaţiei şi însemnătăţii principalelor opere ale lui Karl Marx. El a înfăţişat de asemenea condiţiile istorice din Germania îndeosebi în Prusia Renană, mediul social în care a apărut şi s-a dezvoltat şcoala tinerilor hegelieni de stînga[1], curentele politice şi literare ale democraţiei burgheze precum şi diferitele variante ale socialismului şi comunismului utopic. Toate acestea ne dau un tablou de ansamblu al factorilor care au condiţionat formarea şi dezvoltarea spirituală a lui Marx. Pe primul plan se situează, cum e şi firesc, mişcarea socială a clasei muncitoare, luptele de clasă ale proletariatului.

Deşi un capitol al cărţii sale este intitulat *Discipol al lui Hegel*, Franz Mehring nu a comis totuşi greşeala lui Plehanov care aplica perioadei de formare spirituală a tînărului Marx următoarea schemă ideologică, necorespunzătoare realităţii : hegelian ortodox — feurbahian — marxist. Din acest capitol, ca şi din cele care urmează, Marx ne apare ca o viguroasă personalitate care nu s-a format pe un teren gol, care suferă (mai binezis asimilează într-o manieră proprie) diferite influenţe — şi în primul rînd pe acelea ale lui Hegel, Feuerbach, socialiştii francezi şi economiştii clasici englezi — dar se afirmă încă din perioada tezei de doctorat ca un gînditor independent, care nu acceptă orbeşte, necritic nici o idee, oricîtă admiraţie ar avea pentru autorul ei deşi, firesc, la o concepţie proprie, originală, nu a putut să ajungă deodată.

[1] De ex. membrii „Clubului doctorilor" : Bruno Bauer care a întreprins o critică iluministă a evangheliilor dar a rămas un spirit reacţionar în concepţia despre istorie şi a dovedit totală miopie în politică ; Karl Friederich Köppen, profesor de liceu, un talentat istoric care a făcut pentru prima dată o apreciere cu adevărat istorică asupra perioadei terorii roşii din timpul revoluţiei franceze ; Max Stirner, Eduard Meyen, Rutenberg.

Este de-a dreptul imposibil, în spaţiul atît de redus al unei recenzii, să ne referim, fie şi pe scurt, la toate ideile pe care le sugerează cititorului cartea lui Mehring. Ne vom opri doar la unele învăţăminte de o profundă şi mereu actuală semnificaţie ce se desprind din istoria unei vieţi de neasemuită frumuseţe morală şi pilduitoare dăruire de sine.

E greu să găsim un alt exemplu în istorie care să confirme atît de strălucit ideea marxistă despre unitatea dintre gîndirea teoretică şi activitatea practică ca acela pe care ni-l oferă însăşi viaţa întemeietorilor marxism-leninismului. „Desigur că măreţia neasemuită a lui Marx se explică într-o mare măsură prin faptul că într-însul erau indisolubil legaţi omul gîndirii şi omul acţiunii, că aceştia se completau şi se sprijineau reciproc. Nu e mai puţin adevărat că luptătorul din el a dominat întotdeauna pe gînditor"[1].

Pentru Marx politica şi filozofia nu sînt două sfere opuse ale activităţii spiritului — aşa cum afirmă şi astăzi unii ideologi burghezi şi revizionişti — ci se completează şi se sprijină reciproc. Scurtă vreme după susţinerea tezei de doctorat, Marx îşi începe — mai întîi ca publicist la *Deutsche Jarbücher* din Dresda al lui Arnold Ruge şi la *Reinische Zeitung* — activitatea politică căreia i-a subordonat prodigioasa sa bogăţie de idei şi nelimitata sa capacitate de autocritică. O bună şcoală politică şi prilej de cunoaştere a stărilor de lucruri existente în Prusia acelor vremuri o constituie activitatea sa de redactor la *Reinische Zeitung*. Aici Marx s-a lovit direct, nu numai de înăbuşitoarea cenzură prusacă, dar şi de mărginirea, egoismul şi laşitatea burgheziei. Prin articolele publicate (cu privire la dezbaterile Dietei renane, libertatea presei) şi prin întreaga sa activitate de redactor, Marx a dus o adevărată bătălie politică cu pasiune, combativitate. Atitudinea sa politică, integrarea în mişcarea socială progresistă a vremii sale a constituit pasul hotărîtor către o filozofie ştiinţifică. Într-o scrisoare către Ruge din 1843 Marx spunea că nu-i place la Feuerbach (pentru care a nutrit în general o mare stimă şi admiraţie) faptul că acesta se referă prea mult la natură şi prea puţin la politică. „*Ori aceasta* (adică politica, nota noastră — *A.T.*) *este singura uniune prin care filozofia actuală poate deveni adevăr*".

După ce s-a încheiat perioada de formare, de cristalizare a concepţiei sale, principalele momente ale vieţii sale de îmbinare strălucită a teoriei revoluţionare cu practica revoluţionară constituie tot atîtea pagini de glorie în istoria deceniilor IV—VII ale secolului XIX : Revoluţia de la 1848 şi activitatea Internaţionalei I[2]. De altfel întreaga sa activitate e o împletire a teoreticului cu practica socială şi politică. Exilat la Paris şi Bruxelles, iar după revoluţia din 1848 la Londra, Marx are posibilitatea să cunoască „pe viu" stările economice, sociale şi mişcările politice şi ideologice care au generat necesitatea unei noi concepţii despre lume, a unei noi ştiinţe despre lupta de eliberare a proletariatului şi a celorlalte mase asuprite.

Mehring a consacrat capitolul III vieţii şi activităţii lui Marx la Paris unde atmosfera spirituală era saturată de germenii socialismului şi totodată încălzită de vaporii revoluţiei care se apropia. În perioada exilului de la Paris şi Bruxelles se desăvîrşeşte trecerea lui Marx

---

[1] Franz Mehring, *op. cit.*, p. 34.

[2] Este o idee care nu trebuie înţeleasă simplist. Marx a studiat 20 de ani la British Museum pentru monumentala sa lucrare *Capitalul*, iar un judecător superficial sau de rea credinţă ar putea să susţină că în toată această perioadă el a fost aidoma unui „savant de cabinet". Adevărul este că Marx nu a fost niciodată străin de tumultul vieţii politice al vremii sale şi chiar în momentele cele mai grele de muncă istovitoare la *Capitalul*, în condiţii de viaţă îngrozitoare, el nu a încetat de a fi conducătorul ideologic şi spiritual recunoscut al proletariatului european. De altminteri Wilhelm Liebknecht a exprimat o idee interesantă în această privinţă: „Dar, în general vorbind, ce vrea să însemneze această distincţie între idee şi acţiune, între teorie şi practică ? Nu reprezintă *Manifestul Partidului Comunist* o acţiune ? Nu reprezintă *Capitalul* o acţiune ? Nu a fost activitatea ştiinţifică a lui Engels şi Marx o activitate eminamente practică?" (*Amintiri despre F. Engels*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1958, p. 48—49).

(alături de Engels) la comunism şi la materialismul consecvent. Lucrările scrise în această perioadă[1] ne arată în ce măsură uriaşă s-a detaşat Marx (precum şi prietenul său Engels) de toată pleiada acelor gînditori şi militanţi politici contemporani cu ei în ceea ce priveşte înţelegerea legilor dezvoltării sociale, a mecanismului societăţii capitaliste şi a căilor de luptă pentru transformarea socialistă a societăţii. Încă în *Sfînta Familie*, Marx şi Engels „depăşesc umanismul lui Feuerbach, mergînd spre socialism, trec de la omul abstract la cel istoric şi se orientează cu admirabilă perspicacitate în problemele complexe ale socialismului" [2]. Şi acest lucru se datoreşte nu numai, şi nu în primul rînd, calităţilor lor personale ci mai ales fidelităţii lor nestrămutate faţă de cauza clasei muncitoare, situării ferme pe poziţia acestei clase. Marx a înţeles de timpuriu că o critică eficace a lumii existente (a celei capitaliste) nu se poate face în numele unei conştiinţe filozofice abstracte fără să ţină seama de contradicţiile existente şi de viitoarea luptei politice. Numai prin îmbinarea criticii filozofice cu critica politică ajungem „să ne situăm pe o poziţie partinică în politică, cu alte cuvinte să legăm şi să identificăm critica noastră cu lupta reală"[3]. Despre atitudinea conciliantă şi concepţia eclectică a unor gînditori mic burghezi sau burghezo-liberali ca Bauer, Ruge şi Stirner, Marx spunea: „Este caracteristic pentru aceste babe că se străduiesc să estompeze şi să zaharisească orice adevărată luptă de partid". Este de asemenea cunoscut celebrul pasaj din *Introducere la critica filozofiei hegeliene a dreptului* unde se afirmă că arma criticii nu poate înlocui critica făcută cu ajutorul armelor, forţa materială trebuie răsturnată tot printr-o forţă materială dar şi teoria devine o forţă materială de îndată ce cuprinde masele. După cum filozofia îşi găseşte armele materiale în proletariat, proletariatul îşi găseşte arma sa spirituală în filozofie. Întreaga istorie a mişcării muncitoreşti şi însăşi istoria vieţii lui Marx a confirmat strălucit aceste idei geniale despre raportul dintre teoretic şi practic, dintre filozofie şi politică pe care Marx le-a formulat cu atîta limpezime încă din anii tinereţii.

Un alt moment important al vieţii lui Marx îl constituie exilul la Bruxelles (cap. V) cînd în centrul preocupărilor sale se află problemele economice (de ex. problema atît de disputată a liberului schimb, despre raportul dintre capital şi munca salariată) şi cele politice — de orientare programatică şi organizare. Într-o perioadă istorică în care clasa muncitoare abia începuse să se afirme independent pe scena istoriei, fără a avea totuşi o conştiinţă de sine clară, ştiinţifică, iar mişcarea muncitorească dibuia încă forme proprii de organizare, Marx şi Engels au accentuat importanţa organizării independente a muncitorilor. Engels scria mai tîrziu: „Pentru ca în clipa hotărîtoare proletariatul să fie destul de puternic şi să poată învinge el trebuie — Marx şi cu mine am apărat această poziţie din 1847 — să întemeieze un partid aparte, separat de toate celelalte partide şi opus lor şi care să aibă conştiinţa că este partid de clasă"[4].

Experienţa revoluţiei din 1848—1849 a arătat cît este de dăunătoare influenţa democraţiei burgheze asupra concepţiilor şi spiritului de organizare a muncitorilor. *Liga Comuniştilor*, ai cărei membri au devenit Marx şi Engels şi care s-a transformat, graţie programului politic elaborat ştiinţific în nemuritorul *Manifest al Partidului Comunist*, în primul embrion al unui partid de tip nou, a slăbit considerabil şi s-a destrămat tocmai pentru că organizaţiile sale

---

[1] Cele două articole din *Analele germano-franceze* (*Introducere la critica filozofiei hegeliene a dreptului* şi *Chestiunea evreiască*), strălucitele sale *Teze asupra lui Feuerbach*, *Sfînta Familie*, *Ideologia germană* şi *Manifestul Partidului Comunist* (scrise împreună cu Engels), *Mizeria filozofiei* şi altele.

[2] Franz Mehring, *op. cit.*, p. 100.

[3] K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 1, E.S.P.L.P., 1957, p. 380.

[4] K. Marx şi F. Engels, *Scrisori alese*, ed. rusă, 1953, p. 416; Citat după *Din istoria luptei lui Marx şi Engels pentru un partid proletar*, E.S.P.L.P., 1957, p. 14.

au căzut sub dominaţia şi conducerea democraţilor mic-burghezi. De aceea, împotriva transformării proletariatului într-o forţă auxiliară a burgheziei liberale, Marx şi Engels cereau nimicirea influenţei democraţilor burghezi asupra muncitorilor care nu trebuie să se lase „niciun moment abătuţi din calea organizării independente a partidului proletariatului de făţărnicia frazelor mic-burghezilor democraţi".

Manifestul... însuşi, expunere strălucită de o conciziune clasică şi într-o desăvîrşită formă literară, a depăşit cu totul scopul modest şi limitat al iniţiatorilor săi din conducerea *Ligii*. El consacră definitiv comunismul „ca fenomen de însemnătate istorică mondială", avînd o temeinică fundamentare ştiinţifico-filozofică.

Marii teoreticieni ai clasei muncitoare, Marx şi Engels au fost în acelaşi timp oameni de acţiune, raportînd în permanenţă creaţiile lor ştiinţifice la mişcarea socială practică. Evenimentele revoluţionare ale anului 1848 nu i-a surprins nepregătiţi, ci dimpotrivă, le-a prilejuit o intensă activitate politică şi publicistică. Cei care lansaseră înflăcărata chemare de luptă *Proletari din toate ţările uniţi-vă*, devenită apoi deviza fundamentală a internaţionalismului proletar, au dovedit totodată cum era şi firesc, adîncul lor patriotism, întorcîndu-se în patrie şi luptînd în primele rînduri pe baricadele revoluţiei. De altfel cei mai dîrzi şi curajoşi luptători împotriva forţelor reacţiunii feudale au fost muncitorii care în Germania erau conduşi de comunişti. Referindu-se la *Campania pentru Constituţia Reichului* Engels, care a participat el însuşi în Palatinat la 3 bătălii şi la lupta decisivă de pe Murg, dînd dovadă de un mare curaj şi de un dispreţ total faţă de moarte, scria: „Comuniştii cei mai hotăriţi au fost şi soldaţii cei mai curajoşi" [1].

În scrierile lui Marx şi Engels din această perioadă, îndeosebi în articolele publicate în *Noua gazetă renană* condusă de Marx sau, în anii imediat următori, *Luptele de clasă din Franţa, 18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte, Revoluţie şi Contrarevoluţie în Germania, Dezvăluiri cu privire la procesul comuniştilor de la Colonia*, ş.a. găsim o măiestrită îmbinare între tratarea celor mai arzătoare probleme ale actualităţii imediate din Germania, Franţa şi, în general, din Europa zguduită de revoluţie — cu generalizarea filozofică menită să aplice şi să dezvolte principiile deja elaborate sau să formuleze principii şi soluţii noi pe care le sugera însăşi practica revoluţionară. Marx nu era un vizionar utopic; el a putut să înfăţişeze în mod ştiinţific tabloul societăţii viitoare tocmai pentru că a ştiut să surprindă legile şi tendinţele principale ale prezentului, dovedind o deosebită perspicacitate şi clarviziune în explicarea evenimentelor şi proceselor contemporane, uneori extrem de încîlcite şi contradictorii. Atît prin conţinutul cît şi prin forma lor aceste scrieri au rămas pagini neîntrecute în istoria pamfletului politic, de o ironie şi sarcasm ucigătoare, care lovesc drept la ţintă, smulgîndu-i duşmanului masca de ipocrizie pe care şi-a confecţionat-o. Aceste lucrări au constituit prima aplicare a concepţiei materialiste a istoriei la analiza şi explicarea unor evenimente istorice concrete de mare importanţă pentru istoria modernă.

Celelalte capitole ale cărţii lui Mehring sînt consacrate activităţii politice şi ştiinţifice a lui Marx în lunga perioadă a exilului său londonez. În trei capitole (XI, XIII şi XIV) este expusă activitatea lui Marx ca conducător ideologic al primei asociaţii internaţionale a muncitorilor.

Deşi în cadrul Internaţionalei I s-au ciocnit mai multe curente ale mişcării socialiste — proudhoniştii, blanquiştii, adepţii lui Bakunin — se poate spune că ea marchează totuşi, prin cea mai mare parte a activităţii sale programatice şi practic politice, victoria marxismului în general şi a ideii internaţionalismului proletar în particular în mişcarea muncitorească europeană. De altfel *Manifestul constitutiv* şi *Statutul* precum şi o serie de alte documente ale Internaţionalei (Rapoarte la Congrese din partea Consiliului General, Rezoluţii) au fost

[1] Vezi *Amintiri despre F. Engels*, E.S.P.L.P., 1958, p. 45.

redactate de Marx care, deşi formal figura în conducerea asociaţiei doar ca reprezentant al muncitorilor germani, era *de fapt* conducătorul ideologic şi sufletul întregii mişcări[1].

Mehring înfăţişează activitatea prodigioasă a Internaţionalei de sprijinire şi îndrumare a luptei clasei muncitoare din diferite ţări europene în spiritul solidarităţii internaţionale a celor ce muncesc. Prima Internaţională a jucat un mare rol în istoria mişcării muncitoreşti nu numai ca o etapă nouă în lupta de clasă a proletariatului internaţional dar şi ca o etapă de cristalizare a unor forme şi principii de organizare care şi-au dovedit în întregime rodnicia şi eficacitatea mai tîrziu, în epoca imperialismului şi a revoluţiei proletare. Şi nu este, credem, întîmplător faptul că tocmai în *Statutul general al asociaţiei internaţionale a muncitorilor* este formulată în modul cel mai limpede cu putinţă ideea necesităţii şi a rolului partidului revoluţionar al proletariatului. „În lupta lui împotriva puterii unite a claselor avute, proletariatul poate să acţioneze ca clasă numai organizîndu-se într-un partid politic deosebit, care să se opună tuturor partidelor vechi, create de clasele avute... Organizarea proletariatului într-un partid politic este necesară pentru a asigura victoria revoluţiei sociale şi scopul ei final — desfiinţarea claselor"[2].

Evenimentul cel mai remarcabil, cu adevărat epocal, de care e indisolubil legată istoria glorioasă a Internaţionalei a fost fără îndoială *Comuna din Paris*. Într-o cunoscută scrisoare către Kugelman, Marx scrie plin de încîntare şi entuziasm despre eroismul comunarzilor: „Cîtă elasticitate, cîtă iniţiativă istorică, cît spirit de sacrificiu la aceşti parizieni... Istoria nu cunoaşte vreun alt exemplu de o măreţie asemănătoare... Dar chiar învinsă, răscoala Parisului este cea mai glorioasă faptă a Partidului nostru de la insurecţia din iunie încoace"[3].

Marx a ştiut mai bine decît nimeni altul că nu Internaţionala „a înfăptuit" Comuna dar el a considerat întotdeauna că Comuna este carne din carnea ei şi sînge din sîngele ei[4]. Aceasta şi explică, de altfel, furibunda campanie organizată de reacţiunea europeană împotriva Internaţionalei după înăbuşirea în sînge a Comunei: au fost folosite în acest scop cele mai perfide metode — inclusiv calomniile cele mai odioase, falsurile şi provocările. Dintr-o serie de scrisori ale unora din conducătorii comunişti — revoluţionarul maghiar Leo Frankel, Varlin — se vede că Marx a fost deseori solicitat să sprijine, cu sfatul şi îndrumarea sa, prima revoluţie proletară ale cărei adînci semnificaţii istorice el le-a sezisat imediat graţie unei capacităţi neîntrecute de a surprinde în mersul istoric al evenimentelor miezul esenţial şi nou, dincolo de aparenţa înşelătoare, de învelişul derutant şi contradictoriu al faptelor. Din păcate Mehring nu a înţeles întreaga semnificaţie a unora din concluziile pe care Marx le-a desprins din analiza experienţei Comunei, îndeosebi cu privire la problema statului şi a dictaturii proletariatului şi cu privire la necesitatea şi rolul conducător al partidului revoluţionar.

O altă lipsă supărătoare a cărţii lui Mehring constă în aceea că nu se subliniază suficient revoluţia înfăptuită de marxism în istoria filozofiei (cu revoluţia înfăptuită în istoria economiei politice şi a gîndirii socialiste se ocupă mai pe larg). După cum se ştie, prin unitatea indisolubilă dintre teorie şi practică, dintre materialism şi dialectică şi prin crearea concep-

---

[1] Este semnificativ faptul că în primul articol despre Marx tipărit de presa romînească care apare în revista *Familia* în 1871 şi intitulat *Carol Marx, preşedintele „Internaţionalei"* — numele lui Marx este indisolubil legat de cel al Internaţionalei. Autorul anonim al acestui articol consideră că este importantă expunerea biografiei lui Marx, preşedintele „acestei societăţi omnipotente tocmai pentru că „azi regimele tremură la amintirea Internaţionalei; azi ele o persecută dar nu mai sînt în stare a mai pune stavile estinderii tot mai mare a acestei societăţi" (Vezi *Marx şi Engels în limba romînă, 1871—1944*, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 8).

[2] K. Marx şi F. Engels, *Opere alese*, Ed. P.M.R., vol. 1, 1949, p. 389.

[3] Citat după Franz Mehring, *op. cit.*, p. 582.

[4] *Ibidem*, p. 582—583.

ţiei materialiste a istoriei (datorită unei ferme poziţii de clasă), filozofia s-a transformat, o dată cu apariţia învăţăturii marxiste, într-o adevărată ştiinţă, cu obiect şi metodă proprie de cercetare, o teorie ştiinţifică explicativă asupra lumii, o metodologie ştiinţifică universal-valabilă a cunoaşterii şi transformării sale revoluţionare.

★

Paginile cărţii lui Mehring ne înfăţişează cu măiestrie o bogată personalitate umană căreia „nimic din ceea ce este omenesc nu-i era străin", în care simplitatea şi măreţia se contopesc într-un chip desăvîrşit. Încă din anii tinereţii au ieşit la iveală însuşirile excepţionale ale spiritului său, multilateralitatea şi seriozitatea preocupărilor sale. Este interesant să amintim că încă la 17 ani, cu prilejul examenului de absolvire a liceului, Marx formulează o idee care vădeşte deja extraordinara putere de pătrundere a minţii sale, anunţîndu-l pe cel care avea să elaboreze mai tîrziu o concepţie cu totul nouă despre lume şi societate. „Nu ne putem totdeauna alege profesiunea pentru care credem că avem vocaţie ; relaţiile noastre în societate au şi început să se stabilească, într-o oarecare măsură, înainte ca noi să le putem determina".

Pentru cunoaşterea gîndurilor şi frămîntărilor tînărului Marx din anii studenţiei cel mai important document este lunga scrisoare trimisă tatălui său la 10 noiembrie 1837 ; din ea se pot desprinde deja unele calităţi ale omului care, cum scrie Mehring, „închină luptei pentru adevăr toate forţele sale fizice şi spirituale : setea sa nepotolită de a cunoaşte, inepuizabila sa putere de muncă, necruţătoarea sa autocritică şi acel spirit combativ care ştia să facă să amuţească glasul inimii atunci cînd i se părea că ea greşeşte"[1].

Deşi Marx a cunoscut un lung şir de chinuri şi suferinţe, o viaţă împovărată de griji şi privaţiuni cumplite, el a ştiut să se ridice totdeauna deasupra celor mai amare necazuri proprii ocupîndu-se de „marile probleme ale omenirii". Chiar şi adversarii lui Marx au fost nevoiţi să-i recunoască superioritatea copleşitoare, marile sale calităţi ştiinţifice, politice şi morale.

Marx a avut o soartă cu adevărat prometeică. Dăruind totul pentru cauza celor oropsiţi şi necerînd nimic în schimb el a fost, în plinătatea forţelor sale vitale, copleşit de cele mai banale lipsuri ale vieţii, de grija apăsătoare pentru pîinea cea de toate zilele. Aşa cum arată Mehring, pînă la sfîrşitul vieţii sale, el n-a reuşit să-şi asigure o existenţă cît de cît modestă în societatea burgheză.

Din cauza mizeriei cumplite în care se sbătea, familia Marx a pierdut doi copii[2]. Îndeosebi moartea băiatului lor Edgar (Musch) le-a produs o durere atît de cumplită încît ea a provocat răni sufleteşti adînci ce nu aveau să se vindece niciodată definitiv.

Contribuţiuni la critica economiei politice, această lucrare ce anunţă *Capitalul* şi de la a cărei apariţie au trecut 100 de ani, este o carte unică în felul ei în literatura marxistă — şi nu numai prin celebra prefaţă care cuprinde cea mai strălucită şi succintă expunere a principiilor materialismului istoric. Puţini ştiu însă că ea este scrisă cu tocul muiat în sînge — atît de chinuitoare au fost suferinţele lui Marx în această perioadă. Cînd la 21 ianuarie 1859 „nenorocitul manuscris" a fost gata, nu exista nici o leţcaie în casă pentru a fi asigurată expedierea lui. „Nu cred că s-a mai scris cîndva despre „bani" într-o asemenea criză de bani ;

---

[1] K. Marx şi F. Engels, *Opere alese*, Ed. P.M.R., vol. 1, 1949, p. 48.

[2] Se pot cita numeroase mărturii cu privire la condiţiile cumplite în care trăia familia Marx în perioada exilului londonez. Iată doar cîteva : „De o săptămînă încoace am atins punctul plăcut în care nu mai ies din casă din cauza lipsei de haine pe care le-am amanetat la

cei mai mulţi autori care au scris despre acest subiect au trăit în bună pace cu obiectul cercetării lor" — îi scria Marx lui Engels[1].

Cît despre opera fundamentală a lui Marx — *Capitalul*, istoria elaborării sale este de un dramatism zguduitor. Nu există, cred, o altă lucrare în istoria ştiinţei pentru a cărei alcătuire să fi fost nevoie — în afară de o uriaşă putere de muncă, genială capacitate de generalizare teoretică, scrupulozitate ştiinţifică, talent literar — de o asemenea abnegaţie şi dăruire de sine, de o asemenea putere de jertfire personală cum s-a întîmplat cu această operă fără egal în istoria ştiinţei de pînă atunci. E greu de închipuit o mai desăvîrşită îmbinare a celei mai depline lucidităţi ştiinţifice cu cea mai nobilă pasiune revoluţionară. Este o carte ce face anatomia şi fiziologia sistemului capitalist într-un mod riguros ştiinţific dar cuprinde în acelaşi timp o demascare totală, fără drept de apel, a acestui sistem, un model de gîndire logică şi totodată de înflăcărată chemare la luptă, la acţiune revoluţionară. Şi pentru a cuprinde întreaga semnificaţie umană, profundul umanism al ideii marxiste de datorie morală faţă de cauza proletariatului aşa cum s-a mani-

---

muntele de pietate, şi, neavînd nici un credit, nu mai am posibilitatea să mănînc carne"; într-o scrisoare către Engels din septembrie 1852: „soţia mea este bolnavă" Jennychen este bolnavă, Lenchen are un fel de febră nervoasă. Medic n-am putut şi nu pot chema pentru că n-am bani de medicamente. De 8—10 zile mi-am hrănit familia numai cu pîine şi cartofi, pe care astăzi nu ştiu dacă le voi mai putea procura". Vom mai da un singur citat mai lung dintr-o scrisoare a lui Jenny Marx către Joseph Weydemeyer — document autentic uman care demască ostilitatea şi lipsa totală de omenie a unei societăţi ipocrite faţă de unul din cele mai mari genii ale tuturor timpurilor: „Aici (adică la Londra — 1850, nota noastră — *A.T.*) soţul meu a fost aproape copleşit de cele mai meschine griji pentru existenţă, care au îmbrăcat forme atît de revoltătoare încît a avut nevoie de întreaga sa energie şi de tot calmul, de toată seninătatea şi potolita sa demnitate ca să nu se lase doborît în această luptă de zi cu zi, de oră cu oră. O să-ţi descriu o singură zi aşa cum a decurs în realitate, şi vei vedea că numai puţini refugiaţi au avut atîta de suferit ca noi...". Deodată „m-am pomenit cu gazda, căreia îl plătisem peste 250 de taleri în decursul iernii şi cu care convenisem prin contract să-i plătim restul de bani nu ei, ci proprietarului ei, care cu altă ocazie îi pusese sechestru pe lucruri. Acum contesta contractul şi cerea şi cei cinci pfunzi pe care îi mai datoram; fiindcă momentan nu dispuneam de această sumă, a adus doi portărei care au sechestrat bruma de lucruri pe care le aveam: paturi, rufe, haine totul, chiar şi leagănul bietului băieţaş şi jucăriile mai bune ale fetiţelor, care asistau la această scenă cu feţele scăldate în lacrimi. M-au ameninţat că în două ore vor ridica totul — rămîneam pe duşumeaua goală, cu copiii tremurînd de frig şi cu pieptul bolnav. Schramm prietenul nostru, a dat fuga în oraş să facă rost de bani. Dar caii de la gabrioleta pe care o luase au scăpat; el a sărit din trăsură şi a fost adus plin de sînge înapoi acasă, unde mă văicăream cu copiii zgribuliţi de frig.

A doua zi trebuia să părăsim casa. Era frig, o vreme ploioasă, posomorîtă, soţul meu a umblat mult după o locuinţă, dar nimeni nu voia să ne primească auzind că avem patru copii. În fine, ne-a ajutat un prieten să plătim chiria, iar eu am vîndut la repezeală paturile ca să pot achita farmacistul, brutarul, măcelarul şi lăptarul, care, alarmaţi de scandalul cu sechestrul se năpustiseră asupra mea cu notele de plată. Paturile vîndute au fost transportate în faţa uşii şi încărcate într-o căruţă — cînd ce să vezi? Prin faptul că trecuse mult de apusul soarelui şi în Anglia legea interzice aşa ceva la această oră, gazda, învinuindu-ne că s-ar putea ca printre lucrurile noastre să se fi strecurat şi lucruri de-ale ei şi că am avea intenţia să fugim în altă ţară, a dat buzna la noi în cameră însoţită de sergenţi. În mai puţin de 5 minute s-au adunat în faţa uşii noastre peste 200—300 de oameni, toată plebea din Chelsea. Paturile au fost aduse înapoi şi abia a doua zi au putut fi predate cumpărătorului. După ce am reuşit prin vînzarea tuturor lucrurilor să plătim şi ultima leţcaie, ne-am mutat cu scumpii micuţi în cele două cămăruţe în care locuim şi acum, la hotelul german, 1 Leicester Street, Leicester Square, unde în schimbul celor 5 pfunzi şi jumătate pe care-i plătim săptămînal am avut parte de o primire omenească" (Citat după Luise Dornemann, *Jenny Marx*, Ed. tineretului, 1957, p. 100—102).

[1] Citat după Franz Mehring, *op. cit.*, p. 345.

festat această idee în însăşi activitatea lui Marx, voi cita dintr-o scrisoare a sa către inginerul de mine Siegfried Meyer care-şi exprimase stima şi admiraţia faţă de întemeietorul comunismului ştiinţific: „Şi atunci, de ce nu v-am răspuns? Pentrucă mă aflam în permanenţă la un pas de moarte. A trebuit deci să folosesc *fiecare* clipă în care eram capabil să lucrez pentru a-mi termina lucrarea căreia i-am jertfit sănătatea, fericirea vieţii şi familia. Sper că această explicaţie nu mai are nevoie de vreun adaos. Rîd de oamenii aşa-zişi „practici" şi de înţelepciunea lor. Desigur, cine vrea cu tot dinadinsul să fie un nemernic, poate să-şi întoarcă spatele chinurilor omenirii şi să-şi vadă de propria piele. Dar eu m-aş considera cu adevărat *nepractic* dacă aş şti că voi muri fără să-mi fi terminat cartea măcar în manuscris"[1].

Acest om atît de crunt lovit găsea totuşi timp nu numai pentru munca ştiinţifică dar şi pentru munca politică istovitoare pe care i-a cerut-o printre altele, alcătuirea materialelor de apărare a comuniştilor cu prilejul procesului de la Colonia, demascarea provocatorului bonapartist Karl Vogt, uriaşa muncă pe care o cerea Asociaţia internaţională a muncitorilor (aproape toate documentele politice ale acesteia au fost redactate de Marx) etc. Dar nimic nu a putut să frîngă pe acest titan al gîndirii ştiinţifice şi al practicii revoluţionare. Nici o furtună nu putea să-l doboare. Pe oceanul răscolit al unei lumi ostile în care cum spune Mehring, n-a fost niciodată o patrie pentru geniu, el s-a ţinut drept, neîncovoiat. Într-o scrisoare către Weydemeyer, soţia sa scria „Nici în momentele cele mai cumplite el nu şi-a pierdut încrederea neclintită în viitor şi umorul său senin şi se declara pe deplin mulţumit cînd îi vedea pe scumpii noştri copii înconjurîndu-şi mămica cu tot felul de linguşeli"[2]. Marx însuşi spunea în una din scrisorile sale: „Trebuie să-mi urmez ţelul în orice împrejurări şi nu voi permite societăţii burgheze să mă transforme într-o maşină de fabricat bani"[3].

Nu se poate scrie despre viaţa tumultoasă a lui Marx fără a aminti două valori morale care au întregit se poate spune personalitatea sa captivantă; marea, inegalabila prietenie cu Fr. Engels şi profunda dragoste şi stimă reciprocă cu soţia sa Jenny von Westphalen — o femeie cu rare însuşiri morale şi spirituale, un caracter excepţional, un spirit de abnegaţie, de dăruire pînă la jertfire faţă de cauza nemuritoare a proletariatului şi întregii omeniri oprimate.

Asupra acestor sentimente pe care o mare personalitate morală le trăieşte la cel mai înalt diapazon sufletesc se pot scrie poeme întregi.

Despre prietenia dintre Marx şi Engels, Lenin spunea următoarele: „Legendele din bătrîni ne povestesc pilde de mişcătoare prietenie. Proletariatul european poate afirma că ştiinţa lui a fost creată de doi savanţi şi luptători ale căror legături întrec cele mai mişcătoare legende ale antichităţii despre prietenia dintre oameni"[4]. Larga corespondenţă dintre Marx şi Engels ne dezvăluie într-adevăr „imaginea unei prietenii care nu are seamăn în toată istoria omenirii"[5]. Marx preţuia mai mult ca orice părerea lui Engels — nu numai pentru că îl considera „o adevărată enciclopedie" ci mai mult pentru fineţea spiritului şi uriaşa capacitate intelectuală de cuprindere. La rîndul său, Engels avea pentru Marx o adevărată veneraţie considerîndu-se pe sine, cu o incomparabilă modestie, vioara a doua în alcătuirea nemuritoarei opere pe care ne-au lăsat-o. Engels a făcut un dublu sacrificiu pentru marele său prieten. În primul rînd a renunţat în parte la o activitate ştiinţifică proprie pe care i-ar fi permis-o uriaşa sa ca-

---

[1] K. Marx şi F. Engels, *Scrisori alese*, ed. rusă, p. 185; Vezi şi F. Mehring, *op. cit.*, p. 470.

Amintiri despre Karl Marx, E.S.P.L.P., 1956, p. 241.

Franz Mehring, *op. cit.*, p. 312.

[4] V.I. Lenin, *Opere*, E.S.P.L.P., 1955, vol. 2, p. 12.

[5] F. Mehring, *op. cit.*, p. 314.

pacitate de muncă şi bogatele sale aptitudini, rămînînd funcţionar comercial şi coasociat al tatălui său în scopul sprijinirii financiare a lui Marx. Lenin spunea în această privinţă : „Marx şi familia sa erau de-a dreptul gîtuiţi de nevoi ; fără sprijinul financiar continuu şi devotat al lui Engels, Marx nu numai că n-ar fi putut să termine *Capitalul* dar ar fi pierit inevitabil de mizerie"[1]. Marx însuşi îi scria lui Engels la 7 mai 1867, după terminarea primului volum al *Capitalului* : „Fără tine n-aş fi putut niciodată termina lucrarea şi te asigur că mi-a apăsat întotdeauna ca un coşmar conştiinţa faptul că ai fost nevoit să-ţi iroseşti şi să laşi să ruginească în comerţ aptitudinile tale excepţionale, mai ales din pricina mea..."[2]. Iar o altă scrisoare din 18 august 1867 este şi mai mişcătoare din acest punct de vedere : „*Aşa dar, acest volum e gata.* Numai *ţie* îţi datorez faptul că acest lucru a fost posibil ! fără abnegaţia ta faţă de mine, n-aş fi putut în niciun caz să fac toată munca uriaşă pentru cele trei volume. Te îmbrăţişez plin de recunoştinţă ! Te salut, prieten scump şi credincios !"[3].

În al doilea rînd, după moartea lui Marx, Engels a considerat că principala sa îndatorire este definitivarea şi tipărirea volumelor 2 şi 3 din *Capitalul*, amînîndu-şi, din această cauză, sau renunţînd pur şi simplu la unele din propriile sale proiecte de lucrări ştiinţifice.

Ar fi însă o gravă eroare dacă, din cele spuse, s-ar trage concluzia că marea prietenie dintre Marx şi Engels s-ar fi manifestat doar în sprijinirea lui Marx de către Engels. Această prietenie a fost în primul rînd şi în chip hotărîtor o prietenie a muncii ştiinţifice creatoare, un factor de mare importanţă al elaborării celei mai revoluţionare învăţături ştiinţifice din cîte a cunoscut istoria. Rareori numele a doi oameni sînt atît de legate încît vorbind despre opera lor să nu le poţi în niciun fel despărţi. Putem spune deci că Marx şi Engels ne-au lăsat nu numai învăţătura ştiinţifică cea mai revoluţionară şi umanistă din cîte a produs vreodată mintea omenească dar şi cea mai strălucită lecţie practică morală a prieteniei dintre oameni.

Povestea de dragoste între Marx şi Jenny pare desprinsă din legendele romantice prin trăinicia şi puritatea sentimentelor. În inimile lor mari nu putea să încapă decît o dragoste mare — una din acele iubiri care înnobilează sufletul şi înaripează mintea spre înfăptuiri îndrăzneţe ; o dragoste care nu s-a încovoiat nici sub povara celor mai cumplite greutăţi de tot soiul, o dragoste care a răzbit prin numeroase obstacole şi care, dacă nu a inspirat pînă acum un mare poem literar, este ea însăşi un poem al vieţii.

Eleanor Marx-Avelling, fiica lor cea mai tînără şi cea mai apropiată spunea : „Nu exagerez de loc dacă spun că fără Jenny von Westphalen Marx n-ar fi putut deveni niciodată ceea ce a devenit. N-au existat niciodată doi oameni — amîndoi la fel de remarcabili, care să se potrivească şi să se completeze într-un mod atît de desăvîrşit"[4]. Marx însuşi povestea mai tîrziu copiilor săi că în dragostea ce-o purta mamei lor el a fost un adevărat „Orlando furioso", iar armonia deplină între marea frumuseţe sufletească şi frumuseţea fizică a soţiei sale a constituit întotdeauna pentru Marx un nesecat izvor de bucurii şi o îndreptăţită mîndrie.

În multe amintiri despre Marx pe care ni le-au lăsat Friedrich Engels, Wilhelm Liebknecht, Paul Lafargue, August Bebel, Friedrich Lessner, Friedrich Albert Sorge, fiicele sale Jenny şi Eleanor Marx, savantul de o scrupulozitate şi rigurozitate ştiinţifică apreciate şi de adversarii săi, revoluţionarul intransigent, aspru şi necruţător, ironic pînă la distrugere cu laşii şi filistinii, ne apare ca un excelent soţ şi tată, bun şi îngăduitor chiar peste „limitele îngăduite". „În cercul familiei sale şi al prietenilor săi era totdeauna cît se poate de bine dispus şi spiritual,

---

[1] V.I. Lenin, *Opere*, Ed. P.M.R., 1952, vol. 21, p. 34.
[2] Citat după Franz Mehring, *op. cit.*, p. 469.
[3] *Ibidem*, p. 471.
[4] *Amintiri despre Karl Marx*, E.S.P.L.P., 1956, p. 268.

un rîs sincer izvora din pieptul său lat, iar cine venea să-l viziteze pe cumplitul „doctor roşu" cum era numit Marx în zilele Comunei nu găsea un fanatic întunecat sau un visător străin de lume, ci un om de lume stăpîn pe toate domeniile conversaţiei"[1].

Deşi a desfăşurat o muncă ştiinţifică pur şi simplu uimitoare ca amploare şi adîncime (fără a mai vorbi de activitatea politică şi publicistică) Marx găsea totuşi timp să-şi formeze o cultură multilaterală: citea foarte mult din literatura universală (preţuia îndeosebi pe Goethe, Diderot, Shakespeare — pentru care întreaga sa familie avea un adevărat cult —, Shelley, romanele englezeşti din secolul XVIII; se străduia să citească mai ales în original pe marii scriitori mondiali — Lafargue povesteşte că Marx îl recitea pe Eschil în fiecare an în textul original, iar spre sfîrşitul vieţii a învăţat ruseşte ca să poată citi pe Puşkin şi Cernîşevski; încerca să se instruiască în legătură cu ultimele descoperiri din cele mai variate ramuri ale ştiinţei chiar destul de îndepărtate de preocupările sale centrale aşa cum o dovedesc de pildă manuscrisele matematice rămase de la el şi publicate recent de *Institutul Marx-Engels-Lenin* din Moscova.

O altă calitate morală proprie unei mari personalităţi de tip nou este modestia. Marx a fost în toate împrejurările vieţii sale un om de o modestie rară. Această frumoasă însuşire morală s-a manifestat cu deosebire în perioada Internaţionalei. Deşi era, cum scrie Mehring, „capul" întregii mişcări, el nu căuta în nici un fel să iasă în evidenţă şi avea un nemărginit dispreţ pentru popularitatea ieftină a democraţilor mic-burghezi. Atunci cînd, după apariţia primului volum al *Capitalul*-ui, Engels şi Kugelman care au întreprins o largă popularizare a operei au vrut să publice în revista *Gertenlaube* un articol biografic despre Marx, cu fotografie (ceea ce reprezenta, în concepţia de atunci, o reclamă senzaţională) Marx îi rugă să renunţe la această „glumă". „Socot că aşa ceva este mai degrabă dăunător decît folositor şi sub demnitatea unui om de ştiinţă. Redacţia lexiconului Meyer mi-a cerut de multă vreme în scris să-i dau o autobiografie. Nu numai că nu am dat-o dar nici nu am răspuns la scrisoare. Fiecare merge spre ţel în felul lui"[2].

★

Înfăţişînd cititorilor noştri cîteva aspecte din uriaşa personalitate a lui Marx, aşa cum se desprind ele din bogata şi documentata lucrare monografică a lui F. Mehring, noi nu ne-am referit decît în treacăt la unele din erorile pe care le conţine cartea recenzată. Scopul nostru esenţial a fost să atragem atenţia asupra valorii politice şi moral-educative a uneia dintre cele mai bune cărţi din cîte s-au scris (şi astăzi se poate spune că numărul acestora este impresionant) asupra lui Marx. Nu trebuie să uităm însă că în prezent, datorită mai ales faptului că marxismul a fost ridicat pe o treaptă nouă de către marele geniu, omul de ştiinţă şi conducătorul revoluţionar care a fost Lenin, datorită victoriei revoluţiei socialiste şi a construirii societăţii socialiste şi comuniste pe o treime din glob sub steagul călăuzitor al marxism-leninismului, noi dispunem de o asemenea perspectivă istorică-ştiinţifică asupra epocii, a vieţii şi operei lui Marx încît putem sezisa şi o serie de erori şi concluzii greşite pe care le cuprinde cartea lui Mehring. Unele din aceste erori au fost deja menţionate de noi la timpul potrivit. Mai pot fi amintite şi altele: subaprecierea pericolului pe care l-a reprezentat ideologia burgheză şi mic-burgheză a tinerilor hegelieni şi a aşa-numiţilor „adevăraţi socialişti", supraaprecierea meritelor lui Lassalle (situat aproape pe aceeaşi treaptă cu Marx şi Engels), şi a luptei lui Marx şi Engels împotriva sa precum şi împotriva succesorului său Schweitzer—luptă care nu a avut un caracter întîmplător ci unul profund principial, referindu-se la chestiuni privind programul, tactica şi organi-

[1] Franz Mehring, *op. cit.*, p. 650.
[2] *Ibidem*, p. 498.

zarea mişcării internaţionale, căile de unificare a Germaniei; afirmaţia că Lassalle ar fi luat unele teze ale sale combătute de Marx ca necorespunzătoare realităţii — despre venitul integral provenit de pe urma muncii, despre aşa-numita „lege de aramă" a salariului — de la Marx; aprecierea greşită dată divergenţelor principiale ale celor două curente din mişcarea muncitorească germană, eisenachienii (în frunte cu Wilhelm Liebknecht şi August Bebel) şi lassallienii; negarea caracterului sectar al anarhismului bakuninist şi a lassalleanismului şi încercarea neizbutită de a-l absolvi pe Bakunin de răspunderea sa gravă pentru subminarea Internaţionalei prin tot soiul de intrigi şi acţiuni scizioniste [1] etc.

Toate aceste teze greşite sînt analizate mai pe larg şi combătute în *Introducerea* lui B. Krîlov şi N. Kolpinski la ediţia rusă a cărţii lui Mehring, şi care figurează de asemenea şi în ediţia romînească. Am mai putea obiecta de asemenea împotriva faptului că a acordat prea mult spaţiu unor chestiuni de însemnătate minoră (de ex. cazul Kinkel, afacerea Vogt-Blind, deşi cartea *„Herr Vogt"* a fost pe nedrept subapreciată) în dauna unor chestiuni mai importante privind geneza, importanţa şi locul pe care-l ocupă unele lucrări ale lui Marx în istoria gîndirii marxiste (de ex. este cu totul subapreciată critica făcută de Marx *Programului de la Gotha*).

Toate aceste lipsuri nu umbresc însă marile merite ale cărţii lui Mehring care se impune cititorilor şi prin frumoasele sale calităţi literare.

La mormîntul marelui său prieten, Engels a rostit o emoţionantă cuvîntare pe care o încheia cu memorabilele cuvinte „Numele şi opera lui vor trăi, străbătînd secolele!". Iată că, după mai puţin de un secol de la moartea lui Marx, opera sa a călăuzit şi călăuzeşte cele mai îndrăzneţe cuceriri ale gîndirii şi practicii umane. Ea a fost îmbogăţită şi ridicată pe o treaptă nouă în opera genialului continuator al marxismului, V. I. Lenin, precum şi în activitatea teoretică şi practică a partidelor comuniste şi muncitoreşti (ce numără astăzi peste 33 milioane de membri) şi în primul rînd a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

Aşa după cum opera lui Marx şi Engels sînt indisolubil legate, alcătuind de fapt o singură şi indistructibilă operă, tot astfel opera lui Lenin, leninismul, ca „marxism al epocii imperialismului" (cum l-a definit I. V. Stalin) alcătuieşte, împreună cu învăţătura lui Marx şi Engels, o singură doctrină unitară ştiinţifică şi revoluţionară, din care nu se poate desprinde sau contraface nici o idee de bază dar care este mereu îmbogăţită şi dezvoltată în focul practicii sociale. În perspectiva istorică a zilelor noastre, opera lui Marx, în general marxism-leninismul — dobîndeşte, mereu semnificaţii noi, mai profunde datorită faptului că înarmează oamenii muncii care, pe o treime din glob, construiesc societatea socialistă şi comunistă. Construirea desfăşurată a comunismului în U.R.S.S. pe baza sarcinilor trasate de Congresul al XXI-lea al P.C.U.S., construirea socialismului în celelalte ţări socialiste, trecerea poporului muncitor din Romînia sub conducerea înţeleaptă a Partidului Muncitoresc Romîn la desăvîrşirea construcţiei socialiste în cursul viitorului plan de perspectivă pe care-l va aproba Congresul al III-lea al Partidului nostru — iată cel mai măreţ omagiu pe care-l aduce omenirea dezrobită a vremii noastre marilor săi învăţători — Karl Marx, Friedrich Engels şi Vladimir Ilici Lenin.

Al. Tănase

---

[1] De altfel trebuie spus că Mehring acordă mult prea mare spaţiu în cartea sa activităţii politice a lui Bakunin, căutînd să scoată mereu la iveală „meritele" şi „calităţile" acestuia (unele desigur reale dar foarte mult exagerate) şi luînd de bune toate asigurările sale formale de loialitate faţă de Internaţională şi faţă de Marx al cărui discipol se declara în vorbe.

Contribuţii filozofice ale oamenilor de ştiinţă din ţara noastră*

În condiţiile dezvoltării impetuoase a ştiinţelor contemporane ale naturii, cercetarea problemelor filozofice ridicate de acestea devine un pas inevitabil, fără de care nu e posibilă rezolvarea concretă a niciuneia din marile dileme teoretice ale ştiinţei. Filozofia însăşi nu se mai poate dezvolta azi ca ştiinţă a legilor celor mai generale ale naturii, societăţii şi gîndirii fără să recurgă la materialul teoretic oferit de ştiinţele speciale, bazate pe fapte. Lenin arată că fără rezolvarea problemelor ridicate de revoluţia în ştiinţele naturii începută în secolul al XX-lea, materialismul dialectic nu poate fi nici materialism militant, nici în genere materialism. Studiul problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii este necesar atît pentru curăţirea terenului cunoaşterii ştiinţifice de obstacolele idealiste şi fideiste care-i barează drumul cît şi pentru rezolvarea contradicţiilor cunoaşterii, reflex al contradicţiilor reale, rezolvare care stimulează dezvoltarea acestora şi impulsionează filozofia însăşi.

În jurul problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii s-a închegat şi se dezvoltă continuu, şi în ţara noastră acea alianţă, despre care vorbea Lenin, între filozofii marxişti şi cercetătorii naturii, care apără în ştiinţă poziţiile materialismului dialectic. Realizarea acestei alianţe face parte integrantă din marile succese obţinute de poporul nostru muncitor sub conducerea P.M.R., în cei 15 ani care s-au scurs de la eliberare. Oamenii de ştiinţă de la noi, urmînd indicaţiile date de Congresul al II-lea al Partidului, contribuie azi din plin la dezvoltarea creatoare a problemelor teoretice ale ştiinţelor naturii. Această orientare spre elucidarea aspectului teoretic al ştiinţelor are tradiţii înaintate în ţara noastră încă de la sfîrşitul secolului XIX şi începutul secolului XX în activitatea unor savanţi ca Babeş, Marinescu, Racoviţă etc., în activitatea *Contemporanului* etc. Interesul pentru generalizarea filozofică a problemelor ştiinţelor de pe poziţiile materialismului dialectic a fost intens stimulat prin sistemul învăţămîntului de partid, în cadrul căruia savanţii noştri au desfăşurat o activitate de elucidare a tezelor filozofice celor mai grele în legătură cu specialitatea lor şi unde s-au dezbătut cele mai arzătoare probleme ale ştiinţelor şi s-au combătut concepţiile idealiste şi metodologia metafizică neopozitivistă.

Cercetările în domeniul filozofiei ştiinţelor naturii s-au oglindit în revistele *Cercetări filozofice*, *Contemporanul* şi în mod deosebit prin apariţia în 1957 a primului volum de studii tratînd problemele filozofice ale ştiinţelor naturii.

Noua culegere, care constituie obiectul recenziei de faţă, abordează problemele teoretice de mare acuitate ale fizicii, chimiei, biologiei şi medicinei, şi constituie de asemenea o contribuţie preţioasă la discutarea creatoare de pe poziţiile materialismului dialectic a problemelor celor mai importante ale ştiinţelor naturii.

Apreciind într-o recenzie meritul acestui efort colectiv al savanţilor şi filozofilor noştri, revista *Lupta de clasă* caracterizează în felul următor meritele culegerii de faţă : „Bazaţi pe descoperirile moderne în ştiinţele fizice şi biologice, autorii acestor studii nu numai că promovează în mod sistematic şi argumentat poziţiile teoretice materialist-dialectice, dar în acelaşi timp demască interpretările neştiinţifice ale rezultatelor cercetării naturii, interpretări denaturate de către idealism... Autorii aduc, cu această ocazie, date din cele mai noi şi mai edificatoare care vorbesc despre dezvoltarea impresionantă a cercetărilor teoretice . . . "[1].

Volumul începe cu studiul *Problema determinismului în mecanica cuantică* (V. Novacu, membru corespondent al Academiei R.P.R.). Partea introductivă o constituie un scurt istoric al constituirii mecanicii cuantice, ca teorie fizică ce are ca obiect explicarea mişcării microparticu-

---

* *Materialismul dialectic şi ştiinţele contemporane ale naturii*. Editura politică, 1959.

[1] *Lupta de clasă*, nr. 7, 1959, p. 117.

lelor. În continuare, autorul arată că esența problemei interpretării fizice a teoriei constă în înțelegerea aspectului contradictoriu, corpuscular și ondulatoriu (dual) al microparticulelor. Aci degajă trei interpretări : interpretarea materialistă a lui De Broglie, care consideră dualitatea ca reală ; interpretarea lui Bohr-Heisenberg, care consideră unda și corpusculul ca fețe complementare ale realității, microobiectele apărînd cînd ca unde cînd ca corpuscul, niciodată însă neprezentînd ambele aspecte simultan ; în sfîrșit, interpretarea lui Schrödinger, care neagă realitatea dualității, contestînd existența obiectivă a corpusculelor, asimilate de el cu pachete de unde. Interpretarea lui Bohr-Heisenberg, pornind de la faptul că determinismul mecanicii clasice nu este aplicabil la fenomenele din microcosm, ajunge la teza eronată a indeterminismului fenomenelor cuantice. Mulți fizicieni de talia lui Planck, Langevin, Einstein și alții au respins această poziție idealistă. O critică extrem de adîncă și riguroasă — arată autorul — au făcut-o fizicienii și filozofii sovietici de pe pozițiile materialismului dialectic.

Este semnificativă totodată ofensiva unei serii de fizicieni ca Bohm, Vigier și alții împotriva teoriei indeterminismului cuantic. pentru construirea unei teorii consecvent cauzale a teoriei fizice.

Autorul redă pe scurt concepția materialist-dialectică asupra cauzalității și pe baza ei critică limitele conceperii cauzalității în cadrul determinismului clasic, mecanicist.

În continuare, sînt examinate problemele fizicii cuantice, domeniu în care legile fizicii se formulează statistic. Autorul critică și respinge interpretarea subiectivistă și agnostică dată de școala de la Copenhaga, legității statistice, interpretare după care în microcosm nu ar exista legături cauzale iar cunoașterea și descrierea structurii și comportării fenomenelor ar depinde de observator. Pornind de la rezultatele foarte însemnate obținute de cercetătorii sovietici, autorul subliniază că „Statistica cuantică are o valoare obiectivă în sensul că ea nu este legată de activitatea unui observator... obiectiv există orice microparticulă și deci ansamblele statistice formate din microparticule" (p. 26).

O mare parte a studiului este consacrată analizei critice a teoriei lui Bohr-Heisenberg analizei celor două principii de bază ale acestei școli : principiul *inobservabilității* (principiale) și principiul complementarității. Principiul inobservabil tăției, utilizat odinioară de Mach pentru a nega realitatea moleculelor și atomilor, înlocuește gnoseologia materialistă printr-un principiu pozitivist, care susține că un fenomen oarecare este „inobservabil" în mod „principial" deoarece mijloacele de care dispune fizica la un moment dat nu permit observarea lui. Principiul „complementarității" neagă obiectivitatea microfenomenelor și determinarea cauzală a microfenomenelor, interpretînd în spirit pozitivist realitatea fizică ca o creație a rațiunii umane. Acest principiu filozofic servește idealismului, el contrazice conținutul real al mecanicii cuantice și îi împiedică dezvoltarea. Autorul arată cu acest prilej cum numeroși oameni de știință au respins această interpretare a mecanicii cuantice, și au înțeles că „ieșirea din criză a fizicii moderne constă în respingerea idealismului și a indeterminismului și în fundamentarea ei pe bazele metodologice generale ale materialismului" (p. 37).

În încheiere se arată variantele interpretării deterministe a naturii duale a microobiectelor, variante care arată posibilitatea deplină a unei interpretări cauzale (opuse punctului de vedere idealist), menționîndu-se „posibilitatea existenței de noi tipuri de condiționări cauzale, mult mai complexe, dar tot atît de obiective" (p. 46). Studiul face o interesantă analiză filozofică a unor probleme foarte complicate ale noii fizici, și constituie o importantă contribuție la lupta dusă de oamenii de știință de pe pozițiile materialismului dialectic, împotriva idealismului fizic.

Articolul *Timpul și spațiul din punctul de vedere al materialismului dialectic* (Al. Sanielevici, membru corespondent al Academiei R.P.R.) tratează problema caracterului obiectiv al timpului și spațiului. Autorul începe prin a arăta actualitatea luptei dusă de Lenin împotriva

interpretării idealiste a fizicii moderne şi face interesante consideraţii asupra trăsăturilor specifice ale idealismului fizic contemporan (Formalismul matematic accentuat, contestarea insistentă a principiului cauzalităţii, specularea contradicţiei dintre macrofizică şi microfizică). În continuare este sintetic expusă concepţia materialist-dialectică asupra spaţiului şi timpului şi — pe această bază — sînt scoase în relief limitele concepţiei materialist-mecaniciste despre spaţiu şi timp, care şi-a găsit expresia în mecanica clasică. Astfel, spaţiul clasic era considerat ca un fel de „recipient", care există independent de prezenţa sau absenţa materiei, întrucît putea fi gîndit tot atît de bine „plin" sau „gol" de corpuri. Autorul subliniază totodată că conceptele fizicii clasice au fost acceptate ca evidente, deoarece oglindeau proprietăţi în primă aproximaţie valabile ale spaţiului şi timpului. (Ar fi fost interesant de subliniat aici — pentru a evidenţia lupta dintre materialism şi idealism în problema de faţă — că idealismul a speculat această rupere metafizică a spaţiului şi timpului de materie pentru a le subiectiviza. Este tocmai ceea ce a făcut apriorismul kantian).

După ce face istoricul constituirii teoriei relativităţii, autorul se preocupă de modul în care această teorie arată legătura dialectică între spaţiu, timp şi materie în mişcare, arată cum teoria relativităţii „a revoluţionat imaginea despre natură pe care o construise fizica clasică" şi a confirmat caracterul obiectiv al timpului şi al spaţiului, infirmînd astfel concepţiile idealiste după care spaţiul şi timpul ar fi creaţii subiective ale gîndirii omeneşti. Autorul arată că răsturnarea vechilor concepte reprezintă o aprofundare a cunoaşterii proprietăţilor spaţiului real. Proprietăţile concrete ale spaţiului şi timpului nu mai sînt considerate ca absolute, independente de distribuţia materiei în univers. Spaţiul şi timpul sînt „forme fundamentale de existenţă a materiei".

Este deosebit de valoroasă sublinierea sensului în care trebuie să înţelegem spaţiul şi timpul ca forme de existenţă a materiei : nu spaţiul şi timpul ca exterioare corpurilor ci spaţiul şi timpul care există în mod obiectiv şi prin existenţa însăşi a corpurilor materiale în mişcare.

În încheiere, trebuie spus însă că materialul se preta la o generalizare mai profundă. Ca o altă observaţie, considerăm că este inexactă formularea de la p. 65 : „Este de altfel cît se poate de probabil că actualele concepte nu sînt şi ele decît o etapă pe calea apropierii noastre asimptotice de adevărul absolut, pe calea adevărurilor relative, dar obiective". În orice caz, formularea ar putea sugera ideea că conceptele actuale despre spaţiu şi timp nu ar fi încă obiective adică o teză contrară întregii argumentări a studiului.

Articolul următor *Despre unele probleme filozofice ale fizicii moderne* (prof. univ. ing. V. Roman) desprinde patru probleme mai importante ale fizicii noi pe care le analizează pe rînd.

1. Dacă fizica şi ştiinţele naturii în general au sau nu caracter de clasă. Subliniind specificul ştiinţelor naturii, autorul arată că legile acestora nu au caracter de clasă. Distingînd însă între conţinutul faptic al cunoştinţelor din ştiinţele naturii şi concluziile filozofice pe care teoreticienii le trag din materialul faptic, se arată că concluziile filozofice ale ştiinţelor naturii constituie elemente suprastructurale în ştiinţă (p. 69), că în interpretarea legilor ştiinţelor naturii se înfruntă continuu cele două linii filozofice — materialismul şi idealismul.

2. Problema structurii materiei. Realizările ştiinţei contemporane confirmă tezele filozofiei marxiste despre unitatea şi inepuizabilitatea materiei, confirmă în mod strălucit teza leninistă a inepuizabilităţii materiei în adîncime, teză cu consecinţe atît de rodnice în dezvoltarea fizicii secolului XX. Autorul critică aici idealismul fizic actual şi arată totodată că cercetătorul nu se mai poate orienta cu succes deplin în problemele teoretice ale noii fizici decît aplicînd în mod conştient dialectica marxistă.

3. Concepţia fizică modernă despre spaţiu şi timp dovedeşte în mod concret legătura indisolubilă a spaţiului şi timpului cu materia în mişcare, respingînd interpretarea metafizică şi cea idealistă, a spaţiului şi timpului (vezi p. 77).

4. Problemele interdependenței cauzale a fenomenelor și a legității în microcosm. Subliniindu-se extrema complexitate a problemei, este criticată teza indeterminismului fizic. Autorul subliniază că determinismul în microcosm este confirmat pe cale experimentală de însăși obținerea energiei atomice, obținere ce presupune cunoașterea legității obiective și acționarea în mod corespunzător. Deci nu e vorba de dispariția legăturilor cauzale, ci de faptul că acestea au în microcosm un caracter mai complex. Autorul subliniază totodată victoria deplină a concepției materialist-dialectice în mecanica cuantică.

Articolul se încheie cu unele considerații asupra dezvoltării fizicii ale cărei etape mai importante marchează tot atîtea momente ale victoriei gîndirii dialectice și subliniază că astăzi este necesar un nou efort de generalizare pe baza filozofiei materialist-dialectice care să explice noile fenomene descoperite în microcosmos.

Studiul *Contradicția dialectică și problema obiectului microfizic* (St. Popescu, cercetător la Institutul de filozofie al Academiei R.P.R.) dezvăluie legătura dintre tendințele idealiste din microfizică și poziția metafizică în problema caracterului contradictoriu al fenomenelor naturii și a modului în care știința reflectă aceste contradicții (p. 107). Arătînd că descoperirea contradicției corpuscul-undă în sînul teoriei fizicii moderne a microobiectului reprezintă un moment foarte important al unui proces de modificare, de înmlădiere a unor concepte inițial rigide, autorul subliniază totodată că această descoperire reflectă continua adecvare a teoriilor la obiect. Studiul fenomenelor microfizice a evidențiat faptul că aspectul contradictoriu al microobiectului trebuie gîndit în unitatea lui. Studiul critică aici teza idealistă după care fizica nouă ar fi „revoluționat" modul de a pune problema fundamentală a raportului dintre subiect și obiect în sensul stabilirii dependenței față de subiect. Autorul respinge totodată teza pozitivistă care pretinde că teoriile fizice s-ar constitui numai din elemente strict experimentale și arată că în elaborarea lor joacă un rol deosebit metoda și concepția filozofică în lumina căreia se efectuează sinteza faptelor și a fenomenelor fizice. După ce face istoricul dificultăților întîmpinate în oglindirea aspectului contradictoriu al realității și după ce prezintă punctul de vedere al dialecticii marxiste în problema contradicției, studiul se ocupă pe larg de modul în care teoria științifică reflectă mișcarea, reflectă contradicțiile lumii obiective. În fizica nouă întîlnim un proces continuu de negare a caracterului static al noțiunilor, fapt care face posibilă oglindirea caracterului contradictoriu al microobiectului. Descoperirea dualității undă-corpuscul a impus deci apariția unor noi noțiuni care să o reflecte adecvat. Totodată s-a constituit un nou formalism matematic capabil să facă inteligibilă această dualitate.

Față de interpretarea acestei dualități ca reflectare a esenței contradictorii, dialectice a realității însăși a existat o rezistență susținută, din partea fizicienilor influențați de neopozitivism, rezistență care este motivul gnoseologic al alunecărilor idealiste din mecanica cuantică. Această rezistență a însemnat adoptarea unei poziții metafizice și îndreptarea spre pozitivism, care respinge contradicțiile ca avînd un caracter „metafizic". Pozitivismul s-a manifestat în această problemă prin faimosul principiu al complementarității. Foarte interesantă este aici observația autorului în legătură cu interpretarea dată de Reichenbach principiului complementarității, interpretare care avea scopul de a evita contradicția obiectivă. Interesantă este de asemenea demascarea unor pretinși adepți ai materialismului dialectic care încearcă a prezenta principiul complementarității ca o expresie a materialismului dialectic în noua fizică (ca de pildă Rosenberg).

Autorul înfățișează în continuare reacția oamenilor de știință înaintați față de interpretarea idealistă a conținutului fizic al mecanicii cuantice și modul în care cercetările fizicienilor și filozofilor materialiști dialecticieni au infirmat teoriile indeterministe. În încheiere se subliniază că teoria microobiectului este un exemplu al legăturii indisolubile a dialecticii cu materialismul.

Studiul tov. Stelian Popescu este bine documentat şi dezvoltă clar problemele mergînd pînă la ultimele lor consecinţe teoretice. Este o analiză concretă, detaliată a problemei contradicţiei dialectice pe un domeniu determinat — microobiectul — ceea ce subliniază caracterul concret al analizei materialist-dialectice a categoriilor filozofice. În legătură cu combaterea pozitivismului în mecanica cuantică trebuie spus însă că, deşi autorul şi-a propus doar dezvăluirea rădăcinilor teoretice ale acestuia în atitudinea metafizică de evitare a contradicţiei, trebuia analizat şi sensul social, de clasă, al modului în care pozitivismul priveşte contradicţiile obiective.

Un alt grup de studii din culegerea recent apărută se preocupă de problemele filozofice ale chimiei şi biologiei.

Studiul *Materia vie şi geneza ei* (acad. E. Macovschi) prezintă o interesantă ipoteză asupra structurii materiei vii. Studiul începe prin a sublinia pe baza textelor clasice din Engels, specificul materiei vii (*metabolismul*) şi lupta dintre materialism şi idealism care s-a dus în legătură cu interpretarea deosebirii între materia vie şi cea nevie. În continuare, indicînd limitele materialismului mecanicist care nu vedea specificul biologicului, autorul se preocupă de precizarea „conţinutului deosebirii dintre cele două feluri de materie" (p. 158). Autorul remarcă faptul că materia vie, adică protoplasma „reprezintă în realitate un ansamblu format din... materia vie propriu-zisă, care trăieşte şi imprimă protoplasmei proprietăţile specifice biologice... şi alta — materia nevie — care nu trăieşte, însă susţine viaţa materiei vii propriu-zise şi este alcătuită din cei mai diferiţi compuşi organici şi minerali" (p. 158). Pentru lămurirea deosebirii calitative dintre materia vie şi nevie, trebuie luat în considerare deci nu protoplasma ca atare care reprezintă un complex de viu şi neviu, ci doar materia vie propriu-zisă cuprinsă în protoplasmă. Pornind de la această distincţie, autorul formulează mai departe pe baza materialismului dialectic, ipoteza sa cu privire la structura materiei vii. Luînd în considerare principiul dialectic după care părţile contrare ale unui fenomen care formează o unitate sînt opuse prin natura lor, autorul emite ipoteza că„... dacă structura materiei nevii din organisme are un caracter molecular-dispers, structura materiei vii trebuie să aibă prin opoziţie un caracter amolecular, unitar... particulele materiale care alcătuiesc materia vie unindu-se între ele nu formînd molecule ci o masă cu caracter oarecum amolecular, la care în locul tendinţei de dispersare se manifestă tendinţa de menţinere a integrităţii structurale" (p. 162).

Pe acelaşi principiu al postulării unei contradicţii între cele două feluri de materie, autorul deduce cea de-a treia diferenţă specifică a materiei vii, aceea a *însuşirilor* şi *stărilor* ei.

Nu se poate spune că procedeul autorului ar fi lipsit de interes şi justificare, atît practică cît şi teoretică. Într-adevăr, acesta este rolul dialecticii materialiste în funcţia sa metodologică. Acela de a transforma în procedeu metodologic, în metodă concretă legile generale ale dialecticii. Deci nu se poate reproşa autorului că *statuează* un raport de contradicţii, de negaţie dialectică între structura materiei nevii şi structura şi însuşirile materiei vii. Această contradicţie şi negaţie sînt în egală măsură *reale*. Ceea ce stîrneşte îndoială şi ajunge chiar să pună sub semnul întrebării rezultatul teoretic obţinut de autor este faptul că dezvoltarea aceasta exclusiv *deductivă* a deosebirilor (între biochimism şi metabolism de pildă) se referă la o „realitate încă necercetată". Caracterul amolecular unitar al materiei vii, opus caracterului molecular dispers al materiei nevii rămîne o simplă aserţiune, pe care autorul nu o bazează pe date experimentale. Or, o ipoteză nu-şi capătă valoarea sa decît în clipa în care permite interpretarea unui complex experimental oarecare. Aşa că susţinerea însăşi a ipotezei — cu atît mai mult a unei ipoteze construite exclusiv pe baze filozofice şi logic-deductive trebuie să fie în mod obligator însoţită de prezentarea unui material faptic care a sugerat ipoteza şi căruia ea i se aplică. Sperăm că autorul, care face cercetări în acest domeniu, va produce acest material faptic concret în sprijinul interesantei sale ipoteze.

Partea a II-a a culegerii cuprinde studii axate pe probleme filozofice ale biologiei. Caracteristica principală a acestor studii este actualitatea temelor tratate în lumina discuţiilor actuale din biologie.

Articolul tov. profesor Botnariuc, tratat în spirit istoric, aduce o contribuţie substanţială la interpretarea darwinismului clasic în lumina tezelor biologiei materialiste. Plasînd învăţătura lui Darwin în cadrul său istoric — condiţiile dezvoltării capitalismului în Anglia şi faimentul sigur al creaţionismului şi fixismului în teoria biologică — autorul priveşte controversa dintre lamarckism şi darwinism în lumina controverselor actuale dintre biologia miciurinistă şi neodarwinismul mecanicist. Criticînd inconsecvenţele lamarckismului, autorul demonstrează pe baza unei cunoaşteri aprofundate a operei lui Darwin modul original în care acesta din urmă a dat soluţii dialectice concrete contradicţiilor de care era brăzdată ştiinţa biologică pînă la el. Nu vom cita decît contradicţia dintre continuitate şi discontinuitate în evoluţia speciilor pe care Darwin a soluţionat-o prin faimoasa sa schemă a divergenţei caracterelor, preluată şi explicitată de Timiriazev. Este totuşi oarecum straniu că, situîndu-se în majoritatea problemelor pe poziţiile miciurinismului, tov. Botnariuc vede tocmai în schema divergenţei caracterelor dovada rezolvării contradicţiei continuu-discontinuu. În realitate însă, această schemă nu exprimă decît o formă presupusă a diferenţierii varietăţilor din specii şi a speciilor din varietăţi. Ea este un argument oarecum permanent al tuturor neodarwiniştilor în favoarea tezei despre caracterul convenţional, arbitrar şi subiectiv al diferenţierii între specie şi varietate. Ea presupune ca o premisă *sine qua non* lupta pentru existenţă derivată din suprapopulaţie pentru a explica dispariţia formelor intermediare. Or, nu este deloc o regulă faptul că varietăţi intermediare ar trebui să dispară în timp ce cele extreme au supravieţuit ca fiind mai bine adaptate, dacă adoptăm criteriul plasticităţii organice ca bază a unei adaptări eficiente. În această ipoteză este evident că varietăţile intermediare ar fi trebuit să se menţină datorită unei plasticităţi ecologice superioare. În afară de aceasta, pentru a putea accepta schema divergenţei, ar trebui presupus de asemenea că : 1. lupta pentru existenţă este cea mai acerbă între formele cele mai asemănătoare şi mai apropiate genetic şi 2. variaţiile sînt numai graduale şi neînsemnate la origine, excluzîndu-se mutaţiile brusce, salturile în dezvoltarea filogeneticii. Toate aceste teze implicite pot fără îndoială să fie susţinute, dar nu fără o argumentaţie corespunzătoare. Dacă articolul ar fi intrat mai adînc în fondul problemelor care se discută azi în teoria evoluţionistă atunci şi punctul de vedere al autorului ar fi fost mai conturat, exprimat cu mai multă rigurozitate în argumentaţie, iar expunerea ar fi cîştigat în esenţă.

D-rul I. Piatniţki caută să analizeze în studiul său *Contradicţiile interne care determină vitalitatea organismelor*. Împărţind contradicţiile în contradicţii metabolice şi contradicţii referitoare la eterogenitatea biologică, autorul demonstrează pe baza unui material concret — incluzînd şi experienţe proprii, valabilitatea legii marxiste despre contradicţia internă ca izvor al mişcării, dezvoltării. Concepţia materialist-dialectică asupra vitalităţii organismelor, care îşi are originea în lucrările lui Darwin îşi găseşte încununarea în biologia miciurinistă care, fundamentată fiind pe materialismul dialectic, îşi propune ca sarcină nu numai cunoaşterea şi explicarea exhaustivă a contradicţiilor materiei vii, ci şi folosirea lor concretă. Stimularea vitalităţii prin accentuarea contradicţiilor metabolice, prin reglarea cantitativă a relaţiilor dintre anabolism şi catabolism constituie o modalitate concretă de a folosi cunoaşterea legilor generale ale dialecticii, şi modul lor concret de acţiune într-un domeniu dat, pentru a stăpîni şi dirija într-o direcţie dorită de noi unele procese naturale. Cercetînd mai departe contradicţiile determinate de eterogenitatea biologică a organismelor şi ridicînd în treacăt şi problema relaţiilor dintre vitalitate şi ritmurile biologice, autorul subliniază importanţa variaţiei brutale a condiţiilor de mediu pentru stimularea prin intermediul creării unei variabilităţi funcţionale accentuate, a vitalităţii. Atît procesul sexual la plante şi animale cît şi asimilarea directă

a unor condiții de mediu neobișnuite reprezintă căi pe baza cărora se poate intensifica dinamica tuturor proceselor vitale. Bineînțeles însă că numai progresul în cunoașterea mecanismelor fiziologice și biochimice concrete prin care acționează aceste contradicții pot permite progresul în declanșarea unei vitalități organice sporite. Contribuția autorului este remarcabilă avînd în vedere îmbinarea concretă și de înalt nivel între analiza filozofică și experimentul biologic și practic.

Studiul *Despre unele probleme ale cauzalității în medicină* al acad. St.-M. Milcu începe prin unele considerații filozofice asupra conceptului de cauzalitate pornind de la indicațiile lui Lenin despre faptul că problema cauzalității joacă un rol crucial în determinarea orientării materialiste sau idealiste a unui sistem filozofic oarecare. Autorul respinge concepția indeterministă în biologie, arătînd că în medicină cunoașterea cauzelor bolilor sau a fenomenelor fiziologice normale joacă o importanță cel puțin tot așa de mare ca și în toate celelalte științe. Arătînd că studiul cauzelor este nedespărțit de cunoașterea mecanismului lor de acțiune, mecanism pe care abia medicina modernă experimentală a început să-l cunoască, autorul subliniază necesitatea diferențierii a două concepte asupra cauzalității în medicină, etiologia clinică și etiologia experimentală. Etiologia clinică prezintă o complexitate extraordinară de cauze în studiul cărora nu pot fi excluse nici metodele matematice de cercetare. Deosebit de prețioasă este analiza în care se atribuie un conținut concret, analitic, alternanței cauză-efect în etiologia clinică, în special în cea a bolilor endocrine. Studiul evidențiază enorma importanță pentru practica medicală a înțelegerii filozofice juste a felului în care cauza trece în efect și invers, în cursul procesului patologic.

Studiul acad. A. Kreindler care încheie culegerea : *Substratul morfofuncțional al fenomenului de conștiință* se ocupă de contribuția neurologiei și neurofiziologiei în problema dificilă a descifrării mecanismului de funcționare a bazei materiale a conștiinței. Prezentarea punctului de vedere al materialismului dialectic în problema tratată deschide și în prezentul studiu desfășurarea problematicii speciale. Autorul tratează despre conștiință ca produs al creierului subliniind însă condiționarea hotărîtoare a factorului social care, prin intermediul celui de-al doilea sistem de semnalizare dă conștiinței umane particularitățile ei specifice în comparație cu elementele de conștiință pe care le întîlnim și la animale. Autorul prezintă critic diferitele puncte de vedere care s-au înfruntat în interpretarea raportului dintre conștiință și substratul ei material. Aci s-au înfruntat puncte de vedere materialist-vulgare (behavioriste), agnostice (care consideră conștiința ca o simplă „ipoteză venerabilă" dar în fond ineficientă), puncte de vedere de-a dreptul idealiste, bazate pe un dualism de tip semantic, sau pe un obscurantism fideist nemascat. Analiza amănunțită a premiselor filozofice ale fiecăreia din aceste interpretări constituie un merit al autorului, dar ea ar fi putut conduce și la unele concluzii metodologice pozitive care să orienteze mai concret cercetarea neurologică a procesului de conștiință de aci încolo. Bogăția datelor experimentale sintetizate de autor, interpretarea disocierilor patologice ale conștiinței pentru înțelegerea mecanismului ei de funcționare normală, iată două din contribuțiile originale incontestabile ale studiului. Poziția metodologică justă, care nu neagă existența aspectului psihologic-subiectiv al fenomenului conștiinței și deci rolul metodelor psihologice specifice în cercetarea conștiinței, ilustrează cu exactitate teza marxist-leninistă, asupra gîndirii ca cea mai înaltă formă de mișcare a materiei. Orientarea optimistă a studiului deschide o perspectivă luminoasă cercetării experimentale de viitor.

În ansamblul său, volumul II al *Problemelor filozofice ale științelor naturii* are meritul de a demonstra ca temă principală ideea apropierii spontane și reflectate a științelor naturii în dezvoltare de o înțelegere materialist-dialectică atît a fenomenelor lumii obiective cît și a procesului de cunoaștere. De la bun început tematica însă nu depășește problematica clasică a filozofiei în domeniul științelor naturii : astfel, problemele spațiului și timpului, determinismului

şi cauzalităţii, interpretării darwinismului şi rolului contradicţiilor. E drept că această din urmă problemă, legea fundamentală a dialecticii, unitatea şi lupta contrariilor, continuă să rămînă de o incontestabilă actualitate pentru toate ştiinţele, deşi modul ei de acţiune concret în diferite domenii nu a fost încă elucidat pînă la capăt. Într-un mod mai mult sau mai puţin explicit toţi autorii culegerii de faţă sînt nevoiţi să ia act de mecanismul ei de funcţionare diferenţiat şi specific fiecărui domeniu în parte, fie că tratează aspecte ale variabilităţii biologice, ale relaţiilor intra- şi interspecifice, fie că se ocupă de raportul reciproc între cauză şi efect în etiologia medicală, ori de dualitatea undă-corpuscul etc. Pretutindeni, analiza obiectivă a fenomenului scoate în evidenţă existenţa contradicţiei şi a acţiunii ei în forme specifice.

Dar pe măsura dezvoltării preocupărilor lor filozofice, savanţii care se ocupă de problemele teoretice ale ştiinţei lor, au neîndoielnic toate posibilităţile de a se orienta pe probleme mai particulare, şi spre probleme de mare sinteză discutate azi în lumea întreagă ca : noul tablou atomistic al lumii în urma descoperirii unor noi particule elementare şi a transformabilităţii lor reciproce, problemele mecanismului eredităţii în urma descoperirii acizilor nucleici şi a rolului lor în transmiterea ereditară, concluzii din datele noi ale virusologiei, rolul ipotezelor în detectarea naturii cancerului, problema simetriei şi a disimetriei în fizică şi biologie, particularităţile timpului în evoluţie etc.

Ca în toate ramurile filozofiei materialist-dialectice ambele orientări, aceea a analizei concrete sub specie filozofică bineînţeles, a unui sector limitat din realitate, trebuie să fie îmbinată cu cercetări de sinteză generalizatoare, cuprinzînd un număr maxim de sectoare ale realităţii ştiinţifice, privindu-le sub prisma structurii lor analoge, celei mai generale. Astfel, limitarea cercetării la problemele spaţiului şi timpului în fizică, de pildă, trebuie depăşită ca unilaterală.

Pe de altă parte, cea mai gravă lipsă a culegerii de faţă, combaterea cu totul insuficientă a pretenţiilor neopozitivismului de a constitui o filozofie ştiinţifică, va trebui remediată în cel mai scurt timp prin arătarea în studii de specialitate a rolului sterilizant şi falsificator al metodologiei neopozitiviste. Nicăieri mai mult ca în aceste probleme, punctul de vedere neopozitivist nu este mai dăunător. Acest curent a cunoscut la noi în ţară ramificaţii şi influenţe destul de puternice, şi prin intermediul legăturii lui cu ştiinţa modernă aduce şi azi prejudicii gîndirii filozofice. Ar fi o iluzie dacă ne-am legăna cu gîndul că orice atitudine pozitivistă, ostilă filozofiei, laturii teoretice a oricărei ştiinţe, a fost dezrădăcinată. Dimpotrivă, empirismul îngust în care se conturează multe din cercetările ştiinţifice lasă să se înţeleagă că imperativul filozofic nu a pătruns definitiv în conştiinţa tuturor cercetătorilor de la noi. De aceea, se cerea să se dezvăluie cu ascuţime manifestările concrete de empirism şi pozitivism spontan sau reflectat din domeniile respective. Neopozitivismul trebuie combătut în mod concret opunîndu-i-se interpretarea materialist-dialectică a aceloraşi date şi fapte ştiinţifice, ca incomparabil mai rodnică, şi cu o valoare de previziune neîntrecută.

Cititorii aşteaptă apariţia în continuare a unor culegeri de studii asupra problemelor filozofice ale ştiinţelor naturii care să ridice pe o treaptă şi mai înaltă atît critica metodologiei neopozitiviste, cît şi elaborarea pozitivă a unor probleme teoretice de mare însemnătate pentru progresul material şi cultural al omenirii.

Al. Boboc şi *Ion Manea*

Un studiu critic asupra estetismului burghez din Romînia*

Studiul lui N. Tertulian, consacrat analizei marxiste a bazelor ideologice şi estetice ale criticii lovinesciene, este o lucrare merituoasă, prima de acest fel pe frontul nostru ideologic.

* N. Tertulian, *Eugen Lovinescu sau contradicţiile estetismului*, E.S.P.L.A., 1959, 167 p.

Publicat întîi în *Viaţa romînească* (numerele 4—5/1958), studiul a fost retipărit în broşură anul acesta de E.S.P.L.A.

Alegîndu-şi ca subiect de cercetare estetica autonomistă a lui Eugen Lovinescu, într-un moment cînd pe frontul nostru ideologic şi literar se simţea tot mai mult nevoia de a respinge influenţa esteticii burgheze, N. Tertulian a dovedit o înţelegere justă a sarcinilor ce revin esteticii şi criticii noastre literare. Pentru combaterea şi respingerea cu succes a ideilor estetice burgheze este necesară o analiză concretă şi temeinică a înseşi bazelor teoretice pe care se sprijină.

N. Tertulian ne dezvăluie în analiza estetismului lovinescian anumite trăsături generale ale teoriei „autonomiei esteticului", viciile şi contradicţiile lăuntrice ale acestei teorii, în care se resfrîng poziţia de clasă şi contradicţiile social-istorice care au generat-o.

Urmărind a fixa printr-o cercetare critică felul în care „conceptele estetice lovinesciene ascultă de o logică sociologică precisă" N. Tertulian tratează în prima parte a studiului său concepţia sociologică a lui Lovinescu din *Istoria civilizaţiei romîne moderne*, trecînd apoi la disecarea concepţiei estetice lovinesciene din opera de istorie şi critică literară. Procedeul folosit de autor în caracterizarea concepţiei sociologice a lui Lovinescu i-a permis să pună pregnant în lumină poziţia de clasă, liberal-burgheză, a criticului romîn dintre cele două războaie, să dezvăluie „limitele de fier" în care se mişcau conceptele sale sociologice.

Fără a face vreo introducere sau caracterizare a condiţiilor istorice şi a epocii, N. Tertulian intră direct în miezul concepţiei sociologice a lui Lovinescu, reliefîndu-i poziţia şi limitele de clasă prin stabilirea pe bază de citate elocvente, atît a atitudinii lui Lovinescu faţă de curentele filozofice şi sociologice reacţionare (Toennies, Spengler, Motru, Blaga ş.a.), cît şi a atitudinii lui îngust burgheze, liberale, faţă de ideologia proletariatului. Cu acest prilej, autorul studiului supune criticii poziţiile retrograde şi reacţionare ale teoriilor sociologice tradiţionaliste ostile „civilizaţiei", adepte ale „culturii organice" primare, arhaice etc. N. Tertulian găseşte că este un merit deosebit al lui Lovinescu de a fi reabilitat conceptul de „civilizaţie", defăimat de sociologia reacţionară, tradiţionalistă şi conservatoare. Lovinescu elogiază revoluţia burgheză, civilizaţia, viaţa modernă urbană, superior diferenţiată de stările sociale arhaice, naturale, primare. De pe această poziţie şi-a scris Lovinescu *Istoria civilizaţiei romîne moderne*, în care îşi expune concepţia sociologică liberalist-burgheză.

N. Tertulian relevă însă şi subliniază permanent în cuprinsul analizelor sale caracterul burghez al sociologiei lui Lovinescu, interpretările false, idealiste ale factorilor motrici ai istoriei. „Ideologia lui Lovinescu — conchide autorul — ne apare ca un amestec curios şi caracteristic: fuzionează în ea idealismul istoric al iluminiştilor francezi ai secolului al XVIII-lea, credinţa nelimitată în fecunditatea ideilor revoluţionare, în forţa regeneratoare a raţiunii... un frenetic idealism şi voluntarism istoric — cu o tendinţă tipic liberal-burgheză (cu accente conservatoare) de a ignora autenticele forţe sociale care determină mersul istoriei, de a privi ca un derivat insignifiant rolul maselor plebeene şi ţărăneşti..." (p. 33—34). Am citat înadins această lungă apreciere a ideologiei lui Lovinescu pe care o face N. Tertulian, întrucît ni se pare susceptibilă de unele observaţii. Anume, credem că autorul a procedat oarecum nejust insistînd prea mult asupra *opoziţiei* lui Lovinescu faţă de curentele burgheze reacţionare şi tradiţionaliste în sociologie, subliniind permanent că Lovinescu s-ar afla „la polul opus", „la antipodul" acelor curente burgheze (vezi p. 1, 12, 22, 24, 76 etc.). Se pare că autorul uită faptul că *Istoria civilizaţiei romîne moderne* a fost scrisă între cele două războaie mondiale, după Revoluţia din Octombrie şi în perioada de luptă ilegală a Partidului Comunist din Romînia. Mai putem, în acest caz, vorbi de „merite remarcabile", de „antipod", de „credinţă nelimitată în fecunditatea ideilor revoluţionare" la Lovinescu? Adevăratul „antipod" al ideologiei burgheze reacţionare şi chiar al sociologiei lui Lovinescu era în această perioadă acţiunea şi ideo-

logia marxistă a proletariatului romîn. Opoziția politică și ideologică dintre liberalismul burghez și „tradiționalismul" conservator sau naționalist nu i-a putut ascunde nici lui Lovinescu, *adevărata opoziție* principală a epocii. Încheindu-și volumul al II-lea al *Istoriei civilizației romîne moderne*, Lovinescu observă cu luciditate teoretică faptul că lupta dintre liberali și conservatori „se poate considera ca încheiată, cel puțin în forma ei clasică : lupta viitoare se va da între liberalism și socialism"[1]. Iată dar care sînt, după Lovinescu însuși, adevărații „poli", „antipozi" ideologici ai epocii. Și Lovinescu s-a situat în mod conștient nu la „antipodul" sociologiei reacționare, ci la antipodul ideologiei socialismului. Prin întreaga lucrare, *Istoria civilizației romîne moderne* străbate ca un fir roșu polemica lui Lovinescu cu „materialismul istoric" (și e de mirare că N. Tertulian *n-a subliniat* acest fapt foarte semnificativ). Elogiul lovinescian al revoluției de la 1848 este un elogiu adus liberalismului burghez, o justificare teoretică a trecutului unui partid „istoric", foarte necesară în momentul în care apare *Istoria civilizației romîne moderne*. Oricît de nuanțat am trata concepția lui Lovinescu, aprecierea justă a lui N. Tertulian că „Lovinescu era animat față de perspectiva revoluției proletare de spaima cea mai adîncă" (p. 62), nu mai îngăduie în același timp și atribuirea unei „credințe nelimitate în fecunditatea ideilor revoluționare", „un frenetic idealism și voluntarism istoric" (p. 33). Între cele două războaie, acest revoluționarism se afla de fapt în altă parte decît în ideologia unui pașnic burghez cum era Lovinescu. Credem că N. Tertulian ar fi evitat formularea unor „merite" ale sociologiei lui Lovinescu, dacă ar fi avut permanent în vedere avertizarea dreaptă pe care o face la p. 96 : „Liberalismul burghez poate încerca să se delimiteze în anumite momente istorice de poziția extremistă a « dreptei », dar adversarul său fundamental rămîne acțiunea revoluționară a proletariatului, împotriva amenințării căreia însuși lovinescianismul se dovedește gata să cocheteze, nu mai puțin decît cu înseși forțele extremiste ale « dreptei »". Faptul că N. Tertulian n-a aplicat cu consecvență acest criteriu în aprecierea poziției lui Lovinescu față de tradiționalism, l-a dus la formulările necritice, eronate, relevate mai sus.

În capitolele consacrate ideologiei estetice a lui Lovinescu (III : *Concepte sociologice-concepte estetice ;* IV : *„Ce este viu și ce este mort" în teoria lovinesciană a „autonomiei" esteticului ;* V : *Critica impresionismului și a relativismului estetic*), N. Tertulian a reușit să demonstreze în mod convingător, așa cum și-a propus, „unitatea perpetuă a poziției ideologice și a poziției estetice lovinesciene", „modul în care anti-tradiționalismul și anti-semănătorismul, cultul « psihologiei » în proză și al « modernismului » în poezie, « autonomia esteticului » și « mutația valorilor estetice » — descind în mod logic din particulara poziție de clasă a criticului" (p. 166).

Supunînd analizei ideile estetice și procedeele criticii literare lovinesciene, N. Tertulian pune izbutit în lumină contradicțiile lor lăuntrice, relativismul idealist și metafizic al teoriei „autonomiei esteticului", subiectivismul șubred și superficial din critica lovinesciană, caracterul de suprastructură ideologică burgheză a întregii estetici lovinesciene. Pretenția criticului burghez de a-și decreta adevăr științific teza despre „autonomia" sensibilității estetice venea în contradicție flagrantă cu afirmația lui că există „tot atîtea estetice cîți indivizi sînt" — teze greșite amîndouă, metafizice și idealiste. Respingerea oricăror tendințe etice și sociale la scriitorii progresiști, se lega strîns la Lovinescu de promovarea unei sensibilități estetice în acord cu gustul artistic al păturilor sociale „diferențiate", „cerebrale", „moderne" etc. Continuator și apărător al estetismului teoretic maiorescian, Lovinescu îl modifică și-l adaptează la noile condiții istorice ale burgheziei liberale, transformîndu-l într-o armă teoretică a „modernismului", „impresionismului" și decadentismului „rafinat".

În studiul său, N. Tertulian face ample referiri la poziția altor esteticieni și critici literari, confruntîndu-le ideile cu cele lovinesciene. În acest sens, ni se pare interesantă comparația pe

[1] Vezi, *Istoria civilizației romîne moderne*, vol. II, p. 227.

care o face între Benedetto Croce și Lovinescu. Repulsia lui Croce față de modernismul decadent l-a dus spre afirmarea unei compatibilități a esteticului cu alte valori spirituale, deși era și el „autonomist", pe cînd Lovinescu, promotor al „modernismului", afirma esteticul „pur", „în afară de orice amestec". E justă aici observația lui Tertulian că la Lovinescu „autonomia esteticului" descinde „din idealul său estetic unilateral, din atașamentul său partizan față de modernism și simbolism" (p. 122), reflexe ale poziției sale de clasă, ale „aversiunii față de o artă care s-ar fi putut hrăni din preocuparea « etică », din « simpatia pentru popor », din « simpatia pentru țărănime »" (p. 123).

Precizînd sensul ideologic și social al „autonomiei esteticului" la Lovinescu, N. Tertulian remarcă în treacăt faptul interesant că înlăuntrul familiei partizanilor „autonomiei esteticului", există diferențieri „în funcție de fizionomia ideologică deosebită a gînditorilor" (p. 125). Ideea ni se pare demnă de a fi subliniată și o reținem pentru a face o observație în legătură cu o părere a autorului exprimată în altă parte a studiului. Anume, la paginile 93 și 95, autorul afirmă că în secolul nostru a existat o anumită simetrie, „o legătură strînsă între tezele despre «autonomia artei» și concepția politică a liberalismului burghez". Nu intenționăm cîtuși de puțin să negăm această legătură pe care o subliniază autorul, însă credem că explicarea ei este insuficientă. Tezele despre „autonomia artei" și „esteticului" pot conveni și altor poziții politice burgheze decît celor strict liberale. Ele se leagă de idealismul concepțiilor filozofice ale gînditorilor și de aceea pot fi argumentate în diverse chipuri. Înaintașul lui Lovinescu, Titu Maiorescu, era conservator în politică și totuși adept al „autonomiei" artei, prin diferențierea metafizică și idealistă între Bine, Frumos, și Adevăr. Lucian Blaga, contemporan cu Lovinescu și situat în sociologie „la polul opus" lui Lovinescu, susținea și el „autonomia absolută" a artei, prin afirmarea unei „prăpăstii ontologice" între „orizonturile" omului și prin disocierea între „estetic" și „valorile stilistice". Astăzi revizioniștii de toate nuanțele în estetică susțin și ei „neutralitatea", „independența" valorii artistice față de ideologie și de poziția socială a creatorului de artă (S-ar putea de asemenea arăta că poziția politică liberală poate susține în estetică teorii opuse „autonomiei" — însă tot burgheze). Iată așa dar, că „autonomismul" suportă diferențieri de poziții mult mai largi, întocmai ca și politica și ideologia burgheză. E cert însă că la Lovinescu liberalismul și „modernismul" urban au susținut așa cum arată Tertulian, atît autonomismul său cît și judecățile de valoare în critica literară.

Autorul studiului evidențiază contradicțiile poziției teoretice și critice lovinesciene. Pe de o parte, Lovinescu afirmă „autonomia", „independența" față de etnic, social, moral, ideologic, politic, a categoriei esteticului, a sensibilității estetice, a atitudinii estetice ; pe de altă parte, el însuși susține aceste teze bazat pe o anumită poziție ideologică și socială, de clasă, iar în critica literară a emis judecăți de valoare dictate de un evident substrat sociologic sau politic. Lovinescu însuși, în *Memorii* (vol. II, p. 269), relatează faptul că formația sa spirituală „a trecut mai întîi prin domeniul socialului înainte de a se afirma în cel al esteticului". Aversiunea lui față de „semănătorism" și simpatia nemărginită pentru „modernism" creșteau dintr-o poziție precisă de clasă, liberal-burgheză. Credem că studiul și explicațiile lui N. Tertulian ar fi cîștigat prin relevarea condițiilor social-istorice care au dus, la începutul secolului nostru în Romînia, la apariția așa numitului fenomen „modernist" în domeniul literaturii. S-ar fi putut vedea că nu dintr-o simplă tendință de „sincronizare" cu occidentul s-a ivit „modernismul" la noi, ci în urma unor acute manifestări ale contradicțiilor sociale ale epocii. Răscoalele țărănești din 1907 înspăimîntaseră „urbanismul" burghez al lui Lovinescu și al altor critici literari, determinîndu-i să-și formuleze o anumită poziție în ideologie și cultură. Sensibilitatea estetică „diferențiată" a trecut mai întîi la „moderniști" prin domeniul socialului, înainte de a apărea teoretic sub forma „autonomiei" și „mutației" valorilor estetice.

Considerăm de asemenea că studiul lui N. Tertulian ar fi luminat mai puternic contradicțiile estetismului lovinescian dacă i-ar fi opus, în cadrul analizei întreprinse, soluțiile teoretice ale esteticii marxiste, modul dialectic și materialist în care rezolvă estetica marxistă problemele complexe ale fenomenului artistic și literar.

Independent însă de insuficiențele de metodă sau conținut pe care le-am relevat și care afectează calitatea lucrării, credem că studiul lui N. Tertulian constituie o realizare pozitivă pe frontul nostru estetic și critic.

M. Ciurdariu

Pe marginea lucrării *Contemporanul și vremea lui* *

În configurația ideologică a Rominiei burghezo-moșierești, din cea de-a doua jumătate a secolului trecut, un loc deosebit revine revistei *Contemporanul* (1881—1891), tribună de afirmare și luptă a unei linii de gîndire materialistă, științifică, opusă misticismului și obscurantismului apărate de clasele dominante ale societății vremii.

Tendința de explicare științifică, materialistă a noilor descoperiri din științele naturii, a fenomenului social și cultural situate pe prim plan în frămîntările acelor ani, promovarea unei literaturi realiste legate de aspirațiile poporului și întemeierea criticii literare științifice materialist-istorice — reprezintă aspectele fundamentale și caracteristice ale activității *Contemporanului*. Desfășurată pe planuri multiple, ea a străbătut adînc în conștiința vremii, influențînd puternic întreaga dezvoltare culturală a țării noastre.

Studierea întregii activități a revistei *Contemporanul* presupune o îndelungată muncă de cercetare, o cunoaștere precisă, științifică a epocii, abordarea unor probleme variate. Ea necesită efortul comun al cercetătorilor din domeniul istoriei mișcării muncitorești, filozofiei, criticii literare, literaturii etc.

Diferitele studii și articole publicate pînă acum au contribuit într-o anumită măsură la schițarea jaloanelor de bază, necesare în analiza ulterioară, de ansamblu a fenomenului ideologic reprezentat de revista *Contemporanul*.

Volumul recent apărut, *Contemporanul și vremea lui*, semnat de Savin Bratu și Zoe Dumitrescu, se prezintă cititorilor ca o încercare de analiză multilaterală a rolului îndeplinit de revistă, principala pondere, însă, fiind acordată — fapt pe deplin justificat de profilul specializat al autorilor — importanței literare a *Contemporanului*.

Lectura volumului relevă o bogată documentare și o analiză competentă a orientări și dezvoltării criticii literare pe terenul fertil al gîndirii materialiste. Este evidențiată, în profunzime, disputa teoretică în problemele fundamentale ale esteticii dintre Gherea și Maiorescu, reprezentanți ai celor două poziții antagoniste : materialistă și idealistă, cu sublinierea funcției sociale de clasă a convingerilor lor. *Direcției maioresciene*, expresie a reacțiunii ideologice împotriva spiritului pașoptist, îi este opusă orientarea înaintată a *Direcții Contemporanului* legată de răspîndirea și afirmarea ideologiei marxiste în critica și teoria literară. Capitolele 6, 7 și 8 ale cărții, consacrate acestei analize, constituie — după părerea noastră — partea realizată a lucrării. În această privință își vor spune cuvîntul, desigur, în primul rînd, cercetătorii din domeniul istoriografiei literare.

---

* Savin Bratu, Zoe Dumitrescu, *Contemporanul și vremea lui*, E.S.P.L.A., 1959.

Considerat în ansamblu, volumul ridică, însă, justificate semne de întrebare, autorii după părerea noastră, nereuşind să rezolve în modul cel mai adecvat problema structurii unei asemenea lucrări. Lectura prefeţei redactată de Savin Bratu este edificatoare.

Afirmînd că principala greutate a lucrării a fost acordată importanţei literare a *Contemporanului* („...scopul nostru fiind în special realizarea unei contribuţii de istoriografie literară" p. 7), autorul, pe linia unei certe probităţi ştiinţifice, nu omite precizarea că acest aspect al *Contemporanului* nu constituie latura fundamentală a activităţii revistei („*Contemporanul* n-a fost în primul rînd o revistă de literatură", p. 5). Aceeaşi prefaţă prezentînd lucrarea, afirmă: „...am făcut primul loc *Contemporanului* ca organ al materialismului militant, socotind acesta aspectul fundamental, determinant pentru definirea întregii acţiuni a revistei pînă la treapta ei marxistă" (p. 6).

Deci, pentru a nu se crea o imagine de ansamblu falsă asupra *Contemporanului* (datorită analizei cu precădere a faţetei sale literare) cititorul este avizat asupra raportului existent între principalele direcţii de dezvoltare a revistei.

Aici se ridică însă o problemă, din al cărei impas — după părerea noastră — autorii n-au reuşit să iasă. Apariţia revistei *Contemporanul*, poziţia sa ideologică, întreaga sa dezvoltare sînt organic legate de activitatea primelor cercuri socialiste (revoluţionare secrete) din ţara noastră. Analiza, indiferent cărui aspect al revistei, trebuia încadrată în climatul ideologic al vremii, definită în raport cu forţele sociale aflate în luptă.

Acest tur de orizont se putea transforma într-o *cercetare exhaustivă* a *Contemporanului* şi a „vremii sale" — sarcină mult prea dificilă pentru cercetători *specializaţi* într-un anumit domeniu de activitate (în cazul nostru în probleme de critică şi istoriografie literară); dar, se putea menţine — şi acest lucru ar fi constituit, după părerea noastră, rezolvarea cea mai indicată a problemei — în limitele *schiţării* „vremii", a caracterizării *succinte*, dar *precise*, a legăturii dintre evoluţia cercurilor socialiste şi implicit a *Contemporanului* spre socialismul ştiinţific şi orientarea revistei spre o *anumită* literatură şi critică literară.

Autorii au năzuit, însă, să realizeze mai mult: „Lucrarea de faţă — afirmă autorul prefeţei — urmăreşte situarea *Contemporanului* în epocă şi în perspectiva istorică, atît pentru evoluţia la noi a socialismului ştiinţific, cît şi pentru dezvoltarea literaturii noastre" (p. 5).

Astfel studierii materialismului militant apărat şi răspîndit de revista *Contemporanul* îi sînt consacrate primele *cinci* capitole semnate de Savin Bratu (şi aceasta din totalul de *nouă* capitole, într-o lucrare consacrată nu cum se afirmă în titlu *Contemporanului* şi *vremii sale*, ci — vezi prefaţa — în primul rînd, aspectului literar al revistei!). Din celelalte capitole, două (cap. 6 şi 7) — aparţinînd aceluiaşi autor — sînt axate pe analiza direcţiei *Contemporanului* în problemele criticii literare, iar capitolul 8 — semnat de conf. univ. Zoe Dumitrescu, cercetează aspectul beletristic al revistei. Volumul se încheie cu capitolul despre *Tradiţiile Contemporanului* (cap. 9) scris de Savin Bratu.

Să precizăm. Obiecţia noastră are în vedere nu numărul acestor capitole, ci discrepanţa flagrantă dintre felul cum sînt realizate cele două părţi ale lucrării.

Ponderea acordată — în ce priveşte numărul de capitole şi ierarhizarea lor — aspectului ideologic al revistei, nu se resfrînge şi asupra conţinutului acestor capitole. Primele cinci capitole, care, în intenţia autorilor, erau menite să discute „mai larg rolul revistei în pregătirea terenului pentru pătrunderea marxismului în Romînia" (p. 6), sînt prezentate la un nivel mult inferior faţă de restul lucrării.

Ele se caracterizează, în general, printr-o tratare *superficială* a problemelor fundamentale legate de activitatea *Contemporanului*. În această parte a lucrării sînt cuprinse teze şi aprecieri greşite, abateri de la adevărul istoric; autorul plăteşte tribut unei documentări plină de lacune

în problemele dezvoltării mişcării socialiste în ţara noastră, a presei socialiste, în aprecierea rolului îndeplinit de unii membri ai cercurilor socialiste, ca şi în analiza poziţiei materialist-militante a *Contemporanului* ş. a.

Precizînd condiţiile social-istorice din deceniile 8 şi 9 ale secolului trecut, Savin Bratu abordează problema primelor încercări de organizare a proletariatului din ţara noastră şi a constituirii primelor cercuri socialiste.

Raportul dintre dezvoltarea mişcării muncitoreşti şi dezvoltarea mişcării socialiste în ţara noastră, esenţial pentru înţelegerea ştiinţifică, marxist-leninistă a începuturilor luptei proletariatului din Romînia şi a conţinutului ideologic al socialismului afirmat în această perioadă, este tratat într-un mod superficial. Într-un stil expeditiv se arată că: „... problema muncitorească începea să se afirme la ordinea zilei în Romînia burghezo-moşierească" şi deci „primele încercări de organizare conştientă a proletariatului romîn nu puteau întîrzia"; iar fraza imediat următoare vesteşte „naşterea" primelor cercuri socialiste din Romînia, ca „răspunzînd necesităţii istorice" (p. 12), cu menţiunea, pe pagina următoare, că aceste cercuri nu erau „proletare" ci democrat-revoluţionare, deoarece „mişcarea proletară încă nu se dezvoltase". O asemenea prezentare a problemei poate crea lesne confuzii.

Se ştie că în Romînia, ca şi în alte ţări, mişcarea socialistă şi-a început dezvoltarea izolată de mişcarea muncitorească. Acest lucru nu trebuie înţeles în sensul unui paralelism metafizic. Condiţiile crunte de exploatare, începutul luptei spontane a proletariatului, primele organizaţii proprii ale lucrătorilor (în 1872 ia fiinţă la Bucureşti „Asociaţia generală a lucrătorilor din Romînia") nu puteau să nu influenţeze asupra apariţiei şi răspîndirii mişcării socialiste în ţara noastră. Mişcarea socialistă nu se identifică însă, la începuturile ei, cu mişcarea muncitorimii. În lucrarea sa *O orientare retrogradă în social-democraţia rusă* Lenin subliniază că „trebuie să lămurim problema generală a poziţiei *socialismului* faţă de *mişcarea muncitorească* În toate ţările europene socialismul şi mişcarea muncitorească au existat la început separat. Muncitorii duceau lupta împotriva capitaliştilor, organizau greve şi uniuni, iar socialiştii rămîneau la o parte de mişcarea muncitorească şi creau teorii prin care criticau actuala orînduire capitalistă, burgheză a societăţii şi cereau înlocuirea acestei orînduiri cu altă orînduire, superioară, orînduirea socialistă. Separarea mişcării muncitoreşti de socialism a provocat slăbiciunea şi lipsa de dezvoltare atît a uneia cît şi a celuilalt..."[1]. Neglijarea acestui aspect al problemei dăunează imaginii de ansamblu asupra perioadei de început a mişcării socialiste în ţara noastră.

În continuarea analizei activităţii cercurilor socialiste, acelaşi autor identifică, în mod nejust, cercurile socialiste cu „grupuri de tineri studioşi" (p. 12). În repetate rînduri cititorul întîlneşte expresia „cercul studenţilor socialişti" (vezi p. 13, 15 ş. a.), iar cînd se relevă dificultăţile de ordin financiar întîmpinate în editarea unei prese socialiste, concluzia este că „studenţii nu aveau fonduri" (?). Rezultă o minimalizare forţată a cercurilor socialiste reduse la starea de organizaţii minore dezvoltate în cadrul universităţilor! Într-adevăr, numeroşi membri ai acestor cercuri erau studenţi ai universităţilor din Iaşi şi Bucureşti. Alături de ei, însă, participau activ şi profesori, medici, ingineri şi chiar liceeni, iar în fruntea cercurilor erau revoluţionari călîţi în lupta împotriva absolutismului ţarist, refugiaţii politici din Rusia, a căror contribuţie majoră la organizarea mişcării socialiste în ţara noastră a fost decisivă. Aportul lui N. P. Zubcu-Codreanu, Dr. Russel, D. Gherea ş.a. nu se reduce la „însufleţirea" cercului tinerilor socialişti ieşeni — cum se afirmă vag în lucrare (p. 13). Mişcarea socialistă din Romînia le datorează mult mai mult. Dacă la început activitatea lor era orien-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 4, E.P.L.P., p. 236.

tată, îndeosebi, spre asigurarea trecerii peste apa Prutului, în Rusia, a materialului propagandistic revoluționar tipărit de cercurile din occidentul Europei — acțiune la care erau antrenate și numeroase elemente revoluționare din țara noastră — treptat atenția lor s-a îndreptat spre studierea realităților sociale din Romînia burghezo-moșierească. Sub influența lor directă se organizează primele cercuri socialiste din țara noastră.

Autorul capitolului prezintă citate semnificative din corespondența revoluționarilor democrați, ex. N. P. Zubcu-Codreanu, asupra stării de spirit, descurajante pentru militanții socialiști, ce domnea printre numeroși intelectuali din țara noastră, slujitori ai intereselor claselor dominante : „Majoritatea intelectualilor de aici sînt educați în spiritul teoriilor liberalismului francez. În radicalismul lor ei nu vor să se ridice nicidecum mai presus de Quinet, Laboulet ..." (vezi *Docum. istoria Romîniei, Răz. pt. indep.*, vol. I, p. I., p. 609). În mod nefondat însă, tov. Savin Bratu extinde această caracterizare, asupra întregii „opinii publice românești" (p. 14), cu rezerva neargumentată că „desigur, Zubcu-Codreanu nu cunoștea perfect intelectualitatea românească și exagera în generalizările sale dezolate" (p. 15). Această apărare în bloc a intelectualității din Romînia burghezo-moșierească, din rîndurile căreia făceau parte nu numai dr. Stîncă și Raicu-Rion, ci și ideologi ai reacțiunii ca Maiorescu și alții, nu exprimă realitatea socială a vremii.

Din lucrare lipsește, pe de altă parte, sublinierea încrederii profunde, bazată pe analiza situației existente la noi, în destinele socialismului în Romînia, și care a însoțit de la bun început pașii revoluționarilor grupați în primele cercuri socialiste. Într-un fragment de scrisoare, același N. P. Zubcu-Codreanu exprimă în mod manifest această idee : „Dar totuși cu cît mai mult trăiesc în Romînia, cu atît mai mult mă conving că poporul muncitor romîn nu poate constitui în nici un caz o bază *mai nesigură* pentru propovăduirea revoluției sociale decît alte popoare europene, în rîndurile cărora a început acum această propovăduire. În rîndurile poporului romîn nu se manifestă nici un fel de dragoste față de țar, prinț sau față de cineva asemănător, ceea ce ar putea frîna succesul propagandei. În rîndurile poporului nostru s-a format zicătoarea : schimbarea domnilor, prinților — bucuria nebunilor. Față de nobili, boierii romîni, poporul are o atitudine dușmănoasă, ceea ce dovedesc între altele, cîntecele populare românești. Țăranii romîni, mai ales cei care trăiesc în munții Valahiei, așteaptă, ca și rușii, care trăiesc pe malurile Volgăi, să apară din nou un oarecare romîn-revoluționar — Vladimirescu, care să-i organizeze și să-i conducă împotriva boierilor și ciocoilor"[1].

Continuînd analiza activității cercurilor socialiste din țara noastră, lucrarea recenzată pune în lumină strădaniile și greutățile întîmpinate de membrii acestora, în acțiunea de întemeiere a unei prese socialiste. Rînd pe rînd sînt prezentate cititorilor ziare și reviste ca *Socialistul* devenit *Cuvîntul*, *Besarabia*, *Inainte*, *Romînia Viitoare* pentru a ajunge în pragul apariției *Contemporanului*.

Numeroasele documente folosite în expunere dovedesc un efort susținut pentru descifrarea istoriei, adesea neclare, a dezvoltării activității editoriale în cadrul cercurilor socialiste. Tabloul de ansamblu al cercurilor revoluționare secrete, rolul îndeplinit de presa socialistă nu apar însă suficient de limpede, tratarea acestor probleme fiind lipsită de o analiză precisă, științifică a ideologiei acestor cercuri. Întîlnim rare referiri la poziția ideologică a membrilor cercurilor socialiste. Aprecieri ca acestea : „Cercul socialist nu era, evident, proletar, ci democrat-revoluționar ... Socialismul cercului rămînea, principial utopic" (p. 13) sau „înșiși refugiații ruși erau dominați, în primii ani ai activității lor în Romînia, de concepțiile narodnicismului" (p. 14) deși juste, sînt cu totul insuficiente pentru elucidarea chestiunii.

---

[1] *Documente privind istoria Romîniei*, vol. I, p. I, docum. nr. 555.

Analiza și înțelegerea științifică a *poziției ideologice* a primelor cercuri socialiste din țara noastră reprezintă *problema cheie*, fără rezolvarea prealabilă a căreia nu este posibilă abordarea și aprofundarea nici uneia din direcțiile prezente în activitatea cercurilor socialiste.

În ideologia acestor cercuri se conturau atît influențele democratismului revoluționar, și ale narodnicismului revoluționar dezvoltat în Rusia între anii 1870—1880, precum și influența unor teorii anarhiste. În activitatea lor se resimțea influența puternică a socialismului de coloratură mic-burgheză (bakunismul, proudhonismul, lavrovismul). Dr. Russel, care între anii 1875—1881 organizează și îndrumă cercurile socialiste din țara noastră (îndeosebi, cercul de la Iași) era adept al teoriilor lui Bakunin și Lavrov. Iar Gherea milita și el, inițial, de pe poziții narodniciste. De asemenea, datorită legăturilor strînse dintre revoluționarii de la noi și cercurile revoluționare ruse din occidentul Europei, numeroase broșuri socialiste, de orientări variate, ajung la îndemîna socialiștilor de la noi. În raportul prezentat de delegații socialiști de la noi la Congresul Internațional muncitor socialist din Bruxelles (1891) se arată că „... socialismul romîn la începutul său... era o amestecătură de marxism, de bakunism revoluționar, de teorii anarhiste și de sectarism metafizico-moral" [1].

Evoluția cercurilor socialiste din țara noastră a urmat o cale sinuoasă, de trecere de pe pozițiile unui socialism eclectic, predominat de influențe anarhiste și narodniciste, spre însușirea socialismului științific al lui Marx și Engels. Încă din 1875—1876 membrii cercurilor revoluționare vin în contact cu ideile marxiste. Într-o scrisoare către G. Bakalov, dr. Russel relatează că prin anii 1875—1876 „noi (e vorba de Hr. Botev, Zubcu-Codreanu, Russel — nota ns. — *Oct. Ch.*) atunci îl studiam pe Marx pagină cu pagină, ca pe un fruct străin și straniu" [2]. Începutul pătrunderii unor lucrări și idei marxiste în mișcarea socialistă din țara noastră nu trebuie identificat cu începutul trecerii cercurilor revoluționare pe poziții marxiste. Contactul cu scrierile lui Marx era superficial, iar socialiștii din țara noastră erau încă departe de înțelegerea esenței învățăturii marxiste. Abia prin anii 1879—1881 unele lucrări marxiste și îndeosebi *Capitalul* lui Karl Marx, încep să fie folosite ca material propagandistic pentru mase mai largi de cititori, și numai după 1881 preocupările socialiștilor din Romînia pentru însușirea socialismului științific și trecerea pe poziții marxiste se vor face tot mai simțite. Întreg acest proces se reflectă în ținuta ideologică a presei socialiste a vremii. Tov. Savin Bratu a acordat însă prea puțină atenție acestor probleme, consecința directă fiind lipsa de claritate și insuficienta înțelegere a sarcinilor pe care și le-a asumat presa socialistă de la noi.

De asemenea, autorul dovedește o insuficientă exigență științifică și în legătură cu interpretarea unilaterală și neaprofundată a unor documente din perioada respectivă. Astfel, din anii imediat următori suspendării ziarului *Besarabia* datează o scrisoare a lui Gherea către dr. Russel, în care acesta își expune punctele de vedere cu privire la perspectivele unei prese socialiste în Romînia. În această scrisoare din martie 1880 Gherea, întors recent din pribegia la care l-a silit ohrana țaristă, declară următoarele : „Atît cît am putut înțelege din spusele lui Arbore, lucrurile la noi nu prea progresează. Deci înțeleg în totul nerăbdarea dumitale de a edita cît mai repede o revistă. Părerea mea a fost întotdeauna aceasta că revista trebuie să înceapă abia atunci cînd există un partid cît de cît organizat" [3]. Tov. Savin Bratu dă acestui document o interpretare superficială, evidențiind aspectul lui secundar. Această atitudine a lui Gherea — după părerea sa — se explică prin greutățile pe care le avea de înfruntat, în acel timp, orice încercare editorială a cercurilor socialiste, în condițiile terorii burghezo-moșierești. Gherea vedea necesitatea unui partid organizat — afirmă autorul — ca o condiție a luptei cu succes împotriva opresiunii autorităților statului burghez („Dobrogeanu-

[1] M. Roller, *Documente din Mișcarea muncitorească* (1872—1916), p. 169.
[2] După *Letopis marksisma*, 1927, vol. II, p. 13.
[3] *Documente privind istoria Romîniei...*, docum. nr. 454.

Gherea trase concluzia că încă nu există posibilitatea unei prese socialiste, aceasta trebuind să se bazeze pe forţa, anterior creată, a unui partid", p. 24—25). Or, condiţiile luptei rămînînd, în general, aceleaşi şi în anul următor, 1881, cînd apare *Contemporanul*, autorul, nevoit să explice schimbarea atitudinii lui Gherea şi profilul noii reviste, pune totul pe seama hotărîrii socialiştilor de la noi de a înşela autorităţile prin editarea unei reviste aparent nesocialiste. („Trebuia de data aceasta înşelată categoric stăpînirea, ca revista să poată vieţui... Revista proiectată va fi deci nu un organ teoretic şi de luptă socialistă, ci unul de popularizare a marxismului în gîndire şi ştiinţă, evitîndu-se chiar terminologia socialistă" p. 35).

După părerea noastră lucrurile se explică altfel: poziţia iniţială a lui Gherea în problemele dezvoltării presei socialiste din ţara noastră, ca şi hotărîrea lui ulterioară, de a da un sprijin neprecupeţit muncii de editare a *Contemporanului*, nu pot fi reduse la simple considerente de ordin tactic, la subterfugii faţă de autorităţile burghezo-moşiereşti. Aici sînt reflectate — şi acest lucru trebuie subliniat în primul rînd — atît laturile pozitive cît şi limitele proprii concepţiei lui Gherea în problemele dezvoltării mişcării socialiste în Romînia. Neîncrederea sa în perspectivele socialismului în ţara noastră, lipsa de orizont revoluţionar, neînţelegerea faptului că presei socialiste îi revine nu numai un important rol propagandistic, ci şi un rol organizatoric — se manifestă încă din această perioadă.

Curînd după revenirea în ţară, C. Dobrogeanu-Gherea îşi concentrează întreaga activitate spre pregătirea apariţiei unei noi reviste socialiste în genul *Sovremennik*-ului din Rusia, menită să ridice pe o nouă treaptă activitatea publicistică a socialiştilor de la noi. Ce anume a determinat această schimbare în atitudinea lui Gherea? Tov. Savin Bratu, autorul capitolului *În genul Sovremennik* explică totul, după cum am văzut, prin încercarea de înşelare a vigilenţei aparatului de stat burghezo-moşieresc. O explicaţie insuficientă. Şi pentru că cel care depune cele mai evidente strădanii pentru a asigura apariţia noii reviste este Gherea, tovarăşul Savin Bratu încearcă să demonstreze că tot Gherea este şi *iniţiatorul* noii direcţii în orientarea presei socialiste. Pentru a-şi argumenta poziţia, Savin Bratu recurge la citarea unei scrisori adresată de Gherea unui prieten. Citînd însă din această scrisoare, fără a verifica documentul în original, autorul reproduce, de fapt, o *formă modificată* a acestui document, preluată necritic. Or, subliniera aportului deosebit al lui Gherea în pregătirea noii reviste care va fi *Contemporanul*, în îndrumarea propagandei socialiste şi a mişcării socialiste din ţara noastră, nu are nevoie de expediente. Ideea concentrării eforturilor spre editarea unei reviste deosebite ca gen de cele apărute pînă acum, şi asemănătoare *Sovremennik*-ului, aparţine, probabil, cercului de la Iaşi. Cei de aici aveau o experienţă a muncii publicistice mult mai bogată decît celelalte cercuri.

În accepţia tov. Savin Bratu însă ideea noii reviste *trebuie* să-i aparţină lui Gherea. Citim şi noi după volumul *Contemporanul şi vremea lui*: „Revista — îi scrie el unui tovarăş — nu va fi o revistă de agitaţie socialistă, ci ceva în genul *Sovremennik* din Rusia. O asemenea revistă poate exista, desigur, înainte de formarea chiar a nucleului partidului" (p. 39). În concluzia autorului este că „în acest fel o văzuse, încă în perioada pregătirii ei, C. Dobrogeanu-Gherea" (p. 39), idee reluată în carte şi ulterior („... o revistă în genul *Sovremennik* cum o visase Gherea", (p. 49).

Confruntarea acestui fragment de scrisoare citat cu documentul pe care aparent îl reproduce, relevă o neaşteptată mutilare. Fiecare cuvînt conţinut în citat există întocmai şi în document. Lipsesc doar unele semne ortografice şi... frazele de legătură ca şi unele părţi ale altor fraze! Lipsa acestora schimbă însă total înţelesul. Documentul redactat în limba rusă, este următorul: „În privinţa revistei, abea ieri mi-a spus Arbore că revista nu va fi de agitaţie socialistă, ci ceva în genul *Sovremennik* din Rusia. Dacă e aşa, atunci *asta ar fi cu*

totul altceva. O asemenea revistă poate exista desigur, înainte de formarea chiar a nucleului partidului. Asupra concursului meu, atît cît îmi va fi posibil, desigur că nici nu poate fi vorba" [1] (*subl. ns.*).

Faptul că ideea noii reviste nu-i aparţine lui Gherea nu diminuează contribuţia însemnată a acestuia la dezvoltarea unei prese socialiste de prestigiu în ţara noastră.

Noua revistă *Contemporanul*, apărută la 1 iulie 1881, reflectă nu atît hotărîrea socialiştilor de la noi de a abate atenţia autorităţilor burghezo-moşiereşti, cît convingerea lor profundă că numai desfăşurînd o vastă campanie pregătitoare, de popularizare a cunoştinţelor despre lume, de afirmare şi de apărare a unei linii de gîndire materialistă, ideile socialiste vor cuceri teren, devenind din simple cunoştinţe convingeri, pentru a căror înfăptuire şi apărare militanţii socialişti, mereu mai numeroşi, nu vor precupeţi nici un efort. Aceeaşi idee o exprimă Sofia Nădejde în *Amintiri*: „Se spera şi cu drept cuvînt, că mai întîi cultivînd spiritele acestea vor deveni mai receptive şi pentru ideile sociale mai înaintate" [2].

Trecînd la analiza poziţiei materialist militante a revistei, autorul distinge de la bun început — şi acest lucru este deosebit de important pentru orientarea cititorului — *veriga esenţială* a luptei dusă de *Contemporanul* împotriva idealismului dominant în cultura oficială a vremii. Combaterea misticismului, a diferitelor concepţii religioase, pentru eliberarea conştiinţei oamenilor de sub puterea înăbuşitoare a obscurantismului — a constituit aspectul fundamental al activităţii *Contemporanului*, îndeosebi, în primii ani de apariţie („*Contemporanul* pornind la bătălia materialismului împotriva idealismului, găsi veriga esenţială, îndreptînd focul principal împotriva deismului, pentru ateism" — se afirmă în lucrare — p. 55).

În prezentarea poziţiei ateiste a *Contemporanului*, tov. Savin Bratu, deşi dezbate această chestiune în cadrul unui capitol aparte, consacrat poziţiei, în general materialist-militante a revistei (vezi cap. III *Cum priveşte ştiinţa contemporană lumea*) se menţine în limitele simplei enunţări a problemelor.Dar şi aici, în locul unei *succinte*, dar *precise* prezentări a poziţiei materialiste-ateiste a revistei *Contemporanul*, capitolul conţine, alături de teze întemeiate, şi unele afirmaţii neprecise, hazardate, or, pur şi simplu, trece sub tăcere unele *concluzii esenţiale* în această problemă.

Astfel, ateismul promovat de revista *Contemporanul*, deoarece „chema tineretul să iasă din prejudecăţi şi să cucerească ştiinţa", este caracterizat drept „prima mare revoluţie în gîndire şi cultură" (p. 55) — apreciere cel puţin confuză şi lipsită de justificare. Pe aceeaşi pagină autorul *identifică ateismul Contemporanului* cu o atitudine „consecvent *antideistă*" fără a distinge deosebirea care există între cei doi termeni. (Antideismul nu implică în mod necesar ateismul consecvent, tăişul său fiind îndreptat, în primul rînd, spre respingerea existenţei unei fiinţe supreme, concepută după canoanele bisericii creştine).

Lipseşte, de asemenea, complet din această prezentare orice *apreciere* privitoare la *funcţia socială*, de clasă a ateismului reprezentat de revista *Contemporanul* — apreciere intrinsecă oricărei analize marxist-leniniste asupra unui fenomen ideologic. În ce constă însemnătatea poziţiei ateiste a *Contemporanului*? Ce aducea ea nou în raport cu ateismul burghez? Se poate urmări o evoluţie în atitudinea ateistă a *Contemporanului* ca reflectare a evoluţiei cercurilor socialiste şi implicit a *Contemporanului* spre socialismul ştiinţific? — sînt probleme fundamentale pentru înţelegerea poziţiei ateiste a revistei şi care lipsesc cu totul din cuprinsul lucrării.

După părerea noastră trebuia subliniat, în primul rînd, faptul că activitatea desfăşurată de revista *Contemporanul* la sfîrşitul secolului trecut, pentru răspîndirea largă şi fundamentarea

[1] Arhivele Institutului de istorie a partidului, dosar 13, document 531 (scrisoarea e citată fragmentar — fără a i se altera însă sensul — şi de I. Vitner în *Viaţa romînească*, nr. 12/1956, p. 143—144).

[2] Vezi *Adevărul*, din 8 mai 1935.

ştiinţifică a concepţiilor ateiste, a constituit un însemnat *pas înainte* în *lupta dintre ateism şi religie* în ţara noastră, ridicînd pe o nouă treaptă, superioară gîndirea materialist-ateistă, caracterizată, îndeosebi, printr-un efort susţinut spre însuşirea şi apărarea socialismului ştiinţific

Acest fapt apare cu mai multă evidenţă atunci cînd situăm ateismul promovat de revista *Contemporanul* alături de materialismul ateist al filozofului burghez Vasile Conta sau alături de orientarea vehement antireligioasă a ziarului ieşan *Lupta*, condus de burghezul radical Gh. Panu.

Atît prin sfera lărgită a problemelor abordate (esenţa fenomenului religios, critica argumentelor „clasice" în sprijinul tezei existenţei lui dumnezeu, critica scrierilor bisericeşti, lupta împotriva superstiţiilor, analiza credinţelor religioase în evoluţia lor etc.) şi fundamentarea ştiinţifică a criticii ateiste, cît, mai ales, printr-o susţinută preocupare de analiză a *funcţie sociale* a religiei, noile trăsături ale ateismului promovat de mişcarea socialistă în dezvoltare la noi, îşi impun superioritatea netă asupra ateismului burghez. Conferinţa lui C. Gh. Gheorghiu *Ateismul*, ţinută la Congresul studenţilor din septembrie 1886 şi reprodusă în *Contemporanu* din decembrie acelaşi an — şi considerată de autor ca articol „sintetic pentru întreaga discuţie" (p. 58) — constituie, într-adevăr, o *sinteză* elocventă, dar nu atît pentru poziţia generală a revistei, cît pentru reliefarea *drumului parcurs*, de la afirmarea unui ateism limitat îndeosebi la respingerea credinţelor religioase cu ajutorul datelor ştiinţei şi bazat pe convingerea că luminarea conştiinţelor va îndepărta bezna obscurantismului, spre poziţiile acelui ateism, care, subordonat propagandei socialiste, acordă primul loc sublinierii rolului social nefast şi profund reacţionar îndeplinit de religie, armă în mîinile minorităţii exploatatoare pentru menţinerea maselor exploatate în stare de robie economică şi spirituală.

Neglijarea acestui aspect al problemei surprinde neplăcut, mai ales, pentru că autorul capitolului părea să seziseze — după cum am arătat — însemnătatea publicării conferinţei menţionate a lui C. Gh. Gheorghiu în revistă. Totuşi, în locul unor fragmente care să releve atenţia sporită acordată de revistă analizei funcţiei sociale a religiei, sînt reproduse citate cu totul nesemnificative pentru progresul înregistrat de gîndirea ateistă din ţara noastră. Sînt alese fraze din lucrarea lui C. Gh. Gheorghiu — vezi p. 58 — în care e vorba de antagonismul ştiinţă-religie şi care pare să se rezolve o dată cu progresul şi cu răspîndirea ştiinţei, independent de orînduirea socială în care se desfăşoară acest proces. Conferinţa amintită depăşeşte însă acest prag propriu ateismului burghez. Ştiinţa, cu toate progresele uriaşe înregistrate în epoca modernă — arată C. Gh. Gheorghiu — a rămas accesibilă doar celor bogaţi, iar religia continuă să vieze ca instituţie şi ideologie. Această situaţie corespunde intereselor claselor exploatatoare, care, arată C. Gh. Gheorghiu, raţionează astfel : „Poporul prost munceşte pentru noi şi rabdă, e bine dar să-l ţinem în această stare ; dacă îi vom da ştiinţă are să ridice capul . . . pe cînd aşa orb, tace şi se supune" [1]. Iar mai departe acelaşi autor conchide : „Nu rareori auzi pe apărătorii religiei zicînd : bine, poate pentru noi oamenii culţi să nu fie trebuitoare religia, dar pentru popor? Dacă ţăranii n-ar crede în dumnezeu ar lua ciomagul şi ţi-ar da la cap" [2].

Ateismul răspîndit de la tribuna *Contemporanului* se grefa puternic pe o concepţie materialistă asupra lumii, întemeiată pe noile cuceriri dobîndite în diverse domenii ale ştiinţelor naturii.

Autorul acestor capitole a căutat să pună în lumină atenţia deosebită acordată popularizării darwinismului, ca şi efortul de explicare ştiinţifică, pe baze materialiste a diverse probleme legate de activitatea sistemului nervos şi de evoluţia lumii biologice. Pentru caracterizarea de ansamblu a liniei materialiste promovate de *Contemporanul*, este subliniată nu numai

[1] *Contemporanul*, an. V, nr. 6, p. 486.
[2] *Ibidem*, p. 497.

lupta dusă de revistă împotriva idealismului ci şi concesiile făcute aceleiaşi ideologii, erorile şi confuziile datorate unei informări ştiinţifice insuficiente, şi, în primul rînd, eclectismului, de influenţa căruia n-au fost scutiţi nici membrii cercurilor socialiste.

Linia materialistă a revistei *Contemporanul* este prezentată însă cititorilor desprinsă de istoria dezvoltării concepţiilor materialiste în Romînia. În referirile la Vasile Conta se evită orice adîncire a problemelor, menţionîndu-se doar faptul că redactorii *Contemporanului* au fost iniţial adepţi ai materialismului contist, pe care l-au supus ulterior „unei analize ştiinţifice în general juste" (p. 62). Iar afirmaţii ca acestea: „Conştiinţa ca factor secund, materia ca factor primordial, erau fapte puţin acceptate în Romînia, pînă la *Contemporanul*" (p. 60—61) ridică justificate semne de întrebare asupra tradiţiilor materialiste în ţara noastră.

De asemenea cititorii rămîn nedumeriţi cînd află că deşi „premarxişti pînă în 1885 redactorii *Contemporanului* apărau cele mai înaintate poziţii posibile atunci în Romînia, fără a fi, desigur, ei înşişi scutiţi de erori, confuzii şi concesii" (p. 62—63). O primă observaţie: redactorii *Contemporanului* n-au rămas premarxişti doar pînă în 1885. Ion Nădejde, Sofia Nădejde, Th. Speranţa, V. G. Morţun şi alţii n-au devenit niciodată marxişti. Iar în ce priveşte materialismul monist apărat şi răspîndit de revista *Contemporanul*, fără a depăşi limitele materialismului premarxist, dominant în acea epocă în ţara noastră, a îndeplinit un rol pozitiv, îndeosebi, prin negarea idealismului mistic şi speculativ şi afirmarea unităţii materiale a lumii. Eclectismul dominant însă în concepţia lor materialistă, alunecările în agnosticism, ca şi concesiile făcute pozitivismului — confuzii datorate mai ales diletantismului redactorilor — nu exprimau, după părerea noastră, „cele mai înaintate poziţii posibile atunci în Romînia".

În analiza poziţiei ideologice a *Contemporanului*, trebuie subliniat faptul caracteristic că, dacă în cadrul concepţiilor social-politice promovate de revistă, se poate distinge o evoluţie spre situarea pe poziţiile socialismului ştiinţific, accentuată mai ales după 1885 — concepţiile materialiste despre lume în general, afirmate în paginile revistei, continuă să rămînă tributare materialismului mecanicist.

Citatul reprodus în lucrare dintr-un comentariu al acad. G. Călinescu asupra activităţii *Contemporanului* nu reflectă adevărata situaţie. „Materialismul acestuia (al *Contemporanului* — *nota ns.*) era dialectic, nu static, şi bineînţeles, implica ideea de revoluţie şi deci şi de socialism" (p. 96). Concepţiile materialiste ale revistei nu s-au ridicat nici după 1885 la înţelegerea şi însuşirea materialismului dialectic. Iar ideile social-politice, cu toată influenţa puternică pe care o resimt din partea ideologiei marxiste, nici ele nu consemnează o situare totală pe poziţii marxiste. Studiile publicate de C. Gh. Gheorghiu (*Ateismul*), V. Lateş (*Evoluţie*), Carol Meyer (*Lupta pentru trai*) ş.a. — deşi semnificative pentru contactul vădit cu ideile marxiste — sînt lipsite tocmai de concluzii revoluţionare. Încă din aceşti ani concepţia social-politică oportunistă a lui Gherea începea să se cristalizeze, influenţînd nefast pe o lungă perioadă dezvoltarea teoretică şi practică a mişcării socialiste din ţara noastră.

Creionînd personalitatea principalilor colaboratori şi redactori ai revistei, tov. Savin Bratu se opreşte şi asupra lui Ion Nădejde, cerînd „o ştiinţifică reconsiderare" a contribuţiei sale la prestigiul noii reviste şi a „rolului său istoric limitat" cît şi a „nefastei sale activităţi în anii următori" (p. 43).

Să precizăm. Ceea ce lipseşte nu este reconsiderarea ştiinţifică a lui Ion Nădejde — principalele aspecte ale activităţii sale fiind binecunoscute — ci analiza ştiinţifică, multilaterală a *Contemporanului* şi a vremii sale. Această analiză va releva şi contribuţia lui Ion Nădejde în răspîndirea cunoştinţelor ştiinţifice, în lupta împotriva idealismului mistic, pentru afirmarea unei linii materialiste de gîndire, cu pronunţat tăiş ateist. Această latură pozitivă a activităţii sale nu poate fi desprinsă însă de activitatea sa politică. De la primele sale manifestări Ion Nădejde se afirmă ca „intelectual mic-burghez, cu năzuinţe de democratism radical, dar

fără conştiinţă revoluţionară" p. 44). Autorul capitolului, căruia îi aparţine de altfel această caracterizare, declară însă că numai „în anii următori, funcţia sa politică (a lui I. Nădejde — *nota ns.*) va fi direct şi grav vătămătoare mişcării" (p. 46).

Or, aspectul politic nefast al activităţii sale, pentru dezvoltarea mişcării socialiste de la noi, nu apare brusc, doar la formarea P.S.D.M.R. (1893) cînd se pronunţă pentru revizuirea marxismului şi introducerea „căii legale" (urmînd concepţiile lui Gherea despre perspectivele socialismului în Romînia), ci este prezent în toate manifestările sale, de la primele acţiuni în cadrul cercurilor socialiste. *Evoluţia* sa ulterioară îi *evidenţiază* doar acest profil politic-oportunist, şi-l conduce cu paşi siguri în rîndul trădătorilor mişcării muncitoreşti. Distingerea a două perioade în activitatea lui Ion Nădejde — cum procedează tov. Savin Bratu — una „frumoasă şi curată" (p. 47) şi alta „direct şi grav vătămătoare mişcării", nu reflectă adevărul istoric. Activitatea sa de popularizator al cunoştinţelor ştiinţifice şi al unei linii de gîndire materialistă cu accentuate note mecanicist-vulgare, se împleteşte cu activitatea sa politică. Putem distinge, după părerea noastră, doar predominanţa unei sau altei laturi a activităţii sale şi nu izolarea lor pe perioade.

De asemenea, referindu-se la viaţa şi activitatea lui V. G. Morţun, fiu de boier, atras în tinereţe de ideile socialismului utopic, iar apoi adept al liniei oportuniste a „căii legale" şi unul din capii „trădării generoşilor" ajuns mai tîrziu ministru în diferite guverne burghezo-moşiereşti, autorii lucrării îl caracterizează ca „tînăr cu mari posibilităţi de agitator politic, atins însă prin ereditate şi mediu social de morbul politicianismului" (p. 92), omiţînd să sublinieze, în primul rînd şi deschis, apartenenţa sa de clasă. Nu *ereditatea* a fost hotărîtoare pentru trecerea lui definitivă în rîndul trădătorilor mişcării muncitoreşti, ci *interesele clasei* căreia îi aparţinea şi care s-au dovedit mai puternice decît elanurile sale de tînăr „răzvrătit".

Pentru a reliefa intrarea *Contemporanului* pe drumul marxismului, acelaşi autor menţionează pe larg unele studii apărute în revistă şi, în care, contactul cu ideile marxiste ca şi strădania de a le populariza sînt evidente. În majoritate aceste studii aparţin unor tineri studenţi, membrii ai cercurilor socialiste, şi sînt, de fapt, conferinţe prezentate de ei la diferite congrese studenţeşti. Acest lucru pune în lumină una din căile de răspîndire a ideologiei marxiste în ţara noastră. Tineri receptivi la ideile înaintate ale epocii, ei studiază şi popularizează ideile lui Marx şi Engels. La unii dintre ei contactul cu marxismul se va dovedi efemer şi despărţirea de idealurile tinereţii va însemna integrarea lor în rîndurile slujitorilor fideli ai regimului burghezo-moşieresc. Caracterizarea acestor „prieteni de drum" ca *tineri marxişti* este greşită. Acesta este cazul, de pildă, a lui D. A. Teodoru, care în anii studenţiei publică în *Contemporanul* o asemenea conferinţă despre *Rolul tinerimii în mişcarea socială* dar care va trece apoi în rîndul generoşilor, pentru a ocupa mai tîrziu posturi înalte în ierarhia aparatului de stat burghezo-moşieresc. A-l considera pe acesta „tînăr marxist" (p. 103) înseamnă a-l situa alături de dr. St. Stîncă, şi el caracterizat, şi pe bună dreptate ca „tînăr marxist" (p. 105).

În încheierea observaţiilor critice pe marginea capitolelor semnate de Savin Bratu, menţionăm şi o inexactitate datorată de astă dată, şi neatenţiei redactorului de carte : aceeaşi revistă *Dacia Viitoare* (febr.-august 1883) este prezentată ca o publicaţie editată de studenţii socialişti romîni, mai întîi, la Paris, apoi la Bruxelles (p. 91) — fapt ce corespunde realităţii istorice — dar şi ca revistă socialistă bucureşteană (?) : „. . . lupta împotriva *Revistei Teologice* va fi dusă şi de altă revistă socialistă bucureşteană, *Dacia Viitoare*. . ." (p. 56—57).

Capitolul despre *Literatura „Contemporanului"* semnat de conf. univ. Zoe Dumitrescu, documentat şi convingător scris, ilustrează însă şi unul din neajunsurile metodei utilizate de autori în elaborarea lucrării, metodă enunţată încă de semnatarul prefeţei : „Capitolele componente ale lucrării au o anumită independenţă, vizînd întregul problemei fie şi numai în liniile sale generale. Aceasta implică o anumită repetare pe parcurs. . ." (p. 8).

Or, tocmai această reluare în capitolul tov. Zoe Dumitrescu a unor chestiuni deja dezbătute în lucrare, conține o serie de aprecieri generale superficiale și greșite asupra epocii, alcătuind o introducere a cărei absență ar fi determinat nu numai absența acestor rînduri ci și îmbunătățirea substanțială a capitolului pe care-l deschide.

Caracterizînd epoca, autoarea subliniază încrederea accentuată în știință și în metodele experimentale, manifestată în toate formele de activitate umană, de la sociologie și psihologie la estetică și critica literară. O inadmisibilă minimalizare, însă, a deosebirilor de esență dintre cele două orientări fundamentale în gîndirea filozofică : materialismul și idealismul, duce la situarea lor pe aceeași platformă. Enumerînd gînditorii și oamenii de știință, care au înrîurit dezvoltarea *Contemporanului* autoarea îi pune alături pe Büchner, Letourneau, Spencer și Strauss, adică, după cum se specifică mai departe pe „... toți materialiștii de toate nuanțele..." (?!) (p. 229).

Analiza dezvoltării mișcării socialiste în țara noastră sub influența pozitivă a revoluționarilor ruși este confuză și cu note obiectiviste. Totul e prezentat — la modul de înțelegere *iluminist* — ca desfășurîndu-se deasupra claselor și a luptei de clasă, ai cărei membri par să se fi alăturat cu toții mișcării socialiste, în măsura în care citeau și se convingeau singuri de justețea noii ideologii : „cei care citeau (materiale de propagandă socialistă — *nota ns.*) dobîndeau și ei încrederea în știință, în posibilitatea de trezire a conștiinței maselor și de transformare a lumii. Încrederea lor creștea, fiindcă înainta și organizarea mișcării muncitorești, începută, în germene, de prin anii 1870" (p. 227).

În continuarea aceleiași idei, autoarea se întreabă asupra țelului urmărit de membrii cercurilor socialiste din țara noastră, care înfruntau cu ostentație și temeritate condițiile vitrege de activitate revoluționară. Luptau ei împotriva exploatării maselor? Voiau să înlăture opresiunea regimului burghezo-moșieresc, pentru eliberarea celor mulți și exploatați? Nu! Autoarea ne „asigură" că singurul țel urmărit era ridicarea *ideologică* a Romîniei la nivelul celorlalte state capitaliste europene (?) : „Ce rol îndeplineau acești oameni, e astăzi ușor de înțeles... voiau să acordeze ideologic țara noastră la unisonul european al vremii" (p. 228).

„Introducerea" o dată epuizată, autoarea analizează cu competență fenomenul literar dezvoltat în paginile *Contemporanului* punînd în lumină efortul spre afirmarea unei literaturi realiste, legată de aspirațiile maselor populare și demascatoare a tarelor societății burghezo-moșierești.

Atunci cînd se menține în limitele unei lucrări de istoriografie literară, după cum am precizat și la începutul recenziei noastre, volumul *Contemporanul și vremea lui* constituie o informare științifică marxist-leninistă a cititorilor și totodată un aport valoros la studierea istoriei literaturii noastre.

Încercarea de a situa, însă, *Contemporanul* în epocă și în perspectiva istorică, analiza evoluției mișcării socialiste și a răspîndirii ideologiei marxiste în Romînia, rămîne nerealizată, ca un balast neașteptat și supărător, și care încheagă un tablou deformat al „vremii" *Contemporanului*. Recomandăm autorilor revederea acestei părți a lucrării într-o eventuală nouă ediție, fapt care ar duce la îmbunătățirea substanțială a *întregului* volum.

Octavian Chețan

Un nou periodic sovietic de filozofie: *Revista Școlii Superioare de Partid de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.*

Dezvoltarea și intensificarea activității creatoare a filozofilor sovietici în ultimii ani se concretizează, între altele, în creșterea însemnată a numărului lucrărilor de filozofie apărute

şi în problematica lor mult mai vastă, în bogăţia lor ideologică. Au apărut de asemenea noi reviste de filozofie şi „Anale" filozofice, editate de diferite Universităţi şi catedre. Printre acestea, un interes deosebit prezintă noua publicaţie filozofică, editată de către Şcoala Superioară de Partid de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. : „Materialismul dialectic şi istoric" — *Caietele ştiinţifice* ale catedrei de materialism dialectic şi istoric [1].

Numărul prim al revistei se deschide cu un cuvînt înainte al colegiului de redacţie, în care se subliniază că, potrivit sarcinilor trasate în documentele Congresului XXI al P.C.U.S., pentru trecerea la comunism este necesară nu numai făurirea unei puternice baze tehnico-materiale, ci şi a unui înalt nivel de conştiinţă al tuturor constructorilor comunismului. „În legătură cu aceasta, se arată în cuvîntul înainte, în faţa lucrătorilor frontului ideologic se ridică sarcini mari în opera de educare comunistă a celor ce muncesc. Creşte rolul şcolilor de partid în pregătirea unor cadre cu o înaltă calificare de activişti de partid şi de stat, capabili să înţeleagă profund legitatea dezvoltării sociale, să aplice creator teoria marxist-leninistă la practica construirii comunismului". Revista îşi propune să contribuie la dezvoltarea muncii ştiinţifice pe tărîmul filozofiei în şcolile de partid şi la schimbul de experienţă în munca ştiinţifico-didactică. Revista, care va apare periodic (anual), va publica studii şi articole ale cadrelor didactice de la catedra de filozofie a Şcolii Superioare de Partid de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. şi de la catedrele de filozofie de la şcolile superioare de partid locale.

Sumarul primului număr al revistei cuprinde mai multe studii asupra cîtorva probleme din cele mai actuale ale materialismului dialectic şi istoric, precum şi o rubrică bogată de materiale despre experienţa muncii catedrelor de materialism dialectic şi istoric de la şcolile de partid.

Două dintre studiile revistei sînt consacrate analizei unor categorii foarte importante ale filozofiei marxiste : categoria de „lege" şi cea de „contradicţie". J. T. Tulenov, ocupîndu-se de categoria de „lege", defineşte succesiv toate elementele care, după părerea sa, trebuie să intre ca note definitorii în determinarea acestei noţiuni. Pe baza acestei analize, întemeiată pe aprofundarea numeroaselor indicaţii ale clasicilor marxism-leninismului despre lege, autorul propune următoarea formulare a definiţiei „legii", diferită de cea în general utilizată (şi folosită şi în „Micul dicţionar filozofic") : „Legea este o relaţie esenţială, necesară, generală, relativ stabilă, între obiectele şi fenomenele lumii obiective, care condiţionează, pe baza existenţei împrejurărilor corespunzătoare, desfăşurarea evenimentelor într-o direcţie strict determinată" (p. 39). Ceea ce s-ar putea reproşa acestei definiţii este absenţa elementului repetabilităţii, relevat de Lenin în polemica sa împotriva sociologiei subiectiviste a narodnicilor, ca un element caracteristic legii.

Deosebit interes prezintă încercarea autorului de a preciza raporturile între noţiunile : lege-legitate, lege-cauzalitate, lege-necesitate. Noţiunile de lege şi legitate, arată J. T. Tulenov, sînt noţiuni de acelaşi ordin, dar între ele există deosebiri, nu coincid în întregime ; legea se raportează la legitate ca partea faţă de întreg ; totalitatea, suma legilor, dă noţiunea de legitate.

Studiul *Cu privire la contradicţii*, semnat de K. F. Melnicov, îşi propune să clarifice, printre altele, raportul între contradicţia logico-formală şi contradicţia dialectică, precum şi între contradicţiile antagoniste şi cele neantagoniste. Definind într-o formă foarte generală categoria de contradicţie dialectică drept *„relaţie* între contrarii, care alcătuiesc o unitate" (p. 49), autorul subliniază caracterul ei *obiectiv* (în opoziţie cu contradicţia logic-formală) şi *universal*, mobilitatea ei ca rezultat al luptei neîntrerupte a contrariilor, între care raporturile se modifică în mod continuu.

---

[1] Высшая Партийная школа при ЦК КПСС, *Ученые записки*, Диалектический и исторический материализм, Выпуск 1.

Analiza, cuprinsă în acest studiu, a particularităţilor contradicţiilor neantagoniste ale societăţii sovietice şi a importanţei lor pentru definirea generalizată a categoriei de contradicţie dialectică, oglindeşte şi ea preocuparea sporită a filozofilor sovietici pentru problemele dialecticii dezvoltării societăţii socialiste. K. F. Melnicov subliniază că „în activitatea practică întotdeauna legată de contradicţii, oamenii trebuie să rezolve... problema dezvăluirii la timp a contradicţiei respective, a degajării ei din multitudinea celorlalte contradicţii. Această sarcină este deosebit de complexă întrucît contradicţiile nu se află la suprafaţă, ci în cea mai mare parte a lor sînt ascunse, şi de aceea nu este uşor ca ele să fie descoperite mai ales cînd încă nu s-au ascuţit" (p. 54). Autorul se referă în acest sens la modul în care P.C.U.S. „a dezvăluit o serioasă contradicţie legată de activitatea staţiunilor de maşini şi tractoare..." (p. 55) şi, pornind de aici, a înfăptuit cunoscutele măsuri de vindere a maşinilor agricole către colhozuri, precum şi la alte exemple.

O caracteristică a studiilor cuprinse în revistă este strînsa lor legătură cu problemele practicii sociale, cu faptele vii ale construcţiei socialismului şi comunismului în Uniunea Sovietică. Este vădit efortul, încununat de rodnice rezultate, de a generaliza teoretic experienţa transformărilor sociale înfăptuite în U.R.S.S., a activităţii multilaterale a P.C.U.S., de a studia în profunzime învăţămintele teoretice care decurg din politica partidului, de a desprinde concluziile filozofice care decurg din problemele actualităţii imediate a vieţii Ţării Sovietice, din sarcinile economice şi politice pentru înfăptuirea cărora luptă constructorii comunismului. Caracteristice în acest sens sînt îndeosebi studiile lui D. A. Kutasov despre *Însemnătatea legii unităţii şi luptei contrariilor pentru activitatea practică a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* şi V. G. Nesterov *Despre corelaţia intereselor generale şi personale în socialism.*

Studiul lui D. A. Kutasov îşi propune să arate cum „Partidul Comunist, folosind în întreaga sa activitate teoretică şi practică legea unităţii şi luptei contrariilor, pleacă de la considerentul că contradicţiile existente în natură şi societate au caracter obiectiv, adică există independent de voinţa, conştiinţa şi dorinţele oamenilor, independent de atitudinea oamenilor, claselor, partidelor faţă de aceste contradicţii, independent dacă ele sînt recunoscute sau nu de către oameni... P.C.U.S. îşi elaborează întreaga sa strategie şi tactică plecînd... de la acele contradicţii care există în viaţa însăşi" (p. 57). Autorul face o adîncă incursiune în istoria P.C.U.S., arătînd cum partidul, traducînd în viaţă indicaţiile lui Lenin, a dezvăluit şi analizat cu consecvenţă, de la întemeierea sa şi pînă în zilele noastre, zilele măreţei epoci a făuririi comunismului, contradicţiile vieţii sociale; studiul se referă în acest sens la un şir numeros de contradicţii: contradicţia antagonistă între ţarism şi moşierime, pe de o parte, şi întregul popor, de cealaltă parte, în perioada pregătirii revoluţiei burghezo-democratice, contradicţia antagonică între proletariat şi burghezie în perioada pregătirii şi înfăptuirii Revoluţiei Socialiste din Octombrie, antagonismul între capitalism şi socialism în perioada de trecere dela capitalism la socialism, contradicţia neantagonică din sînul alianţei între clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, contradicţia între orînduirea politică înaintată şi rămînerea în urmă pe plan tehnico-economic şi cultural, contradicţia între baza socialistă şi unele elemente ale suprastructurii, contradicţia între forţele de producţie şi unele laturi ale relaţiilor de producţie socialiste, contradicţia între interesele generale şi cele personale, contradicţia între producţie şi consum etc. Pornind în politica sa de la existenţa obiectivă a acestor contradicţii, arată autorul, P.C.U.S. a folosit şi foloseşte conştient acţiunea în societate a legii unităţii şi luptei contrariilor pentru victoria revoluţiei socialiste şi pentru desfăşurarea construcţiei noii orînduiri.

Arătînd că societatea socialistă sovietică a lichidat antagonismele proprii capitalismului, studiul lui D. A. Kutasov combate totodată pe cei care contestă valabilitatea şi acţiunea legii unităţii şi luptei contrariilor în orînduirea socialistă, care contestă existenţa contra-

dicţiilor sociale neantagoniste. O asemenea contestare, remarcă autorul, «provine de obicei din identificarea conceptelor de „luptă a contrariilor" şi „luptă de clasă"» (p. 70). O asemenea identificare este însă complet neîntemeiată, oglindeşte o poziţie metafizică; în socialism, se subliniază în articol, contradicţiile sociale au un caracter principial diferit — sînt neantagoniste — şi studierea lor este necesară pentru dezvăluirea particularităţilor acţiunii legii universale a unităţii şi luptei contrariilor în noile condiţii; tocmai pe baza contradicţiilor sale proprii, specifice, lăuntrice, se mişcă şi se dezvoltă societatea socialistă spre comunism. La această problemă s-a referit tov. N. S. Hruşciov în raportul prezentat la a 40-a aniversare a Revoluţiei din Octombrie: „Dialectica marxistă, a spus N. S. Hruşciov, ne învaţă că orice dezvoltare trece prin dezvăluirea şi învingerea contradicţiilor. În condiţiile orînduirii capitaliste, în care clasele antagoniste se opun una alteia, aceste contradicţii sînt de neîmpăcat şi nu pot fi rezolvate decît în cursul luptei de clasă... Un caracter principial diferit au contradicţiile proprii societăţii socialiste, cimentată printr-o măreaţă unitate moral-politică, cînd nu mai există clase exploatatoare... Acestea sînt în linii mari contradicţii şi greutăţi de creştere... După cum arată experienţa de 40 de ani a statului sovietic, aceste contradicţii sînt lichidate cu succes de către societatea socialistă prin dezvoltarea rapidă şi neîntreruptă a bazei tehnico-materiale a socialismului şi comunismului, prin ridicarea conştiinţei socialiste a oamenilor muncii"[1].

Exemplu pentru asemenea contradicţii şi pentru modul rezolvării lor este contradicţia neantagonistă între forţele de producţie şi relaţiile de producţie care, în condiţiile socialismului, nu ajunge la conflict. Această contradicţie este dezvăluită de partid şi rezolvată în mod planic. Referindu-se la probleme din cele mai actuale şi analizîndu-le din punct de vedere filozofic, D. A. Kutasov arată că măsurile înfăptuite în ultima vreme în U.R.S.S. pentru îmbunătăţirea organizării conducerii industriei şi construcţiilor şi crearea consiliilor economiei naţionale în regiunile administrative, precum şi măsurile pentru reorganizarea staţiunilor de maşini şi tractoare, asigură rezolvarea acestei contradicţii în actuala etapă, prin înlăturarea elementelor perimate şi perfecţionarea relaţiilor de producţie socialiste (p. 72).

O problemă deosebit de interesantă ridicată de studiul la care ne referim este problema unirii, a îmbinării contrariilor. La sfîrşitul anului 1920, Lenin spunea: „... am învăţat cîte ceva din marxism, am învăţat cum şi cînd pot fi unite şi trebuie unite contrariile şi — principalul — *în revoluţia noastră, în decurs de trei ani şi jumătate, am unit în practică contrariile în repetate rînduri*"[2]. Analizînd cum s-a concretizat această indicaţie a lui Lenin privind „unirea" contrariilor în activitatea P.C.U.S., studiul abordează numeroase aspecte ale luptei partidului pentru stabilirea unor corelaţii juste pe planul economiei naţionale (îndeosebi corelaţia între dezvoltarea producţiei mijloacelor de producţie şi a producţiei bunurilor de consum, pe baza dezvoltării cu precădere a primei), pe plan politic-organizatoric — în dezvoltarea centralismului democratic etc. Din exemplele date, conchide autorul, „este vizibil cum Partidului Comunist şi Statului sovietic le-a revenit şi le revine permanent sarcina de a îmbina, de a uni în mod dialectic contrariile, şi anume de a le îmbina într-un asemenea mod încît ca rezultat al acestei uniri să se asigure mersul general înainte, în interesul clasei muncitoare, al maselor muncitoare, în interesul comunismului" (p. 65).

Aceeaşi strînsă legătură cu problemele practicii construirii socialismului şi comunismului în U.R.S.S. şi efortul de a generaliza filozofic experienţa ei se vădesc şi în studiul lui V. G. Nesterov *Despre corelaţia intereselor generale şi personale în socialism*. Pe temeiul exami-

---

[1] N. S. Hruşciov, *40 de ani de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1957, p. 37—38.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, Buc., E.S.P.L.P., 1956, vol. 32, p. 10 — subl. ns.

nării unui bogat material faptic autorul aduce interesante precizări noțiunilor de „interes", „interes general", „interes personal" și se ocupă pe larg de contradicția neantagonistă între interesele generale și cele personale în condițiile socialismului și ale perspectivelor deschise de construcția comunismului.

Subliniind că, în condițiile orînduirii capitaliste, sfera intereselor sociale este arena unor ascuțite contradicții și ciocniri antagoniste de clasă, între exploatatori și exploatați, autorul arată că în socialism se realizează pentru prima oară concordanța între interesele personale și cele obștești. Liberă de apăsarea proprietății private, de exploatarea omului de către om, de asuprirea națională, societatea socialistă creează toate condițiile dezvoltării multilaterale a personalității.

Modul de producție socialist reprezintă baza economică a coincidenței intereselor personale cu cele obștești în ceea ce au ele principal, elementul hotărîtor, dominant, fiind interesele obștești. Dar, arată V. G. Nesterov „unitatea și concordanța intereselor personale și generale, în ceea ce este principal și fundamental, nu exclude ci presupune posibilitatea unei contradicții neantagoniste obiectiv existente între ele" (p. 88). Autorul critică opinia acelor filozofi (O. P. Țelikova și alții) care consideră că această contradicție obiectivă ar proveni din modul cum *înțeleg* oamenii interesele personale și cele generale, adică și-ar avea sursa în sfera conștiinței și nu în condițiile vieții materiale a societății. O asemenea contradicție există obiectiv, însă ea este neantagonistă iar „la baza ei se află nu opoziția intereselor economice ale individului și societății, ci unitatea lor, o dată cu menținerea anumitor deosebiri" (p. 86). V. G. Nesterov arată că contradicția între interesele personale și cele obștești în socialism se exprimă, de pildă, în faptul că oamenii sînt toți proprietari egali ai mijloacelor de producție și nici unul nu poate trăi pe seama altuia dar că, totodată, în virtutea deosebirilor în dezvoltarea lor fizică și intelectuală, a aptitudinilor și calificării lor personale deosebite, a situației lor familiale diferite, interesele lor personale sînt satisfăcute în mod diferit. De aceea autorul consideră că trebuie făcută o distincție precisă între această contradicție obiectivă și acele contradicții care sînt legate de persistența unor rămășițe ale trecutului în conștiința oamenilor sau contradicțiile legate de neînțelegerea subiectivă, de către un individ sau altul, a esenței propriilor sale interese. Articolul se ocupă pe larg de indicațiile și măsurile promovate de P.C.U.S. și de guvernul sovietic pentru rezolvarea continuă a acestei contradicții, pentru a asigura îmbinarea optimă a intereselor generale și a celor personale ale oamenilor sovietici.

„Se vor menține oare anumite contradicții între interesele generale și cele personale în comunism?" — se întreabă V. G. Nesterov în încheierea studiului său, abordînd această problemă ca una din problemele viitorului apropiat. Fără îndoială, răspunde el, referindu-se la cuvintele tov. N. S. Hrușciov, în comunism, cînd se va aplica principiul repartiției după nevoi iar munca va fi devenit o necesitate firească a fiecăruia, personalitatea umană va avea noi posibilități de dezvoltare multilaterală, iar unitatea intereselor generale și a celor personale se va dezvolta pe o bază nouă. Dar și în comunism elementul interesului personal, conchide autorul, se va menține, nu se va dizolva și nu se va identifica în mod absolut cu interesul general, întrucît niciodată gusturile, caracterele, obiceiurile, aptitudinile și năzuințele individuale ale oamenilor nu vor fi identice.

Orientarea militantă a revistei pe care o recenzăm se vădește nu numai din spiritul combativ al fiecăruia din articolele ei, ci și din faptul că, în ansamblul sumarului, un loc important revine studiilor special consacrate criticii și demascării filozofiei burgheze în general. Studiul lui M. A. Selezniov, intitulat *Împotriva concepțiilor revizionismului contemporan asupra statului și revoluției* abordează cîteva probleme centrale ale luptei ideologice dusă pe plan internațional de partidele marxist-leniniste împotriva teoriilor

antimarxiste. Autorul arată convingător falsitatea şi caracterul primejdios al acestor teorii, înrudirea lor cu preceptele de mult demascate ale Internaţionalei a II-a şi ale anarhismului antiproletar.

Alte două studii ale revistei sînt consacrate criticii filozofice a religiei şi a filozofiei idealiste. G. M. Lebedineţ şi V. N. Onişcenko analizează în studiul lor, în lumina tezelor clasicilor marxism-leninismului, rădăcinile de clasă şi gnoseologice ale religiei, subliniind necesitatea intensificării propagandei ateiste. Iar M. A. Naumova analizează, în studiul publicat în revistă, teoriile mistice ale cunoscutului filozof burghez N. O. Losski, profesor la Universitatea din New York, reprezentant al intuiţionismului — una din cele mai reacţionare forme ale idealismului subiectiv contemporan.

Foarte substanţiale, oglindind o bogată experienţă didactico-ştiinţifică, sînt articolele publicate la rubrica dedicată activităţii catedrelor de materialism dialectic şi istoric din şcolile superioare de partid. Ideea centrală a tuturor acestor articole este găsirea celor mai bune forme de legare a studiului şi însuşirii la un nivel cît mai înalt a filozofiei marxiste de problemele activităţii practice. În articolul *Legătura unor probleme ale materialismului istoric cu practica contemporană*, F. I. Zaharov, de la Şcoala Superioară de Partid de pe lîngă C. C. al P.C.U.S. relatează din experienţa pregătirii şi organizării seminariilor filozofice. Subliniind că de la cei ce conduc seminariile de materialism istoric se cere nu numai o temeinică cunoaştere a operelor clasicilor ci şi o mare pricepere de a analiza ştiinţific practica socială contemporană, precum şi supleţe metodologică în punerea problemelor şi în îndrumarea dezbaterii lor, autorul relatează că la Şcoala Superioară de Partid se organizează în acest scop consfătuiri metodice ale profesorilor. Organizarea sistematică, periodică a unor asemenea consfătuiri a intrat în practica curentă a catedrei şi, prin dezbaterea problemelor teoretice şi de metodică, ele asigură ridicarea nivelului muncii ştiinţifice didactice şi desfăşurarea vie, creatoare, a seminariilor.

Autorul relatează în continuare modul în care au fost dezbătute şi lămurite în seminarii cîteva din problemele principale ale teoriei materialismului istoric, în legătură cu care se manifestă mai frecvent confuzii sau insuficientă claritate.

A. A. Ambrosov înfăţişează în articolul *Despre legătura predării materialismului dialectic şi istoric cu contemporaneitatea* experienţa catedrei de filozofie de la Şcoala Superioară de Partid din Moscova.

Pornind de la premisa că nivelul şi calificarea cadrelor catedrei de filozofie a unei şcoli superioare de partid de 4 ani trebuie să fie mai înalte decît în institutele obişnuite de învăţămînt superior, autorul vorbeşte despre diferitele măsuri întreprinse în această direcţie. Catedra acordă o atenţie specială activităţii publicistice-ştiinţifice a membrilor ei, urmărind elaborarea de către aceştia a unor lucrări mai ample, broşuri şi articole pe teme filozofice. La şedinţele catedrei sînt dezbătute sistematic hotărîrile P.C.U.S. şi ale guvernului sovietic, din unghiul de vedere al folosirii lor în predarea materialismului dialectic şi istoric şi în munca de cercetare ştiinţifică. Sub numeroase alte aspecte, problema legării teoriei de practică a făcut obiectul a diferite dezbateri în catedră. De asemenea, o adunare a organizaţiei de partid a întregului corp didactic al şcolii a dezbătut referatul *Despre legarea predării materialismului dialectic şi istoric cu practica*, dînd, pe marginea analizei făcute, indicaţii bogate.

O formă care s-a vădit a fi foarte utilă, arată autorul, este seminarul teoretic al cadrelor didactice ale şcolii, ce se desfăşoară regulat. La seminar sînt dezbătute principalele probleme ale vieţii economice, politice şi ideologice a ţării, se face o informare calificată asupra hotărîrilor partidului şi guvernului, asupra noilor cercetări teoretice desfăşurate. Un deosebit interes l-a stîrnit dezbaterea la seminar a unor referate ca: *Influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie asupra destinului istoric al popoarelor, Caracterul contradicţiilor în societatea socialistă şi căile rezolvării lor.* Referatul asupra problemei contradicţiilor în socialism a fost dezbătut

foarte activ şi în cercul ştiinţific creat pe lîngă catedra de filozofie, cerc din care fac parte cca 40 dintre cei mai bine pregătiţi cursanţi ai şcolii. Acest cerc, prin care cursanţii sînt antrenaţi să elaboreze referate asupra unor probleme filozofice actuale, s-a dovedit a fi un mijloc reuşit de a le forma deprinderi pentru munca ştiinţifică, de a-i învăţa să aplice tezele teoretice generale la analiza condiţiilor concrete ale epocii contemporane.

Problema organizării muncii ştiinţifice a cadrelor didactice este dezbătută şi în articolul lui G. A. Kursanov, de la catedra de filozofie a Şcolii Superioare de Partid din Sverdlovsk. Principala idee, susţinută de autor, este necesitatea de a asigura activitatea sistematică a fiecărui cadru didactic *într-o anumită direcţie, asupra unei anumite probleme, timp de cîţiva ani*; fără o asemenea continuitate în munca ştiinţifică nu poate fi ridicată calificarea teoretică a cadrelor didactice.

Conţinutul variat şi substanţial al *Caietelor ştiinţifice* editate de Şcoala Superioară de Partid de pe lîngă C. C. al P.C.U.S. fac din această publicaţie, încă de la început, o revistă interesantă, actuală şi utilă pentru cei ce lucrează pe tărîmul filozofiei.

Atît studiile teoretice, cît şi articolele de experienţă pe care le cuprinde revista, prin legătura lor strînsă cu documentele P.C.U.S., cu faptele realităţii contemporane, sînt un bun exemplu de abordare a problemelor filozofice în strînsă legătură cu viaţa şi aspectele ei cele mai actuale. Cunoaşterea experienţei catedrelor de filozofie, despre care se scrie în revistă, este foarte folositoare şi cadrelor didactice şi propagandiştilor din ţara noastră.

Primind cu mult interes această nouă publicaţie filozofică din U.R.S.S., lucrătorii din domeniul filozofiei din ţara noastră văd în ea un nou mijloc de a cunoaşte şi învăţa din bogata experienţă a filozofilor sovietici.

N. Mercea

Problemele filozofice ale mecanicii cuantice *

Problemele filozofice ale mecanicii cuantice sînt probleme dintre cele mai importante şi mai profunde ale ştiinţelor fizice contemporane. Interpretarea corectă în mecanica cuantică a unor probleme ca : realitatea obiectivă a fenomenelor atomice, particularitatea legilor care le guvernează, cauzalitatea în microcosm, observabilitatea şi complementaritatea unor proprietăţi fizice ale microobiectelor etc. prezintă o uriaşă importanţă atît pentru mecanica cuantică cît şi pentru filozofie.

De aceea, salutăm cu satisfacţie apariţia în limba romînă a cărţii lui M. E. Omelianovski *Probleme filozofice ale mecanicii cuantice* publicată de Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. în 1956. Ea a fost primită cu interes de reprezentanţii a numeroase specialităţi, în primul rînd de fizicieni şi filozofi, şi a fost obiectul unor dezbateri interesante atît la seminarul de filozofie al fizicienilor de la Universitatea de stat A. A. Jdanov din Leningrad cît şi la filiala din Ural a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S.

Autorul, cunoscut filozof sovietic — colaborator al Institutului de Filozofie al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., a încercat să sintetizeze esenţialul din contribuţia oamenilor de ştiinţă sovietici la studiul problemelor ridicate de interpretarea mecanicii cuantice, acordînd o importanţă deosebită criticii şi analizei sistematice a concepţiilor idealiste asupra mecanicii cuantice.

---

* M. E. Omelianovski, *Probleme filozofice ale mecanicii cuantice*, Ed. ştiinţifică, 1958, 259 pagini.

De asemenea, autorul expune un punct de vedere pentru rezolvarea pozitivă a unor probleme ale acestei teorii fizice. Lucrarea prezintă deosebit interes deoarece M. E. Omelianovski este autorul unor numeroase studii bine cunoscute la noi în țară în legătură cu aceste probleme pe care le adînceşte cu competență de mai mult de 10 ani.

Cartea cuprinde cinci capitole şi o completare.

În capitolul I, care are un caracter introductiv se arată importanța pentru dezvoltarea fizicii teoretice moderne a unei analize sistematice creatoare a mecanicii cuantice din punctul de vedere al materialismului dialectic pentru a stabili consecințele ei gnoseologice. Numai o lămurire corectă din punct de vedere filozofic a fundamentelor mecanicii cuantice va permite aprecierea perspectivelor ei de dezvoltare şi va permite să se obțină noi date pentru dezvoltarea filozofiei marxiste. Deoarece idealismul din zilele noastre parazitează pe descoperirile şi realizările fizicii moderne, falsificînd adevărata lor semnificație filozofică şi denaturînd conținutul real şi principiile ştiințifice ale noii fizici, capătă o deosebită importanță analiza bazei experimentale a mecanicii cuantice, făcută de pe pozițiile materialismului dialectic. Elucidarea justificării principiilor mecanicii cuantice, examinarea noțiunilor cu care operează, determinarea limitelor dincolo de care ele încetează de a mai oglindi în mod corect natura şi duc la concluzii fizice şi filozofice greşite, sînt probleme care privesc nu numai fizica ci sînt totodată probleme filozofice importante.

Mecanica cuantică a apărut şi s-a dezvoltat pe baza descoperirii discontinuității radiației şi a proprietăților ondulatorii ale substanței. Reuşind să lege în mod sintetic proprietățile radiației şi ale substanței, deşi nu a înaintat prea mult pe calea acestei sinteze, ea a devenit o bază teoretică a unor domenii noi ale fizicii şi tehnicii (analiza spectrală, electronica, energetica nucleară etc.) permițînd explicarea unor fapte fizice noi pe care fizica clasică nu le-a putut explica. Faptul că lumina are şi proprietăți corpusculare, în afară de cele ondulatorii, iar substanța în afară de proprietăți corpusculare are şi proprietăți ondulatorii, nu a putut găsi o oglindire adecvată în cadrul teoriilor fizicii clasice, a dus la prăbuşirea principiilor şi concepțiilor fundamentale ale acesteia din urmă. În legătură cu aceasta au apărut în fizică anumite probleme de filozofie.

Mulți fizicieni de seamă ai timpului nostru — în primul rînd N. Bohr şi W. Heisenberg — nu au reuşit să ducă la capăt analiza filozofică a fenomenelor noi cuantice, care ilustrează în mod strălucit dialectica naturii. Ignorînd materialismul dialectic, ei au emis principiul complementarității care izvorăşte direct din idealismul subiectiv al lui Mach. În interpretarea dată de şcoala din Copenhaga, acest principiu era chemat să constituie baza filozofică a teoriei fenomenelor atomice şi astfel a fost denaturat în mod idealist conținutul teoretic al mecanicii cuantice. În literatura ştiințifică din țările capitaliste au căpătat o mare circulație concepțiile după care mecanica cuantică ar fi expulzat din uzul ştiințific noțiunile de materie, cauzalitate, lege, iar afirmațiile ştiințifice, formulele şi chiar mărimile care figurează în ecuațiile mecanicii cuantice ar pleda în favoarea idealismului etc.

Concepțiile şi părerile idealiste din fizica modernă au stîrnit, chiar în perioada constituirii fizicii moderne, proteste din partea multor fizicieni de seamă ca M. Planck, A. Sommerfeld, A. Einstein; în timpul nostru numeroşi fizicieni ca L. de Broglie, D. Bohm, W. Swann apără materialismul. Dar, după cum observă autorul, mulți dintre aceşti fizicieni, deşi au dreptate cînd se pronunță împotriva concepțiilor idealiste ale şcolii de la Copenhaga, ei nu pot opune acestor concepții principii consecvent materialiste, nu luptă în mod consecvent împotriva idealismului „fizic". Greşelile mecaniciste, comise de aceşti fizicieni sînt folosite de idealişti, care criticînd aceste greşeli, vor să lase impresia că ar distruge complet materialismul.

Astfel, opiniile exprimate de mulți fizicieni împotriva idealismului în mecanica cuantică iau adesea forma unei obiecții împotriva afirmației că cele mai importante noțiuni ale mecanicii cuantice nu sînt intuitive. În realitate, problema aceasta este mult mai complicată decît pare la

prima vedere, deoarece se ştie că noţiunea de intuitivitate este cu totul relativă şi că conţinutul ei este variabil. Condiţia de intuitivitate a unei teorii presupune în primul rînd ca această teorie să fie însuşită de fizicieni, să devină pentru ei ceva obişnuit, să intre în uzul ştiinţific. Dar, după cum remarcă autorul, intuitivitatea unei noţiuni sau a unei teorii nu constă atît în faptul că această noţiune sau teorie a devenit o obişnuinţă şi e legată într-un mod anumit de fenomenele sau obiectele percepute direct, ci mai ales în lămurirea modului în care a apărut şi ce anume reflectă din lumea materială noţiunea sau teoria respectivă. Mecanica cuantică actuală, în interpretarea pe care i-o dă şcoala de la Copenhaga nu îndeplineşte această condiţie. Problema intuitivităţii mecanicii cuantice este strîns legată de materialismul spontan al cercetătorilor naturii, de credinţa lor în realitatea obiectivă a lumii exterioare. Profitînd de neputinţa filozofică a fizicienilor materialişti spontani, machismul — chiar şi în variantele lui actuale — ignorează deosebirea dintre materialismul metafizic şi cel dialectic, confundă sofistic existenţa independentă de om a materiei în mişcare cu faptul că legile sale sînt din ce în ce mai bine determinate şi mai complet cunoscute. Machismul vrea să prezinte perimarea reprezentărilor fizicii clasice privind structura materiei, spaţiul, timpul, mişcarea drept un faliment al materialismului filozofic în ştiinţă. Acest lucru îşi găseşte expresia în principiul complementarităţii considerat de şcoala de la Copenhaga ca fiind fundamental pentru mecanica cuantică.

Deşi principiul complementarităţii este tratat ca un principiu fizic, în realitate el are o finalitate filozofică menită să dea o justificare idealistă teoriei mişcării microobiectelor. Mecanica cuantică interpretată în spiritul acestui principiu se ocupă nu atît de obiectele atomice cu proprietăţile lor corpuscular-ondulatorii cît de aparatele de măsură şi de ceea ce se produce în aparat sub acţiunea microobiectelor.

Rezolvarea consecvent materialistă a problemelor relative la noţiunile şi principiile fundamentale ale mecanicii cuantice poate fi dată numai pe baza recunoaşterii realităţii obiective a fenomenelor atomice, pe baza recunoaşterii interdependenţei lor obiective, necesare, guvernate de anumite legi. La aceasta se reduce esenţa problemelor în jurul cărora are loc lupta între materialism şi idealism în mecanica cuantică.

Conducîndu-se după principiul complementarităţii, Heisenberg, ca şi alţi fizicieni idealişti, confundă problema filozofică a materiei ca realitate obiectivă cu teoria fizică a structurii şi proprietăţilor materiei, identifică în mod cu totul eronat observaţia şi măsurarea în fizică cu interacţiunea corpurilor în interpretarea fizicii clasice. Într-un cuvînt confundă realitatea obiectivă şi măsurarea ei „transformînd" starea obiectului atomic într-o categorie instrumentală, în fond subiectivă. De aceea M. E. Omeleanovski îşi propune analiza profundă a acestor probleme. Autorul observă în mod just că pentru a rezolva în mod corect problema privitoare la revizuirea interpretării fenomenelor mecanicii cuantice trebuie în primul rînd să ne referim la problema conţinutului acestei ştiinţe, ţinînd seama de faptul că principiile şi noţiunile ei pot fi denaturate şi întunecate prin concepţiile idealiste ale fizicienilor înşişi.

Problema realităţii obiective a fenomenelor în mecanica cuantică şi legătura ei cu principiul complementarităţii al lui Bohr este analizată pe larg într-un capitol special. Principiul complementarităţii îşi are originea în principiul nedeterminării, cu care se confundă. Cît priveşte principiul nedeterminării, în esenţă reprezintă o „metodă raţională" de folosire a noţiunilor vechi clasice, în domeniul nou atomic, explicitînd contradicţiile la care dă naştere această aplicaţie. Şcoala lui Bohr-Heisenberg leagă intrinsec principiul nedeterminării de una din cele mai importante relaţii ale mecanicii cuantice şi anume de relaţia de nedeterminare, cu care de fapt îl identifică. După părerea autorului, o astfel de identificare este o eroare gravă. Astfel analizînd modul în care a fost stabilit de Heisenberg pe baza unor experienţe mintale relaţia considerată ca „principiu al nedeterminării" se arată că este într-adevăr o lege a naturii însă nicidecum în sensul pe care îl dă Heisenberg deoarece din această relaţie nu putem deduce princi-

piile fundamentale ale mecanicii cuantice. Aceasta nu constituie decît o încercare de a încadra cu forţa în noţiunile mecanicii clasice datele experimentale privitoare la proprietăţile corpusculare şi ondulatorii ale obiectelor atomice, adică o încercare de a nega caracterul obiectiv al acestor proprietăţi inseparabile. Pe de altă parte, relaţia de nedeterminare este conţinută în aparatul matematic al mecanicii cuantice. Pentru semnificaţia ei fizică trebuie avut în vedere faptul că mecanica cuantică reflectă în mod statistic proprietăţile corpuscular-ondulatorii ale microobiectelor, adică se referă la un număr foarte mare de microfenomene. Spre deosebire, relaţia lui Heisenberg se referă la un microobiect care interacţionează în mod necontrolabil cu un aparat de măsură. Generalizînd, Bohr şi Heisenberg afirmă că în fizica atomică fiecare observaţie este legată de o perturbaţie principial necontrolabilă ceea ce duce la concepţia complementarităţii. „Nedeterminarea" în măsurarea microobiectelor este considerată de principiul complementarităţii ca fiind esenţa măsurării în fizică. Autorul analizează pe larg aceste afirmaţii arătînd că în principiul complementarităţii se confundă nejustificat problema interacţiunii unor corpuri fizice (aparatul şi obiectul) cu problema cunoaşterii obiectului care există independent de aparat astfel că afirmarea „interacţiei necontrolabile" a aparatului şi a obiectului atomic este ceva analog cu principiul lui Berkeley : fără subiect, nu există obiect. Necontrolabilitatea înseamnă aşadar că starea electronului (caracteristicile sale spaţiale şi de impuls) reprezintă o categorie „instrumentală", adică, în ultimă instanţă, subiectivă.

Obiectele atomice cu proprietăţile şi legile lor specifice există independent de om şi de aparatele sale, deşi ele pot interacţiona. Fundamental în această analiză este constatarea că legile obiective ale fenomenelor atomice sînt profund deosebite de legile obiective ale fenomenelor macroscopice şi nu le putem reduce unele la altele. Noile proprietăţi ondulatorii ale microobiectelor nu determină „limitarea preciziei măsurătorilor noastre" ci prezenţa acestor proprietăţi ne permite să înţelegem de ce noţiunile clasice sînt insuficiente pentru caracterizarea obiectelor atomice. Astfel principiul interacţiei necontrolabile care este sîmburele principiului complementarităţii este arătat ca fiind eronat şi neconform realităţii experimentale, conducînd la o imagine hipertrofiată a acesteia.

Autorul arată că este greşită afirmaţia că, în teoria cuantică, aparatul ar crea starea microobiectului, cu alte cuvinte că în teoria cuantică starea ar reprezenta o categorie „instrumentală". Pentru a lămuri lucrurile, se compară ansamblul statistic al fizicii precuantice cu ansamblul statistic format de electroni arătîndu-se că există deosebiri calitative. Legile statistice specifice ale microfenomenelor sînt exprimate prin funcţia de undă din mecanica cuantică. Caracterul specific al acestor legi statistice este legat de faptul că microobiectele posedă pe lîngă proprietăţile corpusculare concomitent şi proprietăţi ondulatorii formînd o unitate indestructibilă. Analizînd semnificaţia fizică a funcţiei de undă, autorul arată că funcţia de undă caracterizează un ansamblu cuantic fiind deci o caracteristică obiectivă şi nu una „instrumentală". Se arată în ce constă ideea de ansamblu statistic emisă de Einstein şi pe urmă dezvoltată de Blohinţev sub forma ansamblului cuantic. Se analizează obiecţiile acad. V. A. Fok şi A. D. Alexandrov cu privire la această definiţie a funcţiei de undă arătîndu-se netemeinicia lor. Această analiză este deosebit de interesantă şi aduce o contribuţie importantă la lămurirea problemei realităţii în mecanica cuantică, ca şi analiza făcută de autor asupra celebrei discuţii dintre Einstein şi Bohr asupra semnificaţiei fizice a funcţiei de undă.

Ideea ansamblelor cuantice presupune că legile statistice ale mecanicii cuantice oglindesc legile unor microfenomene reale care au loc în proporţii de masă. Prin aceasta ideea ansamblelor cuantice duce la punerea problemei : să se dea o teorie a microfenomenelor individuale, să se dezvăluie legile acestora. Punctul de vedere al lui Fok-Alexandrov îndepărtează teoria microfenomenelor de la rezolvarea corectă a acestei probleme. Aceste concluzii ni se par deosebit de clar formulate.

În continuare, se analizează pe larg aşa-numitul „principiu al observabilităţii" a cărui esenţă se reduce la o foarte veche afirmaţie idealistă : cunoaşterea fizică este o cunoaştere care se ocupă numai de lucrurile observabile. După cum observă just autorul, conform acestui principiu, nu ceea ce există este principial observabil, ci ceea ce este principial observabil există. Or, aceasta înseamnă idealism. Afirmaţia că ceea ce este principial observabil există este piatra de temelie a operaţionalismului, acel curent idealist din fizica modernă reprezentat deosebit de clar prin şcoala de la Cambridge. Idealismul filozofic modern, ca şi „idealismul fizic", atribuie noţiunii de „observaţie", de „experiment" etc. o semnificaţie idealistă, negînd existenţa obiectelor şi a fenomenelor fizice în afară şi independent de observaţie şi de experiment. Se arată în mod just că ştiinţa nu se ocupă „numai de lucrurile observabile" ci de lumea obiectivă pe care o reflectă, o cunoaşte din ce în ce mai precis. Se analizează semnificaţia noţiunii de „observabil" introdusă de Heisenberg în mecanica cuantică pe baza experimentelor mintale. Autorul menţionează după Engels că : Experimentul mintal, ca procedeu teoretic eficace aplicat în fizică permite să se traseze liniile generale ale experimentului real şi concluziile trebuie verificate printr-un experiment real. Fizicienii care limitează cunoaşterea fenomenelor fizice numai la „observabil" şi nu acordă ipotezei nici o valoare euristică susţin prin aceasta, în esenţă, linia idealismului. Căci numai ipoteza conduce la cunoaşterea adevărului obiectiv ; fiind verificată şi confirmată prin experienţă, ea se transformă într-o teorie ştiinţifică certă, cu caracter de adevăr obiectiv. Studiind istoricul apariţiei mecanicii cuantice, autorul arată că Heisenberg, introducînd noţiunea de observabil, pornind de la premisa că teoria atomului nu trebuie să aibă de-a face cu mărimi inaccesibile observaţiei directe, a răsturnat cu capul în jos problema realităţii electronilor. După Heisenberg, reiese că nu obiectul fizic are proprietatea de a fi o realitate obiectivă ci concepţia mecanicii clasice despre obiectul fizic este o realitate ! Din analiza făcută de autor rezultă în mod clar că principiul observabilităţii nu are nicidecum valoarea euristică pe care i-o atribuie idealismul „fizic". Acest principiu a fost introdus în mecanica cuantică atunci cînd concepţia nou apărută a complementarităţii a ridicat pretenţia de a deveni un fel de îndrumător filozofic al mecanicii cuantice şi a încercat să dea un fundament principiilor ei. În concluzie, autorul menţionează că găsind limitele de aplicabilitate ale mecanicii clasice, mecanica cuantică nu a renunţat la noţiunile ei, ci la punctul de vedere că noţiunile mecanicii clasice ar avea un caracter universal. În teorie figurează noţiuni care se bazează pe experienţă, în acelaşi timp însă pot figura noţiuni ipotetice necesare pentru progresul ei.

În capitolul IV se analizează pe larg rolul aparatului în mecanica cuantică. Idealismul fizic atribuie aparatului în mecanica cuantică un rol specific în cunoaşterea microfenomenelor, rol despre care pretinde că s-ar deosebi principial de rolul aparatului în fizica clasică. Astfel Heisenberg susţine că în domeniul atomic nu putem efectua o separare strictă între obiectul cercetat şi aparat (mijlocul de cercetare). După concepţia complementarităţii, măsurarea din mecanica cuantică este o interacţie necontrolabilă a microobiectului cu aparatul (considerat ca un obiect clasic). Această afirmaţie înseamnă că în fond aparatul nu este un corp fizic, ci o creaţie speculativă, „necontrolabilitatea" este o reprezentare fantezistă asupra proprietăţilor corpuscular-ondulatorii inseparabile ale microobiectului. Cu alte cuvinte, modul de a înţelege măsurarea în mecanica cuantică, preconizat de şcoala de la Copenhaga, nu are nimic comun cu măsurarea reală din fizică fiind o operaţie speculativă de cea mai pură speţă, care nu are nimic comun cu experienţa. Putem da o rezolvare corectă problemelor referitoare la măsurare, dacă plecăm de la recunoaşterea obiectelor şi a legilor comportării lor, reflectate de teoria fizică şi existenţe independent de măsurare. Principiul măsurării constă în aceea că pe cale teoretică, se trag concluzii despre valoarea mărimii măsurate. Acest principiu este valabil în egală măsură atît în fizica clasică cît şi în cea cuantică. Idealismul din fizica modernă identifică mărimea fizică cu rezultatul măsurătorii pînă şi cu indicaţia aparatului. Pe de altă parte autorul stabileşte

în mod just că limitarea diferitelor aparate, care furnizează date asupra fenomenelor şi a obiectelor fizice nu trebuie înţeleasă în sensul că cunoaşterea de către om a fenomenelor şi obiectelor fizice este limitată în mod absolut. Aparatul nu reprezintă *un obiect al reflectării* în mecanica cuantică ci un mijloc de cunoaştere, de reflectare a obiectelor şi fenomenelor microscopice. De asemenea se arată că trebuie să facem o distincţie între dispozitivele şi aparatele propriu-zise. Şcoala de la Copenhaga comite o eroare afirmînd că aparatul „prepară" starea obiectului atomic, că măsurarea modifică în mod necontrolabil starea obiectului etc. În realitate, fenomenele cuantice există independent de experimentator, independent de faptul că el fixează sau nu cu ajutorul unui aparat acest fenomen.

Trebuie să observăm însă, că această analiză, cu toate că se trag concluziile menţionate, care sînt juste, nu pare să fie destul de concludentă pentru un fizician, ea va trebui să fie mult adîncită.

În sfîrşit autorul examinează problema determinismului în mecanica cuantică. Se analizează trăsăturile principale ale determinismului mecanicist : negarea treptelor calitativ diferite în dezvoltarea materiei unice ; înţelegerea mecanicistă a legăturii necesare dintre fenomenele fizice privind mişcarea ca ceva exterior în raport cu materia, recunoaşterea faptului că în natură ar domina numai necesitatea simplă, directă şi deci negarea întîmplării. Cu un cuvînt determinismul mecanicist înseamnă în fizică universalizarea legilor mecanicii clasice peste orice limită de aplicabilitate. La întrebarea dacă fizica modernă ar fi distrus legitatea, necesitatea, cauzalitatea în natură, după cum afirmă idealiştii actuali, autorul răspunde prin constatarea că însăşi punerea problemei aplicabilităţii determinismului mecanicist la cazul unui microobiect este nejustificată.

Mecanica cuantică cu legile ei reflectă microprocese reale, reflectă legi obiective care exprimă legături esenţiale, necesare între fenomenele cuantice. Idealiştii „fizici" confundă, deobicei, determinismul şi cauzalitatea din fizică cu legea dinamică, iar legea statistică cu indeterminismul. Se arată că în problema determinismului şi a cauzalităţii în mecanica cuantică, idealiştii comit cel puţin trei erori principale : 1. ignorează deosebirea dintre determinismul mecanicist şi determinismul dialectic ; 2. confundă cauzalitatea cu legitatea dinamică, opun cauzalitatea legii statisticii ; 3. consideră cauzalitatea, legea, necesitatea etc. drept categorii subiective. În acest fel Heisenberg substituie problemei cauzalităţii şi necesităţii în natură problema exactităţii cunoaşterii noastre a diferitelor mărimi cuantice.

Autorul reuşeşte să caracterizeze aportul adus de mecanica cuantică în cunoaşterea fenomenelor şi legilor naturii prin recunoaşterea faptului că mişcarea este discontinuă şi totodată continuă, că materia este continuă şi totodată discontinuă. În mecanica cuantică aceasta înseamnă că legile ei sînt exprimate prin intermediul unor noţiuni noi care reflectă fenomene necunoscute pentru fizica precuantică şi prin necesitatea de a privi legea dinamică şi cea statistică ca pe o unitate. În legătură cu problema unităţii celor două feluri de legităţi, autorul analizează cunoscutele argumente ale lui Neumann care a încercat să demonstreze că indeterminismul este propriu mecanicii cuantice. Se ştie că această demonstraţie este vicioasă ca fond şi azi nu mai este luată în considerare. Se arată că legea statistică şi cea dinamică propriu-zisă sînt inseparabile asemănător întîmplării şi necesităţii interne, opunerea lor sau reducerea uneia la cealaltă se află în contradicţie cu înţelegerea naturii aşa cum este ea în realitate.

Legea statistică este o lege care se referă la o mulţime de fenomene, care în condiţii date, aparţin la o aceeaşi specie, de aceea fenomenul individual nu poate fi subordonat unei legi statistice. Teoria statistică nu are de-a face decît cu acele proprietăţi ale fenomenelor şi obiectelor pe care acestea le posedă nu ca obiecte individuale ci ca un ansamblu anumit. Astfel, ansamblul statistic nu este o colecţie de obiecte sau fenomene izolate, ci o unitate a lor cu proprietăţi pe care nu le au obiectele sau fenomenele luate izolat.

Dar legea statistică nu există în afara legii dinamice, ea poate fi privită, în anumit sens, ca un ansamblu de legi dinamice fără a fi suma acestor legi. Legea statistică nu se realizează decît ca o necesitate care-și croiește drum prin masa de întîmplări și care se manifestă ca o medie a unor abateri întîmplătoare. Iar particularitățile legilor statistice noi își găsesc bază reală în particularitățile microobiectelor, în natura lor dublă inseparabilă. Concepția ansamblelor cuantice dezvoltată de D. I. Blohințev a subliniat necesitatea singurei tratări corecte a fenomenelor atomice, care presupune existența lor obiectivă și a respins tratarea în fond subiectivistă „instrumentală" a concepției complementarității. Totodată concepția ansamblelor apropie fizica de problema de a da o teorie a procesului atomic individual, o teorie nestatistică a microfenomenelor.

În legătură cu aceasta autorul examinează teoria cauzală elaborată de D. Bohm ajungînd la concluzia că el dă o interpretare cauzală a mecanicii cuantice pe calea concepțiilor fizicii clasice și este greșit să considerăm microobiectele pornind de la diferite concepții clasice.

În completare, autorul se ocupă de un articol mai nou al lui Heisenberg (scris în volumul omagial dedicat lui N. Bohr din 1955). Analizînd utilizarea cuvîntului „obiectiv" în acest articol, el arată că Heisenberg identifică noțiunea de realitate obiectivă cu concepția fizicii clasice despre ea și de aici decurg concluziile sale greșite despre realitatea obiectivă. După cum se știe însă, noțiunea de realitate obiectivă nu se reduce la particule care se mișcă după legile mecanicii clasice și noțiunea de lege fizică obiectivă nu se reduce la legile nestatistice. De asemenea, autorul analizează pe scurt interpretarea deterministă a mecanicii cuantice a lui Bohm — de Broglie-Vigier sub forma „teoriei dublei soluții". În mod just se remarcă că această interpretare se eliberează de concepțiile unilaterale proprii materialismului mecanicist, dar nu sîntem de acord cu afirmația că primul loc îl ocupă, în această teorie, reprezentările care se referă la cîmp, la continuitatea materiei, subordonîndu-se aspectul discret. De altfel, autorul nu întreprinde o adevărată analiză a acestei teorii.

Socotim ca binevenită ideea redacției de a adăuga textului tradus, sub formă de anexă, dările de seamă ale discuțiilor asupra cărții lui N. E. Omeleanovski organizată în U.R.S.S. În lumina părerilor exprimate de mai mulți fizicieni de seamă, cititorul va putea aprecia mai just tezele lui M. E. Omeleanovski.

Din această dare de seamă rezultă că o serie de afirmații cuprinse în carte au provocat, obiecții serioase, îndeosebi distincția dintre relația de nedeterminare și principiul nedeterminării, care în fond reflectă o aceeași lege obiectivă a naturii care însă este interpretată în sens machist ca un nou principiu filozofic și care trebuie analizat pentru a distinge sîmburele rațional din punct de vedere filozofic; s-a subliniat faptul că relația de „complementaritate" între descrierea cauzală și cea spațio-temporală este „o profundă și extrem de interesantă problemă filozofică" (A. D. Alexandrov). Autorul recunoaște că aceasta reprezintă o antinomie sui generis în descrierea proceselor atomice, este un drum spre dialectică care, la Heisenberg, se pierde în nisipurile concepțiilor idealiste; mecanica cuantică pune două mari probleme filozofice — realitatea și cauzalitatea care nu pot fi rezolvate în afara dialecticii continuului și discretului, necesarului și contingentului, posibilului și realului; s-a remarcat că legătura dintre măsurarea și relația de nedeterminare și ansamblele cuantice este expusă de autor neclar și confuz. În concluzie s-a remarcat că partea critică a cărții este cea mai valoroasă, analiza gnoseologică este foarte minuțioasă dar analiza ontologică este sensibil mai slabă. Or, fără o profundă analiză ontologică a problemei mecanicii cuantice nu putem rezolva nici problema cauzalității în microcosm. Părțile afirmative sînt vagi și nu sînt separate îndeajuns de cele polemice, astfel cartea conține foarte puține sinteze filozofice pozitive. Indeosebi autorul nu expune destul de adîncit problema legii dinamice și a celei statistice.

În încheiere vrem să subliniem că în această lucrare se analizează, pe baza principiilor marxiste, probleme în adevăr importante şi principiale ale mecanicii cuantice. Alegerea acestor probleme importante principiale constituie un neîndoios merit al cărţii. Citirea cărţii este utilă atît filozofilor cît şi fizicienilor noştri; ea ridică multe probleme teoretice insuficient clarificate a căror lămurire profundă şi multilaterală nu este posibilă decît pe baza unei activităţi comune şi fecunde a filozofilor materialişti şi a fizicienilor.

Valer Novacu
membru corespondent al Academiei R.P.R.

Politica războiului nu poate genera o filozofie a păcii

Cu cîtva timp în urmă a apărut la New York cartea filozofului american Irving Louis Horowitz intitulată *Ideea războiului şi păcii în filozofia contemporană*[1]. Autorul se bucură în S.U.A. şi în alte ţări occidentale de o bună reputaţie, dobîndită prin lucrările sale anterioare: *Filozofia renaşterii a lui Giordano Bruno* şi *Claude Helvetius — filozof al democraţiei şi iluminismului* — precum şi prin numeroase studii publicate în revistele de specialitate.

Preocupat de problemele istoriei filozofiei şi ale sociologiei, Irving Louis Horowitz, prezintă în ultima sa lucrare ideile asupra păcii şi războiului ale unei serii întregi de filozofi contemporani, aparţinînd unor şcoli şi curente diferite cum ar fi: Alfred North Whitehead, Jacques Maritain, George Santayana, Bertrand Russell, William James, John Dewey, Mahatma Ghandi şi alţii.

Cartea cuprinde şi un studiu asupra ideilor elaborate de V. I. Lenin cu privire la această problemă. Horowitz aduce elogii clarviziunii leniniste şi depune eforturi vizibile pentru a reda cele mai de seamă teze elaborate de Lenin în problema păcii şi războiului — poziţie meritorie pentru un filozof nemarxist, care scrie în S.U.A. astăzi. El plăteşte cu toate acestea un anumit tribut ideologiei anticomunismului, omiţînd să releve caracterul profund umanist al învăţăturii leniniste şi încercînd — după o reţetă prea puţin originală — să despartă teoria leninistă a păcii şi războiului de politica pe care o desfăşoară astăzi ţările socialiste în frunte cu U.R.S.S. pentru apărarea păcii lumii.

Cartea lui Horowitz este interesantă şi instructivă mai cu seamă prin abundenţa documentaţiei. Valoarea ei nu constă atît în soluţiile oferite cît în problematica abordată. „O carte trebuie să răspundă unei cerinţe" — scrie Horowitz — iar cartea lui mărturiseşte fără îndoială că neliniştea poporului american faţă de primejdia războiului nuclear nu permite nici filozofilor să rămînă deoparte. Într-un fel sau altul chestiunea păcii şi a războiului — această problemă cardinală a epocii noastre — se impune şi filozofiei. Iar dacă soluţiile autorilor prezentaţi de Horowitz sînt greşite sau lipsite de eficacitate, aceasta oglindeşte în primul rînd poziţia de clasă a filozofului, ce se impune cu o vigoare deosebită tocmai în analiza unei asemenea probleme care stă în miezul actualităţii. Cartea lui Horowitz dovedeşte odată mai mult că nu există o filozofie independentă de politică — iar politica războiului nu poate genera o filozofie a păcii.

Cum răspund gînditorii aleşi de Irving Louis Horowitz la întrebarea fundamentală: care sînt cauzele războiului?

De răspunsul dat acestei întrebări depinde caracterul progresist sau reacţionar, eficient sau nu, al întregului sistem de idei construit în jurul problemei de către un autor sau altul. Iar trăsătura distinctivă dominantă a răspunsurilor date de filozofii idealişti occidentali

[1] Irving Louis Horowitz, *The Ideea of War and Peace* în *Contemporary Philosophy*, Ed. Paine-Whitman, N. Y. (în continuare trimiterile se dau în text).

la această întrebare, e tocmai caracterul neştiinţific, steril din punct de vedere filozofic şi reacţionar din punct de vedere practic, al poziţiei lor. Aparent nu avem de-a face cu o singură poziţie, ci cu o multitudine de poziţii, cu opinii divergente ; dar această multitudine gravitează în jurul unui ax comun : refuzul de a analiza cauzele sociale obiective care provoacă izbucnirea războaielor în epoca noastră, refuzul şi neputinţa de-a scoate la lumină contradicţiile orînduirii capitaliste, care tocmai din cauză că nu sînt rezolvate aduc omenirii atîtea suferinţe şi chinuri. Acesta e substratul comun al felului cum abordează filozofii burghezi, prezentaţi de Irving Louis Horowitz, problema cauzelor războiului ; ceea ce e divers în răspunsurile lor sînt variatele modalităţi personale de a confecţiona diferite pseudoexplicaţii ale acestui fenomen.

Aşa de pildă, Whitehead înclină spre o explicaţie pe care am putea-o numi de natură „psihologico-politică" : „În relaţiile internaţionale — zice el — lumea alternează între faze opuse, rezultînd din variaţia emoţiei între fazele de dragoste şi de tensiune înaltă" (p. 59). Această tensiune ar duce chipurile la război. Filozoful catolic francez Jacques Maritain vede lucrurile altfel :. . . „persistenţa contradicţiei dintre progresul material al omenirii şi stagnarea celui raţional e prevestitoare de viitoare conflicte" (p. 66).

Aşadar, în timp ce Whitehead circumscrie problema în limite strict psihologice, Maritain îi lărgeşte sfera plasînd-o în reţeaua raportului fundamental dintre existenţa socială şi conştiinţa socială. Cauza războiului după el, nu rezidă în viaţa materială — în contradicţia dintre caracterul social al producţiei şi însuşirea individuală care duce la crize, polarizarea averii, sărăciei etc. — ci în faptul că viaţa materială evoluează, în timp ce gîndirea stă pe loc.

Desigur că această aserţiune a lui Maritain, aşa cum e făcută (referindu-se la întreaga gîndire contemporană) se găseşte în conflict cu realitatea în genere, şi în particular nu face decît să încerce a ascunde adevăratele cauze ale războiului imperialist. Pe de altă parte însă, ea conţine recunoaşterea implicită a neputinţei gînditorului burghez de a cerceta în mod ştiinţific consecinţele dezvoltării forţelor materiale de producţie ale societăţii. Maritain constată că progresul material e însoţit de o „stagnare raţională" — cu alte cuvinte că gîndirea filozofică aservită capitalismului nu poate urmări această dezvoltare, chiar aşa încetinită, inegală şi dezechilibrată de zguduiri periodice cum e ea, căci altminteri filozofia burgheză ar fi silită să recunoască inevitabila prăbuşire a orînduirii pe care e menită să o apere. Prin urmare stagnarea există : ea nu e a raţiunii în general ci a celei burgheze, care şi de astă dată manifestă înclinarea de a atribui întregii istorii şi întregii omeniri maladiile incurabile care o macină. Explicaţia pe care o dă Maritain războiului e falsă şi subiectivistă : ea conţine totuşi un element de adevăr prin aceea că relevă — fie şi cu ambiguitate — caracterul necesar, legic al stagnării gîndirii burgheze în epoca imperialismului.

O altă teză a lui Maritain care se bucură de o mare popularitate printre mulţi dintre filozofii occidentali burghezi — Emery Reves, Mortiner Adler, Bertrand Russell şi alţii — este aceea conform căreia existenţa suveranităţii naţionale ar reprezenta una din cauzele principale ale tulburării păcii. Cît timp există state suverane, argumentează Maritain, relaţiile dintre ele nu pot să nu fie determinate de o „aspră competiţie mutuală" (p. 91). Concurenţa nimicitoare dintre ţările capitaliste, care a degenerat pînă acum în mod periodic în războaie catastrofale, e explicată nu prin legile obiective care guvernează activitatea economică a acestor ţări — goana după profit maxim, lupta pentru pieţe şi surse de materii prime, legea dezvoltării inegale etc. — ci prin existenţa unor state suverane. Statul suveran reprezentat de Maritain este o întruchipare materială, reacţionară, a noţiunii hegeliene a statului suprem, „o noţiune pervertită care sfîşie statul modern". De aici criza mondială al cărei leac e „comunitatea internaţională politiceşte organizată" (p. 47) — adică guvernul mondial. Cum se poate ajunge la acest guvern mondial într-o lume ruptă în două sisteme opuse ? Conchizînd că criza mondială

ar consta în lupta dintre Christ și Antichrist — ultimul generat de apariția unei „civilizații materialiste" — Jacques Maritain se referă răspicat la posibilitatea de „a termina cu națiunile socialiste" (p. 79).

Irving Louis Horowitz respinge cu iritație aceste teorii, apreciindu-le ca „inepte" și „iluzii lipsite de seriozitate". La o analiză mai atentă, fondul divergenței se reduce însă la ideea lui Irving Louis Horowitz că între filozofia dolarului și diplomația lui, trebuie să existe o diferență de ținută și argumentație, regulă pe care Maritain o încalcă situîndu-și filozofia la nivelul celor mai provocatoare discursuri și declarații ale senatorilor belicoși de la Washington.

A lichida statele socialiste, a prezenta concurența capitalistă sălbatică în pofida realității istorice a epocii noastre, epoca nașterii și dezvoltării sistemului mondial al socialismului — drept unica platformă posibilă a relațiilor dintre orice fel de state, a întări și a extinde colonialismul, însfîrșit, a instaura domnia mondială a monopolurilor americane — ceva în genul „ultraimperialismului" lui Kautsky — iată conținutul ideilor lui Maritain care nu reprezintă doar „inepții" și „iluzii neserioase", ci mai ales — și în primul rînd — o filozofie cinică a războiului imperialist de agresiune.

Și mai inacceptabile — cel puțin ca formă — i se par lui Irving Louis Horowitz ideile lui George Santayana al căror ansamblu e caracterizat drept teoria unei „pax romana aristocratice". Care sînt pilonii principali ai edificiului pe care flutură pavilionul decolorat al acestei „pax romana aristocratice"?

Pacea e realizabilă, raționează Santayana, dar cu o condiție : trebuințele omenești să se ridice peste „existența materială brută" la nivelul rațiunii. Aceasta cere un efort care nu e la îndemîna oricui și în nici un caz la îndemîna maselor muncitoare, pe care George Santayana le numește „gloată". Soarta păcii e cu atît mai primejduită cu cît depinde mai mult de această „gloată" inaptă să se ridice peste „nevoile materiale brute" la gîndirea purificată. Soluția? Această „gloată" să fie condusă de o „aristocrație intelectuală" singura în stare să salvgardeze pacea. Pentru Santayana, însăși Declarația Independenței reprezintă „o salată de iluzii" (p. 82). El vede o singură cale pentru consolidarea păcii : limitarea democrației — adică desființarea ei.

Democrația burgheză nu e nimic altceva decît o anumită modalitate a exercitării dictaturii de clasă a burgheziei împotriva maselor muncitoare, un anumit cadru al luptei de clasă dintre burghezie și proletariat. Acest cadru nu-l mulțumește pe Santayana. Maritain visa un capitalism fără concurență ; Santayana ar vrea un imperialism fără lupte de clasă. Amîndorura li se potrivesc de minune cuvintele lui Marx și Engels : „Ei vor societatea actuală fără elementele care o revoluționează și o descompun"[1].

Apologet fățiș al imperialismului pe care îl numește „vîrsta pubertății", Santayana respinge precara democrație burgheză, pentru a o înlocui prin tiranie. Cum se exprima Sinclair Lewis, el tratează malaria prin inocularea sifilisului — și nu invers cum practică unii terapeuți. „Tirania — scrie Santayana — nu numai că-și ocrotește supușii de aliați... dar îi protejează și contra invaziilor militare..." (p. 86). De la apologia fascismului el trece — cum e și firesc — la apologia războaielor de jaf și cotropire : „toate progresele mari și regenerările au fost dobîndite prin cuceriri..." (p. 122—123). Concluzia : S.U.A. trebuie să intervină „în viața tradițională a tuturor celorlalte națiuni, comandîndu-le, sau dacă nu, impunîndu-le modul american de viață și gîndire" (p. 86).

Numai prin cucerirea tuturor națiunilor „de către un anumit popor imperialist — scrie el — se va putea stabili pacea generală" (p. 87). De dragul unei asemenea „păci generale" Santayana e gata în orice moment să susțină dezlănțuirea războiului, care ar dezvolta chi-

[1] K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 4, p. 495.

purile în om diferite însușiri: „curaj animalic, disciplină, stăpînire de sine...". Am oferit atîtea citate din această literatură pestilențială, tipărită după 1950 — adică după ce omenirea a cunoscut îngrozitoarele crime săvîrșite de hitleriști — tocmai pentru că aceste idei sîngeroase nu aparțin vreunui scrib de duzină, ci unui filozof socotit ca reprezentativ pentru gîndirea americană contemporană. Disprețul față de propriul popor îmbinat cu xenofobia, negarea culturii altor țări paralel cu preamărirea dominării lumii de către o putere „imperială", instaurarea dictaturii brutale a unei așa-zise „aristocrații intelectuale" (Morgan, Dupont ș.a.) întîi în S.U.A., apoi extinderea ei asupra întregii lumi, iată traducerea în engleză a visurilor sîngeroase zugrăvite în *Mein Kampf* și a căror încercare de transformare în realitate a costat omenirea — inclusiv poporul american — atîta sînge.

Santayana e autorul tentativei de a construi o doctrină fascistă, care, cu mici modificări, să poată trece din serviciul lui Krupp în cel al lui H. Ford-junior. De aceea, pe bună dreptate se leapădă Irving Louis Horowitz cu oroare de aceste idei, remarcîndu-le similitudinea cu cele ale „fascismului totalitar".

Continuarea exemplelor n-ar face decît să ne ofere alte variații pe aceeași temă și anume că războiul nu-și are cauzele obiective în viața socială, în forma ei capitalistă de organizare, ci în tendințele subiective ale omului, care îi sînt inerente ca și capacitatea de a emite sunete articulate. „Războiul nu este în contradicție cu bazele proprietății private, el este rezultatul direct și inevitabil al dezvoltării acestei baze"[1] spune Lenin. Tocmai acest adevăr se străduiesc să-l ocolească filozofii idealiști — căutînd să-i substituie tot felul de observații forțate. Fuga de cercetarea adevăratelor cauze obiective, caracterul neștiințific, poziția de apărare a intereselor imperialismului — iată ce leagă între ele diferitele teorii burgheze cu privire la cauzele războiului, indiferent de stilul mai ponderat sau mai expansiv în care au fost formulate.

★

Acest refuz sau această neputință de a căuta obîrșia reală a războiului își pune pecetea asupra tuturor încercărilor, simulate sau bine intenționate, de a indica unele căi pentru asigurarea păcii. Întemeiate pe diferite nuanțe de falsă apreciere a cauzelor războiului, soluțiile oferite pentru menținerea păcii, atunci cînd nu sînt direct și fățiș reacționare, imperialiste, sînt mai mult sau mai puțin vetuste, fanteziste — și mai ales totalmente lipsite de eficacitate, fiind rupte de procesele obiective care au loc în societate și de acțiunea conștientă a maselor.

Așa de pildă istoricul și filozoful englez A. Toynbee opinează că pacea nu poate fi dobîndită atîta vreme cît progresul științific va continua să aibă prioritate în lumea actuală față de valorile creștinismului (p. 33). Este clar că recomandînd preponderența religiei asupra științei, A. Toynbee nu face decît să servească forțele sociale ostile progresului care văd în religie un instrument eficace de paralizare a luptei maselor muncitoare.

Whitehead găsește alt panaceu pentru consolidarea păcii: ea ar depinde de menținerea neschimbată a echilibrului existent azi în lume. Prin urmare cine vrea să apere într-adevăr pacea, e dator să apere în primul rînd capitalismul, colonialismul, așa cum există ele azi.

Aceste cîteva exemple despre felul cum vede filozofia burgheză posibilitatea evitării războiului sînt suficiente pentru a arăta conținutul neștiințific al acestei filozofii precum și caracterul ei apologetic în favoarea orînduirii perimate pe care o reprezintă. Faptele singure dovedesc că în epoca noastră lupta pentru pace nu poate fi separată de lupta fermă împotriva imperialismului generator de războaie, împotriva ideologiei lui. Acest lucru îl dovedesc și filozofii burghezi ale căror diferite construcții teoretice în jurul problemei păcii și războiului duc toate, sub o formă sau alta, la concluzia inutilității oricărei acțiuni a maselor pentru

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, p. 335.

apărarea vieții lor împotriva primejdiei unui nou război imperialist. Teoriile filozofilor burghezi în problema păcii conțin aproape toate un mesaj prin care masele sînt chemate la pasivitate politică și resemnare.

Nici un fel de abilități verbale sau piruete sofistice nu pot scoate din impas pe filozofii a căror gîndire reprezintă o parte însemnată din arsenalul ideologic al burgheziei imperialiste. O filozofie cu asemenea rădăcini de clasă nu poate da altfel de roade.

Sfera problemelor păcii și războiului scoate și mai puternic în evidență superioritatea și caracterul consecvent științific al gîndirii marxiste față de cea burgheză. Marxism-leninismul oferă singura teorie științifică asupra cauzelor obiective ale războiului în lumea contemporană și tocmai bazîndu-se pe această teorie, politica internațională a statelor socialiste în frunte cu U.R.S.S., promovează și singura soluție practică, eficientă și realizabilă, în vederea evitării războiului: principiul coexistenței și întrecerii pașnice între state cu sisteme sociale diferite.

Consecvența cu care mișcarea comunistă contemporană se orientează în problema păcii și a războiului pe linia leninistă, și-a găsit o expresie strălucită în teza Congresului al XX-lea al P.C.U.S. după care războiul, în condițiile noului raport de forțe dintre socialism și capitalism, n-ar mai reprezenta o inevitabilitate fatală, și în teza Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. după care există posibilitatea excluderii războiului din viața societății chiar în condițiile în care capitalismul se mai menține pe o parte a globului. Iată deci cum, în opoziție cu filozofia sterilă pusă în serviciul orînduirii și politicii imperialismului, gîndirea și practica marxist-leninistă oferă singura analiză adecvată și singura soluție eficientă a problemei războiului, soluție sprijinită de o uriașă mișcare de masă în toată lumea, și tocmai această superioritate evidentă a marxismului, ca teorie și acțiune în necontenită dezvoltare, nu e relevată de I. L. Horowitz în lucrarea sa.

Santayana, așa cum s-a putut vedea, — e profetul cinic al războiului, apologetul unui imperiu mondial al monopolurilor americane. Horowitz deși îl critică pe Santayana, nu poate nici el să înțeleagă sensul acțiunii legilor obiective ale imperialismului și rolul popoarelor în lupta pentru pace. Sistemul lui de idei e în general plin de inconsecvențe. Ceea ce-l delimitează însă de Santayana e în primul rînd teza prin care, pornind de la premiza obiectivă a existenței sistemului socialist mondial, ajunge la concluzia pe deplin justă că singura cale rezonabilă pentru menținerea păcii în aceste condiții istorice este o politică de *coexistență pașnică*. Comentînd ideile lui Paul Tillich, Horowitz recunoaște necesitatea „cooperării și coexistenței dintre diferite economii și ideologii..." (p. 30).

Într-adevăr recunoașterea acestei necesități și transpunerea în practică a principiului coexistenței pașnice dintre țări cu sisteme sociale diferite, colaborarea economică și culturală dintre aceste țări, întrecerea lor pașnică — iată calea consolidării păcii în epoca noastră, calea care poate feri omenirea de un război atomic nimicitor, implicînd interzicerea armelor de exterminare în masă, dezarmarea și folosirea în scopuri constructive a unor uriașe resurse materiale — iată posibilitatea pentru care militează gîndirea filozofică și acțiunea politică a țărilor socialismului, posibilitate a cărei transformare în realitate se bizuie nu numai pe voința și acțiunea imensei majorități a omenirii dar și pe gigantica forță materială pe care o reprezintă lagărul mondial al păcii și socialismului.

Așadar această idee a lui I. L. Horowitz are o neîndoielnică valoare pozitivă. Dar și această idee pozitivă cuprinde un element care nu poate fi admis. E vorba anume, de ideea „coexistenței ideologice" pe care Horowitz o cere alături de „coexistența economică". I. L. Horowitz extinde coexistența pașnică pînă la negarea opoziției celor două concepții asupra lumii, pînă la ștergerea limitelor ideologice, adică pînă la cerința abandonării teoriei și practicii marxist-leniniste de către țările socialismului.

Coexistenţa paşnică a celor două sisteme mondiale este posibilă şi necesară sub aspectul raporturilor dintre state, dar e imposibilă dispariţia antagonismului lor în calitate de forţe sociale care materializează procese obiective şi deci ideologii opuse. Coexistenţa paşnică nu e un scop în sine, ci o formă a luptei internaţionale dintre capitalism şi socialism întemeiată pe ideea că victoria socialismului în fiecare ţară nu va fi dobîndită prin război, ci prin lupta proprie a popoarelor din aceste ţări care se vor convinge de superioritatea socialismului, prin triumful ideologiei marxist-leniniste asupra aceleia a capitalismului, în împrejurările istorice cînd s-au copt condiţiile obiective pentru prăbuşirea orînduirii capitaliste. De aici necesitatea obiectivă a îmbinării luptei pentru coexistenţa paşnică a statelor cu lupta ideologică intransigentă. Această orientare a fost exprimată categoric de către tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej care spunea: „coexistenţa paşnică nu înseamnă un compromis ideologic între cele două sisteme, încetarea luptei împotriva ideologiei burgheze reacţionare".

★

Dacă ar fi să rezumăm cartea *Ideea războiului şi păcii în filozofia contemporană* a lui Irving Louis Horowitz, ar trebui să recunoaştem în primul rînd valoarea ei documentară — ea cuprinzînd materiale adeseori semnificative din operele filozofilor prezentaţi; ar trebui în acelaşi timp, să recunoaştem faptul că ea răspunde — prin tema aleasă, — unei necesităţi reale, exprimînd neliniştea profundă care apasă asupra vieţii oamenilor de rînd şi a intelectualităţii din ţările capitaliste în general, din Statele Unite în particular; ar mai trebui — şi cu aceasta s-ar epuiza meritele ei, să relevăm combaterea de către autorul lucrării a unor teze făţiş reacţionare, precum şi adeziunea sa la principiul coexistenţei paşnice între ţări cu sisteme sociale diferite, chestiune de bază în care poziţia lui, cu toată inconsecvenţa ei, reprezintă un pas înainte faţă de cei mai mulţi dintre filozofii occidentali prezentaţi, pentru a nu mai vorbi de numeroşi politicieni şi militari din S.U.A.

Reiese în afară de aceasta că pe măsură ce părăseşte abstracţia pură şi se apropie de chestiunile cardinale ale vieţii sociale şi ale actualităţii, filozofia burgheză îşi dă la iveală tot mai limpede caracterul ei neştiinţific şi reacţionar. Dacă burghezia în ascensiune a dat, în epoca diligenţei, pe Diderot şi pe Kant, în timpul aviaţiei supersonice burghezia în descompunere dă pe Santayana şi Maritain. O clasă retrogradă nu poate naşte o gîndire creatoare. Cartea dezvăluie o dată mai mult penuria gîndirii legată de interesele capitalismului muribund, care se manifestă cu pregnanţă deosebită într-o asemenea problemă vitală a contemporaneităţii cum e cea a războiului şi a păcii. Ea dovedeşte chiar prin aceasta cît de necesar este ca filozofii ataşaţi cauzei proletariatului — ale cărui interese coincid cu cele ale imensei majorităţi ale populaţiei globului — să abordeze în lucrările lor problema păcii şi războiului, să demonstreze din ce în ce mai limpede pentru toată lumea, superioritatea materială, morală şi politică a socialismului asupra capitalismului şi în această problemă. Aceasta reprezintă un motiv mai mult pentru afirmarea fermă, intransigentă, a partinităţii marxism-leninismului, pentru aprofundarea de către gînditorii marxişti a problemelor coexistenţei paşnice şi luptei ideologice în epoca noastră.

Pavel Cîmpeanu

Analele de filozofie ale Universității din Cluj

Primul număr al Buletinului Universității „Babeș-Bolyai" — Cluj, seria filozofie, cuprinde un domeniu vast de cercetări, oglindind munca catedrelor ambelor universități. Buletinul comun, scris în limba romînă și maghiară, constituie fără îndoială un succes în colaborarea din ce în ce mai strînsă a celor două universități, și arată totodată avantajele strîngerii continue a acestor legături. De aceea, apariția buletinului *Studia universitatum Victor Babeș et Bolyai* este urmărită cu viu interes de către întreaga opinie publică științifică din țară.

În primul număr al seriei filozofie, articolul de fond purtînd titlul *Pentru apărarea intransigentă a purității teoriei marxist-leniniste*, tratează despre orientarea acestui buletin. Articolul, scris cu multă forță de convingere, analizează victoriile strălucite repurtate de marxism pe plan mondial, și demască poziția adversarilor marxismului din zilele noastre.

Printre altele, articolul arată, că „triumful incontestabil al marxismului a chemat la viață un nou aspect al strategiei dușmanilor săi" anume, alături de social-democrația de dreapta compromisă și aflată în plină criză, a apărut un fel de „revizionism burghez". Succesele marxismului după cel de-al doilea război mondial nemaiputînd fi ascunse, unii ideologi burghezi caută să falsifice marxismul în așa fel, scrie articolul, încît să devină acceptabil burgheziei însăși. Astfel, aceștii ideologi accentuează unele schimbări — inesențiale — care s-au produs în capitalism în secolul nostru, pretinzînd că analiza lui Marx n-ar mai fi valabilă în condițiile capitalismului contemporan. Expresia, „revizionism burghez" poate crea însă confuzii. Revizionismul are un conținut foarte precis: sub învelișul revizuirii unor teze esențiale ale marxismului, falsifică marxismul. Orice revizionism este în fond o variantă a ideologiei burgheze, care se maschează într-o aparență marxistă. Tocmai datorită aparenței sale marxiste, această filozofie de inspirație burgheză pătrunde în mișcarea muncitorească și devine principalul ei dușman. Deci orice revizionism este de origine burgheză în esența lui; de aceea nu are sens a se vorbi despre „fenomenul ce s-ar putea numi, cu o oarecare licență, revizionism burghez".

Una din tezele antimarxiste pe care o analizează articolul, se referă la „independența" statului în condițiile capitalismului contemporan, la rolul lui de „arbitru" care stă deasupra claselor. Or, realitatea dezminte categoric aceste născociri pseudoștiințifice. Realitatea din țările capitaliste cele mai înaintate arată că „în condițiile existenței puterii de stat burgheze și a proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție, clasa muncitoare, deși e cea mai înaintată și activă clasă socială, este nevoită să poarte jugul dominației politice și economice a burgheziei.... Atîta timp cît există statul burghez, caracterul de clasă —

instrument al dominației economice și politice a capitaliștilor — rămîne în esență același, iar lupta pentru sfărîmarea și înlocuirea lui constituie o necesitate obiectivă a dezvoltării istorice".

De aceea, articolul trage în mod just concluzia, că fidelitatea față de marxism-leninism, păstrarea intactă a purității acestei învățături constituie o sarcină actuală de o excepțională importanță a tuturor lucrătorilor de pe frontul ideologic.

Lucrările, atît din domeniul materialismului istoric, cît și din domeniul materialismului dialectic sînt orientate în direcția trasată de articolul de fond.

Articolul *Filozofia marxistă, teorie a existenței și a cunoașterii și metodă generală de cercetare*, semnat de tov. Călina Mare, după cum arată și titlul, pledează pentru concepereа filozofiei marxiste în ansamblul ei, atît ca teorie a existenței și a cunoașterii, cît și ca metodă de cercetare în același timp.

Întregul articol este orientat împotriva fragmentării filozofiei marxiste, împotriva reducerii ei unilaterale doar la unul din aspectele sale. Astfel, atît scopul urmărit, cît și concluzia finală a articolului sînt fără îndoială juste.

Totuși, desfășurarea articolului nu se menține întotdeauna la nivelul concluziilor. Tov. Călina Mare scrie de exemplu : „Dacă răspunsul la întrebarea : ce este realitatea ? ni-l dă teoria materialismului marxist, rezolvarea problemei cum este realitatea obiectivă, revine dialecticii marxiste, ca cea mai bogată în conținut, mai adîncă și mai multilaterală teorie a dezvoltării" (p. 52). Iar în alt loc : „materialismul ca teorie a cunoașterii arată că prin conținutul său gîndirea izvorăște din realitatea obiectivă, este reflectarea acestei realități. Dialectica ca gnoseologie răspunde la întrebarea cum este cunoașterea, ea studiază forma cunoașterii umane" (p. 53).

Deși autoarea se pronunță în articolul ei împotriva fragmentării și unilateralizării filozofiei marxiste, din citatele de mai sus rezultă că nu este pe deplin consecventă acestui punct de vedere just. Teoria materialistă și dialectica apar mai de grabă fragmentate ; ele sînt tratate separat, iar unitatea lor indisolubilă este enunțată, dar nu e demonstrată.

În continuare, tov. Călina Mare arată că este imposibil de a reduce filozofia marxistă doar la gnoseologie, deoarece orice gnoseologie științifică se bazează pe recunoașterea realității lumii, unitatea materială a lumii fiind premiza unei astfel de gnoseologii.

Autoarea subliniază că unitatea gnoseologiei cu ontologia nu poate fi redusă la o simplă identitate, deoarece cu toată unitatea lor, există o serie de diferențe între aceste două domenii care nu pot fi neglijate. În ceea ce privește metodologia, autoarea se ridică împotriva interpretării simpliste, că materialismul ar constitui o teorie, o interpretare, iar dialectica o metodă. Articolul dezvoltă ideea justă că materialismul dialectic în ansamblul lui este ontologie, gnoseologie și metodologie concomitent.

Și aici, ca și în prima parte a acestui articol, concluziile autoarei sînt juste, totuși raportul gnoseologiei cu teoria existenței, cît și raportul metodologiei cu ansamblul filozofiei marxiste s-ar fi putut determina mai adînc. Articolul are meritul de a se situa în centrul unor probleme actuale, de a adopta o poziție justă și de a lua atitudine împotriva unor teorii eronate. Dar articolul, din cauza analizei insuficient de adîncite, creează impresia unui mers invers, de la concluzii la premise, ca și cum concluziile ar fi premers argumentației, în loc de a o succede.

Articolul tov. Balázs Sándor se ocupă cu analizarea a două categorii perechi, materie — conștiință și obiectivitate — subiectivitate.

Clarificarea conținutului unor categorii ale materialismului dialectic are o importanță deosebită. Cu atît mai interesantă este problematica aleasă de autor, întrucît se referă la analizarea a două categorii perechi al căror conținut intră în interferență.

În acest studiu tov. Balazs își susține părerea, că obiectivitatea ar fi categoria cea mai generală a materialismului dialectic, care are o singură determinare : independența de conștiință. În felul acesta, categoria obiectivității ar ocupa un loc aparte în cadrul categoriilor materialismului dialectic. Ea ar fi aplicabilă tuturor celorlalte categorii (chiar și categoriilor așa zis subiective, ca : subiectivitate, conștiință etc. în ceea ce privește conținutul lor).

Această teză, care din păcate nu este suficient argumentată, stă la baza tuturor celorlalte raționamente ale sale.

Cercetînd relația dintre categoria de materie și cea de obiectivitate, autorul arată, că singura „proprietate" a materiei este de a exista independent de conștiință ; singura proprietate a obiectivității este de asemenea de a exista independent de conștiință. Totuși, categoria de materie și cea de obiectivitate nu ar avea aceeași sferă. În accepția autorului obiectivitatea are o sferă mai largă. Materia există întotdeauna independent de conștiință în mod obiectiv. Dar existența obiectivă nu înseamnă neapărat materie ci atît materia cît și modul ei de existență : spațiu, timp, mișcare etc. Deci obiectivitatea ar cuprinde atît materia propriu-zisă cît și alte fenomene legate de materie, dar care totuși nu pot fi confundate cu materia propriu-zisă.

Astfel, autorul ia poziție într-o chestiune actualmente foarte controversată, în jurul căreia se duc discuții în special în revista *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* ; autorul însă, și acest lucru i se poate reproșa, nu se referă la discuție, și nici nu prezintă diversele păreri și argumentarea lor. Poziția autorului nu reiese cu necesitate din argumentația lui. Astfel autorul scrie următoarele : „Putem oare să tragem concluzia că materia și obiectivitatea sînt categorii de extensiune identică ; cred că în niciun caz. Singura „proprietate" a materiei este independența ei față de conștiință. Singura trăsătură a obiectivității este de asemenea existența ei în afara conștiinței. De aici rezultă numai, că materia — sub orice formă s-ar prezenta — este obiectivă, — dar nu rezultă nicidecum, că tot ceea ce există obiectiv, este materie". Ori din cele precedente, strict logic, admițînd părerea autorului, că obiectivitatea ar fi categoria cea mai generală, ar rezulta că materia poate avea o sferă mai mică decît cea a obiectivității, ori poate avea o sferă identică cu a ei.

Din cele de mai sus, nu rezultă că materia ar avea *în mod necesar* o extensiune identică cu cea a obiectivității ; dar nu rezultă nici teza contrară, că materia ar avea necesarmente o sferă mai mică. Or, acceptînd premi ele puse, ceea ce strict logic nu este decît o posibilitate, și anume sfera mai mică a materiei decît a obiectivității, autorul le mînuiește în continuare ca pe niște concluzii necesare.

Am insistat asupra acestei deficiențe a argumentației, deoarece ea ascunde — după părerea noastră — o greșeală a întregului studiu. Este vorba anume de tratarea categoriilor în sine, în afara vieții științifice, într-o izolare în care analiza nu poate fi scutită de un iz scolastic. Concluziile autorului nu sînt în fond consecințele unor analize strict noționale, cum le prezintă dînsul, ci aceste concluzii au fost trase din utilizarea, confruntarea și îmbogățirea categoriilor filozofice în domeniul științelor. Or, dacă autorul n-ar fi ocolit introducerea directă în studiul problemelor științifice — care fără îndoială au contribuit atît la ridicarea cît și la soluționarea problemelor de către autor — toată atmosfera studiului ar fi fost mai proaspătă.

În ceea ce privește fondul problemei, lăsînd deci la o parte premisele insuficient justificate ale autorului din care decurge apoi argumentarea ei, fără îndoială, că tendința autorului de a marca diferența dintre relate și relații, dintre substanță și legi, dintre suport și mișcare, — care toate țin de domeniul obiectivității, este perfect justificată. Marcarea acestei distincții este necesară, iar contopirea lor ne poate duce pe poziții contrarii materialismului dialectic. Nu trebuie totuși să uităm că V. I. Lenin a dat în *Materialism și empiriocriticism* cunoscuta

definiție a conceptului de materie tocmai pentru a sublinia materialitatea relațiilor, materialitatea mișcării, materialitatea spațiului și a timpului,

Este drept, că și autorul accentuează caracterul material al acestora; totuși, definind drept materie tot ceea ce există independent de conștiință, deci în mod obiectiv, Lenin dezvăluie în același timp esența profundă a obiectivității. Or, în concepția autorului, în care obiectivul are o sferă mai largă decît materia, se estompează tocmai acest caracter material al obiectivității.

În urma dezvoltării fizicii, care a evidențiat relația dintre substanță și energie, a creșterii masei unui corp la viteze care se apropie de viteza luminii etc. și care toate demonstrează caracterul material al mișcării — o distincție filozofică tranșantă între aceste două realități distincte, dar unitare chiar prin *materialitatea* lor, nu este cu nimic justificată.

Scopul principal al autorului, de a distinge aceste două domenii într-adevăr distincte ar fi putut fi făcut în cadrul conceptului de materie, și nu prin îngustarea sferei acestui concept.

Este interesantă distincția făcută de autor între categoria subiectivului și cea a conștiinței. Autorul determină subiectivitatea ca opusul obiectivității. Conștiința este și ea subiectivă; dar această notă, susține autorul, nu epuizează definiția conștiinței. Conștiința în concepția autorului este reflectarea subiectivă a realității obiective, deci într-un anumit sens, ea *este unitatea subiectivității și a obiectivității*, ca atare ea *întrece sfera subiectivității*. În același timp, în alt sens, subiectivitatea întrece sfera conștiinței, deoarece relațiile create de activitatea conștientă a omului poartă amprenta subiectivității, deși ele există independent de conștiință.

Articolul tov. Ion Irimie *Fundamentarea pavlovistă a criteriului practicii în teoria cunoașterii* atinge, prin tematica lui, una din chestiunile arzătoare ale gnoseologiei marxiste, care reclamă o prelucrare creatoare.

Autorul articolului ne arată că formarea legăturii nervoase, stabilirea asociației care duce la formarea reflexului condiționat, are la bază o anumită legătură reală, și anume legătura ce există în timpul și spațiul obiectiv dintre proprietățile fizico-chimice ale hranei și (spre exemplu) bătăile metronomului. De aici autorul trage concluzia, că stabilirea legăturii nervoase a izvorît din interacțiunea organismului cu lumea înconjurătoare și că ea servește adaptării mai fine a organismului la mediul înconjurător.

De asemenea, autorul subliniază importanța pe care Pavlov o atribuia rolului de semnalizator al legăturilor temporare. Or, semnalizarea — arată autorul — este posibilă numai pe baza reflectării unor legături reale.

Din păcate, tov. Ion Irimie se limitează la accentuarea unor concluzii evidente, care decurg din cercetările lui Pavlov, fără o analiză mai adîncă a implicațiilor gnoseologice ale acestor cercetări.

Studiul despre *Stil de gîndire și mod de exprimare la Hegel* prezintă desigur interes, deoarece semnatarul, prof. D.D. Roșca, lucrează de ani de zile la traducerea *Științei logicii*. În acest studiu dînsul împărtășește experiența sa personală de traducător; prin aceasta articolul introduce pe cititor în însuși procesul prin care gîndirea dialectică a lui Hegel își caută forme corespunzătoare de expresie.

Pentru motivele amintite, este greu de a rezuma, în cadrul pe care-l permite o recenzie, acest studiu, care poartă amprenta unei pătrunderi vii în dialectica marelui filozof; vom încerca totuși să ne oprim asupra cîtorva idei.

D. D. Roșca arată că una din dificultățile serioase, pe care le întîmpină cititorul la studierea operei hegeliene, provine din esența dialecticii hegeliene. Hegel, din dorința de a cuprinde obiectul în plenitudinea sa, în determinația sa contradictorie, schimbă mereu punctul de vedere

și perspectiva sub care tratează obiectul, fără ca cititorul să fie avertizat. În acest fel, fără pătrunderea gîndirii proprii a lui Hegel, urmărirea textelor sale devine imposibilă.

Încercarea lui Hegel de a cuprinde simultan laturile opuse ale obiectului, și de a reda pe plan logic caracterul contradictoriu și concret al realității, culminează în „noțiunea" hegeliană. „Noțiunea" lui Hegel are pretenția de a uni abstractul cu concretul, de a păstra în abstracția logică a noțiunii diferența, particularitatea, intuitivitatea datului concret. Or, pentru ca să cuprindă și mobilitatea concretului, noțiunea hegeliană devine elastică, fluidă.

Dat fiind că noțiunile obișnuite nu pot cuprinde vastitatea acestor determinații opuse, Hegel compune noțiuni proprii — din noțiuni simple utilizate în mod curent. Dar de multe ori, noțiunile astfel compuse nu au o stabilitate de sens ; ele variază, de multe ori avînd chiar semnificații contradictorii, în funcție de ansamblul propoziționii.

După părerea prof. D. D. Roșca, acest mod de exprimare, care face atît de dificilă înțelegerea textelor hegeliene, se impunea în mare măsură autorului științei logicii pentru a putea reda mișcarea gîndirii lui proprii, dialectica specifică prezentă în toate articulațiile gîndirii hegeliene.

Pe lîngă analiza care deduce stilul lui Hegel cu necesitate din gîndirea hegeliană, prof. D. D. Roșca remarcă și complicațiile inutile ale textului, care ar fi putut fi evitate.

Din păcate însă, din perspectiva articolului scapă un factor de importanță primordială, și anume influența idealismului și a caracterului speculativ al gîndirii lui Hegel asupra stilului său. Trebuie arătat că acest stil decurge din dialectica speculativă și idealistă a *lui Hegel*, și nu din dialectică în general. În marxism, unde dialectica, din speculație abstractă cum era la Hegel se transformă în teorie și metodologie științifică, — dat fiind că în marxism dialectica este extrasă din cercetarea strict științifică a realității — deși păstrează subtilitatea pătrunderii contrariilor și a surprinderii mișcării, devine totuși accesibilă.

Deci, impenetrabilitatea stilului lui Hegel nu decurge din dialectică în general, ci din dialectica speculativă și idealistă a lui Hegel.

Din păcate, această precizare necesară lipsește din studiu. În fine, articolul ne introduce, prin cîteva exemple, în *bucătăria* traducerii ; în fața cititorului se dezvăluie munca grea, minuțioasă, care necesită o analiză de o finețe deosebită, o pătrundere totală a gîndirii lui Hegel, pentru a pune la dispoziția cititorului o traducere fidelă și în același timp comprehensibilă a acestei opere.

În articolul *Lupta lui Plehanov împotriva sociologiei subiectiviste*, tov. Sztranyecky Gabor se prezintă ca un cunoscător al lui Plehanov. Autorul articolului arată motivele pentru care lucrările lui Plehanov din prima parte a vieții lui prezintă o deosebită importanță teoretică. După părerea autorului, faptul că înainte de a fi fost marxist Plehanov era narodnic, alături de urmările negative pe care această ideologie a lăsat-o în concepția lui Plehanov (și care a fost de multe ori analizată), acest fapt a avut și o consecință pozitivă. Fiind cîndva adept al ideologiei narodniciste, Plehanov a cunoscut-o profund ; de aceea, mai tîrziu, a reușit să facă de pe poziții marxiste, o critică magistrală a acestei ideologii, și prin narodnicism întregii sociologii subiectiviste.

Fără a putea fi de acord cu remarca autorului că apartenența inițială la narodnicism a lui Plehanov ar fi avut un oarecare efect pozitiv asupra luptei sale ideologice ulterioare antinarodniciste, *rămîne fapt că Plehanov a făcut o critică temeinică sociologiei subiectiviste.*

Autorul arată că Plehanov a redus esența sociologiei subiectiviste la o filozofie de tip subiectivist. Caracteristic sociologiei narodniciste—și în general sociologiei subiectiviste—este de a deduce relațiile sociale din relațiile spirituale ale omului. În acest fel, sociologul de tip subiectivist înlocuiește cercetarea legităților obiective care cîrmuiesc viața socială, cu dorința subiectivă a personalităților. Sociologia narodnicistă are, în același timp, un caracter

individualist, reducînd legitatea la necesitățile individului devenite conștiente. Astfel, narodnicismul devine o prelungire anacronică a utopismului socialist.

Autorul arată că Plehanov punînd concepția asupra legității la temelia criticii sale împotriva sociologiei subiectiviste, reușește să demonstreze că istoria se reduce în această din urmă concepție la un șir de întîmplări. În concepția narodnicului, realitatea trebuie să se conformeze după modele ideale și nu invers; în acest fel însă necesitatea și libertatea apar metafizic opuse.

După cum arată autorul, critica lui Plehanov împotriva sociologiei subiectiviste culminează în problema practică a rolului personalității în istorie. Cu o logică riguroasă, Plehanov trage consecințele care decurg din tezele analizate ale narodnicismului, referitoare la rolul personalității în istorie : eroii făuresc istoria. Astfel, din întreg complexul social, sociologia subiectivistă izolează un singur factor și îl pune în centrul întregii sociologii.

Față de această concepție subiectivistă, Plehanov arată că marxismul pune în centrul cercetărilor sociologice legitatea obiectivă, transformînd astfel sociologia în știință. În același timp, Plehanov face distincția dintre ideea marxistă a unei legități obiective care guvernează viața socială și fatalism, care e străin marxismului. Pe baza concepției marxiste a istoriei Plehanov dezvoltă creator problema nemijlocit practică a rolului personalității în istorie.

Autorul articolului redă fidel, și cu o logică stringentă, firul criticii lui Plehanov, care pornește de la bazele teoretice ale sociologiei subiectiviste pentru a se încheia cu critica unor probleme politice practice.

Ceea ce lipsește articolului tov. Sztranyecky, de altfel instructiv și coherent, este o atitudine independentă față de Plehanov. Dacă autorul articolului nu s-ar fi rezumat numai la redarea fidelă a acestei critici, ci alături de sintetizarea ei, ar fi adăugat poziția și ideile lui proprii, articolul ar fi cîștigat fără îndoială în interes. Tot astfel, ar fi fost de dorit, ca autorul să facă și unele referiri la sociologia burgheză contemporană, la concepțiile ei de bază și la metodologia ei, încercînd viabilitatea argumentării lui Plehanov și împotriva acesteia. În fine, ar fi fost de dorit, ca alături de aprecierea pe care autorul o dă meritelor incontestabile ale lui Plehanov, să analizeze — și nu să semnalizeze numai — și acele rămășițe narodniciste în concepția lui Plehanov, care conform cuvintelor autorului au devenit catalizatorii concepției oportuniste ulterioare a lui Plehanov.

Foarte interesantă este cercetarea monografică a tov. Deheleanu Margit și prof. Kohn Hillel asupra „Luptei muncitorilor de la „Unirea" din Cluj pentru realizarea politicii partidului în perioada reconstruirii economiei naționale și a naționalizării" (1944—1948).

Studiul trece în revistă evenimentele cele mai importante ale întreprinderii „Unirea" din Cluj, transformările cele mai însemnate care s-au produs în decurs de 5 ani. Prin prisma acestor cercetări monografice, în care evenimentele își păstrează vioiciunea lor naturală, ne apare munca gigantică depusă de Partidul Muncitoresc Romîn pentru pregătirea și înfăptuirea naționalizării.

Monografia îmbină, am putea spune, exactitatea cronicii istorice cu cercetarea științifică și vioiciunea reportajului. Lupta Partidului Muncitoresc Romîn, munca eroică a clasei muncitoare, organizarea muncitorimii și creșterea conștiinței sale socialiste în lupta contra reacțiunii și a sabotajului capitalist sînt tratate convingător. Studiul descrie amănunțit lupta Partidului Muncitoresc Romîn înaintea naționalizării, pentru organizarea producției și munca de educare a clasei muncitoare, pentru ca, după actul revoluționar al naționalizării, muncitorimea să poată prelua într-un fel nou conducerea întreprinderii. Cititorul retrăiește evenimentele care îi apar însă prin prisma generalizării științifice, în perspectiva clară pe care o dă analiza retrospectivă în cadrul acestei monografii.

În articolul *Rolul Partidului Comunist Francez în eliberarea Franței de sub jugul hitlerist*, T. Weiss subliniază rolul imens pe care Partidul Comunist Francez l-a îndeplinit în eliberarea Franței.

Trecînd pe scurt în revistă atitudinea Partidului Comunist Francez, a singurului partid clarvăzător din Franța, care se ridica împotriva politicii neintervenționiste a guvernului, articolul demonstrează detaliat, uzînd de documente, că singurul partid din Franța, care a militat în mod consecvent pentru o coaliție anglo-franco-sovietică — coaliție ce ar fi putut bara drumul fascismului — a fost Partidul Comunist Francez. După ce politica trădătoare a guvernanților francezi duce la capitularea Franței, Partidul Comunist Francez ocupă locul conducător în Rezistență. Autorul se oprește la greva minerilor din Nord și Pas de Calais, grevă organizată de sindicate conduse de comuniști, care a provocat pagube serioase mașinii de război germane.

În 1941 prin invadarea Uniunii Sovietice de către hoardele hitleriste, Rezistența franceză putea lua forme noi; Partidul Comunist Francez organizează detașamentele franc-tirorilor. Trecînd în revistă uneltirile guvernului englez și american, pentru a înlătura Partidul Comunist Francez de la conducerea Rezistenței, autorul arată că insurecția armată din 1944 pregătită și condusă de comuniști constituie una dintre paginile cele mai glorioase ale istoriei Franței.

Articolul tov. Weiss este întocmit pe baza unei bibliografii detaliate, din păcate însă nu tocmai recente.

În general, Buletinul comun al celor două universități este oglinda unei munci multilaterale, depuse de cadrele didactice și în domeniul cercetării științifice. Totuși, tematica buletinului este departe de a fi echilibrată. Problemele actuale ale construcției socialiste lipsesc cu desăvîrșire din acest număr, iar critica ideologiei burgheze contemporane este insuficientă. De asemenea problemele științifice recente nu sînt tratate sub aspectul lor filozofic. Tematica buletinului este departe de a fi ancorată în actualitate.

Cititorul interesat în probleme de filozofie așteaptă cu un viu interes numerele care vor urma, sperînd că va găsi în acestea în primul rînd studii care vor trata problemele actuale ale construcției socialismului, și în general studii mai apropiate de actualitate.

Clara Dan

O publicație binevenită: „Buletin al Comisiei naționale a Republicii Populare Romîne pentru UNESCO"

Nr. 1/1959

Dorința de pace, năzuințele spre bine și adevăr ale oamenilor cinstiți din lumea întreagă devin pe zi ce trece tot mai puternice și mai hotărîte, cristalizîndu-se într-o varietate de acțiuni menite să contribuie la cunoașterea reciprocă, la înțelegere și coexistență pașnică. Pe fundalul impresionant al luptei organizate a popoarelor pentru menținerea păcii în lume se brodează evenimente care umplu de nădejde inimile oamenilor de pretutindeni, dornici de muncă și încrezători în victoria cauzei nobile a păcii. De la acțiunile consecvente ale țărilor socialiste în frunte cu Uniunea Sovietică, stat care și-a marcat începutul existenței sale printr-un decret asupra păcii, acțiuni îndreptate în direcția destinderii atmosferei în relațiile internaționale, la diferitele întîlniri internaționale, inclusiv întrevederile la cel mai înalt nivel,

de la schimburile de delegații culturale, științifice și artistice, la vizitele turiștilor, asistăm la o suită de fapte care dovedesc, împotriva dușmanilor păcii, că pacea poate și trebuie să fie menținută, consolidată.

Un mijloc important în vederea cunoașterii reciproce a popoarelor îl constituie schimbul de informații în problemele culturale și științifice. În această direcție se înscrie și editarea în țara noastră a unui „*Buletin al Comisiei naționale a R.P.R. pentru UNESCO*".

Primul număr pe anul în curs al acestei importante publicații trimestriale bilingve (română și franceză) înmănunchiază o serie de materiale interesante, axate pe reliefarea contribuției Romîniei în cadrul UNESCO, pe precizarea punctului de vedere al țării noastre în problemele de cultură și educație și pe informarea cititorilor străini asupra istoriei, artei și folclolului poporului romîn.

În articolul *Romînia la cea de-a X-a Conferință generală UNESCO*, acad. Athanase Joja face cunoscută cititorilor activitatea delegației romîne la această conferință. Prezenți în diferitele comisii și grupuri de lucru, membrii delegației R.P.R. au contribuit substanțial la desfășurarea lucrărilor conferinței. Aprecierea acestui aport s-a vădit printre altele în alegerea unui delegat romîn ca vice președinte al Conferinței generale, fapt care ilustrează și creșterea prestigiului internațional al Republicii Populare Romîne.

Redarea activității delegației romîne la această Conferință este punctată în cursul articolului prin exprimarea poziției juste a țării noastre într-o serie de probleme ca aceea a reprezentării R. P. Chineze la UNESCO, a repartiției corespunzătoare a subvențiilor acordate organismelor afiliate, acordarea de burse UNESCO etc. Ca urmare a propunerilor țării noastre, Conferința a aprobat unele acțiuni ca, de exemplu, organizarea în septembrie 1959 la București a unui colocviu internațional de civilizații, literaturi și limbi romanice (în legătură cu aceasta, „Buletinul" publică un interviu cu academicienii Iorgu Iordan, Al. Rosetti și Tudor Vianu). Semnificativă pentru poziția unei țări socialiste este propunerea delegației țării noastre de a se organiza un schimb de experiență pe tema : *Accesul muncitorilor la educație și cultură*. Schimbul de experiență în această problemă va fi organizat la București la începutul anului 1960. Țara noastră va oferi cinci burse de specializare de un an pentru cinci învățători din America Latină pentru studii de specializare în științele pedagogice.

În toată activitatea sa, delegația romînă, alături de delegațiile U.R.S.S. și ale altor țări socialiste, a promovat — subliniază acad. Ath. Joja — adevăratul spirit UNESCO, după care ar trebui să se călăuzească toate țările : spiritul înțelegerii și colaborării internaționale, spiritul luptei pentru coexistența pașnică și pentru progresul omenirii prin educație, știință și cultură.

Un grupaj de articole vine să precizeze punctul de vedere al țării noastre într-o serie de probleme extrem de importante care privesc sfera de activitate a UNESCO.

Primul din aceste articole, semnat de acad. Tudor Vianu, este intitulat *UNESCO și cultura modernă*. Pe firul ideii călăuzitoare a articolului — științele moderne sînt produsul unei colaborări internaționale — și într-o sugestivă antiteză între tipul savantului izolat și al omului de știință nou, autorul subliniază rolul UNESCO ca organizație ce oferă cadru, mijloace și organe de manifestare puse la dispoziția răspîndirii științei și culturii. Pentru ca cerința care stă la temelia organizației mondiale pentru educație, știință și cultură — aceea a colaborării științifice și culturale — să fie atinsă, se cere ca acțiunile să fie consecvent înfăptuite. Pe această linie, acad. Vianu arată nonsensul discriminării la UNESCO între state și națiuni, punînd o întrebare legitimă : Oare colaborarea științifică și culturală se întrerupe la marginea statelor care n-au încă acces la UNESCO, atunci cînd statele respective sînt mari producătoare de știință, de cultură?

În articolul *UNESCO și problemele educației*, prof. univ. C. Ionescu-Bujor, menționînd principalele probleme abordate de programul UNESCO în domeniul educației și învățămîntului — ameliorarea programelor și a metodelor de educare a elevilor, pregătirea cadrelor didactice, realizarea gratuității și a obligativității școlarizării în toate țările etc. — subliniază măsurile luate în vederea traducerii lor în viață. Autorul articolului reliefează contribuția Romîniei în această privință: acordarea de burse, popularizarea experienței țării noastre în ceea ce privește lichidarea analfabetismului ș.a.

De problema învățămîntului și educației se ocupă și prof. Petre Drăgoiescu în articolul *Un nou sens al culturii generale*, în care este pusă în lumină valoarea deosebită a învățămîntului în țara noastră prin eforturile îndreptate în vederea formării caracterelor, a educării oamenilor noi constructori ai unei vieți noi.

George Ivașcu, redactor șef al revistei *Contemporanul*, arată în articolul *UNESCO și problemele informației* necesitatea consecvenței în respectarea unor principii de bază în activitatea UNESCO în această direcție. Astfel, pentru lărgirea și eficiența activității UNESCO se impune ca organizații ținute în prezent departe de UNESCO — cum sînt Organizația Internațională a Ziariștilor (O.I.Z.) și Organizația Internațională a Radiodifuziunii (O.I.R.) — să-și afle locul corespunzător în cadrul ei.

Autorul articolului semnalează unele deficiențe — omisiuni și inadvertențe — în publicațiile UNESCO ca, de pildă, accentul exagerat pus pe aspectele exotice, tehnicismul îngust, și — uneori — dezinformarea. Astfel, într-un număr din 1958 al publicației periodice *Courrier de l'UNESCO*, țările socialiste din sud-estul Europei, printre care și Romînia, erau notate cu încă 20—30 procente de analfabeți, ceea ce contrazice flagrant realitatea, știindu-se prea bine că în aceste țări analfabetismul a fost lichidat. La protestul justificat al celor în cauză, eroarea a fost înlăturată, într-un număr din *Informations UNESCO* fiind înserat materialul *Analfabetismul: problemă rezolvată în Romînia*.

Pe linia informării cititorilor străini asupra țării și poporului nostru, *Buletinul* cuprinde materiale deosebit de interesante.

În articolul *Centenarul Unirii Țărilor Romîne — opera poporului*, autorul — acad. Mihai Ralea — întreprinde o analiză științifică a acestui important eveniment din istoria țării noastre. Cerută de împrejurările economico-sociale și politice ale vremii, în epoca dezvoltării relațiilor capitaliste, a făuririi pieții comune, a formării națiunii, a necesității existenței unui stat național, Unirea a fost opera poporului, creator al istoriei; autorul demonstrează convingător că actul însuși al Unirii a fost realizat sub presiunea directă a maselor populare. Prezintă mare interes evidențierea de către autor a elementelor de ordin ideologic care au pregătit Unirea. Acad. M. Ralea arată că pe linia de cultură rolul principal l-au avut limba și cultura populară, care au precedat cu mult veacul Unirii, constituind cea mai veche și mai necesară premisă a unității noastre naționale.

Erudiția și totodată forma accesibilă, curgătoare, de expunere caracterizează articolul *Arta decorativ-monumentală românească în Evul mediu*, în care acad. George Oprescu prezintă cele mai semnificative opere create în secolele XIV—XVIII în țara noastră.

Mihai Pop, director adjunct al Institutului de folclor, stăruie în articolul său asupra marii bogății și varietăți ale folclorului nostru (*Varietatea regională a folclorului romînesc*). Autorul arată că în tradiția lui folclorică, poporul romîn a păstrat bunuri prețioase ale culturii populare europene, inexistente azi în folclorul celorlalte popoare, fapt care sporește interesul cercetătorilor pentru creația noastră populară. Îndrăgit de oamenii muncii, folclorul romînesc se dezvoltă necontenit, iar statul democrat-popular acordă o atenție specială cercetării și valorificării lui.

Buletinul, prezentat sumar în rîndurile de mai sus, cuprinde și rubricile : *Știri de la Comisia națională*, *Scurte știri* și *Informații UNESCO*, al căror conținut instructiv și atractiv oferă un plus de interes pentru lectură.

Primul număr al *Buletinului Comisiei Naționale a Republicii Populare Romîne pentru UNESCO* reprezintă o reușită, contribuind la realizarea scopului anunțat în pagina introductivă : acela de a face cunoscut în țara noastră programul UNESCO, de a mijloci un schimb de experiență cu celelalte Comisii naționale, pentru o mai bună cunoaștere a realizărilor din Romînia socialistă și a punctului nostru de vedere în problemele de educație, știință și cultură.

R. P.

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ FESTIVĂ CONSACRATĂ ANIVERSĂRII ELIBERĂRII PATRIEI NOASTRE

Sărbătorirea celei de-a 15-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist a prilejuit, în fiece colț al țării, noi și impresionante manifestări ale atașamentului oamenilor muncii față de statul nostru democrat-popular, față de Partidul Muncitoresc Romîn, înțeleptul conducător al poporului nostru spre culmile luminoase ale socialismului.

Lucrările sesiunii științifice organizate de școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu", Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., institutele de științe sociale ale Academiei R.P.R. și Academiei militare generale în cinstea celei de-a 15-a aniversări a marii sărbători a eliberării patriei sînt o mărturie a înaltei prețuiri pe care o acordă activiștii pe tărîm social-politic și cercetătorii în domeniul științelor sociale măreței sărbători a poporului nostru.

Lucrările sesiunii — desfășurate în ședințe plenare în zilele de 14 și 15 august și ședințe pe secții în zilele de 17 și 18 august — prin tematica variată și bine aleasă, prin documentarea temeinică și înaltul nivel teoretic au dezvăluit profunda semnificație a actului revoluționar de la 23 August 1944 pentru eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist și pentru desfășurarea revoluției populare în țara noastră.

Comunicările expuse în ședințele plenare au dezbătut teme deosebit de importante pentru înțelegerea istoriei contemporane a patriei noastre : insurecția armată de la 23 August — început al revoluției populare în Romînia ; rolul conducător al P.C.R. în pregătirea și organizarea insurecției armate ; rolul istoric al armatei sovietice în eliberarea Romîniei de sub jugul fascist ș.a. ; au analizat amănunțit transformările revoluționare care au avut loc în domeniul industriei și agriculturii, au făcut bilanțul realizărilor în domeniul culturii.

În însemnările de față ne vom opri numai asupra lucrărilor secției de filozofie, psihologie și drept.

Oglindind locul central pe care istoria contemporană a patriei noastre l-a conferit detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, partidului ei marxist-leninist, lucrările secției au fost deschise prin comunicarea tovarășilor Ilie Verdeț, Constantin Vlad și Pavel Radovan : *Partidul Muncitoresc Romîn, conducătorul poporului nostru în lupta pentru construirea socialismului.*

Partidul Muncitoresc Romîn este forța conducătoare în Republica Populară Romînă ; această situație obiectivă este recunoscută de întregul popor și consemnată la loc de cinste în legea fundamentală a țării, Constituția R.P.R. Explicînd de ce întregul popor muncitor a recunoscut Partidul Muncitoresc Romîn ca singurul său conducător, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej arăta că „Recunoașterea de către întreg poporul muncitor a rolului conducător al partidului

se datorește faptului că masele înainte exploatate și asuprite, care n-au avut un partid, și-au găsit în partidul comuniștilor un partid *al lor*, de care se simt legate cu trup și suflet, partid care a organizat masele muncitoare și le-a condus în lupta de eliberare de sub jugul exploatării, care le conduce spre victoria deplină a socialismului" (Raportul la proiectul de Constituție, 1952).

Autorii comunicării evidențiază confirmarea de către experiența mișcării muncitorești din țara noastră a tezei marxist-leniniste despre rolul conducător al partidului clasei muncitoare în desfășurarea revoluției și construcției socialiste ca lege generală obligatorie pentru toate țările care trec la socialism.

Partidul marxist-leninist al clasei muncitoare din țara noastră a fost singura organizație politică din timpul regimului burghezo-moșieresc care a luptat pentru independența națională, împotriva fascizării țării, împotriva criminalului război antisovietic. Partidul Comunist din Romînia a fost forța politică care, în grelele condiții ale teroarei fasciste, a mobilizat poporul muncitor la lupta pentru încetarea războiului antisovietic, pentru întoarcerea armelor împotriva dușmanului poporului nostru și al întregii omeniri — fascismul german. P.C.R. a fost inițiatorul și organizatorul insurecției armate de la 23 August 1944, care a doborît dictatura militaro-fascistă antonesciană și a constituit începutul revoluției populare în țara noastră.

Comunicarea trece în revistă realizările oamenilor muncii conduși de partid în principalele direcții ale activității de construire a socialismului. Scoțînd în lumină dezvoltarea rapidă a industriei și agriculturii, autorii arată că se îndeplinește cu succes sarcina pusă în fața poporului de cel de-al II-lea Congres al P.M.R., construirea economiei socialiste unitare. După cum a arătat tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, „prin înfăptuirea prevederilor planului de dezvoltare a economiei naționale pe anii 1960—1965, poporul nostru va termina în linii mari construirea socialismului, trecînd într-o nouă etapă — aceea a desăvîrșirii construcției socialiste" [1].

Un loc de seamă a fost acordat în comunicare susținerii tezei leniniste despre rolul conducător al partidului în domeniul activității economice, în industrializarea socialistă și în transformarea socialistă a agriculturii. Partidul Muncitoresc Romîn aplică neabătut învățătura leninistă referitoare la rolul conducător al partidului în dezvoltarea economiei naționale. În atenția plenarelor C.C. al P.M.R. se află în fiecare moment istoric problemele cele mai arzătoare ale construcției economice. Este cunoscută, de pildă, însemnătatea deosebită pentru dezvoltarea economiei naționale a recentei plenare a C.C. al P.M.R. din iulie 1959.

În întreaga sa activitate, P.M.R. aplică la condițiile țării noastre învățătura atotbiruitoare, universal valabilă a marxism-leninismului, se călăuzește după bogata experiență a P.C.U.S. Rezultate ale unei profunde analize științifice a realității economice, sociale și politice din R.P.R., hotărîrile și măsurile partidului și guvernului sînt pilde de marxism creatore de aplicare a adevărurilor generale ale marxism-leninismului la condițiile țării noastre.

Fidelitatea față de ideile marxism-leninismului este sursa principală a succeselor politicii partidului, a forței și fermității lui.

Partidul nostru apără ca lumina ochilor puritatea învățăturii marxist-leniniste, duce o luptă intransigentă împotriva oricăror abateri de la ideologia marxist-leninistă, demască orice manifestare a ideologiei dușmane în mișcarea muncitorească.

O trăsătură de bază a partidului clasei muncitoare — se subliniază în comunicare — o constituie unitatea rîndurilor lui. Această cerință rezultă din fidelitatea față de marxism-leninism; partidul este o uniune a tovarășilor de idei care acționează împreună pentru realizarea sarcinilor propuse. Partidul clasei muncitoare din Romînia a păzit cu strășnicie principiul leni-

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, 1959, p. 631.

nist al coeziunii ideologice și organizatorice. Experiența istorică arată că succesele partidului au fost obținute întotdeauna prin întărirea lui, prin eliminarea elementelor oportuniste, fracționiste.

Luptînd pentru întărirea unității rîndurilor partidului, pentru aplicarea principiilor leniniste ale vieții de partid, partidul nostru militează neîncetat pentru întărirea legăturii cu masele, cere fiecărui comunist să fie întotdeauna în mijlocul celor ce muncesc, să le cunoască nevoile și inițiativele, să-i mobilizeze prin exemplul personal la lupta pentru înfăptuirea politicii partidului.

Veghind cu sfințenie la apărarea purității ideologice a rîndurilor sale, studiind și aplicînd marxismul la condițiile țării noastre, — arată în încheiere autorii — Partidul Muncitoresc Romîn își îndeplinește cu succes misiunea de conducător încercat al poporului în opera istorică de construire a socialismului în patria noastră.

★

Insurecția armată de la 23 August 1944 a marcat începutul revoluției populare în țara noastră, începutul unor transformări politice și economico-sociale din ce în ce mai profunde și — corespunzător — din ce în ce mai accelerate. Cei 15 ani care au trecut de la memorabila zi a insurecției armate, de cînd Romînia eliberată de sub jugul fascist s-a îndreptat cu hotărîre pe calea revoluției populare, au arătat justețea învățăturii marxiste după care epocile de revoluție împing societatea înainte cu pași uriași, care arată că revoluțiile sînt adevărate locomotive ale istoriei.

Accelerînd ritmul dezvoltării istorice, revoluția populară din țara noastră a activizat înainte de orice masele populare, făuritorul istoriei. Unele aspecte ale acestei probleme au fost tratate în comunicările *Rolul maselor populare în făurirea regimului democrat-popular în țara noastră* (St. Kantor) și *Revoluția populară din țara noastră și accelerarea ritmului dezvoltării istorice* (Ç. Borgeanu).

Într-o expunere succintă, ilustrată cu fapte istorice caracteristice, prima comunicare dezvăluie deplina confirmare a marxism-leninismului de către transformările înfăptuite în prima etapă a revoluției din țara noastră. Așa, de pildă, autorul amintește teza marxistă conform căreia masele au fost și sînt întotdeauna creatorul istoriei, că în perioadele revoluționare, și mai ales în timpul revoluției socialiste, acțiunea creatoare a maselor capătă un ritm tot mai accelerat. Revoluția socialistă ridică activitatea maselor muncitoare, participarea lor la creația istorică pe o treaptă nouă; sub conducerea partidului clasei muncitoare, masele se ridică la activitate istorică conștientă.

Analizînd sub raportul temei propuse revoluția populară, tovarășul St. Kantor subliniază că masele muncitoare sub conducerea partidului au determinat direcția dezvoltării istorice, au dus la instaurarea regimului democrat-popular în țara noastră. Referindu-se la insurecția armată de la 23 August, autorul relevă rolul hotărîtor jucat de clasa muncitoare în organizarea formațiunilor patriotice de luptă, în acțiunile acestora.

Adîncind analiza participării maselor populare la revoluție în țara noastră, autorul se ocupă de pregătirea ideologică și organizatorică a maselor de către partidul comunist. În această direcție, o mare însemnătate a avut înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare, prin crearea Frontului Unic Muncitoresc și a sindicatelor unice, ca și închegarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. Toate acestea — se subliniază în comunicare — au fost urmarea activității neobosite desfășurate de Partidul Comunist Romîn. Comunicarea a scos în evidență lupta partidului în frunte cu cadrele sale de bază pentru înlăturarea elementelor lașe, trădătoare și capitulante, pentru întărirea unității ideologice, organizatorice

și de acțiune a detașamentului de avangardă al clasei muncitoare ca o condiție fundamentală a îndeplinirii cu succes de către partid a rolului său conducător.

După cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, după instaurarea dictaturii proletariatului și trecerea la opera de construire a socialismului, accelerarea ritmului dezvoltării istorice, accelerarea activității maselor se concretizează în succesele obținute sub conducerea partidului în dezvoltarea planificată a economiei, științei și culturii, în dezvoltarea continuă a activității politice a maselor, a participării lor la conducerea economiei și a treburilor obștești.

Ocupîndu-se de unele dintre aceste aspecte, tov. C. Borgeanu relevă confirmarea de către experiența țării noastre a tezei marxist-leniniste conform căreia ritmul rapid de dezvoltare este o lege generală a socialismului, scoțînd în evidență condițiile în care acționează această lege : existența și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste și acțiunea factorului subiectiv.

Ca și în comunicarea precedentă, se subliniază marea deosebire — cantitativă și calitativă — a ritmului dezvoltării socialiste față de cel al capitalismului.

Schițînd o confruntare a capitalismului și socialismului, autorul se oprește asupra cîtorva trăsături caracteristice ritmului dezvoltării socialismului, subliniind superioritatea lui calitativă.

Ca o primă trăsătură, comunicarea relevă caracterul continuu ascendent al ritmului de dezvoltare a economiei și societății socialiste. Una dintre consecințele acestei trăsături este absența crizelor în socialism. A doua trăsătură pe care o analizează comunicarea este realizarea ritmului rapid de dezvoltare în toate domeniile — politic, economic, social, cultural. Aceasta face ca dezvoltarea să aibă, spre deosebire de cea a orînduirii capitaliste care e inegală și antagonistă, caracter unitar, cuprinzînd într-un tot armonios construcția economică și culturală, ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii, transformarea conștiinței lor.

O altă trăsătură a ritmului de dezvoltare socialist este considerată în comunicare înaintarea în front unit, în ritmuri rapide a tuturor țărilor socialiste, în frunte cu U.R.S.S.) pe baza colaborării frățești. Ca urmare a acestei trăsături — fundamentată pe legile interne ale sistemului mondial al socialismului — dezvoltarea economică a tuturor țărilor socialiste va ajunge treptat la același nivel încît aceste țări vor ajunge mai mult sau mai puțin în același timp la comunism.

În încheiere, comunicarea a scos în evidență marea influență exercitată de ritmul accelerat de dezvoltare a socialismului asupra dezvoltării întregii lumi în epoca contemporană, subliniind astfel contribuția istorică a socialismului la progresul întregii omeniri.

★

Una dintre principalele sarcini ale revoluției socialiste, cuprinsă în însăși noțiunea ei, este lichidarea claselor exploatatoare, făurirea societății socialiste alcătuită din clase prietene. De unele aspecte ale schimbării structurii de clasă din țara noastră, și mai cu seamă de analiza schimbărilor în situația clasei muncitoare, s-a ocupat tov. Constantin Petre în comunicarea sa *Principalele schimbări intervenite în structura de clasă a R.P.R., în anii regimului democrat-popular.*

Trecînd în revistă principalele evenimente din procesul schimbării structurii de clasă — lichidarea moșierimii, desființarea ca clasă a burgheziei industriale și financiare, prin actul naționalizării, și a chiaburimii, ca urmare a aplicării Decretului Prezidiului Marii Adunări Naționale — autorul subliniază însemnatele consecințe ale acestor evenimente : înlăturarea piedicilor din calea dezvoltării forțelor de producție, prin crearea și dezvoltarea relațiilor de producție socialiste, ceea ce a avut, la rîndu-i, ca urmare transformarea Romîniei într-o țară

cu industrie înaintată și agricultură socialistă în plină dezvoltare ; eliberarea oamenilor muncii de orice exploatare, descătușînd elanul și inițiativa lor creatoare ; crearea unei baze trainice a avîntului continuu al nivelului de trai al celor ce muncesc ; închegarea unității moral-politice a tuturor celor ce muncesc, indiferent de naționalitate, strînsa coeziune dintre partid, guvern și popor.

Analizînd dinamica trecerii clasei muncitoare de la starea de clasă exploatată și lipsită de drepturi în regimul burghezo-moșieresc la situația de clasă dominantă, stăpînă pe mijloacele de producție, conducătoare în statul democrat-popular, autorul prezintă trăsăturile noi ale clasei muncitoare, — raportîndu-le la elementele definiției leniniste a clasei — evidențiază rolul ei activ, creator, în toate domeniile activității sociale — în producție, în viața social-politică a țării, în crearea noii culturi socialiste.

Alături de schimbările calitative intervenite în situația clasei muncitoare are loc și creșterea ei numerică. Datorită politicii de industrializare socialistă a țării numărul muncitorilor ocupați în sectorul socialist era la finele anului 1958 de peste 2.000.000, pe cînd în 1930 numărul muncitorilor din toate ramurile de activitate, cu excepția transporturilor, era de 400.491. Clasa noastră muncitoare produce astăzi mai mult de 60% din venitul național al R.P.R.

Toate aceste transformări, la care se adaugă ca un factor deosebit de important creșterea nivelului politic și ideologic al clasei muncitoare ca urmare a activității neobosite desfășurate de partid, ridică pe o treaptă nouă rolul conducător al clasei muncitoare în construcția socialistă.

Clasa muncitoare educată și organizată de partid a reprezentat și reprezintă principala forță motrice în desfășurarea procesului revoluționar în țara noastră. În noile condiții, cînd orînduirea socialistă a dobîndit succese hotărîtoare, clasa muncitoare reprezintă detașamentul de frunte în lupta dusă de poporul nostru pentru construirea socialismului și comunismului.

★

Comunicarea tov. A. Naschitz și D. Ciobanu s-a referit la unele aspecte ale *Rolului dreptului democrat-popular în formarea, dezvoltarea și apărarea proprietății socialiste.*

Acțiunea dreptului asupra relațiilor de producție este privită de referenți ca o parte integrantă a procesului revoluționar din țara noastră. În comunicare se precizează că trăsăturile procesului revoluționar, în cele două etape ale sale „se reflectă și în particularitățile acțiunii dreptului asupra relațiilor de proprietate, în întinderea și formele acestei acțiuni". Dreptul democrat-popular în prima etapă a revoluției a acționat în direcția restrîngerii sferei relațiilor de proprietate bazate pe exploatare și în același timp, între anumite limite, a acționat, în direcția apărării proprietății de stat care în condițiile puterii politice obținute de muncitori și țărani dobîndise un caracter nou.

Statul democrat-popular a folosit suprastructura juridică pentru promovarea unei politici diferențiate față de formele de proprietate existente în țară. Rolul deosebit al legislației în transformările revoluționare din țara noastră a fost o expresie a caracterului pașnic al revoluției populare. Printre cele mai importante măsuri luate în prima etapă a revoluției de statul democrat-popular care evidențiază rolul activ al legislației populare se numără : legea reformei agrare, prin care era considerabil îngustată sfera relațiilor de exploatare ; crearea și dezvoltarea proprietății de stat, unul dintre germenii proprietății socialiste ; îngrădirea proprietății capitaliste industriale, influențarea ei în scopul realizării politicii economice a statului democrat-popular etc.

Autorii subliniază că, prin acțiunea lui, dreptul a contribuit la apariția și apărarea bazei economice a socialismului în forme variate. Dreptul de proprietate democrat-popular

a negat ceea ce era vechi și a afirmat ceea ce era nou. Privită prin această prismă, acțiunea dreptului democrat-popular confirmă ideea legăturii dialectice dintre baza economică a societății, forma și tipurile de proprietate existente în societate și reflectarea lor pe planul legislației juridice, confirmă rolul activ al suprastructurii juridice, puse în slujba clasei conducătoare în stat.

În încheiere, comunicarea relevă funcția dreptului democrat-popular de apărător al proprietății socialiste de stat, analizează succint valoarea educativă a legilor și normelor juridice precum și acțiunea sancționatoare-reparatoare a dreptului popular.

★

Regimul democrat-popular a instaurat pentru întîia oară în țara noastră adevărata democrație — democrația majorității poporului. Statul democrat-popular asigură tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, posibilități nelimitate de dezvoltare în toate domeniile de activitate. Pe baza relațiilor de producție socialiste în continuă dezvoltare, în condițiile puterii politice deținute de clasa muncitoare se întărește necontenit frăția dintre toți oamenii muncii, apar noi relații între oameni, se formează treptat națiunea socialistă în R.P.R.

Aceste probleme care oglindesc cîteva dintre cele mai importante cuceriri ale oamenilor muncii conduși de partid constituie obiectul unui grup de comunicări prezentate de tovarășii Al. Valentin (*Superioritatea democrației socialiste*), G. Lupșa, Al. Molnar și Gh. Anghel (*Rezolvarea problemei naționale în Romînia*) și A. Pop și I. Nathansohn (*Procesul făuririi națiunii socialiste în R.P.R.*). Aspectele teoretice legate de problema democrației și de problema națională se află astăzi în centrul luptei ideologice contemporane.

In această ordine de idei, comunicarea tov. Al. Valentin s-a oprit în primul rînd asupra caracterului de clasă al oricărei democrații. Referentul a subliniat că nu poate exista o democrație deasupra claselor; democrația are caracter de clasă, fiind democrație pentru clasa care are în mînă puterea politică și economică și dictatură împotriva clasei lipsite de putere. În lumina acestei teze marxiste, se subliniază în lucrare, apare clar caracterul profund democratic al orînduirii socialiste, care este democrație pentru majoritatea muncitoare și dictatură pentru clasele răsturnate de la putere.

Democrația socialistă e superioară celei burgheze — se arată în continuare, deoarece a desființat exploatarea omului de către om, a creat pentru întîia oară în istoria societății cu clase egalitatea practică între oameni, prin desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție. Baza democrației socialiste este proprietatea întregului popor asupra mijloacelor de producție.

Respingînd tezele ideologilor burghezi, comunicarea evidențiază caracterul profund democratic al orînduirii noastre de stat. Spre deosebire de caracterul formal, demagogic, al democrației burgheze, democrația socialistă se caracterizează prin aceea că asigură tuturor oamenilor muncii condițiile materiale pentru exercitarea drepturilor lor democratice. Avînd la bază proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, democrația socialistă este o democrație *reală*.

Scoțînd în evidență caracterul de clasă al statului nostru, autorul s-a oprit asupra modului de organizare a participării maselor populare la activitatea constructivă, economică și politică în sistemul dictaturii proletariatului. Evidențiind însemnătatea deosebită a organizațiilor largi de masă, a sfaturilor populare, ca organe ale puterii de stat, a comitetelor de stradă, a sindicatelor și a organizațiilor profesionale, ca pîrghii de atragere a maselor la activitatea politică și economică și mijloacele de promovare a inițiativei lor creatoare, autorul subliniază rolul conducător al partidului clasei muncitoare în sistemul dictaturii proletariatului.

Ultima parte a comunicării tov. Al. Valentin se referă la căile de întărire a statului nostru democrat-popular.

Problema națională, se arată în comunicarea tov. G. Lupșa, Al. Molnar și Gh. Anghel, a putut fi rezolvată în Republica Populară Romînă pe bazele marxism-leninismului, datorită profundelor transformări revoluționare petrecute în viața țării, datorită instaurării puterii muncitorilor și țăranilor, sub conducerea partidului revoluționar al clasei muncitoare, datorită victoriei noii orînduiri sociale în care a fost lichidată exploatarea omului de către om, datorită dezvoltării continue a relațiilor sociale socialiste. Comunicarea relevă politica fermă marxist-leninistă pe care a dus-o partidul nostru întotdeauna în problema națională.

Partidul nostru a considerat întotdeauna problema națională ca o parte integrantă a luptei unite împotriva exploatării capitaliste duse de toți oamenii muncii. În această ordine de idei comunicarea subliniază că rezolvarea problemei naționale la noi în țară are la bază marile transformări revoluționare în direcția socialismului înfăptuite în țara noastră.

Comunicarea oferă o sinteză a noilor cuceriri obținute de oamenii muncii din țara noastră în rezolvarea problemei naționale. Astfel comunicarea menționează că în legea fundamentală a statului, Constituția R.P.R., este consfințită deplina egalitate în drepturi în toate domeniile de activitate a tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate.

Activitatea creatoare a oamenilor muncii din rîndurile naționalităților conlocuitoare, colaborarea lor frățească cu oamenii muncii romîni în producție și în activitatea politică obștească, vorbește din plin despre egalitatea deplină în drepturi a minorităților naționale cu poporul romîn. Un exemplu strălucit al rezolvării marxist-leniniste a problemei naționale în R.P.R., se menționează în comunicare, este crearea Regiunii Autonome Maghiare care se bucură de autonomie administrativă în cadrul prevederilor Constituției R.P.R.

Comunicarea tovarășilor G. Lupșa, Al. Molnar și Gh. Anghel s-a ocupat pe larg de sarcinile educării oamenilor muncii în spiritul internaționalismului proletar, a combătut cu tărie naționalismul și șovinismul, arme otrăvite ale ideologiei burgheze. Subliniind preocuparea neobosită a partidului și guvernului pentru educarea tinerei generații în spiritul ideologiei marxiste, referenții au evidențiat sarcinile importante pe care le are școala în această direcție. Abordînd aspecte concrete ale rezolvării problemei naționale din R.P.R., punînd în lumină politica marxist-leninistă dusă de P.M.R. în problema națională, comunicarea face o sinteză concludentă asupra unora din noile realizări ale regimului democrat-popular.

Ca rezultat al răsturnării regimului burghezo-moșieresc, ca urmare a transformărilor revoluționare prin care trece țara noastră, se conturează profilul noii națiuni romîne ca națiune socialistă. Analizînd această problemă, tovarășii A. Pop și I. Nathansohn au insistat mai ales asupra deosebirilor dintre națiunea socialistă și cea burgheză și asupra condițiilor de formare a națiunii socialiste.

Comunicarea arată că definiția marxistă a națiunii se aplică întrutotul și națiunii socialiste subliniind deosebirile fundamentale dintre națiunea burgheză și cea socialistă, generate de specificul diferit al comunității de viață economică în socialism, față de capitalism.

Națiunea burgheză are la bază proprietatea privată capitalistă, relațiile economice de schimb, contradicțiile și concurența, specifice orînduirii capitaliste.

Națiunea socialistă se încheagă pe baza proprietății socialiste, pe baza comunității economice și a relațiilor tovărășești stabilite între clase prietene, unite în lupta pentru desăvîrșirea construcției socialiste și trecerea la societatea comunistă.

Analizînd condițiile formării națiunii socialiste în țara noastră, autorii subliniază că acest proces are loc conform unor legi general valabile, dezvăluite de experiența construcției victorioase a socialismului în U.R.S.S.

Principala condiție a formării națiunii socialiste o constituie înfăptuirea revoluției socialiste, apariția și dezvoltarea relațiilor economice socialiste. În același timp transformările care au urmat după 23 August 1944, au asigurat pentru prima oară în istorie adevărata independență a statului nostru, integritatea lui teritorială. În lumina acestor considerații, comunicarea subliniază că insurecția armată de la 23 August 1944, care a însemnat începutul revoluției populare în Romînia, este totodată și începutul destrămării națiunii burgheze și începutul procesului de formare treptată a noii națiuni socialiste. Închegarea națiunii socialiste în țara noastră este un proces în plină desfășurare. Comunicarea are meritul de a fi lămurit problemele de însemnătate principală ale formării națiunii socialiste în Romînia.

Comunicarea tov. I. Ceterchi a analizat funcțiile statului democrat-popular în perioada de trecere de la capitalism la socialism (a se vedea articolul din *Cercetări filozofice*, nr. 4/1959, I. Ceterchi : *Funcțiile statului nostru de democrație populară în perioada de trecere de la capitalism la socialism*).

★

Un grup de comunicări (a tov. Pavel Țugui, *Cincisprezece ani de transformări fundamentale în cultură*, a tov. I. Mărculescu, *Dezvoltarea științelor naturii în R.P.R. pe baza teoretică a materialismului dialectic*, a tov. M. Breazu, *Moștenirea culturală și problema realismului socialist* și a tov. Pavel Cîmpeanu, *Cu privire la necesitatea conducerii artei de către partid*), au fost consacrate celor mai actuale probleme ale revoluției culturale din țara noastră.

Comunicarea prezentată de tov. Pavel Țugui care reprezintă un extras dintr-o lucrare mai amplă la care au contribuit și tov. Pop Aurel, Ion Ianósi și Mircea Avram, a făcut analiza schimbărilor adînci, revoluționare pe care le-au cunoscut sub conducerea partidului, știința, arta și literatura din țara noastră, a arătat sarcinile însemnate și de mare răspundere ce stau în fața lucrătorilor din domeniul culturii. Comunicarea a subliniat caracterul legic al revoluției culturale, ca parte integrantă a revoluției socialiste ; așa cum se arată în declarația Consfătuirii de la Moscova, înfăptuirea revoluției socialiste în domeniul ideologiei și culturii ca și crearea unei intelectualități numeroase, credincioasă clasei muncitoare, poporului muncitor, cauzei socialismului, constituie o lege generală a trecerii de la capitalism la socialism.

Revoluția culturală în țara noastră s-a desfășurat și se desfășoară în fiecare etapă de dezvoltare a revoluției democrat-populare în strînsă legătură cu prefacerile revoluționare ce au loc pe tărîm politic-economic, completează și desăvîrșește transformarea radicală a întregului ansamblu de relații sociale prilejuite de revoluția socialistă.

Revoluția culturală duce la întărirea unității și colaborării reciproce a oamenilor muncii, la educarea lor în spiritul patriotismului socialist și a internaționalismului proletar. Trăsătura esențială a revoluției culturale, care o deosebește fundamental de orice politică culturală întreprinsă vreodată de statul burghez, este deschiderea drumului larg spre cultura milioanelor de oameni ai muncii. Pentru prima dată în istorie, așa cum arată Lenin, cele mai valoroase creații ale omenirii, toate binefacerile tehnicii și ale culturii devin un bun al întregului popor.

Victoria insurecției armate de la 23 August 1944 organizată și condusă de P.C.R. a deschis perspective luminoase dezvoltării culturale și științifice în țara noastră.

Condiția fundamentală pentru trecerea la construirea amplă a culturii socialiste a fost cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, instaurarea puterii democrat-populare ca o formă a dictaturii proletariatului. În urma consolidării bazei economice și politice a noii orînduiri, ideologia socialistă s-a statornicit din ce în ce mai mult în toate domeniile culturale. Sub conducerea partidului au fost reorganizate și puse pe noi temelii principalele domenii ale activității culturale, școala, institutele științifice de cercetare, s-a reorganizat Academia R.P.R., a început procesul revalorificării moștenirii

noastre culturale, s-a dezvoltat literatura noastră nouă, realist-socialistă. Comunicarea a relevat de asemenea principalele succese obținute de cultura noastră socialistă în toate aceste domenii, rolul hotărîtor pe care l-a îndeplinit ideologia marxist-leninistă și partidul clasei muncitoare în clădirea noii culturi socialiste în R.P.R.

În comunicare se arată că un factor de seamă care a înlesnit simțitor dezvoltarea științei, literaturii și artei noastre noi, a fost legătura nemijlocită cu știința și literatura sovietică, ajutorul prețios pe care l-au primit oamenii noștri de știință, activiștii pe tărîmul cultural din partea oamenilor sovietici.

Un merit deosebit al comunicării este prezentarea procesului de creare și dezvoltare a noii noastre culturi în strînsă legătură cu sarcinile economice și politice ale revoluției democrat-populare. Astfel, învățămîntul de toate gradele este apreciat în comunicare ca pîrghie principală în formarea omului nou, corespunzător epocii măreție a socialismului și comunismului, ca sursă principală de creare a cadrelor necesare construcției socialiste în economie și cultură. În comunicare se subliniază unitatea strînsă dintre școală și producție dintre cunoștințele teoretice și deprinderile practice ale celor cuprinși în procesul de învățămînt, este subliniată însemnătatea hotărîrii partidului și guvernului cu privire la dezvoltarea învățămîntului seral și fără frecvență, eforturile făcute de organele statului nostru pentru atragerea spre învățămînt a tinerilor muncitori din fabrici, uzine, ogoare.

Dezvoltarea literaturii și artei în ultimii cincisprezece ani este analizată din punctul de vedere al aportului pe care îl aduc la crearea omului nou, la educația în spiritul ideologiei socialiste a milioanelor de oameni ai muncii, la antrenarea lor în construcția practică a socialismului.

Problema esențială, se spune în salutul adresat de C.C. al P.M.R. la conferința pe țară a scriitorilor din 1949, este crearea unei arte și literaturi „care să oglindească profundele transformări prin care trece țara noastră în drumul ei spre socialism, *o literatură care să fie ea însăși un factor activ al acestor transformări*".

Garanția caracterului activ transformator pe care trebuie să-l aibă arta și literatura noastră nouă, este pătrunderea ei de un înalt spirit partinic, situarea fără abatere a creatorului de artă pe poziția clasei muncitoare, lupta hotărîtă alături de întreg poporul muncitor pentru victoria socialismului în țara noastră. Călăuzită de aceste principii și îndrumată de partid, literatura și arta noastră au obținut în cincisprezece ani de la eliberare succese remarcabile, apreciate de oamenii muncii din patria noastră.

Explicînd factorii care au dus la obținerea realizărilor de seamă în toate domeniile revoluției culturale, tov. Pavel Țugui subliniază că „chezășia tuturor succeselor obținute de oamenii de știință, de scriitori și artiști în toți acești ani, o constituie îndrumarea lor atentă de către partidul clasei muncitoare. Documentele și indicațiile partidului sînt îndreptarul cel mai de preț în activitatea oamenilor noștri de cultură. Succesele obținute pe drumul realismului socialist, în știință, artă și literatură, de către frontul larg al oamenilor de cultură din vechea și noua generație, se datorește îndrumării marxist-leniniste a partidului".

Așa după cum se arată în comunicare, numai cunoașterea și însușirea concepției despre lume a partidului clasei muncitoare deschide oamenilor de știință și artă largi perspective în activitatea lor creatoare, le dezvăluie sensul profund al transformărilor care au loc în natură, societate și gîndire, îi ferește de influența dăunătoare a teoriilor idealiste și reacționare, le insuflă îndrăzneala creatoare a constructorului noii societăți.

Comunicarea tov. Pavel Țugui a oferit ascultătorilor o sinteză prețioasă a principalelor realizări obținute de poporul nostru muncitor în crearea noii culturi socialiste, a analizat legătura organică între apariția și dezvoltarea acesteia și consolidarea bazei economice și a

puterii politice a noii orînduiri sociale, a pus în lumină însemnătatea rolului conducător al partidului marxist în construirea culturii socialiste.

Tov. I. Mărculescu în comunicarea sa despre *Dezvoltarea științelor naturii în R.P.R. pe baza teoretică a materialismului dialectic* a făcut o expunere succintă a principalelor direcții de dezvoltare a științelor naturii în țara noastră în cei 15 ani de la eliberare, a reliefat prefacerile adînci care au avut loc în asigurarea bazei tehnice materiale a cercetării științifice, a metodei și scopului cercetării științifice.

Făurirea relațiilor de producție socialiste, subliniază tov. I. Mărculescu, a eliberat știința din robia capitalului și a făcut din ea un factor de seamă în dezvoltarea forțelor de producție aflate în stăpînirea clasei muncitoare. Numai în condițiile socialismului știința găsește posibilități depline de dezvoltare, contribuie din plin la descoperirea și folosirea resurselor economiei naționale, ușurează, prin mecanizare și automatizare, procesul muncii.

Călăuzindu-se după indicațiile leniniste cu privire la rolul științei în condițiile societății socialiste, partidul nostru a elaborat dintru început o politică fermă de dezvoltare a științei în strînsă legătură cu necesitățile construcției socialiste în R.P.R.

În organizarea activității științifice de cercetare, în educarea noilor cadre și în orientarea cercetării științifice, partidul nostru a urmărit o înaltă fundamentare teoretică marxist-leninistă a muncii de cercetare și o cît mai strînsă legătură cu practica de producție.

Însușirea aprofundată a concepției materialist-dialectice despre lume de către cercetătorii din domeniul științelor naturii, îi ferește de impasul și oscilările agnostice, le oferă o perspectivă clară asupra valorii și scopului social al muncii științifice de cercetare. În țara noastră, în condițiile puterii politice deținute de clasa muncitoare — așa cum arăta tov. Gh. Gheorghiu-Dej în cuvîntarea sa ținută la Congresul învățătorilor — există toate condițiile materiale, politice și morale pentru ca perioada de însușire a concepției științifice asupra lumii de către oameni noștri de știință să fie cît mai scurtă. În comunicare este subliniată munca susținută dusă de partidul nostru pentru însușirea concepției materialist-dialectice despre lume, unica științifică, de către toți oamenii de știință din patria noastră. Una din căile cele mai accesibile pentru oamenii de știință de a-și însuși filozofia marxistă este dezbaterea problemelor filozofice ale științelor naturii, descoperirea și analiza dialecticii obiective în propriul lor domeniu de cercetare.

Partidul nostru a preconizat încă din 1948 o planificare a muncii științifice în conformitate cu sarcinile dezvoltării economiei naționale și a trecut la coordonarea planurilor de cercetare științifică cu prevederile planurilor de stat.

„Dezvoltarea planificată a economiei naționale — se afirmă în comunicare — cere o aprofundată cunoaștere a legilor dezvoltării naturii și societății și a modului lor de folosire în scopurile socialismului".

În același timp dezvoltarea științelor moderne a atins un astfel de stadiu de dezvoltare în care însăși opera de cercetare, experimentul științific nu mai poate progresa fără participarea largă a tehnicii și a producției de mare amploare. În veacul nostru locul cercetărilor restrînse de laborator cu ajutorul unor aparate simple care nu reclamă mari cheltuieli economice l-au luat cercetările științifice practicate cu ajutorul unor mari instalații tehnico-industriale la realizarea cărora concură numeroase ramuri ale economiei naționale.

Comunicarea menționează principalele succese obținute de fizicienii noștri, construirea cu ajutorul Uniunii Sovietice a primului reactor atomic romînesc și a ciclotronului și se oprește mai amănunțit asupra sarcinilor cercetărilor științifice în domeniul biologiei generale, al agrobiologiei, al psihologiei, al activității nervoase superioare.

Prezentînd unele realizări ale științelor biologice în cei 15 ani de la eliberare, schițînd direcțiile în care se îndreaptă cercetarea științifică din principalele ramuri ale științelor biologice, în încheierea lucrării sale tov. Mărculescu s-a ocupat de interdependența dintre

dezvoltarea științelor naturii și orientarea lor generală teoretică, a pus în lumină valoarea metodologică a concepției materialist-dialectice despre lume. Concluzia finală a comunicării arată necesitatea unei colaborări rodnice dintre cercetătorii în domeniul științelor naturii și cadrele de filozofi, necesitatea demascării și combaterii cu tărie a teoriilor neopozitiviste, a falselor filozofii ale științelor naturii susținute de ideologii burghezi.

În comunicarea sa *Realismul socialist și unele probleme ale valorificării moștenirii culturale* tov. M. Breazu a analizat funcția cultural-educativă a artei ca unul din mijloacele cele mai eficiente ale înfăptuirii revoluției culturale.

Comunicarea s-a oprit asupra condițiilor obiective care au dus la apariția realismului socialist ca o metodă de creație nouă, a analizat *partinitatea* ca primă trăsătură fundamentală a artei realist-socialiste, *caracterul popular* al literaturii și artei socialiste și a respins teoriile revizioniste care neagă partinitatea creației artistice. În continuare tov. M. Breazu s-a ocupat de problemele moștenirii culturale punînd în lumină însemnătatea tezelor leniniste despre moștenirea culturală pentru activitatea de revalorificare a operelor literare și artistice create în trecut (vezi *Cercetări filozofice*, nr. 4/1959 — M. Breazu, *Politica leninistă a partidului clasei muncitoare din Romînia în problemele construcției culturale*).

Comunicarea tov. Pavel Cîmpeanu a ridicat o problemă vitală a vieții artistice contemporane, aceea a conducerii artei de către partid.

Prezentînd arta ca o formă a conștiinței sociale, referentul se preocupă îndeosebi de analiza funcției sociale a creației artistice subliniind că orice operă artistică este subordonată țelurilor unei anumite clase. Conținutul de idei al unei opere artistice exprimă întotdeauna o anumită concepție filozofică, social-politică. Desigur reflectarea intereselor de clasă, a intereselor economice ale claselor sau păturilor social-politice, nu are loc în mod nemijlocit în afara influenței de o natură sau alta a celorlalte forme ale conștiinței sociale, în afara particularităților mediului social și a educației sub influența căreia s-a format artistul. Întotdeauna însă factorul dominant, hotărîtor rămîne poziția de clasă pe care se situează artistul, țelul social pe care îl slujește opera respectivă.

În concepția marxist-leninistă, arta și literatura nouă, națională în formă și socialistă în conținut face parte integrantă din procesul amplu al educației milioanelor de oameni ai muncii în spiritul ideologiei socialiste, este unul din mijloacele cele mai eficace ale revoluției culturale. Ca parte componentă a revoluției culturale, dezvoltarea artei și a literaturii se înfăptuiește sub conducerea și îndrumarea permanentă a partidului.

Rolul conducător al partidului în domeniul transformărilor cultural-ideologice, în domeniul construirii artei și literaturii ca și în domeniul social-economic și politic este o lege obiectivă.

Dovedind că numai de pe poziții consecvent partinice artistul își poate dezvolta din plin toate aptitudinile sale creatoare, le poate pune *în cel mai înalt grad în slujba poporului*, în slujba progresului social, a celui mai măreț ideal al omenirii — comunismul, autorul demască în același timp teoriile burgheze și revizioniste despre falsa contradicție care ar exista între poziția partinică și libertatea de creație a artistului.

După cum a arătat M. A. Șolohov la Congresul scriitorilor sovietici, spiritul partinic al artistului rezidă în încrederea sa profundă în justețea cauzei comunismului; nu există nici o contradicție între aspirațiile cele mai intime ale unui adevărat artist și ideile sociale pentru care militează arta sa: Fiecare dintre noi, notează M. A. Șolohov, scrie la îndemnul inimii sale iar inimile noastre aparțin partidului și poporului nostru drag, pe care îl slujim prin arta noastră.

★

Comunicarea tov. Virgil Trofin a fost consacrată problemelor educației tineretului din patria noastră în spiritul ideologiei marxist-leniniste, grijii statului democrat-popular pentru

creșterea tinerii generații. Dintru început, comunicarea pune în lumină politica marxist-leninistă a partidului clasei muncitoare față de tineret. De la înființarea sa Partidul Comunist din Romînia apreciind entuziasmul și avîntul revoluționar al tineretului s-a preocupat de atragerea la lupta împotriva exploatării a maselor de tineri muncitori, de organizarea și îndrumarea activității revoluționare a tineretului. Constituirea la 19—20 martie 1922 a organizației revoluționare marxist-leniniste a tineretului din Romînia care mai tîrziu își va schimba denumirea din Uniunea tineretului socialist în Uniunea tineretului comunist (U.T.C.), a însemnat un succes deosebit al partidului în organizarea și antrenarea la luptă a tineretului.

Folosind numeroase fapte din experiența de luptă a U.T.C. și a Uniunii tineretului muncitor, tov. Virgil Trofin a subliniat în expunerea sa principiul conducerii de către partid — legea fundamentală a organizației revoluționare a tineretului.

Comunicarea a arătat în continuare, că marile succese pe care le-a obținut organizația revoluționară de tineri din țara noastră atît în anii grei de ilegalitate cît și după eliberarea patriei, s-au datorat conducerii ferme de către partid a mișcării revoluționare de tineret.

În anii dictaturii fasciste și în timpul războiului antihitlerist, tinerii au luptat cu arma în mînă în detașamentele de partizani și în formațiunile de luptă patriotică organizate de partid pentru eliberarea patriei de cotropitorii hitleriști.

Cu un entuziasm nemaicunoscut au participat tinerii muncitori după 23 August 1944 la lupta pentru democratizarea țării și pentru refacerea economiei naționale.

Comunicarea tov. Virgil Trofin a prezentat condițiile favorabile și marile drepturi de care se bucură tineretul astăzi, subliniindu-se că la baza acestor condiții favorabile stau marile cuceriri dobîndite de clasa muncitoare, realizările însemnate dobîndite de poporul muncitor în construirea bazei economice a orînduirii socialiste.

O atenție deosebită se acordă în expunerea tov. V. Trofin problemelor educației comuniste a tineretului, sarcinilor principale care stau în fața organizației revoluționare de tineret. Astfel, autorul se ocupă pe larg de participarea tinerilor muncitori din uzine, fabrici și ogoare, la îndeplinirea sarcinilor trasate de partid și guvern, de formele noi de organizare a tineretului în producție, de atitudinea nouă față de muncă și de proprietatea obștească, de creșterea inițiativei în producție și în activitatea social-politică a tinerilor.

Tov. Virgil Trofin conchide că întreaga activitate desfășurată de organizația revoluționară de tineret din țara noastră, dinainte și după eliberare, dovedește justețea învățăturii marxist-leniniste despre tineret, justețea tezei despre conducerea organizației revoluționare de tineret de către partidul clasei muncitoare.

★

Comunicarea tov. Th. Badale a fost consacrată analizei manifestării funcției culturaf educative a statului nostru în procesul transformării socialiste a agriculturii.

Amintind că făurirea noii societăți socialiste este rezultatul activității *conștiente* a milioanelor de oameni ai muncii, autorul se oprește în mod deosebit asupra necesității unor adînci transformări în conștiința țărănimii muncitoare pentru trecerea la agricultura pe baze socialiste.

Comunicarea s-a oprit pe larg asupra împrejurărilor care fac absolut necesară pentru înfăptuirea colectivizării o vastă muncă politică de educație a maselor largi de țărani muncitori.

Înfrîngerea rămășițelor ideologiei burgheze în conștiința țărănimii se realizează prin experiența practică pe care o dobîndește țărănimea în decursul revoluției socialiste, prin munca politică de educație în spiritul socialismului a țărănimii muncitoare . Dezvoltarea relațiilor de producție socialiste în agricultură—subliniază comunicarea—are loc pe baza activității conștiente a țăranilor muncitori, a convingerii lor de necesitatea trecerii la socialism.

Autorul demonstrează necesitatea unei munci politice sistematice și de durată pentru educația socialistă a țărănimii muncitoare, analizează formele concrete folosite de partidul nostru pentru educația țărănimii muncitoare.

★

Lucrările sesiunii au atacat probleme deosebit de actuale ale construcției socialiste, au analizat procesul revoluționar care se desfășoară de un deceniu și jumătate în patria noastră. Tratînd rolul conducător al partidului în construirea noii orînduiri, rolul maselor largi populare și în special al clasei muncitoare ca principală forță motrice a revoluției, funcțiile statului democrat-popular, rezolvarea problemei naționale, formarea națiunii socialiste în R.P.R., problemele revoluției culturale, ale dezvoltării științei, artei și literaturii ș.a. lucrările sesiunii sînt o contribuție prețioasă la înțelegerea politicii științifice a partidului nostru, la înțelegerea cuceririlor de însemnătate istorică, dobîndite sub conducerea P.M.R. de oamenii muncii din patria noastră.

C. Popa și *N. Crișan*

CONSFĂTUIRE CU DELEGAȚIA DE FILOZOFI SOVIETICI

Cu prilejul vizitei făcute în țara noastră de către delegația științifică sovietică, compusă din acad. G. Naan, vicepreședinte al Academiei de științe a R.S.S.S. Estonă și prof. V. P. Certkov, doctor în științe filozofice, care a participat la consfătuirea științifică romîno-sovietică în problemele filozofice ale științelor naturii, a fost organizată, din inițiativa Institutului de filozofie al Academiei R.P.R., o întîlnire cu membrii delegației la Casa oamenilor de știință în ziua de 30 iunie a.c. La întîlnire au participat cercetători ai Institutului de filozofie precum și lucrători din alte sectoare ale muncii filozofice.

Vorbind filozofilor romîni despre unele aspecte ale experienței, perspectivelor și orientării muncii Institutului de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S., prof. V. P. Certkov a arătat că cercetările actuale ale filozofilor sovietici caută să răspundă marilor sarcini ridicate în fața științei filozofice sovietice de hotărîrile Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. și de planul grandios de construcție desfășurată a comunismului în U.R.S.S. În perioada construirii desfășurate a societății comuniste, rolul ideologiei comuniste este deosebit de mare.

În fața lucrătorilor în domeniul filozofic și ideologic din U.R.S.S. stă sarcina importantă de a cerceta legile dezvoltării societății socialiste și comuniste. Lucrările incluse în planul Institutului de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S. sînt axate pe problemele actuale, arzătoare, ale concepției comuniste despre lume, ale luptei împotriva ideologiei burgheze

Prin cercetarea acestor probleme, înscrise în planul de activitate al Institutului de filozofie, filozofii sovietici vor contribui la lupta dusă de partid pentru educarea comunistă a maselor, la înarmarea oamenilor muncii cu înțelegerea justă și adîncă a legilor vieții sociale contemporane, la orientarea teoretică a vastei activități practice de construire a comunismului.

În relatările făcute, prof. V. P. Certkov a căutat să pună în lumină semnificația, noutatea și importanța profilului actual al organizării muncii în Institutul de filozofie a Academiei de Științe a U.R.S.S. și să arate modul cum institutul desfășoară activitatea de cercetare științifică în problemele pe care și le-a înscris în planul de perspectivă. El a subliniat, de pildă, ca o trăsătură caracteristică în cercetarea temelor programate, *modul*

concret de studiere a problemelor vieții sociale, felul nou cum este concepută legătura dintre teorie și practică. Exemplificînd, tov. V. P. Certkov a arătat că în tratarea problemelor teoretice ale dezvoltării societății sovietice spre comunism generalizările teoretice vor avea la bază cercetări efectuate concret asupra vieții oamenilor sovietici în anumite regiuni ale U.R.S.S. Astfel, lucrarea *Avîntul nivelului tehnico-cultural al oamenilor muncii — o lege a societății socialiste*, la care colaborează și Catedra de filozofie a Universității de stat din Ural, va fi întocmită pe baza materialelor cercetări concrete în regiunea Sverdlovsk. Lucrarea *Noi forme de muncă și de viață a clasei muncitoare și a țărănimii*, întocmită în colaborare cu filozofi din orașul Gorki și cu cercetători științifici ai Institutului de etnografie, va avea la bază materialele culese din regiunea Gorki. Lucrarea *Îmbinarea intereselor personale cu cele obștești și problema educației comuniste a oamenilor muncii*, va folosi, în concretizarea problemei, materiale din regiunea Voronej. Lucrarea *Cauzele existenței rămășițelor religioase în U.R.S.S. și căile de lichidare a lor* are la bază cercetarea concretă a situației din regiunea Moscova. Lucrarea *Despre legile trecerii directe la socialism a țărilor înapoiate* va folosi ca bază experiența republicilor sovietice din Asia Centrală.

O altă trăsătură caracteristică pentru activitatea științifică actuală a filozofilor sovietici, pe care a relevat-o prof. V. P. Certkov, este larga colaborare în tratarea diferitelor probleme a specialiștilor aparținînd diferitelor instituții științifice și sectoare ideologice. Totodată, tov. Certkov a relevat și unele dificultăți ivite în coordonarea și armonizarea eforturilor comune ale colaboratorilor.

Prof. V. P. Certkov a vorbit apoi pe larg despre intensificarea cercetărilor filozofilor sovietici asupra problemelor dialecticii formării societății socialiste și ale trecerii de la socialism la comunism, îndeosebi asupra problemei contradicțiilor sociale neantagoniste ca izvor motric lăuntric al dezvoltării orînduirii socialiste sovietice.

Multă vreme insuficient studiată, problema mișcării și rezolvării contradicțiilor dezvoltării socialismului concentrează azi în jurul ei forțele multor filozofi sovietici, cercetarea acestei probleme avînd o deosebită importanță practică și permițînd îmbogățirea dialecticii materialiste, cunoașterea particularităților acțiunii legii unității și luptei contrariilor în condițiile socialismului. La studierea acestei probleme, a subliniat vorbitorul, participă, alături de filozofi, numeroși economiști sovietici, între unii filozofi și economiști desfășurîndu-se o interesantă luptă de opinii (îndeosebi în ceea ce privește contradicția fundamentală a societății socialiste); la elaborarea problemei contradicțiilor neantagoniste ale dezvoltării socialismului, participă de asemenea, și trebuie să participe într-o măsură și mai largă, filozofii marxiști din celelalte țări socialiste. Arătînd că discuția din paginile revistei *Voprosî filosofii* asupra contradicțiilor societății socialiste va continua, pentru a se stimula un larg schimb de păreri în această privință, prof. V. P. Certkov a spus că problemei contradicțiilor, ca și altor aspecte ale dialecticii sociale, îi va fi consacrată o amplă și foarte importantă lucrare colectivă a filozofilor sovietici, la pregătirea căreia s-a trecut de curînd: *Dialectica dezvoltării societății socialiste*. Prof. V. P. Certkov a informat pe participanți că în vederea elaborării acestei lucrări, a fost constituit în mod special, în cadrul Institutului de filozofie din Moscova, un colectiv numeros de filozofi sovietici și s-au purtat deja *dezbateri* asupra structurii pe care trebuie s-o aibă o lucrare științifică consacrată unei asemenea problematici vaste.

Acestea sînt cîteva din aspectele muncii actuale a filozofilor sovietici, relatate la întrunire de către tovarășul prof. Certkov.

Pe marginea celor relatate, și în legătură cu alte aspecte ale activității filozofilor sovietici, mai mulți participanți la consfătuire (H. Wald, Gh. Chepeș, Mihail Cernea, S. Tamaș, Ileana Mărculescu ș.a.) au formulat întrebări suplimentare și au cerut de asemenea părerea oaspeților sovietici privind unele probleme ale muncii filozofice desfășurate în țara noastră. Prof. V. P.

Certkov și acad. G. Naan au dat lămuriri ample. Ei au mai arătat că în activitatea filozofilor sovietici se acordă un loc de seamă tratării problemelor speciale de estetică, etică, problemelor contradicției dintre concepția științifică și cea religioasă despre lume. În afară de cercetările monografice și de lucrările colective, Institutul de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S. va pregăti o serie de manuale și materiale didactice în diferite ramuri ale științei filozofice. Astfel, se vor pregăti noi manuale privind bazele filozofiei marxiste, materialismul dialectic și materialismul istoric, materiale de estetică, etică, ateism științific etc.

Încheind consfătuirea, acad. G. I. Gulian a subliniat că întrunirea și convorbirile cu delegația sovietică au lăsat o puternică impresie participanților romîni, care au avut prilejul deosebit de a afla o serie de lucruri noi și importante despre activitatea și problemele filozofice actuale din marea țară a constructorilor comunismului.

M. Ciurdariu

SUSȚINEREA UNOR DIZERTAȚII FILOZOFICE LA ȘCOALA SUPERIOARĂ DE PARTID „ȘTEFAN GHEORGHIU"

În ziua de 17 iulie a.c. la Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu" a avut loc susținerea în fața Consiliului științific a unor lucrări de dizertație întocmite de aspiranți ai școlii.

Deschizînd sesiunea, rectorul școlii, tov. Lupșa Gavril a supus discuției dizertația aspirantului în științe filozofice Constantinescu Gheorghe, intitulată *Rolul ipotezei în cercetarea științifică a fenomenelor naturii* — conducător științific prof. universitar I. Neculce. Atît în referatul prezentat din partea Catedrei de filozofie a Școlii, cît și în referatele oficiale și neoficiale, precum și în discuții, s-a subliniat faptul că lucrarea umple o lacună a literaturii noastre de specialitate, în condițiile în care dezvoltarea științelor naturii a luat o mare amploare. Dizertația prezintă o schiță istorică a diferitelor idei asupra ipotezei, autorul sprijinindu-se în întreaga lucrare pe concepția materialist-dialectică asupra lumii, pe teoria leninistă a reflectării, dezvăluind în mod critic diferitele teorii burgheze cu privire la ipoteză — în special teoriile neopozitiviste — și folosind un interesant material documentar din domeniul științelor naturii. Arătînd că ipoteza îndeplinește în cercetarea științifică o funcțiune gnoseologică și una metodologică, autorul relevă însemnătatea precumpănitoare a celei dintîi și respinge în mod argumentat tezele idealiste care, reducînd ipoteza la funcția metodologică, încearcă să nege implicit valoarea ei cognitivă, faptul că ea reprezintă o formă specifică de reflectare a realității.

După ce stabilește distincția dintre ipoteză, presupunere și previziune, după ce marchează raportul dintre ipoteză și adevărul relativ, tratîndu-l prin prisma categoriilor cantitate-calitate, autorul subliniază în ultimul capitol al lucrării faptul că la baza procesului de elaborare a ipotezei stă practica, cercetarea și observarea fenomenelor. Analizînd căile dezvoltării ipotezei — inducția, deducția, analogia — autorul acordă o atenție deosebită deducției.

În încheierea lucrării e scoasă din nou în relief importanța însușirii concepției materialist-dialectice asupra lumii ca o condiție principală a progresului cercetării științifice în epoca noastră.

Referatele prezentate în fața Consiliului științific au relevat meritele și utilitatea dizertației, dezvăluind în același timp și acele probleme care nu și-au găsit o rezolvare suficient de

clară pe parcursul lucrării. Astfel, în referatul acad. Gr. Moisil, oponent științific, s-a arătat că opinia dizertantului, conform căreia ipotezele nu erau dezvoltate în științele naturii pînă în urmă cu cîteva decenii, nu poate fi susținută dacă se ține seama de rolul ipotezelor lui Newton, Kepler etc. în progresul cercetării științifice. De asemenea, acad. Gr. Moisil a combătut opinia autorului după care o disciplină ca geometria euclidiană n-ar conține elemente de adevăr etern, însușirile acestuia din urmă fiind doar apanagiul unor formule elementare, ca : $2 \times 2 = 4$ etc.; s-a relevat de asemenea confuzia ce se face în cursul dizertației, între analogie și asemănare.

În referatul tov. prof. univ. C. Borgeanu, oponent științific, subliniindu-se de asemenea valoarea pozitivă a dizertației, se aduc unele obiecții : autorul nu dezvăluie mecanismul legăturii și interdependenței dintre cele două funcții ale ipotezei, nu sudează suficient între ele diferitele probleme tratate, nu marchează destul legătura între esență-fenomen, necesitate-întîmplare etc., în raport cu elaborarea ipotezei, tratează unilateral doar raportul între ipoteză și adevărul relativ, nu folosește un material destul de bogat privitor la dezvoltarea științei în țara noastră.

În referatul prof. univ. A. Popovici, oponent științific, se evidențiază insuficienta tratare a luptei contrariilor ca mijloc al elaborării ipotezelor științifice. Referentul apreciază de asemenea că raportul dintre matematică și realitatea fizică ar fi putut să fie analizat mai pe larg.

Referate neoficiale au prezentat tovarășii V. Podosetnic, candidat în științe filozofice și Fl. Tuțugan. Referatul tov. Podosetnic subliniază faptul că dezvoltarea contemporană a științei este cea care pune pe primul plan rolul ipotezei. În condițiile socialismului și comunismului știința, care cu ajutorul ipotezelor științifice pătrunde tot mai adînc tainele naturii, e menită să deservească într-o măsură din ce în ce mai mare nevoile practicii.

Referatul tov. Tuțugan observă că în dizertație se confundă raționamentul inductiv cu raționamentul de analogie, iar rolul raționamentului deductiv nu e suficient lămurit. Nu e limpezită deosebirea între caracterul pe care-l are ipoteza în matematică și cel pe care-l capătă în științele experimentale.

Dintre cei prezenți, au mai luat cuvîntul la dezbateri următorii : tov. P. Lucaci, care a spus că autorul anticipează în decursul lucrării asupra unor teze nedemonstrate, că schița istorică e sumară și nu cuprinde ideile clasicilor marxism-leninismului cu privire la ipoteză — deși întreaga lucrare e scrisă de pe pozițiile marxismului — iar autorul confundă probabilitatea cu relativitatea ; tov. V. Dinu subliniază că dizertația nu a trasat destul de clar locul ipotezei în dialectica cunoașterii, ipoteza e tratată cînd drept formă a gîndirii științifice, cînd drept categorie ; subliniind în mod just rolul precumpănitor al funcției cognitive, lucrarea nu aprofundează destul rolul funcției metodologice a ipotezei, nu sînt dezvăluite împrejurările care dau ipotezei științifice implicații filozofice, se confundă ipoteza falsă cu ipoteza idealistă ; tov. U. Tomin, aspirant, relevă că autorul nu a pus problema rolului ipotezei ca mijloc al trecerii de la o esență la alta mai profundă, ci doar ca mijloc al trecerii de la fenomen la esență, nu a arătat modul distinct cum acționează ipoteza în științele naturii și în științele sociale, nu a cercetat rolul ipotezei în dezvoltarea filozofiei.

De remarcat observațiile trimise prin poștă, pe marginea autoreferatului, de către inginerul Dulămiță de la Uzinele 23 August, prof. V. Novacu ș.a.

Tov. Gheorghe Constantinescu, luînd cuvîntul, se declară de acord cu majoritatea observațiilor. El ține totuși să atragă atenția că nu putem da atributul de adevăr etern întregii geometrii euclidiene, deși recunoaște că în dizertație se face o confuzie între adevăr absolut și adevăr etern.

E supusă apoi discuției dizertația *„Procesul formării națiunii socialiste române"* întocmită de aspirantul I. Natanson — conducător științific prof. univ. T. Bugnariu.

Relevînd meritele dizertației, tov. V. Podosetnic, candidat în științe filozofice, oponent științific, arată că lucrarea are importanță teoretică și practică. Ea analizează legitățile generale ale formării națiunilor socialiste, experiența uriașă a U.R.S.S. în acest domeniu și valabilitatea internațională a acestei experiențe, rolul lui V. I. Lenin în elaborarea problemei, precum și aspectele noi relevate de către tov. N. S. Hruşciov în raportul la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S.

Lucrarea are un caracter marxist combativ și dedică două capitole, din totalul de trei, analizei procesului formării națiunii socialiste romîne, folosind pe larg izvoare clasice și documentele P.M.R. Ea leagă în mod just acest proces de procesul revoluției în ansamblul său și de etapele acesteia, explică just rolul factorilor economici, politici, de clasă, al existenței dictaturii proletariatului ca principală condiție a formării națiunii socialiste romîne, folosește un bogat material faptic — deși nu întotdeauna destul de bine ales. În ultima sa parte, dizertația înfățișează formarea fizionomiei spirituale a națiunii socialiste romîne, legătura acestui proces cu revoluția culturală, rolul conducător al partidului clasei muncitoare, importanța luptei contra naționalismului, a educării internaționaliste și patriotice a oamenilor muncii din R.P.R. De asemenea este just relevată importanța relațiilor de într-ajutorare dintre țările socialiste.

În referatul tov. G. Lupșa, rectorul Școlii superioare de partid „Ștefan Gheorghiu", oponent științific, se observă că rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale în R.P.R., care constituie o mare realizare a partidului și statului nostru democrat-popular, nu a fost încă suficient analizată pînă acum în diferitele lucrări teoretice. Relevînd meritele dizertație i tov. Natanson, referatul subliniază în același timp prezentarea insuficient de sistematică a programului marxist-leninist în problema națională, demascarea neîndestulătoare a caracterului antinațional al regimului burghezo-moșieresc, faptul că teoria autonomiei culturale nu e combătută în măsura cerută de necesitățile practicii și că nu se arată suficient consecvența politicii marxist-leniniste dusă de partid, încă de la înființarea sa, în această problemă.

Subliniind de asemenea meritele dizertației, referatul tov. A. Pop, oponent științific, remarcă o anumită tendință de minimalizare a rolului factorilor subiectivi în procesul formării națiunii socialiste romîne, combaterea naționalismului burghez în general, fără demascarea în principal a teoriei unității naționale.

În referatul catedrei, prezentat de tov. C. Vlad, se atrage atenția, în afara laturilor pozitive, asupra dezvăluirii insuficiente a premiselor ideologice ale procesului analizat.

Au mai luat cuvîntul tov. N. Goldberger, membru în Consiliul științific, care a relevat tratarea neîndestulătoare a particularităților specifice ale acestui proces în condițiile țării noastre.

S-a dat citire de asemenea unor observații la autoreferat venite pe adresa școlii în special din partea unor cadre didactice ale Universității din Iași.

Luînd din nou cuvîntul, tov. I. Natanson a mulțumit pentru observații, declarîndu-se de acord cu cele mai multe dintre ele.

Consiliul științific al Școlii superioare de partid „Ștefan Gheorghiu" a decernat în unanimitate tov. Gheorghe Constantinescu și tov. I. Natanson titlul de candidat în științe filozofice.

Cu același prilej, s-a acordat titlul de candidat în științe economice tov. I. Stoian pe baza dizertației *„Lupta puterilor imperialiste și a monopolurilor pentru acapararea petrolului din țările slab dezvoltate — factor de ascuțire a contradicțiilor sistemului capitalist"*.

P. C.

LENIN ȘI GÎNDIREA PROGRESISTĂ FRANCEZĂ

În Franța aniversarea a 50 de ani de la apariția monumentalei opere a lui Lenin, *Materialism și empiriocriticism* a căpătat o semnificație deosebită. Ea fost marcată printr-o conferință publică organizată de C.C. al Partidului Comunist Francez în ziua de 28 aprilie care a premers zilelor vînzării cărții marxiste.

La conferință — prezidată de Laurent Casanova, membru în Biroul Politic al C.C. al P.C.F., au luat cuvîntul Roger Garaudy, Georges Cogniot, Guy Besse, Jean Vigier. Ea a cunoscut un deosebit succes. Discuțiile au reliefat într-un spirit militant inepuizabila bogăție de idei și învățăminte a operei lui Lenin[1]. Conferința n-a fost un simplu act de consemnare a unui eveniment important din istoria filozofiei, ci a avut o semnificație mult mai adîncă: *Materialism și empiriocriticism* este, așa cum sublinia unul din referenți, Georges Cogniot, *„o operă fundamentală pentru oamenii francezi de astăzi, în special pentru noua generație care într-o lume dificilă caută drumul spre viitor. Această operă pregătește cititorii a schimba ceea ce există și ceea ce apasă asupra oamenilor, a înlătura eroarea din spirite și răul din societate, pentru a trece la o eră de lumină și fericire"*.

Pentru Franța și filozofia franceză, opera *Materialism și empiriocriticism* a avut și are o *semnificație națională*. Aceasta este ideea centrală pe care a relevat-o conferința din 28 aprilie. Referatele prezentate, cu un bogat conținut, constituie adevărate studii despre influența titanului gîndirii marxiste asupra gîndirii unui popor cu bogate tradiții democratice și culturale.

Primul care a luat cuvîntul, Georges Cogniot, a ținut referatul *O carte pentru francezii de astăzi*. El a schițat la început caracterul mereu viu al învățăturii teoretice și al imensei opere practice leniniste, trecînd apoi la analiza condițiilor în care a scris Lenin opera *Materialism și empiriocriticism*.

Georges Cogniot a analizat pe scurt contribuția acestei cărți în apărarea și dezvoltarea noțiunilor de bază ale întregii științe moderne: materialitatea lumii, mișcarea ca formă de existență a materiei, caracterul primordial al materiei și secund al conștiinței, posibilitatea cunoașterii lumii etc., oprindu-se îndeosebi asupra contribuției lui Lenin în dezvoltarea teoriei materialiste a cunoașterii.

Analizînd condițiile istorice în care a scris Lenin opera *Materialism și empiriocriticism*, G. Cogniot a arătat asemănarea izbitoare dintre situația Rusiei din anii 1908—1909 și situația Franței de azi. În Rusia anilor 1908—1909 rădăcinile de clasă care hrăneau idealismul filozofic și tendințele mistice erau întărite și prin dominația politică a reacțiunii extreme. For-

[1] Textul complet al discuțiilor a fost publicat în revista *Cahiers du communisme*, nr. 5/1959.

ţele reacţiunii deţin de asemenea puterea în Franţa astăzi, iar forţele muncitoreşti şi democratice au suferit o lovitură temporară. Aceste circumstanţe au intensificat ofensiva obscurantismului clerical, iraţionalismului şi pesimismului, a afirmaţiilor de neîncredere în ştiinţă şi progres.

Dar aceste asemănări, subliniază pe bună dreptate G. Cogniot, nu trebuie să ne facă a nu vedea diferenţa radicală dintre cele două situaţii istorice. El schiţează noul tablou al lumii, fundamental schimbat în cei 50 de ani de cînd Lenin şi-a editat cartea: dezvoltarea impetuoasă a mişcării muncitoreşti şi democratice în întreaga lume, formarea sistemului mondial al socialismului, construcţia desfăşurată a comunismului în ţara în care acum 50 de ani domnea reacţiunea stolipinistă, destrămarea sistemului colonial al imperialismului, sînt numai cîteva din elementele noului tablou al lumii. Astăzi totul vorbeşte în lume de victoria marxism-leninismului; chiar şi în Franţa anului 1959, ţara analogiei cu perioada reacţiunii negre din Rusia anilor de după revoluţia din 1905. În Franţa, Partidul Comunist este elementul motor în fruntea luptei maselor populare pentru democraţie, împotriva forţelor reacţiunii, iar marxism-leninismul — teoria care inspiră mişcarea muncitorească din timpul nostru, este de altă parte, tot mai mult recunoscută şi luată ca ghid în domeniul ştiinţelor, filozofiei şi artei. Linia deschisă de Langevin, Joliot-Curie, Georges Politzer, Louis Aragon etc. este urmată de o falangă de tineri savanţi, scriitori şi artişti francezi.

Un motiv în plus care trezeşte interesul francezilor pentru studiul cărţii *Materialism şi empiriocriticism*, este faptul că ascuţişul criticii lui Lenin se îndreaptă într-o mare parte asupra reprezentanţilor filozofiei franceze burgheze, unii dintre ei avînd şi astăzi autoritate în şcoli şi în mediile intelectuale.

Al doilea referat *Marxismul şi gîndirea progresistă franceză*, ţinut de cunoscutul filozof Roger Garaudy, a venit să adîncească ideea semnificaţiei naţionale a operei lui Lenin din punct de vedere al influenţei acesteia asupra gîndirii progresiste franceze.

Roger Garaudy a înfăţişat influenţa hotărîtoare a operei leniniste asupra filozofiei franceze. *Materialism şi empiriocriticism* a fost tradus pentru prima dată în limba franceză în 1928. Această traducere a marcat un veritabil moment crucial în dezvoltarea filozofiei franceze. Materialismul dialectic nu devine cu adevărat un curent important în filozofia franceză decît după 1928 — adică după apariţia ediţiei franceze a cărţii lui Lenin.

Influenţa mare a acestei cărţi, a arătat R. Garaudy, a constat în aceea că a legat din nou gîndirea franceză cu marea tradiţie materialistă a secolului XVIII. Prin aceasta Lenin a ajutat pe filozofii francezi de a rupe cu vechea prejudecată universitară din ţara lor care a constat şi mai consistă încă, în a exclude din învăţămîntul filozofic pe Helvetius, d'Holbach şi chiar Diderot.

Dar opera lui Lenin nu conduce totuşi la o reîntoarcere la vechiul materialism al lui d'Holbach, cum alţii propovăduiau reîntoarcerea la Hegel, Kant sau la Toma d'Aquino. Dimpotrivă, teoria leninistă a reflectării permite o asimilare critică a vechiului materialism şi *depăşirea* sa. Lenin subliniind latura materialistă a teoriei marxiste a reflectării, prin analogia oglindirii, dezvăluie dialectica procesului cunoaşterii, arătînd rolul activ al subiectului.

Din teoria leninistă a reflectării rezultă o idee de bază pe care Lenin a dezvoltat-o şi asupra căreia R. Garaudy insistă în referat — este ideea legăturii indisolubile dintre materialism şi spiritul de partid în filozofie. Combătînd calomniile la adresa marxismului potrivit cărora punctul de vedere proletar, spiritul de partid ar duce la subiectivismul de clasă (Pierre Chambre), Roger Garaudy demonstrează identitatea dintre partinitatea proletară şi obiectivitatea ştiinţifică. Respectarea obiectivităţii ştiinţifice cere ca filozoful să se plaseze pe punctul de vedere al clasei progresiste ale cărei interese concordă cu mişcarea autentică a istoriei.

Roger Garaudy dezvoltă de asemenea ideea că teoria materialistă a reflectării constituie fundamentul teoretic al posibilităţii unui „dialog fecund, a unei emulaţii şi colaborări între filozofii marxişti şi nemarxişti". Asupra acestei idei au insistat şi alţi participanţi la discuţii (Laurent Casanova, în cuvîntul său introductiv, Guy Besse şi J.P. Vigier). Problemele puse astăzi în faţa poporului francez de desfăşurarea evenimentelor nu vor putea fi rezolvate fără comunişti, dar aceştia n-au pretenţia de a le rezolva singuri. În ce priveşte gîndirea filozofică, doctrinele filozofice nemarxiste pot reflecta un aspect sau altul al realităţii, iar filozofii marxişti pot descoperi în aceste doctrine elemente valabile care pot îmbogăţi şi aprofunda analizele lor. Acesta este unul din învăţămintele operei lui Lenin care scria că marxiştii «trebuie să ştie să asimileze, transformîndu-le, cuceririle adversarilor înşişi». R. Garaudy dă în acest sens exemple din gîndirea filozofică contemporană din Franţa.

Deosebit de interesantă a fost intervenţia lui Guy Besse *Despre neputinţa revizionismului* care atrage atenţia şi prin stilul său viu şi polemic. El a arătat că Lenin a dat lovituri nimicitoare revizioniştilor, pseudo-renovatorilor teoriei marxiste, care prin fraze „marxiste" îşi ascund capitularea în faţa ideologiei burgheze a epocii imperialismului.

Guy Besse polemizează cu revizioniştii de tot felul care neagă postulatele fundamentale ale filozofiei marxiste. Pas cu pas el dezvăluie neputinţa acestora în încercarea de a „dezvolta" (trebuie citit a „distruge") marxismul. Adresîndu-se renegatului Henri Lefebvre care propune ca marxismul să fie supus unui examen critic, îndoielii carteziene, Guy Besse a arătat că aceasta nu este decît dovada unei rupturi definitive cu marxismul. Ar însemna ca marxismul să fie judecat în faţa unei filozofii pe care el, ca filozofie, a depăşit-o definitiv. Guy Besse exprimă foarte plastic răspunsul materialist la problema — există oare lumea în afara mea? : „Toată construcţia idealistă sau agnostică vine inexorabil să se sfarme de ireductibila evidenţă a practicii şi mai precis de *muncă*, legătura vie între mine şi mediu (non-moi). Capul vostru filozofic, domnilor, refuză a recunoaşte lumea şi a legifera existenţa ei. Dar mîinile voastre dezmint capul vostru căci, mai mult decît orice speculaţie iată faptul: *Omenirea gînditoare este o omenire care are mîini*"[1]. Riposta pe care Lenin a dat-o tuturor varietăţilor de subiectivism savant este tocmai aceasta: practica este baza şi criteriul oricărei cunoaşteri.

O idee pe care Guy Besse o dezvoltă în intervenţia sa este ideea unităţii strînse dintre dialectică şi materialism. El arată că dialectica nu-i pe deplin dialectică decît dacă ea este materialistă, decît dacă „mişcarea sa creatoare coextensivă la inepuizabilul univers, se continuă, se depăşeşte şi se reînnoieşte de la obiect la subiect, decît dacă ea este în mod indivizibil dialectică a naturii şi dialectică a istoriei". „Materialismul marxist este noua tinereţe a dialecticii. Prin acesta, dialectica nu mai are ca obiect o fracţiune din om — momentul speculativ, ci activitatea sa totală, socială".

A mai participat la discuţii Jean Pierre Vigier, care e un exemplu cum activistul, militantul comunist pentru progres social este nedespărţit de omul de ştiinţă. J. P. Vigier s-a ocupat de combaterea de către Lenin a idealismului în fizică, la începutul secolului XX şi a scos la iveală inepuizabilele învăţăminte pe care oamenii de ştiinţă — fizicienii îndeosebi — le găsesc în opera *Materialism şi empiriocriticism.*

În concluziile trase Laurent Casanova a relevat succesele marxismului în Franţa. Marxismul constituie centrul dezbaterilor în şcoli, reviste şi cărţi, la care se raportează toate cele-

[1] *Cahiers du communisme*, nr. 5/1959, p. 455.

lalte curente ale gîndirii franceze. Marxismul se prezintă ca o ideologie a lumii moderne, singura ideologie care rezistă verificării practice. Construirea socialismului în Uniunea Sovietică și perspectivele trecerii desfășurate la comunism, succesele construcției socialiste în celelalte țări socialiste și mărețele perspective ce li se deschid în viitorii ani, sublinia în încheiere Laurent Casanova, arată Franței că viitorul omenirii este acolo unde Lenin îl situa acum 50 de ani: de partea socialismului.

★

Numărul 85 din mai-iunie al revistei *La Pensée* publică două studii despre lucrarea *Materialism și empiriocriticism* care completează în mod fericit referatele ținute la conferința din 28 aprilie despre care am vorbit mai sus.

Primul articol, *Actualitatea lucrării „Materialism și empiriocriticism"*, de Lucien Sève reprezintă de fapt a patra și ultima parte a unui studiu mai amplu care va apare nu peste mult timp separat.

Autorul arată că influența lucrării lui Lenin asupra gîndirii filozofice franceze a fost considerabilă; această influență a fost mai mare în special în sînul tineretului.

Paginile următoare Lucien Sève le consacră combaterii revizionismului, pornind de la ideea că „*Materialism și empiriocriticism* e prin *definiție* o carte consacrată luptei împotriva revizionismului ideologic". Acest lucru e deosebit de important, pentru că pe fondul general al revizionismului politic care constituie azi devierea principală, pe scară internațională, de la marxism, s-a dezvoltat în special în Franța un revizionism filozofic. Acesta se prezintă înainte de toate ca luptă împotriva „dogmatismului". Revendicarea lui cea mai importantă e „libertatea de critică".

Henri Lefebvre ca și revizioniștii, din generația lui 1900, combătuti de Lenin, își îndreaptă atacul împotriva materialismului. El consideră că materialismul n-a fost nici o dată demonstrat, că e doar un postulat, la fel de nedemonstrabil ca și idealismul, născîndu-se astfel „faimosul" silogism lefebvrian: materialismul e un postulat — postulatul e o propoziție nedemonstrabilă — deci, materialismul e nedemonstrabil. Acest lucru încearcă să-l susțină chiar cu ... citate din *Materialism și empiriocriticism*! În realitate, arată L. Sève, Henri Lefebvre se agață de un cuvînt tradus greșit „postulat" în loc de premisă, propoziținne primă. Materialismul *începe prin a afirma* primordialitatea materiei asupra spiritului; aceasta este *premisa* sa. E oare aceasta nedemonstrabilă? Lenin a amintit de mai multe ori în *Materialism și empiriocriticism* că premisele, propozițiunile prime, în filozofie ca și în altă parte, nu pot fi demonstrate pe calea *deducției logice*, pentru că a le deduce logic înseamnă că există necesar premise *anterioare*, deci ele n-ar mai fi propoziții prime. Dar dacă o premisă nu poate fi demonstrată teoretic, aceasta nu înseamnă că nu poate fi demonstrată practic, pe calea *experienței*. „Filozofia trebuie să înceapă *obligatoriu* prin a recunoaște că există ceva *anterior* filozofiei; experiența omenească reală, care conduce ea însăși, *obligatoriu*, la recunoașterea anteriorității lucrului în raport cu senzația, a naturii în raport cu conștiința, a materiei în raport cu spiritul. Singura filozofie care e deci *fondată* e filozofia materialistă". Dimpotrivă filozofia idealistă care refuză să plece de la realitatea practică e obligatoriu condusă la o premisă teoretică care plutește în vid, care nu poate fi demonstrată și care merită perfect să fie numită *postulat*. Adevărul premisei fundamentale a materialismului se dezvăluie fiecăruia dintre noi de milioane de ori în practică. Adevărul e absolut deoarece concordă cu realitatea obiectivă infinită; el e relativ pentru că nu epuizează niciodată realitatea obiec-

tivă. Astfel filozofia marxistă e absolut adevărată, dar nu ca un sistem anchilozat ci ca o concepţie vie, dialectică, căreia îi este proprie cerinţa de a fi mereu dezvoltată şi îmbogăţită. Calificînd drept dogme principiile fundamentale ale filozofiei marxiste, şi dogmatică, susţinerea şi aplicarea fermă a acestor principii, revizionistul dovedeşte că în realitate conştiinţa sa a căzut pradă agnosticismului sau idealismului.

În continuare, autorul arată care e esenţa revizionismului, cum se explică asemenea devieri de la marxism. Lenin în *Materialism şi empiriocriticism* ne arată că tendinţei filozofice trebuie să-i căutăm esenţa politică. Care e esenţa politică a revizionismului „antidogmatic"? Răspunsul la această problemă din 1959 a fost dat de Lenin în 1908. Revizionismul „antidogmatic" e reflexul influenţei burgheziei. Esenţa sa politică, cauza sa fundamentală, e capitularea în faţa ideologiei burgheziei. „Revizionismul filozofic e un simptom şi în acelaşi timp un aliment al revizionismului politic". Există burghezia care exercită presiuni asupra mişcării muncitoreşti, pe măsură chiar ce ideile marxiste cîştigă noi pături sociale şi în special mica burghezie ; există în sfîrşit, dificultăţi obiective ale luptei, unele regrese etc. care favorizează acest lucru.

Materialism şi empiriocriticism arată *cum se luptă* împotriva revizionismului „antidogmatic". Reţinem trei idei : în primul rînd, dacă antidogmatismul e sloganul revizionismului, dogmatismul nu este nici remediul nici arma de luptă împotriva revizionismului. În al doilea rînd, trebuie pus în evidenţă pînă în detalii şi cu o precizie demonstrativă absolută faptul că revizionismul falsifică însăşi esenţa marxismului. În al treilea rînd, trebuie nu numai constatat *faptul* revizionismului ci şi dezvăluit fără menajamente *sensul lui*, adică esenţa sa burgheză.

Al doilea articol *„Materialism şi empiriocriticism" şi învăţămîntul fizicii*, semnat de Luce Langevin, constituie o mărturie, în lumina lungii experienţe de profesor de fizică a autorului, asupra valorii pe care o reprezintă lucrarea lui Lenin pentru cei care au sarcina de a iniţia în ştiinţă tineretul francez.

În manualele de fizică pentru învăţămîntul secundar francez — unde fără a se face o analiză serioasă, fără a se face matematici superioare, sînt prezentate relaţia lui Einstein, efectul Doppler-Fiseau, teoria cuantelor, relaţia de indeterminare a lui Heisenberg etc., — se pot întîlni astfel de fraze : „Energia luminoasă poate dispare cînd se creează materie, materia poate dispare o dată cu crearea energiei luminoase ... Materia şi energia nu ar fi decît două aspecte ale uneia şi aceleiaşi entităţi — energia... Materia e o formă foarte condensată a energiei". După cum se vede, energetismul lui Ostwald are adepţi în învăţămîntul secundar francez !

După cum arată cele de mai sus, învăţămîntul ştiinţific care se vrea neutru, ia, conştient sau nu, o poziţie bine determinată în lupta dintre materialism şi idealism, alege idealismul chiar dacă pare că se ţine pe poziţii strict ştiinţifice. L. Langevin arată că elevilor trebuie să li se explice că nu există „materie fără mişcare, mişcare fără materie" că „electronul e la fel de inepuizabil ca şi atomul", că natura e infinită în spaţiu şi timp. Trebuie să fie expusă în cursurile de filozofie teoria justă despre relativitatea cunoştinţelor noastre care nu neagă nicidecum obiectivitatea şi veracitatea lor ; trebuie să se arate că „succesele practicii omeneşti demonstrează concordanţa ideilor noastre cu natura obiectivă a lucrurilor percepute" şi că adevărul obiectiv rezultă din suma adevărurilor relative. Elevii ar înţelege atunci mai bine pentru ce vechea mecanică rămîne valabilă la scara noastră şi pentru ce ea încetează să mai fie adevărată în alte condiţii, ca acele din microcosmos de pildă. E imposibil ca într-o ţară capita-

listă să se transforme învăţămîntul impregnat de pragmatism şi pozitivism, într-un învăţămînt consecvent ştiinţific, adică marxist, dar trebuie să se lupte împotriva manifestărilor idealiste şi reacţionare din programele şi cursurile oficiale, ca şi din manualele profesorilor burghezi; savanţii, filozofii, profesorii marxişti trebuie să analizeze ultimele cuceriri ale ştiinţei în lumina lucrării *Materialism şi empiriocriticism*. Istoria fizicii şi în general istoria gîndirii ştiinţifice poate să ajute în această muncă; ea e mijlocul cel mai eficace de a arăta profesorilor, cum materialismul dialectic, îmbogăţit de Lenin în *Materialism şi empiriocriticism*, reflectă dialectica naturii şi permite a se vedea clar acolo unde alte concepţii filozofice nu ne oferă decît explicaţii obscure sau metafizice.

În faza actuală a capitalismului, arată în continuare autorul, lupta ideologică e dusă de reacţiune pe toate fronturile; învăţămîntul şi în special învăţămîntul fizicii e un post avansat al acestei lupte. Prin reformele în aparenţă favorabile culturii ştiinţifice se vizează în realitate un dublu scop: pe de o parte să se furnizeze industriei şi în special industriei de război, mînă de lucru specializată, pe de altă parte, coborîrea nivelului culturii ştiinţifice, diminuarea încrederii în ştiinţă, în acea ştiinţă care duce pe toţi cei ce vor să înţeleagă spre concepţia materialist-dialectică asupra lumii. Numărul elevilor din licee, formaţia lor mic-burgheză şi burgheză, numărul insuficient de profesori, condiţiile materiale proaste, caracterul din ce în ce mai pragmatist utilitar al programelor care favorizează dezvoltarea formelor mai mult sau mai puţin deghizate de idealism, toate acestea constituie condiţii nefaste pentru formarea spiritului ştiinţific al elevilor şi ca urmare, pentru viitorul cercetării ştiinţifice franceze. Trebuie dusă lupta împotriva influenţei bisericii, apărîndu-se pe plan politic şcoala laică serios ameninţată. Triumful ideilor progresului şi dreptăţii în societate — spune în încheiere autorul — e întovărăşit de un progres incomparabil în toate ramurile ştiinţei. Realizările ştiinţei în Uniunea Sovietică sînt o mărturie strălucită a forţei creatoare a materialismului dialectic. Ele trebuie să ne ajute să convingem şi la unirea împotriva idealismului reacţionar, a tuturor celor care au încredere în ştiinţă şi în progresul omenirii.

★

Manifestările din Franţa, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la apariţia lucrării lui Lenin *Materialism şi empiriocriticism* — materialele şi studiile din *Cahiers du communisme* şi *La Pensée* — au relevat o dată mai mult forţa invincibilă a marxism-leninismului, pătrunderea lui în masele cele mai largi; iar *Materialism şi empiriocriticism*, lucrare de bază a filozofiei marxist-leniniste, rămîne în continuare, un îndreptar de căpetenie pentru gîndirea filozofică progresistă din Franţa şi din întreaga lume.

I. Florea şi V. Popescu

DEZBATERI INTERESANTE ÎN JURUL LEGII NEGĂRII NEGAŢIEI

Problemele ridicate de actuala etapă a construirii socialismului în Republica Cehoslovacă — etapa desăvîrşirii construcţiei socialiste şi creării premiselor trecerii la comunism — precum şi de dezvoltarea culturii socialiste care constituie o negare dialectică a culturii presocialiste, au determinat pe lucrătorii frontului ideologic din Cehoslovacia să pună în centrul preocupărilor lor actuale studierea multilaterală a legilor dialecticii marxist-leniniste şi îndeosebi a legii negării negaţiei.

Rod al cercetărilor înfăptuite în această direcție — discuția specială, consacrată unor aspecte importante ale celei de-a treia legi a dialecticii materialiste — a constituit în același timp un imbold pentru continuarea și adîncirea acestor cercetări.

Discuția a fost organizată de catedra de filozofie a Școlii Superioare de Partid și cu participarea lucrătorilor Institutului de științe sociale de pe lîngă C.C. al Partidului Comunist din Cehoslovacia și a cunoscutului filozof sovietic B. Kedrov. La discuție a participat de asemenea Jaromir Bartos, autorul unui articol publicat în *Filozofickaý Časopis* (nr. 2/1958) în care de fapt se pronunța împotriva recunoașterii legii negării negației.

După cum reiese din ampla relatare a dezbaterilor făcută de Jaroslav Prochazka (vezi *Filosofikaý Časopis* nr. 4/1959) atît punctele de vedere exprimate la discuție cît și concluziile la care s-a ajuns prezintă un interes nu numai pentru lucrătorii din domeniul filozofiei din Republica Cehoslovacă ci și pentru toți filozofii marxiști care cercetează legile de bază ale dialecticii materialiste.

Problema capitală care se pune în cercetarea oricărei legi este demonstrarea existenței sau nonexistenței sale obiective, de care este legată și recunoașterea sau non-recunoașterea ei.

Deși această problemă nu se pune în legătură cu niciuna din legile fundamentale ale dialecticii marxiste și prin urmare nici în legătură cu legea negării negației a cărei existență a fost demonstrată de către clasicii marxism-leninismului și confirmată atît de noile date ale științelor naturii cît și de practica social istorică contemporană, totuși participanții la discuție s-au oprit și asupra acestei probleme. Ei au arătat cu argumente convingătoare netemeinicia poziției după care legea negării negației n-ar exista în mod obiectiv. O astfel de poziție care neagă existența obiectivă a legii negării negației a fost susținută de fapt de J. Bartos și în cuvîntul său introductiv la discuții.

Care este raportul dintre legea negării negației și celelalte legi fundamentale ale dialecticii?

Ocupîndu-se de această problemă, Drapac a susținut că legea negării negației ar trebui privită nu numai în raport cu schimbările epocale, calitative, ci și din punctul de vedere al schimbărilor cantitative și al categoriilor de formă și conținut. Legea negării negației ar constitui o manifestare a dialecticii formei și conținutului. De pe această poziție Drapac trage concluzia că legea negării negației n-ar trebui să fie inclusă în sistemul legilor dialecticii.

La aceeași problemă s-a referit și B. Kedrov. El a combătut cu acest prilej punctul de vedere al lui I. Drapac, arătînd că baza legii negării negației nu poate fi căutată în categoriile formă și conținut. Aceste categorii concretizează doar legea contradicției dialectice (unității și luptei contrariilor) așa cum fac și categoriile esență-fenomen, intern-extern, necesitate și întîmplare etc.

B. Kedrov a insistat, de asemenea, asupra necesității de a cerceta legea negării negației în raport cu celelalte legi ale dialecticii. Dacă examinăm orice fenomen, proces, de exemplu mișcarea săgeții, se ridică în fața noastră următoarele trei probleme : a) de ce săgeata s-a mișcat ; b) cum s-a mișcat săgeata ; c) ce s-a întîmplat ca consecință a mișcării săgeții.

La aceste întrebări care sînt strîns legate între ele răspund tocmai cele trei legi fundamentale ale dialecticii materialiste.

Un alt participant la dezbateri, J. Srovnal și-a consacrat intervenția analizei valorii metodologice a legii negării negației, în general, și în domeniul cercetării fenomenelor sociale, în special.

În legătură cu această importantă problemă el a atras atenția asupra deosebirii care există între legile naturii nevii, care se referă la fenomene repetabile și reversibile și legile dezvoltării sociale care guvernează fenomene tot repetabile, după cum a arătat Marx, dar

ireversibile. Pe de altă parte fenomenele sociale sînt nu numai efecte ale unor cauze obiective dar ele însile au finalitate obiectivă. Finalitatea obiectivă a dezvoltării sociale determină în mare măsură specificul folosirii metodologice a legilor dialecticii (şi a legilor sociale) în cercetarea fenomenelor sociale.

Astfel dacă cu ajutorul legilor naturii (nevii) se poate ajunge pe cale deductivă la unele concluzii pe care experimentul le confirmă, în cercetarea fenomenelor sociale, legile dezvoltării sociale inclusiv cea a negării negaţiei nu pot fi folosite în acelaşi mod. Aici este necesară studierea multilaterală şi concretă a fenomenului social şi numai atunci apare valoarea metodologică a legii negării negaţiei aplicată dezvoltării sociale.

J. Srovnal a subliniat de asemenea faptul că, în studierea fenomenelor sociale, experimentul în sensul deplin al termenului pentru confirmarea sau infirmarea rezultatelor cercetărilor nu este posibil. Aici rolul experimentului îl joacă însăşi viaţa, dezvoltarea socială.

Cunoaşterea legilor stabilite de ştiinţele particulare ale naturii ne oferă după cum se ştie posibilitatea de a face previziuni ştiinţifice. Cum stau însă lucrurile în această privinţă cu legea negării negaţiei, una dintre cele mai generale legi ale naturii şi societăţii?

La aceste probleme s-a referit între altele J. Hruza. El a combătut pe bună dreptate punctul de vedere după care legea negării negaţiei n-ar permite naturalistului sau sociologului să facă previziuni ştiinţifice. Ca şi celelalte legi ale dialecticii legea negării negaţiei ne ajută să facem previziuni ştiinţifice, dar pentru aceasta ea trebuie folosită nu abstract ci concret, în strînsă legătură cu cercetarea multilaterală a domeniului sau fenomenului respectiv.

Unul din procedeele folosite de J. Bartos în articolul său sus-menţionat, în sprijinul poziţiei sale eronate în problema existenţei obiective a legii negării negaţiei, a fost analiza logico-semantică a formulării acestei legi. După Bartos o astfel de analiză ar dovedi că legea negării negaţiei, aşa cum este formulată, n-ar avea un sens precis, univoc determinat la clasicii marxismului şi mai ales în literatura filozofică marxistă contemporană. Prin urmare rezolvarea problemei recunoaşterii sau nerecunoaşterii acestei legi ar fi posibilă abia după stabilirea precisă a sensului termenilor şi noţiunilor pe care le cuprinde.

Acest mod de folosire a analizei logico-semantice a fost supus unei critici cu totul îndreptăţite, arătîndu-se că clasicii marxismului, în cazul legii negării negaţiei, erau interesaţi de o problemă de metodă şi nu de terminologie.

Acest fapt însă nu ne scuteşte de sarcina de a cerceta şi preciza noţiunile componente ale legii negării negaţiei. O astfel de cercetare este indispensabilă dar nu suficientă.

Analiza logico-semantică, a subliniat V. Ruml, este o metodă de cercetare care poate fi folosită atît de pe poziţii subiectivist-idealiste (ceea ce şi fac neopozitiviştii) ca şi de pe poziţii materialiste. Valoarea folosirii materialiste a acestei metode constă în aceea că ea ne ajută să obţinem formulări precise, neechivoce. Cercetătorul marxist trebuie însă să ştie pînă unde este valabilă analiza logico-semantică, pentru că şi ea are limitele sale. Extrapolarea acestei metode, eşirea dincolo de limitele ei duce inevitabil la rezultate contrarii celor urmărite, la confuzii şi erori. Cu ajutorul analizei logico-semantice nu se poate de pildă dovedi existenţa sau nonexistenţa obiectivă a unei legi. Această problemă poate fi rezolvată numai cu ajutorul practicii în diferitele sale forme. V. Ruml a arătat de asemenea caracterul unilateral şi neştiinţific a reducerii cercetării legilor dialecticii la simpla prelucrare a concepţiei hegeliene în acest domeniu.

Concluzia generală la care s-a ajuns în urma acestei bogate discuţii, cum a arătat Baudysová în încheiere, a fost aceea că cercetarea legii negării negaţiei trebuie făcută pe baza indicaţiilor clasicilor marxism-leninismului şi în lumina datelor ştiinţelor şi practicii contemporane.

În cadrul discuțiilor s-a constatat, de asemenea, necesitatea de a cerceta următoarele probleme : problema universalității caracterului ciclic (spiralic) al dezvoltării și a raportului dintre cicluri interioare și cicluri exterioare (între cicluri mai mici și cicluri mai mari) ; problema corelației legilor dialecticii și raportul lor cu categoriile dialecticii ; problema stabilirii mai precise a specificului legii negării negației, îndeosebi în domeniul societății, precizarea formulării și denumirii acestei legi și problema caracterului ei „integral" ; delimitarea tezelor fundamentale care constituie conținutul legii negării negației ; problema acțiunii legilor dialecticii și a folosirii lor metodologice juste.

Lista acestor probleme cu care se încheie relatarea lui J. Prohacka mai cuprinde : folosirea legilor dialecticii la clasicii marxism-leninismului, problema criteriului practicii în cercetarea legilor dialecticii, unitatea dintre logic și dialectic în legea negării negației, posibilitatea folosirii materialist-dialectice a analizei logico-semantice în general și în special în cercetarea noțiunilor „dezvoltare", „ciclu" și „negație" etc.

Prin concluziile la care s-a ajuns în urma discuției, și prin însăși punerea problemelor sus-menționate s-au deschis noi perspective pentru cercetarea legii negării negației precum și a celorlalte legi ale dialecticii marxist-leniniste.

T. Papadopol

Metoda axiomatică în biologie

În ultimul timp presa filozofică sovietică ridică tot mai frecvent problema aplicării metodei axiomatice în știința contemporană și aspectele contradictorii din punct de vedere filozofic pe care această aplicare le atrage după sine. Discuția a fost de altfel planificată prin prospectul de teme publicat în *Voprosî filozofii* din anul trecut. Dacă aplicarea metodei axiomatice în matematică și fertilitatea ei în acest domeniu nu mai sînt contestate de nimeni, în ceea ce privește științele cu un caracter experimental, lucrurile nu stau tocmai așa. Aci, în virtutea greutății specifice mari a conținutului, empiric constatabil, formalizarea axiomatică nu reușește decît parțial să dea seama de mersul logic al cunoașterii spre profunzimea fenomenului. Axiomele nu posedă suficientă evidență logică, iar deducția exclusivă sărăcește bogăția reală și conținutul fenomenului. Chiar în fizică, unde abstracția maximă e posibilă datorită însești particularităților obiectului și a stărilor lui de agregare, axiomatizarea se lovește de dificultăți : noțiunile fizice nu sînt univoc determinate, și nu se supun în consecință unei analize pur formale, independente de conținutul reflectat. Cu atît mai mult în biologie, unde teoria nu este suficient de abstractă, iar necontrarietatea principiilor de pornire nu poate fi obținută ; din pricina caracterului încă descriptiv al noțiunilor, aplicarea metodei axiomatice întîmpină dificultăți.

Totuși, avantajele logice ale axiomatizării sînt în afară de orice dubiu : prescurtarea fazei empirice a științei prin accelerarea interpretării ei logico-teoretice, verificarea structurii raționamentului cu metode riguroase etc. Autorul articolului „Metoda axiomatică în cîteva teorii de morfologie evoluționistă", I. V. Petrov prezintă avantajele construirii axiomatice a unei ramuri însemnate a biologiei, sub unghiul de vedere al progresului cunoașterii spre esențe mai adînci.

Arătînd limitările metodei comparative și de generalizare nemijlocită a datelor observației empirice, autorul emite părerea că o asemenea cantonare a biologiei în metode ținînd de prima treaptă a cunoașterii duce în ultimă instanță chiar la o ruptură între biologie și filozofie, în orice caz la o primitivizare a înțelegerii dialecticii ca metodă. Dimpotrivă, descoperirea legăturilor logice interne, proprii fenomenului biologic în toată rigoarea pe care o conferă acestui procedeu metoda deductivă desăvîrșește o etapă nouă a dezvoltării oricărei științe, o depășire a empirismului, o ridicare a cunoașterii particulare pe o treaptă superioară. Folosind cercetările lui Woodger care, în 1937, a demonstrat posibilitatea deducerii unui număr însemnat de teze biologice din cîteva principii fundamentale (F. H. Woodger, The Axiomatic Method in Biology, London, 1937) Petrov a lucrat să demonstreze între 1946—1958 aplicabilitatea metodei la o serie de teorii asupra direcțiilor și legităților evoluției. Aceste teorii reprezintă una din părțile cele mai abstracte ale biologiei contemporane, conținînd teze în care direcțiile și legitățile evoluției sînt consi-

derate în mod independent față de schimbările concrete onto- și filogenetice. Tocmai acest lucru face cu putință aplicarea cu succes a metodei axiomatice în această ramură.

Teoria filembriogenezei, formulată de Severțov în 1907 și reluată de Sedgwick în 1910, al cărei principiu de bază constă în aceea că schimbările organismelor în decursul evoluției se petrec în ontogeneză, teoria tipurilor de modificări ale sistemelor vii, apărută în legătură cu problema raportului funcției și structurii în evoluție, și care distinge : tipuri de intensificare, slăbire, apariție și dispariție (pierdere) a unor structuri și funcțiuni și toate combinațiile între aceste tipuri, iată cel puțin două din domeniile cărora, după părerea autorului i, li se poate aplica axiomatizarea.

Urmează apoi în articol o înșiruire a axiomelor de bază din care pot fi deduse aceste teorii. Fiecare din aceste axiome au întemeiere suficientă într-o cantitate mare de fapte descoperite de morfologia și fiziologia comparativă. În afara regulilor de deducție logico-formale, se folosesc și metode de raționament prin comparație, care amintesc de inducția matematică completă (raționament prin recurență). Pe calea urmată, autorul a putut să deducă nu numai toate tezele cunoscute ale teoriei filembriogenezei și tipurile de modificare a organelor structurii și funcțiile ci și multe din tezele unei teorii mai complicate ale morfologiei evoluționiste.

Avantajul esențial al aplicării metodei axiomatice în acest domeniu rezidă însă în faptul subliniat convingător că ea permite concentrarea eforturilor cercetării empirice la studiul problemelor principale ale vieții ca formă de mișcare a materiei, lăsînd deducției rolul de a umple golurile neesențiale între fapte cruciale.

I. Mărculescu

Împotriva denaturării burgheze a legilor revoluției sociale

I. A. Krasin, profesor la Catedra de filozofie a Institutului pedagogic A. I. Hertzen din Leningrad, publică în revista *Filozofskie nauki*, nr. 1/1959 un interesant articol în care analizează cîteva aspecte ale denaturării legilor revoluției sociale de către sociologia burgheză contemporană.

Autorul pornește de la constatarea că, în condițiile actuale nu mai este posibilă ignorarea legilor revoluției. Succesele obținute de țările socialiste, larga amploare a mișcărilor de eliberare națională din țările coloniale și dependente obligă pe sociologii burghezi să abordeze aceste probleme. În țările capitaliste s-a tipărit și continuă să se tipărească o întreagă literatură sociologică în care sînt expuse concepțiile diferiților sociologi și filozofi burghezi referitoare la revoluția socială.

Arătînd că toate aceste concepții sînt construite pe denaturarea diferitelor laturi ale procesului revoluționar, autorul se oprește asupra cîtorva aspecte ale acestor denaturări. El demască încercările unor sociologi burghezi de a nega specificul și saltul înfăptuit de revoluția socialistă față de revoluția burgheză. Astfel sociologul american Brinton pune pe același plan revoluțiile burgheze din Anglia (secolul XVII), Franța, S.U.A. (secolul XVIII) cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, încercînd pe baza unor trăsături exterioare să arate că toate acestea sînt în esență de același tip. Autorul articolului respinge ca idealist-subiectivă încercarea lui Brinton de a crea o schemă abstractă în care să introducă atît revoluțiile burgheze cît și pe cele socialiste, neținînd seama de specificul lor. Bazat pe o schemă antiștiințifică Brinton ajunge de multe ori la susțineri ilariante pe care Krasin le persiflează fără cruțare. Astfel pornind de la schema sa în care susține că orice revoluție trebuie să fie urmată de o perioadă de contrarevoluție thermidoriană, Brinton susține că găsește o asemenea perioadă și după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. El aduce o serie de „argumente" : după

Revoluția din Octombrie în Rusia a fost interzis jazzul dar au început să se răspîndească fox-trottul și alte dansuri; sau: în primii ani ai puterii sovietice femeile priveau cu dispreț fardurile iar mai tîrziu au început să le acorde atenție. Nu e clar oare că în Rusia a triumfat reacțiunea thermidoriană? ! Krasin este îndreptățit să exclame: iată la ce jalnice și sărăcăcioase argumente sînt nevoiți să apeleze sociologii burghezi!

Brinton nu se oprește aici. El susține că, pe măsura dezvoltării revoluției are loc îngustarea bazei ei sociale trecînd sub tăcere larga participare a maselor la conducerea statului în țările socialiste. Scopul acestei denaturări este de a prezenta dictatura revoluționar-democrată a maselor în revoluția burghezo-democrată și dictatura proletariatului în revoluția socialistă ca dictaturi lipsite de o bază socială care s-ar menține exclusiv prin forță. Înarmat cu concepția marxist-leninistă care dă posibilitatea să interpreteze în mod just faptele istorice, Krasin arată, referindu-se la Revoluția din Octombrie că baza ei socială nu s-a îngustat ci dimpotrivă s-a lărgit prin participarea tot mai largă a maselor la înfăptuirea deziderateloi revoluției. Autorul demască drept nefondată teza lui Brinton după care dictatura proletariatului din Rusia nu ar fi avut o bază socială de masă ci s-ar fi menținut exclusiv prin forță. Desigur, în lupta cu contrarevoluția, dictatura proletariatului a fost nevoită să recurgă la măsuri represive. Dar acea dictatură care se menține exclusiv prin forță nu poate fi trainică (și exemple sînt multe mai ales în America latină). Trăinicia dictaturii proletariatului este chezășuită de sprijinul și asentimentul maselor populare, al majorității covîrșitoare a populației.

Concepția lui Brinton și-a găsit apărătorii zeloși în rîndul revizioniștilor contemporani. De pildă, Proiectul de program al al P.S. din Austria neagă importanța internațională a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

În ultima parte a articolului Krasin analizează așa-zisa „teorie" burgheză a „revoluției antifeudale" a cărei combatere este deosebit de actuală și necesară. Unul din reprezentanții acestei teorii este Sidney Lentz. Acesta susține că orice revoluție socială este o revoluție antifeudală, căutînd să mascheze prin toate mijloacele caracterul antiimperialist al revoluțiilor de eliberare națională din etapa actuală. Mai mult, chiar revoluția socialistă n-ar avea alte sarcini în afara celor antifeudale. Krasin demască cu hotărîre aceste argumente neștiințifice. Într-adevăr, toate revoluțiile în epoca imperialistă acționează într-un fel sau altul împotriva rămășițelor feudale. Aceasta e valabil și pentru revoluția socialistă. Dar a te opri aici, înseamnă a rupe o latură a procesului revoluționar, a o exagera în mod nepermis, prezentînd-o apoi ca unica însușire caracteristică a oricărei revoluții. Revoluția socialistă în epoca imperialistă arată autorul, *are ca obiectiv principal doborîrea orînduirii capitaliste*, și desigur o dată cu aceasta și a rămășițelor orînduirii feudale. Lentz merge pînă acolo încît îndeamnă la amestecul fățiș al S.U.A. în treburile interne ale altor țări. El cere ca acest ajutor să fie mascat sub lozinci revoluționare, antifeudale, pentru a putea atrage mai ușor masele. După cum remarcă Krasin, scopul real al propunerii lui Lentz constă în crearea unei agenturi a imperialismului în sînul mișcărilor de eliberare națională pentru a le submina. În ura lui oarbă împotriva țărilor socialiste, Lentz îndeamnă la cruciadă anticomunistă.

Am prezentat pe scurt unele aspecte ale denaturărilor burgheze ale legilor revoluției sociale analizate și combătute de Krasin în articolul său. Toate acestea ilustrează străduința sociologilor burghezi de a mistifica esența proceselor revoluționare cu scopul dezorientării maselor populare și îndepărtării lor de la revoluție. Articolul lui Krasin are meritul de a contribui la critica sociologiei burgheze contemporane într-o problemă din cele mai importante. De o remarcabilă forță critică, articolul este de un real folos și pentru lucrătorii pe frontul ideologic de la noi.

Gh. Filip

Materialismul istoric și sociologia

Revista *Vestnik moskovskogo universiteta* nr. 1/1959 publică articolul lui S. Narski, intitulat *Problema raportului dintre sociologie, materialism istoric și materialism dialectic*, care se încadrează discuțiilor purtate în jurul problemei raportului dintre sociologie și materialismul istoric. Aceste discuții au ridicat de asemenea nemijlocit și problema raportului materialismului istoric cu materialismul dialectic și în ultimă instanță pe cea a obiectului filozofiei marxiste.

Articolul analizează critic o serie de păreri care, în funcție de felul cum concep obiectul materialismului istoric, pun într-un anumit mod și problema raportului sociologiei cu materialismul istoric. Autorul arată că manualul *Materialismul dialectic* al lui Alexandrov nu precizează deosebirea calitativă, specificul materialismului istoric ca știință filozofică de ansamblul științelor sociale particulare, neputînd astfel să se respingă înțelegerea materialismului istoric ca totalitatea științelor sociale particulare.

I. Kucinski a încercat să rezolve problema raportului dintre materialismul istoric și științele sociale particulare, însă criteriul de distingere al materialismului istoric de ansamblul științelor sociale particulare e ales greșit. Kucinski situează legea raportului dintre bază și suprastructură în domeniul sociologiei, sociologia avînd — după părerea sa — un obiect de sine stătător și prin aceasta frustînd materialismul istoric de conținutul său principal. Legea raportului dintre existența socială și conștiința socială o include în materialismul istoric, ceea ce e just, dar consideră de multe ori conștiința ca un fenomen psihic. În acest caz definirea materialismului istoric ca știință care „cercetează raporturile dintre sfera societății ca întreg și sferele naturii și gîndirii" se transformă în definiția științei care studiază rolul psihologiei persoanei în viața socială, schimbările psihicului subiectului în condițiile sociale și influența mediului geografic asupra vieții societății, precum și schimbările mediului natural sub influența dezvoltării societății.

Folosind aceste criterii, care nu au o bază reală, Kucinski consideră că ar exista o știință sociologică independentă de materialismul istoric.

Un alt punct de vedere analizat de autor este acela care consideră materialismul istoric ca o teorie general sociologică, cercetînd legile generale ale dezvoltării și formele lor de manifestare în diferite formațiuni social-economice. În acest caz ar exista teorii sociologice concrete pentru fiecare formațiune social-economică, care sînt științe nefilozofice, spre deosebire de materialismul istoric ca știință filozofică. Dacă materialismul istoric este știință filozofică, spune Narski, atunci decurge că știința filozofică se deosebește de științele nefilozofice numai prin gradul generalității fenomenelor studiate. Pe de altă parte, urmînd această poziție se ajunge la concluzia că în cadrul filozofiei există o parte filozofică (materialismul dialectic) și una mai puțin filozofică (materialismul istoric) întrucît gradul de generalitate al materialismului istoric e inferior.

Un loc aparte în această discuție ocupă părerea filozofilor L. Kolakowski, Z. Bauman și B. Baciko.

Kolakowski susține că sarcina filozofiei este de a ajuta omenirea să-și formeze principii sociale, înțelegînd prin ele principii morale. El consideră că esența filozofiei este antropologia morală. O părere asemănătoare este cea a lui Bauman, acesta considerînd că „filozofia trebuie să răspundă la problemele social-morale fundamentale ale epocii" și nu să studieze legile generale ale dezvoltării realității obiective. În concluzie, pentru cei doi autori sociologia este o știință aparte, fără nici o legătură cu materialismul istoric (al cărui obiect de cercetare ar fi esența social-morală a omului). Baciko, considerînd că în viitor marxismul

va fi supus „influenței stilului pozitivist de gîndire", lichidează materialismul istoric ca știință transformîndu-l în sociologie empirică de tip pozitivist.

Autorul combate cu argumente convingătoare părerile de mai sus, și, pornind de la clasicii marxism-leninismului, caută să dea o rezolvare în spirit marxist problemelor ridicate (obiectul materialismului istoric, raportul lui cu materialismul dialectic și cu sociologia). El arată că materialismul istoric este extinderea materialismului dialectic la studiul vieții sociale, materialismul dialectic oferindu-i premisele general-filozofice și trăsăturile generale ale metodologiei sale. Obiectul materialismului istoric cuprinde *cele mai generale legi ale societății*, fiind expresia nemijlocită a problemei fundamentale a filozofiei, a raportului materie-conștiință respectiv existență socială-conștiință socială. Materialismul istoric se ocupă de legile dialectice de dezvoltare a producției materiale, care determină apariția conștiinței sociale, legile corelației bazei cu suprastructura și prin urmare de legile revoluției sociale.

Din contextul articolului reiese ideea că a vorbi de raportul materialismului istoric cu sociologia înseamnă a nu avea o înțelegere clară a obiectului materialismului istoric. Autorul arată că o sociologie distinctă de materialismul istoric nu există, există doar o singură sociologie cu adevărat științifică și aceasta este materialismul istoric.

Cercetarea multilaterală a formațiunilor social-economice se face de pe pozițiile materialismului istoric, dar studierea diferitelor laturi ale vieții sociale în parte formează obiectul științelor sociale particulare. Ele cercetează formațiunile social-economice de pe pozițiile materialismului istoric care le dă baza filozofico-metodologică. Disciplinele sociologice particulare se deosebesc de materialismul istoric nu prin aceea că ele ar fi aplicarea materialismului istoric la anumite formațiuni social-economice, ci prin obiectul lor care cuprinde legile ce nu sînt expresia nemijlocită a problemei fundamentale a filozofiei.

P. Dumitrescu

Despre cauzele dezvoltării forțelor de producție

Autoarea sovietică V. A. Fomina, semnează în nr. 1/1959, al revistei *Filozofskie nauki*, articolul intitulat: *Problema cauzelor dezvoltării forțelor de producție*. Autoarea subliniază faptul, că deși unitatea forțelor de producție și a relațiilor de producție nu exclude independența relativă a fiecăreia dintre laturi, totuși unii autori au absolutizat, drept cauză a dezvoltării forțelor de producție, relațiile de producție, minimalizînd astfel rolul progresului tehnic și al producătorilor. După ce analizează rolul mediului geografic și al populației în dezvoltarea socială, autoarea prezintă pe larg importanța pe care o au succesele științei și tehnicii sovietice în dezvoltarea economiei naționale, completînd analiza teoretică cu un bogat material faptic, extras din documentele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. Legătura dintre economie și succesele cercetărilor științifice și tehnice este o condiție indispensabilă a ritmului rapid de dezvoltare a tuturor ramurilor industriei și agriculturii sovietice.

Analizînd rolul și specificul nevoilor materiale ale oamenilor, în producție, autoarea arată că în capitalism consumul nu este dezvoltat pe măsura producției, spre deosebire de orînduirea socialistă, unde creșterea nevoilor materiale și culturale ale oamenilor devansează creșterea producției și datorită legii fundamentale a orînduirii socialiste, această contradicție este unul din principalele motive ale dezvoltării forțelor de producție. Producția nu poate fi explicată însă în ultimă instanță prin consum și cu atît mai puțin prin schimb și repartiție, deoarece în interacțiunea dintre acești factori, producția ocupă locul principal.

În problema elementelor care constituie forțele de producție, autoarea se situează pe un punct de vedere care introduce între elementele constitutive ale forțelor de producție — uneltele de producție și forța de muncă — și obiectul muncii.

În articol se formulează ideea că și în cea mai simplă formă a procesului muncii se află contradicția care se exprimă în faptul, că în lupta permanentă pentru supunerea naturii, omul descoperă atît imperfecțiunea uneltelor folosite cît și o anumită limitare a forțelor naturii folosite pentru producție. Această contradicție determină perfecționarea uneltelor, crearea de unelte noi, creșterea rolului tehnicii și necesitatea includerii tot mai largi a naturii în sfera producției.

Datorită diviziunii tehnicii conform ramurilor, dezvoltarea tehnicii într-un domeniu determină necesitatea schimbării ei în alte domenii. Această interacțiune a diferitelor domenii ale tehnicii este [un alt stimulent intern al dezvoltării forțelor de producție, stimulent care nu este însă izvorul fundamental.

Combătînd fundamentat pe ideologii burghezi și revizioniști care, absolutizînd procesul de dezvoltare a tehnicii ca un proces care se mișcă de la sine, neagă rolul oamenilor în dezvoltarea forțelor de producție, autoarea arată că forța de muncă formează stimulenți specifici în dezvoltarea forțelor de producție. Astfel, omul perfecționează necontenit mașinile, producția. Dar o dată cu perfecționarea uneltelor de muncă se perfecționează și forța de muncă, crește nivelul cultural tehnic al producătorilor, apar noi specialiști și chiar noi profesii. Deci interacțiunea dintre dezvoltarea permanentă a capacităților productive ale oamenilor și perfecționarea tehnică a uneltelor de muncă reprezintă un al treilea motiv al creșterii forțelor de producție.

Organizarea muncii, raționalizarea producției, ridicarea productivității muncii, contribuie în mod esențial la ridicarea forțelor de producție. Dar aceasta cere un nivel mereu mai înalt de stăpînire a tehnicii de către producători. Apare aici o contradicție între tehnica în dezvoltare și gradul stăpînirii tehnicii de către producători, contradicție care se rezolvă prin creșterea nivelului cultural tehnic al oamenilor, creștere care este una din sarcinile esențiale ale construcției comuniste în U.R.S.S. Ridicarea acestui nivel are o mare influență asupra dezvoltării forțelor de producție.

Toate acestea nu trebuie însă să ne ducă la minimalizarea rolului relațiilor de producție în dezvoltarea forțelor de producție.

În orînduirile presocialiste, relațiile de producție care au la început un caracter de forță motrică, se transformă apoi în frînă a dezvoltării forțelor de producție. În socialism, datorită proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, pe baza relațiilor de producție noi, apar în procesul muncii întrecerea socialistă, planificarea întregii economii, principiul socialist de repartiție, elemente în care se găsesc stimulenți uriași ai dezvoltării producției. Există astfel posibilitatea utilizării planificate a capacității de producție, se păstrează o justă proporție între ramuri, o justă repartiție a cadrelor și mijloacelor, iar aplicarea principiului socialist de repartiție realizează cointeresarea materială, unul din factorii esențiali ai dezvoltării economiei socialiste. Rezultă că în interacțiunea forțelor de producție și a relațiilor de producție, relațiile de producție socialiste apar ca un stimulent puternic și permanent al dezvoltării forțelor de producție.

Politica științifică a Partidului Comunist și a Guvernului sovietic, arată autoarea, este o aplicare creatoare a marxism-leninismului, un mijloc puternic de dezvoltare a forțelor de producție.

Articolul autoarei sovietice V. A. Fomina abordează o problemă foarte importantă și în același timp foarte dificilă. Deși autoarea se oprește puțin asupra elementelor noi pe care le enunță, articolul are meritul de a aduce în sprijinul tezelor enunțate, pe lîngă analiza teoretică, un bogat material faptic extras din activitatea Partidului Comunist și a guvernului sovietic pe linia dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S.

Însemnătatea principală a articolului este aceea că analiza factorilor interni ai dezvoltării forțelor de producție are nu numai o importanță teoretică ci și una practică, fiind în strînsă legătură cu activitatea pentru crearea bazei tehnico-materiale a comunismului în U.R.S.S. și în celelalte țări socialiste.

P. Bieltz

Un articol combativ despre bazele sociale și teoretice ale fascismului clerical

Deutsche Zeitschrift für Philosophie, nr. 2/1959 publică un studiu deosebit de actual și combativ, analizînd *Bazele social-teoretice ale fascismului clerical*, semnat de K. A. Mollnau și K. H. Schönenburg. Autorii semnalează faptul că cele mai importante sectoare ale mecanismului dictaturii monopolurilor vest-germane au deja o natură fascistă evidentă, iar democrația formală burgheză este treptat înlăturată în R.F.G. ca urmare a procesului de intensă fascizare care se desfășoară de mai mult timp. Viața politică a Germaniei de vest în condițiile înarmării atomice este caracterizată în documentele P.S.U.G. ca o dezvoltare spre un fascism clerical.

Fascismul este forma cea mai agresivă și reacționară a dictaturii burgheze cu ajutorul căreia imperialismul, în epoca revoluțiilor proletare, urmărește să-și prelungească existența. Fascismul apare în forme diferite în țări diferite, în funcție de condițiile istorice, sociale și economice specifice, dar esența sa de clasă este pretutindeni aceeași.

Trecînd la analiza concretă a variantei clericale a fascismului, autorii arată că, în împrejurările istorice actuale el constituie acea formă prin care capitalul monopolist vest-german încearcă restabilirea dictaturii fasciste.

Conștiința mereu crescîndă a popoarelor, cît și faptul că fascismul s-a demascat definitiv în fața istoriei, reprezintă factorii care fac imposibilă instaurarea unei dominații fasciste teroriste deschise. În această situație catolicismul politic a devenit stîlpul principal în restabilirea dominației fasciste sub forma fascismului clerical. Baza sa ideologică o constituie în special filozofia socială neotomistă.

Analizînd asemănările și deosebirile dintre cele două variante ale fascismului — fascismul nazist și cel clerical — autorii constată o identitate de esență, atît în privința conținutului de clasă, cît și în privința caracterului puterii, ambele fiind dictatura fățișă a celor mai reacționare și șovine vîrfuri ale capitalului financiar, deosebirile constînd doar în procedeele tactico-apologetice îndreptate împotriva clasei muncitoare și a forțelor democratice și antifasciste. Această identitate de esență se reflectă clar în concepția lor social-filozofică, ambele forme de fascism pornind de la justificarea și apărarea orînduirii capitaliste și a bazei sale — proprietatea privată capitalistă asupra mijloacelor de producție ; ambele plasează contradicțiile sociale în domeniul misticului, utilizînd pentru aceasta o filozofie irațională. Dar în timp ce fascismul nazist a falsificat contradicția dintre capital și muncă, prezentînd-o ca opoziție rasistă, fasciștii clericali îi dau un caracter teologico-religios.

Punctul de plecare filozofic al doctrinei sociale catolice este idealismul obiectiv care postulează dependența existenței de spirit (dumnezeu) în sens ontologic, în timp ce în sens gnoseologic acceptă independența existenței față de gîndire. Filozofii clericali văd originea societății în forța creatoare a unui dumnezeu personal și o consideră supusă ordinei creatoare divine.

Pe această bază filozofică generală teoreticienii fascismului clerical au dezvoltat o serie de principii privitoare la structura socială : teza despre proprietatea privată capitalistă asupra mijloacelor de producție ca factor de ordine, principiul „solidarității", doctrina despre „binele general" etc. După părerea acestor „teoreticieni", orînduirea burgheză reprezintă un tot organic și deci scindarea în clase a societății trebuie depășită pentru că principiul fundamental

al structurii sociale — principiul solidarității stabilit, chipurile, de dumnezeu, se realizează în mod deosebit în orînduirea bazată pe stări. Ideologia stărilor sociale la baza căreia se află o concepție organicistă asupra societății este parte esențială a sociologiei fasciste, esența sistemului pe stări constînd în „armonizarea" prin constrîngere de către stat a contradicțiilor de clasă ale societății burgheze. Principiul solidarității stărilor sociale este decretat în acest caz un „ principiu al existenței vieții sociale ". Aplicate în practică toate aceste principii legiferează eternitatea exploatării din orînduirea burgheză (considerată de origine „divină"), tind să mențină masele în lanțurile capitalismului și să „suprime" lupta de clasă conștientă a proletariatului. Dar — replică autorii — aceasta este o încercare iluzorie, căci lupta de clasă pe care o duce proletariatul împotriva burgheziei rezultă ca o consecință inevitabilă a însăși contradicțiilor capitalismului. Pentru dărîmarea acestor principii este suficientă o simplă confruntare cu realitatea capitalistă măcinată de contradicții antagoniste și în care lupta de clasă acționează ca o lege obiectivă. Exploatații nu pot recunoaște valabilitatea principiilor „solidarității", „armoniei sociale" etc. căci ele vin în contradicție cu interesul lor vital : eliberarea de orice exploatare. În fața acestei situații, regimul fascisto-clerical îmbină apologetica „cadrului ordinei" sociale cu forța și teroarea. În frontul comun al reacțiunii, alături de aparatul de stat, o deosebită importanță revine uniunilor clericale, iar biserica este declarată drept „principiu de viață al societăți omenești".

O altă armă deosebit de rafinată a apologeticii demagogice fascisto-clericale este felul denaturat în care prezintă problema libertății. Potrivit concepției clericale : „Cea mai înaltă libertate constă în legătura cu dumnezeu", considerată drept izvor al „libertății" ; se postulează deci *supunerea* față de dumnezeu, față de ordinea „creației divine". Autorii studiului la care ne referim avertizează că pentru a înțelege semnificația acestei definiții trebuie să ne amintim că, potrivit concepției clericale, ordinea creației divine în cadrul social se realizează prin orînduirea *burgheză*. De aceea „legătura cu dumnezeu" în dobîndirea „celei mai înalte libertăți" este libertatea capitalistului de a exploata liber și nestingherit, este subjugarea muncitorului față de orînduirea burgheză în care proprietatea capitalistă asupra mijloacelor de producție este decretată factor de ordine. Lupta de clasă a proletariatului care urmărește dărîmarea a însuși fundamentului orînduirii capitaliste — proprietatea privată capitalistă asupra mijloacelor de producție — ar fi un factor care tulbură ordinea socială ; în felul acesta se justifică acțiunile polițienești de înăbușire și sugrumare a drepturilor și libertăților celor ce muncesc.

În concepția fascisto-clericală asupra libertății conținutul de clasă al acestei teorii este estompat, iar definirea ei vagă, neprecisă oferă diferite posibilități de interpretare, care dau frîu liber actelor teroriste în numele apelului la dumnezeu. Această concepție asupra „libertății" se vădește a fi o unealtă îndreptată împotriva libertăților politice, chiar formale, care mai există în unele țări capitaliste.

Autorii articolului subliniază ca trăsături de bază ale fascismului clerical următoarele : apologetica proprietății private capitaliste și a ordinii sociale apreciată ca ordine apriori, ca o construcție solidaristă și organicistă a păturilor sociale, apărarea acestei ordini sociale prin acte brutale de către organizații statale și nestatale în numele unei „bunăstări generale". Ideologia fascisto-clericală folosește toate mijloacele pentru a răpi popoarelor perspectiva dezvoltării istorice, de a înfrînge voința de libertate a maselor și a înăbuși orice posibilitate de gîndire în atmosfera sufocantă a credinței oarbe.

Autorii conchid pe bună dreptate că principiul solidarității, al armoniei de clasă ca și concepția despre libertate propovăduită de teoreticienii fascismului clerical, constituie arme ideologice pentru justificarea și perpetuarea exploatării și a statului burghez, împotriva cărora clasa muncitoare din R.F.G., sub conducerea Partidului Comunist, duce o luptă organizată.

G. Epure

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

BULETIN BIBLIOGRAFIC

K. MARX, FR. ENGELS, V. I. LENIN, *Despre internaționalismul proletar*, Editura Politică, București, 1959, 667 p.

V. I. LENIN, *Partidul — forța conducătoare în statul socialist și în construcția economică*, Editura Politică, 1959, 600 p.

V. I. LENIN, *Despre religie*, ediția a II-a, Editura Politică, 1959, 80 p.

GH. GHEORGHIU-DEJ, *Cu privire la realizarea sarcinilor trasate de congresul al II-lea al P.M.R. în domeniul dezvoltării economiei naționale și creșterii bunăstării oamenilor muncii, precum și propunerile de noi măsuri pentru ridicarea nivelului de trai al poporului muncitor. Raport prezentat la plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959. Hotărîrea Plenarei C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959*, Editura Politică, 1959, 48 p.

GH. GHEORGHIU-DEJ, *Articole și cuvîntări (1955—1959)*, Editura Politică, 1959, 680 p.

* * * *Materiale ale Congresului al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Editura Politică, București, 1959, 334 p.

ARHIPȚEV, F.T., *V. I. Lenin despre noțiunea științifică a materiei*, Editura științifică, 1959, 156 p.

CAMPANELLA, THOMASSO, *Cetatea soarelui*, Editura științifică, 1959, 135 p.

EATON, JOHN, *Marx împotriva lui Keynes*, Editura Politică, București, 1959, 175 p.

ERASMUS de ROTTERDAM, *Elogiul nebuniei*, Editura științifică, 1959, 168 p.

MEHRING, FRANZ, *Karl Marx. Istoria vieții sale*, Editura Politică, 1959, 740 p.

VOZNESENSKAIA, V. A., *Concepțiile economice ale marilor socialiști utopiști din Apus*, Editura științifică, 1959, 92 p.

★

К. МАРКС, Ф. ЭНГЕЛЬС, *Сочинения, том 13. Издание второе.* Государственное издательство политической литературы, Москва, 1959, 770 стр.

KARL MARX, FR. ENGELS, *Opere, vol. XIII*, ediția a II-a, Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 770 p.

К. МАРКС, Ф. ЭНГЕЛЬС, *О национально-освободительном восстании 1857—1859 гг. в Индии.* Государственное издательство политической литературы, Москва, 1959, 238 стр.

KARL MARX, FR. ENGELS, *Despre mișcarea de eliberare națională din India dintre anii 1857—1859*, Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 238 p.

BACHELARD, GASTON, *La poétique de l'espace*, Deuxième édition, Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 215 p.

BACHELARD, GASTON, *Poetica spațiului*, ediția a II-a, Paris, Presses Universitaires de France, 1958, 215 p.

COLLINGWOOD, R. G., *The Idea of Nature*, Oxford, Clarendon Press, 1957, 183 p.

COLLINGWOOD, R. G., *Ideea naturii*, Oxford, Clarendon Press, 1957, p. 183.

DAMSKA, IZYDORA, *Sceptycyzm francuski XVI i XVII wieku*, Towarzystwo Naukowe w Torunin, Torun, 1958, 88 p.

DAMSKA, IZYDORA, *Scepticismul francez din secolele XVI—XVII*, Societatea de științe din Torun, Torun, 1958, 88 p.

BOLGAR, ELEK, *Válogatott Tanulmányok*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958, 329 p.

BOLGAR, ELEK, *Studii alese*, Editura Academiei, Budapesta, 1958, 329 p.

EINZIG, PAUL, *The Economic Consequences of Automation*, London, Secker & Warburg, 1957, 226 p.

EINZIG, PAUL, *Consecințele economice ale automatizării*, Londra, Secker și Warburg, 1957, 226 p.

EWING, A. C., *The Fundamental Question of Philosophy*, London, Routledge & Kegan Paul, 1958, 260 p.

EWING, A, C., *Problema fundamentală a filozofiei*, Londra, Routledge et Kegan Paul, 1958, 260 p.

ФЕДОРЕНКО, Е. Г., *Коммунистическая нравственность*. Издательство Киевского государственного университета, 1959, 228 стр.

FEDORENKO, E. G., *Moralitatea comunistă*, Editura Universității de Stat din Kiev, 1959, 288 p.

FRANK, PHILIPP, *Philosophy of Science: The Link Between Science and Philosophy*, Englewood Cliffs (New Jersey) Prentice-Hall, 1958, 394 p.

FRANK, PHILIPP, *Filozofia științei: Legătura dintre știință și filozofie*, Englewood Cliffs (New Jersey) Prentice-Hall, 1958, 394 p.

ГОРАНОВ, КРЪСТО, *Содержание и форма в изкуството*. Издание на Българската Академия на Науките, София, 1958, 233 стр.

GORANOV, KRISTO, *Conținut și formă în artă*, Editura Academiei de Științe din Bulgaria, Sofia, 1958, 233 p.

ГУСЕЙНОВ, ГЕЙДАР, *Из истории общественной и философской мысли в Азербайджане XIX века*. Азербайджанское государственное издательство, Баку, 1958, 430 стр.

GUSEINOV, GHEIDAR, *Din istoria gîndirii social-filozofice din Azerbaidjan din sec. XIX*, Editura de stat din Azerbaidjan, Baku, 1958, 430 p.

HUTTER, ERNEST, *The Language of Modern Physics. An Introduction to the Philosophy of Science*, London, George Allen and Unwin, New York, Macmillan, 1956, 278 p.

HUTTER, ERNEST, *Limbajul fizicii moderne. Introducere la filozofia științei*, Londra, George Allen și Unwin, New York, Macmillan, 1956, 278 p.

КЕДРОВ, Б. М., *День одного великого открытия*. Издательство социально-экономической литературы, Москва, 1958, 650 стр.

KEDROV, B. M., *Ziua unei mari descoperiri*, Editura pentru literatură social-economică, Moscova, 1958, 650 p.

КЭНДЗЮРО, ЯНАГИДА, *Философия свободы*. Издательство социально-экономической литературы, Москва, 1958, 211 стр.

KENDZURO, IANAGHIDA, *Filozofia libertății*, Editura pentru literatură social-economică, Moscova, 1958, 211 p.

КРУПСКАЯ, Н. К., *Вопросы коммунистического воспитания молодежи*, Госполитиздат, Москва, 1958, 211 стр.

KRUPSKAIA, N. K., *Probleme ale educației comuniste a tineretului*, Gospolitizdat, Moscova, 1959, 64 p.

ЛЕНЦМАН, Ю. А., *Происхождение христианства*. Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1958, 267 стр.

LENTMAN, I. A., *Originea creștinismului*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, 267 p.

LEWIS, C. DAY, *The Poet's Way of Knowledge...* Cambridge University Press, 1957, 32 p.

LEWIS C. DAY, *Drumul poetului spre cunoaștere...* Cambridge University Press, 1957, 32 p.

МАЛИНОВСКИЙ, В. Ф., *Избранные общественно-политические сочинения*, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1959, 170 стр.

MALINOVSKI, V. F., *Opere social-politice alese*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 170 p.

ОСИПОВ, Г. В., *Техника и общественный прогресс*, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1959, 264 стр.

OSIPOV, G. V., *Tehnica și progresul social*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 264 p.

ПЕЙН ТОМАС, *Избранные сочинения*, Издательство Академии Наук СССР, Москва 1959, 424 стр.

PAYNE, THOMAS, *Opere alese*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 424 p.

СТАРОДУБРОВСКАЯ, В. Н., *Экономический союз рабочего класса и крестьянства в европейских странах народной демократии*, Госполитиздат, Москва, 1959 251 стр.

STARODUBROVSKAIA, V. N., *Alianța economică dintre clasa muncitoare și țărănime în țările de democrație populară din Europa*, Gospolitizdat, Moscova, 1959, 251 p.

SUCHODOLSKI, BOGDAN, *Studia z dziejów polskiejmyśli filozoficznej i naukowej*, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 1959, 472 p.

SUCHODOLSKI, BOGDAN, *Studii de istoria gîndirii filozofice și științifice poloneze*, Editura Academiei Poloneze de Științe, Varșovia, 1959, 472 p.

ШАУМЯН С., *О национально-культурной автономии*, Госполитиздат, Москва, 1959, 50 стр.

ȘAUMIAN, S., *Despre autonomia național-culturală*, Gospolitizdat, Moscova, 1959, 50 p.

ЦАМЕРЯН И., *Советское многонациональное государство, его особенности и пути развития*, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1958, 334 стр.

ȚAMERIAN, I., *Statul multinațional sovietic, particularitățile și căile dezvoltării sale*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958, 334 p.

* * * *Доклады и выступления представителей советской философской науки на XII международном философском конгрессе* (Венеция, 12—18 сентября 1958 г.), Москва, 1958, 147 стр.

* * * *Referate și cuvîntări ale reprezentanților științei filozofice sovietice la cel de-al XII-lea Congres Internațional de Filozofie* (Veneția 12—18 septembrie 1958), Moscova, 1958, 147 p.

* * * *Из истории формирования и развития марксизма.*, Госполитиздат, Москва, 1959, 380 стр.

* * * *Din istoria formării și dezvoltării marxismului*, Gospolitizdat, Moscova, 1959, 390 p.

* * * *История Коммунистической Партии Советского Союза*, Госполитиздат, Москва, 1959, 743 стр.

* * * *Istoria Partidului Comunist al Uniunii Sovietice*, Gospolitizdat, Moscova, 1959, 743 p.

* * * *Летопись Великого Октября*, Издательство Советская Россия, Москва, 1958, 342 стр.

* * * *Letopiseţul Marelui Octombrie*, Editura Sovetskaia Rosia, Moscova, 1958, 342 p.

* * * *Мышление и язык*, Государственное издательство политической литературы, Москва, 1957, 408 стр.

* * * *Gîndirea şi limbajul*, Editura de Stat pentru literatură politică, Moscova, 1957, 408 p.

* * * *Некоторые философские вопросы естествознания*. Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1957, 416 стр.

* * * *Cîteva probleme filozofice ale ştiinţelor naturii*, Editura Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1957, 416 p.

* * * *Об ораторском искусстве*, Госполитиздат, Москва, 1959, 343 стр.

* * * *Despre arta oratoriei*, Gospolitizdat, Moscova, 1959, 343 p.

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ
№ 5/1959

Передовая — „Материализм и эмпириокритицизм" В. И. Ленина и современная идеологическая борьба.
Editorial — „Materialism şi empiriocriticism" a lui V. I. Lenin şi lupta ideologică contemporană.

М. М. Розенталь — Великий вклад в марксистскую теорию познания.
M. M. Rozenthal — Un aport însemnat la teoria marxistă a cunoaşterii.

М. Д. Каммари — В. И. Ленин о единстве диалектического и исторического материализма.
M. D. Kammari — V. I. Lenin despre unitatea dintre materialismul dialectic şi materialismul istoric.

В. С. Кеменов — Ленинская критика махизма и кризис современного буржуазного искусства.
V. S. Kemenov — Critica leninistă a machismului şi criza artei burgheze contemporane.

А. Г. Егоров — Ленинская теория отражения и современный ревизионизм в эстетике.
A. G. Egorov — Teoria leninistă a reflectării şi revizionismul contemporan în estetică.

Б. Э. Быховский — Полвека спустя.
B. E. Bîhovschi — După o jumătate de secol.

М. Ф. Широков — Некоторые проблемы пространства и времени в свете ленинского понимания сущности физической теории.
M. F. Sirocov — Unele probleme ale spaţiului şi timpului în lumina interpretării leniniste a esenţei teoriei fizice.

С. В. Юровский (Ленинград) — Атеистическое значение книги В. И. Ленина.
S. V. Iurovschi (Leningrad) — Importanţa ateistă a cărţii lui V. I. Lenin.

Академик В. Г. Фесенков — Принципиальные достижения современной астрономии.
Academician V. G. Fesenkov — Realizările principiale ale astronomiei contemporane.

Член-корр. АН СССР Н. М. Сисакян — Идеи Ленина находят подтверждение в выводах современной биохимии.

Membru corespondent al Academiei de ştiinţe din U.R.S.S., N. M. Sisachian — Ideile lui Lenin îşi găsesc confirmarea în rezultatele biochimiei contemporane.

Действительный член АМН СССР О. Б. Лепешинская — Идеи Ленина бессмертны.
Membru titular al Academiei de ştiinţe medicale din U.R.S.S., O. B. Lepeşinscaia — Ideile lui Lenin sînt nemuritoare.

Г. И. Рузавин — Значение книги В. И. Ленина для критики „математического" идеализма.
G. I. Ruzavin — Importanţa cărţii lui V. I. Lenin pentru critica idealismului „matematic".

Гарри Уэллс (США) — „Материализм и эмпириокритицизм" В. И. Ленина и борьба с американским прагматизмом.
Harry Wells (S.U.A.) — „Materialism şi empiriocriticism" a lui V. I. Lenin şi lupta împotriva pragmatismului american.

Л. Ш. Давиташвили (Тбилиси) — В. И. Ленин и кризис в эволюционном учении.
L. S. Davitaşvili (Tbilisi) — V. I. Lenin şi criza în teoria evoluţionistă.

Член-корр. АН СССР В. Л. Рыжков — Критерии жизни и современная биология.
Membru corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., V. L. Rîjcov — Criteriile vieţii şi biologia contemporană.

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ

№ 6/1959

Член-корр. АН СССР Л. А. Леонтьев — О некоторых особенностях создания материально-технической базы коммунизма.
Membru corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., L. A. Leontiev — Despre unele particularităţi ale creării bazei tehnico-materiale a comunismului.

Член-корр. АН СССР М. Т. Иовчук — О месте гуманитарных наук в системе формирования коммунистического мировоззрения молодежи.
Membru corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., M. I. Iovciuc — Despre locul ştiinţelor umaniste în sistemul formării concepţiei comuniste despre lume a tineretului.

Ф. Д. Хрустов — О буржуазном, реформистском характере идеологии правых социалистов.
F. D. Hrustov — Despre caracterul burghez şi reformist al ideologiei socialiştilor de dreapta.

Член-корр. АН СССР В. С. Кружков (Свердловск) — В. И. Ленин о партийности философии.
Membru corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., V. S. Crujcov (Sverdlovsc) — V. I. Lenin despre partinitatea filozofiei.

В. С. Кеменов — Эстетика абстракционизма и теория относительности.
V. S. Kemenov — Estetica abstracţionismului şi teoria relativităţii.

Д. Д. Иваненко — О единой физической картине мира, неисчерпаемости материи и некоторых проблемах теории элементарных частиц.
D. D. Ivanenko — Despre tabloul fizic unitar al lumii, despre caracterul inepuizabil al materiei şi unele probleme ale teoriei particolelor elementare.

Член-корр. АН СССР Н. И. Гращенков — Ленинская теория отражения и современная физиология органов чувств.
Membru corespondent al Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., N. I. Graşcenkov — Teoria leninistă a reflectării şi fiziologia contemporană a organelor de simţ.

Ю. Г. Гайдуков — К вопросу о критерии практики.
I. G. Haidukov — Despre problema criteriului practicii.

Ю. Н. Давыдов — Ленинская критика отношения Богданова к философской традиции.
I. N. Davîdov — Critica leninistă a atitudinii lui Bogdanov faţă de tradiţia filozofică.

А. И. Компанеец — Борьба русских естествоиспытателей против махизма и энергетизма.
A. I. Kompaneeţ — Lupta naturaliştilor ruşi împotriva machismului şi a energetismului.

Научные сообщения и публикации
Comunicări ştiinţifice şi publicaţii

А. И. Володин — Из истории борьбы против махизма.
A. I. Volodin — Din istoria luptei împotriva machismului.

Дискуссии и обсуждения
Discuţii şi dezbateri

В. С. Тюхтин — К проблеме образа.
V. S. Tiuhtin — Despre problema imaginii.

С. Н. Брайнес, А. В. Напалков — Некоторые вопросы теории самоорганизующихся систем.
S. N. Braines, A. V. Napalkov — Unele probleme ale teoriei sistemelor cu autoorganizare.

Г. А. Свечников — Причинность и связь состояний в микропроцессах.
G. A. Svecinikov — Cauzalitatea şi legătura dintre stări în microprocese.

В. П. Ткаченко — К оценке Г. В. Плехановым философской эволюции К. Маркса и Ф. Энгельса.
V. P. Tkacenko — Despre aprecierea de către G. V. Plehanov a evoluţiei filozofice a lui K. Marx şi F. Engels.

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ
№ 7/1959

Передовая — Высокое искусство — строителям коммунизма.
Editorial — O artă înaltă — constructorilor comunismului.

А. М. Румянцев — О некоторых социологических концепциях современного ревизионизма.
A. M. Rumeanţev — Despre unele concepţii sociologice ale revizionismului contemporan.

В. С. Молодцов — На новый уровень подготовку философских кадров в университетах страны.
V. S. Molodţov — Să ridicăm pregătirea cadrelor filozofice a universităţilor din ţară la un nivel mai înalt.

И. П. Цамерян — Развитие национальных отношений в период развернутого строительства коммунизма.
I. P. Ţamerian — Dezvoltarea relaţiilor naţionale în perioada construirii desfăşurate a comunismului.

Н. Г. Сенин — „Движение 4 мая" и идеологическая борьба в Китае.
N. G. Senin — „Mişcarea din 4 mai" şi lupta ideologică din China.

Столетие великих свершений. О книге Дж. Д. Бернала „Мир без войны".
Secolul măreţelor realizări. Despre cartea lui J. D. Bernal „Lume fără război".

Дж. Д. Бернал (Англия) — „Мир без войны".
J. D. Bernal (Anglia) — „Lume fără război".

Н. В. Воронов — Декоративно-прикладное искусство — средство эстетического воспитания.
N. V. Voronov — Arta decorativă — aplicată — mijloc de educație estetică.

Вир Уоттамрао Мохите (Индия) — Атеизм в индийской философии.
Vir Uttamrao Mohite (India) — Ateismul în filozofia indiană.

Е. И. Гостеева — Учение об атоме в системе вайшешиков.
E. I. Gosteeva — Învățătura despre atom în sistemul Vaiseșika.

В. Я. Бахмутский (Ярославль) — Полемика Вольтера и Руссо.
V. I. Bahmutschi (Iaroslav) — Polemica dintre Voltaire și Rousseau.

Научные сообщения и публикации
Comunicări științifice și publicații

Б. В. Бирюков — Как возникла и развивалась математическая логика.
B. V. Biriukov — Cum a apărut și s-a dezvoltat logica matematică.

А. С. Есенин-Вольпин — Об аксиоматическом методе.
A. S. Esenin-Volpin — Despre metoda axiomatică.

Ю. В. Петров (Ленинград) — Аксиоматический метод в некоторых теориях эволюционной морфологии.
I. V. Petrov (Leningrad) — Metoda axiomatică în unele teorii ale morfologiei evoluționiste.

Дискуссии и обсуждения
Discuții și dezbateri

Ю. И. Семенов (Красноярск) — „Происхождение семьи, частной собственности и государства" Ф. Энгельса и современные данные этнографии.
I. I. Semenov (Krasnoiarsk) — „Originea familiei, proprietății private și statului" a lui F. Engels și datele actuale ale etnografiei.

В. И. Мальцев — К вопросу о понятии биологического вида.
V. I. Maltev — Despre problema noțiunii de specie în biologie.

А. И. Вербин, Д. И. Кошелевский — Об освещении предмета исторического материализма в статьях и лекциях.
A. I. Verbin, D. I. Koșelevski — Despre interpretarea obiectului materialismului istoric în articole și lecții.

Н. Я. Сушко, Е. Ф. Сулимов — К выходу в свет книги „Основы марксистской философии".
N. I. Sușko, E. F. Sulimov — În legătură cu apariția cărții „Bazele filozofiei marxiste".

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE
nr. 2/1959

Ley, Hermann — Probleme des XXI. Parteitages der KPdSU (Probleme ale Congresului al XXI-lea al P.C.U.S.).

Redlow, Götz — Lenin über den marxistischen philosophischen Begriff der Materie (Lenin despre noțiunea filozofică marxistă de materie).

Kosing, Alfred — Die dialektisch-materialistische Abbildtheorie in Lenins Werk „Materialismus und Empiriokritizismus" (Teoria materialist-dialectică a reflectării în opera lui Lenin „Materialism și empiriocriticism").

Heyden, Günter — Lenins Kampf gegen den Biologismus in der Geschichtsauffassung (Lupta lui Lenin împotriva biologismului în înțelegerea istoriei).

Haring, Gerhard — Alexander von Humboldt — Wissenschaftler und Humanist. (Alexander von Humboldt — om de știință și umanist).

Mollnau, Karl und Schöneburg, Karl-Heinz — Die sozialtheoretischen Grundlagen des Klerikalfaschismus (Bazele social-teoretice ale fascismului clerical).

Diskussion
(Discuții)

Rochhausen, Rudolf — Gegen eine Erweiterung oder Einengung des Leninschen Materiebegriffs (Impotriva lărgirii sau îngustării noțiunii leniniste de materie).

Klotz, Hans — Ist Energie Materie? (Este energia materie?).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE Nr. 3/1959

Finger, Otto — Einige Probleme der marxistischen Philosophiegeschichtsschreibung in Lenins Werk „Materialismus und Empiriokritizismus" (Unele probleme ale istoriei marxiste a filozofiei în opera lui Lenin „Materialism și empiriocriticism").

Vogel, Heinrich— Die Kritik Max Plancks an Machs Positivismus (Critica pozitivismului lui Mach de către Max Planck).

Naumann, Hans — Zur erkenntnistheoretischen Bedeutung der Diskussion zwischen Albert Einstein und Niels Bohr (Asupra însemnătății gnoseologice a discuției dintre Albert Einstein și Niels Bohr).

Bollhagen, Peter — Der religiöse Sozialismus — eine antisozialistische Ideologie (Socialismul religios — o ideologie antisocialistă).

Stiehler, Gottfried — Das Humesche Induktionsproblem und seine Lösung durch den dialektischen Materialismus (Problema inducției a lui Hume și rezolvarea sa de către materialismul dialectic).

Olivier, Paul — Zu einigen Fragen der Ästhetik (Asupra unor probleme ale esteticii).

Diskussion
(Discuții)

Miller, Reinhold — Franz Loeser und die marxistische Ethik (Teil II) (Franz Loeser și etica marxistă (Partea a II-a)).

FILOSOFICKÝ ČASOPIS Nr. 4/1959

Ruml, Vladimir — Lenin a dnešek (Lenin și epoca noastră).

Kudrna, Jaroslav — O významu Hegelova pojeti činnosti pro základní problematiku jeho filosofie.Despre însemnătatea înțelegerii activității la Hegel pentru problematica de bază a filozofiei sale).

Discuse
(Discuții)

Mlynář, Zdenek — Byrokratismus a „metodologické instrumenty" J. Fibicha (Birocratismul și „instrumentele metodologice" ale lui J. Fibicha).

Pesková, Jaroslava, Podil utopického socialismu na odhaleni zákonitosti společenského vývoje (Aportul socialismului utopic la descoperirea legilor dezvoltării sociale).

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ

№ 1/1959

Решения и документы XXI съезда КПСС — выдающийся вклад в сокровищницу марксизма-ленинизма.
Hotărîrile și documentele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. — un aport însemnat în tezaurul marxism-leninismului.

К 50-летию выхода в свет книги В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм".
50 de ani de la apariția cărții lui V. I. Lenin „Materialism și empiriocriticism".

Ф. И. Георгиев, В. И. Ленин о взаимоотношении психического и физиологического
F. I. Gheorghiev, V. I. Lenin despre raportul dintre psihic și fiziologic.

Л. В. Скворцов, Значение работы В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм" для марксистского решения проблемы соотношения субъекта и объекта.
L. V. Scvorțov, Importanța lucrării lui V. I. Lenin „Materialism și empiriocriticism" pentru rezolvarea marxistă a problemei raportului dintre subiect și obiect.

Х. М. Фаталиев, „Материализм и эмпириокритицизм" Ленина и некоторые проблемы современной физики.
H. M. Fațaliev, „Materialism și empiriocriticism" a lui Lenin și unele probleme ale fizicii contemporane.

Б. М. Кедров, О повторяемости особого рода в процессе развития.
B. M. Kedrov, Despre o anumită repetare în procesul de dezvoltare.

Ф. И. Гаркавенко, О роли формы в развитии.
F. I. Garcavenco, Despre rolul formei în dezvoltare.

А. Г. Харчев (Ленинград), Проблема нравственного воспитания личности при социализме.
A. G. Harcev (Leningrad), Problema educației morale a personalității în socialism.

В. А. Фомина, К вопросу о причинах развития производительных сил.
V. A. Fomina, Despre problema cauzelor dezvoltării forțelor de producție.

В. П. Тугаринов (Ленинград), О соотношении категорий исторического материализма.
V. P. Tugarinov (Leningrad), Despre raportul dintre categoriile materialismului istoric.

Г. М. Коростелев (Свердловск), Рост народонаселения и общественное развитие.
G. M. Korostelev (Sverdlovsc), Creșterea populației și dezvoltarea socială.

Ю. А. Красин (Ленинград), Извращение законов социальной революции.
I. A. Krasin (Leningrad), Denaturarea legilor revoluției sociale.

Ш. Ф. Мамедов, Философские воззрения Низами.
Ş. F. Mamedov, Concepțiile filozofice ale lui Nizami.

С. Р. Микулинский, Проблема физиологического и психического в трудах русских биологов первой половины XIX в.
S. R. Mikulinski, Problema fiziologicului şi psihicului în lucrările biologilor ruşi din prima jumătate a secolului al XIX-lea.
С. Г. Иванов (Ленинград), Ч. Дарвин о качественных и количественных изменениях в природе.
S. G. Ivanov (Leningrad), C. Darwin despre schimbările calitative şi cantitative în natură.
М. Ф. Веденов, Естественноисторический материализм Э. Геккеля.
M. F. Vedenov, Materialismul istorico-naturalist al lui E. Haeckel.
Л. В. Воробьев, К вопросу о философских воззрениях Любена Каравелова.
L. V. Vorobiev, Despre problema concepţiilor filozofice ale lui Liuben Karavelov.
Г. А. Ватьян, Роль С. Г. Шаумяна в защите и пропаганде марксистской философии.
G. A. Vatian, Rolul lui S. G. Şaumian în apărarea şi propaganda filozofiei marxiste.
Г. Менде (Иена, ГДР), Философ Ясперс и атомная опасность.
G. Mende (Iena, R.D.G.), Filozoful Jaspers şi pericolul atomic.
Д. Г. Лахути, И. И. Ревзин, В. К. Финн, Об одном подходе к семантике.
D. G. Lahuti, I. I. Revzin, V. C. Finn, Asupra unui mod de abordare a semanticei.

Сообщения и публикации
Comunicări şi publicaţii

В. А. Малинин, Интересный документ из истории русской философии.
V. A. Malinin, Un document interesant din istoria filozofiei ruse.

LA PENSÉE

Nr. 85/1959

Lucien Sève, *L'actualité de „Matérialisme et Empiriocriticisme"* (Actualitatea lucrări „Materialism şi empiriocriticism").
Luce Langevin, *„Matérialisme et Empiriocriticisme" et l'enseignement de la physique* („Materialism şi empiriocriticism" şi predarea fizicii).
Albert Soboul, *Problèmes de la guerre révolutionnaire en l'an II* (Problemele războiului revoluţionar din anul II).
Renaud de Jouvenel, *Notes sur l'art. I, II, III* (Note cu privire la artă).
Georges Cogniot, *La légende du capitalisme populaire* (Legenda capitalismului popular).

Nr. 86/1959

Henri Wallon, *Du behaviorisme à la psychologie de motivation* (De la behaviorism la psihologia motivării).
M. Milstein, *Les plans américains d'utilisation militaire du cosmos* (Planurile americane de folosire militară a cosmosului).
Jacqueline Marchand, *La laïcité, problème crucial du temps présent* (Laicitatea, problemă crucială a timpului nostru).
S. F., *Biologie et cybernétique* (Biologie şi cibernetică).
Renaud de Jouvenel, *Notes sur l'art. IV, V* (Note cu privire la artă).
J. P. Volguine, *L'idéologie révolutionnaire en France au XVIIIe siècle. Ses contradictions et son évolution* (Ideologia revoluţionară din Franţa în secolul al XVIII-lea. Contradicţiile şi evoluţia sa).
Guy Gourdille, *Robert Burns et la Révolution française* (Robert Burns şi Revoluţia franceză).

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul Dvs. pentru 1960.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII.

I. P. 2, c. 3725.

7867

INV
TUL

ROL
LOR
DES
TEL
ROL

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI

CERCETĂRI FILOZOFICE ★ ANUL VI, 5, 1958

Lei 6.—

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

ANUL VI 1959

Bibl
I 7868

DIN SUMAR

PROGRESUL TEHNIC ÎN SOCIALISM ŞI CONSECINŢELE LUI ECONOMICE ŞI SOCIALE — GH. P. APOSTOL

DESPRE TRECEREA ŢĂRILOR SOCIALISTE MAI MULT SAU MAI PUŢIN ÎN ACELAŞI TIMP LA COMUNISM — M. HOROVITZ

CRITICA IDEALISMULUI CONSTRUCTIVIST CU PRIVIRE LA GENEZA CUNOAŞTERII RAŢIONALE — CLARA DAN

DEZVOLTAREA FILOZOFIEI MARXIST-LENINISTE ÎN R.P. BULGARIA ÎN ANII PUTERII POPULARE — RADI VASSILIEV (R. P. Bulgaria)

DESPRE VERIDICITATE CA ELEMENT FUNDAMENTAL ÎN ARTA AUTENTICĂ — GR. SMEU

Discuţii

CONCLUZII LA DISCUŢIA ASUPRA PERIODIZĂRII ISTORIEI FILOZOFIEI DIN ROMÎNIA — C. I. GULIAN

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IUL. 2005

i 7868

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

-- ULU 2014
U IAȘI 2022

CERCETĂRI FILOZOFICE

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

6

ANUL VI
1959

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

3133 V

1964

„CERCETĂRI FILOZOFICE" REVISTA DE FILOZOFIE
APARE DE 6 ORI PE AN

COMITETUL DE REDACŢIE

ACAD. C. IONESCU-GULIAN, *redactor responsabil*; ACAD. ATH. JOJA; ACAD. M. RALEA; PROF. T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. M. BREAZU; PROF. DR. STANCIU STOIAN; PROF. D. D. ROŞCA (Cluj); PROF. DAN BĂDĂRĂU.

Redacţia, Bucureşti, B-dul Ilie Pintilie, nr. 6, tel. 12.28.16

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VI, nr. 6 1959

SUMAR

Pag.

GH. P. APOSTOL, Progresul tehnic în socialism şi consecinţele lui economice şi sociale 9
M. HOROVITZ, Despre trecerea ţărilor socialiste mai mult sau mai puţin în acelaşi timp la comunism 35
CLARA DAN, Critica idealismului constructivist cu privire la geneza cunoaşterii raţionale 59
RADI VASSILIEV (R. P. Bulgaria), Dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste în R.P. Bulgaria în anii puterii populare 79
GR. SMEU, Despre veridicitate ca element fundamental în arta autentică . 109

100 DE ANI DE LA APARIŢIA „ORIGINII SPECIILOR"

S. GHIŢĂ, Răspîndirea şi influenţa darwinismului în Romînia 129
VICTOR PREDA şi VALERIU BOLOGA, Concepţiile despre evoluţie ale naturalistului sibian dr. Carl Friedrich Jickeli (1850—1925) 153
I. SPIELMANN (Tg. Mureş), Din istoria fiziologiei evoluţioniste în patria noastră 171

COMUNICĂRI

I. GOTTLIEB, Consideraţiuni asupra noţiunii „defect de masă" şi implicaţiile sale filozofice 193
JÓZSEF HAJÓS (Cluj), Din istoria ideilor înaintate la maghiarii din Transilvania (sec. XV—XVIII) 199

Discuţii

PERIODIZAREA ISTORIEI FILOZOFIEI DIN ROMÎNIA

C.I. GULIAN, Concluzii la discuţia asupra periodizării istoriei filozofiei din Romînia 213

CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE

O încercare reuşită de a oglindi realizările epocale ale construcţiei socialismului în R.P.R. (*Gh. P.A.*); O contribuţie la elaborarea logicii dialectice (*I. Perianu*); Un manual chinez de materialism dialectic (*I. Mărculescu*); O cercetare sovietică asupra categoriei comicului (*V. Moglescu, M. Ciurdariu*); Despre semnificaţia şi rolul social reacţionar al învăţăturii evanghelice (*Al. Tănase*); Nelinişte justificată (*N. Stahovskaia-Dumitru*) 227

PE SCURT DESPRE CĂRŢI

O valoroasă investigaţie filozofică în natura anorganică (*E. Ţînţăreanu*); Marx împotriva lui Keynes (*M. Lupan*); Despre raportul dintre filozofie şi ştiinţele speciale (*I.M.*) 265

Pag.

RĂSFOIND REVISTELE

Popularizarea ştiinţei, mijloc de educaţie materialistă (*P. Beraru*) 273

VIAŢA ŞTIINŢIFICĂ

Manifestări filozofice în cadrul lunii prieteniei romîno-sovietice (*L.P.*) . . . 281

DIN VIAŢA CATEDRELOR

Pe marginea unor lecţii de materialism dialectic şi istoric ţinute la universităţile „Babeş-Bolyai", Cluj şi „Al. I. Cuza", Iaşi (*E. B.*) 287

MIŞCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

Simpozionul consacrat celui de-al IV-lea Congres mondial de sociologie (*E. D.*); Dezbateri ale filozofilor germani despre categoria de „materie" (*Gh. Epure*); Probleme de etică şi estetică în revista „Marxism Today" (*L. Grünberg*) 295

NOTE

Note de lectură 315
Din sumarele revistelor străine 323
Buletin bibliografic 329
Index alfabetic 333

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ФИЛОСОФСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Год издания VI, № 6 1959

СОДЕРЖАНИЕ

Стр.

Г. П. АПОСТОЛ, Технический прогресс при социализме и его социально-экономические последствия 9
М. ХОРОВИЦ, О более или менее одновременном переходе социалистических стран к коммунизму 35
КЛАРА ДАН, Критика конструктивистского идеализма в вопросе происхождения рационального познания 59
РАДИ ВАСИЛИЕВ (НР Болгария), Развитие марксистско-ленинской философии в Болгарии за годы народной власти 79
ГР. СМЕУ, О праздизом отражении действительности как основном элементе подлинного искусства 109

100-ЛЕТИЕ СО ДНЯ ВЫХОДА В СВЕТ „ПРОИСХОЖДЕНИЯ ВИДОВ"

С. ГИЦЭ, Распространение дарвинизма в Румынии 129
ВИКТОР ПРЕДА и ВАЛЕРИУ БОЛОГА, Взгляды на эволюцию естествоиспытателя д-ра Карла Фридриха Жиккели (1850—1925) из Сибиу 153
И. ШПИЛЬМАН (Тг. Муреш), Из истории эволюционной физиологии в Румынии 171

СООБЩЕНИЯ

И. ГОТЛИБ, Некоторые соображения о понятии „массовый дефект" и его философские следствия 193
ИОСИФ ХАЙОШ, (Клуж), Из истории передовых идей трансильванских венгров в XV—XVIII вв 199

Дискуссии

ПЕРИОДИЗАЦИЯ ИСТОРИИ РУМЫНСКОЙ ФИЛОСОФИИ

К. И. ГУЛИАН, Выводы о дискуссии по вопросу периодизации румынской философии 213

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Удачная попытка отобразить эпохальные достижения в строительстве социализма в РНР (*Г. П. А.*); К вопросу о разработке диалектической логики (*И. Периану*); Китайский учебник по диалектическому материализму (*И. Мэркулеску*); Советское исследование относительно категории комизма (*В. Моглсеку, М. Чурдариу*); О социально-реакционной роли и значении евангелического учения (*А. Тэнасе*); Оправданное беспокойство (*Н. Стаховская-Думитру*). 227

КОРОТКО О КНИГАХ

Ценное философское исследование по неорганической природе (*Е. Цынцэряну*); Маркс против Кейнса (*М. Лупан*); О связи философии со специальными науками (*И. М.*) 265

Стр.

ОБЗОР ЖУРНАЛОВ

Популяризация науки — средство материалистического воспитания (*Р. Берару*) 273

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Мероприятия во время месячника румыно-советской дружбы, посвященные философским исследованиям (*Л. П.*) 281

ИЗ ЖИЗНИ КАФЕДР

По страницам лекций по диалектическому и историческому материализму в Клужском университете „Бабеш-Болиай" и Ясском университете „А. И. Куза" (*Е. Б.*) 287

ФИЛОСОФСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЗА РУБЕЖОМ

Симпозиум, посвященный IV Всемирному социологическому конгрессу (*Э. Д.*); Обсуждение немецкими философами категории „материя" (*Г. Епуре*); Вопросы этики и эстетики в журнале „Marxism Today" (*Л. Грюнберг*) 295

ЗАМЕТКИ

По страницам печати 315

Из содержания иностранных журналов 323

Библиографический бюллетень 329

Алфавитный указатель на 1959 год 333

ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIe année, no 6 1959

SOMMAIRE

Page

GH. P. APOSTOL, Le progrès technique dans le socialisme et ses conséquences économiques et sociales 9
M. HOROVITZ, De la transition des pays socialistes au communisme, plus ou moins en même temps 35
CLARA DAN, Critique de l'idéalisme constructiviste, à propos de la genèse de la connaissance rationnelle 59
RADI VASSILIEV (R.P. de Bulgarie), Le développement de la philosophie marxiste-léniniste dans la République Populaire de Bulgarie sous le régime du pouvoir populaire 79
GR. SMEU, La véridicité en tant qu'élément fondamental de l'art authentique 109

LE CENTENAIRE DE L'« ORIGINE DES ESPÈCES »

S. GHIȚĂ, La propagation et l'influence du darwinisme en Roumanie 129
VICTOR PREDA et VALERIU BOLOGA, Les conceptions du naturaliste Dr Carl Friedrich Jickeli (1850—1925) de Sibiu, au sujet de l'évolution 153
I. SPIELMANN, (Tg. Mureș) De l'histoire de la physiologie évolutionniste en Roumanie 171

COMMUNICATIONS

I. GOTTLIEB, Considérations sur la notion « défaut de masse » et ses implications philosophiques 139
JÓZSEF HAJÓS (Cluj), Etude historique sur les idées avancées des Hongrois de Transylvanie (XVe—XVIIIe siècles) 199

Discussions

LA DIVISION EN PÉRIODES DE L'HISTOIRE DE LA PHILOSOPHIE EN ROUMANIE

C.I. GULIAN, Conclusions aux discussions portant sur la division en périodes de l'histoire de la philosophie en Roumanie 213

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

Une tentative réussie de présenter les réalisations historiques de l'édification du socialisme dans la République Populaire Roumaine (*Gh. P.A.*) ; Contribution à la logique dialectique (*I. Perianu*) ; Un manuel chinois de matérialisme dialectique (*I. Mărculescu*) ; Une étude soviétique sur la catégorie du comique (*V. Moglescu, M. Ciurdariu*) ; La signification et le rôle social réactionnaire de l'enseignement évangélique (*Al. Tănase*) ; Inquiétude justifiée (*N. Stahovskaïa-Dumitru*) 227

BRÈVE REVUE DES LIVRES

Une importante investigation philosophique dans la nature anorganique (*E. Țințăreanu*) ; Marx contre Keynes (*M. Lupan*) ; Sur les rapports entre la philosophie et les sciences spéciales (*I.M.*) 265

Page

EN FEUILLETANT LES REVUES

La vulgarisation de la science — moyen d'éducation matérialiste (*P. Beraru*) . . 273

LA VIE SCIENTIFIQUE

Manifestations philosophiques au cours du « mois de l'amitié roumano-soviétique » (*L.P.*) 281

L'ACTIVITÉ DES CHAIRES UNIVERSITAIRES

En marge de certaines leçons de matérialisme dialectique et historique tenues aux universités « Babeș-Bolyai »de Cluj et « Al. I. Cuza » de Jassy (*E. B.*) 287

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE À L'ÉTRANGER

Symposion consacré au IVe Congrès Mondial de Sociologie (*E. D.*) ; Discussions des philosophes allemands sur la catégorie « matière » (*Gh. Epure*) ; Problèmes d'éthique et d'esthétique dans la revue « Marxism Today » (*L. Grünberg*) 295

NOTES

Notes de lecture 315

Extraits des sommaires des revues étrangères 323

Bulletin bibliographique 329

Index alphabétique pour l'année 1959 333

ÉDITIONS DE L'ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE

PROGRESUL TEHNIC ÎN SOCIALISM ŞI CONSECINŢELE LUI ECONOMICE ŞI SOCIALE

DE

GH. P. APOSTOL

Ştiinţa şi tehnica au dobîndit în ultimii ani realizări impresionante. Folosirea energiei atomice în scopuri paşnice şi automatizarea proceselor de producţie au devenit probleme extrem de actuale. Cele mai fantastice proiecte pe care le-a conceput vreodată mintea omenească încep să prindă viaţă. Aristotel, — „mintea cea mai universală dintre vechii filozofi greci" cum l-a caracterizat Engels, ca şi poetul elen Antipatros, contemporan cu Cicero, visau la epoca îndepărtată a folosirii unor mecanisme perfecţionate[1]. Dar viaţa a depăşit cu mult chiar şi visurile lor. Aristotel vorbea de „suveica ce ţese singură" iar epoca noastră a realizat cu mult mai mult: războiul de ţesut fără suveică. Încă în prima jumătate a sec. al XX-lea se părea că ieşirea din atmosfera Pămîntului este o problemă a unui viitor destul de îndepărtat iar în prezent prima comunicaţie interplanetară a şi fost realizată[2]. Continuînd asaltul neîntrerupt pentru cucerirea cosmosului, U.R.S.S. a creat la 4 octombrie 1959 prima staţie automată interplanetară. Este în afară de orice îndoială că *trăim epoca unei mari revoluţii în ştiinţă şi tehnică, care depăşeşte cu mult, prin importanţa ei, revoluţiile legate de utilizarea aburului şi a electricităţii.*

Economiştii burghezi şi reformişti caută să denatureze esenţa acestor cuceriri epocale în ştiinţă şi tehnică. Pentru a strecura ideea reacţionară a „integrării paşnice" a capitalismului în socialism şi pentru a abate atenţia maselor populare de la lupta împotriva capitalismului, de la revoluţia socialistă, ei pretind că schimbările actuale din ştiinţă şi tehnică ar permite modificarea naturii capitalismului. La Congresul partidului socialist de dreapta din Germania, care a avut loc la München în 1956, Karlo Schmidt — lider al acestui partid — a susţinut în referatul său: „*Omul şi societatea în epoca energiei atomice*", că salturile actuale

---

1 Aristotel, *Politica*, Editura de stat, 1951, p. 125.

2 La 14 septembrie 1959, ora 00,02 minute şi 24 secunde (ora Moscovei) cea de-a doua rachetă cosmică sovietică a atins suprafaţa Lunii. Pentru prima oară în istorie a fost înfăptuit un zbor cosmic de pe Pămînt pe un alt corp ceresc.

în tehnică înseamnă „revoluționarea" *relațiilor de producție capitaliste* și că automatizarea „schimbă în mod esențial structura societății" capitaliste. Ca și prof. Willy Brandt el a vorbit la Congres despre „o a doua revoluție industrială în capitalism" și despre intervenția statului burghez în economie în favoarea „proletariatului" (?)[1]. În acest fel sînt negate puternicele contradicții antagoniste care macină imperialismul, relațiile de producție burgheze sînt idealizate, iar statul capitalist este prezentat în mod denaturat, ca un organ deasupra claselor, menit să instaureze „pacea" și „armonia" între exploatați și exploatatori, în stare să „construiască" socialismul.

Sociologia burgheză și cea reformistă nu pot explica în mod științific nici factorii care determină introducerea tehnicii noi, nici locul și însemnătatea ei în diferite orînduiri sociale și cu atît mai puțin urmările economice și social-politice ale progresului tehnic. Poziția de clasă a burgheziei nu permite o analiză științifică a procesului real de dezvoltare a tehnicii noi și a forțelor ei motrice.

Progresul tehnic a devenit o preocupare majoră a contemporaneității deoarece, pe lîngă problemele tehnico-științifice pe care le pune, el constituie și o importantă problemă social-politică atît în socialism cît și în capitalism. Strîns legat de aceasta există două poziții principale în problema interpretării progresului tehnic: una burgheză (care polarizează în jurul ei și o gamă variată de teorii oportuniste-reformiste) și alta proletară. Dintre acestea numai una corespunde realității: cea proletară, pentru că interesele de clasă ale proletariatului — cea mai înaintată și mai revoluționară clasă a societății contemporane — *corespunde pe deplin mersului obiectiv al istoriei.* Ca atare, *numai materialismul istoric explică în mod științific problema introducerii tehnicii noi și înarmează proletariatul în lupta lui pentru sfărîmarea lanțurilor capitalismului și construirea societății socialiste, pentru folosirea tehnicii în interesul poporului.*

★

Materialismul istoric consideră că locul și însemnătatea tehnicii în societate, scopul, ritmul dezvoltării și consecințele ei economice și sociale, depind de modul de producție istoricește determinat.

Prin *tehnică* înțelegem totalitatea mijloacelor de muncă aparținînd unei anumite orînduiri social-economice, cu ajutorul cărora oamenii realizează schimbul organic de materii dintre ei și natură. Nivelul dezvoltării mijloacelor de muncă, al tehnicii, oglindește nivelul dezvoltării societății și deosebește o orînduire social-economică de alta. Marx scrie: „Epocile economice se deosebesc nu prin *ceea ce* se produce ci prin modul *cum* se produce, cu ce mijloace de muncă"[2].

Tehnica este o parte componentă a forțelor de producție. Pentru că nu există forțe de producție „în general", nu există nici tehnică „în general". De fiecare dată tehnica aparține unei epoci sociale determi-

[1] Vezi *Die Zukunft*, nr. 8, 1956, p. 211.
[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.M.R., 1948, p. 189.

nate. *Întrucît oamenii folosesc tehnica în condiții istorice determinate, evoluția și consecințele ei economice și sociale depind, înainte de toate, de caracterul relațiilor de producție.*

Pe fiecare treaptă a dezvoltării societății, *noile* relații de producție sînt motorul principal al dezvoltării forțelor de producție deci și al tehnicii; noile relații de producție joacă acest rol atîta timp cît se menține concordanța dintre forțele de producție și relațiile de producție; cînd concordanța nu mai există, cînd relațiile de producție își schimbă rolul—din forme de dezvoltare a forțelor de producție devin cătușe ale acestora — atunci tehnica este frînată în dezvoltarea ei. În perioada de ascensiune a capitalismului, noile relații de producție burgheze au favorizat introducerea pe scară largă a mașinilor, trecerea la marea industrie mecanizată, înfăptuirea primei revoluții industriale. Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forțele de producție au intrat însă în conflict cu relațiile de producție capitaliste, conflict ce a atins punctul culminant în imperialism. Tehnica este acum puternic frînată în dezvoltarea ei—fapt care arată o dată mai mult putrefacția capitalismului contemporan, caracterul său istoric-trecător. Economistul englez S. Lilley relatează în cartea sa *Oameni și mașini* (München, 1952) că, trustul american „Bell Telephon Co", deținea în 1934, un număr de 9.234 patente dar nu folosea din ele decît 4.225. Din restul de 5.009 patente, 3.443 „deși ar fi fost necesare pentru folosul general, au fost reținute de trust în vederea apărării intereselor sale de profit împotriva concurenților".

Cu totul alta este situația în socialism și în comunism. Aici relațiile de producție corespund nivelului înalt atins de forțele de producție și stimulează introducerea pe scară largă a tehnicii noi. În Uniunea Sovietică numai în ultimii 3 ani au fost create și puse în funcțiune peste 4500 tipuri de mașini, mecanisme și aparate din cele mai noi. Pe baza tehnicii moderne U.R.S.S. reușește să producă în prezent în 3 zile tot atîta energie electrică cît producea într-un an întreg Rusia țaristă, iar într-o lună produce mai mult oțel și extrage mai mult petrol decît în tot anul 1913. „Proporțiile uriașe ale producției industriale, ritmul ei înalt — a subliniat tovarășul N. S. Hrușciov la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. — au fost obținute pe baza utilizării largi a celor mai noi realizări ale științei și tehnicii" [1].

Concordanța deplină a relațiilor de producție socialiste cu nivelul forțelor de producție explică de ce tocmai în U.R.S.S. a fost construită prima uzină din lume complet automatizată — uzina „Stankostroienie" — care produce 11 tipuri de pistoane pentru autocamion. Marea majoritate a furnalelor și a cuptoarelor înalte din industria U.R.S.S. au un grad de automatizare mai înalt decît în S.U.A., iar în ceea ce privește automatizarea centralelor electrice Uniunea Sovietică ocupă primul loc în lume [2].

---

[1] N.S. Hrușciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică, 1959, p. 8.

[2] Economistul englez S. Lilley a scris în cartea sa *Automatizarea și progresul social* că orice țară din lume poate să invidieze întreprinderile complet automatizate din Uniunea Sovietică și că „de la ruși" are oricine încă multe de învățat (S. Lilley, *Automation and social Progress*, London, Lawrence and Wishart, 1957, p. 34—35 și 49—50).

În Republica Populară Romînă relațiile de producție socialiste generează un progres tehnico-științific continuu și sistematic în întreaga economie națională, făcînd din creșterea impetuoasă a forțelor de producție o trăsătură caracteristică a dezvoltării economiei noastre noi. În numai 10 ani (1948—1958) producția industrială a crescut de 4,5 ori, cu un ritm mediu anual de 16%, față de ritmul de numai 4% realizat înainte de război cînd s-au atins cei mai înalți indici de creștere a producției industriale a Romîniei burghezo-moșierești [1]. În 1960 producția sidera urgică va crește cu peste 28% față de 1959, producția construcțiilor de mașini cu 17%, a industriei chimice cu 22% [2].

Superioritatea socialismului și comunismului constă nu numai în faptul că deschide cîmp liber de dezvoltare a tehnicii dar și în aceea că *evoluția ascendentă, rapidă și continuă a tehnicii are loc în decursul întregii orînduiri sociale.* Aceasta pentru că spre deosebire de orînduirile precedente unde concordanța între forțele de producție și relațiile de producție nu era caracteristică decît perioadelor de înflorire, în socialism și în comunism ea caracterizează în întregime orînduirea socială.

În timp ce capitalismul contemporan încătușează tehnica în limitele impuse de goana după profitul monopolist, *socialismul face din progresul tehnic actual întemeiat pe electrificarea întregii țări, mecanizarea, automatizarea și chimizarea producției — baza tehnico-materială a noii societăți.*

În Republica Populară Romînă planul de electrificare elaborat de partid se realizează cu succes. În 1938 producția de energie electrică pe cap de locuitor era numai de 72 kWh iar în 1958 s-a ridicat la 342 kWh și crește necontenit. În anii puterii populare au fost construite 138 de fabrici și uzine noi înzestrate cu tehnica modernă iar alte 300 au fost reutilate. Noile centrale electrice, fabrica de antibiotice de la Iași, fabrica de plăci aglomerate de la Brăila etc. sînt complet automatizate; laminorul de țevi de la Roman — unul dintre cele mai mari din Europa —, noile furnale și ateliere de la Combinatul Siderurgic Hunedoara etc. sînt parțial automatizate. *Aceste uzine sau secții automatizate sînt mlădițe ale tehnicii comunismului.* Plenara C.C. al P.M.R. din noiembrie 1958 a trasat ca sarcină extinderea mecanizării complexe și automatizarea proceselor de producție în industria siderurgică, în construcția de mașini, în chimie, petrol și în industria alimentară. Pe lîngă mecanizare și automatizare, chimizarea constituie încă o cale din cele mai importante ale progresului tehnic cu mari perspective de dezvoltare în țara noastră.

În crearea bazei tehnico-materiale de producție a socialismului și comunismului este necesar să se aibă în vedere că tehnica evoluează în ritm rapid. În expunerea făcută cu prilejul celei de-a XV-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej, subliniind marea importanță a tehnicii noi, a arătat că „Trebuie să ținem mereu seama că tehnica nu stă pe loc, că noțiunea de „tehnică nouă" este o noțiune dinamică, în virtutea progresului necontenit al științei și tehnicii

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 16.

[2] Idem, *Expunerea făcută la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959*, Scînteia, nr. 4699 din 6 decembrie 1959.

mondiale" [1]. La construcția noilor uzine ca și la reutilarea celor vechi, la proiectarea noilor mașini și instalații, este necesar să se aibă în vedere această prețioasă indicație.

În perioada actuală, sarcina principală a Uniunii Sovietice este *crearea bazei tehnico-materiale a comunismului, un nou avînt puternic al forțelor de producție* care să asigure pe deplin belșugul de bunuri materiale și spirituale în stare să ducă la realizarea repartiției după nevoi. Pentru înfăptuirea acestui țel se vor introduce în întreaga economie națională cele mai noi cuceriri ale științei și tehnicii. „Sarcinile planului septenal — a subliniat tovarășul N. S. Hrușciov în raportul la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. — pot fi realizate cu succes numai pe baza introducerii pe scară largă a tehnicii noi, a *mecanizării și automatizării complexe* a proceselor de producție, a specializării și cooperării în toate ramurile economiei naționale" [2]. În acest sens este necesară continuarea dezvoltării cu precădere a industriei grele cu pivotul ei industria constructoare de mașini [3]. În 1965 producția industriei constructoare de mașini și a metalurgiei prelucrătoare va fi de 500 ori mai mare față de 1913 — ritm pe care nu-l va atinge nici o altă ramură a industriei sau agriculturii.

Un indiciu evident al orientării radical deosebite a progresului tehnic în socialism față de capitalism este caracterul lui pașnic, constructiv.

În S.U.A., din totalul de 3.909 milioane dolari alocați în 1959 pentru cercetări științifice, 2 581 milioane — peste 60%, sînt destinați cercetărilor cu caracter militar, 675 milioane cercetărilor atomice și numai 217 milioane — 5% — problemelor social-culturale, sănătate, educație etc. Savantul american *Ralph Lapp*, care a lucrat vreme îndelungată în institutele de cercetări științifice atomice din S.U.A., scrie în cartea sa *Noua forță* (New York, 1953) că „programul nostru atomic este adaptat profilului militar, iar producția de energie pentru scopuri pașnice este .... condamnată să fie un produs secundar al lucrărilor efectuate pentru flota maritimă militară a S.U.A." [4].

Socialismul opune caracterului unilateral și rapace pe care îl ia folosirea tehnicii noi în capitalism în scopuri de profit și războinice o cu totul altă direcție, adînc umanistă, care scoate bine în evidență superioritatea noii societăți, socialiste față de cea veche, capitalistă. Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. și plenara C.C. al P.C.U.S. din iunie 1959 cu privire la accelerarea progresului tehnic în industrie și constructii precum și propunerile sovietice de dezarmare totală făcute la O.N.U. în septembrie 1959 sînt animate de dorința de a folosi progresul tehnic exclusiv în scopuri pașnice. Această politică este dusă cu consecvență și hotărîre de U.R.S.S. și de celelalte țări socialiste. Este semnificativ că în Uniunea Sovietică funcționează, încă din 1954, prima centrală atomo-electrică din

[1] *Ch. Gheorghiu-Dej, A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 18.

[2] N.S. Hrușciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică, 1959, p. 35.

[3] În U.R.S.S. între 1913—1958, în timp ce producția industrială globală a crescut de 36 de ori, producția mijloacelor de producție a crescut de 83 de ori iar producția industriei constructoare de mașini și a metalurgiei prelucrătoare de 240 ori (*op. cit.*, p. 7).

[4] Ralph Lapp, *Noua forță. Despre atomi și oameni*, E.S.P.L.P., 1955, p. 170.

lume — U.R.S.S. fiind primul stat care a folosit energia atomică în scopuri pașnice. *Succesele de răsunet mondial dobîndite în cucerirea cosmosului arată nu numai superioritatea științei și tehnicii sovietice*[1] *dar și faptul că prima utilizare a noilor descoperiri se face aici în scopul societății, al omului.*

În fiecare orînduire social-economică nivelul tehnicii și folosirea adecvată a noilor ei cuceriri depind de relațiile economice dintre oameni, de nivelul cunoștințelor acumulate de om și de aplicabilitatea lor practică. Dar numai în socialism și comunism progresul tehnic se realizează în folosul poporului; de aceea muncitorii, colhoznicii și cooperatorii, tehnicienii, inginerii, oamenii de știință, contribuie din plin, cu entuziasm la perfecționarea tehnicii, a tehnologiei și a organizării producției; *participarea activă a celor mai largi mase de oameni ai muncii la progresul tehnic este o forță uriașă, descătușată de noile relații de producție, care atestă superioritatea incontestabilă a socialismului și comunismului față de toate orînduirile social-economice anterioare.* În Uniunea Sovietică, numai între 1950—1958 au fost introduse aproape 10 milioane de invenții și propuneri de raționalizare.

Crearea bazei tehnico-materiale a socialismului și comunismului și realizarea progresului tehnic sînt strîns legate de avîntul științei, de participarea activă a instituțiilor științifice și a oamenilor de știință la dezvoltarea multilaterală, continuă, a forțelor de producție. „Dacă tehnica depinde în cea mai mare parte de starea științei, scrie Engels, apoi într-o și mai mare măsură depinde aceasta de *starea și necesitățile* tehnicii. Dacă societatea are o necesitate tehnică, ea împinge știința înainte mai mult decît 10 universități" [2]. Stimulată de necesitățile practicii și sprijinită de întregul popor, de partidul comunist și statul socialist, știința se transformă într-o uriașă forță motrice a înaintării rapide spre comunism.

Realizările remarcabile obținute de U.R.S.S. și de țările de democrație populară arată că în socialism tehnica are posibilități nelimitate de dezvoltare și că în această orînduire socială se creează condițiile materiale pentru rezolvarea celor mai dificile probleme. *În prezent, în U.R.S.S., orice problemă tehnică poate fi abordată și soluționată prin mijloace proprii deoarece întreg poporul este interesat în aceasta și pentru că Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și statul sovietic acordă un sprijin neprecupețit — cum numai un partid de tip nou, marxist-leninist și statul socialist pot să-l dea progresului tehnic.*

O dată cu trecerea omenirii de la capitalism la socialism, o dată cu saltul ei „din imperiul necesității în imperiul libertății" [3], crește nemăsurat de mult rolul factorului conștient. În legătură cu aceasta trebuie să subliniem rolul conducător și organizator al partidelor comuniste și muncitorești care în politica lor economică se folosesc de tehnica cea mai înaltă.

---

[1] „Lansarea sateliților artificiali ai Pămîntului și a rachetelor noastre cosmice — a subliniat N.S. Hrușciov în cuvîntarea rostită la mitingul de la Krasnoiarsk la 9 octombrie 1959 — este o operă măreață. Prin aceasta, vorbind la figurat, poporul sovietic a susținut în fața întregii lumi diploma sa de maturitate".

[2] Scrisoarea lui F. Engels către Starkenberg din 1894, vezi K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 552.

[3] F. Engels, *Anti-Dühring*, ed. a III-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 314.

Statul socialist înfăptuieşte linia leninistă a dezvoltării cu precădere a industriei grele, cu pivotul ei-construcţia de maşini, înfăptuieşte progresul tehnic neîntrerupt, asigură o continuă şi puternică dezvoltare a tuturor ramurilor economiei naţionale şi, pe această bază, ridicarea necontenită a bunăstării materiale şi a nivelului cultural al poporului. *Conducerea de către partid este un factor hotărîtor, de cea mai mare importanţă, care asigură superioritatea socialismului şi comunismului asupra capitalismului în realizarea progresului tehnic.*

În ţările de democraţie populară tehnica se dezvoltă de asemenea vertiginos. Popoarele din aceste ţări, sub conducerea partidelor comuniste şi muncitoreşti, folosesc din plin noile cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii, Republica Cehoslovacă este, de pildă, în momentul de faţă, a doua ţară din lume în privinţa producţiei de maşini-unelte. Multe din instalaţiile ei automatizate au cîştigat o binemeritată faimă mondială. În prezent există în diferite ţări ale globului peste 500 de rafinării de zahăr construite în întregime de Cehoslovacia — în afară de multe alte instalaţii industriale perfecţionate folosite în cele mai diferite domenii. Numai în ultimii 5 ani Cehoslovacia a construit peste 300 de variate instalaţii industriale complete în diferite ţări. În Cehoslovacia au fost obţinute mari succese în folosirea automatizării şi electrotehnicii, a energiei nucleare. Aşa sînt de exemplu războiul de ţesut automat şi fără suveică, pe bază de aer comprimat; locomotiva cu turbine, care are un coeficient de lucru util mult mai ridicat decît locomotivele similare din S.U.A. sau Franţa; maşina automată pentru sudură prin topire (fuziune) — prin care a fost cucerit primul loc în lume în dezvoltarea tehnologiei sudurii etc.

Regimul burghezo-moşieresc a lăsat poporului romîn o grea moştenire în domeniul tehnicii producţiei. După datele unui specialist burghez Romînia se afla — în ce priveşte gradul dezvoltării economice — pe ultimul loc în Europa. Ea importa 95% din maşinile-unelte folosite în economie. Greutatea specifică a industriei în totalul producţiei industriale şi agricole era mai mică de 35%, iar ponderea industriei constructoare de maşini şi a prelucrării metalelor în producţia industrială globală nu atingea decît 10,2%. Romînia era de fapt o anexă agrară şi de materii prime a marilor puteri imperialiste. Burghezia şi moşierimea romînă, în cîrdăşie cu capitalul străin, au prădat bogăţiile ţării şi au exploatat pînă la sînge poporul. În preajma celui de-al doilea război mondial, valoarea inventarului tehnic agricol era în ţara noastră (calculat la ha agricol) de 42 de ori mai mică decît în Elveţia. În 1948, aproximativ 40% din utilajul industrial de prelucrare a metalelor nu fusese reînnoit de peste 25 de ani.

Teoreticienii burghezi, apologeţi ai capitalismului, au căutat să „fundamenteze" teoretic rămînerea în urmă a ţării noastre, şi menţinerea ei în situaţia de dependenţă faţă de imperialismul occidental. Ei au născocit între altele, teoria „Romînia, ţară eminamente agricolă". V. Madgearu — doctrinarul „statului ţărănesc", scria: „Trebuie să părăsim iluzia că Romînia poate şi trebuie să devină un stat industrial". Tot atît de reacţionară a fost şi teoria „neputinţei psihologice", în virtutea căreia sufletul poporului nostru nu se „potriveşte" cerinţelor marii industrii,

„Munca industrială — se scrie cu impertinență în *Enciclopedia Romîniei* —, cere minții și brațelor o disciplină, pe care sufletul românesc, bogat în expansiuni subiective, nu a putut-o realiza" [1]. Deci înapoierea țării s-ar explica, după ei, prin factori de ordin natural, „eterni", ce nu pot fi modificați. Lucian Blaga scrie în același sens în *Spațiul mioritic* că poporul român „așa de evident orientat spre pitoresc, e departe de orice primejdie conformistă de a crea dură clișee și în serie" [2], și că „În sentimentul destinului, propriu sufletului românesc, alternează ursita și grația divină, ca valea și dealul. Românul — scrie el — nu va încerca prea mult să schimbe cursul întîmplărilor" [3]. În această ultimă precizare se află întregul sens al teoriei mistice, transcendentale, reacționare a ... „spațiului mioritic". Vorbind de „pitorescul" și „grația divină" a sufletului românesc, ideologii burgheziei căutau să arate că schimbările revoluționare nu au nici o bază, că prin „firea lucrurilor" poporul trebuie să rămînă „departe de orice primejdie conformistă" dar și de o viață demnă, omenească.

Practica a infirmat proorocirile economiștilor și filozofilor burghezi și a confirmat încă o dată justețea învățăturii marxist-leniniste. În timp ce L. Blaga vorbea despre „spațiul mioritic", în sînul poporului nostru creșteau acele forțe revoluționare care, sub conducerea partidului, aveau să înfăptuiască mărețul act revoluționar de la 23 August 1944.

În condițiile regimului democrat-popular, țara noastră a cunoscut profunde prefaceri economice și politice, de o amploare necunoscută pînă acum în întreaga ei istorie. Încă de la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, în octombrie 1945, s-a arătat că refacerea țării și construcția vieții noi sînt de neconceput fără tehnica înaintată și dezvoltarea cu precădere a industriei grele cu pivotul ei — industria constructoare de mașini. Noua orientare dată economiei noastre naționale a influențat munca și lupta poporului pentru lichidarea grelei moșteniri lăsate de regimul burghezo-moșieresc și de urmările celui de-al doilea război mondial.

Crearea unei industrii dezvoltate presupune, implicit, creșterea și întărirea clasei muncitoare, adică a acelei forțe sociale care garantează democratizarea vieții sociale și asigură progresul continuu al țării. Introducerea progresului tehnic și dezvoltarea cu precădere a industriei grele prezintă, prin urmare, nu numai o mare însemnătate economică dar și una politică.

Cerințele tehnicii moderne și ridicarea sistematică a nivelului de trai al poporului nu puteau fi însă realizate atîta timp cît mijloacele de producție se aflau în mîna capitaliștilor. Lichidarea relațiilor de producție burgheze era absolut necesară pentru mersul înainte. Succesele dobîndite de oamenii muncii sub conducerea partidului au creat treptat condițiile trecerii la revoluția socialistă. În iunie 1948 a fost înfăptuită naționalizarea principalelor mijloace de producție din industrie, transporturi. Acest act revoluționar a avut o imensă importanță pentru trecerea la

---

[1] *Enciclopedia Romîniei*, vol. III, p. 67.
[2] L. Blaga, *Spațiul mioritic*, Ed. Cartea românească, Buc., 1936, p. 152—153.
[3] *Ibidem*, p. 152.

construcția bazei economice a socialismului și înfăptuirea progresului tehnic.

Partidul Muncitoresc Romîn și Guvernul Republicii Populare Romîne au acordat și acordă o mare atenție introducerii tehnicii noi în toate ramurile economiei naționale. Congresul al II-lea al P.M.R. și plenarele Comitetului Central, în special cele din noiembrie 1958, iulie și decembrie 1959, au subliniat imensa însemnătate a însușirii tehnicii înaintate pentru construcția socialismului, pentru ridicarea necontenită a productivității muncii, reducerea prețului de cost și creșterea sistematică a nivelului de trai al poporului. „Direcția principală spre care partidul și guvernul îndreaptă eforturile materiale și financiare pentru progresul întregii economii și valorificarea în condiții mereu mai bune a resurselor naturale ale țării — spune tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej în expunerea făcută cu prilejul celei de a XV-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist — este înzestrarea cu tehnica înaintată a industriei, agriculturii, construcțiilor, transporturilor, modernizarea mașinilor și utilajelor existente, perfecționarea continuă a tehnologiei, mecanizarea operațiunilor grele și cu volum mare de muncă, automatizarea proceselor de producție" [1]. Un rol principal în acest proces îl are industrializarea socialistă.

Partidul Muncitoresc Romîn aplică consecvent politica leninistă de industrializare socialistă — dezvoltînd cu precădere industria grea și în primul rînd industria constructoare de mașini, realizează un vast program de electrificare. *Industrializarea socialistă reprezintă baza sigură a introducerii tehnicii moderne în toate ramurile economiei naționale.*

Este semnificativ pentru succesele dobîndite în țara noastră, că în 1959 se producea de 5 ori mai mult oțel decît în 1938, de 6 ori mai multă fontă, de 6 ori mai multă energie electrică etc. Au luat ființă noi ramuri industriale ca : industria de utilaj petrolifer, electrotehnică, de tractoare și mașini agricole, îngrășăminte chimice, coloranți, fire și fibre sintetice, medicamente etc. Trebuie subliniată creșterea rapidă a consumului de energie electrică pe cap de muncitor industrial — unul dintre cei mai importanți indici ai progresului tehnic — de la 1 248 kWh în 1950 la 4 190 kWh în 1958. Ca urmare a reutilării tehnice a întreprinderilor și a ridicării calificării profesionale a muncitorilor, tehnicienilor și inginerilor, în industria socialistă productivitatea muncii a crescut în cele două cincinale pînă în prezent cu 90% [2]. Pentru 1960 se prevede ca productivitatea muncii să crească în industrie cu 11% față de anul 1959; peste 80% din creșterea producției trebuie să se realizeze pe calea ridicării productivității muncii [3].

Saltul săvîrșit în anii puterii populare în ceea ce privește introducerea tehnicii moderne și succesele dobîndite în industrializarea socialistă a țării se oglindesc și în alți indici. În 1957, deci în plin proces

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 18.

[2] *Ibidem.*

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunerea făcută la plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959*, *Scînteia*, nr. 4699 din 6 decembrie 1959.

de industrializare, 81,2% din volumul investițiilor de utilaj și aparatură au fost acoperite din producție internă; astăzi sîntem singura țară mică din lume producătoare de petrol care nu numai că produce în întregime utilajul petrolifer necesar dar mai și exportă; în ultimii ani, industria noastră socialistă a asimilat construirea a peste 500 mașini și utilaje noi — multe din ele cerute și pe piața internațională [1]; în 1959 ponderea exportului de mașini și utilaje reprezintă 16% față de 12,5% în 1958; industria noastră produce peste 50 de tipuri de mașini agricole iar în agricultura țării existau în martie 1959 peste 44 000 tractoare convenționale de 15 C.P., 11 000 combine pentru recoltatul cerealelor păioase etc. Pentru 1960 se prevede ca industria să livreze agriculturii 10 750 tractoare fizice, 12 000 semănători, 5 000 combine și alte mașini agricole [2].

Succesele dobîndite în realizarea progresului tehnic se datoresc și colaborării frățești, ajutorului reciproc între țările socialiste. Prin Consiliul de Ajutor Economic Reciproc [3] se desfășoară un vast schimb de experiență economică și tehnică, un ajutor multilateral reciproc în materii prime, mașini, utilaj modern, transmiterea gratuită a documentației științifice și a patentelor, și se înfăptuiește coordonarea planificată a dezvoltării țărilor lagărului socialist în interesul înaintării cît mai rapide a forțelor de producție și a îndeplinirii țelului comun : socialismul și comunismul. Un loc de frunte în cadrul acestei colaborări îl are Uniunea Sovietică — prima și cea mai puternică țară socialistă. U.R.S.S. a construit pînă acum în țările de democrație populară 550 de întreprinderi industriale, printre care : 76 uzine constructoare de mașini, 73 centrale electrice, 46 uzine metalurgice, 37 uzine chimice, 11 rafinării etc. Între 1948—1958, U.R.S.S. a predat celorlalte țări socialiste aproape 6 000 de brevete și procese tehnologice și a primit din aceste țări, pe bază de reciprocitate, cca 2 000. Planul septenal de dezvoltare a economiei naționale a U.R.S.S., aprobat de Congresul al XXI-lea, prevede sporirea acestui ajutor. *Colaborarea dintre țările lagărului socialist este un element de bază pentru înfăptuirea progresului tehnic, pentru dezvoltarea impetuoasă a economiei naționale și a culturii în aceste țări și pentru trecerea mai mult sau mai puțin în același timp a țărilor de democrație populară la comunism.*

În expunerea făcută la plenara C.C. al P.M.R. din noiembrie 1958, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej sublinia că „În cadrul relațiilor frățești de colaborare și într-ajutorare frățească bazate pe principiul internaționalismului proletar, țara noastră a primit și primește un sprijin deosebit de puternic din partea U.R.S.S. prin livrări de utilaje și echipamente industriale de prim ordin, pentru fabrici și uzine, livrări de minereu de fier, fontă, cocs, metale și mașini necesare înfăptuirii programului nostru de industrializare" [4]. În ultimii 10 ani (1948—1958), R.P.R. a primit

---

[1] *Lupta de clasă*, nr. 1, 1959, p. 8.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunerea făcută la plenara C.C. al P.M.R. din 3 — 5 decembrie 1959*, *Scînteia*, nr. 4699 din 6 decembrie 1959.

[3] Din Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) fac parte : Uniunea Sovietică, Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, Romînia și Ungaria.

[4] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunerea făcută la ședința plenară a C.C. al P.M.R., din 26—28 noiembrie 1958*, Editura politică, 1958, p. 9.

ajutor tehnico-ştiinţific din partea ţărilor socialiste în circa 2 500 de probleme şi a dat ajutor în aproximativ 1 700 de probleme.

În concluzie, înfăptuirea progresului tehnic se deosebeşte principial în capitalism şi în socialism. Cauza acestei deosebiri tehnice trebuie căutată în *relaţiile sociale de producţie. Numai în socialism şi comunism este posibilă introducerea sistematică a tehnicii noi pe baza acţiunii legii dezvoltării planice proporţionale a economiei naţionale în interesul întregului popor.* Analiza ar fi însă incompletă, unilaterală dacă nu s-ar avea în vedere şi consecinţele economice şi sociale ale tehnicii.

★

Prima şi cea mai de seamă consecinţă a introducerii tehnicii noi este *economia de timp.*

Societăţii capitaliste îi este caracteristică risipa de timp. Anarhia producţiei capitaliste şi concurenţa, crizele şi şomajul, parazitismul şi putrefacţia societăţii burgheze — generate în ultimă analiză de proprietatea privat-capitalistă şi de goana după profit — irosesc o parte însemnată a timpului de muncă ce ar putea fi economisit prin introducerea tehnicii noi şi împiedică astfel progresul social [1]. *Pentru societatea socialistă, economisirea de timp este o necesitate obiectivă, o condiţie hotărîtoare pentru creşterea necontenită a producţiei şi înfăptuirea cerinţelor legii economice fundamentale a socialismului.*

Datorită contradicţiilor care macină societatea capitalistă creşterea productivităţii muncii are loc în această orînduire social-economică extrem de lent şi inegal. Pentru capital — scrie Marx — „nu are valabilitate absolută legea sporirii forţei productive a muncii" [2]. În socialism se creează necesitatea obiectivă şi posibilitatea ca productivitatea muncii să crească sistematic, planificat şi continuu datorită proprietăţii socialiste asupra mijloacelor de producţie şi dezvoltării planificate a economiei naţionale. Or, tocmai acesta este un factor deosebit de important al realizării economiei de timp. În socialism acţionează legea economică a creşterii necontenite a productivităţii muncii sociale. Aşa se explică faptul că productivitatea muncii a crescut în industria sovietică în ultimii 30 de ani de 8,2 ori, pe cînd în S.U.A. ea a crescut în ultimii 100 de ani de numai 6,6 ori [3].

În cuvîntarea ţinută la plenara C.C. al P.C.U.S., din iunie 1959, tovarăşul N.S. Hruşciov a subliniat că numai pe calea progresului tehnic se poate asigura o creştere rapidă şi continuă a productivităţii muncii, un înalt

---

[1] Leon Kayserling — fostul preşedinte al consiliului economic de pe lîngă preşedintele S.U.A. — a arătat într-o declaraţie că în ultimii 5 ani S.U.A. „au pierdut mai mult de 78 miliarde dolari din valoarea producţiei potenţiale din cauza devierii de la producţia normală şi au pierdut aproape 8,5 miliarde ani-om din cauza devierii de la folosirea deplină a braţelor de muncă" (vezi *Mirovaia ekonomika i mejdunarodnîie otnoşeniia*, nr. 7/1958, p. 10). Ar mai trebui adăugat că „devierile" despre care vorbeşte L. Kayserling nu sînt fenomene întîmplătoare ci unicul mod de existenţă a economiei capitaliste ; cauza „devierilor" se află în sistemul economic capitalist şi ele nu pot fi înlăturate decît o dată cu lichidarea relaţiilor de producţie burgheze ; cît priveşte cifrele care marchează amplitudinea „devierilor" ele sînt în realitate cu mult mai mari decît cele prezentate de L. Kayserling.

[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. III, partea I, E.P.L.P., 1953, p. 261.

[3] *Sotialisticeskii trud*, nr. 2, 1959.

ritm de dezvoltare a economiei naționale, factor deosebit de important pentru a cîștiga timp în întrecerea pașnică cu cele mai dezvoltate țări capitaliste. Pentru aceasta este necesar să se introducă rapid în producție cele mai bune prototipuri ale tehnicii, să se creeze în cadrul Consiliilor economiei naționale organe care să se ocupe zi de zi de problemele științei și tehnologiei, ale construirii de noi mașini, de problemele producției pe o bază nouă, în condițiile folosirii tehnicii înaintate. De o mare importanță este înființarea de laboratoare pe lîngă uzine și fabrici, precum și crearea unor mari institute și centre de cercetări științifice pe lîngă Consiliile economiei naționale care să sprijine din plin progresul tehnic.

La plenara C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat că în fiecare uzină, în transporturi, agricultură, comerț, în întreaga noastră economie națională există imense rezerve de creștere a productivității muncii și că „*Principala rezervă pentru creșterea necontenită a productivității muncii este introducerea în producție a celor mai noi cuceriri ale tehnicii*”[1]. Ținînd seama de toate acestea, partidul și guvernul R.P.R. acordă o mare atenție organizării producției de mașini și mecanisme necesare înfăptuirii mecanizării și automatizării în toate ramurile economiei.

O mare importanță o prezintă *tehnica nouă* în socialism și prin aceea că ea *se află la temelia înfăptuirii cerințelor legii economice fundamentale a socialismului* [2].

Scopul producției socialiste — ridicarea sistematică a bunăstării și dezvoltarea multilaterală a membrilor societății — este organic legat de mijlocul care asigură înfăptuirea lui, adică de creșterea și perfecționarea continuă a producției prin folosirea celei mai înalte tehnici.

Avîntul general al economiei socialiste, la care progresul tehnic contribuie din plin, duce la creșterea rapidă a productivității muncii și la ridicarea substanțială și sistematică a bunăstării poporului.

În anii puterii sovietice, venitul național calculat pe cap de locuitor a crescut de 15 ori — în timp ce în S.U.A. între 1913—1956, venitul național pe cap de locuitor a crescut mai puțin de 2 ori, iar în Anglia și Franța de aproximativ 1,6 ori [3]. Întregul venit național aparține în U.R.S.S. oamenilor muncii, iar aproximativ 3/4 din acest venit este destinat satisfacerii nevoilor lor materiale și spirituale — în timp ce în S.U.A. partea ce revine oamenilor muncii devine tot mai mică [4]: în 1929 era 54% iar în 1950 era de 41,3% [5].

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Cu privire la realizarea sarcinilor trasate de Congresul al II-lea al P.M.R. în domeniul dezvoltării economiei naționale și creșterii bunăstării oamenilor muncii, precum și propunerile de noi măsuri pentru ridicarea nivelului de trai al poporului muncitor*, Editura politică, 1959, p. 35.

[2] „Trăsăturile caracteristice ale *legii economice fundamentale a socialismului* constau în lărgirea și perfecționarea necontenită a producției, pe baza tehnicii înaintate, în scopul satisfacerii cît mai depline a nevoilor mereu crescînde ale tuturor membrilor societății și ale dezvoltării lor multilaterale” (*Manual de economie politică*, ed. a II-a, Editura politică, 1959, p. 536).

[3] *Probleme de economie*, nr. 1, 1959, p. 82.

[4] „... în societatea capitalistă, care se îmbogățește rapid, partea relativă ce revine muncitorilor devine tot mai mică, deoarece milionarii se îmbogățesc într-un ritm tot mai rapid (V.I. Lenin, *Opere*, vol. 18, E.S.P.L.P., 1957, p. 428).

[5] *Probleme de economie*, nr. 1, 1959, p. 83.

În capitalism introducerea tehnicii noi duce la intensificarea pauperizării relative şi absolute a clasei muncitoare şi la creşterea profiturilor marilor monopoluri [1], în vreme ce în socialism duce la ridicarea pe o treaptă tot mai înaltă a bunăstării întregului popor.

În capitalism, chiar şi numai introducerea parţială a unor mecanisme perfecţionate în unele ramuri sau întreprinderi duce inevitabil la şomaj. Între 1950—1954, numărul muncitorilor folosiţi de uzinele de automobile „Ford" din S.U.A. s-a redus — în urma introducerii de utilaj automat în uzină — cu 30%. La Conferinţa şomerilor de la Washington din 8 aprilie 1959, George Meany, preşedintele A.F.L.-C.I.O., a arătat că în anul 1959, prin introducerea automatizării, vor fi aruncaţi afară din uzinele din S.U.A 2 000 000 de muncitori [2]. În ţările socialiste nu există şomaj. Introducerea pe scară largă a mecanizării şi automatizării complexe creează condiţii pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă, reducerea zilei de muncă — fără scăderea salariilor —, ridicarea nivelului cultural etc. În aceste condiţii oamenii folosesc cu plăcere tehnica nouă. *În ţările socialiste, progresul tehnic nu se află în contradicţie cu interesele maselor de milioane de oameni ai muncii ci constituie un preţios sprijin al lor.*

În capitalism, folosirea tehnicii noi se loveşte de îngustarea pieţii determinată de sărăcirea principalelor mase de cumpărători şi ascute lupta dintre marile monopoluri pentru debuşee. În socialism piaţa creşte necontenit — scăderea sistematică a preţurilor în scopul ridicării nivelului de trai şi creşterea continuă şi rapidă a forţelor de producţie fiind direcţii principale ale politicii economice a statului socialist.

Prin urmare, legea economică fundamentală a *socialismului* şi legea economică fundamentală a *capitalismului* acţionează în mod diferit asupra tehnicii iar urmările lor economice şi sociale sînt diametral opuse. Perfecţionarea continuă a relaţiilor de producţie socialiste şi introducerea pe scară largă a mecanizării şi automatizării complexe a proceselor de producţie în toate ramurile economiei naţionale constituie o sarcină de bază a planului septenal (1959—1965) al U.R.S.S. care va duce la înfăptuirea şi mai amplă a cerinţelor legii economice fundamentale a socialismului.

În Republica Populară Romînă tehnica nouă este, de asemenea, un mijloc important de creştere a productivităţii muncii, de reducere a preţului de cost şi de ridicare a nivelului de trai al poporului muncitor. În expunerea făcută la plenara C.C. al P.M.R. din 26—28 noiembrie 1958, tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a spus: „O problemă de cea mai mare importanţă este RIDICAREA NIVELULUI TEHNIC ÎN TOATE RAMURILE ECONOMIEI, factor hotărîtor pentru creşterea producţiei şi productivităţii muncii, pentru reducerea preţului de cost" [3].

---

[1] În 1959, profiturile monopolurilor din S.U.A., după statisticile oficiale, au fost de 50 de miliarde dolari, faţă de 3,3 miliarde dolari în 1938 (vezi: *Adevărul despre „redresarea" economică a S.U.A.*, *Political Affairs*, nr. 7,1959).

[2] *Scînteia*, nr. 4498 din 14 aprilie 1959.

[3] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunerea făcută la şedinţa plenară a C.C. al P.M.R., din 26—28 noiembrie, 1958*, Editura politică, 1958, p. 50—51.

Iată de ce noile mașini trebuie să fie mai productive decît cele vechi, la nivelul tehnicii mondiale, să economisească munca și materia primă [1], combustibilul și să contribuie la reducerea prețului de cost. Unii proiectanți, tehnicieni, constructori nu țin seama de aceste cerințe și, ca atare, propunerile lor — dacă ar fi aplicate — ar scumpi producția. La plenara C.C. al P.M.R. din 3—5 decembrie 1959, tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej a subliniat că: „*O sarcină principală a conducerii Ministerului Industriei Grele, a proiectanților și tehnologilor, a tuturor muncitorilor, inginerilor și tehnicienilor din această ramură este ridicarea producției de mașini și utilaje la nivelul tehnicii înaintate*" [2]. În legătură cu aceasta au fost combătute tendințele de autonomism departamental care îngustează posibilitățile de cooperare și specializare a producției, duce la cheltuieli nejustificate de fonduri și la folosirea neeconomicoasă a suprafețelor și utilajelor de producție.

Introducerea tehnicii noi are, așa cum s-a mai arătat, o mare însemnătate și în *întrecerea economică cu capitalismul*, în înfăptuirea sarcinii istorice de a ajunge din urmă și de a întrece cele mai dezvoltate țări capitaliste în ce privește producția pe cap de locuitor.

Datorită incontestabilei superiorități a socialismului față de capitalism, poporul sovietic a reușit, sub conducerea P.C.U.S., să lichideze într-o perioadă istorică scurtă înapoierea economică și culturală moștenită de la Rusia țaristă și să transforme țara într-o mare putere industrială.

„Bazîndu-se pe actualul nivel al dezvoltării forțelor de producție, pe productivitatea sporită a muncii sociale, *pe tehnica modernă* (sublinierea noastră — *Gh.P.A.*) pe caracterul planificat al economiei socialiste și pe activitatea creatoare a poporului — a spus tovarășul N. S. Hrușciov la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. — Uniunea Sovietică are toate posibilitățile de a cîștiga această întrecere pe arena mondială" [3].

Sarcina de a ajunge din urmă și de a depăși cele mai dezvoltate țări capitaliste se pune și în fața altor țări ale lagărului socialist. Republica Cehoslovacă și-a propus să întreacă Anglia în cel mai scurt timp posibil în ceea ce privește producția de oțel, fontă și alte produse industriale importante. R.D. Germană urmărește să depășească în viitorii 2—3 ani producția de mărfuri industriale și alimentare pe cap de locuitor a Germaniei occidentale. Republica Populară Chineză și-a propus să ajungă din urmă și să depășească Anglia în ceea ce privește producția principalelor produse industriale în viitorii 10 ani. Pretutindeni, îndeplinirea acestor sarcini are loc pe baza tehnicii înaintate, pe calea creșterii productivității muncii sociale și a participării active a maselor populare.

---

[1] „De calitatea mașinilor și uneltelor utilizate depinde dacă în procesul de producție o parte mai mare sau mai mică din materia primă se transformă în deșeuri", K. Marx, *Capitalul*, vol. III, E.S.P.L.P., 1956, p. 116.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Expunerea făcută la plenara C.C. al P.M.R. din 3 — 5 decembrie 1959*, *Scînteia*, nr. 4699 din 6 decembrie 1959.

[3] N.S. Hrușciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.* Editura politică, 1959, p. 73.

Nivelul producției pe cap de locuitor [1] atins de cele mai dezvoltate țări capitaliste nu constituie scopul final al socialismului ci numai o etapă care va fi lăsată mult în urmă de lupta pentru crearea belşugului de produse specific societății comuniste.

★

În documentele Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. se subliniază că „În societatea socialistă automatizarea are nu numai o importanță economică, ci şi o mare importanță socială. În condițiile automatizării se schimbă radical caracterul muncii, creşte nivelul cultural şi tehnic al muncitorilor, se creează condițiile pentru lichidarea deosebirilor dintre munca intelectuală şi cea fizică" [2].

Clasicii marxism-leninismului au acordat o mare atenție caracterului muncii pe diferite trepte ale dezvoltării societății omeneşti considerînd că aceasta depinde de relațiile economice istoriceşte determinate. Ei au arătat că numai *relațiile de producție socialiste imprimă muncii un caracter cu adevărat uman.*

Proprietatea privată asupra mijloacelor de producție duce inevitabil la *înstrăinarea muncii. Antagonismul* care ia naştere pe această bază devine însă *complet* o dată cu introducerea maşinii [3]. Maşina devine, datorită exploatării omului de către om, un concurent al muncitorului însuşi, iar muncitorul o anexă a maşinii. În capitalismul contemporan, automatizarea şi utilizarea energiei atomice în producție accentuează şi mai mult înstrăinarea muncii, precum şi contradicțiile şi antagonismele organic legate de aplicarea lor capitalistă.

Privite în sine, adică în afara relațiilor sociale de producție, automatizarea şi energia atomică — principalele direcții ale progresului tehnic actual, reprezintă indiscutabil victorii ale omului în lupta cu natura. Aplicarea lor *capitalistă* îl menține însă pe om subjugat forțelor naturii. *Socialismul face ca orice cucerire a tehnicii să însemne într-adevăr o victorie a omului asupra naturii, un pas înainte pe calea eliberării lui reale de sub dependența acestor forțe apăsătoare sub care a zăcut secole de-a rîndul.*

Privită în sine, în afara legăturii cu relațiile sociale de producție, înlocuirea muncii manuale cu maşinile, introducerea unei tehnici perfecționate, micşorează timpul de muncă. Dar aplicarea lor *capitalistă*, în goana după profit şi în condițiile luptei de concurență, duce la prelungirea zilei de muncă. *În socialism maşina reduce timpul de lucru al muncitorului pentru că aici lipseşte exploatarea, goana după profit, pentru că aici există relații de producție socialiste iar scopul este satisfacerea cît mai deplină, în condițiile date, a nevoilor materiale şi spirituale mereu crescînde ale tuturor*

---

[1] Pentru a se demonstra superioritatea socialismului asupra capitalismului trebuie să se aibă în vedere nu numai producția dar şi consumația pe cap de locuitor. „Într-adevăr, ce folos are, să zicem, un şomer american de pe urma faptului că în țara lui producția medie de carne, unt, televizoare şi automobile pe cap de locuitor este mare?" N.S. Hruşciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică, 1959, p. 81—82.

[2] N.S. Hruşciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică 1959, p. 35.

[3] Vezi, K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.M.R., 1948, p. 397.

oamenilor muncii, dezvoltarea multilaterală a capacității lor. Mecanizarea și automatizarea complexă a proceselor de producție în toate ramurile economiei naționale, ca și extinderea celorlalte realizări ale tehnicii moderne, constituie factori de bază ai reducerii zilei de lucru. În timp ce în țările capitaliste se menține un nivel ridicat al zilei de muncă, planul septenal de dezvoltare a economiei naționale a U.R.S.S. prevede desăvîrșirea trecerii muncitorilor și funcționarilor la ziua de muncă de 7 ore încă în anul 1960 (iar în industria carboniferă și minieră, pentru cei ce lucrează în subterane la 6 ore). „Sînt ferm convins — a spus N. S. Hruşciov la mitingul constructorilor hidrocentralei de la Bratsk —, că nu este departe timpul cînd în țara noastră, pe baza dezvoltării continue a producției, științei, tehnicii, pe baza progresului tehnic, a automatizării producției, oamenii vor lucra cîte 3—4 ore pe zi. Și în acest timp scurt omul va da mai multe produse decît acum" [1]. Toate acestea fără scăderea salariului ci concomitent cu creșterea bunăstării populației.

Privită în sine mașina ușurează munca omului. Ea simplifică procesul de producție și îl face să nu depindă de forța musculară a muncitorului; mașina poate fi supusă unor eforturi continue și ritmice etc. Dar, aplicarea *capitalistă* a mașinii, în loc să ușureze munca o intensifică, o îngreuează; cheltuiala de energie fizică și nervoasă sporește, de regulă, fără o creștere corespunzătoare a salariului. Marx scrie că în capitalism *„Mijlocul de muncă îl omoară pe muncitor"* [2]. *În socialism mașina ușurează munca omului și tocmai de aceea muncitorul o folosește cu plăcere și contribuie la perfecționarea ei.* Cu atît mai mult este ușurată munca în condițiile automatizării deoarece omul are numai sarcina de a conduce și controla funcționarea automatelor și a aparatelor de reglare și de a elabora regimul proceselor tehnologice. În aceste condiții munca se transformă „într-o sursă de bucurie și desfătare pentru omul sănătos, multilateral dezvoltat" [3].

Privită în sine mașina sporește bogăția producătorului. Dar folosirea ei *capitalistă* face să crească, pe de o parte, mizeria maselor muncitoare, iar pe de altă parte, avuția, luxul și desfrîul claselor exploatatoare. *În socialism, mașina — și mai ales automatizarea și energia atomică — sînt un izvor de belșug pentru întreaga societate, pentru fiecare om al muncii.*

Prin urmare, nu mașina ca atare — oricît de perfecționată ar fi — se opune folosirii ei în interesul oamenilor ci *forma socială de utilizare*, relațiile sociale de producție. Același mijloc de muncă poate fi utilizat în folosul omului sau împotriva lui. Numai folosirea *socialistă* a tehnicii corespunde mersului obiectiv al dezvoltării societății omenești, progresului ei continuu și sistematic, intereselor vitale ale omului. Numai în socialism forma socială de utilizare a tehnicii nu contravine conținutului ei. *Abia în socialism iese la iveală esența adînc umană a muncii bazată pe tehnica nouă și este lichidată pentru totdeauna înstrăinarea muncii care lua naștere în mod inevitabil prin aplicarea capitalistă a tehnicii.*

---

[1] Vezi *Scînteia*, nr. 4650, din 10. X. 1959.

[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.M.R., 1948, p. 397.

[3] N.S. Hruşciov, *Raport prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S.*, Editura politică, 1959, p. 125.

Ideologii burghezi consideră că înstrăinarea muncii omului este un fenomen etern, independent de relațiile sociale de producție. Preoții iezuiți francezi Pierre Bigo, Henri Chambre și Jean-Yves Calvez, în lucrările lor intitulate : *Marxisme et humanisme*, *Le marxisme en Union Soviétique*, și *La pensée de Karl Marx*, publicate în ultimii ani, se arată între altele că „eliberarea totală" a omului este un „act divin" posibil numai în cer, prin dumnezeu ; ei nu concep omul ca o ființă socială care intră în anumite relații de producție ci ca una care există în afara societății, deasupra ei ; în felul acesta „înstrăinarea" este privită ca un fenomen general și deci ar fi indiferent dacă oamenii trăiesc în capitalism sau în socialism [1]. În realitate înstrăinarea muncii este un fenomen social obiectiv, cu caracter istoric. El există numai pe baza proprietății private și a exploatării. Revoluția socialistă înlătură pentru totdeauna exploatarea. *Prin trecerea de la capitalism la socialism omul poate să-și manifeste din plin valoarea, să-și pună întreaga capacitate în slujba progresului social și a fericirii tuturor membrilor societății ; deci înlăturarea înstrăinării duce la cucerirea unor condiții cu adevărat umane, la realizarea acelor aspirații care s-au năruit veacuri de-a rîndul.* Substratul de clasă al „teoriilor" susținute de Bigo, Chambre, Calvez este limpede : de a îndepărta masele populare de la lupta împotriva capitalismului ; ei condamnă clasa muncitoare și țărănimea muncitoare din țările capitaliste să suporte jugul exploatării de dragul unei „eliberări totale" pe lumea cealaltă. De fapt, criticii catolici ai marxismului nu se sfiesc, în cele din urmă, să recurgă la „argumente" mai pămînteşti. Ei vorbesc despre faptul că marxismul, „amenință existența proprietății privat-capitaliste" și consideră aceasta o „lovitură" prin „macrodecizii de stat" dată „libertății". În realitate dispariția proprietății private este — ca și apariția ei — o necesitate istorică, determinată de legi obiective. Cît privește „libertatea" de care vorbesc ei, aceasta este desigur o minciună, este „libertatea" față de sacul cu bani, „libertatea" de a fi exploatat și de a muri de foame. Trebuie recunoscut că într-adevăr marxismul luptă pentru desființarea acestei false „libertăți".

O consecință socială de cea mai mare însemnătate a introducerii tehnicii moderne, strîns legată de schimbarea radicală a caracterului muncii în socialism, este *creșterea nivelului cultural și tehnico-științific al muncitorilor.*

Clasicii marxism-leninismului au arătat că specializarea profesională depinde în mod direct de specializarea mijloacelor de muncă, de perfecționarea tehnicii. Marx scrie că marea industrie, bazată pe un înalt nivel de mecanizare și automatizare impune „multilateralitatea cît mai completă a muncitorului ca o lege socială generală a producției" și înlocuirea individului parțial, simplu purtător al unei funcțiuni sociale de detaliu, cu individul dezvoltat în toate privințele [2]. Elementul în ultimă analiză hotărîtor îl constituie și în această privință relațiile sociale de producție.

În capitalism, dezvoltarea extrem de contradictorie a tehnicii, frînarea ei de către relațiile de producție burgheze, duce inevitabil la

[1] P. Bigo pune semnul egalității între capitalism și socialism atunci cînd afirmă că „sub aspect tehnic, colectivismul (comunismul — *n.n.*) nu se deosebește de loc de capitalism" (P. Bigo, *Marxisme et humanisme*, Paris, 1954, p. 216).

[2] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.M.R., 1948, p. 444.

frînarea specializării profesionale şi menţine pe muncitor la un nivel cultural şi tehnico-ştiinţific scăzut. Vorbind despre muncitorii uzinei sale, Ford a scris cu cinism că „95% sînt neinstruiţi, sau mai bine zis, ei trebuie să înveţe numai o singură mişcare, pe care pînă şi omul cel mai prost o poate învăţa în 2 zile" [1].

În socialism, învăţămîntul, pregătirea de specialitate, creşterea continuă a nivelului cultural şi tehnico-ştiinţific este o problemă de stat, a întregului popor.

În U.R.S.S. şcoala superioară este absolvită cu de 3 ori mai mulţi ingineri decît în S.U.A. În întreaga economie naţională a U.R.S.S. lucrează aproximativ 7 500 000 specialişti cu studii superioare [2] iar între 1959—1965 vor mai absolvi şcolile superioare 2 300 000 specialişti — faţă de 1 700 000 în perioada 1952—1958.

Amploarea deosebită a învăţămîntului o dată cu trecerea la construcţia desfăşurată a comunismului în U.R.S.S. este organic legată de prevederile planului septenal cu privire la realizarea progresului tehnic. Mecanizarea şi automatizarea complexă a producţiei în toate ramurile economiei naţionale, folosirea energiei atomice în producţie, necesită cadre cu calificare superioară în măsură să conducă cu competenţă utilajele, instalaţiile complicate, să înţeleagă profund procesele tehnologice şi să contribuie la îmbunătăţirea lor.

De o uriaşă însemnătate sînt tezele C.C. al P.C.U.S. şi ale Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. „Cu privire la întărirea legăturii şcolii cu viaţa şi la dezvoltarea continuă a sistemului învăţămîntului public în ţară" din noiembrie 1958. Ideea de bază, căreia îi sînt subordonate toate celelalte, este legarea mai strînsă a ştiinţei de practică, de munca de producţie din industrie sau agricultură, de ramurile tehnicii noi.

Pentru a face faţă cerinţelor mereu crescînde de cadre tehnico-ştiinţifice necesare înfăptuirii progresului tehnic, în Republica Populară Romînă a luat o mare dezvoltare învăţămîntul. În numai 10 ani învăţămîntul profesional şi tehnic, învăţămîntul superior tehnic şi agronomic au pregătit 280 000 muncitori calificaţi, 128 000 tehnicieni şi zeci de mii de ingineri. Peste 25 000 de studenţi din rîndurile oamenilor muncii învaţă fără a fi scoşi din producţie. Hotărîrea C.C. al P.M.R. şi a Consiliului de Miniştri al R.P.R. din martie 1959 cu privire la îmbunătăţirea învăţămîntului seral şi fără frecvenţă constituie, alături de toate celelalte înfăptuiri, o măsură înţeleaptă menită să grăbească formarea cadrelor de muncitori, tehnicieni şi ingineri cu o înaltă calificare, cu orizont cultural, care să mînuiască cu pricepere tehnica nouă şi să contribuie la dezvoltarea ei.

Îmbinarea învăţămîntului cu munca productivă are o mare însemnătate şi pentru ţara noastră. În cuvîntarea rostită la a II-a Conferinţă pe ţară a Uniunii asociaţiilor studenţilor din R.P.R., tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej a arătat că „drumul cel mai sigur spre învăţămîntul superior, spre o calificare profesională înaltă duce prin şcoala muncii în fabrică, în uzină, în

---

[1] Citat după articolul lui G. I. Şemenev, *Despre diviziunea profesională a muncii în U.R.S.S. Voprosî filosofii*, nr. 2, 1958, p. 34.

[2] În 1913 numărul acestor specialişti era mai mic de 200 000.

mină, în gospodăria agricolă de stat, în gospodăria agricolă colectivă !" [1]. Abia în condițiile regimului democrat-popular și-a găsit locul cuvenit învățămîntul tehnic.

În sfîrșit, o altă consecință extrem de importantă a introducerii pe scară largă a celor mai înaintate realizări ale tehnicii în socialism constă în aceea că ea creează condițiile pentru lichidarea deosebirilor esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică.

Socialismul lichidează opoziția milenară dintre munca intelectuală și cea fizică — care în imperialism atinge punctul maxim al adîncirii ei. Între ele rămîn însă, o anumită perioadă de timp, deosebiri esențiale. Între nivelul profesional și cultural al inginerului și al muncitorului, al agronomului și al colhoznicului, continuă să existe deosebiri importante. Socialismul nu poate să lichideze dintr-odată orice deosebiri între munca intelectuală și cea fizică, după cum nu poate să înlăture brusc nici alte rămășițe ale vechii diviziuni a muncii : deosebirile dintre munca muncitorului și a țăranului, dintre munca calificată și cea simplă, dintre munca grea și cea ușoară. Aceste rămășițe sînt lichidate treptat, o dată cu dezvoltarea forțelor de producție si a relațiilor de producție socialiste și pe măsură ce se creează baza tehnico-materială a comunismului.

Automatizarea complexă a producției în toate ramurile economiei naționale și folosirea energiei atomice pe scară largă, în scopuri pașnice, constituie baza materială a lichidării deosebirii esențiale între munca intelectuală și cea fizică. Pentru aceasta este necesară în primul rînd înzestrarea tehnică mereu crescîndă a muncii — adică sporirea fondurilor fixe și a cantității de energie mecanică și electrică pe cap de locuitor. În U.R.S.S., în 1956 fondurile fixe erau mai mari decît în 1913 : în întreaga economie de 14,8 ori, în industrii și construcții de 32,6 ori, iar pe cap de muncitor de 7,3 ori. Înzestrarea muncii cu energie electrică în industria U.R.S.S. a crescut în 1957 de 20 de ori față de 1913.

Pentru lichidarea deosebirii esențiale între munca intelectuală și cea fizică este necesar ca nivelul cultural al muncitorilor și colhoznicilor să fie ridicat la cel al inginerilor, tehnicienilor și agronomilor. Această cerință se realizează prin învățămîntul politehnic general obligatoriu, prin dezvoltarea învățămîntului mediu tehnic, profesional și superior, a învățămîntului seral și fără frecvență precum și prin diferite cursuri pe lîngă fabrici și uzine.

Un mare rol în introducerea celei mai înaintate tehnici și în folosirea celor mai productive procedee de lucru, deci și în lichidarea deosebirii esențiale între munca intelectuală și cea fizică îl au întrecerea socialistă și cointeresarea materială, în special sistemul salarizării diferențiate.

Lichidarea deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică înseamnă înlăturarea deosebirilor esențiale dintre munca muncitorilor și a țăranilor pe de o parte și cea a intelectualilor pe de altă parte. Baza tehnico-materială a comunismului desființează pentru totdeauna vechea diviziune a muncii și face să dispară definitiv munca grea și necalificată. La toate acestea nu se poate ajunge însă dintr-odată, automat, prin decrete.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, 1959, p. 604.

Este necesară lupta întregului popor sub conducerea Partidului Comunist, ajutorul statului socialist, colaborarea frățească și sprijinul reciproc între țările lagărului socialist, aplicarea cu consecvență a învățăturii marxist-leniniste.

★

Concluzia firească ce se desprinde din cele de mai sus este că, *concordanța deplină a relațiilor de producție cu forțele de producție în socialism împinge înainte progresul tehnic într-o asemenea măsură, într-un asemenea ritm, cu astfel de consecințe economice și sociale, încît face ca el să deschidă o etapă nouă în subordonarea naturii de către om.* Factorul principal, hotărîtor, care determină această evoluție și dă un nou conținut consecințelor economice și sociale ale actualului progres tehnic îl constituie *relațiile de producție noi, socialiste, cele mai progresiste și mai umane relații economice cunoscute în istoria societății.* Prin urmare, nu automatizarea ca atare este primejdioasă ci folosirea ei burgheză, în scopul exploatării muncii omului de către om. Milton H. Aronson, specialist american în problemele automatizării, scrie că actualul progres tehnic bazat pe automatizare nu poate să însănătoşească o economie bolnavă; el poate numai să agraveze boala unei economii bolnave și s-o facă mai sănătoasă pe aceea a unei țări sănătoase. Trebuie să recunoaştem că aceste afirmații sînt pe deplin juste. Economia capitalismului contemporan este, ca să ne exprimăm în termenii lui Aronson, grav bolnavă. Introducerea chiar parțială a tehnicii în capitalism scoate la iveală într-o măsură și mai mare toate plăgile incurabile ale acestei orînduiri social-economice.

Introducerea pe scară largă și vertiginoasă a tehnicii înaintate în socialism precum și implicațiile ei economice și sociale atestă superioritatea acestei orînduiri social-economice față de toate orînduirile anterioare.

În capitalism, oricît de mari ar fi schimbările în tehnică nu pot duce la o schimbare „radicală" a societății burgheze. Tehnica modernă bazată pe automatizare și energia atomică ascute într-o asemenea măsură toate contradicțiile imperialismului încît face ca în capitalism să nu fie posibilă o nouă revoluție industrială. Pentru a deschide calea unor astfel de schimbări este necesară răsturnarea pe cale revoluționară a puterii politice a burgheziei și instaurarea dictaturii proletariatului. O nouă revoluție industrială are loc numai pe baza noii societăți COMUNISTE și duce la o nemaiîntîlnită dezvoltare a forțelor de producție, la ușurarea muncii și la belșug de produse [1]. Fr. Engels, avînd în vedere tocmai o asemenea transformare revoluționară, scrie că eliberarea din cătușele pe care le pune capitalismul „este singura condiție a unei dezvoltări neîntrerupte și din ce în ce mai rapide a forțelor de producție și, odată cu aceasta, a creșterii practic nelimitate a producției înseși" [2]. Practica a confirmat pe deplin justețea teoriei marxist-leniniste cu privire la dezvoltarea în ritm rapid a forțelor de producție în socialism și comunism pe baza tehnicii înaintate.

---

[1] Vezi *Voprosî filosofii*, nr. 12, 1958, p. 64—65.

[2] K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese în două volume*, vol. II, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 161.

În timp ce capitalismul contemporan adînceşte prăpastia dintre progresul material, tehnic şi cel spiritual, *în socialism există o deplină armonie între progresul tehnico-material şi evoluţia spirituală a omului.* Socialismul lichidează în acest fel sărăcia sufletească a omului din trecut iar preocupările lui devin mai multilaterale, idealurile capătă noi orizonturi.

În Republica Populară Romînă, ca şi în celelalte ţări socialiste, faptul că puterea politică se află în mîna poporului muncitor, instaurarea dictaturii proletariatului exclude posibilitatea folosirii tehnicii noi în scopuri exploatatoare. Progresul tehnic este în ţara noastră o cauză a întregului popor, pentru care luptă toţi cei ce muncesc. Viaţa a infirmat teoria retrogradă a pretinsei „neputinţe psihologice" a poporului romîn. Realizările obţinute arată că poporul nostru posedă nu numai „disciplina necesară minţii şi braţelor" în condiţiile marii industrii mecanizate şi automatizate, dar că toate acestea le înfăptuieşte *fără burghezie şi împotriva burgheziei.*

Proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, planificarea economiei naţionale, activitatea creatoare a maselor populare, sprijinul neprecupeţit al statului socialist şi conducerea de către partid, reprezintă noi forţe motrice ale dezvoltării, producţiei şi tehnicii, necunoscute în capitalism. Şi cu cît se obţin mai multe succese tehnice în supunerea naturii de către om, cu atît creşte „forţa de cunoaştere materializată" despre care Marx a vorbit în urmă cu peste 100 de ani, cu atît se vădeşte mai amplu şi mai profund progresul societăţii omeneşti.

ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС ПРИ СОЦИАЛИЗМЕ И ЕГО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В первой части работы показывается, что технический прогресс является важнейшей задачей современности и что он выдвигает не только важные научно-технические, но и социально-политические проблемы.

В отличие от буржуазных экономистов и реформистов, рассматривающих развитие техники независимо от исторического развития общества и, таким образом, неизбежно приходящих к апологетическим выводам, марксистский исторический материализм считает, что место и значение техники в обществе, цель, темпы и социально-экономические последствия ее развития зависят от исторически определенного способа производства.

Автор вкратце анализирует роль технического прогресса в быстром развитии производительных сил и в создании материально-технической базы социализма и коммунизма, его роль в мирном экономическом соревновании с капитализмом, а также общественные силы, благодаря которым техника при этом социально-экономическом строе прогрессирует быстрыми темпами. Новые социалистические произ-

водственные отношения толкают технику вперед, вынуждают ее стремительно развиваться в интересах всего народа. Этим объясняется, почему именно в СССР был построен первый в мире полностью автоматизированный завод — „Станкостроение", первая атомная электростанция, был запущен первый искусственный спутник земли и первая межпланетная ракета. XXI съезд КПСС поставил задачу полной механизации и автоматизации всех отраслей народного хозяйства, введения новейшей техники во все области деятельности.

Социалистические производственные отношения Румынской Народной Республики порождают постоянный и систематический научно-технический прогресс во всем народном хозяйстве и, таким образом, стремительный рост производительных сил становится характерной чертой развития новой румынской экономики. Только за 10 лет планового ведения хозяйства (1948—1958) промышленное производство страны возросло в 4,5 раза; причем среднегодовой темп развития равнялся 16 %, в то время как довоенный темп, когда был достигнут наивысший показатель роста промышленного производства в буржуазно-помещичьей Румынии, составлял лишь 4%.

Успехи, достигнутые в строительстве социализма в РНР на основе передовой техники, опровергают как реакционную теорию о том, что „Румыния — страна в высшей степени аграрная", так и ретроградные тезисы о мнимом „психологическом бессилии" румынского народа „приспособиться" к требованиям крупной промышленности. В работе критикуются мистические, глубоко ненаучные попытки Лучиана Блага теоретически „обосновать" отсталость страны тем, что в румынской душе „чередуются рок и милость божья" (Миоритное пространство, Бухарест, 1936, стр. 152).

Значительная часть работы посвящена социально-экономическим последствиям технического прогресса при социализме. Отмечается, что при капитализме технический прогресс тормозится глубокими противоречиями, разрушающими этот общественный строй, неизбежно порождаемыми буржуазными производственными отношениями. Эти противоречия максимально обостряются при империализме. Следствием этого является то, что даже частичное, далеко неполное введение передовой техники, вызывает при капитализме безработицу, удлинение рабочего дня, обострение эксплуатации, усиление относительного и абсолютного обнищания пролетариата. При социализме, наоборот, внедрение новой техники ведет к экономии времени, непрерывному росту производительности труда и его облегчению, способствует постоянному повышению жизненного уровня народа. В условиях современного капитализма техника, основанная на использовании автоматизации, еще больше усиливает отчуждение труда, неизбежно порождаемое эксплуатацией человека человеком и превращающееся в полный антагонизм с переходом к машинному производству. При социализме выявляется глубоко гуманная сущность труда, основанного на новой технике, и навсегда ликвидируется его отчуждение. Автор показывает фальшивость тезисов французских священников-иезуитов: Биго, Шамбром и Кальвезом, утверждающих, что отчуждение — это общее

явление, не зависящее от социального строя, и пытающихся, таким образом, отвлечь внимание народных масс от борьбы против капитализма. Следовательно, если в условиях современного капитализма пропасть между материально-техническим прогрессом, с одной стороны, и духовным прогрессом (духовным развитием человека) — с другой, все больше углубляется, то при социализме между ними существует полная гармония. Социализм ликвидирует духовную нищету человека, свойственную прошлому; интересы человека становятся более разносторонними, а его идеалам открываются новые горизонты.

Основная идея работы состоит в том, что полное соответствие производственных отношений характеру производительных сил при социализме и коммунизме толкает вперед технический прогресс в такой степени, в таком темпе и к таким социально-экономическим последствиям, что он фактически открывает новый этап в покорении природы человеком. Современный капитализм с его противоречиями между прогрессивными производительными силами и буржуазными производственными отношениями делает невозможным новую промышленную революцию. Осуществление этой революции, на пороге которой находится человечество, становится возможным только на основе новых социалистических производственных отношений. Главным условием этого является захват политической власти рабочим классом, установление диктатуры пролетариата.

В заключение указывается, что социализм порождает новые, неизвестные капитализму движущие силы развития производства и техники. И чем успешнее происходит покорение природы человеком и развитие техники, тем быстрее растет „материализованная сила познания", о которой говорил Маркс свыше 100 лет назад.

LE PROGRÈS TECHNIQUE DANS LE SOCIALISME ET SES CONSÉQUENCES ÉCONOMIQUES ET SOCIALES

RÉSUMÉ

Le progrès technique est l'une des préoccupations majeures de l'époque contemporaine et soulève non seulement des problèmes d'ordre technique et scientifique, mais aussi d'importants problèmes sociaux et politiques.

A la différence des économistes bourgeois et des réformistes, pour lesquels la technique n'est pas obligatoirement liée à l'évolution historique de la société et qui arrivent ainsi, inévitablement, à des conclusions apologétiques, le matérialisme historique marxiste considère que la place et l'importance de la technique dans la société, le but, le rythme de son développement et ses conséquences économiques et sociales dépendent du mode de production historiquement déterminé.

L'auteur analyse brièvement le rôle du progrès technique dans le développement rapide des forces productives et dans la création de la base technique et matérielle du socialisme et du communisme, au cours de la compétition économique pacifique avec le capitalisme, ainsi que les forces sociales auxquelles est dû le rythme rapide des progrès de la technique sous ce régime social et économique. Les relations de production nouvelles, socialistes, impriment à la technique sa marche en avant, la font progresser vertigineusement, dans l'intérêt du peuple tout entier. C'est ce qui explique pourquoi c'est justement en U.R.S.S. qu'ont été construites la première usine entièrement automatisée du monde — l'usine « Stankostroïénié » —, la première centrale électrique atomique, les premiers satellites artificiels de la terre et la première fusée interplanétaire. Le XXIe Congrès du P.C.U.S. a donné pour tâche la mécanisation et l'automatisation complexe de toutes les branches économiques, et l'application de la technique la plus avancée dans tous les domaines d'activité.

Dans la République Populaire Roumaine, les relations de production socialistes engendrent le progrès technique et scientifique, incessant et systématique, de l'économie nationale toute entière, en faisant de l'accroissement impétueux des forces productives le trait caractéristique de l'essor de l'économie roumaine nouvelle. Rien qu'en 10 ans d'économie planifiée (1948—1958), la production industrielle a augmenté de quatre fois et demi, au rythme annuel moyen de 16%, alors que le rythme atteint avant la guerre, à l'époque d'augmentation maximum de la production industrielle dans la Roumanie du régime bourgeois-agrarien, n'était que de 4%.

Les succès de l'œuvre d'édification du socialisme dans la République Populaire Roumaine, obtenus en raison d'une technique avancée, infirment la théorie réactionnaire d'une « Roumanie — pays éminemment agricole » aussi bien que les thèses rétrogrades sur la prétendue « incapacité psychologique » du peuple roumain de « s'adapter » aux exigences de la grande industrie. L'auteur critique les tendances mystiques, essentiellement contraires à la science, de Lucien Blaga, et ses tentatives de « fonder », en théorie, l'état arriéré du pays en invoquant le fait que « la destinée et la grâce divine » se disputent alternativement l'âme du Roumain. (*Spațiul mioritic*, Bucarest, 1936, p. 152).

Une importante partie de l'étude est consacrée aux conséquences économiques et sociales des progrès techniques dans le socialisme. Sous le régime capitaliste, le progrès technique est entravé par les graves contradictions qui minent cet ordre social, contradictions engendrées d'une manière inévitable par les relations de production bourgeoises. L'impérialisme porte ces contradictions au maximum. En conséquence, l'introduction, même partielle, tronquée, de la technique avancée amène, dans le capitalisme, le chômage, la prolongation de la journée de travail, l'intensification de l'exploitation, l'aggravation du paupérisme, relatif et absolu, du prolétariat. Dans le socialisme, la technique nouvelle épargne du temps, accroît sans cesse la productivité du travail, facilite le travail et contribue à l'élévation permanente du niveau de vie du peuple. Dans le capitalisme contemporain, la technique fondée sur l'application de l'automatique

accentue encore d'avantage l'aliénation du travail — inévitablement engendrée par l'exploitation de l'homme par l'homme, et se transformant, avec le passage au machinisme, en antagonisme total. Dans le socialisme, l'essence profondément humaine du travail fondé sur la technique nouvelle se fait jour, et l'aliénation du travail est liquidée à jamais. L'auteur démontre la fausseté des thèses soutenues par les prêtres jésuites français Bigo, Chambre et Calvez, qui affirment que l'aliénation est un phénomène général et se manifeste indifféremment de l'ordre social, et s'attachent à détourner l'attention des masses populaires de la lutte contre le capitalisme. L'article fait ressortir la vérité suivante : tandis que le capitalisme contemporain creuse toujours davantage l'abîme entre le progrès matériel, technique, et le progrès spirituel, dans le socialisme il y a parfaite harmonie entre le progrès technique et matériel, d'une part, et l'évolution spirituelle de l'homme, de l'autre. Le socialisme liquide ainsi la pauvreté spirituelle de l'homme, dont les préoccupations deviennent nombreuses et variées et les idéals embrassent de nouveaux horizons.

L'idée fondamentale qui se détache de cette étude est que, dans le socialisme et dans le communisme, la parfaite concordance des relations de production avec les forces productives détermine un progrès technique de telles proportions, suivant un tel rythme et avec de telles conséquences économiques et sociales que, de fait, il ouvre une nouvelle étape du processus de subordination de la nature par l'homme. Dans les conditions du capitalisme contemporain, les contradictions entre les forces productives avancées et les relations de production bourgeoises, périmées, rendent impossible une nouvelle révolution industrielle. L'humanité se trouve à la veille d'une nouvelle révolution industrielle, mais celle-ci ne pourra s'accomplir que sur la base des nouvelles relations de production, socialistes. La condition principale pour que se réalise une telle perspective est la conquête du pouvoir politique par la classe ouvrière, l'instauration de la dictature du prolétariat.

En conclusion, l'auteur relève le fait que le socialisme engendre de nouvelles forces motrices pour le développement de la production et de la technique, forces inconnues sous le régime capitaliste. Et plus les succès remportés dans cette activité de l'homme en vue de se soumettre la nature, dans le développement de la technique, seront grands, plus s'accroîtra la « force de connaissance matérialisée » dont Marx parlait, il y a plus d'un siècle déjà.

DESPRE TRECEREA ȚĂRILOR SOCIALISTE MAI MULT SAU MAI PUȚIN ÎN ACELAȘI TIMP LA COMUNISM

DE

M. HOROVITZ

Etapa actuală de dezvoltare istorică a sistemului mondial socialist ridică noi și importante probleme teoretice și practice în legătură cu trecerea țărilor socialiste la faza superioară a societății comuniste. Uniunea Sovietică a intrat în perioada construcției desfășurate a societății comuniste. Unele țări de democrație populară au construit bazele socialismului și au pășit în perioada desăvîrșirii construcției socialiste. La noi în țară, pe baza hotărîrii Biroului Politic al C.C. al P.M.R. se elaborează schița-program de dezvoltare a economiei naționale a R.P.R. pînă în anul 1975, prima etapă urmînd a fi planul economic de șase ani, pe perioada 1960—1965 prin a cărui realizare se va termina în linii mari construirea socialismului, trecîndu-se la etapa desăvîrșirii construcției socialiste în țara noastră. Generalizarea științifică a experienței construcției socialiste din toate țările lagărului socialist — și în primul rînd a uriașei experiențe a Uniunii Sovietice, oferă astăzi un vast material pentru îmbogățirea și dezvoltarea creatoare a teoriei marxist-leniniste a comunismului științific.

Teoria comunismului științific nu se poate limita la luarea în considerație a procesului de dezvoltare a comunismului numai în cadrul național, ci în mod necesar studiază problema desfășurării trecerii la comunism pe scară internațională. Și în această direcție, o contribuție de seamă la dezvoltarea gîndirii sociale marxiste o aduc partidele comuniste și muncitorești din țările socialiste și în primul rînd P.C.U.S.

În Raportul prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice de către tov. N. S. Hrușciov, este pentru prima oară elaborată și fundamentată din punct de vedere științific, teza trecerii țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la faza superioară a societății comuniste.

Punînd problema „Cum se vor dezvolta mai departe țările socialiste în înaintarea lor spre comunism? Ne putem oare imagina situația în care

o țară socialistă a ajuns la comunism, a înfăptuit principiile comuniste ale producției și repartiției, iar celelalte țări au rămas încă undeva departe în urmă, în stadiile inițiale ale construirii societății socialiste?" N. S. Hrușciov dă un răspuns precis la această întrebare: „Dacă se ține seama de legile dezvoltării economice ale sistemului socialist, această perspectivă este puțin probabilă. Din punct de vedere teoretic este mai just să se presupună că țările socialiste, folosind cu succes posibilitățile proprii orînduirii socialiste, vor trece mai mult sau mai puțin în același timp la faza superioară a societății comuniste".

★

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a deschis o eră nouă în istoria omenirii. Construirea socialismului în Uniunea Sovietică a confirmat întrutotul teza leninistă a posibilității victoriei socialismului la început într-o singură țară luată aparte, posibilitate ce a rezultat din acțiunea legii dezvoltării economice și politice inegale, în salturi, a capitalismului în condițiile imperialismului. Construirea orînduirii socialiste în Uniunea Sovietică în condițiile încercuirii capitaliste a însemnat victoria deplină a socialismului. Prin victorie deplină se înțelege — așa cum a arătat I. V. Stalin — „posibilitatea rezolvării contradicțiilor dintre proletariat și țărănime prin forțele lăuntrice ale țării noastre, posibilitatea luării puterii de către proletariat și a folosirii acestei puteri pentru construirea unei societăți socialiste depline în țara noastră, avînd simpatia și sprijinul proletarilor din celelalte țări, însă fără victoria prealabilă a revoluției proletare în alte țări"[1].

Această victorie nu era însă definitivă; prin victoria definitivă a socialismului se înțelege victoria sa pe scară internațională — adică existența unei garanții depline împotriva intervenției armate imperialiste, împotriva restaurării ordinei burgheze de către reacțiunea internațională. Construirea comunismului în Uniunea Sovietică — trecerea ei de la faza inferioară la faza superioară a societății comuniste — a început încă în condițiile existenței încercuirii capitaliste, înainte ca victoria socialismului să fie definitivă, dar acest proces a fost temporar întrerupt de agresiunea hitleristă.

După cel de-al doilea război mondial, trecerea de la socialism la comunism are loc în condiții cu totul schimbate; desprinderea din lanțul capitalismului a unei serii de țări care au pășit pe calea socialismului a schimbat raportul de forțe dintre socialism și capitalism pe arena internațională, în favoarea socialismului. Socialismul a depășit cadrul unei singure țări și s-a transformat într-un sistem mondial. În decursul unei scurte perioade istorice s-a cimentat comunitatea țărilor socialiste care se bazează pe esența de clasă comună a orînduirii social-economice și a puterii de stat, pe comunitatea căilor de dezvoltare social-economică, pe unitatea de interese și țeluri în lupta împotriva imperialismului pentru victoria socialismului și comunismului, pe necesitatea colaborării frățești și ajutorului reciproc, pe ideologia comună a marxism-leninismului.

[1] I.V. Stalin, *Opere*, vol. 8, p. 70.

În țările lagărului socialist este concentrată aproape o treime din populația lumii și se produce mai mult de o treime din producția industrială mondială, deci, sistemul mondial socialist luat în ansamblu, a și ajuns din urmă sistemul mondial capitalist în ceea ce privește producția industrială pe cap de locuitor.

În anul 1965, se va realiza superioritatea absolută a sistemului mondial socialist asupra sistemului mondial capitalist în domeniul producției bunurilor materiale — sfera hotărîtoare a activității umane — deoarece producția globală industrială a țărilor socialiste este prevăzut să depășească pe cea a tuturor țărilor capitaliste la sfîrșitul septenalului.

Ieșirea socialismului din cadrul unei singure țări și transformarea lui într-un sistem mondial înseamnă victoria socialismului pe scară internațională, exclude posibilitatea restaurării capitalismului în țările lagărului socialist. Construcția desfășurată a comunismului în U.R.S.S. are loc deci în condițiile cînd socialismul a învins în Uniunea Sovietică nu numai pe deplin, ci și definitiv.

Concomitent cu construcția desfășurată a comunismului în U.R.S.S. va avea loc trecerea țărilor de democrație populară de la socialism la comunism.

Existența sistemului mondial socialist determină ca trecerea de la socialism la comunism a țărilor de democrație populară să nu se facă în mod izolat de către fiecare țară în parte, ci în ansamblul sistemului considerat ca un tot; izolarea unei țări socialiste de comunitatea frățească a țărilor socialiste primejduiește cuceririle revoluționare ale oamenilor muncii din țara respectivă și frînează dezvoltarea ei spre comunism, periclitînd însăși existența ei ca stat socialist. Trecerea țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism este posibilă tocmai datorită existenței sistemului mondial socialist; dezvoltarea sistemului mondial socialist spre comunism se face în front comun, pe baza principiilor internaționalismului proletar, într-o unitate și coeziune de monolit a tuturor țărilor lagărului socialist, folosindu-se în mod conștient acțiunea legilor obiective de dezvoltare ale socialismului și comunismului.

★

Procesul istoric al trecerii mai mult sau mai puțin în același timp a țărilor socialiste la comunism este determinat de acțiunea obiectivă a legilor de dezvoltare a societății socialiste, care creează condițiile favorabile, necesare apropierii nivelului general de dezvoltare economică și culturală a tuturor țărilor socialiste.

După cum a arătat tovarășul N. S. Hrușciov : „Țări în trecut înapoiate din punct de vedere economic, bazîndu-se pe experiența celorlalte țări socialiste, pe colaborare și într-ajutorare, cîștigă rapid timpul pierdut, își dezvoltă economia și cultura. Astfel *nivelul general al dezvoltării economice și culturale a tuturor țărilor socialiste se egalează*"[1] (sublinierea noastră — *M. H.*).

---

[1] N.S. Hrușciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965*, Editura politică, 1959, p. 140.

Țările socialiste se află actualmente în etape diferite ale construcției socialiste și comuniste. Inegalitatea în nivelul actual de dezvoltare economică și culturală a țărilor socialiste își are originea în nivelul diferit de dezvoltare a forțelor de producție moștenit de la capitalism, la care se mai adaugă și perioada de timp care desparte începerea construcției socialiste în U.R.S.S. față de țările de democrație populară.

Tendința de egalizare a nivelului de dezvoltare economică și culturală a țărilor lagărului socialist derivă din acțiunea legilor obiective ale socialismului, atît pe plan național, cît și pe plan internațional.

Prin acțiunea legilor obiective ale socialismului în cadrul economiei naționale socialiste se creează condițiile interne necesare trecerii țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism.

Pe baza acțiunii legii concordanței relațiilor de producție cu forțele de producție, se făurește economia socialistă unitară, se extind treptat relațiile de producție socialiste în întreaga economie națională a țărilor socialiste. Cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare — sub conducerea clasei muncitoare, în frunte cu partidul său marxist-leninist — a creat condiția fundamentală pentru lichidarea proprietății capitaliste și instaurarea proprietății obștești asupra mijloacelor de producție. S-au format și dezvoltat astfel noi relații de producție — relații de producție socialiste — în economia națională a țărilor de democrație populară.

În industrie, transporturi, construcții, comerț interior și exterior, există de mult timp o preponderență absolută a sectorului socialist față de celelalte sectoare economice în toate țările socialiste; în majoritatea țărilor socialiste ponderea sectorului socialist în producția globală industrială variază între 90—100%.

Experiența istorică arată însă că este de neconceput existența concomitentă în decursul unei perioade de timp îndelungate a unei economii naționale bazate pe relații de producție socialiste în industrie și pe relații de producție capitaliste și de mică producție de mărfuri în agricultură.

Transformarea socialistă treptată a agriculturii se desfășoară cu succes în toate țările socialiste. În Republica Populară Chineză, în Republica Populară Bulgaria și în Republica Populară Democrată Coreeană, cooperativizarea agriculturii a fost terminată, iar în Republica Cehoslovacă și Republica Populară Albania ea este în curs de desăvîrșire. Sectorul socialist în agricultura țării noastre reprezintă astăzi peste 70% din suprafața arabilă a țării și cuprinde circa 70% din numărul total al gospodăriilor țărănești. În agricultura R.P.R. a fost lichidată exploatarea omului de către om.

Apariția relațiilor de producție socialiste în economia națională a țărilor care construiesc socialismul a făcut posibilă dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție într-un ritm nemaiîntîlnit în istorie în formațiunile sociale presocialiste, datorită existenței unei concordanțe depline între relațiile de producție și forțele de producție; or, dezvoltarea puternică a forțelor de producție care să poată asigura belșugul de bunuri materiale și culturale necesare satisfacerii depline a nevoilor crescînde ale oamenilor este condiția hotărîtoare pentru trecerea la comunism.

Ritmul rapid este o lege generală a socialismului, confirmat în prezent de experiența tuturor țărilor socialiste. Astfel în anul 1958 producția industrială a crescut în comparație cu nivelul antebelic : în Polonia de peste 5,5 ori, în Cehoslovacia de 3,3 ori, în R. D. Germană de peste 2,5 ori, în Romînia de aproape 4 ori, în Ungaria de peste 4 ori, în Bulgaria de aproximativ 9 ori, în Albania de 18 ori. Totodată, în ultimii 5 ani sporul mediu anual al producției industriale a sistemului socialist al economiei mondiale a fost de 11%, în timp ce al sistemului mondial capitalist a fost mai puțin de 3%.

Egalizarea nivelului general al dezvoltării țărilor socialiste este posibilă datorită faptului că țările socialiste în trecut înapoiate se dezvoltă într-un ritm mai rapid decît sistemul mondial socialist în ansamblu. Astfel, în timp ce producția industrială a țărilor sistemului socialist al economiei mondiale a crescut în ansamblu în 1958 de 5 ori față de anul 1937, în aceeași perioadă producția industrială a Bulgariei a crescut de aproximativ 9 ori și a Albaniei de 18 ori. Republica Populară Chineză și-a sporit producția industrială în perioada 1950—1958 de aproximativ 10 ori.

În procesul de egalizare a nivelului de dezvoltare economică și culturală a țărilor care fac parte din sistemul mondial socialist, ritmul rapid caracterizează nu numai dezvoltarea țărilor în trecut înapoiate ci și a țărilor socialiste înaintate. Ar fi absurd să se conceapă că egalizarea nivelului de dezvoltare economică și culturală a țărilor socialiste s-ar putea realiza prin frînarea ritmului de dezvoltare a țărilor socialiste înaintate, astfel ca acestea să poată fi ajunse mai lesne de țările rămase în urmă în virtutea unor condiții istorice. În expunerea tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej cu privire la lucrările celui de-al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S. se subliniază că „deși țările socialiste au pornit în construirea noii orînduiri de la niveluri economice diferite, — relațiile frățești de colaborare dintre ele, ajutorul reciproc tovărășesc, cooperarea și diviziunea internațională socialistă a muncii le dau putința să se dezvolte în ritm accelerat, încît acelea rămase în urmă din punct de vedere economic să le ajungă pe cele mai avansate, care nici ele nu vor sta pe loc, și să pășească toate împreună în comunism" [1].

Posibilitatea apariției și menținerii unui ritm atît de rapid de dezvoltare a economiei naționale a tuturor țărilor socialiste se datorește în primul rînd descătușării energiei creatoare a maselor populare în condițiile orînduirii socialiste. Energia creatoare a maselor încătușate de veacuri de exploatare a găsit pentru prima oară în istorie posibilitatea să se manifeste în mod liber în condițiile socialismului. O dată cu dezvoltarea societății umane spre comunism, amploarea participării maselor la evoluția proceselor istorice ia proporții din ce în ce mai mari ; pe măsura adîncirii transformărilor sociale, rolul maselor populare în crearea conștientă a istoriei crește. Atragerea unor mase din ce în ce mai largi la conducerea treburilor țării, dezvoltarea continuă a democrației socialiste, constituie un proces

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*. Editura politică, București, 1959, p. 624—625.

care se desfăşoară treptat în toate ţările socialiste. De pildă, măsurile pentru lichidarea unor manifestări ale centralismului excesiv în conducerea economiei naţionale au caracterizat în ultimii ani politica economică a tuturor ţărilor socialiste.

Rămăşiţele capitaliste în conştiinţa oamenilor se lichidează treptat în toate ţările socialiste ; se formează un om nou, cu o morală superioară, pentru care munca devine o necesitate vitală de prim ordin. Întrecerea socialistă este larg răspîndită în toate ţările socialiste. Procesul transformării atitudinii omului faţă de muncă a cuprins nu numai Uniunea Sovietică, ci şi ţările care construiesc socialismul. Ceea ce a fost subliniat de tov. N. S. Hruşciov :

„Înaintarea noastră comună spre comunism îşi găseşte o expresie, între altele, în aceea că minerul şi textilistul polonez lucrează cu tot atîta abnegaţie, ca şi minerul din Donеţ şi metalurgistul din Kuznеţk, întocmai ca şi constructorul Chinei noi, ca metalurgiştii din Praga, Budapesta şi Berlin, întocmai ca şi constructorii de maşini din Bucureşti şi Sofia, textiliştii din Tirana, Hanoi şi Phenian. Tot ceea ce este nou, comunist, creşte şi se consolidează într-un ritm uriaş, capătă vertiginos forţe proaspete. Acest nou nu cunoaşte nimic irealizabil" [1].

Egalizarea nivelului de dezvoltare economică a ţărilor socialiste este asigurată de dezvoltarea planificată a economiei fiecărei ţări socialiste, pe baza acţiunii legii dezvoltării planice proporţionale a economiei naţionale. În locul anarhiei proprii economiei capitaliste, cu crize ciclice de supraproducţie care cauzează pagube enorme în economia naţională şi au drept efect un regres în dezvoltarea societăţii, dezvoltarea planificată a economiei socialiste garantează progresul continuu al modului de producţie socialist. Dacă în economia capitalistă, proporţionalitatea necesară în dezvoltarea economică este permanent încălcată şi nu poate fi restabilită decît prin intermediul crizelor periodice de supraproducţie, în economia socialistă, conducerea pe bază de plan a întregii activităţi sociale face posibilă realizarea conştientă a proporţiilor obiectiv necesare dezvoltării economiei naţionale. Transpunerea în planurile economice de stat a sarcinilor de realizat în vederea dezvoltării forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie socialiste demonstrează că tendinţa de egalizare a nivelului de dezvoltare economică a ţărilor socialiste nu se realizează de la sine, spontan ci în mod conştient, prin politica economică a ţărilor socialiste. Astfel, îndeplinirea planului septenal de dezvoltare a economiei naţionale a R. D. Germane pe anii 1959—1965 asigură îndeplinirea sarcinii economice fundamentale a R. D. Germane — a ajunge din urmă Germania Occidentală în ce priveşte consumul pe cap de locuitor. În R. P. Chineză, întrucît există premisele de a se realiza în termen de doi ani principalii indici prevăzuţi în cel de-al doilea plan cincinal (1958—1962) a apărut posibilitatea de a îndeplini aproximativ în 10 ani lozinca „să ajungem din urmă în termen de 15 ani Anglia în ce priveşte nivelul producţiei principalelor produse industriale".

[1] *Scînteia*, nr. 4578 din 18.VII.1959.

Lichidarea rămînerii în urmă a țărilor socialiste în trecut înapoiate din punct de vedere economic are loc în decursul procesului de industrializare socialistă; menținerea unor țări ca anexe agrare este incompatibilă cu concepția marxist-leninistă asupra dezvoltării sistemului socialist al economiei mondiale. Industrializarea socialistă — prin care se dezvoltă cu precădere industria grea, și în primul rînd industria construcțiilor de mașini — a devenit o parte integrantă a programului de construire a socialismului în toate țările de democrație populară; faptul că țările socialiste nu construiesc socialismul în mod izolat, ci în cadrul sistemului socialist al economiei mondiale, a făcut posibil ca fiecare țară socialistă, în desvoltarea industriei grele și a tuturor ramurilor economice, să-și îndrepte eforturile în deosebi în acele direcții pentru care dispune de condițiile cele mai favorabile.

Industrializarea socialistă transformă țări, care în trecut erau anexe agrare ale țărilor imperialiste, în țări industrial-agrare cu o industrie în continuă dezvoltare; ponderea producției industriale în producția globală a industriei și agriculturii a crescut în 1957 față de perioada antebelică (1937—1939) astfel în unele țări de democrație populară: în Bulgaria de la 24,8% la 68,3%, în China de la 23,2% la 46,9%, în Polonia de la 47,4% la 71,9%.

Pseudoteoria reacționară care susține că Romînia este o „țară eminamente agricolă" este dezmințită de întreaga dezvoltare economică a țării noastre în anii puterii populare; în țara noastră în anul 1937 industria producea o treime (33,7%) din venitul național, iar agricultura și silvicultura mai mult de jumătate (54,9%), în timp ce în prezent în industrie și construcții se produc aproape două treimi din venitul național, al cărui volum a crescut în 1958 de peste două ori față de anul 1938.

Prin industrializarea socialistă se creează baza tehnico-materială a socialismului. Condițiile interne și internaționale în care se creează baza tehnico-materială a socialismului în țările de democrație populară favorizează introducerea tehnicii celei mai noi în producția socialistă.

Înaltul nivel al bazei tehnico-materiale a socialismului din țările de democrație populară va înlesni crearea bazei tehnico-materiale a comunismului în aceste țări. Pe măsura posibilităților existente se electrifică întreaga țară, în noile întreprinderi create se introduce mecanizarea complexă și automatizarea proceselor de producție, se dezvoltă producția materialelor sintetice, se mecanizează și se chimizează agricultura, se folosesc mașini electronice de calcul, se captează sursele de energie cele mai eficiente, se ridică nivelul tehnic și cultural al muncitorilor, crește continuu productivitatea muncii. Deci unele elemente ale bazei tehnico-materiale a comunismului se creează încă în perioada de construire a socialismului în țările de democrație populară.

Eliberarea clasei muncitoare de exploatarea capitalistă, introducerea progresului tehnic în producție și organizarea rațională a procesului de producție, cointeresarea materială a oamenilor muncii paralel cu creșterea conștiinței lor socialiste, se reflectă în creșterea continuă a productivității muncii sociale în toate țările socialiste. Or, productivitatea muncii — așa cum arată V. I. Lenin — reprezintă „în ultimă analiză factorul cel mai

important, cel mai de seamă al victoriei noii orînduiri sociale"[1]. Creşterea continuă a productivităţii muncii în socialism este confirmată de experienţa tuturor ţărilor socialiste şi constituie unul din elementele esenţiale ale egalizării nivelului de dezvoltare economică a ţărilor socialiste.

Între ţările capitaliste înaintate şi cele slab dezvoltate din punct de vedere economic există discrepanţe enorme în ceea ce priveşte nivelul productivităţii muncii de unde rezultă şi schimbul neechivalent de valori în relaţiile comerciale dintre aceste ţări. După calculele economiştilor marxişti, în India trebuie să se depună, pentru o producţie de un dolar o muncă de treisprezece ori mai mare decît în Anglia, astfel că schimbînd stamba engleză pe bumbacul indian, capitaliştii englezi schimbă o oră de muncă a ţesătorilor şi filatorilor din Manchester cu 13 ore de muncă ale cultivatorilor de bumbac indieni. După calculele unui economist burghez — de altfel mult înfrumuseţate — publicate în „Enciclopedia Romîniei" rezultă că „Romînia (este vorba de vechea Romînie, burghezo-moşierească — nota ns. — *M. H.*) vinde produsul muncii a zece muncitori agricoli contra produsului muncii unui singur lucrător industrial din Occident". Împiedicarea industrializării ţărilor dependente de către trusturile internaţionale frînează creşterea productivităţii muncii în aceste ţări.

În cadrul sistemului economic mondial socialist, ridicarea nivelului productivităţii muncii din toate ţările la nivelul ţării celei mai înainte, nu numai că nu este frînată de către interese contradictorii, ci din contra este facilitată de ajutorul tehnico-ştiinţific reciproc; statele socialiste schimbă între ele cele mai noi realizări ale tehnicii şi ştiinţei din ţările lor, transmiţîndu-şi gratuit documentaţiile respective.

Dezvoltarea forţelor de producţie şi a relaţiilor de producţie socialiste a creat premiza creşterii continue a nivelului de trait material şi cultural al populaţiei în toate ţările sistemului mondial socialist. Satisfacerea într-o măsură cît mai mare a nevoilor materiale şi culturale ale oamenilor muncii are loc nu numai în ţările socialiste mai înaintate din punct de vedere economic şi cultural; nivelul de trai al oamenilor muncii din ţările socialiste mai puţin dezvoltate se ridică treptat la nivelul de trai al populaţiei din ţările socialiste mai înaintate, care la rîndul lor îşi ridică în mod continuu standardul de viaţă.

Neîndoielnic că actualmente mai există diferenţe între nivelul de trai al oamenilor muncii din ţările socialiste, însă ceea ce este comun tuturor acestor ţări este creşterea continuă a acestui nivel. În ţările lagărului socialist creşte în mod sistematic salariul real al muncitorilor, inginerilor, tehnicienilor, funcţionarilor şi se măresc veniturile ţărănimii muncitoare.

În U.R.S.S., salariul real a crescut în perioada 1950—1958 cu 61,8%, iar faţă de 1913 a crescut de peste 5 ori.

În Republica Populară Romînă salariul real a crescut în perioada 1950—1958 cu 60%. În Republica Cehoslovacă salariul real a crescut în perioada 1953—1958 cu 31,5%. În Republica Populară Bulgaria salariul real a crescut cu 70% în perioada 1953—1957.

[1] V. I. Lenin, *Opere alese*, vol. II, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1954, p. 489.

În ultimii 3 ani, salariul real a crescut cu 10,2% în R. P. Albania, cu 15,5% în R. P. Polonă, cu 16,8% în R. P. Ungară.

În R. D. Germană salariul real a crescut în perioada 1950—1957 cu 145,6% [1].

Creşterea continuă a salariilor şi pensiilor, paralel cu reducerea preţurilor cu amănuntul la mărfurile de larg consum dovedeşte preocuparea permanentă a statelor socialiste, conduse de către partidele comuniste şi muncitoreşti — de a ridica nivelul de trai al oamenilor muncii; prin aplicarea măsurilor trasate de hotărîrea plenarei C.C. al P.M.R. din 13—14 iulie 1959 sporul net de venituri ale oamenilor muncii din ţara noastră va fi de 4,7 miliarde lei anual.

Trebuie totodată amintit că principiul comunist al repartiţiei îşi are germenii săi încă în perioada primei faze a societăţii comuniste; o parte mereu crescîndă din bunurile materiale şi spirituale ale societăţii socialiste este repartizată în mod gratuit între membrii societăţii, independent de cantitatea şi calitatea muncii efectuate.

Şi revoluţia culturală care are loc în toate ţările socialiste are un rol important în egalizarea nivelului general de dezvoltare a ţărilor lagărului socialist. Lichidarea analfabetismului, gratuizarea învăţămîntului inferior şi mediu în paralel cu acordarea de burse pentru învăţămîntul superior, editarea în tiraj de masă a publicaţiilor — iată unele elemente ale egalizării nivelului de dezvoltare culturală a ţărilor socialiste.

În concluzie, acţiunea legilor obiective ale socialismului şi folosirea lor conştientă de către partidele comuniste şi muncitoreşti în cadrul economiei naţionale, lupta maselor din fiecare ţară pentru dezvoltarea economică a propriilor lor patrii socialiste creează condiţiile interne favorabile trecerii ţărilor socialiste mai mult sau mai puţin în acelaşi timp la comunism, determinînd tendinţa obiectivă a egalizării nivelului de dezvoltare economică şi culturală a tuturor ţărilor sistemului mondial socialist.

★

Din acţiunea obiectivă a legilor de dezvoltare a societăţii socialiste în cadrul sistemului mondial socialist în ansamblu, rezultă de asemenea necesitatea şi posibilitatea trecerii ţărilor socialiste mai mult sau mai puţin în acelaşi timp la comunism.

În sistemul mondial capitalist, nivelul dezvoltării diferitelor ţări este supus acţiunii legii dezvoltării inegale economice şi politice a ţărilor capitaliste, care în condiţiile imperialismului se intensifică, acţionînd în salturi. Diferenţele în nivelul de dezvoltare economică a ţărilor capitaliste sînt extrem de mari; în timp ce trei state imperialiste (S.U.A., Anglia, R. F. Germană), reprezentînd aproximativ 16% din populaţia lumii capitaliste, produc peste 70% din producţia industrială capitalistă mondială, toate ţările slab dezvoltate din punct de vedere economic, la un loc reprezentînd peste 70% din populaţia lumii capitaliste, produc mai puţin de 5% din producţia industrială a sistemului capitalist al economiei mondiale.

---

[1] Vezi *Contemporanul* din 24.VII.1959.

Între țările imperialiste, contradicțiile se ascut în lupta pentru surse ieftine de materii prime, pentru acapararea pieților de desfacere, pentru sfere de investiții de capital rentabile; în condițiile actuale, dezvoltarea inegală economică și politică a țărilor capitaliste este demonstrată de eforturile Germaniei Occidentale și Japoniei de a împinge pe planul al doilea statele capitaliste din Occidentul Europei.

Dezvoltarea inegală economică și politică a țărilor capitaliste nu numai că nu atenuează diferențele dintre țările imperialiste și cele slab dezvoltate din punct de vedere economic, ci dimpotrivă, o adîncește; trusturile monopoliste internaționale frînează dezvoltarea industrială a țărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic spre a nu pierde unul din principalele izvoare de obținere a supraprofiturilor. Așa-zisul „ajutor" pe care țările imperialiste îl acordă țărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic nu are drept scop dezvoltarea lor economică, ci este destinat pentru construcția de baze militare și pentru sporirea forțelor armate.

Dezvoltarea sistemului socialist al economiei mondiale este caracterizată de cu totul alte legi. Extrem de important este faptul că o dată cu creșterea și maturizarea sistemului socialist al economiei mondiale, a apărut posibilitatea și necesitatea ca legea dezvoltării planice proporționale să nu-și limiteze sfera de acțiune numai în cadrul economiei naționale ci să-și extindă sfera de acțiune într-o măsură mereu crescîndă în ansamblul sistemului socialist al economiei mondiale.

După cum se știe, legea dezvoltării inegale economice și politice a diferitelor țări este o lege specifică economiei capitaliste, generată de goana capitaliștilor după maximum de profit și care își încetează acțiunea în condițiile socialismului; dezvoltarea țărilor socialiste în cadrul sistemului socialist al economiei mondiale este determinată de acțiunea legii dezvoltării planice, proporționale. Multilateralitatea formelor planificate de colaborare economică dintre țările socialiste rezultă tocmai din acțiunea legii dezvoltării planice, proporționale, în cadrul sistemului socialist al economiei mondiale; astfel că în condițiile socialismului nu numai că nu se poate menține nivelul inegal de dezvoltare economică și culturală care a existat între diferitele țări în momentul cînd au început construcția socialistă, ci are loc un proces obiectiv de egalizare a nivelului lor de dezvoltare economică și culturală.

„Trebuie considerate neîntemeiate afirmațiile unor cercetători științifici, — arată tov. P. Fedoseev — potrivit cărora înaintarea țărilor socialiste spre comunism se va produce nesimultan, pe diverse zone regionale, în funcție de nivelul dezvoltării lor anterioare. Aceste concepții pornesc numai de la trecutul fiecărei țări, însă nu iau în considerație prezentul și viitorul lor, nu țin seama de specificul legilor dezvoltării formațiunii sociale comuniste care se deosebesc radical de legile capitalismului" [1].

---

[1] *Pravda*, nr. 40/1959. Reprodus după Buletinul de informare științifică al I.S.R.S., nr. 12/1959, p. 8.

Extinderea acțiunii legilor obiective de dezvoltare a societății socialiste din cadrul economiei naționale în cadrul sistemului mondial socialist în ansamblu este determinată de existența noului tip de relații internaționale. Esența acestor relații internaționale constă nu numai în aplicarea consecventă a principiilor egalității depline în drepturi, respectării integrității teritoriale, independenței de stat și suveranității, neamestecului în treburile interne ale altora — ci mai ales în ajutorul reciproc și colaborarea frățească, prin care se manifestă efectiv principiul internaționalismului socialist.

După cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, din principiul internaționalismului socialist rezultă că : „toate țările lagărului socialist sînt interesate vital în dezvoltarea la maximum a forțelor de producție ale fiecăreia dintre ele, întrucît această dezvoltare întărește forța economică a întregului lagăr ; iar forța lagărului democrației și socialismului, unitatea indistructibilă constituie condiția hotărîtoare pentru succesul construcției socialiste în aceste țări" [1].

Această coincidență a intereselor fiecărei țări socialiste cu aceea a lagărului socialist în ansamblu este baza obiectivă a întregului sistem de colaborare economică din cadrul sistemului socialist al economiei mondiale ; esența socialismului constă în dispariția exploatării omului de către om precum și a asupririi unei țări de către alta.

În cadrul sistemului mondial socialist se dezvoltă relații de colaborare tovărășească și ajutor reciproc ; cu cît o țară socialistă este mai dezvoltată din punct de vedere economic, cu atît este mai mare ajutorul pe care-l acordă țărilor în trecut înapoiate din punct de vedere economic. Astfel, s-a creat pentru prima oară în istorie posibilitatea ca popoarele mici și slab dezvoltate din punct de vedere economic să se ridice la un înalt nivel de dezvoltare economică, politică și culturală.

Instaurarea noului tip de relații internaționale între țările lagărului socialist se răsfrînge în mod favorabil și asupra țărilor slab dezvoltate din punct de vedere economic care nu fac parte din sistemul socialist al economiei mondiale. Aceste țări au posibilitatea să încheie acorduri economice avantajoase cu țările socialiste care contribuie la dezvoltarea lor economică și la apărarea independenței lor economice și politice față de puterile imperialiste. Totodată, țările imperialiste au fost nevoite să țină seama de existența noului tip de relații internaționale și să facă unele concesii în raporturile lor cu țările slab dezvoltate din punct de vedere economic, fiind puse în situația de a nu mai putea dicta condiții înrobitoare acestor țări.

Noul tip de relații internaționale nu-și demonstrează superioritatea în mod automat, de la sine, ci trebuie ca prin activitatea conștientă a oamenilor să fie găsite mijloacele adecvate care derivă din esența sa ; de asemenea, extinderea sferei de acțiune a legilor economice obiective ale socialismului în cadrul sistemului mondial socialist poate și trebuie să fie accelerată de politica economică a țărilor socialiste. De aceasta este legată creșterea funcțiilor externe ale statului socialist. Funcția externă a statului

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 728.

socialist nu poate fi limitată numai la apărarea țării împotriva agresiunii imperialiste. Formarea sistemului mondial socialist a determinat apariția unei noi funcții externe a statului socialist și anume întărirea și dezvoltarea continuă a colaborării frățești și a ajutorului reciproc dintre toate țările socialiste : această funcție externă a statului socialist se amplifică pe măsura trecerii la comunism, o dată cu crearea diferitelor organisme și forme internaționale de tip socialist (Consiliul de ajutor economic reciproc, conferințe internaționale de colaborare, de schimb de experiență etc.).

Faptul că existența noului tip de relații internaționale constituie o condiție esențială pentru trecerea țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism, face ca continua perfecționare a diferitelor forme de manifestare a acestor relații să constituie o preocupare permanentă a partidelor comuniste și muncitorești din toate țările socialiste ; astfel, superioritatea relațiilor de producție socialiste se poate manifesta din plin și rolul lor de motor în dezvoltarea forțelor de producție a sistemului socialist al economiei mondiale se realizează în condițiile cele mai favorabile.

Aceasta și-a găsit — de pildă — expresia în creșterea continuă a funcțiilor Consiliului de ajutor economic reciproc ; astfel, dacă în comunicatul din ianuarie 1948 prin care se anunța crearea Consiliului de ajutor economic reciproc se menționa numai de „schimb de experiență economică, ajutor reciproc în materii prime, alimente, mașini, utilaje, etc.", în comunicatul sesiunii CAER de la Berlin din mai 1956 se arată că s-au discutat problemele „coordonării dezvoltării principalelor ramuri ale economiei naționale a țărilor membre pentru viitorul cincinal (1956—1960)" iar în comunicatul sesiunii CAER de la Varșovia din mai 1957 se consideră indicat să se efectueze „lucrările de coordonare a planurilor de perspectivă ale dezvoltării principalelor ramuri ale economiei naționale a țărilor membre ale Consiliului pe o perioadă mai îndelungată (10—15 ani)". Acest proces evolutiv este departe de a fi ajuns la capăt. Comunicatul cu privire la Consfătuirea reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările participante la Consiliul de ajutor economic reciproc de la Moscova din mai 1958 consideră necesară „ridicarea continuă a rolului Consiliului de ajutor economic reciproc și al organelor sale în organizarea colaborării economice".

Creșterea rolului Consiliului de ajutor economic reciproc reflectă adîncirea continuă a diviziunii internaționale socialiste a muncii. Diviziunea internațională a muncii de tip socialist constituie o forță socială de producție de prim ordin care contribuie la ridicarea nivelului economic al țărilor socialiste înapoiate în trecut, la nivelul celor mai înaintate.

La baza formării sistemului economic mondial socialist stă o astfel de diviziune internațională a muncii care să asigure o dezvoltare rapidă a producției în toate țările socialiste în conformitate cu interesele fiecăreia din aceste țări și cu interesele lagărului socialist în întregul său. Paralel cu dezvoltarea planică proporțională a fiecărei economii naționale socialiste se cristalizează treptat un sistem al diviziunii internaționale socialiste a muncii în cadrul căruia fiecare țară socialistă contribuie cu partea

sa la satisfacerea necesităților celorlalte țări socialiste și la rîndul său se poate bizui pe sprijinul tuturor celorlalte țări socialiste.

Diviziunea internațională socialistă a muncii are drept efect lichidarea diferențelor în nivelul de dezvoltare a țărilor socialiste, nivel care a fost determinat de evoluția acestor țări în condițiile istorice ale formațiunilor sociale presocialiste. Diviziunea internațională capitalistă a muncii împarte lumea în două categorii de țări — țări înaintate și țări înapoiate, țări industriale și țări agrare — între care există un decalaj enorm și care se adîncește continuu în ceea ce privește nivelul de dezvoltare economică și culturală. Lichidarea acestui sistem monstruos de repartizare a forțelor de producție pe scară internațională, cu toate consecințele nefavorabile ce decurg din aceasta pentru țările slab dezvoltate din punct de vedere economic, este una din sarcinile de bază în formarea și dezvoltarea sistemului mondial socialist, în dezvoltarea diviziunii internaționale socialiste a muncii.

Diviziunea internațională socialistă a muncii nu este un scop în sine ; în fiecare etapă de construire a socialismului și comunismului ea este subordonată sarcinii economice fundamentale din perioada respectivă. Însă, în întreaga dezvoltare istorică a diviziunii internaționale socialiste a muncii, se ține seama de necesitatea apropierii nivelului de dezvoltare economică a țărilor socialiste.

Noua etapă în dezvoltarea diviziunii internaționale socialiste a muncii caracterizată prin coordonarea planurilor de perspectivă de dezvoltare a economiei naționale a țărilor socialiste, pe baza specializării și cooperării principalelor ramuri interdependente ale producției — joacă un rol hotărîtor în ridicarea nivelului economic al țărilor socialiste mai slab dezvoltate din punct de vedere economic la nivelul celor mai înaintate.

Dacă în perioada începerii construirii bazelor economice ale socialismului, principala formă de colaborare economică între țările socialiste s-a manifestat în sfera circulației (prin comerțul exterior), în faza actuală de dezvoltare a sistemului socialist al economiei mondiale capătă importanță din ce în ce mai mare colaborarea economică în sfera producției.

Prin încheierea acordurilor comerciale bilaterale de lungă durată se realiza numai indirect o coordonare a dezvoltării economiei naționale a țărilor socialiste, asigurîndu-se pe o perioadă de mai mulți ani, atît aprovizionarea cu produsele necesare cît și desfacerea produselor excedentare. Necesitatea adîncirii colaborării economice între țările socialiste a arătat că limitarea coordonării planurilor de dezvoltare economică a țărilor socialiste numai la schimbul de mărfuri constituie o etapă depășită în dezvoltarea sistemului socialist al economiei mondiale. S-a ivit necesitatea obiectivă a unei forme noi, superioare, care să acționeze nemijlocit asupra producției pentru a întări și mai mult puterea economică a sistemului mondial socialist, în ansamblu, și a fiecărei țări socialiste în parte ; s-a trecut astfel la coordonarea directă a planurilor de dezvoltare a economiei naționale a țărilor socialiste.

După cum arată tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej :

„Coordonarea activității economice a țărilor lagărului socialist asigură o mare economie de forțe, creează fiecărei țări o perspectivă clară în dez-

voltarea economiei, posibilitatea ca în dezvoltarea industriei grele şi a tuturor ramurilor economiei să-şi concentreze atenţia îndeosebi în acele direcţii pentru care dispune de condiţii specifice mai favorabile — bază de materii prime, experienţă, cadre specializate. Fiecare ţară îşi dezvoltă astfel economia potrivit condiţiilor specifice şi resurselor naţionale, ţinînd seama de nevoile interne şi de nevoile celorlalte ţări prietene din lagărul socialist. Pe această linie se realizează coordonarea noilor planuri cincinale, precum şi ajutorul reciproc între ţările lagărului socialist, potrivit intereselor fiecărei ţări în parte şi intereselor generale ale întregului lagăr socialist" [1].

Coordonarea planurilor economice de perspectivă a făcut posibilă realizarea unei economii considerabile de muncă socială în cadrul sistemului socialist al economiei mondiale şi pentru fiecare ţară în parte, atît prin eliberarea unor fonduri de investiţii — dovedite inutile în urma analizării balanţei capacităţilor de producţie existente în întregul sistem mondial socialist — cît şi prin evitarea unor paralelisme nejustificate în fabricarea unor produse în serii foarte mici. Astfel s-a putut organiza specializarea şi cooperarea în producţie, trecîndu-se la o producţie perfecţionată de masă şi de mare serie, pe baza tehnicii celei mai înaintate, cu efecte favorabile asupra creşterii productivităţii muncii şi reducerii preţului de cost.

Aşa de pildă, la cea de-a XI-a sesiune a Consiliului de ajutor economic reciproc din mai 1959 de la Tirana s-a adoptat — printre altele — hotărîrea în legătură cu profilarea producţiei ţărilor participante la CAER pe anumite tipuri şi grupuri de produse ale industriei constructoare de maşini. Se prevede că laminoarele cu profiluri mici vor fi produse mai ales în R.D. Germană şi Polonia, iar cele cu profiluri mari vor fi produse în special în U.R.S.S. şi Cehoslovacia; laminoarele de trefilat vor fi produse mai ales în Ungaria şi R.D. Germană; producţia utilajului de foraj şi a instalaţiilor pentru rafinarea petrolului şi petrochimiei se vor dezvolta în Romînia şi Uniunea Sovietică; excavatoare cu multe cupe destinate lucrărilor la suprafaţă vor fi produse în R.D. Germană şi în Cehoslovacia, iar excavatoare cu o singură cupă vor fi produse în U.R.S.S.; producţia de maşini-unelte speciale de tipurile cele mai noi pentru industria de rulmenţi se prevede: în R.D. Germană — 40 tipuri de maşini-unelte, în Polonia — 12, în U.R.S.S. — 55 şi în Cehoslovacia — 10 tipuri.

Specializarea ţării noastre în producţia utilajului de foraj şi a instalaţiilor pentru rafinarea petrolului şi petrochimiei constituie un caz unic, nemaiîntîlnit în istorie; în condiţiile capitalismului nu se cunoaşte vreun exemplu ca un stat mic bogat în petrol să aibe o industrie proprie de utilaj petrolifer, care nu numai că satisface necesităţile interne, dar constituie şi obiect de export.

O formă importantă a colaborării economice în producţie între ţările sistemului mondial socialist o reprezintă construirea cu forţe comune a unor întreprinderi industriale într-o ţară care are bază de materii prime, în a căror producţie sînt interesate şi alte ţări socialiste. Rambursarea

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Un aport măreţ la cauza întăririi lagărului socialist*, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p. 12—13.

ajutorului acordat în construirea întreprinderii prin livrarea de instalații și utilaje se face după punerea în funcțiune a acesteia, prin livrarea de mărfuri din viitoarea producție a întreprinderii respective. În aceste condiții se construiește la noi în țară cu ajutorul R.D. Germane, R. Cehoslovace și R.P. Polone, marele combinat de celuloză pe baza stufului din Delta Dunării, a cărui capacitate totală de producție va fi de 200 000 tone celuloză pe an; astfel, nu numai că se valorifică o bogăție naturală a țării noastre, care se irosea fără nici un folos, dar este asigurată și o piață sigură de desfacere a mărfii pe o perioadă îndelungată.

Colaborarea tehnico-științifică — în care se include schimbul de documentații (proiecte, patente, licențe etc.) ajutor la construcția și darea în exploatare a diferitelor obiective industriale, pregătirea de cadre, colaborarea între institutele de cercetări științifice etc., contribuie la rîndul său la ridicarea nivelului de dezvoltare a țărilor socialiste, în trecut înapoiate, la nivelul celor mai înaintate. Schimbul de experiență și ajutorul reciproc în domeniul tehnico-științific se efectuează gratuit, fără plata licențelor sau patentelor; se plătesc doar cheltuielile materiale legate de executarea copiilor documentației. Sînt ușor de apreciat avantajele care rezultă pentru țările mai slab dezvoltate din punct de vedere economic din faptul că pot folosi ultimele cuceriri ale științei și tehnicii fără nici o condiție politică sau economică, fără cheltuieli costisitoare și cercetări îndelungate. Raportul dintre numărul temelor primite și acordate în cadrul colaborării tehnico-științifice este net în favoarea țărilor mai slab dezvoltate din punct de vedere economic; astfel, țara noastră a primit pînă la 31 decembrie 1958 ajutor tehnico-științific la 2459 teme și a acordat ajutor tehnico-științific numai la 1686 teme.

În cadrul sistemului economic mondial socialist a intervenit o schimbare fundamentală și în esența schimbului internațional de mărfuri. Într-ajutorarea frățească dintre țările socialiste exclude posibilitatea ca relațiile dintre ele să fie dominate de spiritul mercantil; acest spirit este străin concepției marxiste asupra rolului comerțului exterior în socialism, ca formă de colaborare economică între țările socialiste. Pe piața mondială socialistă, schimbul de mărfuri exprimă noul caracter al diviziunii internaționale a muncii de tip socialist.

Apropierea nivelului de dezvoltare economică a țărilor socialiste care se realizează prin diviziunea internațională socialistă a muncii își găsește în ultimă analiză expresia în schimbările structurale intervenite în schimbul de mărfuri pe piața mondială socialistă. Țări care în trecut erau exportatoare de materii prime și produse agricole și importatoare de produse fabricate și-au schimbat structura comerțului lor exterior în sensul exportului de produse cu un conținut intens de muncă și a importului de mijloace de producție, îndeosebi mașini și utilaje. Astfel, ponderea mașinilor și a utilajelor în exportul total al țării noastre a crescut de la 0,8% în 1948 la 10,6% în 1957 și la 12,4% în 1958.

În cadrul colaborării economice din sistemul socialist al economiei mondiale rolul hotărîtor îi revine Uniunii Sovietice. Ajutorul multilateral și dezinteresat acordat de Uniunea Sovietică — țara cea mai puternică dintre țările lagărului socialist și în curînd cea mai mare putere industrială

a lumii — celorlalte țări prietene reprezintă o contribuție de seamă la ridicarea nivelului de dezvoltare economică și culturală al celorlalte țări socialiste. În istoria omenirii nu se cunoaște un alt caz cînd o mare putere industrială să fi ajutat în mod efectiv o serie întreagă de alte state să-și făurească o industrie națională, astfel cum a făcut Uniunea Sovietică. În dezvoltarea economiei sale, U.R.S.S. are în vedere în mod permanent necesitatea dezvoltării economice și a celorlalte țări socialiste.

În elaborarea planului septenal, Uniunea Sovietică nu a ținut seama numai de necesitățile proprii economiei naționale, ci și de nevoile celorlalte țări socialiste (astfel, creșterea extracției de minereu de fier prevăzută în septenal va permite dublarea livrărilor de minereu de fier țărilor europene de democrație populară). Cu ajutorul Uniunii Sovietice s-a construit și se construiesc în țările de democrație populară 800 de întreprinderi industriale, secții separate și instalații; peste 30 miliarde de ruble reprezintă valoarea creditelor acordate de U.R.S.S. țărilor de democrație populară în perioada postbelică; în perioada 1947—1958, U.R.S.S. a transmis țărilor de democrație populară 2300 proiecte pentru lucrări capitale, 6750 de documentații pentru fabricarea de mașini, utilaje, instalații și aparate, 2570 descrieri de procese tehnologice, a primit la specializare un mare număr de muncitori, ingineri și tehnicieni din țările de democrație populară; aproximativ 14 000 studenți și aspiranți din celelalte țări socialiste studiază în U.R.S.S.; iată cîteva cifre care demonstrează marele ajutor acordat de U.R.S.S. celorlalte țări din lagărul socialist.

În ceea ce privește ajutorul acordat de Uniunea Sovietică țării noastre, tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej arată că: „Succesele obținute de țara noastră, ca și de celelalte țări de democrație populară, sînt înlesnite în mod deosebit de faptul că ne putem sprijini în construirea noii orînduiri sociale pe înaltul nivel de dezvoltare atins în U.R.S.S., pe ajutorul multilateral și frățesc pe care Uniunea Sovietică, îndeplinind cu cinste învățăturile lui Lenin despre rolul primului stat al muncitorilor și țăranilor, îl acordă țărilor lagărului socialist" [1].

Deci, din interacțiunea factorilor interni și externi — pe baza acțiunii legilor economice obiective ale socialismului — rezultă tendința obiectivă de egalizare a nivelului de dezvoltare economică și culturală a țărilor socialiste, care va face posibilă trecerea țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism.

★

Trecerea țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism nu poate fi concepută ca un act brusc, la un anumit termen stabilit, pe baza unor acorduri internaționale, ci ca un proces treptat și continuu în decursul unei perioade de timp relativ scurte. Acest proces nu va fi însă nicidecum lent.

Dezvoltarea istorică a societății omenești ia un ritm din ce în ce mai rapid. Dacă formarea sistemului mondial capitalist a durat 2—3

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Editura politică, București, 1959, p. 625.

secole, pentru formarea sistemului mondial socialist a fost nevoie de numai 3 decenii; este deci de presupus că și formarea sistemului mondial comunist nu va necesita o perioadă istorică prea îndelungată.

Trecerea la comunism a țărilor socialiste reprezintă procesul acumulării unor elemente cantitative care se transformă în calitate. Dezvoltarea sistemului mondial socialist spre comunism nu se va realiza sub forma unui salt calitativ cu explozie, ci sub forma unui proces treptat de transformare calitativă; acest salt calitativ revoluționar va avea loc fără explozie deoarece baza social-economică și politică a comunismului nu diferă ca tip de cea a socialismului.

Necesitatea acumulării acestor elemente cantitative determină ca nici o țară să nu poată trece direct de la capitalism la comunism, fără a trece prin faza socialistă de dezvoltare a societății. Istoria a arătat că orînduirea capitalistă nu este o treaptă absolut necesară în dezvoltarea social-economică a unei țări; este cunoscut că R.P. Mongolă a trecut de la feudalism la socialism fără a mai parcurge stadiul societății capitaliste. Însă trecerea la comunism implică crearea anumitor premise materiale și spirituale (crearea bazei tehnico-materiale a comunismului, ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii, dezvoltarea multilaterală a culturii etc.) pe care orînduirea capitalistă nu le poate realiza.

Calea spre comunism a tuturor țărilor socialiste nu este decît una singură, calea generală indicată de marxism-leninism. Legile și trăsăturile fundamentale ale construirii socialismului și comunismului în Uniunea Sovietică nu au numai o însemnătate națională, ci o însemnătate internațională. Lenin arăta că:

„...Exemplul rus arată *tuturor* țărilor cîte ceva — dar cu totul esențial — din viitorul lor inevitabil și apropiat" [1].

Diversitatea condițiilor istorice din diferite țări determină specificul național al metodelor, procedeelor și formelor de realizare a procesului legic de trecere spre comunism, însă esențialul îl constituie legile universal-valabile pentru toate țările care construiesc socialismul și comunismul și nu manifestările lor particulare.

Prezintă un deosebit interes științific și o mare importanță practică, problema cum vor evolua legile generale de construire a socialismului în perioada trecerii de la socialism la comunism, legi formulate în Declarația de la Moscova din noiembrie 1957 a consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste.

În decursul trecerii la comunism unele din aceste legi generale, ca urmare a dispariției condițiilor obiective care le-au generat și a realizării cerințelor ce le sînt proprii își vor înceta acțiunea; astfel de legi sînt: lichidarea proprietății capitaliste, transformarea socialistă treptată a agriculturii, lichidarea asupririi naționale etc.

Unele din aceste legi vor continua să acționeze mai departe ca: conducerea maselor de oameni ai muncii de către clasa muncitoare, al cărei nucleu este partidul marxist-leninist, dezvoltarea planificată a economiei naționale, solidaritatea internațională a clasei muncitoare etc.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol 31, E.S.P.L.P., 1956, p. 6.

Concomitent vor apărea legi generale noi specifice comunismului, ca : contopirea proprietății de grup cooperatiste cu proprietatea de stat într-o proprietate unică a întregului popor, ștergerea treptată a deosebirilor esențiale între sat și oraș, între munca intelectuală și cea fizică, ștergerea hotarelor de clasă etc.

Cunoașterea și folosirea creatoare a acestor legi generale, universal-valabile ale construcției comuniste, potrivit condițiilor concret-istorice ale fiecărei țări socialiste, joacă un rol hotărîtor în asigurarea trecerii tuturor țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism.

Corelația dintre particular și general în trecerea de la socialism la comunism este o problemă foarte complexă, de mare însemnătate teoretică și practică. Lenin a considerat că este cel mai important „a ști să aplici principiile generale și fundamentale ale comunismului la *particularitățile* relațiilor dintre clase și partide, la *particularitățile* dezvoltării obiective spre comunism, particularități proprii fiecărei țări în parte și pe care trebuie să știi să le studiezi, să le descoperi, să le ghicești" [1].

Particularul nu poate fi rupt de general, după cum nu se poate opune particularul generalului. Totodată nu poate fi pus pe primul plan particularul, renunțînd la general.

Dezvoltarea continuă a științei și tehnicii pe de o parte și dezvoltarea colaborării țărilor socialiste în spiritul internaționalismului proletar, pe de altă parte, determină ca în viitor construcția economică a comunismului să fie din ce în ce mai puțin dependentă de condițiunile natural-climatice, existente în fiecare țară socialistă. De pildă, construirea conductei de petrol prin care Uniunea Sovietică va livra petrol Poloniei, Cehoslovaciei, Ungariei și R.D. Germane, permite dezvoltarea petrochimiei în aceste țări, deși aceste țări nu au zăcăminte proprii de țiței. Totodată se desfășoară procesul de egalizare a nivelului de dezvoltare economică și culturală a țărilor socialiste. Există deci o tendință obiectivă spre o micșorare a diferențelor în condițiile naționale de construire a fazei superioare a societății comuniste ; de aici rezultă că în metodele de construire a comunismului vor fi mai puține elemente specifice decît în construirea socialismului.

Aceasta a fost subliniată și de tov. N. S. Hruşciov :

„Dacă ar fi să vorbim despre viitor, cred că dezvoltarea țărilor socialiste va urma, după toate probabilitățile, linia întăririi sistemului mondial unic al economiei socialiste. Barierele economice care separau țările noastre în timpul capitalismului vor cădea una după alta. Se va întări baza economică comună a socialismului mondial" [2].

Studierea și descoperirea formelor și metodelor concrete de construire a comunismului, specifice fiecărei țări care trece de la socialism la comu-

---

[1] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 31, p. 72.

[2] Din cuvîntarea rostită de N. S. Hruşciov la 7 martie 1959 în orașul Leipzig la cea de a noua Conferință a muncitorilor pe întreaga Germanie — vezi Supliment la revista *Timpuri noi*, nr. 14 din 3 aprilie 1959.

nism — neuitînd că nu există decît calea unică, leninistă de construire a comunismului, determinată de legile generale, universal-valabile ale construcției comuniste — va accelera procesul de trecere a țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism.

Sarcina de a transforma în realitate posibilitatea obiectivă a trecerii țărilor socialiste mai mult sau mai puțin în același timp la comunism, revine fiecărui stat socialist în parte, care o realizează prin politica sa internă și externă, bazată pe folosirea conștientă a acțiunii legilor obiective de dezvoltare a societății socialiste.

Înaintarea în front comun a țărilor socialiste la comunism nu se desfășoară pe baza directivelor vreunui organ supranațional, ci se face sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești din fiecare țară socialistă luată în parte, fără nici un amestec dinafară în treburile interne ale altei țări. Teza calomnioasă asupra unei așa-numite „hegemonii" a Uniunii Sovietice în cadrul sistemului economic mondial socialist are scopul de a produce disensiuni în cadrul lagărului monolit al țărilor socialiste. După cum se arată în raportul tov. N. S. Hrușciov prezentat la Congresul al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S. — „Partidul Comunist al Uniunii Sovietice nu conduce nici un fel de partid. Uniunea Sovietică nu conduce alte țări". Dacă Uniunea Sovietică stă în fruntea lagărului statelor socialiste și dacă Partidul Comunist al Uniunii Sovietice este detașamentul de frunte al mișcării muncitorești internaționale, aceasta a fost determinată de cauze istorice, obiective, de mersul revoluției proletare mondiale și nu a fost impus în mod arbitrar de către Uniunea Sovietică. Rolul Uniunii Sovietice în cadrul lagărului socialist este determinat de faptul că a deschis prima în istorie calea omenirii spre socialism, că este cea mai puternică țară din lagărul socialismului, că este prima țară din lume care a construit socialismul și a pășit prima pe calea construirii desfășurate a comunismului.

Politica Partidului Muncitoresc Romîn, întemeiată pe cunoașterea și folosirea creatoare a legilor obiective de dezvoltare a societății, a legilor generale, universal-valabile ale construcției socialiste și comuniste, în condițiile concret-istorice ale țării noastre, asigură realizarea prevederilor planului de dezvoltare a economiei noastre naționale pe anii 1960—1965, prin care poporul nostru va termina în linii mari construirea socialismului trecînd în etapa desăvîrșirii construcției socialiste, ceea ce constituie chezășia trecerii țării noastre la comunism mai mult sau mai puțin în același timp cu aceea a celorlalte țări socialiste.

Ar fi suficient de arătat că într-un singur deceniu de economie planificată (1948—1959) producția industrială a țării noastre a crescut de patru ori și jumătate, cu un ritm mediu anual de creștere de peste 16 la sută, față de ritmul de numai 4 la sută realizat în anii dinainte de război ; producția de energie electrică calculată pe cap de locuitor a crescut de la 72 kwh în 1938 la 342 kwh în 1958 și este în continuă creștere ; producția totală de cereale realizată în medie pe an în perioada 1955—1959 depășește pe cea din perioada 1934 — 1938 cu circa 1 200 000 tone ; salariul real al muncitorilor, tehnicienilor și funcționarilor va fi, pe întregul

an 1959, cu peste 30 la sută mai mare față de 1955; mortalitatea a scăzut în țara noastră de la 19,1‰ în 1938 la 8,7‰ în 1958.

★

Misiunea istorică a clasei muncitoare de a realiza o societate fără clase în care să dispară explotarea omului de către om și a unui popor de către altul, pe baza cunoașterii legilor obiective ale dezvoltării societății, descoperite de știința marxist-leninistă, sub conducerea partidelor comuniste și muncitorești din fiecare țară în parte, este în curs de înfăptuire. Această operă grandioasă însuflețește oamenii muncii din lumea întreagă într-o luptă comună, deoarece mișcarea muncitorească este prin caracterul ei internaționalistă; închistarea în limitele naționale este o concepție străină mișcării muncitorești.

„Noi ne-am situat și ne situăm pe poziția că nu este permis să ne izolăm în „compartimente" naționale și să ne închidem fiecare în găoacea lui. Noi considerăm necesară creșterea prin toate mijloacele a puterii lagărului socialist, întărirea continuă a unității mișcării comuniste internaționale în conformitate cu principiile adoptate de toate partidele frățești în Declarația de la Moscova. Grija pentru coeziunea și trăinicia rîndurilor noastre este cea mai înaltă datorie internaționalistă a fiecărui partid comunist și muncitoresc. *Succesul cauzei naționale a clasei muncitoare nu poate fi conceput fără solidaritatea internațională a tuturor detașamentelor sale*" [1].

Din solidaritatea internațională a oamenilor muncii rezultă că trecerea mai mult sau mai puțin în același timp a țărilor socialiste la comunism este o cauză comună mișcării muncitorești din întreaga lume. Înaintarea în front comun spre comunism a țărilor lagărului socialist este unul din elementele hotărîtoare care asigură victoria comunismului asupra capitalismului în întrecerea economică pașnică dintre cele două sisteme mondiale. Inevitabilitatea victoriei sistemului mondial socialist asupra celui capitalist rezultă din întreaga dezvoltare istorică a societății omenești, din mersul ascendent al omenirii spre bunăstare, pace și fericire.

Întrecerea economică pașnică dintre cele două sisteme mondiale nu este numai o problemă a țărilor socialiste cele mai înaintate ci privește toate țările socialiste. Sarcina oamenilor muncii din țara noastră în această privință a fost astfel definită de tov. Gh. Gheorghiu-Dej de la tribuna Congresului al XXI-lea extraordinar al P.C.U.S. :

„Oamenii muncii din R.P.R. sînt conștienți că, asigurînd progresul rapid al economiei și culturii, construind socialismul, ei răspund și îndatoririi ce le revine de a-și da contribuția la obținerea victoriei în întrecerea pașnică între capitalism și socialism, la atingerea obiectivului măreț, arătat în raportul tov. Hrușciov ca în anul 1965 producția globală industrială a țărilor sistemului socialist s-o depășească pe cea a țărilor capitaliste" [2].

---

[1] N.S. Hrușciov, *Cu privire la cifrele de control ale dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965*, p. 118—119.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Editura politică, București, 1959, p. 597.

О БОЛЕЕ ИЛИ МЕНЕЕ ОДНОВРЕМЕННОМ ПЕРЕХОДЕ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ СТРАН К КОММУНИЗМУ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Действие объективных законов социализма в рамках народного хозяйства и их сознательное использование коммунистическими и рабочими партиями, борьба масс каждой страны за экономическое и культурное развитие своей социалистической Родины создают благоприятные внутренние условия для более или менее одновременного перехода социалистических стран к коммунизму, что определяет объективную тенденцию выравнивания общего уровня экономического и культурного развития всех социалистических стран.

Уравнение экономического и культурного уровней развития социалистических стран возможно благодаря действию закона соответствия производственных отношений характеру производительных сил, основного экономического закона социализма и закона планомерного пропорционального развития народного хозяйства, благодаря быстрому темпу развития социалистической экономики и непрерывному росту производительности труда при социализме, а также политике социалистической индустриализации и постепенного социалистического преобразования сельского хозяйства. Развитие производительных сил и социалистических производственных отношений создает предпосылки для повышения материального и культурного уровня жизни трудящихся всех социалистических стран.

Выход объективных экономических законов социализма за рамки национальной экономики, на арену мировой системы социализма, определяемой существованием нового типа международных отношений, делает возможным и, в то же время, необходимым более или менее одновременный переход социалистических стран к коммунизму. В этом направлении действует, в первую очередь, закон планомерного, пропорционального развития народного хозяйства, который, в условиях социализма, приходит на смену закону неравномерного политического и экономического развития капиталистических стран.

В поднятии экономического и культурного уровней в прошлом отставших социалистических стран до уровня наиболее передовых социалистических стран решающая роль принадлежит товарищескому сотрудничеству и братской взаимопомощи стран социалистического лагеря и, в особенности, многосторонней и бескорыстной помощи, оказываемой Советским Союзом странам народной демократии. Это сотрудничество выражается в возникновении международного социалистического разделения труда, в специализации и кооперировании главных взаимозависящих отраслей производства, в координации перспективных народно-хозяйственных планов, во внешней торговле, в предоставлении кредитов и в научно-технической помощи.

Переход мировой социалистической системы к коммунизму осуществится не в форме качественного скачка со взрывом, а в форме постепенного процесса качественного превращения, под руководством коммунистических и рабочих партий социалистических стран.

Разнообразие исторических условий в различных странах определяет национальное своеобразие способов, приемов и форм закономерного процесса перехода к коммунизму, однако его сущностью являются общие, действующие во всех странах, строящих социализм и коммунизм, законы, а не их частные проявления. Знание и творческое использование этих общих законов строительства коммунизма в соответствии с конкретными историческими условиями каждой страны обеспечивают более или менее одновременный переход всех социалистических стран к коммунизму.

Движение стран социалистического лагеря общим фронтом к коммунизму является одним из решающих элементов, гарантирующих победу социализма над капитализмом в мирном экономическом соревновании двух мировых систем.

DE LA TRANSITION DES PAYS SOCIALISTES AU COMMUNISME, PLUS OU MOINS EN MÊME TEMPS

RÉSUMÉ

L'action des lois objectives du socialisme dans le cadre de l'économie nationale et leur application consciente par les partis communistes et ouvriers, la lutte des masses de chaque pays pour le développement économique et culturel de leur propre patrie socialiste créent les conditions internes favorables à la transition, plus ou moins en même temps, au communisme et déterminent un processus objectif d'égalisation du niveau général du développement économique et culturel de tous les pays du camp socialiste.

A ce processus contribuent la loi de concordance entre les rapports de production et les forces productives, la loi économique fondamentale du socialisme, la loi du développement planique proportionnel de l'économie nationale, le rythme rapide du développement de l'économie socialiste et de l'accroissement incessant de la productivité du travail, la politique d'industrialisation socialiste et de transformation socialiste graduelle de l'agriculture. Le développement des forces productives et des relations de production socialistes crée les prémisses de l'accroissement du niveau de vie matériel et culturel de la population.

L'extension de l'action des lois objectives du développement de la société socialiste, du cadre de l'économie nationale à celui du système mondial socialiste dans son ensemble — extension déterminée par l'existence d'un nouveau type de relations internationales —, rend possible et en même temps nécessaire la transition des pays socialistes, plus ou moins en même temps, au communisme.

L'existence d'un nouveau type de relations internationales détermine l'extension de l'action des lois objectives du développement de la société socialiste.Elle dépasse le cadre de l'économie nationale et embrasse le système socialiste mondial dans son ensemble. Cela rend possible, et en même temps nécessaire, la transition des pays socialistes au communisme, plus ou moins en même temps. C'est la loi du développement planique proportionnel de l'économie nationale qui, dans ce sens, agit en premier lieu et qui, dans les conditions créées par le socialisme, tend à remplacer la loi du développement économique et politique inégal des pays capitalistes.

Pour ce qui est de l'élévation du niveau économique et culturel des pays socialistes anciennement arriérés, jusqu'au niveau des pays socialistes les plus avancés, un rôle décisif revient à la collaboration amicale et à l'assistance réciproque et fraternelle entre les pays du camp socialiste, et particulièrement à l'aide multiple et désintéressée accordée par l'Union Soviétique aux pays de démocratie populaire. Cette collaboration trouve son expression dans la division internationale socialiste du travail, dans la spécialisation et la coopération des principales branches interdépendantes de la production, dans la coordination des plans de perspective de l'économie nationale, dans le commerce extérieur, dans les crédits accordés et dans l'assistence technique et scientifique.

Quant au développement du système mondial socialiste vers le communisme, il n'est pas question d'un bond qualitatif explosif, mais d'un processus graduel de transformation qualitative, sous la direction des partis communistes et ouvriers de chaque pays socialiste.

La diversité des conditions historiques existant dans les différents pays détermine le caractère national spécifique des méthodes, des procédés et des formes de réalisation de ce processus objectif, de la transition au communisme. Mais ce ne sont pas les manifestations particulières de ces lois qui constituent l'essentiel, mais bien leur caractère de lois universellement valables pour les pays qui édifient le socialisme et le communisme. La connaissance de ces lois générales de l'édification du communisme, ainsi que leur application de manière créatrice, suivant les conditions historiques concrètes de chaque pays, assurent pour tous les pays socialistes la transition, plus ou moins en même temps, au communisme.

La marche en avant, de front, des pays du camp socialiste vers le communisme est un élément décisif qui, dans la compétition économique pacifique engagée entre les deux systèmes mondiaux, assure la victoire du communisme sur le capitalisme.

CRITICA IDEALISMULUI CONSTRUCTIVIST CU PRIVIRE LA GENEZA CUNOAȘTERII RAȚIONALE

DE

CLARA DAN

INTRODUCERE

Problema originii cunoașterii omenești, respectiv problema originii rațiunii, a capacității de a forma concepte și de a opera cu ele, a preocupat pe gînditorii din aproape toate epocile.

Pentru a rezolva această problemă este necesar de a analiza cum apare generalul în gîndire și ce reprezintă el.

În această problemă de bază a filozofiei s-a manifestat opoziția ireductibilă dintre concepțiile materialiste și cele idealiste.

Materialismul concepe în general apariția omului, deci și a gîndirii — ca un proces natural al evoluției materiei. Materialismul dialectic marxist a realizat o adevărată revoluție în înțelegerea acestui proces, ‹ nunțînd teza rolului determinant al activității practice sociale în formarea gîndirii.

Gnoseologia marxistă se bazează pe teoria reflectării. Marxismul arată că nu numai individualul, dar și generalul din mintea omului este reflectare, și anume reflectarea legilor lumii reale, că formele logice înseși au legi identice cu legile generale ale realității, că formele logice înseși constituie reflectări ale unor legi generale obiective.

Idealismul merge, dimpotrivă, pe linia ruperii gîndirii de procesele lumii materiale.

Trebuie să observăm de la început că unii dintre reprezentanții concepțiilor idealiste recunosc angrenarea biologică a cunoașterii, considerînd-o ca un proces natural, evolutiv. Totuși, acești autori ajung la idealism chiar în problema gnoseologică fundamentală, în problema reflectării. Sintetizînd concepțiile lor, și lăsînd la o parte — pentru moment — nuanțele care îi despart, trebuie spus că acești autori consideră rațiunea ca o construcție pur subiectivă, care a luat naștere prin contactul

cu lumea reală, fără a fi în același timp reflectarea ei, copia ei. În concepția acestor autori, subiectul creează, subiectul construiește generalul, căruia nu-i corespunde un general existent obiectiv.

Or, prin postularea subiectivismului în constituirea rațiunii, întreaga valoare obiectivă a cunoașterii este compromisă. Indiferent dacă autorii respectivi trag ori nu toate consecințele care decurg din concepția lor, sau independent de faptul, cît de departe merg ei pe linia concluziilor — prin subiectivizarea rațiunii însăși, toată concepția asupra cunoașterii tinde a se transforma dintr-o concepție reflectorie într-o concepție convențională.

În acest studiu se va încerca demonstrarea falsității concepției constructiviste privind formarea rațiunii. Problema principală este deci dovedirea caracterului reflectoriu și nu convențional al legilor rațiunii. În acest scop, se va urmări procesul formării rațiunii.

În concepția multor autori, rațiunea apare în mod subit la om. Or în acest caz — și exclusiv în acest caz — ea ar putea avea un caracter convențional, constructivist. Însă, în cazul cînd se poate dovedi că rațiunea are o preistorie, că germenele legilor rațiunii se formează în cursul adaptării animale la mediul înconjurător, că legile rațiunii însăși se formează pe baza unui proces dialectic obiectiv, caracterul reflectoriu al acestora devine vădit și orice concepție constructivistă cade. Lenin în *Caiete filozofice* enumeră printre „domeniile de cunoaștere din care trebuie să se formeze teoria cunoașterii și dialectica" și studierea „dezvoltării inteligenței animalelor" [1]. De aceea, în cursul acestui studiu, se va pune accentul în primul rînd pe dovedirea continuității reflectării — fără a neglija bineînțeles deosebirea fundamentală dintre reflectarea animală și cea umană. Legile rațiunii reflectă generalul din realitate. Ignorarea formelor în care acest general real existent apare în reflectarea animală — postularea neîntemeiată a apariției subite a legilor rațiunii reflectînd generalul, pot da naștere unor concepții subiectiviste, constructiviste privind rațiunea însăși. Noi credem însă că, sub *o formă specifică*, generalul apare chiar și în reflectarea animală (cu toate că este *fundamental diferit* de felul în care apare generalul la om în legile rațiunii) ceea ce confirmă atît teza materialistă, că generalul există în mod obiectiv în realitate, prin individual, cît și faptul că generalul din mintea umană, legile rațiunii sînt *reflectări* ale acestei realități.

Așadar, odată cu critica constructivismului și cu dezvăluirea rădăcinilor lui gnoseologice, articolul va analiza și problema apariției rațiunii.

După cum se știe, curentul de idei raționaliste, centrat în jurul revistei *Dialectica*, deși se opune neopozitivismului, totuși — nu poate scăpa de influența acestuia din urmă. Reprezentanții de frunte ai acestui curent sînt oameni de știință, ca matematicianul Gonseth, psihologul Jean Piaget, chimistul Bachelard etc. Distanțarea lor de corul subiectivist al filozofiei burgheze contemporane se datorește tocmai faptului că acești autori sînt în primul rînd savanți, legați intim de ramura lor de știință.

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.P.L.P., 1956, p. 289.

Dar faptul că ei nu pot scăpa complet de influența neopozitivismului, și că prin unele aspecte ale filozofiei lor — tocmai aspectele care vor fi tratate în continuare — toată orientarea lor este compromisă, își găsește explicația nu în problemele științifice propriu-zise, ci în cele sociale. Cunoașterea, după cum arată marxismul, nu este un act individual, ci un act social, în care perspectiva cunoașterii este determinată de poziția claselor sociale.

Poziția filozofică, conciliatoare în ultimă instanță, a acestei școli, provine din faptul că acești savanți se situează pe pozițiile de clasă ale burgheziei. De aceea, nici lupta lor împotriva neopozitivismului nu poate fi consecventă.

În același timp se va arăta filiația de idei care există între aprioriismul clasic net reacționar, neopozitivism, care este aproape epistemologia oficială a burgheziei contemporane, și acest din urmă curent raționalist conciliator.

CONCEPȚIA CONSTRUCTIVISTĂ DESPRE APARIȚIA RAȚIUNII

Viața nu este posibilă fără un șir de reacții adecvate mediului înconjurător. Că la baza cunoașterii se află acest proces biologic, de reacții adecvate unui plan de viață specific, constituie un punct de reper comun multor școli filozofice contemporane. Idoneismul — cum își denumește F. Gonseth filozofia — concepția epistemologică genetică a lui Piaget, dar chiar și Bergson pornesc de la o angrenare biologică a cunoașterii. „Faptul asupra căruia insist, scrie Gonseth, ... este că nici o ființă n-ar putea exista fără o conștiință înăscută sau dobîndită prin angrenajul său natural în mediul său, în universul său" [1]. Pentru Bergson, cunoașterea nu este decît o parte a acțiunii. Pentru Piaget, cunoașterea se referă la acțiune și nu la obiect.

Unele curente raționaliste moderne, recunoscînd originea biologică adaptativă a cunoașterii, ajung totuși la concluzii idealiste.

Pornind de la rădăcinile biologice ale cunoașterii, Gonseth dezvoltă teza că nu există nici o cunoștință care să nu-și aibă antecedentul ei în cunoaștere. Cunoașterii științifice îi premerge cunoașterea simțului comun, care, conform concepției lui Gonseth, este o cunoștință parțială, simplificatoare și grosolană, dar totuși adecvată a realității, iar cunoașterii umane în ansamblul ei, gnoziile animalelor. „Nu există un moment zero al cunoașterii — scrie dînsul — de unde aceasta s-ar desfășura pornind de la nimic ... Oricare ar fi momentul în care o cercetăm în evoluția ei, cunoașterea are totdeauna un trecut" [2]. Un punct zero al cunoașterii fiind inexistent, problema priorității raționalului ori a empiricului nu se poate pune după părerea lui Gonseth. Deci, concluzia originii biologice a cunoașterii este, după Gonseth, imposibilitatea tranșării problemei em-

[1] F. Gonseth, *Connaître par la science*, în *Dialectica*, nr. 31, p. 184.

[2] Idem, *Sur les fondements du calcul des probabilités (Remarques préliminaires)*, în *Dialectica*, nr. 29.

piric ori rațional, prin deducerea unui aspect din celălalt [1]. În această formă echivocă, originea experimentală a cunoașterii este deci negată.

În concluzie, Gonseth susține că, deși originea cunoașterii rezidă în adaptarea biologică, legile rațiunii nu se pot reduce la experiență, generalul fiind o construcție specific umană, de origine subiectivă, care se *adaugă* cunoașterii experimentale, și care deci nefiind de origine experimentală, nu este reflectorie.

Din punct de vedere gnoseologic, sursa acestei greșeli constă pe de o parte în identificarea planului senzorial cu cel experimental — identificare frecventă în literatura filozofică burgheză — iar pe de altă parte în nemarcarea momentului de discontinuitate în dezvoltare, în cadrul continuității.

Metoda epistemologică genetică a lui Piaget are ca preocupare centrală urmărirea procesului prin care ia naștere cunoașterea. „Interdependența actualului și a istoricului este chestiunea centrală a oricărei metode genetice ori istorico-critice" — scrie dînsul [2]. Iar în alt loc : „metoda completă a epistemologiei genetice este constituită printr-o colaborare intimă a metodelor istorico-critice și psihologice și aceasta în virtutea următorului principiu, fără îndoială comun în studiul dezvoltării organice : că natura unei realități vii nu este relevată nici exclusiv prin stadiile sale inițiale, nici prin stadiile sale terminale, ci prin însuși procesul transformării" [3].

Pentru a-și construi sistemul gnoseologic propriu, în conformitate cu principiile de mai sus, Piaget a consacrat cîteva decenii studierii dezvoltării noțiunilor și inteligenței copilului. După numeroase lucrări parțiale, mai mult de psihologie decît de filozofie, el și-a făurit sistemul gnoseologic propriu, bazat înainte de toate pe studiile amintite.

În epistemologia lui Piaget, originea și dezvoltarea noțiunilor ocupă un loc imens. Întreaga dezvoltare, în concepția lui Piaget, se centrează pe activitate. Conform concepției lui, cunoașterea nu este o abstracție pornită de la obiectul concret, ci pornit din acțiune. „...dacă ne-am așeza pe un punct de vedere realist — scrie el (și aceasta este o alternativă neacceptată de autor — nota noastră — *C. D.*) după care acțiunile organismului nostru și operațiile spiritului nostru sînt reflectări ale realității, aceasta n-ar însemna desigur că realul ar interveni în maniera cea mai eficace asupra subiectului sub forma prea simplă a unei presiuni a experienței imediate și externe : aceasta ar avea loc prin canalul mecanismelor care formează organismul viu însuși, de care depinde organizarea mentală" [4].

Piaget analizează abstracțiunile succesive, începînd de la schemele sensorio-motorii, care au un fel de logică a acțiunii, prin care ia naștere

[1] „Este la fel de arbitrar de a pune primordialitatea rațiunii sau prioritatea empirismului ca doctrină prealabilă" scrie dînsul (*Recherches méthodologiques*), în *Dialectica*, nr. 33/34, p. 139.

[2] Jean Piaget, *Epistémologie génétique et méthodologie dialectique*, în *Dialectica*, nr. 16, p. 290.

[3] Idem, *Introduction à l'épistémologie génétique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1950, vol. I, p. 17.

[4] *Ibidem*, vol. II, p. 264.

gîndirea intuitivă, iar pe urmă cea ştiinţifică, păstrînd articulaţiile fundamentale ale acţiunii la care se referă [1]. Dar acţiunea pentru Piaget are o determinare mai mult interioară decît exterioară; „a reuni, a ordona, a deplasa etc.... ţine de însăşi coordonarea tuturor acţiunilor particulare şi intră în fiecare din ele ca factor coordonator: de aici rezultă deci că abstracţia, care dă naştere creaţiilor logice şi matematice, are loc în cadrul activităţii ca atare şi nu în cadrul calităţilor extrase din obiecte" [2]. Elementele fundamentale ale acţiunii, clasificarea, discriminarea, generalizarea prin transfer, care prin abstracţiuni succesive se transpun în gîndire, sînt în concepţia lui, cel puţin în aceeaşi măsură determinări ale subiectului activ în care provin din obiect. De aici Piaget trage concluzia că deducerea gîndirii din activitate nu decide problema cunoaşterii în favoarea empirismului. Deci în concepţia lui Piaget, mai apropiat de operaţionalism decît Gonseth, legile raţiunii nu sînt identice cu legile obiectelor lumii reale, nu sînt extrase din lumea reală, ci constituie dezvoltări şi cristalizări ale unor activităţi specific umane, fără a fi însă reflectări ale realului.

Viciul fundamental al concepţiei lui Piaget constă în hipostazierea acţiunii. Acţiunea apare ca un fel de „dat ultim" în concepţia lui Piaget, ea nu este dedusă din plasticitatea şi reactivitatea materiei vii. În loc de legătură, de punte, prin care continuitatea dintre obiect şi reflectare ar putea fi întrezărită, activitatea apare la Piaget ca autonomă, fără rădăcini. În felul acesta, pornind de la acţiune, Piaget ajunge la negarea experienţei ca factor prim al cunoaşterii.

Într-un anumit sens, Gonseth şi Piaget, pornind de la poziţii nu prea depărtate între ele şi ajungînd la concluzii asemănătoare, se opun totuşi în metodologia lor. Începuturile relative nemarcate de către Gonseth devin începuturi absolute la Piaget.

Aşadar, atît Gonseth cît şi Piaget concep formarea raţiunii într-o oarecare măsură independent de experienţă. În concepţia lor, raţiunea este astfel parţial o construcţie de origine subiectivă, a cărei legătură cu experienţa şi reflectarea este vagă. Or, în felul acesta, prin conceperea raţiunii parţial ca o construcţie subiectivă, toată filozofia lor capătă o nuanţă subiectivistă şi convenţionalistă.

Pentru a înlătura orice concepţie constructivistă deci subiectivistă privitoare la apariţia raţiunii, la apariţia generalului în gîndire, trebuie demonstrat, după părerea noastră, procesul de dezvoltare prin care apare generalul în gîndire.

Conform concepţiilor constructiviste, generalitatea emană (cel puţin parţial) din raţiune, este specificul ei ireductibil, construcţia ei proprie, pe care raţiunea o adaugă cunoaşterii experimentale. Pentru a combate această concepţie foarte răspîndită în filozofia burgheză contemporană, chiar în cea de orientare raţionalistă, trebuie demonstrat felul în care generalul apare în gîndire pe baza unui proces reflectoriu.

---

[1] Jean Piaget, *Introduction à l'épistémologie génétique*, Presses Universitaires de France, Paris, 1950, vol. I, p. 14.

[2] *Ibidem*, vol. III, p. 287.

DATE PRIVIND PREISTORIA RAȚIUNII

Oricît de departe s-ar merge pe scara dezvoltării viețuitoarelor, ajungînd chiar pînă la viețuitoarele cele mai simple, monocelulare, caracteristica principală a vieții este o acțiune permanentă de asimilare a substanțelor din mediul înconjurător. În acest schimb permanent de materii se reliefează cîteva aspecte, care au semnificație deosebită pentru cercetarea problemei originii cunoașterii și anume :

În primul rînd, acest schimb permanent de materii este *orientat* de către reacții simple caracteristice speciei, numite tropisme. În al doilea rînd, aceste tropisme constituie un răspuns *adecvat* al organismului la stimulii exteriori, fiind vădit că lipsa de adecvare a tropismelor ar însemna moartea organismului ; în al treilea rînd, demn de notat este caracterul *activ* al tropismelor față de mediul înconjurător.

Deci, la acest nivel elementar, este vorba de reacții ereditare, adecvate, active. Cercetînd mai îndeaproape aceste reacții, trebuie să punem o întrebare care la prima vedere, recunoaștem, este șocantă : sînt oare aceste reacții strict individualizate, fenomenale ori aceste prime reacții sînt oarecum generalizate, esențiale ? [1]. Întrebarea pare stranie, deoarece deosebit de reliefat ne apare în primul rînd caracterul extraordinar de *limitat* al acestor reacții. Din infinitul universalului aceste reacții nu răspund decît la anumiți stimuli specifici *extrem de limitați* ca număr. Totuși, aceste reacții au și un caracter de generalitate. Este vădit că însăși asimilația nu ar fi posibilă dacă nu s-ar referi la *o clasă* de obiecte. Animalul reacționează deci prin însușirile individuale și la însușirile *generale* ale obiectelor. Deci mai putem adăuga notelor anterioare felul extrem de *limitat* al acestor reacții, dar totuși caracterul lor de oarecare *generalitate*.

Desigur, esența lucrurilor, generalul *nu este desprins* de către animal *sub nici o formă, nicidecum sub o formă abstractă, pură* ; numai gîndirea rațională conceptuală poate distinge între trăsăturile pur fenomenale, întîmplătoare, individuale și trăsăturile esențiale, necesare, determinante ale obiectelor. Generalul și individualul se găsesc în realitatea obiectivă într-o strînsă unitate ; iar animalul se adaptează în mod *global* acestei unități.

Presupunînd că animalele s-ar adapta exclusiv la latura fenomenală a realității, așa cum consideră unii cercetători, și nu la realitate în întregimea ei, fenomenală și esențială în același timp, am presupune implicit existența reversului abstracției la animale.

Deci ceea ce trebuie reținut, pentru înțelegerea formării rațiunii, este reactivitatea chiar și a organismelor primitive la o realitate oricît de restrînsă, *dar globală*, fenomenală și esențială în același timp, reactivitatea animalului față de *o clasă* de stimuli, oricît de limitată.

La o scară mai evoluată, apar instinctele. Problema esenței specifice acestor instincte, și chestiunea dacă ele pot fi reduse la un lanț de reflexe

[1] Prin esență înțelegem, conform indicațiilor leniniste, totalitatea acelor însușiri și relații care constituie legitatea cea mai adîncă a obiectului, și care îl determină.

şi tropisme, sau reprezintă mai mult decît îmbinarea acestor elemente care le compun, nu afectează profund tema cercetată.

Semnificativ din acest punct de vedere este procesul lor de complicare. Caracteristice speciei ca şi tropismele, ele au totuşi o gamă mai vastă de variaţie individuală ; caracterul lor activ este mai accentuat ; universul la care aceste instincte constituie un răspuns este apreciabil lărgit, iar adecvarea creşte considerabil. Variaţia individuală, precum şi modificările instinctelor în condiţiile noi, datorite în primul rînd probabil acestei lărgiri imense a universului perceput marchează un moment de slăbire a unei legături prea strînse, a unei contopiri cvasitotale a organismului primitiv cu mediul strict înconjurător. S-ar putea spune că în diferenţierea individuală şi în posibilitatea modificării instinctelor în condiţii noi se poate întrezări un moment de detaşare, de la un răspuns univoc, linear, de la stimul la efect, sau, cu alte cuvinte, — că lărgirea universului perceput, înmulţirea şi complicarea stimulilor creează posibilitatea unei oarecare independenţe faţă de fiecare stimul în parte.

Urcînd mai sus pe scara filogenezei, găsim o serie de comportări, denumite de unii autori „inteligente" — bazate pe reflexe condiţionate. Cercetările lui Pavlov ne relevă un fapt esenţial — mecanismul formării reflexelor condiţionate şi a stereotipului dinamic.

Cercetînd din acest punct de vedere comportamentul animal bazat pe reflexe condiţionate şi necondiţionate, activitatea animală ne apare *ca structurată cauzal.*

Un fapt simplu, esenţial, repetabil în laborator chiar pe animale din specii relativ mai puţin evoluate, este ocolirea locului unde au suferit şocuri electrice. Animalele *ocolesc* locurile unde au suferit şocuri, animalele *recunosc* şi se îndreaptă spre locurile, oamenii, ambianţa etc. în care sînt hrănite. Deci înainte ca, pe scara evoluţiei, să apară cunoaşterea conceptuală, abstractă, generală, cu mult înaintea apariţiei conceptului de cauzalitate sau identitate, comportamentul animal este cauzal şi identificator. Aceste fapte experimentale cunoscute şi verificabile sînt pline de semnificaţie filozofică.

CAUZALITATEA — LEGE ESENŢIALĂ A REALITĂŢII DECI ŞI A COMPORTAMENTULUI ANIMAL

Interpretarea cauzalităţii a constituit întotdeauna un punct nodal al tuturor sistemelor filozofice ; cu atît mai mult, ea se află în centrul atenţiei filozofiei din zilele noastre.

Se ştie că conceperea cauzalităţii drept o activitate raţională ce aparţine exclusiv subiectului care organizează experienţa este caracteristică tendinţelor filozofice idealist subiective. Iar conceperea cauzalităţii ca o lege de bază a întregului univers, care apare în gîndire doar ca reflectarea acestei legi specifice a materiei, caracterizează orientarea filozofică materialistă.

Or, cauzalitatea, lege universală a materiei, nu apare dintr-o dată într-o reflectare rațională, conceptuală, fără antecedente. Urmărind reacțiile animalelor — observăm că însuși reflexul condiționat are o *structură* cauzală.

Analizarea structurii cauzale și identificatoare a comportării animale, a reflexelor condiționate constituie un argument hotărîtor împotriva teoriilor aprioriste ori convenționaliste.

Cei care consideră cauzalitatea și identitatea ca o lege pur subiectivă, nereflectorie a rațiunii, susțin implicit că aceste legi apar subit în cunoașterea conceptuală umană, că ele nu pot avea antecedente în reflectarea animală, ca și cum aceste legi nu ar fi legi ale realității obiective, ci exclusiv legi subiective nereflectorii, organizatoare ale minții umane.

Or, faptul că animalele au un comportament structurat cauzal și identificator — bineînțeles, fără conștiință și fără a putea discerne această cauzalitate — dovedește pe de o parte, că aceste legi aparțin realității obiective, cărora animalul li se adaptează, iar pe de altă parte dovedește că în dezvoltarea umană, în cunoașterea rațională conceptuală, aceste legi nu sînt construcții subiective, ci reflectarea mai clară și la un nivel mai înalt a realității obiective.

Comportamentul structurat cauzal al animalelor provine din adaptarea organismului viu la mediul înconjurător, din adaptarea la realitatea *globală, fenomenală și esențială* în același timp. Cauzalitatea fiind o lege de bază a materiei, materia vie în toate fazele sale de dezvoltare și în toate manifestările sale poartă amprenta acestei structuri de bază a realității. Legile de bază ale realității apar în punctul culminant al dezvoltării ca reflectări conștiente, categoriale, *deoarece* în cursul întregului proces de dezvoltare și complicare a materiei vii, reflectarea deci și comportamentul, se *structurează* [1] pe acele legi de bază.

Activitatea cauzală a animalelor premerge deci conceptului uman al cauzalității, activitatea identificatoare premerge conceptului uman de identitate. Activitatea este prima reacție a organismului față de mediul înconjurător, cunoașterea în sensul strict al cuvîntului este o treaptă mai evoluată față de ea. Activitatea cauzală, identificatoare, îndreptîndu-se spre general, spre o clasă de obiecte, este o reacție a organismului față de mediul înconjurător, reacție care este eficace pentru că se modelează în mod necesar pe legile *de bază* ale acestui mediu.

Dacă pozitivismul susține că legile logicii, identitatea, noncontradicția, implicația, legi și concepte, cum sînt cauzalitatea etc. sînt convenționale, cu greu el ar putea demonstra că însăși comportarea animală este convențională. Neopozitivistul Louis Rougier scrie: „Nici o realitate nu corespunde operațiunilor logice, ca negația, implicația, echivalența, conjuncția, disjuncția, incompatibilitatea; la valori logice, ca adevărul, falsul, probabilul, indeterminatul; la modalități ca necesitatea,

[1] Noțiunea de structură care revine de cîteva ori nu are nicidecum sensul pe care îl atribuie psihologia idealistă „gestaltistă", ci înseamnă schelet, articulație de bază, schemă fundamentală etc. *obiectivă.*

contingentul, la operatori ca unul, toți etc.". „Legile logicii — susține dînsul — nu sînt altceva decît tautologii, care reflectă implicația și echivalența propozițiunilor" [1]. Or, independent de faptul că interpretăm această activitate a animalelor ca o comportare inteligentă, ori o includem printre instinctele de conservare și auto-apărare, sau cercetăm mecanismul reflexelor condiționate și necondiționate prin care ele se formează, fapt este că identitatea, cauzalitatea, generalitatea există în ea *in actu*.

Așadar, structura activității se modelează pe structura globală a realității, iar structura cunoașterii pe cea a activității. Întrucît structura activității depinde de structura obiectelor și proceselor la care se referă, (deoarece fără această dependență eficacitatea activității nu poate fi înțeleasă), factorul prim al întregului proces este cel exterior. Deci chiar dacă la scară animală nu putem vorbi încă de experiență — noțiune cu semnificație antropomorfă, — ceea ce determină comportamentul animal este obiectul exterior pe care se modelează.

Complicarea comportării animale este în strînsă interdependență cu dezvoltarea sistemului nervos, prin care ea devine posibilă. Dar funcțiunea acestui sistem nervos, înainte de a se cristaliza în cunoaștere, se realizează în activitate. Pentru fiecare fază de dezvoltare dată, complexitatea comportamentului premerge limpezimii cunoașterii.

Trebuie precizat însă, că scoțînd în relief structura cauzală, identificatoare a comportării animale, nu vrem să spunem prin aceasta cîtuși de puțin că reflectarea animală ar putea conține concepte. Așa cum adaptarea animală se îndreaptă către realitatea globală, în care trăsăturile generale și cele individuale se află într-o strînsă unitate, reflectarea animală se menține la această unitate, în mod *difuz*, fără a putea disocia generalul de individual.

SALTUL DE LA REFLECTAREA ANIMALĂ LA CUNOAȘTEREA RAȚIONALĂ

Cunoașterea umană apare față de reflectarea animală tot ca o adaptare față de mediul înconjurător, dar de altă natură, calitativ deosebită. De la adaptarea animală pasivă, omul trece la acțiunea conștientă asupra lumii. Universul asupra căruia acționează omul și pe care-l reflectă, nu mai este limitat strict, avînd loc un proces istoric de lărgire continuă a acestui univers. Corespunzător, gradul de adecvare a reflectării față de obiect este nemăsurat mai mare, existînd de asemenea un proces istoric-social de continuă creștere a acestei adecvări. Ca atare, cunoașterea umană nu este o simplă creștere a sferei la care se referă reflectarea animală, ori a adecvării sale la obiect. Cunoașterea umană este atît de radical nouă față de reflectarea animală, încît acest moment trebuie marcat ca un salt, ca un moment de discontinuitate. Trebuie arătat totuși, că și struc-

[1] Louis Rougier, *Traité de la connaissance*, Ed. Gauthier-Villard, Paris, 1955, p. 134 și p. 125.

tura reflectării umane este determinată tot de structura realității obiective, care modelează întregul proces interior, psihologic al reflectării.

Schimbarea determinantă ce desparte omul de animal, apare pe linia activității. Marxismul caracterizînd omul ca ființă ce fabrică unelte, consemnează prin această definiție schimbarea cea mai profundă și primordială, — cu toată intercondiționarea existentă. Saltul care desparte lumea animală de cea umană este trecerea de la activitatea cauzală, identificatoare, generalizatoare la o activitate *creatoare*.

Marxismul arată că deosebirea profundă dintre om și regnul animal are la rădăcină apariția muncii sociale, adică a unei activități specific umane, creatoare, de fabricare de unelte, în cadrul vieții sociale.

Ce înseamnă fabricarea de unelte, din punctul de vedere urmărit în acest studiu? Fabricarea uneltelor de către omul primitiv a însemnat *detașarea* unor însușiri ale unor obiecte, care au avut în mod întîmplător aceste însușiri — cum ar fi greu, tăios, etc. — și crearea acestor însușiri în obiecte care nu le-au avut înainte. Deci, în munca umană, creatoare, apare pentru prima dată *desprinderea generalului de individual, in actu*. Față de comportamentul animal generalizator, identificator și cauzal, activitatea umană este *creatoare*, momentul general fiind *desprins* ca atare. Mai mult decît atît: generalitatea desprinsă din unitatea ei cu individualul (greu, tăios etc.) este creată prin cioplirea pietrii de ex. de către om în obiecte care n-au avut înainte aceste însușiri; prin aceasta, adaptarea animală pasivă cedează locul activității umane transformatoare.

Așadar, urmărind rădăcina schimbărilor fundamentale care survin la formarea omului, prin apariția muncii sociale, se poate constata că această schimbare se produce pe linia *detașării* generalului din unitatea lui cu individualul.

Reflectarea umană, prin care simpla reflectare animală devine cunoaștere, repetă întocmai același proces.

Deosebirea fundamentală dintre comportamentul animal și munca socială a omului, constă deci în faptul că aceasta din urmă desprinde în munca lui generalul din unitatea lui reală cu individualul. Deosebirea fundamentală dintre reflectarea animală și cunoașterea umană rezidă și ea în faptul că în cunoaștere, generalul apare *autonomizat* în concept, în cunoașterea rațională.

Așadar, după părerea noastră, *nu apariția* generalului desparte reflectarea animală de cunoașterea umană, *ci autonomizarea* momentului general în concept.

Specificul cunoașterii umane față de reflectarea animală nu constă deci în apariția subită a generalului în reflexie, apariție care dacă n-ar avea antecedente, ar putea fi explicată subiectivist și constructivist; ci specificul cunoașterii umane constă în dedublarea reflectării animale *unice* — reflectare în cadrul căreia fenomenul și esența apar nedistincte. Prin *dedublarea* reflectării unice, momentul general se reflectă în mod detașat și autonomizat în cunoașterea conceptuală.

Așadar, în ceea ce privește geneza ei, putem vorbi de cunoașterea omenească numai după dedublarea reflectării unice într-un moment

senzorial şi unul raţional. Cunoaşterea senzorială, la nivel uman, este tot atît de specifică ca şi cea raţională. La nivel uman, în cunoaşterea senzorială intervine cunoaşterea conceptuală, tot aşa precum materialul cunoaşterii raţionale este furnizat de simţuri. Caracterul specific al cunoaşterii senzoriale la om este adesea lăsat în umbră de caracterul specific uman al raţiunii. Or, dedublarea cunoaşterii unice animale în 2 poli contradictorii, senzorial şi raţional, face ca ambii poli să se determine prin polul lor opus.

Atît cunoaşterea raţională, cît şi cea senzorială, deci ansamblul cunoaşterii umane îşi are rădăcina ultimă în reflectarea animală.

Senzorialitatea şi raţionalitatea, cele două trepte specifice umane de cunoaştere, apar ca urmare a unei adecvări continue a activităţii la mediul înconjurător, atunci cînd această activitate devine creatoare, prin fabricarea de unelte. Deci experienţa, luată într-un sens foarte larg, este motorul dezvoltării în cunoaştere [1]; într-un sens mai strict, uman, experienţa este întotdeauna şi senzorială şi raţională, ca urmare a practicii sociale.

Experienţa are deci diferite sensuri. Într-un sens foarte larg, această noţiune se defineşte ca opusul unui proces pur interior, ea desemnează acel proces de adaptare prin care reflectarea animală se modelează pe structura de bază a obiectului exterior. Într-un sens mai restrîns, cu semnificaţie socială, experienţa este o modalitate a cunoaşterii umane, care se realizează simultan atît pe cale senzorială cît şi pe cea raţională; experienţa ştiinţifică marchează o nouă îngustare a sensului acestei noţiuni, dar fără ca semnificaţia de bază a noţiunii, în sensul ei cel mai larg, să dispară. La nivel uman, experienţa va fi întotdeauna simultan senzorială şi raţională.

Faptul că individualul şi generalul în realitatea obiectivă se află într-o unitate, pe cînd în cunoaşterea umană pentru a reflecta precis, clar şi distinct această realitate unică, este nevoie de împletirea a două momente diferenţiate de cunoaştere, a senzorialului şi a raţionalului, care fiecare redă doar parţial obiectul, transformă reflectarea globală şi directă animală într-o cunoaştere umană mediată şi *discursivă*.

Ceea ce caracterizează deci cunoaşterea umană din acest din urmă punct de vedere, este preschimbarea *în procesualitate* a caracterului instantaneu al reflectării; prin aceasta, cunoaşterea umană este o reconstruire a obiectului din părţile sale componente, după expresia profundă a lui Marx. Caracterul activ al acestui proces de reconstruire a obiectului ia naştere pe baza activităţii creatoare, de fabricare de unelte, deci pe baza practicii sociale. Separarea şi autonomizarea momentului general *in mentie*, sub forma legilor gîndirii, a schemelor gîndirii prin care se pot crea concepte, este consecinţa separării şi autonomizării momentului general în procesul muncii creatoare. Discursivitatea gîndirii, procesualitatea ei provenind din necesitatea reîmpletirii unor momente arbitrar separate, repetă procesualitatea muncii creatoare, de fabricare de unelte.

---

[1] Experienţa aici nu are o semnificaţie distinctă de activitatea practică; ea marchează doar importanţa factorului exterior în formarea cunoaşterii, în opoziţie cu concepţia idealistă constructivistă, care neagă această importanţă.

Dedublarea cunoașterii în două căi separate, procesualitatea ei, dă naștere unei arhitectonici a reflectării, în care alături de simpla reflectare a obiectului apare și reflectarea reflectării, conștiința.

Deci, schimbarea determinantă, în saltul ce desparte omenirea de lumea animală, intervine pe planul activității: față de comportarea cauzală, identificatoare și generalizatoare a animalelor, apare practica socială, activitatea creatoare, de fabricare de unelte, proces în care cauzalitatea, generalitatea, identitatea se detașează, se autonomizează și se reîmpletește *in actu*, în care în locul comportării spontane, instantanee apare procesualitatea analizei și sintezei *in actu*. Consecința directă și cea mai importantă (luînd în considerare conținutul modificat ce trebuie acordat noțiunii de consecință în perioada de salt) este scindarea cunoașterii unice, globale, difuze a animalelor, prin detașarea, autonomizarea și fixarea momentului general în cunoașterea noțională și, ca urmare, transformarea cunoașterii instantanee în procesualitate, în cunoaștere discursivă, în reconstruire mentală a obiectului din părțile sale componente. Pe baza dedublării cunoașterii unice, a transformării actului instantaneu în procesualitate, pe reflectarea simplă se suprapune reflectarea reflectării, conștiința.

Activitatea practică a oamenilor este eminamente socială. Am văzut că activitatea, chiar în regnul animal, are o importanță de prim rang pentru înțelegerea genezei biologice a procesului cunoașterii. Cu atît mai mult acest lucru este valabil la om. Dar la om activitatea fiind practică socială, caracterul social al existenței umane intră ca factor component, primordial și determinant în însuși procesul cunoașterii. Marxismul nu introduce criteriul practicii sociale din afară în teoria cunoașterii, ca un simplu moment verificator al adevărului, ci face descoperirea epocală, că așa precum reflectarea animală este biologic angrenată în natură, cunoașterii umane i se suprapune și o angrenare socială, determinantă, deoarece activitatea umană este practică socială.

Cunoașterea umană nu mai este deci o simplă adaptare biologică, ci un act social. De aceea, poziția claselor sociale determină în mod fundamental concepția lor teoretică.

În societatea împărțită în clase antagoniste, la clasele exploatatoare, care nemuncind dețin totuși conducerea, ideea apare în mod fetișizat ca făuritoare de relații.

Pentru clasele exploatatoare, care dețin toate pîrghiile de comandă în societate, ideea, gîndirea, rațiunea apar hipostaziate. Or, perspectiva cunoașterii este întotdeauna determinată de interesele de clasă reale. Dacă în poziția unor clase care nu muncesc, dar care deținînd conducerea, obțin toate bunurile produse, se poate întrezări rădăcina unor concepții care absolutizează ideea, interesele lor de clasă, după cum arată Lenin, întăresc și fixează aceste teorii. În felul acesta, idealismul în general și apriorismul în special, — în care momentul general din gîndire este conceput ca normă atemporală, de origine transcendentală — apar ca reflexe teoretice ale unei realități sociale.

APRIORISM, NEOPOZITIVISM, RAȚIONALISM

Printre teoriile referitoare la originea cunoașterii, apriorismul a fost deosebit de influent, începînd de la formularea lui de către Leibniz și Kant și pînă la începutul secolului nostru. Actualmente, apriorismul sub forma lui clasică este susținut doar de un cerc restrîns, totuși influența lui este chiar și în zilele noastre mai adîncă decît ar părea la prima vedere.

După cum se știe, esența apriorismului se reduce la afirmația că o cunoaștere neexperimentală ar constitui baza cunoașterii experimentale; că experiența însăși ar fi condiționată de existența unor categorii generale. Categoriile ar fi deci necondiționate și atemporale. În urma apariției geometriilor neeuclidiene și a fizicii relativiste, kantianismul a fost profund zguduit.

Neopozitiviștii critică vehement apriorismul kantian. Hans Reichenbach scrie în legătură cu această chestiune: „...dezvoltarea științei de la Kant încoace poate fi considerată ca o descompunere constantă a fundamentelor raționalismului; ea înseamnă, într-adevăr, dezagregarea apriorismului" [1]. Totuși, regăsim în concepțiile de bază ale școlii neopozitiviste cu influență vastă în filozofia burgheză contemporană, elementele fundamentale ale apriorismului.

Ca și apriorismul clasic, convenționalismul neopozitiviștilor concepe rațiunea ca nefăcînd parte din dezvoltarea biologică a omului. Tot ce este uman are o istorie, care cuprinde apariția și dezvoltarea unui fenomen. Dar în ambele concepții amintite, rațiunea nu are istorie. Ea tronează atemporal și neschimbător pe deasupra dezvoltării. Ca atare, rațiunea nu are condiții de apariție legate de lumea înconjurătoare. Necondiționarea rațiunii, independența ei față de experiență caracterizează atît concepțiile clasice ale apriorismului, cît și cele ale convenționalismului neopozitivist [2].

După cum s-a mai arătat, Rougier susține că legile logicii nu sînt altceva decît tautologii, care reglează implicația și echivalența propozițiunilor [3]. Deosebirea din punctul de vedere arătat între acest convenționalism și un apriorism direct este minimă. Teza caracterului înnăscut

---

[1] Hans Reichenbach, *L'empirisme logique et la desagrégation de l'a priori*, Paris, 1935, Herman Editeur, în *Actes du congrès international de philosophie scientifique*, p. 31—32.

[2] Cu mult înainte ca neopozitivismul să se fi închegat ca o școală filozofică, Lenin a observat la Philipp Franck, care în anii următori formării școlii a jucat un rol de seamă, tendințele sale de apropiere față de Kant. În *Materialism și empiriocriticism*, Lenin scrie: „Căci fondul acestui punct de vedere nu constă neapărat în repetarea obligatorie a formulelor lui Kant, ci în admiterea ideii fundamentale, *comune* atît lui Hume cît și lui Kant: aceea a negării legilor obiective ale naturii și deducerii cutăror sau cutăror „condițiuni ale experienței", a cutăror sau cutăror principii, postulate, teze din *subiect*, din conștiința omului și nu din natură" (Lenin, *Materialism și empiriocriticism*, Ed. P.M.R., 1948, p. 181). În cartea sa *Cauzalitatea și limitele sale*, Philipp Franck protestează vehement împotriva acestei caracterizări a lui Lenin, reproșîndu-i lui Lenin că nu l-a înțeles. Or, realitatea este că această caracterizare a lui Lenin, pe deplin întemeiată, se referă chiar la aspectul menționat, de renaștere a esenței apriorismului kantian în cadrul pozitivismului.

[3] Louis Rougier, *Traité de la connaissance*, Paris, Gauthier-Villard, 1955, p. 125.

al aprioricului, care în concepția neopozitivistă este înlocuită cu convenționalismul, cu constructivismul, nu modifică faptul că trăsături mai esențiale sînt comune ambelor concepții.

În ceea ce privește apriorismul direct, Miéville scrie : „ca un component formal al ideii de adevăr, principiul unicității adevărului — aceasta va fi concluzia noastră asupra acestui punct — posedă un privilegiu, care nu poate forma obiectul niciunei demonstrații, a nici unei inferențe, a nici unei convingeri care ar putea fi modificat ori revocat. El este *apriori*, în sensul că nu poate fi fundat pe experiență, și este transcendental, pentru că este condiția *sine qua non* a oricărei cunoașteri, de orice ordin a fi ea" [1]. Conform concepției lui Miéville, atît unicitatea adevărului cît și principiul identității și alte principii sînt apriorice, deoarece ar constitui condiția necesară a oricărei experiențe. Într-un sens similar se pronunță și Isaye. După părerea lui, întotdeauna și pretutindeni, în orice cunoaștere științifică, regăsim acel apriori, deoarece lucrăm cu legile gîndirii, ele confirmînd valabilitatea atît a deducției cît și a inducției. Deci, conchide dînsul, cel puțin legile gîndirii sînt apriorice față de orice cunoaștere [2].

Ceea ce caracterizează toate concepțiile de mai sus, este considerarea legilor gîndirii, a principiilor și categoriilor ei de bază, drept atemporale și anistorice.

Prin conceperea subiectivistă și constructivistă a legilor rațiunii, curentele raționaliste, analizate mai pe larg în cursul acestui studiu, ajung în această privință la aceeași concluzie. Dacă legile rațiunii nu sînt deduse dintr-o reflectare tot mai adecvată a realității în cursul dezvoltării, înrudirea cu apriorismul și neopozitivismul este de neînlăturat.

Or, cu toate zguduirile pe care apriorismul le-a suferit de pe urma apariției geometriilor neeuclidiene și a fizicii relativiste, cu toate că anistorismul contravine întregii orientări a științei moderne, acest punct de vedere — sub diferite forme — are o largă circulație. Vom încerca să analizăm deci motivele de ordin gnoseologic, care stau la baza unei teorii ce contrazice spiritul științei contemporane.

RĂDĂCINILE GNOSEOLOGICE ALE APRIORISMULUI

Desigur, cauzele sînt multiple, ele nu pot fi nici măcar enumerate, nicidecum analizate și epuizate. Astfel, nu putem trata aici cauzele răspîndirii unor teorii convenționaliste — deoarece aceasta necesită analiza unei serii de probleme specifice. În consecință, ne vom restrînge la analiza cîtorva aspecte, care ni se par esențiale.

Prima problemă izbitoare, care se ridică, o constituie caracterul ereditar al tropismelor, reflexelor și instinctelor pe scară animală.

Or, între problema caracterului ereditar al cunoașterii și teza apriorismului există doar o aparentă coincidență, care la o analiză mai apro-

[1] Miéville, *Des constituants formels de l'idée de vérité et leur signification ontologique*, în *Dialectica*, nr. 28, p. 146.

[2] Gaston Isaye, *Métaphysique reflexive et philosophie de la nature*, în *Revue internationale de philosophie*, nr. 36/1956, fasc. 2.

fundată se năruie. Esența apriorismului constă în postularea unei cunoaşteri necondiționate şi atemporale, care nu provine din experiență şi în consecință este transcendentă şi formează condiția experienței. Într-un cuvînt, apriorismul nu leagă apariția unor legi ale gîndirii ori a unor concepte de maximă generalitate de dezvoltarea generală biologică şi socială, ci o suprapune acestui proces material.

Problema caracterului ereditar al cunoaşterii se pune însă pe un plan cu totul deosebit. În primul rînd este vădit că baza fiziologică a reflectării la animale, precum şi a cunoaşterii la om este ereditară şi caracteristică speciei. Reflectarea ori cunoaşterea corespunzătoare acestei dezvoltări biologice este deci, cel puțin în *posibilitățile* sale, ereditară. Dar în primul rînd, nivelul şi modul de reflectare, caracteristic speciei şi ca atare ereditar, a luat naştere, ca şi orice altă proprietate ce caracterizează specia, prin adaptarea la mediul înconjurător a unor indivizi, adaptare care, transmisă ereditar, s-a permanentizat alcătuind specia. Deci, ceea ce la fiecare individ în parte apare ca primit de-a gata, caracteristic speciei, deci anterior experienței individuale, a apărut de fapt în cadrul filogenezei, ca experiență a individului. Deci de fapt, la origine, această cunoaştere provine din experiență. Ea se integrează deci în procesul natural, material al dezvoltării şi nu este de origine transcendentală. În al doilea rînd, ereditar se transmite forma, posibilitatea şi nu fondul cunoaşterii. Cele de mai sus concordă perfect cu părerile profesorului Benetato, care scrie că : „În lumina noilor date neurofiziologice se poate afirma că formația reticulată, care stabileşte legătura între scoarță şi restul sistemului nervos central şi a organismului în întregime, poartă în sine experiența multimilenară a speciilor, sub formă de mecanisme anatomice şi funcționale preformate de coordonare a funcțiilor şi de comportare elementară, adică a funcțiilor generice, experiență pe care scoarța cerebrală, strîns legată de formația reticulată, o adaptează la condițiile actuale de viață" [1].

Deci, caracterul parțial ereditar al cunoaşterii, cel puțin în formele sale, în posibilitățile sale, nu constituie nicidecum un argument pentru o concepție apriorică, deoarece pe baza acceptării concepției darwiniste despre evoluția speciilor, acest caracter ereditar se dovedeşte a fi la indivizii făuritori de specie dobîndit pe cale experimentală (subînțelegînd aici prin experiență nu accepția ei restrînsă, umană, ci sensul ei larg, de adaptare la mediul înconjurător) [2].

Cele de mai sus nu constituie decît o precizare, deoarece rădăcina gnoseologică esențială a concepțiilor aprioriste rezidă într-o altă particularitate a cunoaşterii umane.

Am văzut în cele precedente că activitatea identificatoare, cauzală, generalizatoare există chiar şi la animale ; iar activitatea creatoare, de detaşare, autonomizare şi reîmpletire a generalului caracterizează activitatea omenească, activitatea fiind aceea care premerge şi determină cunoaş-

---

[1] Prof. Gr. Benetato, *Orientări în fiziologia de azi*, *Tribuna* (II), 47 (94), 22 nov. 1958.

[2] Engels vorbeşte despre existența a „două feluri de experiență — exterioară, materială şi interioară — legile gîndirii şi formele gîndirii. Formele gîndirii de asemenea în parte moştenite prin dezvoltare". Din lucrările preliminare pentru *Anti-Dühring*, E.S.P.L.P., 1955, p. 372.

terea, senzorială ori noțională. Deci practica socială și cunoașterea care-i succede se îndreaptă din primul moment al apariției sale parțial spre suprafață, spre fenomen, cunoscut pe cale senzorială, iar parțial spre esențele cele mai adînci, cunoscute pe cale rațională. Faptul că cunoașterea și practica socială la nivel uman, dar chiar și activitatea animalelor se îndreaptă simultan, nu numai către aspectul pur fenomenal al realității, ci și către esența ei cea mai adîncă, deci către realitatea globală, are o explicație biologică. Numai îndreptîndu-se și către esențe, și nu numai către fenomen, existența biologică a viețuitoarelor este posibilă.

Activitatea îndreptîndu-se deci parțial spre esențele cele mai adînci ea fiind generalizatoare, identificatoare și cauzală — ca un răspuns adecvat al organismului față de legile realului — cunoașterea se structuralizează pe aceste legi, înaintea apariției lor cristalizate în concepte. De aceea, la orice nivel am cerceta gîndirea, chiar și la popoarele primitive, gîndirea se structuralizează pe legile logicii [1].

Așadar, apariția unor concepte de maximă generalitate, nu sub forma unor concepte cristalizate, ci ca legi de funcționare a gîndirii la temelia rațiunii, poate fi explicată materialist, pe baza concepției marxiste despre activitatea practică, ca mediator între subiect și obiect.

Cunoașterea nu începe deci exclusiv cu cea a individualului mergînd treptat, în cursul perfecționării, pînă la cunoașterea din ce în ce mai adîncă a esenței. Probleme grele, imposibil de rezolvat se ridică în fața unor astfel de concepții. În acest caz, conceptele reflectînd generalitatea maximă, cum ar fi de exemplu cauzalitatea sau implicația, ar trebui să apară la sfîrșitul unui șir imens de *cunoștințe științifice*, ar trebui să constituie mai mult un punct final, decît un punct de pornire al cunoașterii științifice propriu-zise. Or, omul a ajuns la posesia cauzalității, a implicației, a identității, etc. la început în activitatea lui practică, apoi sub forma legilor de funcționare a gîndirii, iar mai tîrziu la începuturile filozofiei, ca noțiuni și categorii cristalizate, care reflectă esențele, legitatea cea mai profundă a realității.

Conceperea cunoașterii ca un lanț simplu, neîntrerupt, care pornește de la suprafața fenomenelor, adîncindu-se într-un mers lin, pînă la esența din ce în ce mai adîncă, lasă fără explicație problema categoriilor. Lenin scrie în *Caiete filozofice* : „Cunoașterea este apropierea veșnică, infinită a gîndirii de obiect. Reflectarea naturii în gîndirea omului trebuie înțeleasă nu într-un fel „mort", „abstract", nu fără mișcare, nu fără *contradicții*, ci în *procesul* veșnic al mișcării, al apariției contradicțiilor și al rezolvării lor". Apariția unor concepte de maximă generalitate, înaintea acumulării unor vaste cunoștințe speciale, conferă problemei categoriilor dificultatea, și în același timp importanța ei.

Dat fiind că unele cunoștințe de maximă generalitate preced unele cunoștințe exacte speciale, acestea din urmă se structuralizează pe cele dintîi (astfel, cunoașterea începe cu crearea filozofiei, din care ulterior se

[1] „Formarea conceptelor (abstracte) și operațiile cu ele *includ deja*, reprezentarea, convingerea, conștiința legității, legăturii obiective a lumii" scrie Lenin în *Caiete filozofice*, E.P.L.P., 1956, p. 147.

desprind ştiinţele speciale). Dat fiind că unele cunoştinţe de maximă generalitate, înainte de a fi concepte cristalizate sînt legi de funcţionare ale gîndirii, iar ambele sînt anterioare cunoştinţelor speciale exacte, ele apar faţă de aceasta din urmă ca atemporale şi necondiţionate [1].

Această particularitate a cunoaşterii formează rădăcina gnoseologică principală a aprioriSmului, a convenţionalismului, a constructivismului.

În cele precedente s-a constatat că anistorismul, atemporalitatea, necondiţionarea legilor logice şi a unor concepte de maximă generalitate nu constituie decît o aparenţă, dat fiind că ceea ce apare ca posibilitate, ca formă necesară de receptare a experienţei caracteristică individului este de fapt acumularea experienţei speciei, este deci istorică, condiţionată, şi de origine experimentală. Ceea ce în aparenţă este deci apriori, în esenţă este aposteriori. Ceea ce în aparenţă se prezintă ca aprioric, transcendental ori constructiv, *faţă de fiecare experiment în parte*, este de fapt aposteriori *faţă de ansamblul experienţei*. Ceea ce în aparenţă se prezintă ca atemporal şi necondiţionat, nu este de fapt decît istoricul experienţei însăşi. Ceea ce apare, ca fiind legi ale formei, avînd un conţinut normativ, nu sînt în esenţă decît legi ale conţinutului, avînd un caracter reflectoriu. În termeni hegelieni, s-ar putea spune că „aprioricul" nu este decît „anderssein"-ul experienţei.

În consecinţă, tot ceea ce ţine de esenţa concepţiei aprioriste, atemporalitatea, anistorismul, caracterul transcendental, (ori construit) al cunoaşterii este contrazis de concepţia consecvent darwinistă privind evoluţia speciilor, ea nu rezistă în faţa concepţiei materialist dialectice privind rolul practicii social-istorice în formarea cunoaşterii.

Dar oricît de adînci ar fi rădăcinile gnoseologice ale unor concepţii aprioriste, ele în sine nu justifică faptul, că aceste concepţii domină gîndirea filozofică burgheză de mai bine de un secol. Lenin arată în *Caiete filozofice*, că: „Cunoaşterea omului nu este (respectiv nu urmează) o linie dreaptă, ci o linie curbă, care se apropie infinit de cercuri, de o spirală. Orice segment, porţiune, bucăţică din această linie curbă poate fi transformată (unilateral transformată) într-o linie dreaptă independentă, întreagă, care duce (dacă nu vezi pădurea din cauza copacilor) în mlaştină, la clericalism (unde ea este *consolidată* de interesele de clasă ale claselor dominante). Atitudine rectilinie şi unilaterală, rigiditate şi sclerozare, obiectivism şi orbire subiectivă, iată rădăcinile gnoseologice ale idealismului. Dar clericalismul (idealismul filozofic) are, desigur, rădăcini gnoseologice, el nu este lipsit de teren, el este *o floare sterilă*, fără îndoială, dar o floare sterilă ce creşte pe copacul viu al cunoaşterii omului care este vie, rodnică, adevărată, viguroasă, atotputernică, obiectivă, absolută" [2].

Persistenţa teoriilor aprioriste — în diferite variante — capătă o explicaţie completă pe baza indicaţiilor leniniste. Momentul analizat este

---

[1] Bineînţeles la acest nivel, conţinutul conceptului este sărac pentru că el se îmbogăţeşte pe măsura dezvoltării cunoaşterii speciale exacte, prin generalizare. Dar oricît de vag ar fi de pildă conceptul cauzalităţii, cauzalitatea se află la temelia raţiunii ca lege de funcţionare a gîndirii, lege profund reflectorie faţă de legităţile de bază ale realului.

[2] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.P.L.P., 1956, p. 325.

rupt, mărit, absolutizat deoarece el este consolidat de interesele de clasă ale burgheziei.

Faptul că unele curente raționaliste, care se opun neopozitivismului în foarte multe probleme, nu pot scăpa de influența acestora chiar în problema originii rațiunii, arată cît de adînc este interesată burghezia imperialistă în diminuarea rolului cognitiv al rațiunii, care dezvăluie cu precizie științifică adevărul obiectiv : prăbușirea de neînlăturat a acestei clase.

КРИТИКА КОНСТРУКТИВИСТСКОГО ИДЕАЛИЗМА В ВОПРОСЕ ПРОИСХОЖДЕНИЯ РАЦИОНАЛЬНОГО ПОЗНАНИЯ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Происхождение рационального познания, способности создавать понятия и оперировать с ними, сводится, в сущности, к вопросу о том, как появляется общее в мышлении и что оно собой представляет. Теории, рассматривающие общее как субъективную конструкцию, дополняющую экспериментальное познание, теории, которые представляют себе законы разума не как извлеченные из объекта и подобные ему, а как рабочий инструмент, подразумевают тем самым их внезапное возникновение у человека. В данной работе автор критикует операционизм путем показа процессуальности возникновения разума и прослеживает специфический способ, путем которого в поведении животных, в процессе биологического приспособления к окружающей среде, обнаруживается зародыш некоторых разумных действий. Поскольку зародыш разумных действий существует у животных, доказано, что законы разума носят по отношению к действительности рефлекторный, а никак не конструктивистский, характер.

Поведение животных, чтобы оно было действенным, должно сообразовываться с действительностью, взятой в целом, следовательно, не только с отдельным явлением, но с основными закономерностями реальности. Таким образом, поведение животных имеет причинную, идентифицирующую, обобщающую структуру.

То, что коренным образом отличает человеческое познание от отражения у животных, есть не само возникновение обобщающего в мышлении — операционализм базируется именно на этом — а отрыв и автономность в идее общего момента, неясно существующего и в отражении животных. Следовательно, в процессе приспособления к окружающей среде деятельность животных сообразуется с основной структурой действительности; структура же деятельности животных становится автономной в схеме мышления на уровне человека.

Скачок от неясного существования общего момента в отражении к его позна вательной автономии возникает на основе человеческой

деятельности, созидающей орудия, где впервые, эволюционируя, общее отрывается in actu от своего единства с индивидуальным.

Следовательно, категоричному познанию причинности, идентичности, общности и т.д. предшествует схема мышления, основанного на отрыве in actu обобщающего в процессе творческого труда по производству орудий, которому, в свою очередь, предшествует не оторванное от индивидуального неясное отражение общности у животных, которое обнаруживается в поведении последних.

Ввиду того, что наиболее общие значения, прежде чем стать кристаллизированными понятиями, являются законами мышления, а те и другие появились раньше, чем точные специальные знания, формирующиеся вокруг них, первые возникают по отношению к последним как вневременные, необусловленные.

Эта особенность познания составляет гносеологическую основу как классического априоризма, так и неопозитивистского конвенционализма или современного рационалистического конструктивизма, между которыми, с этой точки зрения, существует явная филиация идей.

Однако априорный конвенциональный или конструктивный характер схем мышления — это лишь видимость.

Доказав, что в какой-то форме, какой бы неясной и малоразвитой она не была, общее существовало и в отражении действительности животными, автор показал рефлекторный, экспериментальный характер a posteriori схем мышления.

CRITIQUE DE L'IDÉALISME CONSTRUCTIVISTE, À PROPOS DE LA GENÈSE DE LA CONNAISSANCE RATIONNELLE

RÉSUMÉ

La genèse de la connaissance rationnelle, de la capacité de former des concepts et d'en user, se réduit, somme toute, à la question de la formation du général dans la pensée et de la signification de celui-ci. Les théories qui considèrent le général comme une construction subjective s'ajoutant à la connaissance expérimentale — qui, par conséquent, conçoivent les lois de la raison non point comme étant extraites de l'objet, et similaires à celui-ci, mais comme des instruments de travail— supposent implicitement leur apparition *spontanée* chez l'homme. La présente étude entreprend la critique de l'opérationalisme, par la démonstration du *caractère de processus* de l'apparition de la raison, et recherche le mode *spécifique* dont, au cours de l'adaptation biologique au milieu ambiant, le germe des opérations rationnelles se retrouve dans le comportement animal. Dans la mesure où le germe des opérations rationnelles existe chez les animaux, le caractère reflétant — et non pas «constructiviste» — des lois de la raison, par rapport au réel, est pleinement démontré.

Pour être efficace, le comportement animal se modèle nécessairement sur la réalité globale, par conséquent non seulement sur le phénomène, mais aussi sur les lois fondamentales du réel. Ainsi, le comportement animal est *structuralisé*, de manière généralisatrice, identifiante, causale. Ce qui distingue fondamentalement la connaissance humaine du simple reflet animal, ce n'est pas l'apparition du général dans la pensée — or, c'est justement sur cette supposition que l'opérationalisme se fonde —, mais le fait que le moment général, qui existe sous une forme diffuse même dans le reflet animal, se *détache* et devient *autonome* dans le concept. Par conséquent, au cours de l'adaptation au milieu ambiant, l'activité animale se modèle sur la structure fondamentale du réel tandis que, chez l'homme, la structure de l'activité animale devient autonome, se constitue en tant que schéma de pensée.

Le bond entre l'existence diffuse du moment général, dans le reflet et son caractère de concept autonome, prend sa naissance dans l'activité humaine, fabricatrice d'outils là où, pour la première fois au cours de l'évolution, le général est détaché *in actu* de son unité avec l'individuel.

Il s'ensuit que la connaissance catégoriale de la causalité, de l'identité, de la généralité, etc. est précédée par un schéma de pensée fondé sur le détachement *in actu* de ces catégories dans le travail créateur de fabrication d'outils, et que ce travail créateur est lui-même précédé, chez les animaux, par le reflet diffus (non détaché de l'individuel) de la généralité, reflet qui se manifeste dans le comportement animal.

Etant donné que, les connaissances qui ont la plus grande généralité sont, avant d'être des concepts cristallisés, des lois du fonctionnement de la pensée, et que les deux sont antérieurs aux connaissances spéciales exactes dont la structure se fonde sur elles, les premières apparaissent, par rapport à ces dernières, comme atemporelles et non conditionnées.

Cette particularité de la connaissance constitue la base gnoséologique de l'apriorisme classique aussi bien que du conventionalisme néopositiviste ou du constructivisme rationaliste moderne, entre lesquels il y a — de ce point de vue — une nette filiation d'idées. Mais le caractère *a priori*, conventionnel ou construit des schémas de la pensée n'est qu'une apparence.

Par la démonstration du fait que le général a existé dans le reflet animal, même sous une forme aussi diffuse et rudimentaire que ce soit, le caractère reflétant expérimental, *a posteriori*, des schémas de la pensée, est par là même démontré.

DEZVOLTAREA FILOZOFIEI MARXIST-LENINISTE ÎN R. P. BULGARIA ÎN ANII PUTERII POPULARE

DE

RADÍ VASSÍLIEV (R. P. Bulgaria)

În anul 1959 poporul bulgar a sărbătorit în mod solemn cea de-a 15-a aniversare a celui mai mare eveniment din istoria sa — victoria insurecției armate populare din 9 septembrie 1944, victorie cucerită sub conducerea măreţului Partid Comunist Bulgar, cu ajutorul nepreţuit al eroicei armate sovietice eliberatoare.

Sub conducerea Partidului Comunist Bulgar, cu ajutorul frăţesc al Uniunii Sovietice, precum şi datorită colaborării strînse şi ajutorului reciproc cu toate ţările lagărului socialist, în Bulgaria s-au petrecut în aceşti 15 ani transformări revoluţionare de o deosebită însemnătate istorică. Dintr-o ţară cu o economie foarte înapoiată, Bulgaria s-a transformat într-o ţară cu o industrie şi agricultură socialistă, în care a dispărut exploatarea omului de către om, în care a învins orînduirea socialistă.

Aceste succese grandioase reprezintă de fapt triumful politicii marxist-leniniste a Partidului Comunist Bulgar, triumful marxism-leninismului în Bulgaria. Victoria revoluţiei a fost condiţionată la rîndul ei de dezvoltarea continuă a ideilor marxist-leniniste, care au fost aplicate în mod creator şi dezvoltate în funcţie de noile condiţii şi sarcini apărute în Bulgaria în urma evenimentului de la 9 septembrie 1944.

Acest articol îşi propune să facă cunoscută cititorilor din R. P. Romînă, dezvoltarea gîndirii filozofice marxist-leniniste în R. P. Bulgaria, în cei 15 ani de la eliberare.

Succesele dezvoltării gîndirii filozofice marxiste din Bulgaria începînd din deceniul 8 al secolului al XIX-lea şi îndeosebi în anii puterii populare, departe de a fi întîmplătoare, sînt consecinţa unui proces istoric ncesar.

Aceste succese se datoresc în primul rînd luptei de zeci de ani a Partidului Comunist Bulgar pentru răspîndirea măreţelor idei ale lui Marx,

Engels şi Lenin, atît printre membrii de partid, cît şi în cercurile largi ale intelectualităţii şi poporului. Ele se datoresc şi faptului că răspîndirea şi consolidarea filozofiei marxiste în Bulgaria s-a sprijinit pe o bogată moştenire filozofică pozitivă din trecutul poporului bulgar, în dezvoltarea căreia, îndeosebi în perioada renaşterii bulgare, triumfă linia realistă, progresistă. Aceste succese se datoresc în măsură considerabilă ajutorului nepreţuit primit din partea frontului marxist-leninist din Uniunea Sovietică.

I

Pătrunderea şi răspîndirea marxismului şi ideilor socialiste în Bulgaria începe în deceniul al 8-lea al secolului trecut, imediat după eliberarea ţării de sub jugul turcesc, în strînsă legătură şi în funcţie de începutul dezvoltării capitalismului în ţară şi al apariţiei şi dezvoltării proletariatului bulgar.

Întregul proces de dezvoltare a gîndirii filozofice marxiste în Bulgaria s-a desfăşurat în condiţiile luptei neîntrerupte şi crîncene împotriva filozofiei idealiste burgheze. Trebuie subliniat faptul că în această luptă, gîndirea filozofică marxistă din Bulgaria, sub îndrumarea Partidului Comunist Bulgar, a obţinut o victorie strălucită.

Începutul bogat al tradiţiei marxiste în Bulgaria e legat de numele şi activitatea lui Dimităr Blagoev (1855—1924), care ocupă primul şi cel mai important loc în istoria socialismului şi a filozofiei marxiste în ţara noastră; el este creatorul partidului marxist al clasei muncitoare bulgare şi cel mai de seamă teoretician marxist din Bulgaria şi din Balcani în acea perioadă. Cu toate că în perioada 1892—1915 a suferit, pe lîngă o influenţă pozitivă şi o influenţă negativă din partea lui K. Kautsky şi G. V. Plehanov, trebuie să subliniem că în problemele materialismului, ale dialecticii şi ale teoriei cunoaşterii, asupra concepţiilor filozofice ale lui Dimităr Blagoev au avut o influenţă dominantă Marx şi Engels. Formîndu-se sub influenţa lor ca un materialist-dialectician militant şi ca un marxist de mare erudiţie, el nu numai că aplică materialismul dialectic şi istoric la elucidarea problemelor concrete ale politicii partidului marxist din Bulgaria, dar în acelaşi timp prelucrează creator ideile filozofiei materialist-dialectice. D. Blagoev scrie o serie de lucrări filozofice ca *Marxism sau bernsteinism* (1901), *Materialismul dialectic şi teoria cunoaşterii* (1903—1904), *Spre marxism* (1911) şi altele, în care se evidenţiază pregnant puterea şi originalitatea gîndirii sale filozofice.

După Revoluţia Socialistă din Octombrie, Partidul Comunist Bulgar porneşte pe drumul bolşevizării sale. O cotitură hotărîtoare în această privinţă o constituie răscoala din septembrie 1923 — primul botez de luptă a partidului nostru, condusă de Gheorghi Dimitrov şi Vasil Kolarov. Cu toate că s-a terminat fără izbîndă, răscoala a dat posibilitate partidului să aplice în practică teoria leninistă a tacticii şi strategiei revoluţiei

socialiste, învățătura leninistă despre alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în trecerea revoluționară de la capitalism spre socialism.

În teoria și practica partidului, pînă la răscoala din septembrie 1923, existau o serie de slăbiciuni și neajunsuri, care s-au dovedit a fi cauza principală a unor insuccese și înfrîngeri, pe care partidul a trebuit să le suporte. Dar pentru că Partidul Comunist Bulgar era un partid revoluționar marxist, apropiat de cel bolșevic, el singur și-a îndreptat greșelile și slăbiciunile, terminînd cu succes bolșevizarea — la început sub conducerea lui Dimităr Blagoev, iar după aceea, în primul rînd, sub conducerea lui Gheorghi Dimitrov, cu ajutorul de neînlocuit și de neprețuit al P.C.U.S.

Paralel cu procesul de bolșevizare a Partidului Comunist Bulgar și sub conducerea lui, a început în țară, pe frontul ideologic marxist, procesul treptat de pătrundere și însușire a ideilor leniniste, îndeosebi după anul 1930. În această privință cele mai mari merite le-au avut Todor Pavlov, Sava Ganovski, Gheorghi Bakalov, Todor Samodumov, de asemenea și Jack Natan, Asen Kiselincev și alții. Datorită acestor reprezentanți de seamă ai frontului ideologic marxist, sub conducerea partidului, în întreaga perioadă a dictaturii monarho-fasciste, inclusiv perioada ocupației hitleriste, s-au putut obține succese strălucite, cu care Partidul Comunist Bulgar, poporul bulgar, ideologia marxist-leninistă și îndeosebi frontul filozofic, pe bună dreptate, se mîndrește. Aceste succese au o importanță deosebită pentru dezvoltarea gîndirii filozofice marxiste în Bulgaria, de la revoluția socialistă din 9 septembrie 1944 încoace.

II

Saltul revoluționar pe care l-a marcat dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste în Bulgaria, în anii puterii populare, se datorește, în primul rînd, conducerii înțelepte a Partidului Comunist Bulgar, care în tot timpul existenței sale și-a dovedit maturitatea marxist-leninistă, înțelepciunea sa creatoare în prelucrarea și aplicarea în practică a măreților principii ale marxism-leninismului privind filozofia științifică marxist-leninistă ca o armă de neînlocuit nu numai în explicarea științifică a lumii, dar și în transformarea ei revoluționară.

Nu numai în ceea ce privește strategia, tactica și organizarea revoluției din 9 septembrie, dar și în întreaga perioadă a măreței construiri a socialismului în țară, toate măsurile partidului și toate hotărîrile Congreselor lui s-au sprijinit întotdeauna pe fundamentul de granit al teoriei și metodologiei marxist-leniniste.

Ele reprezintă un exemplu strălucit de analiză și generalizare științifică marxist-leninistă a dezvoltării societății în țara noastră, de prevedere științifică a perspectivelor acestei dezvoltări, un exemplu strălucit de aplicare și dezvoltare creatoare a marxism-leninismului la condițiile și sarcinile concrete în perpetuă schimbare.

Marele fiu al clasei muncitoare din Bulgaria și cunoscut militant al mișcării muncitorești și comuniste internaționale, *Gheorghi Dimitrov*, ne-a lăsat o bogată moștenire creatoare marxist-leninistă. În această moș-

tenire un loc important ocupă teoria, strategia și tactica frontului unic, ca și alte probleme de primă importanță ale revoluției socialiste și ale construirii socialismului în Bulgaria. Ele vădesc priceperea de a acționa întotdeauna în concordanță cu principiile unității practicii și teoriei revoluționare, de a descoperi întotdeauna specificul acțiunii legilor obiective ale societății și de a vedea noul în viața socială.

De o deosebită importanță pentru frontul filozofic marxist din Bulgaria este faptul că însuși eminentul marxist-leninist, Gheorghi Dimitrov, a subliniat pentru prima oară în discuțiile cu redactorul-șef al revistei *Filosofska Misel* — Todor Pavlov — care au avut loc în anul 1946 și după aceea în raportul la Congresul al V-lea al Partidului Comunist Bulgar (decembrie 1948) — sarcinile și direcțiile principale de dezvoltare a gîndirii filozofice marxist-leniniste în țară după victoria populară de la 9 septembrie 1944.

La al V-lea Congres istoric al P.C.B., marele învățător și conducător al poporului bulgar, Gheorghi Dimitrov, a pus în fața frontului ideologic marxist-bulgar o sarcină de răspundere, aceea de a duce o luptă hotărîtoare împotriva ideologiei burgheze sub toate formele ei de manifestare, sprijinindu-se în acest scop pe realizările științei și culturii socialiste sovietice, pentru a asigura totodată o deplină dominare a ideologiei creatoare marxist-leniniste în toate ramurile științei, artei și culturii în țara noastră, o dată cu transformarea Bulgariei într-o țară socialistă.

Trebuie remarcat faptul că, o dată cu pătrunderea, răspîndirea și dezvoltarea marxismului în Bulgaria, au început să pătrundă și diferite curente idealiste ale filozofiei burgheze apusene, care a devenit arma ideologică a burgheziei din Bulgaria în lupta împotriva marxismului și a mișcării socialiste din țară. Pînă la primul război mondial au exercitat o influență puternică asupra gîndirii filozofice burgheze din Bulgaria, diferite curente idealiste, cum sînt kantianismul, neokantianismul, teoriile lui Wundt, empiriocriticismul, herbartismul și îndeosebi concepțiile lui Rehmke. Mai tîrziu, mai ales în timpul dictaturii fasciste, au avut o mare răspîndire berkeleyanismul, bergsonismul, freudismul, pragmatismul etc.

În ajunul celui de-al doilea război mondial și în anii ocupației hitleriste în Bulgaria, au pătruns și ideile filozofice ultrareacționare și mistice ale fascismului german și italian.

În întreaga perioadă pînă la 9 septembrie 1944, filozofii marxiști bulgari au dus o luptă pe un front larg împotriva tuturor încercărilor de a revizui marxismul. Un rezultat al acestei lupte intransigente este că încă din acel timp influența filozofiei, a criticii literare, esteticii, pedagogiei marxiste cresc în așa măsură încît ideologii burghezi din țara noastră se aflau deja în defensivă, pe cînd ideologia marxistă cîștiga tot mai mari victorii și tot mai puternice poziții în rîndurile maselor populare și, îndeosebi, în rîndurile intelectualității populare — fapt cu care întreaga noastră gîndire ideologică și în special filozofică, se mîndrește pe drept cuvînt.

După 9 septembrie 1944, lupta împotriva ideologiei și filozofiei burgheze trebuia să continuie cu forțe noi, în condiții care puneau sarcini istorice cu desăvîrșire noi, pentru completa dezrădăcinare a influențelor ideologiei burgheze în țară, pentru lichidarea tuturor ideilor reacționare,

antiştiinţifice, idealiste şi metafizice, naţionaliste şi şovine din viaţa socială şi din cultura Bulgariei democrat-populară.

Conduse şi ajutate îndeaproape de P.C.B. şi învăţînd din exemplul personal al celor mai de seamă conducători ai partidului şi îndeosebi al lui Gheorghi Dimitrov, cadrele filozofice marxist-leniniste din Bulgaria au trecut cu entuziasm la rezolvarea acestor sarcini importante şi de mare răspundere, puse de partid.

Din iniţiativa şi sub conducerea partidului, încă din 1945, în Bulgaria a început să apară revista *Sovremennik*, organ teoretic al C.C. al P.C.B., care din anul 1947 şi-a schimbat denumirea în *Novo vreme*, precum şi revista *Filosofska Misel*. În jurul acestor reviste s-au grupat cei mai buni activişti ai frontului nostru teoretic, încercaţi şi căliţi în lupta ideologică din trecut. Sub pana militantă a lui Todor Pavlov, Sava Ganovski, Ruben Avramov, Asen Kiselincev, Jack Natan, Mihail Dimitrov, Jivko Oşavkov, Pantelei Zarev, Evgheni Mateev, Raicev Karakalov, P. Gherghiev, V. Zahariev, Anghel Bînkov, A. Pilikarov, E. Kamenov şi alţii, în paginile acestor reviste şi ale presei cotidiene a partidului şi a frontului patriotic, au început să apară sute de articole, lecţii, consultaţii şi alte materiale. În ele se duce o luptă hotărîtă, fără compromisuri, în primul rînd împotriva celor ce voiau să reînvie fascismul şi şovinismul bulgar precum şi împotriva tuturor atacurilor ideologice şi a maşinaţiilor opoziţiei antipopulare, demascîndu-se caracterul lor burghez, antiştiinţific şi reacţionar. Totodată se expunea clar şi convingător ideologia marxist-leninistă, caracterul democraţiei populare, al noului patriotism democrat-popular şi al internaţionalismului proletar, importanţa prieteniei bulgaro-sovietice etc.

După al V-lea Congres istoric al P.C.B. frontul nostru filozofic, deja consolidat, s-a orientat spre zdrobirea definitivă a influenţei ideilor filozofice reacţionare, în special a pragmatismului şi a concepţiilor lui Rehmke.

T. Pavlov, S. Ganovski, A. Kiselincev şi alţii, continuînd această luptă, au supus unei critici profunde şi argumentate concepţiile pedagogice şi psihologice ale filozofiei pragmatiste, în general, şi ale pragmatiştilor bulgari în special, demascînd rolul lor reacţionar, eforturile lor de a întuneca conştiinţa revoluţionară a poporului şi a-l îndepărta de marxism-leninism şi de construirea socialismului. Lucrarea lui Asen Kiselincev, *Filozofia pragmatistă şi reacţiunea contemporană*, publicată în 1948, a îndeplinit un rol de seamă în această privinţă.

Frontul filozofic marxist s-a orientat de asemenea spre demascarea şi lichidarea definitivă a concepţiilor idealiste, duşmănoase ale lui Rehmke.

Cu toate că această filozofie reacţionară primise lovituri zdrobitoare încă înainte de 9 septembrie 1944 din partea filozofilor marxişti şi în primul rînd din partea lui Todor Pavlov, în perioada monarhiei fasciste, teoriile lui Rehmke reuşiseră totuşi să influenţeze într-o anumită măsură atît pe unii filozofi cît şi unele cercuri ştiinţifice restrînse din Bulgaria, datorită în primul rînd activităţii didactice îndelungate a adeptului acestei filozofii, Dimităr Mihalcev şi a revistei redactată de către el, *Filosofski pregleg*, principala tribună a filozofiei lui Rehmke în Bulgaria din acea perioadă.

Sarcina lichidării definitive a teoriilor lui Rehmke a fost desăvîrşită în 1952 cînd Institutul de filozofie de pe lîngă Academia de Ştiinţe din Bulgaria în colaborare cu redacţia revistei *Filosofska Misel* au pus în discuţie concepţiile filozofice ale academicianului D. Mihalcev. Această discuţie a fost iniţiată cu ocazia prezentării de către el spre discuţie şi eventual spre publicare a primei părţi din lucrarea sa *Logica tradiţională şi fundamentarea ei materialistă*. La această discuţie au luat parte aproape toţi filozofii marxişti de seamă de la noi (acad. T. Pavlov, acad. Sava Ganovski, acad. As. Kiselnicev, J. Oşavkov, prof. A. Bînkov, prof. P. Karakolov etc.) precum şi alţii mai tineri. Toţi au supus unei critici argumentate ascuţite, partinice, filozofia lui Rehmke şi Mihalcev, dezvăluindu-i caracterul ei idealist-subiectiv şi rolul ei reacţionar.

Intervenţiile la discuţii ale celor mai mulţi dintre participanţi au fost publicate în „Analele universităţii de stat din Sofia". Un interes deosebit şi un rol de seamă a avut cuvîntarea acad. Todor Pavlov, care a apărut ca o lucrare separată sub titlul *Bilanţul unei filozofii idealiste reacţionare*, 1953.

Se poate spune cu curaj că această discuţie s-a terminat cu lichidarea definitivă la noi a filozofiei idealist-subiective, fideiste şi mistice a lui Rehmke.

În ultima perioadă şi îndeosebi în ultimii ani, ca răspuns la ofensiva ideologiei reacţionare apusene, împotriva marxism-leninismului, filozofii marxişti bulgari (şi în primul rînd T. Pavlov, S. Ganovski, A. Kiselincev, J. Oşavkov, N. Tribagjakov, P. Karakolov, A. Bînkov, G. Gîrginov, Iv. Atanasov şi alţii) în mod sistematic şi ascuţit au început să demaşte în lucrări separate, broşuri, studii şi mai ales articole apărute în revista *Novo vreme* şi *Filosofska Misel*, caracterul neştiinţific şi reacţionar al antimarxismului contemporan, dînd astfel un ajutor preţios în lupta comună a întregului front filozofic marxist împotriva ideologiei burgheze. Este important de subliniat, de asemenea, că aşa cum arată ziarul *Literaturnaia gazeta*, în Bulgaria a început o discuţie creatoare în problemele realismului socialist, îndreptată în primul rînd împotriva negării revizioniste a metodei realismului socialist de către unii teoreticieni din alte ţări.

Aceste încercări revizioniste au fost respinse prompt şi bine argumentat, mai ales într-o serie de articole ale acad. T. Pavlov, precum şi ale altor autori bulgari, dîndu-se prin aceasta, în probleme de estetică, un ajutor preţios şi la timp teoreticienilor şi oamenilor de artă nu numai din ţara noastră, ci şi din străinătate.

Paralel şi în cea mai strînsă legătură cu lupta împotriva ideologiei burgheze în general şi împotriva influenţei ei în Bulgaria în special, filozofii marxişti bulgari au desfăşurat o activitate vie în direcţia răspîndirii şi popularizării filozofiei marxist-leniniste şi a prelucrării problemelor sale fundamentale de actualitate.

În primii ani ai revoluţiei socialiste, filozofii noştri au început şi au realizat o activitate sistematică şi neîntreruptă de lămurire şi consolidare a importanţei acţiunilor iniţiate de Frontul Patriotic, sub conducerea P.C.B., pentru realizarea transformărilor revoluţionare sociale, economice şi culturale din ţară.

După al V-lea Congres al partidului, ca rezultat al consolidării politice și economice a puterii democrat-populare în Bulgaria — formă a dictaturii proletariatului în perioada construirii bazei economice și culturale a socialismului — în fața frontului filozofic din țară a fost pusă sarcina de a lega activitatea de cercetare științifică cu cele mai de seamă sarcini și probleme ale construirii socialismului. De atunci a început într-adevăr atît lărgirea orizontului cît și adîncirea conținutului creator al filozofiei în Bulgaria.

În *Novo vreme*, *Filosofska Misel* și în alte reviste, a început publicarea unui mare număr de articole consacrate elucidării unor probleme legate de dezvoltarea țării noastre și de rolul conducător al P.C.B. în construirea socialismului.

Cu acest prilej au început să apară o serie de noi nume, de tinere cadre filozofice marxiste. În același timp au apărut și unele lucrări interesante editate separat, ca de exemlpu *Teoria marxist-leninistă a claselor și lupta de clasă* (1951) și *Materialismul istoric ca știință* (două ediții, 1951 și 1952) de Jivko Oșavkov, *Condițiile vieții materiale a societății* (1951) de A. Kiselincev, *Învățătura marxist-leninistă despre război și lupta pentru pace* (1951) de T. Pavlov și o serie de alte lucrări. De asemenea, în același timp (1951—1952) s-au organizat discuții interesante — de exemplu pe marginea lucrării lui I.V. Stalin *Marxismul și problemele lingvisticii* — pentru clarificarea unor categorii cum ar fi : bază, suprastructură, partinitate în știință și altele.

Tot aici trebuie subliniat faptul că, pentru succesul luptei multilaterale a ideologiei noastre marxiste și a frontului nostru filozofic, un rol deosebit a îndeplinit în această perioadă, din inițiativa Partidului Comunist Bulgar, restructurarea — pe bazele marxism-leninismului, a întregului sistem de învățămînt și de activitate științifică. Începînd cu anul școlar 1948—1949, în institutele noastre de învățămînt superior a fost introdusă studierea materialismului dialectic și istoric și a economiei politice ; mai tîrziu, din 1949—1950 a început studierea bazelor marxism-leninismului, iar din anul 1953 — studierea istoriei P.C.B. Predarea acestor discipline a jucat și continuă să joace un rol important în educarea comunistă a tinerei generații, în pregătirea ei nu numai ca buni specialiști în economie și știință, artă și cultură, dar și ca cetățeni conștienți și devotați, înarmați cu o concepție politică, membri ai noii societăți socialiste din R.P.B.

Datorită faptului că perioada pînă la plenara C.C. al P.C.B. din aprilie a fost o perioadă de creare și formare a cadrelor marxiste de cercetători științifici, profesori și propagandiști, sarcinile puse de P.C.B. la al V-lea Congres nu au putut fi îndeplinite pînă la capăt și cu aprofundarea științifică necesară. Acest lucru a devenit posibil în perioada următoare, cînd în legătură cu desfășurarea construcției socialismului, partidul a trasat sarcini precise întregului front filozofic. Condițiile necesare realizării acestor sarcini erau deja create : astfel, în primul rînd, frontul filozofic dispunea, în general, de cadre suficiente și calificate, pregătite în așa-numitul laborator al Institutului de filozofie și al revistei *Filosofska Misel*, la Facultatea de istorie și filozofie a Universității de stat din Sofia, la Școala superioară

de partid *Stanke Dimitrov*, la catedrele de filozofie de pe lîngă institutele de învățămînt superior din Sofia și din provincie; de asemenea pe linia aspiranturii și specializării atît în U.R.S.S. și unele țări de democrație populară, cît și în R.P. Bulgaria.

Filozofii bulgari au desfășurat o activitate largă, în primul rînd pentru elucidarea problemelor teoretice ale dezvoltării noastre pe drumul socialismului și comunismului.

Răspunzînd sarcinilor importante puse de partid, legate de dezvoltarea noastră socialistă, în ultimii ani filozofii bulgari au analizat în general just și creator și au prelucrat asemenea probleme teoretice actuale importante ca: problema caracterului puterii popular-democrate și revoluția socialistă din țara noastră, posibilitățile noastre de dezvoltare socialistă, alianța dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, caracterul și rolul contradicțiilor în dezvoltarea noastră socialistă, clase și lupta de clasă și rolul P.C.B. în construirea socialismului, lichidarea contradicției și a diferenței esențiale dintre sat și oraș, dintre munca fizică și cea intelectuală, rămășițele capitaliste în conștiința oamenilor muncii și înlăturarea lor în vederea realizării unui nou salt în dezvoltarea noastră socialistă.

Problemele caracterului revoluției noastre socialiste și ale puterii noastre democrat-populare s-au aflat ani la rînd în centrul atenției filozofilor bulgari și au fost obiectul unor discuții vii în paginile revistelor teoretice. Au apărut o serie de lucrări teoretice în această problemă, ca de exemplu: lucrările monografice *Caracterul și importanța revoluției socialiste în Bulgaria* (1958) de acad. Todor Pavlov, *Problema caracterului revoluției democrat-populare* (1956) de prof. Panaiot Ghindev, *Despre caracterul democrat-popular al revoluției din Bulgaria* (1957) de Asen Ciarîciev, *Statul democrat-popular — armă principală în construirea socialismului* (1958) de Ștefan Anghelov, *General și specific în dezvoltarea revoluției socialiste* (1958) de Gheno Țankov și alții. Concluziile la aceste discuții au fost precizate de Congresul al VII-lea al Partidului Comunist Bulgar, care a subliniat că revoluția socialistă din Bulgaria a început la 9 septembrie 1944, cînd a fost instaurată dictatura proletariatului în Bulgaria. Această unică poziție justă a fost fundamentată teoretic de către primul secretar al C.C. al P.C. Bulgar, tov. Todor Jivkov, în raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar ținut la Congres.

Generalizarea teoretică a practicii construirii socialismului în Bulgaria și a legilor fundamentale ale dezvoltării a fost sarcina la îndeplinirea căreia s-au angajat majoritatea filozofilor din întreaga țară. Primul succes important în această problemă a fost, indiscutabil, lucrarea colectivă *Problemele dezvoltării Bulgariei pe drumul socialismului* (1954), scrisă din inițiativa și sub conducerea Institutului de filozofie. Cele opt studii din această culegere au fost consacrate următoarelor probleme: *Baza economică a prieteniei bulgaro-sovietice* (J. Oșavkov), *Despre caracterul democrat-popular al revoluției din Bulgaria* (A. Ciarîciev), *Legea trecerii treptate de la vechea spre noua calitate și importanța acestei legi pentru reconstruirea socialistă a statului bulgar* (A. Kiselincev), *Proprietatea socialistă — bază a regimului democrat-popular* (K. Dobrev), *Intrecerea socialistă — forță motrice a Bulgariei pe drumul socialismului* (S. Slavkov), *Rolul statului*

democrat-popular în construirea bazei economice a socialismului (A. Popov), *Despre unele trăsături morale ale omului nou* (K. Vasiliev); culegerea se încheie cu studiul lui T. Pavlov *Sarcinile istoriei marxiste în Bulgaria* — asupra căruia vom avea posibilitatea să ne oprim mai pe larg.

Filozofii bulgari au dat un ajutor prețios partidului, prelucrînd în studii și articole diferite probleme importante în legătură cu reconstrucția socialistă a statului bulgar, ca de exemplu : problema alianței clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare și lichidarea contradicțiilor neesențiale dintre ele; înlăturarea contradicțiilor dintre oraș și sat; rolul gospodăriilor agricole colective în construirea unității moral-politice a celor ce muncesc; reeducarea socialistă a țărănimii muncitoare și altele. În special aici trebuie să amintim cartea lui K. Karadjov, *Alianța dintre clasa muncitoare și țărănime — forță motrice a revoluției democrat-populare în Bulgaria* (1957).

Problema rolului maselor populare în special în construirea socialismului la noi a devenit de asemenea obiectul unei analize principiale în multe studii, broșuri și articole. Se remarcă aici lucrarea lui Nicolai Iriabadgiakov, *Rolul maselor populare în istorie* (1956) — în care se analizează în special rolul maselor populare în revoluția socialistă și construcția socialistă, locul și rolul personalității în dezvoltarea istoriei.

Sarcinile importante ale revoluției culturale în Bulgaria au fost prelucrate, în primul rînd, de acad. Sava Ganovski în numeroase articole publicate în revista *Novo vreme*, *Filosofska Misel* și altele, în care au fost tratate, în lumina teoriei marxist-leniniste, probleme legate de rolul intelectualității, în general, și al intelectualității bulgare în special în dezvoltarea socialistă a țării, de rolul științei în construirea socialismului și altele. Acestora și altor probleme ale revoluției culturale la noi e consacrată lucrarea acad. Sava Ganovski, în curs de publicare, *Revoluția culturală în R.P. Bulgaria*. Tot aici trebuie să amintim și monografia tînărului filozof Stoian Mihailov, *Lichidarea contradicției și perspectiva înlăturării diferenței dintre munca fizică și cea intelectuală*.

Răspunzînd cerințelor construirii socialismului în Bulgaria, filozofii au început în ultimul timp să dea o mai mare atenție luptei împotriva rămășițelor mentalității burgheze din conștiința oamenilor și în special luptei împotriva rămășițelor ideologiei religioase la noi; totodată ei au început să trateze în mod corespunzăto rproblema rolului factorului subiectiv în dezvoltarea societății. Sînt demne de remarcat valoroasele lucrări ale acad. A. Kiselincev, *Despre rămășițele mentalității capitaliste în conștiința și în obiceiurile oamenilor muncii și înlăturarea lor* (1956), prima încercare de prelucrare monografică a acestor probleme actuale, precum și lucrarea lui Todor Bîlov, *Despre rolul factorului subiectiv* (1957), care este o contribuție prețioasă a literaturii marxiste în această problemă. Din lucrările ateiste, în afara nenumăratelor articole apărute în *Novo Vreme*, *Filosofska Misel* și în alte ziare și reviste teoretice, merită să fie amintite cărțile lui Todor Stoicev, *Superstițiile religioase și lupta împotriva lor* (1957) și *Socialismul și religia*, în pregătire pentru tipar.

În ultimul an, legat de avîntul măreț al întregului popor muncitor sub conducerea partidului, filozofii bulgari au trecut la aprofundarea

teoretică a principalelor sarcini legate de acest avînt, a necesității dezvoltării acestui avînt și a forțelor lui motrice ce reies din hotărîrile istorice ale Congresului al VII-lea al Partidului Comunist Bulgar și ale plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar, care au urmat în octombrie, noiembrie și ianuarie.

Atunci au apărut în revista *Novo Vreme*, *Filosofska Misel*, *Ekonomicesko Misel* și altele, o serie de articole tratînd această problemă. O contribuție indiscutabilă au adus lucrările acad. A. Kiselincev, *Despre salt în dezvoltarea societății socialiste la noi* (1959) în care autorul, după ce caracterizează saltul ca fiind multilateral, atingînd toate ramurile principale ale vieții obștești socialiste la noi — face o analiză interesantă și adîncită a unor factori și legi ale societății.

În sfîrșit, între lucrările cu caracter general în domeniul materialismului istoric, atingînd și unele probleme în discuție, e necesar să remarcăm prețioasa monografie originală a lui Jivko Oșavkov, *Materialismul istoric și sociologia* (1958), consacrată argumentării caracterului filozofic al materialismului istoric și unității de nedespărțit cu materialismul dialectic.

O dată cu elucidarea problemelor teoretice ale dezvoltării noastre socialiste, filozofii bulgari au depus eforturi mari și au obținut succese importante în prelucrarea unei serii de probleme metodologice ale *științelor particulare*, dînd un ajutor prețios și la vreme reprezentanților acestor științe și în special acelora care se ocupă cu științele naturii.

În primii ani după 9 septembrie 1944, filozofii bulgari și-au îndreptat atenția în primul rînd în direcția combaterii unor concepții reacționare idealiste în domeniul *științelor particulare*, iar în ultimii ani pe primul loc se află studierea bazelor materialismului dialectic și istoric, a celor mai importante probleme filozofice ale *științelor particulare* și în primul rînd ale biologiei, fizicii, fiziologiei, istoriei, pedagogiei, dreptului.

În domeniul biologiei este caracteristică lupta pe care au dus-o cei mai buni filozofi împotriva weismannismului, morganismului, vitalismului, freudismului și, de asemenea, împotriva materialismului mecanicist, pentru întărirea și continua aplicare a materialismului dialectic în biologie. Aceasta a fost lupta pentru victoria învățăturii miciuriniste ca singura teorie biologică justă, elaborată pe baza teoriei și metodei materialismului dialectic. Ea a căpătat un caracter organizat cu prilejul Conferinței de biologie care s-a ținut în 1949 la Sofia. Ulterior, acestor probleme le-au fost consacrate o serie de articole apărute mai ales în paginile revistei *Filosofska Misel*, care au avut în general menirea de a aplica metodologia materialist-dialectică în rezolvarea unor probleme ca: formarea de noi specii, ereditatea, trecerea de la anorganic la organic ș.a.m.d.

Cele mai mari merite în lupta împotriva idealismului în biologie și pentru consolidarea învățăturii miciuriniste la noi l-au avut acad. T. Pavlov, acad. A. Kiselincev, prof. I. Pancev și alții. Dintre lucrările publicate de T. Pavlov, în afară de cele apărute pînă la 9 septembrie 1944, pot fi citate, în primul rînd, discursul său la conferința de biologie din 1949 și prelegerea de la Universitatea carolină din Praga din același an, lucrare apărută separat sub titlul: *Ceea ce este fundamental în învățătura miciuristă în lumina materialismului dialectic* (1955) precum și articolul *Defen-*

siva și ofensiva frontului biologic și agrobiologic miciurinist (1958) publicat în revista sovietică *Agrobiologia* și retipărit în revista *Filosofska Misel*. În aceste articole, el relevă opoziția dintre weismannism-morganism, pe de o parte, și învățătura lui Miciurin, pe de altă parte, și analizează principiile științifice de bază ale acestei învățături, subliniind caracterul său materialist-dialectic și arătînd importanța teoriei marxist-leniniste ca metodă în cercetările științifice concrete. Reliefînd faptul că materialismul dialectic a ferit biologia miciuristă de greșeli și denaturări agnostice și idealiste, T. Pavlov adaugă, că, în afară de aceasta, el ajută la punerea și elucidarea unor probleme generale ale biologiei și la crearea de ipoteze care să contribuie la dezvoltarea ei ulterioară. Aici trebuie să arătăm, că în primele două volume din *Operele alese*, care au apărut, ale lui T. Pavlov, sînt cuprinse și unele lucrări ale sale în care sînt abordate o serie de probleme ale științelor filozofice și biologice (înainte și după 9 septembrie 1944).

Probleme teoretice și metodologice de bază ale biologiei marxist-leniniste au fost prelucrate creator și de A. Kiselincev. Încă înainte de 9 septembrie 1944, în lucrarea sa *Ereditate și dezvoltare* (1939), A. Kiselincev a supus unei critici serioase învățătura weissmannist-morganistă despre ereditate, demonstrînd că însușirile dobîndite de om se transmit generațiilor următoare, fapt determinat de activitatea omului în procesul de producție. În studiul său, *Învățătura lui Miciurin despre formarea speciilor* (1954), acad. A. Kiselincev dezvăluie esența învățăturii miciuriniste, care constă în recunoașterea rolului hotărîtor al mediului înconjurător pentru formarea noilor specii și determinarea legilor dialectice ale acestui proces. Trebuie să amintim rolul pozitiv în această direcție al lucrării prof. Ivan Pancev, *Darwinismul și marxismul*, care între anii 1950—1957, a avut trei ediții.

În ultimii ani, la noi, s-a trecut la studierea din punct de vedere filozofic a problemelor biologice concrete, în primul rînd, de către tinerii cercetători în această ramură. A fost publicată dizertația lui A. Kîtov cu tema: *Darwinismul clasic despre caracterul dezvoltării naturii vii* și se pregătește pentru tipar dizertația lui Stoian Nikolov cu tema *Forma și conținutul fenomenului biologic*.

Un ajutor metodologic important a fost dat și fizicienilor bulgari. Aceasta s-a făcut mai ales prin lucrarea acad. Todor Pavlov, *Filozofia și fizica* și *Filozofia materialist-dialectică și științele particulare* (1956), în care se ridică și se elucidează din punct de vedere materialist-dialectic o serie de probleme filozofice de bază ale științelor particulare și, în special, ale fizicii contemporane.

În această direcție, o contribuție au adus și o serie de lucrări ale lui A. Polikarov, ca de exemplu: *Materialismul dialectic și fizica contemporană*, studiul, *Principiul relativității și importanța lui filozofică*, unele articole din *Filosofska Misel*, precum și dizertația aceluiași autor, în care sînt criticate concepțiile unilaterale asupra dezvoltării.

Trebuie să subliniem importanța discuției privind influența idealismului „fizic" la noi, care a avut loc între anii 1953—1954, în paginile revistei *Filosofska Misel*. În timpul acestei discuții au fost atacate probleme

importante, ca cele ale corelației dintre obiect și metodă —, despre rolul metodei dialectice materialiste în procesul cunoașterii fizice, despre corelația dintre legile statistice și cele dinamice, în legătură cu problema interpretării mecanicii cuantice și critica concepției reacționare despre „moartea termică" a universului și altele. Această discuție și-a adus, fără îndoială, aportul ei la reconstrucția metodologică a fizicii la noi.

În această direcție trebuie să amintim efortul depus în ultimul timp de oamenii de știință din cadrul acestei discipline : prof. S.G. Hristov, B. Muntian, G. Bratoev și alții, concretizat în primul rînd prin studii publicate în *Analele Institutului de filozofie* și prin articole apărute în revista *Filosofska Misel*.

Un ajutor metodologic prețios a fost dat și științelor sociale, în special celor istorice. O contribuție de seamă au avut în această privință acad. T. Pavlov, care, în numeroase discursuri, articole, studii și cărți a tratat probleme de metodologie istorică în general și de istorie a Bulgariei în special. După ce, în urmă cu 20 de ani, el a elucidat caracterul istoriei ca știință și a arătat prin ce se deosebește ea de științele teoretice, după 9 septembrie 1944, îndeosebi în cartea sa *Despre istoria marxistă în Bulgaria* (1954), T. Pavlov a prelucrat problemele metodologice cele mai importante ale științelor istorice. În primul rînd el a concretizat formularea generală marxist-leninistă cu privire la unitatea dintre teorie și istorie, dintre metoda logică și istorică de cercetare și expunere, problema formei și conținutului procesului istoric, despre laturile lui obiective și subiective și alte probleme. Probleme importante de metodologie sînt rezolvate și în cartea lui Jivko Oșavkov, *Apariția marxismului — o uriașă cotitură revoluționară în filozofie* (1948) precum și în numeroase alte articole ale lui. În ultimul timp, de problemele de metodologie, în special de cele ale științei istorice, se preocupă și tînărul filozof Nikola Stefanov, care a publicat o serie de articole interesante în *Filosofska Misel* și în *Istoriceski pregled*, iar acum pregătește pentru tipar lucrarea sa de dizertație, *Probleme fundamentale ale teoriei și metodologiei istoriei*.

În Bulgaria se acordă o atenție deosebită rezolvării problemelor corelației dintre filozofie și psihologie, probleme în care au adus o contribuție deosebită acad. Todor Pavlov și acad. A. Kiselincev. Mai ales în lucrările celui din urmă, cu un caracter teoretic mai general, se reliefează următoarele trei probleme : *Materia ca factor prim și conștiința ca factor secund* (1950), *Problemele psihologiei în lumina operelor lui I.V. Stalin în legătură cu problemele lingvisticii și ale teoriei lui I.P. Pavlov* (1952) și *Învățătura marxist-leninistă despre conștiință și teoria lui I. P. Pavlov despre cele două sisteme de semnalizare* (1953) opere, care reprezintă incontestabil o contribuție la crearea unei psihologii materialiste. În ultimul timp tot mai multe studii și articole sînt consacrate și altor probleme teoretice ale psihologiei (G. Vekilov, I. Netov și alții). S-a trecut la discutarea într-o măsură din ce în ce mai mare a problemelor metodologice ale altor științe sociale, ca de pildă, ale pedagogiei (T. Pavlov, T. Samodumov, S. Ganovski, A. Kiselincev și alții), ale lingvisticii (T. Pavlov, A. Kiselincev, A. Bînkov și alții), ale științei economice (Jack Natan, K. Grigorov), ale dreptului (V. Zahariev, P. Ghindev) etc. În special în domeniul

dreptului merită să fie citate cercetările monografice, *Conținutul cognitiv al științelor juridice* (1957) și *Interpretarea dreptului* (1959) de prof. Vasil Zahariev și *Despre unele categorii ale materialismului dialectic și aplicarea lor în dreptul penal și procesul judiciar* (1956) de prof. Panaiot Ghindev.

Firește, cele spuse pînă acum nu exprimă tot ce s-a realizat de către filozofii bulgari în legătură cu rezolvarea problemelor metodologice ale științelor particulare și care reprezintă o contribuție teoretică de seamă în filozofia marxistă bulgară — ca de pildă concretizarea și dezvoltarea ideilor lui Lenin cu privire la relațiile dintre filozofie și științele particulare și importanța filozofiei pentru dezvoltarea acestora. S-a dat astfel un mare ajutor științelor particulare și cadrelor științifice și de cercetători mai vîrstnici pentru a-și orienta munca lor științifică pe baza marxism-leninismului.

Rezultatul acestei activități este faptul că în timp ce înainte de 9 septembrie 1944 majoritatea savanților bulgari nu cunoșteau și nu dădeau importanță filozofiei materialist-dialectice în dezvoltarea științelor particulare și în special a științelor naturii și nici îmbinării lor cu sarcinile practicii în producție, astăzi concepția marxist-leninistă și metoda materialist-dialectică sînt tot mai mult folosite și aplicate de către savanții bulgari în toate domeniile științei (științele naturii, științele matematice și tehnice). Bineînțeles munca în această direcție lasă încă mult de dorit, dar cotitura este înfăptuită și dă roade.

Paralel și în strînsă legătură cu lupta împotriva filozofiei și ideologiei burgheze, prin elucidarea problemelor legate de dezvoltarea socialismului la noi și cu ajutorul metodologic al științelor particulare, filozofii bulgari au desfășurat o activitate intensă și rodnică pentru rezolvarea unei serii de probleme fundamentale ale științei filozofice marxist-leniniste în diferitele ei domenii.

Domeniul filozofiei, în dezvoltarea căruia filozofii noștri au cea mai mare contribuție, este, incontestabil, gnoseologia materialistă.

Tradițiile create în această privință de către Dimităr Blagoev și Todor Pavlov au fost continuate cu și mai mult succes după 9 septembrie 1944. Înainte de toate trebuie să subliniem că după 9 septembrie 1944 au fost tipărite două noi ediții ale *Teoriei reflectării* — opera capitală a acad. T. Pavlov, cel mai de seamă filozof contemporan marxist-leninist bulgar.

Această operă, cea mai valoroasă din literatura filozofică marxistă bulgară, abia după 9 septembrie 1944 a putut fi pe deplin apreciată. În *Teoria reflectării* (apărută pentru prima oară în 1936, la Moscova, unde ca profesor la Institutul pentru profesorii roșii, între anii 1932—1936, T. Pavlov își însușește învățătura filozofică leninistă și ajunge la înțelegerea etapei leniniste în dezvoltarea filozofiei marxiste), autorul concretizează și dezvoltă creator teoria leninistă a reflectării ca însușire generală a materiei. Pe baza unui material științific bogat, el dovedește în această operă că însușirea reflectării există nu numai la materia organică, ci și la cea anorganică. Ea este o formă deosebită a mișcării, o stare interioară a corpurilor, rezultat al contactului dintre ele.

Todor Pavlov a stabilit formele şi treptele reflectării, trecerea de la forma de reflectare a materiei anorganice la forma de reflectare a materiei organice, treptele reflectării în cadrul materiei organice — pînă la forma cea mai înaltă de reflectare, care este conştiinţa. *Teoria reflectării* are o mare importanţă pentru lămurirea procesului cunoaşterii, a laturii subiective şi obiective a cunoaşterii, pentru o înţelegere aprofundată a tezei leniniste despre cunoaştere ca reflectare subiectivă a realităţii obiective.

În afară de aceasta, în aceşti ani, a apărut un număr mare de cărţi, studii şi broşuri, articole ale lui T. Pavlov, consacrate în întregime sau parţial dezvoltării învăţăturii marxist-leniniste despre cunoaştere ca imagine subiectivă a realităţii obiective ; rezolvării unor probleme legate de apariţia conştiinţei ca produs al dezvoltării însuşirilor generale de reflectare a materiei, lucrări elaborate totdeauna de pe poziţii de luptă, atît împotriva idealismului, cît şi împotriva materialismului metafizic. Mai precis, în ultimii ani Todor Pavlov a rezolvat o serie de probleme ale gnoseologiei marxist-leniniste în lumina învăţăturii lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară, subliniind marea importanţă a acestei învăţături pentru întemeierea şi argumentarea pe cale ştiinţifică a teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii. Acest lucru el l-a făcut în monografiile sale : *Scurtă expunere a teoriei marxist-leniniste a reflectării în legătură cu teoria lui I.P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară* (1954) şi *Ceea ce este fundamental în învăţătura lui I.P. Pavlov în lumina materialismului dialectic* (1956).

De asemenea, acad. Asen Kiselincev, care încă în 1948 a publicat o expunere sistematică a teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii, *Învăţătura marxist-leninistă a cunoaşterii*, şi-a susţinut în 1954 disertaţia de doctorat cu tema *Teoria marxist-leninistă a reflectării şi învăţătura lui I.P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară*, care a fost tipărită ca monografie ; această operă reprezintă o valoroasă contribuţie la elucidarea unor probleme metodologice legate de învăţătura fiziologică a lui I.P. Pavlov, cum sînt în primul rînd, problema esenţei reflectării şi legăturile între psihic şi fiziologic, precum şi problema esenţei cunoaşterii.

Problemelor teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii le-au fost consacrate şi alte studii, ca de pildă, *Materie şi conştiinţă* (1957) de G. Gherghinov şi *Problemele teoriei marxist-leniniste a cunoaşterii* (1958) de S. Ţonerski, precum şi o serie de articole apărute în special în *Filosofska Misel*, care reprezintă încercări de aprofundare a unor probleme ale teoriei cunoaşterii.

O altă problemă gnoseologică, aflată în atenţia cercetătorilor de la noi, este problema raportului dintre limbă şi gîndire. În legătură cu această problemă au fost publicate o serie de articole de către prof. Anghel Bînkov, care în prezent pregăteşte pentru tipar o operă voluminoasă cu titlul *Gîndirea şi limbajul*. De asemenea, problemele dialecticii materialiste şi categoriile ei au intrat în discuţia filozofilor bulgari. Încă în primii ani după 9 septembrie 1944, Todor Pavlov a publicat o serie de broşuri-lecţii în care a arătat în ce constă esenţa şi importanţa dialecticii şi a legilor ei : *Metoda dialectică marxistă*, *Materialismul dialectic — singura filozofie ştiinţifică*, *Legăturile generale şi corelaţiile între fenomene*, *Cauză şi efect*, *Mişcare*,

schimbare și dezvoltare în natură și societate etc. Acestea au fost urmate de apariția cărților, *Trăsăturile generale ale metodei dialectice marxiste* (1950) de T. Pavlov și *Metoda dialectică marxistă* de Asen Kiselincev, precum și de o serie de articole publicate în revista *Filosofska Misel.*

Un mare număr de studii sînt consacrate unor categorii ale dialecticii marxiste în cadrul cărora categorii ca necesitate și întîmplare, esență și fenomen, spațiu și timp, conținut și formă, cauză și efect etc. — sînt discutate în legătură cu practica social-politică de la noi. În special categoriile necesitate și libertate — au devenit obiect de discuție în monografia prof. Alexandăr Popov, *Necesitate și libertate* (1957), lucrare care cuprinde trei mari probleme, rezolvate respectiv în cele trei capitole ale cărții „Necesitate și libertate în filozofia premarxistă", „Învățătura marxist-leninistă despre necesitate și libertate", „Necesitate și libertate în condițiile perioadei de trecere de la capitalism la socialism și în epoca socialismului".

În domeniul logicii, după 9 septembrie 1944, sarcina principală a fost învingerea idealismului și formalismului în logica elementară și situarea logicii pe temelii materialiste, adică clarificarea problemelor ei din punctul de vedere al teoriei marxist-leniniste a reflectării.

Acest proces trebuia să înceapă firește la universitate. La îndeplinirea acestei sarcini a contribuit manualul prof. Anghel Bînkov, *Logica*, lucrare editată de trei ori pînă în anul 1958. Trebuie să remarcăm că în *Logica* sa din 1958 autorul renunță la tradiționala clasificare a judecăților după calitate, cantitate, relație și modalitate și face o nouă clasificare a judecăților, pe baza conținutului obiectiv al subiectului și predicatului. El introduce elemente noi și în teoria despre structura judecăților, clasificarea concluziilor și felurile de raționament. Elucidarea materialist-dialectică a problemelor logicii elementare a dus la necesitatea rezolvării și a problemelor legate de istoria ei. Acestei sarcini i-a răspuns tot A. Bînkov prin manualul său, *Istoria logicii* (1957, ediția a II-a). Se poate spune că aceasta este prima istorie a logicii, scrisă de un autor marxist, în cadrul căreia istoria problemelor logicii este privită în lumina luptei între materialism și idealism.

Lupta între materialism și idealism și-a găsit expresia și într-o serie de lucrări, îndreptate împotriva concepțiilor neștiințifice ale unor logicieni bulgari și străini. Printre aceste lucrări se numără și studiul lui T. Pavlov, *Bilanțul unei filozofii idealiste reacționare* în care, într-o formă polemică, sînt dezvoltate numeroase probleme ale logicii elementare și dialectice. Aici pot fi menționate și lecțiile lui A. Bînkov și D. Spasov îndreptate împotriva logicii rehmkeiene a lui D. Mihalcev, lecții tipărite după discutarea manuscrisului operei acestuia din urmă, *Logica tradițională și fundamentarea ei materialistă*, precum și lucrarea monografică a lui Miho Penev, *Critica teoriilor logice burgheze în Bulgaria* (1958). Opera lui Dobrin Spasov, *Noul și vechiul în logică* (1958) este îndreptată împotriva teoriilor logice idealiste din Occident. La toate acestea trebuie să adăugăm și numeroase articole cu caracter special sau general din domeniul logicii dialectice publicate în revista *Filosofska Misel* și să remarcăm totodată că în ultimul timp logicienii noștri își îndreaptă tot mai mult atenția spre însușirea logicii matematice.

Un domeniu în care în Bulgaria există o bogată tradiție marxistă, legată de numele lui Dimităr Blagoev, Todor Pavlov și Gheorghi Bakalov, este estetica. În special, Todor Pavlov a adus o contribuție remarcabilă în acest domeniu prin lucrările sale *Teoria generală a artelor — baza esteticii* (1937), *Problemele fundamentale ale esteticii* (1949) în două volume, *Pentru marxism în estetică, literatură și în critica științifică* (1955) în două volume, *Problemele fundamentale ale esteticii marxist-leniniste* (1958), *Despre tipic în realitate și reflectarea lui în artă* și altele.

Încă în lucrarea sa *Teoria generală a artelor*, Todor Pavlov a precizat obiectul și caracterul specific al artelor în lumina teoriei marxist-leniniste a reflectării. El a argumentat teza că arta este o formă specifică de reflectare a vieții și ca atare constituie obiectul esteticii. În opera sa capitală, *Problemele fundamentale ale esteticii*, el rezolvă creator asemenea probleme esențiale ale esteticii marxiste, cum sînt: apariția artelor, esența creației artistice, corelația dintre artă și celelalte forme ale conștiinței sociale etc., în cadrul cărora, pe baza aplicării teoriei leniniste a reflectării, ajunge la rezultate deosebit de valoroase.

Îndată după 9 septembrie 1944, cea mai importantă problemă care preocupa pe esteticienii noștri marxiști a fost problema conținutului de idei în artă și în special problema relațiilor dintre concepție și metoda artistică, problemă căreia i-a fost consacrat studiul lui Todor Pavlov, *Cu privire la relația dintre concepția și metoda artistică.*

Introducerea esteticii marxist-leniniste ca obiect de studiu în institutele de artă ale învățămîntului superior de la Universitatea din Sofia a dus la necesitatea tipăririi unui manual sistematizat care să servească atît studenților, cît și cercurilor largi de intelectuali. Acestei necesități i s-a răspuns treptat prin manualele *Estetica* (1951) de prof. Bogomil Rainov, *Istoria esteticii* (1954) și *Estetica* (1955) de prof. Atanos Iliev.

În centrul atenției cercetărilor din domeniul esteticii au stat întotdeauna problemele realismului socialist, precum și problemele legate de obiectul artelor și caracterul realității pe care ele îl reflectă, de specificul artelor ca fenomen social și metodele după care ele generalizează realitatea; deși mai puțin realizat, totuși la noi se rezolvă și astfel de probleme ca de exemplu problema psihologiei creației artistice etc.

În literatura noastră estetică marxist-leninistă există și multe alte opere, ca de exemplu: *Literatura ca formă de cunoaștere, Stilul și creația artistică* etc. de prof. Pantelei Zarev, *În luptă pentru o artă socialistă* și altele, de prof. Alexandăr Obretenov, *Probleme de artă și literatură* de Pencio Dancev, *Idee și imagine* de Stoian Karolev, *Concepție și metodă artistică* și *Unitate și discuții* de S. D. Soșkin, *Despre realismul socialist* de Vasil Kolevski, *Bazele materialiste ale teorici lui Stanislavski* (1959) de Natalia Iastrebova. În prezent sînt în curs de elaborare și valorificare elementele pozitive ale esteticii marxiste din Bulgaria pînă la 9 septembrie 1944. Se va face de asemenea o critică serioasă esteticii burgheze (în această privință a apărut lucrarea lui Bogomil Rainov, *Împotriva artei imperialismului* (1953)) și în special esteticii idealiste de la noi pînă la 9 septembrie 1944.

În ceea ce privește rezolvarea problemelor eticii marxiste, trebuie să menționăm că în această privință s-a realizat cel mai puțin: în

anul 1951 a apărut cartea profesorului Anghel Bînkov, *Morala comunistă*, iar manualul universitar al prof. Atanos Iliev, *Etica* a apărut deja în trei ediții, dintre care ultima în 1956. În ultimii ani, au fost publicate și cîteva articole în revista *Filosofska Misel* precum și în alte reviste (R. Vasiliev, M. Semov) în care au fost discutate unele probleme ale moralei noi, comuniste. Este evident faptul că ceea ce s-a făcut pînă în prezent este insuficient și că de acum încolo trebuie începută o muncă științifică profundă și serioasă în acest domeniu atît de important mai ales pentru formarea omului nou cu o morală nouă, comunistă.

În domeniul istoriei filozofiei prima sarcină de realizarea căreia s-au preocupat specialiștii bulgari a fost continuarea muncii începute încă înainte de 9 septembrie 1944 într-o serie de opere ale lui Todor Pavlov, pentru clarificarea istoriei materialismului în general și în Bulgaria — în special. La rezolvarea acestor sarcini au contribuit cercetările lui Grigor Grozev, *Tendințe materialiste în filozofia lui Aristotel* și *Materialismul și dialectica lui Heraclit* precum și cîteva studii consacrate școlii filozofice din Milet, filozofiei lui Giordano Bruno și altele. Concepțiile materialiste ale democraților revoluționari ruși, în special în problemele de logică constituie obiectul de cercetare al studiului special al profesorului Anghel Bînkov, tipărit în „Analele universității de stat din Sofia".

Alături de această activitate, istoricii bulgari ai filozofiei au cercetat și cîteva momente din dezvoltarea gîndirii filozofice bulgare. În ultimul timp a apărut cartea lui Gr. Grozev, *Istoria filozofiei bulgare* în două volume, în care autorul pune în lumină caracterul materialist al gîndirii filozofice din trecut în țara noastră.

Cercetării patrimoniului nostru filozofic îi sînt consacrate o serie de lucrări ale lui T. Pavlov și A. Kiselincev despre Hr. Botev, precum și lucrări ale unor autori mai tineri care studiază concepțiile filozofice ale lui Levski, Racovski, dr. Iv. Seliminski și alții.

În afară de lucrările susmenționate, trebuie să spunem, că, în general, la noi se lucrează încă insuficient asupra studiului critic și creator al întregului nostru patrimoniu filozofic, de la bogomili pînă la Renaștere, cu figurile mari ca Paisîi Hilendarski, Sofronîi Vraceanski, Neofit Rilski, Petăr Beron, Iv. Seliminski, G.S. Rakovski, L. Karavelov și îndeosebi Hr. Botev și V. Levski. În această privință celor care vor întocmi istoria filozofiei bulgare le revine sarcina de a desțeleni acest teren fertil, îndeosebi în ce privește patrimoniul ideologic al revoluționarilor democrați bulgari, premergătorii gîndirii filozofice marxiste bulgare din perioada înainte de eliberare de sub turci.

O sarcină întru nimic mai ușoară este studierea istoriei apariției, răspîndirii și dezvoltării gîndirii filozofice marxiste în Bulgaria, reprezentată prin figura lui Dimităr Blagoev.

Realizări de seamă mai ales în cercetarea și valorificarea patrimoniului filozofic al lui D. Blagoev au fost obținute de către T. Pavlov, R. Karakolov, A. Kiselincev, A. Bînkov etc. O contribuție valoroasă în această privință este și volumul de studii, *Probleme ale teoriei marxiste în operele lui D. Blagoev* (1955) editat de Institutul de filozofie, precum și cîteva lucrări ale tov. Raicio Karakolov.

Rezultat al unor cercetări îndelungate ale acestui din urmă filozof — este și monografia *Dimităr Blagoev ca filozof*, aflată sub tipar.

În curs de pregătire se găsește și lucrarea monografică a lui Sv. Slavkov, *Dezvoltarea gîndirii filozofice marxiste în Bulgaria*. În fața cercetătorilor din domeniul istoriei filozofiei, la ordinea de zi se află sarcina periodizării istoriei filozofiei bulgare, în scopul elaborării în cel mai scurt timp a unei cercetări sistematice asupra întregii istorii a gîndirii filozofice bulgare.

Întreaga activitate prezentată mai sus, și înfăptuită de frontul marxist-leninist al filozofiei bulgare, sub conducerea Partidului Comunist Bulgar, s-a dezvoltat în cea mai strînsă și rodnică colaborare, în primul rînd cu frontul filozofic marxist-leninist sovietic, din partea căruia am primit un însemnat ajutor frățesc.

În perioada de după 9 septembrie 1944 în R.P. Bulgaria au fost traduse și tipărite într-un tiraj de masă nu numai operele marilor clasici ai marxismului, Marx, Engels și Lenin, ci și tot ce e mai prețios în literatura filozofică sovietică contemporană. Revistele teoretice sovietice și în primul rînd organul teoretic al C.C. al. P.C.U.S., revista *Kommunist* și *Voprosî filosofii* sînt răspîndite larg în țara noastră.

Nu există în Bulgaria nici un om care să lucreze în domeniul filozofiei, și care să nu folosească aceste reviste ca cele mai valoroase surse și ajutor de preț în activitatea filozofică creatoare; la aceasta contribuie în mare măsură și faptul că nu există reprezentant al intelectualității care să nu folosească în mod curent limba rusă.

Legăturile rodnice și colaborarea reciprocă între oamenii de știință bulgari și cei sovietici, care lucrează în domeniul filozofiei se înfăptuiește și prin editarea unor lucrări filozofice bulgare în U.R.S.S., prin participarea filozofilor bulgari la pregătirea unor mari opere ca *Marea enciclopedie sovietică* și *Istoria filozofiei*, care apar în prezent în U.R.S.S., prin discutarea comună a operelor și manualelor filozofice bulgare în U.R.S.S. și a celor sovietice în Bulgaria, prin susținerea disertațiilor în filozofie de către aspiranții noștri în U.R.S.S. și de către aspiranții sovietici în Bulgaria, prin vizite reciproce și prezentare de rapoarte, prin publicarea unui mare număr de articole, recenzii, materiale de discuții și alte lucrări ale filozofilor sovietici în revista filozofică bulgară *Filosofska Misel* și respectiv, ale filozofilor bulgari în revista *Voprosî filosofii* și în alte reviste teoretice sovietice etc.

Aici trebuie să subliniem critica profundă făcută de revista sovietică *Voprosî filosofii* nr. 3/1949 revistei *Filosofska Misel*, fapt care a contribuit mult la îmbunătățirea muncii nu numai în cadrul revistei *Filosofska Misel* ci și a muncii întregului front filozofic.

Această colaborare activă și rodnică cu frontul filozofic sovietic în ultimii ani s-a consolidat, s-a lărgit și s-a adîncit tot mai mult.

O manifestare deosebit de însemnată în această privință a fost și discuția în comun organizată în cadrul Institutului de filozofie al Academiei U.R.S.S. asupra unor capitole din opera lui Todor Pavlov, *Problemele fundamentale ale esteticii*, precum și discuția comună asupra manuscrisului manualului sovietic, *Despre bazele esteticii marxist-leniniste*, dis-

cuție care a fost organizată din inițiativa Institutului sovietic de filozofie și înfăptuită de Institutul de filozofie de pe lîngă Academia Bulgară de Științe în iulie 1959 la Sofia.

Paralel cu legăturile strînse și colaborarea cu frontul filozofic sovietic, în anii puterii populare în Bulgaria și îndeosebi în ultimii ani se intensifică tot mai mult legăturile și colaborarea noastră cu institutele filozofice din celelalte țări socialiste. Cu satisfacție trebuie să arătăm că în această privință cel mai mare avînt și cele mai bune rezultate pînă în prezent s-au obținut în colaborarea noastră cu filozofii romîni — în special cu Institutul de filozofie de pe lîngă Academia R.P.R. și cu redacția revistei *Cercetări filozofice*.

Așa, de exemplu, au fost traduse și tipărite lucrările *Filozofia materialist-dialectică și științele particulare* de acad. Todor Pavlov și *Teoria marxist-leninistă a reflectării și teoria lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară* de acad. Asen Kiselincev, iar în prezent se traduc și se pregătesc pentru tipar lucrări elaborate de Institutul de filozofie de pe lîngă Academia Bulgară de Științe — culegerea de studii, *Filozofi bulgari contemporani* și *Antologia gîndirii progresiste bulgare*. În același timp se traduc și se pregătesc pentru tipar *Antologia gîndirii progresiste din Romînia* (sec. XVI—XIX) și culegerea de studii sub titlul, *Filozofi romîni contemporani* precum și vol. I din monografia acad. C. I. Gulian, *Metodă și sistem la Hegel*.

În revista romînă de filozofie *Cercetări filozofice* au fost publicate numeroase articole ale filozofilor bulgari (acad. Sava Ganovski, prof. Anghel Bînkov și alții).

În același timp, în revista *Filosofska Misel* au fost publicate articole ale filozofilor romîni, ca de pildă, *Despre importanța teoretică și practică a eticii marxiste* de acad. C. I. Gulian, *Unele considerații cu privire la conținutul și forma puterii în prima etapă a revoluției populare în Romînia* de Al. Tănase și M. Lupan și *Cu privire la problema conștiinței* de I. H. Mărculescu, care au provocat un viu interes în rîndurile filozofilor bulgari. Este în pregătire apariția articolelor *Elemente gnoseologice în teoria științifică contemporană cu privire la spațiu și timp* de St. Popescu, *Avîntul filozofiei marxiste în Romînia în anii puterii populare* de Mihail Cernea și *Teoria leninistă a reflectării împotriva filozofiei burgheze contemporane* de H. Wald.

Trebuie să subliniem aici înalta apreciere de care s-au bucurat și se bucură în străinătate, și mai ales în U.R.S.S. și țările socialiste, cele mai valoroase opere ale filozofilor marxiști bulgari, dintre care o mare parte sînt traduse și tipărite sau sînt în curs de traducere și editare în numeroase țări.

Astfel, opera capitală a acad. Todor Pavlov, *Teoria reflectării*, apărută pentru prima oară în 1936 la Moscova, a fost tipărită de atunci încoace pentru a doua oară în U.R.S.S., precum și în Cehoslovacia și Iugoslavia. În afară de aceasta, în limbile rusă, ucraineană, chineză, germană, romînă, cehă, slovacă, sîrbo-croată etc. au mai apărut și alte numeroase opere ale lui T. Pavlov, ca *Problemele fundamentale ale esteticii* și alte lucrări de estetică și critică literară, *Filozofia materialist-dialectică și științele*

particulare, Caracterul și importanța revoluției socialiste în Bulgaria și multe alte studii ca de pildă: *Trăsăturile generale ale metodei dialectice marxiste, Ce este știința, Ce este filozofia, Ce este realismul socialist, Filozofie și biologie, Filozofie și fizică* etc.

Lucrarea acad. Asen Kiselincev, *Teoria marxist-leninistă a reflectării și teoria lui I. P. Pavlov cu privire la activitatea nervoasă superioară* a apărut în limbile rusă, germană și romînă și va apărea și în limbile cehă și japoneză. Au fost traduse în alte limbi și unele lucrări ale acad. Sava Ganovski — *Dezvoltarea gîndirii filozofice în Bulgaria* (în limba chineză); *Gheorghi Dimitrov și știința* (în limba romînă) etc., unele lucrări ale lui A. Polikarov — *Despre noțiunea materialist-dialectică a materiei* (în limba germană), *Introducerea în teoria relativității* (în limba cehă) și altele, precum și o serie de articole apărute în revistele din străinătate, scrise de autorii sus-menționați și de alți autori mai tineri care lucrează în domeniul filozofiei.

Cele arătate pînă aici reprezintă, incontestabil, succese cu care Partidul Comunist Bulgar, întregul front ideologic și în special frontul filozofic în Bulgaria, se mîndrește pe bună dreptate. Acest lucru a fost scos în evidență de repetate ori în documentele de partid și în discursurile conducătorilor de partid.

Dar în același timp în documentele de partid și în discursurile conducătorilor partidului nostru, mai ales în ultimul timp, a fost subliniat deseori faptul că frontul filozofic marxist-leninist din Bulgaria rămîne în urma necesităților și ritmului construcției socialiste de la noi, că nu se situează totdeauna la nivelul avîntului economic și al sarcinilor politice ale țării.

Această rămînere în urmă a fost scoasă în evidență în ultimul timp în raportul C. C. al P.C.B. prezentat la istoricul Congres — al VII-lea al partidului, în raportul prezentat de primul secretar al C.C. al P.C.B., tovarășul Todor Jivkov, la cea de-a III-a sesiune a Adunării Populare, precum și la plenara din ianuarie a C.C. al P.C.B.; acest lucru a fost subliniat și în hotărîrea C.C. al P.C.B. și a Consiliului de Miniștri privind dezvoltarea mai departe a științei bulgare și ridicarea rolului ei în construcția socialistă, hotărîre apărută recent la 11 noiembrie a.c. Rămînerea în urmă a frontului filozofic marxist-leninist bulgar apare, mai ales, în lumina uriașului program al C.C. al P.C.B. cu privire la înfăptuirea unui nou și mare salt în dezvoltarea socialistă a țării noastre.

Cel de-al VII-lea Congres al P.C. Bulgar a arătat că în Bulgaria socialismul a învins, că relațiile socialiste de producție sînt create atît la oraș cît și la sat; pe baza acestui fapt istoric, Congresul a elaborat grandiosul program de construire deplină a bazei tehnico-materiale a socialismului, de desăvîrșire a construcției socialiste în Bulgaria. Acest program și-a găsit dezvoltarea sa mai departe și concretizarea sa la următoarele plenare istorice ale C.C. al P.C.B. din octombrie și noiembrie 1958 și mai ales la cea din ianuarie 1959. În Hotărîrile Congresului și ale plenarelor a fost dată o definiție marxist-leninistă clară și convingătoare a necesității și posibilității ca cel de-al treilea cincinal să fie îndeplinit în 3—4 ani. Pătrunzînd mai adînc în dialectica obiectivă a proceselor și fenomenelor din rea-

litatea noastră socialistă, Comitetul Central al P.C.B. a subliniat în mod ştiinţific posibilităţile reale pentru înfăptuirea unui nou şi mare salt în dezvoltarea forţelor de producţie, a întregii economii a ţării noastre, a întregii noastre dezvoltări sociale.

Înfăptuirea acestui salt în dezvoltarea socialistă a ţării noastre a pus pe prim plan şi problema dezvoltării multilaterale a ştiinţei bulgare, al cărei ajutor este necesar pentru dezvoltarea în ritm rapid, planificată şi conştientă a societăţii noastre pe calea socialismului şi a comunismului. El a ridicat noi şi excepţional de importante sarcini şi în faţa frontului filozofic bulgar.

Pentru înfăptuirea marelui salt în dezvoltarea societăţii noastre socialiste, salt care înseamnă pregătirea condiţiilor necesare trecerii la comunism, precum şi înfăptuirea treptată a acestui salt care va urma, necesită ridicarea în continuare a nivelului cultural şi a conştiinţei socialiste a poporului. Firește, aceasta se va realiza pe baza practicii revoluţionare — în procesul participării active a unor largi mase populare la producţia socială şi la rezolvarea tuturor sarcinilor practice privind construirea mai departe a socialismului şi comunismului.

Dar tocmai pentru dezvoltarea continuă a culturii şi conştiinţei socialiste, pentru educaţia comunistă a poporului şi, îndeosebi, a tineretului, un mare rol îl vor avea diferitele forme de educaţie şi propagandă şi mai ales activitatea desfăşurată în domeniul ideologic.

Dîndu-şi seama de importanţa deosebită a acestor sarcini şi de marele rol pe care îl au în grandioasa dezvoltare a ţării pe drumul socialismului şi comunismului, în lumina hotărîrilor partidului, frontul filozofic bulgar a făcut o apreciere judicioasă şi critică a activităţii sale pînă în prezent şi a trasat noi şi urgente sarcini care să asigure un nou şi hotărît avînt în activitatea sa.

Ca sarcină de bază a filozofilor bulgari este acum prelucrarea teoretică creatoare a celor mai actuale probleme ale dezvoltării ţării pe calea socialismului şi a comunismului, făcută prin legătura directă cu practica, prin cercetarea directă a realităţii sociale concrete. Ei îşi îndreaptă tot mai mult eforturile lor spre o mai profundă şi mai planificată prelucrare a principalelor probleme metodologice, în primul rînd a acelor ştiinţe ale naturii şi societăţii, cărora le revine un rol însemnat în dezvoltarea mai departe a societăţii socialiste. În legătură cu noile sarcini, filozofii bulgari desfăşoară tot mai mult lupta împotriva filozofiei burgheze contemporane — antiştiinţifică şi reacţionară, — împotriva revizionismului, precum şi lupta pentru înlăturarea rămăşiţelor capitaliste din conştiinţa poporului, pentru educarea lui comunistă. Filozofii bulgari vor continua şi în viitor să prelucreze problemele teoretice ale filozofiei materialist-dialectice în procesul rezolvării sarcinilor fundamentale.

Îndeplinirea acestei sarcini importante a pus pe prim plan necesitatea unificării eforturilor tuturor filozofilor din ţara noastră, atît a celor din generaţia mai veche, cît şi a celor tineri care în prezent lucrează în cadrul Institutului de filozofie, la catedrele de la instituţiile de învăţămînt superior de pe lîngă Academia Bulgară de Ştiinţe, în redacţiile ziarelor *Novo Vreme* şi *Filosofska Misel* şi în alte locuri de muncă.

De această unificare a eforturilor s-a ocupat Institutul de filozofie de pe lîngă Academia Bulgară de Ştiinţe care la recomandarea C.C. al Partidului Comunist Bulgar urmează să se transforme într-un adevărat centru de cercetări ştiinţifice în domeniul filozofiei în Bulgaria, să coordoneze şi să controleze întreaga această activitate după un plan comun. Institutul de filozofie căruia, prin hotărîrea C.C. al P.C.B. şi Consiliului de Miniştri asupra dezvoltării ştiinţei, i-a fost adăugată şi Catedra de filozofie de pe lîngă Academia Bulgară de Ştiinţe, a elaborat deja un plan de perspectivă pentru munca ştiinţifică a tuturor filozofilor din ţară pentru perioada 1960—1965.

Un loc de bază în acest plan de perspectivă îl ocupă problemele privind dezvoltarea Bulgariei pe calea socialismului şi comunismului, în lumina hotărîrilor celui de-al XXI-lea Congres extraordinar al P.C.U.S., a celui de-al VII-lea Congres al P.C.B. şi a plenarelor din octombrie, noiembrie şi ianuarie ale C.C. al P.C.B.

Înainte de toate, se prevede tipărirea a două lucrări colective — *Cu privire la trecerea treptată de la socialism spre comunism* (în care vor fi prelucrate problemele legate de cele două faze ale societăţii comuniste, problema bazei tehnico-materiale a comunismului, despre perfecţionarea relaţiilor de producţie în perioada de trecere de la socialism la comunism, schimbarea treptată a suprastructurii în perioada de trecere de la socialism la comunism etc.) şi *Cu privire la dezvoltarea mai departe a societăţii socialiste în R. P. Bulgaria* (în care vor fi prelucrate probleme legate de schimbările sociale şi de clasă în ţară, caracterul şi rolul contradicţiilor neantagoniste în dezvoltarea societăţii noastre, dezvoltarea mai departe a conştiinţei socialiste a oamenilor muncii şi înlăturarea rămăşiţelor capitaliste etc.).

Pe baza unor cercetări sociologice complexe vor fi prelucrate în comun astfel de probleme de mare importanţă, ca de pildă, schimbările în cultura şi viaţa satului bulgar, atitudinea socialistă a cooperatorilor faţă de munca socială şi rolul ei în dezvoltarea continuă a G.A.M.C.-urilor, schimbare calitativă care deschide drumul unui nou avînt în dezvoltarea orînduirii cooperatiste la sat şi care va duce în viitor la transformarea proprietăţii cooperatiste în proprietate a întregului popor etc.

Vor fi studiate de asemenea cele mai importante probleme filozofice şi metodologice ale biologiei, fizicii, matematicii, psihologiei, economiei politice, istoriei, eticii, esteticii, etnografiei etc. O atenţie deosebită se va da, în special, rezolvării celor mai importante şi mai actuale probleme teoretice şi practice ale eticii, ale moralei comuniste şi conştiinţei comuniste a întregului popor — sarcină de importanţă vitală pentru dezvoltarea societăţii noastre.

În planul de perspectivă se acordă locul cuvenit şi rezolvării problemelor general-teoretice ale materialismului dialectic, materialismului istoric, problemelor logicii formale şi dialectice, istoriei filozofiei şi, în special, ale filozofiei bulgare etc.

Un loc deosebit de important se acordă luptei împotriva filozofiei şi sociologiei antiştiinţifice şi reacţionare a burgheziei contemporane,

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

luptă care se va duce cu şi mai mare hotărîre, şi mai diferenţiat, şi mai argumentat, îndreptîndu-se focul asupra celor mai noi poziţii ideologice ale burgheziei.

Într-un cuvînt — planul de perspectivă al frontului filozofic bulgar conţine o problematică bogată, ce trasează sarcinile şi direcţiile principale de dezvoltare a filozofiei marxist-leniniste bulgare în următorii ani. Din această problematică rezultă limpede că ea a fost întocmită ţinînd seama de faptul că ţara noastră a intrat într-o nouă etapă a dezvoltării sale. Partidul cere filozofilor noştri să-i acorde un ajutor hotărîtor în eforturile sale şi ale întregului popor pentru desăvîrşirea construcţiei socialiste şi pentru crearea premiselor materiale şi culturale ale trecerii la comunism.

Dar, pentru ca frontul nostru filozofic să poată rezolva cu succes aceste probleme de mare răspundere, este necesar, mai mult ca oricînd, ca el să părăsească cu hotărîre şi definitiv cadrul problemelor generale şi să se ocupe mai ales cu cercetarea şi studierea concretă a celor mai vitale probleme ale realităţii noastre, transformînd legăturile sale cu practica într-o metodă permanentă în muncă; să iasă din cadrul cercetărilor personale ale problemelor şi să se treacă rapid şi hotărît la rezolvarea lor în colectiv, la unirea eforturilor şi priceperii unui întreg grup de filozofi, păstrîndu-se cele mai strînse legături cu oamenii care lucrează în domeniul ştiinţelor naturii şi societăţii.

Condiţiile pentru această cotitură există. Ele au fost create înainte de toate de istorica plenară din aprilie a C.C. al Partidului Comunist Bulgar precum şi de o serie de iniţiative ale partidului. Aceste condiţii sînt îmbunătăţite fără precedent prin sarcinile prevăzute şi publicate la 11 noiembrie a.c. în Hotărîrea C.C. al P.C.B. şi a Consiliului de Miniştri, privind dezvoltarea mai departe a ştiinţei bulgare şi ridicarea rolului ei în construcţia socialistă — hotărîre care reprezintă un adevărat document-program pentru înflorirea întregii ştiinţe bulgare, inclusiv a filozofiei marxist-leniniste.

Această hotărîre trasează direcţiile de bază şi creează premisele organizatorice şi financiare ale unui nou şi adevărat avînt revoluţionar în ştiinţa noastră şi pentru creşterea uriaşă a rolului ei în construcţia socialistă. Hotărîrea apreciază că ştiinţa bulgară a rupt definitiv legăturile cu teoriile reacţionare şi se dezvoltă în toate ramurile sale pe baza marxism-leninismului. În acelaşi timp se arată că întreaga noastră ştiinţă, sprijinindu-se pe succesele, experienţa şi ajutorul ştiinţei sovietice, rezolvă cu succes o serie de probleme, că eforturile creatoare ale celor aproape 5000 de oameni de ştiinţă din ţară au fost încununate cu o serie de succese importante în diferite domenii ale ştiinţei care ajută la rezolvarea multor probleme ştiinţifice însemnate pentru dezvoltarea socialistă a ţării, dînd în felul acesta un preţios ajutor partidului nostru.

Ţinînd cont de această constatare şi scoţînd în evidenţă neajunsurile actualei stări a ştiinţei bulgare, Hotărîrea C.C. al Partidului Comunist Bulgar şi a Consiliului de Miniştri stabileşte sarcinile, a căror înfăptuire treptată şi integrală va întări şi dezvolta mai departe succesele obţinute

3133

pînă în prezent, va înlătura piedicile şi va duce la un nou avînt şi la înflorirea ştiinţelor în ţara noastră.

Fără îndoială că îndeplinirea sarcinilor de importanţă deosebită, pe care partidul şi guvernul le pun în faţa ştiinţei bulgare în noua etapă de dezvoltare a ţării noastre, va deveni o cauză proprie şi o obligaţie patriotică a fiecărui om de ştiinţă.

Nu există şi nu poate exista îndoială că sub conducerea înţeleaptă a Partidului Comunist Bulgar, a Comitetului său Central leninist, frontul filozofic marxist-leninist bulgar va îndeplini cu cinste noile sarcini — mari şi de răspundere — care îi revin. Forţele necesare pentru acest lucru există. Este de asemenea prezent şi ajutorul atît de preţios pentru noi al frontului filozofic sovietic, care după istoricul Congres al XXI-lea al P.C.U.S. a trecut cu hotărîre la o muncă de şi mai înalt nivel.

Sprijiniţi pe experienţa şi cuceririle frontului filozofic marxist-leninist al Uniunii Sovietice, pe înţeleapta politică a partidului nostru, pe admirabilele noastre tradiţii în acest domeniu şi pe succesele noastre, îndeosebi din ultimii ani, filozofii bulgari vor şti să asigure un nou avînt în activitatea lor, pentru a o ridica la înălţimea grandiosului avînt din toate sectoarele construcţiei socialiste în R. P. Bulgaria.

În acest fel, ei îşi vor da contribuţia preţioasă pentru înfăptuirea măreţului program trasat de gloriosul P.C.B., pentru dezvoltarea continuă a societăţii socialiste şi pentru pregătirea premiselor trecerii la comunism în eroica noastră ţară, R. P. Bulgaria.

РАЗВИТИЕ МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЙ ФИЛОСОФИИ ОЛГАРИИ В ГОДЫ НАРОДНОЙ ВЛАСТИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Пятнадцатая годовщина победоносного народного вооруженного восстания 9 сентября 1944 г. — этого, по словам автора, самого значительного события в истории болгарского народа — является прекрасным поводом к анализу и обзору главнейших успехов в развитии марксистско-ленинского мышления в Народной Республике Болгарии, достигнутых за 15 лет, истекших со дня освобождения.

За эти годы Болгария превратилась из экономически чрезвычайно отсталой страны в страну с социалистической промышленностью и сельским хозяйством, в которой исчезла эксплуатация человека человеком, в которой победил социалистический строй.

Успехи развития марксистского философского мышления в Болгарии, особенно в годы народной демократии, по мнению автора, прежде всего обусловлены неуклонной борьбой Болгарской коммунистической партии за распространение и развитие марксистско-ленинского учения и среди членов партии, и в широких кругах передовой интеллигенции и народа. Развитие марксистского учения в Болгарии опирается как

на богатое наследие прогрессивной философии, так и на неоценимую помощь со стороны марксистско-ленинского философского фронта Советского Союза.

Проникновение и распространение марксизма в Болгарии, подчеркивает автор, началось в семидесятых годах прошлого века, после освобождения от турецкого ига, и происходило в тесной связи с развитием капитализма и появлением и развитием болгарского пролетариата.

Далее автор анализирует жизнь и деятельность основателя марксистской партии болгарского рабочего класса и крупнейшего марксиста-теоретика Болгарии в этот период — Димитрия Благоева (1855—1924). Своими трудами „Марксизм или бернштейнианство" (1901), „Диалектический материализм и теория познания" (1903—1904), „К марксизму" (1911) и др. Д. Благоев заложил основы марксистской философии в Болгарии, в то же время содействуя марксистскому обоснованию политической экономии, истории, педагогики, этики, эстетики и литературной критики.

Под влиянием Великой Октябрьской социалистической революции Болгарская коммунистическая партия вступает на путь большевизации. Параллельно с этим, особенно после 1930 г., происходит и постепенный процесс ленинизации марксистского идейного фронта Болгарии. Здесь автор подчеркивает особые заслуги Тодора Павлова, Саввы Гановского, Г. Бакалова, Асена Киселинчева и других выдающихся представителей болгарского марксистского идеологического фронта, которые под непосредственным руководством Болгарской компартии в течение всего периода фашистско-монархической диктатуры достигли огромных успехов в дальнейшем развитии марксистского философского мышления в Болгарии, в борьбе с реакционной буржуазной идеологией.

Анализируя достижения болгарского марксистско-ленинского философского фронта за годы народной власти, автор отмечает неоценимый вклад в дело разрешения первоочередных задач революции и построения социализма в Болгарии, внесенный великим сыном болгарского рабочего класса и известным активистом международного коммунистического и рабочего движение Георгием Димитровым.

После 9 сентября 1944 г. в новых исторических условиях, создавшихся после освобождения Болгарии от фашистского ига, марксистско-ленинские философские кадры Болгарии усилили борьбу за полное устранение влияния буржуазной идеологии в стране, за марксистско-ленинское воспитание народных масс.

По инициативе и под руководством партии уже в 1945 г. начали издаваться журнал „Современник" (в 1947 г. переименованный в „Ново время"), являющийся теоретическим органом ЦК Болгарской коммунистической партии, и журнал „Философска мисъл". Вокруг этих журналов объединились выдающиеся активисты болгарского теоретического фронта. Из под боевого пера Тодора Павлова, Саввы Гановского, Рубена Аврамова, Асена Киселинчева, Жака Натана, Михаила Димитрова, Живко Ошакова, Пантелея Зарева, Евгения Матеева, Райчева Каралова, П. Гергиева, В. Захариева, Ангела Быкова, Л. Поликарова, Е. Каменова и др. на страницах указанных журналов и ежедневной партийной

прессы выходили статьи, очерки, лекции, консультации и т.д., в которых ясно и убедительно излагались основные вопросы марксистско-ленинской идеологии и в то же время давался решительный отпор как реакционной и антинародной позиции мракобесов, так и тем, кто еще мечтал о возвращении болгарского фашизма и шовинизма. Автор останавливается на борьбе, которую вел марксистско-ленинский философский фронт за разоблачение и окончательную ликвидацию враждебной идеалистической концепции Ремке и его сторонников в Болгарии.

В тесной связи с борьбой против буржуазной идеологии вообще и ее влияния в Болгарии, в частности, болгарские философы-марксисты развернули активную деятельность по распространению и популяризации марксистско-ленинской философии, по широкому изучению ее основных проблем и актуальных вопросов. Автор подчеркивает особое значение пятого съезда Болгарской коммунистической партии, поставившего перед философским фронтом задачу связать научно-исследовательскую работу с основными задачами и вопросами социалистического строительства. Далее автор говорит о многочисленных ценных трудах, созданных за последние годы как выдающимися представителями марксистско-философского фронта Болгарии, так и молодыми марксистскими философскими кадрами, ставящих своей задачей теоретическое обобщение практики построения социализма в Болгарии.

Опираясь на богатый фактический материал, автор говорит об успехах, одержанных в борьбе против различных идеалистических концепций в области частных наук, прежде всего, в биологии, физике, физиологии, истории, педагогике, правоведении и т.п. В этом отношении характерна борьба крупнейших болгарских философов против вейсманизма, морганизма, витализма, фрейдизма и механистического материализма во имя дальнейшего укрепления и применения диалектического материализма в биологии. Автор показывает результаты этой борьбы: если до 9 сентября 1944 года большинство болгарских ученых не знали философии диалектического материализма и не придавали ей значения в развитии частных наук, то в настоящее время марксистско-ленинское мировоззрение и метод диалектического материализма используются и применяются болгарскими учеными во всех отраслях знания.

Далее автор отмечает ценный вклад болгарских философов-марксистов в дело развития вопросов материалистической гносеологии. Он подчеркивает особое значение „Теории отражения", большого труда выдающегося современного болгарского философа-марксиста-ленинца акад. Т. Павлова, труда, являющегося самым ценным произведением болгарской марксистской философской мысли.

Многочисленные книги, исследования и статьи были посвящены углубленному изучению категорий марксистской диалектики, вопросам формальной и диалектической логики, вопросам эстетики, этики, истории философии.

Автор также указывает на плодотворные результаты взаимного сотрудничества между болгарскими и советскими научными работниками в области философии, а также сотрудничества с философами-марксистами других стран народной демократии.

В заключительной части работы автор разбирает обширный перспективный план научной работы всего марксистско-ленинского философского фронта Болгарии на 1960—1965 гг. Этот план разработан Институтом философии; по решению Совета Министров о развитии науки к нему примкнула и кафедра философии при болгарской Академии Наук.

Опираясь на мудрую политику Болгарской компартии, на опыт и завоевания болгарского марксистско-ленинского философского фронта, на дружбу и сотрудничество с советскими философами и философами других народно-демократических стран, болгарские философы, — говорит автор, — полны решимости твердо бороться за новый подъем философской науки, за поднятие ее на уровень грандиозного размаха во всех областях социалистического строительства в Народной Республике Болгарии.

LE DÉVELOPPEMENT DE LA PHILOSOPHIE MARXISTE-LÉNINISTE DANS LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE DE BULGARIE SOUS LE RÉGIME DU POUVOIR POPULAIRE

RÉSUMÉ

La 15e anniversaire de la victoire de l'insurrection armée populaire du 9 Septembre 1944 — l'événement le plus important de l'histoire du peuple bulgare — constitue pour l'auteur une excellente occasion de passer en revue et analyser les principales réalisations obtenues par la pensée philosophique marxiste-léniniste dans la République Populaire de Bulgarie, au cours des 15 années écoulées depuis sa libération.

Ces mêmes années, la Bulgarie s'est transformée, d'un pays à l'économie fort arriérée, en un pays ayant une industrie et une agriculture socialistes, en un pays où l'exploitation de l'homme par l'homme a disparu, où le régime socialiste est vainqueur.

Les succès remportés par le développement de la pensée philosophique marxiste en Bulgarie, surtout pendant les années du pouvoir populaire, sont dus avant tout, démontre l'auteur, au combat sans trêve mené par le Parti Communiste Bulgare pour la propagation du marxisme-léninisme non seulement parmi les membres du parti, mais aussi dans les plus larges cercles des intellectuels progressistes et du peuple. L'essor de la philosophie marxiste en Bulgarie s'explique non seulement par le riche héritage philosophique progressiste, mais aussi par l'aide inestimable reçue de la part du front philosophique marxiste-léniniste de l'Union Soviétique.

La pénétration et la propagation du marxisme en Bulgarie commence avant 1880, au cours des années qui suivirent la libération du pays du joug ottoman, en liaison étroite avec les débuts et le développement du capitalisme et, implicitement, du prolétariat bulgare.

L'auteur poursuit son étude en analysant la vie et l'activité de Dimiter Blagoév (1855—1924), fondateur du parti marxiste de la classe

ouvrière bulgare et le plus grand théoricien marxiste de cette période en Bulgarie. Par ses ouvrages : *Marxisme ou bernsteinisme* (1901), *Le matérialisme dialectique et la théorie de la connaissance* (1903—1904), *Vers le marxisme* (1911), etc., D. Blagoév a posé les bases de la philosophie marxiste en Bulgarie, contribuant en même temps au fondement marxiste de l'économie politique, de l'histoire, de la pédagogie, de l'éthique, de l'esthétique et de la critique littéraire.

Sous l'influence de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre, le Parti Communiste Bulgare s'engage dans la voie de sa propre bolchévisation. Parallèlement se développe, surtout après 1930, un processus graduel de léninisation du front idéologique marxiste de Bulgarie. A cet égard l'auteur souligne les mérites particuliers de Todor Pavlov, Sava Ganovski, Gh. Bakalov, Assen Kissélintchev et autres représentants de marque du front idéologique marxiste bulgare qui, sous la direction du Parti Communiste Bulgare, a remporté, pendant toute la période de la dictature monarcho-fasciste, des succès importants dans le développement incessant de la pensée philosophique marxiste en Bulgarie et dans la lutte contre l'idéologie bourgeoise réactionnaire.

En analysant les succès obtenus au cours des années du pouvoir populaire, l'auteur fait remarquer la contribution apportée par Gheorghi Dimitrov — fils éminent de la classe ouvrière de Bulgarie et militant du mouvement ouvrier et communiste international — à la solution de certains problèmes de première importance soulevés par la révolution et par l'édification socialiste en Bulgarie.

Après le 9 septembre 1944, dans les nouvelles conditions historiques créées par la libération de la Bulgarie du joug fasciste, les représentants de la philosophie marxiste-léniniste de Bulgarie ont intensifié leurs efforts pour écarter complètement les influences de l'idéologie bourgeoise et pour éduquer les masses populaires dans l'esprit du marxisme-léninisme.

Sur l'initiative et sous la direction du parti, paraissent, dès 1945, les revues *Sovrémennik* (*Novo Vrémé*, à partir de 1947), organe théorique du Comité Central du Parti Communiste Bulgare, et *Filosofska Misel*. Autour de ces revues sont groupés les meilleurs militants du front théorique bulgare. Dus à la plume combattive de Todor Pavlov, Sava Ganovski, Ruben Avramov, Assen Kissélintchev, Jack Natan, Mikhaïl Dimitrov, Jivko Ochakov, Pantéléi Zarév, Evghéni Matéév, Raïtchev Karalov, P. Gherghiév, V. Zahariév, Anghel Bynkov, A. Polikarov, E. Kaménov, des articles, des études, des leçons et consultations, etc., paraissent dans les pages de ces revues et dans la presse quotidienne du parti, articles qui exposent de façon convaincante les problèmes fondamentaux de l'idéologie marxiste-léniniste et qui donnent une riposte résolue à tous ceux qui tentent à faire revivre le fascisme et le chauvinisme bulgare, ainsi qu'à l'opposition antipopulaire, obscurantiste et réactionnaire. L'auteur insiste sur la lutte menée par le front philosophique marxiste-léniniste afin de démasquer et de liquider définitivement la conception idéaliste, hostile, de Rehmke et de ses adeptes bulgares.

En liaison étroite avec la lutte contre l'idéologie bourgeoise, en général, et contre les influences de cette idéologie en Bulgarie, en particulier, les

philosophes marxistes bulgares ont déployé une vive activité pour propager la philosophie marxiste-léniniste, pour faire connaître ses problèmes fondamentaux ou d'actualité. L'auteur souligne l'importance particulière du Ve Congrès du Parti Communiste Bulgare, qui a posé devant le front philosophique la tâche consistant à orienter la recherche scientifique vers les principaux objectifs et problèmes suscités par l'édification du socialisme. De nombreux ouvrages de valeur, élaborés au cours de ces dernières années et tendant à généraliser sur le plan théorique la pratique de l'édification du socialisme en Bulgarie, sont cités.

Se fondant sur une riche documentation, l'auteur présente les succès remportés au cours du combat mené contre les différentes conceptions idéalistes dans le domaine des sciences particulières, en premier lieu de la biologie, de la physique, de la physiologie, de l'histoire, de la pédagogie, du droit, etc. Caractéristique à cet égard est la lutte des meilleurs philosophes bulgares contre le weismannisme, le morganisme, le vitalisme, le freudisme et contre le matérialisme mécaniste, afin de renforcer continuellement le matérialisme dialectique et de l'appliquer à la biologie. Le résultat de cette activité est l'application de la conception marxiste-léniniste et de la méthode matérialiste-dialectique dans tous les domaines de la science, tandis qu'avant le 9 septembre 1944 la majorité des savants bulgares ne connaissaient pas, ou ne donnaient pas d'importance à la philosophie matérialiste-dialectique pour le développement des sciences particulières.

L'auteur poursuit en relevant l'importante contribution des philosophes marxistes bulgares au développement des problèmes de la gnoséologie matérialiste et souligne la valeur de l'œuvre capitale du meilleur philosophe contemporain marxiste-léniniste de Bulgarie, l'académicien T. Pavlov. Sa *Théorie du reflet* constitue l'œuvre la plus importante de la littérature philosophique marxiste bulgare.

De nombreux ouvrages, études et articles ont été consacrés à des recherches approfondies sur les catégories de la dialectique marxiste, sur les problèmes de la logique formelle et dialectique, sur les problèmes d'esthétique, d'éthique, d'histoire de la philosophie.

L'auteur relève de même les résultats féconds de la collaboration des savants bulgares et soviétiques, ainsi que de la collaboration avec les philosophes marxistes des autres pays de démocratie populaire.

En conclusion, l'auteur analyse le grandiose plan de perspective pour le travail scientifique du front philosophique marxiste-léniniste de Bulgarie, pour la période 1960—1965, plan élaboré par l'Institut de Philosophie, auquel s'est joint la Chaire de philosophie de l'Académie Bulgare des Sciences.

S'appuyant sur la sage politique du Parti Communiste Bulgare, sur l'expérience et sur les conquêtes du front philosophique marxiste-léniniste de Bulgarie, sur l'amitié et la collaboration des philosophes soviétiques et de ceux des pays de démocratie populaire, les militants du domaine de la philosophie sont décidés — affirme l'auteur — à lutter fermement pour élever leur activité à la hauteur du magnifique élan dont font preuve tous les secteurs de l'édification du socialisme dans la République Populaire de Bulgarie.

DESPRE VERIDICITATE CA ELEMENT FUNDAMENTAL ÎN ARTA AUTENTICĂ

DE

GR. SMEU

Progresul social ce se înfăptuieşte în procesul revoluţiei socialiste este rezultatul necesar al cerinţelor anumitor legi obiective. Dar, aceste cerinţe pot fi realizate doar prin activitatea conştientă a maselor muncitoare care îşi afirmă deschis, în cunoştinţă de cauză, idealurile şi năzuinţele lor profund umane. Între altele, rezultă de aici necesitatea unui vast proces educativ, de formare a unei conştiinţe socialiste, proces care se desfăşoară sub îndrumarea partidului clasei muncitoare, călăuzit de învăţătura leninistă că socialismul poate fi clădit numai prin activitatea conştientă a milioanelor de oameni ai muncii.

Scriitorii şi artiştii realist-socialişti, prin crearea imaginii multilaterale a unui erou care să constituie exemplu de atitudine comunistă în viaţă, sînt chemaţi să aducă o contribuţie din cele mai însemnate în dezvoltarea conştiinţei socialiste. Prin operele lor cele mai bune, ei aduc într-adevăr o asemenea contribuţie deoarece imaginile *create* nu sînt născociri izvorîte în mod arbitrar din conştiinţa scriitorilor şi artiştilor. Aşa cum se spune în Raportul prezentat de tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej la Congresul al II-lea al Partidului, „poporul cere scriitorilor şi artiştilor opere care să înfăţişeze *esenţa* fenomenelor social-istorice descrise, să prezinte realitatea noastră nouă în continuă dezvoltare, să redea toată bogăţia ei inepuizabilă, toată multilateralitatea ei şi, înainte de toate, să înfăţişeze uriaşa muncă creatoare prin care poporul construieşte noua orînduire şi se transformă el însuşi" [1]. Înfăptuind — în lumina concepţiei despre viaţă şi lume a partidului clasei muncitoare — *o unitate* între apreciere şi constatare, artistul realist-socialist zugrăveşte *în mod veridic* ceea ce este nou, înaintat, în realitatea contemporană.

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., Buc. 1956, p. 157.

Abordarea ştiinţifică a relaţiei între constatare şi apreciere necesită evidenţierea veridicităţii ca element *fundamental* în arta autentică atît în ce priveşte considerarea conţinutului cît şi a formei artistice. Aceasta presupune, pe de o parte, demonstrarea falsităţii unor teorii aparţinînd esteticii burgheze contemporane, despre raporturile creaţiei artistice cu realitatea, iar pe de alta, demonstrarea ideii că lipsa de valoare artistică a creaţiilor antirealiste se datorează înainte de toate tocmai respingerii de către acestea a principiului reflectării veridice a realităţii.

★

I. Arta — observă Karl Marx în *Contribuţii la critica economiei politice* — este o formă de însuşire „practic-spirituală a lumii" [1]. Dar ce înseamnă acest lucru din punctul de vedere al abordării problemei veridicităţii?

Se ştie că în cunoaşterea logico-ştiinţifică, generalizarea datelor furnizate simţurilor noastre de realitatea obiectivă nu presupune ca trăsătură specifică reprezentarea în conştiinţa cercetătorului a obiectului real, în forma sa concret-senzorială, individuală. Dimpotrivă, în opera de artă, generalizarea presupune ca *trăsătură specifică* reprezentarea în conştiinţa artistului a obiectului sau fenomenului real, în forma sa concret-senzorială, individuală. Încă Aristotel sublinia necesitatea ca artistul să-şi închipuie „pe cît se poate, situaţiile în faţa ochilor", cu alte cuvinte, să-şi reprezinte „faptele cu cea mai mare limpezime, ca şi cum ar fi de faţă la cele petrecute" [2]. Trebuie subliniat că în opera autentică această reprezentare exprimă un proces de *sintetizare* a unor trăsături semnificative pentru un anumit fenomen real, trăsături pe care artistul constatîndu-le, *le valorifică* într-o imagine unică, de pe o anumită poziţie de clasă, în lumina unei anumite concepţii despre lume. De aci rezultă că oglindirea artistică, *practic*-spirituală a realităţii, presupune în mod necesar *o dată* cu actul constatării, aprecierea de către artist a realităţii oglindite. O operă de artă autentică vădeşte, deci, o *unitate* între constatare şi apreciere. Tocmai realizarea acestei unităţi constituie specificul atitudinii *estetice* a artistului. Într-adevăr, — pentru a întări cele subliniate mai sus — naşterea operei de artă realistă nu poate fi asimilată unui proces de copiere *tale quale* a realităţii, ci, *apreciind* fenomenele reale constatate, artistul întreprinde prin aceasta o selecţie ce-şi găseşte întruchiparea în *crearea* unor imagini concret-senzoriale, individuale, capabile de a dezvălui — de pe o anumită poziţie de clasă — *sensul* manifestării şi dezvoltării acestor fenomene. Interogarea neînfricaţilor patrioţi sovietici, Oleg Coşevoi, Vania Zemnuhov, Serghei Tiulenin — ale căror profiluri morale A. Fadeev le creează în romanul *Tînăra Gardă* — nu este copia unui proces verbal întocmit de anchetatorii fascişti. În procesul constatativ, *apreciind* — de pe poziţiile clasei muncitoare — atrocităţile săvîrşite de hitlerişti împotriva membrilor „Tinerei Gărzi", scriitorul *a creat* imagini individuale, *sugestive* în ce priveşte dezvăluirea sensului profund antiuman al acestor

[1] Karl Marx, *Contribuţii la critica economiei politice*, E.S.P.L.P., 1954, p. 226.
[2] Aristotel, *Poetica*, Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1957, p. 55.

atrocități, *sugestive* în ce privește dezvăluirea neputinței invadatorilor de a înfrînge eroismul poporului sovietic. Dar dacă suprapunerea mecanică a constatării cu aprecierea este exclusă, se impune *unitatea* celor doi termeni. Ceea ce ne comunică A. Fadeev despre chinurile îndurate din partea călăilor fasciști, de membrii „Tinerei Gărzi", cu tăria specifică comuniștilor, nu este o relatare pasivă a unui spectator care ar fi asistat el însuși la insuportabilele interogatorii. Însă imaginile încărcate cu indignarea și durerea scriitorului sînt *veridice* în raport cu o anumită realitate.

★

Dar să vedem mai îndeaproape ce înseamnă „a fi veridic"? Și în această privință indicațiile clasicilor marxism-leninismului ne vin în ajutor. „Arta — spune Lenin — nu cere ca operele ei să fie recunoscute drept *realitate*" [1]. Cu alte cuvinte, conținutul unei opere de artă autentică nu îl constituie realitatea nemijlocită. Aceasta în sensul că „reprezentările senzoriale *nu* sînt realitatea existentă în afara noastră ci numai o *imagine* a acestei realități" [2]. Așadar, în conținutul operei de artă realistă avem de a face cu o *reflectare*, cu o imagine *subiectivă* a realității și nu cu însăși prezența obiectului material. Dar nu numai în acest sens arta autentică nu cere ca operele ei să fie recunoscute drept realitate ci și, cu deosebire, în sensul că procesul reflectării artistice fiind totodată unul de selecționare a aspectelor reale constatate, artistul respectiv *creează* o imagine originală. Apreciind fenomenul real, artistul realist dă acestuia, în procesul creării imaginii, „măsura care-i este inerentă" [3]. De unde rezultă că reflectarea, proprie operei de artă realistă, este *adecvată* realității obiective. Am greși dacă, de pildă, am încerca să vedem în Anton Modan din nuvela *Îndrăzneala*, a lui Marin Preda, un țăran muncitor anumit, cu o stare civilă identificabilă în realitate. Ceea ce nu înseamnă însă cîtuși de puțin că acest erou pozitiv reprezintă crearea de către scriitor a unei imagini arbitrare, deoarece în procesul nașterii unei asemenea imagini *conștiința își extrage conținutul din ea însăși și nu din realitatea obiectivă*. Caracterul reflectoriu, subiectiv, al imaginii — idee la care ne-am referit mai sus pe baza indicațiilor leniniste — degenerează, cu alte cuvinte, cînd este vorba de imaginea arbitrară, în subiectivism [4]. Tocmai poziția subiectivistă s-a străduit Titu Maiorescu s-o promoveze în țara noastră, afirmînd că esența artei „este de a fi o ficțiune, care scoate pe omul impresionabil *în afară* și mai presus de interesele lumii zilnice, oricît de mari ar fi în alte pri-

---

[1] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 48.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 104.

[3] Karl Marx, *Manuscrise economico-filozofice* (Vezi Karl Marx-Friedrich Engels, *Despre literatură și artă*, E.P.L.P., 1953, p. 46).

[4] Vezi și studiul lui M. Breazu, *Despre obiectivitatea valorii estetice* (*Cercetări filozofice*, nr. 6/1958) în care autorul, pe baza indicațiilor leniniste, subliniază distincția ce trebuie făcută între subiectivism și subiectiv.

Am considerat că este util să amintim din nou distincția ce trebuie făcută între noțiunile de *subiectiv* și *subiectivism*, cu atît mai mult cu cît în unele materiale teoretice (recenzii, cronici etc.), publicate în revistele noastre literare, respingerea arbitrariului, a subiectivismului în creația artistică, se transformă uneori într-o tendință de respingere a noțiunii de *subiectiv*.

vinți" [1] (sublinierea noastră — *G.S.*). Împotriva unor teorii aparținînd esteticii idealiste, estetica marxist-leninistă demonstrează faptul că realizarea imaginii artistice autentice nu este un act gratuit, care s-ar petrece — așa cum susținea Maiorescu — „în afara" oricăror contingențe cu realitatea obiectivă. Creînd caracterul lui Anton Modan, Marin Preda a dat acestuia, pe planul cunoașterii artistice, *măsura inerentă* unei întregi categorii de țărani muncitori din țara noastră, a căror luptă împotriva exploatării capitaliste, împotriva înjosirii demnității umane, s-a caracterizat *în mod real* prin ridicarea — sub influența partidului clasei muncitoare, în contact cu țelurile sale politice — de la „îndrăzneala... care țîșnea din mînie și jignire" la „îndrăzneala rece, fără bătăi de inimă, necruțătoare și sigură de sine" [2]. Reușind, așadar, să dea realității respective măsura care-i este inerentă, scriitorul a zugrăvit-o *în mod veridic*.

Trebuie subliniat faptul că interpretarea principiului zugrăvirii veridice a realității, de pe pozițiile esteticii marxist-leniniste, este opusă interpretării de către estetica burgheză contemporană a termenului de veridicitate. Pentru a vedea cît de radicală este această opoziție, să ascultăm ce spune — spre exemplu — neotomistul Jacques Maritain prin teoria sa asupra imitației, pe care, profesorul american Melvin Rader o reproduce la loc de frunte în antologia intitulată semnificativ *O carte contemporană de estetică* [3]: „Dar bucuria produsă de frumos nu constă formal în actul cunoașterii realității sau în actul concordanței cu ceea ce este. Ea nu depinde de gradul perfecțiunii imitației ca reproducere a ceva real sau de veridicitatea zugrăvirii" [4].

Cum se vede, Maritain confundă imitația înțeleasă ca o copiere exactă a realității cu veridicitatea zugrăvirii. Străduindu-se să conteste principiul reflectării naturaliste, pe care-l respinge și estetica marxist-leninistă deoarece într-o asemenea reflectare exprimarea amănuntului nesemnificativ avînd un rol primordial, imaginea creată este falsă în raport cu realitatea, esteticianul amintit denaturează principiul zugrăvirii veridice în sensul tendinței de a nega însuși faptul că arta este o formă de cunoaștere *a realității*.

Dar denaturarea neotomistă a termenului de veridicitate, ca element ce n-ar participa la înfăptuirea emoției produsă de frumos, nu-și are cauza în confundarea acestuia cu imitația naturalistă. Confuzia nu este decît un pretext care ascunde o interpretare subiectivistă a ceea ce înseamnă constatarea în artă. În concepția lui Maritain termenul constatativ își are izvorul într-un misterios principiu spiritual. Acest principiu ar fi elementul primordial iar fenomenele aparținînd realității obiective n-ar constitui decît simboluri pentru exprimarea figurată a „emanațiilor spirituale". „Dar — subliniază Maritain — pentru ca aceste emanații să

[1] Titu Maiorescu, *Critice*, vol. II, Buc., 1892, p. 186.

[2] Marin Preda, *Îndrăzneala*, Ed. tineretului, 1959, p. 91.

[3] În această antologie — destul de larg cunoscută în țările capitaliste — sînt reproduse lucrări sau extrase din lucrările unora din cei mai de seamă teoreticieni burghezi contemporani ai artei.

[4] Vezi lucrarea în limba rusă *O carte contemporană de estetică* cu un studiu introductiv de A. G. Egorov, Editura pentru literatura străină, Moscova, 1957, p. 92.

strălucească în opera lui [a artistului —*n.n.*] şi pentru ca în acest fel, să urmeze fidel şi supus Spiritului invizibil care acţionează în lucruri, el poate şi chiar este obligat într-o anumită măsură să schimbe şi să transfigureze aparenţa materială a naturii "[1].

Aşadar, teoria neotomistă a imitaţiei nu neagă termenul de veridicitate artistică. Dar golindu-l cu desăvîrşire de sensul materialist, Maritain nu face, în fond, altceva decît să-l conteste. Nu veridicitatea zugrăvirii realităţii *obiective* ci „veridicitatea" zugrăvirii „emanaţiilor spirituale" într-un conţinut artistic. Într-un asemenea sens dat veridicităţii, realitatea materială însăşi apare „determinată" de un subiect mistic, ca simbol figurat al acestuia. Este o variantă, mai mult sau mai puţin originală, a falsificării raportului de reflectare a realităţii obiective, este o întoarcere a acestui raport cu capul în jos. Ca atare, în interpretarea lui Maritain, unitatea constatării cu aprecierea apare, în ultimă instanţă, ca o determinare mistic subiectivistă.

În concluzie, la cele subliniate mai sus, se desprinde ideea că, potrivit interpretării date de estetica marxist-leninistă, zugrăvirea *veridică* a realităţii, într-o operă de artă autentică, *asigură* realizarea unităţii aprecierii cu constatarea realităţii *obiective*. În directă legătură cu această idee sînt necesare — împotriva unor teorii idealiste — cîteva observaţii asupra poeziei lirice, gen literar cu anumite trăsături specifice.

Cum se ştie, sub raportul termenului constatativ, *obiectul* liricii este *însuşi* conţinutul subiectiv al unei anumite atitudini pe care poetul şi-o exprimă în creaţia sa. Artistul îşi cîntă în versuri *propriile-i* sentimente. Speculînd în chip subiectivist acest fapt, Liviu Rusu consideră într-una din lucrările sale că atitudinea lirică se reduce *exclusiv* la „o acordare a eului cu sine însuşi" [2], afirmînd că poezia lirică „tinde să facă abstracţie de lumea exterioară" [3]. Trebuie subliniat însă că într-o operă consecvent realistă, lirismul creatorului, sentimentul său poetic, nu tinde să se consume în gol, nu se reduce — aşa cum crede L. Rusu — la o acordare „cu sine însuşi" ci este *relevant* pentru ceea ce-i *esenţial* într-un întreg ansamblu spiritual, ca atitudine umană, *istoriceşte* şi *socialmente* determinată. Din acest punct de vedere — spre exemplu — însuşi titlul poemului lui Tudor Arghezi, „*Cîntare omului*", este semnificativ. Exprimîndu-şi propriile sale atitudini şi sentimente, gîndurile sale, artistul dă versurilor create un sens *veridic* în raport cu o anumită realitate obiectivă, le încarcă cu un potenţial uman semnificativ. Sentimentul său poetic, cîntarea-i avîntată, este *relevantă* pentru ceea ce constituie, în epoca construirii socialismului, sentimentul nou al dragostei de viaţă, al libertăţii omului, al dreptăţii sociale, sentimente *determinate* de o anumită realitate *obiectivă*.

★

II. Conţinutul unei opere, pentru a se putea bucura de atributul veridicităţii *artistice*, trebuie să reflecte întregul ansamblu de aspecte şi

[1] Vezi *O carte contemporană de estetică* (traducerea în limba rusă), p. 94.
[2] Liviu Rusu, *Estetica poeziei lirice*, Editura Casa şcoalelor, 1944, p. 82.
[3] *Ibidem*, p. 64.

împrejurări în care o anumită relație umană cu realitatea, naturală sau socială, se află *unitar* integrată. În procesul creației, imaginea nu poate căpăta atributul de *artistică* fără a fi veridică în raport cu realitatea. Este semnificativă în această privință observația scriitorului A. P. Cehov despre legătura indisolubilă dintre artistic și veridic. „Am să vă descriu viața veridic, *adică* artistic"[1] (sublinierea noastră — *G.S.*) spunea Cehov. Dar imaginea nu poate fi *veridică* dacă a fost neglijată constatarea contingențelor *obiective* ale respectivului fenomen cu *întregul* ansamblu real care-l scoate în evidență. Or, tocmai în procesul aprecierii *acestor* contingențe *constatate*, se dezvăluie sensul uman cu care imaginea veridică, a unui fenomen al vieții, este încărcată. În ultimă instanță, reiese că veridicitatea *artistică* este *condiționată* în foarte mare măsură de sezisarea locului și rolului *specific* pe care un anumit fenomen îl ocupă, la un moment dat, într-un întreg ansamblu real.

Vom încerca să ilustrăm această idee cu exemple din creațiile realiste din țara noastră.

În compoziția lui Corneliu Baba *Odihnă pe cîmp*, se dezvăluie privitorului cunoscuta scenă: o familie de țărani se odihnește noaptea în mijlocul cîmpului. Tatăl și copilul au căzut într-un somn adînc în timp ce mama veghează. Dar perceperea artistică a atitudinii fiecăreia dintre cele trei ființe umane, atitudini semnificative pentru însăși aprecierea dată de artist, o capătă privitorul în momentul în care a înțeles că episodul pictat trebuie raportat *la o întreagă situație*, că el ocupă un loc *specific* în această situație (este vorba, cum se știe, de un episod al răscoalelor țărănești din 1907). Abia în acest moment, se dezvăluie, sub aspectul veridicității, sensul artistic al compoziției. Oboseala copleșitoare pe care o exprimă chipurile tatălui și al copilului cufundați în somn, îl duce pe privitorul emoționat cu gîndul la lupta grea și încercările de peste zi, la conflictul dramatic al situației *apreciată în ansamblu*. Iar chipul umbrit de tristețe și adîncă durere, dar lucid totodată al țărăncii, exprimă o intensă stare, grăitoare pentru revolta ce mocnea în inimile țăranilor împotriva acelora care i-au adus în această stare.

Iată încă un exemplu, poate și mai semnificativ.

Din numeroasele discuții care s-au purtat în presa noastră literară în jurul romanului *Setea*, al scriitorului Titus Popovici, se desprinde părerea unanimă, care recunoaște incontestabila valoare artistică a acestei opere realist-socialistă. Sensul artistic pe care îl exprimă conținutul *veridic* al operei este determinat în esență de faptul că scriitorul a reușit să seziseze cu profunzime, în procesul creației, *dependența* frămîntărilor complexe, a zguduirilor sufletești ale personajelor, de ansamblul situației social-politice (lupta oamenilor muncii pentru cucerirea puterii politice, pentru înfăptuirea reformei agrare). Nu este vorba de o dependență exterioară, formală, ci de una interioară, de conținut. Lupta pentru înfăptuirea reformei agrare dezvăluie — de pildă — personalitatea activului și înflăcăratului Mitru care își apără demnitatea sa umană împotriva exploatatorilor ce vor să-i răpească libertatea. În viața învățătorului Teodorescu și a soției

[1] A. P. Cehov, *Despre munca literară*, Cartea rusă, București, 1957, p. 35.

sale Emilia momentul istoric determină conflicte dramatice, adînci procese de conştiinţă. George — spre exemplu — pe de o parte recunoaşte deplina dreptate a luptei pentru eliberarea ţărănimii exploatate, pentru înfăptuirea reformei agrare, iar pe de alta constată că el însuşi ia dijmă de la Mitru. Conştiinţa acestui gînd îl chinuie dureros şi răspunsul, în faptă, pe care-l dă este în favoarea ataşamentului său faţă de cauza dreaptă pe care o îmbrăţişează. Rezolvarea tuturor acestor conflicte, procese, depinde de *răspunsurile practice* pe care ansamblul împrejurărilor social-politice îi silesc pe aceştia să le dea. Tocmai în această direcţie aflăm, — în ce priveşte funcţia social-educativă a operei de artă autentică — caracterul *cu deosebire activ* al conţinutului unei creaţii realist-socialiste, cum este romanul *Setea*. Superioritatea funcţiei social-educative a unei opere de artă realist-socialistă, faţă de opera realist-critică, constă în găsirea, din partea personajelor şi eroilor pozitiv creaţi în procesul zugrăvirii *veridice* a realităţii, a unor răspunsuri ce constituie, în faţa situaţiilor de viaţă care-i obligă la hotărîri, *afirmarea unor poziţii principiale* în favoarea intereselor social-umane fundamentale şi care exprimă victoria noului asupra vechiului. Deoarece procesul zugrăvirii artistice nu se asimilează unuia de fotocopiere a realităţii ci scriitorul *creează* imaginea, este limpede că *asemenea* răspunsuri exprimă afectiv atitudinea partinic comunistă pe care artistul realist-socialist o adoptă în aprecierea a ceea ce constată.

Sublinierea ideii zugrăvirii — din punctul de vedere al *veridicităţii artistice* în creaţiile realist-socialiste — a modului în care o anumită relaţie umană *depinde* de un întreg ansamblu real de fenomene sociale şi naturale, are o însemnătate deosebită. În condiţiile în care scriitorul şi artistul sînt chemaţi să reflecte în conţinutul operelor lor aspectele majore ale realităţii sociale noi, tocmai ignorarea acestei idei este, într-un anumit sens, suportul creaţiilor literare negativiste. Expresie a individualismului şi egoismului mic-burghez, speculaţia negativistă, pescuind ceea ce este putred, morbid, tinde să dea proporţii cosmice amănuntului nesemnificativ. Aşa cum remarca tovarăşul N. S. Hruşciov în cuvîntarea sa la cel de-al III-lea Congres al scriitorilor sovietici, negativistul oglindeşte ceea ce este vechi în realitate „într-o formă exagerată", prezentînd fenomenele respective „intenţionat ca generale" [1]. Practic, sub aspectul *considerării* raportului între constatarea şi aprecierea estetică, se operează o izolare forţată, nefirească a faptului, a amănuntului, de sensul *ascendent* în care se dezvoltă realitatea *în ansamblu*. Dar *numai* sezisarea direcţiei *noi*, *profund umană*, în care se dezvoltă *ansamblul* realităţii noastre sociale dă posibilitatea să fie dezvăluită proporţia *exactă* a locului şi semnificaţiei atribuite unui amănunt, unui fapt anumit. Or, structura spirituală egoistă, individualistă, a mic-burghezului, fiind incompatibilă cu sezisarea şi acceptarea acestui principiu, îl ignoră. Şi atunci tendinţa negativistă purcede la absolutizarea amănuntului, exagerînd semnificaţia acestuia pînă la sugerarea falsei impresii a unei răsturnări a relaţiei dintre ansamblu şi amănunt. Tocmai de aceea, realismul socialist — aşa cum se spune în Raportul prezentat de tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej la Congresul al II-lea al Partidului — „exclude

[1] Vezi *Cuvîntarea tovarăşului N. S. Hruşciov la cel de-al III-lea congres al scriitorilor din U.R.S.S.*, în *Gazeta literară*, din 28 mai 1959.

. . .tendința de pescuire bolnăvicioasă a tot ce este putred, morbid, de prezentare în culori întunecate a realității noastre și a eroilor vieții noi" [1].

Am subliniat, așadar, mai sus, ca una dintre cerințele importante ale veridicității artistice în creația realist-socialistă, sezisarea sensului *ascendent* în care se dezvoltă *ansamblul* realității noastre sociale. Or, aceasta înseamnă, de fapt, a zugrăvi artistic tocmai ceea ce este esențial și anume uriașa activitate creatoare prin care oamenii muncii construiesc noua orînduire. A zugrăvi în imagini tipice patosul muncii constructive, înseamnă a întruchipa tocmai mesajul artistic realist-socialist și anume, profunda lui contemporaneitate. Iată de ce contemporaneitatea constituie astăzi — cum spune Alexei Surkov în raportul prezentat la cel de-al III-lea Congres al scriitorilor sovietici, — principala cerință a veridicității artistice în creația realist-socialistă.

Cerința contemporaneității nu poate fi însă realizată pe calea unei constatări superficiale, concretizată într-o documentare fugitivă și inevitabil *fragmentară*, deoarece aceasta este incapabilă să surprindă sensul istoric *nou* al dezvoltării *continue* a fenomenelor sociale. Sezisarea a ceea ce e nou, adînc uman, în realitatea construirii socialismului necesită, de aceea, cunoașterea profundă a vieții poporului, cunoaștere tradusă într-o participare efectivă a artistului la manifestările reale ale acesteia.

Dar sesizarea noului, transmiterea unui mesaj artistic profund contemporan, e posibilă *numai* în lumina pozițiilor teoretice ale partidului marxist-leninist. „Însușirea concepției marxist-leniniste fructifică. . . creația artistică" [2], subliniază raportul la Congresul al II-lea al Partidului. Dar de ce o poate fructifica? De ce numai în lumina pozițiilor teoretice ale partidului clasei muncitoare e posibilă transmiterea mesajului artistic contemporan? Pentru că numai această poziție reflectă *în mod just* direcția obiectiv ascendentă în care se dezvoltă realitatea socială. Iată deci, că veridicitatea *artistică* a creațiilor realist-socialiste implică *cu necesitate* partinitatea comunistă a scriitorului și artistului.

★

III. Zugrăvind realitatea în mod *veridic*, artistul realizează — cum am subliniat — o *unitate* între constatare și apreciere. Dar aprecierea dată de artist realității constatate este, *prin natura sa*, o exprimare umană în forme concret-senzoriale. Caracterul estetic al reflectării *veridice* se afirmă, prin urmare, *în mod deplin*, abia în considerarea *unității* conținutului cu forma *artistică*.

Cum s-a mai spus, estetica marxist-leninistă consideră ca neîntemeiată teza potrivit căreia forma artistică se reduce exclusiv la mijloacele de expresie. Această teză, fiind incapabilă să surprindă adevăratele semnificații spiritual-umane ale formei în artă, implică tocmai din această cauză denaturări formaliste. Astfel, în raport cu înțelegerea formei ca

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn la Congresul al II-lea al Partidului*, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 157.

[2] *Ibidem*, p. 154.

sumă a mijloacelor de expresie, ideea formei *interioare* reprezintă un pas înainte ce nu poate fi ignorat într-o cercetare ştiinţifică a relaţiilor conţinut-formă. În această privinţă trebuie ţinut seamă şi de punctul de vedere al acelor cercetători marxişti ce conchid existenţa unui dublu aspect al formei artistice [1]. Anume, unul de *natura* conţinutului şi în această accepţiune trebuie subliniat înainte de toate faptul că, determinată de conţinut, forma artistică reprezintă modul de organizare şi structurare concret-senzorială *interioară* a elementelor acestuia [2]. Celălalt aspect este unul *exteriorizat* în procedeele şi mijloacele artistice, materializate în culori, cuvinte, sunete etc. Desigur, primul aspect *nu se face simţit*, nu fiinţează ca element al imaginii artistice decît *obiectivat* în această materie [3]. Numai în procesul unei deducţii teoretice, din nevoia de a le analiza, cele două aspecte pot fi considerate ca relativ separate. În fapt însă, opera de artă autentică exprimă unitatea lor indisolubilă.

Dar ideea formei, ca structurare concret-senzorială lăuntrică a elementelor conţinutului, se delimitează nu numai faţă de acea înţelegere a formei ca sumă a mijloacelor de expresie ci ea trebuie delimitată şi faţă de concepţia acelor teoreticieni burghezi contemporani ce promovează, de asemenea, ideea unui sens spiritual al formei în artă similar naturii conţinutului.

Pentru a putea fi pusă în evidenţă necesitatea acestei delimitări să analizăm — spre exemplu — unele observaţii ale profesorului şi cunoscutului critic de artă burghez Lionello Venturi. „Sentimentul şi forma sînt calităţi subiective născute din personalitatea artistului", subliniază criticul amintit. Dezvoltîndu-şi ideea şi străduindu-se s-o argumenteze cu un exemplu concret, Venturi consideră că patriotismul lui Goya, pasiunea sa pentru libertate, a determinat pe artist să creeze celebrul tablou „Tres de May", ceea ce, fără îndoială, nu este fals. Conţinutul de conştiinţă al atitudinii creatorului, personalitatea acestuia „condiţionează forma artistică şi conduce pictorul la faza explozivă a reprezentării sale". Dar, în observaţiile sale, Venturi goleşte sentimentul patriotic al lui Goya de conţinutul determinat concret-istoric. În loc să vadă că, *în cazul dat*, pasiunea artistului pentru libertate *exprimă* revolta acestuia *faţă de* purtarea inumană a cotropitorilor francezi, care masacrează pe spanioli, Venturi absolutizează subiectivitatea patriotismului lui Goya în sensul purificării de ceea ce face ca el să aibă un sens motivat istoriceşte. În interpretarea teoreticianului amintit, *constatarea* faptului istoric *obiectiv* nu are nici o semnificaţie din punctul de vedere al conţinutului artistic. Zugrăvirea unui

---

[1] Ne referim, în special, la punctul de vedere al esteticianului sovietic V. Ivanov, exprimat în lucrarea *Însemnări despre specificul artei* (publicată în revista *Kommunist*, nr. 1/1958).

Vezi şi comunicarea lui M. Ciurdariu, *Realitate, obiect şi conţinut în artă* (publicată în *Cercetări filozofice*, nr. 1/1958).

[2] Vezi în această privinţă şi studiul lui Andrei Băleanu, *Conţinut şi formă în artă* (subcapitolul intitulat *Funcţia specifică a formei în artă*), Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1959.

[3] Sintetizîndu-şi punctul de vedere, V. Ivanov subliniază : „Forma nu este, pur şi simplu suma procedeelor şi mijloacelor artistice, ci, în primul rînd, aspectul concret senzorial al operei, ceea ce poate fi văzut, auzit, pipăit etc., *care exprimă esenţa lăuntrică* a fenomenelor redate. Procedeele artistice constituie mijloace pentru crearea din nou a formei fenomenului, care să corespundă conţinutului său" (sublinierea noastră — *G.S.*)".

moment al represiunilor săvîrșite de francezi ar fi fost exclusiv un pretext, unul cu totul întîmplător, pentru *reanimarea figurată* a sentimentului patriotic, înțeles de Venturi ca o trăsătură subiectivă *arbitrară* a personalității lui Goya. „Ceea ce trebuie tocmai să evităm cînd judecăm arta — scrie Lionello Venturi — este să ne bazăm pe temă, pe obiect, adică pe elementele care nu sînt direct legate de subiectivismul artistului". Și anume, sentimentul și forma „sînt elementele esențiale ale oricărei opere de artă, ceea ce face din ea o valoare absolută, restul — conchide el — este întîmplător și relativ"[1].

Desigur, — cum am subliniat deja — nu sîntem împotriva ideii condiționării formei artistice de atitudinea pictorului, de aprecierea acestuia. Dar pe teoreticianul care rămîne *numai* la această idee îl paște — după părerea noastră — primejdia unei alunecări inevitabile spre o considerare subiectivistă a formei. În determinarea caracterului reflectoriu, subiectiv, al formei artistice este insuficientă raportarea acesteia *doar* la termenul apreciativ al conținutului unei opere de artă realistă. Aprecierea fiind *unitară* cu *constatarea*, conținutul este determinat *obiectiv* în sensul reflectării *cu veridicitate* a unei anumite realități. Și cum forma artistică este *indisolubil* legată de conținut, cum ea se afirmă ca structurare concret-senzorială lăuntrică a conținutului, rezultă cu necesitate că forma artistică însăși este determinată *obiectiv* în sensul reflectării *veridice* a formelor reale[2]. Așa cum conținutul *veridic* exprimă realizarea unității aprecierii cu constatarea, și formei artistice îi este proprie o asemenea unitate. Iată de ce observația lui V. Ivanov „forma reflectă și ea realitatea, iar nu pur și simplu transformă, materializează ideea"[3], ni se pare pe deplin întemeiată. Fără îndoială, tabloul pictorului Alexandru Ciucurencu, intitulat *Muncitor* — pentru a da un exemplu din plastica portretistică — nu este copia naturalistă a chipului ce a servit drept model. Artistul a pictat acele trăsături care, *fiind proprii modelului real*, au fost totodată apreciate de Al. Ciucurencu ca *semnificative* pentru constructorul socialist, al cărui chip exprimă sobrietate și hotărîre, trăsături ce se împletesc cu luciditatea izvorîtă dintr-o concepție superioară asupra vieții. Dar de aici rezultă că formele concret-senzoriale zugrăvite, fiind grăitoare pentru atitudinea pictorului față de o anumită realitate, fiind deci încărcate cu un potențial uman semnificativ, sînt *veridice* în raport cu fizionomia modelului real.

În interpretarea exemplului ales, Lionello Venturi tinde spre o falsificare a însuși mesajului transmis de artistul realist. Forma artistică a tabloului *Tres de May* este determinată de conținutul de conștiință al atitudinii pictorului, de originalitatea personalității acestuia, dar în sensul zugrăvirii *cu veridicitate* a formelor concret-senzoriale, proprii unei realități determinată istoricește. În mesajul transmis de opera pictorului cloco-

---

[1] Observațiile — la care ne-am referit — ale lui Lionello Venturi sînt reproduse de Paul Eluard în *Frații care văd*, E.S.P.L.A, p. 49—50.

[2] Trebuie să subliniem că deocamdată excepțăm de la aceste observații asupra artelor figurative, unele creații cum sînt cele ce au ca izvor legendele mitologice, cum sînt basmele, sau grafica satirică. În aceste creații problema caracterului reflectoriu al formei artistice se pune într-un mod mai complex și oarecum diferit.

[3] Vezi V. Ivanov, *Insemnări despre specificul artei*, *Kommunist*, nr. 1/1958.

teşte indignarea *faţă de* manifestarea — *în forme reale* — a unor acte inumane şi nu o stearpă, arbitrară, pasiune „patriotică" fără obiect. Înseşi patriotismul — ca fenomen de conştiinţă — nu poate fi înţeles decît prin raportarea la o anumită realitate, istoriceşte determinată. Într-o teorie asupra formei în artă, cum este aceea pe care o promovează Lionello Venturi, repudierea realităţii exprimă, sub raportul considerării unităţii termenului constatativ cu cel apreciativ, o încercare ascunsă — apelînd la exemple ale picturii realiste — de a susţine creaţii antirealiste, de nuanţă expresionistă, care *reduc* formele naturale ale obiectelor la simple *pretexte* de întruchipare în imagini concret-senzoriale a unor prefigurări subiectiviste. În concepţia lui Venturi, primordiale, determinante, pentru conţinutul artistic sînt aceste prefigurări şi nu veridicitatea zugrăvirii formelor concret-senzoriale ale realităţii.

★

Dar de la o asemenea concepţie şi pînă la acelea care se străduiesc să justifice desfigurările patologice, futuriste, cubiste, suprarealiste etc., ale formelor naturale, nu este decît un pas.

„Şi dacă futuristul preferă să înfăţişeze o femeie cu un singur ochi sau un sfert de ochi, — scrie Jacques Maritain — nimeni nu-i va contesta acest drept : tot ceea ce avem dreptul să-i cerem — şi în aceasta constă întreaga chestiune — este, ca în *cazul dat*, femeii să-i fie pe deplin de ajuns acest sfert de ochi"[1].

Invocarea unui asemenea criteriu, permite futuristului ca, în procesul creaţiei, să raporteze forma artistică la o viziune subiectivistă, *arbitrară*, şi-l scuteşte de a întreprinde o zugrăvire *veridică* a realităţii, iar teoreticianului îi permite o „justificare" a creaţiei respective. Invocarea acestui criteriu are menirea de a introduce, la un moment dat, absolutizarea subiectivistă a termenului apreciativ şi tocmai de aceea o interpretare a operei de artă de pe poziţiile esteticii marxist-leniniste, n-o poate accepta. Rezolvarea justă a chestiunii rezidă în a constata nu dacă în cazul dat femeii îi este „suficient" sfertul de ochi ci dacă formei artistice creată de futurist i-a fost dată, pe planul cunoaşterii, *măsura inerentă* obiectului real. Cu alte cuvinte, nu relativitatea dubioasă a criteriului suficienţei ci *obligativitatea* confruntării gnoseologice a formei artistice pe care o creează pictorul cu formele concret-senzoriale ale modelului uman real, invocarea principiului zugrăvirii *veridice* a realităţii. Dar procedînd la această interpretare, singura justă după părerea noastră, falsitatea unor străduinţi de a justifica creaţia futuristă apare de necontestat. Încercarea de a picta o femeie cu un sfert de ochi în aşa fel încît să fie sugerată ideea unui chip uman normal, căruia să-i fie suficient acest singur sfert de ochi, apare iubitorului de artă adevărată ca un fapt diversionist menit să satisfacă gusturile pervertite ale unui grup restrîns de snobi şi nu ca unul justificabil teoreticeşte.

În ce priveşte repudierea cubistă a realităţii trebuie subliniat că aceasta exprimă *îmbrăţişarea unui principiu stilizator subiectivist*. Şi

[1] *O carte contemporană de estetică*, p. 98.

pictorul realist, în procesul creației, stilizează formele dar în sensul respectării structurii *obiective* a acestora. Pentru cubist, însă, „stilizarea" înseamnă *denaturarea* formelor reale, încălcarea structurii lor *obiectiv* specifice, conform unei viziuni arbitrare. „Dacă l-am ruga pe impresionist[1] să ne deseneze o doagă — își plasticizează Lev Tolstoi una din observațiile sale asupra artei — el ar trage o linie dreaptă cam așa : ————— ; un copil va desena pur și simplu un cerculeț : ◯ *Copilul e mai aproape de adevăr*, pe cînd impresionistul înfățișează obiectul în așa fel, încît îl poți lua și ca doagă și ca băț, și ca tot ce pofțești ; pe scurt, *el nu redă trăsăturile specifice ale fenomenului* ci numai un indiciu, o parte, *și nu totdeauna pe cea mai caracteristică*"[2] (sublinierile noastre — *G.S.*).

Cum se vede, Tolstoi a sezisat *punctul fals* al stilizării formelor în cunoașterea artistică antirealistă : *denaturarea* subiectivistă a trăsăturilor *real* specifice ale formelor constatate. Copilul, care, pe planul unei cunoașteri practic-spirituale, confundă în desenul său doaga cu cerculețul, nu a creat, fără îndoială, o operă de artă, dar el este — în ce privește constatarea — mai aproape de adevărul exprimat într-o imagine, deoarece a sezisat trăsătura *obiectiv* specifică a formei obezii, natura *obiectivă* a acestei forme și anume : curbura, caracterul de rotunditate. Stilizarea cubistă a formelor reale constatate este însă *incompatibilă* cu crearea unei imagini artistice autentice tocmai pentru că, încălcînd *principiul zugrăvirii veridice*, *denaturează*, *falsifică*, trăsăturile *obiectiv* — specifice, *atît de variate* ale acestor forme, în direcția unei reduceri la cîteva figuri geometrice.

Aminteam mai sus că și pictorul realist stilizează formele. Vom întregi acum sublinierea făcută.

Stilizînd — în limitele unei zugrăviri *veridice* — formele concret-senzoriale ale chipului uman, artistul le dă un sens, le încarcă cu un potențial spiritual semnificativ. Dar semnificația transmisă este *istorice*ște, *social*mente, determinată. Astfel că, a reduce într-o sculptură sau într-o pictură figura hotărîtă și optimistă a omului nou, constructor al socialismului, la înfățișarea unui chip resemnat dintr-o icoană pictată acum cîteva veacuri, înseamnă să fie denaturat principiul stilizării în cunoașterea artistică realistă. Iată de ce este pe deplin întemeiată respingerea — de pe pozițiile metodei realismului socialist — a tendinței de hieratizare, de bizantinizare a figurii omului nou, tendință manifestată cu puțin timp în urmă în unele dintre creațiile noastre plastice.

Într-un mod analog picturilor futuriste și cubiste, creațiile plastice suprarealiste repudiază realitatea în sensul deformării subiectiviste a formelor naturale. Dar nu întotdeauna se procedează în felul acesta. Uneori pictorii suprarealiști respectă în creațiile lor trăsăturile *obiectiv* specifice ale formelor reale. În *Pendula cu aripă albastră* (1949), — spre exemplu — formele concret-senzoriale ale pendulei, ale aripei de pasăre sau ale caselor așezate de o parte și de alta a străzii sînt pictate ca atare

---

[1] Tolstoi a vizat, desigur, curentele *decadente* ale artei moderne cărora le-a aplicat impropriu termenul de *impresionism*. Nu e vorba deci de curentul artistic binecunoscut sub denumirea de *impresionism*, ci de o noțiune folosită în mod inadecvat.

[2] L. Tolstoi, *Despre munca literară*, Ed. Cartea rusă, București, 1958, p. 103—104.

de Chagall, fără o denaturare a trăsăturilor lor specifice. Şi totuşi tabloul lui Chagall nu este, pe această bază, mai puţin suprarealist. De ce?

Pentru a putea răspunde la această întrebare este necesar să constatăm *intenţia* artistică ce *determină* modul *cum* se raportează formele zugrăvite unele la altele ; cu alte cuvinte să analizăm în cazul dat modul concret de organizare a elementelor conţinutului *în vederea dezvăluirii semnificaţiei acestuia*. Din acest punct de vedere exemplul citat se prezintă astfel : pictorul a zugrăvit un peisaj cu case aşezate de o parte şi de alta a străzii. În prim plan, în mijlocul străzii, este pictată *cu totul arbitrar, halucinant* din punctul de vedere al semnificaţiei, o pendulă imensă căreia în partea dreaptă imaginaţia lui Chagall i-a asociat o aripă de pasăre în culori albastre. Aşadar nu-i vom reproşa pictorului amintit pur şi simplu faptul că a pictat o stradă în mijlocul căreia a zugrăvit o pendulă cu aripă. În creaţiile care au ca izvor legende mitologice sînt zugrăvite — de pildă — animale înaripate şi fiinţe omeneşti ciclopice sau pe jumătate animale. Gigantul Polifem din Odiseea lui Homer este o creatură ciclopică. Într-un basorelief din secolul II î.e.n. sculptorul a creat imaginea lui Bellerofon ţinînd de frîu pe Pegas, calul înaripat[1]. Iar într-o pictură murală din Pompei, centaurul Cheiron — monstru jumătate om, jumătate animal, — îl învaţă pe Ahile să cînte la liră[2]. În veacul al XVII-lea pictori cum sînt Poussin, Jordaens, au creat în unele din tablourile lor şi imaginea unor satiri — fiinţe omeneşti, de asemenea pe jumătate animale. Şi totuşi nimeni nu respinge aceste creaţii, pe motiv că au ca izvor de inspiraţie mitologia, deoarece legendele şi miturile antice nu sînt plăsmuiri aberante. Ele au o semnificaţie *umană*. În ce sens? Corespunzînd unei perioade istorice a omenirii, foarte puţin dezvoltată din punctul de vedere al dominării *reale* a naturii „ori ce mitologie învinge, domină şi modelează forţele naturii în imaginaţie şi *prin imaginaţie*"[3] (sublinierea noastră — *G.S.*). În cunoscutul basm al lui Ion Creangă, intitulat *Povestea lui Harap Alb*, întîlnim imaginea calului înaripat care-l poartă pe voinic prin văzduh dar noi nu respingem această imagine ca pe una halucinantă, deoarece ea transmite, în raport cu realitatea, un mesaj *uman*. Monştrii din grafica lui Goya nu au — sub aspectul constatării modului de asociere a formelor concret-senzoriale — un corespondent în realitate. Dar vestitele „capricii" ale artistului nu pot fi taxate drept creaţii suprarealiste, deoarece ele exprimă adînci semnificaţii umane. Figurile hidoase create, capodopere ale satirei biciuitoare, imortalizează *plastic* monstruozitatea războiului şi inchiziţiei feudale, a corupţiei şi incapacităţii unei domnii absolutiste.

Pentru o percepere artistică realistă apare însă limpede că, în cazul concret al tabloului pictat de Chagall, modul de organizare, de raportare a formelor zugrăvite, una la alta, este cu desăvîrşire lipsit de un *sens veridic* în raport cu realitatea. *Pendula cu aripă albastră* (şi ca acest tablou sînt

---

[1] Vezi lucrarea lui N. A. Kun — renumit istoric sovietic al culturii eline — intitulată *Legendele şi miturile Greciei Antice*. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1958, p. 113.

[2] Vezi lucrarea „*Legendele şi miturile Greciei Antice*, p. 248.

[3] Karl Marx, *Introducere la Contribuţii la critica economiei politice* (vezi volumul Karl Marx şi Fr. Engels, *Despre literatură şi artă*, E.P.L.P., 1953, p. 208).

atîtea), este o pictură suprarealistă deoarece, sub aspectul considerării rolului *determinant* al conținutului, se constată atunci cînd se are în vedere *sensul* raportării formelor una la alta, subiectivitatea arbitrară, halucinantă a artistului, incapabilă să transmită un mesaj *uman*.

★

Dacă — cum am văzut — unele curente ale artei plastice decadente se caracterizează printr-o deformare patologică a formelor reale, în arta abstractă, principalul curent al plasticii burgheze contemporane, repudierea realității capătă un asemenea sens încît creațiilor respective nici nu le mai este propriu un anumit raport *estetic* între conținut și formă. Fuga de zugrăvirea *veridică* a realității este dusă aici la extrem încît forma artistică, de pildă, își pierde cu totul înțelesul obișnuit. Teama pictorilor abstracți de a zugrăvi în mod veridic formele concret-senzoriale ale fenomenelor reale — zugrăvire care ar presupune din partea pictorului dezvăluirea semnificației *umane* a acestora — are o asemenea intensitate încît accepțiunea de *natură figurativă* dată formei artistice dispare cu desăvîrșire. „O pictură este abstractă — încearcă M. Seuphor să justifice principiile teoretice ale acesteia — îndată ce sîntem obligați prin absența oricărei alte realități *sensibile* s-o considerăm ca pictură în sine, s-o judecăm în virtutea valorilor extrinsece *oricărei reprezentări* sau a *oricărei* amintiri (rappel) a reprezentării (sublinierile noastre — *G.S.*)" [1].

Este o constatare elementară faptul că, zugrăvind realitatea *în mod veridic*, pictorul realist se slujește pentru aceasta, *în mod nemijlocit*, de organul vederii. Dar să vedem de ce este așa ? Un obiect — observă Marx — „are sens *numai* pentru un simț [2] *corespunzător* lui" [3] (sublinierile noastre — *G. S.*). De unde rezultă că pentru a putea dezvălui în pînzele sale sensul fenomenelor reale, *în mod obiectiv încorporate în forme, în figuri*, pictorul trebuie să posede în cel mai înalt grad capacitatea de *a privi*, simț uman apreciativ, căruia îi corespunde din punct de vedere senzorial — datorită structurii anatomo-fiziologice pe care o are ochiul — perceperea *vizuală* a anumitor determinări *spațiale* cum sînt : o anumită poziție a dimensiunii unui obiect față de o altă dimensiune a aceluiași obiect, o anumită poziție a unui obiect față de un altul etc. Cu ajutorul unui ansamblu de mijloace plastice specifice (din care face parte și o anumită îmbinare a liniilor), o pictură autentică transmite — în ce privește zugrăvirea *veridică* a realității — un mesaj uman cu un conținut, prin urmare, *figurativ*. Dar din moment ce pictura abstractă se lipsește în mod absolut de zugrăvirea *figurativă* a fenomenelor reale, o interpretare justă ne obligă să conchidem că tablourile create de pictorii abstracți sînt *incompatibile* cu transmiterea unui mesaj artistic.

---

[1] Vezi M. Seuphor, *Dictionnaire de la peinture abstraite*, Fernand Hazan, 1957, Paris, p. 2—3.

[2] Fără îndoială, este vorba aici nu de simțul „prizonier al necesității brute", incapabil să surprindă sensul unui obiect, ci de simțul uman *subiectiv*, în stare să aprecieze, „într-un cuvînt — spune Marx — *simțurile* capabile să perceapă plăceri omenești, adică simțuri care se confirmă ca forțe esențiale *umane*" (Marx, *Manuscrise economico-filozofice*. Vezi K. Marx — Fr. Engels, *Despre artă și literatură*, p. 35.)

[3] Marx, *Manuscrise economice-filozofice* (vezi K. Marx — Fr. Engels, *Despre artă și literatură*, p. 34).

Astfel, sub aspectul unității conținut-formă, plastica abstractă se plasează *în afara* caracterului *estetic* al artei autentice și *se opune* lui. Creațiile artei abstracte se înfățișează ca niște șarade cu neputință de descifrat. „Pentru o ființă sensibilă, abstracția riguroasă, fără niciun compromis, poate să semene cu un pariu de nesusținut — recunoaște Seuphor. Orice grafism conduce la ideogramă" [1], afirmă el cu candoare, fără să-și dea seama că a susține acest principiu înseamnă să lipsești pictura de unul din elementele ei plastice *specifice* fără de care nu poate fi definită ca atare. Ceea ce este totuna cu a răpi acesteia dreptul de a se număra printre genurile artei. Ajungem astfel la următoarea concluzie : întrucît formula ideogramei exprimă, principial, eliminarea obiectivării prin grafism — ca element *specific* pictural — al unui conținut figurativ, pictura abstractă, căreia îi este proprie această formulă, nu poate aspira la dreptul de a fi și a se numi artă plastică. Cu alte cuvinte, o pictură fără elemente specifice acesteia ca gen al artelor plastice. Dar un asemenea fenomen, pentru omul cu o educație estetică sănătoasă, este un nonsens. Creațiile abstracte rămîn *principial* în afara *veridicității artistice*, care exprimă unitatea ce se stabilește, în orice pictură autentică, între constatarea formelor concret-senzoriale ale obiectelor reale și aprecierea acestora.

Să vedem acum, dacă avem în vedere semnificația artistică pe care o transmite culoarea într-o pictură autentică, ce constatăm în creațiile abstracte ? Răspunsul îl formulează explicit înșiși pictorii abstracți. „*Valorile* culorilor și tonurile lor *sînt egale între ele* și nu exprimă niciun sentiment (sublinierile noastre — *G. S.*)" [2], scrie Georges van Haardt.

Într-un asemenea răspuns se află o recunoaștere a lipsei totale de originalitate artistică ce caracterizează arta abstractă. Cînd revizioniștii contemporani se extaziază în fața „originalității" picturilor abstracte, se dovedește că aceștia pun pe seama creatorilor respectivi ceea ce ei înșiși nu pretind că au. Nu este vorba numai de lipsa originalității mijloacelor de expresie picturală. Aceasta este unitară cu lipsa originalității în conținut, deoarece valorile culorilor sînt egale între ele tocmai în sensul că culoarea, în accepția abstracționismului, este incapabilă de o semnificație umană. Problema este acum de a vedea *de ce* este incapabilă de o asemenea semnificație.

Nu este greu de observat că în realitate nu există culori în sine ci *obiecte cu forme concret-senzoriale colorate*. De unde rezultă că aprecierea culorii, sub raportul valorii sale estetice, implică *în mod necesar* considerarea întregului context figurativ cu care aceasta face *obiectiv* un corp unitar. Mușcata, lămîia etc., își impun frumusețea coloristică nu în direcția considerării roșului sau galbenului ca entități obiectiv autonome, ci în sensul aprecierii de către simțul uman subiectiv a unor *obiecte formate* care au — sub aspectul culorii — o anumită valoare estetică. Astfel, *pe planul reflectării veridice* a formelor concret-senzoriale, proprii obiectelor reale, culoarea capătă expresivitate artistic-umană numai în măsura în care face corp *unitar* cu întregul conținut *figurativ*.

---

[1] Vezi *Dictionnaire de la peinture abstraite*, p. 6.
[2] *Ibidem*, p. 27.

Ţinem să subliniem în mod deosebit această idee, deoarece unii dintre tinerii noştri pictori, influenţaţi de experienţe formaliste, manifestă uneori, în creaţiile lor, tendinţa unei considerări izolate a culorii, pe care pun un accent exagerat, uitînd că aceasta este incapabilă să contribuie la transmiterea unui mesaj uman atîta vreme cît nu este sudată în mod intim cu întregul conţinut figurativ. Dacă am încerca, de pildă, să luăm în consideraţie culoarea roşie a steagurilor pictate de Al. Ciucurencu în „1 Mai liber", făcînd cu desăvîrşire abstracţie de întregul conţinut *figurativ* al tabloului, tonul acesteia s-ar reduce la o simplă senzaţie vizuală, incapabilă să contribuie la transmiterea unui mesaj artistic. Dar atmosfera sărbătorească, optimismul ce iradiază din roşul steagurilor zugrăvite în prim plan, se impune de îndată ce ne dăm seama că tonul luminos, cald, al respectivei culori se armonizează pe deplin cu entuziasmul exprimat de chipurile manifestanţilor, cărora artistul a ştiut să le dea, pe planul cunoaşterii artistice, *măsura inerentă* realităţii, pe care — cu alte cuvinte — a ştiut să le zugrăvească în mod veridic. Aşadar, semnificaţia umană a culorii se dezvăluie ca atare numai în măsura în care ea, culoarea, face corp unitar cu întregul conţinut *figurativ* ce reflectă realitatea în mod *veridic*. Cum într-o pictură abstractă un asemenea conţinut lipseşte cu desăvîrşire — ca, spre exemplu, în „Prima operă abstractă" (acuarelă 1910) [1], a lui Kandinsky — paleta coloristică se reduce la simple senzaţii vizuale lipsite de orice semnificaţie artistică, umană, incapabile, deci, să contribuie la zugrăvirea veridică a realităţii.

★

Observaţiile din lucrarea de faţă conduc în mod firesc la următoarele concluzii: abordarea ştiinţifică a problemei *unităţii* constatării cu aprecierea, necesită — împotriva concepţiilor estetice burgheze despre raporturile artei cu realitatea — evidenţierea veridicităţii ca element *fundamental* în arta autentică, *atît în ce priveşte considerarea conţinutului cît şi a formei artistice*. Apreciind fenomenul real, artistul realist dă acestuia, în procesul creării imaginii, măsura care-i este inerentă. Aşadar, reflectarea, proprie operei de artă realistă, este *adecvată* realităţii *obiective*.

Conţinutul unei opere, pentru a se putea bucura de atributul veridicităţii *artistice*, reflectă *întregul ansamblu* de aspecte şi împrejurări în care o anumită relaţie umană cu realitatea, se află *unitar* integrată. În legătură cu această problemă, se desprinde ca una dintre cerinţele importante ale veridicităţii artistice în creaţia realist-socialistă, sezisarea sensului *ascendent* în care se dezvoltă *ansamblul* realităţii noastre sociale. Aceasta înseamnă, de fapt — aşa cum am subliniat — a zugrăvi artistic tocmai ceea ce este esenţial şi anume uriaşa activitate creatoare prin care oamenii muncii construiesc noua orînduire. A zugrăvi în imagini tipice patosul muncii constructive, înseamnă a întruchipa mesajul artistic realist-socialist şi anume, profunda lui contemporaneitate.

---

[1] Această „creaţie" a lui Kandinsky este compusă, pur şi simplu, din cîteva pete neregulate, aruncate la întîmplare cu pensula.

Cercetarea relației dintre constatare și apreciere conduce, în fine, la concluzia că lipsa de valoare a creațiilor antirealiste se datorează înainte de toate tocmai respingerii de către acestea a principiului reflectării veridice a realității.

О ПРАВДИВОМ ОТРАЖЕНИИ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ КАК ОСНОВНОМ ЭЛЕМЕНТЕ ПОДЛИННОГО ИСКУССТВА

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор доказывает, исходя из некоторых указаний классиков марксизма-ленинизма, что научный подход к вопросу об единстве между констатированием факта и его оценкой предусматривает — вопреки буржуазным эстетическим взглядам на отношения между искусством и действительностью — правдивое отражение де ствительности как основной элемент истинного искусства. Оценивая какое-нибудь явление, художник реалист изображает его таким, каким оно является на самом деле. Таким образом, отображение де ствительности в произведении реалистического искусства адекватно объективной реальности.

Содержание произведения искусства, ставящего свое задачей художественное воспроизведение де ствительности, должно отражать всю совокупность условий, в которых существует и развивается определенное соотношение между человеком и действительностью. Разбирая некоторые произведения социалистического реализма, автор подчеркивает в связи с вышеуказанным вопросом, что одним из важных требований художественной правдивости в творчестве социалистического реализма является осознание восходящего направления развития всей социалистической общественной де ствительности. Это требование в основном означает следующее: художественно изображать прежде всего самое существенное, а именно огромную творческую деятельность, благодаря которой трудящиеся создают новый строй. Отображение в типичных образах пафоса созидательного труда выявляет характернейшую черту социалистического реализма — его глубокую современность.

Подчеркивание, выделение идеи изображения — с точки зрения художественной правдивости в произведениях социалистического реализма — тесной связи и зависимости определенного человеческого отношения от всей реальной совокупности общественных и природных явлений, имеет особенное значение. Автор показывает, что в условиях, когда писатель и художник призваны отражать в своих произведениях главные стороны новой общественной де ствительности, пренебрежение этой идеей ведет к появлению литературных произведений, проникнутых духом негативизма. Выражающее мелкобуржуазный эгоизм и индивидуализм негативистское мышление, выискивая в жизни уродливые, болезненные явления, стремится придать космические пропорции несущественным мелочам.

В своей работе автор особо подчеркивает то обстоятельство, что при определении рефлекторного субъективного характера художественной формы недостаточно свести ее к положительной оценке содержания произведения реалистического искусства. Поскольку оценка находится в неразрывном единстве с констатированием явления, содержание, правдиво отображающее определенные реальные явления, объективно обусловлено. И так как художественная форма неразрывно связана с содержанием, поскольку она утверждается как внутренняя чувственно-конкретная структура содержания, отсюда неизбежно вытекает, что сама художественная форма объективно обусловлена правдивым отображением форм действительности.

Исследуя соотношение между констатированием явления и его оценкой, автор доказывает при помощи конкретных примеров, что низкий уровень антиреалистического творчества объясняется прежде всего его отказом от принципа правдивого отображения действительности. В абстрактном искусстве, этом главном течении современного буржуазного изобразительного искусства, отказ от действительности достигает такой степени, что вообще уже не приходится говорить о каком-либо эстетическом соотношении между содержанием и формой в абстрактных произведениях искусства. Бегство от правдивого изображения действительности доходит здесь до кульминационной точки, так что художественная форма совершенно утрачивает обычный смысл. Страх абстрактных художников перед правдивым изображением чувственно-конкретных форм действительных явлений (такое изображение требует от художника раскрытия их человеческой значимости) так велик, что совершенно исчезает присущий художественной форме изобразительный характер. Поскольку в абстрактной живописи совершенно отсутствует изображение действительных явлений, — заключает автор, — мы приходим к выводу, что картины абстрактных художников не в состоянии передать в художественной форме какую-либо идею.

LA VÉRIDICITÉ EN TANT QU'ÉLÉMENT FONDAMENTAL DE L'ART AUTHENTIQUE

RÉSUMÉ

Sur la base de certaines indications fournies par les classiques du marxisme-léninisme et à l'encontre des conceptions esthétiques bourgeoises des rapports entre l'art et la réalité, l'auteur démontre que, pour aborder d'une manière scientifique le problème de l'unité de la constatation et de l'appréciation, il faut mettre en évidence la véridicité en tant qu'élément *fondamental* de l'art authentique. Au cours du processus de création de l'image, l'artiste réaliste apprécie le phénomène réel et lui confère la mesure inhérente. Par conséquent, le reflet, propre de l'œuvre d'art réaliste, est *adéquat* à la réalité *objective*.

Le contenu d'une œuvre, qui jouit de l'attribut de la véridicité *artistique*, reflète *tout l'ensemble* d'aspects et de circonstances dans lequel

se trouve intégrée, de façon *unitaire*, une certaine relation de l'homme avec la réalité. A ce sujet, l'auteur — en analysant plusieurs œuvres réalistes socialistes — affirme que l'une des exigences importantes à l'égard de la véridicité artistique, dans la création réaliste-socialiste, est de saisir le sens *ascendant* du développement de l'*ensemble* de la réalité sociale socialiste. Cela signifie représenter de manière artistique ce qui est essentiel : la gigantesque activité créatrice d'édification du nouveau régime social. Peindre en images typiques l'élan inouï du travail constructif signifie incarner exactement ce qui constitue l'essentiel du message artistique réaliste-socialiste, à savoir l'aspect profondément contemporain de l'œuvre d'art.

Souligner le mode dont une certaine relation humaine dépend de tout un ensemble réel de phénomènes sociaux et naturels est d'une importance particulière. L'auteur affirme que de nos jours, où l'écrivain est appelé à refléter dans ses œuvres les aspects majeurs de la nouvelle réalité ociale, c'est justement le fait d'ignorer cette idée qui constitue le support des créations littéraires négativistes. Expression de l'individualisme et de l'égoïsme bourgeois, la spéculation négativiste, s'attachant à peindre ce qui est pourri, morbide, tend à donner des proportions cosmiques au détail dépourvu de signification.

L'auteur insiste tout particulièrement sur l'idée que, pour déterminer le caractère reflétant, subjectif, de la forme artistique, il est insuffisant de rapporter celle-ci *uniquement* à l'appréciation du contenu de l'œuvre d'art réaliste. L'appréciation et la constatation étant unitaires, le contenu est *objectivement* déterminé, dans le sens qu'il reflète avec *véridicité* une certaine réalité. Et puisque la forme artistique est *indissolublement* liée au contenu, qu'elle s'affirme comme la structure sensorielle concrète, intérieure, du contenu, il en résulte nécessairement que la forme artistique elle-même est déterminée objectivement, dans ce sens qu'elle reflète véridiquement les formes réelles.

En étudiant, sur des exemples concrets, la relation entre la constatation et l'appréciation, l'auteur démontre que l'absence de valeur des créations antiréalistes est due, avant tout, à ce que ces dernières repoussent le principe du reflet véridique de la réalité. Dans l'art abstrait, le principal courant de l'art plastique bourgeois contemporain, la répudiation de la réalité acquiert un sens tel, que les créations respectives n'ont même plus, en propre, un certain rapport *esthétique* entre le contenu et la forme. L'abstractionnisme mène l'antiréaliste au point culminant, de sorte que la forme artistique perd totalement son sens habituel. La crainte des peintres abstraits de représenter d'une manière véridique les formes concrètes des phénomènes réels — représentation qui suppose que le peintre dévoile la signification *humaine* de ces derniers — prend une intensité telle, que l'acception de *nature figurative* donnée à la forme artistique disparaît complètement. La peinture abstraite, s'interdisant de façon absolue la représentation figurative des phénomènes réels, oblige l'auteur à conclure que les tableaux créés par les peintres abstraits sont incompatibles avec la transmission d'un message artistique.

100 DE ANI DE LA APARIȚIA „ORIGINII SPECIILOR"

RĂSPÎNDIREA ȘI INFLUENȚA DARWINISMULUI ÎN ROMÎNIA

DE

S. GHIȚĂ

Apariția darwinismului a produs o cotitură revoluționară în dezvoltarea biologiei. Însemnătatea ei a constat în primul rînd în emanciparea biologiei de sub dominația seculară a teologiei și așezarea ei pe principiul științific al cauzelor naturale. „Darwin — scria Lenin — a pus capăt concepției după care speciile de animale și de vegetale ar fi întîmplătoare, nelegate între ele prin nimic, „create de dumnezeu" și neschimbătoare, situînd pentru prima oară biologia pe un teren pe deplin științific, prin stabilirea transformării speciilor și a succesiunii lor" [1].

Obligînd creaționismul și finalismul să părăsească ultimele poziții, Darwin a dat lovitura de grație spiritualismului în științele naturii. Din această cauză el a fost combătut de reprezentanții fideismului cu și mai multă furie decît ceilalți întemeietori ai științei moderne.

Apariția darwinismului a determinat o cotitură și în orientarea filozofică a biologilor. Pe la jumătatea veacului trecut, ca o reacție împotriva teoriilor idealiste speculative, biologia era dominată de tendințe empiriste, ostile oricăror idei generale. Prin marea sa sinteză ridicată pe teoria solidă a faptelor puse în lumină de naturaliști și practicieni, Darwin a restabilit teoria și a reintrodus spiritul filozofic în biologie. Exercitînd o puternică influență asupra naturaliștilor, el a reușit să creeze un curent materialist în biologie și să dea acestei științe o importanță filozofică pe care n-o avusese pînă atunci.

Marx și Engels au subliniat importanța filozofică a darwinismului atît pentru consolidarea materialismului cît și a dialecticii. Obținînd victoria asupra finalismului și fixismului, darwinismul a contribuit la triumful materialismului și al dialecticii în științele naturii.

---

[1] V.I.Lenin, *Opere*, vol. I, Ed. P.M.R., 1950, p. 132.

Afirmarea principiului cauzalității în biologie și expulzarea cauzelor finale din știință constituie cel mai mare merit științific și filozofic al darwinismului. În acest sens, rolul hotărîtor l-a avut selecția naturală, datorită căreia Darwin a reușit să dea o explicație rațională a finalității din natura vie.

Darwinismul a adus totodată și rezolvarea științifică a problemei originii omului. Spre deosebire de A. R. Wallace, care în această problemă a părăsit terenul științei, apelînd la forțe supranaturale, Darwin a explicat și originea omului tot prin cauze naturale. Punînd bazele științifice ale antropogenezei, Darwin a răsturnat ultima din cele două mari dogme ale creaționismului, antropocentrismul, după ce, cu trei secole înainte, Copernic răsturnase cealaltă dogmă — geocentrismul. Prin rezolvarea științifică a problemei originii omului, darwinismul a adus un puternic sprijin materialismului.

Darwinismul are și unele neajunsuri importante : subestimarea influenței mediului, exagerarea selecției naturale și mai ales acceptarea necritică a malthusianismului. Punînd doctrina lui Malthus la baza teoriei sale biologice care s-a bucurat de un mare prestigiu, Darwin a favorizat — fără să vrea — reînvierea acestei teorii reacționare. Mai mult. În *Descendența omului*, Darwin a identificat concurența din societatea capitalistă cu lupta pentru existență din natură, acordînd astfel celei dintîi valoarea unei legi naturale și eterne. Aceste confuzii și greșeli ale lui Darwin au fost folosite de burghezie pentru a-și întemeia pe darwinism o teorie social-politică reacționară, dar cu lustru științific, — darwinismul social — îndreptată împotriva ideologiei proletariatului.

Cu toate aceste limite, prin meritele sale științifice, darwinismul a adus o mare contribuție la dezvoltarea biologiei, iar prin caracterul său materialist-ateist, a devenit o armă ideologică a forțelor progresiste, în fruntea cărora se află clasa muncitoare.

Caracterul materialist al darwinismului a determinat o puternică reacțiune din partea teologilor, precum și a filozofilor și naturaliștilor idealiști. Nici una din teoriile științelor moderne ale naturii n-a prilejuit discuții de o amploare atît de mare și n-a depășit atît de mult cadrul restrîns al specialiștilor ca darwinismul. Amploarea pe care a luat-o lupta în jurul darwinismului se datorește semnificației sale filozofice, conținutului său ideologic, prin care afectează concepțiile filozofice și social-politice susținute de diferite grupuri sociale. Chiar și cunoscuta polemică dintre Haeckel și Virchow a fost mai degrabă o ciocnire ideologică între reprezentanții forțelor progresiste și a celor reacționare, decît o discuție între specialiști.

Deși lupta împotriva darwinismului a îmbrăcat forme diverse, ele se reduc în esență la două direcții principale de atac : prima, manifestată îndeosebi îndată după apariția darwinismului, consta în respingerea categorică a darwinismului și a evoluționismului în general, de pe pozițiile vechiului idealism creaționist de factură teologică ; a doua formă a luptei împotriva darwinismului consta în admiterea formală a evoluționismului și chiar a darwinismului și în încercarea de a explica în mod idealist procesul evoluției. Prima tendință, afirmată în perioada apariției darwinismului mai mult de către teologi, este susținută azi de numeroși filozofi idealiști din

ţările capitaliste. Mai puţin răspîndită, dar tot atît de neştiinţifică, este tendinţa de a împăca darwinismul cu religia, poziţie pe care se situează, alături de unii savanţi burghezi, şi reprezentanţii social-democraţiei de dreapta.

Cu toate că a fost combătut cu înverşunare timp de un secol, darwinismul nu numai că n-a putut fi răsturnat, dar de-a lungul celor o sută de ani, a fost apărat şi dezvoltat pe linia materialistă de numeroşi savanţi progresişti din lumea întreagă : T. Huxley, G. Hooker, E. Haeckel, F. Müller, Edm. Perrier, Z. Bourbanck, K. A. Timiriazev, Beketov, Mecinikov. În Uniunea Sovietică, darwinismul a fost valorificat şi dezvoltat de I. V. Miciurin, I. P. Pavlov şi alţi savanţi, pe baza indicaţiilor clasicilor marxism-leninismului.

★

Aceeaşi importanţă ştiinţifică şi semnificaţie filozofică a avut darwinismul şi în cultura romînă. El a provocat şi la noi înverşunate conflicte ideologice şi a influenţat profund lupta dintre materialism şi idealism, constituind un sprijin în dezvoltarea unei linii de gîndire materialiste în ţara noastră.

Pînă la apariţia darwinismului (1859) şi chiar un deceniu mai tîrziu, în geologia şi în biologia din ţara noastră au fost dominante concepţiile creaţioniste şi fixiste ale lui Linné şi Cuvier, concepţii care erau în perfectă concordanţă cu concepţia religioasă despre lume susţinută de clasele dominante. Speciile de plante şi animale, cercetate de Societatea de medici şi naturalişti din Iaşi — în prima jumătate a secolului al XIX-lea — erau clasificate după sistemul artificial al lui Linné. În scrierile lui Ananescu, Exarcu şi chiar ale lui Baraş şi Cobîlcescu — pînă pe la 1870 — era încă susţinută concepţia catastrofistă a lui Cuvier.

Primele contacte cu darwinismul au fost luate la noi înainte de 1870. Astfel Iuliu Baraş, în articolele publicate în revista *Natura* (1862) informa pe cititori despre lupta care se dădea în Anglia între adepţii lui Darwin (Huxley, Hooker) şi adversarii darwinismului (Owen, Wilberforce). Deşi evită să admită darwinismul, pentru a nu fi considerat ateu, Baraş prezintă teoria darwinistă ca fiind „cuvîntul ştiinţei". De asemenea, Ion Ghica, în lucrarea *Omul fizic şi intelectual* (1866) expune darwinismul şi arată importanţa selecţiei artificiale pentru crearea unor varietăţi şi rase noi de plante şi animale. Neadmiţînd transformarea unor specii în altele, Ghica respinge de fapt darwinismul.

Categoric în favoarea darwinismului s-a declarat C. Grigorovici într-un articol publicat în *Convorbiri literare* în 1869. Subliniind că speciile derivă unele din altele, Grigorovici extinde darwinismul şi în problema originii omului, afirmînd că atît omul cît şi maimuţele descind dintr-un strămoş comun. Articolul lui C. Grigorovici este primul document din literatura romînă (găsit pînă acum) în care darwinismul este îmbrăţişat fără rezerve şi cu toate consecinţele sale materialiste. În anul următor (1870) au apărut articolele prodarwiniste ale lui Gr. Ştefănescu (*Arhaeopteryx*, în *Revista ştiinţifică*) şi A. D. Xenopol (*Opul lui Edgar Quinet, La création*, în *Convorbiri literare*).

Prin înființarea universităților din Iași (1860) și din București (1864) s-a creat una din condițiile necesare pentru dezbaterea darwinismului și a altor teorii științifice care cer o pregătire superioară.

Lipsa unor tradiții religioase în universități și în Academie — spre deosebire de vechile universități din occident care au stat secole de-a rîndul sub controlul ideologic al facultăților de teologie — a favorizat și mai mult pătrunderea darwinismului în Romînia. Pătrunzînd într-o perioadă cînd se puneau temeliile științei românești, darwinismul a constituit baza teoretică pe care s-a clădit biologia în țara noastră. Vechea mișcare naturalistă moldoveană, care se afla sub influența fixismului linnéan, era în declin și nu putea să mai exercite o influență hotărîtoare asupra orientării filozofice a științei din țara noastră, iar naturaliștii munteni cu orientare creaționistă — Baraș, Ananescu, Ghica — deși au activat și după 1860, influența lor a rămas la nivelul popularizării, ei neavînd vreun rol important în cadrul noii mișcări științifice.

Pătrunderea darwinismului în Romînia a dus la emanciparea științei de empirismul și creaționismul vechii mișcări naturaliste din Moldova. Constituind baza metodologică a științelor biologice, darwinismul a fost îmbrățișat de majoritatea naturaliștilor noștri: Gr. Ștefănescu, Gr. Cobîlcescu, Pavel Vasici, A. P. Alexi, D. Brîndză, Șt. Sihleanu, Șt. Mihăileanu, M. Vlădescu, Victor Babeș, Gh. Marinescu, N. Leon, D. Voinov, E. Racoviță, Gr. Antipa și alții. Cei mai mulți dintre ei fiind profesori, au răspîndit darwinismul și prin cursurile universitare.

Datorită străduințelor lui N. Leon, darwinismul a fost introdus și în învățămîntul secundar (1898). După 1870, darwinismul a început să fie răspîndit și prin conferințe, cursuri publice de științe naturale, prin reviste și ziare de Gr. Ștefănescu și St. Michăilescu, A. P. Alexi și mai ales de presa socialistă în frunte cu *Contemporanul* (1881—1891).

Este interesant de remarcat că o dată cu darwinismul a pătruns în Romînia și teoria evoluționistă anticreaționistă din geologie, elaborată de Lyell încă din 1830. După victoria repurtată în Academia Franceză asupra evoluționismului lui Geoffroy-Saint-Hilaire, concepția creaționistă a lui Cuvier a continuat să domine geologia, paleontologia și biologia pînă la apariția darwinismului. Triumful darwinismului în biologie a favorizat și triumful concepției evoluționiste a lui Lyell în geologie. Combătînd fixismul și creaționismul în biologie, darwiniști ca Gr. Ștefănescu, A. P. Alexi, Gr. Cobîlcescu se ridicau totodată și împotriva catastrofismului geologic al lui Cuvier, opunîndu-i „teoria cauzelor actuale" a lui Lyell.

În ciuda prejudecăților religioase dominante, darwiniștii consecvenți Gr. Ștefănescu, P. Vasici, A. P. Alexi, N. Leon, D. Voinov, Paul Bujor au admis și ideea originii animale a omului.

Ei au absolutizat însă factorul biologic și au ignorat rolul factorului social în procesul antropogenezei.

Darwiniștii români au admis și ideea originii vieții din materia abiotică printr-un proces natural de evoluție. De altfel această idee izvorăște cu necesitate din principiul transformismului biologic la a cărui victorie a contribuit în cea mai mare măsură darwinismul. Ea a fost adop-

tată mai ales sub influenţa lui Haeckel care a elaborat o teorie materialistă asupra originii vieţii.

★

Primul naturalist romîn adept al darwinismului a fost Grigore Ştefănescu (1838—1911), primul profesor de geologie şi paleontologie la Universitatea din Bucureşti, unul din întemeietorii ştiinţei geologice în Romînia. De numele lui se leagă prima hartă geologică a Romîniei şi descoperirea scheletului de Dinotherium gigantissimum, singurul exemplar complet cunoscut pînă azi în toată lumea. Grigore Ştefănescu a condus timp de peste 12 ani *Revista ştiinţifică* (1870—1882) în care a susţinut şi răspîndit darwinismul în ţara noastră. Încă din 1870, în articolul *Archaeopteryx* el a arătat că prin descoperirea acestui animal care face trecerea de la reptile la păsări, paleontologia a înlăturat una din principalele obiecţii aduse de fixişti darwinismului — lipsa formelor intermediare. Multe din articolele sale sînt consacrate combaterii teoriei catastrofelor şi creaţiilor succesive, îmbrăţişînd teoria materialistă şi evoluţionistă a geologului englez Lyell. În majoritatea scrierilor sale, ideile darwiniste se împletesc cu ideile transformiste din geologie, iar combaterea catastrofismului cu lupta împotriva fixismului.

Gr. Ştefănescu a susţinut darwinismul mai ales în domeniul paleontologiei, ştiinţă care i-a oferit noi argumente în favoarea teoriei lui Darwin. Diferitele straturi geologice, cu rămăşiţele de vieţuitoare pe care le conţin — susţine Ştefănescu — nu sînt rezultatul unor catastrofe şi al unor creaţii succesive cum susţin Cuvier şi adepţii săi, ci trepte ale unui proces natural de evoluţie, iar ordinea şi vechimea straturilor ne arată ordinea în care au trăit acele fiinţe precum şi gradul lor de dezvoltare. Numai teoria evoluţiei poate să explice dispariţia unor numeroase specii de animale şi plante precum şi apariţia altor specii noi. Dacă speciile ar fi fost create de dumnezeu, ele ar fi rămas aceleaşi de la crearea lumii pînă azi şi n-ar mai fi apărut alte specii noi. Iar în 1881 Ştefănescu scria că ştiinţa a adus atîtea argumente în favoarea darwinismului încît el se impune cu necesitate oricărui naturalist cinstit.

La începutul secolului al XX-lea Gr. Ştefănescu a publicat două lucrări — *Cînd a apărut omul pe pămînt?* (1903) şi *Cînd a apărut viaţa pe pămînt?* (1905) — în care susţine principiile darwinismului, aducînd noi argumente, îndeosebi din paleontologie. Răspîndirea ideilor transformiste a avut o importanţă deosebită în această perioadă cînd darwinismul era atacat şi combătut sistematic de profesorul fideist N. Paulescu.

Grigore Ştefănescu a insistat îndeosebi asupra unor factori ai evoluţiei care n-au fost apreciaţi suficient de Darwin, dar care au fost scoşi în evidenţă de Lamarck. Aşa de pildă, el a subliniat marea importanţă a influenţei mediului în transformarea speciilor. Darwinist consecvent, Gr. Ştefănescu a abordat de pe poziţii ştiinţifice şi problema originii omului. El a combătut prejudecăţile religioase în legătură cu poziţia privilegiată a omului pe pămînt subliniind că, prin recunoaşterea adevărului ştiinţific despre originea animală a omului, demnitatea noastră nu scade cu nimic,

ci dimpotrivă, ea trebuie să crească, văzînd de unde am plecat și unde am ajuns prin muncă.

În articolul *Locul omului în natură* (1876) Gr. Ștefănescu scria: „Să fim siguri că, dacă vom putea ajunge ca, dezbrăcați de prejudicii, să spunem adevărul în toată francheța iar nu să-l cocoloșim, să-l îmbrobodim în vălul prejudecăților fie religioase, fie sociale sau personale, progresul va fi asigurat[1]. În alte scrieri, el a adus argumente asupra vechimii omului, susținînd că este mult mai mare decît cea pe care i-o atribuie legenda lui Moise din *Cartea facerii*. Totuși, în lucrarea *Cînd a apărut omul pe pămînt?* (1903), Gr. Ștefănescu, dîndu-și seama de caracterul ateist al acestei concepții, caută să evite conflictul cu religia. Deși a evidențiat rolul de frînă al religiei în dezvoltarea științei, el încearcă totuși să apropie cele două puncte de vedere, să împace religia cu știința în problema vechimii omului. Pe această linie, el încearcă să interpreteze cele 6 „zile" ale creațiunii în sensul de ere geologice și să micșoreze astfel prăpastia dintre știință și religie în această problemă. Faptul se explică prin legăturile sale cu cercurile burgheziei liberale (a fost membru al partidului liberal) interesate în promovarea prejudecăților religioase, utilizate ca instrument de dominare a maselor.

Cu toate aceste limite, Grigore Ștefănescu rămîne unul din cei mai de seamă reprezentanți ai darwinismului în Romînia. El a fost primul naturalist romîn care a rupt categoric cu vechile concepții geologice și biologice, îndrumînd pe linia darwinistă materialistă o serie de naturaliști tineri[2].

Revista științifică a adus o mare contribuție la răspîndirea darwinismului în Romînia. Ea a ținut la curent publicul romîn cu lupta dusă în jurul darwinismului pe plan european, situîndu-se alături de apărătorii lui Darwin. Polemica dintre Haeckel și Virchow, provocată cu prilejul celui de-al 50-lea Congres al naturaliștilor germani de la München (1877), a avut ecou și în Romînia. La acest Congres, Haeckel, demonstrînd caracterul științific al transformismului, propunea introducerea lui în învățămîntul public spre a înlocui dogma religioasă. Împotriva acestei propuneri s-a ridicat Virchow, afirmînd că darwinismul ar fi o teorie neîntemeiată științific și dăunătoare din punct de vedere politic (pentru că duce la socialism).

Într-un articol substanțial din *Revista științifică*, tînărul naturalist Șt. Sihleanu se ridică împotriva lui Virchow și ia apărarea darwinismului, situîndu-se alături de Haeckel. „După mine — scrie Sihleanu — concluziunea este că teoria transformistă a ieșit victorioasă din această luptă ... Ea este baza științei viitorului pentru că lasă cîmp liber cercetărilor și nu caută să pună margini spiritului omenesc"[3]. Șt. Sihleanu — profesor de zoologie medicală la Facultatea de medicină din București —

[1] Gr. Ștefănescu, *Locul omului în natură*, în *Revista științifică*, 1876, p. 143.

[2] Problema darwinismului la Gr. Ștefănescu e tratată mai pe larg în studiul *Ideile materialiste ale naturalistului Gr. Ștefănescu* publicat în culegerea *Din istoria filozofiei în Romînia*, vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1957.

[3] Șt. Sihleanu, *Haeckel și Virchow, o polemică științifică*, în *Revista științifică*, 1879, p. 158.

este şi autorul unei lucrări mai mari concepută în 4 volume din care au apărut însă numai două : *Principii de zoologie generală relative la fiziologia animalelor* (vol. I, 1881, vol II, 1882). Din cercetările de pînă acum, rezultă că aceasta este prima lucrare amplă de biologie darwinistă în literatura romînă. Lucrarea are un pronunţat caracter teoretic atît prin atenţia acordată expunerii principiilor generale (vol. I), cît şi prin explicarea diferitelor probleme speciale pe baza transformismului (vol. II). Deşi are unele tendinţe mecaniciste, această lucrare a avut un mare rol în cucerirea de noi adepţi ai darwinismului în Romînia, aşa cum a urmărit însuşi autorul ei. „M-aşi considera pe deplin satisfăcut — scrie Sihleanu — dacă din citirea acestei cărţi cîţiva din lectorii ei, care vor mai fi încă fideli teoriei dualiste sau cauzelor finale, se vor converti la măreaţa idee a transformismului,care ne conduce la concepţiunea unităţii mecanice a universului" [1].

Şt. Sihleanu a propagat darwinismul de la catedră, decenii de-a rîndul, educînd în spiritul acestei teorii multe serii de studenţi medicinişti. El a redactat şi litografiat un voluminos curs de zoologie medicală în care consacră capitole întregi, filogeniei, ontogeniei, clasificării etc. precum şi expunerii şi argumentării teoriei darwiniste.

Cu toate exagerările sale mecaniciste, Şt. Sihleanu rămîne unul din cei mai de seamă reprezentanţi ai darwinismului din Romînia în perioada sa de început.

Tot cam în această perioadă a îmbrăţişat ideile darwinismului marele nostru geolog şi paleontolog G r. C o b î l c e s c u (1831—1892) pionier al cercetărilor geologice din Romînia. În prima parte a activităţii sale didactice şi ştiinţifice Cobîlcescu se afla sub influenţa concepţiei catastrofiste a lui Cuvier. Această influenţă se observă şi în studiul asupra calcarului de la Răpidea. Mai tîrziu, a devenit un adept al teoriilor transformiste din geologie (Lyell) şi din biologie (Darwin). Concepţiile lui Lyell şi Darwin au stat la baza cursurilor pe care le-a ţinut la Institutul Academic şi la Universitatea din Iaşi, precum şi la baza cercetărilor sale ştiinţifice.

Acest fapt îl relatează dr-ul N. Leon — fost elev al lui Cobîlcescu. „Cobîlcescu — spune N. Leon — din ceea ce la începutul carierei sale profesorale pare că era un adept al constanţei speciei, devenind mai tîrziu un cunoscător şi un admirator al lui Lamarck, Darwin şi Haeckel, şi-a reformat complet toate textele la „Institutul Academic" în conformitate cu teoria descendenţei" [2].

În scrierile sale de specialitate se găsesc puţine referiri la transformism. În *Studii geologice şi paleontologice* (1883) se vede clar că el explica dispariţia speciilor vechi şi apariţia speciilor noi pe baza transformismului. „Şi aceste forme — scrie Cobîlcescu despre fosile — au servit neapărat cel puţin în parte drept strămoşi ai speciilor care impopulează locurile noastre actuale" [3].

---

[1] Ştefan Sihleanu, *Principii de zoologie generală*, vol. I, Bucureşti, 1881, p. XIII.

[2] Dr. N. Leon, *Cobîlcescu şi teoria descendenţei*, în *Arhiva*, Iaşi, 1909, p. 482.

[3] Gr. Cobîlcescu, *Studii geologice şi paleontologice asupra unor ţărîmuri terţiare din unele părţi ale Romîniei*, Bucureşti, 1883, p. 6.

Victor Babeș ne relatează că în ultimii ani ai vieții, Gr. Cobîlcescu se interesa și se preocupa cu pasiune de problemele darwinismului. „Dezvoltarea filogenetică a organismelor — scrie Babeș — și momentele ce intervin la formarea calităților distinctive ale speciilor, continuitatea luptei de existență și formele sub care lumea externă și anume microbii atacă pe indivizi, preocupau mult pe savantul bolnav" [1].

Deși Cobîlcescu nu a lăsat scrieri teoretice despre darwinism, totuși, prin activitatea sa didactică de profesor de liceu și la universitate, a exercitat o puternică influență asupra tineretului trezindu-i interesul pentru problemele darwinismului. Mulți din elevii săi care mai tîrziu au ajuns savanți renumiți ca E. Racoviță, N. Leon, Gr. Antipa au devenit adepți ai darwinismului sub influența lui Cobîlcescu.

Darwinismul a fost îmbrățișat și de naturaliștii D. Brîndză, D. Grecescu, M. Vlădescu, Al. Vițu etc. și răspîndit mai ales prin cursurile pe care le țineau la universitate. În răspîndirea, apărarea și valorificarea filozofică a darwinismului în Romînia, un rol important l-au avut gînditorii V. Conta și St. Michăilescu, dar spațiul nu ne permite să ne oprim asupra lor.

Dintre naturaliștii romîni din Transilvania, cei mai de seamă reprezentanți ai darwinismului au fost Pavel Vasici și A.P. Alexi.

Dr. Pavel Vasici (1806—1881), care a desfășurat o bogată activitate de răspîndire a științelor printre romînii ardeleni, a evoluat spre darwinism și materialism mai ales sub influența marelui naturalist german Ernst Haeckel. În 1878 Vasici a scris două articole asupra darwinismului (unul publicat postum de Gh. Bariț în revista *Transilvania* în 1882) în care admite teoria lui Haeckel asupra originii vieții — prin evoluția materiei lipsite de viață, fără intervenția divinității precum — și teoria darwinistă a originii speciilor. În 1878 Vasici salută cu entuziasm darwinismul pe care-l compară cu teoria lui Copernic : „Să salutăm dară și noi această doctrină încît ea tinde a ne lumina și a ne scoate din labirintul întunecos în care eram înfundați. Ea, acum combătută de cei preocupați, va străbate cu razele sale lumea nepreocupată, precum a străbătut înainte cu 400 de ani sistema cosmică a lui Copernic, în contra sistemei geocentrice a lui Ptolomeu" [2].

Eliberat de prejudecățile creaționiste, Vasici nu ezită să tragă din teoria darwinistă concluzii materialiste. „Din această teorie procede cu o inteițitoare necesitate logică — scria Vasici — consecința că și nobilul „homo sapiens" nu poate fi decît un ram în pomul vieții, al tuturor animalelor că el așa dar, nu a ieșit de-a dreptul din mîna creatorului precum ne învață Moise, ci cu încetul, din o specie mai inferioară, prin selecție naturală și continua perfecționare" [3].

Un rol important în răspîndirea darwinismului în Transilvania au avut Julius Romer, Enz Geza, Török Aurel, Paradi Kalman, C. Jickeli, ale căror opere se află în curs de studiere.

---

[1] Dr. V. Babeș, *Despre transmisiunea proprietăților imunizante*, București, 1895, p. 4.
[2] *Higiena și școala*, 1878, nr. 8, p. 138.
[3] *Ibidem*, p. 129.

Teoria darwinistă a jucat un rol important în lupta ideologică din Romînia. Mai mult chiar decît de naturalişti, darwinismul a fost dezbătut de reprezentanţi ai ştiinţelor sociale — Bariţ, Ghica, Hasdeu, Xenopol, Conta — în reviste de cultură generală : *Convorbiri literare*, *Transilvania*, *Revista contemporană* etc. Darwinismul a exercitat o influenţă pozitivă asupra concepţiilor filozofice materialiste ale lui Conta, Michăilescu şi Dimitrescu-Iaşi şi a constituit un element de bază al ateismului lui Gh. Panu. Influenţa darwinismului s-a resimţit şi în concepţiile istoricilor (Xenopol), în cele ale lingviştilor (Hasdeu), ca şi în cele sociologice, juridice (*Revista de drept şi sociologie*), iar teoria selecţiei literare a lui G. Ibrăileanu dovedeşte că darwinismul a influenţat şi critica literară. Asupra ştiinţelor sociale însă, influenţa darwinismului a fost, în general, negativă.

Explicînd originea şi transformarea speciilor — precum şi originea omului — numai prin cauze naturale, darwinismul lovea în concepţiile spiritualiste şi în special în concepţia religioasă despre lume. Din cauza caracterului său materialist şi ateist darwinismul a fost combătut cu străşnicie de teologi şi de reprezentanţii cercurilor conservatoare, interesate în menţinerea religiei, care prin virtuţile de resemnare şi supunere pe care le propovăduieşte adormea conştiinţa revoluţionară a maselor şi asigura domnia „liniştită" a claselor exploatatoare. Lupta dusă în jurul darwinismului la noi ca şi aiurea, era în fond un aspect al luptei dintre ştiinţă şi religie.

Susţinătorii religiei luptau nu numai împotriva darwinismului, ci şi împotriva tuturor teoriilor ştiinţifice care veneau în sprijinul materialismului. În Romînia, darwinismul a fost combătut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea de cercurile reacţionare dar mai ales de teologi. În fruntea campaniei antidarwiniste se afla *Revista teologică* din Iaşi (1883—1887) care îşi îndrepta săgeţile mai ales împotriva socialiştilor, care militau pentru răspîndirea teoriilor ştiinţifice şi a filozofiei ateiste în rîndurile maselor muncitoare. Teologii legau foarte strîns darwinismul de ateism şi de socialism, teorii care zdruncinau baza politică şi spirituală a societăţii capitaliste. De aceea cei mai înflăcăraţi apărători ai darwinismului şi ateismului au fost socialiştii.

O mare contribuţie la răspîndirea darwinismului în Romînia a adus revista socialistă *Contemporanul* (1881—1891), care a luptat consecvent pentru popularizarea celor mai înaintate teorii ştiinţifice ale vremii.„Scopul nostru — se spune în cuvîntul către cititori — este de a face cunoscut publicului romîn cum priveşte ştiinţa contemporană lumea. Voim să aducem în ţara noastră discuţiuni asupra marilor teorii ştiinţifice la ordinea zilei la popoarele civilizate din apus. Credem folositoare pentru patria noastră împărtăşirea cît mai mare a cunoştinţelor cîştigate asupra lumii" [1]. În *Contemporanul* şi în alte reviste socialiste s-au publicat numeroase articole consacrate darwinismului, care combăteau totodată teoriile fixiste creaţioniste.

---

[1] *Contemporanul*, 1881, nr. 1, p. 3.

Îmbrățișînd cu entuziasm darwinismul pentru importanța sa științifică și filozofică, socialiștii noștri au combătut totodată teoria neștiințifică și reacționară a darwinismului social, prin care burghezia încerca — și mai încearcă încă și astăzi — să justifice inegalitatea de clasă și de rasă, exploatarea capitalistă și asuprirea națională, războaiele de cotropire etc.

Și ideologii burghezi din Romînia au folosit darwinismul social în lupta împotriva socialismului. În afară de numeroasele referiri făcute în ziarele *Voința națională*, *Timpul* etc., au fost traduse unele lucrări ale darwiniștilor sociali din străinătate. Astfel Titu Maiorescu a tradus lucrarea sociologului reacționar Herbert Spencer *De la libertate la sclavie*, sub titlul *În contra socialismului* (ediția I, 1893, ed. a II-a, 1908), iar revista *Arhiva* din Iași a publicat în 1894 lucrarea lui N. Kareev *Principiile biologice în sociologie* etc.

Presa socialistă a consacrat combaterii și demascării darwinismului social mai multe articole ca : *Robia și socialismul* (împotriva lui H. Spencer) în *Revista socială* 1885—1886, *Lupta pentru trai* de Carol Mayer (*Contemporanul*, 1887), *Darwin și Malthus în etiologie*, de dr. Ștefan Stîncă (*Contemporanul*, 1891), *Darwinismul social* de Garabet Ibrăileanu (publicat sub pseudonimul „C. Vraja" în *Critica socială*, 1892) etc.

Socialiștii au arătat că darwinismul este o teorie științifică pentru explicarea fenomenelor biologice ; ea nu este însă valabilă pentru societate care are legi proprii de dezvoltare, legi descoperite de clasicii marxismului.

Ideologii burghezi — scria Ibrăileanu — au luat teoria darwinistă „așa cum au găsit-o și au introdus-o în știința socială, fără să țină socoteala că teoria a fost făcută pentru explicarea originii și variabilității speciilor la animale și plante. Dar această aplicare a darwinismului brut la societate este vulgară" [1]. Sociologia nu poate copia legile și metodele biologice, nu poate fi transformată într-un capitol al zoologiei. „Pricina transformării sociologiei în capitol de zoologie — scrie mai departe Ibrăileanu — stă... în aceea că nu s-a ținut seama de mediul social" [2].

Combătînd darwinismul social pentru că extinde în mod neștiințific metodele și legile biologice la societate, socialiștii romîni din ultimele decenii ale veacului trecut au încercat uneori să interpreteze darwinismul în favoarea proletariatului, arătînd că orînduirea burgheză nu selectează pe cei mai inteligenți, mai capabili ci pe cei bogați și, în consecință, nu dă cîmp liber legii selecției naturale. Deși prin aceasta socialiștii au urmărit să zdrobească pe adversari cu propriile sale arme, prin faptul că n-au arătat că și această concluzie se bazează tot pe extinderea nepermisă a legilor biologice la societate, au produs unele confuzii.

★

La începutul secolului al XX-lea știința romînească aflîndu-se acum în fază de maturitate, de specializare, darwinismul a fost aplicat cu succes în diferite domenii ale științelor biologice : în morfologie, de V. Babeș, Voinov, Paul Bujor, în microbiologie, de Babeș, Cantacuzino, Ionescu-

[1] *Critica socială*, 1892, p. 261.
[2] *Ibidem*, p. 264.

Mihăieşti, Ştefan S. Nicolau, în parazitologie, de Babeş, Leon, Ciucă, în endocrinologie, de Parhon şi şcoala sa, în zootehnie, de Filip, G. K. Constantinescu, în hidrobiologie de Antipa, Borcea, Paul Bujor, în paleontologie de I. Simionescu, Sava Atanasiu, în entomologie de Aristide Caradja, în biologie vegetală de Emanoil Teodorescu, Traian Săvulescu etc.

O menţiune specială trebuie făcută pentru cercetările de biospeologie, ştiinţă ale cărei baze le-a pus biologul romîn Emil Racoviţă, autorul unei teorii despre evoluţie în care elementele lamarckiste se împletesc cu cele darwiniste, precum şi cu idei originale.

La începutul acestui secol, Romînia intră pe făgaşul imperialismului, iar clasele conducătoare intensifică şi mai mult asuprirea şi exploatarea poporului. Pe plan ideologic, ele sprijină concepţiile idealiste şi religioase şi privesc cu ură concepţiile filozofice şi teoriile ştiinţifice materialiste. De aceea, spre deosebire de perioada precedentă, cînd opoziţia faţă de darwinism era reprezentată aproape exclusiv de teologi, la începutul secolului al XX-lea darwinismul întîmpină o mai puternică rezistenţă pe plan ideologic. Pe lîngă teologi, care continuă să-l combată cu mai multă forţă, darwinismul este combătut şi de unii oameni de ştiinţă idealişti (Paulescu), politicieni reacţionari (A.C. Cuza) etc. Orientarea idealistă a filozofiei burgheze era de asemenea ostilă naturalismului şi darwinismului.

Sub influenţa darwinismului, s-a format la începutul secolului al XX-lea o largă mişcare ateistă care a cuprins şi muncitorii. În fruntea acestei mişcări se afla Thiron Zosin, Muşoiu şi publiciştii grupaţi în jurul revistei *Raţiunea*. Este adevărat că mişcarea ateistă de la începutul secolului XX, care a fost puternic sprijinită de mişcarea socialistă, se baza în general pe cuceririle ştiinţelor naturii, dar cea mai mare contribuţie la formarea acestui curent a adus-o darwinismul.

La începutul secolului al XX-lea, profesorul reacţionar N. Paulescu, de la Facultatea de medicină din Bucureşti, începe o campanie împotriva darwinismului şi a teoriei materialiste haeckeliene asupra originii vieţii. Paulescu se străduia să reducă biologia la vechile concepţii creaţioniste, militînd pentru introducerea în ştiinţă a noţiunilor de „suflet" şi „dumnezeu". Încă din 1900 el începe ciclul de lecţii de „fiziologie filozofică" îmbibate de fideism. Atacul direct împotriva darwinismului este început prin lecţia de deschidere din noiembrie 1902, intitulată *Generaţiunea spontanee şi darwinismul faţă cu metoda experimentală* [1], şi continuat apoi cu mai multe articole publicate în *Convorbiri literare*. Paulescu respingea teoria haeckeliană asupra originii vieţii şi teoria darwinistă asupra originii speciilor pe motivul că ele nu se bazau pe observaţie şi pe experienţă, că nimeni n-a asistat la apariţia vieţii din materia abiotică şi n-a văzut vreo specie transformîndu-se în altă specie (parcă ipoteza creaţionistă ar fi fost confirmată de martori oculari). În concluzie, el se declară adept al fixismului creaţionist de factură teologică : „... noi admitem imutabilitatea speciilor şi aderăm la sentinţa lui Lineu : *Tot numeramus species quod ab initio creavit infinitum Ens*" [2].

[1] Publicată în revista *Spitalul*, nr. 21 din 30 noiembrie 1902.

[2] Numărăm atîtea specii cîte a creat de la început fiinţa infinită (*Spitalul*, 1902, p. 755).

În apărarea darwinismului s-au ridicat profesorii N. Leon și D. Voinov, publicînd mai multe articole în *Convorbiri literare*. În favoarea darwinismului, acești naturaliști au adus argumente interesante și convingătoare din diferite domenii ale științelor biologice, răsturnînd raționamentele sofistice ale lui Paulescu. N. Leon și mai ales D. Voinov au demascat substratul politic reacționar al concepției idealiste a lui Paulescu. Această luptă în jurul darwinismului a fost mai de grabă o luptă ideologică dintre știință și religie, decît o polemică între specialiști.

Este interesant de remarcat faptul că lupta lui Paulescu împotriva darwinismului n-a avut ecou în rîndurile naturaliștilor. Acest fapt se datorește, în cea mai mare parte, lipsei unor tradiții creaționiste în știința românească. Campania antidarwinistă a lui Paulescu a fost sprijinită și continuată de teologi și de reprezentanți ai ideologiei politice reacționare (A. C. Cuza, Nichifor Crainic, Nicolae Roșu, V. Trifu și alții).

Unul din cei mai înflăcărați susținători ai darwinismului în Romînia a fost profesorul N. L e o n (1863—1931) de la Universitatea din Iași. Format sub influența curentului socialist din jurul *Contemporanului* și a renumitului biolog materialist german Ernst Haeckel, Leon a avut o orientare materialistă în știință și democratică în viața socială. Din 1889 și pînă în 1931 cînd moare, Leon a scris numeroase articole teoretice de biologie, în care interpretează fenomenele biologice de pe poziții materialiste. În apărarea concepției darwiniste și haeckeliene, de atacurile lui Paulescu, Leon a publicat în *Convorbiri literare* o serie de articole cu titlul *Generația spontanee și darwinismul* [1]. În problema originii vieții, Leon îmbrățișează concepția materialistă a lui Haeckel, după care viața a luat naștere din materia moartă printr-un lung proces de evoluție, fără intervenția unor forțe supranaturale. Cele mai simple forme de viață erau considerate *monerele*, formate ca rezultat al unui îndelungat proces de transformări chimice.

În apărarea darwinismului, Leon aduce numeroase argumente din embriologie, din anatomia comparată și din paleontologie.

Din embriologie, Leon valorifică darwinist „legea biogenetică fundamentală", elaborată de F. Müller și de maestrul său E. Haeckel, iar din anatomia comparată invocă existența organelor rudimentare. „Prezența acestor organe — scrie Leon — constituie pentru cei care nu admit evoluția lor, o enigmă, în vreme ce transformiștii le explică în mod mecanic prin uz și neuz. Ele nu sînt decît organe care ne-au fost transmise prin ereditate de la vertebratele mai inferioare, dar care, din cauza nefuncționării, au rămas chircite" [2].

Leon acordă o mare importanță mediului extern în transformarea organismelor. El subliniază caracterul nelimitat al variabilității, precum și însemnătatea „eredității progresive", adică a transmiterii ereditare a caracterelor dobîndite. În articolele sale darwiniste, Leon nu ezită să tragă

[1] Publicate apoi și în broșură separată, aceste articole ale lui Leon au avut o largă circulație și au contribuit la educația științifică-ateistă a tineretului.

[2] M. Leon, *Organele rudimentare și D-l Prof. Paulescu*, în *Convorbiri literare*, 1909, p. 443—444.

concluzii materialiste, arătînd opoziţia dintre ştiinţă şi religie. În opoziţie cu concepţia religioasă el admite ideea originii animale a omului. În apărarea darwinismului şi haeckelianismului, Leon a polemizat şi cu A. C. Cuza, unul din reprezentanţii fascismului în Romînia. N. Leon a răspîndit darwinismul prin cursurile pe care le ţinea la universitate şi tot lui i se datoreşte introducerea darwinismului în învăţămîntul secundar[1].

Un alt reprezentant de seamă al darwinismului în Romînia a fost D. Voinov (1867—1951), profesor la facultatea de ştiinţe din Bucureşti. El a adus contribuţii însemnate în domeniul morfologiei şi al fiziologiei animale.

Încă din ultimele decenii ale veacului trecut, Voinov a scris mai multe articole asupra transformismului, pe care le-a publicat în presa socialistă. Voinov subliniază mereu importanţa influenţei mediului ca factor al evoluţiei şi reproşează lui Darwin faptul că a subapreciat acest factor. În 1906, Voinov intervine în polemica dintre Leon şi Paulescu, în jurul darwinismului, publicînd cîteva articole în *Convorbiri literare*. El se situează alături de Leon şi cu o solidă argumentare ştiinţifică şi filozofică combate şi demască ideile retrograde ale lui Paulescu. Aducînd în favoarea darwinismului argumente din diferite domenii ale ştiinţelor biologice, Voinov insistă îndeosebi asupra organelor rudimentare, care infirmă concepţia finalistă creaţionistă despre perfecţiunea organelor vieţuitoarelor create de dumnezeu cu un anumit scop. „Dacă se admite că fiinţele au fost create de o putere atotştiutoare, care a prevăzut şi potrivit totul —scrie Voinov— cum se explică atunci existenţa acestor greşeli de construcţie, numeroasele organe rudimentare care se întîlnesc în fiecare organism? Primindu-se, dimpotrivă, teoria transformistă, ele sînt în acest caz dovezile transformării speciilor, sînt certificate de origine ale acestei transformări naturale"[2].

Voinov arată mereu opoziţia dintre darwinism şi creaţionism, precum şi rădăcinile sociale ale concepţiilor idealiste din ştiinţă.

Ca şi Darwin, Voinov concepe evoluţia ca un proces lent, cu treceri treptate de la o formă la alta. Darwinist consecvent, Voinov aplică teoria descendenţei şi la problema originii omului, rezolvînd-o pe baze ştiinţifice, în opoziţie cu dogmele religioase.

În polemica cu Paulescu, Voinov respinge concepţia creaţionistă a vieţii, susţinută de Paulescu, admiţînd ipoteza apariţiei vieţii pe cale naturală din materia abiotică.

Influenţa lui Voinov asupra tineretului a fost foarte puternică, atît în orientarea materialistă în ştiinţă cît şi în orientarea democratică în viaţa social-politică[3].

Marele savant Victor Babeş (1854—1926), care şi-a cîştigat un renume mondial prin valoroase contribuţii în diferite domenii ale ştiinţelor medicale, dar mai cu seamă în domeniul microbiologiei, anatomiei

---

[1] A se vedea şi S. Ghiţă, *Ideile filozofice materialiste ale dr. N. Leon şi lupta sa împotriva idealismului în biologie*, în culegerea *Din istoria filozofiei în Romînia*, vol. II, Editura Academiei R.P.R.

[2] D. Voinov, *Dovezile*, în *Convorbiri literare*, 1907, p. 790.

[3] A se vedea şi volumul D. Voinov, *Pagini alese*, cu un studiu introductiv de Crizantema Totoescu, Editura Academiei R.P.R., 1956.

patologice și imunologiei, a fost un remarcabil reprezentant al darwinismului în Romînia. El a aplicat darwinismul în cercetările sale de specialitate și a adus puncte de vedere personale foarte interesante. Încă din 1879 — cînd era asistent la Budapesta — Babeș, în articolul *Considerațiuni asupra raportului științelor naturale către filozofie*, se dovedește a fi darwinist și partizan al teoriei care admite originea vieții din materia abiotică. Materia vie — scrie Babeș — „prin împrejurări favorabile s-a produs după legile naturii din materie anorganică". „Viața — scrie mai departe Babeș — nu este decît o funcțiune supusă legilor naturii". Viața o dată apărută a evoluat, s-a dezvoltat ridicîndu-se pe trepte superioare. „Organismii s-au dezvoltat treptat, începînd cu cei mai inferiori, născuți din materii neorganice și pînă la producerea omului" [1]. Se simte aici influența lui Haeckel. Organismele cele mai inferioare, născute din materia anorganică, nu sînt altceva decît monerele lui Haeckel.

În microbiologie, Babeș a dat o atenție deosebită problemei variabilității microbilor pe care o abordează de pe poziții darwiniste. În studiul microbilor, el folosește metoda antagonismului microbian — principiul darwinist al luptei pentru existență — precum și asociațiile microbiene. Babeș consideră microbii ca forma cea mai inferioară a organismelor — situată sub protistele lui Haeckel. Studiile lui Babeș asupra variabilității microbilor „sînt menite a arunca mai multă lumină asupra originii lumii organice" [2]. În studiul *Varietățile și speciile microbilor și raportul lor cu organismele superioare*, Babeș se consideră îndreptățit „a presupune că microbii sînt acele ființe, din care, din cauza unei variabilități extraordinare, puteau ușor să se diferențieze toate celelalte organisme" [3].

Interesante sînt concluziile pe care le trage Babeș asupra transformării speciilor din studiul anatomiei patologice. Pe baza cercetărilor proprii, Babeș ajunge la concluzia că apariția raselor și a speciilor noi se face în general brusc și nu lent, cum credea Darwin. Din cauza energiei dezvoltării normale, care exercită o acțiune nivelatoare, micile variații se sting — spune Babeș. Pentru a putea rezista acestei acțiuni, variațiile („anomaliile") trebuie să fie profunde. Ele nu pot depăși însă o anumită limită, peste care devin incompatibile cu viața. Există deci trei feluri de anomalii: unele *mici*, care, în condiții normale se sting datorită acțiunii nivelatoare a energiei creșterii normale; altele *prea mari* și din această cauză incompatibile cu viața și cu reproducerea; între aceste două feluri de anomalii, există o limită foarte îngustă, pe care el o numește „*limita anomaliilor de rasă sau de specie*", în cadrul căreia se produc anomalii viabile care dau naștere unor rase sau specii noi [4].

Babeș recunoaște și transformarea lentă a raselor sau a speciilor, prin acumularea de variații (anomalii) mici. În mod normal, acestea dispar. Însă cînd condițiile de mediu s-au schimbat și „cînd din întîmplare această

---

[1] *Revista științifică*, 1879, p. 150.

[2] Prof. Dr. V. Babeș, *Varietățile și speciile microbilor*, Extras din *Analele Academiei Romîne*, seria a II-a, tom XXVI, Memoriile Secțiunii științifice, p. 2.

[3] *Ibidem*.

[4] Cf. V. Babeș. *Anomaliile congenitale, predispoziținea și caracterele de specie*, Buc., 1904, Extras din *Analele Acad. Rom.*, seria a II-a, tom. XXVI, Memoriile Secțiunii științifice.

anomalie se potriveşte cu noile condiţii de existenţă", micile anomalii se vor accentua prin selecţia naturală şi vor putea duce la modificarea caracterelor de specie. Variaţiile (anomaliile) apărute mai de vreme sînt mai viabile şi se pot dezvolta şi transmite prin ereditate. „Cu cît o anomalie s-a dezvoltat mai devreme — în timpul dezvoltării embrionare, cu atît mai mult această anomalie are tendinţa de a se generaliza, de a cuprinde un sistem întreg" [1].

Această concepţie a lui Babeş păcătuieşte prin exagerarea factorului patologic şi prin subestimarea influenţei mediului. Totuşi ea constituie o încercare interesantă de a aduce o contribuţie la dezvoltarea darwinismului prin generalizarea cercetărilor proprii.

★

După primul război mondial, schimbarea condiţiilor sociale şi intensificarea cercetărilor de strictă specialitate au influenţat şi situaţia darwinismului în Romînia. Accentuarea procesului de specializare a ştiinţelor biologice a îndepărtat pe mulţi naturalişti de problemele generale, teoretice ale biologiei, situaţie în care unii se complăceau pentru că în noile condiţii social-politice lupta ideologică avea un caracter politic mai pronunţat, iar contrazicerea ideologiei oficiale era plină de riscuri. Retragerea unei însemnate părţi a naturaliştilor de pe arena luptelor ideologice n-a fost determinată numai de procesul de specializare, ci mai ales de ofensiva cercurilor oficiale reacţionare împotriva filozofiei şi a ştiinţelor materialiste.

Deşi darwinismul triumfase, se face din ce în ce mai simţită şi în biologie influenţa orientărilor idealiste. Pe lîngă darwinismul clasic materialist, îşi fac loc şi interpretările idealiste ale curentului neodarwinist.

Filozofia oficială burgheză era ostilă ştiinţei materialiste, în cadrul căreia darwinismul şi transformismul, în genere, ocupa un loc central. Atitudinea antidarwinistă a filozofiei idealiste oficiale din Romînia s-a manifestat în modul cel mai clar în voluminoasa *Istorie a filozofiei moderne*, apărută acum două decenii sub egida *Societăţii romîne de filozofie*. Volumul al III-lea al acestei lucrări se deschide cu un capitol intitulat *Transformismul la Lamarck şi Darwin*, scris de D. Papadopol. Autorul consideră că, după o sută de ani de la disputa dintre Geoffroy-Saint Hilaire şi Cuvier din Academia franceză, biologia s-ar afla în faţa aceleiaşi întrebări: „fixism ori transformism?". El susţine că una din cauzele întoarcerii biologiei la vechile dispute ar fi „insuficienţa organică a transformismului ca principiu explicativ". Altă cauză — şi aceasta e considerată ca principală — stă în legătură cu evoluţia conceptului de ştiinţă în genere, cu premisele sale filozofice. „Transformismul s-a aşezat de la început pe temeiul că ştiinţa este exclusiv explicarea cauzală, în sensul determinismului mecanic al cauzelor eficiente. Lamarck şi Darwin mai cu seamă au accentuat acest postulat. De aici a rezultat alunecarea transformiştilor spre materialism — fapt care a cuprins şi el în bună parte doctrina".

Reiese destul de clar că adevărata cauză pentru care filozofia oficială burgheză respingea darwinismul, era caracterul materialist al acestei teorii

[1] Cf. V. Babeş, *Anomaliile congenitale, predispoziţiunea şi caracterele de specie*, Buc., 1904.

științifice. Darwinismul era considerat ca „depășit" fiind legat organic de principiul determinist care stă la baza oricărei științe. De aceea filozofii idealiști burghezi se pronunțau pentru renunțarea la principiul determinist nu numai în biologie, dar și în celelalte științe.

Darwinismul a fost combătut de teologi pentru că venea în sprijinul ateismului, iar cercurile fasciste căutau să-l reactualizeze pe Paulescu omagiindu-l și reeditîndu-i lucrările [1].

Cu toate presiunile ideologiei burgheze, principiile darwinismului au fost susținute și apărate de cei mai de seamă naturaliști romîni din această perioadă : N.Leon, D. Voinov, Paul Bujor, Gr. Antipa, P. Borcea, I. Simionescu, iar dintre medici de Gh. Marinescu, C. I. Parhon, Rainer. În același tratat de istorie a filozofiei moderne, în vol. IV, este publicat studiul lui Marinescu *Determinism și cauzalitate în biologie*. Acest studiu materialist al lui Gh. Marinescu apare ca o replică dată de savanții progresiști din țara noastră încercărilor filozofiei oficiale de a discredita știința în ochii marelui public.

Dintre revistele științifice, un mare rol în promovarea darwinismului în Romînia între anii 1910—1946 l-a avut *Revista științifică V. Adamachi* din Iași. În multe studii publicate în această revistă se simte influența neolamarckismului care a avut în general o orientare materialist-mecanicistă. De altfel majoritatea naturaliștilor noștri, formați în mare parte la școala lui Haeckel — mare continuator al lui Darwin și care a inclus în concepția sa elementele viabile din lamarckism, — precum și sub influența unor biologi francezi, au continuat darwinismul clasic — pe linie materialistă și i-au adăugat serioase elemente lamarckiste. Orientarea lamarckistă în biologia din țara noastră a fost reprezentată de Ion Atanasiu, H. Sanielevici și într-o anumită măsură de Emil Racoviță.

Cel mai de seamă reprezentant al transformismului în biologia romînească, dintre cele două războaie mondiale, a fost Emil Racoviță, (1868—1947), întemeietorul biospeologiei. Pe lîngă contribuția sa la studierea animalelor marine, cavernicole etc. Racoviță a elaborat o concepție evoluționistă, în care elementele lamarckiste se împletesc cu cele darwiniste precum și cu idei originale. Teoria lui Racoviță asupra evoluției speciilor a fost expusă mai cu seamă în lucrarea *Evoluția și problemele ei* (Cluj, 1929) [2].

Racoviță concepe evoluția ca o lege generală a existenței, a naturii și a societății, precum și a fiecărui lucru în parte. Ea este una din cele mai mari cuceriri ale științei, dovedită de fapte și nu o simplă teorie ca oricare alta sau chiar ipoteză cum o consideră unii. „Noțiunea de evoluție—scrie Racoviță — nu este nici ipoteză, nici teorie, este o constatare de fapt, este una din cele mai sigure și fundamentale dobîndiri ale științei și constituie, împreună cu principiul conservării energiei, cea mai de preț co-

---

[1] Este semnificativă în acest sens scoaterea unui număr omagial al revistei *Spitalul*, în 1943 și reeditarea lecțiilor de „fiziologie filozofică" în 1944.

[2] A se vedea și volumul, E. G. Racoviță. *Pagini alese*, cu un studiu introductiv de Edith Gulian, Ed. Acad. R.P.R., 1955.

moară din zestrea atît de greu agonisită, a omenirii de azi" [1]. Înţelegînd importanţa materialistă a evoluţiei, Racoviţă opune această noţiune conceptului de „creaţie". Afirmînd că „noţiunea de evoluţie este pur şi simplu antonimul", adică opusul conceptului de „creaţie", Racoviţă arată incompatibilitatea evoluţionismului cu ipotezele creaţioniste. Evoluţia vieţuitoarelor se explică prin factori materiali — scrie Racoviţă.El a criticat pe biologii idealişti care puneau la baza evoluţiei forţe vitale. „Nu avem deci nevoie pentru a ne explica evoluţia spiţelor, de teorii complicate cu forţe vitale, entelechii, idioplasme, şi cîte alte vechi stafii metafizice ce au amărît pruncia neamului omenesc şi care, Vai ! — continuă să-l muncească, reînviind îndărătnice, năluci vechi, cu nume noi şi haine la modă" [2].

Evoluţia şi transformarea speciilor, după Racoviţă, se poate face, fie prin salturi bruşte, fie lent, în funcţie de specie şi de condiţiile în care trăieşte. În stabilirea legilor şi modalităţilor evoluţiei — spune Racoviţă — nu trebuie să pornim de la teorii abstracte pe care să le absolutizăm, ci de la studiul concret al vieţuitoarelor, pentru că „legile şi modalităţile evoluţiei nu se inventează, ele se constată".

Fenomenul evoluţiei vieţuitoarelor este foarte complex — arată Racoviţă. La baza evoluţiei stau trei fenomene generale de o deosebită importanţă : variaţia, ereditatea şi adaptarea la mediu. Orice teorie asupra evoluţiei trebuie să dea o explicaţie acestor trei fenomene. Racoviţă a folosit atît factorii lamarckişti, cît şi cei darwinişti, considerînd că Lamarck a explicat mai bine originea variaţiilor prin influenţa directă a mediului extern, iar Darwin, persistenţa unor variaţii şi apariţia de specii noi — prin selecţia naturală.

„*Variaţia* — este legea fără excepţii a universului" — scrie Racoviţă. Cauzele variaţiei vieţuitoarelor sînt mai multe, dar cea mai importantă este influenţa mediului. „Pe scurt, acţiunii mediului îi corespunde reacţiunea organismelor, adică variaţia şi adaptarea". Spre deosebire de Lamarck şi sub influenţa lui Darwin, Racoviţă înţelege mediul în sens foarte larg. În noţiunea de mediu, el cuprinde în afară de factorii primari abiotici şi factori secundari, biologici, adică „totalitatea celorlalte vieţuitoare". Pe lîngă aceşti constituenţi care formează împreună „*mediul extern*", Racoviţă mai admite un mediu intern, precum şi un mediu artificial. Fiecare din aceste „medii vitale", cum le numeşte Racoviţă, poate provoca variaţii, care au ca origine, în ultimă instanţă, influenţa directă sau indirectă a mediului extern. „Toate variaţiile au ca origine variaţiunile mediului extern, cînd direct prin acţiunea factorilor primari (fizici) şi secundari (biologici), cînd indirect prin acţiunea factorilor mediului intern şi artificial — aceste două medii secundare nefiind ele înseşi decît produsul influenţei mediului extern" [3].

Cercetările biologice au dovedit importanţa influenţei mediului extern — subliniat de Racoviţă. Biologia sovietică, prin lucrările lui Mi-

[1] E. G. Racoviţă, *Evoluţia şi problemele ei*, Cluj, 1929, p. 17.
[2] *Ibidem*, p. 110—111.
[3] *Ibidem*, p. 54—55.

ciurin și Pavlov, a arătat însă că această influență nu e unilaterală, că organismele nu se supun pasiv influenței mediului extern. Unitatea dintre organism și mediu, care presupune influență reciprocă — se realizează prin intermediul metabolismului.

Variațiile pot fi determinate și de *folosirea sau nefolosirea organelor* — factor, pe care Racoviță îl preia de la Lamarck, aducîndu-i însă o corectare, o limitare : funcția nu creează organul, ci numai readaptează organul existent.

Alt factor al evoluției, în afară de variabilitate, este *ereditatea*. Pe lîngă calitățile moștenite, părinții transmit și calitățile dobîndite de ei în cursul vieții. Ereditatea caracterelor dobîndite — fără de care nu poate fi concepută evoluția reală — a fost una din principalele arene de luptă dintre neolamarckiști și weismanniști, care se considerau neodarwiniști. Admițînd ereditatea caracterelor dobîndite, pe care a admis-o și Lamarck și Darwin, Racoviță a combătut weismannismul, care nega nu numai influența mediului extern, dar și a celui intern. ,,Independența germenului în somă este pîrghia doctrinei weismanniste dar și capitala ei greșeală. Creînd două entități metafizice, Weismann a luat o cale care nu poate duce decît la sofism'' [1].

Evoluția viețuitoarelor se manifestă printr-o adaptare variabilă la mediul lor de trai. În marea majoritate a cazurilor, adaptarea nu este desăvîrșită — spune Racoviță. Din această cauză, la toate speciile se pot observa unele ,,desarmonii adaptative''. Chiar dacă ar exista adaptări perfecte, ele ar fi dăunătoare viețuitoarelor, pentru că, specializîndu-se pentru un anumit mediu, ele și-ar restrînge posibilitățile de adaptare la un mediu schimbat și ar dispare. În funcție de aceste considerații, Racoviță a dat o definiție proprie adaptării. ,,Adaptarea este tendința viețuitoarelor, niciodată realizată complet, de a ajunge la echilibrul compensator perfect între acțiunea mediului extern și reacțiunea consecutivă a organismului lor'' [2].

Un rol important în procesul adaptării îl au factorii darwinieni, lupta pentru existența și selecția naturală, factori pe care-i admite și Racoviță. Selecția naturală — scrie el în lucrarea *Essai sur les problèmes biospeologiques*, ,,face deci din ce în ce mai profunde adaptările la mediul subteran, făcînd să supraviețuiască specia cea mai bine înzestrată și suprimînd pe cea mai puțin aptă''. Totuși Racoviță nu subliniază rolul creator al selecției naturale.

Interesantă este concepția lui Racoviță despre specie. Spre deosebire de Lamarck, Darwin și majoritatea adepților lor, el admite existența reală, obiectivă, a speciei, independent de voința cercetătorilor. El precizează însă că ,,specia este o realitate, dar o realitate relativă'' [3]. În procesul de ,,speciație'', adică nașterea unei specii noi, Racoviță acordă un rol important izolării geografice, ecologice și fiziologice. De aici și definiția dată de el speciei ca o ,,colonie izolată de cosîngeni''. Specia — fiind

[1] E. G. Racoviță, *Evoluția și problemele ei*, Cluj, 1929, p. 146.
[2] *Ibidem*, p. 80.
[3] *Ibidem*, p. 60.

o creaţie a concepţiilor fixiste—cu toate corectivele ulterioare, nu corespunde pe deplin concepţiei evoluţioniste — spune Racoviţă. „Lipseşte din acest concept o componentă capitală : trecutul speciei, originea ei..." [1]. Racoviţă propune ca unitate biologică fundamentală, noţiunea de *spiţă*, care cuprinde un grup de specii vecine şi înrudite care s-au dezvoltat din aceeaşi tulpină. Ea face posibilă clasificarea naturală filogenetică. „Taxonomia, ştiinţa clasificării vietăţilor, devine astfel istoria genealogică a vieţuitoarelor, adică o ştiinţă sintetică de cea mai mare importanţă" [2].

Deşi acordă un anumit rol selecţiei naturale, sub influenţa lamarckismului, Racoviţă exagerează importanţa influenţei directe a mediului şi nu sezisează rolul creator al selecţiei naturale.

Scoţînd la lumină ideile valoroase ale celor mai de seamă reprezentanţi ai darwinismului în Romînia, trebuie arătate totodată neajunsurile şi părţile slabe ale mişcării darwiniste de pînă la 23 August 1944. Datorită insuficienţei materialismului spontan — care a constituit baza filozofică a darwinismului —, şi mai ales datorită influenţei filozofiei idealiste burgheze, naturaliştii noştri au avut o serie de confuzii, inconsecvenţe şi alunecări inconştiente spre idealism. Aşa se explică prezenţa unor teze idealiste (neodarwiniste) şi mecaniciste (neolamarckiste) în lucrările unor darwinişti de frunte precum şi neputinţa lor de a da o interpretare filozofică justă unor fenomene complexe din natura vie. Lipsiţi de o concepţie ştiinţifică despre societate, unii naturalişti romîni au fost înclinaţi să extindă explicaţiile biologice la societate, căzînd sub influenţa darwinismului social, deşi n-au tras din el concluziile politice reacţionare. Cu toate aceste neajunsuri, lupta naturaliştilor romîni, în condiţiile vitrege din timpul regimului burghezo-moşieresc, pentru dezvoltarea biologiei şi pentru promovarea materialismului în ştiinţă a servit progresului social.

După 23 August 1944, o dată cu răsturnarea fascismului şi apoi a moşierimii şi burgheziei de la putere, au căzut şi barierele puse în calea răspîndirii teoriilor ştiinţifice materialiste, printre care darwinismul ocupă un loc de frunte. Darwinismul a fost introdus în învăţămînt ca materie specială în şcolile medii : „Bazele darwinismului", iar în învăţămîntul superior se predă la Facultăţile de ştiinţe naturale, la Institutele de medicină şi de agronomie. Societatea pentru răspîndirea ştiinţei şi culturii a popularizat în cercuri largi doctrina darwinistă precum şi operele naturaliştilor romîni şi străini. După 23 August s-au tradus lucrări ale darwiniştilor materialişti : Timireazev, Mecinicov, Miciurin, Pavlov. Pătrunderea miciurinismului şi pavlovismului au avut o influenţă binefăcătoare asupra biologiei romîneşti. De curînd s-a tradus pentru prima dată în limba romînă lucrarea clasică a darwinismului *Originea speciilor* şi sînt în curs de traducere alte lucrări ale lui Darwin.

În ultimii cincisprezece ani au apărut numeroase lucrări originale de biologie de o reală valoare ştiinţifică. În afară de numeroasele studii publicate în revistele de specialitate ale Academiei R.P.R., ale Institutelor de învăţămînt superior şi ale Ministerelor, au apărut lucrări vaste de bio-

[1] E. G. Racoviţă, *Evoluţia şi problemele ei*, Cluj, 1929, p. 66.
[2] *Ibidem*, p. 69—70.

logie care fac cinste ştiinţei romîneşti: *Biologia vîrstelor* de acad. C. I. Parhon, *Monografia Uredinalelor din R.P.R.* şi *Tratatul de patologie vegetală*, de acad. Traian Săvulescu, *Elemente de inframicrobiologie generală* de acad. Şt. S. Nicolau etc. etc.

Marea dezvoltare a ştiinţelor biologice din ultimii cincisprezece ani a fost stimulată de crearea unei solide baze materiale pentru dezvoltarea ştiinţei, de cerinţele dezvoltării agriculturii socialiste şi de influenţa binefăcătoare a materialismului dialectic, care a ajutat pe naturaliştii noştri să dea o interpretare filozofică justă celor mai complexe fenomene din natura vie. Cunoaşterea materialismului dialectic a dat posibilitatea biologilor noştri să depăşească neajunsurile şi exagerările vechii noastre mişcări darwiniste şi să aducă o mai mare contribuţie la dezvoltarea creatoare a darwinismului.

РАСПРОСТРАНЕНИЕ ДАРВИНИЗМА В РУМЫНИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

После краткого рассмотрения философского и научного значения дарвинизма (эмансипация биологии от теологии, утверждение принципа причинности в биологии и изгнание конечных причин из науки, научное обоснование трансформизма и антропогенеза и т.д.) автор анализирует социальные условия и положение науки в Румынии в период появления дарвинизма. Хотя социально-политические преобразования после 1859 года не привели к полной ликвидации феодальных отношений, они изменили соотношение сил в пользу капитализма, предоставившего науке более благоприятные условия развития по сравнению с феодальным строем. В это время в Румынии основываются Ясский (1860) и Бухарестский (1864) университеты, Румынское Академическое общество (1866) и другие общества, ставившие себе целью развитие и распространение науки в стране в период, когда закладывались ее основы. В отличие от старых университетов Запада, веками находившихся под идеологическим контролем теологических факультетов, благодаря поддержке ученых прогрессивных демократических взглядов и отсутствию в румынских университетах и Академии религиозных традиций, а также, отражая необходимость развития появившейся в это время науки в стране, дарвинизм стал теоретической основой румынской биологии. Теория Дарвина была принята наиболее выдающимися румынскими естествоиспытателями XIX века: Г. Штефэнеску, Ш. Сихляну, Павлом Васичем, Г. Кобылческу, Д. Брынзэ, Д. Греческу и другими; они распространяли ее через университетские курсы, лекции, брошюры и научные статьи. Благодаря стараниям профессора Н. Леона в 1898 году дарвинизм был введен и в программу средних учебных заведений.

Анализируя главные дарвинистские труды Г. Штефэнеску, Ш. Сихляну, Г. Кобылческу и Павла Васича, автор отмечает, что румынские дарвинисты дали научное материалистическое объяснение не только происхождению видов, но и происхождению человека и жизни, отвергая фиксизм (теорию о постоянстве видов) и креационизм (теорию о создании мира богом). Одновременно с теорией Дарвина в Румынию проникла антикреационистская геологическая теория Ляйеля.

В XIX веке дарвинизм сыграл важную роль в идеологической борьбе в Румынии. Он оказал влияние на материалистические философские взгляды Конты, Михэйлеску, Димитреску-Яшь и лег в основу атеизма Г. Пану. Влияние дарвинизма распространилось и на исторические, социологические, юридические и другие науки. Даже теория литературной селекции Д. Ибрэиляну инспирирована дарвинизмом. Однако тенденция к биологическому объяснению общественных или духовных явлений на основе принципов дарвинизма, отраженная в ряде работ того времени, — ненаучна и реакционна (социальный дарвинизм, расизм и т.д.).

Во второй половине XIX века теорию Дарвина оспаривали главным образом теологи. Большой вклад в дело распространения дарвинизма в Румынии внесла социалистическая пресса во главе с журналом „Контемпоранул" (1881—1891), которая, наряду с распространением марксизма, боролась за популяризацию наиболее передовых теорий в естествознании, извлекая из них материалистические выводы. Социалисты выступали против применения дарвинизма в объяснении эволюции общества и опровергали социальный дарвинизм, считая его реакционной и ненаучной теорией.

После 1890 года, когда в румынской науке усилился процесс специализации, дарвинизм стал успешно применяться в различных областях биологических наук: в морфологии — Войновым и Паулем Бужором, в микробиологии — Бабешем и Кантакузино, в парафитологии — Бабешем, Леоном и Чукэ, в эндокринологии —К. И. Пархоном и его школой, в зоотехнике — Н. Филипом и Д. К. Константинеску, в гидробиологии — Антипом и Борчей, в физиологии и фитопатологии — Эмануилом Теодореску, Траяном Сэвулеску и др.

В начале XX века в Румынии усиливается угнетение и эксплуатация народа. В идеологическом плане господствующие классы поддерживают религиозные и идеалистические воззрения и с ненавистью относятся к материалистическим философским воззрениям и научным теориям. Поэтому, в отличие от предыдущего периода, когда оппозиция к дарвинизму была слабой, представленной почти исключительно теологами, в начале XX века дарвинизм встречает сильное идеологическое сопротивление. Наряду с теологами, продолжающими еще более усиленно бороться с дарвинизмом, его оспаривают и некоторые ученые (Паулеску), реакционные политические деятели (А. Ч. Куза) и т.д. Идеалистическая направленность буржуазной философии также была враждебна дарвинизму. Несмотря на это влияние дарвинизма в Румынии растет, способствуя в значительной мере образованию атеистического течения, охватившего широкие круги общества и в том числе рабочих.

Показав вклад Леона и Войнова в распространение дарвинизма и в его защиту от нападок Паулеску, автор в дальнейшем раскрывает эволюционистские выводы, к которым пришел румынский ученый Виктор Бабеш в результате своих исследований в области микробиологии и патологической анатомии.

Усиление идеологического давления буржуазии и процесса специализации наук после первой мировой войны отдаляют некоторых естествоиспытателей от теоретических вопросов биологии. Начинает ощущаться влияние идеалистических толкований, неодарвинизма, а официальная идеалистическая философия объявляет себя противницей дарвинизма и детерминизма в естествознании. Однако материалистический дарвинизм поддерживали и защищали наиболее выдающиеся румынские естествоиспытатели этого периода: Леон, Войнов, Паул Бужор, Антипа, И. Симионеску, а среди врачей — Г. Маринеску, Пархон, Райнер и др.

После изложения эволюционистской концепции крупного румынского биолога Эмиля Раковицэ (1868—1948), основателя биоспеологии, автор в заключение показывает распространение и развитие дарвинизма в Румынии в благоприятных условиях, созданных народно-демократическим строем.

LA PROPAGATION ET L'INFLUENCE DU DARWINISME EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

Après un bref exposé de l'importance scientifique et philosophique du darwinisme (émancipation de la biologie, à l'égard de la théologie, affirmation du principe de la causalité en biologie et bannissement des causes finales du domaine de la science, fondement scientifique du transformisme et de l'anthropogénèse, etc.), l'auteur analyse les conditions sociales et l'état des sciences en Roumanie à l'époque où le darwinisme fait son apparition. Les événements sociaux et politiques qui ont suivi l'année 1859, bien que n'ayant pas complètement liquidé les relations féodales, ont pourtant changé le rapport des forces en faveur du capitalisme, qui offrait à la science de meilleures conditions de développement que le régime féodal dominant jusqu'alors. C'est de cette époque que datent l'Université de Jassy (1860) et celle de Bucarest (1864), la Société Académique Roumaine (1866) et d'autres institutions fondées dans l'intention de faire avancer et de propager les sciences. Par conséquent le darwinisme pénètre en Roumanie au cours de la période qui voit poser les fondements de la science roumaine. Fortement soutenu par les savants dont l'orientation était progressiste, reflétant la nécessité du développement de la science, favorisé en outre par l'absence de traditions religieuses des

universités et de l'Académie, à la différence de ce qui se passait dans les anciennes universités d'Occident, qui avaient subi pendant des siècles le contrôle idéologique des facultés de théologie, le darwinisme constitua le fondement théorique de la biologie roumaine. La théorie darwiniste fut embrassée par les plus grands naturalistes roumains du XIXe siècle : Gr. Ştefănescu, St. Sihleanu, Pavel Vasici, Gr. Cobîlcescu, D. Brîndză, D. Grecescu et autres, qui l'ont propagée par leurs cours universitaires, par des conférences, brochures et articles publiés dans les revues scientifiques. En 1898 — grâce aux efforts du professeur N. Leon — le darwinisme a été introduit dans le programme de l'enseignement secondaire.

S'attachant à analyser les principaux ouvrages de Gr. Ştefănescu, St. Sihleanu, Gr. Cobîlcescu et Pavel Vasici, l'auteur observe que les darwinistes roumains ont fourni une explication scientifique matérialiste non seulement de l'origine des espèces mais aussi des origines de l'homme et de la vie, repoussant le fixisme et le créationnisme.

La pénétration de la théorie de Darwin en Roumanie a été concomitente à celle de la théorie géologique anticréationniste de Lyell.

Le darwinisme a joué un rôle important dans la lutte idéologique du XIXe siècle en Roumanie. Son influence positive se retrouve dans les conceptions philosophiques matérialistes de Conta, Mihăilescu, Dimitrescu-Iaşi, et a été un des éléments fondamentaux de l'athéisme de Gh. Panu. Elle se fait également sentir dans les conceptions historiques, sociologiques, juridiques, etc. La théorie de la sélection littéraire, de G. Ibrăileanu, est elle-même d'inspiration darwinienne. Cependant la tendance « biologisante » d'expliquer les phénomènes sociaux ou spirituels sur la base des principes darwiniens, tendance reflétée dans certains ouvrages de l'époque, est anti-scientifique et réactionnaire (le darwinisme social, le racisme, etc.). Parmi les adversaires du darwinisme, ce fut surtout la théologie qui l'attaqua au cours de la seconde moitié du XIXe siècle.

Une importante contribution à la propagation du darwinisme en Roumanie fut apportée par la presse socialiste, à la tête de laquelle se trouvait la revue « Contemporanul » (Le Contemporain) (1881—1891) qui, outre la propagation du marxisme, a milité pour populariser les théories les plus avancées des sciences naturelles, en en tirant toutes les conclusions matérialistes. Les socialistes ont combattu le darwinisme social, théorie non scientifique et réactionnaire.

Après 1890, la science roumaine ayant subi le processus de spécialisation, le darwinisme a été appliqué avec succès à différents domaines des sciences biologiques : en morphologie par Voïnov et Paul Bujor, en microbiologie par Babeş et Cantacuzino, en parasitologie par Babeş, Leon et Ciucă, en endocrinologie par C.I. Parhon et son école, en zootechnie par N. Filip, G. K. Constantinescu, en hydrobiologie par Antipa et Borcea, en physiologie et pathologie végétale par Emanoil Teodorescu, Traian Săvulescu, etc.

Au début du XXe siècle, les classes dominantes de Roumanie intensifient l'oppression et l'exploitation du peuple. Sur le plan de l'idéologie, elles soutiennent les conceptions religieuses et idéalistes contre toute théorie scientifique matérialiste. C'est pourquoi, à la différence de ce qui

se passait au cours de la période précédente, lorsque l'opposition au darwinisme était faible et représentée presque exclusivement par la théologie, au début du XXe siècle, le darwinisme se heurte à une forte résistance sur le plan idéologique. A côté des théologiens, qui continuent à le combattre avec encore plus de vigueur, le darwinisme est attaqué par certains savants (Paulescu), politiciens réactionnaires (A.C. Cuza), etc. L'orientation idéaliste de la philosophie bourgeoise était, de même, hostile au darwinisme. Malgré cela, l'influence du darwinisme en Roumanie s'amplifie, contribuant au plus haut degré à la formation d'un courant athée qui eut une large audience dans les masses.

Après avoir présenté la contribution de Leon et de Voïnov à la propagation du darwinisme et à sa défense contre les attaques de Paulescu, l'auteur met en évidence les conclusions évolutionnistes auxquelles est arrivé le savant roumain Victor Babeş à la suite de ses recherches dans le domaine de la microbiologie et de l'anatomie pathologique.

Après la première guerre mondiale, du fait de la pression idéologique toujours plus intense de la bourgeoisie, d'une part, et de l'accentuation du processus de spécialisation des sciences, d'autre part, certains naturalistes ont abandonné les problèmes purement théoriques de la biologie. A cette époque se fait sentir l'influence des interprétations idéalistes du « néo-darwinisme », tandis que la philosophie officielle idéaliste se déclare contre le darwinisme et contre le déterminisme dans les sciences naturelles. Parmi les défenseurs du darwinisme matérialiste à cette époque, il convient de citer les naturalistes : Leon, Voïnov, Paul Bujor, Antipa, I. Simionescu et les docteurs Gh. Marinescu, Parhon, Reiner.

Après un exposé de la conception évolutionniste du grand biologiste roumain Emil Racoviță (1868—1947), le fondateur de la biospéologie, l'étude s'achève par un bref examen de la propagation et du développement du darwinisme en Roumanie à la suite des conditions favorables créées par le régime de démocratie populaire.

CONCEPȚIILE DESPRE EVOLUȚIE ALE NATURALISTULUI SIBIAN Dr. CARL FRIEDRICH JICKELI (1850–1925)

DE

Prof. dr. VICTOR PREDA și prof. dr. VALERIU BOLOGA (I.M.F.-Cluj)

Într-o serie de lucrări apărute între anii 1952 și 1957 s-a încercat, cu succes, jalonarea principalelor momente ale pătrunderii darwinismului (și în sens mai larg a evoluționismului) în Ardeal. Cercetările temeinice ale acad. Emil Pop, studiul introductiv la *Originea speciilor* (ediția românească din 1957), făcut de acad. Vasile Mîrza[1], cercetările tov. Iosif Hájos, deși constituie abia un început de sinteză, au meritul de a fi precizat cîteva puncte de vedere istorice, care după părerea noastră au o deosebită valoare și constituie baza unei viitoare istorii a evoluționismului în Ardeal. S-a dovedit astfel că în Transilvania au existat cîțiva gînditori materialiști predarwiniști, la care se poate constata existența unui început de concepție evoluționistă. Kiss Mihály (1781—1837) consideră omul ca un produs al naturii, iar György Ioszef (1813—1862) afirma, în 1836, că „orice împărțire a corpurilor naturale nu poate să fie decît artificială și de aceea este imposibil să se tragă un hotar precis între clase, fiindcă corpurile naturale trec unul în altul, toate semnele lor caracteristice fiind confluente și schimbătoare". Același gînditor susține mai departe că „la început toate animalele au trăit în apă pe care au părăsit-o abia mai tîrziu, prin ceea ce organizația lor s-a modificat cu încetul[2]. De bună seamă acest fel al lui György de a vedea fenomenele își are originile în lectura filozofilor clasici ionieni, ceea ce este meritoriu, dacă ținem seamă de timpul în care el și-a expus ideile. Un contemporan mai tînăr al lui, Mocsi Mihály, afirmă în

---

[1] Vezi Pop E., *Începuturile darwinismului la noi* (pînă la 1880), în *Studii și cercetări de biologie*, Acad. R.P.R., Filiala Cluj, VIII, 1957, nr. 1—2. Hájos József, *A dárwinizmus térkóditása Erdélyben*, în revista *Útunk*, an. VII, 1952, nr. 158 și *Parádi Kálmán*, Ed. Acad. R.P.R. f.a. [1954]. Mîrza Vasile D. *Prefață* (cu istoricul darwinismului în țara noastră și bibliografia asupra darwinismului la noi) la volumul Charles Darwin, *Originea speciilor*, Ed. Acad. R.P.R., 1957.

[2] Hájos J., *A darwinizmus térkóditása*, *Útunk*, an. VII, nr. 185, 1952, p. 1.

1839 că „natura progresează gradat în evoluție". El folosește chiar termenul de evoluție [1]. Cu astfel de înaintemergători evoluționiști, este explicabil că după apariția scrierilor lui Darwin, ele găsesc adepți între naturaliștii și gînditorii progresiști ardeleni.

Bazat pe o serioasă analiză istorică, acad. Emil Pop studiază pătrunderea darwinismului în Ardeal, ajungînd la o concluzie semnificativă: „... toate aceste contribuții ardelene ating darwinismul doar în mod incidental sau secundar, fără a-i acorda o poziție centrală sau chiar exclusivă în lucrare, așa cum ar fi fost normal într-o perioadă de intensă și crescîndă rezonanță a teoriei darwiniste în Europa". Același autor precizează că doi din cei mai de seamă darwiniști clujeni, Török și Entz — amîndoi profesori universitari — și-au publicat lucrările darwiniste la Budapesta [2].

Anul 1880 marchează data la care organul oficial al Societății de științe naturale din Sibiu *Verhandlungen und Mitteilungen* își va deschide pentru întîia dată coloanele unei contribuții axate fără echivoc pe popularizarea darwinismului. Cel care a deschis lupta și a dus-o consecvent pînă la sfîrșitul vieții sale a fost naturalistul brașovean Iulius Römer (1848—1926), elev al lui Haeckel, care din 1875 începe să militeze public pentru ideile înnoitoare ale gînditorului din Down. După 1880 Römer publică lucrări despre darwinism în revista Societății naturaliste din Sibiu.

Ar părea ciudat faptul că Ardealul, care dăduse înaintemergători și care după apariția lucrărilor lui Darwin a avut protagoniști de talia unui Mentovich, Török, Entz, Parády, Römer, oficial a păstrat o atît de îndelungată rezervă. Acad. Emil Pop explică această situație: mediul burghez, tradiționalist și destul de greoi, opunea o rezervă frînătoare „în urma accentuării luptelor politice și, în special, a afirmării social-democrației" [3].

Contradicția între elanul propagandistului pentru noile idei și rezervele cercurilor conducătoare se manifestă și în 1878 cînd, cu ocazia adunării generale a Astrei, medicul Pavel Vasici, în calitatea sa de președinte al secției științifice nou înființate, anunță o dizertație asupra darwinismului. Conferința anunțată nu a avut însă loc: „Cuvîntul pentru scurtimea timpului nu s-a putut rosti". Se vede că cei de la conducerea Astrei se temeau să deschidă zăgazul unor lupte de idei. Dar trebuie remarcat că aceeași conducere nu a admis nici dizertația teologului I. Pappfy care cu doi ani mai tîrziu, la adunarea generală din Turda, a aceleiași societăți a vrut să lanseze un atac antidarwinist [4].

Vasici nu s-a lăsat învins și a publicat lucrarea sa închinată darwinismului în revista sa *Higiena și școala* (1878). El ia o atitudine clară de

---

[1] Hájos J., *op. cit.*

[2] Pop E., *op. cit.*, *St. și cercet. de biol.*, Acad. R.P.R., Filiala Cluj, VIII, 1957, nr. 1—2, p. 17, 18, 19.

[3] *Ibidem*, p. 21.

[4] *Ibidem*, p. 34—37.

luptă pentru ideile lui Darwin, în care era profund inițiat și pe care, ca un spirit progresist, le acceptă fără rezerve (în contrast cu ezitările lui Bariț).

În 1882, după moartea lui Pavel Vasici, prietenul său Gh. Bariț care în 1871 și 1872 încercase să ia atitudine la Academie împotriva darwinismului îi publică un studiu postum despre darwinism în revista oficială a Astrei, *Transilvania* [1].

Deceniul 1870—1880 este decisiv nu numai prin pătrunderea darwinismului în tematica unor gînditori de la noi, ci mai ales prin ivirea primilor darwiniști-naturaliști în țara noastră.

★

În această perioadă se formează și naturalistul sibian Carl Friedrich Jickeli, care nu a fost numai un simplu propagandist al evoluționismului, *ci prin aportul unor idei originale, ocupă un loc bine precizat în istoria biologiei postdarwiniene.*

Dacă în Țara Romînească darwiniștii romîni, ca Voinov și Racoviță, au fost influențați în primul rînd de literatura darwinistă (și lamarckiană, Racoviță) franceză și au știut să meargă pînă la izvoarele originale ei, pentru Ardeal, putem constata, ca un fenomen general valabil, că ideile, concepția și doctrina marelui biolog englez au pătruns aproape exclusiv prin filiera școlii haeckeliene.

Această filieră se resimte și în opera lui Jickeli.

★

În biografia lui Carl Friedrich Jickeli găsim un ciudat amestec de tendință de depășire a vieții mic burgheze a unui orășel transilvănean de provincie, pe de o parte, și de revenire pe de altă parte la o conștiincioasă îndeplinire a unor sarcini cotidiene pe care le impunea tradiția familiei și mediul prozaic în care a fost silit să trăiască.

Carl Jickeli s-a născut în Sibiu, în 26 iulie 1850. Era unicul fiu al unui comerciant modest care a avut grija să-i dea posibilitatea să învețe patru clase gimnaziale.

Era timpul cînd micile firme comerciale din Ardeal, sub impulsul dezvoltării capitalismului în monarhia habsburgică, tindeau — și uneori reușeau — să ia amploare. Bătrînul Jickeli vedea în fiul său dotat pe acela care va ridica modesta dar solida lui întreprindere. De aceea, după împlinirea vîrstei de 15 ani, îl pune să lucreze deja în prăvălia sa, ca ucenic. Băiatul își îndeplinește sarcinile dar fără mare tragere de inimă. Din momentul intrării sale ca ucenic începe conflictul între datoria pe care i-o impunea tradiția familială și setea lui de știință, dorința de a deveni naturalist. În anii de școală se dezvoltă sub influența învățatului sibian Eduard Albert Bielz, timp îndelungat președinte al Societății de științe naturale din Sibiu și unul din cei mai fecunzi și valoroși naturaliști ai Ardealului. Adolescentul Jickeli cutreieră Ardealul împreună cu Bielz și cu farmacistul Kayser, culege diferite animale, plante și minerale și dobîn-

[1] Pop E., *op. cit.*, p. 35—36.

deşte, la o vîrstă timpurie o solidă cunoaştere a faunei regiunilor sale natale. Atît ca zoolog, cît şi ca geolog, Bielz s-a ocupat foarte intens cu moluştele. Această ramură specială a zoologiei va deveni centrul de preocupare ştiinţifică şi pentru Jickeli. În curînd, deşi foarte tînăr încă, datorită studierii aprofundate a conchiliologiei transilvane, reuşeşte să confirme existenţa în Ardeal a campylaeei, de care se ocupase în detaliu prof. Wilhelm Dunker de la Universitatea din Marburg, căruia Jickeli îi trimite cîteva exemplare culese de el. Dunker, care credea că are în faţa sa, în corespondentul său din Sibiu, un cercetător rutinat, îi răspunde că exemplarele primite constituie o entitate taxonomică nouă pe care în cinstea lui a denumit-o „*Campylaea trizona Jickeli D*".

Cu această descoperire tînărul naturalist amator din Sibiu şi-a făcut intrarea în lumea ştiinţifică. În aceeaşi scrisoare profesorul Dunker îi comunică lui Jickeli că, de la deschiderea canalului Suez, geografii discută problema controversată, dacă între Marea Mediterană şi Marea Roşie a existat cîndva vreo legătură. Un drum pentru soluţionarea acestei chestiuni ar fi să se studieze, comparativ, fauna, în special a melcilor celor două mări. Dunker îi propune să ia asupra sa acest studiu, exprimîndu-şi părerea că s-ar putea obţine sprijinul factorilor competenţi.

A fost un moment hotărîtor în viaţa lui Jickeli. Dorinţa sa de cunoaştere, de angrenare într-o mare acţiune de cercetare ştiinţifică, îi dau puterea să învingă rezistenţa părintelui şi greutăţile legate de indiferenţa cercurilor ştiinţifice cărora li s-a adresat pentru sprijin material. Lipsit de fondurile necesare unei expediţii ştiinţifice şi fără a şti cum o va duce la bun sfîrşit, el porneşte, în vîrstă de 19 ani, peste Triest la Alexandria, Suez, Marea Roşie. Din noiembrie 1870 începe călătoria sa aventuroasă de explorator. Cu ajutorul cîtorva oameni entuziaşti şi binevoitori el trece în Abisinia, în Provincia Hamassan, iar în centrul Keren are norocul să-l întîlnească pe celebrul explorator african Werner Munzinger. Întovărăşeşte expediţia acestuia în nordul Etiopiei, străbate provinciile Habab şi Sambar şi se întoarce, în 5 martie 1871, la Massaua.

Pe malurile Mării Roşii adunase un bogat material de moluşte. Mai importantă a fost însă recolta faunistică din Abisinia. Aici el descoperă vitrine şi subuline necunoscute şi, la 2 300 m înălţime, dă de urma unei clausilii. Din punctul de vedere al faunisticii moluştelor erau lucruri cu totul noi, de foarte mare importanţă pentru soluţionarea unor chestiuni zoogeografice şi filogenetice.

În vara lui 1871 tînărul explorator se întoarce acasă cu un bogat material de cercetare ştiinţifică.

Prelucrarea acestui material a durat ani îndelungaţi, rezultatele cercetărilor sale au fost publicate în reviste de specialitate din Germania. Graţie lor, Carl Fr. Jickeli ajunge să fie considerat în lumea ştiinţifică internaţională ca unul din cei mai valoroşi specialişti în domeniul studiului moluştelor.

Dacă prelucrarea ştiinţifică a datelor călătoriei sale de studii a fost valorificată în mai multe publicaţii destinate specialiştilor, jurnalul său de drum şi notele de călătorie au rămas pînă de curînd necunoscute publicului cititor. Graţie fiului său, Otto Fritz Jickeli, ele au putut

să apară, în 1958, în Editura tineretului (București) sub titlul : *Am Roten Meer. Ein siebenbürgischer Kauffmannslehrling forscht in Africa* (La Marea Roșie. Un ucenic de negustor din Transilvania explorează Africa). Este o carte deosebit de interesantă ; o lectură instructivă și o contribuție totodată la istoria științei din patria noastră, care ar merita să fie tradusă și în romînește. Ea reflectă spiritul progresist al tînărului sibian și mai ales atitudinea sa critică față de colonialism, umanitarismul său profund.

Primele succese ale muncii sale de cercetător, faptul că oameni de știință de mare valoare din străinătate dovedesc interes pentru ele, îl determină să facă un nou pas hotărîtor. Legăturile strînse cu zoologul E. von Martens, botanistul Alexander Braun și geograful Henry Lange, alături de studiul operelor lui Haeckel, îi lărgesc orizontul științific și filozofic. La vîrsta de 29 de ani obține diploma de bacalaureat și se înscrie la Universitatea din Würzburg, apoi la Graz și Heidelberg.Cu o remarcabilă teză de doctorat asupra structurii istologice la *Eudendrium* Ehrenberg și *Hydra* L. obține în 1882, la Heidelberg, titlul de doctor în științe. După ce lucrează cîtva timp în același oraș împreună cu histologul Buetschli și anatomistul Gegenbaur, este chemat în 1883—1884, ca asistent, la Jena, de marele Ernst Haeckel. Timpul scurt cît a lucrat sub îndrumarea acestui savant darwinist, va fi decisiv pentru gîndirea sa biologică. Rezultatele cercetărilor sale faunistice și influența covîrșitoare a maestrului din Jena converg spre a face din sistematicianul și taxonomul minuțios, din observatorul analitic, un biolog scrutător al însești marilor probleme fundamentale ale vieții. Toate lucrările sale publicate în epoca de studii în Heidelberg și Jena nu sînt decît etape spre dobîndirea unei concepții de ansamblu asupra problemelor filozofice ale biologiei.

Dar tocmai în acest răstimp atît de fecund pentru îmbogățirea cunoștințelor sale, Carl Fr. Jickeli, cedînd insistențelor tatălui său, renunță la cariera universitară, la o viață închinată muncii științifice creatoare și se reîntoarce în orașul său natal, pentru a prelua întreprinderea comercială a tatălui său. Deși preocupat acum și de activitatea sa comercială, Carl Fr. Jickeli își continuă studiile în domeniul științelor naturii. A participat la activitatea Societății transilvănene pentru științe naturale pe care o va conduce ca președinte după 1898 și a publicat mai departe în revistele germane de specialitate și în periodicele Societății sibiene. În această perioadă se îndreaptă tot mai mult spre studierea anatomiei, fiziologiei și biologiei animalelor inferioare care îl vor conduce spre cercetarea problemelor mai generale ale existenței, devenirii și pieirii organismelor. Bazîndu-se pe observația că nu condițiile de viață favorabile, ci dimpotrivă cele nefavorabile influențează în bine înmulțirea și creșterea organismelor inferioare, Carl Fr. Jickeli ajunge la ideea fundamentală, izvorîtă din îndelungate, harnice și minuțioase observații, *că imperfecțiunea metabolismului este principiul esențial în formarea, existența și pieirea ființelor vii* [1].

★

[1] Vezi, Bielz Julius, *Dr. Carl Fr. Jickeli (1850—1925) — Archiv für Molluskenkunde*, LVIII, 1926, p. 1—8.

Chiar din timpul studiilor sale universitare, Jickeli a fost atras spre noile concepții evoluționiste în biologie, iar activitatea sa ca asistent al lui Haeckel a consolidat și mai mult această orientare a sa.

Lucrările sale histologice, fiziologice și biologice asupra infuzorilor, polipilor și echinodermelor, publicate între 1882 și 1888 în diferite reviste de specialitate din Germania, ating probleme de evoluție și filogeneză în spirit haeckelian. Reîntors la Sibiu își concentrează atenția asupra unor probleme în legătură cu evoluția animalelor și popularizează un darwinism de nuanță haeckeliană într-o serie de lucrări apărute mai ales în revista sibiană *Verhandlungen und Mitteilungen des siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt.*

În 1907 apare studiul său despre *Diviziunea celulară, închistarea și fecundația ca excreții periodice*, în care, sprijinit de un bogat material documentar și critic, își dezvoltă concepția sa evoluționistă. „Fecundarea ne apare ca o excreție periodică, deoarece procesele de excreție, diviziune celulară și închistare rezultă ca o consecință a ei, deoarece necesitatea fecundării este mărită prin aceleași influențe care declanșează diviziunea celulară și închistarea. Ea ajunge să fie de prisos atunci cînd, prin alte influențe, procesele de excrețiune amintite sînt declanșate, care altcum sînt consecințe ale combinațiilor gameților. Necesitatea unei gradațiuni periodice a proceselor legate de fecundare ne silește să presupunem că și acest proces metabolic dă un randament incomplet" [1].

În această formulare — destul de greoaie — găsim rezumată *concepția sa asupra imperfecțiunii metabolismului ca factor al evoluției*, pe care o expusese încă în 1902 într-un volum consistent, asupra căruia vom reveni.

În anul 1908, Jickeli publică în volumul LVIII al aceleiași reviste sibiene (p.70—99), un studiu conținînd părerile sale critice despre coloratia animalelor și mimicri (*Deszendenz-theoretische Fragen I. Die Farben der Tiere und die Mimicry*). El își menține atitudinea pozitivă și hotărîtă cu privire la problema evoluționismului, analizînd critic teoria lui Darwin asupra selecției naturale și sexuale considerate drept cauze ale evoluției. În analiza problemei mimicriei, Jickeli face legătura cu propria sa concepție evoluționistă.

„1 — Oare culorile și desenele oferă în realitate animalelor în lupta pentru existență, acel mare avantaj care li s-a atribuit? [2]. 2 — Avem dovezi convingătoare că aceste colorațiuni au rezultat din modificări accidentale, mărunte, grație efectului lin al selecțiunii? Oare dezvoltarea colorațiunilor nu poate să fie explicată într-altfel, mai satisfăcător?".

După o argumentație strînsă, Jickeli ajunge la concluzia: „Și în devenirea și dispariția coloratiei și a desenului găsim expresia legii biogenetice; și aici găsim motivarea cauzală în imperfecțiunea metabolismului, care anabolizează, dar tot el distruge" [3]. Deși bogat argumentată cu fapte de observație, concluzia la care ajunge Jickeli nu este formulată îndeajuns de clar. *Ceea ce persistă pozitiv din studiul său, este faptul că Jickeli, încă*

[1] Jickeli C. F., *Zellteilung, Encystierung und Befruchtung als periodische Ausscheidungen.* — *Verh. u. Mitt. d. Sieb. Ver. f. Naturw.*, LVII, 1907, p. 1—25. Citatul la p. 19.

[2] *Ibidem*, p. 78.

[3] *Ibidem*, p. 90—99.

în 1908, într-o vreme cînd mari biologi nu luaseră încă o poziție clară față de chestiunea mimicriei, el îndrăznește să o pună critic în discuție.

O a doua luare de poziție interesantă se găsește în studiul său din 1914 *Zur Mutationstheorie*, publicat în volumul festiv al Societății sibiene, editat cu ocazia Congresului al XXXVII-lea al medicilor și naturaliștilor din Ungaria, ținut la Sibiu[1]. Chiar în introducere, luînd atitudine față de teoria lui de Vries, Jickeli enunță scopul lucrării sale: „să arate în trăsături generale la ce s-ar putea reduce formarea mutațiunilor și că mutațiunea *numai prin efectul ei, nu însă prin felul cum se naște*, diferă de acel mod de creare a formelor, pentru a cărei devenire filogenetică Darwin folosește termenul de evoluție pas cu pas" [2]. Autorul nostru își exprimă convingerea că poate să facă această documentare cu ajutorul teoriei sale proprii asupra descendenței. El își rezumă ideile sale în jurul teoriei mutațiunilor precum urmează : Procesele și modificările care produc mutațiuni se petrec pas cu pas ca și în celelalte fenomene ale devenirii filogenetice. Țesuturile de diferite origini, prin creștere, se apropie între ele și concresc, sau țesuturile concrescute, de origine diferită, se separă la rîndul lor. *Momentul în care țesuturi de acest fel se întîlnesc în cursul evoluției filogenetice, sau se separă, și în felul acesta declanșează o sumă de procese noi, își găsește în organism expresia exterioară în forma mutațiunii.* „Corespunde postulatelor legii biogenetice și motivării cauzale a acestei legi, date de mine, — specifică Jickeli la pagina 75 — cînd în cursul evoluției și al creșterii unei plante apar întîi caracterele formei de origine și numai după aceea, în locul lor, caracterele mutațiunii. Astfel se explică și apariția așa-numitei mutațiuni vegetative". Apropierea prin creștere a țesuturilor de origine diferită și contopirea lor este consecința unui proces chimio-tactic între țesuturile respective care se poate compara cu diferitele faze înaintemergătoare ale procesului pe care îl numim fecundare. Ca și fecundarea, afirmă Jickeli, și contopirea țesuturilor dă acele modificări constituționale pe care le numim întinerire. Deoarece diviziunea celulară și creșterea sînt consecința unei grevări ontogenetice și filogenetice, datorită imperfecțiunii metabolismului, mutațiunea iminentă se produce mai întîi printr-o bogată înmulțire. *Geneza mutațiunilor este deosebit de incitată prin noxe pronunțate care accelerează diviziunea celulară și creșterea* (ex. cînd o sămînță păstrată ani de-a rîndul este profund lezată în capacitatea ei de germinare). Atît în filogeneză, cît și în ontogeneză, există perioade de diviziune celulară și creștere accelerată. Contopirea țesuturilor de origine diferită se ivește periodic. De aci rezultă apariția unor perioade de mai mari tendințe spre mutațiuni. Procesele de întinerire sînt tot atît de necesare în filogeneză ca și în ontogeneză. *Dispariția acestui fenomen, numit reducere progresivă a variabilității, duce la moartea filogenetică.*

Ideile lui Jickeli asupra teoriei mutațiunii sînt uneori greu de urmărit, datorită unei expuneri greoaie. Ele conțin însă o contribuție remarcabilă în această problemă. Găsim limpede exprimată ideea că teoria lui de Vries nu aduce un punct de vedere absolut nou în evoluționism,

[1] *Festschrift anlässlich der Wanderversammlung ung. Aerzte u. Naturforscher. Hermannstadt*, 1914 ; 156 p. in 8°. Lucrarea lui Jickeli, p. 49—79.

[2] *Op. cit.*, p. 50.

ci cel mult o anumită gradaţie a fenomenelor. Jickeli încearcă şi reuşeşte să dea, bazîndu-se pe teoria sa asupra insuficienţei metabolismului ca factor al evoluţiei, o serie de sugestii interesante pentru înţelegerea mecanismului mutaţiunilor.

Valoarea unor idei trebuie apreciată întotdeauna în funcţie de momentul istoric în care au fost exprimate. Jickeli discută critic şi constructiv mutaţionismul lui de Vries, într-un moment cînd concepţia botanistului olandez invadase masiv biologia. Indiferent de ceea ce a rămas astăzi valabil din argumentaţia lui Jickeli, care aduce şi aici un aport personal, ea a avut în acele condiţii un puternic rol stimulativ.

Am insistat asupra acestor lucrări, mai puţin însemnate, ale lui Jickeli cu privire la evoluţionism, pentru a pregăti terenul analizei celor două mari publicaţii fundamentale ale sale, din 1902 şi 1924. Am ţinut să ne ocupăm cu ele şi dintr-un alt motiv: după ce, de la 1880 încoace, paginile revistei naturaliştilor sibieni s-au deschis pentru tratarea problemei evoluţionismului şi în felul acesta un periodic de mare prestigiu din Ardeal a contribuit la cimentarea lui la noi, *contribuţiile amintite ale lui Carl Fr. Jickeli au avut rolul important ca, prin autoritatea conferită de personalitatea preşedintelui societăţii să menţină problema evoluţionismului în centrul atenţiei oamenilor de ştiinţă înaintaţi din Ardeal şi făclia aprinsă odinioară de Iulius Römer să nu se mai stingă.*

★

Lucrările amintite în aliniatul precedent sînt de fapt variante şi precizări la opera sa fundamentală, publicată în 1902 în editura Friedländer din Berlin, *Die Unvollkommenheit des Stoffwechsels als Veranlassung für Mehrung, Wachstum, Differenzierung, Rückbildung und Tod der Lebewesen im Kampf ums Dasein* (un volum in 8° mare, de XVI + 535 p., cu 41 fig.). Menţionăm că asupra aceluiaşi subiect Jickeli a ţinut, în 24 august 1902, o conferinţă rezumativă, publicată în volumul LXXII din *Verhandlungen und Mitteilungen* (p. 1—44).

Punctul de plecare al acestei lucrări fundamentale l-a constituit o observaţie incidentală, făcută în laboratorul din Viena al lui Haberlandt, care l-a pus în faţa problemei, *dacă diviziunea celulară e o consecinţă a creşterii normale în urma unor condiţii favorabile sau dacă dimpotrivă, celula în lupta ei pentru existenţă nu este silită de influenţe nefavorabile să reacţioneze prin diviziune.* Această idee l-a preocupat mult şi pentru fundamentarea ei a întreprins numeroase experienţe. Ea a devenit nucleul din care s-a dezvoltat ulterior teoria sa proprie, expunerii căreia îi este consacrat îndeosebi volumul citat mai sus [1].

---

[1] Înseşi capitolele acestui volum ne oferă o imagine a dezvoltării ideilor lui Jickeli, a înlănţuirii lor şi a firului roşu care le reuneşte :

Înmulţirea bionţilor în urma unor influenţe nefavorabile.
Proliferarea ţesuturilor în condiţii de trai nefavorabile.
Fenomenele îmbătrînirii.
Hipertrofii premergătoare atrofiilor.
Proliferări produse de paraziţi.
Simbioza.

În cei 57 de ani care au trecut de la publicarea cărții sale multe chestiuni care lui i se păreau importante în 1902, au fost lămurite sau eliminate definitiv din discuțiile biologilor iar altele au fost înlocuite cu puncte de vedere întru totul noi. Cercetînd opera lui Carl Fr. Jickeli vom încerca să distingem ceea ce păstrează și azi o valoare esențială ca problematică.

Pe lîngă lucrarea de bază ne vom referi și la un substanțial articol pe care Jickeli l-a publicat în 1910, în volumul festiv pentru Wilhelm Kobelt, apărut în ediția Societății Senckenberg din Frankfurt, *Die Unvollkommenheit des Stoffwechsels als Grundprinzip im Werden und Vergehen der Schneckenschalen*, și în care autorul își aplică principiile asupra unui domeniu pe care îl stăpînea în mod suveran, acela al conchiliologiei.

Natura — arată Jickeli — posedă o *proprietate de mișcare continuă, caracterizată printr-o trecere permanentă de la instabil la stabil și de la stabil la instabil*. Atît tendința spre stabilitate cît și tendința spre instabilitate constituie proprietăți nu numai ale materiei anorganice ci și ale sistemelor biologice, materia vie și cea inertă neputînd fi separate pe această cale. *Ambele proprietăți sînt universale, acționînd permanent și pretutindeni.* Tendința la stabilitate și tendința la instabilitate alcătuiesc prin jocul lor comun, un principiu supraordonat fiecăreia din ele, *principiu cauzal și teleologic*, căruia cele două tendințe îi sînt subordonate.

Variabilitatea, instabilitatea sistemelor este determinată — *atît în lumea vie, cît și în lumea inertă*, — de imperfecțiunea schimbului materiei. Imperfecțiunea constă în preponderarea frecventă a dezasimilației asupra asimilației.

Transplantări.
Influența unor substanțe introduse sau formate în mod anormal în organism.
Tumori și hipertrofii.
Inflamația.
Leziuni mecanice.
Noxele asupra ovulelor și embrionilor.
Modificări cantitative ale factorilor metabolici.
Imperfecțiunea metabolismului.
Formarea sexului.
Accelerarea dezvoltării.
Creșterea funcțională și corelativă.
Capacitatea formativă a ectodermului.
„Selecțiune sexuală"?
Influențarea reciprocă a bionților de aceeași origine.
Întinerirea.
Diferențierea.
Rudimentarea.
Scăderea mărimii.
Moartea ontogenetică și cea filogenetică.
Fecundarea.
Încrucișarea.
Bastardizarea.
Considerațiuni ontogenetice și filogenetice.
Concluzii: *Aplicarea ideilor fundamentale ale lui Darwin asupra problemei cauzei diviziunii celulare duce la principiul imperfecțiunii metabolismului. Acest principiu ne oferă fundamentarea cauzală a principiilor lamarckiene. Imperfecțiunea metabolismului ne dă siguranța că „știm și vom ști".*

Imperfecţiunea metabolismului şi tendinţa la stabilitate, subliniază Jickeli, *sînt principiile de bază ale dezvoltării şi evoluţiei organismelor vii, determinînd structurile şi funcţiile lor.*

Imperfecţiunea metabolismului duce la variaţiune, la instabilitate, în domeniul materiei vii. Ţendinţa la stabilitate restabileşte echilibrele biologice care au fost deranjate prin imperfecţiunea metabolismului. Aceasta pe de o parte, tendinţa la stabilitate pe de altă parte, sînt *două principii contradictorii ce permit, prin jocul lor, dezvoltarea formelor organice.* Procesul vital este deci condus de cele două forţe. Pe măsură ce acţionează imperfecţiunea metabolismului, intervine, ca o contrabalansare a ei, şi tendinţa la stabilitate. Toate elementele străine produse în urma imperfecţiunii metabolismului sînt introduse astfel în sistemul vital. Dar elementele de instabilitate sînt reunite prin nucleul stabil al sistemului viu, în întregul organic. După distrugerea şi refacerea echilibrului, substanţa vie încetează de a mai fi ceea ce a fost mai înainte de distrugerea echilibrului. Imperfecţiunea metabolismului care acţionează permanent, duce în mod *necesar*, la dereglarea puternică a echilibrului sistemelor biologice, dereglare ce este restabilită prin tendinţa la stabilitate, care conduce la o nouă stare de echilibru, diferită de *cea dinainte* (autoreglaţie). Cum orice variaţie — ca o consecinţă a metabolismului — este o tulburare definitivă în organizare, ea este considerată ca un proces patologic (teoria pathogenesisului prin care Jickeli ajunge în acord cu Virchow). *Recîştigarea stabilităţii este caracteristică fiinţei vii. Moartea — precumpănirea dezasimilaţiei asupra asimilaţiei, — se produce în absenţa tendinţei la stabilitate.*

Imperfecţiunea metabolismului stă la baza tuturor fenomenelor vitale: reproducere, regenerare, regresiune, creştere şi dezvoltare, variabilitate şi moarte. *Ea este izvorul tuturor proceselor morfogenetice din lumea vie.*

Tendinţa la stabilitate stă la baza eredităţii. Ea este o proprietate a plasmei germinative (Keimplasma). Prin aceasta, teoria lui Jickeli caută să corecteze, în sens monist, dualitatea weismannistă între germen şi somă. *El consideră că soma ar prelua toate manifestările imperfecţiunii metabolismului, ferind germenul de aceste consecinţe defavorabile.*

Aceste legi sînt identice pe toate treptele de organizare a materiei vii, adică de la nivelul inframicroscopic pînă la nivelul celular şi al microorganismului.

Pe treapta cea mai inferioară a vieţii, tendinţele amintite se manifestă la nivelul biogenelor*, unde echilibrul vital este periodic deranjat prin imperfecţiunea metabolismului, ceea ce duce la un început de destrămare a sistemului viu. Tendinţa la stabilitate împiedică această destrămare şi conduce la restabilirea unui nou echilibru. Imperfecţiunea metabolismului, asociată cu modificări de tensiune superficială, duce la scin-

* Termenul de „biogene", ca şi noţiunea care se leagă de el, au fost stabilite de fiziologul Verworn. În 1898, Max Verworn vorbeşte despre nişte substanţe ipotetice, proteine specifice, purtătoare ale atributelor vitale, infracelulare. El şi-a dezvoltat mai pe larg ipoteza biogenelor în 1903. Este evident că Jickeli adoptă întru totul biogenele lui Verworn, pe care le încadrează în concepţia sa evoluţionistă.

darea fiecărei biogene în parte, în două sau mai multe sisteme (divizarea biogenei). Diviziunea celulei, ca și reproducerea organismului, este de asemenea rezultatul imperfecțiunii metabolismului. Ele sînt reacții care se petrec în condiții patologice, reacții împotriva unor influențe externe defavorabile. Diferențierea crescîndă a sistemului viu este datorită tot imperfecțiunii metabolismului, întregindu-se cu stabilitatea crescîndă a sistemului, produsă prin tendința la stabilitate. *Imperfecțiunea metabolismului dirijează deci dezvoltarea, complicarea și diferențierea organismului.*

În problema ontogenezei și a filogenezei, Jickeli adoptă ideile lui Darwin pe care caută să le fundamenteze cu propriile sale principii.

Variabilitatea ontogenetică și filogenetică — arată Jickeli — este datorită imperfecțiunii metabolismului. Cum după distrugerea echilibrului vital, substanța vie încetează de a mai fi ceea ce a fost, *transformarea organismelor este cauzată de imperfecțiunea metabolismului. Tendința la stabilitate creează apoi un nou echilibru.* Evoluția se săvîrșește astfel prin treceri de la stabilitate la instabilitate și apoi iar la stabilitate. Stabilitatea este o stare de durată de la care pornesc noi transformări, grație fenomenului permanent de imperfecțiune a metabolismului. *În urma permanentelor imperfecțiuni ale metabolismului se acumulează micile variațiuni, asupra cărora acționează selecția naturală. Distrugerea* provocată de imperfecțiunea metabolismului, *dă, în permanență, un impuls la neoformare* și astfel se explică înlocuirea unui organ printr-o nouă structură morfologică, păstrînd vechea funcțiune, în filogeneză. Din cauză că imperfecțiunea acționează permanent, avem drept urmare faptul că tot mai multe substanțe sînt integrate în sistemele biologice și astfel labilitatea lor va crește, fapt ce se observă în filogeneză. Asimilația ține tot mai greu pasul cu dezasimilația și consecința este că anumite părți necesare existenței sistemelor biologice nu pot fi destul de repede regenerate, ceea ce duce la atrofierea unor organe sau a unor sisteme întregi.

Lupta pentru existență este un corectiv de mare importanță, un regulator indirect al variabilității și stabilității. *Supraviețuirea celui mai apt este condiționată de prevalența stabilității în metabolism*, este supraviețuirea celui mai stabil în metabolism. Selecția nu este însă un proces propriu numai lumii organice, ci cuprinde și lumea anorganică (idee haeckeliană)!

Imperfecțiunea metabolismului și tendința la stabilitate — după concepția lui Carl Fr. Jickeli — sînt deci principii fundamentale care acționează în geneza și dispariția speciilor. Cum imperfecțiunea metabolismului produce variația, care este un proces patologic, *evoluția apare ca o patogeneză.*

Un an înainte de moartea sa, venerabilul cercetător sibian își completează opera printr-o nouă lucrare fundamentală *Pathogenesis*, un volum de XV + 335 pagini in 8°, apărut în editura R. Friedländer din Berlin (1924). Știm că pentru Jickeli, care-și simțea sfîrșitul apropiindu-se, tipărirea acestui testament științific a însemnat o supremă satisfacție. În același an, 1924, un rezumat substanțial al lucrării a apărut ca studiu în volumele 72—74 din *Verhandlungen und Mitteilungen*. Această lucrare de

maturitate, construită consecvent pe teoria sa asupra imperfecţiunii metabolismului, dezvoltă *ca esenţial* corelatul imperfecţiunii, în argumentarea „tendinţei spre stabilitate". Ori de cîte ori procesul de disimilaţie este contrabalansat printr-o *redobîndire a stabilităţii, factorul evolutiv se manifestă în mod pozitiv.* Acolo unde tendinţa spre stabilitate scade în detrimentul dezasimilaţiei, ţesuturile pier (între altele el citează exemplul organismului masculului care suferă mai mult de lipsa de oxigen decît cel feminin, ceea ce determină longevitatea sa mai redusă; organismul feminin, o dată cu reducerea vitalităţii, începe să prezinte fenomene de masculinizare). *Izbînda în lupta pentru existenţă se datoreşte predominării stabilităţii metabolice.*

Cele două mari lucrări ale lui Jickeli, din 1902 şi 1924, au găsit un ecou puternic în literatura biologică germană. Astfel, Wilhelm Roux din Halle, întemeietorul mecanicii evoluţiei, care găsea, în anumite trăsături de materialism mecanicist din lucrările lui Jickeli, puncte de afinitate cu concepţia sa, n-a ezitat să numească lucrarea din 1902 „o carte celebră". Bătrînul Haeckel a apreciat-o şi el, şcoala zoologică din Heidelberg de asemenea, iar Victor Franz, profesorul de zoologie din Jena, într-o analiză critică a *Pathogenesis*, deşi găseşte că unele idei cuprinse în ea nu sînt destul de clare şi uneori apar forţate, ajunge la concluzia că interpretarea dată de Jickeli multor fenomene, are un efect incitator asupra biologului gînditor.

Considerăm necesar ca, depăşind analiza lui Victor Franz, să încercăm să scoatem la iveală, în lumina concepţiei materialist-dialectice, esenţialul, părţile pozitive şi părţile negative ale teoriei lui Carl Fr. Jickeli.

Ea este, fără îndoială, predominant materialist-mecanicistă, fapt explicabil dacă o plasăm în momentul istoric, de după 1900, al gîndirii biologice. *În unele puncte ea rupe cu mecanicismul, acceptînd ideea mişcării şi dezvoltării materiei, precum şi a luptei contrariilor.*

Influenţat colateral şi de Avenarius şi Virchow, Jickeli explică unele procese ale lumii organice prin prisma materialismului mecanicist. Adept însă al lui Darwin şi Haeckel, el evită excesul de speculaţie metafizică.

Ca părţi *pozitive* ale concepţiei lui Carl Fr. Jickeli, distingem:

1. Acceptarea ideii că variaţiunea este datorită acţiunii schimbate a condiţiilor de mediu şi că mecanismul variaţiunii se bazează pe modificările metabolismului.

2. Acceptarea ideii mişcării şi dezvoltării materiei.

3. Punerea accentului — în procesul evoluţiei — pe acţiunea condiţiilor de mediu şi considerarea selecţiei ca factor secundar.

Principalele limite ale concepţiei lui Jickeli le considerăm a fi următoarele:

1) Extinderea proprietăţilor caracteristice organismelor vii (metabolism, selecţie) şi la lumea inertă (coloratură de „Naturphilosophie", cu anumite influenţe haeckeliene).

2) Ideea că orice proces evolutiv ontogenetic sau filogenetic este o patogeneză (interferenţă, în oarecare grad, a viziunii idealiste virchowiene).

3) Uneori accente teleologice în interpretarea faptelor. El însuși a simțit această deficiență. Într-o scrisoare din 11 ianuarie 1925 (așadar, scurt timp înaintea morții sale), adresată zoologului sibian Arnold Müller, (ea se păstrează în arhiva Catedrei de istoria medicinii din Cluj), el mărturisește : „Observații făcute încă în 1880 m-au îndemnat să-mi pun problema : pentru ce se divid celulele ? De atunci încolo ea m-a preocupat. După 22 de ani am încercat să dau răspunsul. El atunci era teleologic. După alți 22 de ani el a devenit cauzal. După cum am încercat să arăt, el probabil că reprezintă un principiu supraordonat care, ca un principiu cauzal, dar în același timp și teleologic, ar putea să satisfacă postulatele formulate atît de adeseori împotriva lui Darwin și Haeckel".

★

Acest ultim mesaj pe care îl cunoaștem de la elevul lui Ernst Haeckel, se termină cu o încercare de a sprijini darwinismul împotriva unor atacuri.

Carl Fr. Jickeli are meritul de a fi contribuit în epoca de consolidare a evoluționismului la temeinica sa afirmare și răspîndire în Ardeal. Cînd se va scrie istoria pătrunderii lui la noi, numele lui Carl Fr. Jickeli va trebui să ocupe un loc de frunte. Importanța lui nu stă numai în faptul că a fost un propagator înțelept și hotărît al acestuia. Carl Fr. Jickeli a adus o contribuție originală la dezvoltarea teoriei evoluționiste, a îmbogățit-o cu idei personale, în bună parte bine fundamentate.

Există în teoria și mai ales în argumentarea gînditorului sibian elemente de *precursor* pe care contemporanii săi nu au putut să le seziseze și pe care abia azi le putem aprecia la justa lor valoare. Într-o vreme cînd biologii din apusul Europei sprijineau și dezvoltau evoluționismul cu argumente în primul rînd morfologice, ecologice și zoogeografice, Jickeli recurge la ajutorul biochimiei, fiziologiei și endocrinologiei.

Ceea ce contemporanul lui Jickeli, clinicianul von Strümpell abia schițase într-o butadă, „distrugerea incită întotdeauna neoformațiunea", este dezvoltat logic, deși încă destul de fragmentar, de Jickeli în ideea sa asupra *antagonismului incitativ între anabolism și catabolism ca factor al evoluției*. Au trebuit să treacă decenii pînă ce Filatov a clădit edificiul arhitectonic — e drept pe alt plan, dar totuși pornind de la observația aceluiași fenomen fundamental, — al *biostimulației*. Iată de ce, privind retrospectiv gîndirea evoluționistă a lui Carl Fr. Jickeli, putem să constatăm că, în ciuda lipsurilor ei, ea este reconsiderată și așezată la locul de cinste care i se cuvine în istoria biologiei moderne.

ВЗГЛЯДЫ НА ЭВОЛЮЦИЮ ЕСТЕСТВОИСПЫТАТЕЛЯ Д-РА КАРЛА ФРИДРИХА ЖИККЕЛИ (1850—1925) ИЗ СИБИУ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

К. Ф. Жиккели был признан еще в молодости как исследователь-биолог самоучка, в особенности, благодаря изучению раковин молюсков Красного моря и Ефиопии. Только после того, как его труды привлекли

внимание ученых, ему удалось закончить университетский курс обучения, во время которого он находился под сильным влиянием Эрнста Геккеля. Из-за семейных обстоятельств он вынужден был отказаться от академической карьеры и поселиться в своем родном городе Сибиу, где в качестве председателя существовавшего тогда Общества естествознания содействует в течение нескольких десятилетий поднятию уровня этого ценного научного коллектива. Здесь им были написаны две основные работы, изданные в Берлине — Die Unvollkommenheit des Stoffwechsels als Veranlassung für Mehrung, Wachstum, Differenzierung, Rückbildung und Tod der Lebewesen im Kampf ums Dasein (1902) и Pathogenesis (1924) —в которых он изложил свои собственные взгляды на эволюцию организмов.

Эволюционная концепция Жиккели сводится к следующему: природа обладает свойством непрерывного движения, характеризующегося постоянным переходом от неустойчивого к устойчивому и от устойчивого к неустойчивому. Как стремление к устойчивости, так и стремление к неустойчивости являются свойствами как неорганической, так и органической материи, так как живая и инертная материя не могут быть отделены друг от друга. Оба эти свойства являются всеобщими, они действуют постоянно и повсюду. Несовершенство обмена и стремление к устойчивости, — утверждает Жиккели, — основные принципы развития и эволюции живых организмов, определяющие их структуру и функции. Эти два противоречащих друг другу принципа определяют развитие органических форм.

Несовершенство обмена, действующего постоянно, — подчеркивает Жиккели, — обязательно ведет к серьезному нарушению равновесия биологической системы; это нарушение восстанавливается стремлением к устойчивости, приводящим к новому состоянию равновесия, отличному от прежнего (саморегулирование). Так как всякое изменение, являющееся следствием обмена, представляет собой окончательное расстройство организации, оно рассматривается как патологический процесс (теория патогенеза, которая приводит Жиккели к взглядам Вирхова). Приобретение устойчивости характерно для живых существ. Смерть — перевес диссимиляции над ассимиляцией — происходит при отсутствии стремления к устойчивости. Несовершенство объема лежит в основе всех жизненных явлений: размножения, регенерации, регресса, роста и развития, изменчивости и смерти. Оно является источником всех морфогенетических процессов в органическом мире. Стремление к устойчивости лежит в основе наследственности и является свойством герминативной плазмы (Keimplasma). Этим теория Жиккели пытается исправить в монистическом смысле вейсмановскую двойственность зародыша и сомы. Он считает, что сома перенимает все проявления несовершенства обмена, охраняя зародыш от этих неблагоприятных последствий. Эти законы тождественны на всех ступенях организации живой материи, то есть от инфрамикроскопических форм до клетки и микроорганизма. Онтогенетическая и филогенетическая изменчивость, — указывает Жиккели, — всегда является следствием несовершенства обмена. Так же как в результате раз-

рушения жизненного равновесия живое существо перестает быть тем, чем оно было, так преобразование организмов вызывается несовершенством обмена. Стремление к устойчивости создает и в филогенезе новое равновесие. Таким образом, эволюция протекает путем перехода от устойчивости к неустойчивости, а затем вновь к устойчивости. Вследствие постоянного несовершенства обменных процессов накопляются небольшие изменения под влиянием естественного отбора. Разрушение, вызываемое несовершенством обмена, постоянно дает импульс к образованию новых форм и этим объясняется замена органа новой морфологической структурой, сохраняющей прежнюю функцию в филогенезе. В результате этого в биологические системы включается все больше веществ и, таким образом, лабильность этих систем возрастает, что наблюдается в филогенезе. Ассимиляция все больше отстает от диссимиляции, и, как следствие, некоторые части, необходимые для существования биологических систем, не могут быть достаточно быстро восстановлены, что ведет к атрофии некоторых органов или целых систем. Борьба за существование, — указывает Жиккели, — это корректив большой важности, косвенный регулятор изменчивости и устойчивости. Выживание наиболее приспособленного организма обусловлено преобладанием устойчивости обмена. Выживает тот, чей обмен более устойчив. Несовершенство обмена и тенденция к устойчивости являются, следовательно, основными принципами возникновения и исчезновения видов. Благодаря тому, что несовершенство обмена вызывает изменения, являющиеся патологическим процессом, эволюция, по мнению Жиккели, представляет собой патогенез.

Положительными сторонами концепций Карла Ф. Жиккели являются: 1. Признание того, что изменения происходят благодаря изменению условий среды и что в основе механизма этих изменений лежат изменения обмена. 2. Признание идеи движения и развития материи. 3. Подчеркивание особого значения условий среды в процессе эволюции.

Главными недостатками концепций Жиккели автор считает: 1. Распространение характерных свойств живых организмов (обменные процессы, отбор) и на инертную материю (характерная особенность „Naturphilosophie", находящейся под известным влиянием Геккеля). 2. Теория о том, что любой эволюционный онтогенетический или филогенетический процесс представляет патогенез (совпадение, в некоторой степени, с идеалистическими концепциями Вирхова). 3. Некоторые теологические тенденции в толковании явлений.

Заслуга Карла Ф. Жиккели состоит в том, что в эпоху консолидации эволюционизма он содействовал его прочному утверждению и распространению в Трансильвании. Карл Ф. Жиккели внес свой вклад в развитие теории эволюционизма, обогатив ее собственными теориями, в большинстве случаев хорошо обоснованными.

LES CONCEPTIONS DU NATURALISTE Dr CARL FRIEDRICH JICKELI (1850—1925) DE SIBIU, AU SUJET DE L'ÉVOLUTION

RÉSUMÉ

C. F. Jickeli s'est affirmé, dès sa jeunesse, comme un chercheur autodidacte en biologie, particulièrement par l'exploration des coquilles de la mer Rouge et de l'Éthiopie. C'est seulement après avoir attiré par ses travaux l'attention des savants que Jickeli réussit à terminer ses études universitaires, au cours desquelles il fut fortement influencé par Ernst Haeckel. Forcé par des raisons d'ordre familial de renoncer à la carrière académique, il s'établit définitivement dans sa ville natale, Sibiu, où, en sa qualité de président de l'ancienne Société des Sciences Naturelles, il contribua, pendant plusieurs dizaines d'années, au relèvement du niveau de cette société. C'est là qu'il élabora deux de ses ouvrages fondamentaux, publiés à Berlin, *Die Unvollkommenheit des Stoffwechsels als Veranlassung für Mehrung, Wachstum, Differenzierung, Rückbildung und Tod der Lebewesen in Kampf ums Dasein* (1902) et *Pathogenesis* (1924), dans lesquels il exposa ses propres idées au sujet de l'évolution.

La conception évolutionniste de Jickeli est la suivante : la nature possède une *propriété de mouvement continu, caractérisé par le passage permanent de l'instable au stable et du stable à l'instable.* La tendance vers la stabilité et celle vers l'instabilité constituent des propriétés de la matière anorganique aussi bien que des systèmes biologiques, la matière vivante et la matière inerte ne pouvant être séparées. *Les deux propriétés sont universelles, leur action étant toujours et partout rencontrée. L'imperfection du métabolisme et la tendance vers la stabilité* — affirme Jikeli — *sont les principes fondamentaux du développement et de l'évolution des organismes vivants, déterminant leurs structures et leurs fonctions. Le jeu de ces deux principes contradictoires détermine le développement des formes organiques.*

L'imperfection du métabolisme, dont l'action est permanente — souligne Jickeli — mène *nécessairement* à un profond dérèglement de l'équilibre des systèmes biologiques. L'équilibre est rétabli par la tendance vers la stabilité, le nouvel état d'équilibre étant différent du précédent (autorégulation). Toute variation — en tant que conséquence du métabolisme —, étant un trouble définitif dans l'organisation, est considérée comme un processus pathologique (théorie du *pathogenesis*, par laquelle Jickeli rejoint Virchow). *La reprise de la stabilité est une caractéristique de l'être vivant. La mort — la désassimilation l'emporte sur l'assimilation — se produit en l'absence de la tendance à la stabilité. L'imperfection du métabolisme est à la base de tous les phénomènes vitaux :* reproduction, régéneration, régression, croissance et développement, variabilité et mort. *C'est la source de tous les processus morphogénétiques du monde vivant.* La tendance à la stabilité est à la base de l'hérédité. C'est une propriété du plasma germinatif (*Keimplasma*).

La théorie de Jickeli essaye, par là, de corriger dans le sens moniste la dualité weismannienne entre germe et soma. Il considère que *le soma reprendrait à son compte toutes les manifestations de l'imperfection du métabolisme, en épargnant au germe ces conséquences défavorables.* Ces lois sont identiques à tous les degrés d'organisation de la matière vivante, c'est-à-dire du niveau inframicroscopique jusqu'au niveau cellulaire et à celui du macroorganisme. La variabilité ontogénétique et phylogénétique — soutient Jickeli — est toujours due à l'imperfection du métabolisme. De même que, à la suite de la destruction de l'équilibre vital, la substance vivante cesse d'être ce qu'elle était, *la transformation des organismes est causée par l'imperfection du métabolisme. La tendance à la stabilité crée aussi dans la phylogénèse un nouvel équilibre. L'évolution s'accomplit ainsi par des transitions de la stabilité à l'instabilité et ensuite de nouveau à la stabilité. A la suite des imperfections permanentes du métabolisme, les petites variations s'accumulent et c'est sur celles-ci qu'agit la sélection naturelle. La destruction provoquée par l'imperfection du métabolisme donne, de façon permanente, une impulsion aux néoformations,* ce qui explique le remplacement d'un organe par une nouvelle structure morphologique gardant l'ancienne fonction phylogénétique. Comme une conséquence de ce phénomène, il y a toujours, plus de substances qui sont intégrées dans les systèmes biologiques, ce qui accentue leur caractère labile. La désassimilation prend le dessus, des parties nécessaires à l'existence des systèmes biologiques ne réussissent pas à se régénerer assez rapidement, ce qui entraîne l'atrophie de certains organes, ou même de systèmes entiers. La lutte pour l'existence — affirme Jickeli — constitue un correctif très important, un régulateur indirect de la variabilité et de la stabilité. *La survivance du plus apte est conditionnée par la prédominance de l'état de stabilité dans son métabolisme. L'imperfection du métabolisme et la tendance à la stabilité sont par conséquent des principes fondamentaux de la genèse et de la disparition des espèces. Grâce au fait que l'imperfection du métabolisme produit la variation, qui est un processus pathologique, l'évolution paraît être, pour Jickeli, une pathogénèse.*

Ce qu'il y a de positif dans la conception de Carl Fr. Jickeli, c'est 1° qu'il a accepté l'idée que la variation est due à un changement dans l'action des conditions du milieu et qu'à la base du mécanisme de la variation se trouvent les modifications du métabolisme, 2° l'idée du mouvement et du développement de la matière, et 3° que, dans le processus de l'évolution, l'accent est mis sur l'action des conditions du milieu.

De l'avis des auteurs, les *principales limites* de la conception de Jickeli sont les suivantes : 1. L'extension des propriétés qui caractérisent les organismes vivants (métabolisme, sélection), au monde inerte (ce qui tient de la « *Naturphilosophie* », avec certaines influences haeckeliennes). 2. L'idée que tout processus évolutif, ontogénétique ou phylogénétique, est une pathogénèse (interférence, jusqu'à un certain point, avec la vision idéaliste de Virchow). 3. Certaines tendances téléologiques dans l'interprétation des phénomènes.

Il faut lui reconnaître le mérite d'avoir contribué, à l'époque de la consolidation de l'évolutionnisme, à l'affirmation de cette doctrine et

à sa pénétration en Transylvanie. Carl Fr. Jickeli a apporté une contribution originale au développement de la théorie évolutionniste, en l'enrichissant d'idées personnelles, en grande partie solidement fondées.

BIBLIOGRAFIE

1. BALSS HEINRICH, *Dr. Carl Friedrich Jickeli*, în *Zoologischer Bericht* (Jena), VIII, 1926, p. 327.
2. BIELZ JULIUS, *Dr. Carl Friedrich Jickeli (1850—1925)* în *Archiv für Molluskenkunde*, LVIII, 1926, p. 1—8 (Cu bibliografia completă a lucrărilor lui C.F.J., 1869—1924, însumînd 34 titluri).
3. BOLOGA VALERIU, *Dr. Carl Friedrich Jickeli*, în *Archeion* (Roma) XV, 1933, p. 494.
4. — *Dr. Carl Friedrich Jickeli*, în *Revista ştiinţifică „V. Adamachi"* (Iaşi), XIII, 1925, p. 43.
5. FRANZ VICTOR JICKELI, *Pathogenesis*, în *Zoologischer Bericht* (Jena), VII, 1925, p. 564.
6. HAJOS JÓZSEF, *A darwinizmus térhóditása Erdélyben*, în *Útunk* (Cluj), VII, 1952, nr. 158, p.1.
7. — *Páradi Kálmán*, Ed. Acad. Bucureşti, f.a., (1954), 288 p. în —88.
8. JICKELI OTTO FRITZ, *Am Roten Meer*, Bucureşti, 1958. Ed. tineretului, 218 p. în —8 (Cu o introducere biografică de Victor Theiss şi o anexă asupra vieţii şi o bibliografie în legătură cu expediţia lui J. în Africa).
9. MÎRZA VASILE D., *Prefaţă (Cu istoricul darwinismului în ţara noastră şi bibliografia asupra darwinismului la noi)*. În Charles Darwin, *Originea speciilor*, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1957, p. IX, LXXXII.
10. MÜLLER ARNOLD, *Dr. C. F. Jickeli*, în *Der Auslandsdeutsche* (Stuttgart), VIII, 1925, p. 247—248.
11. — *Dr. Carl F. Jickeli*, în *Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, XLVIII, 1925, nr. 3—5, p. 39—40.
12. — *Dr. C. F. Jickeli, der Biologie und Naturphilosoph*, Klingsor (Braşov), 1925, p. 186—190.
13. POP EMIL, *Începuturile darwinismului la noi* (pînă la 1880). Acad. R.P.R., Fil. Cluj, *Studii şi cercetări de biologie*, VIII, 1957, nr. 1—2, p. 7—42.
14. SCHULLER FRIEDRICH, *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen*, Sibiu, 1902, 675 p. în 8= (ad vocem, Jickeli C.F. p. 229 şi Römer Julius, p. 360—363).
15. UNGAR CARL, *Dr. C. F. Jickeli, Gedenkrede*, în *Verhandlungen und Mitteilungen* (Sibiu), 75/76, 1925—1926, partea a II-a, p. 1—16.
16. K. U. (KARL UNGAR), *Dr. Carl Friedrich Jickeli iun.* + *Verhandlungen und Mitteilungen* (Sibiu), 79/80, 1929—1930, partea a II-a, p. 10—12 (Cu bibliografia completă a lucrărilor lui C. F. Jickeli fiul).

DIN ISTORIA FIZIOLOGIEI EVOLUȚIONISTE ÎN PATRIA NOASTRĂ

(Concepția nervistă a lui Georgescu-Deleanu și Károly Lechner)

DE

dr. IOSIF SPIELMANN (Tg. Mureș)

Apariția concepției evoluționiste a lui Darwin a avut un ecou puternic în toate ramurile științelor biologice, determinînd orientarea cercetărilor spre aplicarea creatoare a principiului evoluționist în cadrul specialității respective.

Ideile evoluționismului s-au izbit însă de rezistența concepțiilor filozofice și biologice cu caracter metafizic și idealist. Faptul nu trebuie să ne surprindă, deoarece darwinismul s-a îndreptat tocmai împotriva acestor teorii. Darwin — a arătat Lenin — a pus capăt concepției care susține că între speciile de animale și plante nu ar exista nici o legătură, că ele apar la întîmplare, fiind creații ale lui dumnezeu și fixe.

Concepțiile lui Darwin au fost elaborate pe baze materialiste și evoluționiste ferme. Tocmai de aceea ele au avut de înfruntat antipatia și adversitatea cercurilor oficiale burgheze. Reprezentanții ideologici ai burgheziei reacționare și-au dat seama că ideile evoluționiste pot fi extinse și în domeniul vieții sociale. Or recunoașterea evoluției societății însemna însăși subminarea dogmei despre veșnicia orînduirii capitaliste. Nu zadarnic R. Virchow spunea la un congres al naturaliștilor germani că teoria despre originea omului trebuie respinsă chiar și numai pentru faptul că „ această concepție duce la socialism".

Oamenii de știință progresiști s-au opus însă teoriilor antidarwiniste ale cercurilor conducătoare, apărînd doctrina evoluționistă. Huxley în Anglia, Haeckel în Germania, Timireazev, Mecinikov și alții în Rusia, au apărat în mod creator ideile lui Darwin.

Meritul nepieritor al darwiniștilor din patria noastră, Gr. Cobîlcescu, D. Voinov, N. Leon, E. Racoviță, V. Babeș, Gh. Marinescu, C. I. Parhon ș. a. e nu numai acela de a fi popularizat ideile lui Darwin. Ei au combătut totodată cu argumente științifice vederile antidarwiniste ale lui Paulescu, Gr. Peucescu și altora, promovînd în diferitele lor do-

menii de activitate (geologie, fiziologie, bacteriologie, neurofiziologie, endocrinologie etc.) o concepție cu solide baze evoluționiste. În Ardeal situația a fost asemănătoare. Oamenii de știință darwiniști au respins cu hotărîre grosolanele ieșiri antidarwiniste ale lui Brassai Sámuel, Gregus Agoston și ale adepților lor. Mergînd pe urmele lui P. Vasici, Mentovics Ferenc și Julius Römer, darwiniștii romîni, unguri și sași din Ardeal au aplicat creator ideile evoluționiste în diferitele ramuri ale științelor biologice: Török Aurel, în antropologie, Högyes Endre în cercetările de fiziopatologie, iar Alexi, Jickeli, Paradi Kálmán și alții în biologie.

Un merit deosebit revine acelor darwiniști din patria noastră care s-au străduit să aplice concepția evoluționistă în fiziologia sistemului nervos și în psihologie. După expresia plastică a lui P a v l o v, fiziologia experimentală care a repurtat victorii decisive în ultimele trei secole a trebuit să se poticnească în fața cercetării emisferelor cerebrale. Acest fapt se explică nu numai prin lipsa unei metode de cercetare obiectivă. Sub influența concepțiilor filozofice idealiste și religioase, în societatea burgheză dominau credințele mistice despre fenomenele sufletești chiar și în perioada de progrese decisive ale științelor experimentale. Știința „oficială" a propagat și a sprijinit din răsputeri aceste concepții, care considerau fenomenele de conștiință drept procese sufletești autonome, avînd sursa de energie în ele însele. Orice încercare de apropiere de aceste fenomene pe calea studierii lor fiziologice a fost socotită aprioric sterilă și stigmatizată ca atare.

Intangibilitatea proceselor sufletești era o rămășiță a dogmelor mistice creaționiste despre „suflet", iar afirmația că însușirile psihice nu se dezvoltă, o teză a fixismului, derivată din creaționism. Foarte greu putea pătrunde în conștiința oamenilor ideea că psihicul are la bază un ansamblu de procese — fiziologice — materiale atît timp cît concepțiile creaționiste și fixiste își păstrau întreaga lor valoare pentru alte domenii ale biologiei. De aceea darwinismul convins și eficient reprezenta o premisă dintre cele mai serioase pentru abordarea problemelor psihicului de pe poziții materialiste.

Totuși, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea au început cercetări sistematice și în domeniul fiziologiei cerebrale. Scopul acestora a fost acela de a descoperi corelațiile ce există între structura creierului și activitatea conștientă. Dar cercetările morfo-psihologice, pornite sub auspicii atît de promițătoare nu au răspuns așteptărilor, în primul rînd din pricina influenței negative a filozofiei de catedră în special, în domeniul metodologiei. De aceea concepția care leagă fiecare act al activității conștiente de un „centru" cerebral sever delimitat a dus nu numai la obținerea a numeroase date valoroase, ci și la ficțiuni metafizice, ca de ex. postularea existenței unor centri cerebrali autonomi pentru „eu", pentru „sentimentul religios" ș.a.m.d.

Nici cercetările ce s-au efectuat prin excitarea artificială și extirparea parțială a emisferelor cerebrale nu au dus la rezultate mai concludente. Cu toate că și aceste experiențe au avut meritul de a furniza multe cunoștințe importante despre activitatea motrică a emisferelor cerebrale și

despre corelația existentă între scoarță și organele senzoriale, totuși ele nu au putut constitui o bază în vederea lămuririi multilaterale a relației dintre fiziologic și psihologic, deoarece nu se bazau pe condiții fiziologice.

Fenomenul fiziologic fundamental al activității centrilor nervoși superiori este *reflexul*. Încă în secolul al XVII-lea R. Descartes a bănuit acest lucru. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, școala psihofizică și psihofiziologică accentuează rolul activității reflexe în activitatea centrilor nervoși inferiori, dar nu extinde principiul reflexelor și asupra activității emisferelor cerebrale. S-a ajuns astfel la o concepție dualistă (adică idealistă) care în cazul centrilor nervoși inferiori, admite existența legilor fiziologice, dar în activitatea creierului continuă să admită „procesele psihologice pure", acceptînd în cel mai bun caz existența „paralelismului psiho-fiziologic".

Fiziologia experimentală și înainte de toate eminentele cercetări fiziologice ale lui Ivan Petrovici Pavlov au dovedit că și activitatea centrilor nervoși superiori se bazează pe activitatea reflexă. Această concepție a așezat neurofiziologia pe baze evoluționiste, explicînd fenomenele de conștiință într-un mod exclusiv materialist-determinist.

Concepțiile nerviste ale lui Pavlov au avut însă precursori. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pretutindeni în Europa s-au găsit cercetători care și-au dat seama că sistemul nervos are un rol hotărîtor în dezvoltarea și funcționarea organismului. Aceștia cercetători au întrevăzut și rolul de coordonator al tuturor activităților organismului jucat de sistemul nervos central. Printre precursorii teoriei nerviste se pot cita cehul Prohaska, englezul Huxley și francezul Richet care au presupus în lucrările lor existența reflexelor cerebrale, a reflexelor psihice. Filozoful pozitivist H. Spencer a căutat să fundamenteze psihologia pe baze evoluționiste. Magnus, unul din elevii cunoscutului fiziolog englez Sherrington, explicînd activitatea de locomoție, ajunge la recunoașterea reflexelor corticale, fără a extinde însă acest principiu și asupra activității conștiente. E mai presus de orice îndoială că prioritatea în ceea ce privește fundamentarea teoretică a originii reflexe a tuturor activităților conștiente și aplicarea lor pe o bază consecvent materialistă îi revine savantului rus Ivan Mihailovici Secenov. În lucrarea sa *Reflexele creierului*, apărută în 1863, Secenov formulează pentru prima oară ideea că activitatea sistemului nervos central se bazează pe reflexe și că acestea constituie fundamentul activității psihice.

Darwinist convins, I. M. Secenov vede în reflexe mijlocul de adaptare a organismului la condițiile mediului. Tocmai această adaptare activă face necesară dezvoltarea reflexelor, dînd naștere reflexelor dobîndite alături de cele înnăscute. Eminenta lucrare a lui I. M. Secenov a rupt vălul de mistere ce acoperea procesele sufletești, punînd în lumină bazele fiziologice ale acestora.

Ceea ce I. M. Secenov conturase teoretic, la I. P. Pavlov devine o concepție fiziologică fundamentată experimental. Prin elaborarea teoriei despre reflexele condiționate și despre primul și al doilea sistem de semnalizare, P a v l o v a pus bazele cercetărilor fiziologice ale activității sistemului nervos central, ale psihologiei științifice. Dar succesul care a încoronat opera lui Pavlov nu pune în umbră meritul precursorilor săi. Chiar

dacă au caracter fragmentar, lacunar, lucrările acestora merită recunoştinţa prin faptul că au încercat să aplice ideile evoluţionismului în domeniul activităţii sistemului nervos şi al psihologiei.

În acest spirit trebuie să vorbim despre concepţia unor precursori ai nervismului din patria noastră. Am amintit că la sfîrşitul secolului trecut, fiziologul şi psihologul francez Ch. Richet, e drept, în cea mai mare parte în mod speculativ, fără o bază experimentală, a încercat să explice pe baza activităţii exclusiv reflexe procesele de vorbire şi gîndire, prin descoperirea aşa-numitelor reflexe psihice.

După Richet, în afară de reflexele cerebrospinale mai există şi reflexe psihice. În acest caz „reacţia faţă de un anumit excitant este determinată de combinaţia lui cu urmele excitaţiilor premergătoare din emisferele cerebrale" [1]. Trebuie să precizăm însă că Richet nu a putut să invoce nici un fapt experimental în sprijinul afirmaţiilor sale teoretice.

Un tînăr medic romîn I. Georgescu-Deleanu a fost atras de lucrările lui Richet. În teza sa de doctorat *Reflexul vorbirii şi formele de amnezie verbală*, susţinută la Facultatea de medicină din Bucureşti, în 1889, el se ocupă amănunţit de problema reflexelor psihice, adăugînd vederilor lui Richet propriile sale păreri.

Despre viaţa lui Georgescu-Deleanu avem puţine date. S-a născut în anul 1863. Studiile medicale le-a terminat la Bucureşti. Ca student a lucrat în calitate de intern în clinica profesorului Severeanu. După absolvirea facultăţii e numit medic chirurg la Spitalul civil, fiind în acelaşi timp unul din redactorii revistei medicale *Spitalul*. A murit tînăr, la vîrsta de 30 de ani, în urma unei boli vasculare. După cîte ştim, în afară de teza sa de doctorat nu a lăsat nici o lucrare mai importantă.

În teza sa *Reflexul vorbirii*, găsim nu numai o prelucrare meticuloasă a materialului său clinic ci şi expuneri în legătură cu problema reflexelor. În activitatea reflexă Georgescu-Deleanu vede manifestarea principiului legităţii generale a universului, a conservării şi transformării energiei. Acestei legi i se supune şi excitabilitatea organismului. Organismul transformă excitaţiile în mişcări: „Cum forţele nu se pierd, ele în organismul nostru trebuie să aibă un echivalent. Acest echivalent este o altă mişcare din partea corpului, ceea ce obişnuit se numeşte *reacţiunea corpului*" [2].

După Georgescu-Deleanu această constatare impune cu necesitate recunoaşterea faptului că în activitatea organismului omenesc, manifestîndu-se corelaţia dintre cauză şi efect, domină determinismul. Această interpretare a principiului determinismului urmează linia unui darwinism creator al cărui fundament materialist este afirmat în mod conştient. Orice reacţie de răspuns a organismului are o cauză bine determinată. „Astfel înlănţuite faptele ne spun, că nu mai poate nimenea să vorbească de *spontaneitate*, *ar fi un non sens*, *efect fără cauză*. Viaţa organismelor animale este dominată de legităţi şi nu de „hazard" [3].

---

[1] I. P. Pavlov, *Prelegeri despre activitatea emisferelor cerebrale*, Ed. Acad. R.P.R., p. 14.
[2] Georgescu-Deleanu, *op. cit.*, p. 24.
[3] *Ibidem*.

Pe ce mecanism fiziologic se bazează reacția de răspuns a organismului ? Georgescu-Deleanu consideră că orice activitate fiziologică este de tip reflex : „Viața întreagă este o serie de reflexe, fie că excitațiunea este de origine splanchnică, fie că vine din afară. Dar odată început un reflex, acesta determină un altul, continuîndu-se astfel în serii ce încetează odată cu viața" [1].

Dar activitatea reflexă nu este fixă, imuabilă, ci se dezvoltă — recunoaște Georgescu-Deleanu. El explică evoluția acestei activități pe baza principiilor darwiniste. Conservarea individului și a speciei se realizează printr-o adaptare din ce în ce mai perfectă a organismelor. În cursul acestui proces, se formează reflexe din ce în ce mai dezvoltate. Georgescu-Deleanu, vădit influențat de Richet explică astfel : „Se știe marele principiu al selecțiunii naturale, stabilit în mod magistral de Darwin, că ființele viețuitoare tind constant a dobîndi și a conserva progresele care sînt utile existenței lor. Această tendință generală a naturii viețuitoare, face ca legile pe care noi le constatăm actualmente, astfel cum ele rezultă dintr-un progres infinit de lent și infinit de depărtat, ne pare în relațiune cu un scop : conservarea individului și a speciei" [2].

După originea lor, Georgescu-Deleanu deosebește *reflexe interne* — care răspund excitațiilor provenind din interiorul organismului, și *reflexe externe* care dau reacție de răspuns excitațiilor venite din mediul înconjurător. Fiziologia pavlovistă recunoaște și ea existența reflexelor extero- — respectiv interoceptive — după cum excitanții provin din mediul extern sau intern al organismului, insistînd în același timp asupra rolului lor hotărîtor în geneza formelor complexe de reflexe. Fie că e provocat de o excitație externă, fie de una internă, reflexul simplu e întotdeauna „o mișcare involuntară succedînd imediat la o excitațiune periferică" [3].

Reflexele se dezvoltă însă în permanență — spune Georgescu-Deleanu. Reflexul simplu poate fi punctul de plecare și declanșatorul altor reflexe mai complexe. În acest caz din asociația reflexelor simple se formează *reflexe instinctive*, *coordonate*, *reflexe de oprire* sau de *inhibiție* și *reflexe psihice*.

Georgescu-Deleanu consideră că instinctul nu e altceva decît asocierea mai multor reflexe simple. În cazul *reflexelor coordonate* vorbim de activitatea asociată a mai multor centri corticali și corespunzător acesteia, a mai multor grupe de mușchi. Astfel de reflexe coordonate asociate întîlnim și la om. „La om diferite mișcări emoționale, țipătul de durere spre a cere ajutor, oprirea respirației cînd un corp străin a intrat în trahee și o mulțime de mișcări zise instinctive, gestul etc. intră în acest ordin de reflexe coordonate" [4].

Evoluția procesului reflex se poate urmări — spune Georgescu-Deleanu, în cursul dezvoltării copiilor, unde la început reflexele nu sînt coordonate, ci apar „mai tîrziu, cînd actul se repetă de mai multe ori și

[1] Georgescu-Deleanu, *op. cit.*, p. 26—27.
[2] *Ibidem*, p. 29.
[3] *Ibidem*, p. 28.
[4] *Ibidem*, p. 30.

se adaptează la aceeaşi funcţiune"[1]. Prin acestea, se formează din partea organismului o reacţie care e „adaptată la necesitatea ce urmăreşte conservarea vieţii" [2].

Deşi terminologia lui Georgescu-Deleanu (reflexe instinctive, coordonate etc.) diferă de limbajul nostru fiziologic de azi, recunoaşterea faptului că repetarea asociaţiilor de reflexe duce la apariţia unor reflexe de tip nou, constituie fără îndoială una dintre părţile pozitive ale concepţiei sale. I. P. Pavlov va denumi această formă de reflexe dobîndite — reflexe condiţionate — şi va arăta că ele reprezintă mijlocul principal prin care organismul se adaptează mediului, făcînd posibilă evoluţia.

Însuşindu-şi vederile lui Richet, Georgescu-Deleanu susţine existenţa reflexelor psihice pentru explicarea activităţii conştiente. „Actul reflex psihic — scrie el — ... este o *mişcare involuntară* succedînd la o iritaţiune periferică veche ... deşteptat prin alte reflexe" [3].

Ce se înţelege prin aceasta? Să luăm — spune Georgescu-Deleanu — fenomenul de greaţă. Ea poate fi provocată în primul rînd de vederea unui obiect ce produce aversiune. Dar un efect similar provoacă şi cuvîntul. Dacă vorbim de obiectul care trezeşte aversiune, atunci se produce greaţă reflectorică, dar de data aceasta pe cale psihică. În acest caz avem aşadar de-a face cu un *reflex psihic*. Pentru a se forma reflexul psihic e necesar ca în creier să existe mai înainte o imagine a obiectului care trezeşte aversiunea. „Cînd nu există în cerebru un centru pentru greaţă şi vomitaţiuni stabilit prin însăşi senzaţia de mirosuri neplăcute — scrie Georgescu-Deleanu — oricît de greţos ar fi cuvîntul, ce serveşte să imite fenomenul de miros disgraţios, nu va ajunge niciodată să producă greaţă ori vomiţiune" [4]. Aşadar pot să existe două reflexe simple, vomiţiunea în urma mirosului fetid—şi în acest caz îi zicem reflex direct— şi vomiţiunea în urma cuvintelor, ce exprimă mirosul greţos, iar în acest caz reflexul este indirect.

Justa recunoaştere a rolului cuvîntului în activitatea reflexă umană a fost doar schiţată de către Richet şi elevul său romîn Georgescu-Deleanu. Abia I. P. Pavlov va elabora învăţătura despre cel de-al doilea sistem de semnalizare. Gîndirea exteriorizată în cuvinte — fenomen eminamente social — introduce un nou principiu în activitatea reflexă umană. Cuvîntul — spune Pavlov — semnalul celui de-al doilea sistem de semnalizare, poate înlocui orice excitant obiectiv al primului sistem de semnalizare. Acest fapt are drept urmare o nemaipomenită accelerare a evoluţiei activităţii reflexe şi psihice. Numai gîndirea şi cuvîntul legat indisolubil de ea ne-au făcut oameni — va afirma Pavlov. Cel de-al doilea sistem de semnalizare este un sistem specific omului.

Georgescu-Deleanu susţine că reflexele psihice au o importanţă extrem de mare. „Singurul mecanism nervos actualmente cunoscut la care

---

[1] Georgescu-Deleanu, *op. cit.*, p. 34.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, p. 28.
[4] *Ibidem*, p. 31.

pot fi raportate reacțiunile de proveniență corticală este modul reflex" [1].

Reflexul psihic — arată el — se desfășoară involuntar, iar condiția apariției lui este existența în prealabil a unui reflex direct — adică reflexul care se leagă de excitația obiectivă. Acesteia i se asociază reflexul indirect — care se formează prin intermediul cuvîntului și înlocuiește excitația obiectivă.

Noțiunea de reflex psihic este într-un fel perimată. Psihologia materialistă modernă nu admite forme psihice complexe care să fie lipsite de un substrat funcțional cortical. Dar pentru acel timp ideea reflexului psihic reprezenta un progres de la considerarea psihicului ca un fenomen absolut sui generis la integrarea lui într-o formă proprie mecanismelor fiziologice. De aceea noțiunea de „reflex psihic" joacă rolul unei verigi metodologice care a permis științei să înainteze.

Singurul reflex psihic de care se ocupă mai amănunțit e vorbirea. „Vorbirea întrunește toate caracterele unui reflex ; așadar este un reflex. Ca orice funcțiune de relațiune vorbirea servește și se adaptează la conservarea individului și a speciei" [2].

„Vorbirea articulată ... este ... un ... reflex ... în care o vorbă scrisă sau auzită, reprezintă, deșteaptă noțiunea de obiect ... Noțiunea unei vorbe înlocuiește noțiunea de obiect"[3].

Studiind fenomenul limbii, Georgescu-Deleanu consideră — în mod greșit — că apariția vorbirii a fost precedată de limbajul prin gesturi, acesta înlocuind la început excitația obiectivă, și numai pe urmă a apărut, în cursul dezvoltării vorbirea care a înlăturat gesturile. Apariția vorbirii a avut drept rezultat „ca vorba să producă același efect ca și procesul" [4].

Filozofia marxist-leninistă, bazată pe datele științelor, a arătat că vorbirea articulată nu derivă din așa-numitul limbaj al gesturilor. Niciodată gesturile nu au putut îndeplini, ele singure, rolul de mediator între oameni ca mijloc de legătură și comunicare. Limbajul articulat, după cum a arătat Engels, a apărut în procesul muncii, în indisolubilă legătură cu gîndirea, fiind un fenomen eminamente social. Atît Richet cît și Georgescu-Deleanu, tributari ai gîndirii mecaniciste și biologizante, nu au putut întrevedea acest fapt.

Urmărind același fenomen, Georgescu-Deleanu afirmă însă judicios că o dată cu apariția vorbirii, obiectul și cuvîntul se pot înlocui reciproc în actul cunoașterii. Obiectul trezește reprezentarea fonică prin care e desemnat, și invers, cuvîntul evocă imaginea obiectului. Georgescu-Deleanu descrie și alte tipuri de reflexe psihice în care se manifestă *judecata* și *voința*. În acest caz, spune el, avem de-a face cu așa-numitele reflexe inhibitive sau de oprire (întîrziere).

---

[1] Georgescu-Deleanu, *op. cit.*, p. 19.
[2] *Ibidem*, p. 115.
[3] *Ibidem*, p. 35—36.
[4] *Ibidem*, p. 32.

Bazîndu-se pe experimentele lui Brown-Sequard, Deleanu relevă faptul că creierul exercită o acțiune atît inhibitivă cît și stimulativă asupra centrilor medulari.

Iată un astfel de exemplu : în timpul unei emoții puternice secreția salivară încetează, iar respirația se oprește pentru o clipă.

Mecanismul inhibitor se manifestă și prin faptul că poate să întărească sau să suprime activitatea altui reflex. „Inhibițiunea nu ar fi decît o interferență de vibrațiuni ce provoacă noi reflexe sau împuternicește pe altele cînd undele venite din diferite direcții se corespund, și provoacă oprire cînd undele nu corespund" [1].

Fără îndoială că Georgescu-Deleanu merge pe un drum bun atunci cînd subliniază rolul inhibiției corticale în activitatea conștientă. dar nu a adus nici o dovadă care să arate cum se manifestă această inhibiție în activitatea corticală și în ce fel este ea baza fiziologică a diferitelor activități conștiente.

Ce legi se manifestă în activitatea reflexă ? Georgescu-Deleanu se mulțumește să amintească legile generale ale activității reflexe, formulate de Pflüger fără a insista asupra legilor specifice ale activității reflexelor psihice.

Indiscutabil că în concepția lui Georgescu-Deleanu o trăsătură progresistă este determinismul. Darwinistul romîn extinde legea conservării și transformării energiei și asupra activității sistemului nervos central. Această concepție stă la baza evoluționismului său și reprezintă o dovadă elocventă a caracterului înaintat al gîndirii filozofice a acestui om de știință. Principiul conservării și transformării materiei și energiei este socotit inexplicabil la procesele psihice, încă și azi, de numeroși savanți și filozofi burghezi din apus În activitatea reflexă, Georgescu-Deleanu explică principiul evoluției pe baza concepției darwiniste.

În cea mai mare măsură lucrarea lui Georgescu-Deleanu nu este originală. După cum am menționat, el împrumută noțiunea de reflexe psihice de la Richet, recunoscînd existența acestora, fără a aduce însă vreo dovadă experimentală în sprijinul părerilor sale.

Concepțiile sale biologizante, împărtășite de numeroși oameni de știință din acea vreme, au determinat și caracterul mecanicist al vederilor sale evoluționiste. El nu înțelege deosebirile calitative dintre procesele mecanice și biologice, dintre cele biologice și sociale, subordonîndu-le pe toate acelorași legi mecanice.

Moartea prematură l-a împiedicat pe Georgescu-Deleanu să-și elaboreze mai temeinic ideile. Chiar dacă încercarea sa de a explica pe baze fiziologice activitatea conștientă este lacunară, chiar dacă materialismul său este mecanicist, totuși, numele lui Georgescu-Deleanu merită să fie amintit printre darwiniștii din patria noastră, precursori ai teoriei nerviste.

★

[1] Georgescu-Deleanu, *op. cit.*, p. 34.

În dezvoltarea fiziologiei materialiste din patria noastră, lui Károly Lechner (1850—1922) îi revine un loc de frunte. Pilonul central al celor peste 130 de lucrări științifice ale sale, bazate pe concepția evoluționismului darwinist, îl formează teoria reflexelor.

Articolele omagiale ce s-au scris la moartea lui Lechner au amintit și de teoria sa asupra reflexelor. În ciuda acestui fapt, însă, activitatea sa științifică a fost dată uitării în perioada dintre cele două războaie mondiale. Abia în condițiile regimului democrat-popular, a apărut în Editura Academiei R.P.R. în limba maghiară un volum cuprinzînd lucrări publicate și inedite ale lui Lechner împreună cu un studiu introductiv [1].

Nu vom înfățișa aici decît în linii mari viața lui Lechner. S-a născut la 25 martie 1850, la Budapesta. Urmează studiile medicale în orașul său natal și la Viena. După ce obține diploma de doctor, se dedică neurologiei și psihiatriei. Pentru a-și îmbogăți cunoștințele pleacă la Viena și Berlin, unde timp de 2 ani are ocazia să cunoască atît cercetările de histologie patologică cerebrală ale lui Meynert cît și lucrările școlii psihofiziologice germane.

Revenit la Budapesta e numit directorul Institutului de psihiatrie. În 1889 e invitat ca profesor la catedra de neurologie, neuropatologie și psihologie juridică înființată în cadrul Facultății de Medicină de la Cluj, pe care o va conduce cu înțelepciune și pasiune științifică, timp de peste 30 de ani. Clinica neuropsihiatrică din Cluj, pe atunci una din cele mai moderne din Europa a fost construită după planurile întocmite personal de Lechner.

După primul război mondial K. Lechner, grav bolnav, desfășoară o activitate cu totul redusă. Era pe patul de moarte cînd i s-a comunicat vestea alegerii sale ca membru corespondent al Academiei din Budapesta. Moare la 19 ianuarie 1922. De-a lungul vieții sale, el a fost pus nu o dată în fața unor încercări grele. Două din cele mai ample lucrări ale sale despre teoria reflexelor, *Stări psihiatrice incerte* și *Fiziologia creierului și a sistemului nervos* nu au putut vedea lumina tiparului, deși una din ele avusese primele coli deja corectate. Avem toate motivele să credem că el a fost „sfătuit" să renunțe la publicarea acestor lucrări, deoarece concepția sa materialistă fermă se opunea răspicat vederilor psihologice și filozofice oficiale ale cercurilor dominante. Baza filozofică a metodei sale este un monism materialist nelipsit de elemente de mecanicism. El însuși își definește astfel poziția științifică. „Am elaborat o psihologie și psihopatologie proprie, originală. Am izbutit ca prin procesele reflexe să lămuresc senzațiile, percepțiile și reprezentările, instinctele și activitățile voluntare, și de asemenea toată varietatea muncii noastre intelectuale care se produce cu ajutorul acestora" [2].

Constatările sale pline de amărăciune reflectă obstacolele pe care le-a avut de înfruntat în cursul activității sale științifice. Într-o cuvîntare, el relevă cu multă ironie faptul că pentru interesele guvernului „e mai urgent

---

[1] S. Balazs-J. Spielmann, *Lechner Károly*, București, Editura Academiei R.P.R., 1956.
[2] Autobiografie în manuscris. Comunicarea lui Egon Lechner.

să (se) procure un armăsar de o jumătate de milion, decît să (se) satisfacă exigențele zilnice ale cercetării științifice ... [1].

Lechner a elaborat o concepție fiziologică despre activitatea sistemului nervos central bazată pe rezultatele obținute în domeniul științelor naturii. El subliniază că toate activitățile vieții se desfășoară potrivit legilor reflexe. Nici activitatea conștiinței nu constituie o excepție de la această lege : „Fiecare activitate a sufletului nostru e o excitație care se desfășoară pe traiectul unui arc reflex" [2].

Baza materială a proceselor de conștiință o constituie activitatea sistemului nervos central — afirmă el. Datele furnizate de anatomie și fiziologie — remarcă savantul clujan — dovedesc cu prisosință că sistemul nervos central este organul care dă naștere proceselor psihice. Vederile lui Lechner se deosebesc net de idealismul unor naturaliști de tipul lui R. Avenarius care puneau la îndoială faptul că procesele de conștiință iau naștere în creier, sau admiteau cel mult, un paralelism între procesele materiale ale creierului și procesele de conștiință, cum susține și în zilele noastre psihiatrul idealist Eccles. Deși după Lechner nu poate exista nici o îndoială asupra faptului că procesele de conștiință iau naștere în creier, totuși nu sistemul nervos central singur — adaugă el — produce activitatea conștientă. Această activitate rezultă în urma unor excitații externe sau interne [3] — scrie Lechner.

El caută și găsește legături cauzale și în activitatea psihică. Excitația externă produce actul de conștiință care la rîndul lui duce la reacția de răspuns a organismului. Acest fapt înseamnă extinderea principiului determinist asupra activității sistemului nervos central. Cam cu 20—25 ani înainte de Lechner, I. M. Secenov a aplicat în mod consecvent principiul determinist în fiziologia creierului. El a luat o poziție hotărîtă contra interpretării idealiste a proceselor psihice. Nu mai puțin fermă este și poziția lui Lechner contra idealismului în psihologie. El respinge posibilitatea existenței unei conștiințe „autonome", ruptă de excitațiile lumii obiective. O astfel de părere — spune el — este debitoare teologiei, iar cercetătorul legilor naturii nu poate să și-o însușească.

În întreg universul — afirmă Lechner — acționează legi materiale : „Toate fenomenele care apar în natură își au originea în transformările ce se petrec în materie. Orice manifestare a forței care domină în natură poate fi redusă la mișcare" [4]. Activitatea conștientă în ea însăși nu e nimic altceva decît rezultatul transformărilor ce se petrec în sistemul nervos, una din formele mișcării materiei. Activitatea conștientă — potrivit concepției lui Lechner — e produsul înainte de toate al excitațiilor care ating organele noastre interne sau externe.

Receptată de către organele noastre senzoriale, excitația suferă o schimbare în organism, se transformă, dar nu dispare. „Numai formele

---

[1] *Despre „eul" universității*, 1897, p. 109.
[2] *Despre educația temperamentului*, Egészég (Sănătate), 1889, p. 2.
[3] Vezi *Fiziologia creierului și a sistemului nervos* (manuscris, p. 17).
[4] *Bazele materiale ale psihicului*, Orvosi Hetilap, Extras, 1892, p. 1.

capabile să se transforme din mișcare fizică în mișcare fiziologică devin excitație pentru protoplasmă"[1] — scrie el.

Lechner admite deci că excitația externă sau internă receptată de către organism prin intermediul sistemului nervos se modifică în sistemul nervos central : ea se transformă în fapt de conștiință. Dar senzațiile, percepțiile etc., ce iau astfel naștere devin, în același timp, punctul de plecare al unor noi procese și mișcări, care în cele din urmă provoacă reacția, mișcarea de răspuns a organismului.

Așadar, mișcarea externă, recepționată și modificată în organism, are drept rezultat provocarea unei noi mișcări. Prin aceasta, legea conservării energiei și mișcării își găsește o strălucită ilustrare și în activitatea organismului. Iată de ce Lechner va susține că reflexul nu este un fenomen străin legilor naturii, ci însuși mecanismul care asigură în organismul animal confirmarea legii conservării mișcării și energiei.

Într-o perioadă cînd o serie de naturaliști cu tendințe idealiste au încercat să scoată activitatea psihică de sub „tutela" materialismului și evoluționismului, Lechner a urmat alt drum. El a căutat în legitățile naturii baza pe care să-și consolideze concepția sa materialistă, despre reflexele psihice. Fără îndoială că această încercare a sa are puternice accente mecaniciste, dar nu mai puțin adevărat este faptul că în acea vreme, această concepție deschidea drum științei materialiste în explicarea proceselor de conștiință.

În concordanță cu convingerile sale darwiniste, Lechner subliniază că activitatea reflexă străbate drumul unei evoluții considerabile atît în cursul filogeniei cît și al ontogeniei.

Concepția evoluționistă este însuși fundamentul teoriei sale despre reflexe. La fel cu cei mai mulți naturaliști din vremea sa, nici el nu recunoaște existența salturilor calitative, nu vede deosebirile calitative dintre diferitele forme de mișcare, pe care le confundă uneori (forma de mișcare mecanică cu cea biologică, pe cea biologică cu legile conștiinței etc.) de unde decurge și panpsihismul său, concepție neștiințifică, idealistă — potrivit căreia orice materie vie, orice protoplasmă este înzestrată cu proprietatea de a produce acte psihice. Dar acest savant care respectă faptele se izbește mereu de caracterul contradictoriu al evoluției. El vede, de exemplu, strînsa corelație și interdependență dintre contradicții. Firește, toate acestea nu pot modifica caracterul predominant mecanicist al concepțiilor sale.

Lechner consideră că orice ființă vie se află într-un echilibru dinamic cu mediul înconjurător. Starea de echilibru format este amenințată să fie răsturnată de excitații noi, neobișnuite. Rostul activității reflexe este acela de a restabili echilibrul compromis. În scopul conservării individului și a speciei „fiecare organism trebuie să caute acțiunea excitațiilor folositoare și să se apere împotriva celor dăunătoare"[2].

---

[1] *Faptul de conștiință în actele vieții noastre spirituale*, 1892, p. 17.

[2] *Rolul activității musculare în operațiile noastre intelectuale, cu privire specială la exercițiile fizice*, 1890, Gyógyászat, p. 4.

Prezentînd activitatea reflexă drept mecanismul care asigură echilibrul dintre organism şi mediu, Lechner dă dovadă de o viziune dialectică spontană. Concepţia pavlovistă va da o înaltă preţuire principiului unităţii dintre mediu şi organism şi va arăta că aceasta constituie legitatea generală a lumii animale. Această unitate devine cu atît mai perfectă cu cît înaintăm mai sus pe scară zoologică, cu cît sistemul nervos central este mai dezvoltat, deci în măsura în care activitatea reflexă devine mai complexă, mai adecvată.

Dezvoltarea activităţii reflexe — susţine Lechner — are loc sub acţiunea a două legi contradictorii, strîns legate între ele. Prima e denumită *legea diferenţializării.* (Păstrăm această expresie folosită de Lechner deşi ea corespunde „diferenţierii").

Sub acţiunea ei, în interiorul organismelor animale activităţile se separă unele de altele. Unele celule şi organe îşi asumă rolul de a efectua în întregime anumite activităţi parţiale ale actelor reflexe.

Dar în acelaşi timp se manifestă şi legea cu un efect fiziologic invers : legea integrării. Sub acţiunea acesteia, părţile organismului cu activităţi diferenţiate rămîn într-o strînsă corelaţie, iar organismul se adaptează ca un întreg unitar condiţiilor schimbate de mediu.

La început o singură celulă recepţionează excitaţia şi trimite reacţia de răspuns. Cu timpul procesele reflexe se dezvoltă sub acţiunea legii diferenţializării. Astfel funcţiunea de receptor al excitaţiilor e preluată de celule speciale după cum alte celule îndeplinesc rolul de asociaţie şi altele cel de reacţie. Astfel iau naştere — spune Lechner — aşa-numitele *reflexe în lanţ.* Pe treptele mai înalte ale dezvoltării, organe deosebite efectuează recepţia excitaţiilor, altele asociaţiile şi altele reacţia de răspuns. Pe măsura dezvoltării sistemului nervos central, alături de reflexele medulare apar şi reflexe diencefalice şi mezencefalice, apoi cele corticale. Astfel, ajungem — afirmă Lechner, graţie legii diferenţializării, la apariţia reflexelor cerebrale, forma cea mai înaltă şi complexă a reflexelor. Recunoscînd însă diferenţierea anatomică şi funcţională a organismului, Lechner n-a rămas în această problemă — tributarul concepţiilor metafizice. El arată că deşi legea diferenţierii separă funcţiile, totuşi ea nu poate duce la transformarea organismului animal şi omenesc într-un conglomerat sau într-un „stat federativ" al organelor sale, aşa cum susţine de exemplu concepţia metafizică a lui Virchow. Lechner depăşeşte în acest sens concepţia mecanicistă a epocii sale şi recunoaşte rolul important de integrare şi reglare ce revine sistemului nervos central în viaţa organismului animal şi omenesc.

Această concepţie nervistă străbate ca un fir roşu întreaga sa teorie. Organismul animal şi uman constituie un întreg organic. Creierul şi sistemul nervos nu numai că sînt deservite de celelalte organe, ci le domină pe toate.

„Fiecare funcţiune a organismului rămîne sub conducerea creierului şi a sistemului nervos, alcătuind prin aceasta plenitudinea mecanismului reflex" [1].

---

[1] *Fiziologia creierului şi a sistemului nervos,* p. 9.

În aceeași măsură în care sistemul nervos se dezvoltă în cursul filogeniei, activitatea de integrare se accentuează mereu, sistemul nervos avînd un rol din ce în ce mai important în reglarea întregului organism. I. P. Pavlov, fondatorul concepției nerviste moderne, va scoate în evidență marea importanță pe care procesul integrării corticale și al subordonării ei centrilor nervoși subiacenți o are în activitatea organismului uman.

La Lechner această recunoaștere nu apare însă în forma ei pe deplin închegată, ca la Pavlov. El nu cunoaște încă nici rolul scoarței cerebrale, de coordonator și îndrumător al tuturor funcțiunilor nervoase și nici interacțiunea dintre centrii corticali și subcorticali. Totuși scoaterea în evidență a funcțiunii integrative a creierului este unul din pilonii teoriei sale.

Procesul dezvoltării îl întîlnim nu numai în cursul filogeniei ci și în cursul ontogeniei, subliniază Lechner. *Reflexele înnăscute* se transformă de-a lungul vieții. Din asocierea acestora și prin formarea unor căi reflexe noi iau naștere în cursul vieții *reflexele dobîndite*. Reflexele dobîndite ușurează într-o măsură considerabilă adaptarea individului la mediu. În acest caz, în sistemul nervos central, între două sau mai multe căi reflexe înnăscute se creează legături noi un „pod de asociații". Noile reflexe se întăresc datorită repetării și exercițiului, și grație efectului lor, organismul se adaptează mai ușor. „Prin aceasta se deschide posibilitatea ca excitația externă să se întoarcă la organele de mișcare nu numai prin intermediul arcurilor reflexe simple, ci parcurgînd în calea ei „podurile de asociații" recent create, să poată încheia arcurile reflexe prin cu totul alte mișcări decît cele pe care excitația le-a provocat inițial" [1].

Asemănarea acestor idei lechneriene cu ceea ce concepția pavloviană va denumi reflexe condiționate este de-a dreptul izbitoare.

La fel ca și Pavlov, Lechner susține că asociația reflexelor înnăscute duce la formarea unor căi reflexe noi, fapt care determină o nouă adaptare a organismului la mediu.

El a ajuns la această concluzie pe baze exclusiv teoretice în timp ce I. P. Pavlov și-a întemeiat concepția pe baza unui imens material faptic adunat după cercetări asidue timp de 20 ani. I. P. Pavlov a izbutit astfel să pună în lumină nu numai reflexele condiționate, ci și legile de funcționare a acestor reflexe, clarificînd în același timp legitățile dinamicii corticale.

Pe aceeași linie de asemănare cu concepțiile lui I. P. Pavlov, Lechner susține că reflexele dobîndite se pot transmite, cu timpul, pe cale ereditară. El revine deseori asupra acestei probleme. Nu observăm oare — se întreabă el — că însușirile dobîndite ale armăsarilor și berbecilor de rasă se transmit și descendenților lor? Din capul locului ereditatea nu trebuie smulsă din complexul condițiilor de viață și ale mediului. Reflexele înnăscute se formează și ele în cursul procesului de adaptare la mediu, deci în cursul filogeniei: „De-a lungul milioanelor de

[1] *Despre educația temperamentului*, 1888, p. 12.

ani ai filogeniei reflexele înnăscute s-au acumulat ca o moştenire în cursul nenumăratelor generaţii în scopul conservării speciei" [1].

Această poziţie darwinistă fermă este unul din meritele savantului clujan. Nu trebuie să uităm că vremea în care Lechner formulează asemenea teze este perioada înfloririi concepţiilor metafizice weismaniste, potrivnice evoluţionismului şi care negau categoric posibilitatea transmisibilităţii prin ereditate a caracterelor dobîndite.

Lechner caută ilustrarea legilor evoluţiei şi în activitatea conştientă. Şi aici el vede acţiunea legilor biologice de integrare şi diferenţializare. Tributar mecanicismului, Lechner nu vede că alte legi ale mişcării se manifestă în domeniul fenomenelor biologice şi altele în domeniul fenomenelor de conştiinţă. El nu înţelege nici determinarea socială a evoluţiei gîndirii umane. Tocmai de aceea Lechner nu a putut să-şi cristalizeze gîndirea medicală într-o concepţie consecvent materialistă şi dialectică despre evoluţia psihicului uman.

Pentru Lechner legea diferenţializării are drept rezultat faptul că din materialul furnizat de simţurile noastre, creierul elaborează senzaţiile. Acest proces se desfăşoară însă pe baza mecanismului reflex şi reprezintă în ultimă analiză „selecţia recepţionării senzaţiilor, sau adaptarea la reacţia de răspuns a excitantului senzorial" [2].

Abordarea proceselor conştiinţei prin metode obiectiv ştiinţifice chiar dacă insuficient fundamentată experimental, poate fi considerată ca o trăsătură pozitivă pentru acele timpuri.

Rezumînd concepţia sa despre integrarea şi diferenţierea procesului de conştiinţă, Lechner scrie: „Filogenia a avut drept rezultat diferenţializarea formelor de senzaţii prin ereditate. De-a lungul vieţii noastre individuale, aceste forme diferenţiate se pot contopi din nou, după necesitate, prin experienţă (acumulare). De acum înainte senzaţiile complexe contopite se comportă în actele intelectuale ca şi cînd ar fi simple, dar mai perfecţionate. Pe de o parte, e nevoie de selecţionări senzoriale, adică de noi diferenţieri, pe de altă parte, e nevoie de contopiri senzoriale, adică de integrări din ce în ce mai perfecte, pentru ca reacţiile organismului să poată corespunde exigenţelor vieţii. Apariţia diferenţializărilor şi integrărilor senzoriale necesare se efectuează datorită proceselor logice. Întrucît fenomenele de viaţă ale organismului — şi între acestea actele psihice — se pot manifesta numai în forma unor reflexe complete, categoriile senzoriale pe care le-am amintit nu pot duce singure la rezultatul dorit, dacă nu li se asociază acţiunea reflexă" [3].

Astfel, pentru Lechner integrarea şi diferenţierea reprezintă în evoluţie tendinţe complementare şi în acelaşi timp contradictorii. Sau, aşa cum el însuşi spune „în dezvoltarea reflexelor, acestea se opun unele celorlalte, iar pe de altă parte, tocmai datorită acestui antagonism se produce o echilibrare reciprocă a acţiunilor lor. Unele pregătesc terenul pentru celelalte, deoarece creează condiţiile de viaţă necesare celorlalte" [4].

[1] *Psihologie experimentală cu lucrări practice*, 1914, text litografiat, p. 31.
[2] *Despre visuri*, 1910, p. 2—5.
[3] *Fiziologia creierului şi a sistemului nervos* (manuscris, p. 67).
[4] *Ibidem*, p. 101.

Fără îndoială că și de data aceasta, viziunea sa dialectică spontană îl conduce spre concluzii juste — dar, ca de atîtea ori în concepția sa, această idee justă apare numai ca o străfulgerare, fără să fie prelucrată în mod sistematic.

Lechner acordă o mare importanță apariției vorbirii și gîndirii în istoria societății omenești. Deși nu cunoaște rolul muncii în formarea vorbirii și a gîndirii, el afirmă următoarele : „Cuvîntul, odată ce a luat naștere, fie sub forma lui sonoră, fie mai tîrziu, sub forma scrisă și văzută, a devenit un obiect al percepției ca oricare alt excitant obiectiv ... Ba mai mult, în cursul dezvoltării rațiunii el a cucerit o ascendență evidentă asupra celor mai multe senzații, dominînd de acum înainte în mod hotărît toate procesele de asociație. *Acest fapt a ușurat într-un chip extraordinar dezvoltarea viitoare a gîndirii, deoarece a creat posibilitatea ca procesele de gîndire să se desfășoare nu prin complexe de senzații, ci prin senzațiile unor semne simple (cuvîntul) făcînd cu putință obiectivizarea noțiunilor și a ideilor prin aceste semne*" [1].

Lechner a înțeles faptul că limbajul (cuvîntul) poate înlocui orice excitant obiectiv, devenind un excitant declanșator al actelor reflexe. Aceasta reiese și din lucrarea sa fundamentală : *Fiziologia creierului și a sistemului nervos*. El relevă că : „Cuvîntul poate avea o acțiune excitatoare sau inhibitoare asupra actului reflex". În cazul muncii fizice influențată de cuvînt „noi acțiuni reflexe declanșate de acest excitant se întîlnesc cu rezultatele activității reflexe ce se desfășoară, mărind, sau dimpotrivă, micșorînd efectul acestora" [2].

De asemenea sînt remarcabile și experiențele cu ajutorul cărora Lechner a căutat să dovedească strînsa corelație dintre vorbire și gîndire. Confecționînd un dispozitiv pentru demonstrarea acestui lucru, el a așezat cleme pe buzele și mușchii laringieni ai persoanei examinate, iar la capătul acestora a fixat un braț grafic. Mișcările acestui braț au fost înregistrate pe un chimograf. Persoana examinată a trebuit să se gîndească la un anumit fonem fără însă, a-l rosti. Cu aparatul său, Lechner a demonstrat că în acest caz în mușchii limbii și ai laringelui au apărut aceleași contracții musculare dar mai atenuate decît atunci cînd cuvintele respective au fost pronunțate. Lechner a confecționat un aparat similar și pentru examinarea contracțiilor musculare care acompaniază stările afective și impulsive. El a elaborat un așa-numit „aparat de excitație" cu ajutorul căruia a măsurat viteza atenției și a asociațiilor. Din nenorocire, atît aparatele cît și însemnările referitoare la această problemă s-au pierdut.

Lechner nu a văzut, și lucrul acesta era greu pentru timpul său, conexiunile sociale care fac din limbaj un excitant superior tuturor celorlalte. Aportul lui e deosebit însă în ceea ce privește imaginarea dispozitivelor experimentale, a experiențelor determinante, capabile să aducă lumină în această problemă atît de complexă. Meritul deosebit al lui Lechner constă în aceea că întreaga sa activitate e pătrunsă de năzuința

---

[1] *Fiziologia creierului și a sistemului nervos*, p. 105—106.
[2] *Ibidem*, p. 101.

de a elabora o metodă obiectivă pentru studierea proceselor psihice, ceea ce reprezintă o poziție metodologică fertilă și avansată.

În pofida acestor fapte, trebuie să constatăm însă că metoda aplicată de el nu a putut deveni un mijloc general pentru studiul obiectiv al activității conștiente.

Acest neajuns și-a pus pecetea și pe teoria sa despre reflexe. În lipsa faptelor experimentale Lechner a alunecat nu o dată pe panta riscantă a supozițiilor și a explicațiilor mecaniciste. În unele lucrări face concesii energetismului. Deși a subliniat în repetate rînduri că materia fără mișcare este la fel de neconceput ca și mișcarea fără materie, totuși, în unele scrieri, Lechner separă materia de mișcare, prezentîndu-le separat, în mod metafizic, ba mai mult, în lucrările sale de bătrînețe, înclină să sacrifice prioritatea materiei de dragul „energiei", făcînd astfel serioase concesii idealismului. Determinist convins, el nu a putut totuși înțelege că activitatea umană este determinată în primul rînd de mediul social. Acest eminent om de știință s-a poticnit de asemenea și în explicarea problemelor sociale. El a atribuit războaiele și revoluțiile „nervozității omenirii". La fel ca și Bechterev, Lechner a încercat în mod greșit să extindă teoria sa reflexă și în domeniul vieții sociale.

Încercarea sa de a explica evoluția societății pe baza așa-numitelor reflexe sociale e sterilă, organicistă și biologizantă, deci, fundamental greșită. Pe drept cuvînt, Lenin a înfierat tendințele organiciste în explicarea vieții societății, scriind următoarele : „Nu e nimic mai ușor decît să lipești eticheta «energetic» sau « biologic-sociologic» unor fenomene ca crizele, revoluțiile, luptele de clasă etc. nu există însă ocupație mai sterilă, mai scolastică, mai moartă decît această ocupație ... Aplicate în domeniul științelor sociale noțiunea « selecției», aceea a « asimilației» și « dezasimilației»... nu sînt decît fraze goale" [1]. În societate domină legi specifice total diferite de cele biologice.

În ciuda greșelilor sale, Lechner a rămas pînă la sfîrșitul vieții un om de știință onest cu o poziție socială înaintată care și-a ridicat cuvîntul împotriva alcoolismului și prostituției ce bîntuie societatea burgheză. A crezut sincer în posibilitatea unui viitor mai fericit al omenirii. „A sosit timpul — scrie el — să se pună capăt ipocriziei și lozinca cinică « *Si vis pacem para bellum* să fie înlocuită cu lozinca *Si vis pacem para pace*»".

Punctul de plecare al teoriei sale reflexe a fost școala psihologiei experimentale, deși el a lăsat mult în urmă vederile dualiste ale acesteia. E absolut evident că în formarea concepției sale un rol deosebit l-a avut teoria reflexă a fiziologului rus A. A. Herzen care a stat el însuși sub influența lui Secenov. Iată de ce ecoul indirect al lui Secenov în activitatea lui Lechner e neîndoielnic.

Lechner a cunoscut de asemenea activitatea lui Bechterev și citează în repetate rînduri pe Tarachanov. Pe I. P. Pavlov îl amintește de două ori, dar numai în legătură cu lucrările acestuia apărute înainte de 1903, deci într-o epocă în care marele om de știință rus nu-și elaborase încă teoria despre reflexele condiționate. E indiscutabil însă că

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 14, p. 322.

teoria reflexă a lui Lechner s-a bazat în cea mai mare parte pe observații și interpretări originale.

Într-o perioadă cînd cei mai mulți fiziologi neglijau unitatea organismului omenesc, iar în psihologie dominau concepțiile idealiste, Károly Lechner aparține celor puțini care au știut să întrezărească adevăratul drum. El s-a sprijinit pe ideile lui Darwin și a elaborat o teorie reflexă care îmbrățișează întreg organismul omenesc. El a explicat pe baza reflexelor psihice întreaga activitate conștientă și în același timp a arătat că materialismul poate explica pe deplin geneza proceselor de conștiință. Urmînd acest drum, el s-a apropiat într-o măsură considerabilă de principiile fundamentale ale fiziologiei pavloviene. Numele lui Károly Lechner figurează în rîndul precursorilor concepției nerviste contemporane.

ИЗ ИСТОРИИ ЭВОЛЮЦИОННОЙ ФИЗИОЛОГИИ В РУМЫНИИ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Возникновение эволюционной теории Дарвина вызвало широкий отклик во всех областях биологических наук. Идеи эволюционизма легли в основу рассмотрения физиологии центральной нервной системы с материалистических позиций, в свете теории рефлексов.

Первенство в теоретическом обосновании рефлекторного происхождения всей психической деятельности принадлежит русскому ученому И. М. Сеченову. Однако экспериментальное изучение физиологии центральной нервной системы стало возможным только благодаря замечательным исследованиям И. П. Павлова.

Нервнорефлекторная концепция имела своих предшественников и в Румынии.

Следуя по пути французского исследователя Рише и развивая некоторые собственные взгляды, молодой румынский врач И. Джорджеску-Деляну (1863—1893) в своей докторской диссертации „Рефлекс речи и формы речевой амнезии" (1889) пытается обосновать эволюционную психологию.

Деляну исходит из принципа всеобщей закономерности вселенной, из закона сохранения и превращения энергии. Он утверждает, что рефлекс является проявлением этой закономерности в жизни организма. В биологических явлениях господствует принцип детерминизма, так как любому действию организма соответствует определенная причина.

По мнению Деляну, всякая физиологическая деятельность — рефлекторного типа. Развитие рефлексов происходит в процессе естественного отбора, стремясь к сохранению индивидуума и вида.

Инстинкт, якобы, является ассоциацией нескольких простых рефлексов, а согласованные рефлексы — это одновременная деятель-

ность нескольких корковых центров. Все это ведет к возникновению рефлексов нового типа. Признание того, что ассоциация рефлексов приводит к возникновению рефлексов нового типа, составляет одну из положительных сторон концепции Деляну.

Однако Деляну не мог доказать экспериментальным путем достоверность своих положений и не понял качественных различий между формами движения (механическими, биологическими, социальными), подчинив их только механическим законам.

Видное место в развитии материалистической физиологии в Румынии занимает клужский ученый Кароли Лехнер (1850—1922).

Философскую основу его метода составляет материалистический монизм, находящийся, однако, под влиянием механистических элементов. Он утверждает, что вся психическая жизнедеятельность развивается согласно рефлекторным законам.

Сознательная деятельность, — утверждает Лехнер, — является ничем иным, как превращением внешних раздражителей в целесообразные действия. „Только формы, способные превратиться из физических движений в физиологические, становятся раздражителями для протоплазмы".

Но поскольку следствием психических действий является ответная реакция организма, Лехнер утверждает, что психическая деятельность — рефлекторного типа, а рефлекс — это не чуждое законам природы явление, а механизм, обеспечивающий в организме действие закона сохранения и движения энергии.

В соответствии со своими дарвинистскими убеждениями Лехнер утверждает, что рефлекторная деятельность проходит путь эволюции как во время филогенеза, так и во время онтогенеза. Это происходит с целью обеспечения биологического равновесия между организмом и средой и развивается под действием двух противоположных, тесно связанных законов: закона дифференциации, результатом которого является расчленение рефлекторной деятельности внутри организма, и закона интеграции, благодаря которому части организма с различной деятельностью сохраняют тесную взаимозависимость.

Этот взгляд на организм как на единое целое, противоположный господствующей в то время теории Вирхова, несомненно составляет одну из положительных сторон концепции Лехнера.

Лехнер показывает, что из ассоциации известных рефлексов рождаются новые приобретенные рефлексы, создавая в центральной нервной системе „мосты ассоциаций", то есть новые связи. Это положение, как и признание возможности передачи приобретенных рефлексов, приближает взгляды Лехнера к павловским. Необходимо подчеркнуть однако, что то, что у Лехнера является теоретическим предположением, в павловских взглядах — экспериментально обосновано.

Скованный механицизмом, Лехнер пытается применить закон дифференциации и интеграции и в области сознания. Следовательно, он не мог видеть, что появление языка — это общественное явление. Однако он признал, что „слово стало объектом ощущения, как всякий другой объективный раздражитель ... охватывая, решительным образом, все

процессы сознания", и, имея возможность заменить всякий объективный раздражитель, оно стало возбуждающим раздражителем всех рефлекторных действий.

На теорию Лехнера косвенное влияние оказал Сеченов через посредство А. А. Герцена. При всех прогрессивных сторонах своих взглядов, Лехнер не раз впадал в заблуждение, скатываясь к спекуляции и механицизму. В некоторых работах он делает уступки энергетизму.

Несмотря на эти ошибки, его имя стоит в ряду предшественников современной нерворефлекторной концепции.

DE L'HISTOIRE DE LA PHYSIOLOGIE ÉVOLUTIONNISTE EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

L'apparition de la conception évolutionniste de Darwin a eu un puissant écho dans toutes les branches des sciences biologiques. Les théories évolutionnistes ont constitué la base à partir de laquelle on a pu aborder les problèmes de la physiologie du système nerveux central, à la lumière de la théorie des réflexes.

Le premier à avoir étudié théoriquement l'origine réflexe de toutes les activités psychiques fut le savant russe I. M. Sétchénov. Pourtant l'élaboration expérimentale de la physiologie du système nerveux central n'a été possible que grâce aux éminentes recherches de I. P. Pavlov.

La conception nerviste compte quelques précurseurs parmi les hommes de science roumains.

Un jeune médecin, I. Georgescu-Deleanu (1863—1893), dans sa thèse de doctorat intitulée *Le réflexe du langage et les formes de l'amnésie verbale* (1889), essayait d'établir le fondement d'une psychologie évolutionniste, en suivant les recherches du savant français Richet et en développant certaines conceptions propres.

Deleanu part du principe de la loi générale de l'univers, la loi de la conservation et de la transformation de l'énergie. Il soutient que le réflexe en est l'application à la vie de l'organisme. Le principe du déterminisme domine dans les phénomènes biologiques, car à toute action de l'organisme correspond une cause bien déterminée.

D'après Deleanu, toutes les activités physiologiques sont du type réflexe. Au cours du processus de sélection naturelle, les réflexes se developpent en vue de la conservation de l'individu et de l'espèce.

L'instinct serait l'association de plusieurs réflexes simples, alors que les réflexes coordonnés résulteraient de l'activité simultanée de plusieurs centres corticaux. Il en résulte des réflexes d'un type nouveau. La reconnaissance du fait que l'association des réflexes mène à l'apparition

de réflexes d'un type nouveau constitue une des parties positives de la conception du docteur Deleanu.

Mais il n'a pu démontrer expérimentalement la validité de ses thèses, de même qu'il n'a pas compris les différences qualitatives entre les diverses formes de mouvement (mécanique, biologique, sociale). Il les a toutes soumises aux mêmes lois mécaniques.

Le savant Károly Lechner (1850—1922), originaire de Cluj, occupe une place importante dans le développement de la physiologie matérialiste roumaine.

Le fondement philosophique de sa méthode est un monisme matérialiste, avec certaines influences mécanistes. Il soutient que toutes les activités de la vie psychique se déroulent suivant les lois des réflexes.

L'activité consciente — affirme Lechner — n'est rien d'autre que le résultat de la transformation des excitations extérieures en actes de la conscience. « Seules les formes capables de se transformer de mouvements physiques en mouvements physiologiques deviennent des excitants pour le protoplasme ».

Cependant les actes psychiques ont pour conséquence une réaction en réponse de l'organisme. C'est pourquoi Lechner soutient que l'activité psychique est du type réflexe et que le réflexe n'est pas un phénomène étranger aux lois de la nature, mais le mécanisme même qui assure, dans l'organisme, la confirmation de la loi de la conservation de l'énergie et du mouvement.

En accord avec ses convictions darwinistes, Lechner soutient que l'activité réflexe constitue un processus d'évolution aussi bien au cours de la phylogénie que de l'ontogénie. Ce processus est destiné à assurer l'équilibre biologique entre l'organisme et le milieu, et se développe sous l'action de deux lois contraires, étroitement liées entre elles : la loi de la différenciation, qui a pour résultat la séparation des activités réflexes à l'intérieur de l'organisme, et la loi de l'intégration, grâce à laquelle les parties de l'organisme ayant des activités différenciées demeurent en étroite corrélation.

Cette conception de l'unité de l'organisme — opposée au virchowisme dominant à cette époque — représente sans doute un élément positif de la conception de Lechner.

Il affirme encore que de nouveaux réflexes — réflexes acquis — prennent naissance sur la base de l'association des réflexes existants. Dans le système nerveux central apparaissent ainsi des « ponts d'associations », c'est-à-dire des liens nouveaux. Ce fait, de même que la reconnaissance de la possibilité de transmissibilité des réflexes acquis, rapproche la conception de Lechner de celle de Pavlov. Il est à noter que ce qui, chez Lechner, n'est que supposition théorique acquiert un fondement expérimental solide dans la conception pavlovienne.

Sous l'influence du mécanisme, Lechner essaye d'étendre la loi de la différenciation et de l'intégration au domaine de la conscience. Il est arrivé à l'idée que l'apparition du langage est un phénomène social et que « le mot est devenu un objet de la perception comme n'importe quel autre excitant objectif... dominant nettement tous les processus de la

conscience », propre à remplacer tout excitant objectif, à son tour excitant à même de déclancher des actes réflexes.

Par l'intermédiaire de A. A. Herzen, Lechner a été en quelque sorte influencé par Sétchénov. En dépit de ses éléments progressistes, Lechner a glissé plus d'une fois sur la pente de la spéculation et du mécanisme. Certains de ses ouvrages font des concessions à l'énergétisme.

Malgré ses erreurs, le nom de Lechner figure parmi les précurseurs de la conception nerviste contemporaine.

CONSIDERAȚIUNI ASUPRA NOȚIUNII „DEFECT DE MASĂ" ȘI IMPLICAȚIILE SALE FILOZOFICE

DE

I. GOTTLIEB

Succesele de mare răsunet pe care fizica contemporană le înregistrează de la începutul secolului nostru, i-au constrîns pe fizicieni să reconsidere terminologia utilizată, să introducă o întreagă serie de noțiuni capabile să reflecte conținutul mereu îmbogățit al fizicii.

Adesea însă, terminologia nou introdusă nu reflectă îndeajuns de fidel conținutul obiectiv al fenomenelor caracterizate de aceasta. Astfel, disciplina care înglobează teoria justă a spațiului și timpului, cît și teoria gravitației, a fost pripit intitulată teoria relativității. Această denumire nu este cu totul justificată, căci nu subliniază decît o singură trăsătură a teoriei și nu neapărat cea mai esențială. Însuși Einstein, a fost printre acei savanți care au opinat în favoarea înlocuirii acestei denumiri cu un termen mai potrivit [1].

Din această cauză, prezintă interes eforturile de confruntare a conținutului unor noțiuni fizice cu sfera fenomenelor îmbrățișate de acestea, pentru a preciza măsura în care ele coincid.

În comunicarea de față, ne propunem să analizăm conținutul fizic al noțiunii „defect de masă" și să vedem măsura în care această denumire este justificată.

Pentru a atinge acest scop, vom face la început cîteva considerațiuni relative la legea interdependenței dintre masă și energie, de care „defectul de masă" este intim legat.

Filozofii și fizicienii, deopotrivă, acceptă astăzi ca formă de existență a materiei, substanța și cîmpul [2].

---

[1] Cf. Teofil T. Vescan, *Fizica teoretică*, București, 1957, vol. I, p. 390.

[2] Cf. N. F. Ovcinikov, *Poniatia massî i energhii v sovremennoi fizike i ih filozofskoie znacenie, Filosofskie voprosî sovremennoi fiziki*. Izd. A. N. SSSR, 1952; S. G. Suvorov, *K voprosu o zakone vzaimosviazi massî i energhii*. U.F.N., 1952, vol. XLVIII, nr. 2.

Substanța înglobează în sfera sa totalitatea corpurilor macroscopice, cît și particulele elementare cu masa de repaus diferită de zero, în timp ce cîmpul electromagnetic și cel gravific, sau particulele elementare considerate astăzi ca avînd masa de repaus nulă, reprezintă entități materiale ce aparțin cîmpului.

Cele mai importante proprietăți ale materiei sînt fără îndoială masa și energia [1].

Totalitatea informațiilor ce ne stau astăzi la dispoziție, nu ne permit să definim exact masa, totuși se pare că nu greșim prea mult, dacă acceptăm definirea cantitativă a masei prin inerție [2].

Noțiunea de energie este intim legată de mișcare, ea putînd fi definită ca măsură a mișcării materiei sub orice formă și în toate transformările sale.

Prin urmare, masa și energia sînt deopotrivă proprii, atît substanței, cît și cîmpului.

În manifestările sale exterioare masa substanței se dezvăluie nemijlocit, avînd un caracter pregnant, în timp ce energia, neavînd un caracter atît de pregnant, apare oarecum voalată în raport cu masa.

În cazul cîmpului, situația se prezintă exact invers; în timp ce caracteristica energetică a cîmpului nu a fost de nimeni contestată, ponderabilitatea sa a fost pusă multă vreme la îndoială. Ingenioasele experiențe ale lui Lebedev care scot în evidență presiunea luminii și verificarea experimentală pe scară astronomică, a unor ipoteze reclamate de relativitatea generalizată [3], acordă masei cîmpului drept de cetățenie în fizică.

Ținem însă să precizăm că, scoțînd în evidență pregnanța masei — în cazul substanței — și aceea a energiei — în cazul cîmpului, nu avem dreptul să ne imaginăm că masa substanței, de pildă, ar avea un caracter privilegiat asupra energiei sale. În orice condiție, masa și energia au aceeași pondere, în caracterizarea unei entități materiale date.

Deși substanța și cîmpul se deosebesc din punct de vedere fizic, există totuși o întreagă serie de microprocese, care autorizează tranziția unei părți de substanță în cîmp și invers. Acest transfer se realizează astfel, încît în natură se stabilește un echilibru dinamic al proceselor de acest tip.

În procesul de fuziune a unor perechi electron-pozitron, apar fotoni γ: așadar în acest microproces, se realizează o tranziție în sensul substanță $\rightarrow$ cîmp.

La o analiză superficială a acestui proces fizic, s-ar părea că, înaintea consumării microprocesului, masa electronului și a pozitronului, ce apar pregnante datorită caracterului lor substanțial, se transformă în energia fotonilor rezultați ca o consecință a reacției respective.

---

[1] Cf. S. E. Friș, *Predstavlenie o masse i energhii v sovremennoi fizike*, U.F.N., 1952, XLVIII, nr. 2.; I. V. Kuznețov, *Protiv idealisticeskih izvrașcenii poniatii massî i energhiii*, U.F.N., 1952, vol. XLVIII, nr. 2.

[2] În paginile revistei *Voprosî filosofii*, cercetătorii sovietici, Budtov, Morozov, Riazonov și Izmailov, au făcut cîteva observații foarte prețioase în legătură cu această problemă, fără a o soluționa în întregime.

[3] Cf. V. L. Ghinsberg, *Experimentalnaia proverka obscei teorii otnositelnosti*, U.F.N., 1956, vol. LIX, nr. 1.

În puține cuvinte, s-ar părea, la prima vedere, că reacția se efectuează de așa manieră, încît din masa entităților materiale anterioare microprocesului, se naște energia acelor entități, ce apar ca rezultat al respectivei reacții. Cum aceste procese sînt perfect reversibile, am putea fi tentați să conchidem că în natură totul se petrece în așa fel încît masa s-ar transforma în energie și invers. Lipsește însă ceva, ca acest raționament să fie „valabil" erga omnes *măsura*, căci se naște întrebarea : în ce proporție se „transformă" masa în energie sau invers ? Pentru a da o aparență științifică acestor raționamente eminamente idealiste, adepții acestei interpretări s-au grăbit să apeleze la celebra relație a lui Einstein-Langevin din teoria relativității restrînse :

$$\Delta E = c^2 \Delta m \tag{1}$$

care ar statua, chipurile, proporțiile respectivelor „transformări".

Considerațiile anterior amintite, dublate de relația (1) sînt după părerea noastră, rădăcinile istorice ale apariției așa-numitului „principiu al « echivalenței » dintre masă și energie".

În realitate, problema trebuie abordată într-un mod cu totul diferit.

Ori de cîte ori are loc un microproces de tipul acelui anterior indicat, este necesar să avem în vedere că atît masa cît și energia cîmpului, sau a substanței, coexistă simultan și că în procesul de tranziție substanță → cîmp, sau invers, transferul de masă este acompaniat de un transfer de energie. Cu alte cuvinte, ori de cîte ori o cantitate de materie trece dintr-o clasă în alta, tranziția respectivă este însoțită de un transport de masă și energie, transport care reprezintă, de altfel, masa și energia acelei cantități de materie.

Relația $\Delta E = c^2 \Delta m$ reprezintă expresia cantitativă a legii care reglementează tranzițiile dintr-o clasă de materie în alta.

Această lege nu numai că nu confirmă aserțiunile acelora care cred că masa unei forme de existență a materiei s-ar transforma în energia celeilalte forme de existență, ci dimpotrivă, ea stabilește faptul că, ori de cîte ori o cantitate de substanță de masă Δm se transformă în cîmp, această cantitate de substanță transportă cu sine și o cantitate de energie egală numeric cu produsul $c^2 \Delta m$.

Această lege, intitulată corect legea interdependenței dintre masă și energie, autorizează transformările reciproce substanță-cîmp, subliniind astfel unitatea materiei și consfințind, în același timp, diferențierea masei de energie.

Legea interdependenței dintre masă și energie este o lege elementară ce precizează că, într-un proces dat, nu ne putem aștepta ca întreaga cantitate de substanță, ce intră în reacție, să se transforme în întregime în cîmp, ci doar o fracțiune a acestei cantități suferă această transformare[1].

[1] Se pare că fuziunea perechilor electron-pozitron constituie unul din puținele procese care contrazic această afirmație. În fond, însă, ca acest proces să aibă loc, el reclamă prezența unui nucleu, în cîmpul căruia se întîmplă fenomenul respectiv. Cum mecanismul intim al fuziunii nu se cunoaște, nu putem afirma că în acest proces are într-adevăr loc transformarea integrală a substanței în cîmp.

Toate aceste observațiuni se pot sintetiza în următorul tablou :

$$\text{Materie} \begin{cases} \text{Substanță} \begin{cases} \text{Masă} \\ \text{Energie} \end{cases} \\ \downarrow\uparrow \\ \text{Cîmp} \begin{cases} \text{Energie} \\ \text{Masă} \end{cases} \end{cases}$$

Să considerăm acum noțiunea ,,defect de masă'' și să examinăm conținutul său fizic.

Noțiunea ,,defect de masă'' a fost introdusă pentru a explica energia de legătură a nucleelor atomice.

Să vedem cum este tratată această problemă, în tratatele moderne de structură a materiei.

În tratatul său [1], reputatul savant G. Gamow, bine cunoscut specialiștilor în problemele de fizică nucleară, face următoarele afirmații :

,,După cum s-a specificat deja ..., este puțin probabil ca masa unui atom format prin ,,condensare'' a N atomi de hidrogen să fie exact egală cu de N ori masa atomului de hidrogen. De fapt, formarea unei configurații stabile de acest tip trebuie să fie însoțită, în mod necesar, de eliberarea unei anumite cantități de energie (energie de legătură), care face masa sistemului compus ceva mai mic decît suma maselor componenților săi. Această diferență de masă este în mod curent intitulată *defect de masă*, Δm, și este legată de energia de legătură BE (care este în mod esențial negativă) prin relația relativistă.

$$-\Delta m = \frac{BE}{c^2}$$

unde c este viteza luminii în vid.

În legătură cu aceeași problemă E. Spolski [2] afirmă următoarele :

,,Să presupunem că se formează un nucleu de masă m din Z protoni și A — Z neutroni, adică în total din A nucleoni. Notînd masa protonului cu m_p și cea a neutronului cu m_n, putem scrie expresia pentru suma masei lor sub forma :

$$Zm_p + (A-Z)\, m_n \qquad (244{,}1)$$

Dat fiind că energia eliberată la formarea nucleului se împrăștie sub formă de căldură, masa m a nucleului stabil nu este egală cu suma maselor (244,1) ci este cu Δm mai mică, adică

$$Zm_p + (A-Z)\, m_n = m + \Delta m.$$

Prin urmare, Δm este măsura energiei de legătură sau ceea ce este același lucru, a stabilității nucleului.

Aproximativ în același fel abordează majoritatea fizicienilor această problemă.

---

[1] G. Gamow and C. L. Critahfield, *Theory of atomic nucleus und nuclear energy-sources*, *Oxford University Press*, 1951, p. 22—23.

[2] E. V. Spolski, *Fizica atomică*, București, 1953, vol. II, p. 297.

Prin urmare, dacă nu ținem seamă de acele interpretări în care se afirmă fără echivoc că, stabilitatea nucleelor atomice se obține pe seama transformării variației de masă Δm în energie — și trebuie să mărturisim că asemenea afirmații au fost făcute în nenumărate rînduri — constatăm, din citatele anterioare că, procesul de obținere a nucleelor grele nu a căpătat o tratare integrală sub aspect interpretativ.

Unde dispare surplusul de masă ce rezultă din diferența dintre masele componenților inițiali și a nucleului final?

Cum apare energia de legătură a nucleului stabil?

Trebuie oare să ne imaginăm că energia de legătură a nucleului stabil, apare pe cheltuiala diferenței de masă?

După părerea noastră, răspunsul corect la aceste întrebări poate fi formulat astfel:

În procesul fuziunii unor nucleoni sau a unor nuclee ușoare, ce are drept rezultat apariția unui nucleu stabil mai greu, o parte din substanța elementelor, ce participă la această reacție, se disipează în mediul înconjurător sub formă de cîmp. Acest fenomen face ca o fracțiune din masa substanței disipate, să nu mai poată fi regăsită ca atare în momentul determinării masei nucleului rezultant (adică procesul prezintă un defect de masă, în raport cu masa substanței), în același timp însă, în mediul înconjurător se disipează și cantitatea de energie proprie substanței ce se transformă în cîmp (adică tocmai energia de legătură a nucleului stabil).

În acest proces, făcînd bilanțul masic și energetic al substanței ce intră în reacție, constatăm o lipsă. Această lipsă se traduce practic prin apariția defectului de masă și a energiei de legătură (care, la drept vorbind, nu reprezintă altceva decît un defect de energie relativ la energia substanței).

Prin urmare, a sublinia apariția energiei de legătură pe seama variației masei înseamnă, de fapt, a accepta teza eronată a echivalenței dintre masă și energie.

Utilizarea termenului „defect de masă" pentru caracterizarea întregului proces constituie o serioasă sursă de greșeli și o apreciere unilaterală a fenomenelor ce au loc în procesul formării nucleelor grele.

Se naște întrebarea: se poate găsi oare un termen mai potrivit care să caracterizeze complet acest proces?

După părerea noastră această dificultate ar putea fi astfel soluționată.

În tranziția substanță → cîmp, ce are loc în procesul formării nucleelor stabile grele, se transferă cîmpului, atît masa cît și energia substanței transformate; fenomenul prezintă, așadar, simultan, un defect de masă și un defect de energie în raport cu substanța. Concluzia logică ce se impune este că procesul respectiv ar căpăta o caracterizare integrală, dacă fenomenul în cauză ar fi intitulat *defect de substanță*.

În tranzițiile cîmp → substanță, raționamente absolut analoge ne îndreptățesc să caracterizăm respectivul proces prin termenul similar *defect de cîmp*.

După părerea noastră, această alternativă elucidează toate aspectele fizice ale fenomenelor în cauză, dar evită în același timp și denaturările filozofice în sens idealist, ce însoțesc adesea interpretările acestor microprocese.

DIN ISTORIA IDEILOR ÎNAINTATE LA MAGHIARII DIN TRANSILVANIA (SEC. XV—XVIII) *

DE

IÓZSEF HAJOS (Cluj)

Încercarea de cercetare a luptei ideologice desfăşurate pe teritoriul patriei noastre împotriva feudalismului trebuie să ţină seama de faptul că, aşa cum a arătat Engels, opoziţia revoluţionară faţă de orînduirea feudală străbate întregul ev mediu şi se manifestă, după împrejurări, sub formă mistică, ca erezie deschisă sau ca răscoală armată [1].

Husitismul, cea mai dezvoltată erezie dinaintea reformei pornită de Luther, a început să pătrundă în Transilvania în primul pătrar al veacului al XV-lea, răspîndindu-se pe întreg teritoriul ardelean în deceniul al patrulea. Printre propagatori erau şi o seamă de tineri care studiaseră la Universitatea din Praga, unde, din 1401, Huss era decanul Facultăţii de filozofie. Ideologii mişcării husite din Transilvania, în majoritate anonimi, se recrutau din clerul de jos care simpatiza cu ţărănimea şi era, de asemenea, exploatat de înaltul cler. În Transilvania nu s-a ajuns la o diferenţiere netă între aripa stîngă (taborită) şi aripa dreaptă (calixtină) [2]. Printre tezele enunţate la sinodul husit ardelean se află unele care exprimă interesele orăşenilor meşteşugari, cele mai multe, însă, reflectă în primul rînd năzuinţe ale iobagilor. Firește, toate aceste teze purtau un veşmînt religios, încercînd să se sprijine pe anumite pasaje biblice. Cele dintîi traduceri din biblie în limbile romînă şi maghiară se datoresc, de altfel, husiţilor. În pofida caracterului lor foarte contradictoriu, unele texte biblice erau popularizate şi folosite şi ca armă în lupta

* În această comunicare ne-am propus să prezentăm unele aspecte din gîndirea înaintată a maghiarilor din Transilvania, limitîndu-ne adesea la o expunere sumară. Tratarea mai amplă a aceleiaşi teme constituie obiectul unei lucrări în curs de pregătire.

[1] K. Marx, F. Engels, *Despre religie*, Bucureşti, 1958, p. 91.

[2] Vezi Demény Lajos—Pataki Jozsef, *A. Huszita forradalmi mozgalon elterjedése hazánkban és hatása a parasztok 1437—38 évi felkelésére.* (În volumul „A kolozsvari Bolyai Tudományegyetem 1945—1955", Cluj, 1956.) Cu privire la husitismul ardelean cf. M. Diaciuc-Dăscălescu, *Răscoala iobagilor de la Bobîlna*, Bucureşti, 1957, p. 79—84.

antifeudală. Egalitarismul de nuanță hiliastică[1] și-a croit drum, nu numai prin convingerea că oricine poate să țină predici, ci și prin postulatul că, în „noua biserică", munca este obligatorie pentru toți, iar bunurile materiale ale bisericii trebuie să fie secularizate. Husiții s-au ridicat totodată împotriva puterii laice din cadrul sistemului feudal, proclamînd dijma seculară o născocire a diavolului și afirmînd că nici împăratul nu e mai presus decît oamenii de rînd.

Husitismul ardelean cerea dizolvarea ierarhiei bisericești și a funcției de oprimare socială-națională pe care o exercita statul feudal. Extinderea mișcării husite a contribuit la pregătirea ideologică a răscoalei țăranilor romîni și maghiari, izbucnită în 1437.

În apusul Europei, umanismul, cu tăișul lui îndreptat împotriva concepției teocentrice, era ideologia burgheziei care s-a aliat cu puterea regală în lupta contra aristocrației. La noi, în a doua jumătate a veacului al XV-lea apariția monarhiei centralizate a fost accelerată, în plin feudalism, de primejdia otomană. Matei Corvin a reorganizat aparatul de stat, promovînd o funcționărime nouă, în cadrul căreia cîștiga teren intelectualitatea laică. În sînul acestei intelectualități pătrundeau idealuri umaniste — aceasta cu atît mai ușor cu cît mulți tineri ce au studiat în peninsula apenină au luat contact direct cu umanismul italian. În centrul preocupărilor umaniste din Transilvania nu era atît problema dezvoltării burgheze, ci, în primul rînd lupta împotriva cotropirii turcești. Acest caracter patriotic al umanismului transilvan avea o semnificație pozitivă. În schimb, prin conținutul său social și prin folosirea limbii latine, acest umanism reprezenta un regres față de husitism. Totodată, însă, el a restrîns considerabil tematica religioasă în literatură și nu s-a sfiit de unele accente anticlericale. Această atitudine, desigur, nu i-a împiedicat pe umaniști să accepte de la Matei Corvin, pentru serviciile lor aduse monarhiei, bogate venituri bisericești. (Vitéz János era bunăoară episcop orădean, iar Janus Pannonius, după o scurtă poposire la Oradea, a primit episcopia de la Pécs). În ceea ce privește preocupările naturaliste ale umaniștilor ardeleni, acestea erau, în general, foarte reduse. Semnalăm, de pildă, că la curtea regală, astrologia era într-atîta la modă, încît chiar și un clerical de teapa lui Temesvári Pelbárt a găsit oportun s-o condamne. În privința poziției social-politice, atacurile lor nu se îndreptau împotriva marii nobilimi și clerului superior *ca atare*, ci doar împotriva persoanelor care aparțineau fracțiunii politice opuse. Numai cîțiva umaniști de origine plebee au contribuit la formarea acelei ideologii antifeudale, înrudite cu husitismul, care se manifestă în cursul războiului țărănesc din 1514.

Programul de revendicări al iobăgimii era lipsit de o imagine bine conturată a orînduirii viitoare. Notăm însă că această imagine avea și un aspect anticlerical, întrucît prevedea — cu intenția de a îngrădi ex-

[1] Hiliasm — credință religioasă (răspîndită în timpul creștinismului primitiv și continuată de mai multe secte din evul mediu), care întreținea iluzia unui „mîntuitor" ce va „reveni" pentru a întemeia o împărăție „de o mie de ani" (în greceşte *hilia* înseamnă *o mie*, de unde și denumirea de hiliasm) și în care va domni dreptatea, egalitatea și fericirea tuturor.

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

ploatarea bisericească — reducerea numerică maximală a episcopiilor. Viziunea societății viitoare se va „concretiza" pe alocuri în utopia, de altfel tot prea vagă, a lui Dávid Ferenc. Superioritatea incontestabilă a *ideologiei războiului țărănesc* din 1514 față de întreaga reformă religioasă din Transilvania se vădește în aceea că, în loc să apeleze la „harul divin", a confirmat ca unic mijloc eficace pentru realizarea idealului „critica armelor", deci necesitatea de a trece la *practica* revoluționară.

Se înțelege că ideile cu rezonanță husită conturate în cursul războiului țărănesc au contribuit mai pozitiv decît umanismul la pregătirea ideologică a curentelor reformatoare transilvănene. Marele erudit de la Rotterdam, autorul multor teze prereformiste, s-a speriat chiar și de reforma moderată, de tip lutheran; or, mai cu seamă pe acest Erasm împăciuitor îl admirau umaniștii ardeleni în deceniul dezastrului de la Mohács. Doi dintre cei mai de seamă umaniști născuți în Ardeal, Piso și Olahus, erau împotriva Reformei. Într-o scrisoare din 1522, adresată lui Erasm, Piso mărturisește mobilul repulsiei sale, exprimîndu-se astfel cu privire la mișcarea pornită de Luther: „... prea se înșeală aceia care-și închipuie în așa fel desfășurarea acestui pericol, că poporul, după ce și-a vărsat furia împotriva clericalilor, se potolește deodată, fără a atinge autoritățile lumești" [1]. E un fapt istoric că, încă în 1519, Luther se declarase pentru unele teze ale lui Huss privind clerul, dar niciodată nu s-a exprimat împotriva orînduirii feudale. Luther a detestat arderea pe rug a lui Huss, însă nu a ajuns nici pînă la poziția burgheză a lui Calvin, care deși a contribuit la arderea pe rug a lui Sérvet, nega competența bisericii în problemele lumești.

Reformatorii maghiari mai atașați de popor nu puteau să se oprească la principiile lutherane. Printre cei dintîi predicatori de acest gen se numără Ozorai Imre care a activat și pe teritoriul fostului comitat al Zărandului. În lucrarea sa, apărută pentru întîia oară în 1535, Ozorai se declară adeptul unei comunități religioase în care să nu existe cler propriu-zis, nici ierarhie strict feudală. Atît legătura mai strînsă cu masele populare, cît și slăbiciunea tonului burghez la predicatorii de tipul lui Ozorai aveau ca substrat stadiul incipient și ritmul lent al procesului de formare a burgheziei întrupat mai ales în așa-zisa burghezie țărănească a orașelor de cîmpie, adică într-o pătură socială intermediară, care încă nu ieșise din situația juridică a iobăgimii, dar care în privința rolului ei în cadrul producției, începuse să ducă un trai burghez sau măcar cvasi-burghez. Pînă în ultimul pătrar al veacului al XVI-lea, majoritatea reformatorilor maghiari exprimau năzuințele antifeudale ale acestei burghezii în formare. Îzbînda aripii moderate din sînul mișcării se datorește împrejurărilor că o parte însemnată a aristocrației, dornică de acapararea moșiilor bisericești, a trecut relativ timpuriu la protestantism.

În Transilvania, curentul care s-a apropiat mai mult de *reforma populară* a fost antitrinitarismul [2] — aripa cea mai radicală a reformei

[1] Citat după Trencsényi-Waldapfel Imre, *Erasmus és magyar barátai*, Budapesta, 1941, p. 43.

[2] Antitrinitarism — doctrină religioasă potrivnică dogmei „sfintei treimi". Deoarece admitea adorarea unui singur dumnezeu era cunoscută și sub numele de unitarism.

ungare, bazată în special pe mica burghezie meşteşugărească din Cluj. Teoreticianul ei neînfricat era clujanul Dávid Ferenc. În curs de cîţiva ani, el a părăsit catolicismul, apoi luteranismul şi curentul sacramentar („calvin"), devenind în deceniul al şaptelea socinian[1], adică unitarian. Această ultimă poziţie el caută să o justifice şi prin Erasm, care, în a sa traducere a Noului Testament, a omis singurul loc referitor la „sfînta treime". (Acest text „eretic" apăruse în limba maghiară încă în 1536). Dávid Ferenc a fost influenţat mai ales de Blandrata, medicul principelui ardelean, şi unul din întemeietorii unitarianismului polonez care a scris împreună cu Dávid primele sale lucrări antitrinitariene. În curînd însă, Dávid i-a lăsat în urmă chiar şi pe socinieni, negînd categoric adorabilitatea lui Hristos şi orientîndu-se înspre anabaptismul[2] lui Thomas Müntzer. Nevoind să cedeze nici în faţa lui Faustus Socinus, venit în Ardeal anume pentru a-l tempera, Dávid fu condamnat la închisoare pe viaţă şi a murit în temniţă în anul 1579.

Din punctul de vedere al ideilor sociale, cea mai semnificativă lucrare a lui Dávid este *Rövid magyarázat* (Scurtă explicaţie ... Cluj, 1567). Aici, sub forma unei vestiri hiliastice, autorul vorbeşte despre venirea „împărăţiei de o mie de ani", în care „sălbaticele bestii furioase" nu vor mai putea fi nocive, desfiinţîndu-se clasele, iar „din săbii se vor face fiare de plug", adică vor dispărea războaiele. Instaurarea acestei lumi noi în care oamenii simpli „vor lua pămîntul posedat pînă atunci prin mari cruzimi şi arme de necredincioşi", Dávid Ferenc a anunţat-o pentru anul 1570, an în care ajunsese la apogeu cea mai puternică mişcare ţărănească din cadrul reformei populare de pe meleagurile noastre. Ne referim la răscoala armată condusă de băimăreanul Gheorghe Crăciun (Karácsony), răscoală cu un hotărît caracter antifeudal şi antiotoman, avînd o ideologie pătrunsă de elemente anabaptist-antitrinitariene.

Clujeanul Heltai Gáspár l-a urmat pe Dávid numai pînă la unitarianismul socinian, retrăgîndu-se apoi din scena disputelor teologice. Totuşi, în ultima sa lucrare apărută postum, el îl depăşeşte şi pe Dávid Ferenc, admiţînd justeţea răscoalei împotriva nobilimii. Încă în *Dialogus*, scris în 1552, după un model german, Heltai afirma posibilitatea răsturnării tiraniei de către dumnezeu. În fabulele sale, problema asupririi iobagilor devine centrală şi (ca reminiscenţă husită?) originea dijmei e atribuită diavolului. Răscoala, însă, apare şi aici ca un amestec de neîngăduit în treburile providenţei. Totuşi autorul nu mai acceptă teza, curentă în acea vreme, că nimicirea independenţei ungare de către nemţi şi turci e o pedeapsă divină. În cartea sa cea mai combativă, *Háló* (Plasă, 1570), prelucrată după un autor spaniol, Heltai demască motivele materiale ale cruzimilor comise de inchiziţie şi arată că interesele clerului superior ca-

[1] Socinieni — adepţi ai lui Socinus (Lelius şi Faustus Socinus) din sec. al XVI-lea. Au activat în Polonia; ei propovăduiau cultul unui singur dumnezeu.

[2] Anabaptişti—sectă religioasă ascetică, fanatică, fără dogme precise, care propovăduia lupta împotriva tuturor claselor stăpînitoare şi „împărăţia de o mie de ani" (hiliasmul). Dintre aceşti anabaptişti (uniţi prin simbolul celui de-al doilea botez. de unde şi numele lor) şi-a cîştigat Th. Müntzer cei mai aprigi propagandişti (Vezi Fr. Engels, *Războiul ţărănesc german*, E.S.P.L.P., 1958. p. 58, 64, 66).

tolic și ale Habsburgilor se îmbină. În *Krónika*, depășindu-și izvorul principal (Bonfini), Heltai nu scapă nici un prilej de a critica preoțimea și ajunge — ca și Benczédi Székely István în istoria sa universală, publicată în ungurește (1559) — pînă la simpatizarea cu țăranii conduși de Dózsa.

Dávid și Heltai nu au aprofundat probleme de filozofie propriu-zisă. Singurul cadru instituțional care putea cît de cît să promoveze încetățenirea unei problematici filozofice era învățămîntul, îndeosebi mănunchiul de școli protestante. Pentru a întări colegiul din Alba-Iulia, principele unitarian Ioan Sigismund chemase din Paris pe protejatul de odinioară al lui N. Olahus, renumitul antiaristotelician Pierre de la Ramée (Ramus), care însă fu ucis în 1572, cu ocazia masacrului împotriva hughenoților. Ceva mai tîrziu, urmașul principelui încearcă să-l cîștige pe Giacomo Zabarella, vestit averroist padovez, dar acesta a refuzat și invitația primită de la regele Poloniei. Ca urmare, de abia în secolul al XVII-lea a cîștigat la noi teren ramismul, iar în locul ideilor materialiste ale lui Zabarella se manifestă, deocamdată, numai influența vagă a dialecticii platonizante (reprezentată de germanul Cusanus) și a antiplatonismului de genul celui profesat de Giordano Bruno, care de altfel a prelucrat elementele naiv-dialectice din gîndirea lui Cusanus. Aceste influențe le semnalează Erdélyi János în legătură cu două lucrări apărute în Germania: *De homine*, aparținînd lui Csókás Péter (numele de umanist: Petrus Lascovius Monedulatus), și *Synopsis Philosophiae*, de Czimor János (Decius Barovius).

Csókás împarte lumea în microcosm (om), macrocosm (univers) și dumnezeu. Divinitatea, pare, deci, să nu mai fie concepută ca ceva cu totul exterior lumii, dar de aici mai e o cale lungă pînă la panteism. Tainele lui dumnezeu fiind declarate de nepătruns, omul (după cum afirmase Cusanus) nu poate înțelege coincidența contrariilor în infinitatea divină. Conține însă un sîmbure pozitiv ideea că microcosmul e imaginea macrocosmului. Desigur, Csókás nu-și însușește (poate nici nu cunoaște încă) teza profundă a lui G. Bruno (1584) cu privire la legătura dintre minim și maxim, ba nu preia nici ideile mai îndrăznețe ale lui Cusanus care adoptase unele idei eckhartiene, golite de elementul eretic.

Lucrarea de filozofie a lui Czimor, apărută în două ediții (1591 și 1595), are o problematică incomparabil mai puțin teocentristă. Czimor abordează tangențial veritabile probleme de psihologie, iar respectul său față de Stagirit pare să nu știrbească observația lui Zabarella că din principiile peripateticilor nu se poate dovedi nemurirea sufletului. Cîtă vreme alchimistul maghiar Laszky Albert mai polemizase la Oxford cu Bruno, Czimor împrumută cîteva vederi susținute de marele filozof din Nola pe care, de altfel, putuse să-l cunoască personal la Wittenberg. Astfel de idei care amintesc de unele dialoguri ale lui Bruno ar fi acestea: 1. substanța este „prima parte a ființei"; 2. nu există idei, în sensul lui Platon, separate de substanțele perceptibile; 3. nu există cauze situate în afara individualului. Fireşte, în locul celor mai curajoase idei ale lui Bruno apar la Czimor tezele profesorului său aristotelician, I. L. Hawenreuter. Meritul principal al lui Czimor e acela de a fi schițat, măcar sub formă de rezumat

aforistic, o enciclopedie a cunoştinţelor vremii. Această încercare o va continua la un nivel mai înalt, sub influenţa lui Alsted şi Bisterfeld, inimosul cărturar Apáczai.

Apáczai Cseri János (1623—1659), elevul lui Bisterfeld nu a fost un revoluţionar, dar în concepţia sa se manifestă numeroase elemente antifeudale, unele chiar revoluţionare pentru Transilvania din vremea sa. Această precizare se alătură faptului că el a rămas toată viaţa un sincer calvinist. Să nu uităm că însăşi revoluţia engleză s-a desfăşurat sub un stindard ideologic religios — puritanismul de inspiraţie calvină. Apáczai era fiu de ţăran şi ataşat poporului, dar în condiţiile social-economice ardelene (ne gîndim în special la caracterul embrionar al dezvoltării burgheziei) el nu a devenit puritan radical independentist, ci doar adeptul formei presbiteriene[1] a democratizării bisericii. Democratismul lui se ascunde sub o mască teocratică, însă esenţa acestei măşti nu este intoleranţa religioasă, ci intoleranţa faţă de tirani şi reformismul în problema „iobăgiei mizere". (Apáczai admite uciderea despotului nelegitim şi principiul suveranităţii poporului). În felul acesta nu-i de mirare că el, deşi era doctor în „sacrosanta" teologie, a clătinat prin lucrările sale mai importante primatul teologiei, acordînd un spaţiu larg ştiinţelor „profane" (logicii şi mai ales ştiinţelor naturii). Aceste ştiinţe care pe atunci, la noi, erau înfeudate în bună parte spiritului religios, Apáczai le scoate de sub tutela revelaţiei divine, dorind să le prezinte „în lumina naturii", adică în conformitate cu raţiunea şi experienţa. Apáczai susţine împreună cu Descartes, că tezele filozofice din biblie trebuie să fie controlate prin cercetarea asiduă a naturii. La suprafaţă, exegeza bisericească apare ca scop suprem al savanţilor, dar în fond ea începe să se degradeze într-un mijloc auxiliar. Teologia, fosta disciplină capitală, se comprimă într-un capitol final al *Enciclopediei maghiare* (1655). Structural, acest capitol mai pare a fi o încoronare sublimă, totuşi, logic vorbind, de aci e doar un pas pînă la detronarea ei într-un apendice ridicol. În împrejurările istorice în care a activat Apáczai, acest pas logic era încă irealizabil. Cu toate acestea, numeroase din ideile sale se orientează în direcţia acestui pas. Grăitor e însuşi faptul că izvoarele principale ale capodoperei sale le furnizează Ramus, ramistul Scribonius, Descartes şi cartesianul Regius (Le Roy). Faţă de izvoarele lui Bisterfeld, Apáczai are în plus cartesianismul, mai precis : preluarea unor implicaţii pozitive ale raţionalismului lui Descartes. Amintim aci faimosul „dubito", heliocentrismul, cosmogonia mecanicistă şi harweyanismul.

În deceniile de după moartea lui Apáczai, raţionalismul cartesian din Transilvania se afirmă ca un curent din ce în ce mai larg, dar fără să se adîncească. Se propagă acum nu atît elementele materialiste ale fizicii lui Descartes ci mai degrabă metafizica, gnoseologia şi psihologia sa. Caracteristic prin dualismul său rigid metafizic şi printr-o poziţie gnoseologică moderată este manualul lui Szathmárnémeti Sámuel (Cluj, 1896). Clujeanul Régeni Mihály reeditează fizica lui J. Clauberg şi, în 1700, mica logică

[1] Presbiterieni—numele unei secte reformate engleze care nu admitea ierarhia bisericească (episcopi etc.), ci numai predicatori egali.

a aceluiași autor german, care aplicase pentru întîia oară cartesianismul în logica formală. Acest M.P. Regenius mai are o lucrare în care îl atacă pe eclecticul „aulic" Thomasius și una dedicată lui Tschirnhaus care simpatiza cu Spinoza. În această dedicare se află nu acceptarea spinozismului propriu-zis, ci doar admirația pentru metoda matematică, elogiată și de către Descartes. Încă în 1688, cartesianul Apáti Miklós condamnase determinismul lui Spinoza, iar cu douăzeci de ani mai tîrziu chiar și medicul sibian A. Teutsch, în *De vera methodus*, combate de pe poziții mistice pe marele gînditor olandez. În Transilvania ar fi fost o atitudine mult prea curajoasă acceptarea monismului lui Spinoza într-o atmosferă în care încă și cartesienii erau expuși învinuirii de ateism. Nu ne putem aștepta nici la depășirea materialistă a dualismului cartesian în problema relației dintre trup și suflet. Apáczai respinsese încă și teza (am putea s-o numim — avant la lettre — „spinozism" pe plan antropologic) după care omul e o substanță simplă cu două atribute — extensiune și cugetare. Și mai categoric era respinsă chiar și multe decenii mai tîrziu, soluția materialistă a lui Regius. Era, probabil, cu totul exagerată afirmația că printre cartesienii ardeleni se găsesc atei care „după moarte nu îngăduie sufletului nici rai, nici iad..., socotindu-l o însușire a trupului"[1]. Oricum, e de remarcat cît de timpuriu apare în Ardeal ecoul unor idei net progresiste. Majoritatea oamenilor cărora le erau accesibile inovațiile recente fiind intelectuali, iar intelectualii fiind în cea mai mare parte preoți sau profesori aflați sub control bisericesc, se înțelege de la sine că recepționarea vederilor „neoterice"[2] mergea anevoios, sub forma unui proces de multe ori foarte contradictoriu. Un exemplu tipic în această privință e cazul lui Pósaházi János, profesor la Alba-Iulia (din 1672 pînă la moartea sa în 1686).

Pósaházi a fost la Sárospatak elevul lui Komensky iar la Utrecht a ascultat și prelegeri cartesiene, printre altele cele ale lui Regius. În primele lucrări ale lui Pósaházi se simte o treptată apropiere de Descartes (inclusiv dubito-ul și heliocentrismul lui) dar această evoluție filozofică se întrerupe prin trecerea la polemici antiiezuite și apoi prin izgonirea, sub presiunea austriacă, a școlii de la Sárospatak, unde-și începuse cariera de profesor. Cam în aceeași vreme cu mutarea forțată a renumitei școli, se refugiază în Transilvania și primii „curuți" (haiduci antiimperiali al căror nume amintește de „cruciații" lui Dózsa), dar balastul ideologic care apăsa asupra lui Pósaházi nu i-a permis să se ridice la rangul de „curuț în filozofie". Văzînd cum cîștigă teren catolicismul, el deveni și mai îngrijorat de solidaritatea rezistenței calvine pe care o credea primejduită din partea cartesienilor și cocceienilor[3]. Fostul dascăl al curajosului cartesian Dézsi se transformă în adversar al grupului din care făcea parte Dézsi. Ar fi însă nedrept să-l apreciem exclusiv sub raportul ideilor sale prin care a rămas în urmă față de contemporani mai avansați, ba încă și față de un înaintaș ca Apáczai.

---

[1] Bod Péter, *Smirnai Szent Polikárpus*, f. loc. și an., p. 101.

[2] Neoteric — din grecește, neconform cu tradiția, modern.

[3] Cocceieni — adepți ai lui Coccejus (Johannes Koch, 1603—1669), teolog reformat, adept al lui Descartes.

Cercetătorii burghezi ai lui Pósaházi au exagerat latura teologică şi au prezentat simplist tendinţa anticartesiană a activităţii sale. Făcînd această precizare, desigur, nu vrem să spunem că, prin dezvoltarea mai viguroasă a germenilor sănătoşi din concepţia sa, Pósaházi ar fi putut să joace un rol de pregătitor ideologic al mişcării curuţilor, adică tocmai al acelei mişcări care a devenit în Transilvania cea dîntîi luptă pentru independenţă dusă deschis pe plan politic, fără lozinci predominant religioase. Deşi caracteristica *de bază* a acestei lupte nu era antifeudalismul, un ideolog curuţ, în sensul cu totul exigent al termenului, cu alte cuvinte un teoretician care să fundamenteze filozofic în scrierile sale revendicările social-politice ale răscoalei armate antihabsburgice, nu s-a găsit nici în perioada ei de apogeu. Însuşi conducătorul ei, Francisc Rákóczi II, a ajuns de-abia post festum, în exil (şi sub titlul semnificativ de *Testament politic şi moral*) să justifice, îmbinînd idei de ale lui Locke cu elemente jansenist-fataliste, războiul pentru scuturarea jugului străin. Înainte de revoluţia franceză, determinismul spinozian nu a putut pătrunde în Transilvania, în schimb o versiune mai puţin burgheză a dogmei calvine despre predestinaţie i-a servit încă şi catolicului Rákóczi la afirmarea inevitabilităţii războiului de neatîrnare. Dacă frăţia de arme a curuţilor romîni şi maghiari ne-o arată, în ambele limbi, folclorul respectiv, apoi lipsa de patriotism a clerului catolic şi egoismul de clasă al oligarhiei sînt biciuite tocmai de religioasele *Mémoires* şi *Confessions* ale lui Rákóczi. Mai notăm că pe vremea luptelor pe care le-a condus, Rákóczi era mai puţin religios, subordonîndu-şi cu totul catolicismul, scopurilor sale politice. Concludent e, în această privinţă, faptul că într-o scrisoare a lui din 1708, el caută să-l cîştige pe domnitorul Munteniei pentru cauza războiului de independenţă şi osîndeşte intoleranţa bisericii de la Roma. Spre a ilustra politica culturală a lui Rákóczi, amintim că el l-a sprijinit pe vrednicul polihistor Pápai Páriz Ferenc.

Pápai Páriz, nepotul unui comerciant din Ungaria, a fost indirect, prin intermediul lui Dézsi, discipolul lui Pósaházi, de care-l leagă în special tendinţa spre enciclopedism. După ce şi-a luat doctoratul în filozofie (Heidelberg) şi medicină (Basel), a predat la Aiud, pînă la sfîrşitul vieţii (1716), greaca, filozofia şi ştiinţele naturii. În filozofie era un cartesian moderat, fiind înrîurit şi de Van Helmont, a cărui influenţă asupra lui D. Cantemir e binecunoscută. Prin lucrarea sa intitulată *Pax corporis* (1690, 1692, 1695 etc.), primul compendiu de medicină internă în limba maghiară, el continuă harweyanismul lui Apáczai şi Pósaházi. În prefaţă autorul subliniază că după cum hrana de toate zilele ne-o asigură munca noastră şi nu vreo minune divină, la fel trebuie să folosim toate medicamentele date de natură pentru a învinge bolile, deoarece înseşi miraculoasele vindecări consemnate în biblie îşi aveau substratul lor natural. Páriz ajunge chiar pînă la ideea că răspîndirea pestei se datoreşte sărăciei poporului. Nu întîmplător figurează chiar în titlul cărţii că ea e scrisă „pentru folosul săracilor celor mulţi şi neajutoraţi". Dacă lucrarea conţine şi superstiţii ale terapeuticii populare, acest fapt indică apropierea autorului de oamenii simpli, neştirbind faptul că Páriz a luptat mai hotărît împotriva credinţelor greşite decît Pósaházi, care, de altfel, se debarasase de naivităţile astrolo-

gice acceptate încă de Apáczai. Atît prin conținut cît și mulțumită formei sale, compendiul lui Páriz a contribuit la luminarea maselor, după cum impunătorul său dicționar latin-maghiar a fost un însemnat izvor terminologic pentru primii iluminiști maghiari. E regretabil că nu s-a tipărit nici traducerea românească a compendiului, întreprinsă în veacul al XVIII-lea de un comerciant român din Sibiu, nici dicționarul latin-român întocmit de prietenul lui Páriz, Mihai Halici („nobil român de Caransebeș", ca și aristotelicianul iezuit Gabriel Ivul, care, după cîte știm, a fost cel dintîi autor român de lucrări filozofice).

Ultimul cartesian ardelean de seamă a fost Töke István. Spre sfîrșitul vieții sale, îndeosebi într-o cuvîntare din 1751, el a luat atitudine împotriva pătrunderii wolffianismului. În fond, raționaliștii wolffieni ardeleni au continuat elementul raționalist din concepția sa, după cum urmașii săi cu o orientare mai mult empirică duceau mai departe interesul lui pentru experiență.

În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, dintre curentele care se împacă greu cu ideologia catolică oficială, se resimte la noi mai ales influența raționalismului german (Wolff) și francez (Voltaire) și, în al doilea rînd, aceea a empirismului englez (Locke) și german. Sîmburele valoros al raționalismului era aversiunea față de mistică, iar empirismul însemna, îndeobște, un pas înainte față de speculațiile pur raționaliste. Sub aspectul esenței filozofice, adică din punct de vedere al atitudinii față de materialism, mai relevantă decît poziția gnoseologică este cea ontologică. În această privință în ultimele decenii ale secolului luminilor se face pasul înainte de la idealismul teist la materialismul ateist. Substratul economico-social al acestui progres este intensificarea descompunerii feudalismului (deci dezvoltarea mișcărilor iobăgești și antihabsburgice) și, în consecință trecerea stindardului politico-ideologic din mîinile aristocrației în mîinile reprezentanților nobilimii mijlocii și păturilor burgheze și țărănești. Avînd în vedere situația nobilimii liberale, și slăbiciunea burgheziei, se înțelege de la sine că, chiar și în raport cu deismul, ideologia religioasă rămîne dominantă în Transilvania și în deceniile de după marea revoluție franceză. Este însă un indiciu al întețirii luptei filozofice faptul că, în 1754, pentru a opri pătrunderea noilor idei, Maria Tereza interzice vizitarea universităților apusene, iar în 1767 emite un ordin menit să împiedice răspîndirea cărților progresiste.

După desființarea ordinului iezuiților și mai ales în epoca iosefină, raționalismul wolffian avea adepți și printre profesorii piariști[1] ai școlilor catolice din Transilvania, ceea ce dovedește caracterul moderat al iluminismului wolffian. Dar oricît de metafizică și teologică era concepția celui mai însemnat popularizator german al ideilor lui Leibniz, îmbrățișarea ei însemna un progres față de pietismul care stăpînea majoritatea intelectualilor protestanți ardeleni în a doua treime a secolului al XVIII-lea. La început a pătruns în rîndul acestor intelectuali nu deismul lui Wolff, ci doar postulatul lui cu privire la toleranța religioasă, postulat îndreptat

[1] Piariștii — sau „părinți ai școlilor pioase", membrii ai unui ordin religios catolic care propovăduiau învățămîntul gratuit al copiilor, ca mijloc de răspîndire a catolicismului.

împotriva presiunii catolice, sprijinite de Habsburgi. La noi, deismul rămîne încă decenii de-a rîndul esoteric, dacă nu chiar aristocratic. Activitatea literară a religiosului conte Lázár János, elevul direct şi primul „popularizator" ardelean al lui Wolff, e semnificativă întrucît traducerile sale au rămas în manuscris şi sînt latineşti (după cum în Principatele Romîne ideile iluministe apar la început în limba greacă). În 1761, Lázár a tradus din *Essai sur l'histoire générale* a lui Voltaire părţi care nu sînt de loc măgulitoare pentru biserica catolică, iar traducerile sale din Wolff (*Metafizica*, *Etica*, *Politica*) erau folosite ca manuale în unele şcoli din Transilvania.

În colegiile protestante ardelene wolffianismul a prins rădăcini cu mult înainte de apariţia vestitei *Ratio educationis* (1777). La Tg. Mureş a predat pentru întîia oară filozofia wolffiană Baczoni Incze István care şi-a ocupat catedra în 1749. Începînd din 1758, medicul Pataki Sámuel a predat în spirit similar la colegiul reformat clujean, bazîndu-se mai ales pe lucrările wolffianului Thümmigius. Un raport episcopal trimis la Viena în 1762 arată că la şcoala unitariană din Cluj se foloseau lucrările lui Locke, Newton, Wolff, ale wolffianului Baumeister şi ale olandezului Gravesande, adeptul lui Locke şi Newton (Ediţia clujeană din 1771 a lucrării *Elementa philosophiae* de Baumeister a fost modelul manualelor de filozofie romîneşti ale lui S. Micu, primul autor romîn transilvănean care a popularizat în scris, în limba maternă idei newtoniene.)

Kóvács József a predat la Aiud mai bine de un sfert de veac filozofia lui Wolff şi a tradus în latineşte o fizică newtoniană germană (1774). În anul morţii lui Kóvács (1795) îşi publică fostul său discipol, Csernátoni Sámuel, traducerea în limba maghiară a antropologiei empirice scrise de K. Flögel. În notele sale proprii, Csennátoni îl critică pe Wolff care „nu a făcut nimic" pentru dezvoltarea psihologiei şi se referă deja la „profundele cercetări" ale lui Kant. Cosmogonia kantiană încă n-o cunoaşte, în schimb îl supără ateismul geogoniei lui Buffon şi, în general materialismul francez. Autorul îl respinge chiar şi pe Voltaire, într-o vreme cînd deismul şi anticlericalismul voltairian al lui Besseney începe să-şi manifeste influenţa în Transilvania.

În ciuda reprimării marii răscoale iobăgeşti din 1784 şi a restaurării reacţiunii postiosefine, spre sfîrşitul veacului al XVIII-lea devine mai frecventă în Ardeal „eliberarea comodă", deistă de religie. Barcsay Abrahám, cel mai de seamă iacobin ardelean, scrie versuri deiste, oglindeşte fără idilizare momente din viaţa iobagilor romîni şi, în cadrul societăţii secrete clujene *Diana*, se exprimă pentru cîştigarea simpatiei iobagilor şi sechestrarea averilor bisericeşti. Batsányi János, la a cărui revistă maghiară colaborase şi Barcsay, îi scrie în 1793 iluministului Aranka, organizatorul celei dintîi societăţi ştiinţifice transilvănene (printre ai cărei membrii se numără vestitul oculist Ioan Piuariu-Molnar) : „... în patria noastră este de asemenea de neocolit revoluţia şi anume, fiindcă lumina sobră a raţiunii nu a premers, va fi révolution à la Horia şi Cloşca". Batsányi şi Barcsay îşi dădură seama că forţa raţiunii nu poate frîna pe despoţi, în schimb voiau ca răscoala să fie precedată de lămurirea maselor. Nu întîmplător au fost amîndoi arestaţi cu ocazia procesului împotriva conducă-

torilor mişcării republicane în frunte cu Martinovics. Şi e caracteristic pentru frămîntările tineretului studios clujean din acea vreme faptul că, în 1796, un elev unitarian s-a apucat să copieze catehismul revoluţionar al Societăţii Libertăţii şi Egalităţii. În acest catehism, Martinovics răspunde astfel la întrebarea „Cum se formează răzmeriţa" : „Iobagii (adică supuşii) care nu pot îndura jugul robiei trebuie să-şi formeze o părere generală despre drepturile fireşti ale oamenilor, ori prin scris, ori prin conversaţii, ori prin oarecare societăţi ; pe urmă, oamenii cu o minte mai de căpătîi (fóbb), şi pe care sobra (józan) deşteptăciune luminată filozofia i-a făcut sensibili faţă de nenorocirile concetăţenilor lor, descriu în mod viu fărădelegile regilor şi ale marilor nobili (förendek) şi-i spun poporului : La arme, cetăţeni !" Nu-i de mirare că într-un coligat de manuscrise care aparţinea profesorului unitarian Körmöczi János, adept al chimiei antiflogistice, figurează acel discurs funebru al lui Martinovics, în care se vorbeşte despre Helvétius şi Holbach, tăgăduitori ai nemuririi sufletului, precum şi extrase în limbă maghiară (făcute, probabil, de Körmöczi în 1796, la Jena) dintr-o lucrare a lui Thomas Paine. Citäm din aceste extrase : „De vreme ce revoluţiile au început (şi întotdeauna, începutul e mai greu decît continuarea), potrivit curgerii naturii se poate spera că vor mai urma revoluţii ... Primejdia mai mare care împiedică sfîrşitul (kimenetel = desfăşurarea) norocos al revoluţiilor constă în aceea că ele încep mai înainte ca să se fi priceput îndeajuns principiile după care ele trebuie să fie duse şi foloasele care urmează din ele". Körmöczi nu ne-a lăsat lucrări de filozofie propriu-zisă şi se pare că nici în timpul studiilor sale din Germania nu a ajuns pînă la republicanismul hotărît şi ateismul lui Martinovics. Dacă facem abstracţie de opere mai mult literare, ca *Ţiganiada* lui Budai Deleanu, putem afirma că, din punct de vedere al idealului de stat, majoritatea autorilor progresişti ardeleni din primele decenii ale secolului al XIX-lea s-au mulţumit cu monarhia constituţională al cărei rol istoric, cum arată Engels, este înlesnirea luptei *decisive* dintre feudali şi burghezie. Această formă de stat o dorea atît Kiss Mihály, elevul lui Körmöczi şi popularizator al ateismului francez, cît şi kantianul antifeudal Köteles Sámuel, fostul coleg de studiu al lui Körmöczi la Jena.

La începutul veacului trecut nu exista în Transilvania o situaţie revoluţionară. Încă şi în 1824, scriitorul Bajza József vedea, pe bună dreptate, posibilităţi reale numai pentru o „revoluţie în de-ale culturii". Dar şi pe tărîmul cultural calea mai practicabilă era aceea a beletristicii şi a cultivării limbii materne. Este un mare merit al lui Kiss că a pornit pe un drum mai puţin bătătorit, tălmăcind în ungureşte şi completînd pe alocuri o carte apocrifă apărută sub numele lui Helvétius, *Adevăratul sens al Sistemului naturii*, cel mai concentrat compendiu al materialismului francez din veacul al XVIII-lea. Originalul după care s-a ghidat Kiss, a apărut cu trei decenii în urmă (1774), este o rezumare pe înţelesul tuturor a capodoperei holbachiene, *Système de la nature* (1770), sinteză măiastră a celui mai combativ materialism de pînă atunci. Această sinteză, ca şi traducerea lui Kiss, oglindeşte toate trăsăturile filozofiei materialiste burgheze din secolul al XVIII-lea (ateism militant, materialism în interpretarea naturii şi a cunoaşterii etc.), precum şi slăbiciunile ei (mecanicismul,

caracterul îndeobște metafizic, idealismul în explicarea fenomenelor sociale și altele).

În *Sistemul naturii*, partea care tratează despre morală „se sprijină, în esență, pe morala lui Helvétius"[1]. Această operă, respectiv rezumatul întocmit după ea, se ocupă doar în primele cinci capitole direct cu natura și, chiar și aici, o face mai mult în vederea scopului de a fundamenta tezele despre condițiile acelei societăți care — după opinia materialiștilor francezi — este fericită, fiind în conformitate cu „natura umană". Cele cinci capitole amintite alcătuiesc aproximativ, numai o zecime din traducerea efectuată de Kiss; într-o oarecare măsură sîntem îndreptățiți să considerăm traducerea ca o lucrare care în bună parte conține sau dezvoltă idei enunțate de Helvétius.

Biserica — scrie Engels — a îmbrăcat sistemul feudal cu o aureolă divină. Helvétius și Holbach propunîndu-și să împrăștie această aureolă aflată în conștiința oamenilor, în dosul ateismului lor se afirmă o atitudine politică progresistă. Ei vedeau că scopul predicilor popești despre înțelepciunea divină de nepătruns și despre judecata de apoi este ca poporul să nu caute adevărata cauză a mizeriei sale și să se împace cu nedreptățile sociale. Acest anticlericalism ateist, neșovăitor formează una din trăsăturile cele mai pozitive ale operei traduse de Kiss Mihály. Tînărul student clujean a transpus lucrarea cu mici omisiuni, dar fidel. Comparînd ultimul capitol al traducerii sale cu traducerea pe care o făcuse, cam în 1793, poetul Csokonai după capitolul final din *Sistemul naturii*, constatăm că, în general, limbajul lui Kiss este la fel de precis și aproape tot atît de poetic și cizelat, îmbinînd claritatea cu un colorit interesant care rezultă din străduința de a reda termeni tehnici în limba maternă[2]. O latură prețioasă a manuscrisului lui Kiss e aceea că adaugă la textul helvetian pe de o parte propoziții și chiar aliniate luate, uneori, cuvînt cu cuvînt, din *Sistemul naturii* (aceste adăugiri reprezintă mai bine de o șesime din manuscrisul întreg), pe de altă parte interpretări și idei formulate în spirit holbachian (acestea din urmă constituie mai puțin decît a douăzecea parte din manuscris). Mai întotdeauna, citatele din Holbach privesc critica religiei, aprofundînd-o uneori prin aluzii politice burghezo-democratice. Citatele nu estompează nicăieri tezele lucrării originale, deci dovedesc că traducătorul și-a însușit fără rezerve aceste teze, simțind chiar nevoia de a le accentua sau întregi. Unele completări se inspiră din notele „de subsol" ale lui Holbach — indiciu pentru grija și temeinicia cu care a studiat Kiss *Sistemul naturii*.

La sfîrșitul capitolului în care se motivează afirmația că ateismul poate fi popularizat și nu este vătămător, Kiss include o notă a lui Holbach: „... adevărul poate dăuna numai acelora care vor să înșele oamenii, și tocmai în folosul acestor înșelați e de dorit dăscălirea". Urmîndu-l pe Holbach, Kiss arată imboldul practic al propagandei religioase: „Învierea

[1] K. Marx, F. Engels, *op. cit.*, p. 60.

[2] Notăm că traducerea lui Kiss e independentă de aceea a lui Csokonai Vitéz Mihály, rămasă multă vreme în manuscris. Cît privește popularitatea de care s-au bucurat în Transilvania scrierile lui Csokonai, e semnificativ amănuntul că în 1816 s-a tradus în romînește (și anume, într-un grai viu popular) *Batrahomiomahia* sa.

(dogma despre înviere) e foarte folositoare ierarhiei (preoțimii). Prin aceasta ea își procură în viață slugi și amînă răsplata pe viitor, promite fericire dincolo, spre a putea poseda cu atît mai sigur pe cele de aici". Kiss e convins că „viața de apoi a fost statuată numai pentru îndreptarea dreptății lui dumnezeu, pentru a putea scorni pedeapsa nedreptăților suferite aici și răsplata virtuții care sufere aici" (pe pămînt)[1]. Spre a arăta consecințele funeste ale clericalismului, Kiss se bazează pe un text holbachian pe care-l încheie vorbind despre „Europa scăldată în sînge din cauza religiei". Traducătorul avertizează pe cititori de urmările pe care le au conflictele din cadrul alianței reacționare dintre biserică și stat: „Dacă popilor nu le place domnitorul, ei răscoală poporul și scaldă pe patrioți în propriul lor sînge, făcîndu-i să creadă și strigînd că trebuie să slujim și să ne supunem mai degrabă lui dumnezeu decît oamenilor"[2].

Această observație, pe lîngă condamnarea masacrelor săvîrșite în numele teocrației, lasă să se întrevadă și prejudecățile monarhiste ale autorului. Kiss aderă la materialiștii francezi care, după expresia lui Plehanov, „în lucrurile cerești erau republicani înfocați", adică atei, dar în „cele pămîntești" în problema formei de stat, nici el nu poate scăpa de ideea „înțeleptului pe tron". Totuși, în lupta dintre popor și feudal, Kiss este categoric de partea forțelor progresiste. Atitudinea adoptată de el se conturează, de exemplu, în rîndurile care invită pe oamenii cinstiți să izoleze pe despot, luat ca dușman extern, și pe aliații săi autohtoni (nobilimea aulică trădătoare de patrie): „Nu ajuta tiranul care persecută națiunea. Ocolește nestatornicia de la curte. Nu pactiza cu supușii care irosesc grăsimea poporului"[3].

În unele din adausurile sale care reproduc liber sau parafrazează idei holbachiene. Kiss intervine cu material explicativ, exemplificator, semnalînd uneori prin cuvîntul francez „moi" că formularea o socotește ca fiind a lui. Astfel, la sfîrșitul capitolului XIII, el trage concluzia: „(moi). N-ai ce aștepta dincolo de mormînt, muritorule! Așteaptă liniștit moartea, dar nu o căuta". Referirea la faptul că vechiul testament nu postulează viața de după moarte și că „în mitologia veche și în religia lui Moise ... zeii sînt foarte furioși, răzbunători etc." îi servește lui Kiss la evidențierea caracterului istoric, relativ, nedivin al închipuirilor cultivate de teologie, disciplină în care, după cum menționează el în alt loc, „se schimbă doar rătăcirile (erorile), dar nu se îmbunătățesc și nu pot ajunge la certitudine". Interesantă este insistența cu care zăbovește Kiss asupra criticii obscurității și a caracterului contradictoriu al supremului concept teologic. Și dacă Holbach, care presimțea și el inevitabilitatea revoluției, o socotea o cale greșită, regretabilă, Kiss Mihály nu se temea de pasul hotărîtor care duce de la arma criticii la critica armelor, scriind cu satisfacție: „Ispășiși-vor cei suspuși cu prilejul răzmeriței care, mai curînd sau mai tîrziu, dar cu siguranță însoțește nefericirea poporului". Idealul de erou al lui Kiss era acel „răzvrătit" care „trezește" pe semenii săi atipiți și

[1] Cf. Holbach, *Système de la nature*, Londra, 1770, vol. II, p. 63.
[2] *Ibidem*, vol. II, p. 73, resp. 233.
[3] Vezi *op. cit.*, p. 385.

dorește să rumpă cătușele prietenilor săi. Condițiile istorice de atunci nu erau favorabile pentru ca acest ideal măreț să se încarneze în persoana lui Kiss. Pe plan filozofic, Kiss a fost unul din reprezentanții ardeleni cei mai de seamă ai ideologiei înaintate din frămîntata sa epocă. Însușindu-și cel mai avansat materialism de pînă atunci, el a avut curajul să-i exprime tezele fundamentale în limba maternă, în toiul reacțiunii feudal-absolutiste furibunde și în condițiile grele din Transilvania unde forțele întunericului, mult mai puternice decît în Franța de dinainte de revoluție, loveau fără cruțare în orice manifestare cît de cît progresistă. (Chiar și propagarea kantianismului era interzisă în școlile catolice). Sub această teroare feroce, asociațiile culturale au fost desființate sau sugrumate în fașă. De exemplu, *Societatea filozoficească*, plănuită în 1795 de cele mai bune elemente ale intelectualității romîne ardelene, nici nu s-a putut înființa, iar asociația științifică organizată de Aranka a reușit să publice un singur volum.

Atacînd dogmele bisericești, adică principalul aliat spiritual al feudalismului, traducerea lui Kiss, presărată cu aluzii politice mai mult sau mai puțin „rebele", putea servi ca o puternică armă ideologică a cărei folosire era mereu actuală în condițiile luptei de clasă în Transilvania din acea perioadă. Ea a putut servi ca o astfel de armă cu atît mai mult cu cît numeroasele copii făcute după ea au circulat din mînă în mînă în prima jumătate a veacului trecut.

DISCUȚII

PERIODIZAREA ISTORIEI FILOZOFIEI DIN ROMÎNIA

CONCLUZII LA DISCUȚIA ASUPRA PERIODIZĂRII ISTORIEI FILOZOFIEI DIN ROMÎNIA

DE

ACAD. C. I. GULIAN

Sfîrșitul discuțiilor asupra periodizării istoriei filozofiei romînești coincide în timp cu ultimele retușuri ale machetei lucrării însăși, astfel încît o bună parte din reflecțiile pe care le așternem mai jos decurg din practica însăși, din munca desfășurată de colectivul de istoria filozofiei din Institutul de filozofie, de la dezbaterile din iulie 1957 pînă azi. Evident, colectivul nostru a folosit, a verificat, a înlăturat sau a aplicat o serie de sugestii care s-au făcut atunci în cadrul dezbaterilor sau în cadrul discuțiilor desfășurate în revista *Cercetări filozofice*. Ne-am mai consultat de asemenea, în decursul lucrului pentru pregătirea machetei, și cu alți tovarăși, cu membri ai catedrei de Istoria filozofiei de la Universitatea „C. I. Parhon", cu tov. I. Lungu, I. Hajos, C. Göllner etc.

Realizarea machetei a depins într-o anumită măsură și de faptul că colectivul nostru a înțeles să apeleze la toți specialiștii apți să rezolve unele sau altele din problemele care încă nu au putut face parte din planul Institutului de filozofie.

Concluziile de față încearcă deci să dea o sinteză, care reprezintă o verificare, mai mult colectivă decît personală, a ipotezelor și părerilor cu care noi am pornit la lucru. Cele pe care le-am părăsit sau corecturile și adausurile pe care le-am înregistrat sînt rezultatul practicii. Pentru că sîntem încă în plin lucru, considerăm că ne va mai rămîne timp pentru a spori verificarea teoriei prin practică. Într-un anume sens — deși cu pondere redusă, proporțional cu timpul scurt pe care urmează să-l mai acordăm dezbaterilor machetei — unele din „concluziile" de față sînt provizorii,

ele așteptînd încă deslușirea redacțională a unor probleme, stabilirea caracterizării unor autori (dacă nu a unor perioade) dispoziția ultimă a accentelor de critică și valorificare.

Discuțiile care s-au purtat în revistă, pornind de la proiectul tov. M. Ioanid, au fost în mare măsură utile, deoarece au adus acea migală în analiza problemelor, care suplinește în mod necesar vioiciunea discuțiilor și promptitudinea luării de poziție. O bună parte din participanții la discuție au pornit de la probleme teoretice ale istoriei filozofiei, de la încercarea de a analiza și rezolva problemele istoriei filozofiei românești aplicînd principiile metodologice marxist-leniniste în domeniul istoriei filozofiei. Alții au intervenit mai modest, aducînd date și fapte puțin sau de loc cunoscute, cerînd sau aducînd precizări de amănunte, precizări totdeauna binevenite, atunci cînd nu înlocuiau problemele majore.

Este evident că nu ne putem opri, în concluzii, la toate problemele ridicate în cursul discuțiilor, deoarece unele din ele se reduc la controverse în jurul unor tendințe, unor gînditori sau unor lucrări etc. Esențialul în concluzii ni se pare că trebuie să fie o încercare de sinteză asupra părerilor comune și o critică a unor puncte de vedere, fie inițial greșite, fie respinse de cercetarea îndeaproape a faptelor, de munca secției de istorie a filozofiei.

1. Mi se pare că prima concluzie care se impune este aceea că discuțiile în jurul periodizării istoriei gîndirii din țara noastră nu s-au mărginit la stabilirea perioadelor și a denumirilor lor, ca un tipar în care de-abia ar urma să fie vărsat un material de fapte și date. În fond, pornind de la un proiect de periodizare al tov. M. Ioanid, noi am discutat ca problemă majoră *conținutul* istoriei filozofiei noastre. De altfel și proiectul, avînd meritul inițiativei și formulării sintetice, se sprijinea pe cele cîteva zeci de studii întreprinse în domeniul istoriei filozofiei românești în ultimii 10 ani, pornea deci, în fond, de la necesitatea unei mai adînci clarificări asupra luptei dintre materialism și idealism în țara noastră. Intervalul de 2 ani care a trecut de la dezbaterile din iulie 1957 a fost un prilej de a ne da și mai bine seama că cea dintîi problemă a unei lucrări asupra istoriei filozofiei românești este problema conținutului, a valorificării gîndirii materialiste și a criticii diverselor concepții idealiste.

În cadrul acestei probleme majore a conținutului istoriei filozofiei din patria noastră, cea dintîi și mai de seamă chestiune a fost aceea de a stabili că din punct de vedere științific, însăși valorificarea materialismului trebuie făcută ținînd seama de caracterul marxist sau premarxist al materialismului. În această chestiune esențială, în ciuda unor neînțelegeri și confuzii, obiectate de către tov. P. Lucaciu tovarășilor M. Florian și S. Ghiță, a reieșit că toți participanții la discuție socotesc pătrunderea marxismului în Romînia drept o revoluție în dezvoltarea ideologică a țării noastre. În concepția marxist-leninistă, filozofia, ca și ideologia în general, este o armă de luptă. Valoarea manifestărilor filozofice se măsoară nu după numărul tomurilor în care este elaborată o concepție filozofică, de pildă o carte de gnoseologie idealistă, ci după funcția socială progresistă, eliberatoare, pe care au avut-o străduințele răspînditorilor marxism-leninismului, fie ele concretizate uneori numai în articole și studii. Saltul pe

care l-a făcut dezvoltarea ideologică în țara noastră prin pătrunderea și mai ales aplicarea creatoare a filozofiei marxiste la realitățile sociale în Romînia, se măsoară după eficiența practică, după transformările revoluționare care au decurs în societatea romînească, în raporturile de clasă, în transformarea regimului politic și a ideologiei. Acest punct de vedere — a cărui justețe a fost confirmată prin argumentul hotărîtor al istoriei contemporane a eliberării țării noastre de sub jugul fascismului și al construirii socialismului în Romînia — implică evident o *valorificare*, o luare de poziție apreciatoare față de cele două mari părți sau perioade în care trebuie să subdividem istoria filozofiei romînești : perioada premarxistă și perioada răspîndirii și dezvoltării filozofiei marxiste. Oricît de mult am aprecia tradițiile progresiste, filozofice și sociale dinaintea pătrunderii marxismului în Romînia, nu putem să ignorăm *limitele* filozofilor, oamenilor de știință, gînditorilor și militanților sociali etc., care n-au cunoscut marxismul, care în mod fatal trebuiau să rămînă tributari limitelor epocii și claselor pe care le reprezentau. Dacă la vremea lor gîndirea unui Cantemir, Bălcescu, Boliac, Vasile Conta etc. au slujit progresului, concepțiile acestor gînditori, fiecare în alt chip, au oglindit limitele generale specifice gîndirii materialiste premarxiste : faptul că aceasta nu are la rădăcină cerința fundamentală a lichidării oricărei forme de exploatare pe cale revoluționară.

În cadrul discuțiilor, tov. S. Ghiță a propus, în mod greșit, împărțirea istoriei filozofiei romînești în *trei* perioade, ceea ce vine în contradicție cu principiul împărțirii filozofiei în perioada marxistă și premarxistă. În cursul lucrărilor și discuțiilor în cadrul Institutului de filozofie, tov. Ghiță a recunoscut greșeala serioasă cuprinsă în acest punct de vedere. Evident că, înlăuntrul celor două perioade — premarxistă și marxistă — există subperioade.

2. A doua problemă importantă, ridicată insistent încă de participanții dezbaterilor din iulie 1957, a fost aceea a obiectului istoriei filozofiei, mai precis a selectării concepțiilor, lucrărilor, manifestărilor științifice și social-politice care trebuie să intre în raza de interes a istoricilor filozofiei romînești. Într-un fel mai mult sau mai puțin precis, toți participanții la discuție care au atins această problemă au căzut de acord că nici nu trebuie să restrîngem filozofia, cum fac mulți istorici burghezi ai filozofiei, la teoria cunoașterii, logică, morală etc., dar nici nu trebuie să dizolvăm istoria filozofiei în istoria ideologiei. În problema aceasta trebuie să luăm o atitudine fermă, deoarece în regimul burghezo-moșieresc filozofii burghezi tindeau să excludă „politica" din filozofie și din istoria filozofiei și în consecință nu-i acordau lui Bălcescu decît cîteva pagini, ca să nu mai vorbim de ostracizarea gîndirii politice marxiste, care primejduia orînduirea burgheză. Urme ale acestei concepții mai există și azi în țara noastră, alimentate de influența ideologiei burgheze reacționare. De aceea, trebuie să subliniem că în istoria filozofiei romînești trebuie să fie valorificate documentele de gîndire politică, începînd cu expresia revendicărilor țărănești din veacul al XV-lea și încheind cu analiza amplă, științifică, a fenomenelor social-politice, cu elaborarea științifică a stra-

tegiei și tacticii proletariatului din Romînia, consemnată în documentele P.C.R. și P.M.R.

Unii participanți la discuție (ca de ex. tov. S. Ghiță,) nu erau suficient lămuriți, în momentul intervenției lor, asupra faptului că orice subapreciere a gîndirii istorice, economice, social-politice, sociologice etc., înseamnă o concesie față de acea poziție dușmănoasă marxismului, care desconsidera scrierile marxiste pe motivul că nu sînt „filozofice".

Desigur că trebuie să avem grija de a nu valorifica în chip disproporționat, necorespunzător, lucrările de istorie, economie politică sau cele aparținînd științelor naturii, a căror analiză temeinică își are rostul într-o istorie a economiei politice, a istoriografiei sau în istoria științelor naturii din Romînia. Dar aprecierea valorii teoretice și istorice a unor astfel de lucrări, trebuie să o facem din două puncte de vedere : 1) prin prisma condițiilor concrete de timp și loc ; 2) aprecierea caracterului progresist al lucrărilor. O simplă prefață la un curs de geologie sau fiziologie la 1860 are valoare teoretică, pentru că în ea un om de știință lua poziție împotriva idealismului. Un articol de ziar muncitoresc în care se critica oportunismul are valoare teoretică și istorică, pentru că reprezintă o luare de poziție într-o problemă centrală a mișcării muncitorești.

În cursul discuțiilor, tov. I. Banu și P. Lucaciu au subliniat, pe bună dreptate, necesitatea firească de a se include în lumina materialismului istoric în cuprinsul istoriei filozofiei românești, ideile social-politice ale diferiților gînditori, arătînd totodată primejdia subaprecierii, în orice fel s-ar exprima ea — a rolului ideilor social-politice. Trebuie să menționăm că înseși Congresele internaționale de sociologie din ultimii ani dovedesc că chiar sociologii burghezi trebuie să recunoască importanța dezbaterilor problemelor sociale, că și ei se străduiesc — deși fără succes — să elaboreze o metodă sociologică, să facă față marilor cerințe ale vieții, marilor transformări sociale pe care le înregistrează epoca noastră. Ceea ce a caracterizat lagărul sociologilor burghezi la ultimele congrese (1956, 1959) a fost tocmai neputința teoretică, abandonarea unei teorii despre societate, lunecarea în empirism și agnosticism sociologic. Este de la sine înțeles că în epoca triumfului marxism-leninismului, a verificării în practică a previziunii științifice specifice sociologiei marxiste, este necesară o analiză profundă pentru reliefarea însemnătății și valorii sociologiei create de către Marx, Engels și Lenin. Este evident că tomurile de filozofie idealistă, reacționară, eșafodajele de scolastică, menită să ascundă, sub o terminologie savantă, apărarea orînduirii capitaliste, cu toată „genialitatea" lor, nu sînt decît mijloace de diversiune ale dușmanilor socialismului.

În intervenția sa, tov. P. Lucaciu a exprimat dezideratul just ca manualul să fie prevăzut cu o introducere, în care să se facă o critică temeinică a teoriilor filozofilor burghezi din Romînia cu privire la istoria filozofiei. Aceasta este într-adevăr foarte necesar.

Tov. Lucaciu ridică totodată și problema reflectării evoluției obiectului filozofiei, evoluție care n-a fost marcată în proiectul de program. Și această cerință este justă și ea va fi satisfăcută, fără să fie necesară însă marcarea acestei evoluții prin titlurile capitolelor. Faptul de pildă, că în ultimul sfert al veacului XIX a crescut numărul problemelor filozofice și

sociale, poate fi subliniat în conținutul capitolului respectiv deoarece, după cum vom arăta mai departe, titlurile capitolelor trebuind să păstreze firul roșu al luptei dintre materialism și idealism, în cadrul unei perioade cronologice date.

3. După ce ne-am oprit la principiile periodizării fundamentale a istoriei filozofiei noastre în perioada premarxistă și marxistă, după ce am arătat necesitatea valorificării cît mai atente, maximale, a sociologiei marxiste, a problemelor social-politice, trebuie să arătăm că la sfîrșitul discuțiilor se cuvine să subliniem că întreg manualul va trebui să fie străbătut de principiul partinității marxist-leniniste. În cadrul discuțiilor, unii tovarăși ca tov. dr. Bologa, N. Bagdasar și alții, cerînd cu buna intenție ca în manual să fie incluși și autori ca V. Pârvan, N. Iorga etc. n-au luat o poziție critică, fermă, față de abaterile lor naționaliste, șovine. Pornim de la acest exemplu pentru a sublinia că și în proiect s-au strecurat manifestări de obiectivism, de lipsă de vigilență. În proiect nu s-a luat poziție față de oportunismul lui D. Gherea, prezent încă din primele lui manifestări, care a dăunat profund mișcării muncitorești din Romînia. De asemenea, T. Maiorescu, deși este înfățișat ca reprezentantul coaliției burghezo-moșierești, este omagiat prin formularea „primul reprezentant al filozofiei moderne din Romînia".Din punct de vedere marxist-leninist, o concepție filozofică poate fi valorificată atunci cînd este progresistă și respinsă atunci cînd este idealistă, reacționară. Criteriul „antic" sau „modern" este pur cronologic și nu cuprinde o apreciere din punct de vedere marxist-leninist. De asemenea la Vasile Conta, proiectul nici nu pomenește de pozițiile naționaliste ale acestuia, iar la Xenopol nu se amintește nimic despre manifestările antimarxiste ale acestui istoric. Este clar că o asemenea „toleranță" față de ideile reacționare n-are ce căuta într-un manual de istoria filozofiei scris de pe pozițiile marxism-leninismului.

În general, proiectul, ca și o bună parte din cei care au intervenit în discuții, n-au pus răspicat problema analizei profunde, ferme a *limitelor*, chiar ale gînditorilor progresiști. Și într-o serie de studii asupra oamenilor de știință progresiști din Romînia, publicate sub egida Institutului de filozofie, s-a comis această greșeală de a se înfrumuseța și idealiza rolul pe care l-au jucat acești savanți progresiști în istoria filozofiei.

4. Aplicarea neabătută a principiului partinității este solidară cu înțelegerea, însușirea, aplicarea tezei marxist-leniniste despre caracterul de clasă al concepțiilor filozofice, sociologice, estetice sau gnoseologice. În această privință trebuie criticate formulările confuze din proiect asupra „paralelismului" dintre diferitele elemente care influențează filozofia, și mai ales despre „dependența de clasă" și independența relativă a filozofiei. În proiect se repetă de cîteva ori formularea nejustă : „Paralel cu dependența față de baza economică există o autonomie relativă a dezvoltării filozofiei față de bază... Ca atare, paralel cu criteriile social-economice, periodizarea filozofiei trebuie să țină seama în mod necesar de criteriile specifice, care uneori pot fi de prim ordin". Dar în ce sens pot fi aceste criterii de prim ordin ? Oare faptul că o dată cu înființarea statului național burghez, regimul burghezo-moșieresc trimite la studii

filozofice peste hotare oameni care vor deveni exponenți ideologici ai acestui regim (T. Maiorescu, R. Motru, I. Petrovici etc.) faptul că, în consecință, se înmulțesc cursurile filozofice, scrierile filozofice etc. este un fapt „de prim ordin"? Ne putem lua după criteriul formal al *creșterii cantitative* a manifestărilor filozofice propriu-zise, cînd conținutul lor consta în propagarea idealismului și urei împotriva socialismului, cum a fost cazul în cursurile și traducerile făcute de aceste cadre „filozofice"?

Pe lîngă obiectivismul manifestat implicit într-o astfel de teză, tot atît de criticabilă este și formularea „paralelistă" îndreptățit condamnată în cadrul discuțiilor, mai ales de către tov. I. Banu și P. Lucaciu. „Paralel" înseamnă, pentru cine înțelege bine conținutul noțiunilor, „a pune pe același plan". Este cunoscută în istoria psihologiei și a filozofiei faimoasa teorie idealistă a „paralelismului psihofizic", care punea pe același plan materia și conștiința.

Metodologia marxist-leninistă în istoria filosofiei înseamnă a aplica cu consecvență principiul rolului hotărîtor, *permanent*, în orice condiții istorice, al bazei, al intereselor și năzuințelor de clasă. Faptul că în unele epoci, cum a arătat Engels de pildă, în primele decenii ale veacului XIX, în Germania, filozofia a jucat un rol deosebit, deși Germania era o țară economicește înapoiată, se explică tot prin avîntul economic *relativ* al burgheziei germane (Scrisoarea către Schmidt, din 27.X.1890).

Niciodată influențele sau izvoarele ideologice nu pot lua locul hotărîtor al bazei, nu pot juca un rol dominant. Este deja un lucru bine cunoscut pentru istoria gîndirii sociale din țara noastră, că numai atunci cînd a început să se formeze o burghezie în țara noastră s-au creat condițiile receptivității pentru ideile revoluției franceze; numai atunci cînd a apărut un proletariat în Romînia, s-au creat condițiile influenței ideilor democrat-revoluționare și socialiste din Rusia. Încă Bălcescu știa să respingă teza idealistă despre „importul ideilor revoluționare".

Lunecări spre o supraapreciere idealistă a rolului științei se află și în intervenția tov. Ghiță. Tovarășa C. Joja a arătat, în mod just că, în primul rînd, ideologia nu se poate reduce la știință, — cum lăsa să se înțeleagă tov. Ghiță. În cursul discuțiilor în jurul studiilor sale asupra dezvoltării darwinismului în Romînia, tov. Ghiță s-a convins, din păcate nu imediat, că dezvoltarea cunoștințelor științifice nu poate duce și n-a dus niciodată, de la sine, în chip automat, la concepții materialiste, dacă oamenii de știință nu sînt legați de mase, dacă n-au o poziție patriotică, democratică. Astăzi, în țările capitaliste există numeroși oameni de știință care, în ciuda laboratoarelor perfecționate de care dispun, au poziții idealiste în cosmogonie, fizică, biologie etc., Burghezia a cerut oamenilor de știință să creeze mijloacele exploatării bogățiilor naționale, mijloacele dezvoltării industriei, comerțului etc., ea nu le-a cerut însă și nu putea să le ceară o concepție materialistă despre lume, așa cum au avut-o Victor Babeș, dr. Gh. Marinescu, E. Racoviță etc. Oamenii de știință progresiști din țara noastră au luptat împotriva idealismului pentru că ei înșiși s-au situat pe poziții democratice în problemele social-politice.

Desigur că o lucrare de istoria filozofiei trebuie să seziseze izvoarele și influențele ideologice, să scoată la iveală dezvoltarea învățămîntului filozofic, a terminologiei filozofice etc., cum arăta tov. C. Joja.

Cercetările de pînă acum ne arată că interesul pentru filozofie al burgheziei romîne din Transilvania la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, al burgheziei din Țările Romîne în primele decenii ale secolului al XIX-lea etc. a însoțit iluminismul și ambele aceste fenomene ideologice au fost determinate de interesele economice social-politice, ideologice ale acestei clase în ascensiune, în lupta sa necesară împotriva feudalismului. Slăbiciunea acestei burghezii ne explică, credem, de ce ideologii burghezi în această epocă n-au ajuns să fie influențați de materialismul enciclopediștilor, ci numai de iluminismul lor. Selectarea influențelor are la bază ca totdeauna, nu bunul plac al cutărei sau cutărei personalități, ci gradul de dezvoltare economică și politică, raportul de forță dintre diferitele clase etc. Vasile Conta a avut contact cu mișcarea muncitorească internațională și totuși n-a fost influențat de marxism, de dialectica revoluționară, ci de evoluționismul plat al lui Spencer. Ca ideolog burghez, el putea primi influența unei concepții înaintate în biologie, cum a fost darwinismul, putea ajunge la ateism, oglindind poziția elementelor radicale ale burgheziei romîne în epoca lui, dar nu putea îmbrățișa o sociologie primejdioasă burgheziei.

5. Încă înainte de a încheia concluziile de față, trebuie să recunoaștem că nu este ușoară și simplă sarcina caracterizării conținutului tendințelor social-politice ale diverselor concepții filozofice și sociale. Numai dacă vom urmări cu fermitate indicația lui Lenin, de a studia concepțiile filozofice în condiții concrete de timp și loc, vom reuși să apreciem în mod just funcția socială a diferitelor teorii. Iată de pildă cazul poporanismului, care la prima vedere poate să păcălească pe un necunoscător asupra conținutului lui politic. În intervenția sa, tov. R. Pantazi a arătat că în condițiile primului deceniu al veacului XX, căruia îi premerseseră decenii de răspîndire a marxismului, poporanismul era o diversiune, avînd sarcina de a se opune marxismului, de a propaga teoria dușmănoasă a inoportunității marxismului pentru țara noastră. Poporanismul alimenta astfel oportunismul, împotriva căruia au trebuit să lupte permanent elementele revoluționare din fruntea mișcării noastre muncitorești.

6. Considerăm de asemenea, că în lumina aplicării consecvente a concepției marxist-leniniste despre caracterul de clasă al filozofiei și sociologiei, trebuie să rezolvăm și problema de ordin practic a chipului în care trebuie tratată în manual gîndirea minorităților naționale. Atît proiectul cît și participanții la discuții, în unanimitate, au relevat importanța valorificării acestei gîndiri ignorată și disprețuită de către ideologii regimului trecut. În intervenția sa, tov. I. Hajos a arătat foarte bine comunitatea de luptă și gîndire dintre autorii romîni, maghiari și germani (tov. I. Hajos și tov. C. Göllner aduc un aport prețios din acest punct de vedere la elaborarea manualului). Tovarășii mai sus-citați, împreună cu alți tovarăși (tov. S. Izsac de pildă), socotesc însă că exponenții minorităților naționale ar trebui tratați separat. Unii tovarăși din colectivul nostru aveau inițial aceeași părere, însă, în cele din urmă, ne-am convins cu toții că toc-

mai pentru a oglindi fidel această comunitate de luptă și gîndire trebuie să o marcăm chiar în alcătuirea capitolelor : cînd un capitol tratează lupta antifeudală sau lupta pentru promovarea marxismului, vor figura alături gînditorii de diferite naționalități. Căci mai ales în domeniul politicii, filozofiei și științei ceea ce primează este conținutul, fondul ideilor iar nu forma. Deosebirile de limbă nu i-au împiedicat niciodată pe oamenii de diferite naționalități să lupte împreună pentru împlinirea năzuințelor comune.

7. Am lăsat ca ultimă problemă, problema periodizării propriu-zise, întrucît, după cum credem și am încercat să arătăm, ea este inextricabil legată de conținutul istoriei filozofiei, de precizarea prealabilă a caracterului de clasă al diferitelor concepții, de prealabila valorificare a acestor concepții.

În privința periodizării, discuțiile și mai ales munca desfășurată în ultimii doi ani de către colectivul de istoria filozofiei ne fac să corectăm proiectul inițial. Înainte de a trece la considerentele care au dus colectivul nostru la corectările pe care le vom expune, trebuie să ne oprim la o problemă principială, aceea a locului sau ponderii pe care trebuie să o dețină factorul cronologic, periodizarea istorică propriu-zisă. Atît în cadrul dezbaterilor din 1957, cît și al discuțiilor ulterioare, s-au ridicat obiecții juste împotriva tov. I. Banu, care a aplicat primatul unității dintre logic și istoric în așa fel, încît a împietat asupra ordinei reale istorice în care s-au succedat concepțiile filozofice.

Tov. I. Banu a recunoscut această aplicare greșită. Principial, tov. Banu are dreptate cînd cere subordonarea cronologiei persoanelor și grupurilor de persoane față de unitatea logicului și istoricului. Fără să vrem să apărăm cronologia pură, schematic aplicată, trebuie totuși să subliniem că dacă nu cuprindem într-o perioadă istorică dată toate curentele și tendințele logice care s-au manifestat în această perioadă este clar că mergem spre o denaturare a tabloului ideologic, că nu prezentăm în mod exact desfășurarea luptei dintre materialism și idealism așa cum a avut ea loc. Faptul că un curent de idei sau un gînditor a trăit și a activat în două perioade istorice, nu ne va face să renunțăm la tratarea lui *istorică*. Grija de a înfățișa unitar și logic un curent sau un autor nu poate fi primordială, ci secundară. Curentul democrat-revoluționar, de pildă, s-a manifestat atît în perioada revoluției de la 1848, cît și mai tîrziu, în perioada apariției mișcării muncitorești. Nu putem să-i înglobăm pe purtătorii ideilor democrat-revoluționare și socialiste (Russel, Zubcu Codreanu) în perioada de la 1848, deoarece scoțîndu-i din epoca istorică în care au activat vom sărăci și, ceea ce-i mai grav, vom denatura complexitatea tabloului ideologic, lupta dintre materialism și idealism din perioada apariției mișcării muncitorești și a pătrunderii marxismului.

Să luăm cazul unei personalități științifice, ca de pildă dr. Victor Babeș, care prezintă un deosebit interes pentru lupta sa împotriva gnoseologiei idealiste din deceniul IX al secolului al XIX-lea ; pentru lupta împotriva asupririi sociale din regimul burghezo-moșieresc (în 1904) precum și pentru lupta împotriva misticismului și obscurantismului (în 1924). Oare de dragul unității logice sau al prezentării sistematice a personalităților

ar trebui să tratăm lupta lui Babeș împotriva misticismului, care a avut loc între cele două războaie mondiale, în cadrul perioadei apariției mișcării muncitorești? Este evident că, condițiile istorice, lupta de clasă, și tabloul ideologic al acestor două perioade diferă foarte mult. La fel nu-l putem scoate pe Babeș din centrul curentului naturalist și ateist de la sfîrșitul secolului XIX, din care face organic parte, pentru a-l muta complet în secolul XX, nici nu putem sărăci manifestările luptei împotriva obscurantismului purtată de către oamenii de știință înaintați din secolul XX. Principiul istoric este mai presus decît comoditatea cititorului, care, pentru a avea o imagine sintetică asupra unui curent sau unui autor, va trebui să recurgă la indicele de autori sau probleme. Aplicarea metodei marxist-leniniste în istoria filozofiei înseamnă, după cum se știe, studierea manifestărilor ideologice în condiții concrete de loc și timp. Cum am putea înțelege de pildă regresul ideologic al unor participanți la revoluția din 1848, ideologi legați de interesele burgheziei romîne în acea perioadă istorică, dacă n-am studia ideile lor înaintate în cadrul perioadei revoluției de la 1848, iar ideile lor retrograde, care poartă pecetea compromisului cu moșierimea, în perioada înființării statului național burghez? Dacă l-am studia pe Ion Ghica numai în ultima perioadă a activității lui, este evident că nu vom putea lega manifestările ideologice de compromis cu moșierimea de lupta *antifeudală*, pe care a dus-o burghezia *pînă* la revoluția din 1848. Nu este vorba deci de aplicarea schematică a cronologiei, ci de aplicarea tezei fundamentale marxist-leniniste pentru istoria filozofiei; a caracterului de clasă al concepțiilor filozofice și sociale.

Noua periodizare la care a ajuns colectivul de istoria filozofiei — periodizare care va fi prezentată în macheta ce va fi supusă discuțiilor publice în curînd — se prezintă în chipul următor:

Partea I. Dezvoltarea gîndirii filozofice în Romînia pînă la pătrunderea marxismului.

I. Dezvoltarea ideologică în cadrul orînduirii feudale (sec. XV—XVIII).

II. Dezvoltarea ideologică în perioada descompunerii feudalismului și a dezvoltării capitalismului (ultimul sfert al secolului XVIII — deceniul V al secolului XIX).

III. Dezvoltarea gîndirii social-politice și filozofice în perioada revoluției de la 1848 pînă la înființarea statului național-burghez.

IV. Dezvoltarea gîndirii filozofice și științifice în perioada formării statului național burghez pînă la apariția mișcării muncitorești și a pătrunderii marxismului.

Partea a II-a. Pătrunderea, răspîndirea și dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste în Romînia.

V. Pătrunderea marxismului — cotitură revoluționară în istoria filozofiei romînești. Lupta dintre materialism și idealism în perioada apariției mișcării muncitorești și a pătrunderii marxismului.

VI. Lupta dintre materialism și idealism de la începutul epocii imperialismului pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (1900—1917).

VII. Dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste și lupta ei împotriva filozofiei burgheze, de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie pînă la revoluția populară.

VIII. Dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste în perioada revoluției populare și a construirii socialismului.

În ce privește titlurile capitolelor, credem că ele trebuie să se deosebească unele de altele, tocmai pentru a oglindi deosebirea dintre perioadele cînd s-a dus în mod conștient o luptă împotriva idealismului (de exemplu în perioada de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie pînă la revoluția populară sau de la revoluția populară pînă în zilele noastre etc.) spre deosebire de perioada dezvoltării ideologice în cadrul orînduirii feudale, cînd nu existau încă condițiile istorice pentru o luptă conștientă împotriva idealismului și teologiei. Firește, aceasta nu înseamnă că în perioada feudală, n-a existat o luptă între materialism și idealism deși ea n-a avut un caracter conștient. Însă, iarăși, credem, nu se poate nega deosebirea dintre o luptă conștientă așa cum a dus-o clasa muncitoare împotriva idealismului, și lupta lui Cantemir sau a școlii ardelene. De aceea credem că pentru primul capitol, titlul propus de tov. P. Lucaciu („Lupta pentru eliberarea gîndirii de dogmatica religioasă și scolastică în epoca feudală") nu corespunde realității, deoarece chiar cel mai de seamă gînditor din această epocă, D. Cantemir, este încă foarte legat de idealism și teologie.

De asemenea, titlurile capitolelor VII și VIII nu se pot mărgini la aspectul *luptei* marxism-leninismului împotriva filozofiei și sociologiei burgheze, ci trebuie să subliniem și *dezvoltarea* filozofiei marxist-leniniste, aplicarea ei creatoare de către partidul clasei muncitoare la realitățile social-politice și ideologice din Romînia.

În cadrul dezbaterilor în jurul proiectului s-a discutat chestiunea dacă nu ar fi cazul ca, în istoria gîndirii din țara noastră, să începem cu acele manifestări ideologice care au premers documentelor scrise. Propunerea tov. I. Banu de a se studia orice fel de manifestare ideologică chiar nescrisă, prezintă interes. Propunerea aceasta am putea-o argumenta chiar prin faptul că creația populară are tot dreptul să fie consemnată într-o istorie a gîndirii, deoarece ea implică o concepție despre viață, dacă nu o concepție despre lume. Dar din punct de vedere practic, al includerii acestor manifestări ideologice într-un *manual*, ea nu ni se pare imediat realizabilă, deoarece un manual sintetizează rezultate deja obținute, prezintă cititorului ipoteze cît mai bine verificate și unanim admise etc. În măsura în care conținutul ideologic al folclorului nostru permite o urmărire cronologică, noi ne-am propus să-l folosim în cadrul capitolului I.

Capitolul I va trata „dezvoltarea ideologică în cadrul orînduirii feudale", căci deși concepția despre lume a ideologilor, cărturarilor etc. în această perioadă este idealistă, înăuntrul ei apar elemente de gîndire înaintată, care ne permit să vorbim într-adevăr despre o *dezvoltare* ideologică. Spre deosebire de proiect, capitolul I va începe studierea manifestărilor ideologice nu din secolul XVI, ci din secolul XV, deoarece nu poate fi omisă platforma ideologică a răscoalelor țărănești din acest secol.

Se va analiza de asemenea protestul social exprimat în credințele bogomilice, îndreptate împotriva statului și bisericii. Începuturile activității științifice și filozofice vor fi de asemenea consemnate, ca o condiție ideologică importantă, menită să ne explice apariția elementelor de gîndire înaintate din această perioadă.

Proiectul a omis de asemenea reflectarea luptei pentru statul centralizat din scrisorile lui Cantemir și ale unor cronicari, aspectul umanist al operei lui Cantemir, importanța ideilor etice umaniste, superioare moralei religioase și n-a precizat caracterul contradictoriu al ideilor filozofice ale lui Cantemir.

În proiect, capitolul II cuprindea o tematică pe o perioadă mult prea extinsă — de la începuturile descompunerii feudalismului pînă la formarea statului național. În proiect capitolul urma să cuprindă analiza gîndirii filozofice și sociale legată în primul rînd de evoluția burgheziei în ascensiune. Din punct de vedere al rolului ei istoric, burghezia a fost verificată prin revoluția de la 1848; ea s-a dovedit inconsecventă, lașă, incapabilă să realizeze revoluția, să satisfacă revendicările țărănimii. În perioada de după 1848, gînditorii înaintați nu mai exprimă pozițiile social-politice ale burgheziei, ci, în primul rînd, năzuințele maselor.

Este clar că în analiza istorică a materialului ideologic din perioada descompunerii feudalismului pînă la înființarea statului național burghez, trebuie să distingem o etapă a *începuturilor* de etapa revoluției propriuzise, în care s-a manifestat, ca punct culminant, gîndirea revoluționară democrată a lui Bălcescu. La aceste considerente de ordin principial se adaugă și faptul că în ambele perioade materialul este atît de bogat, încît cere împărțirea lui în două perioade distincte.

Noul capitol IV se va opri la apariția mișcării muncitorești și a pătrunderii marxismului, fără să includă democratismul revoluționar al lui Russel și Zubcu Codreanu, care va intra în capitolul V, ce se va ocupa de apariția mișcării muncitorești și a pătrunderii marxismului. Deși — cu toate argumentele tov. P. Lucaciu — rămîne încă o problemă deschisă, aprecierea ponderei ideilor marxiste în activitatea democraților revoluționari de mai sus, totuși și colectivul nostru a ajuns la părerea că ei trebuie studiați ca un curent care a pregătit nemijlocit terenul pentru pătrunderea marxismului în țara noastră și ca atare va fi inclus în capitolul V.

În proiect se prevedea un singur capitol pentru studierea perioadei „Pătrunderii și afirmării marxismului" (1880—1917). Studierea și discutarea problemelor legate de conținutul ideologic, de lupta dintre elementele revoluționare și cele oportuniste dinăuntrul mișcării muncitorești, problemele generale ale luptei dintre materialism și idealism în această perioadă, cu privire specială la ofensiva antisocialistă a burgheziei — ne-au convins că este necesară subdivizarea acestei perioade în două capitole. Primul capitol se va opri la anul 1900 (cap. V), iar al doilea va urmări evoluția gîndirii sociale care culminează cu epocala influență a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Între 1900—1917, după cum a arătat tov. Pantazi, ideologia burgheză și oportunistă încearcă să răspîndească teza imposibilității socia-

lismului în Romînia. Totodată încep să se manifeste primele doctrine politice fățiș reacționare, rasiste, în activitatea ideologilor burghezi; de asemenea, specific acestei perioade, este manifestarea obscurantismului lui Paulescu. Toate aceste noi momente ale luptei ideologice dau un caracter complex luptei pe plan filozofic. În ciuda ofensivei rasiste, obscurantiste și oportuniste, noul în această perioadă îl reprezintă afirmarea puternică a pozițiilor revoluționare, prin I. C. Frimu și Ștefan Gheorghiu. Tot în această perioadă începe să pătrundă leninismul.

Proiectul era lipsit de evidențierea importanței luptei elementelor revoluționare împotriva oportunismului, de o caracterizare fermă, marxist-leninistă, a primejdiei pe care a reprezentat-o oportunismul lui Gherea și a momentului hotărîtor pe care l-a reprezentat lupta elementelor revoluționare dinăuntrul partidului socialist din Romînia, pentru afilierea la stînga Zimmerwaldiană.

În cadrul discuțiilor, proiectul a fost pe bună dreptate criticat pentru înfățișarea schematică a dezvoltării marxism-leninismului de la înființarea P.C.R. pînă azi. Aceasta este într-adevăr una din cele mai serioase lipsuri ale proiectului, căci în tezele sărace care se referă, în proiect, la această perioadă, nu se reflectă nici pe departe lupta P.C.R. pentru aplicarea creatoare a teoriei revoluției proletare și a dictaturii proletariatului, lupta lui împotriva oportunismului și a reformismului, analiza amplă care s-a făcut în documentele de partid tuturor problemelor vitale — economice, social-politice și ideologice — care stăteau în fața maselor muncitoare din Romînia. În proiect nu s-a reflectat concret faptul că crearea Partidului Comunist din Romînia a constituit victoria marxism-leninismului împotriva oportunismului și reformismului. Preocupîndu-se numai de aspectul criticii făcută de către P.C.R. ideologiei burgheze, proiectul n-a evidențiat latura esențială, creatoare, a dezvoltării marxism-leninismului în Romînia în această perioadă.

În opoziție cu vechiul proiect, noul proiect prevede o analiză amplă a rolului fundamental, politic și ideologic, pe care l-au îndeplinit și îl îndeplinesc documentele partidului nostru. În perioada revoluției populare, a construirii bazelor socialismului, documentele P.C.R. și P.M.R., lucrările tovarășului Gh. Gheorghiu-Dej, reprezintă rezolvarea problemelor de bază ale revoluției socialiste, ale luptei de clasă, ale dezvoltării forțelor de producție, ale statului și dreptului, ale formării conștiinței socialiste și revoluției culturale. Ideile cuprinse în aceste lucrări reprezintă oglindirea și generalizarea teoretică a transformărilor revoluționare petrecute în țara noastră, reprezintă justețea previziunii științifice a politicii partidului nostru, a bazelor ei științifice. Ele sînt totodată aportul adus de partidul nostru, alături de celelalte partide comuniste și muncitorești, la dezvoltarea și aplicarea teoriei marxist-leniniste, în condițiile contemporane, pe baza experienței neprețuite a P.C.U.S. și a primului stat socialist din lume.

Pe lîngă valorificarea importanței teoretice și politice a documentelor partidului nostru, este evident că pentru perioada care a început cu 23 August 1944, o mare importanță o prezintă activitatea desfășurată de

partidul clasei muncitoare pe tărîmul răspîndirii filozofiei marxiste. Această activitate este o latură sau o trăsătură esențială a condițiilor ideologice în care s-a desfășurat și se desfășoară educarea socialistă a maselor muncitoare, formarea cadrelor filozofice și științifice. Tezele noului proiect prevăd studierea orientării materialist-dialectice a oamenilor de știință drept latură integrantă a dezvoltării filozofiei marxist-leniniste în epoca noastră.

Mai mulți tovarăși au subliniat, în cadrul discuțiilor, rolul educativ patriotic, pe care trebuie să-l joace *Istoria filozofiei românești*. Într-adevăr, o astfel de lucrare, oricît de erudită ar fi ea, nu și-ar împlini rolul său în revoluția culturală care se desfășoară în țara noastră, dacă n-ar cuprinde o critică ascuțită a ideologiei burgheze, oportuniste, dacă nu s-ar strădui să valorifice din plin tradițiile gîndirii progresiste din Romînia, a cărei ultimă și triumfătoare etapă o reprezintă dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste. Călăuzindu-se după documentele partidului nostru, colaboratorii la această lucrare se vor strădui să elaboreze o lucrare care, în sfera ei modestă, să reflecte calitățile principale ale modelului lor : înaltul nivel științific, partinitatea și patriotismul.

O încercare reuşită de a oglindi realizările epocale ale construcţiei socialismului în R.P.R.

Literatura economică din ţara noastră s-a îmbogăţit cu o nouă lucrare : *Economia Romîniei între anii 1944—1959*, editată de Institutul de cercetări economice al Academiei R.P.R. Ea face parte din ansamblul de măsuri ale Biroului Politic al C.C. al P.M.R. luate prin Hotărîrea „Cu privire la cea de-a 15-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist" în vederea sărbătoririi zilei de 23 August — cea mai mare sărbătoare naţională a poporului romîn.

Economia Romîniei între anii 1944—1959 este cea mai amplă lucrare de ansamblu cu această tematică apărută pînă acum în ţara noastră. Ea oglindeşte cotitura radicală săvîrşită în anii puterii populare de la lumea veche, capitalistă, la lumea nouă socialistă, ani în care poporul romîn, sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, a demonstrat practic că poate să construiască, fără burghezie şi împotriva burgheziei, în cadrul marii familii frăţeşti a ţărilor socialiste, o viaţă nouă de continuu şi sistematic progres în slujba omului, a societăţii.

Volumul recenzat cuprinde un număr de 30 de studii, întocmite de un colectiv larg de cercetători şi colaboratori ai institutului. Colectivul de coordonare este format din : prof. univ. dr. R. Moldovan, prof. univ. I. Rachmuth, membru corespondent al Academiei R.P.R., acad. prof. dr. V. Malinschi, prof. univ. M. Mănescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., conf. univ. C. Murgescu şi M. Părăluţă, candidat în ştiinţe economice. Volumul a apărut sub redacţia prof. univ. I. Rachmuth, membru corespondent al Academiei R.P.R.

Studiile cuprinse în lucrarea *Economia Romîniei între anii 1944—1959* pot fi împărţite în două mari categorii. Prima o formează studiile atotcuprinzătoare, care analizează multilateral transformările economice şi politice revoluţionare, economia noastră socialistă pe ansamblu. Între acestea, un loc principal îl ocupă studiile despre *Caracterul ştiinţific al politicii P.M.R. de construire a economiei socialiste* (autori : I. Rachmuth, membru corespondent al Academiei R.P.R., director prim-adjunct al I.C.E. şi conf. univ. Fl. Balaure), *Conducerea planificată a economiei naţionale a R.P.R.* (de prof. dr. Roman Moldovan, directorul I.C.E., vicepreşedinte al C.S.P.) şi *Creşterea nivelului de trai material şi cultural al oamenilor muncii* (autori : prof. univ. Manea Mănescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., Gh. Belu, candidat în ştiinţe economice, cercetător ştiinţific principal la I.C.E. şi M. Zara, consilier la C.S.P.). Din această grupă, mai fac parte studiile despre : *Colaborarea economică a R.P.R. cu ţările sistemului mondial socialist, Dezvoltarea economică a R.P.R., expresie a superiorităţii socialismului* etc. A doua categorie o formează studiile pe ramuri economice, care analizează numai anumite aspecte ale transformărilor economice. Între acestea menţionăm înainte de

toate studiile despre *Industrializarea socialistă a R.P.R.* (de ing. C. Tuzu, vicepreşedinte al C.S.P. şi M. Părăluţă, candidat în ştiinţe economice, secretar ştiinţific al I.C.E.) şi *Făurirea şi consolidarea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea muncitoare* (de D. Dumitriu, cercetător ştiinţific principal la I.C.E. şi lector univ. Marin Popescu). Studii speciale sînt consacrate procesului de electrificare a ţării, dezvoltării industriei carbonifere, industriei petrolului, industriei construcţiilor de maşini, industriei chimice, industriei uşoare, industriei locale de stat şi cooperaţiei meşteşugăreşti, precum şi dezvoltării G.A.S., creării şi dezvoltării G.A.C., creşterii producţiei agricole, dezvoltării transporturilor şi telecomunicaţiilor, comerţului interior şi exterior al R.P.R., sistemului financiar şi de credit al Romîniei democrat-populare etc.

Culegerea de studii *Economia Romîniei între anii 1944—1959*, prin problemele ridicate, prin tematica ei multilaterală, vastă, se adresează unui cerc larg de cititori, din cele mai diferite domenii de activitate. Ca lucrare de sinteză, studiind progresul social dobîndit de Republica Populară Romînă în anii puterii populare, cercetînd mobilurile profunde ale acţiunii oamenilor, ale maselor populare şi direcţia dezvoltării ţării noastre în viitor, ea prezintă interes şi pentru cei ce studiază materialismul istoric.

Sociologii burghezi romîni s-au străduit decenii de-a rîndul să demonstreze — aşa cum încearcă în prezent s-o facă sociologii burghezi din S.U.A. şi Europa occidentală —, că problema progresului social nu trebuie să fie o preocupare pentru cei ce studiază evoluţia societăţii. Romînia era condamnată de ei să rămînă pentru totdeauna o ţară „eminamente agricolă", un hinterland al capitalului străin, o sursă inepuizabilă de îmbogăţire pentru exploatatori şi o ocnă pentru cei mulţi şi exploataţi, pentru masele muncitoare. Este cît se poate de semnificativ faptul că, în 1938, producţia anuală de energie electrică a ţării noastre, pe cap de locuitor, era de peste 2 ori mai mică decît media mondială ; deşi Romînia era denumită „grînarul" Europei, economiştii şi sociologii burghezi se fereau să vorbească despre rămînerea ei în urmă chiar şi în acest domeniu : în preajma celui de-al doilea război mondial Romînia trecuse la grîu de pe locul VI, pe care îl ocupase înainte de primul război mondial în producţia mondială, pe locul XIII, la orz de pe locul VII pe locul XV, la porumb de pe locul II pe locul V etc. ; în 1938 Romînia se situa pe locul 18— din 19 ţări europene — în ce priveşte consumul de produse industriale pe cap de locuitor ; în Romînia burghezo-moşierească, în 1930, peste 48% din populaţia rurală avînd mai mult de 7 ani era analfabetă etc. În loc să studieze relaţiile sociale de producţie — singura cale ştiinţifică de cunoaştere a proceselor economice şi sociale—, sociologii burghezi vorbeau, aşa cum face astăzi G. Gurvitch în culegerea *La sociologie au XX-e siècle* apărută în Franţa, despre faptul că „ordinea şi progresul sînt doar miraje, iluzii" [1].

În numai un deceniu şi jumătate de muncă liberă, pusă în slujba patriei, poporul nostru, sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, prin luptă şi muncă încordată a obţinut rezultate cu care pe drept cuvînt se poate mîndri. Ordinea şi progresul s-au transformat la noi dintr-un „miraj" într-o realitate concretă. Cei 15 ani care s-au scurs de la eliberarea Romîniei de sub jugul fascist reprezintă o perioadă istorică relativ scurtă în viaţa poporului romîn. Dar transformările revoluţionare — economice şi politice — sînt atît de adînci, progresul realizat este atît de profund, încît el nu poate fi comparat cu nici o perioadă din trecutul întunecat al regimului burghezo-moşieresc. În expunerea făcută cu prilejul celei de-a XV-a aniversări a eliberării Romîniei de sub jugul fascist, tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej, scoţînd în evidenţă trăsăturile esenţiale ale revoluţiei noastre economice spune : „Caracteristic pentru dezvoltarea economiei naţionale în anii puterii populare este linia ei mereu ascendentă, creşterea impe-

[1] G. Gurvitch, *La sociologie au XX-e siècle*, Presses Universitaires de France, 1947, p. 291.

tuoasă a forțelor de producție" [1]. Această idee, deosebit de importantă, este amplu reflectată în întreaga lucrare cu privire la *Economia Romîniei între anii 1944—1959* [2].

Societatea socialistă, care se construiește în țara noastră, se află în concordanță cu acțiunea legilor obiective ale dezvoltării istoriei. Noile relații socialiste de producție sînt motorul principal al dezvoltării forțelor de producție, chezășia că ceea ce este nou și înaintat obține victorii hotărîtoare asupra vechiului. În Romînia burghezo-moșierească, în preajma celui de-al doilea război mondial — cînd s-au atins cei mai înalți indici de creștere a producției industriale—, ritmul mediu anual al acestei creșteri a fost abia de 4%, în timp ce în numai 10 ani de economie planificată (1948—1958) producția industrială a crescut de 4 ori și jumătate, cu un ritm mediu anual de peste 16%. Într-un singur trimestru al anului 1959, producția industrială este mai mare decît producția obținută în întreg anul 1938. Dacă în trecut importam 95% din utilajul industrial necesar țării noastre, în 1959 ponderea exportului de mașini — în exportul total al R.P.R., s-a ridicat la aproximativ 15% (p. 22, 577 etc.). Crește continuu și sistematic nivelul de trai al oamenilor muncii. În R.P.R. a fost lichidată pentru totdeauna plaga șomajului în toate sectoarele de activitate.

Cum au fost posibile asemenea schimbări radicale, economice și politice, de o amploare încă necunoscută în istoria poporului romîn?

În culegerea de studii cu privire la *Economia Romîniei între anii 1944—1959* se arată, pe baza documentelor de partid, că singurul drum de construire a socialismului este cel indicat de marxism-leninism. Puternicul suflu revoluționar, înnoitor, care a schimbat din temelii întreaga țară, este rezultatul aplicării consecvente, creatoare, la condițiile concrete ale țării noastre a marxism-leninismului. *Succesele dobîndite pînă acum în R.P.R. confirmă încă o dată adevărul că marxism-leninismul reprezintă o teorie universal-valabilă.* Construcția socialismului în țara noastră dovedește pe deplin justețea tezei subliniate la Congresul al XXI-lea al P.C.U.S., că, în mod inevitabil, trecerea de la capitalism la socialism va îmbrăca forme variate în diferite țări, dar principiile fundamentale ale marxism-leninismului — verificate pentru prima oară în experiența Uniunii Sovietice—, sînt aceleași pentru toate țările.

Lucrarea recenzată demască tezele revizioniștilor contemporani care, pentru a abate atenția maselor populare de la lupta împotriva capitalismului, caută să compromită marxism-leninismul și neagă legile revoluției și construcției socialiste general valabile. Astfel, în mod just sînt combătute tezele care neagă necesitatea conducerii planificate a economiei naționale și care susțin că „jocul spontan al forțelor economice" pe piață ar asigura mecanismul ideal al dezvoltării economiei socialiste. „Oare țărănimea noastră muncitoare — se spune în studiul despre *Caracterul științific al politicii P.M.R. de construire a economiei socialiste* — ar dispune azi de zecile de mii de tractoare pe care le-a fabricat industria noastră socialistă, dacă s-ar fi așteptat ca să existe la piață „cerere solvabilă" pentru tractoare? Oare economia noastră ar dispune azi de industria puternică de care dispune, dacă s-ar fi așteptat cu construirea ei pînă ce „cererea solvabilă" ar fi dat indicații în acest sens" (p. 19). Este limpede că negarea legilor generale ale revoluției și construcției socialiste corespunde intereselor imperialismului, claselor exploatatoare care urmăresc să împiedice construirea socialismului și comunismului.

Pornind de la teza leninistă că „Socialismul viu, creator este opera maselor populare înseși" [3] în lucrarea *Economia Romîniei între anii 1944—1959* se subliniază *rolul hotărîtor al maselor populare din țara noastră în făurirea istoriei patriei.*

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 16.

[2] *Economia Romîniei între anii 1944—1959*, Ed. Acad. R.P.R., 1959. În cursul recenziei ne vom referi la această lucrare prin simpla menționare a paginii respective.

[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 26, E.S.P.L.P., 1954, p. 274.

Crunt exploatată şi asuprită în regimul burghezo-moşieresc, clasa muncitoare a dus o puternică luptă de clasă şi a obţinut, sub conducerea Partidului Comunist Romîn, succese însemnate. În lucrare sînt menţionate momentele mai importante ale acestei lupte duse împotriva exploatatorilor autohtoni şi străini, împotriva înfeudării ţării de către marile monopoluri engleze, americane, germane şi franceze (p. 102—105; 363—365; 468—469, 486 etc.).

Problema fundamentală a revoluţiei populare din ţara noastră a fost, ca în orice revoluţie, problema puterii. În culegerea de studii *Economia Romîniei între anii 1944—1959* se acordă o atenţie deosebită acestei probleme şi se arată, în lumina documentelor partidului nostru, că insurecţia armată victorioasă de la 23 August 1944 organizată şi condusă de Partidul Comunist Romîn şi instaurarea guvernului democrat-popular la 6 martie 1945 este opera poporului muncitor condus de partid. Pe această bază a fost posibilă desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi trecerea la revoluţia socialistă, la construcţia socialismului. Aşa cum s-a subliniat la Congresul al II-lea al P.M.R., *regimul nostru democrat-popular de dictatură a proletariatului este, deci, opera poporului — adevăratul făuritor al istoriei*. În mod just sînt combătute în lucrare tezele burgheze cu privire la „exportul de revoluţie", încercările de a calomnia ţara noastră pe motiv că regimul democrat-popular ar fi fost „introdus" din afară. „Asemenea afirmaţii — se scrie în lucrarea recenzată — constituie o denaturare a adevărului istoric şi o grosolană jignire la adresa poporului nostru" (p. 15).

Întregul proces de răsturnare a regimului burghezo-moşieresc, de instaurare a puterii populare — formă a dictaturii proletariatului — trecerea la construcţia socialismului, procesul industrializării socialiste şi al transformării socialiste a agriculturii, se desfăşoară pe baza legilor economice obiective. În acest proces, un rol deosebit de important revine factorului conştient. „Clasa muncitoare — a spus tovarăşul Gh. Gheorghiu-Dej în expunerea făcută la sesiunea solemnă a Marii Adunări Naţionale din 22 august 1959 — s-a dovedit demnă de glorioasele ei tradiţii revoluţionare şi îşi îndeplineşte cu succes misiunea de clasă conducătoare a societăţii şi statului nostru, a operei de construire a socialismului" [1]. Volumul cu privire la *Economia Romîniei între anii 1944—1959* subliniază în nenumărate locuri, în mod just, că *rezultatele măreţe obţinute în cei 15 ani de la eliberare în toate domeniile vieţii economice şi culturale sînt rodul muncii perseverente desfăşurate, sub conducerea Partidului Muncitoresc Romîn, de către clasa muncitoare, ţărănimea muncitoare şi intelectualitatea strîns legată de popor.*

Un rol deosebit de important îl are, în construcţia socialismului în ţara noastră, colaborarea frăţească cu celelalte ţări ale lagărului socialist în frunte cu U.R.S.S., ajutorul neprecupeţit, dezinteresat al Uniunii Sovietice. Este suficient să amintim că numai în anii primului plan cincinal (1951—1955), Uniunea Sovietică a livrat Romîniei maşini şi utilaje în sumă de 1,3 miliarde ruble, din care instalaţiile pentru întreprinderi complete au reprezentat 475 milioane ruble (p. 582). Uniunea Sovietică a livrat ţării noastre instalaţii şi a acordat ajutorul necesar la montarea şi punerea în funcţiune a unui reactor atomic de 2 000 kW şi a unui ciclotron de 12,5 MeV (p. 583). „Colaborarea şi ajutorarea frăţească, internaţionalistă constituie aşadar un important factor de accelerare a dezvoltării ţării noastre şi a fiecărei ţări socialiste în parte" (p. 31). Toate aceste probleme se bucură de atenţia cuvenită în lucrarea recenzată.

Volumul *Economia Romîniei între anii 1944—1959* are însă, pe lîngă calităţi, şi o serie de neajunsuri, mai ales în ceea ce priveşte argumentarea, caracterul convingător al unor teze sau probleme importante.

Lucrarea, pe ansamblu, nu pierde din vedere nici un aspect. Dar *analiza* proceselor şi fenomenelor economice, *corelaţia* dintre factorii obiectivi şi subiectivi nu este cer-

[1] Gheorghe Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 19.

cetată peste tot în profunzime. De pildă, se arată just, în multe locuri, că trecerea la societatea socialistă este o necesitate obiectivă, că acest proces se realizează pe cale revoluţionară şi nu reformistă, că socialismul se construieşte în ţara noastră de către masele de oameni ai muncii sub conducerea P.M.R. care aplică în mod creator marxism-leninismul la condiţiile concrete ale ţării şi că în acest proces creşte tot mai mult rolul factorului conştient. Dar, în ciuda bogatului material documentar, în unele locuri, elementul descriptiv este preponderent faţă de cel analitic. Ar fi fost necesar, de pildă, să se arate de ce trecerea la socialism trebuie să înceapă cu cucerirea *puterii politice*, de ce în anumite condiţii schimbările profunde de ordin economic sînt condiţionate de schimbările de ordin politic, cum procesul spontan de dezvoltare este înlocuit de activitatea conştientă a oamenilor, evoluţia de revoluţie. Această explicaţie ar fi putut să dea o imagine mai exactă a corelaţiei dintre factorii obiectivi şi subiectivi, ar fi demonstrat mai convingător creşterea rolului factorului conştient, al luptei maselor populare conduse de partid, al statului socialist şi ar fi subliniat cu mai multă putere justeţea învăţăturii marxist-leniniste cu privire la trecerea inevitabilă de la capitalism la socialism şi la rolul hotărîtor al maselor muncitoare în acest proces.

Economia Romîniei între anii 1944—1959 este o lucrare *de bilanţ*, care îşi propune „să pună la îndemîna cititorului o prezentare a dezvoltării economice a ţării noastre în cei 15 ani care au trecut de la eliberare" (p. 9). În linii generale acest scop a fost realizat iar calităţile sale ca lucrare de sinteză, amplă, atotcuprinzătoare au fost arătate. Studiul ar fi cîştigat însă în adîncime, ar fi devenit mai profund dacă ar fi pus un mai mare accent pe generalizarea experienţei dobîndite în aceşti ani[1].

Să luăm, ca exemplu, procesul transformării socialiste a agriculturii. Sînt relatate multe lucruri interesante şi juste, sînt combătute teoriile burgheze şi reformiste (teoria „echilibrului", teoria „trăiniciei" micii gospodării ţărăneşti, teoria „mersului de la sine" etc.) dar în unele părţi predomină informarea, descrierea, „prezentarea" materialului în legătură cu problema tratată şi nu analiza lui (aşa este, de exemplu, studiul despre *Creşterea producţiei agricole*). Or, prin generalizarea experienţei obţinute, s-ar fi putut sublinia cu mai multă putere justeţea politicii economice a partidului nostru la sate, uriaşul proces transformator prin trecerea de la relaţii de producţie burgheze şi mic-burgheze la relaţii socialiste — radical deosebite şi net superioare faţă de cele dintîi etc.

Dacă în unele studii se acordă atenţia cuvenită concluziilor social-politice (exemplu : *Caracterul ştiinţific al politicii P.M.R. de construire a economiei socialiste*) şi legării tot mai strînse a problemelor tratate de procesul de ansamblu (exemplu : *Dezvoltarea industriei carbonifere, Dezvoltarea industriei uşoare* etc.) al industrializării socialiste, există şi părţi mai puţin realizate din acest punct de vedere. Astfel, studiile despre *Procesul de electrificare a ţării* (p, 81—100), *Dezvoltarea industriei petrolului* (p. 127—150) în general reuşite, au pe alocuri un caracter tehnicist. Aşa se explică de ce concluziile social-politice nu ies suficient de bine în evidenţă, de ce studiile respective — bine documentate — pierd din forţa lor de convingere.

O analiză este cu atît mai profundă cu cît reuşeşte nu numai să urmărească procesele principale ce au avut loc, dar să desprindă şi elementele esenţiale ale evoluţiei viitoare. Multe din studiile volumului recenzat fac acest lucru, în lumina recentelor documente de partid — ale plenarelor C.C. al P.M.R. din noiembrie 1958 şi iulie 1959 (exemplu : *Dezvoltarea industriei lemnului, Dezvoltarea silviculturii şi industriei exploatărilor forestiere, Comerţul exterior al Romîniei democrat-populare* etc.). Dar în unele

[1] Nu este vorba de generalizări de ordin filozofic ci de generalizări de ordin economic la nivelul economiei politice.

studii sînt palid menţionate problemele de perspectivă.

Culegerea de studii *Economia Romîniei între anii 1944—1959* este bine orientată din punct de vedere politic şi ideologic, formulările sînt în general juste, precise. Totuşi, există şi unele aprecieri incorecte, inexacte. Astfel, printre formulările nejuste sau insuficient de clare — puţine la număr — trebuie amintită cea de la p. 384, în care se spune textual că transformarea socialistă a agriculturii „constituie azi conţinutul principal al alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare..."

Marxism-leninismul ne învaţă că conţinutul principal al alianţei muncitoreşti-ţărăneşti este construirea socialismului la oraşe şi sate. A limita *conţinutul principal* al alianţei dintre clasa muncitoare şi ţărănimea muncitoare, sub conducerea clasei muncitoare, la transformarea socialistă a agriculturii înseamnă a vedea numai un aspect al problemei, o latură a ei — ce-i drept foarte importantă — dar totuşi numai o latură.

Cu toate cele cîteva scăderi menţionate, *Economia Romîniei între anii 1944—1959* constituie o contribuţie de seamă la cunoaşterea şi răspîndirea măreţelor succese ale construcţiei socialismului obţinute în anii puterii populare. Lenin scria că în timpul revoluţiei masele muncitoare învaţă în săptămîni mai mult decît în ani de zile, deoarece „la o cotitură bruscă a vieţii unui popor întreg se vădesc deosebit de limpede scopurile pe care le urmăresc diferitele clase ale poporului, forţele de care dispun, mijloacele prin care acţionează". La noi această cotitură s-a produs, iar perspectiva vieţii noi apare azi mai luminoasă decît oricînd. Sînt prea mari realizările dobîndite, prea puternic harnicul nostru popor sub conducerea P.M.R. pentru ca forţele întunecate ale reacţiunii să mai poată întoarce roata istoriei. Nici o forţă din lume nu poate împiedica construcţia socialismului şi a comunismului în Republica Populară Romînă.

În momentul de faţă, pe baza realizărilor dobîndite în toate domeniile de activitate, partidul a trecut la întocmirea planului de dezvoltare a economiei naţionale pe perioada 1960—1965 şi a schiţei programului de perspectivă pe viitorii 15 ani. Obiectivul acestor măsuri este de a termina în linii mari, în anii apropiaţi, construirea socialismului şi a trece la etapa desăvîrşirii construcţiei socialiste. Această perspectivă măreaţă întăreşte şi mai mult unitatea întregului popor în jurul clasei muncitoare, şi al partidului ei, al guvernului nostru, însufleţeşte masele de oameni a muncii la muncă şi luptă pentru binele patriei socialiste.

Congresul al II-lea al P.M.R. a trasat activiştilor pe frontul muncii ideologice sarcina „de a generaliza experienţa practică revoluţionară a partidului şi poporului nostru muncitor şi de a trage concluziile corespunzătoare din această experienţă, călăuzindu-se după învăţătura marxist-leninistă" şi „să combată toate formele de influenţă a ideologiei burgheze reacţionare ..." [2].

Pentru aceasta este necesară o colaborare mai strînsă a celor ce studiază ştiinţele sociale, între cercetătorii din domeniul economiei politice şi ai materialismului dialectic şi istoric. Mai ales în studiile ample, de ansamblu, o asemenea colaborare poate deveni deosebit de rodnică.

Gh. P. A.

O contribuţie la elaborarea logicii dialectice

În Editura Academiei R.P.R., a apărut de curînd lucrarea *Introducere în logica dialectică* [1] de Henri Wald.

După cum se ştie, sarcina creării logicii dialectice izvorăşte din cerinţele de cea mai strictă actualitate ale frontului ideologic

[1] Henri Wald, *Introducere în logica dialectică*, Editura Academiei R.P.R., 1959.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole şi cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, 1959, p. 140—142.

marxist : practica socială cea mai înaintată a omului contemporan, care a reuşit să pătrundă în intimitatea structurii materiei şi a pornit să-şi făurească conştient istoria, cere cu insistenţă un Organon superior celui aristotelic, un Organon capabil să înlesnească „prinderea în reţeaua formelor conceptuale" a naturii contradictorii a obiectului şi a necontenitei sale deveniri pe care cunoaşterea actuală le sezisează tot mai profund, în procesul cercetării realului şi al luptei pentru noua orînduire socială. Noul Organon, pe lîngă faptul că va da un nou impuls ştiinţei, va aduce lovituri hotărîtoare întregii filozofii reacţionare şi, implicit, va demonstra, încă o dată, superioritatea şi valabilitatea universală a filozofiei marxiste.

În vederea îndeplinirii acestei sarcini, logicienii marxişti, călăuzindu-se după preţioasa moştenire teoretică pe care ne-au lăsat-o clasicii, depun în ultimii ani eforturi tot mai susţinute şi care sînt tot mai mult încununate de succes. Se ştie, de pildă, că lucrările de logică dialectică ale specialiştilor sovietici constituie adevărate puncte de sprijin pentru cercetările destinate să contribuie la făurirea noii ştiinţe a logicii. Referindu-ne la ţara noastră e suficient să amintim comunicările acad. Athanase Joja[1], cercetările tov. H. Wald[2] studiile tov. R. Stoichiţă [3], materialele publicate de tov. G. Öffenberger etc. pentru a consemna realizările obţinute în acest domeniu.

Introducere în logica dialectică — rod al unor cercetări îndelungate, prilejuite autorului şi de munca sa la catedră — aduce în discuţie şi rezolvă dintr-un punct de vedere nou, multe chestiuni controversate încă în rîndul specialiştilor, ca de exemplu legitimitatea logicii dialectice, raportul dintre logica elementară şi logica dialectică, legile logicii dialectice, formele logice specific dialectice şi rolul lor în cunoaştere etc. ; de asemenea, aprofundează rolul practicii în cunoaştere, raportul dintre inducţie şi deducţie, saltul dialectic de la senzorial la logic, valoarea cognitivă a silogismului, obiectivitatea valorilor ş.a.

În baza concluziilor ce se desprind din analiza tuturor acestor probleme, autorul încearcă să delimiteze *obiectul* logicii dialectice, să formuleze *legile* logice ale gîndirii dialectice (dintr-un punct de vedere deosebit de cel al încercărilor anterioare), să stabilească *formele* specific dialectice ale logicii : acele „noţiuni, judecăţi şi raţionamente *dialectice*, cu o structură logică formală deosebită de structura logică formală a noţiunilor, judecăţilor şi raţionamentelor elementare" [4], urmărind să demonstreze că logica dialectică marxistă este o „disciplină filozofică distinctă, calitativ superioară logicii elementare şi relativ independentă faţă de ontologia şi gnoseologia materialismului dialectic" (p. 209).

Lucrarea are ca puncte de plecare date stabilite anterior în acest domeniu prin aportul multor logicieni marxişti. Pe baza principiilor şi indicaţiilor clasicilor marxismului, autorul aprofundează şi dezvoltă o serie de idei într-un mod concis, combativ, cu pasiune partinică. Latura critică a lucrării este îndreptată împotriva idealismului subiectiv, mai ales în varianta sa neopozitivistă.

★

Introducere în logica dialectică are următoarea structură : *Introducerea*, cuprinzînd capitolele *Logica şi viaţa* şi *Unitatea dintre logic şi istoric în istoria logicii* ; partea întîi, cuprinzînd capitolele mari *Punctul nodal al cunoaşterii* : *practica* (unde se discută obiectul, modalitatea, valoarea şi scopul cunoaşterii) şi *Obiectul logicii materialist-dialectice* (unde se discută metoda dialectică şi logica elementară faţă de logica dialectică, precum şi legile logicii dialectice) ; partea a doua, cuprinzînd capitolele *Dialectica formelor cunoaşterii* şi *Imposibilitatea depăşirii logicii dialectice* ; *Încheiere*.

[1] În special : *Elemente pentru explicarea inducţiei şi deducţiei*, *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, *Despre tertium non datur*.

[2] În special, *Rolul limbajului în formarea şi dezvoltarea ideilor*.

[3] În special, *Primele două aporii ale lui Zenon*.

[4] H. Wald, *Introducere în logica dialectică*, p. 210. În continuare trimiterile la această lucrare vor fi date în text.

Vom încerca să înfăţişăm pe scurt conţinutul lucrării, propunîndu-ne să scoatem în evidenţă în special acele idei care ţin direct de întemeierea logicii dialectice.

Legitimitatea logicii dialectice este demonstrată pornind de la „... faptul din ce în ce mai evident că viaţa vine în conflict cu logica tradiţională..." (p. 3) — după cum scrie autorul. El arată că filozofii burghezi au eşuat în încercările lor de a aplana acest conflict, deoarece n-au putut depăşi străvechea prejudecată a eterogeneităţii subiectului şi obiectului şi au confundat logica elementară cu logica umană. Respingînd această prejudecată şi precizînd că ştiinţa logicii trebuie să reflecte complexitatea obiectului, autorul arată că conflictul logică-viaţă poate fi lichidat prin crearea logicii dialectice materialiste, dar că această logică nu poate fi întemeiată de pe poziţia filozofiei unei clase care disprețuieşte munca şi este condamnată de istorie, ci numai de pe poziţia filozofiei clasei muncitoare, filozofie care a descoperit rolul hotărîtor în cunoaştere al practicii social-istorice.

Abordînd problema cunoaşterii în principalele sale laturi : obiectul, modalitatea, valoarea şi scopul cunoaşterii, autorul pune în lumină însemnătatea practicii social-istorice în procesul prin care subiectul îşi însuşeşte gnoseologic obiectul, şi demonstrează astfel că „eroarea fundamentală a întregii filozofii premarxiste şi antimarxiste constă în ignorarea — voită sau nu — a *muncii*, ca singura legătură reală dintre logică şi lume" (p. 209).

Din cauza acestei erori, „materialismul premarxist nu a ajuns să înţeleagă pînă la capăt *caracterul dialectic al reflectării*, iar idealismul subiectiv a contestat totdeauna *caracterul reflectoriu al dialecticii*" (p. 39). Prin descoperirea importanţei practicii în cunoaştere, elementul de legătură prin care dialectica lucrurilor determină dialectica reflectării lor, a fost întemeiată pentru prima oară în istorie o teorie ştiinţifică a cunoaşterii — gnoseologia marxistă — singura care poate servi drept fundament teoretic logicii dialectice.

Aplicînd teza unităţii dintre logic şi istoric la cazul concret al ştiinţei logicii, autorul urmăreşte „principalele linii pe care s-au desfăşurat eforturile raţiunii omeneşti" (p. 209), de-a lungul istoriei logicii, arătînd că, pe de o parte, considerarea gîndirii logice prin raportarea ei la etapele dezvoltării practicii sociale ne ajută să înţelegem de ce „în istoria logicii a apărut mai întîi logica elementară deductivă a esenţelor, apoi logica elementară deductivă a relaţiilor, după aceea logica elementară inductivă a esenţelor şi mult mai tîrziu logica elementară inductivă a relaţiilor" (p. 21) ; pe de altă parte, considerarea gîndirii logice prin raportarea ei la dialectica obiectului face să apară limpede unilateralitatea tuturor acestor curente şi ne arată că lupta permanentă desfăşurată între ele în istoria logicii *este de fapt drumul istoric care duce în mod necesar la saltul calitativ în dezvoltarea ştiinţei gîndirii corecte, la logica dialectică materialistă* ; „...prin constituirea logicii materialist-dialectice — observă autorul — *istoria logicii* încetează şi începe *istoria logicii materialist-dialectice*" (p. 18). Astfel, uriaşa importanţă a logicii dialectice apare deosebit de clar în lumina tezei marxiste a unităţii dintre logic şi istoric.

Modul de a pune problema creării logicii dialectice. Din întreaga lucrare rezultă, şi autorul precizează adesea, că nu poate fi vorba de o înlăturare a logicii elementare ; ea are propriul său obiect de studiu : gîndirea corectă elementară şi legile ei. Logica elementară precede în procesul gîndirii logica dialectică, aşa cum fenomenul precede gnoseologic esenţa. Logica elementară constituie punctul de sprijin cu ajutorul căruia gîndirea se avîntă către logica dialectică. „Raţiunea umană oglindeşte mai întîi — prin gîndirea elementară — identitatea lucrurilor, iar apoi — prin gîndirea dialectică — unitatea contradictorie dintre identitatea relativă a lucrurilor şi autodiferenţierea lor absolută" (p. 94). Prin urmare — arată autorul — logica elementară *nu este*, aşa cum am fi înclinaţi să credem, *un caz particular al logicii dialectice : ea nu se află inclusă, conţinută în logica dialectică*. De aici rezultă un fapt fundamental : *logica dialectică*

nu poate fi creată prin simpla „perfecţionare" — o „îmbunătăţire" — a logicii elementare; logica dialectică este o *altă* logică decît cea elementară, e o logică superioară calitativ, astfel încît făurirea ei constituie un salt dialectic în ştiinţa gîndirii corecte.

Acest fapt ne arată că *înfăţişarea, liniile generale, legile logicii dialectice nu pot fi simetrice cu cele ale logicii elementare.* Fiind cosubstanţială cu metoda materialismului dialectic, logica materialist-dialectică trebuie să reflecte această situaţie şi în modul ei de a-şi organiza conţinutul. Tratînd problema obiectului logicii dialectice, autorul începe prin a delimita metoda dialectică de logica dialectică, obiectînd, pe bună dreptate după părerea noastră, acelor logicieni marxişti care n-au interpretat just indicaţia leninistă cu privire la identitatea dintre dialectică, gnoseologie şi logică, confundînd ontologia cu metoda. „În materialismul dialectic — scrie el — , ontologia este ştiinţa generală a obiectului, iar gnoseologia şi logica alcătuiesc ştiinţa generală a reflectării subiective şi a transformării practice a obiectului de către subiect" (p. 86). Deşi „legile dialectice ale obiectului determină în mod necesar legile dialectice ale reflectării lui şi „devin astfel legile fundamentale ale dialecticii materialiste în general" (p. 86), totuşi, pe planul reflectării, aceste legi generale capătă o formă specifică. Astfel, în logică, „legile de dezvoltare a obiectului capătă forma legilor logice ale gîndirii dialectice" (p. 87). Ele sînt „raporturi necesare între diferitele forme logice . . ." (p. 87) şi, asemenea celor obiective, nu pot fi nici create, nici modificate.

Dar se poate vorbi de o gîndire logică dialectică şi de legile ei? După părerea autorului, există două momente ale raţiunii: momentul elementar şi cel dialectic, aflate într-o indisolubilă unitate, astfel încît gîndirea elementară este implicit şi dialectică, iar gîndirea dialectică este implicit şi elementară; fiecare din aceste două momente ale raţiunii are legile sale specifice, astfel încît „există două straturi de legi ale gîndirii corecte şi deci două logici care (le) studiază. . ." (p. 88). Atît existenţa cît şi unitatea dialectică a celor două momente ale raţiunii este obiectiv determinată, prin intermediul practicii, de existenţa şi unitatea dialectică a stabilităţii relative a lucrurilor şi a automişcării lor absolute, a identităţii relativ stabile a lucrurilor şi a autodiferenţierii lor absolute. De asemenea, „. . . cele mai elementare legi obiective s-au fixat în gîndirea logică sub forma legilor elementare ale gîndirii corecte . . ." (p. 89), iar „. . . cele mai esenţiale legi obiective s-au fixat în gîndirea corectă sub forma legilor dialectice ale gîndirii logice . . ." (p. 89). Pe primele le studiază logica elementară, iar pe celelalte logica dialectică.

Este determinat astfel obiectul logicii dialectice. Şi, dovedindu-se că logica dialectică are propriul său obiect, se dovedeşte din nou legitimitatea existenţei ei ca ştiinţă. După părerea noastră, argumentarea este convingătoare.

Trecînd la formularea *legilor logicii dialectice*, autorul procedează în această problemă în conformitate cu punctul de vedere stabilit mai sus: legile logicii dialectice trebuie să fie simetrice cu cele ale metodei materialist-dialectice.

Prima şi principala lege a logicii dialectice este *legea predicaţiei contradictorii*, care oglindeşte legea obiectivă a unităţii contrariilor. Ea „obligă gîndirea dialectică corectă să găsească cele două predicate contradictorii predicabile simultan şi sub acelaşi raport despre unul şi acelaşi subiect" (p. 103), în cadrul aceleiaşi judecăţi dialectice *unice*. Exemplu: „Orice eveniment istoric este şi necesar şi întîmplător (non necesar)".

A doua lege a logicii dialectice este *legea negaţiei determinate*, care oglindeşte legea obiectivă a transformării cantităţii în calitate şi în virtutea căreia gîndirea dialectică formulează judecăţi dialectice negativo-afirmative, ce reflectă saltul de la o calitate la alta. Exemplu: „Nu personalităţile făuresc istoria, ci istoria făureşte personalităţile".

A treia lege a logicii dialectice este *legea dublei negaţii*, care oglindeşte legea obiectivă a negării negaţiei şi în virtutea căreia gîndirea dialectică formulează judecăţi dialectice nega-

tivo-disjunctivo-afirmative. Exemplu : „Societatea nu se poate dezvolta nelimitat nici în cadrul relațiilor comunist-primitive, nici în cadrul relațiilor de exploatare, ci numai în cadrul relațiilor comuniste științific construite".

Conexiunea tuturor acestor legi — arată autorul — implică conexiunea tuturor formelor logice și oglindește conexiunea universală.

După cum se vede, planul logic nu este confundat nici un moment cu planul metodologic ; legile de mai sus sînt legi logice, stabilite însă simetric față de cele metodologice, în virtutea cosubstanțialității lor. Această cosubstanțialitate a legilor logicii dialectice cu cele ale metodologiei materialist-dialectice a fost subliniată de către acad. A. Joja [1], care a formulat legile logicii dialectice simetric cu cele ale logicii elementare. Dintre legile logicii dialectice formulate de către acad. A. Joja, tov. H. Wald reține și dezvoltă numai pe cea a *predicației complexe contradictorii*, întrucît aceasta le include, după părerea sa, și pe celelalte două : a *identității concrete* și a *terțiului supravenient*.

Legile gîndirii dialectice nu desființează legile gîndirii elementare, ci se întemeiază pe ele și le depășesc — după cum vom arăta mai departe.

Analizînd formele logice ale gîndirii dialectice, autorul pune într-un mod original problema noțiunii și raționamentului din punctul de vedere al logicii dialectice, demonstrînd posibilitatea existenței acestor forme logice ca forme specific dialectice.

Ocupîndu-se de dialectica formelor logice elementare și urmărind procesul dezvoltării lor o dată cu dezvoltarea istorică a cunoașterii umane pe baza practicii sociale, autorul demonstrează că în evoluția noțiunii, judecății și raționamentului există un moment cînd acestea devin *forme logice dialectice* și că în această ultimă transformare a lor intervin legile logicii dialectice.

Noțiunile distinctive, în procesul de continuă generalizare și abstractizare pe care-l parcurg datorită contradicției între sfera și conținutul lor, ating un punct limită, în care se produce saltul calitativ la *noțiunea dialectică*, ce se bifurcă în categorii polare. „Noțiunea de *lucru*, de pildă, — scrie autorul — , . . . s-a transformat într-o noțiune dialectică, bifurcîndu-se în categoriile : individual-general, în virtutea legilor logicii dialectice" (p. 124). *Lucru* a devenit : *unitate contradictorie dintre individual și general*. Noua noțiune s-a format în virtutea celor trei legi ale logicii dialectice : orice lucru este și individual și general (non individual) ; nici un lucru nu este veșnic, ci se autodezvoltă ; un lucru nu este nici individual nici general, ci unitatea contradictorie dintre individual și general.

Astfel, *toate perechile de categorii filozofice și științifice* (dintre ultimele : spațio-temporalitate, corpuscular-ondulatoriu, anabolism-catabolism, continuu-discontinuu, excitație-inhibiție etc.) *sînt noțiuni dialectice* care oglindesc cele două laturi contradictorii ale oricărei existențe ; noțiunile dialectice reflectă atît contradicția, cît și unitatea dialectică a contrariilor obiective.

Noțiunea dialectică se constituie respectînd principiile logicii elementare ; ea nu neagă identitatea relativ stabilă a lucrului ale cărui laturi contradictorii le reflectă.

Așadar, dialectica noțiunii determină nu numai dezvoltarea ei spre judecată, ci și dezvoltarea ei ca atare, spre noțiunea dialectică.

În problema judecății poziția autorului este asemănătoare, în general, cu aceea a acad. Ath. Joja : judecata dialectică are ca predicat doi termeni aflați în raport de contradicție (reflectînd coexistența contrariilor în obiect) ; pe plan interpropozițional, își păstrează în întregime valabilitatea legea noncontradicției.

Din lucrarea tovarășului Wald rezultă însă că acest predicat dublu, contradictoriu, este de fapt o noțiune dialectică, o pereche de categorii polare, *numai acestea putînd îndeplini rolul predicatului în judecata dialectică* (nu noțiunile obișnuite).

De asemenea, în lucrare este analizat procesul logic în cadrul căruia are loc saltul la

[1] A se vedea *Asupra unor aspecte ale logicii dialectice*, în *Cercetări filozofice*, nr. 5/1957.

judecata dialectică, conchizîndu-se că acest salt se petrece la nivelul judecăţilor de valoare ale căror predicate sînt categorii polare : bine-rău, frumos-urît, adevărat-fals etc. (deci noţiuni dialectice), astfel că, utilizîndu-le, gîndirea dialectică poate formula, pe baza legilor logicii dialectice, judecăţi dialectice : „Spaţiul este şi continuu şi discontinuu", „Orice eveniment istoric este şi necesar şi întîmplător" etc.

Principalele tipuri de judecăţi dialectice formate sub acţiunea celor trei legi ale logicii dialectice sînt : *S este P şi non P*; *S nu este P, ci non P*; şi *S nu este nici P, nici non P, ci şi P şi non P*.

Pornind de la unele indicaţii ale lui Hegel şi interpretîndu-le în lumina materialismului dialectic, autorul arată că este posibil şi un raţionament de tip dialectic. Un asemenea raţionament are ca premise două judecăţi oglindind fiecare cîte o latură a contradicţiei ; concluzia sa este o judecată dialectică. Exemplu :

Datorită însuşirilor lui generale, orice lucru este *identic* cu toate celelalte lucruri de acelaşi gen ;

Datorită însuşirilor lui individuale, orice lucru este *deosebit de toate celelalte lucruri* ;

Deci orice lucru este şi identic şi deosebit.

În legătură cu problema *rolului cognitiv al formelor logicii dialectice*, autorul dezvoltă una din ideile care constituie, după părerea noastră, însăşi raţiunea de a exista a logicii dialectice.

Logica dialectică reflectă însăşi lupta contrariilor, procesul *constituirii* lor, *devenirea* lucrului, spre deosebire de logica elementară care reflectă numai contrariile ca atare, constituite.

Numai o judecată dialectică poate să reflecte „. . . . nu *lucrurile* în mişcare, ci însăşi *mişcarea* lucrurilor" (p. 168), pentru că numai o asemenea judecată este capabilă să oglindească unitatea dialectică ontică, care nu este niciodată statică ci întotdeauna dinamică, în mişcare, în devenire ; numai o asemenea judecată poate să surprindă „identitatea procesuală a contrariilor în constituire".

În aceste condiţii, apare un fapt de maximă importanţă : elementele şi însuşirile obiectiv dialectice descoperite de ştiinţă pot fi „prinse în reţeaua formelor conceptuale", fără ca gîndirea să intre în contradicţie cu sine.

Aşadar, după ce filozofia marxistă a făcut posibilă *înţelegerea* mişcării, se pare că descoperim acum şi posibilitatea de a o exprima logic ; aici s-au înfundat de fapt Zenon cu aporiile, Kant cu antinomiile, oamenii de ştiinţă burghezi care nu cunosc dialectica şi toţi metafizicienii. Se vede acum că nici aporiile, nici antinomiile „nu formează bariera gîndirii în general, ci numai bariera gîndirii elementare" (p. 170).

La nivelul logicii dialectice gîndirea, devenind conştientă de dialectica sa implicită, şi-o explicitează şi, în consecinţă, o utilizează.

★

Am încercat să înfăţişăm în cele de mai sus liniile generale pe care le propune tov. H. Wald logicii dialectice.

Cu prilejul argumentării pe care o desfăşoară în sprijinul tezelor sale, el abordează însă şi alte probleme de mare importanţă şi actualitate ştiinţifică.

Analiza făcută de autor procesului cunoaşterii duce la concluzia că *inducţia nu este o formă logică, ci un proces gnoseologic*. Această concluzie poate să surprindă, dar reacţia se datoreşte faptului că noţiunea de *generalizare* e legată atît de mult şi de exclusiv de cea de *inducţie* — după cum observă acad. Ath. Joja în valorosul studiu *Elemente pentru explicarea inducţiei şi deducţiei*. Dacă ne hotărîm să analizăm temeiurile acestei concluzii, constatăm că ea se impune cu necesitate. Unele argumente revelatoare în acest sens se găsesc chiar în studiul amintit al acad. Ath. Joja. Acest studiu, demonstrînd funcţia generalizatoare a deducţiei (analiza logică a conceptului $\left(\text{om}\ \begin{matrix}\text{animal}\\ \text{raţional}\end{matrix}\right)$ înseamnă descoperirea elementelor sale esenţiale şi deci înălţare la general, întrucît o însuşire e cu atît mai generală cu cît e mai esenţială) şi legînd inducţia de punctul ei de plecare real : singu-

larul empiric, identifică de fapt planul logic cu deducţia. Autorul o şi spune ca atare de altfel: „Analizînd *deductiv* (*adică pe plan logic*)..." [1] scrie el. Totuşi, acad. Ath. Joja tratează şi inducţia ca pe o formă de raţionament, subliniind însă că e *mai puţin* logică decît deducţia, datorită caracterului probabil al concluziei sale.

Tov. H. Wald arată că acest caracter de probabilitate al concluziei inducţiei provine în fond din faptul că ea nu e decît un proces gnoseologic; *tot ce e logic e necesar*. „Ceea ce se numeşte de obicei *raţionament inductiv* nu este altceva decît raţionamentul cu ajutorul căruia începe, se desfăşoară, se constituie şi se exprimă o inducţie" (p. 192). Inducţia trebuie deci deosebită de raţionamentul prin care ea se exprimă. Ea nu e un raţionament, ci numai trecerea de la senzorial la raţional. Ea se mişcă *spre* logic dar nu e încă logicul. „Numai raţionamentul poate să fie logic deoarece numai el se desfăşoară pe planul conceptelor" (p. 186). Formarea conceptului, descoperirea generalului înseamnă implicit transformarea inducţiei în deducţie, caracterul de probabilitate al concluziei fiind înlocuit cu unul de certitudine şi necesitate.

Valoarea acestui mod de a pune problema constă în aceea că se fundamentează astfel, temeinic, unitatea dialectică dintre inducţie şi deducţie. Privite aşa, inducţia şi deducţia, întrucît nu mai pot fi juxtapuse, nu mai pot fi nici rupte, separate una de alta; ele apar acum ca legate în mod necesar în procesul cunoaşterii, în ordinea inducţie-deducţie. Orice deducţie este, în ultima analiză, rezultatul unei inducţii, iar inducţia nu este inducţie dacă nu se termină printr-o deducţie. „Prin inducţie — scrie autorul — cunoaşterea se ridică de la concretul real la abstracţiunile logice, iar prin deducţie se ridică de la abstracţiunile logice la concretul logic" (p. 78).

Problema valorii cognitive a silogismului constituie de asemenea obiectul unei cercetări din partea autorului. Iată ce se spune în concluzia acestei cercetări. „Premisa majoră a unui silogism...", fiind o judecată „care nu se mulţumeşte să înregistreze trecutul, ci este capabilă să prevadă şi viitorul, deci care nu se referă numai la realitate ci şi la posibilitate...", „concluzia (acestui silogism, dacă este un) silogism autentic, conţine întotdeauna o cunoştinţă nouă, deoarece ori oglindeşte un lucru *nou*, care nici nu există în momentul formării premisei majore, ori oglindeşte un lucru vechi, care era însă *necunoscut* în momentul formării premisei majore" (p. 179). „Într-un silogism, premisa majoră conţine concluzia în măsura în care prezentul conţine viitorul" (p. 180). „Numai pentru logicienii care n-au izbutit să depăşească metafizica finitului şi a atemporalităţii rămîne silogismul o petitio principii sau o tautologie sterilă. Pentru logica dialectică — *logica infinitului şi a devenirii* —, concluzia unui silogism autentic sporeşte întotdeauna numărul cunoştinţelor noastre despre realitate..." (p. 179).

În cartea tov. Henri Wald sînt atinse şi alte probleme însemnate. Astfel, autorul consideră că legea raportului invers dintre sfera şi conţinutul noţiunii îşi păstrează valabilitatea, critica făcută de unii logicieni acestei legi bazîndu-se pe confundarea raportului dintre sfera şi conţinutul *aceleiaşi* noţiuni în dezvoltarea ei, cu raportul dintre sfera şi conţinutul *unor noţiuni supra şi subordonate*. Legea se referă la ultimul caz, astfel că valabilitatea ei e evidentă.

Raliindu-se logicianului sovietic V. I. Cerkesov, autorul arată că, întrucît în cazul *definiţiei* este vorba de o judecată ai cărei termeni sînt şi în raport de contradicţie (genul proxim = universalul iar diferenţa specifică = particularul), „operaţia definiţiei prin genul proxim şi diferenţa specifică nu se încadrează în teoria generală a noţiunilor din logica formală" şi propune următoarea formulă a structurii logice a definiţiei: „Însuşirile speciei sînt însuşirile genului proxim şi însuşirile specifice", formulă ce merge pe linia conţinutului şi nu a sferei, ca formula încetăţenită: „Specia este genul proxim şi diferenţa specifică".

★

[1] A se vedea *Elemente pentru explicarea inducţiei şi deducţiei*, în *Cercetări filozofice*, nr. 3, 4/1955.

Introducere în logica dialectică este o lucrare valoroasă şi de actualitate pentru frontul nostru ideologic. Ea cuprinde o multilaterală şi temeinică analiză a *cunoaşterii*, concluziile ce se desprind din această analiză avînd, după părerea noastră, însemnătate pentru modul de abordare a principalelor aspecte ale ştiinţei logicii.

În încheierea acestei prezentări, trebuie să arătăm însă că lucrarea în discuţie are, credem, şi unele aspecte deficitare.

În primul rînd, socotim că problemele tratate ar fi putut avea o mai perfectă sistematizare; modul în care sînt înfăţişate acum nu lasă să se vadă că autorul a conceput o lucrare unitară, urmărind precis şi îndeaproape firul logic spre obiectivul ce şi l-a propus. Din acest motiv, în lucrare nu este, de exemplu, explicită legătura dintre concluziile analizei fenomenului gnoseologic-logic, pe de o parte, şi formele, legile, principiile logicii dialectice pentru care optează autorul, pe de altă parte.

Referindu-ne la modul de tratare a problemelor abordate, observăm că *funcţia* fiecăreia din legile logicii dialectice propuse de autor nu este definită destul de profund, de temeinic; de aceea, cititorul nu poate înţelege aceste legi în toată semnificaţia lor, fiind tentat sau să le reducă la simple scheme (de tipul *A este B şi non B*) sau să le considere prea largi (adică să le confunde cu legile metodei dialectice). Apoi, nu este explicat teoretic faptul că o judecată dialectică („Viitorul aparţine nu capitalismului, ci socialismului") se poate exprima şi printr-o judecată elementară („Toate drumurile care se deschid în faţa societăţii contemporane duc spre comunism"); rezultă că, dacă cunoşti materialismul dialectic şi istoric, poţi formula orice legitate, cît de profundă, în mod obişnuit, în conformitate cu logica tradiţională — ceea ce ni se pare că pune sub semnul întrebării necesitatea unor forme logice dialectice şi ridică din nou problema raportului metodologie — logică dialectică.

De asemenea, raportul dintre cele trei legi ale logicii dialectice nu este *demonstrat*; faptul că din prima decurg celelalte două este numai asertat pe baza unei simple analogii cu ceea ce se petrece la nivelul ontologiei şi metodologiei marxiste. Se mai pune şi problema raportului dintre a doua şi a treia lege. Se ştie cu cîtă rigurozitate decurg legile logicii elementare una din alta: dacă A=A, atunci A nu e B, deci A este sau A sau B.

În sfîrşit, raţionamentul dialectic este numai sugerat; pentru ca el să poată fi acceptat, cercetarea trebuie dezvoltată, urmărindu-se în primul rînd rezolvarea problemei elementare: raţionamentul dialectic să poată fi alcătuit astfel, încît în concluzie să ducă la oricare din tipurile de judecăţi dialectice (nu numai la tipul *A este B şi non B*). Apoi, judecăţile dialectice n-ar trebui să îndeplinească şi funcţia de premise ale raţionamentului dialectic? (Şi, fiindcă veni vorba, noţiunea dialectică n-ar putea fi utilizată şi ca subiect? Personal, considerăm că nu; aici apare, credem, o interesantă problemă a raportului dintre noţiunea dialectică şi cuvînt).

Unele teze generale susţinute de autor ni se par discutabile. De exemplu, în ceea ce priveşte raportul dintre *esenţă* şi *fenomen* autorul este de părere că „. . . în momentele de trecere de la o calitate la alta schimbarea însuşirilor fenomenale este *determinantă*", că „stabilitatea relativă a esenţei conservă lucrul, iar mişcarea absolută a însuşirilor fenomenale *îl revoluţionează*" şi că „faptul că lucrurile se transformă *se datoreşte* contradicţiei dintre funcţia conservatoare a esenţei şi funcţia revoluţionară a fenomenului" (toate aceste citate sînt luate din p. 45 a lucrării; sublinierile ne aparţin).

Găsim că ar trebui precizat mai întîi înţelesul expresiei *variabilitate a însuşirilor fenomenale*. După cîte ştim, accepţia generală a acestei expresii este aceea de *deosebire a însuşirilor sezisabile pe prima treaptă a cunoaşterii la diferite lucruri de acelaşi gen* (avînd deci aceeaşi esenţă), în funcţie de condiţiile de loc şi timp în care aceste lucruri apar şi există. „Corelaţia dintre esenţă şi fenomen este unitatea dintre unic şi multiplu, *manifestarea*

variată a unicului" [1] (sublinierea ns. — *I.P.*). Esența vieții de exemplu, (metabolismul), „reunește... o mare varietate de forme de viață (...), începînd cu organismele cele mai simple și terminînd cu omul" [2].

Deducînd din accepția de mai sus înțelesul expresiei *mișcare a laturii fenomenale*, observăm că ea nu poate însemna decît o mișcare de la aspectele fenomenale ale unor lucruri ale unui gen la aspectele fenomenale ale altor lucruri ale aceluiași gen sau de la aspectele fenomenale ale lucrurilor *existente* ale genului respectiv, la aspectele fenomenale ale lucrurilor ce vor *apare ulterior* ale aceluiași gen. Presupunînd că apariția de noi lucruri ale genului respectiv se va generaliza atît în timp cît și în spațiu, nu vom obține decît o infinitate de manifestări fenomenale diferite, adică o infinitate de lucruri ale genului respectiv la care latura fenomenală va fi diferită pentru fiecare în parte; dar ele vor continua să fie *ale aceluiași gen*, prin urmare vor continua să aibă *aceeași esență*, cu toate că s-a petrecut astfel o largă mișcare a laturii fenomenale a genului respectiv. Viața nu și-a schimbat esența îmbrăcînd mereu alte aspecte fenomenale în funcție de noile forme de viețuitoare în care s-a manifestat; socialismul nu-și va schimba esența îmbrăcînd mereu alte aspecte fenomenale în funcție de condițiile specifice ale țărilor în care se va naște ulterior, deși va suferi cu acest prilej o mișcare pe planul laturii sale fenomenale. Nu vedem cum se poate schimba esența pe această cale. Există și schimbări survenite în timp în înfățișarea lucrurilor, cum ar fi cele de creștere (individ) sau de evoluție (specie), dar în acest caz e evident, credem, că avem de-a face cu reflectarea pe plan fenomenal a unor schimbări la nivelul esenței; faptul e dovedit în biologie, după cîte știm.

Considerăm că nu este necesar să încercăm a demonstra aici că lucrurile sînt contradictorii *în* esența lor (așa cum observă de altfel și autorul în partea a doua a lucrării, atunci cînd analizează noțiunea de stat) și nici că contradicția esențială este primordială, determinantă în dezvoltare; aceasta este una din tezele fundamentale ale filozofiei marxiste. De aceea a atribui rolul determinant în mișcare contradicției *dintre* esență și fenomen înseamnă, după noi, a nega izvorul de bază al acestei mișcări — cu toate consecințele ce decurg de aici. E adevărat că de pildă contradicția fundamentală a capitalismului e contradicția *dintre* muncă și capital; dar nici munca nici capitalul nu țin de latura fenomenală a capitalismului, ci de esența sa cea mai profundă. Ele sînt laturi contradictorii ale *esenței* capitalismului. Capitalismul este contradictoriu *în* esența sa. Nu contestăm că și între esență pe de o parte și fenomen pe de altă parte există o contradicție, dar susținem că nu această contradicție are rolul primordial, *determinant* în dezvoltarea lucrurilor, așa cum susține autorul. Se știe că, întotdeauna, pentru a schimba o calitate, trebuie să acționăm neapărat asupra *esenței* sale. Autorul scrie că oamenii nu pot acționa decît asupra laturii fenomenale a lucrurilor. Noi credem că, acționînd asupra laturii fenomenale, oamenii acționează *implicit* și *simultan* și asupra celei esențiale. E adevărat că putem modifica anumite însușiri ale unui lucru fără a-i schimba esența, dar faptul se explică fie prin aceea că e vorba de însușiri care aparțin lucrului fără să aparțină esenței sale (fiind însușiri accidentale), fie prin aceea că modificările respective nu depășesc limitele după care urmează saltul calitativ (nu afectează *măsura*).

Avînd în vedere toate acestea, considerăm că nu se poate vorbi de rolul conservator al esenței și de rolul revoluționar al fenomenului, ci doar de stabilitatea relativă a primei (în sensul că rămîne aceeași la întregul gen de lucruri), față de variabilitatea celui de-al doilea (în sensul că e diferit de la un lucru la altul al genului).

În legătură cu problema constituirii noțiunilor: în partea întîi a lucrării, nu se face distincția (necesară, după părerea noastră) între procesul istoric spontan și procesul științific de formare a noțiunii, astfel că unele formulări în tratarea problemei pot crea con-

[1] *Categoriile dialecticii materialiste*, Editura științifică, 1957, p. 65.

[2] *Ibidem*, p. 71.

fuzii. De exemplu : „*neglijare* a însuşirilor individuale şi *reţinere* a însuşirilor generale" (e vorba oare de actul conştient, deliberat, al omului de ştiinţă sau de modul în care se petrece în general, pe planul conştiinţei umane, ridicarea de la senzorial la raţional?). Oricum, aceşti doi termeni par improprii. De asemenea, autorul afirmă că *în activitatea practică* „oamenii nu pot *să aibă de a face*" cu însuşirile generale ale lucrurilor. Noi considerăm, după cum am spus şi mai sus, că atunci cînd oamenii transformă lucrurile, au de-aface tocmai cu însuşirile lor generale, esenţiale ; numai acţionînd, prin latura fenomenală, asupra celei esenţiale, se pot transforma lucrurile. Expresia folosită de autor nu e echivalentă cu expresia : „oamenii nu pot *cunoaşte pe treapta senzorială* însuşirile generale ale lucrurilor" ; în practică intervin ambele trepte ale cunoaşterii.

Vorbind despre modul în care oamenii ajung să cunoască însuşirile generale ale lucrurilor, autorul arată că însuşirile individuale, întrucît sînt nerepetabile, se estompează în conştiinţă, se şterg reciproc (fapt care, de altfel, este evident). Dar, din modul în care e tratată problema, se vede că între aceste însuşiri individuale, care se şterg, şi însuşirile generale, la a căror cunoaştere oamenii ajung totuşi, nu mai este admis nici un element de legătură. Autorul declară eronată poziţia sa anterioară cînd considera că în cunoaştere intervin, au un rol, şi însuşirile *comune* repetabile, sezisabile pe prima treaptă a cunoaşterii lucrurilor de acelaşi gen. Saltul senzorial — raţional este explicat numai ca în următoarea frază : „La un moment dat, acţionînd mereu asupra *diferitelor* lucruri de *acelaşi* gen şi articulînd mereu acelaşi complex sonor, oamenii izbutesc brusc, printr-un salt dialectic, să oglindească şi însuşirile generale, fixînd reflectarea lor în noţiuni".

Dar dacă între oglindirile senzoriale ale diferitelor lucruri de acelaşi gen nu se stabileşte nici o legătură, dacă ele nu conţin nimic comun care, repetîndu-se, să se imprime în conştiinţă, atunci ce anume va mai semnala oamenilor că au de-a face cu lucruri de acelaşi gen ? Din ce motiv vor mai articula ei, de cîte ori se vor afla în faţa unui reprezentant al genului, *acelaşi* complex sonor ?

E evident că trebuie să acordăm un rol în cunoaştere şi acelui element sezisabil pe treapta senzorială, dar care în acelaşi timp este repetabil, astfel că se poate *întipări* în conştiinţa noastră, de vreme ce „. . . . dezvoltarea proprietăţii sistemului nervos de a *păstra* urmele excitaţiilor trecute. . ." [1] constituie una din funcţiile care definesc dezvoltarea calitativă istorică a activităţii nervoase superioare.

După părerea noastră, admiţînd modul în care autorul înfăţişează saltul senzorial-logic, ajungem la o scindare a continuităţii procesului cunoaşterii, exagerînd discontinuitatea lui — deşi în lucrare ni se atrage atenţia că aceasta ar fi o gravă greşeală.

Acest mod de a pune problema păcătuieşte prin aceea că exclude din explicaţia saltului de la prima la a doua treaptă a cunoaşterii rolul *repetabilităţii*, element asupra căruia clasicii au pus un accent deosebit. „. . . datorită repetării — scrie Marx — . . . capacitatea obiectelor de a satisface trebuinţele oamenilor, li se întipăreşte acestora în creier ; oamenii. . . se deprind să deosebească şi „teoretic" obiectele. . . care servesc la satisfacerea trebuinţelor lor. . . " [2]. Este cunoscut de asemenea celebrul pasaj din opera lui Lenin : „Practica omului, *repetîndu-se* de miliarde de ori, s-a întipărit în conştiinţa omului ca figuri *logice. . . tocmai* (şi *numai*) datorită acestei repetări de miliarde de ori" (subl. ns.— *I. P.*) [3].

După părerea noastră, numai acceptînd rolul comunului fenomenal din lucrurile de acelaşi gen în cunoaştere, putem explica saltul de la senzorial la raţional ; numai aşa devine limpede ceea ce se neagă, ceea ce se păstrează şi se depăşeşte în acest salt dialectic : se neagă oglindirea senzorială a *individualului* (care e nerepetabil), se păstrează *comunul*, repeta-

[1] *Psihologia*, sub redacţia lui D. D. Roşca, p. 89.

[2] Karl Marx şi Fr. Engels, *Opere*, vol. XV, ed. rusă, p. 461 (citat după *Logica*, de Gorski şi Tavaneţ).

[3] V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 181.

bilul, din lucrurile de acelaşi gen, care e depăşit în *generalul* ce se constituie în acest proces. Numai păstrînd comunul, repetabilul, din lucruri este posibilă, după cum *considerăm noi*, păstrarea legăturii cu lucrurile înseşi, pe treapta logică a cunoaşterii.

Cîteva cuvinte despre stilul lucrării : deşi în general lucrarea are calităţi stilistice (claritate, precizie, vioiciune), socotim totuşi că pe alocuri, din cauza prezenţei insistente a citatelor, intervine o oarecare monotonie stilistică, care uneori îngreuiază urmărirea ideii generale ; în cîteva locuri lucrarea lasă impresia că a fost scrisă în grabă şi n-a mai fost revăzută (în special Introducerea).

Autorul se fereşte de repetări, de explicaţii inutile şi are tendinţa de a lăsa cititorul să tragă concluziile ce se impun, dar în unele cazuri această tendinţă — în general pozitivă — este exagerată şi, în consecinţă, dăunătoare. Din acest motiv, considerăm noi, unele idei nu sînt dezvoltate sub toate aspectele, putînd lăsa loc la interpretări nedorite. De pildă, sensul în care e folosită ideea de „conflict între logică şi viaţă" ; după cîte ştim, în esenţă logica este reflectarea vieţii („legile corectitudinii gîndirii oglindesc cele mai generale legi ale realităţii", după cum precizează însuşi autorul la p. 11) şi prin urmare ele nu pot avea decît o traiectorie paralelă.

Aceeaşi exprimare lacunară, eliptică, face ca cititorul să aibă impresia că, pe alocuri (p. 5, 14 etc.), autorul se ridică împotriva logicii matematice ca atare, şi nu numai împotriva denaturării ei neopozitiviste. Din acelaşi motiv, alte probleme, ca de pildă critica teoriei neopozitiviste a judecăţii, sînt tratate foarte sumar, fără să se ducă pînă la capăt în mod explicit concluziile ce se impun.

★

Deficienţele semnalate nu afectează însă esenţa lucrării ; în ansamblu, *Introducere în logica dialectică* rămîne valoroasă, prin tema ei actuală, prin problemele importante pe care le aduce în discuţie şi prin unele soluţii pe care le oferă.

I. Perianu
Student anul V,
Facultatea de filozofie

Un manual chinez de materialism dialectic

Ai-Si-Ţi : Leeţii de materialism dialectic. Gospolitizdat, Moscova, 1959

Un volum sobru, de o reală valoare ştiinţifică şi pedagogică. Autorul avertizează din *Prefaţă* chiar, că lucrarea sa nu-i destinată să înlocuiască literatura filozofică clasică. Cartea lui Ai-Si-Ţi este însă un excelent îndreptar pentru cadrele de activişti care lucrează în domeniul politic, economic, organizatoric etc., deşi autorul, cu o modestie remarcabilă, îşi prezintă lucrarea ca pe un conspect imatur încă, ca pe o primă variantă aproximativă, a ideilor expuse într-un curs ţinut la Şcoala Superioară de Partid din Pekin.

Manualul îşi dezvăluie de la început o primă calitate, puţin comună : caracterul sistematic, de o mare coerenţă internă a expunerii. Acest rezultat se datoreşte în primul rînd concepţiei fundamentale a autorului asupra a ceea ce trebuie să fie filozofia marxistă, ca *bun* efectiv al *maselor* : „Filozofia este concepţia despre lume a oamenilor ; concepţia despre lume joacă rolul unei metodologii în procesul de cunoaştere a lumii de către oameni" (p. 12) ; orice teză filozofică are valoarea unui principiu metodologic în activitatea practică, politică sau de altă natură. Filozofia trebuie să ne înveţe să gîndim just, nu numai în înţelesul strict logic al cuvîntului, ci şi în sensul de a ne planifica just activitatea practică, de a avea o cunoaştere justă, lipsită de plaga (— individuală şi socială —) a subiectivismului. „Pentru atingerea unei cunoaşteri juste este necesar să se obţină coincidenţa ideilor noastre subiective cu împrejurările obiective" (p. 8).

Pornind de la această înţelegere a rolului filozofiei marxiste pentru noua societate, de-

vine imposibilă conceperea dialecticii ca o „sumă de exemple" (Plehanov a fost criticat pentru aceasta de Lenin). Răsfoind cartea lui Ai-Sî-Ţi, ai imediat sentimentul de neînlăturat că exemplele alese sînt *esenţiale* şi nu întîmplătoare, că autorul nu a fugit după exemple, ci a extras din modelul în perpetuă mişcare al vieţii practice pe care o trăieşte şi în care participă ca erou conştient, toate generalizările originale pe care le face cu maximă prudenţă de altfel, — ca şi cele clasice pe care ai impresia că nu *le repetă*, ci că le reconstruieşte, le induce singur, într-atît e formularea de spontană, de cursivă, într-atît stilul e de puţin „bucher". Ai-Sî-Ţi se arată ca un mare duşman al „tocitului" în materie de filozofie. Se pare că acest adevăr e elementar şi nu mai trebuie repetat. Dar cred că pentru autorii de manuale şi, în general, pentru cadrele didactice, lectura manualului lui Ai-Sî-Ţi va fi de cel mai mare folos. Nu numai punctele de vedere personale ale autorului, ci mai ales modul de înlănţuire a adevărurilor general-valabile şi general-cunoscute ale filozofiei marxiste e plin de convingere organică şi prin aceasta devine de o stringenţă logică desăvîrşită.

În tratarea sistematică a dialecticii materialiste, una din marile dificultăţi e constituită de problema categoriilor. S-a discutat mult asupra locului pe care categoriile ar trebui să-l ocupe într-o asemenea expunere : ataşate de preferinţă uneia sau mai multor legi, premergînd acestor legi, de sine stătătoare sau în alt chip.

Filozoful chinez rezolvă cu un maximum de dezinvoltură şi de justeţe în acelaşi timp problema. Iată, de pildă, delicata problemă a cuplului categorial — conţinut-formă — în care se înnoadă, după cum ştim, nenumărate contradicţii, şi de care se leagă un număr considerabil de alte legi şi categorii. Consecvent principiului expus încă în *Prefaţă* şi după care metoda de cunoaştere justă a *tuturor* problemelor, metodă ştiinţifică de ridicare a cunoaşterii senzoriale, răzleţe şi nesistematizate, pînă la acel nivel la care să fie în stare să reflecte în mod sistematic esenţa şi legităţile lucrurilor şi fenomenelor obiective, este în fondul său metoda de analiză a contradicţiilor" (p. 9)[1], autorul atacă întîi contradicţia formei şi a conţinutului. Această contradicţie rezidă în aceea că în timp ce conţinutul este alcătuit de însăşi mişcarea contradicţiilor esenţiale, forma este unul din caracterele sau notele externe, dar nu exterioare, ci structurale ale modului în care se mişcă, şi apar contradicţiile esenţiale. De aci reies cele două relaţii particulare ale formei cu conţinutul : corespondenţa, ducînd la favorizarea dezvoltării conţinutului şi necorespondenţa, ducînd la frînarea dezvoltării lui. Pe parcurs sînt analizate, e drept într-o formă extrem de sintetică, aproape implicită, raporturile conţinutului cu *esenţa* şi cu *legea*, şi ale formei cu *fenomenul* şi cu *aparenţa*. Dar analiza nu e nicidecum scolastică şi nu se face de dragul desfăşurării argumentului analitic, care, în treacăt fie spus, e extrem de strîns şi de elegant. Concluziile practice ale analizei, imediat următoare, îi conferă acesteia o valoare superioară, nemijlocit practică şi obiectivă (obiectuală). În activitatea practică, forma nu trebuie luată drept conţinut. Trebuie să pornim de la cerinţele conţinutului, şi nu să ne agăţăm de forme închistate, oricare ar fi ele. Aceasta, într-un cuvînt, semnifică lupta împotriva formalismului. Intelectualii burghezi, orbiţi prin poziţia lor de clasă, de latura formală a lucrurilor, susţineau de pildă „democraţia" parlamentaristă, neînţelegînd incompatibilitatea conţinutului dictaturii proletariatului cu o asemenea formă învechită. Formalismul de tip kantian în artă a susţinut, în China, teza reacţionară a păstrării formelor naţional-feudale în artă independent de conţinutul lor. Întrebuinţînd în mod greşit tezele partidului despre folosirea în artă a formelor naţionale, grupul contrarevoluţionar al lui Hu-Fîn, a exagerat în mod conştient folosirea formelor vechi naţionale în creaţiile moderne

[1] După MaoTze-dun, *Cu privire la contradicţii*.

de artă, îndrumîndu-le astfel pe un făgaş contrar dezvoltării conţinutului socialist.

Subliniind ideea ignorată adesea că oricărei forme diferite îi corespund particularităţile *diferite* ale conţinutului, autorul îşi încheie acest capitol citînd indicaţia lui Lenin din *Stîngismul — boala copilăriei comunismului*, după care o dată ce conţinutul puterii sovietice s-a consolidat îndeajuns, „el poate şi trebuie să-şi subordoneze toate formele şi pe cele vechi şi pe cele noi, dar nu pentru a se împăca cu vechiul, ci pentru a-l învinge pe toate căile, şi cu toate formele şi mijloacele posibile". Este o idee ce încununează şi ilustrează admirabil analiza, punînd în relief principiul de bază al primordialităţii conţinutului faţă de formă, al subordonării absolute şi generale a formei faţă de conţinut. În acest fel, toate cerinţele tratării sub raportul conţinutului a categoriilor respective sînt respectate şi cititorul are o impresie de satisfacţie, de împlinire la sfîrşitul lecturii.

Un model de sistematizare în tratarea unei probleme, tot categoriale, pe baza practicii sociale din China, ne este oferit de capitolul închinat categoriilor posibilitate-realitate. Aci se dezvăluie capacitatea de sinteză a autorului, care prezintă în felul următor complexul de condiţii necesar pentru ca posibilitatea construirii societăţii socialiste, o dată ce puterea politică a fost cucerită, să se transforme în realitate. Este nevoie mai întîi, de cunoaşterea legilor obiective ale dezvoltării sociale, care ne vor împiedica de a întemeia acţiunile noastre pe posibilităţile abstracte, legate de dorinţe subiective, de voinţe arbitrare etc. În al doilea rînd, e nevoie de crearea planificată a acelor condiţii care să favorizeze procesul pe care-l avem în vedere. În al treilea rînd, trebuie dusă lupta cea mai hotărîtă împotriva tendinţelor adverse ţelurilor noastre. Aci, lucrarea lui MaoTze-dun *Problemele strategice ale războiului revoluţionar în China*, în care se vorbeşte despre strategia apărării împotriva gomindan-ului, constituie un strălucit exemplu de analiză a transformării posibilităţilor în realitate datorită activităţii militare ghidate de cunoaşterea filozofică şi de cîntărirea tuturor factorilor care pot duce la victorie.

Însăşi problema victoriei definitive a socialismului şi construirii comunismului în China se reflectă pe plan filozofic ca o problemă de a şti să creem condiţiile care să permită transformarea posibilităţilor în realitate. Iată principalele condiţii preliminare pentru aceasta : întărirea puterii de stat, a rolului conducător al Partidului, elaborarea cincinalelor, organizarea tuturor forţelor active ale poporului pentru realizarea lor etc.

În permanenţă preocupat de problemele esenţiale ale construirii comunismului în China, Ai-Si-Ţi axează întregul său curs pe necesităţile adîncirii cunoaşterii tuturor împrejurărilor politice curente. Întîmplarea şi necesitatea sînt analizate pe baza materialului concret al războiului chino-japonez care „trebuia cu necesitate să fie un război de lungă durată şi în care China trebuia să obţină o mare victorie definitivă, dar în care întîmplările, învingerile parţiale, ca şi unele victorii fulgerătoare neaşteptate, au abundat".

Pînă şi un subiect atît de abstract cum e acel al timpului (şi spaţiului) care deobicei se tratează exclusiv cu exemple din ştiinţele naturii, este exemplificat sociologic aci. Pentru a ilustra relativitatea dar în acelaşi timp obiectivitatea timpului, autorul se gîndeşte la ritmurile diverse ale procesului colectivizării în diferiţi ani (1953—1954), 1955—1957. Viteza şi dimensiunile cooperativizării în agricultură ca şi a transformării socialiste a industriei şi comerţului capitalist au întrecut cu mult presupunerile activiştilor, dovedindu-se în fapt şi în mod obiectiv mult mai rapide şi mai ample. Numai mişcarea lucrurilor înseşi ne poate da şi explica caracteristicile timpului şi spaţiului în care acestea se desfăşoară.

Mişcarea materiei îşi are legile ei proprii şi nu poate fi ruptă de formele concrete ale existenţei materiei. Aci, autorul exemplifică critica idealismului pe exemple luate din istoria filozofiei chineze. Neo-confucianiştii din

perioada dinastiilor Sun şi Min atribuiau mişcarea unor principii ideale, comparabile ideii absolute hegeliene. Ai-Sî-Ţi trece adesea în revistă formele diverse ale idealismului în filozofia antică chineză. În carte găsim o expunere clară şi critică a bazelor confucianismului şi a formelor ulterioare ale acestui idealism religios. Dar tezelor idealiste nu le sînt opuse numai argumentele contemporane ale materialismului dialectic ci şi tezele vechilor materialişti. De la Van-Ciun care a dezvoltat ideile şcolii lui Lao-Ţsî prin Fan-Gen care a trăit în perioada celor 6 dinastii şi afirma că spiritul este o funcţie a materiei şi pînă la Ian-Iuan şi Van-Ciuan care trăiesc în perioada ultimelor dinastii şi a începuturilor capitalismului, care emit teze materialiste în problema cunoaşterii istoria materialismului chinez este prezentată succint şi semnificativ cititorului european nefamiliarizat cu ea. Istoria filozofiei europene este bogat tratată.

Dar meritul principal, originalitatea lucrării constau în felul viu şi adînc în care sînt regîndite filozofic toate fenomenele actualităţii practice, politico-sociale. Tratînd în capitole separate fiecare din legile dialecticii materialiste, autorul consacră între altele o substanţială analiză legii negării negaţiei. În ceea ce priveşte, de exemplu, elementul continuităţii cu trecutul, Ai-Sî-Ţi, se referă la vechea medicină populară chineză care e preluată şi dezvoltată azi de ştiinţa modernă. Criticînd negaţia „goală, sceptică" (Lenin), negaţia de dragul negaţiei, autorul citează pe MaoTze-dun care, în articolul *Împotriva schemelor şablon în partid*, a luat poziţie contra metodei formalist-burgheze de a considera realitatea istorică contemporană şi tot ceea ce se face în străinătate fie ca „exclusiv bun şi de preluat în întregime, fie ca rău global şi de respins ca atare". Deosebit de convingător sună critica aventurismului de stînga, ale cărui premise gnoseologice — în afara rădăcinilor de clasă, hotărîtoare — sînt modul de gîndire metafizic şi anume negativismul bazat pe negarea stearpă totală a necesităţii oricăror zig-zaguri în dezvoltare, oricăror reveniri înapoi. Adeseori din pricina acestui mod defectuos de gîndire, aventuriştii de stînga cad în extrema contrară, adică sînt rînd pe rînd oportunişti de dreapta şi oportunişti de stînga. În prima ipostază, aprobînd şi considerînd pozitiv totul, fără să vadă necesitatea îmbunătăţirii stilului, în cea de-a doua devenind aprigi negatori a tot ce s-a înfăptuit, nihilişti şi, prin aceasta, în mod obiectiv, aliaţi ai duşmanului de clasă. În toate domeniile vieţii economice şi politice e necesar să se păstreze linia justă, evitîndu-se ambele devieri. În lupta sa împotriva elementelor contrarevoluţionare, Partidul Comunist Chinez s-a condus în politica de cadre după lozinca: „A porni întotdeauna de la împrejurările de fapt, a nu condamna în mod nejust nici un om cinstit" (p. 260). Legea negării negaţiei a servit comuniştilor chinezi ca o busolă care arată sensurile zig-zagurilor necesare pentru a împiedica tendinţa către stagnare care apare în mod necesar dacă „mişcarea este prea rectilinie", prea rigidă.

Din analiza întregului material faptic şi teoretic bogat pe care îl sintetizează *Lecţiile de materialism dialectic* se degajă direcţia principală a luptei ideologice în China: lupta împotriva subiectivismului, mai ales sub forma oportunismului de dreapta[1]. La Congresul al VIII-lea al Partidului Comunist Chinez, tovarăşul Liu-Şao-tzi, generalizînd experienţa de luptă a P.C. Chinez a arătat că „mişcarea pentru îmbunătăţirea stilului" îndreptată împotriva subiectivismului, a sectarismului şi a schemelor şablon în partid a constituit principala direcţie a muncii partidului cu cadrele. „Luptînd împotriva greşelii dogmatismului care constă în ruperea de realitate şi împotriva greşelii empirismului care constă în ruperea de teorie, cadrele de partid au dezvoltat stilul legăturii

[1] Vezi în acest sens şi Liu-Şao-tzi, *Victoria marxism-leninismului în China*, în *Probleme ale păcii şi socialismului*, nr. 10/1959.

cu masele, stilul cercetării şi studierii, abordării practic-eficiente a realităţii"[1].

În aceasta a constat, conchide autorul, esenţialul în ceea ce priveşte realizarea legăturii teoriei cu practica şi a luptei împotriva subiectivismului. Ai-Sî-Ţi vorbeşte despre însemnătatea cea mai adîncă a filozofiei ca despre „legătura teoriei cu propria gîndire", în vederea îmbunătăţirii modului de gîndire personal. A gîndi filozofic just înseamnă a „analiza multilateral experienţa succeselor şi insuccesele în munca proprie, momentele juste şi greşite în gîndirea proprie, a găsi cu ajutorul filozofiei ... sursa succeselor şi înfrîngerilor, a căuta cauzele adînci ale ideilor juste şi false" (p. 67). Pentru aceasta însă filozofia trebuie învăţată creator, în spiritul şi nu în litera ei, în strînsă legătură cu problemele practicii. Alături de critică, educaţia şi învăţătura sînt printre metodele principale folosite de Partidul Comunist Chinez în lupta sa politică.

Sintetic, de o mare vigoare logică, esenţial şi sistematic, tratînd cele mai dificile probleme sub unghiul nemijlocit al orientării politice practice, conspectul propus de Ai-Sî-Ţi are valoarea unui manual de circulaţie internaţională şi poate constitui un exemplu de tratare marxistă ştiinţifică şi militantă a filozofiei.

I. Mărculescu

O cercetare sovietică asupra categoriei comicului *

Printre lucrările de estetică apărute în ultimul timp în Uniunea Sovietică, se remarcă drept una dintre cele mai interesante, studiul consacrat problemei comicului de către I. Borev. Dovedind un orizont larg, o remarcabilă şi minuţioasă capacitate analitică, unite cu o vastă erudiţie — ce ajunge aproape pînă la epuizarea întregului aparat de informaţie în problema ce şi-a propus-o spre dezbatere — autorul acestui studiu spulberă rînd pe rînd cu luciditate şi rigoare logică prejudecăţile pe care esteticienii idealişti au încercat să le încetăţenească în definirea categoriei comicului, oferindu-ne astfel o nouă şi convingătoare pildă a superiorităţii metodologiei marxiste în cercetarea fenomenului estetic. Una dintre cele mai preţioase trăsături ale studiului său îl constituie, după părerea noastră, însuşi spiritul în care este concepută cercetarea estetică teoretică. Pentru Borev cercetarea estetică este strîns legată de însăşi practica artistică contemporană a creatorilor ce şi-au ales drept busolă în activitatea lor metoda realismului socialist. Cercetarea estetică, după el, trebuie să fie generalizarea acestei practici pe baza concepţiei despre lume şi viaţă a clasei muncitoare precum şi un factor însemnat de dezvoltare şi îndrumare a ei pe calea desăvîrşirii artistice şi a apropierii cît mai strînse a artei de *cealaltă practică*, mai largă, de *practica vieţii sociale şi politice*, de practica făuririi *socialismului* şi *comunismului*. Astfel, deşi incursiunile sale teoretice în domeniul explorării fenomenului comic sînt realmente de o mare subtilitate, nu rămîne la ele, ci printr-o extensivă aplicare a lor la fenomenele artei sovietice ne dovedeşte că principala sa intenţie a fost aceea de a preciza drumurile sănătoase pe care trebuie să se dezvolte arta şi literatura comico-satirică realist-socialistă, pentru a-şi îndeplini cu maximum de eficienţă rolul ei social.

Această intenţie I. Borev o scoate în evidenţă chiar de la început în profesiunea de credinţă prin care debutează studiul său. El ne arată că a ales spre tratare tema comicului, conştient fiind de *„forţa critică"*

[1] *Din materialele Congresului al VIII-lea*, citat în lucrare la p. 70.

* Iurii Borev, *O komiceskom*, *Iskusstvo*, Moskova, 1957, p. 232.

şi *„acţiunea democratizatoare"* a rîsului, însuşiri care astăzi capătă o deosebită însemnătate, comedia în societatea socialistă, fiind unul din instrumentele de critică şi autocritică. *„Mare şi puternică este forţa rîsului* — scrie autorul. *El poate servi ca armă în lupta cu duşmanii, ca mijloc de critică şi autocritică a lipsurilor din propriul lagăr, ca mijloc de demascare şi persiflare a ceea ce şi-a trăit traiul şi ca mijloc de afirmare a ceea ce este nou, înaintat..."* (p. 10).

Metoda realismului socialist, avînd drept trăsătură fundamentală promovarea în lumina concepţiei despre lume a clasei muncitoare a ceea ce este progresist în viaţa societăţii, nu se poate lipsi de mijloacele artistice prin care se obţine un efect ilariant tocmai pentru că *„Rîsul adevărat este luminos, căci el exprimă forţa morală a tot ce e bun, raţional, frumos şi demască întreaga goliciune, nimicnicie, neomenie, a tot ce e rău, lipsit de raţiune, a tot ceea ce este perimat precum şi a inculturii. Rîsul ne învaţă să urîm pe duşmani, ne învaţă să urîm ceea ce este josnic, reacţionar, fals şi să iubim tot ce este măreţ; revoluţionar, adevărat. În aceasta constă importanţa educativă a rîsului"* (p. 12).

Din modul în care comicul evidenţiază prin contrast categoriile ce definesc trăsături pozitive — ca sublimul, frumosul sau tragicul — rezultă natura sa estetică, căreia autorul îi închină unul din cele mai importante capitole ale cărţii. De aceea înainte de a defini şi a analiza diferitele modalităţi şi varietăţi ale comicului, autorul a simţit nevoia să precizeze atît caracterul fenomenului estetic în general cît şi locul pe care-l ocupă categoria comicului în ansamblul însuşirilor estetice ale realităţii. O incursiune în istoria esteticii îl duce la detectarea a două poziţii diametral opuse în privinţa concepţiei referitoare la specificul esteticului. Pe de o parte — arată autorul — întîlnim tendinţa socratică de identificare totală a utilului cu frumosul, pe de altă parte cea kantiană de totală autonomizare a esteticului, cu alte cuvinte tendinţa dezinteresului absolut al plăcerii estetice. Apreciind ca pozitiv un oarecare „sîmbure raţional" în tendinţa socratică, autorul găseşte totuşi că identificarea totală a frumosului cu utilul nu poate ajuta la precizarea diferenţei specifice a esteticului în raport cu alte discipline (cum ar fi etica de pildă) şi nici nu contribuie la circumscrierea exactă a obiectului ştiinţei despre frumos. Pe de altă parte concepţia kantiană rupe legătura practic indisolubilă dintre fenomenul estetic şi condiţiile vieţii sociale din care el izvorăşte în chip nemijlocit.

Respingînd caracterul dezinteresat pe care kantianismul îl atribuie satisfacţiei estetice, I. Borev arată, pe bună dreptate, că această satisfacţie dă curs unui interes şi a unei utilităţi de ordin mai larg, social şi istoric. De aceea în definirea termenului estetic nu putem face abstracţie de caracterul lui ideologic de clasă. Dar acest caracter ideologic de clasă are, în cadrul fenomenului estetic modul său propriu, individual de manifestare, întemeiat pe reprezentarea obiectului reflectat prin calităţile sale sensibile, nu prin stabilirea unor relaţii logice.

„Aprecierea estetică, firește, nu înlocuiește nici pe cea morală nici pe cea politică. Fiind mai generală, aprecierea estetică se subordonează totuși celei politice, aceasta fiind mai importantă și mai hotărîtoare, căci aprecierea politică ia obiectul sub latura lui cea mai importantă, din punctul de vedere al luptei de clasă, al raporturilor dintre clase. Aprecierea estetică privește obiectul în semnificația lui cea mai generală, în semnificația lui referitoare la om ca specie ... Această semnificație este înțeleasă în mod diferit de diferitele clase; aprecierea estetică are un caracter de clasă" (p. 20).

De aci însă nu rezultă că însuşirea estetică a unui anumit fenomen s-ar reduce la însemnătatea lui sub raportul trebuinţelor practic-utilitare, sub raportul unui anumit moment îngust ci, dimpotrivă, ea presupune dobîndirea unei importanţe în funcţie de dezvoltarea istorică progresistă a umanităţii ca specie. Tocmai dintr-o astfel de împreju-

rare izvorăște și principala trăsătură a idealului estetic care ni se înfățișează ca o expresie concentrată a practicii sociale, ca cea mai largă și mai generală înțelegere a țelurilor dezvoltării sociale.

Categoria comicului neputînd fi definită decît prin raportarea ei la idealul estetic, fiind de altfel un caz particular al esteticului, nu va fi totodată deplin înțeleasă decît prin determinări de ordin social. „*Comicul este social. Omul și societatea umană — iată împărăția adevărată a comediei și tragediei. Omul este nu numai singura ființă, ce poate rîde dar și singura ființă ce poate provoca rîsul autentic de comedie*" (p. 23).

În consecință, devine o necesitate imperioasă stabilirea unei nete distincții între rizibil și comic. Dacă rizibilul poate aparține și unor fenomene naturale, comicul este prin excelență un fenomen social. Ideologi burghezi ca Herbert Spencer sau Sigmund Freud identificînd comicul cu ridicolul, pornesc de la premisa unei explicații fiziologice și biopsihologice a rîsului, neglijînd și ascunzînd adîncile lui resorturi sociale. Alții ca Rosenkranz, Zeissnig, Überhorst, Hermann Müller și A. Ruge, încearcă să vadă comicul și în fenomenele naturii. Netemeinicia unor asemenea puncte de vedere este scoasă în evidență, arată Borev, de întreaga practică a artei universale. Căci nici unui autor de comedii nu i-a trecut prin minte să scrie, de pildă o comedie despre ... cîini. Chiar dacă animalele pot stîrni uneori rîsul, aceasta se explică prin aceea că mintea noastră asociază unele din reacțiile lor cu atitudini specifice umane. În fabule, animalele devin ridicole prin trăsăturile morale omenești cu care sînt investite.

Rîsul nu este întotdeauna un semn al perceperii comicului, după cum, nu întotdeauna apare ca o reacție de ordin social. De aci decurge principala delimitare între comic și rizibil. Dar unul și același fenomen, în funcție de împrejurări poate fi comic autentic sau numai ridicol. Numai acele împrejurări care ascut contradicțiile și contribuie la dezvăluirea naturii lor sociale conferă ridicolului un caracter comic. După Borev, este comic acel fenomen în care neconcordanța, „*adevăratei lui semnificații*" cu idealurile înalte, estetice (și în general sociale și morale), se dezvăluie într-o formă intuitivă acută, cînd se ivește ținta concretă, reală a rîsului și acesta devine, dintr-un rîs fără obiect un rîs cu un țel critic obiectual.

Pe de altă parte se cere subliniat faptul că fenomenele rizibile în general nu au o natură estetică pe cînd comicul prin însăși natura sa aparține sferei esteticului; prin conținutul său obiectiv și prin larga sa semnificație socială el are darul de a deștepta o atitudine critică, bine determinată, față de sine însuși. Comicul este social, arată în continuare Borev, și dacă-l privim din unghiul de vedere al subiectului percepător, căci numai omul social poate reacționa în fața lui într-un chip adecvat.

Perceperea comicului este așadar determinată istoricește, are caracter național și de clasă. Ceea ce pentru unii este ridicol pentru alții devine trist sau chiar tragic. Aceasta însă nu înseamnă că trebuie să-l înțelegem ca o categorie subiectivă lipsită de criterii obiective. Poporul în cursul practicii sale social-istorice, dezvoltarea *progresivă* a societății conferă comicului caracterul său obiectiv. Comentînd fragmentul din *Critica filozofiei dreptului la Hegel* în care Marx afirmă că „*omenirea se desparte cu voioșie de trecutul ei*", Borev observă că părintele socialismului științific indică aci o lege: aceea că în cursul dezvoltării lor istorice fenomenele sociale *dobîndesc anumite însușiri* estetice. În funcție de această lege, Marx dezvăluie baza obiectivă a unuia dintre cele mai importante tipuri de comic, subliniind legătura lui cu ceea ce este învechit. Un anumit fenomen social ajunge comic, deoarece, devenind perimat, își pierde credința în sine, ceea ce constituie izvorul principalei sale slăbiciuni.

„*Un astfel de fenomen trăiește deși și-a trăit traiul. El încearcă să-și prelungească viața, deși nu slujește vieții. Și această contradicție între ceea ce reprezintă în realitate*

fenomenul respectiv şi ceea ce încearcă să fie, ceea ce vrea să pară, între ceea ce este şi ceea ce simulează, între aparenţă şi esenţă — este comică. Inconsistenţa lăuntrică a ceea ce şi-a trăit traiul, contrazicînd acut idealul fenomenului, este tocmai baza obiectivă a comicului său" (p. 50).

Dar vechiul nu este întotdeauna şi întrutotul comic, uneori se întîmplă să ia şi forma tragicului.

De asemenea nu numai ceea ce este perimat, vechi, constituie un izvor al comicului. Unul dintre cele mai interesante fragmente ale cărţii lui Borev este acela în care sînt analizate circumstanţele în care noul însuşi poate fi generator de comic. Premisa obiectivă a comicului noului, arată Borev, subzistă în împrejurarea că un fenomen progresist, într-o anumită etapă a dezvoltării istorice, poartă încă de la naşterea sa pecetea pieirii sale inevitabile şi a înlocuirii lui cu un altul superior. Orice fenomen nou se naşte în sînul unuia vechi şi păstrează pentru un timp o legătură cu acesta, împrumută de la el anumite atribute, calităţi sau chiar forma în care îşi exprimă conţinutul; uneori chiar păstrează rămăşiţe ale acestui vechi.

Din aceste contradicţii izvorăşte împrejurarea potrivit căreia un fenomen pozitiv, nou, frumos, devine comic în clipa în care în sînul lui şi-au manifestat prezenţa laturi deja învechite şi de care trebue să se elibereze în numele propriei sale afirmări şi dezvoltări ulterioare.

De asemenea, întrucît autocritica este o lege permanentă a dezvoltării societăţii socialiste şi comuniste, comicul nu este legat numai de elementele vechiului sau cum se exprimă autorul de *„continuarea meritelor în neajunsuri"*. Noul se dezvoltă potrivit legităţii sale interne, îşi are propriile sale contradicţii, el are de îndurat greutăţile creşterii, are momentele sale de cădere şi înălţare, greşelile, eşecurile şi izbînzile sale. Întotdeauna va exista o contradicţie între nemărginirea năzuinţelor omeneşti şi limita concret-istorică a fiecărui nou. Într-o asemenea contradicţie rezidă temeiul unui comic al noului ca şi baza obiectivă pentru o critică ce va să îmbrace haina glumei, a vorbei de spirit etc. Arta sovietică cunoaşte — arată în continuare autorul — deşi poate nu încă suficient de dezvoltată, forma satirică a criticii şi autocriticii lipsurilor, inclusiv a lipsurilor care nu se reduc de fel la rămăşiţele capitalismului în conştiinţa oamenilor ci apar *„ca forme lipsite de temei şi perimate ale vieţii şi activităţii noastre"* (p. 56).

Subliniind faptul deosebit de important că înţelegerea profundă a naturii şi esenţei comicului este cu putinţă numai de pe poziţiile materialismului dialectic, Iurii Borev pune în evidenţă acea trăsătură fundamentală a comicului ce consistă în capacitatea sa de a dezvălui contradicţiile. Într-o asemenea capacitate vede el o formă emoţională specifică a criticii. Comicul, ca rezultat al contrastului, al contradicţiei, apare şi în lucrările unor cercetători idealişti din trecut. El este definit prin antiteza dintre urît şi frumos la Aristotel, lucru de nimic şi sublim la Kant, absurd şi raţional la Jean Paul şi Schopenhauer, determinarea nelimitată şi arbitrariul nelimitat la Schelling, imagine şi idee la Vischer, actul automat şi cel viu la Bergson, lipsa de valoare şi pretenţia la valoare la Volkelt etc. Toate aceste definiţii însă sînt strict limitate, neizbutind să ofere o caracterizare atotcuprinzătoare a fenomenului sub multiplele şi variatele laturi în care ni se înfăţişează şi mai ales prezintă neajunsul de a ignora factorul social, contradicţia socială, ca cea mai importantă dintre determinările lui.

Spre deosebire de aceştia, Borev consideră comicul ca o *„contradicţie sezisată şi semnificativă din punct de vedere social"*, provenită dintr-o neconcordanţă (între scop şi mijloace, formă şi conţinut, acţiune şi împrejurări, esenţă şi aparenţă, pretenţia persoanei şi esenţa ei etc). *„Gradul semnificaţiei sociale a acestei neconcordanţe determină pe cel al „elementarităţii" sau profunzimii*

comicului, apropierea lui de rizibil sau caracterul lui „înalt" (p. 61).

La acest punct al elaborării sale teoretice însă, autorul lasă un semn de întrebare, o problemă deschisă de natură a stîrni anumite nedumeriri. Desigur, Iurii Borev are dreptate cînd consideră limita dintre rizibil şi comic drept variabilă, după cum momentul social pe drept cuvînt este socotit ca o diferenţă specifică a comicului în raport cu rizibilul.

În acest caz însă, în ciuda limitei variabile ce desparte rizibilul de comic, este de neînţeles cum pot fi socotite *comice, „fenomene din cele mai simple, elementare care nu pot fi raportate nici la vechiul perimat nici la contradicţiile noului? Adesea trezesc rîsul stîngăcia omului, inepţia, prostia, precum şi unele mişcări ale corpului, gesturile etc."* (p. 57, 58), scrie în continuare autorul în cuprinsul aceluiaşi fragment. Deşi recunoaşte că astfel de fenomene provoacă rîsul dar acest rîs *nu are un conţinut profund* şi deci folosirea lor în artă n-are decît o valoare relativă, el le consideră totuşi comice. În consecinţă, nu izbutim să înţelegem cum se împacă o atare afirmaţie cu teza potrivit căreia comicul face parte integrantă din sfera esteticului; ori sfera esteticului nu poate include în sînul ei decît acele mijloace care dobîndesc în reprezentarea artistică o maximă valoare. Căci tot ceea ce este non-valoare sau valoare aproximativă iese din sfera esteticului.

Credem că autorul ar fi trebuit să accentueze aci, dimpotrivă, că nici stîngăcia omului nici prostia, inepţia sau unele mişcări ale corpului, deşi stîrnesc rîsul nu pot fi socotite comice decît dacă li se acordă un sens social şi moral într-o reprezentare artistică a realităţii. Gestul lui Charlie Chaplin din filmul *Timpuri noi* prin care acesta îşi răsuceşte cu cheia franceză nasturii de la jiletcă, dacă n-ăr fi constituit, implicit, o critică virulentă a consecinţelor pe care le provoacă mecanizarea producţiei şi intensificarea extremă a exploatării capitaliste, n-ar fi putut avea nici un fel de valoare estetică şi deci ar fi fost numai ridicol nu şi comic. La marele artist american acest gest este comic, are valoare artistică tocmai fiindcă dezvăluie semnificaţia socială a abrutizării morale ce o atrage după sine exploatarea muncitorilor în întreprinderile capitaliste. În ce ne priveşte nu credem că este necesară stabilirea unei distincţii între comicul „elementar" şi cel „profund". Ar fi suficientă delimitarea precisă a comicului de rizibil. Căci comicul ori este profund ori nu există, şi avem de a face doar cu rizibilul. Pentru noi este limpede că atunci cînd într-o operă artistică anumite detalii stîrnesc un rîs gratuit, prin acest simplu fapt forţa reprezentării comice a realităţiii, în opera respectivă, scade.

Aceasta apare evident chiar din textul lui Iurii Borev atunci cînd afirmă: *„Comicul este confruntabil cu un înalt ideal şi nu cu jumătatea de măsură, cu ceea ce este comun, banal. Reflectarea veridică a comicului este posibilă numai de pe poziţiile unor înalte idealuri, iar nu de pe poziţiile mediocrului, obişnuitului. Un semn caracteristic al decăderii esteticii burgheze contemporane este o degradare a nivelului şi criteriilor în aprecierea estetică. Estetica burgheză contemporană confruntă comicul cu ceea ce este banal iar nu cu idealul"*. Întrucît tocmai detaliile rizibile amintite se raportează mai mult ca orice la banal şi cotidian, nu rezultă oare limpede că în nici un caz ele nu pot fi înglobate în categoria comicului?

În studiul său Iurii Borev acordă de asemenea însemnătate perceperii comicului. După el simţul umorului, prin care se manifestă această percepere, constituie o varietate a sentimentului estetic. Întrucît nu există estetic în general ci doar estetic-frumos, estetic tragic, estetic-sublim sau comic şi percepţia estetică este diferenţiată în raport cu natura obiectului în faţa căruia ea se manifestă. Astfel percepţia sublimului este legată de atitudinea cea mai pozitivă faţă de fenomen, adesea *„transfigurat pozitivă"*, după cum se exprimă autorul. Tragicul — arată în continuare autorul — este perceput prin atitudine de compătimire şi suferinţă faţă de fenomenul care piere iar comicul prin atitudine critică.

Simţul umorului presupune înalte idealuri estetice, altminteri se transformă în cinism,

indecenţă şi trivialitate. În acelaşi timp el presupune o minte ageră şi un spirit oarecum dialectic, cu alte cuvinte capacitatea de a sezisa cu promptitudine contradicţiile şi a reacţiona în faţa lor în chip critic-emoţional.

Tocmai asemenea trăsături ale simţului umorului sînt de natură să pecetluiască caracterul obiectiv al comicului.

Însă, tratînd separat cele două laturi ale raportului ce stă la baza oricărui fenomen comic, latura obiectivă şi cea subiectivă, autorul — credem noi — scapă din vedere relaţia dialectică ce se stabileşte între ele. Dacă este adevărat că ceea ce conferă unui fenomen calitatea de comic este contradicţia obiectivă rezultată dintr-o neconcordanţă (între frumos şi urît, aparenţă şi esenţă etc.) nu mai puţin adevărat este de asemenea că ea nu este sezisată ca atare decît în clipa în care există o conştiinţă individuală şi socială înzestrată cu simţul umorului şi în stare s-o perceapă. Fără oameni cu simţul umorului, însuşi conceptul de comic, oricît ar corespunde el unei realităţi obiective, este de neînţeles. Dar şi acest simţ al umorului este determinat istoric şi social. De aceea credem că autorul ar fi făcut bine să studieze interacţiunea celor două laturi ale fenomenului, obiectul comic perceput şi subiectul percepător, să urmărească raportul de implicaţie dialectică dintre ele şi să ne lămurească cum se condiţionează reciproc şi în ce fel rezultă de aci criteriul obiectiv în aprecierea comicului ca fenomen estetic.

După părerea noastră, obiectivitatea comicului nu se limitează doar la faptul că el se defineşte prin raportare implicită, prin contrast, la un ideal estetic abstract.

Mai mult decît atît, putem afirma că ceea ce conferă comicului un gir de obiectivitate este împrejurarea socială concretă că *întotdeauna subiectul percepător al comicului se află pe o treaptă superioară istorică, în dezvoltarea socială, faţă de obiectul perceput*, o treaptă istorică în care, ca să ne folosim de expresia lui Hegel, subiectul percepător încearcă satisfacţia infinită, siguranţa, de a se simţi *„deasupra propriei sale contradicţii şi nu într-o situaţie crudă şi nenorocită"*. De aceea s-a şi spus adeseori că „umorul este la stînga" şi toate încercările unei satire, „de la dreapta" au eşuat lamentabil.

Raportul de implicaţie dialectică între subiectul percepător şi obiectul comic perceput are o deosebită însemnătate atunci cînd urmează să stabilim diferitele nuanţe ale simţului umorului cum ar fi ironia, sarcasmul, gluma îngăduitoare, batjocura etc. Studiind aceste nuanţe, Borev face observaţia deosebit de subtilă după care într-o operă de artă izbutită, modul în care autorul rîde de obiectul său trebuie să fie adecvat obiectului însuşi. El arată că aceasta presupune din partea artistului o justă apreciere politică a obiectului. Căci inevitabil va greşi acel artist care va reacţiona prin gluma îngăduitoare în faţa unui fenomen ce solicită sarcasmul sau invers. Dar ce înseamnă această neconcordanţă între natura obiectului de care rîdem şi nuanţa cu care o facem? Nu înseamnă oare că prin aceasta se calcă o lege a comicului, potrivit căreia subiectul percepător este întotdeauna superior din punct de vedere istoric şi social obiectului perceput? Nuanţa exactă se pierde tocmai atunci cînd cel care rîde este inferior obiectului ridicol însuşi. În comedia lui Aurel Baranga *Mielul turbat*, de pildă, autorul dovedeşte că este în stare să se ridice pînă la înălţimea pe care o cere „frumuseţea" realităţii sociale descrise tocmai pentru că distribuie într-un chip politiceşte just accentele umorului său. Astfel, faţă de Spiridon Biserică, muncitorul inovator, autorul manifestă o ironie duioasă, iar faţă de Cavafu, inginerul conservator şi retrograd un sarcasm biciuitor. Din legea pe care am enunţat-o, a superiorităţii subiectului faţă de obiect — asupra căreia autorul ar fi trebuit să insiste în chip special — decurg trăsăturile comediei realist-socialiste, atît de bine caracterizate de Iurii Borev.

„Obiectul rîsului în comedia sovietică — scrie el — *este esenţial altul. Una din particularităţile calitative ale satirei sovietice constă în faptul că obiectul ei nu este orînduirea dominantă şi nici lucrurile în care se manifestă spiritul şi esenţa ei, ci ceea ce împiedică dezvol-*

tarea orînduirii dominante, ceea ce îi contrazice spiritul şi esenţa" (p. 116).

Prin aceasta comicul realist-socialist se deosebeşte fundamental de cel realist-critic, ca de pildă cel gogolian sau scedrinian care era îndreptat împotriva răului dominant şi aproape atotputernic în Rusia secolului al XIX-lea.

În comicul realist socialist raporturile între subiect şi obiect sînt deci altele decît în comicul realist critic. În comedia realist-socialistă *subiectul* percepător al comicului se află pe poziţiile orînduirii date, pe cînd în realismul critic orînduirea era *obiectul* comicului. Dar nici într-un caz nici în celălalt nu putem face abstracţie de legătura indisolubilă şi contradicţia necesară şi permanentă între aceşti doi termeni, care se pune şi se rezolvă neîncetat în cursul dezvoltării progresive a societăţii umane, conferind conceptului de comic un conţinut mereu mai nou şi mai bogat. În încheierea recenziei de faţă mai considerăm necesar să adăugăm că incidentalele lacune ale cărţii lui Borev, semnalate de noi, evident, nu pot întuneca valoarea ei ştiinţifică deosebită. Cu atît mai mult cu cît ele nu provin dintr-un viciu de gîndire sau construcţie logică ci ţin doar de un mod de expunere, propriu autorului, în care spiritul analitic precumpăneşte asupra celui sintetic. Dacă autorul, după minuţioasa sa analiză a diferitelor laturi ce alcătuiesc *fenomenul comic*, ar fi refăcut, printr-o sinteză, unitatea dialectică a proceselor studiate şi ar fi înfăţişat aceste laturi în condiţionarea lor reciprocă, sîntem convinşi că lucrarea ar fi avut de cîştigat în pregnanţă şi conciziune. De asemenea o mai riguroasă arhitectură a ei ar fi fost de natură să facă inutilă repetarea unor teze în cursul expunerii.

În concluzie, putem afirma că însuşirile preţioase ale acestei lucrări — orizontul ei larg, bogăţia de idei şi subtilitatea analizei teoretice, fac din ea un instrument valoros ce contribuie la lămurirea ideologico-estetică a oamenilor de litere şi arte. De aceea traducerea ei cît mai grabnică în romînește, este credem, deosebit de necesară.

V. Moglescu, M. Ciurdariu

Despre semnificaţia şi rolul social reacţionar al învăţăturii evanghelice *

În literatura ştiinţifică sovietică un loc de seamă îl ocupă lucrările de combatere a religiei şi promovare a ateismului militant [1]. Se realizează astfel una din sarcinile principale pe care Lenin le punea în faţa cercetării ştiinţifice şi a propagandei marxist-leniniste în spiritul materialismului militant: „de a desfăşura o neobosită propagandă pentru ateism şi luptă împotriva religiei"[2].

Printre lucrările ştiinţifice cu tematică ateistă, antireligioasă, un loc de seamă îl ocupă cele care întreprind analiza critică a aşa-numitelor „cărţi sfinte" (talmudul, coranul, biblia, evangheliile etc.), temeiul ideologico-dogmatic al diferitelor religii. Din categoria acestora face parte şi lucrarea lui I. A. Krîveliov: *Legendele evanghelice şi semnificaţia lor*. Literatura ateistă de critică ştiinţifică a cărţilor

* I. A. Krîveliov, *Legendele evanghelice şi semnificaţia lor*, traducere din limba rusă, Ed. ştiinţifică, 1959.

[1] Iată numai cîteva titluri semnificative de lucrări consacrate combaterii religiei apărute în ultimii ani: *Comunismul şi creştinismul* (H. N. Momdjean); *Originea creştinismului* (I. A. Lentman); *Carte despre biblie* (I. A. Krîveliov); *Religia şi ateismul în lumea antică* (A. P. Kajdan); *Originea ritualurilor religioase* (L. I. Emeliac) ş.a. Multe studii valoroase au fost publicate şi în culegerea *Probleme de istorie a religiei şi ateismului*, iar în 1959 a apărut şi o revistă specială consacrată problemelor ateismului şi combaterii religiei — *Ştiinţă şi religie*.

[2] V. I. Lenin, *Marx-Engels-Marxism*, Ed. P.M.R., 1949, p. 489.

sfinte, şi în primul rînd a acelora pe care se bazează religia creştină, are tradiţii seculare. Desigur că primele luări de poziţii critice împotriva acestor cărţi se pot înregistra încă în perioada constituirii şi consacrării lor de către oficialităţile eclesiastice conducătoare. Multă vreme însă, şi în tot cursul evului mediu, asemenea poziţii critice nu reprezentau decît expresii ideologice ale unor mişcări sociale progresiste, avînd însă o formă religioasă. Începutul propriu-zis al criticii ştiinţifice a cărţilor religioase aparţine unei epoci mai tîrzii iar cei mai străluciţi reprezentanţi ai săi au fost Spinoza, materialiştii şi raţionaliştii francezi din secolul al XVIII-lea şi Feuerbach. O primă analiză critică sistematică a Vechiului Testament o găsim în *Tratatul teologico-politic*, Spinoza fiind considerat pe drept cuvînt întemeietorul criticii ştiinţifice a bibliei. Această critică a putut deveni însă *consecvent ştiinţifică* numai pe bazele teoretice şi metodologice ale filozofiei marxiste, de pe poziţiile clasei muncitoare. Explicarea izvoarelor (atît gnoseologice cît mai ales sociale) ale menţinerii religiei în societatea modernă şi contemporană a devenit posibilă numai o dată cu crearea premiselor sociale-obiective precum şi a celor teoretice pentru desfiinţarea oricărui mijloc de aservire materială şi spirituală a oamenilor.

Krîveliov nu face o incursiune istorică în legătură cu critica ştiinţifică a „cărţilor sfinte". El şi-a propus scopul de a supune unei critici marxiste argumentate cele patru evanghelii care „ocupă locul de frunte printre cărţile sfinte ale religiei creştine" şi „alcătuiesc laolaltă documentul fundamental al creştinismului"[1]. Şi trebuie spus că autorul a reuşit să ne dea o lucrare interesantă, extrem de utilă în munca de propagandă şi educaţie ateistă militantă a publicului larg, de un înalt nivel ştiinţific şi în acelaşi timp o largă accesibilitate. Traducerea ei în limba romînă a fost cît se poate de bine venită şi această iniţiativă a Editurii ştiinţifice ar trebui continuată prin traducerea şi a altor lucrări ateiste de combatere a religiei şi totodată prin iniţierea alcătuirii unei lucrări similare de către oamenii de ştiinţă din ţara noastră.

[1] I. A. Krîveliov, *op. cit.*, p. 5.

★

Într-un prim capitol autorul înfăţişează critic poziţia bisericii faţă de conţinutul şi originea evangheliei. Încîlcita şi milenara dispută „doctrinară" în legătură cu problema originii, semnificaţiei şi caracterului contradictoriu al evangheliei, dusă într-un spirit obscurantist profund ostil raţiunii şi gîndirii critice, a încurcat atît de mult lucrurile încît ultimul refugiu devine totdeauna „marea taină divină" pe care mintea omenească n-o poate pătrunde ; se susţine astfel că evangheliile ar fi „de inspiraţie divină", iar autorii lor — cei patru evanghelişti Matei, Marcu, Luca şi Ioan, despre care ni se spune că au *fost contemporani şi ucenici ai lui Iisus Hristos* (Matei şi Ioan), ai apostolului Petru (Marcu) şi ai apostolului Pavel (Luca) — nu ar fi făcut altceva decît să descrie evenimente trăite de ei înşişi sau, în orice caz, sub inspiraţia „duhului sfînt".

Autorul combate în chip convingător poziţia bisericii faţă de evanghelie, dezvăluind contradicţiile lăuntrice de tot felul în care abundă evanghelia şi care le-au dat atît de multă bătaie de cap teologilor, mai ales atunci cînd aceştia încercau să găsească în principalele documente doctrinare ale creştinismului un sens raţional, o învăţătură cît de cît coerentă şi armonioasă. Orice om care învaţă să gîndească, care nu acceptă orbeşte tot ce i se spune, este asaltat, chiar la un prim contact cu evangheliile, de numeroase întrebări ce decurg din contradicţiile existente între cele patru evanghelii şi chiar în cadrul fiecăreia din ele. Evangheliile se contrazic la fiecare pas şi în legătură cu fiecare eveniment. Chiar teologii au ajuns la concluzia că 48% din cele povestite în Evanghelia lui Matei nu se găsesc de loc în celelalte evanghelii, informaţiile pe care ni le dă Evanghelia lui Luca nu corespund cu celelalte, în proporţie de 59%, iar cele cuprinse în Evanghelia lui Marcu nu corespund în proporţie de 7%. Cît despre ultima

evanghelie, a lui Ioan, aceasta concordă doar în proporţie de 8% cu celelalte.

Autorul citează cîteva exemple edificatoare în acest sens. Marcu şi Ioan încep genealogia lui Iisus Hristos de la regele David în conformitate cu Vechiul Testament, Matei de la străbunul Avram iar Luca chiar de la Adam, tatăl său fiind considerat însă de către toţi evangheliştii teslarul Iosif. Dar, sau aceste genealogii — care cuprind de altfel multe alte contraziceri de la o evanghelie la alta — au vreo importanţă, Iosif fiind într-adevăr tatăl lui Iisus, dar atunci este spulberată chiar de evanghelii povestea absurdă despre imaculata concepţiune; sau Iosif nu este tatăl lui Iisus, dar atunci ce mai rămîne (ce sens mai are) demonstrarea genealogiei sale biblice? Chiar şi un drept-credincios ca savantul german Arthur Drews, spune: „Nu are nici un rost să analizăm această listă de strămoşi: evanghelistul a născocit-o".

În ce priveşte copilăria lui Iisus şi unele „evenimente" importante ale vieţii sale: Matei spune că Iosif şi Maria au fugit în Egipt pentru a-l salva de la moartea hotărîtă de Irod, pe cînd Luca scrie că a rămas în Iudeia; primele trei evanghelii spun că şi-a petrecut copilăria în Galileia, pe cînd Ioan susţine că la Ierusalim; Matei şi Marcu spun că a fost botezat de Ioan Botezătorul, Luca însă scrie că în acea vreme Ioan era în închisoare.

Chiar acele povestiri evanghelice ce se găsesc la toţi evangheliştii — intrarea solemnă în Ierusalim, prinderea, răstignirea şi învierea lui Iisus — cuprind numeroase contradicţii. În evanghelia lui Luca, considerată de teologii şi istoricii bisericii drept cea mai invulnerabilă sub raportul exactităţii, se spune că poporul era de partea lui Iisus, că mai marii preoţilor şi cărturarii voiau să-l răpună dar le era teamă de norod care venea dis-dimineaţă în templu ca să-l asculte, iar puţin mai departe se arată că Iisus a fost prins cu sprijinul mulţimii, norodul insistînd apoi pe lîngă Pilat să fie răstignit. În această evanghelie există şi alte lucruri ciudate: Hristos a poruncit ucenicilor săi să cumpere săbii, părînd hotărît să se apere, să nu se predea de bună voie, dar atunci cînd a fost arestat i-a oprit pe apostoli de a-l apăra. Mai mult decît atît; el a vindecat cu o simplă atingere urechea tăiată a slugii arhiereului de către unul din ucenicii săi mai zeloşi, dar această „minune" nu a impresionat pe nimeni, Iisus a fost prins şi dus la marele preot iar cel care a opus rezistenţă armată a fost lăsat în pace, nimeni nu s-a gîndit să-l aresteze. Şi în legătură cu trădarea lui Iuda ne apare ca extrem de ciudat următorul lucru: după povestirile evanghelice, Iisus a colindat timp îndelungat Palestina (o ţară mică), a ţinut numeroase predici, şi-a făcut intrarea triumfală în Ierusalim, făcea „minuni" care i-au atras veneraţia mulţimii în aşa fel încît e de presupus că îl cunoştea şi un copil. Iată însă că atunci cînd s-a hotărît prinderea sa, a trebuit să i se plătească o sumă mare lui Iuda pentru a-l indica pe Iisus prin sărutul său trădător — ca şi cum nimeni nu l-ar fi cunoscut.

Krîveliov relevă în cartea sa şi o serie întreagă de neconcordanţe de ordin istoric şi geografic existente în evanghelie. El scrie: „Evengheliile nu cuprind nici o indicaţie asupra anului, zilei sau datei cînd s-a petrecut vreun eveniment, care să nu fie în dezacord cu ştiinţa istoriei" [1].

În evanghelii fantasticul supranatural se îmbină la tot pasul cu elemente reale, desprinse din viaţa cotidiană a oamenilor. Datorită acestor elemente unii cercetători le atribuie o oarecare valoare istoric-documentară, extrem de limitată însă nu numai din cauza fondului mistico-fantastic care le copleşeşte dar şi datorită faptului că autorii lor anonimi au trăit mult mai tîrziu decît epoca la care se referă povestirile lor şi în alte locuri decît Palestina — ceea ce o dovedeşte, de pildă, o totală necunoaştere a obiceiurilor şi moravurilor din această ţară. Chiar şi unii teologi şi-au manifestat neîncrederea în valoarea istorică a evangheliilor. Teologul rus M. Tareev scria în 1903 în cartea sa *Filozofia istoriei evanghelice*: „Evangheliile nu reprezintă nici istorie, nici material pentru istorie, ele nu pot

[1] I. A. Krîveliov, *op. cit.*, p. 21.

fi considerate nici măcar ca letopiseţe". De altfel problema de către cine şi cum au fost scrise evangheliile este una din cele mai complicate (Krîveliov formulează el însuşi cîteva concluzii în această privinţă), dar ea ţine de domeniul ştiinţelor istorice şi nu avem a ne ocupa noi de ea. Ceea ce ne interesează îndeosebi este conţinutul ideologic şi funcţia socială a învăţăturilor evanghelice.

Dominant şi hotărîtor în evanghelii e conţinutul mistic, ele fiind culegeri de mituri, inspirate în mare parte din mitologia altor popoare antice.

Principalul mit este acela al lui Iisus Hristos. După cum se ştie, dogma fundamentală a creştinismului este tocmai aceea despre un Mesia, un mîntuitor al neamului omenesc de păcatul strămoşesc. Dogma (şi credinţa) unui mîntuitor — foarte răspîndită la iudei- plus ideea că acest mîntuitor de mult vestit a şi fost trimis de dumnezeu în persoana lui Iisus, se află la baza evangheliilor canonice, indiferent de deosebirile şi contradicţiile dintre ele [1]. Autorul arată că nu există nici un fel de mărturii serioase — de ordin ştiinţific sau beletristic — despre existenţa lui Hristos, iar pasajul celebru din *Antichităţi iudaice* a lui Iosephus Flavius, pe care se întemeiază cu precădere teza despre caracterul istoric al persoanei sale, reprezintă un fals, o interpolare introdusă prin secolul al IV-lea de copiştii creştini. Descoperirea manuscriselor în peşterile din regiunea Kirbet Qumran aduce date interesante cu privire la secta religioasă a esenienilor, predecesori ai creştinilor, dar ele nu conţin nici o mărturie cît de cît serioasă cu privire la personalitatea istorică a lui Hristos. De altminteri această problemă nu este de loc esenţială pentru a stabili originea creştinismului, geneza şi sensul evangheliilor.

Geneza evangheliilor şi canonizarea (după îndelungate şi aprige dispute) a celor patru (din numeroasele care au circulat în primele secole ale erei noastre) la *Sinodul de la Laodiceia* din anul 364, sînt strîns legate de originea creştinismului şi constituirea sa ca o religie centralizată, devenită religie de stat şi menită să consolideze imperiul roman aflat în proces de destrămare.

La originile sale, religia creştină — ca şi filozofia stoică — reflectă contradicţiile unei societăţi aflate într-un moment de criză acută, cînd niciuna din clasele dominante nu era în stare să împiedice prăbuşirea iminentă şi nici una din clasele asuprite nu era în stare să se elibereze pe sine şi să promoveze noi forme de organizare socială. Mai ales după înfrîngerea răscoalelor sclavilor, după înăbuşirea celei mai mari dintre aceste răscoale, condusă de Spartacus, ideea neputinţei, neîncrederea în forţele proprii şi, ca un corolar, ideea unui „mîntuitor ceresc" al neamului omenesc a pus tot mai mult stăpînire pe conştiinţele obosite şi neluminate ale celor asupriţi. Creştinismul părea să răspundă unor năzuinţe utopice ale unor mase de oameni aflate pe oceanul răscolit al disperării şi neputinţei. Totodată, această religie, deşi persecutată la început de cîrmuitorii romani, a fost curînd adoptată ca o religie comodă, spre a îndeplini rolul de factor unificator al societăţii romane roasă pe dinăuntru de germenii economici, politici şi spirituali ai crizei sistemului sclavagist. Şi se poate spune că, fără a împiedica în cele din urmă destrămarea societăţii sclavagiste condamnată de istorie, religia evanghelică, devenită religie de stat, şi-a îndeplinit cu zel şi perseverenţă rolul reacţionar de instrument al claselor stăpînitoare pentru opresiunea spirituală şi politică a maselor muncitoare. De altminteri organizarea eclesiastică a noii religii a dobîndit mai tîrziu o asemenea bază economică încît a devenit o forţă politică de prim rang, dezlănţuind o teroare cumplită împotriva „ereticilor" şi „păginilor". Istoria religiei evanghelice, şi îndeosebi a celei romano-catolice cu odioasa sa inchiziţie, este un şir nesfîrşit de crime şi orori despre care chiar şi un slujitor al inchiziţiei din Madrid, Juan Antonio Llorente scria la sfîrşitul secolului al XVIII-lea : „Pana mea refuză să

[1] Este interesant de menţionat însăşi etimologia cuvîntului : evanghelion înseamnă în limba greacă bunăvestire, sau vestirea unui zeu mîntuitor.

zugrăvească aceste orori pentru că nu cunosc nimic mai infam decît purtarea inchizitorilor care este în contrazicere cu spiritul de dragoste şi îndurare pe care Iisus Hristos îl recomandă atît de des oamenilor în evanghelie". De altfel, au fost şi alţi slujitori ai bisericii, teologi, istorici care, îngroziţi de crimele inchiziţiei, de înspăimîntătoarele orori ale războaielor religioase de care e plină istoria, susţineau că toate acestea ar contrazice esenţa moralei evanghelice. Nimic mai fals decît o asemenea afirmaţie. Ideologia evanghelică contrazice tot atît de puţin faptele nelegiuite comise în numele ei, pe cît de puţin concordă cu numeroasele tentative făcute în epoca modernă şi contemporană de a-i da o tălmăcire „umanistă" sau „socialistă".

Krîveliov a acordat o atenţie deosebită analizei şi demascării conţinutului antiumanist şi reacţionar al învăţăturilor evanghelice. Deşi morala evanghelică este contradictorie (Albert Beyer spunea că evangheliile propovăduiesc mai multe morale diferite, contradictorii), fundamentul său esenţial îl constituie apărarea şi justificarea orînduirii exploatatorilor, principiile sale fiind îndreptate împotriva intereselor şi năzuinţelor maselor populare.

Încă din secolul al II-lea cercurile conducătoare ale noii religii au pornit lupta împotriva acelora care voiau să promoveze mai departe, pe primul plan, speranţele păturilor asuprite care-şi găsiseră o anumită reflectare în creştinismul primitiv. Chiar ideea justă a egalităţii de la natură a oamenilor — pe care creştinismul a păstrat-o şi după consolidarea şi transformarea sa în religie de stat — a fost denaturată : ea nu vizează viaţa reală a oamenilor, ridicarea păturilor sărace ale populaţiei la un nivel mai înalt de viaţă materială, civică şi spirituală, ci are în vedere egalitatea oamenilor în raport cu păcatul strămoşesc, egalitatea lor în ce priveşte atitudinea faţă de soartă (fiecăruia cum îi este scris, adică predestinat), egalitatea în faţa morţii, drepturi egale de a-şi făuri şi de a se bucura de „fericirea cerească".

Ceea ce trebuia făcut după transformarea creştinismului în religie de stat, era întărirea doctrinară a bisericii creştine prin folosirea şi prelucrarea elementelor idealiste, reacţionare ale filozofiei antice. Lucrul acesta a fost realizat de autorii anonimi ai evangheliilor şi de părinţii bisericii în secolele II—IV şi desăvîrşit mult mai tîrziu, în perioada de apogeu a creştinismului, de Toma din Aquino.

În cercetările primilor părinţi ai bisericii (Justin Ucenicul, Clement din Alexandria, Origene) predomină influenţa platonismului şi neoplatonismului, iar la Tertulian — stoicismul. După *Sinodul din Niceea* (325) şi după canonizarea, cîteva decenii mai tîrziu, a celor patru evanghelii, relativa libertate anterioară a disputelor religioase dispare definitiv. Teologia creştină, cu dogmatica sa înăbuşitoare, era constituită în liniile sale esenţiale.

Creştinismul a împrumutat multe elemente de la stoicism, îndeosebi de la Seneca — ideea egalităţii oamenilor indiferent de rang sau poziţie socială, antagonismul dintre trup şi suflet, ideea că libertatea se obţine numai prin dominaţia spiritului asupra trupului. Spre deosebire de Seneca, însă, care a proslăvit voinţa umană şi a dat o mare apreciere înţeleptului — considerînd că viciile sînt produsul lipsei de raţiune sau al voinţei insuficiente — pentru creştinism omul este predestinat păcatului (ideea păcatului originar) oricîtă voinţă ar avea, el nu poate dispune liber de viaţa sa şi trebuie să se teamă de dumnezeu, să recunoască nimicnicia sa. Cea mai mare virtute este considerată „smerenia", supunerea faţă de voinţa inefabilă, atotbiruitoare a divinităţii [1].

Unele elemente mai democratice din primele documente ale literaturii creştine sînt tot mai estompate, aşa încît începînd din secolul al II-lea, creştinismul devine în întregime o ideologie reacţionară a claselor dominante exploatatoare. Chiar în *Epistolele apostolului Pavel* se formulează în termeni categorici ideea că sclavii sînt obligaţi să se supună

[1] Vezi şi E. I. Wipper, *Cultura antichităţii şi creştinismul*, în *Voprosi istorii*, nr. 9/1954.

stăpînilor lor. În evanghelii caracterul creştinismului de ideologie a claselor dominante, de apărare a intereselor lor, ia adesea o formă cinică, brutală. Iată numai cîteva exemple din multele care se pot da cu privire la morala evanghelică. Ori de cîte ori în evanghelii se pune problema raportului dintre bogaţi şi săraci, exploatatori şi exploataţi, dintre stăpîni şi sclavi — şi acest lucru se întîmplă destul de des — poziţia de clasă este categorică, chiar dacă uneori ea este camuflată prin mistificare, amăgire vicleană, făgăduieli deşarte şi linguşitoare şi consolare fătarnică. Adesea ea este exprimată însă fără nici o mască, cu cinism, şi dispreţ faţă de cei exploataţi. Sclavului i se cere supunere, smerenie şi umilinţă, stăpînului i se cere să fie necruţător, sever, lipsit de îndurare. Ideologia evanghelică se caracterizează prin cel mai reacţionar şi despotic antiumanism. În evanghelia după Luca (XVII, 7—10), Hristos le spune ucenicilor săi: „Cine dintre voi dacă are o slugă la arat ori la păscut vite, îi va zice cînd vine acasă de la cîmp: treci de grabă şi şezi la masă? Oare nu-i va zice: găteşte ca să cinez şi încinge-te şi serveşte-mă pînă ce voi mînca şi voi bea şi după aceea mănînc şi bea şi tu? Nu cumva are să mulţumească slugii pentru că a făcut ce i s-a poruncit? Socotesc că nu".

Este binecunoscută pilda cu talanţii, în care sclavului i se cere să sporească cît mai mult avuţia stăpînului, să-i aducă acestuia profituri cît mai mari. Este exclusă chiar şi cea mai palidă idee de împotrivire, de nesupunere: „Cel ce va răbda pînă la urmă se va mîntui" (Marcu, XIII, 13); „Să nu staţi împotriva celui rău; iar cînd te loveşte pe obrazul drept, întoarce-i şi pe celălalt" (Matei, V, 39); nu numai că exploataţilor li se interzice să se revolte împotriva stăpînilor, dar li se cere chiar supunere oarbă şi iubire faţă de aceştia. „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, binecuvîntaţi pe cei ce vă blestemă, faceţi bine celor ce vă urăsc şi rugaţi-vă pentru cei ce vă vatămă şi vă prigonesc" (Matei, V, 44). „Esenţa moralei evanghelice, arată autorul, este cuprinsă în aşa-numita „predică de pe munte" — un adevărat cod al ideologiei sclavagiste"[1]. În această predică sînt glorificate ca „virtuţi supreme", dătătoare de „fericire", *„sărăcia cu duhul"* (adică nevolnicie, neputinţă, prostie), *„blîndeţea"* (adică umilinţă, resemnare în faţa loviturilor stăpînului), *smerenia*. Deci principiile moralei creştine se opun oricărui respect pentru demnitatea omului muncii încrezător în forţele sale, luptei acestuia pentru o viaţă mai bună. În zadar au recurs apărătorii religiei la deghizarea evangheliei în învăţătură socialistă („socialism creştin") sau la instituţia „preoţilor muncitori", pentru a abate proletariatul de la calea revoluţiei socialiste. În orice veşmînt derutant ar fi înfăţişată, ea nu încetează de a fi „un fel de basamac spiritual în care sclavii capitalului îşi îneacă chipul lor de om, pretenţiile cît de cît demne de om"[2].

Omenirea muncitoare a găsit *în* şi *prin* învăţătura marxist-leninistă conştiinţa politică şi ştiinţifică a situaţiei şi rolului său istoric precum şi conştiinţa etică a demnităţii sale ultragiate şi înăbuşite în orînduirea bazată pe exploatare.

Există o adevărată prăpastie între umanismul revoluţionar şi optimist al ideologiei şi practicii proletariatului, care promovează şi sprijină tot ce este demn, frumos şi înălţător în om, şi antiumanismul, adesea manifest şi cinic al ideologiei evanghelice. „Principiile sociale ale creştinismului — spunea Marx încă în articolul său de tinereţe *Comunismul ziarului Reichischer Beobachter* — predică laşitatea, dispreţul de sine, înjosirea, supunerea, umilinţa, pe scurt toate însuşirile drojdiei societăţii, iar proletariatul care nu acceptă să fie tratat ca drojdie a societăţii, are mai multă nevoie de curajul, de demnitatea, de mîndria şi de spiritul de independenţă, decît de pîine.

Principiile sociale ale creştinismului sînt fătarnice, iar proletariatul este revoluţionar"[3].

---

[1] I. A. Krîveliov, *op. cit.*, p. 69.

[2] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 10, E.S.P.L.P., 1956, p. 70.

[3] Karl Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 4, Editura politică, 1958, p. 198.

Analizînd morala evanghelică, ne dăm lesne seama de ce a putut să servească tot atît de bine interesele stăpînilor de sclavi, ale proprietarilor feudali ca și ale patronilor capitaliști. Cu mici modificări exterioare, inesențiale, principiile sociale ale creștinismului pot fi adaptate și folosite pentru apărarea și justificarea oricărui sistem social de exploatare și asuprire. În lucrarea citată mai sus, Marx a explicat strălucit cauzele sociale ale menținerii creștinismului în toate orînduirile bazate pe exploatare.

„Principiile sociale ale creștinismului au justificat sclavia antică, au glorificat iobăgia medievală și știu, la nevoie, să apere, deși cu o mină oarecum tristă, și oprimarea proletariatului. Principiile sociale ale creștinismului predică necesitatea existenței unei clase dominante și a unei clase oprimate" și „consideră că toate mîrșăviile asupritorilor față de asupriți sînt pedeapsa dreaptă pentru păcatul originar și pentru alte păcate sau încercări trimise de dumnezeu, în nesfîrșita lui înțelepciune, celor mîntuiți"[1].

Ultimul paragraf al cărții lui Krîveliov este intitulat *Evanghelia și războiul*. În toate epocile istoriei pacea a fost o condiție a progresului și civilizației, climatul favorabil creației umane de valori materiale și spirituale. Războiul a fost însă însoțitorul inevitabil al orînduirii bazată pe exploatare cu toate contradicțiile sale lăuntrice. În evanghelie se pot găsi destule îndemnuri la pace, dar nu sînt puține nici acele pasaje care pot fi folosite pentru justificarea războiului. În timp ce îndemnurile la pace au rămas pur formale, fără eficacitate sau au fost folosite pentru propovăduirea păcii sociale între clase, evangheliile, în ansamblul și în spiritul lor general, au constituit aproape totdeauna în trecut un mijloc de justificare a războiului pentru tabere beligerante, un izvor de argumente pentru războaiele tîlhărești, declarate în mod cinic drept „războaie sfinte". Se pot da numeroase exemple în legătură cu contribuția bisericii la dezlănțuirea și purtarea unor războaie nedrepte, de jaf și cotropire — ca să nu mai vorbim de războaiele religioase atît de crude și sîngeroase, de care este plină istoria multor țări ale lumii. Să amintim doar acordul încheiat de biserica catolică cu guvernele fasciste ale lui Mussolini și Hitler, binecuvîntarea cu evanghelia în mînă și sprijinul financiar dat de biserică războaielor dezlănțuite de aceste dictaturi fasciste — cele mai criminale și mai odioase din cîte cunoaște istoria. Nici biserica ortodoxă nu a rămas „mai prejos". În țara noastră, de exemplu, ea și-a dat binecuvîntarea odiosului regim de dictatură fascistă a lui Antonescu și a sprijinit tîlhărescul război anti-sovietic. Și în zilele noastre slujitorii religiei evanghelice sprijină cele mai reacționare și sîngeroase regimuri de dictatură a vîrfurilor monopoliste, forțele sociale cele mai retrograde și se manifestă ca cei mai furibunzi dușmani ai ideilor nobile ale păcii, democrației și socialismului. Ura acestora împotriva comunismului este cu atît mai înverșunată cu cît pe mai bine de o treime din glob a triumfat o societate nouă, în care au dispărut pentru totdeauna cauzele sociale obiective ale înrobirii materiale și morale a oamenilor, o societate ale cărei idealuri îi însuflețesc pe oamenii muncii din lumea întreagă pentru deplina și definitiva lor eliberare economică și spirituală. Și o dată cu triumful principiilor măreție ale marxism-leninismului, ale umanismului socialist, învățăturile evanghelice vor fi pentru totdeauna îngropate în abisul istoriei împreună cu alcătuirile sociale care le-au produs și pe care le-au apărat și justificat.

Al. Tănase

Neliniște justificată

Întrecerea pașnică dintre cele două sisteme sociale — socialist și capitalist — implică o confruntare permanentă a rezultatelor obținute în fiecare etapă dată, a ritmului și perspectivelor de dezvoltare. Această întrecere cuprinde întreaga sferă de activitate umană,

[1] Karl Marx, Fr. Engels, *op. cit.*

începînd de la cea fundamentală, economico-politică, şi terminînd cu cea ştiinţifică, culturală şi a dezvoltării intelectuale şi morale a omului.

Interesul poporului american pentru problema întrecerii paşnice dintre cele două sisteme a devenit dominant în ultima vreme datorită ritmului de dezvoltare a economiei naţionale a Uniunii Sovietice, a ridicării continue a nivelului de trai în U.R.S.S. şi datorită uriaşelor realizări ale ştiinţei şi tehnicii sovietice în toate domeniile, în general, şi în domeniul cuceririi spaţiului cosmic, în special.

Aceste fenomene nu au putut să nu dea de gîndit poporului american, asupra căruia s-a exercitat sistematic propaganda războiului rece. Unul din leit-motivele acestei propagande odioase şi criminale era mitul superiorităţii tehnice a S.U.A. Timp de ani de zile, de la primul comunicat TASS care anunţa lumii întregi că Uniunea Sovietică posedă bomba atomică şi pînă la cea de-a treia rachetă cosmică în jurul lunii, acest mit a primit lovitură după lovitură pînă cînd însfîrşit s-a prăbuşit zgomotos, lăsînd în conştiinţa poporului american nedumerire, panică sau pesimism. În această atmosferă a avut loc un eveniment cu adevărat istoric : solia păcii adusă de conducătorul primului stat al muncitorilor şi ţăranilor.

Poporul american s-a putut convinge că, deşi deţine superioritate tehnică şi militară, Uniunea Sovietică a respins şi respinge politica de pe poziţii de forţă. Tov. N. S. Hruşciov a exprimat cea mai măreaţă şi umană chemare spre pace : „secolul al XX-lea este secolul celei mai mari înfloriri a raţiunii şi talentelor omului... Putem oare să ne împăcăm în această epocă de înflorire a geniului omenesc care descoperă tainele naturii şi care pune stăpînire pe forţele ei puternice, cu menţinerea unor relaţii primitive între oameni ca pe vremea cînd omul era fiară?... Vremea noastră poate şi trebuie să devină vremea înfăptuirii marilor idealuri, vremea păcii şi progresului" [1]. Această chemare, proclamată în condiţiile avîntului întregului lagăr socialist, atestă superioritatea morală şi profundul umanism al orînduirii socialiste.

Treptat poporul american descoperă consecinţele războiului rece atît în domeniul economic-tehnic, al dezvoltării ştiinţei şi culturii cît şi al dezvoltării sale intelectuale şi morale. Semnificative în această privinţă sînt recentele declaraţii ale unor personalităţi oficiale. De pildă, directorul serviciului de cercetări ştiinţifice şi lucrări tehnice în domeniul apărării din Ministerul de Război al S.U.A., doctorul Herbert York a declarat de curînd : „Eu sînt foarte neliniştit de stagnarea şi decadenţa Occidentului. În America oamenii tind mai curînd să devină răspînditori de reclame decît lucrători ştiinţifici. În Rusia, însă toate năzuinţele sînt îndreptate spre a ajunge din urmă Statele Unite" [2].

O amplă trecere în revistă a consecinţelor războiului rece în domeniul culturii americane, al dezvoltării intelectuale şi morale a poporului american o constituie şi cartea americanului Leo Gurko *Criza spiritului american*, tradusă în limba rusă [3].

Cartea nu a fost scrisă de pe poziţii teoretice consecvent ştiinţifice, marxist-leniniste, ea fiind opera unui reprezentant al intelectualităţii liberale burgheze. L. Gurko scrie de pe poziţia democratismului burghez, fiind un adept al „reformelor sociale" şi atribuind o însemnătate primordială fenomenului cultural. Ca bun cunoscător al istoriei şi culturii americane, el este neliniştit de faptul că, tradiţiile sănătoase şi progresiste din ţara sa nu mai sînt continuate în prezent ci se atrofiază şi sînt înăbuşite. Această neliniştе străbate întreaga sa lucrare, aşa încît *Criza spiritului american* este semnificativă nu numai prin datele oferite ci şi ca un document care

[1] N. S. Hruşciov, *Cuvîntarea de la 28 septembrie 1959 la Mitingul oamenilor muncii din Moscova*, în *Scînteia* din 29 oct. 1959.

[2] *Pravda* din 16 octombrie 1959.

[3] L. Gurko, *Krizis americanskogo duha*, Editura pentru literatura străină, Moscova, 1958.

reflectă mentalitatea unei părţi a intelectualităţii burgheze contemporane din S.U.A.

Lipsit de firul călăuzitor al metodei marxist-leniniste în analiza fenomenelor istorice, ideologul american nu se poate orienta în labirintul fenomenelor tratate, nu poate ajunge pînă la înţelegerea cauzei fundamentale a crizei culturii americane — criza generală a capitalismului. În lucrarea lui L. Gurko se manifestă aceeaşi tendinţă întîlnită de exemplu şi în opera cunoscutului sociolog american J. Moreno : tendinţa de a desprinde aspectele negative ale sistemului imperialist american de părţile sale „bune" cum ar fi, chipurile, „iniţiativa particulară", „libertatea concurenţei" etc. Autorul nu înţelege că fenomenele vicioase descrise de el nu sînt rezultatul însuşirilor psihologice ale persoanelor care stau la conducere şi nici rezultatul psihologiei maselor. De aceea cartea sa, dînd o descriere valoroasă a fenomenelor, este foarte slabă sub raportul analizei cauzelor. Drept urmare, însăşi descrierea fenomenelor are un caracter unilateral. Gurko se pronunţă pentru menţinerea sistemului relaţiilor de producţie capitaliste, propunînd doar anumite transformări în unele domenii suprastructurale, în care relaţiile capitaliste îşi dezvăluie cu o deosebită pregnanţă caracterul lor reacţionar şi antiuman. Care sînt acele aspecte ale realităţii culturale americane care dau de gîndit lui L. Gurko ?

Leit-motivul cărţii sale îl constituie dezvăluirea „antiintelectualismului" din cultura americană şi viaţa americanului de rînd, după cel de-al doilea război mondial. Termenul de „antiintelectualism" folosit de autor redă într-un mod neadecvat fenomenul complex dezvăluit în cartea sa. Aci de fapt se descrie politica de înăbuşire a culturii progresiste americane, politica de pervertire morală şi ideologică a conştiinţei milioanelor de oameni ai muncii americani, în scopul transformării lor într-o masă docilă, uşor de manevrat de către monopolurile imperialiste. Gurko nu vede că toate acestea sînt rezultatul accentuării reacţionarismului clasei dominante din S.U.A.

După ce Uniunea Sovietică a ieşit învingătoare din cel de-al doilea război mondial, forţele sociale reacţionare din S.U.A. care visau la distrugerea Uniunii Sovietice şi-au pus drept ţel lichidarea moştenirii politice a lui Fr. Roosevelt, înăbuşirea mişcării muncitoreşti din S.U.A., ducerea unei politici agresive menite să asigure dominaţia pe plan mondial a imperialismului american. De exemplu, C. Willson, şeful companiei *General Electric* în 1946 declara : „Problemele în faţa cărora stau S.U.A. pot fi pe scurt rezumate în două cuvinte : Rusia în afară, sindicatele acasă" [1]. Aceste ţeluri au stat la baza dezlănţuirii războiului rece. "De atunci a apărut şi s-a dezvoltat un paralelism semnificativ : fiecare act al războiului rece pe plan internaţional era neapărat însoţit de un atac împotriva libertăţilor civice şi a mişcării muncitoreşti în interiorul ţării" [2]. Inspiratorii războiului rece „şi-au pus ca ţel să împiedice dezvoltarea impetuoasă a forţelor democratice atît în ţară cît şi în străinătate" [3] declară autorii cărţii *Istoria nepovestită a mişcării muncitoreşti*. Propaganda finanţată şi controlată de marile monopoluri a creat „sperietoarea roşie" cum numeşte L. Gurko falsificarea adevărului asupra U.R.S.S.-ului şi politicii sale externe. Sub pretextul „pericolului comunist", s-a instaurat teroarea de tip fascist în varianta americană a „mackartismului" ; s-a început o largă campanie antisovietică. Mackartiştii şi-au instaurat controlul asupra politicii americane interne şi externe, transformîndu-se pe ei înşişi în cenzorii modului de gîndire al americanilor. Ceea ce la ideologul burghez-obiectivist apare ca antiintelectualism, în realitate este cea mai reacţionară politică de clasă în serviciul imperialismului. „Controlul asupra gîndurilor" însemna, de exemplu, prevenirea studenţilor să nu între în organizaţiile de stînga

---

[1] Din R. Boyer şi H. Morais, *Nerascazannaia istoria rabocevo dvijenia*, Moscova, 1957, p. 559.

[2] *Ibidem*, p. 356.

[3] *Ibidem*, p. 551.

dacă vor să primească de lucru după absolvirea institutului ; crearea unei atmosfere sociale care amintește pe aceea din Germania fascistă. „Activiștii sociali nu se hotărau să-și exprime deschis opinia lor de teamă ca nu cumva vreun politician lipsit de principii să poată vreodată să-i acuze de activitate subversivă sau, cel puțin, de pierderea vigilenței. O asemenea acuzație duce la concedierea din funcția ocupată" [1]. Deși autorul afirmă că mackartismul nu s-a născut din intrigile unui om și este expresia contradicțiilor proprii vieții americane, ale cărei rădăcini pătrund în adîncul istoriei, aceste contradicții și rădăcini nu sînt dezvăluite în carte, iar ideea rămîne o simplă afirmație. Ea nu se concretizează de pildă în critica caracterului pragmatic al culturii americane. Deși autorul descrie foarte clar rolul dăunător al concepției pragmatice asupra culturii la diferite pături ale populației totuși, nici de data aceasta, el nu dezvăluie rădăcinile acestei concepții. Pe Gurko îl neliniștește atît rolul minor la care este redusă cultura în opinia publică americană cît și calitatea superficială a producției spirituale din S.U.A. Astfel, el remarcă, că în limbajul comun cultura este sinonimă cu pedantismul și fuga de realitate, cu superficialitatea. Fiecare aspect al științelor moderne, de la fizica atomică pînă la cercetările în domeniul cancerului este expus în ziare și reviste în mod superficial și adeseori deformat. Iar studiourile cinematografice folosesc de exemplu psihiatria pentru filme senzaționale. Etica și filozofia sînt deformate prin prisma pragmatismului și reduse la întrebările : „folosește oare" și „nu voi fi prins oare?" [2].

Din păcate, ideologul american explică incapacitatea societății capitaliste de a fi consecvent cointeresată în progresul tehnico-științific într-un mod idealist, cauza acestui fenomen fiind căutată în disprețul arătat gîndirii și rațiunii.

Foarte plastică este caracterizarea și ilustrarea principiilor esteticii burgheze americane, așa cum acestea se manifestă în literatură, arta plastică, cinematografie. Autorul arată că există o contradicție între latura fizică și cea intelectuală a educației estetice. Potrivit esteticii burgheze oficiale intelectul vestejește frumusețea femeilor și virilitatea bărbaților. De aceea, cu cît omul gîndește mai puțin și „simte" mai mult cu atît acționează mai efectiv. Proslăvirea forței fizice ; a instinctelor, este indicele „operei de talent". În schimb omul gînditor este prezentat în literatură nu numai ca un individ plictisitor și nepractic ci și chiar ca un corupător periculos al conștiinței oamenilor. În acest de-al doilea rol, imoralitatea și spiritul refractar sînt, chipurile, proprii gînditorului aproape în egală măsură [3]. Ziarele și revistele promovează aceste principii ale esteticii burgheze americane cu atîta sîrguință încît ele devin un pericol social. Subaprecierea cititorului, a capacităților sale intelectuale și a seriozității gusturilor și exigențelor sale — iată prin ce se caracterizează revistele și ziarele americane. Astfel în revistele de beletristică domină genul ușor, viața este descrisă în roz. Multe organe de publicitate au ca obiect cultivarea și dezvoltarea interesului pentru pornografii, catastrofe de automobile descrise în amănunțime etc. O serie de reviste, fiind convinse că publicul nu este capabil să digere o cantitate prea mare de proză, introduc titluri și subtitluri senzaționale, fotografii și caricaturi. Gurko vorbește cu mîndrie de calitatea superioară a prezentării tehnice a publicațiilor din S.U.A. dar nu poate să nu recunoască că în dosul „unei forme exterioare minunate se ascunde un conținut destul de sărac, care tratează superficial o serie de probleme, pierdute în curentul reclamelor agasante" [4]. Aceeași aplicație a principiilor esteticii burgheze o găsim și în domeniul teatrului și al filmului. Regizorii privesc într-un mod foarte îngust cerințele complicate ale

[1] L. Gurko, *Krizis americanskogo duha*, p. 18.
[2] *Ibidem*. p. 30.
[3] *Ibidem*, p. 56.
[4] *Ibidem*, p. 125.

oamenilor. Ei năzuie să satisfacă aceste nevoi la nivelul celor mai simple distracţii şi mijloace de odihnă.

Autorul deşi vorbeşte de faptul că eroii literaturii americane reflectă destrămarea naturii umane, care are loc în realitatea americană, el nu înţelege natura de clasă specifică imperialismului american, a cultului forţei fizice a „superman"-ilor, cult manifestat prin eroii comicsurilor americane ca Tarzan, supermanul de pe planeta Kriton etc. În schimb, L. Gurko înţelege consecinţele sociale ale acestui cult al forţei fizice din literatura americană : „În viaţă s-a dat prioritate musculaturii faţă de gîndire, instinctului faţă de idee, capacităţii de a acţiona energic faţă de contemplare, şi aceasta a dus la crearea unui întreg şir de eroi literari imperfecţi, unilaterali, monstruoşi" [1].

Neliniştea ideologului american este mărită de faptul că o asemenea producţie ideologică, literară şi artistică a format în opinia publică americană o atitudine corespunzătoare faţă de cultura şi activitatea intelectuală. Astfel, el remarcă faptul că lipsa de interes pentru dezvoltarea intelectuală este foarte răspîndită în cele mai largi pături ale societăţii americane, iar în viaţa politică oamenii cu înalte idealuri sînt priviţi de obicei ca nişte zăpăciţi care încalcă ordinea stabilită. Gurko subliniază contradicţia dintre faptul că America este o ţară a tehnicii moderne şi faptul că în această ţară savanţii, inventatorii sînt priviţi cel mult cu îngăduinţă, dacă nu şi cu dispreţ. Condiţia principală pentru ca un savant să fie respectat o reprezintă aplicarea imediată a teoriei sale într-un domeniu practic şi deosebit de important. Au trebuit să vie grozăviile războiului atomic, remarcă L. Gurko, pentru ca să se schimbe atitudinea faţă de savanţi. Dar şi această schimbare are loc doar în cazul savanţilor cu idei conservatoare. De pildă, în atitudinea publicului faţă de Einstein ; „imediat după Hiroşima discursurile sale publice au adunat un auditoriu larg, însă cu timpul declaraţiile sale asupra problemelor sociale şi politice au trezit un interes din ce în ce mai scăzut. Părerea că savanţii, cel puţin în afara laboratorului lor sînt naivi şi puţin anormali, a început să predomine din nou" [2].

Semnificativ pentru formarea opiniei publice americane, pentru nivelul acesteia este modul în care se înfăptuieşte educaţia în S.U.A. În procesul educaţiei, arată autorul, în locul deplinei dezvoltări a personalităţii a fost pusă sarcina formării deprinderilor mecanice, automate. Aceasta a însemnat nu numai reducerea volumului instrucţiei, ci de asemenea „îngustarea concepţiilor democratice în întregul lor, a dăunat întregii culturi căreia îi este proprie democraţia în sensul larg al acestui cuvînt" [3]. În ceea ce priveşte activitatea cadrelor didactice ea este retribuită prost. Măturătorul de stradă sau bufetierul este mai bine remunerat decît un învăţător şi în plus activitatea didactică este privită ca o activitate umilitoare sau demnă de dispreţ. La aceste realităţi de prim ordin se adaugă o serie de meschinerii impuse de mediul social, care otrăvesc existenţa învăţătorilor şi profesorilor, care sînt consideraţi cetăţeni de „calitatea a II-a". Astfel, de pildă cele mai severe şi stupide prejudecăţi ale orăşenilor de provincie devin legi care reglează viaţa miilor de învăţători, profesori şi profesoare din S.U.A. ; li se interzice de exemplu să fumeze, să se culce tîrziu ; în multe raioane ale ţării învăţătoarele şi profesoarele nu au voie să se mărite, să apară în societatea oamenilor tineri. Există exemple cînd anumite învăţătoare au fost concediate pentru că au participat la serate dansante organizate de instituţii cu totul respectabile. În plus cadrele didactice sînt unul din obiectivele permanente ale controlului organelor de cenzură şi al celor politice. De la învăţători se cere jurămîntul de credinţă faţă de stat mai des şi mai curînd decît la alţii. Aceştia sînt foarte rar luaţi sub apărarea consiliilor şcolare şi în general ei se pot aştepta doar

[1] L. Gurko, *Krizis americanskogo duha*, p. 168.

[2] *Ibidem*, p. 65.

[3] *Ibidem*, p. 90.

la imputări, jigniri şi adeseori la concedieri imediate.

Descrierea acestei realităţi a culturii şi dezvoltării spirituale americane nu depăşeşte tonul constatării unor fapte triste. Autorul nu coboară la rădăcinile istorice sociale ale fenomenelor descrise. Pentru el rămîne ascunsă legătura dintre situaţia jalnică a educaţiei din S.U.A. şi orînduirea economică şi socială americană. El nu înţelege că aceste „fapte triste" nu reprezintă o întîmplare şi nici „o greşeală" ci izvorăsc cu necesitate din realitatea societăţii americane fiind caracteristice atitudinii bussines-menului faţă de cultură, ştiinţă, faţă de tot ceea ce nu se exprimă în procente, în venit sigur şi imediat.

De asemenea el nu înţelege că propaganda monopolurilor, tendinţa ei generală pe care el o numeşte antiintelectualism este îndreptată nu contra intelectului în general ci contra aceluia care în condiţiile contemporane, duce inevitabil la idei progresiste. De pildă Oppenheimer, şeful colectivului de savanţi care a construit prima bombă atomică şi fostul conducător al activităţii americane în domeniul energiei atomice, a fost judecat nu pentru „intelectualism" ci pentru că s-a exprimat împotriva producţiei armelor cu hidrogen. Un asemenea „intelectualism" duce inevitabil la ideile luptei pentru pace, la necesitatea coexistenţei paşnice a celor două sisteme economice şi sociale.

L. Gurko nu merge mai departe de simpla constatare a contradicţiei dintre bogaţi şi săraci, a caracterului îngust, îndreptat numai spre cîştig al vieţii americane. „În majoritatea statelor americane domină concepţia după care venitul scăzut este considerat indicele unei stări umilitoare, dovada neajutorării, a incapacităţii sau lipsei de noroc. Thoreau poate fi un nume mare în literatura americană însă J.P. Morgan este un nume şi mai mare în viaţa americană. Năzuinţa de a crea ceva numai din dragoste pentru lucrul respectiv este considerată naivă şi proastă"[1].

[1] L. Gurko, *Krizis americanskogo duha*, p. 76.

Dar aceste constatări reprezintă doar un suspin şi nu o idee generalizatoare, indicatoare de soluţii eficace. Analiza făcută de ideologul american s-a oprit la jumătatea drumului, nu depăşeşte pragul neliniştii. Desigur această neliniştе este mai mult decît justificată. Contradicţiile sociale ale vieţii americane nu mai pot fi tăinuite sau falsificate. Avîntul Uniunii Sovietice şi al întregului lagăr socialist năruie într-un ritm istoric nemaicunoscut mitul „modului de viaţă american". L. Gurko ne-a descris un tablou al vieţii culturale şi spirituale americane în care dezmăţul şi superficialitatea unei societăţi hipnotizate de mitul tehnicii şi al profitului se împleteşte cu cele mai sălbatice prejudecăţi politice, religioase, naţionale şi rasiale, cu cea mai reacţionară politică de exploatare a maselor, împotriva a tot ceea ce este progresist. Un asemenea tablou are toate motivele să-l neliniştească pe umanistul burghez Leo Gurko.

Dar în cartea sa nu există doar critica realităţii americane. Mai există şi o *diversiune* burgheză însufleţită de dorinţa menţinerii, în esenţă neschimbată, a acestei realităţi. Pentru Gurko aspectele negre ale culturii americane sînt, chipurile, fatale istoriei acestui popor: „Noi am devenit naţiunea afaceriştilor întreprinzători, a practicienilor, şi nu a teoreticienilor, a adepţilor perspectivei apropiate şi nu depărtate, care am creat munţi de realizări alături de munţi de muncă pierdută în zadar". Cultura acestei naţiuni, integritatea sa, după L. Gurko, este subminată atît de „comuniştii care declară pe toţi afaceriştii răufăcători" cît şi de „afaceriştii care numesc pe toţi muncitorii (în special pe cei din sindicate) răsculaţi nesătui". Iată-l aşadar pe autor în poza de patriot „deasupra claselor" care vede cu îngăduinţă atît „lipsurile" exploatatorilor cît şi ale exploataţilor. Şi ca soluţie oferă împăcarea acestora spre slava naţiunii americane. Ideologul american se ridică împotriva „excesele" sistemului imperialist dar totodată propagă încrederea în vitalitatea sa. Dar vindecarea

racilelor culturii americane, rezolvarea crizei spiritului american presupune o înnoire mult mai radicală decît admit şi-şi pot imagina ideologii imperialismului de peste ocean ; ea cere o schimbare a înseşi bazelor economice şi politice ale societăţii americane. Pînă atunci însă societatea americană va genera încă multe fenomene ca cele descrise de L. Gurko care vor mări neliniştea ideologilor săi.

N. Stahovskaia-Dumitru

O valoroasă investigație filozofică în natura anorganică*

Cartea lui A.K. Minasian *Trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative în natura anorganică* reprezintă un studiu minuțios și sistematic al schimbării și dezvoltării proceselor și lucrurilor din natura anorganică pe calea acumulărilor cantitative și a transformărilor calitative. Scopul lucrării este de a demonstra că legile și categoriile materialismului dialectic își găsesc o strălucită confirmare în cele mai noi realizări ale științei, în special în cele mai noi descoperiri ale fizicii nucleare și chimiei.

A.K. Minasian își începe lucrarea cu o introducere amplă în care expune concepția materialist-dialectică despre trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative.

Plecînd de la ideea revoluției săvîrșite în filozofie de către întemeietorii comunismului științific, autorul subliniază că legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative arată cum are loc schimbarea și dezvoltarea, în ce fel se înfăptuiește trecerea de la o calitate veche la una nouă, care este legătura dintre latura cantitativă și calitativă a lucrurilor și fenomenelor, în procesul lor continuu de schimbare și dezvoltare.

Atunci cînd cercetăm un anumit obiect, ne izbește în primul rînd determinarea internă esențială a obiectului, care îl deosebește de celelalte obiecte, care face ca acest obiect să fie el și nu un altul și care schimbîndu-se determină inevitabil schimbarea lucrului. Această determinare alcătuiește calitatea lui.

Calitatea lucrurilor și fenomenelor nu se cunoaște dintr-odată, ci pas cu pas, prin *însușirile* sau *proprietățile* acestora. Însușirea este manifestarea calității în procesul legăturilor reciproce ale lucrurilor și fenomenelor, este calitatea în expresia ei exterioară, în relația dintre obiectul dat și celelalte obiecte. Dar cum aceste relații dintre obiecte sînt multiple, infinit de multe, e clar că obiectele posedă variate și infinite însușiri, pe scurt, obiectele posedă *o singură calitate* și *mai multe însușiri calitative*. De aici și concluzia foarte importantă că orice obiect al științei este inepuizabil sub raportul cunoașterii sale. Calitatea reflectă integritatea lucrurilor și fenomenelor, în timp ce însușirea reflectă o parte sau alta a lor. Ca urmare, arată autorul, legătura dintre calitate și însușire este legătura dintre întreg și parte. Dar nu toate însușirile unui obiect au aceeași valoare în exprimare, în exteriorizarea calității lucrului respectiv. Și aici autorul face precizarea necesară că dacă nu toate însușirile au aceeași importanță pentru cunoașterea calității unui obiect dat — este necesar a deosebi însușirile *esențiale* de cele *neesențiale*, primele reflectînd ma profund calitatea decît ultimele.

---

* A. K. Minasian, *Trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative*, Editura Academiei de Științe a R. S. S. Armene, Erevan, 1958.

Autorul trece apoi la analiza categoriilor de cantitate și măsură. Aici el precizează că sînt unele fenomene precise în care fiecare schimbare cantitativă trece în schimbare calitativă. În astfel de cazuri, schimbările cantitative duc nemijlocit la transformarea lucrurilor. În acest sens Engels arată că „relația dintre calitate și cantitate este reciprocă, calitatea se transformă în cantitate la fel cum se transformă cantitatea în calitate, că aici are loc o interacțiune"[1]. Deci calitatea și cantitatea, ca laturi deosebite și indistructibile ale lucrurilor și fenomenelor sînt legate reciproc și se condiționează reciproc.

Unitatea dialectică dintre latura cantitativă și cea calitativă a lucrurilor și fenomenelor este *măsura*. Măsura indică acele limite în interiorul cărora schimbările cantitative nu se transformă în schimbări calitative esențiale, adică, atît timp cît schimbările cantitative nu ies din limitele măsurii, lucrurile și fenomenele își păstrează determinarea lor calitativă. Dar cînd schimbările cantitative depășesc limitele măsurii are loc o trecere prin salt de la vechea calitate și de la vechea măsură la o nouă calitate și la o nouă măsură. Procesul infinit al dezvoltării materiei se prezintă ca un lanț infinit și unitar de treceri de la o măsură la alta sau ca o linie nodală de măsuri, ... Legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative arată că, schimbarea calitativă a obiectelor și fenomenelor are loc tocmai atunci cînd acumulările cantitative depășesc măsura lor — subliniază autorul în încheierea părții introductive.

În cap. I și II A.K. Minasian analizează schimbarea și transformarea prin salt a particulelor „elementare" și formele concrete de manifestare a legii trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative în procesele nucleare.

Plecînd de la teza filozofiei marxiste conform căreia baza tuturor proceselor lumii este materia, care se află într-un proces veșnic de schimbare și dezvoltare, de trecere continuă de la o treaptă de dezvoltare la alta, autorul arată că „particulele elementare" nu sînt decît o treaptă specifică în șirul nesfîrșit de diviziuni ale materiei. El subliniază că dacă dezvoltarea materiei merge de la fenomenele microcosmice la fenomenele macrocosmice, cunoașterea naturii așa cum o arată istoria științelor, merge în sens contrar, de la cunoașterea macrocosmosului la cunoașterea microcosmosului.

Autorul conchide, în încheierea capitolului I, că studierea particulelor „elementare" arată că atît materia cît și fiecare parte a ei se află într-un proces permanent de schimbare și dezvoltare, că fiecare aspect al particulei se caracterizează, pe de o parte, prin mobilitate, pe de altă parte, prin stabilitate, așa încît într-unul din momentele vieții lor sînt identice cu ele însele și în același timp se deosebesc, transformîndu-se într-un alt aspect al lor.

Trecînd în continuare la analiza formelor concrete de manifestare a legii trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative în domeniul reacțiilor nucleare, autorul subliniază că toate transformările nucleare sînt minunate confirmări ale acestei legi. Așa de exemplu, o particulă cu *mare energie* pătrunzînd în nucleu formează o nouă constituție a nucleului, schimbîndu-i cantitativ energia, masa și sarcinile și calitativ structura. Această nouă structură nucleară are deci un surplus de energie. Acest surplus de energie căpătat prin căderea particulei în nucleu începe să se concentreze parțial sau total într-o particulă oarecare, pe care nucleul o eliberează. În consecință, structura lui se schimbă din nou. Deci concentrarea cantitativă a surplusului de energie a nucleului într-o anume particulă duce la schimbări calitative, adică la transformarea nucleului în urma eliminării particulei. Toate procesele nucleare începînd de la schimbările inobservabile ale nucleului și terminînd cu spargerea sa totală, nu sînt decît forme diferite de manifestare ale uneia și aceleiași legi. În

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., 1954, p. 27.

acest lanț enorm al trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative au loc salturi de diferite adîncimi, care reflectă toate schimbările calitative posibile ale nucleului.

„Dar domeniul în care legea naturii descoperită de Hegel își sărbătorește cele mai mari triumfuri este acela al chimiei. Chimia poate fi numită știința schimbărilor calitative ale corpurilor care au loc ca urmare a schimbării compoziției cantitative"[1] —spune Engels. Capitolele III și IV ale lucrării lui A.K. Minasian se ocupă tocmai de legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative și de natura salturilor în domeniul fenomenelor chimice.

Cel ce a făcut epocă în domeniul cercetării fenomenelor chimice a fost D.I. Mendeleev care a descoperit legea periodicității și a elaborat sistemul periodic al elementelor. Legea periodicității și tabloul elementelor arată legătura dintre aspectele cantitative și cele calitative ale elementelor, schimbările calitative fiind o consecință nu întîmplătoare ci legică a schimbărilor cantitative.

Legea periodicității a lui Mendeleev — arată autorul pe baza a nenumărate exemple — este forma de manifestare a legii trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative în domeniul elementelor chimice.

Legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative este valabilă nu numai pentru elementele chimice ci și pentru corpurile chimice compuse, unde avem a face cu schimbări în stările lor moleculare. Acest lucru iese izbitor în evidență în seriile omoloage ale compușilor carbonului unde orice schimbare este o trecere a cantității în calitate. Dacă de exemplu, din grupa parafinelor adăugăm la metan (CH_4) grupa CH_2, obținem toți membrii șirului. În acest fel fiecare mare salt care are loc prin trecerea de la un șir omolog la altul, conține în sine multe salturi mici legate de trecerea de la un membru al șirului la altul. Existența nenumăratelor șiruri omoloage în chimia organică, multitudinea de membri ai fiecărui șir, apariția izomerilor prin schimbarea modului dispunerii atomilor în molecule, reflectă enorma varietate de forme ale legăturilor și transformărilor reciproce în natură. Aceste treceri reciproce sînt remarcabile confirmări ale dialecticii materialiste în general și ale legii trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative în special.

Pentru a oferi o imagine cît mai completă asupra formelor de manifestare a legii trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative în natura anorganică, autorul analizează în cuprinsul capitolului V manifestarea acestei legi și în domeniul gazelor, lichidelor — soluții, și al corpurilor solide.

Lucrarea se încheie cu capitolul VI în care autorul bazîndu-se pe indicațiile leniniste tratează despre importanța justei generalizări filozofice a succeselor științelor naturii, pentru dezvoltarea materialismului dialectic și pentru combaterea idealismului în problemele științelor naturii în general și idealismului fizic în special.

Studiul lui Minasian este cu atît mai valoros cu cît problemele filozofice în domeniul fizicii moderne se pun cu o deosebită acuitate.

El este extrem de util celor ce studiază materialismul dialectic, deoarece interpretarea filozofică a fenomenelor fizicii moderne este dificilă, dat fiind faptul că aceste fenomene sînt foarte puțin inteligibile fără cunoștințe solide de fizică în general. În acest sens, traducerea cărții în limba romînă ar fi binevenită.

E. Țînțăreanu

Marx împotriva lui Keynes*

Deși apărută în limba engleză cu opt ani în urmă, cartea cu titlul de mai sus pe care John Eaton și-a consacrat-o demascării keynesismului, își păstrează intactă actualitatea

[1] F. Engels, *Dialectica naturii*, E.S.P.L.P., 1954, p. 51.

* John Eaton, *Marx împotrivă lui Keynes*, Editura politică, București, 1959, 175 p.

problemelor pe care le ridică și interesul justificat al unor cercuri largi de cititori.

Se știe că în atacurile îndreptate împotriva marxism-leninismului, apelul pe care îl fac reformiștii la texte și teorii de apartenență fățiș burgheză nu reprezintă o inițiativă de ultima oră ci își are antecedentele sale. Istoria oricărei încercări de revizuire a marxismului se caracterizează între altele prin străduința de a disloca unitatea de monolit a învățăturii marxiste în toate laturile sale — (teoria socialismului, filozofia, economia politică), și de a substitui ideologiei marxiste — în unul sau altul din aceste domenii — poziții filozofice sau economice structural ostile socialismului. În ceea ce privește de pildă filozofia, alianța reformismului cu gîndirea burgheză era marcată, încă acum multe decenii, prin încercările de reunire sub semnul „socialismului" a unor teze aparținînd neokantianismului celui mai reacționar. Substratul de clasă al unor asemenea tentative e evident : a răpi ideologiei socialiste conținutul său revoluționar, lăsîndu-i doar etichete derutante, a abate în acest mod clasa muncitoare de pe drumul consecvent al luptei pentru socialism.

Economistul progresist englez urmărește în cartea ce o prezentăm modul în care, îndeosebi în ultimele două decenii, reformismul — în mod concret laburismul — și-a lărgit sfera alianțelor sale cu ideologia burgheză prin predarea totală în seama acesteia din urmă a importantului domeniu pe care îl reprezintă economia politică. Prilejul l-a oferit apariția și răspîndirea teoriilor lordului Keynes ca formă dominantă a gîndirii economice burgheze contemporane, iar alianța a consfințit-o preluarea masivă a acestor teorii de către oportuniști și trîmbițarea lor ca pe un nou „drum spre socialism". Actualitatea deosebită a cărții lui Eaton rezidă în faptul că, supunînd unei critici necruțătoare keynesismul și relevînd caracterul său reacționar, profund antiștiințific și antisocialist, îl dezvăluie totodată ca pe un izvor ideologic al reformismului, demascîndu-l ca pe un instrument de infiltrare a ideologiei burgheze în sînul mișcării muncitorești.

Condițiile istorice ce au oferit teren amplei diversiuni și mistificări pe care o reprezintă keynesismul — arată John Eaton — sînt legate de trecerea capitalismului din faza liberei concurențe în faza sa monopolistă. La timpul său, economia politică burgheză clasică — reflex al liberei concurențe — își formulase crezul major în principiul „laissez faire" și indicase în consecință mecanismul „natural" și „liber" al pieței — căruia i-ar ajunge simpla expectativă a statului — conceput ca un regulator automat și sigur al vieții economice. Dar epoca imperialismului — cu afirmarea masivă a capitalismului monopolist de stat și cu amestecul economic crescînd al statului aflat în subordinea monopolurilor, cu cortegiul crizelor economice distrugătoare și al șomajului cronic de masă — a lichidat fără urmă basmul capacității de „autoperfecționare" a capitalismului fie și lăsat „în voia lui" ; această epocă a ridicat cerința unei noi teorii economice burgheze, în stare a justifica apologetic noile condiții și a camufla cu noi mijloace contradicțiile mereu crescînde ale capitalismului. Aici, în îndeplinirea acestei cerințe, rezidă funcția de clasă a tezelor lui Keynes.

Într-adevăr ce cuprind în principal aceste teze ? Ele pornesc de la recunoașterea faptului că „prin el însuși", mecanismul relațiilor capitaliste nu poate asigura lichidarea fenomenelor acute de criză și șomaj. Ceea ce urmează acestei recunoașteri nu este însă cerința lichidării acestui mecanism, ci apelul la o intervenție economică a statului — conceput ca avînd capacitatea miraculoasă de a „organiza" capitalismul și a-l salva de la pieire. Keynes leagă așadar toate neajunsurile capitalismului de principiul „laissez faire" (jocul nestingherit al forțelor pieței, neamestecul statului în mecanismul economic etc.) iar lichidarea neajunsurilor — de renunțarea la acest principiu. Dar tocmai în aceasta constă mistificarea, diversiunea, și este meritul lui Eaton că o destramă sistematic, desprinzînd invariabilul substrat de

clasă. Devine limpede că, în termenii de mai sus în care Keynes pune problema, alternativa nu mai este cea pe care o indică viața — *lichidarea capitalismului și construirea socialismului* — ci o alta, cu *ambele soluții în cadrul capitalismului* și urmărind consolidarea lui: capitalism „laissez faire" și capitalism *monopolist* de stat.

Efectele diversioniste sînt cel puțin următoarele: 1) politica monopolurilor, de subordonare deschisă a statului față de interesele lor și de intervenție economică a statului pe măsura și în limita acelorași interese, este justificată, printr-o „cerință" a progresului istoric; 2) atacul Keynesismului fiind concentrat împotriva principiului „laissez faire", capitalismul intrat în faza sa imperialistă — cînd depășește acest principiu — este absolvit de orice păcate, sustras oricărei răspunderi pentru crize și șomaj, devenind astfel obiectul unei rafinate apologii sub semnul iluziilor „însănătoșirii" și „prosperității" sale; 3) „socialismul" în accepția lui Keynes înseamnă ocolirea luptei de clasă, simpla etichetare drept „socialiste" a unor elemente ce definesc în realitate capitalismul monopolist de stat.

În lumina acestor trăsături, apare pe deplin explicabilă larga adeziune a oportunismului la keynesism. Eaton urmărește procesul acestei fuzionări în exemplificarea pe care o oferea încă în urmă cu un deceniu laburistul Douglas Jay. În „programul socialist" al lui Jay regăsim fără greutate cuvintele de ordine ale întregului reformism.

Jay formulează drept principal conținut și criteriu al socialismului simpla prezență a unui control și unei intervenții economice a statului; acest control s-ar putea manifesta printr-o impunere fiscală a veniturilor mari, a moștenirilor, o „planificare chibzuită" care, însă, „să lase să se desfășoare procesele obișnuite de formare a prețurilor"; în legătură cu problema unei naționalizări de amploare, Jay îi hotărnicește sorocul „într-un stadiu foarte înaintat, dacă în general se va pune vreodată această problemă". Confruntarea acestor teze cu esența socialismului, așa cum o formulează marxism-leninismul și o verifică realitatea, îndreptățește pe deplin concluzia lui John Eaton: „Socialismul lui Jay nu înseamnă desființarea relațiilor dintre muncă și capital, relații bazate pe exploatare. El nu înseamnă înlocuirea relațiilor de producție existente și lichidarea dominației de clasă a capitaliștilor. Totul trebuie să rămînă neschimbat, percepîndu-se doar impozite pe veniturile și moștenirile celor bogați"[1].

Într-o formulă generală, Jay denumește socialismul „controlul exercitat de o autoritate centrală organizată în mod cuvenit". Dar ce conținut are această „autoritate"? *ce clasă* reprezintă și slujește ea? *ale cui interese* sînt promovate prin acest „control"? asemenea întrebări nu-și găsesc loc. Conținutul de clasă al statului a dispărut fără urmă în concepția lui Jay. Existența unui control „exercitat de o autoritate centrală" în țările în care puterea economică și politică aparține monopolurilor capitaliste, nu înseamnă prin nimic socialism. Un asemenea „control" se exercită numai în măsura în care el apără și consolidează domnia monopolurilor. „Esența teoriei" „socialismului keynesist" — conchide pe bună dreptate Eaton — este *„menținerea relațiilor de producție capitaliste"* (p. 87).

Ignorarea voită a caracterului de clasă și eliminarea conținutului concret al fenomenelor reprezintă de altfel la Keynes un adevărat principiu de lucru, o metodă de largă aplicabilitate. Lucrarea lui John Eaton urmărește modul în care se manifestă funcția mistificatoare a acestei metode, nu numai în aprecierile keynesiste asupra statului ci și în denaturarea unei serii întregi de noțiuni de bază ale științei economice. Dacă socialismul a devenit în laboratorul keynesist simpla „lărgire a funcțiilor guvernului", plus-valoarea devine „răsplata pentru muncă și risc pe care o primesc întreprinzătorii", acerba concurență capitalistă se transformă în „imaginația și inițiativa necesare pentru creșterea

[1] *Marx împotriva lui Keynes*, Editura politică, p. 86—87.

unei noi întreprinderi", iar salariul și profitul sînt reunite sub denumirea totalizatoare de „venit". Noțiunile ale căror corespondenți obiectivi în lumea capitalistă sînt relațiile antagoniste de exploatare și oferă cadrul economic de desfășurare a luptei de clasă, devin în prelucrarea keynesistă mijloace de disimulare a contradicțiilor, formule abstracte, sărăcite, cu scopul evident de a sugera nepotrivirea lor cu realitatea socială capitalistă.

Calitatea cărții lui Eaton stă în faptul că în acest păienjeniș, autorul confruntă neobosit, continuu, noțiunile cu care operează Keynes cu fenomenele reale a căror înțelegere științifică a oferit-o pentru prima dată marxism-leninismul. Cu o argumentare ce se deosebește prin caracterul ei viu și aplicarea la obiect, John Eaton demonstrează convingător neconcordanța flagrantă dintre tezele diverșilor keynesiști și realitatea obiectivă. Lectura cărții sale prilejuiește înțelegerea opoziției de neîmpăcat dintre keynesism și socialism, dintre gîndirea economică burgheză în orice înfățișare s-ar drapa și marxism. Ea transmite pe deplin cititorilor încrederea de care e străbătută în superioritatea categorică a marxismului ca unică teorie științifică, și în forța socialismului ca orînduire care dezminte și dărîmă cu argumentele vieții jalnicul eșafodaj keynesist.

M. Lupan

Despre raportul dintre filozofie și științele speciale *

Lucrarea filozofului și logicianului german, care-și propune să abordeze o discuție pe această temă, începe cu o expunere a noului rol al științelor în socialism. După cum se știe, materialismul dialectic fundamentează pentru prima oară în chip științific raportul dintre filozofie și științele speciale, raport care dobîndește în socialism o serie întreagă de caracteristici noi. Printre acestea, cea mai importantă și care ocupă locul central al expunerii, este constituită de caracterul conștient al interrelației între filozofie și știință, care asigură un maximum de eficiență atît dezvoltării științei cît și dezvoltării filozofiei.

Raportul dintre filozofie și științele particulare este, în mod esențial, unul practic-politic, în măsura în care orice filozofie reflectă și apără pe plan teoretic interesele unor forțe sociale, ca o consecință inevitabilă a caracterului social-istoric, atît al științei cît și al filozofiei.

Autorul combate cele două concepții curente în filozofia burgheză contemporană despre esența științei. Una din ele, pornind încă din Antichitate și de la scolastică, manifestă tendința de a separa pe intelectual și savant de producătorul bunurilor materiale, de producție în genere; ea urmărește să-l izoleze de viață. Cea de-a doua tendință, proprie intereselor economice și politice ale imperialismului, tinde să subordoneze cît mai strîns știința, filozofia și pe reprezentanții ei, bazei capitaliste. Rezultatul împlinirii acestor interese este subiectivismul în genere, pragmatismul în special. Ambele aceste tendințe ale științei, fie că este constrînsă să rămînă în turnul de fildeș, fie că este înrobită vînătorilor de profit, sînt amîndouă tot atît de îndepărtate de criteriul istoric valabil al adevărului, practica social-revoluționară.

Practica deformată a societății burgheze provoacă o serie întreagă de manifestări filozofico-sociale deplorabile. De pildă, concepția despre lume influențează întreg procesul educației școlarilor, studenților, viitorilor profesori și oameni de știință. Astfel se creează un cerc vicios: filozofia idealist-pragmatistă determină un proces de educație greșit, care va împinge la rîndul lui la per-

* Georg Klaus, *Philosophie und Einzelwissenschaft V.E.B.*, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1958.

petuarea unei filozofii și științe rupte de cerințele obiective ale dezvoltării sociale.

Demascînd viciile interacțiunii între științe și filozofie în capitalism, autorul se oprește analitic și asupra caracterului colectiv al științei moderne, strîns legat în același timp de forma actuală a științei, cît și de caracterul orînduirii în care se dezvoltă această știință. Natura obiectivă a sarcinilor de cercetare moderne cere în mod imperios o muncă complexă colectivă. Pe baza acestei cerințe se nasc în imperialism contradicții puternice între lupta de concurență și legea dezvoltării obiective a științei. Abia în socialism apare posibilitatea creării unor colective complexe, cu o funcționare planificată și perfecționată care să asigure progresul tehnic fără întreruperi.

Dar principala caracteristică a dezvoltării științei în socialism este aceea că ea se face nu la întîmplare, ci în mod dirijat, pe baza teoretică a materialismului dialectic.

Numai filozofia materialist-dialectică oferă savanților o etică liberată de subiectivism și arbitrar, care creează baza morală necesară unei activități științifice constructive.

Numai filozofia materialist-dialectică este în stare să ofere perspectiva unui optimism gnoseologic de care științele particulare au nevoie stringentă. Căci optimismul gnoseologic al burgheziei a fost de mult aruncat peste bord. „Cunoașterea fără iubire, ca o primă judecată asupra sa", după cum se exprimă Karl Friedrich von Weizsäcker este o caracteristică a lumii burgheze actuale în declin. „Crize" fundamentale izbucnesc una cîte una într-o serie de științe ale naturii, reflectînd incapacitatea de progres a gîndirii teoretice burgheze, ca urmare a unei poziții de clasă retrograde și a neînțelegerii dialecticii.

Aspectul metodologic al relațiilor între filozofie și științele particulare din etapa actuală este axat în principal pe caracterul conștient al dialecticii. Rolul concepției materialiste despre lume este aici între altele de a da tipurilor logice de raționament: analogia, inducția, construcția de ipoteze etc., o bază cu adevărat științifică.

Datorită competenței cunoscute a autorului în probleme de metodologie și logică, lucrarea lui G. Klaus, în ciuda unor deficiențe, în ceea ce privește nivelul de generalizare, aduce un aport interesant în tratarea unei probleme filozofice și științifice de cea mai mare importanță pentru progresul cunoașterii științifice în epoca noastră.

I. M.

Popularizarea științei, mijloc de educație materialistă

(Note privind activitatea revistei „Știință și tehnică")

Revistele și cărțile științifice de popularizare pot avea o mare eficacitate în educația materialistă a maselor. Contribuind la cunoașterea legilor naturii, știința subminează concepțiile idealiste și metafizice, înlătură vălul ignoranței și influențează progresul social. Prin însăși esența sa, în lupta dintre materialism și idealism, știința este deci de partea materialismului; descoperirile științei contemporane, de o neasemuită temeritate, confirmă și îmbogățesc principiile dialecticii materialiste.

De-a lungul veacurilor, știința a fost un izvor nesecat de optimism, de încredere în izbînda adevărului și a falimentului iremediabil al obscurantismului, un izvor de elan și curiozitate nestăvilită. Aceste caracteristici ale științei conferă lucrărilor științifice de popularizare posibilitatea de a fi deosebit de atractive. Marea pasiune pentru „minunile" științei, pentru faptele îndrăznețe ale omului, care astăzi se îndreaptă cu succes spre cucerirea spațiului cosmic, deschizînd omenirii noi orizonturi, este dovedită și de nerăbdarea cu care este așteptată de fiecare dată apariția unui nou număr al revistei *Știință și tehnică* (editată de C.C. al U.T.M. și S.R.S.C.). Pentru conținutul său științific bogat, această revistă este iubită de masa cititorilor săi.

Cum este și firesc, marea majoritate a articolelor publicate în revistă se referă la probleme din ramurile atît de diverse ale științelor naturii și ale tehnicii, predominînd în tematica ei acele domenii ale științei contemporane, unde descoperirile savanților sînt deosebit de importante și constituie momente revelatorii pentru întreaga știință și tehnică. Este, în acest sens, pe deplin justificată larga atenție acordată problemelor privind structura materiei, particulele elementare ale materiei, energia atomică și tehnica folosirii ei, astronautica etc.

Atît prin articolele consacrate unor probleme de fizică, biologie etc., în care sînt demascate concepțiile idealiste și religioase, cît și prin articole special și direct axate pe teme ateiste, revista *Știință și tehnică* militează permanent și sistematic pentru formarea unei concepții științifice, materialiste și ateiste a cititorilor săi. Autorii majorității acestor articole se preocupă să pună în evidență, pe baza unui material științific și istoric valoros, ingenios selecționat, opoziția ireductibilă dintre știință și religie. Ei relevă faptul că din cele mai vechi timpuri, gîndirea științifică și filozofică înaintată s-a angajat în luptă împotriva religiei. Fiecare mare succes al științei a însemnat o lovitură dată explicațiilor religioase. Pe cînd știința reflectă legile naturii și ale societății, dînd posibilitate omului să-și perfecționeze activitatea sa practică, să cucerească noi avanposturi în lupta cu natura, religia este o oglindire falsă, fantastică a lumii, avînd totodată un rol social reacționar, de adormire a conștiinței celor asupriți și exploatați, de înro-

bire spirituală a maselor. Prin unele articole ca de pildă cel intitulat *Cucerirele tehnicii demască miturile* (de I. Tripșa, în nr. 7 1959) se demonstrează convingător că puterea omului nu stă în închipuita dependență de anumite „forțe supranaturale", ci în munca sa, eliberată de orice exploatare, în forța societății socialiste. Succesele uimitoare ale activității omenești, inițiativa creatoare a omului infirmă născocirile religioase despre așa-zisa neputință omenească, dovedesc inconsistența și falsitatea oricărei concepții religioase despre lume (*Omul transformator al naturii* de M. I. Constantin, în nr. 11, 1959). Prezentînd, pe de altă parte, figuri proeminente din istoria științei și a ateismului (*Ch. Darwin*, în nr. 3 1959, *Giordano Bruno*, în nr. 2, 1959 etc.), revista ilustrează concret lupta seculară pe care știința a purtat-o împotriva religiei și a idealismului în general.

În numeroase articole, se demonstrează pe bază de fapte incontestabile, superioritatea societății socialiste. Tocmai superioritatea orînduirii sociale din țările socialiste, arată autorii unor articole publicate, generează realizările uriașe ale acestor țări în domeniul științei și al tehnicii, în dezvoltarea forțelor de producție. Aici își are izvorul și faptul că astăzi în fruntea progresului științific și tehnic stă Uniunea Sovietică, marea țară ce construiește comunismul.

Din complexitatea obiectivelor urmărite de către redacția revistei *Știință și tehnică*, se desprinde de asemenea, ca un aspect principal și important, educarea cititorilor în spiritul internaționalismului proletar și al patriotismului socialist. Articole interesante și variate vin să-l informeze pe cititor despre realizările economice, tehnice și științifice ale Uniunii Sovietice și țărilor de democrație populară. Cît privește cultivarea patriotismului socialist, în paginile revistei sînt oglindite pe larg succesele obținute de poporul nostru în construirea bazei tehnico-materiale a socialismului. Totodată revista se preocupă de relevarea tradițiilor înaintate ale poporului nostru în domeniul științei și tehnicii (există chiar o rubrică intitulată *Din istoria tehnicii romînești*).

Desigur, ar fi greu în acest articol să epuizăm expunerea tematicii revistei și nici nu stă în intenția noastră relevarea în primul rînd a acestui aspect al activității ei. Ceea ce vrem să subliniem prin aceste rînduri este felul în care, prin articolele de popularizare a științei, se urmărește în mod conștient însușirea de către masa cititorilor a concepției științifice despre lume. Iar din cele arătate pînă acum, constituind bineînțeles doar o parte din realizările revistei, apare ca evidentă această preocupare a redacției, care ține de calitatea propagandei științifice. Totodată trebuie să remarcăm însă că popularizarea științei, privită sub aspectul educației materialist-dialectice a maselor, prezintă și unele lacune în paginile revistei.

Popularizarea științei este o sarcină complexă și ea nu se reduce, cum în mod superficial s-ar putea crede, la o simplă informare asupra unor probleme științifice făcută într-un stil accesibil. Lenin combătea cu vehemență astfel de concepții vulgarizatoare. „Popularizarea — scria el — . . . e foarte departe de vulgarizare, de banalizare. Scriitorul popularizator apropie pe cititor de o idee profundă, de o învățătură profundă, plecînd de la datele cele mai simple și îndeobște cunoscute, arătînd cu ajutorul unor raționamente simple sau a unor exemple bine alese *concluziile* principale care se pot trage din aceste date, pune mereu pe cititorul care gîndește în fața a noi și noi probleme. Scriitorul popularizator nu presupune un cititor care nu gîndește, care nu vrea sau nu știe să gîndească, dimpotrivă, el presupune la cititorul nedezvoltat o serioasă intenție de a lucra cu capul și-l *ajută* să facă această muncă serioasă și grea, îl conduce, ajutîndu-l să facă primii pași și învățîndu-l să meargă mai departe singur" [1].

O deficiență, ce se mai poate încă întîlni în unele articole din revista *Știință și tehnică*, constă în aceea că, tocmai atunci cînd se pune

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 5, E.S.P.L.P., p. 297—298.

problema de a conduce pe cititor la concluziile de ordin general, menite să-i influențeze concepția sa despre lume, autorul fie că nu ține seama de loc de acest cititor, fie că nu-l înțelege, presupunînd, așa cum remarcă Lenin, un cititor care nu gîndește. Or, în acest caz, chiar atunci cînd concluziile nu sînt eronate, confuze sau expuse în mod banal, ele apar de regulă desprinse de materialul științific concret din articol, nu izvorăsc din acest material, ci îi sînt exterioare. Uneori printr-o astfel de simplificare a lucrurilor se denaturează procesul de dezvoltare a științei, creînd în mintea cititorului imagini false despre ceea ce înseamnă progresul științific. De pildă, în articolul *Polimeri sintetici* de Viorica Aleman (nr. 1, 1959) se afirmă următoarele : „Deși termenul de polimer a intrat în uz de curînd, polimerii naturali sînt cunoscuți omenirii de la începutul existenței sale... Însă în mileniile care au trecut, omul nu a populat lumea polimerilor cu nici o specie nouă, *s-a mulțumit* să ia polimerii gata preparați în laboratorul naturii. De aceea, spunem că epoca polimerilor se deschide abia acum, cînd omul a început să creeze polimeri singur. Astăzi, chimistul *nu se mulțumește* să imite substanțele naturale. El a observat că natura creînd o varietate inepuizabilă de materiale a *neglijat* totuși să fabrice unele de care omul are nevoie. *Ghicind* tainele structurii moleculelor uriașe, omul a învățat că „coasă" singur moleculele în lanțuri... Pe măsură ce chimiștii au încercat să cunoască principiile care reglează proprietățile polimerilor, a început *să-i tenteze* noua și atrăgătoarea perspectivă de a *supune comportarea acestor substanțe unor legi precise*".

A motiva însă faptul că abia în timpurile noastre oamenii de știință au realizat sinteza polimerilor prin aceea că în trecut oamenii „s-au mulțumit" cu polimeri naturali, înseamnă a reduce progresul istoric al științei și tehnicii la progresul moral al omului, dacă nu chiar la un capriciu, la o simplă „tentație" !

Aparenta „simplificare" a proceselor sociale care determină dezvoltarea științei, dăunează — după cum se vede — și rigurozității științifice, și posibilității de înțelegere rațională a fenomenului abordat, pe care în loc să-l explice pe înțeles, îl complică inutil, dînd totodată o imagine greșită asupra lui. Istoria descoperirilor științifice nu este arbitrară, un haos cauzat de fapte apărute cu totul întîmplător, și deci nu poate fi obiectul unor explicații neriguroase. Parte integrantă a istoriei societății, lanțul progreselor omenești în domeniul științei și al tehnicii are și el legile sale. Necesitatea de a explica în forme cît mai accesibile diferitele probleme ale științei contemporane, nu-l poate îndreptăți pe nici un autor să folosească formulări care se dovedesc a fi în contradicție cu cerințele elementare ale materialismului dialectic.

Numai în măsura în care cititorul va înțelege calea pe care s-a dezvoltat știința, va crește și încrederea sa în victoria adevărului științific, convingîndu-se totodată că acest adevăr nu poate fi nici obținut, nici folosit, ca un instrument pentru creșterea nivelului de viață al maselor de oameni ai muncii, decît în lupta cu natura și cu forțele sociale retrograde.

Aceeași tendință spre o tratare la „suprafață" a problemelor — sursă inevitabilă de confuzii — este prezentă și în introducerea la articolul *Particulele elementare*, apărut în nr. 6/1959.

Analizînd cu competență ultimele descoperiri ale științei fizice în problemele structurii materiei, autorul, M. Mayer, consideră — pe bună dreptate — ca necesară o scurtă prezentare și precizare, în limitele unei părți introductive, a luptei ideologice intense, desfășurată în jurul acestor probleme între cele două mari tabere opuse : materialismul și idealismul.

Schițarea, oricît de puțin pretențioasă, a idealismului fizic apare însă neglijentă, unilaterală și de aceea greșită în fond. Introducerea reduce totul la simpla mențiune, că omul s-a „rătăcit" la un moment dat în labirintul cunoștințelor devenite, prea numeroase (?), și că de aceste „rătăciri" s-au folosit cercurile reacționare pentru a provoca dezorientare etc.

Ceea ce lipsește este tocmai *precizarea* cauzei reale a acestei „rătăciri", faptul că nu datorită

cunoştinţelor ştiinţifice mereu sporite, unii oameni de ştiinţă au ajuns să se îndoiască de unitatea materială a lumii, de legitatea şi cognoscibilitatea proceselor fizice — cum se sugerează superficial în introducere. Principala cauză a fost *lipsa* unei metode ştiinţifice de cercetare a fenomenelor realităţii, *necunoaşterea şi nerecunoaşterea materialismului dialectic*, unica metodă ştiinţifică şi totodată unica armă de luptă împotriva diferitelor teorii idealiste. Numai însuşirea conştientă a concepţiei materialist-dialectice îl fereşte pe omul de ştiinţă de dezorientare, îi dă perspectiva clară a muncii sale de cercetare.

Prin toate descoperirile sale, ştiinţa contribuie la triumful interpretării materialist-dialectice a lumii iar activitatea de popularizare trebuie să pună în evidenţă acest indubitabil adevăr. În acest scop însă, cititorul trebuie ajutat să înţeleagă legile de dezvoltare ale ştiinţei şi efortul creator al oamenilor de ştiinţă, dobîndind pasiune şi respect pentru cercetarea ştiinţifică. Un articol de popularizare trebuie să-l ajute pe cititor să generalizeze cunoştinţele primite şi să întrezărească prin propria sa gîndire victoria concepţiei materialist - dialectice în lupta cu idealismul, precum şi perspectivele uriaşe de dezvoltare a ştiinţei în societatea socialistă.

O mai mare şi susţinută atenţie din partea redacţiei *Ştiinţă şi tehnică* necesită combaterea şi demascarea teoriilor idealiste şi fideiste contemporane în domeniul ştiinţei. Nu s-ar putea spune că în articolele publicate lipsesc referiri privind falsitatea concepţiilor idealiste. Neajunsul constă în faptul că ele rămîn afirmaţii generale, neargumentate. În loc să fie promovată o critică *concretă* şi *actuală* a teoriilor idealiste şi religioase, mărind în felul acesta, puterea de convingere a propagandei ştiinţifice, numeroase articole repetă doar în mod abstract şi formal, fără a aprofunda ideea enunţată, faptul că ştiinţa demască religia şi idealismul. Fiind expuse la fel de superficial şi neadîncit de fiecare dată cînd sînt repetate, aceste idei apar doar ca fiind „adăugate" şi nu legate intrinsec de ansamblul articolelor.

Mergînd pe această linie, nu puţine din articolele apărute în revistă redau chiar o imagine oarecum incompletă asupra luptei dintre materialism şi idealism, deoarece unii autori îşi îndreaptă atacul doar spre trecut, lăsînd impresia că în prezent s-a stabilit un acord unanim asupra adevărurilor ştiinţei. La această concluzie ei îl conduc adesea pe cititor sugerîndu-i ideea că singurii duşmani ai ştiinţei sînt vechile dogme ale religiei, relatate de biblie, într-adevăr discreditate în faţa majorităţii oamenilor de ştiinţă. Astfel în articolul *Coacervatele* (de Mioara Cîrsteanu, în nr. 5, 1959 se afirmă, avînd în vedere dogma potrivit căreia lumea a fost creată de o forţă supranaturală, că „ştiinţa din zilele noastre a spulberat astfel de concepţii în propagarea cărora sînt interesate forţe sociale (clasele exploatatoare) condamnate la pieire de istorie". Într-un fel asemănător, într-un alt articol (*Cum s-au transformat animalele*, de Miltiade Filipescu, în nr. 9, 1959) se consideră că ideea creării lumii animale de către dumnezeu ar fi de domeniul trecutului. În ambele cazuri adevărul este însă doar parţial. Pe cît de adevărat este că ştiinţa a dovedit absurditatea explicaţiilor religioase date fenomenelor naturii, tot atît de reale sînt şi încercările unor fideişti contemporani de a susţine cu noi „argumente" existenţa unei aşa-zise divinităţi omnipotente. Ceea ce înseamnă că lupta împotriva clericalismului în ştiinţă nu aparţine doar trecutului ci şi prezentului.

Idealismul nu dispare de la sine, în mod spontan, prin simplul fapt că duce la absurdităţi evidente, adesea ridicole, cînd sînt raportate la progresul uimitor al ştiinţelor din zilele noastre. El nu este de asemenea o chestiune „de inteligenţă", îmbrăţişat doar de către oameni cu un nivel intelectual mai redus, în funcţie deci de cantitatea cunoştinţelor pe care le are cineva în domeniul unei ştiinţe sau alteia. Se pare însă că tocmai o astfel de concepţie falsă stă la baza unor articole, cum este de pildă cel intitulat: *Creier şi maşină* (nr. 5, 1959), în care se afirmă: „În trecutul îndepărtat, cînd cunoştinţele ştiinţifice erau limitate, oamenii credeau că în creier se află

sediul „sufletului" imaterial și imposibil de cunoscut, al omului. „Sufletul", fiind de natură divină, era considerat nemuritor. Această concepție mistică religioasă era puternic susținută de clasele exploatatoare, fiind în deplină concordanță cu scopurile lor de a menține în ignoranță masele, pe care le exploatau în felul acesta mai ușor".

Se știe totuși că „natura divină a sufletului" nu a fost niciodată unanim recunoscută ca infailibilă, întrucît de fiecare dată filozofii și savanții materialiști s-au opus unei asemenea interpretări, chiar dacă nu au reușit să dea explicații riguros științifice fenomenelor de conștiință. Greșeala principală a textului citat constă însă în aceea că reduce existența acestor credințe la „trecutul îndepărtat", cînd și în prezent, idealismul consecvent, atunci cînd este îmbrățișat de către oamenii de știință, îi conduce la aceleași concluzii. Asemenea repetate și precumpănitoare referiri la trecut, constituie sursa multor erori și întunecă posibilitatea de a înțelege izvorul și ascuțimea luptei contemporane dintre știința autentică, care nu se poate dezvolta decît pe baza unei concepții materialiste consecvente, și toate variantele clericalismului. De curînd acad. A. Kreindler, analizînd critic diferite interpretări filozofice ale datelor experimentale, făcute de către diferiți neurofiziologi din țările capitaliste, subliniază pe bună dreptate, referindu-se îndeosebi la concepțiile lui J. C. Eccles, neurolog contemporan de seamă, că idealismul subiectiv îi duce pe unii savanți chiar în mrejele ocultismului [1]. Teoria dualistă asupra relațiilor dintre psihic și creier, elaborată de Eccles, poate fi pusă cu ușurință alături de cele mai absurde. Kuhlenbeck, elaborînd o altă teorie asupra relațiilor dintre creier și conștiință, afirmă dealtfel categoric, că „*misticismul, religia* și etica sînt caracteristici intrinsece ale conștiinței omenești", iar conștiința nu poate fi derivată din ordinea existentă în lumea fizică.

[1] A. Kreindler, *Substratul morfofuncțional al fenomenului de conștiință*. În culegerea *Materialismul dialectic și științele contemporane ale naturii*, Editura politică, 1959.

Și astăzi ca și în trecut, cercetătorii naturii apără fie un punct de vedere idealist, fie unul opus, materialist, iar savantul care nu este călăuzit de o concepție generală științifică, de concepția materialist-dialectică, poate ajunge cu ușurință la concluzii idealiste, contrare rezultatelor empirice descoperite, și o dată alunecînd pe această pantă se poate ajunge și mai ușor la susținerea unor absurdități.

Abandonarea unor „legende" chiar de către reprezentanții religiei nu înseamnă deci că clericalismul și-a abandonat și atacurile sale împotriva științei. Mai mult chiar. Este știut că filozofii fideiști contemporani manifestă predilecție tocmai pentru răstălmăcirea datelor actuale ale științei. Chiar reprezentanții bisericii sînt preocupați azi de „modernizarea" dogmelor învechite, încercînd să simuleze o concordanță între acestea și situația actuală din știință și societate. Fapt cît se poate de semnificativ, în ultimii ani de existență pămîntească, papa Pius al XII-lea s-a preocupat foarte mult de corelația dintre știință și religie, declarînd-o „o problemă principală extrem de actuală și care cere o atenție deosebită". Numeroși teologi catolici se specializează astăzi în falsificarea rezultatelor cercetărilor științifice. A sugera deci ideea că astăzi nu mai există o luptă în știință, că forțele retrograde, obscurantiste au dispărut sau că reprezintă o cantitate neglijabilă, înseamnă a sărăci conținutul procesului de dezvoltare a științei, înseamnă a crea imaginea că acum drumul spre adevărul științific este lin, fără nici o luptă cu teoriile reacționare. Or, confirmarea practică și dezvoltarea concepției marxist-leniniste despre lume se face în luptă cu teoriile idealiste de orice nuanță.

Observațiile critice menționate mai sus pot fi extinse în mod justificat și asupra unor articole care au ca obiect tocmai demascarea religiei. Este adevărat că printre numeroasele articole ateiste, apărute în revistă îndeosebi în ultimii doi ani, nu acestea caracterizează revista *Știință și tehnică*. Pe lîngă cele citate la început mai pot fi amintite avînd în vedere această perioadă mai lungă și alte multe arti-

cole valoroase (*Pe cine slujește?* nr. 6 din 1958, *A fost vreodată progresistă religia?* nr. 7 din 1958 etc.).

Nu este mai puțin adevărat însă că, uneori, propaganda științifică ateistă din paginile revistei *Știință și tehnică* nu a fost întotdeauna concretă prin conținutul său, legată suficient de viață. Este greșit a considera că propaganda ateistă de masă se reduce la o simplă informare, chiar științifică fiind, în domeniul istoriei religiei, deoarece tocmai de aici provine uneori caracterul ei abstract, faptul că se neglijează tocmai dezvăluirea incompatibilității religiei cu socialismul și știința. Și bineînțeles, în mod cu totul greșit a procedat revista, din acest punct de vedere, anul trecut cînd a dovedit o insuficientă exigență științifică față de unele articole, pretins istorice, care cuprindeau confuzii și inexactități. Fără a intra în detalii, este suficient să amintim, de pildă, articolul *Ce este ocultismul* în care autorul, preocupat de clasificarea „științelor oculte" se pierde, în așa fel, în împărățiia vulgară a „manțiilor" (nefelomanție, pegomanție etc.) încît ajunge să creadă în mod serios că ar exista „științe metapsihice" . . . „care au ca obiect facultățile extraordinare ale sufletului, nu facultățile omenești ordinare studiate de psihologie".

Așa cum în general se face în paginile revistei *Știință și tehnică*, propaganda ateistă trebuie să fie clară, convingătoare și concretă în conținut; demascînd conținutul fals al reprezentărilor religioase, propaganda ateistă trebuie să acorde atenția cuvenită relevării aspectului social al religiei, legat de existența și funcția socială a fenomenului religios. Este incompletă acea demascare a religiei care se mărginește la aspectele gnoseologice și teoretice ale criticii. Tocmai de aceea este incompletă ideea exprimată în articolul *Adevăr sau legendă* (apărut în 1958, în nr. 4) unde se arată că atenția „multor oameni de știință din toate timpurile" s-a îndreptat spre analiza fenomenului religios, prin simplul fapt că rădăcinile acestuia „sînt strîns legate de explicarea trecutului omenirii, de o anumită etapă de dezvoltare a conștiinței sociale" (tocmai din acest motiv, îl amintim, deși articolul a apărut cu un an în urmă). A reduce rolul ateismului la scopuri pur teoretice, a-l deposeda de caracterul său social, înseamnă nu numai a ieși din sfera ateismului militant, dar și a nedreptăți ateismul premarxist. Nici anticul Lucrețius nu reducea combaterea credinței în zei la motive „explicative", ci avea în vedere, în felul său, fericirea omului. Criticînd inconsecvența și mărginirea de clasă a ateismului burghez, clasicii marxism-leninismului au subliniat îndeosebi caracterul lui contemplativ, pasiv, precum și nepriceperea reprezentanților acestui ateism de a descoperi rădăcinile sociale ale religiei. „Cerința de a renunța la iluziile cu privire la situația sa (a poporului, nota noastră — *P.B.*) — remarcă Marx în una din primele sale lucrări — *este cerința de a renunța la o situație care are nevoie de iluzii.* Critica religiei este, așadar, *în germen critica acestei văi a plîngerii*, a cărei *aureolă sfîntă* este religia" [1].

Iată de ce, cu toate succesele pe care revista *Știință și tehnică* le-a dobîndit în combaterea misticismului (menționăm îndeosebi articolele: *Pe cine slujește* și *A fost vreodată progresistă religia?*, apărute în nr. 6 și 7 din 1958), este indicat un efort sporit pentru mai multă exigență științifică, pentru ridicarea combativității și asigurarea unei mai mari eficiențe în domeniul propagandei ateiste.

Educația științifică materialistă a maselor trebuie privită ca o parte componentă a procesului de construire a socialismului, ca un aspect al formării conștiinței socialiste a maselor. Ca fenomen ideologic, această educație este deci complexă, urmărind să ridice conștiința oamenilor muncii la înălțimea sarcinilor lor sociale, elaborate de partidul marxist-leninist. Caracterul concret pe care trebuie să-l aibă propaganda ateistă derivă din faptul că această propagandă nu este independentă, de sine stătătoare, ci face parte din ansamblul procesului de educație socialistă a maselor. Eliberarea spirituală a omului este o conse-

---

[1] K. Marx, F. Engels, *Despre religie*, E.S.P.L.P., 1958, p. 38.

cinţă a eliberării sale sociale. În procesul construirii noii societăţi, omul îşi poate manifesta practic valoarea sa, relaţiile socialiste constituind baza materială sigură de dezvoltare şi perfecţionare multilaterală a personalităţii umane ; în felul acesta omul dobîndeşte conştiinţa propriei sale valori umane, debarasîndu-se de tot ceea ce i-a înjosit profilul său spiritual de-a lungul veacurilor.

...Referindu-ne în ansamblu la conţinutul articolelor din revista *Ştiinţă şi tehnică*, la felul cum ele îl călăuzesc pe cititor în formarea unei concepţii ştiinţifice materialist-dialectice despre lume, se observă o creştere progresivă a calităţii lor. În concluzie, alături de o tematică mai bogată şi mai variată, decît cea prezentă, remedierea unor lipsuri de genul celor semnalate mai sus, va duce la creşterea eficacităţii educative a articolelor ştiinţifice de popularizare.

P. Beraru

MANIFESTĂRI FILOZOFICE ÎN CADRUL LUNII PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE

Intrată într-o frumoasă tradiție, luna prieteniei romîno-sovietice constituie an de an un minunat prilej de manifestare a dragostei și recunoștinței poporului romîn pentru Uniunea Sovietică, a admirației pentru marele popor vecin și prieten, constructor al comunismului. În fiecare an, în luna care premerge aniversarea celui mai de seamă eveniment al istoriei — Marea Revoluție Socialistă din Octombrie — prin numeroase acțiuni: schimburi de delegații culturale și științifice, vizionarea de noi filme sovietice, spectacole teatrale, conferințe pe teme economice, culturale și științifice etc. — se afirmă o dată mai mult strînsa prietenie ce leagă poporul nostru de cel sovietic, legătura indestructibilă stabilită prin lupta comună pentru construirea socialismului și comunismului, pentru menținerea și întărirea păcii în lume.

Luna prieteniei romîno-sovietice a prilejuit și în acest an interesante manifestări pe tărîm filozofic.

În ziua de 3 noiembrie 1959, a avut loc la Casa oamenilor de știință din Capitală un simpozion, organizat de Institutul de filozofie și Institutul de Studii Romîno-Sovietic, cu tema: *Realizări și perspective în filozofia sovietică*. Vorbitorii — acad. C. Ionescu-Gulian, prof. C. Borgeanu, Ileana Mărculescu, cercetător principal la Institutul de filozofie și M. Ciurdariu, redactor la Institutul de Studii Romîno-Sovietic — au făcut expuneri urmărite cu viu interes de către asistență, asupra realizărilor filozofilor sovietici în diferite domenii, subliniind valoarea deosebită a cercetărilor întreprinse și a rezultatelor dobîndite, scoțînd în evidență principalele probleme și perspective de lucru ce se deschid în fața muncii de cercetare pe tărîm filozofic din Uniunea Sovietică.

Acad. C. Ionescu-Gulian s-a oprit, în expunerea sa, asupra problemelor istoriei filozofiei. Subliniind, printr-o serie de exemple convingătoare, modul științific de lucru al filozofilor sovietici, conferențiarul a scos în evidență însemnătatea și marea valoare de ordin teoretico-științific, practic, precum și politic a monumentalei lucrări în curs de editare în Uniunea Sovietică: *Istoria filozofiei*. Concepută inițial în 4 volume, lucrarea a fost extinsă — datorită abundenței de material, necesității de a analiza și clarifica problemele, și mai ales datorită tendinței juste a filozofilor sovietici de a acorda cît mai mult spațiu valorificării în spirit marxist-leninist a tradițiilor înaintate din istoria *filozofiei universale* — la 6 volume. Primele 4 volume au apărut în U.R.S.S., iar la noi au fost traduse volumele I și II. Ceea ce conferă o valoare deosebită lucrării — a arătat acad. C. Ionescu-Gulian — este în primul rînd caracterul ei științific, tratarea curentelor, școlilor, filozofilor prin prisma metodei marxist-leniniste, numai astfel putîndu-se obține o imagine clară, nealterată, a contribuției diferiților gînditori în istoria filozofiei, cît și

a limitelor lor. *Istoria filozofiei* este prima mare lucrare de acest gen care se ocupă de istoria popoarelor Orientului antic, punînd în lumină aportul însemnat al acestora la tezaurul culturii mondiale și dovedind astfel în mod practic netemeinicia afirmațiilor ideologilor burghezi cu privire la „inferioritatea" acestor popoare, pretext convenabil și argument des invocat de imperialiștii calomniatori. În *Istoria filozofiei* este cuprinsă, de asemenea pentru prima oară, istoria gîndirii popoarelor din sud-estul Europei, socotite drept „aculturale" de către aceiași ideologi care-și serveau astfel, cu argumente pretins irefutabile, stăpînii imperialiști, în încercarea de justificare a expansiunii și asupra teritoriilor locuite de aceste popoare. Prin tratarea istoriei gîndirii popoarelor din Europa, Asia, America, lucrarea amintită este cea mai cuprinzătoare lucrare sintetică de istoria filozofiei elaborată pînă în prezent. La elaborarea ei au fost antrenate colective de autori și din alte țări : Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, Polonia etc. Capitolul despre *Romînia* din *Istoriei filozofiei* a fost scris de un colectiv de autori de la Institutul de filozofie al Academiei R.P.R. Ca un fapt cu totul remarcabil ce trebuie consemnat — a spus vorbitorul — este tratarea științifică, în cadrul lucrării, a filozofiei marxist-leniniste — marcarea în mod științific a revoluției săvîrșite de marxism în istoria filozofiei.

Alături de această mare lucrare, în Uniunea Sovietică — a arătat vorbitorul — au fost elaborate numeroase studii consacrate unor figuri reprezentative din istoria filozofiei (ex. studiile despre Descartes, Van Ciun etc.). De asemenea, prezintă o deosebită importanță mai ales pentru propaganda ateistă — volumele de istorie a ateismului, publicate în U.R.S.S.

Subliniind în continuare principalele linii de lucru în domeniul istoriei filozofiei ale filozofilor sovietici, acad. C.I. Gulian a arătat că urmează să fie încheiată lucrarea amintită prin publicarea celorlalte două volume. Se vor efectua cercetări cu caracter monografic asupra marilor filozofi premarxiști. O atenție specială va fi dată studierii istoriei filozofiei marxist-leniniste atît pe plan universal cît și în Uniunea Sovietică. Va fi astfel continuată studierea lui Plehanov, se vor elabora lucrări asupra contribuției creatoare a lui V.I. Lenin la dezvoltarea filozofiei marxiste. Paralel cu elaborarea de studii, va fi continuată editarea operelor marilor filozofi premarxiști. Se manifestă astfel o efervescență neobosită în domeniul studierii istoriei filozofiei, ceea ce stimulează și munca cercetătorilor din țara noastră în acest domeniu.

Prof. C. Borgeanu s-a ocupat în expunerea sa de problemele materialismului istoric. După ce a menționat remarcabilele realizări în acest domeniu ca : studii și cercetări asupra diferitelor probleme ale materialismului istoric, manuale, articolele din enciclopedie, lucrări științifice de popularizare — în toate acestea fiind vizibilă tratarea problemelor prin prisma unității organice dintre materialismul dialectic și materialismul istoric — conferențiarul a stăruit asupra unei serii de probleme de cercetare ce stau în fața filozofilor sovietici. Aceste probleme sînt strîns legate, în primul rînd, de Hotărîrile Congresului al XXI-lea al P.C.U.S. cu privire la construirea bazei materiale a comunismului. Astfel, un grup principal de probleme care vor fi cercetate se referă la temele : comunismul și progresul tehnic, schimbările cantitative și calitative în procesul trecerii de la socialism la comunism. Foarte importantă este studierea raportului tehnică-om. Vorbitorul a insistat asupra însemnătății automatizării, arătînd că aceasta nu înseamnă stereotipizarea oamenilor, ci, dimpotrivă, crearea celor mai largi posibilități de dezvoltare multilaterală a capacităților umane (asupra acestei teme vor fi elaborate numeroase studii). Legat de aceasta se pune problema studierii raportului știință-tehnică, a cercetării aspectelor privitoare la formarea omului nou, ca : legitatea dezvoltării diferitelor forme ale conștiinței sociale, propaganda ateistă, dezvoltarea activității științifice ca activitate de masă (în legătură cu aceasta este subliniată însemnătatea disciplinelor filozofice — lo-

gica, psihologia) etc. Un alt grup de probleme se referă la tema perfecționării relațiilor de producție : estomparea și apoi ștergerea deosebirilor dintre cele două forme ale proprietății socialiste, între cele două clase sociale din socialism, între sat și oraș, dispariția deosebirilor esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală.

Se acordă o atenție deosebită — a arătat prof. C. Borgeanu — studierii temelor legate de legitatea dezvoltării societății socialiste : dialectica dezvoltării statului socialist, creșterea rolului P.C.U.S. ; conferențiarul a subliniat totodată însemnătatea elaborării lucrărilor de critică a teoriilor lichidatoriste care neagă creșterea rolului partidului, rol ce acționează ca o lege a trecerii spre comunism.

Prof. C. Borgeanu s-a referit apoi la tratarea de către filozofii sovietici a problemelor privitoare la trecerea pe plan general a țărilor socialiste spre comunism, la studierea dialecticii construcției socialiste în țările de democrație populară, scoțînd în evidență colaborarea dintre filozofii sovietici și cei din aceste țări în cercetarea acestor probleme.

Tratarea tuturor problemelor amintite, la care se adaugă ca ceva firesc critica sociologiei burgheze (a teoriei despre „capitalismul democrat", a microsociologiei etc.), critica reformismului, implică — a arătat prof. Borgeanu — aprofundarea studierii categoriilor materialismului istoric. Se va adînci tratarea unor categorii ca, de pildă : existență socială — conștiință socială, forțe de producție — relații de producție, formațiune social-economică etc. — trecîndu-se la analiza unor categorii mai puțin studiate ca, de exemplu, cea de opinie publică.

Varietatea problemelor de materialism istoric abordate de către cercetătorii sovietici — a subliniat în încheiere conferențiarul — constituie un indiciu grăitor al continuei dezvoltări creatoare a muncii filozofilor sovietici în acest important domeniu.

În expunerea sa, I. Mărculescu s-a referit la tratarea de către filozofii sovietici a problemelor filozofice ale științelor naturii, accentuînd rolul principial nou al filozofiei în raport cu științele naturii, rol ilustrat pregnant de faza actuală a cercetărilor din U.R.S.S.. Menționînd numărul crescînd al lucrărilor filozofice scrise de savanți, vorbitoarea a subliniat însemnătatea Consfătuirii unionale asupra problemelor filozofice ale științelor naturii (Moscova—octombrie, 1958), care a elaborat un plan concret de întărire a colaborării între filozofi și oamenii de știință.

În problemele filozofice ale științelor naturii — a arătat I. Mărculescu — s-au dus o serie de dispute ideologice cu savanții burghezi (N. Bohr și alții), în urma cărora unii dintre acești savanți încearcă să-și corecteze vechile lor poziții. Vorbitoarea s-a oprit de asemenea asupra însemnătății luptei ideologice în cosmogonie, domeniu în care ultimele realizări ale științei sovietice au contribuit la verificarea experimentală a tezelor teoretice elaborate pe baza materialismului dialectic.

Pentru dezvoltarea creatoare a științei, este deosebit de necesară lupta de opinii. În legătură cu aceasta, I. Mărculescu s-a referit la lupta de opinii în fizică (în jurul problemelor determinismului, antiparticulelor etc.), în biologie (în jurul necesității folosirii metodelor fizico-chimice, matematice, biochimice etc.).

Raportul dintre materialismul dialectic și științele naturii — a subliniat în încheiere I. Mărculescu — este cel just, ducînd la o interacțiune fertilă, la dobîndirea de rezultate prețioase.

Expunerea lui M. Ciurdariu a fost consacrată analizei realizărilor și perspectivelor în estetica sovietică. Prezentînd în introducere o privire de ansamblu asupra legăturilor culturale din trecut între poporul romîn și cel rus, vorbitorul a demonstrat convingător sensul pozitiv, progresist al influențelor culturii ruse asupra culturii românești, fenomen care coincide cu apariția literaturii noastre naționale. M. Ciurdariu a subliniat în deosebi influența marilor democrați revoluționari ruși asupra gîndirii estetice din țara noastră în a doua jumătate a secolului trecut, reliefînd natura pronunțat pozitivă a acestei influențe raportată la tendința reacționară și aristocratică pe care cercul Junimii căuta să o im-

prime culturii romînești, sub pretextul „formării" ei în spirit occidental.

Vorbitorul a pus în lumină faptul că după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, conținutul influenței culturii din țara vecină s-a îmbogățit, căpătînd un nou sens, socialist, influență concretizată în lucrările scriitorilor progresiști din țara noastră. Conferențiarul a arătat apoi că dezvoltarea artei și esteticii romînești după 23 August 1944 a fost bazată pe principiile marxism-leninismului, ale realismului socialist, această dezvoltare fiind stimulată puternic de succesele dobîndite în acest domeniu în Uniunea Sovietică.

După ce a subliniat caracterul științific al esteticii sovietice, bazată pe principiile marxism-leninismului, orientarea ei realistă, socialistă, M. Ciurdariu s-a referit la lucrările ample apărute în domeniul esteticii sovietice. Conferențiarul a evidențiat valoarea științifică a acestor lucrări, cît și importanța consfătuirilor în domeniul esteticii, care au dus la clarificarea a numeroase probleme: obiectul esteticii marxiste, problema realismului socialist etc. Împotriva ideologilor burghezi, estetica sovietică — a arătat vorbitorul — se remarcă prin fundamentarea științifică a problemelor, prin interpretarea dialectică a problemelor frumos-adevăr, estetic-etic, estetic-util, fantezie-cunoaștere, creație-reflectare etc. — prin sublinierea menirii artei de a spune adevărul asupra vieții.

M. Ciurdariu s-a referit apoi la sarcinile și perspectivele esteticii sovietice, arătînd că în faza construcției desfășurate a comunismului, o sarcină de primă importanță a esteticii sovietice este aceea de a contribui la educarea oamenilor în spiritul idealurilor comuniste. De aceea, problema educației estetice și a funcției etico-educative a artei a devenit o preocupare centrală a esteticienilor sovietici.

Perspectivele de dezvoltare a esteticii sovietice — a spus vorbitorul — sînt conturate precis în hotărîrile și îndrumările partidului privitoare la cultură și artă.

În încheiere, M. Ciurdariu a subliniat înrîurirea necontenită, rodnică a esteticii și culturii sovietice asupra esteticii marxiste din țara noastră, ca și asupra întregii culturi noi, socialiste.

Prezentate la un nivel teoretic înalt, susținute cu argumente și exemple convingătoare, expunerile din cadrul simpozionului de la Casa oamenilor de știință au dat o imagine clară a principalelor realizări și perspective ale filozofiei sovietice.

★

În ziua de 20 octombrie 19 9, în București, a avut loc conferința prof. M. Breazu, director adjunct la Institutul de filozofie al Academiei R.P.R. despre *Revoluția din Octombrie și realismul socialist.*

Prof. M. Breazu a stăruit asupra însemnătății excepționale a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, moment crucial în istoria omenirii. Numai înțelegînd profunda semnificație a înfăptuirii revoluției socialiste — a precizat vorbitorul — poate fi înțeles realismul socialist. Orice apreciere privind realismul socialist trebuie făcută numai în această lumină.

Remarcînd că germeni ai realismului socialist se întîlnesc și înainte de revoluție, ca expresie a luptei revoluționare a proletariatului și a perspectivelor acestei lupte (exemplul cel mai elocvent: celebrul roman al lui M. Gorki, *Mama*) prof. M. Breazu a arătat că realismul socialist — care reprezintă un salt calitativ în artă și literatură — se dezvoltă în toată amploarea sa după revoluția socialistă, ca o reflectare în conștiința socială a existenței sociale a oamenilor care au înfăptuit revoluția, trecînd la construirea socialismului și apoi a comunismului.

Arta realist-socialistă — a arătat conferențiarul — se caracterizează prin trăsăturile ei militante, profund partinice, avînd un rol social-educativ extrem de important. Numai înțelegerea justă a rolului social-educativ al artei și literaturii realist-socialiste permite înțelegerea realismului socialist în întreaga lui semnificație. Tocmai de aceea — a subliniat prof. M. Breazu — în arta realist - so-

cialistă capătă o importanță, de prim plan, tematica nouă, legată de problemele contemporaneității. Nu trebuie uitat — a arătat în continuare vorbitorul — că această tematică își capătă eficiența numai dacă este tratată cu măiestrie artistică; absența măiestriei artistice duce în mod inevitabil la pierderea valorii social-educative a operei artistice sau literare. În această tematică nouă — a accentuat vorbitorul — munca oamenilor, viața socială au un rol preponderent.

Făcînd o foarte sugestivă paralelă între arta realist-socialistă și arta decadentă burgheză contemporană, prof. M. Breazu a subliniat că tematica acesteia din urmă este axată în jurul problemelor „absurdității" existenței, în jurul manifestărilor amorale etc.

În continuare conferențiarul a insistat asupra unei alte trăsături importante, cu un profund înțeles, a realismului socialist: prezența eroului pozitiv, a omului care sesizează noul și luptă susținut pentru promovarea și triumful acestui nou, învingînd greutăți, depunînd eforturi. Vorbitorul a reliefat de asemenea, caracterul popular, în cel mai înalt înțeles al cuvîntului, al artei și literaturii realist-socialiste.

Susținută cu exemple numeroase, bine alese și competent analizate, din literatură, plastică, muzică, conferința a fost urmărită cu justificat interes de către auditori.

★

Și în alte orașe ale țării, au avut loc în cadrul lunii prieteniei romîno-sovietice, conferințe despre însemnătatea istorico-mondială a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, despre construirea comunismului în U.R.S.S., despre succesele obținute de poporul sovietic în domeniul dezvoltării economiei, științei, culturii, filozofiei.

La Cluj, în ziua de 8 noiembrie, a avut loc simpozionul *Probleme actuale ale filozofiei sovietice*, organizat de către catedra de materialism dialectic și materialism istoric a Universității „Babeș-Bolyai".

În referatul *Saltul calitativ în dezvoltarea forțelor de producție și a relațiilor de producție în trecerea la comunism*, Andrei Roth, lector, a expus sintetic părerile unor cercetători de seamă sovietici în legătură cu rolul automatizării și folosirii energiei atomice în crearea bazei tehnico-materiale a comunismului. Referentul a scos în evidență consecințele social-economice principial deosebite ale automatizării în țările capitaliste și în țările socialiste.

Pe baza studiilor filozofilor sovietici, A. Roth a insistat, îndeosebi, asupra rolului automatizării în procesul ștergerii deosebirilor esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală, dintre clasele sociale din U.R.S.S. Automatizarea — a spus în încheiere A. Roth — duce pe oamenii muncii, în condițiile construcției desfășurate a comunismului, spre o muncă superior calificată, spre un aport creator la dezvoltarea științei și tehnicii.

Călina Mare, lector, a prezentat un interesant referat despre corelația dintre statistic (legile statistice) și dinamic (legile dinamice) în fizica atomică, problemă viu dezbătută în ultimii ani în rîndurile filozofilor și fizicienilor sovietici.

Respingînd afirmațiile calomnioase ale filozofilor burghezi cu privire la pretinsa „stagnare" și „absență a luptei de opinii" pe frontul filozofic sovietic, Călina Mare a dovedit — cu argumente care au subliniat pulsul viu al activității filozofice în U.R.S.S. — totala inconsistență a acestor afirmații. Însești disputele, purtate în jurul problemei analizate succint în referat, constituie o dovadă grăitoare în acest sens.

După prezentarea principalelor trei poziții manifestate în rîndul filozofilor și fizicienilor sovietici în problema corelației dintre statistic și dinamic în cadrul fenomenelor cuantice, Călina Mare a reliefat în încheiere efortul creator comun al acestora îndreptat în direcția studierii și înțelegerii caracterului dialectic al realității, a înțelegerii corelației dintre necesar și întîmplător, posibil și real.

Expunerea lui Alex Balazs, lector, s-a referit la contribuția filozofilor sovietici în propagarea ideilor ateiste. Vorbitorul a trecut în revistă lucrări și articole ale filozofilor și savanților sovietici, în care se face o analiză temeinică, multilaterală, a rădăcinilor sociale și gnoseologice ale apariției și dăinuirii religiei pînă în zilele noastre, se analizează științific căile dispariției prejudecăților religioase, se combate cu argumentele cele mai noi oferite de experiența social-revoluționară și științele naturii, concepția religioasă despre om și univers.

În comunicarea sa, I. Aluaș, aspirant, s-a ocupat de contribuția filozofilor sovietici la critica revizionismului în sociologie. Vorbitorul a arătat că filozofii sovietici, folosind bogata moștenire teoretică a calsicilor marxism-leninismului, documentele cele mai recente de partid și pe baza studierii realităților social-economice din țările socialiste și capitaliste, dezvăluie esența social-politică reacționară a revizionismului contemporan și demonstrează inconsistența tezelor contrapuse de revizioniști principiilor învățăturii marxist-leniniste. I. Aluaș a remarcat modul limpede, argumentat, în care filozofii sovietici au scos la iveală înrudirea de conținut între tezele sociologiei burgheze contemporane și cele ale actualilor „novatori" ai marxism-leninismului.

Manifestările filozofice din cadrul lunii prieteniei romîno-sovietice au evidențiat realizările deosebite ale filozofiei sovietice, perspectivele de lucru care stau în fața cercetătorilor sovietici, sarcinile lor în perioada actuală de construire desfășurată a comunismului, contribuind astfel la o mai bună cunoaștere a muncii din acest important domeniu ideologic de activitate a poporului vecin și prieten.

L.P.

PE MARGINEA UNOR LECȚII DE MATERIALISM DIALECTIC ȘI ISTORIC ȚINUTE LA UNIVERSITĂȚILE „BABEȘ-BOLYAI", CLUJ ȘI „AL. I. CUZA", IAȘI

Lecțiile de materialism dialectic și istoric ocupă un loc însemnat în procesul instructiv-educativ din institutele noastre de învățămînt superior, contribuie la formarea intelectualilor de tip nou multilateral pregătiți, în măsură să înțeleagă legile cele mai generale de dezvoltare a naturii și societății și să contribuie cu munca și inițiativa lor creatoare la lupta întregului popor pentru construirea socialismului.

Tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej, în cuvîntarea rostită la cea de-a II-a conferință pe țară a U.A.S.R. a subliniat însemnătatea însușirii de către studenți a filozofiei marxist-leniniste: „Cunoașterea temeinică a științei marxist-leniniste, a adevărului științific despre natură, viață, societate ajută pe studenți la înțelegerea justă și aprofundarea oricărei ramuri a științei, la interpretarea justă a evenimentelor istoriei mondiale contemporane, la cunoașterea și înțelegerea profundă a politicii partidului și statului nostru, a perspectivelor dezvoltării țării noastre, îi ajută să devină buni specialiști, cetățeni conștienți, luptători activi pentru progresul patriei socialiste, pentru progresul omenirii" [1].

Nivelul lecțiilor de materialism dialectic a crescut simțitor în ultimii ani la toate institutele de învățămînt superior. Cadrele didactice manifestă o grijă deosebită pentru a lega predarea filozofiei marxist leniniste de problemele actuale ale politicii partidului și construirii socialismului, ale desfășurării vieții politice internaționale, precum și de disciplinele de specialitate ale facultăților respective.

S-a îmbunătățit conținutul militant al lecțiilor, îndeosebi combativitatea lor față de curentele filozofice burgheze. Cele mai multe lecții critică în mod argumentat unele teorii antiștiințifice, reacționare din arsenalul ideologic al burgheziei contemporane; sînt lichidate în mare măsură deficiențele mai vechi, manifestate prin abordarea aproape exclusivă a acelor teorii din filozofia burgheză care au fost demascate la vremea lor de către clasicii marxism-leninismului.

Preocupîndu-se de îmbunătățirea predării materialismului dialectic și istoric, colectivele de catedră de la Universitățile „Babeș-Bolyai" Cluj și „Al. I. Cuza" Iași au obținut rezultate pozitive în anul școlar 1958—1959.

Se remarcă o grijă sporită pentru explicarea legilor generale pe baza unui cît mai bogat material de fapte și date concrete din domeniul științelor naturii și al vieții sociale.

Astfel, în lecțiile *Legea trecerii de la schimbări cantitative la schimbări calitative, Unitatea și lupta contrariilor*, elaborate de colectivul de catedră de la Universitatea „Babeș-Bolyai" din Cluj, se folosește un material faptic bogat pentru exemplificarea acțiunii legilor fundamentale ale dialecticii.

Lecțiile: *Trecerea de la schimbări cantitative la schimbări calitative, Dialectica — știință a conexiunilor universale, Rolul maselor și al*

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, 1955—1959, Editura politică, p. 605.

personalității în istorie. Clase și lupta de clasă (Universitatea „Babeș-Bolyai") și *Despre bază și suprastructură* (Universitatea „Al. I. Cuza"), supun unei critici ascuțite o serie de teze idealiste burgheze și reformiste. Sînt demascate concepțiile oportuniste despre „schimbarea naturii" capitalismului în țările occidentale, despre așa-numita lichidare a contradicțiilor antagoniste dintre capitalism și socialism. Este dezvăluit caracterul strident apologetic și neștiințific al teoriei „mobilității sociale", prin intermediul căreia ideologia burgheză urmărește să demonstreze existența — imaginară — a unui proces de desființare a claselor și a luptei de clasă în țările capitaliste.

În multe lecții legarea expunerii tezelor materialismului dialectic și istoric, de problemele contemporaneității, de practica construirii socialismului din țara noastră, se face pe baza folosirii celor mai importante documente ale P.C.U.S., ale partidului nostru cît și ale mișcării muncitorești internaționale. Problemele teoretice din raportul C. C. la Congresele al XX-lea și al XXI-lea ale P.C.U.S., din Declarația consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste care a avut loc în noiembrie 1957 la Moscova, Raportul C. C. la Congresul al II-lea al P.M.R. precum și documentele plenarelor Comitetului Central al Partidului sînt folosite în lecții pentru demonstrarea caracterului creator al filozofiei marxiste, a rolului ei mobilizator și transformator.

Categoriile și legile fundamentale ale materialismului dialectic sînt expuse — de cele mai multe ori — în strînsă legătură cu noile date ale științelor naturii. Astfel lecția *Materia și formele ei de existență* (Universitatea „Babeș-Bolyai") demonstrează caracterul infinit în adîncime al materiei pe baza ultimelor date științifice obținute de mecanica cuantică în cercetarea structurii materiei. Lecția *Materia și conștiința*, aparținînd aceleiași catedre, prezintă unele rezultate obținute de cele mai recente cercetări experimentale, pentru a ilustra convingător legătura dintre materia vie și materia anorganică precum și unele date științifice care întăresc ipoteza savantului sovietic A. I. Oparin, privind originea vieții pe pămînt. Lecțiile au devenit mai vii, mai atractive, stimulînd interesul studenților pentru problematica cursului de materialism dialectic. De asemenea metoda îmbunătățită de predare, expunerea liberă pe baza lecției discutată în colectivul de catedră, a mărit gradul de accesibilitate a cursului.

Una din principalele cerințe în predarea materialismului dialectic și istoric constă în împletirea unei înalte exigențe teoretice și a unui consecvent spirit militant cu o formă didactică explicită și pe deplin convingătoare. Fiecare lecție de filozofie marxist-leninistă trebuie să contribuie la formarea studenților în spiritul unor convingeri ferme asupra caracterului profund științific al materialismului dialectic și istoric, asupra superiorității și invincibilității concepției marxist-leniniste despre lume.

Pentru a demonstra în modul cel mai convingător actualitatea și valabilitatea universală a tezelor fundamentale ale materialismului dialectic și istoric, lecțiile trebuie să folosească un cît mai bogat material faptic din dezvoltarea vieții sociale și a științelor naturii, cu o precumpănitoare atenție asupra fenomenelor sociale, asupra practicii construirii socialismului în țara noastră, întrucît tocmai în scopul dezvoltării acestei construcții se pregătesc studenții tuturor facultăților noastre. Predarea filozofiei marxist-leniniste nu poate ocoli această legătură organică dintre studiu și practica social-istorică fără să se lipsească ea însăși de principalul ei instrument de demonstrație.

Cu toate acestea, unele lecții expun problemele filozofiei marxist-leniniste rupîndu-le de practica socială contemporană, iar analiza proceselor social-politice din țara noastră, menită să dezvăluie în mod concret mișcarea dialectică, modul în care se manifestă legile generale și autenticitatea categoriilor materialismului dialectic și istoric, este redusă la referiri sumare neconcludente.

Chiar o asemenea lecție ca aceea despre *Unitatea și lupta contrariilor* (Universitatea „Babeș-Bolyai"), care se remarcă în ansamblu

prin nivelul ei teoretic, acordă o atenție redusă — de pildă — analizei contradicțiilor din țara noastră în perioada de trecere. Însemnate probleme legate de existența a două tipuri de contradicții : antagoniste și neantagoniste, cum și modul calitativ diferit de rezolvare a lor, sînt tratate sumar, neizbutindu-se astfel să se aducă suficientă claritate, lăsîndu-se loc pentru neînțelegere și confuzie.

Lecția abordează, de pildă, raportul dintre contradicția antagonistă fundamentală a perioadei de trecere și contradicțiile neantagoniste. Deși se arată în mod just că fundamentală pentru această perioadă este contradicția de clasă, antagonistă, dintre socialism și capitalism, această precizare rămîne totuși abstractă, neconvingătoare, întrucît sînt trecute cu vederea formele ei de manifestare, respectiv faptul că întreaga perioadă de trecere de la capitalism la socialism are loc în condițiile luptei de clasă dintre burghezia înfrîntă, răsturnată de la putere și clasa muncitoare victorioasă în alianță cu țărănimea muncitoare. Or, numai sublinierea și demonstrarea caracterului fundamental al acestei contradicții, în perioada de trecere, îngăduie înțelegerea modului de manifestare a unor contradicții neantagoniste ale perioadei de trecere, cum ar fi aceea dintre socialism și mica producție individuală, sau altele, al căror proces de dezvoltare și rezolvare are loc pe un teren în care acționează încă contradicții antagoniste și lupta de clasă. Rezolvarea contradicției neantagoniste dintre socialism și mica producție individuală, ducerea pînă la capăt a operei de transformare socialistă a agriculturii, nu pot fi înfăptuite decît cu condiția nimicirii dușmanului de clasă, decît cu condiția curmării prin luptă a influenței pe care acesta o mai poate exercita asupra țărănimii muncitoare, cu condiția demascării, izolării și zdrobirii chiaburimii și a elementelor dușmănoase aparținînd fostelor clase răsturnate de la putere. În cursul acestei lupte și ca urmare a muncii politice educative persistente desfășurate de partid și de întreaga clasă muncitoare, ca urmare a întregii politici economice desfășurate de statul democrat-popular, care are în vedere cîștigarea țărănimii muncitoare pentru formele de gospodărire socialiste, țărănimea muncitoare demască și izolează chiaburimea, rupe hotărît cu gospodăria individuală și se îndreaptă în proporții mereu mai mari pe calea socialismului. Ea contribuie astfel prin propria ei muncă și luptă la rezolvarea contradicției neantagoniste dintre socialism și mica producție individuală. Se creează astfel în procesul luptei și ca un rezultat al ei, condiții obiective noi, în care țărănimea muncitoare, convinsă de superioritatea formelor socialiste de gospodărire a agriculturii și înfrîngînd orice influență exercitată de chiaburime asupra ei, urmează cu deplină încredere partidul clasei muncitoare și, sub conducerea lui, își revoluționează propriul ei mod de producție învechit. Această situație nouă a făcut posibilă și actuală luarea acelor măsuri menite să lichideze rămășițele oricăror forme de exploatare a omului de către om în agricultură. Aplicarea Decretului Marii Adunări Naționale din martie 1959 privind desființarea rămășițelor oricăror forme de exploatare în agricultură înseamnă lichidarea bazei economice a chiaburimii, desființarea ei ca clasă, ceea ce nu coincide însă nici cu dispariția luptei de clasă, nici cu rezolvarea definitivă a contradicției *antagoniste fundamentale*, deși constituie un pas hotărîtor spre aceasta.

A afirma deci că în perioada de trecere contradicția fundamentală este aceea cu caracter antagonist, implică afirmarea că *de rezolvarea ei* depinde în ultimă instanță rezolvarea întregului lanț de contradicții specifice acestei perioade.

Este evident că în procesul rezolvării prin luptă a contradicției antagoniste fundamentale, trecerea mereu mai masivă a țărănimii muncitoare pe calea transformării socialiste a agriculturii marchează schimbarea mereu mai accentuată a raportului de forțe în favoarea socialismului, îngustează în chip hotărîtor posibilitatea renașterii capitalismului din mica producție individuală și contribuie la lichidarea bazei economice a chiaburimii și la zdrobirea influenței ei politice, ceea ce grăbește rezolvarea

contradicției antagoniste fundamentale a perioadei de trecere de la capitalism la socialism.

Lecția însă simplifică acest proces și greșește atunci cînd pune în mod nejustificat accentul în rezolvarea contradicției antagoniste *fundamentale* pe seama rezolvării contradicției neantagoniste. „Fundamentală pentru această perioadă — arată lecția — rămîne contradicția antagonistă". Două rînduri mai jos se spune totuși că: „Rezolvarea acestei contradicții în momentul de față este însă în funcție de rezolvarea contradicției neantagoniste între sectorul socialist și cel al micii producții de mărfuri. Întărirea neîntreruptă a sectorului socialist, transformarea micii producții de mărfuri în producție socialistă este sarcină principală a perioadei de trecere, a cărei soluționare constituie *premisa* (s.n. - *E.B.*) soluționării contradicțiilor antagoniste".

În lecție așadar, raportul este inversat: rezolvarea unei contradicții *nefundamentale* a perioadei de trecere a devenit *premisa* rezolvării celei fundamentale. Este necesar să se acorde o atenție mai mare problemei împletirii celor două tipuri de contradicții în perioada de trecere, pentru înțelegerea tuturor proceselor revoluționare care au loc cu necesitate în mersul de la capitalism la socialism.

În problema mai sus abordată, lecția ar fi trebuit să demonstreze convingător că rezolvarea contradicției antagoniste fundamentale are loc pe calea luptei de clasă prin lichidarea bazei economice a claselor exploatatoare, pînă la urmă prin totala lor desființare economică și politică. În *funcție* de acest proces fundamental are loc rezolvarea întregului lanț de contradicții neantagoniste specifice perioadei de trecere. Aceasta nu înseamnă desigur nicidecum că rezolvarea contradicției fundamentale antagoniste trebuie să premeargă în timp rezolvării acelor contradicții neantagoniste, care sînt în funcție de cea dintîi. Coincidența în timp a mai multor procese și faptul că fiecare pas realizat spre lichidarea bazei economice a chiaburimii a fost înfăptuit pe măsura creșterii avîntului spre cooperativizare și colectivizare a țărănimii muncitoare, că totodată acest avînt contribuie în mod hotărîtor la grăbirea rezolvării contradicției fundamentale antagoniste (dialectica marxist-leninistă a dezvăluit doar această maximă suplețe și mobilitate a categoriilor), nu îndreptățește cu nimic scăparea din vedere a ceea ce este determinant în ultimă instanță și de aceea fundamental, în fiecare etapă istorică.

În aceeași lecție, datorită tratării sumare a contradicțiilor în societate apare în mod nejustificat că sistemului socialist îi sînt proprii unele contradicții antagoniste care în realitate se manifestă în dezvoltarea socială nu în cadrul socialismului ci pe plan mondial.

Citățm din lecție: „Elemente de contradicție antagonistă există și în socialism. În primul rînd trebuie amintită contradicția dintre țara socialismului și țările imperialiste ...". Prezentînd astfel problema, autorul lecției confundă sferele în care se manifestă aceste contradicții. Prin contradicție — filozofia marxistă înțelege interacțiunea, unitatea și lupta laturilor contrare din cadrul unei fenomen sau proces. Or, în acest caz, fenomenul considerat este viața socială mondială în care principalele laturi contrare sînt socialismul și capitalismul. Dar aceste contradicții nu sînt proprii societății socialiste ci constituie contradicțiile externe, contradicții între cele două sisteme sociale mondiale și opuse.

Tot la capitolul destinat contradicțiilor în societatea socialistă (în lecția citată) întîlnim ideea potrivit căreia în perioada de trecere de la capitalism la socialism deosebirea dintre proprietatea întregului popor și cea de grup apare la început ca o deosebire neesențială, care o dată cu victoria socialismului se transformă într-o deosebire esențială. Se spun următoarele în lecție: „Contradicția dintre proprietatea întregului popor și cea de grup apare la început — în perioada de trecere de la capitalism la socialism ca o *deosebire neesențială* din sînul sectorului economic socialist. Ea se transformă o dată cu victoria socialismului într-o deosebire esențială între cele două forme de proprietate".

Autorul confundă procesul de dezvoltare a unei contradicții — în cazul de față

neantagoniste — de la stadiul nedezvoltat la un stadiu dezvoltat cu trecerea de la neesențial la esențial. Or, o contradicție este sau nu esențială indiferent de stadiul ei de dezvoltare. Faptul că autorul folosește termenul deosebire nu schimbă datele problemei, întrucît deosebirea nu este decît un moment în procesul dezvoltării contradicțiilor.

Apare evident că este necesar să se acorde o mai mare atenție rigurozității formulărilor, iar pentru ilustrarea tezelor din lecții să se aducă material faptic adecvat din viața socială, să se folosească într-o mai mare măsură documentele de partid, lucrările clasicilor marxism-leninismului și ale conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești. În felul acesta vor fi evitate confuziile și neclaritățile ce se pot strecura în lecții și va fi asigurat nivelul teoretic corespunzător precum și legătura cu problemele cele mai importante ale vieții sociale contemporane.

Vorbind despre metodele de rezolvare a contradicțiilor neantagoniste, în lecție, ca de altfel și în unele manuale, este analizată numai critica și autocritica. Pentru a da totuși o imagine completă asupra metodelor de rezolvare a acestui tip de contradicții, nu ajunge referirea exclusivă la critică și autocritică. Fiecare contradicție se rezolvă printr-o activitate practică, prin măsuri adecvate domeniului în care se manifestă respectiva contradicție. În acest sens trebuie subliniată activitatea partidului și a statului în vederea lichidării disproporțiilor care se pot crea la un moment dat între diferite sectoare ale economiei naționale, sau ridicarea unui domeniu rămas în urmă în cadrul procesului complex de dezvoltare. Oare acțiunea de transformare socialistă a agriculturii nu contribuie la lichidarea rămînerii în urmă a agriculturii față de industrie, nu creează condiții pentru lichidarea treptată a deosebirilor esențiale dintre industrie și agricultură?

Un alt aspect al rezolvării contradicțiilor în socialism, insuficient tratat în cadrul lecției, este reliefarea rolului deosebit de important pe care îl deține momentul unității în rezolvarea contradicțiilor neantagoniste și în asigurarea dezvoltării întregii orînduiri socialiste. În condițiile societății socialiste „unitatea contrariilor nu înseamnă numai legătura între părțile opuse, ci și coincidența intereselor lor principale, a tendințelor lor fundamentale de dezvoltare, ajutorul lor reciproc, intensificarea și întărirea reciprocă"[1].

Unitatea moral-politică a poporului, unitatea diferitelor laturi ale societății socialiste (forțe de producție — relații de producție, bază-suprastructură etc.) constituie puternice forțe motrice care împing înainte societatea socialistă cu pași repezi spre comunism. Aceste noi forțe motrice ale dezvoltării au apărut și în țara noastră sub forma unității frățești între oamenii muncii, a cointeresării oamenilor muncii în rezultatele muncii lor, a patriotismului socialist ș.a. Tov. Gh. Gheorghiu-Dej, scoțînd în evidență succesele obținute în cei 15 ani de la eliberarea patriei noastre a spus: „La a XV-a aniversare a eliberării patriei de sub jugul fascist, avem imaginea unei societăți în care se întărește zi de zi unitatea întregului popor în jurul clasei muncitoare și al partidului ei, al guvernului Republicii noastre populare. Această unitate a poporului stă la baza tăriei de neînfrînt a statului democrat-popular..."[2].

Partidele comuniste și muncitorești acordă o deosebită importanță dezvoltării și analizei contradicțiilor existente în societate, în vederea găsirii căilor pentru lichidarea lor. Partidul Muncitoresc Romîn, bazat pe cunoașterea temeinică a legilor de dezvoltare a societății, descoperă contradicțiile ce apar în procesul de construire a socialismului și mobilizează masele de oameni ai muncii pentru lichidarea lor. Numeroasele măsuri luate de partid în domeniul industriei, al agriculturii, al nivelului de trai al maselor, al culturii, constituie exemple de aplicare creatoare a

[1] A. Sobolev, *Kommunist*, nr. 2, 1958.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *A XV-a aniversare a eliberării Romîniei de sub jugul fascist*, Editura politică, 1959, p. 22—23.

legilor materialismului dialectic la realizarea sarcinilor ce izvorăsc din opera de construire a socialismului.

În general, problemele contradicțiilor în societate, lupta de clasă, linia ei de dezvoltare și rezolvare, dinamica structurii de clasă, sînt probleme ce se cer tratate cu deosebită atenție și simț de răspundere din partea cadrelor didactice. Lecțiile nu pot fi realizate la un nivel corespunzător fără o mereu mai aprofundată studiere a celor mai recente documente de partid. În lecțiile care tratează problema rezolvării contradicțiilor antagoniste din perioada de trecere, trebuie să fie temeinic subliniată semnificația profundă social-politică a Decretului Marii Adunări Naționale cu privire la lichidarea exploatării omului de către om în agricultură. Trebuie subliniată valoarea teoretică deosebită a acestui document care este o expresie vie a aplicării creatoare de către Partidul Muncitoresc Romîn a tezelor fundamentale ale marxism-leninismului în condițiile specifice țării noastre. Este un exemplu deosebit de semnificativ privind manifestările legilor generale ale construirii societății socialiste în condițiile concrete ale construirii socialismului în R.P.R.

O ruptură între tratarea tezelor teoretice și problemele ce izvorăsc din procesul de construire a socialismului în țara noastră se manifestă și în lecția *Clase și lupta de clasă* (Universitatea „Al. I. Cuza" — Iași) în care problemelor legate de dinamica structurii și a luptei de clasă în R.P.R., li se acordă cam tot atît spațiu cît a fost rezervat luptei de clasă în feudalism.

De asemenea lecția *Formele conștiinței sociale* (Catedra de la Universitatea „Al. I. Cuza") leagă în foarte mică măsură expunerea tezelor teoretice de realitatea din țara noastră. Capitolele „Conștiința politică, juridică, Știința" nu se inspiră din însemnatele succese ale țării noastre privind dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii pentru a exemplifica procesul de formare a conștiinței socialiste. În capitolul „Morala" autorul trebuia să se refere la schimbările în profilul moral al poporului nostru, petrecute în anii regimului de democrație populară, la grija deosebită a partidului pentru educarea comunistă a tineretului, a studenților.

Lecția nu face nici o referire la indicațiile documentelor de partid privind făurirea conștiinței socialiste a poporului nostru.

Or, numai împletind expunerea categoriilor filozofice cu problemele actuale ale vieții sociale și științifice, cursul de materialism dialectic poate să aibă un rol instructiv și educativ eficace, să dezvolte la studenți o gîndire materialistă și dialectică creatoare.

★

Lecțiile de materialism dialectic și istoric ca și cele de științe sociale în general, trebuie *să folosească cu fidelitate aprecierile din documentele de partid*, să explice și să argumenteze justețea acestor aprecieri, care se bazează pe analiza profundă, multilaterală a tuturor fenomenelor vieții sociale, în lumina învățăturii marxism-leninismului.

În lecția *Legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative* se afirmă că: „în prima etapă a revoluției democrat-populare, proletariatul în alianță cu țărănimea muncitoare în primul rînd și *cu elementele burgheze interesate în lichidarea moșierimii ca clasă*, rezolvă treptat sarcinile desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice...". Or, aprecierea asupra aliaților clasei muncitoare în prima etapă a revoluției democrat-populare a fost făcută în numeroase documente de partid. Astfel în raportul C.C. al P.M.R. la Congresul al II-lea al Partidului se precizează că *„aliații clasei muncitoare în această etapă a revoluției au fost țărănimea și celelalte pături mic-burgheze"* și *„ca rezervă indirectă a fost o parte a burgheziei liberale"*.

Este evident că formularea din lecție contravine faptelor istorice oglindite în aceste riguroase aprecieri de partid.

Tratarea dinamicii structurii de clasă trebuie să se bazeze pe datele concrete ale ultimelor documente de partid, pe aprecierile conducătorilor partidului nostru. Astăzi cînd

se analizează structura de clasă la sate nu mai corespunde realității afirmația că „figura centrală a satului nostru a devenit țăranul mijlocaș", așa cum se face în lecția *Clase și lupta de clasă* (colectivul de catedră al Universității „Al. I. Cuza" — Iași). Pentru prezentarea științifică a modificărilor în structura de clasă ce au avut loc în anii regimului de democrație populară, este necesar să fie analizat procesul de formare a clasei noi, omogene — țărănimea colectivistă. După cum se știe, în prezent cca 2 500 000 de gospodării țărănești din totalul de 3 600 000 sînt unite în gospodării agricole colective și întovărășiri agricole. Sprijinită de clasa muncitoare, de statul democrat-popular, țărănimea colectivistă, ale cărei rînduri cresc neîncetat, reprezintă o imensă forță a construcției socialismului în țara noastră. Despre rezultatele obținute în transformarea socialistă a agriculturii, în creșterea țărănimii colectiviste, tov. Gh. Gheorghiu-Dej a spus : „Aceste rezultate reprezintă o realizare de însemnătate istorică, o adevărată revoluție care transformă din temelii relațiile social-economice la țară, întregul mod de trai al țărănimii muncitoare, toată înfățișarea satului nostru" [1]. A vorbi, deci, astăzi despre țăranul mijlocaș ca figură centrală a satului înseamnă menținerea unei aprecieri valabile pentru o anumită etapă a perioadei de trecere de la capitalism la socialism, dar care în momentul de față este depășită.

Unele lecții analizate conțin *formulări confuze*, aprecieri greșite, ce scad într-o însemnată măsură nivelul lor. Astfel lecția *Formele conștiinței sociale* (catedra Univ. „Al. I. Cuza"), tratînd despre esența de clasă a dreptului spune : „în orice orînduire socială presocialistă dreptul exprimă voința clasei dominante, ridicată la rangul de lege". Această formulare creează impresia că în statele socialiste dreptul nu exprimă voința clasei dominante. În lecție nici nu se reia problema dreptului din țările care construiesc socialismul, unde este expresia voinței marii majorități a oamenilor muncii, iar în socialism a întregului popor. Problema nu este deplin lămurită iar prin formularea citată se îngustează posibilitatea înțelegerii esenței dreptului în socialism.

Căutînd să demonstreze caracterul istoric al bazei economice a societății, printre argumentele juste, autorul lecției *Baza și suprastructura* (Univ. „Al. I. Cuza") folosește și o formulare confuză, după care baza economică, în țări cu aceeași orînduire, diferă de la o țară la alta. Ideea aceasta insuficient explicată poate duce la concluzia că în cadrul diferitelor țări capitaliste avem de-a face cu diferite baze economice. Or, elementele esențiale caracteristice pentru relațiile de producție capitaliste — proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, relațiile de exploatare capitalistă etc. — sînt specifice pentru orînduirea economică a tuturor țărilor capitaliste. Desigur că prin această precizare nu vrem să negăm existența posibilă a anumitor particularități în diferitele țări capitaliste. Dar aceste particularități nu alterează caracteristicile esențiale ale bazei capitaliste. Punînd accentul pe deosebirile neesențiale ce există în cadrul relațiilor economice din fiecare țară capitalistă în parte, umbrim tocmai trăsăturile comune, esențiale care pun pecetea lor pe întreaga orînduire economică.

Unele lecții elaborate în colectivul catedrei de materialism dialectic și istoric de la Universitatea „Al. I. Cuza" Iași se mărginesc la enunțarea unor teze teoretice fără o argumentare temeinică. Astfel în lecția *Statul, revoluția și dictatura proletariatului* există tendința de a substitui demonstrația argumentată a problemelor cu o expunere neconvingătoare. Lecția nu cuprinde greșeli teoretice, dar prin faptul că își propune să trateze un număr prea mare de probleme, esențialul se pierde sub un noian de elemente neesențiale. În lecție, analiza temeinică a problemei este înlocuită cu o *expunere istoricistă*. Astfel lecția este încărcată cu date despre diferite forme de stat ca monarhie, republică feudală, monarhie absolută, diferitele forme ale revoluției burgheze de-a lungul secolelor, iar esența

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări, 1955—1959*, Editura politică, 1959, p. 628.

problemei tratate se pierde adeseori în multitudinea amănuntelor. În lecția *Statul și revoluția*, materialul nu este selecționat cu destul discernămînt, ceea ce o face greoaie,mult prea mare (57 pagini), cu neputință de expus ca atare la curs. Se încalcă astfel o sarcină deosebit de importantă, de ordin metodologic, a cadrelor didactice, de a ști să aleagă din multitudinea problemelor, numai pe cele esențiale, care contribuie la explicarea clară, fără echivocuri a temei lecției.

Lipsa de discernămînt în alegerea materialului persistă și în lecțiile *Teoria marxist-leninistă a claselor și a luptei de clasă, Conștiința socială și formele ei* (Universitatea „Al. I. Cuza" Iași). Astfel în capitolul „Definiția leninistă a claselor" (lecția: *Clase și lupta de clasă*), subiectul propriu-zis este tratat doar pe 2 pagini, în timp ce alte 5—6 pagini sînt dedicate descrierii succesiunii diferitelor clase sociale în istorie și a structurii de clasă în diferite orînduiri. Se insistă în mod nejustificat asupra stărilor sociale din orînduirea feudală. Pe de altă parte concepția marxist-leninistă despre clase, fundamentul ei teoretic, sînt insuficient tratate. În lecție se afirmă că lupta de clasă este forța motrice a dezvoltării sociale, fără să se explice teoretic care este conținutul obiectiv, material, al acestei legi. Nu se arată că lupta de clasă este o expresie pe plan social, a contradicției antagoniste existente în mod obiectiv între forțele de producție și relațiile de producție. Nu se aprofundează nici problema rolului istoric al proletariatului, nici nu sînt explicate caracteristicile principale ale clasei celei mai revoluționare.

În lecția *Formele conștiinței sociale* de pildă la capitolul consacrat ideologiei politice, sînt menționate unele probleme ce-și au locul de tratare în alte capitole. Drept urmare, se repetă din nou unele considerațiuni generale privind ideologia, se insistă asupra manifestărilor bisericii ca forță dominantă în stat în perioada feudalismului etc. În schimb lămurirea propriu-zisă a noțiunii de ideologie politică, a specificului său față de toate celelalte forme ale conștiinței sociale, a importanței luptei politice pentru dezvoltarea societății nu a stat în atenția autorului lecției. Definiția leninistă: politica — formă concentrată a economicului, este redată în text, fără a fi însă lămurită. Pentru a se arăta originea politicii și legătura ei cu viața economică a societății, lecția se mulțumește să spună: „politica este în ultimă instanță determinată de situația economică a claselor" (p. 20). Deși corectă, această precizare este valabilă pentru toate formele de conștiință socială și — de aceea — prea generală pentru a defini specificul politicii ca forma cea mai nemijlocit legată de relațiile de producție și totodată rolul ei director în ansamblul formelor conștiinței sociale.

★

Nivelul științific al lecțiilor poate fi ridicat numai în urma îmbunătățirii muncii colective a catedrelor de științe sociale. Deoarece la cele două catedre majoritatea o formează cadrele tinere, este necesar ca tovarășii cu mai multă experiență și practică pedagogică să sprijine sistematic activitatea celor tineri. Discutarea în colectivul catedrei a lecțiilor este o metodă de conlucrare a catedrei în vederea îmbunătățirii calității activității didactice. Colectivul de catedră de la Universitatea „Babeș-Bolyai" a organizat discutarea sistematică a lecțiilor,ceea ce a asigurat un nivel științific mai ridicat și ținută îngrijită celor mai multe lecții. Din păcate, persistența unor formulări confuze, caracterul nedidactic al unor lecții elaborate în cadrul catedrei de la Univ. „Al. I. Cuza" vădesc o lipsă în ceea ce privește practica muncii colective în sînul catedrei.

Lecțiile de materialism dialectic și materialism istoric trebuie să înregistreze permanent progresele rapide social-economice realizate de către țările socialiste, de către mișcarea muncitorească internațională, trebuie să reflecte cele mai noi cuceriri ale științei mondiale.

Succesele uriașe ale poporului nostru în opera de construire a socialismului obținute în cei 15 ani de la cotitura radicală în istoria țării noastre, trebuie să fie un izvor nesecat de argumente, pentru dovedirea caracterului științific al politicii partidului nostru, a cărei bază teoretică este materialismul dialectic și istoric.

E.B.

SIMPOZIONUL CONSACRAT CELUI DE-AL IV-LEA CONGRES MONDIAL DE SOCIOLOGIE

În ziua de 9 octombrie 1959., a avut loc în aula Academiei R.P.R. simpozionul consacrat celui de-al IV-lea Congres Mondial de Sociologie ale cărui lucrări s-au desfăşurat între 8—15 septembrie 1959 la Milano — Stresa. În cadrul simpozionului — organizat de Comitetul Naţional de Sociologie — membrii delegaţiei romîne au ţinut expuneri informative cu privire la lucrările Congresului şi activitatea desfăşurată de delegaţia ţării noastre la acest Congres.

Deschizînd lucrările simpozionului, tov. acad. Ath. Joja a înfăţişat activitatea desfăşurată la Congres de delegaţia care a reprezentat ţara noastră. Tov. acad. Ath. Joja a arătat că ţara noastră a fost reprezentată de o delegaţie alcătuită din 6 tovarăşi, care au prezentat în cadrul Congresului un număr de 11 intervenţii, după cum urmează : acad. Ath. Joja a intervenit în secţia de sociologia cunoaşterii şi în secţia de învăţămînt ; acad. M. Ralea în secţia relaţiile dintre psihologie şi sociologie şi în secţia ţărilor slab dezvoltate ; acad. V. Malinschi în secţia metodelor de cercetare sociologică şi în secţia de agricultură ; acad. C. Ionescu-Gulian în secţia relaţiilor dintre psihologie şi sociologie şi în secţia de învăţămînt ; prof. univ. Manea Mănescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., în secţia de statistică şi în secţia industrie, iar tov. prof. Tr. Ionaşcu în secţia consacrată problemelor familiei.

Vorbind despre tematica Congresului, tov acad. Ath. Joja a arătat că ea a abordat trei probleme principale : 1) sociologia în contextul ei social, ceea ce înseamnă raporturile dintre diferite sisteme şi concepţii sociologice şi mediul social în care ele au fost create, 2) metodele de cercetare sociologică şi 3) aplicaţiile sociologiei.

În cuvîntul introductiv, acad. Ath. Joja a vorbit despre evoluţia sociologiei aşa cum se reflectă în istoria ultimelor decenii şi aşa cum s-a reflectat la Congres. Avînd rădăcinile în opera lui Aristotel *Politica* şi în *Republica* lui Platon, iar mai tîrziu în opera lui Montesquieu şi a unor economişti englezi, sociologia începe să se constituie ca teorie în vremea lui Auguste Comte, căruia îi aparţine şi termenul de sociologie. Dovedind caracterul idealist al sociologiei lui Comte, care considera că dezvoltarea ştiinţei — deci un factor de ordin spiritual — determină dezvoltarea societăţii, acad. Ath. Joja a arătat că trebuie menţionat totuşi faptul că, spre deosebire de sociologii şi şcolile sociologice burgheze contemporane, A. Comte admite existenţa legilor sociale, a legităţii sociale, noţiune care în sociologia burgheză de astăzi a dispărut aproape complet. Urmărind în continuare evoluţia sociologiei burgheze, acad. Ath. Joja a arătat că în cadrul acesteia pot fi distinse mai multe tipuri de sociologie, şi deci mai multe moduri de a defini sociologia. Dintre aceste concepţii, nici una nu a reuşit însă să constituie sociologia ca ştiinţă. Concepţia durkheimiană, deşi a avut merite în-

semnate, suferă de un viciu fundamental, ea constituind o interpretare idealist-obiectivă, conform căreia reprezentările colective sînt acelea care determină structura și funcționarea unei societăți.

Acad. Ath. Joja a denumit concepția durkheimiană o „sociologie sociologistă" : conform acestei concepții, obiectul sociologiei îl constituie un fapt social existent, dar conceput în mod idealist. Punctului de vedere sociologist și de nuanță platonizantă (idealism obiectiv) i se opune în cadrul aceleiași ideologii burgheze punctul de vedere psihologist reprezentat astăzi în special de americanul Mac Dougall. Desigur, și acest punct de vedere este o formă de idealism întrucît psihologizează, reduce fenomenul social complex, determinat de baza reală, materială a societății la fenomene pur psihologice. Conform acestei concepții, socialul este o combinare a instinctelor de bază ale omului. Influența lui Freud și Bergson asupra acestei concepții psihologiste ca și natura sa idealistă este indiscutabilă.

Există apoi, avînd o sferă de influență destul de largă, și o concepție psiho-sociologică, care — după cum o caracterizează acad. Ath. Joja — este de fapt o tentativă nefericită, de conciliere a sociologismului cu psihologismul. În ultimă instanță, această concepție se reduce însă la cea psihologistă.

Pe lîngă aceste concepții caracteristice pentru gîndirea burgheză contemporană mai poate fi menționată și o concepție formalistă asupra sociologiei, concepție promovată în special de unii teoreticieni germani începînd cu von Wiese. Formele sociale sînt rupte de conținutul lor concret, istoricește determinat, și apoi obiectivizate. Formaliștii studiază formele de sociabilitate. Formalismului i se rataşează printre alții Gurvitch și Moreno.

În lumina celor de mai sus, acad. Ath. Joja conchide că sociologia cu adevărat științifică de fapt nu a putut fi fundată nici de către Auguste Comte, nici de către alți sociologi burghezi, datorită faptului că concepțiile de la care plecau aceștia erau în substanța lor idealiste.

În ansamblu, în substanța sa sociologia burgheză nu s-a putut constitui ca știință nici cu Auguste Comte, nici cu Durkheim, nici cu von Wiese, nici cu Manheim, nici cu Max Weber și nici cu Parsons sau alți americani. Și aceasta din cauză că însăși structura sistemului capitalist se opune creării unei științe sociologice.

Cel de al IV-lea Congres mondial de sociologie a oferit delegaților din țările socialiste imaginea derutei și marasmului sociologiei burgheze și a incapacității ei de a se constitui ca știință. Tocmai de aceea nu este de mirare — a continuat acad. Ath. Joja — că sociologia burgheză contemporană s-a refugiat în cercetarea empirică, după ce la început s-a ocupat cu construcția unor sisteme sociologice arbitrare, după ce a construit teorii formaliste care ignorau procesul real istoric.

Sociologii americani au făcut și fac investiții imense pentru lărgirea „cercetărilor sociologice". orice societate, întreprindere sau instituție în America are sociologii ei. Bisericile își au sociologii lor, diversele societăți industriale își au sociologii lor, instituțiile medicale își au și ele sociologii lor ș.a.m.d.

În fond, cercetările așa-zis sociologice efectuate în S.U.A. au în primul rînd un caracter sociografic și foarte puțin unul sociologic. Acest fapt este consemnat și în modul antiștiințific în care sociologii burghezi au pus la Congres problema metodelor : ori teorie, ori fapte. Acesta este un mod metafizic de a pune problema și aparține, după cum arată acad. Ath. Joja, vîrstei copilăriei științei.

Empirismul excesiv a început să fie renegat în ultimul timp chiar de către unii sociologi americani ca de pildă Barber. În referatul acestuia, expus la Congres, se susține că în America au fost create deja teorii sociologice și dă în acest sens ca exemplu lucrările profesorului Parsons. În fond Parsons a încercat să creeze o teorie sociologică care să convină întrutotul unor vîrfuri plutocratice din Statele Unite. El recunoaște existența schimbărilor în societate, dar, spune el, pentru a înțelege ce sînt schimbările în societate trebuie creată o teorie a stabilității sociale. Așadar, el inver-

seazǎ termenii unui raport obiectiv, considerînd cǎ fundamental este repausul și nu mișcarea. Or, mișcarea este fundamentală, repausul apărînd ca un moment în dezvoltare. Prof. Parsons susține că pentru a înțelege conflictele dintre diferitele grupuri, straturi sociale (care nu au nimic comun cu clasele și păturile sociale și cu lupta de clasă), teoria lui trebuie încadrată într-una mai largă, care, după el, ar fi teoria integrării. Conținutul de clasă și sensul apologetic al teoriei prof. Parsons este mai mult decît evident.

Un alt sociolog american, și anume, prof. Marton, pretinde că a creat teorii cu rază medie de acțiune. El susține că se ocupă cu probleme secționate și nu cu ansamblul societății. Atirmînd că studiază diversele părți ale unui întreg, acest sociolog ignoră faptul că aceste părți aparțin întregului, ignoră raporturile dintre aceste părți, și faptul că numai împreună ele formează o unitate. Există numeroase tentative de acest gen de a constitui o sociologie americană. Trebuie spus, însă, că ceea ce le caracterizează pe toate este ocolirea esențialității fenomenelor sociale. Ele sînt create în scopul de a falsifica această esență și de a abate astfel lupta maselor de la probleme vitale spre probleme minore, de pe făgașul indicat de viață, pe un făgaș greșit.

Raportul la prima temă — *Sociologia în contextul ei social* — a fost prezentat de profesorul Raymond Aron, pe cît de cunoscut pe atît de reacționar, și de prof. Marton. Cel care a contrapus sociologia americană sociologiei sovietice, a fost nu atît Marton cît mai ales Raymond Aron, care de fapt a căutat să ascundă sărăcia de fond cu ajutorul unui limbaj spiritual, ceea ce a nemulțumit chiar și pe numeroși delegați din țările capitaliste. Raymond Aron neagă total existența legilor obiective și consideră ca o trăsătură infantilă dorința oamenilor de a cunoaște dinainte direcția de dezvoltare a societății. El neagă posibilitatea previziunii științifice în sociologie. După el, sociologia nu numai că nu poate afirma nici cel puțin dacă va exista un învingător în întrecerea pașnică dintre socialism și capitalism, dar nu poate afirma nici cel puțin dacă va exista un învingător. Un asemenea punct de vedere care neagă existența legității obiective, neagă de fapt posibilitatea întemeierii sociologiei ca știință. Și totuși un asemenea punct de vedere este propovăduit de un profesor de sociologie. În fond, Raymond Aron spune în mod indirect ceea ce noi spunem direct : sociologia empiristă americană căreia astăzi i s-a ratașat majoritatea sociologilor din Occident, este lipsită de orice fundament științific.

Sociologia burgheză a evoluat din ce în ce mai mult spre microsociologie, spre sociometrie. Or, aceasta nu este știință.

Desigur, pe baza celor de pînă acum nu se poate trage concluzia că sociologia nu există încă ca știință. Materialismul istoric există și obiectul lui este studiul legilor celor mai generale ale dezvoltării sociale, ale progresului social.

Prof. Fedoseev — șeful delegației sovietice, — a contrapus aserțiunilor idealiste ale sociologilor burghezi concepția marxistă despre societate și despre sociologie.

Prof. Fedoseev a spus că sociologia este o teorie sintetică asupra procesului social. Fără să nege importanța cercetărilor concrete, sociologia marxistă nu se mărginește însă la aceasta. Ea studiază diferitele fenomene ca, de pildă, rezolvarea problemei naționale, ridicarea nivelului de trai, studiază problema legilor societății socialiste, problema forțelor motrice, problema sensului și tendinței forțelor motrice ș.a.m.d.

Sociologia este deci o știință numai atunci cînd se identifică cu materialismul istoric, cînd își propune să studieze legile generale ale dezvoltării societății, cînd recunoaște existența unei legități a dezvoltării sociale. Numai în acest caz ea este o știință, întrucît este capabilă să explice realitatea socială și să prevadă sensul dezvoltării ei.

După cum se știe, materialismul istoric pornește de la premisa că procesul dezvoltării sociale este guvernat de legi obiective și fiecare orînduire socială își are legile sale obiective specifice. În virtutea acestor legități s-a

realizat în decursul istoriei trecerea de la comuna primitivă, la sclavagism, la feudalism, apoi la capitalism, — iar în zilele noastre se realizează trecerea la comunism.

Tov. acad. Ath. Joja a arătat că dacă la Congres s-au înfruntat concepții diametral opuse asupra științei societății, trebuie menționat că sînt o serie de probleme care pot să fie dezbătute în comun, ca de pildă problemele de metodologie. Există în țările capitaliste pe lîngă sociologi marxiști și unii sociologi care se orientează mai mult sau mai puțin spontan spre metode sociologice științifice, deci există posibilitatea discutării în comun a unor probleme sociologice.

Una din sarcinile sociologilor, — după cum a arătat șeful delegației sovietice, profesorul Fedoseev, — este activitatea lor în scopul apărării păcii, în scopul coexistenței și al întrecerii pașnice între cele două sisteme social-economice : socialist și capitalist.

După ce a arătat că tematica Congresului a fost extrem de largă, cuprinzînd toate problemele posibile ale sociologiei și cîteva alăturate, tov. acad. M. Ralea a expus esența intervențiilor pe care le-a făcut la Congres.

Tov. acad. M. Ralea a luat cuvîntul la Congres în secția țărilor slab dezvoltate și în secția de metodologie unde a intervenit în problema raporturilor dintre psihologie și sociologie.

În secția țărilor slab dezvoltate, sociologii burghezi canalizau discuția sub unghiul intereselor investițiilor de capital anglo-americane. Ei propuneau ca singur criteriu pentru a deosebi o țară slab dezvoltată, gradul de tehnicitate al acelei țări, adică gradul de industrializare. Caracterul colonialist al acestui mod de abordare a problemei este evident. Pentru a preciza noțiunea de țară slab dezvoltată, tov. acad. M. Ralea a cerut să se ia în considerație mai multe caracteristici. Pe lîngă tehnicitate sau industrializare trebuie avut în vedere și următoarele : echitabila împărțire a venitului național (în unele țări slab dezvoltate întîlnim simultan fenomene de lux exorbitant și de mizerie categorică) ; nivelul de trai general, adică nivelul mijlociu de trai ; gradul de productivitate a muncii ; comerțul exterior, raportul între import și export și în fine factori culturali, ca gradul de alfabetizare, nivelul cultural mediu etc.

În ce privește cauzele care mențin unele țări la un nivel de dezvoltare încă foarte scăzut, cauze pe care rapoartele sociologilor burghezi le ascundeau cu bunăștiință, tov. acad. M. Ralea a arătat că principala cauză este exploatarea imperialistă, sustragerea unei părți din venitul național al acestor țări în afară. Remediul acestei situații constă în primul rînd în cucerirea suveranității naționale, dezvoltarea unei industrii naționale și lichidarea exploatării capitaliste.

O altă cauză care împiedică ridicarea țărilor slab dezvoltate este cursa înarmărilor, a cărei înlăturare poate fi încurajată pe baza planului de dezarmare generală și totală pe care guvernul Uniunii Sovietice l-a pus în discuția O.N.U.

În cea de-a doua intervenție, privind raporturile dintre psihologie și sociologie, tov. acad. M. Ralea a arătat că această problemă are două aspecte. Este vorba de influența psihologiei în sociologie și de influența sociologiei în psihologie. Se poate spune că majoritatea sistemelor de sociologie burgheză se bazează pe un fundament psihologic. Factorul psihologic este prezent în sociologie dar el nu este o cauză cum îl socot sociologii burghezi, el este un efect. O anumită stare psihologică, o anumită mentalitate, o anumită suprastructură este rezultatul unei anumite structuri economice. Nu starea de conștiință cauzează existența, ci invers existența cauzează starea de conștiință. Influența reciprocă a sociologiei și psihologiei se datorește și este o reflectare a influenței societății asupra indivizilor și a indivizilor asupra societății.

Sociologia burgheză contemporană reduce relațiile sociale la relații dintre indivizi, ea studiază aceste relații în cadrul unor grupuri mici, de cîteva persoane, care nu sînt nici pe departe o oglindă a societății în genere, decît

în sensul în care grupurile mici sînt determinate de mentalitatea, de conformația întregii societăți. Indivizii care compun asemenea grupuri lucrează, acționează conform acelorași idealuri, acelorași pretenții, acelorași nevoi, ca întreaga clasă în care ei s-au născut. A studia societatea în ansamblul ei printr-o asemenea fracționare microscopică înseamnă a o studia în condiții artificiale de laborator. A trage din aceasta concluzii cu pretenții de aplicabilitate universală însă înseamnă a aplica o metodă sterilă din punct de vedere științific. (Trebuie adăugat că societatea în mare nu este determinată de raporturile interindividuale ale grupului mic. În cadrul unui asemenea grup mic se pot stabili o serie de mici sentimente, de simpatii sau de antipatii care nu sînt cauze, ci ele însele sînt determinate, sînt efecte ale traiului în societatea de ansamblu, în cadrul căreia se formează grupul mic). Modul criticat mai sus de a înțelege sociologia, de a studia societatea este caracteristic întregii sociologii americane. Reprezentanții microsociologiei, ai sociometriei pretextează astăzi că sociometria, sub forma experienței grupurilor mici, bazată exclusiv pe raporturi afective, va putea înlocui în viitor marxismul și va putea da o explicație superioară aceleia dată de Marx. Este limpede pentru oricine că astfel de pretenții emise de către sociologii burghezi contemporani sînt mai mult decît neserioase. Exemplele care dovedesc prin ele însele lipsa de seriozitate a experiențelor sociometrice sînt atît de multe și atît de elocvente încît pe bună dreptate te întrebi : și totuși de ce se fac asemenea experiențe? Adevăratul scop al unor astfel de experiențe este sugerat de conținutul textelor de care se folosesc sociologii respectivi ca și de conținutul activității în vederea căreia este organizat grupul mic (în genere afaceri, speculații).

Principalele teme ale investigațiilor microsociologice sînt sondajul opiniei publice și situația pieții, adică tocmai ceea ce interesează pe marii monopoliști care de fapt și finanțează asemenea investigații.

În cuvîntul său, acad. V. Malinschi a arătat interesul deosebit de care s-au bucurat la Congres problemele de economie politică, de teorie economică și de economie concretă.

Tov. acad. V. Malinschi a enunțat unele din temele economice mai importante care au fost discutate la Congres. Un loc foarte important a revenit următoarelor teme : rolul tehnicii în dezvoltarea societății contemporane ; atitudinea diferitelor pături sociale față de progresul tehnic ; aplicarea sociologiei în industrie ; aplicarea metodei sociologice în agricultură ; relațiile dintre oraș și sat ; problema exodului rural ; problema țărilor slab dezvoltate ; rolul cooperației în agricultură în diferite țări și implicațiile sociale ale planificării.

Aceste teme au fost abordate de către sociologii burghezi de pe aceleași poziții empirice, de pe poziții idealiste și uneori cu o pronunțată *coloratură apologetică*. De pildă, sociologul francez Charles de Laux a insistat asupra faptului că metoda observației în sociologie trebuie înainte de toate să fie dinamică, activă și în mod deosebit să fie experimentală și empirică. Sociologii marxiști au arătat în intervențiile lor că cercetarea sociologică trebuie să se orienteze după legile obiective de dezvoltare a societății. O știință sociologică trebuie să descopere esența fenomenelor, nu să se oprească la suprafața acestora.

Din diversele rapoarte și intervenții ale sociologilor burghezi a rezultat că una din caracteristicile sociologiei burgheze este negarea rolului determinant al relațiilor de producție în dezvoltarea socială, încercîndu-se să se explice viața materială a oamenilor în mod idealist.

O altă caracteristică a sociologiei burgheze contemporane este eclectismul diferitelor sisteme și lipsa unei abordări unitare și multilaterale a problemelor sociologiei.

O problemă interesantă, a spus tov. acad. V. Malinschi, a fost aceea a atitudinii agricultorului față de tehnica nouă. Sociologii burghezi nu pot înțelege cum un agricultor (micul agricultor) fiind „refractar față de tehnică", este de multe ori foarte progresist din punct de vedere politic.

Problema cooperației agricole a fost abordată la cel de-al IV-lea Congres de sociologie în mai mare măsură decît la congresele anterioare. Succesele obținute prin intermediul cooperației în țările lagărului socialist au trezit interesul țărănimii muncitoare din țările capitaliste pentru această formă de producție agricolă. Și în această problemă au existat păreri contradictorii în rîndul ideologilor burghezi. Pesimismul unora dintre ei este de altfel justificat : constatînd și aducînd la cunoștință colegilor lor în Congres faptul că cei mai mulți dintre micii producători sînt refractari față de cooperație, ei nu au făcut decît să confirme un fapt de mult cunoscut și anume că, încondițiile capitalismului, cooperația agricolă servește intereselor capitalismului.

O temă a cărei abordare are un caracter evident dogmatic este aceea a posibilităților de planificare în condițiile capitalismului. Unii sociologi burghezi au mers pînă acolo încît au încercat să susțină că planificarea în capitalism ar oferi unele posibilități mai avantajoase decît în condițiile modului de producție socialist. Pentru toți aceștia, cuvîntul economistului Wern a constituit cea mai neplăcută surpriză. Wern a spus că, în urma unor studii minuțioase pe teren, a ajuns la concluzia că în S.U.A. în condițiile sistemului de producție capitalist, nu poate fi vorba de planificare economică.

Multe din referatele și intervențiile sociologilor burghezi au avut un caracter apologetic și demagogic ; s-a vorbit despre capitalismul „popular", „democratic", despre „rolul binefăcător" al monopolurilor chiar în planificarea pe plan mondial.

În încheiere, tov. acad. V. Malinschi a spus că, în ultimul timp, sociologii burghezi, de regulă, cu ajutorul microsociologiei contestă existența unei științe economice de sine stătătoare. Ei vor ori sociologie economică, ori economie sociologică. Sociologii marxiști au intervenit în mod hotărît și de data aceasta demascînd sofismele sociologilor burghezi.

Tov. acad. V. Malinschi a arătat că schimbul de păreri a avut și aspecte utile. Cu ocazia discutării problemelor amintite s-a dovedit o dată mai mult că singura sociologie științifică este numai aceea care se bazează pe materialismul istoric și dialectic, fundamentul de granit al marxism-leninismului.

A luat apoi cuvîntul tov. acad. Ath. Joja care a expus conținutul uneia din intervențiile pe care le-a făcut la Congres și anume intervenția făcută în secția de sociologia cunoașterii.

Acad. Ath. Joja a analizat conținutul diverselor școli și curente filozofice în ceea ce privește valoarea ontologică, gnoseologică și socială pe care ele o atribuie sau o neagă categoriilor gîndirii. Această analiză începe cu Aristotel, continuă apoi cu reprezentanții idealismului subiectiv și obiectiv în filozofie, cu reprezentanții diverselor școli sociologice de la A. Comte și pînă în zilele noastre și se încheie cu explicația marxistă a problemei analizate.

În ce-l privește pe Aristotel, poziția sa poate fi formulată așa cum se formula în vremea scolasticii : „Principia fundantur in re" — principiile sînt întemeiate în realitatea obiectivă, cu rezerva că ele nu indică geneza socială. În ceea ce privește principiul subiectiviștilor (Kant, Hume, pragmatiștii, pozitiviștii logici), el poate fi formulat astfel : „Principia fundantur in mente" — principiile se întemeiază în gîndire.

În ce privește poziția sociologilor s-ar putea spune : „Principia fundantur in civitate". Acesta este un semiadevăr iar întregul adevăr ar putea fi formulat numai pe temeliile materialismului istoric și dialectic, ale gnoseologiei marxist-leniniste, în felul următor : „Principia nascuntur in civitate et fundantur in re" — principiile se nasc în societate și-și au baza în lucruri.

Omul s-a desprins din regnul animal în momentul cînd a inserat între forța sa de muncă și obiectul muncii, unealta. Inserarea uneltei între acești doi factori a creat procesul de muncă. Omul a devenit pe baza acestui proces un animal activ, capabil să modifice natura, în același timp modificîndu-se și pe sine, după cum spunea Marx. Pentru a construi

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

o sociologie a logicii trebuie deci să se plece de la procesul de muncă, urmărind formele lui. Astfel se va constata că apariția uneltelor materiale a permis și a produs apariția uneltelor logice; homo faber a creat pe homo sapiens. Se înțelege că formele și categoriile logice trebuie să reflecte realitatea. Altfel ar fi inexplicabil cum pe baza activității ce o desfășoară, omul poate modifica natura. Pentru ca s-o modifice el trebuie s-o cunoască. Modificarea cu succes a naturii timp de atîtea milenii ne dovedește că legile și categoriile logice reflectă realitatea obiectivă, pe care omul o poate cunoaște astfel.

În continuare, acad. Ath. Joja a expus punctul de vedere potrivit căruia pe baza procesului de muncă mai întîi au apărut unele categorii în analiza psihologică ca de pildă: categoria de eu, non-eu, de cauză, de efect. Prima categorie logică a fost dihotomia adevăr-fals.

Formele și categoriile logice se nasc deci în societate, sînt categorii sociologice, însă ele nu se mulțumesc să reflecte socialul, ele reflectă obiectul, pentru că societatea este o formă de organizare care permite omului să acționeze asupra naturii prin cunoașterea ei. Evoluția gîndirii urmează și este generată de evoluția societății, dar totdeauna reflectă o realitate obiectivă, a încheiat tov. acad. Ath. Joja, exemplificînd această idee.

Tov. acad. C. I. Gulian a vorbit mai întîi despre tendința psihologizantă din sociologia burgheză contemporană, iar apoi despre atenția din ce în ce mai mare pe care marile monopoluri o acordă religiei și bisericii catolice.

Ca urmare a infiltrării psihanalizei în sociologia burgheză contemporană, omul este privit tot mai mult ca un complex de instincte oarbe. Inconștientul, subconștientul este socotit un factor al dezvoltării sociale, al instituțiilor economice, sociale, politice, juridice etc. Pentru a demonstra asemenea absurdități, sociologii burghezi recurg la adevărate jonglerii sofistice, prin intermediul cărora desigur nu reușesc să demonstreze nimic, în schimb reușesc să învăluie problemele adevărate într-o ceață de nepătruns. Psihologia socială cu tot cortegiul ei de teorii net reacționare a fost susținută și la Congresul de la Milano. Pentru caracterizarea unor astfel de teorii este grăitor faptul că unii sociologi burghezi de astăzi consideră drept primordial instinctul de agresiune. Influența freudismului în sociologie este evidentă. Sociologii freudiști resping ideea progresului social și a personalității conștiente și consideră instinctul sexual ca fiind cel mai puternic factor. Sociologia este transformată într-un fel de zoologie dezlănțuită. Vorbitorul a citat diverși sociologi burghezi și a dezvăluit sensul politic reacționar al sociologiei psihologiste ca de altfel și scopul la fel de reacționar pe care îl urmărește.

Vorbind despre sociologia religioasă care la Congres a jucat un rol semnificativ, tov. acad. C. I. Gulian a arătat că aproape o zecime din participanții la Congresul de filozofie din anul trecut, cît și la Congresul de sociologie din anul acesta, erau clerici.

Vorbitorul a arătat că sociologia religioasă și propaganda religioasă sînt cultivate tot mai intens în țările capitaliste. În momentul de față se desfășoară o vastă activitate în vederea realizării unei unități religioase, pe de o parte, și în vederea subminării mișcării muncitorești internaționale pe de altă parte, a subminării partidelor politice și sindicatelor clasei muncitoare. În acest scop în întreprinderile economice — și în primul rînd în cele industriale — din țările capitaliste sînt angajați ca propagandiști numeroși preoți. Vorbitorul a adus în sprijinul celor afirmate date statistice concludente. Activitatea din ce în ce mai intensă pe care o desfășoară biserica în frunte cu papalitatea este cauzată de faptul că numărul credincioșilor scade tot mai mult, în timp ce numărul participanților la mișcările anticapitaliste crește.

Tov. prof. Manea Mănescu, membru corespondent al Academiei R.P.R., a arătat în cuvîntul său că lucrările din secția de probleme speciale ale metodei statistice s-au axat pe două probleme. Prima în legătură cu metodologia calculului nivelului de trai al populației, iar a doua cu privire la rolul statisticii în cercetările sociologice.

Analizînd bugetul unei familii întocmit de cîțiva sociologi americani, vorbitorul a dezvăluit în ultimă instanță conținutul de clasă, lipsa de obiectivitate a întocmirii bugetului analizat. Un asemenea aranjament de date care denaturează realitatea este menit să susțină teoriile falimentare a posibilităților egale și a egalității dintre capitalist și muncitor, a împăcării sociale și a armoniei sociale ca și a stingerii luptei de clasă, concluzii politice pe care sociologii respectivi le trag în mod fățiș.

Delegația română a expus principiile de bază ale metodologiei bugetelor de familie, principii menite să asigure un tablou veridic al nivelului de trai pe pături și clase sociale. De asemenea a propus un sistem de indicatori care ar putea fi luat în considerare la stabilirea unei metodologii unitare de calcul al nivelului de trai pentru toate țările. Cei mai mulți dintre participanți au căzut de acord că bugetele de familie întocmite pe baza metodei selective cu asigurarea strictă a reprezentativității economice și sociale este cea mai bună metodă pentru cercetarea directă a nivelului de trai al populației. De asemenea, s-a propus o schemă minimală pentru analiza și caracterizarea nivelului de trai.

Vorbitorul a subliniat apoi importanța studierii acestor probleme tehnice pentru caracterizarea întrecerii pașnice dintre socialism și capitalism, ca și importanța statisticii socialiste în studiul vieții sociale.

Tov. prof. Tr. Ionașcu a vorbit despre problema căsătoriei și familiei și despre baza obiectivă a planificării în socialism.

O serie de anchete sociologice efectuate în diverse țări capitaliste ca S.U.A., Franța, Belgia, Israel, Danemarca, Suedia etc., anchete care au fost discutate la Congres, s-au dovedit lipsite de orientare științifică, a spus vorbitorul, căci au privit cel mult 500 de familii alese fără nici o considerare a regimului economic, politic și juridic în cadrul căruia trăiesc, iar cercetarea lor, așa-zis concretă, evită cu grijă orice referire la apartenența lor de clasă. Avem de-a face și în acest caz, cu aceeași orientare empiristă, microsociologistă etc. a cărei lipsă de temeinicie științifică s-a dovedit și pînă acum avînd ca scop politic negarea existenței claselor sociale, a luptei de clasă și a legității dezvoltării sociale. Acestea au fost obiecțiile delegatului romîn, care a dezvoltat apoi poziția delegației noastre în problema familiei, susținînd-o cu date statistice, texte de lege și fapte din domeniul economic, politic și cultural.

Tov. prof. Tr. Ionașcu a vorbit despre corespondența dintre aspirațiile omenirii și principiul egalității în drepturi a celor două sexe, menționînd că egalitatea sexelor a putut fi realizată complet și definitiv numai în țările socialiste după victoria clasei muncitoare, o dată cu instaurarea dictaturii proletariatului, această egalitate constituind un obiectiv neatins și nerealizabil în condițiile modului de producție capitalist.

O altă problemă abordată la Congres, a spus tov. prof. Tr. Ionașcu, a fost aceea a aspectelor sociologice ale planificării, în legătură cu care reprezentanții țărilor socialiste au dovedit atît baza obiectivă cît și premisele politice și juridice în virtutea cărora statul socialist, și numai el, poate asigura planificarea economiei naționale.

Vizita tov. N. S. Hrușciov în S. U. A. care a început în momentul cînd cel de-al IV-lea Congres Mondial de Sociologie se pregătea să-și încheie lucrările, a influențat în mod favorabil atitudinea unor sociologi burghezi.

Cel de-al IV-lea Congres Mondial de Sociologie a contribuit în bună măsură la stabilirea și strîngerea legăturilor prietenești dintre sociologii din țările socialiste și mulți sociologi din țările capitaliste. Deși în timpul lucrărilor Congresului s-au înfruntat cele două concepții fundamental diferite despre societate și despre sociologie, a reieșit totuși că există posibilitatea ca o serie de probleme să fie dezbătute în comun — probleme de metodologie, probleme speciale. Trebuie spus, în fine, că sociologii, atît cei din țările socialiste, cît și cei din țările capitaliste, își pot aduce contribuția lor prin studierea problemelor coexistenței și întrecerii pașnice dintre socialism și capitalism, la cauza pentru care luptă astăzi oamenii cinstiți de pe întregul glob pămîntesc — pacea.

E. D.

DEZBATERI ALE FILOZOFILOR GERMANI DESPRE CATEGORIA DE „MATERIE"

Noțiunea filozofică de materie este noțiunea fundamentală a filozofiei materialiste deoarece ea exprimă esența materialismului, punctul de plecare și teza sa de bază.

Noțiunea filozofică de materie este legată în mod indisolubil de teoria marxist-leninistă a reflectării, de formularea raportului dintre materie și conștiință. Este semnificativ faptul că Lenin a ajuns la definirea noțiunii de materie pornind tocmai de la problema fundamentală a filozofiei, rezolvînd în mod materialist latura gnoseologică a acestei probleme. De aceea, cînd se răspunde la problema fundamentală a filozofiei în mod materialist, se definește materia și invers, cînd se definește materia, se răspunde în mod materialist la problema fundamentală a filozofiei, deoarece definirea materiei, cît și a conștiinței este posibilă doar în raportul, în corelația lor care constituie tocmai problema fundamentală a filozofiei. Ea nu este un raport stabilit arbitrar, temeiul ei obiectiv se găsește în însuși procesul cunoașterii umane.

Conținutul și importanța noțiunii marxiste de materie se află în centrul atenției filozofilor marxiști din R.D.G., constituind obiectul unor discuții vii. Oportunitatea și însemnătatea acestor discuții este determinată de faptul că noțiunea de materie reprezintă unul din obiectivele focului concentric al atacurilor filozofilor idealiști contemporani îndreptate împotriva filozofiei marxiste. În strădaniile lor de a „distruge" materialismul marxist, ei vizează în primul rînd temelia sa, piatra unghiulară, încercînd astfel să dea o imagine falsă a rezolvării materialiste a problemei fundamentale a filozofiei.

Discuțiile ce se desfășoară în R.D.G. și care au îmbrățișat un întreg complex de probleme legate de categoria de materie au avut ca punct de plecare polemicele dintre V. Stern, K. Zweiling, A. Polikarov etc. din anul 1956, care au profilat problemele principale reluate și adîncite în discuțiile ulterioare [1].

O etapă importantă în cadrul acestor discuții a constituit-o conferința Institutului pentru științe sociale de pe lîngă C.C. al P.S.U.G. din mai 1958, discuții continuate în articole de revistă [2].

Conferința organizată de Institutul de filozofie al Universității Humboldt în decembrie 1958 la Berlin, la care au participat filozofi din țară și de peste hotare a însemnat o sinteză a acestor discuții [3]. Motivul nemijlocit al convocării conferinței au fost polemicele dintre K. Zweiling și unii filozofi la conferința Institutului pentru științe sociale ; dar problematica a depășit acest cadru, incluzînd, în mod direct sau indirect, broșura lui Zweiling, *Noțiunea leninistă de materie și confirmarea ei de către fizica atomică modernă*, Berlin, 1958, apoi discuțiile în jurul cărții lui Georg Klaus, *Iezuiți — dumnezeu — materie*, precum și discuțiile desfășurate în anul 1956.

Referatul de bază al discuțiilor a fost prezentat de șeful catedrei de materialism dialectic, K. Zweiling. El a pornit de la unele considerații generale asupra esenței noțiunilor. A accentuat astfel faptul că orice noțiune este o abstracție și că de aceea este, pe de-o parte, „întotdeauna mai săracă decît orice lucru real", iar pe de altă parte „în-

[1] V. Stern, *Nu există materie nesubstanțială*, în *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, nr. 3/1956 ; A. Poiikarov, *Despre categoria de materie* ; K. Zweiling, *Radiația — o formă specifică a materiei* etc., în *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, nr. 5—6/1956.

[2] G. Höpfner, *Despre noțiunea de materie a materialismului dialectic*, în *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, nr. 3/1958 ; G. Koch, *„Materialism și empiriocriticism" — o armă împotriva ideologiei burgheze*, în *Einheit*, nr. 10/1958.

[3] Vezi Dieter Schultze, *Discuția despre noțiunea de materie*, în *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, nr. 2/1959.

totdeauna infinit mai bogată decît orice lucru real". Noţiunea reflectă în mod abstract lucruri, procese obiectiv-reale pe care le distinge de toate celelalte care aparţin altei esenţe, au altă natură. Autorul subliniază însă că aceasta nu înseamnă o rupere arbitrară a unor lucruri sau procese de altele. Noţiunea distinge laturi deosebite chiar şi în cazul lucrurilor indisolubil legate între ele, ea poate reflecta numai unele laturi din complexul în care acestea sînt realmente integrate şi corelate în mod indisolubil. Aducînd asemenea precizări în problema caracterului reflectoriu al noţiunilor, autorul susţine ideea că unele confuzii în interpretarea noţiunii de materie sînt determinate de încercarea unor filozofi de a absolutiza noţiunea şi de a o substitui realităţii. Referentul subliniază că în noţiunea filozofică de materie singura însuşire a materiei, aceea de a fi realitate obiectivă, este abstractizată din totalitatea celorlalte însuşiri particulare ale materiei, însuşiri cu care coexistă într-o indisolubilă legătură în realitatea obiectivă. Această legătură indistructibilă a însuşirilor particulare ale materiei cu însuşirea sa cea mai generală se reflectă în legătura indisolubilă dintre noţiunile ştiinţelor particulare şi noţiunea filozofică de materie. „Aceste însuşiri ... există în realitate la fel de obiectiv-real, independent şi în afara conştiinţei ca şi materia însăşi. Dar prin aceasta, aceste însuşiri nu devin materie". În această privinţă Zweiling se ridică împotriva identificării materiei cu una din însuşirile ei pe temeiul afirmării existenţei obiectiv-reale a acelei însuşiri. Un obiect poate avea o însuşire, dar însuşirea aceea nu reprezintă obiectul însuşi, chiar dacă ea există obiectiv-real (fiind însuşirea acelui obiect). Zweiling a arătat pe bază de citate că Engels şi Lenin au făcut o distincţie *noţională* clară între materie şi însuşirile ei.

Materia există în infinitatea formelor, însuşirilor, relaţiilor ei, dar nu este identică cu aceste însuşiri, relaţii etc., nu poate să fie pur şi simplu suma lor. Subliniază că trebuie să operăm întotdeauna o distincţie *noţională* între materie şi însuşirile ei pentru a ne distanţa de concepţia substanţială a materiei. Făcînd aceste precizări, Zweiling tratează problema raportului dintre noţiunile materie şi „material", schiţată încă în articolul, *Radiaţia — o formă specifică a materiei*. Astfel el acordă două sensuri deosebite noţiunii de „material"; a) sinonim cu materie, ceea ce se desemnează ca material este materie; b) însuşirile materiei şi nu materia însăşi.

Pornind de la o asemenea înţelegere a noţiunii de material, unii autori nu fac distincţie între însuşirile materiale şi cele spirituale, care ţin de conştiinţă, ajungînd astfel la teza, profund greşită după părerea noastră, că însăşi conştiinţa este materială — fiind o însuşire a materiei superior organizate. Acest punct de vedere este susţinut, printre alţii, de Polikarov în articolul citat.

Zweiling nu acceptă divizarea triplă a existenţei susţinută de unii participanţi la discuţie: materie, material (însuşiri ale materiei) şi conştiinţă. Într-adevăr, nu se poate admite o diviziune trihotomică a realităţii, ci doar una dihotomică (în raport cu problema fundamentală a filozofiei), în care materie şi material sînt de acelaşi ordin, alcătuiesc de fapt un singur termen al diviziunii.

Credem că au dreptate acei autori care resping o identificare absolută a însuşirilor materiei cu materia — identificare care duce la idealism, deoarece gîndirea, conştiinţa este pusă pe acelaşi plan cu materia, reducînd astfel materia doar la una din însuşirile ei. Chiar acesta este sensul cuvîntului materie după Harper, Pierson, F. Adler, materia fiind „tot ceea ce este real în lume", incluzînd aici şi spiritul şi nălucirile lor.

După părerea lui Zweiling, a doua cauză esenţială a confuziilor ce s-au ivit în cursul discuţiilor în jurul noţiunii de materie este absolutizarea punctului de vedere gnoseologic în răspunsul dat problemei fundamentale a filozofiei. Dar nu numai absolutizarea, ci şi desconsiderarea problemei gnoseologice duce la idealism. În timp ce în

cadrul gnoseologiei opoziția dintre materie și spirit, dintre existență și conștiință este absolută, exclusivă, în cadrul ontologiei ea este relativă. Ambele raporturi, cel gnoseologic și cel ontologic, stau reciproc într-o legătură indisolubilă. În măsura în care omul cu conștiința sa, și deci procesul cunoașterii omenești, nu este altceva decît un proces material specific, în aceeași măsură teoria cunoașterii este o latură specifică a ontologiei. În măsura în care totuși ontologia nu este legătura materială însăși, ci știința acestei legături, în aceeași măsură ontologia este în același timp un produs și o parte componentă a procesului cunoașterii omenești, și de aceea obiect al gnoseologiei.

Însemnătatea problemei fundamentale a filozofiei pentru noțiunea de materie constă în aceea că ea fixează cadrul, granițele în interiorul cărora opoziția dintre materie și spirit este atît relativă, cît și absolută, în funcție de punctul de vedere ontologic sau gnoseologic al rezolvării ei. Trebuie remarcat faptul obiectiv, real că spiritul, gîndirea au o existență reală, independent de cunoașterea ei la fel ca și formele de mișcare cuantică, chimică, biologică. De aici rezultă *relativitatea* opoziției; în mod asemănător și totuși calitativ deosebit de aici rezultă și *opoziția* în relativitate. Prin absolutizarea opoziției, Höpfner ajunge la susținerea existenței (die Existenz des Seins) sub două forme: materială și ideală, care sînt principial absolut deosebite. După părerea lui Zweiling, aceasta este o falsificare idealistă, o renunțare la monismul materialist. Prin desconsiderarea opoziției celor doi termeni ai problemei fundamentale a filozofiei se ajunge la identificarea celei mai înalte forme de mișcare a materiei — gîndirea — cu materia, la includerea gîndirii în materie. Prin această falsificare pierde orice sens opoziția gnoseologică dintre materie și spirit, dintre materialism și idealism.

În cadrul discuțiilor ce au urmat referatului, H. Vogel a arătat că nu există nimic în afară, în spatele sau alături de materie. Există în realitatea obiectivă anumite trăsături, care nu pot fi considerate materie (de exemplu spațiul nu este materie) dar aceasta nu înseamnă că spațiul există în afară, în spatele sau alături de materie. Spațiul există obiectiv-real, este legat indisolubil de materie, este una din formele de existență a materiei și nu înseamnă nimic fără materie, la fel cum materia nu poate exista în afara spațiului și timpului. Legat de aceasta, autorul observă că formularea: spațiul, timpul, legitatea, masa, energia aparțin materiei este confuză. Este fals să se înțeleagă prin „a aparține materiei" „a fi cuprins în noțiunea de materie". Prin expresia de mai sus trebuie să se înțeleagă „a fi în legătură indisolubilă cu materia", dar fără ca această formulare să însemne o identificare, de exemplu a spațiului cu materia. Însușirile unui lucru nu sînt lucrul însuși, dar aceasta nu înseamnă că însușirile sînt desprinse de lucruri. Distincția noțională nu are nimic de-a face cu separarea părților ce formează un tot. Această concepție nu are nimic comun cu concepția asupra unei substanțe imuabile, fără însușiri. Materia există în realitate numai cu însușirile sale și numai prin ele. În reflectarea abstractă noțională trebuie totuși să se distingă însușirile materiei de materia însăși.

Un punct de vedere asemănător este susținut de Stiehler, după care lucrurile există numai prin însușirile lor, ele fiind unitatea calitativă a tuturor însușirilor, dar unitate concepută nu ca sumă mecanică. Toate lucrurile, însușirile, structurile, fenomenele sînt astfel, în raport cu problema fundamentală a filozofiei, materie sau materiale.

Vogel subliniază că noțiunea de materie nu trebuie să fie limitată doar la natură, căci societatea este de asemenea un domeniu material, o formă de mișcare sau o formă de existență a materiei. În societatea omenească trebuie să distingem o latură materială și una ideală, laturii materiale revenindu-i rolul primordial. Această determinare a primatului în viața socială constituie răspunsul materialist dat problemei fundamentale a filozofiei din punct de vedere social. Producția, adică forțele și relațiile de producție,

apoi clasele, lupta de clasă — excepțînd cea ideologică — aparțin laturii materiale a societății.

În altă ordine de idei Vogel accentuează că este fals a identifica materia cu tot ce este real, cu tot ce există. În caz contrar se revine la teza lui Dühring după care unitatea lumii constă în existența ei; or, principiul fundamental, esențial al materialismului marxist este: unitatea lumii constă în materialitatea ei. Lumea este materie în mișcare și nu există nimic în afara materiei cu însușirile, formele ei de mișcare, de existență.

H. Scheller aduce o contribuție la problema raportului materiei cu mișcarea. El arată că identificarea materiei cu mișcarea este falsă, însemnînd o lărgire a noțiunii de materie. Această identificare nu poate rezulta din postulatul legăturii indisolubile dintre materie și mișcare, deoarece unitatea lor nu înseamnă niciodată identificare, după cum deosebirea nu înseamnă despărțire, rupere. Noțiunea de materie cuprinde numai o singură însușire: aceea de a fi realitate obiectivă. Pe de altă parte afirmația „materia se mișcă" înseamnă numai că se mișcă forme structurale determinate ale materiei.

În legătură cu aceasta, Zweiling arată că se poate crea aparența unei rupturi între realitate și noțiunea care o reflectă cînd sensul afirmației filozofice abstracte „materia se mișcă" este pus la îndoială de faptul că în realitate se găsesc întotdeauna doar forme concrete fenomenale ale materiei în mișcare concretă. Adaugă însă că judecata „materia se mișcă, mișcarea este chiar modul ei de existență" reprezintă o imagine abstractă care cuprinde două din cele mai generale abstracții și anume: abstracția materiei și abstracția mișcării. De aceea este corect filozofic să spunem: materia este ceea ce se mișcă, sau exprimat altfel: materia este subiectul tuturor schimbărilor. Dar Zweiling se ridică cu hotărîre împotriva considerării materiei drept „purtător al mișcării". Mișcarea nu există fără ceva care se mișcă prin sine, adică fără materia care se găsește în automișcare, mișcarea constituind forma de existență a materiei. În caz contrar se ajunge la mecanicism, considerîndu-se raportul dintre materie și mișcare exterior.

În legătură cu problema raportului dintre materie și conștiință și-au spus cuvîntul mai mulți participanți, unii făcînd doar referiri la această problemă. Filozoful bulgar Polikarov pornește de la analiza pozițiilor opuse ale filozofilor sovietici Lebedev și Alexandrov. Primul, împreună cu alți filozofi, susține că conștiința nu este materială, deoarece ea există ideal, nu are o existență obiectiv-reală. Alexandrov, dimpotrivă, afirmă existența obiectivă a psihicului. Polikarov se raliază concepției din urmă și o dezvoltă. El distinge două semnificații ale noțiunii de conștiință. În primul rînd, conștiința este o însușire, capacitate, formă de mișcare, produs al dezvoltării materiei și în această privință este materială. În al doilea rînd, noi vorbim de reflectarea realității obiective în conștiință sau de către conștiință, deci despre conținutul conștiinței; acesta este ideal căci reflectările nu sînt reflectări materiale, ci reflectări ideale ale realității obiective sau — cum spune Lenin — reflectări subiective ale lumii exterioare obiective. Negarea ultimei semnificații înseamnă o desființare a problemei fundamentale a filozofiei. Negarea primei teze va duce cel puțin la dualism. În concluzie, conștiința este și rămîne o însușire materială.

În expunerea sa Polikarov a identificat problema fundamentală a filozofiei cu relația obiect-subiect, explicitînd că „tot ce aparține obiectului, tot ce este realitate obiectivă, este materie... Pentru mine ca subiect, dumneavoastră toți, existați ca subiecte în mod obiectiv și în acest sens sînteți materiali sau materie". Autorul reduce în mod greșit problema fundamentală a filozofiei la relația subiect-obiect deoarece absolutizează un fapt real: procesul cunoașterii unui obiect sau a lumii înconjurătoare se desfășoară în relația obiect-subiect.

Raportul dintre problema fundamentală a filozofiei și monismul materialist a constituit obiectul contribuției la discuții al lui D. Schultze. El a pornit de la faptul că noțiunea

de materie reprezintă răspunsul materialist dat problemei fundamentale a filozofiei şi că a fost formulată de Lenin chiar în acest sens. Se ajunge la rezolvarea problemei raportului dintre materie şi însuşirile ei numai în cazul cînd se cercetează cea mai înaltă formă de mişcare a materiei — conştiinţa — şi raportul ei cu materia. Dar aceasta este chiar problema monismului materialist şi în această direcţie nu trebuie să se piardă din vedere răspunsul principial materialist la problema fundamentală a filozofiei pentru a nu introduce o a doua noţiune de materie, o noţiune ontologică. El a atras atenţia asupra faptului că opoziţia relativă dintre materie şi spirit rămîne în orice caz o *opoziţie*, că gîndirea, ca formă de mişcare a materiei, reprezintă o formă *specifică*, iar negarea caracterului ideal al *conţinutului* conştiinţei duce la materialismul mecanicist. Pe aceeaşi linie, Schultze respinge identificarea problemei fundamentale a filozofiei cu raportul subiect-obiect şi astfel identificarea obiectului cu realitatea obiectivă de către Polikarov. Această identificare duce la subiectivizarea problemei fundamentale, duce la situaţia că pentru fiecare subiect singular problema fundamentală a filozofiei este alta.

De pe aceeaşi poziţie H. Scheller arată că identificarea raportului dintre materie şi conştiinţă cu relaţia obiect-subiect de către Polikarov este falsă. D. Wetter, Fetscher şi alţi ideologi burghezi substituie marxism-leninismului chiar o astfel de identificare pentru a găsi „argumente" împotriva concepţiei despre lume a clasei muncitoare, pentru a putea susţine ideea că raportul dintre conştiinţa socială şi existenţa socială este opoziţia dintre suflet şi corp. Împreună cu filozoful sovietic Tugarinov, Scheller subliniază că rezolvarea falsă a problemei fundamentale a filozofiei în domeniul vieţii sociale este similară poziţiilor idealiste potrivit cărora pentru o conştiinţă individuală conştiinţa altora este realitate obiectivă, pentru o clasă conştiinţa unei alte clase este obiectiv-reală, aparţine existenţei sociale materiale şi determină astfel conştiinţa primei clase. Rezultatul firesc este identificarea idealistă a existenţei sociale cu conştiinţa socială.

Alt participant la discuţii, D. Wittich arată că în problema fundamentală a filozofiei, materiei îi sînt opuse în primul rînd formele de conştiinţă ale oamenilor în totalitatea lor şi nu numai ale unui om singular. De aceea este fals ca pornind de la un subiect real singular să considerăm conştiinţa străină nouă materie. Pe de altă parte este perfect adevărat să vorbeşti de conştiinţă ca de o însuşire a materiei, putînd astfel afirma: conştiinţa este materială.

În legătură cu aşa-zisa noţiune ştiinţifică de materie Wittich a remarcat că deficienţa ei principială nu constă în aceea că se ocupă numai de o singură formă de mişcare a materiei, deşi şi aceasta este o deficienţă, ci în faptul că nu dă nici un răspuns la problema fundamentală a filozofiei.

R. Rochhausen, în articolul *Împotriva unei lărgiri sau îngustări a noţiunii leniniste de materie* (*Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, nr. 2/1959), face o deosebire strictă între două probleme: „ce este materia?" şi „cum este clădită materia, cum este structura ei?" Prima problemă se plasează în cadrul problemei fundamentale a filozofiei, iar a doua priveşte raportul materiei cu însuşirile, formele ei de mişcare. Noţiunea de materie este atît de generală încît cuprinde numai o singură trăsătură, însuşire a lumii exterioare: a fi realitate obiectivă, adică a exista în afară şi independent de conştiinţă. Recunoaşterea acestei însuşiri reprezintă materialismul. A desemna un fenomen materie înseamnă a recunoaşte existenţa lui în afară şi independent de conştiinţă. Categoria filozofică de materie cuprinde totalitatea lucrurilor şi fenomenelor exterioare conştiinţei umane, fiind abstractizată din formele şi modurile de existenţă, din însuşirile şi relaţiile lor specifice. Materiei îi este opus un singur lucru: reflectarea ei — conştiinţa omenească. Toate celelalte opuneri sînt fără sens în cadrul problemei „ce este materia?". Materie şi material sînt în acest caz noţiuni identice.

Definiția leninistă a materiei „... materia este aceea care, acționînd asupra organelor noastre de simț, produce senzația; materia este realitate obiectivă, care ne este dată prin senzație etc." este așa de generală încît orice încercare de a stabili o noțiune și mai generală duce la o falsificare idealistă a noțiunii de materie. Această lărgire este considerată de Lenin drept o confuzie „care nu face decît să confunde materialismul cu idealismul sub pretextul „lărgirii" celui dintîi". Spre o astfel de lărgire pot conduce două căi: 1) *Conștiința este considerată materie* și de aceea este introdusă în noțiunea de materie. Aceasta reprezintă o lărgire în sensul materialismului vulgar. 2) Materia este apropiată tot mai mult de spiritual, pînă se dizolvă complet în imaterial. Acesta este drumul idealist al lărgirii noțiunii de materie. În timp ce modalitatea vulgar-materialistă de lărgire a noțiunii de materie reduce conștiința la materie, pe calea idealistă granița dintre materie și conștiință este ștearsă și materia este tot mai mult spiritualizată, pînă este transportată în sfera conștiinței. Astfel, idealismul subiectiv încearcă să realizeze o nimicire totală a materiei considerînd materia numai ca un produs al conștiinței sau un conținut de reprezentări. Mulți idealiști însă nu merg așa departe, ei încercînd să șteargă granița dintre materie și conștiință, prin recunoașterea materiei. Astfel, materia este redusă la procese, forțe, energie, relații. Noțiunea de „proces" — conceput drept materie — este confuză pentru că ea încalcă deosebirea calitativă dintre materie și conștiință. Același lucru este valabil și pentru noțiunea de „forță". Prin reducerea materiei la energie se ajunge la negarea opoziției dintre materie și conștiință și la subordonarea lor noțiunii de energie. Dizolvarea materiei în relații reprezintă o lărgire a noțiunii de materie și mai frecventă. Această operație o găsim la pozitiviști, mai ales la neopozitiviști, și la revizionistul Ernst Bloch. Pentru el noțiunea de materie cuprinde nu numai forme din afara noastră, ci înainte de toate relația subiect-obiect. Subiectivul este introdus în noțiunea de materie.

Concluzia autorului este că orice lărgire a noțiunii de materie reprezintă o încercare de falsificare a rezolvării materialiste a problemei fundamentale a filozofiei. Baza, punctul inițial al acestei sforțări revizioniste de lărgire a noțiunii leniniste de materie îl constituie identificarea scolastică a noțiunilor de materie, însușire, mișcare, relație.

R. Rochhausen consideră că o altă cauză a confuziilor existente în cadrul discuțiilor în jurul noțiunii de materie reprezintă considerarea generalului drept sumă a tuturor fenomenelor singulare. Aceasta este poziția materialiștilor mecaniciști francezi. Helvetius în *Despre spirit* scria că prin noțiunea de materie trebuie să înțelegem numai totalitatea fenomenelor. Or, în definiția leninistă, materia nu este concepută ca sumă a tuturor fenomenelor, cu însușirile și relațiile lor, ci prin ceea ce este propriu tuturor obiectelor exterioare conștiinței omenești și anume: însușirea de a exista independent de conștiință. Categoria de materie cuprinde în sine următoarele momente. 1) Realitatea obiectivă a lumii, adică existența ei în afară și independent de conștiință. 2) Recunoașterea primatului materiei, a lumii materiale și a dezvoltării ei legice. 3) Recunoașterea materiei ca singurul izvor al reprezentărilor și noțiunilor omenești. Categoria filozofică de materie desparte realitatea obiectivă de reflectarea ei.

În legătură cu noțiunea de mișcare, autorul arată că ea cuprinde atît mișcarea materială, cît și reflectarea ei în conștiință. Noțiunea de „mișcare materială" se folosește pentru desemnarea formelor de materie în mișcare, dar chiar între categoriile materie și mișcare materială există deosebiri. Realitatea obiectivă există într-o varietate infinită de sisteme care se mișcă în spațiu și timp. Fiecare posedă ca mod de existență o formă specifică de mișcare. Noțiunea de mișcare

materială reflectă formele de existență ale materiei în sensul cel mai general. Nu există mișcare fără materie, nici materie fără mișcare. Noțiunile de spațiu și timp reflectă relațiile materiale ale fenomenelor realității obiective în mișcarea eternă. Mișcarea nu se poate defini ca o simplă însușire a materiei, pentru că ea este o formă de existență a materiei, un atribut inerent al ei. Categoria de mișcare reflectă atît mișcările realității obiective (formele ei de existență), cît și reflectarea lor ideală. Autorul conchide că mișcarea, spațiul, timpul sînt categorii care reflectă cele mai generale laturi, însușiri ale lucrurilor și fenomenelor.

În continuare, autorul remarcă faptul că problema „ce este materia?" — problemă gnoseologică, cuprinde și problema structurii materiei, dar subliniază că este inadmisibil ca ele să fie confundate. Autorul face această precizare, întrucît se susține părerea contrarie, că alături de noțiunea filozofică de materie ar exista o noțiune științifică a materiei. În legătură cu aceasta autorul formulează o idee interesantă: problema structurii materiei are o valabilitate atît pentru științele naturii, cît și pentru științele sociale. Formele de bază ale materiei — materia anorganică, organică și socială — posedă o structură calitativ diferită. Problema structurii materiei, în măsura în care se referă la toate formele de materie, de la particulele elementare și pînă la societatea omenească, este o *problemă filozofică* și nu numai una a științelor naturii. Rochhausen subliniază, în concluzie, că noțiunea structurii, a construcției materiei nu este totuși o a doua noțiune de materie, ea este subordonată categoriei filozofice de materie.

Reducerea categoriei de materie la noțiunea de formă, de structură a materiei este de asemenea falsă. Îngustarea noțiunii de materie duce la materialismul mecanicist metafizic, adică reducerea materiei la o formă concretă, determinată, de exemplu la forma „substanță" a materiei.

Idei asemănătoare susține și H. Klotz în articolul *Este energia materie?* (*Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, nr. 2/1959). Însușirile materiei nu se disting de însăși materia în măsura în care ne mișcăm în cadrul problemei fundamentale a filozofiei. Cînd părăsim acest cadru, deosebirea între materie și însușirile ei este absolut necesară. Cu toate acestea autorul consideră noțiunea de material o confuzie întrucît ea stă alături de noțiunea de materie și este mai largă decît ea. Noțiunea „material" reprezintă o divizare a realității obiective și o despărțire a materiei de însușirile ei, constituind o substituire a noțiunii leniniste de materie printr-o noțiune de materie a științelor naturii. Marele merit al materialismului constă în faptul că a identificat materia cu realitatea obiectivă. De aceea H. Klotz se ridică împotriva considerării energiei drept materie numai pe baza faptului că ea există obiectiv-real. H. Klotz nu împărtășește nici concepția acelora care susțin că însușirile, formele de existență ale materiei, existînd obiectiv real, sînt materiale.

Și Klotz consideră că problema structurii materiei poate fi și o problemă a științelor particulare, dar și o problemă filozofică. Nu numai științele particulare, ci și filozofia marxistă are o teorie științifică asupra structurii materiei. Ambele stau în raportul particular-general. El precizează că pentru fiecare cercetare a structurii materiei noțiunea leninistă de materie constituie o teză, un punct de plecare. În cercetarea structurii materiei se pornește întotdeauna de la ceva existent în afară și independent de conștiință, și de aceea se folosește întotdeauna noțiunea filozofică de materie, deși omul de știință cercetează o formă determinată de existență a materiei, o formă de mișcare a materiei etc.

Niciodată nu este vorba de materie în sine. Există o concepție filozofică asupra structurii materiei în măsura în care este vorba despre relații, raporturi, laturi generale ale materiei (realității obiective), dar nu există o noțiune „ontologică" a materiei, nici o latură „ontologică" a noțiunii filozofice de materie. O astfel de noțiune implică „materia în sine". Noțiunea filozofică de materie este întotdeauna o categorie *gnoseologică* și ea nu

poate exista în afara problemei fundamentale a filozofiei. Întotdeauna cînd vorbim despre materie, la început ne gîndim la realitatea obiectivă și apoi la determinări ca „formă de mișcare", „mod de existență" etc.

Acestea sînt problemele mai importante ridicate de participanții la discuții. Aceste discuții au dovedit încă o dată că numai pe baza tezelor clasicilor marxismului pot fi rezolvate în mod științific problemele legate de categoria de materie. Ele au arătat de asemenea că orice îndepărtare de la tezele marxiste, orice „lărgire" a noțiunii leniniste de materie duce direct sau indirect la concluzii neștiințifice, idealiste. Latura pozitivă a discuțiilor constă evident în respingerea întemeiată a acestor încercări precum și a celorlalte păreri greșite (divizarea trihotomică a existenței, identificarea materiei cu mișcarea sau a problemei fundamentale a filozofiei cu problema relației obiect-subiect etc.).

Dar, după cum a arătat Herman Scheller în încheierea conferinței la care ne-am referit, discuțiile au ridicat mai multe probleme decît au putut fi rezolvate. Tocmai aceasta a determinat faptul că aceste discuții continuă în paginile revistei *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* și ale altor publicații din Republica Democrată Germană.

Gh. Epure

PROBLEME DE ETICĂ ȘI ESTETICĂ ÎN REVISTA „MARXISM TODAY"*

Marxism today, organul teoretic al Partidului Comunist din Marea Britanie, se situează cu fermitate și intransigență revoluționară pe pozițiile marxismului militant. În perioada actuală — așa cum se arată în unul din numerele revistei — propaganda revizionistă din Anglia folosește cu asiduitate în lupta împotriva marxismului diversiunea de a califica drept „dogmatism" apărarea hotărîtă a adevărurilor universal-valabile ale marxismului, pretinzînd a accepta „adevărul" marxismului dar nu și „caracterul său absolut", „promovarea" marxismului dar nu și „caracterul inflexibil" al luptei pentru puritatea ideologică a învățăturii marxist-leniniste. Acest punct de vedere face în aparență concesii *minime* dar aduce în fond servicii *maxime* ideologiei burgheze, deschizîndu-i portița prin care aceasta să poată pătrunde și să-și poată exercita rolul său nociv. Împotriva acestei teze revizioniste, revista *Marxism today* se călăuzește neabătut după cuvintele lui Lenin: „Din această filozofie a marxismului, turnată dintr-o singură bucată de oțel, n-ai putea detașa nici un postulat fundamental, nici o parte esențială, fără a te abate de la adevărul obiectiv, fără a cădea în îmbrățișarea minciunilor burghezo-reacționare" [1]. Revista *Marxism today* dă dovadă de flexibilitate și suplețe dialectică în analiza problemelor complexe pe care le ridică epoca noastră, dar este *inflexibilă* în promovarea principiilor de bază ale marxism-leninismului în toate domeniile, inclusiv în domeniul problemelor de *etică* și *estetică*, care în virtutea importanței lor teoretice și practice — au o mare pondere în organul teoretic al Partidului Comunist din Marea Britanie.

În revista *Marxism today* sînt abordate numeroase probleme ale *eticii marxist-leniniste*. Astfel, un ciclu de articole demonstrează, aducînd date concrete din Marea Britanie în sprijinul argumentelor teoretice, faptul că raporturile de producție capitaliste determină pe plan etic un proces de „dezumanizare". Un interesant studiu al lui *S. Lilley* (nr. 1, ian. 1959) evidențiază noile probleme care

* Prezenta recenzie se referă la articolele apărute în numerele 1—8 din 1959 ale revistei *Marxism today* — și care tratează probleme ale eticii sau esteticii marxist-leniniste.

[1] Lenin, *Materialism și empiriocriticism*, Ed. P. M. R., 1948.

sînt puse pentru munca de educaţie de marile progrese ale ştiinţei contemporane. O deosebită atenţie este acordată problemelor etice în studiul amplu şi documentat al lui *John Lewis*, intitulat *Istoria şi destinul uman* (nr. 7, iulie 1959, p. 208—212). John Lewis face o competentă analiză critică a ultimei lucrări scrisă de sociologul burghez A. Toynbee şi axată pe următoarea teză, pe cît de fantezistă pe atît de ridiculă : „istoria nu este o glumă, deoarece ea are schelete în dulapul ei — nu numai un schelet, ci probabil aproape douăzeci ; acestea sînt scheletele civilizaţiilor care au venit să ne mîhnească în trecut". Criticînd teza lui Toynbee cu privire la istoria creşterii şi decăderii civilizaţiilor guvernată de o forţă superioară miraculoasă ce ar da sens istoriei, John Lewis demonstrează că „schimbarea lumii nu este arbitrară, nu este metafizică sau ideologică" (p. 208), ci îşi are explicaţia ştiinţifică în determinarea schimbărilor etice şi politice de către schimbările din baza economică a societăţii. Dezvăluind rădăcina socială şi inconsistenţa teoretică a exaltării trecutului arhaic, ca de altfel şi caracterul utopico-reacţionar al cerinţei lui Toynbee de a se axa convingerile morale pe „postulatele seculare ale religiei", şi de a se considera orice efort al omului de schimbare a realităţilor sociale drept „o catastrofă morală şi un păcat faţă de dumnezeu" — John Lewis demonstrează că „morala în afara claselor" este o înşelătorie şi că „reorganizarea sistemului porneşte de la noile clase sociale" (p. 212, 209) Filozofii burghezi tind să prezinte criza civilizaţiei şi a moralei burgheze drept o criză a civilizaţiei şi moralei *în general* pentru că optica lor de clasă deformantă nu le permite „să întoarcă privirea cu vreun grad de obiectivitate la forţele renaşterii şi la fenomenele generate de clasa ce reprezintă viitorul". Imensa prăpastie între Toynbee şi Marx — scrie în încheiere John Lewis — constă în aceea că marxistul vede forţele care transformă revoluţionar realitatea şi explică ştiinţific progresul social, arătînd că pieirea formaţiunii economice capitaliste nu înseamnă „neantul", ci este implicit o statornicire a orînduirii socialiste în care se realizează un progres uriaş pe toate planurile, inclusiv pe plan moral. Nu criza civilizaţiei — ci criza civilizaţiei *burgheze*, nu criza moralei — ci criza moralei *burgheze* şi afirmarea moralei comuniste care impulsionează spre o acţiune istoriceşte justă de transformare a realităţii în sensul cerinţelor legilor obiective de dezvoltare a societăţii, iată esenţa procesului denaturat de optica de clasă a lui Toynbee.

Superioritatea moralei comuniste asupra moralei burgheze este concludent demonstrată în studiul extrem de interesant al cunoscutului filozof marxist francez Roger Garaudy, *Morala burgheză şi morala comunistă* (nr. 8, august 1959, p. 243—246). R. Garaudy arată că, deşi etica burgheză postkantiană nu conţine să considere drept principala cerinţă morală aceea ca omul să fie tratat întotdeauna ca un *scop* şi nu ca un *mijloc*, în realitate legea fundamentală a capitalismului transformă imensa majoritate a oamenilor în *mijloace* pentru realizarea profitului. În orînduirea capitalistă, acolo unde omul e definit prin proprietatea sa şi unde legea supremă este profitul, toate relaţiile umane sînt viciate. Pentru morala burgheză familia este identificată cu moştenirea, patriotismul cu exploatarea colonială şi şovinismul, libertatea cu individualismul egoist, umanismul cu minciunile necesare spre a masca şi perpetua sclavia capitalistă. În această orînduire pentru care inteligenţa, cultura şi conştiinţa sînt inamici de temut, unde forţa şi bestialitatea devin semne de noblete, însăşi graniţa dintre funcţionarea normală a regimului şi crimă devine incertă. „Ce moralist — se întreabă Garaudy — ar putea trasa frontiera precisă între crimă şi „liberul" joc în regimul acestei lumi „libere" în care orice activitate e călăuzită de urmărirea profitului maxim ?" (p. 243). În opoziţie cu morala burgheză care îl dezumanizează pe om şi cu propagatorii ei care se pronunţă pentru război „mai moral, mai puţin cruď" în Algeria — R. Garaudy afirmă puternic principiile moralei comuniste. „Dar într-un război nedrept — scrie el — adevărata morală este de partea acelor care luptă împo-

triva lui. Tot astfel, într-un regim bazat pe exploatarea omului, singura cale pentru a respecta existența umană este de a lupta împotriva exploatării" (p. 244). Subliniind că pentru comuniști demnitatea omului este o funcție a luptei sale reale și că numai socialismul creează condițiile materiale și spirituale pentru un adevărat umanism, R. Garaudy insistă asupra unității dintre idealul moral al clasei muncitoare și mijloacele sale de realizare. „Valorile morale ale proletariatului — scrie autorul — nu izvorăsc din faptul că este clasa cea mai exploatată, care suferă cel mai mult, ci din faptul că poziția sa de clasă este de așa natură încît el nu poate să se elibereze pe sine fără a distruge total capitalismul care îl degradează pe om" (p. 244—245). Din această teză se degajă două concluzii de o importanță capitală. Prima : ceea ce marchează valorile morale ale clasei muncitoare nu este sărăcia sau nefericirea, ci *lupta*. A doua : morala comunistă este o morală *științifică*, pentru care *idealul* are sursa în analiza lumii prezente și a contradicțiilor ei, iar *datoria* are o bază reală, fiind o expresie a necesității sociale. Studiul lui R. Garaudy demonstrează astfel că morala comunistă — așa cum au subliniat în repetate rînduri Engels și Lenin — se fundează pe un criteriu istoric obiectiv : este moral ceea ce contribuie la dezvoltarea societății, la creșterea puterii omului asupra naturii, la eliberarea de exploatare — și, ca atare „nu există vreo crimă mai mare decît aceea de a înșela clasa muncitoare" (p. 244). Victoria clasei muncitoare și înlăturarea regimului care îl degradează pe om constituie nu o „supra-problemă", ci însăși problema fericirii personale a fiecărui comunist care are responsabilitatea pentru viitorul poporului său. Prin articolul său amplu și argumentat temeinic, Garaudy demonstrează strălucit că morala burgheză este reacționară deoarece împiedică dezvoltarea progresivă a societății, evidențiind totodată *superioritatea moralei comuniste*, care izvorăște din rolul istoric-obiectiv al clasei muncitoare de eliberatoare a tuturor forțelor, capacităților, aptitudinilor și energiilor omului (p. 245—246).

În paginile revistei *Marxism today* sînt promovate cu aceeași fermitate nu numai principiile eticii marxist-leniniste, dar și cele ale *esteticii marxist-leniniste* — după cum este demonstrată nu numai superioritatea *moralei comuniste*, ci și cea *a artei realismului socialist*.

Articolele de *estetică* publicate în *Marxism today* se disting prin caracterul lor militant, prin faptul că abordează problemele teoretice, în strînsă legătură cu sarcinile politice-practice ale Partidului Comunist din Marea Britanie. *Alan Bush* în articolul *Opera și baletul* (nr. 8, august 1959, p. 231—236) relevă imensele posibilități pe care le are opera spre a reflecta complexitatea existenței umane și subliniază însemnătatea *politică* a luptei pe care o duce Partidul Comunist pentru ca ea să nu mai fie apanajul unei elite de snobi, ci să devină „accesibilă întregului popor" (p. 235). Articolul lui *Michael Cohen*, *Piese pentru popor?* (nr. 7, iulie 1959, p. 212—214) ia poziție față de pătrunderea masivă pe scenele teatrelor engleze a unor piese în aparență „noi" și „progresiste", dar în fond triviale și lipsite de valoare artistică. Articolul dezbate problema — de mare însemnătate teoretică și practică : ce condiții trebuie să îndeplinească noile piese de teatru pentru a fi realmente *progresiste*? Răspunsul lui Cohen este următorul : în împrejurările actuale, în Anglia — „ o cerință minimă pentru o piesă nouă este de a ajuta poporul britanic să cunoască și să înțeleagă realitățile situației sale tot mai respingătoare, în 1959" (p. 212). Fără aceasta, piesa este sau proastă sau trivială — conchide autorul în încheierea acestui articol care, deși neglijează pe alocuri modul specific în care arta realizează funcția social-educativă prin intermediul funcției estetice, are marele merit de a lega valoarea operei de artă de conținutul ideologic al mesajului pe care ni-l transmite artistul.

În paginile revistei *Marxism today* se poartă o fructuoasă discuție cu privire la specificul muzicii. Articolul lui *Jack Dunman*, *Natura muzicii* (nr. 2, febr. 1959, p. 48—52) ca și cel al lui *G. Hudson*, *Despre natura muzicii* (nr. 5, mai 1959, p. 155—157), evidențiază — contrar cunoscutei teze a lui Hanslick — că

specificul muzicii nu incumbă reducerea posibilităţilor ei gnoseologice. Dimpotrivă; muzica dezvăluie viu, nemijlocit, emoţiile şi sentimentele umane, reflectînd indirect — prin intermediul acestora — complexa „realitate umană" care le-a generat şi ajutîndu-ne, prin limbajul ei propriu, să cunoaştem adevărul obiectiv. Articolul lui J. Dunman nesocoteşte însă faptul că „abia prin complexitatea obiectiv desfăşurată a esenţei umane se dezvoltă în parte şi, în parte se produce complexitatea simţurilor *umane* subiective, ca o ureche muzicală, un ochi care percepe frumuseţea formei, într-un cuvînt, *simţurile* capabile să perceapă plăceri omeneşti, adică simţuri care se confirmă ca forţe esenţiale *umane*", că deci „*dezvoltarea* celor cinci simţuri este o muncă a întregii istorii universale de pînă acum" [1]. Polemizînd cu Dunman, G. Hudson critică pe bună dreptate punctul de vedere după care capacitatea omului de a recepta muzica ar fi înnăscută. Reluînd o idee a lui Cr. Candwell, G. Hudson arată că un trandafir ar fi considerat de maimuţă sau de un om ca Mowgly crescut de o mamă-lup ca ceva bun spre a fi mîncat sau ca ceva viu colorat — în timp ce pentru poet el capătă semnificaţii *sociale* complexe, devenind trandafirul lui Anacreon şi Ovidiu, al lui Keats şi Beaudelaire, întrucît artei îi este propriu un „conţinut *social*-emoţional". Explicînd de ce „anumite sunete şi combinaţii de sunete au început să însemne mai mult decît ceea ce li se atribuie de către fizician" articolul lui Hudson subliniază că omul este o fiinţă socială care se dezvoltă în cursul practicii social-istorice, în afara căreia „el ar fi rămas un animal şi n-ar fi existat nici o muzică" (p. 156). În ciuda unor pasaje în care este confundat planul conştiinţei sociale cu cel al conştiinţei individuale — articolul lui Hudson prezintă un deosebit interes nu numai prin observaţiile inteligente şi pătrunzătoare asupra naturii muzicii, cît — mai ales — prin ilustrarea faptului că dialectica materialistă este unicul instrument metodologic apt să ne călăuzească spre o justă înţelegere a problemelor complexe pe care le ridică arta.

Unul din cele mai interesante articole de estetică publicate de *Marxism today* este cel semnat de *L. Amaral* şi apărut sub titlul *Picturile realiste şi realismul socialist* (nr. 3, martie 1959, p. 85—89). Autorul dezvăluie faptul că criticii de artă burghezi atunci cînd interpretează picturile realiste, pornesc de la prejudecata idealistă că arta ar fi un fel de „auto-exprimare spontană prelogică a imaginaţiei pure", că ea ar constitui un domeniu al „subiectivităţii pure" şi al „libertăţii pure", că — în ultimă instanţă — arta ar fi „ucisă" din momentul în care este adusă în faţa „tribunalului raţiunii". Este incontestabil că prin poziţia lor de clasă şi prin orientarea idealistă pe care această poziţie de clasă o generează — criticii de artă burghezi, confruntînd picturile realiste cu concepţiile lor idealiste, sînt puşi în alternativa: sau concepţiile lor estetice sînt false şi nesocotesc *esenţa* artei, sau arta realistă „nu este artă autentică" întrucît nu încape în patul lui Procust al concepţiilor idealiste. Bineînţeles că ei optează pentru a doua posibilitate, atacînd furibund arta realistă şi, în special, arta realismului socialist. Ei oferă drept model al aşa-zisei „libertăţi pure ce condiţionează crearea operelor de artă" pe pictorii de icoane bizantini, dar — cum remarcă just L. Amaral — „de fapt, pictorii icoanelor n-au fost deloc liberi nici în alegerea subiectului, nici în maniera de a-l trata" (p. 86). Demascînd netemeinicia concepţiei după care stilizarea formală ar fi o „libertate vizuală"... de care ar fi lipsiţi artiştii ce folosesc metoda de creaţie a realismului socialist, Amaral dezvăluie pregnant caracterul iluzoriu al „libertăţii" artei burgheze de a transcende realitatea obiectivă şi arată că „libertatea" *de realism* — proprie artei burgheze — înseamnă cea mai cruntă privare a artistului de libertate, întrucît realismul, departe de a ucide conţinutul subiectiv al artei, „e de fapt limbajul în care conţinutul subiectiv îşi poate găsi expresia" (p. 86). Amaral demonstrează convingător că pictura realist-socialistă din

[1] Marx, *Manuscrise economico-filozofice*, în Marx-Engels, *Despre artă şi literatură*, E.P.L.P., 1953, p. 34—35.

U.R.S.S. dezvoltă tradițiile picturii realiste din Rusia prerevoluționară și că ea a dobîndit adevărata libertate, aceea de a sluji poporul, sarcină de bază a artei sovietice care „nu e artificial impusă dinafară... ci a devenit o necesitate internă a fiecărui artist" (p. 87). Evidențiind perspectivele însuflețitoare pe care le deschide picturii metoda realismului socialist, L. Amaral critică argumentat prejudecata burgheză că arta nu ar putea să fie judecată prin implicațiile sociale, prin modul cum slujește poporul. Totodată, este respins — nu însă cu suficiente argumente — punctul de vedere pozitivist după care arta trebuie să fie „sub tirania aparențelor naturale", artistul urmînd să se limiteze la a picta „ceea ce vede" și a reproduce mecanic o „copie" a aparențelor vizuale. Arta trebuie să ne ajute în cunoașterea *esenței* realității, iar arta realismului-socialist este o treaptă superioară în istoria cunoașterii artistice a realității — iată concluzia articolului destul de succint, dar bogat în sensuri, al lui L. Amaral.

O deosebită atenție acordă *Marxism today* luptei pentru sfărîmarea mitului „autonomiei" esteticului, pentru formarea unei înalte conștiințe politice a artiștilor cinstiți, legați de popor. Pe această linie este extrem de semnificativă discuția vie deschisă în paginile revistei prin articolul lui *Arnold Kettle, Artiștii și politica* (nr. 5, mai 1959, p. 139—145) și continuată prin intervențiile lui *Robbie Wilson, Laurie Green* și *Osmond Robb* (nr. 7, iulie 1959, p. 215—220). În toată această discuție străbate ideea dominantă că problema creației artistice este o problemă *profund politică*. Privind raportul dintre artă și societate în mod concret-istoric, A. Kettle ajunge la concluzia că „nici o orînduire n-a fost atît de inamică culturii umane pe cît este capitalismul industrial modern" în care virtutea supremă a artistului este de a fi „anti-social" și în care „permanenta înstrăinare a artistului de societate începe să fie privită nu ca o caracteristică a capitalismului, ci a vieții" (nr. 5, p. 139—140). L. Green și A. Robb aduc obiecții modului în care tratează A. Kettle unele probleme de amănunt — obiecții doar în parte justificate, deoarece au la bază o neînțelegere a specificului fanteziei artistice — dar toți participanții la discuție sînt unanimi în a recunoaște că arta în afara politicii este o minciună burgheză și că sarcina comuniștilor din Marea Britanie este de a milita — cum scrie R. Wilson — „spre a substitui responsabilitatea socială — responsabilității față de buzunarul impresarului" (nr. 7, p. 216).

Osmond Robb se declară în dezacord cu următorul pasaj prin care Arnold Kettle își încheie interesantul său articol: „Desigur, într-un sens, artistul este deosebit: el e un artist. Dar există două feluri de artiști diferiți. Unul crede că posedă un gen special de sensibilitate, un gen special de contact direct cu adevărul și realitatea, care-l face pe el superior celorlalți oameni... Aceasta este baza artei snobe, a elitei culturale, a aroganței intelectuale. Celălalt artist se privește pe sine ca diferit de ceilalți oameni numai în sensul de a fi capabil să exprime mai bine ceea ce toți simt. Aceasta este baza atitudinii responsabile și democratice față de artă" (nr. 5, p. 143). Desigur, Robb are dreptate că, formulată în asemenea termeni, problema specificului *calitativ* al cunoașterii artistice este estompată. Nu putem însă să nu ne declarăm întru totul de acord cu idealul care a insuflat aceste rînduri, cu lupta consecventă pe care o duc colaboratorii revistei *Marxism today* pentru o artă realistă al cărei scop suprem să fie slujirea poporului.

Lectura articolelor publicate în *Marxism today* în primele opt luni ale anului 1959 pe teme de etică și estetică ne aduce o concludentă mărturie a faptului că organul teoretic al Partidului Comunist din Marea Britanie desfășoară o intensă și fructuoasă luptă ideologică pe acest tărîm, călăuzindu-se de ideea că „un Partid Comunist nu poate rămîne indiferent sau neutru în problemele ideologice sau culturale" (nr. 5, iunie 1959, p. 143).

Ludwig Grünberg

NOTE DE LECTURĂ

Problema speciei şi a transformării calitative în concepţia lui Darwin

S.G. Ivanov în articolul său *Darwin despre transformările cantitative şi calitative în natură»* publicat în nr. 1/1959 al revistei *Filosofskie Nauki* tratează unul din cele mai importante aspecte filozofice ale darwinismului şi anume problema transformărilor calitative şi cantitative în lumea organică.

Autorul arată că Darwin a reuşit, înainte de toate, să înţeleagă că schimbarea cantitativă nu e tot una cu schimbarea calitativă. Vorbind despre diferitele stadii ale dezvoltării animalelor şi plantelor, el a deosebit *creşterea* de *dezvoltarea* organismelor. Primul dintre aceşti termeni defineşte numai creşterea dimensiunilor — spunea Darwin — iar termenul de dezvoltare — schimbarea în constituţie.

De asemenea, Darwin a observat că există nu cantităţi şi calităţi în sine, ci organisme care posedă caracteristici cantitative şi calitative. În acest sens, Darwin a socotit că între specii există în acelaşi timp şi o strînsă legătură dar şi o deosebire adîncă, calitativă. Ele sînt bine definite şi tocmai de aceea întreaga natură nu se află în stare amorfă.

O dată cu problema deosebirilor calitative dintre specii, se ridică şi problema căilor, formelor şi legilor transformării unora în altele. Graniţele dintre specii nu sînt absolute ci mobile, relative, istoric trecătoare. După o analiză amănunţită şi adîncă — arată Ivanov — a unui enorm material faptic, Darwin era ferm convins de existenţa „marii legi a naturii", a cărei esenţă constă în aceea că schimbarea şi dezvoltarea întregii materii organice are loc pe o cale diferenţiată, pe calea apariţiei de noi şi noi specii, funcţii, structuri şi constituţii.

Dar cum au apărut specii mai evoluate, sau astfel de organe ca : creierul, ochii, mîna omului etc. ? Dintr-odată, brusc, sau pe calea transformărilor treptate de-a lungul multor generaţii? La această întrebare — remarcă autorul — Darwin s-a ţinut riguros de fapte, iar faptele spun că asemenea schimbări nu au putut avea loc brusc. Nici o ştiinţă nu are fapte deplin autentice care să mărturisească despre apariţia bruscă a organelor diferenţiate şi complexe ale animalelor. El a arătat convingător devenirea treptată a funcţiilor complexe ale organismelor animale şi vegetale. „Este foarte puţin probabil — spune savantul — ca în natură să se întîlnească atît de frecvent schimbări mari şi bruşte cînd ştim că se întîlnesc uneori la formele în stare domestică. Motivele pentru care mă îndoiesc că speciile naturale s-au modificat atît de brusc sînt următoarele :

— variaţiile ar risca să fie pierdute datorită unor distrugeri accidentale

— mulţi indivizi apar modificaţi în chip miraculos" [1].

Autorul precizează în continuare că Darwin niciodată nu a respins posibilitatea transformărilor calitative bruşte căci faptele acestui fel de transformări îi erau cunoscute. Dar, după părerea savantului, schimbările bruşte

[1] Ch. Darwin, *Originea speciilor*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 206.

nu apar ca o *formă fundamentală* a transformărilor calitative ale lumii organice. Organismul viu, deosebit de superior organizat și complex formează un singur tot, unde organele și funcțiile sînt strîns legate una cu alta și se condiționează reciproc. O transformare bruscă, violentă și adîncă a organismelor nu poate avea loc pentru că se năruie echilibrul unei structuri admirabil adaptate față de condițiile mediului, alcătuirea armonioasă a structurii și a tuturor funcțiilor sale. „A admite toate acestea — spune Darwin — înseamnă, după cîte mi se pare, a intra în domeniul minunilor și a părăsi domeniul științei" [1].

Împotriva credinței în existența salturilor bruște — ca formă esențială a transformărilor calitative în natura vie — Darwin s-a pronunțat cu cunoscuta maximă „natura non facit saltus — adică natura este foarte risipitoare cu variațiile și sgîrcită cu inovațiile" [2]. Autorul subliniază că aceasta nu înseamnă că savantul în general a negat orice salt în schimbarea lumii organice, ci a negat forma de salt brusc ca formă fundamentală, esențială în schimbarea naturii vii, socotind înțelegerea transformării viețuitoarelor în astfel de cazuri, credință în minuni și trădarea științei. Această maximă a fost îndreptată înainte de toate împotriva credinței în acte creaționiste. Darwin a sezisat chiar și nevalabilitatea absolută a acestui dicton : „Acest dicton, dacă ne referim numai la locuitorii actuali ai lumii, nu este întru totul corect ; dacă îi includem pe toți locuitorii timpurilor trecute, cunoscuți sau necunoscuți, el devine strict adevărat" [3]. Totuși, situîndu-se pe pozițiile unui materialism istorico-natural și a unei dialectici spontane, Darwin nu a putut sezisa greșeala acestei maxime și nu a putut rezolva problema continuității și discontinuității lumii organice.

„Dar, arată autorul în încheierea articolului, trebuie să știm să sezisăm distincțiile între esența învățăturii lui Darwin și expresiile pur verbale neizbutite", să reducem lipsurile sale reale la adevăratele lor proporții.

E. Ț.

[1] Ch. Darwin, *Originea speciilor*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 208.
[2] *Ibidem*, p. 171.
[3] *Ibidem*, p. 179.

„Teoria mobilității sociale" și o anchetă sociologică grăitoare.

Sociologia burgheză contemporană, încercînd să stăvilească influența crescîndă a marxismului, își îndreaptă atacurile, printre altele, împotriva teoriei materialismului istoric privitoare la lupta de clasă. Una din tezele pe care sociologia burgheză încearcă să le acrediteze, este aceea că în prezent lupta de clasă ar dispare, că ea ar fi înlocuită de „mobilitatea socială" ; prin aceasta se înțelege că în societatea capitalistă ar avea loc o deplasare continuă a membrilor „claselor de jos" spre „clasele superioare" ; că această „mobilitate" ar șterge astfel granițele între clase și de aceea lupta de clasă ar fi devenit inutilă. Printre căile principale prin care s-ar realiza această pretinsă „mobilitate" de jos în sus, numeroși sociologi pun pe primul plan învățămîntul superior.

Se întîmplă uneori ca, părăsind terenul unor asemenea speculații abstracte și căutînd să găsească dovezi faptice pentru confirmarea acestor teorii, unii sociologi burghezi să se vadă nevoiți să recunoască, deși cu jumătate de gură, că în realitate lucrurile se petrec cu totul altfel. În acest sens, sînt foarte interesante rezultatele unei anchete făcute în rîndurile studenților în medicină din Franța de către Centrul de Studii Sociologice și Biroul universitar de statistică. Doi cunoscuți sociologi francezi — Jean Daniel Raynaud și Alain Touraine — analizează rezultatele anchetei într-un amplu studiu din *Cahiers Internationaux de Sociologie*, vol. XX, intitulat *„Deux notes à propos d'une enquête sur les étudiants en médicine"*. Ancheta, desfășurată cu ajutorul chestionarelor, a cuprins 1495 de studenți de la Facultățile de Medicină din Paris și Lille.

Precizînd obiectivele anchetei, autorii declară deschis că ea a urmărit „să definească cîteva puncte de reper prealabile, indispensabile oricărui studiu descriptiv asupra mobilității sociale: originea socială, mijloacele de subzistență, perspectivele profesionale ale acestor studenți" (p. 124).

Studiul se ocupă de foarte multe aspecte ale situației și vieții *studenților medicinişti*, amestecîndu-le fără discernămînt și comentîndu-le de cele mai multe ori în mod subiectivist, arbitrar. Totuși, în multitudinea de tabele și cifre și printre concluziile asupra lor se găsesc cîteva deosebit de semnificative. Este vorba de cele privind originea socială a studenților.

Pentru a demonstra teza mobilității sociale adică pentru a demonstra că învățămîntul universitar schimbă apartenența socială a unui număr important de tineri proveniți din „clasele inferioare", Raynaud și Touraine încearcă să stabilească apartenența de clasă a acestor tineri la începerea studenției. În primul rînd, ei vor să vadă cît de mare este greutatea specifică a studenților proveniți din rîndurile proletariatului și țărănimii. Cifrele anchetei au rezervat însă o decepție amară acestor adepți ai teoriei „mobilității sociale". Astfel, dintre cei 1495 studenți anchetați, numai 50, adică abia 3,3% sînt fii de muncitori și numai 39, adică abia 2,6%, sînt fii de „agricultori" (bineînțeles, ancheta nu arată cîți dintre acești „agricultori" sînt țărani muncitori și cîți sînt chiaburi).

Împărțind pe studenți, potrivit situației părinților lor, în trei categorii sociale, J. D. Raynaud și A. Touraine ajung la următoarele concluzii: numai 13,8% dintre studenți sînt *fii de muncitori*, de *„agricultori"* și *mici* funcționari (dintre care, cum am văzut, fiii de muncitori și țărani reprezintă mai puțin de 6%); 35,9% sînt fii de „cadre mijlocii", „funcționari mijlocii", comercianți, ofițeri, cadre didactice, meșteșugari (aceștia din urmă numai 2,3%); mai mult de jumătate, adică 50,3%, provin din categoria a III-a — așa-zisele „cadre superioare", conducători de întreprinderi, patroni, funcționari superiori, liberi profesioniști.

Cu privire la această împărțire în „categorii sociale", trebuie în primul rînd, să obiectăm împotriva caracterului neștiințific al modului în care este considerat și apreciat mediul social din care provin studenții, împotriva faptului că autorii, în ciuda rezervelor pe care le fac, *substituie* claselor sociale cărora le aparțin acești studenți și familiile lor, diferite „grupe socio-profesionale" sau „niveluri sociale", cum le denumesc ei. Deși această substituire îndulcește rezultatele analizei, totuși chiar din această împărțire în 3 categorii sociale, rezultă foarte evident că învățămîntul superior este închis în Franța în fața uriașei majorități a tinerilor din rîndurile maselor muncitoare. Cifrele de mai sus arată limpede că majoritatea covîrșitoare a studenților provin din rîndurile burgheziei și ale micii-burghezii și deci nu e vorba de nici o „mobilitate socială de jos în sus". Înșiși autorii trag concluzia următoare: „cei ai căror tați sînt muncitori, agricultori sau funcționari nu reprezintă decît o slabă, derizorie minoritate, în comparație cu masa considerabilă pe care o reprezintă acești oameni ai muncii în societatea franceză actuală" (p. 132).

Comentînd cifrele de mai sus, cei doi sociologi burghezi sînt nevoiți să constate că „selecțiunea operată înaintea intrării la studii este foarte diferită după clasele sociale" (p. 142—143); dar pentru a nu recunoaște că situația extrem de grea a celor ce fac parte din clasele exploatate ale societății franceze îi împiedică să urmeze învățămîntul superior, ei se grăbesc să declare cu prudență că „nu se pot pronunța în problema care sînt criteriile după care se face această selecțiune" (p. 143). În limitele obiectivismului burghez, ei recunosc totuși că „este puțin probabil că ar fi vorba de o alegere la întîmplare, că, cu alte cuvinte, caracteristicile sociale ale fiecărei clase sînt în mod corect reprezentate în eșantionul analizat. Este foarte probabil că fiul de muncitor care își face studiile în medicină este într-un grad înalt atipic" (p. 143).

Urmărind mai departe „mobilitatea" studenților, autorii constată însă fenomene care infirmă și mai mult teza „mobilității sociale" : anume, faptul că în cursul anilor de studii selecțiunea produsă la intrarea în facultăți continuă și se adîncește, că disproporția între studenții fii de muncitori și țărani, și studenții proveniți din categoria a III-a crește și mai mult. O parte însemnată a celor 13,8% de studenți din grupa I sînt nevoiți să abandoneze studiile, de cele mai multe ori din lipsa banilor necesari pentru a le continua sau pentru a se instala ca medici. În cadrul anchetei, aproape o treime (29,8%) din acești studenți și-au exprimat teama de a fi nevoiți să-și abandoneze sau să-și întrerupă studiile din motive legate într-un fel sau altul de dificultăți materiale, iar J. D. Raynaud și A. Touraine recunosc că această „teamă de a abandona" are un „corespondent în repartiția abandonurilor reale" (p. 144).

Și mai interesantă este însă o concluzie generalizatoare pe care o formulează cei doi autori : această *„continuitate socială de apartenență a unei largi majorități a studenților*, scriu Raynaud și Touraine, *la medii sociale apropiate de cel în care exercitarea profesiei lor îi va face să intre, nu este o caracteristică numai a studenților în medicină și ea exprimă gradul scăzut de mobilitate socială la acest nivel în Franța la ora actuală"* (p. 133).

Cu alte cuvinte, analiza faptelor reale infirmă teza de largă circulație în sociologia burgheză că învățămîntul superior este în orînduirea capitalistă un larg „canal de mobilitate socială", o punte între clase, drumul prin care foarte mulți oameni ar trece dintr-o clasă în alta. Nici unul din argumentele adepților „mobilității sociale" nu rezistă la confruntarea cu realitatea socială din țările capitaliste, realitate care dezminte tezele apologetice ale sociologilor burghezi și confirmă strălucit teoria marxist-leninistă a claselor și luptei de clasă.

St. Cr.

Caracterul pesimist și retrograd al concepției burgheze despre progresul tehnic și destinele societății contemporane

Caracterul net reacționar al filozofiei burgheze contemporane se manifestă deschis în special în tratarea problemelor legate de viitorul omenirii. Drept pildă grăitoare poate fi dat articolul lui R. Ruyer, *Limitele progresului uman* (*Revue de Metaphysique et de Morale*, nr. 4, oct-dec. 1958).

În articolul citat, R. Ruyer pornește de la o privire critică asupra tezelor lui Cournot referitoare la dezvoltarea societății. Nefiind de acord cu teza susținută de Cournot asupra opoziției dintre vital și mecanic în viața socială, Ruyer își exprimă aderiunea la cea de-a doua teză pe care acesta o formulează și anume teza prin care se anunță „sfîrșitul istoriei". Felul în care își manifestă autorul articolului cu această ocazie „originalitatea" aprecierilor întrece pînă și așteptările celui mai exigent ideolog reacționar. R. Ruyer, acceptînd sfîrșitul istoriei omenirii, îl corectează pe Cournot în ceea ce privește considerațiile asupra dezvoltării tehnicii. Spre deosebire de Cournot, el susține că dezvoltarea tehnicii nu e o dezvoltare liniară, ci o „explozie accelerată". Dacă autorul s-ar fi oprit la această constatare, dezvoltînd-o de pe poziții științifice, probabil că ar fi adus o contribuție la elucidarea unui fapt obiectiv și anume scurtarea perioadei necesare transformării revoluționare a modului de producție, prin accelerarea ritmului de dezvoltare a forțelor de producție de-a lungul istoriei celor cinci orînduiri ale societății omenești. Cu această ocazie ar fi fost însă absolut necesar să atribuie relațiilor sociale rolul pe care acestea îl dețin în mod obiectiv. Or, aceasta l-ar fi dus pe autor la concluzii cu totul opuse celor scontate în articolul analizat. Scopul urmărit prin susținerea tezei „exploziilor accelerate" în dezvoltarea tehnicii nu întîrzie să se dezvăluie în concluzia trasă de autor : „Este riguros cert că mersul accelerat al progresului tehnic se va opri". Era de așteptat ca tonul absolut categoric al afirmației să se sprijine pe argumente de

nezdruncinat. Şi iată argumentul „logic" : dacă accelerația va continua, atunci va trebui ca în fiecare zi — sau în fiecare minut sau secundă — să se producă o revoluție tehnică, lucru cu totul imposibil. Sprijinindu-se pe acest „argument", Ruyer „îmbogățește" sociologia cu descoperirea unei noi „legi" : „legea" opririi inevitabile a expansiunii tehnice. Demonstrația uimește prin totala lipsă de discernămînt științific critic : autorul vorbește de dezvoltarea tehnicii ca şi cum ar vorbi de mişcarea accelerată a unor bile. Confuzia de planuri, de altfel caracteristică expunerii sale, nu se manifestă numai în domeniul legilor mecanice şi sociale, ci şi în cel al legilor biologice şi sociale. Explicația confuziilor rezidă, după cît se pare, în necesitatea resimțită de autor de a pregăti terenul teoretic pentru introducerea ideilor malthusiene. Fără nici un fel de jenă, autorul pretinde că există o analogie evidentă între legea opririi inevitabile a expansiunii tehnicii şi legea lui Matlhus : aşa cum mijloacele de subzistență limitate cer oprirea creşterii populațiilor, tot aşa — susține autorul — şi energia conținută în sistemul solar, fiind limitată în raport cu dublarea cam la zece ani o dată a consumului de energie electrică, va impune oprirea dezvoltării tehnice. Urmează şi alte analogii şi alte „legi". Afinitatea totală a lui Ruyer cu concepția antiştiințifică şi de mult perimată a lui Malthus e exprimată cu claritate : „... este evident — afirmă Ruyer — că creşterea populațiilor trebuie să fie limitată într-un fel sau altul de posibilitățile de subzistență". Prin aderiunea sa deschisă la ideile malthusiene R. Ruyer se situează pe o poziție reacționară extremă.

Analizînd condițiile concrete în care ar avea loc oprirea dezvoltării tehnicii, autorul, referindu-se la situația din țările capitaliste, dă dovadă de o neaşteptată dar efemeră luciditate. Recunoaşte că concurența, costul mărit al fabricării unui nou tip de maşini etc., fac imposibile invențiile şi aplicarea lor în tehnică, deci duc la oprirea progresului tehnic. Constatarea se opreşte la această unică latură a procesului dezvoltării tehnice. Esența procesului şi anume contradicția dintre forțele de producție şi relațiile de producție capitaliste, care constituie o frînă în dezvoltarea forțelor de producție, este cu grijă ascunsă de autor. Acesta se reîntoarce la scopul expunerii sale, încercînd să demonstreze permanența capitalismului : societatea capitalistă, — o dată ce nu se mai pot produce reînoiri în tehnică — trebuie, după părerea sa, să se stabilizeze în mod necesar. Fiind însă conştient că această stabilizare constituie şi o evidentă rămînere în urmă față de progresele uimitoare ale industriei socialiste, Ruyer se grăbeşte să sublinieze că aceeaşi evoluție a tehnicii e inevitabilă oricărui regim industrial, nu numai celui capitalist. Cum însă succesele industriei socialiste planificate constituie un viu contraargument împotriva tezei sale, autorul afirmă că era marilor planificări conține prevestirea unei „cristalizări sociale". Autorul, ar fi avut dreptate, dacă şi-ar fi exprimat pesimismul în legătură cu încercările de planificare a industriei capitaliste, încercări destinate eşecului. Dar caracterul politic reacționar al părerilor sale e prea străveziu exprimat, ca să mai poată induce în eroare în privința intențiilor sale „științifice" : nici un plan, cincinal sau decenal — scrie Ruyer — „nu poate ajunge la punctul de a deveni cotidian sau orar". Cît de „științifică" este această afirmație o dovedesc faptele. Succesele științei şi tehnicii sovietice, progresul industrial şi tehnic în condițiile economiei planificate a țărilor lagărului socialist, constituie un răspuns categoric care evidențiază caracterul complet eronat şi nefundat științific al afirmațiilor lui Ruyer.

În fața contradicțiilor de nerezolvat, inerente dezvoltării tehnice în capitalism, filozoful reacționar R. Ruyer nu găseşte altă ieşire decît oprirea progresului tehnic şi o dată cu aceasta sfîrşitul istoriei. Istoria însă îşi continuă drumul spre culmile înalte ale comunismului. Dezvoltarea nemaiîntîlnită în trecut a industriei țărilor socialiste dovedeşte că tehnica poate fi pusă în slujba viitorului omenirii, dar numai în condițiile desființării

relațiilor capitaliste și a înlocuirii lor cu relații socialiste.

M.L.

Înțelegerea materialist-dialectică a infinitului și corelația sa cu absolutul și relativul

Elaborarea categoriilor filozofice constituie o sarcină care nu poate fi îndeplinită decît prin generalizarea materialist-dialectică a datelor istoriei cunoașterii și a cuceririlor moderne ale științei.

De acest principiu metodologic al filozofiei marxiste este călăuzit interesantul articol al lui A.S. Karmin: *Despre înțelegerea materialist-dialectică a infinitului*, publicat în *Vestnik Leningradskogo Universiteta* (nr. 5/1959).

Prima parte a articolului cuprinde o expunere succintă a tezelor fundamentale ale filozofiei marxiste privitoare la problema infinitului precum și o trecere în revistă critică a principalelor soluții propuse în filozofia premarxistă pînă la Hegel (Zenon din Eleea, Aristotel, Spinoza, Locke, Kant).

Ca și celelalte categorii perechi, categoria infinitului se află într-o unitate dialectică cu contrariul său, cu categoria corelată a finitului.

Caracterul contradictoriu al infinitului l-au sezisat mulți filozofi din trecut, însă numai filozofia marxistă l-a explicat în mod pe deplin științific, demonstrînd că dialectica subiectivă a categoriilor finit-infinit reflectă dialectica conținutului lor obiectiv.

Poziția marxistă în problema infinitului, considerarea lumii obiective (și a cunoașterii sale de către om) ca infinită și recunoașterea caracterului contradictoriu al infinitului real, a fost confirmată, după cum se știe, de toate descoperirile și cuceririle științelor moderne ale naturii.

În ciuda acestui fapt, arată A. S. Karmin, referindu-se între altele și la enciclopedia americană (ed. 1953, vol. XV, p. 121), în filozofia burgheză contemporană domină tendința de a nega direct sau indirect existența infinitului, postularea caracterului finit al lumii și al cunoașterii umane.

Pretextul teoretic pentru această poziție antiștiințifică este caracterul incontestabil contradictoriu al infinitului real (și al categoriei infinitului). Cauza reală a acestei soluții idealiste și agnostice trebuie căutată însă în rădăcinile sociale binecunoscute ale filozofiei burgheze contemporane, în faptul că ea reflectă pe plan teoretic năzuințele și aspirațiile retrograde ale unei clase reacționare pe toată linia.

În fața procesului pieirii sale inevitabile, proces care se află în plină desfășurare, burghezia contemporană alimentează și sprijină cu predilecție interpretări agnostice și pesimiste în problemele ridicate de stadiul actual al dezvoltării societății și științei.

S-ar putea adăuga că propovăduirea de către filozofia burgheză contemporană a caracterului finit al universului corespunde tocmai tendinței burgheziei imperialiste contemporane de a considera caracterul finit, sfîrșitul orînduirii capitaliste de mult perimate, drept sfîrșitul dezvoltării societății și al civilizației umane.

În opoziție cu diferitele concepții metafizice, materialismul dialectic a stabilit că infinitul este mișcare, proces și, prin urmare, caracterul lui contradictoriu se explică prin caracterul contradictoriu al mișcării în general.

Cum trebuie însă înțeleasă această explicare a caracterului contradictoriu al infinitului real?

Această latură importantă a problemei infinitului constituie obiectul principal al celei de-a doua părți a articolului.

Pornind de la definirea mișcării de către V.I. Sviderscki ca unitate a contrariilor: absolut (universalitatea) și relativ (caracterul concret și trecător al formelor mișcării), autorul consideră că natura contradictorie a infinitului este strîns legată de atributele absolut și relativ ale materiei în mișcare: „Infinitul este contradictoriu pentru că exprimă unitatea contrariilor absolut și relativ în fenomenele și procesele lumii materiale.

Contradicția, existentă în realitatea obiectivă, între caracterul absolut al materiei și mișcării, pe de o parte, și caracterul relativ al formelor și stărilor materiei în mișcare, pe de altă parte, dă naștere infinitului. Cu alte cuvinte, infinitul este o formă specială a rezolvării contradicției dintre absolut și relativ" (p. 37).

Înțelegerea infinitului ca formă de manifestare a absolutului în relativ oferă, după părerea autorului, posibilitatea de a rezolva paradoxele cosmologice (paradoxul fotometric și paradoxul gravitației). Aceste paradoxe constau, după cum se știe, în aceea că unele raționamente teoretice, bazate pe date științifice, duc la concluzia că în orice punct al universului luminozitatea și forța gravitației au un caracter infinit, ceea ce nu corespunde realității. Infinitul la care se referă paradoxele cosmologice nu are un sens obiectiv, tocmai pentru că nu reprezintă forma de manifestare a absolutului în relativ ci este rezultatul absolutizării unor proprietăți cu caracter relativ ale unei părți a universului, rezultatul extinderii lor de la un anumit domeniu al universului la întregul univers.

Aspectul pozitiv al paradoxelor cosmologice rezidă, după A.S. Karmin, în faptul că ele arată caracterul relativ al stărilor structurale ale materiei și al legilor răspîndirii luminii care ne sînt astăzi cunoscute. Renunțarea la absolutizarea acestor date ale științei deschide perspectiva descoperirii unor noi stări structurale ale materiei și legi de răspîndire a luminii care limitează acțiunea celor cunoscute pînă acum (care sînt postulate în paradoxele cosmologice drept absolute).

Legătura indisolubilă dintre infinit și absolut, se arată în continuare, nu trebuie înțeleasă ca o identificare a lor. Absolutul stă la baza infinitului, el este un atribut mai profund, mai fundamental decît infinitul. În schimb infinitul este un moment al realității mai bogat în conținut. El presupune faptul că absolutul se manifestă în relativ și exprimă caracterul și forma acestei manifestări. Cu alte cuvinte, nu infinitatea materiei determină caracterul ei absolut, necondiționat, adică caracterul ei primar, necreabilitatea și indistructibilitatea ei ci, dimpotrivă, caracterul absolut al materiei, necreabilitatea și indistructibilitatea materiei determină caracterul ei infinit.

Identificarea infinitului și absolutului ne-ar întoarce, se subliniază în concluzie, la Spinoza la care nu există deosebire între caracterul absolut al substanței și infinitatea ei.

Ca rezultat al identificării, în ultimă instanță, a infinitului și absolutului este de asemenea considerat în articol și infinitul „adevărat" al lui Hegel.

Înțelegerea materialist-dialectică a infinitului real, se arată în încheiere, este singura justă, corespunzătoare datelor actuale și dezvoltării științei.

T.P.

DIN SUMARELE REVISTELOR STRĂINE

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ

№ 8/1959

Передовая — Автоматизация и некоторые вопросы общественного развития. (Editorial — Automatizarea şi unele probleme ale dezvoltării sociale).

Б. А. Покровский (Ленинград) — XXI съезд КПСС и вопросы коммунистического воспитания трудящихся. (B.A. Pocrovski (Leningrad) — Congresul al XXI-lea al P.C.U.S. şi problemele educaţiei comuniste a oamenilor muncii).

В. Я. Ельмеев (Ленинград) — Возрастание роли умственного труда в развитии производительных сил социализма. (B.I. Elmeev (Leningrad) — Creşterea rolului muncii intelectuale în dezvoltarea forţelor de producţie ale socialismului).

А. М. Румянцев — О некоторых социологических концепциях современного ревизионизма. (A.M. Rumeanţev — Despre unele concepţii sociologice ale revizionismului contemporan).

Дж. Бернал (Англия) — Успехи науки. (J. Bernal (Anglia) — Succesele ştiinţei).

Роже Гароди (Франция) — О понятии „отчуждение". (Roger Garaudy (Franţa) — Despre noţiunea de „înstrăinare").

Стефан Жулкевский (Польша) — Научные споры и идеологическая борьба. (Ştefan Julkevski (Polonia) — Disputele ştiinţifice şi lupta ideologică).

Научные сообщения и публикации
Comunicări ştiinţifice şi publicaţii

Л. Н. Коган (Свердловск) — Опыт социологического исследования на промышленных предприятиях. (L.N. Kogan (Sverdlovsk) — Experienţa cercetării sociologice în întreprinderile industriale).

Ю. М. Лотман (Тарту) — К биографии Я. П. Козельского. (I.M. Lotman (Tartu) — Contribuţii la biografia lui I.P. Kozelski).

И. А. Халифман — Вынужденные признания. (I.A. Halifman — Mărturisiri forţate).

Дискуссии и обсуждения
Discuții și dezbateri

Е. В. Будницкая — Соотношение основных форм движения материи в биохимических процессах. (E.V. Budnițkaia — Corelația principalelor forme de mișcare a materiei în procesele biochimice).

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФИИ
№ 9/1959

Передовая — На уровень новых задач коммунистического строительства. (Editorial — La nivelul noilor sarcini ale construirii comunismului).

А. В. Сергиев — Великие социальные преобразования в Китайской Народной Республике. (A. V. Serghiev — Măreţele transformări sociale din R.P. Chineză).

В. И. Прокофьев — Антигуманистический характер религиозной морали. (V.I. Prokofiev — Caracterul antiumanist al moralei religioase).

М. Н. Руткевич (Свердловск) — Диалектический характер критерия практики. (M. N. Rutkevici (Sverdlovsk) — Caracterul dialectic al criteriului practicii).

П. В. Копнин (Киев) — Идея и ее роль в познании. (P.V. Kopnin (Kiev) — Ideea și rolul ei în cunoaștere).

М. А. Хевеши — Социологические взгляды Вашвари Пала. (M.A. Hevesi — Concepțiile sociologice ale lui Vasvári Pál).

Хоу Вай-лу (Китай) — Социальные утопии древнего и средневекового Китая. (Hou Vai-lu (China) — Utopiile sociale din China în antichitate și evul mediu).

И. С. Нарский — Критика учения неопозитивизма о критерии истины (проблема верификации). (N.S. Narski — Critica teoriei neopozitiviste despre criteriul adevărului (problema verificării).

Э. В. Ильенков — Трусливый нигилизм „героического позитивиста". (E. V. Ilienkov — Nihilismul fricos al „pozitivistului eroic").

В. И. Гараджа — Философия или атомный шантаж? (V. M. Garadja — Filozofie sau șantaj atomic?).

В. Б. Берестецкий — Проблема структуры „элементарных" частиц в современной физике. (V. B. Berestețki — Problema structurii particulelor „elementare" în fizica contemporană).

Научные сообщения и публикации
Comunicări științifice și publicații

П. А. Черенков — Изучение частиц сверхсветовой скорости и некоторые применения этого излучения в экспериментальной физике. (P.A. Cerenkov — Iradiația particulelor cu o viteză superioară vitezei luminii și unele aplicații ale acestei iradiații în fizica experimentală).

В. А. Фомина — Из неопубликованных писем Г. В. Плеханова Н. А. Рубакину (1906—1916 годы). (V.A. Fomina — Din scrisorile nepublicate ale lui G.V. Plehanov către N.A. Rubakin (1906—1916).

А. А. Зиновьев — О математической лингвистике. (A.A. Zinoviev — Despre lingvistica matematică).

М. А. Логвин (Киев) — Критика И. П. Павловым фрейдизма. (M. A. Logvin (Kiev) — Critica freudismului de către I.P. Pavlov).

DEUTSCHE ZEITSCHRIFT FÜR PHILOSOPHIE
nr. 4/1959

Gottschal, R. — Darwin und der Socialdarwinismus (Darwin şi darwinismul social).

Frolow, I.T. — Zuchtwahl und Finalität (Selecţie şi finalitate).

Wedenow, M. — Der naturhistorische Materialismus Ernst Haeckels (Materialismul istoric-naturalist al lui Ernst Haeckel).

Wessel, H. — Über die dialektische Widersprüchlichkeit des Organischen (Asupra caracterului dialectic contradictoriu al organicului).

FILOSOFICKÝ ČASOPIS
nr. 5/1959

Zeleny, J. —O pseudomaterialistické tendenci v nasi filosofii (Despre tendinţa pseudomaterialistă în filozofia noastră).

Machovec, M. — O metodach ateistické vychovy (Despre metodele educaţiei ateiste).

Hollitscher, W. — O vyvojové myslence v prirodnim badani a antievolucionismus v soucasne burzoasni prirodni filosofii (Asupra ideii de evoluţie în ştiinţele naturii şi antievoluţionismul în filozofia naturii burgheză contemporană).

Macha, K.— O mechanicismu v pojeti historického materialismu (Despre mecanicism în conceperea materialismului istoric).

Javurek, Z. — Nekolik poznamek o vztahu principu nespornosti a dialektiky (Unele observaţii asupra raportului dintre principiul noncontradicţiei şi dialectică).

ФИЛОСОФСКА МИСЪЛ
№ 3/1959

Акад. Сава Гановски — „Материализъм и емпириокритицизъм" и българската философска мисъл. (Acad. Sava Ganovski — „Materialism şi empiriocriticism" şi gîndirea filozofică bulgară).

Акад. Тодор Павлов — Теория на отражението и кибернетика. (Acad. Todor Pavlov — Teoria reflectării şi cibernetica).

Н. Яхиел — Класата на селяните-кооператори — единна класа от труженици на социализма. (N. Iahiel — Clasa ţăranilor-cooperatori — o clasă unită a muncitorilor socialismului).

Бернард Мунтян — За неисчерпаемостта на материята. (Bernard Muntean — Despre inepuizabilitatea materiei).

Добрин Спасов — Обосноваването на индукцията. (Dobrin Spasov — Fundamentarea inducţiei).

Никола Кондарев — За идеологията на Георги Раковски. (Nicola Kondarev — Despre ideologia lui Gheorghi Rakovski).

ФИЛОСОФСКИЕ НАУКИ
№ 2/1959

В. П. Тугаринов (Ленинград) — О диалектике перерастания социализма в коммунизм. (V. P. Tugarinov (Leningrad) — Despre dialectica trecerii socialismului în comunism).

И. С. Нарский — Методологические проблемы критики современной буржуазной философии в свете итогов XXI съезда КПСС. (I. S. Narski — Problemele metodologice ale criticii filozofiei burgheze contemporane în lumina concluziilor Congresului al XXI-lea al P.C.U.S.).

К 50-летию книги В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм".

50 de ani de la apariţia cărţii lui V.I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism.

П. В. Пичугин — Вопросы исторического материализма в труде В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм". (P. V. Piciughin — Probleme de materialism istoric în lucrarea lui V.I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism").

В. Г. Афанасьев (Челябинск) — В. И. Ленин о неисчерпаемости электрона и понятие элементарности. (V. G. Afanasiev (Celiabinsk) — V. I. Lenin despre inepuizabilitatea electronului şi noţiunea de elementar).

И. М. Попова (Одесса) — Психологическое направление современной буржуазной социологии в свете идей труда В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм". (I.M. Popova (Odesa) — Orientarea psihologistă a sociologiei burgheze contemporane în lumina ideilor din lucrarea lui V.I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism").

Е. И. Гиршович (Ленинград) — Разоблачение В. И. Лениным буржуазного объективизма. (E. I. Ghirşovici (Leningrad) — Demascarea de către V.I. Lenin a obiectivismului burghez).

В. Т. Ефимов — Проблема свободы и необходимости в марксистско-ленинской этике. (V.T. Efimov — Problema libertăţii şi necesităţii în etica marxist-leninistă).

Ю. В. Крянев — О современной интерпретации христианством проблем социализма. (I.V. Kreanev — Cum interpretează creştinismul contemporan problemele socialismului).

Крыстю Горанов (Болгария) — К вопросу о критерии искусства. (Krîstiu Goranov (Bulgaria) — Despre problema criteriului artei).

Марек Фрицганд (Польша) — Учение Маркса и гуманизм. (Marek Fritzgand (Polonia) — Învăţătura lui Marx şi umanismul).

И. И. Новинский — О понятии связи и связи понятий в марксистской философии. (I.I. Novinski — Despre noţiunea de legătură şi despre legătura noţiunilor în filozofia marxistă).

А. Н. Леонтьев и А. А. Леонтьев — О двояком аспекте языковых явлений. (A.N. Leontiev şi A.A. Leontiev — Despre aspectul dublu al fenomenelor de limbă).

З. Н. Мелещенко (Ленинград) — О ревизионизме в философских воззрениях Г. Лукача. (Z.N. Meleşcenko (Leningrad) — Despre revizionismul concepţiilor filozofice ale lui G. Lukács).

М. Т. Иовчук — Марксистская философская мысль на XII Международном философском конгрессе и ее критики. (M. T. Iovciuk — Gîndirea filozofică marxistă la cel de-al XII-lea Congres internaţional de filozofie şi criticii ei).

Ю. К. Мельвиль — О главных течениях идеалистической философии на XII Международном философском конгрессе. (I.K. Melvil — Despre principalele curente ale filozofiei idealiste la cel de al XII-lea Congres internaţional de filozofie).

А. Ф. Бегиашвили (Тбилиси) — Об одном противоречии в неопозитивистской философии. (A.F. Beghiaşvili (Tbilisi) — Despre o contradicţie în filozofia neopozitivistă).

В. Ф. Асмус — Проблема классификации искусств в эстетике Канта. (V.F. Asmus — Problema clasificării artelor în estetica lui Kant).

STUDIA FILOZOFICZNE
nr. 3/1959

Kolakowski, L. — Mistyka i konflikt spoleczny. O mozliwosci interpretacji mistycyzmu metodami materialisty cznego pojmowania dziejow (Mistică şi conflict. Despre posibilitatea interpretării misticismului pe baza metodei concepţiei materialiste a istoriei).

Adler, E. — Z problematyki badan nad J.G. Herderem (Din problematica cercetărilor asupra lui J.G. Herder).

Logowicz, J. — Zagadnienie rewizji metody w badaniach nad filozofia sredniowieczna (Problema revizuirii metodei în cercetările asupra filozofiei medievale).

Somerville, J. — Wolnosc a wartosc (Libertate şi valoare).

Kraszewski, Z. — Zagadnienie intensjonalnosci (Problema intensionalităţii).

BULETIN BIBLIOGRAFIC

K. MARX-F. ENGELS, *Opere*, vol. 9, Bucureşti, Editura politică, 1959, 512 p.

В. И. ЛЕНИН, О социалистической идеологии и культуре. Государственное Издательство политической литературы. Москва, 1959, 84 стр. (V. I. Lenin despre ideologia socialistă şi cultura socialistă. Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 84 p.).

HRUŞCIOV, N. S., *Spre victorie în întrecerea paşnică cu capitalismul*, Bucureşti, Editura politică, 1959, 860 p.

GHEORGHIU-DEJ, GH., *Articole şi cuvîntări, 1955—1959*, Bucureşti, Editura politică, 1959, 680 p.

Anuarul statistic al R.P.R. 1959, Bucureşti, Direcţia centrală de statistică, 376 p.

* * * *Din istoricul formării şi dezvoltării clasei muncitoare din Romînia — Pînă la primul război mondial* — Bucureşti, Editura politică, 1959, 540 p.

* * * *20 de ani de viaţă şi luptă a oamenilor muncii din Spania sub dictatura fascistă a generalului Franco*. Bucureşti, Editura politică, 1959, 72 p.

* * * *Etnografia continentelor*. I. Traducere. Bucureşti, Editura ştiinţifică, 1959, 448 p.

* * * *Începutul răspîndirii marxismului în Romînia. Crearea Partidului social-democrat al muncitorilor din Romînia (1893). P.S.D.M.R. între anii 1893 şi 1900*. Bucureşti, Editura politică, 1959, 62 p.

IOSIFESCU, SILVIAN, *În jurul romanului*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, 263 p.

KORIONOV, V., *Monopolurile şi poporul*, Bucureşti, Editura politică, 1959, 278 p.

LIPATTI, VALENTIN, *Valori franceze*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, 288 p.

* * * *Lupta pentru refacerea şi dezvoltarea mişcării muncitoreşti între 1900 şi 1917*, Bucureşti, Editura politică, 1959, 64 p.

MICU, D., *Romanul romînesc contemporan*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, 436 p.

* * * *P.M.R. — partid marxist-leninist al clasei muncitoare, forţa conducătoare a poporului în lupta pentru construirea socialismului*, Bucureşti, Editura politică, 1959, 40 p.

RADOVAN, P., *Statutul P.M.R. — Întruchipare a normelor leniniste ale vieţii de partid*, Ediţia a III-a. Bucureşti, Editura politică, 1959, 176 p.

SEREBRIAKOVA, GALINA, *Tinereţea lui Marx*, Bucureşti, E.S.P.L.A., Cartea rusă, 1959, 818 p.

TUŢUI, GH., POPESCU, AL., *Zdrobiţi de popor*, Bucureşti, Editura politică, 1959, 118 p.

VOLTAIRE, *Opere alese*, II, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1959, 531 p.

АББАТЕ М., Философия Бенедетто Кроче и кризис итальянского общества. Издательство иностранной литературы. Москва, 1959, 248 стр. (Abbate M., Filozofia lui Benedetto Croce şi criza societăţii italiene. Editura pentru literatura străină, Moscova, 1959, 248 p.).

ARON R., *Le développement de la société industrielle et la stratification sociale*, Paris, vol. I—II, 238 p., 230. p. (Les cours de Sorbonne, 1957—1958) (Dezvoltarea societăţii industriale şi stratificarea socială. Paris, vol. I—II, 238 p., 230 p. (Cursurile Sorbonei, 1957—1958).

БЕБЕЛЬ А., Христианство и социализм. Государственное Издательство политической литературы. Москва, 1959, 40 стр. (Bebel A., Creştinismul şi socialismul. Editura de stat pentru literatură politică, Moscova, 1959, 40 p.).

БУТЕНКО А., Основные черты современного ревизионизма. Госполитиздат, Москва, 1959, 240 стр. (Butenco A., Trăsăturile de bază ale revizionismului contemporan. Gospolitizdat, Moscova, 1959, 240 p.).

* * * *Changements techniques, économiques et sociaux. Étude théorique.* Paris, P.U.F. 1959, 356 p. (Bureau International de recherches sur les implications sociales du progrès technique) (Schimbări tehnice, economice şi sociale. Studiu teoretic. Paris, P.U.F. 1959, 356 p. (Biroul internaţional de cercetări asupra implicaţiilor sociale ale progresului tehnic).

CLOUGH, S. B., *The economic developpement of western civilisation.* New York. Toronto, London, Mc Graw-Hill Book Company, 1959, 540 p. (Dezvoltarea economică a culturii apusene. New York, Toronto, Londra, Mc Graw-Hill Book Company, 1959, 540 p.).

DAWSON, C., *The Making of Europe.* Meridian Books, New York, 1958, 274 p. (Facerea Europei. Meridian Books, New York, 1958, 274 p.).

ГЕРЦЕН А. И., Том XVII, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1959, 540 стр. (A. I. Herzen, vol. XVII, Editura Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 540 p.).

ЕРЫГИН С. К., РЫЖЕНКО Ф. Д., Ленинская программа по национальному вопросу. Государственное Издательство „Советская Наука". Москва, 1959, 148 стр. (Erighin S. K., Rijenco F. D., Programul leninist asupra problemei naţionale. Editura de stat „Ştiinţa sovietică", Moscova 1959, 148 p.).

* * * История философии, III, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1959, 614 стр. (Istoria filozofiei, III, Editura Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 814 p.).

КУЛЯ В., Формирование капитализма в Польше. Издательство иностранной литературы. Москва, 1959, 120 стр. (Kulia V., Formarea capitalismului în Polonia. Editura în limbi străine, Moscova, 1959, 120 p.).

LANDSDELL, N., *The atom and the Energy Revolution*, Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1959, 200 p. (Revoluţia atomică şi energetică, Harmondsworth, Middlesex, Penguin Books, 1959, 200 p.).

ОКУЛОВ А. Ф., Борьба В. И. Ленина против философии реформизма и ревизионизма. Издательство социально-экономической литературы. Москва, 1959, 420 стр. (Okulov A. F., Lupta lui V. I. Lenin împotriva filozofiei reformismului şi a revizionismului. Editura pentru literatura social-economică, Moscova, 1959, 420 p.).

РУБИНШТЕЙН С. Л., Принципы и пути развития психологии. Издательство Академии Наук СССР. Москва, 1959, 352 стр. (Rubinstein S. L., Principiile şi căile de dezvoltare a psihologiei. Editura Academiei de ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959, 352 p.).

SAINT-JUST, *Discours et rapports*, Editions Sociales, Paris, 1957, 222 p. (Saint-Just, Discursuri şi rapoarte, Editions Sociales, Paris, 1957, 222 p.).

SCHNEIDER, S. W., *Geschichte der amerikanischen Philosophie.* Hamburg, Felix Meiner, 1957, 424 p. (Istoria filozofiei americane. Hamburg, Felix Meiner, 1957, 424 p.).

THEIMER, W., *Geschichte der politischen Ideen.* Zweite Auflage Bonn und München, Franke Verlag, 1959, 505 p. (Istoria ideilor politice. Ediția a II-a. Bonn și München, Franke Verlag, 1959, 505 p.).

ТИМОШЕНКО В. Е., Материализм Демокрита. Издательство Академии Наук СССР. Москва, 1959, 96 стр. (Timoșenko V. E., Materialismul lui Democrit. Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova 1959, 96 p.).

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE FILOZOFIE

CERCETĂRI FILOZOFICE

Anul VI 1959

INDEX ALFABETIC

EDITORIAL

	Nr.	Pag.
* * * — Dezvoltarea materialismului istoric în procesul construirii comunismului	1	7

MATERIALISM DIALECTIC ŞI PROBLEMELE FILOZOFICE ALE ŞTIINŢELOR NATURII

BREAZU MARCEL, Însemnătatea istorică a lucrării lui V. I. Lenin „Materialism şi empiriocriticism"	3	9
CERTKOV V. P. (U.R.S.S.), Despre metoda universală de cercetare şi metodele ştiinţelor particulare	5	63
DAN CLARA, Critica idealismului constructivist cu privire la geneza cunoaşterii raţionale	6	59
DIMITRIU C. GH., Orientarea materialist-dialectică în ştiinţele medicale şi biologice în R.P.R.	4	159
GULIAN EDITH, Critica fideismului în biologia contemporană	5	99
MARCULESCU ILEANA, Cu privire la problema conştiinţei	1	75
MARCULESCU ILEANA, Critica idealismului biologic contemporan în lumina învăţăturii leniniste despre materie şi cunoaştere	3	43
MARE CĂLINA (CLUJ), Falsa înţelegere a matematizării şi a mobilităţii noţiunilor fizice — izvor al idealismului „fizic" contemporan	3	55
POP MIRCEA (Cluj), Despre legile generale ale reactivităţii materiei vii şi unele aspecte ale manifestării lor	1	95
POPESCU ST., Rolul cognitiv al teoriei în fizică	5	75
POPOVICI CĂLIN, Unele consideraţii în legătură cu explorarea spaţiului	5	163
RUZAVIN G. I. (U.R.S.S.), Categoriile finit şi infinit	2	43
STUGREN BOGDAN (Cluj), Consideraţii asupra conceptului de evoluţie biologică	2	63

COMUNICĂRI

BRĂTESCU G., Contribuţia d-rului Al. Sutzu la pătrunderea spiritului filozofic în ştiinţa noastră medicală	3	93
GOTTLIEB I., Consideraţiuni asupra noţiunii „defect de masă" şi implicaţiile sale filozofice	6	193

LECTII ŞI CONSULTAŢII

	Nr.	Pag.
USCHERSOHN H., Materialismul dialectic despre categoria de materie. . .	5	217

MATERIALISM ISTORIC

APOSTOL GH. P., Progresul tehnic în socialism şi consecinţele lui economice şi sociale	6	9
BANU I., Dialectica raportului obiectiv-subiectiv în revoluţia socialistă şi denaturarea ei antimarxistă.	1	49
BREAZU MARCEL, Politica leninistă a partidului clasei muncitoare din Romînia în problemele construcţiei culturale	4	105
CERNEA MIHAIL, Rolul factorului subiectiv în rezolvarea contradicţiilor neantagoniste ale perioadei de trecere	5	35
CÎMPEANU PAVEL, Unele aspecte teoretice ale problemei păcii şi războiului	3	69
CETERCHI I., Funcţiile statului nostru democrat-popular în perioada de trecere de la capitalism la socialism	4	87
CHEPEŞ GH., Cu privire la schimbarea structurii de clasă în ţara noastră în anii puterii populare	4	133
DUMITRU NICOLAE, Procesul trecerii spre comunism şi saltul istoric în dezvoltarea personalităţii umane	1	25
FLORIAN RADU, Revoluţia populară din ţara noastră — confirmare deplină a teoriei marxist-leniniste a revoluţiei	4	65
HOROVÍTZ M., Despre trecerea ţărilor socialiste mai mult sau mai puţin în acelaşi timp la comunism	6	35
LÖRINCZ L., Învăţătura marxist-leninistă despre sfărîmarea aparatului de stat exploatator şi aplicarea ei în Romînia	5	9
MURGESCU COSTIN, Transformarea socialistă a agriculturii — parte integrantă a construcţiei noastre socialiste	2	7
SINESCU M. şi VIERU S., Importanţa indicaţiilor metodologice leniniste pentru critica sociologiei burgheze contemporane	3	27
SMEU GR., Despre veridicitate ca element fundamental în arta autentică	6	109
Acad. RALEA M., 15 ani de mari realizări ale poporului nostru	4	9
VLAD C. şi PUNI S., Partidul Muncitoresc Romîn — forţa conducătoare a revoluţiei şi construcţiei socialiste în ţara noastră	4	37

LECŢII ŞI CONSULTAŢII

DIMITRIU C. GH. şi RUSNAC C., Opoziţia ireductibilă între ştiinţă şi religie	3	111
IANCU IONEL, Dictatura proletariatului — cel mai înalt tip de democraţie	2	127

LOGICA

BĂDĂRĂU DAN, Critica unor concepţii idealiste despre structurile logice	5	117
ŢUŢUGAN FLOREA, Despre „paradoxele" implicaţiei şi echivalenţei şi semnificaţia lor logică	2	105
WALD HENRI, Judecata de valoare	1	111

ISTORIA FILOZOFIEI

Acad. JOJA ATH., Duns Scot — un gînditor progresist în evul mediu	2	27
NEAGOE FL., Lupta unui socialist romîn împotriva idealismului în sociologie (Raicu Ionescu-Rion).	2	83

	Nr.	Pag.
POSESCU AL. şi CHEŢAN OCT., Subiectivism şi misticism în filozofia burgheză din Romînia între cele două războaie mondiale	5	141
VASSILIEV RADI (R. P. Bulgaria), Dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste în R.P. Bulgaria în anii puterii populare	6	79
100 DE ANI DE LA APARIŢIA „ORIGINII SPECIILOR"		
GHIŢĂ S., Răspîndirea şi influenţa darwinismului în Romînia	6	129
PREDA V. şi BOLOGA V. Concepţiile despre evoluţie ale naturalistului sibian dr. Carl. Friedrich Jickeli (1850 — 1926)	6	153
SPIELMANN I. (Tg. Mureş), Din istoria fiziologiei evoluţioniste în patria noastră	6	171
Discuţii		
PERIODIZAREA ISTORIEI FILOZOFIEI DIN ROMÎNIA		
BANU ION, Cu privire la teoria şi practica periodizării	5	193
FLORIAN MIRCEA., Cu privire la proiectul de periodizare a istoriei filozofiei din Romînia	3	103
Acad. GULIAN C. I., Concluzii la discuţia asupra periodizării istoriei filozofiei din Romînia	6	213
HAJÓS JÓZSEF (Cluj), Observaţii asupra principiilor periodizării istoriei filozofiei din Romînia	1	123
COMUNICĂRI		
HAJÓS JÓZSEF (Cluj), Din istoria ideilor înaintate la maghiarii din Transilvania (sec. XV—XVIII)	6	199
MUREŞANU LUCIA, Influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie asupra culturii democrate din ţara noastră (1917—1921)	5	175
PANTAZI RADU, Din istoricul luptei presei muncitoreşti din Romînia împotriva ideologiei burgheze (combaterea poporanismului)	4	175
CRITICĂ ŞI BIBLIOGRAFIE		
— Aventurile ştiinţei, concepută ca teorie suprarealistă a naturii (L. Grünberg)	1	164
— Colaborarea ţărilor socialiste — expresie a internaţionalismului proletar (N. Dumitru)	3	135
— Contribuţii la analiza formării conştiinţei juridice socialiste în R.P.R. (Maria Sinescu)	4	195
— Contribuţii filozofice creatoare ale oamenilor de ştiinţă din ţara noastră (Al.Boboc, I. Manea)	5	255
— Despre unele lucrări de popularizare a filozofiei marxist-leniniste în ţara noastră (Gh. Berescu, Nicolae Dumitru, Anton Costescu)	4	207
— Despre semnificaţia şi rolul social reacţionar al învăţăturii evanghelice (Al. Tănase)	6	252
— Elaborarea bazelor comunismului ştiinţific (Gh. Berescu)	3	129
— La apariţia primei reviste de logică din ţara noastră (R. Stoichiţă)	3	144
— Fundamentarea materialismului marxist (Maria Sinescu)	1	131
— Marxism-leninismul despre proprietatea socialistă (Ligia Schiopu)	3	140
— Microsociologia — variantă modernă a psihologismului în sociologia burgheză (Stela Cernea)	2	163
— Neliniştе justificată (N. Stahovskaia-Dumitru)	6	258
— O carte valoroasă despre istoria mişcării muncitoreşti internaţionale (I. Florea)	1	138

	Nr.	Pag.
— O analiză marxistă a situației intelectualului în societatea burgheză contemporană (Fl. Neagoe)	1	157
— O critică ascuțită a idealismului subiectiv contemporan (L. Gr.)	2	158
— O culegere de studii despre dialectica marxistă și științele naturii (B.D.)	3	160
— O lucrare sovietică despre istoria filozofiei medievale (M. Ciurdariu)	3	153
— O cercetare valoroasă a categoriilor conținut și formă în artă (Ion Ianosi)	4	200
— O încercare reușită de a oglindi realizările epocale ale construcției socialismului în R.P.R. (Gh. P.A.)	6	227
— O viață eroică dăruită cauzei proletariatului (Al. Tănase)	5	242
— O contribuție la elaborarea logicii dialectice (I. Perianu)	6	232
— O cercetare sovietică asupra categoriei comicului (V. Moglescu, M. Ciurdariu)	6	246
— Pe marginea lucrării *„Contemporanul" și vremea lui* (Oct. Chețan)	5	266
— Politica războiului nu poate genera o filozofie a păcii (P. Cîmpeanu)	5	289
— Problemele filozofice ale mecanicii cuantice (Valer Novacu, membru corespondent al Academiei R.P.R.)	5	282
— Primul volum al *Operelor filozofice alese* ale lui G. V. Plehanov (Ion Stroie)	2	143
— Unele observații pe marginea cărții „Dimitrie Cantemir, Viața și opera" (M. Ciurdariu)	1	152
— Un studiu despre statul sovietic multinațional (Stela Enache)	2	167
— Un valoros tratat de istorie a psihologiei (E. Fischbein)	2	148
— Un nou manual valoros de materialism dialectic și istoric (A. Zola, N. Gogoneață)	4	187
Un nou periodic sovietic de filozofie; *Revista Școlii Superioare de Partid de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.* (N. Mercea)	5	276
— Un manual chinez de materialism dialectic (I. Mărculescu)	6	242
— Un moment important în elaborarea teoriei marxiste despre lupta de clasă și revoluție (Em. Drob)	5	235
— Un studiu critic asupra estetismului burghez din Romînia (M. Ciurdariu)	5	262
— Rolul contradicțiilor în dezvoltarea societății socialiste (I. Rebedeu)	1	145

PE SCURT DESPRE CĂRȚI

— Marx împotriva lui Keynes (M. Lupan)	6	267
— Despre raportul dintre filozofie și științele speciale (I.M.)	6	270
— O valoroasă investigație filozofică în natura anorganică (E. Țîțăreanu)	6	265

MIȘCAREA FILOZOFICĂ DE PESTE HOTARE

— Bertrand Russel împotriva religiei (Stela Cernea)	4	258
— Ce opun marxismului antimarxiștii contemporani (Henri Wald)	4	252
— Cercetări sovietice cu privire la unele probleme ale dezvoltării societății socialiste (R. Mihailovici)	1	175
— Cercetări sovietice în domeniul esteticii marxist-leniniste (Gr. Smeu)	1	179
— Dezbateri interesante în jurul legii negării negației (T. Papadopol)	5	328
— Dezbateri ale filozofilor germani despre categoria de „materie" (Gh. Epure)	6	303
— Din activitatea filozofică în R. P. Bulgaria (I. Mărculescu și Gh. Berescu)	1	183
— Discuția despre logică în R. D. Germană (T. Papadopol)	2	175

	Nr.	Pag.
— Dizertații filozofice susținute la Universitatea de stat din Moscova (Alexandr Bovin — U.R.S.S.)	4	244
— Lenin și gîndirea progresistă franceză (I. Florea — V. Popescu)	5	322
— O contribuție la cercetarea ideilor estetice din operele de tinerețe ale lui Karl Marx (M.C.)	3	173
— Prezențe filozofice românești peste hotare (S.O.)	4	237
— Problema contradicțiilor perioadei de trecere la socialism în dezbaterea filozofilor din R.D.G. (E. Dușescu)	4	250
— Probleme de etică și estetică în revista „Marxism Today" (L. Grünberg)	6	310
— Seminarul internațional de filozofie de la Sofia (C. Borgeanu)	1	181
— Simpozionul consacrat celui de-al IV-lea Congres mondial de sociologie (E. D.)	6	295
— Un cercetător din America Latină despre logica dialectică (P. Anghel)	2	178

RĂSFOIND REVISTELE

— Analele de filozofie ale Universității din Cluj (Clara Dan)	5	294
— Mai multă exigență în propaganda ateistă (Oct. Chețan)	1	171
— O publicație binevenită ; „Buletin al Comisiei naționale a Republicii Populare Române pentru UNESCO" (R.P.)	5	301
— Pe marginea unor articole teoretice din revista „Viața Românească" (Oct. Chețan și M. Ciurdariu)	3	163
— Popularizarea științei, mijloc de educație materialistă (P. Beraru)	6	273

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

— Cartea de științe sociale în Editura Academiei R.P.R.	1	189
— Cartea filozofică în anul 1959 (R.M.)	2	171
— Consfătuirea științifică româno-sovietică asupra problemelor filozofice ale științelor naturii (I. M.)	4	231
— Consfătuire cu delegația de filozofi sovietici (M. Ciurdariu)	5	317
— Manifestări științifice cu prilejul aniversării operei lui Lenin „Materialism și empiriocriticism" (K. P.)	4	221
— Manifestări filozofice în cadrul lunii prieteniei româno-sovietice (L.P.)	6	281
— Sesiunea științifică festivă consacrată aniversării eliberării patriei noastre (C. Popa și N. Crișan)	5	305
— Sesiunea cercurilor științifice studențești la Universitatea „C. I. Parhon" (H.U.)	3	169
— Ședința de comunicări organizată de Academia R.P.R. în memoria lui Ch. Darwin	1	187
— Susținerea unor disertații filozofice la Școala superioară de Partid „Ștefan Gheorghiu" (P.C.)	5	319
— Un simpozion consacrat problemei evoluției în biologie (S. Gh.)	4	229

DIN VIAȚA CATEDRELOR

— Pe marginea unor lecții de materialism dialectic și istoric ținute la universitățile „Babeș-Bolyai", Cluj și „Al. I. Cuza", Iași (E.B.)	6	287

	Nr.	Pag.
NOTE		
BĂDĂRĂU DAN, Este oare aceasta probitate științifică?	3	87
Nota redacției	4	273
Note de Lectură	1	191
„ „ „	2	185
„ „ „	3	177
„ „ „	4	263
„ „ „	5	333
„ „ „	6	315
Buletin bibliografic	1	195
„ „	2	191
„ „	3	183
„ „	4	275
„ „	5	341
„ „	6	329
Din sumarele revistelor străine primite la redacție	1	197
„ „ „ „ „ „ „	3	187
„ „ „ „ „ „ „	4	277
„ „ „ „ „ „ „	5	345
„ „ „ „ „ „ „	6	323

BIBLIOTECA CENTRALĂ
SIBIU

АКАДЕМИЯ РУМЫНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ
ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ

ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ФИЛОСОФИИ

Год издания VI 1959

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ

Передовая

	№	Стр.
. . . — Развитие исторического материализма в процессе построения коммунизма	1	7

ДИАЛЕКТИЧЕСКИЙ МАТЕРИАЛИЗМ И ФИЛОСОФСКИЕ ВОПРОСЫ ЕСТЕСТВОЗНАНИЯ

БРЯЗУ МАРЧЕЛ, Историческое значение книги В. И. Ленина „Материализм и эмпириокритицизм"	3	9
ГУЛИАН ЭДИТ, Критика фидеизма в современной биологии	5	99
ДАН КЛАРА, Критика конструктивистского идеализма в вопросе происхождения рационального познания	6	59
ДИМИТРИУ К. Г., Диалектико-материалистическая ориентация медицинских и биологических наук в Румынской Народной Республике	4	159
МАРЕ КЭЛИНА (Клуж), Ложное понимание математизации и изменчивости физических понятий — источник современного „физического" идеализма	3	55
МЭРКУЛЕСКУ ИЛЯНА, К вопросу о природе сознания	1	75
МЭРКУЛЕСКУ ИЛЯНА, Критика современного биологического идеализма в свете ленинского учения о материи и познании	3	43
ПОП МИРЧА (Клуж), Об общих законах реактивности живой материи и некоторых аспектах их проявления	1	95
ПОПЕСКУ С., Познавательная роль теории в физике	5	75
ПОПОВИЧ К., Некоторые соображения в связи с исследованием космического пространства	5	163
РУЗАВИН Г. И. (СССР), Категории конечного и бесконечного	2	43
СТУГРЕН БОГДАН (Клуж), О понятии биологической эволюции	2	63
ЧЕРТКОВ В. П. (СССР), О всеобщем методе исследования и методах частных наук	5	63

	№	Стр.
СООБЩЕНИЯ		
БРЭТЕСКУ Г., Вклад д-ра А. Суцу в проникновение философского духа в румынскую медицинскую науку	3	93
ГОТЛИБ И., Некоторые соображения о понятии „массовый дефект" и его философские следствия	6	193
ЛЕКЦИИ И КОНСУЛЬТАЦИИ		
УШЕРЗОН Х., Диалектический материализм о категории материи	5	217
ИСТОРИЧЕСКИЙ МАТЕРИАЛИЗМ		
АПОСТОЛ Г. П., Технический прогресс при социализме и его социально-экономические последствия	6	9
БАНУ ИОН, Диалектика отношения объективно-субъективного в социалистической революции и ее антимарксистское извращение	1	49
БРЯЗУ МАРЧЕЛ, Ленинская политика партии рабочего класса Румынии и вопросы культурного строительства	4	105
ВАСИЛЬЕВ РАДИ (НР Болгария), Развитие марксистско-ленинской философии в Болгарии в годы народной власти	6	79
ВЛАД К. и ПУНИ С., Румынская рабочая партия — руководящая сила социалистической революции и социалистического строительства в Румынии	4	37
ДУМИТРУ НИКОЛАЕ, Процесс перехода к коммунизму и исторический скачок в развитии человеческой личности	1	25
КЕПЕШ Г., Относительно изменения классовой структуры в РНР за годы народной власти	4	133
КЫМПЯНУ ПАВЕЛ, Некоторые теоретические аспекты вопросов мира и войны	3	69
ЛОРЕНЦ Л., Марксистско-ленинское учение о сломе эксплуататорского государственного аппарата и его применение в Румынии	5	9
МУРДЖЕСКУ КОСТИН, Социалистическое преобразование сельского хозяйства — составная часть социалистического строительства	2	7
РАЛЯ М., 15 лет великих достижений румынского народа	4	9
СИНЕСКУ М. и ВИЕРУ С., Значение ленинских методологических указаний для критики современной буржуазной социологии	3	27
ХОРОВИЦ М., О более или менее одновременном переходе социалистических стран к коммунизму	6	35
СМЕУ Г., О правдивом отражении действительности как основном элементе подлинного искусства	6	109
ФЛОРИАН РАДУ, Народная революция в Румынии — полное подтверждение марксистско-ленинской теории революции	4	65
ЧЕРНЯ МИХАИЛ, Роль субъективного фактора в разрешении неантагонистических противоречий переходного периода	5	35
ЧЕТЕРКИ И., Функции румынского народно-демократического государства в переходный период от капитализма к социализму	4	87
ЛЕКЦИИ И КОНСУЛЬТАЦИИ		
ДИМИТРИУ К. Г. и РУСНАК К., Непримиримость науки и религии	3	111
ЯНКУ ИОНЕЛ, Диктатура пролетариата — высший тип демократии	2	127

ЛОГИКА

	№	Стр.
БЭДЭРЭУ ДАН, Критика некоторых идеалистических взглядов на логические структуры	5	117
ВАЛЬД ГЕНРИ, Суждение оценки	1	111
ЦУЦУГАН ФЛОРЯ, О „парадоксах" импликации и эквивалентности и их логическое значение	2	105

ИСТОРИЯ ФИЛОСОФИИ

ЖОЖА А., Дунс Скот — прогрессивный мыслитель средневековья	2	27
НЯГОЕ Ф., Борьба румынского социалиста против идеализма в социологии (Райку Йонеску-Рион)	2	83
ПОПЕСКУ А. и КЕЦАН О., Субъективизм и мистицизм в румынской буржуазной философии между двумя мировыми войнами	5	141

100 ЛЕТ СО ДНЯ ПОЯВЛЕНИЯ „ПРОИСХОЖДЕНИЯ ВИДОВ"

ГИЦЭ С., Распространение дарвинизма в Румынии	6	129
ПРЕДА В. и БОЛОГА ВАЛЕРИУ (Клуж), Взгляды на зволюцию естествоиспытателя д-ра Карла Фридриха Жиккели (1850—1925) из Сибиу	6	153
ШПИЛЬМАНН И., Из истории эволюционной физиологии в Румынии	6	171

Дискуссии

ПЕРИОДИЗАЦИЯ ИСТОРИИ ФИЛОСОФИИ В РУМЫНИИ

БАНУ ИОН, Относительно теории и практики периодизации	5	193
ГУЛИАН К. И., Выводы о дискуссии по вопросу периодизации румынской философии	6	213
ФЛОРИАН МИРЧА, К вопросу о периодизации истории философии в Румынии	3	103
ХАЙОШ ИОСИФ (Клуж), Замечания о принципах периодизации истории философии в Румынии	1	123

СООБЩЕНИЯ

МУРЕШАНУ Л., Влияние Великой Октябрьской социалистической революции на демократическую культуру Румынии (1917 — 1921)	5	175
ПАНТАЗИ РАДУ, О борьбе румынской рабочей прессы против буржуазной идеологии (борьба с попоранизмом)	4	175
ХАЙОШ ИОСИФ (Клуж), Из истории передовых идей трансильванских венгров	6	199

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

Важный момент в разработке марксистской теории о классовой борьбе и революции (*Э. Дроб*)	5	235
Выход первого журнала по логике в стране (*Р. Стойкицэ*)	3	144
Героическая жизнь, отданная служению пролетариата (*А. Тэнасе*)	5	242
Замечания по поводу книги: „Дмитрий Кантемир. Жизнь и творчество" (*М. Чурдариу*)	1	152
Исследование о многонациональном Советском государстве (*С. Енаке*)	2	167
К анализу формирования социалистического юридического сознания в РНР (*Мария Синеску*)	4	195

	№	Стр.
К вопросу о разработке диалектической логики (*И. Периану*)	6	232
Китайский учебник по диалектическому материализму (*Иляна Мэркулеску*)	6	242
Критический труд о буржуазном эстетизме в Румынии (*М. Чурдариу*)	5	262
Марксизм-ленинизм о социалистической собственности (*Лиджия Шкиопу*)	3	140
Марксистский анализ положения интеллигента в современном буржуазном обществе (*Ф. Нягое*)	1	157
Микросоциология — новый вариант психологизма в буржуазной социологии (*Стела Черня*)	2	163
Новое советское философское периодическое издание: *Журнал Высшей партийной школы при ЦК КПСС* (*Н. Мерча*)	5	276
Новое ценное пособие по историческому и диалектическому материализму (*А. Зола, Н. Гогоняцэ*)	4	187
О некоторых работах по популяризации марксистско-ленинской философии в РНР (*Г. Бересқу, Николае Думитру, Антон Костеску*)	4	207
О работе „Контемпоранул" и его эпоха" (*О. Кецан*)	5	266
О социально-реакционной роли и значении евангелического учения (*А. Тэнасе*)	6	252
Обоснование марксистского материализма (*Мария Синеску*)	1	131
Оправданное беспокойство (*Е. Стаховская-Думитру*)	6	258
Острая критика современного субъективного идеализма (*Л. Г.*)	2	158
Первый том *Избранных философских сочинений* Г. В. Плеханова (*Ион Строе*)	2	143
Политика войны не может породить философию мира (*П. Кымпяну*)	5	289
Приключения науки — вымысел сверхреалистической теории природы (*Л. Грюнберг*)	1	164
Разработка основ научного коммунизма (*Г. Бересқу*)	3	129
Роль противоречий в развитии социалистического общества (*И. Ребедеу*)	1	145
Сборник трудов по марксистской диалектике и естественным наукам (*Б. Д.*)	3	160
Советский труд по истории философии средних веков (*М. Чурдариу*)	3	153
Советское исследование относительно категории комизма (*В. Моглеску—М. Чурдариу*)	6	246
Сотрудничество социалистических стран — выражение международного пролетарского интернационализма (*Н. Думитру*)	3	135
Творческий вклад в философию румынских ученых (*А. Бобок, И. Манеа*)	5	255
Удачная попытка отобразить эпохальные достижения в строительстве социализма в РНР (*Г. П. А.*)	6	227
Философские вопросы квантовой механики (*Валер Новаку*, член корреспондент Академии РНР)	5	282
Ценная книга для международного рабочего движения (*И. Флоря*)	1	138
Ценное исследование категорий, содержания и формы искусства (*Ион Янош*)	4	200
Ценный трактат по истории психологии (*Е. Фишбейн*)	2	148

КОРОТКО О КНИГАХ

Маркс против Кейнса (*М. Лупан*)	6	267
О связи философии со специальными науками (*И. М.*)	6	270
Ценное философское исследование по неорганической природе (*Е. Цынцэряну*)	6	265

	№	Стр.
ФИЛОСОФСКОЕ ДВИЖЕНИЕ ЗА РУБЕЖОМ		
Бертран Рассел против религии (*Стела Черня*)	4	258
Вопрос противоречий переходного периода к социализму в обсуждениях философов Германской Демократической Республики (*Е. Дуцеску*)	4	250
Вопросы этики и эстетики в журнале „Marxism Today" (*Л. Грюнберг*)	6	310
Деятельность философов НР Болгарии (*И. Мэркулеску, Г. Береску*)	1	183
Дискуссии о логике в Германской Демократической Республике (*Т. Пападопол*)	2	175
Защита философской диссертации при Московском университете (Александр Бовин — СССР)	4	244
Интересные дискуссии по поводу закона отрицания отрицания (*Т. Пападопол*)	5	328
Исследование эстетических идей в юношеских произведениях К. Маркса (*М. К.*)	3	173
Исследователь из Латинской Америки о диалектической логике (*П. Ангел*)	2	178
Ленин и французская прогрессивная мысль (*И. Флоря, В. Попеску*)	5	322
Международный философский семинар в Софии (*К. Борджану*)	1	181
Обсуждение немецкими философами категории „материя" (*Г. Епуре*)	6	303
Румынская философия за рубежом (*С. О.*)	4	237
Симпозиум, посвященный IV Всемирному социологическому конгрессу (*Э. Д.*)	6	295
Советские исследования в области марксистско-ленинской эстетики (*Г. Смеу*)	1	179
Советские исследования о некоторых вопросах развития социалистического общества (*Р. Михайлович*)	1	175
Что противопоставляют марксизму современные антимарксисты (*Генри Вальд*)	4	252
ОБЗОР ЖУРНАЛОВ		
Больше требовательности к атеистической пропаганде (*О. Кецан*)	1	171
Желательная публикация: Бюллетень национальной комиссии РНР для ЮНЕСКО (*Р. П.*)	5	301
По страницам теоретических статей из журнала „Вьяца Ромыняскэ" (*О. Кецан, М. Чурдариу*)	3	163
Популяризация науки — средство материалистического воспитания (*Р. Берару*)	6	273
Философские анналы Клужского университета (*Клара Дан*)	5	294
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ		
Заседание, организованное Академией РНР в честь памяти Ч. Дарвина	1	187
Защита философских диссертаций в Высшей партийной школе им. Штефана Георгиу (*П. К.*)	5	305
Книги по общественным наукам в Издательстве Академии РНР	1	189
Мероприятия во время месячника румыно-советской дружбы, посвященные философским исследованиям (*Л. П.*)	6	281
Научные проявления по случаю годовщины труда Ленина „Материализм и эмпириокритицизм" (*К. П.*)	4	221
Румыно-советское научное совещание по философским вопросам естественных наук (*И. М.*)	4	231

	№	Стр.
Сессия научных студенческих кружков в университете „К. И. Пархон" (*Х. У.*)	3	169
Симпозиум, посвященный проблеме эволюции в биологии (*С. Г.*)	4	229
Совещание с советской философской делегацией (*М. Чурдариу*)	5	317
Торжественная научная сессия, посвященная годовщине освобождения Родины (*К. Попа и Н. Кришан*)	5	305
Философская книга в 1959 году (*Р. М.*)	2	171
ИЗ ЖИЗНИ КАФЕДР		
По страницам лекций по диалектическому и историческому материализму в Клужском университете „Бабеш—Болиай" и Ясском университете „А. И. Куза"	6	287
ЗАМЕТКИ		
БЭДЭРЭУ ДАН, Разве это научная добросовестность?	3	87
Заметка Редакции	4	273
По страницам печати	1	191
„ „ „	2	185
„ „ „	3	177
„ „ „	4	263
„ „ „	5	333
„ „ „	6	315
Библиографический бюллетень	1	195
„ „	2	191
„ „	3	183
„ „	4	275
„ „	5	341
„ „	6	329
Из содержания иностранных журналов, поступивших в редакцию	1	197
„ „ „ „ „ „ „	3	187
„ „ „ „ „ „ „	4	277
„ „ „ „ „ „ „	5	345
„ „ „ „ „ „ „	6	323

ACADÉMIE DE LA RÉPUBLIQUE POPULAIRE ROUMAINE
INSTITUT DE PHILOSOPHIE

RECHERCHES DE PHILOSOPHIE

VIe année 1959

INDEX ALPHABÉTIQUE

EDITORIAL

	No	Page
* * * Le développement du matérialisme historique durant le processus d'édification du communisme	1	7

MATÉRIALISME DIALECTIQUE ET PROBLÈMES PHILOSOPHIQUES DES SCIENCES DE LA NATURE

BREAZU MARCEL, L'importance historique de l'œuvre de Lénine, « Matérialisme et empiriocriticisme »	3	9
DAN CLARA, Critique de l'idéalisme constructiviste, à propos de la genèse de la connaissance rationnelle	6	59
DIMITRIU C. GH., Orientation matérialiste-dialectique des sciences médicales et de la biologie dans la République Populaire Roumaine	4	159
GULIAN EDITH, Critique du fidéisme dans la biologie contemporaine	5	99
MĂRCULESCU ILEANA, Au sujet du problème de la conscience	1	75
MĂRCULESCU ILEANA, Critique de l'idéalisme biologique contemporain, à la lumière de la théorie léniniste sur la matière et la connaissance	3	43
MARE CĂLINA (Cluj), La fausse conception de la mathématisation et de la mobilité des notions physiques — source de l'idéalisme « physique » contemporain	3	55
POP MIRCEA (Cluj), Des lois générales de la réactivité de la matière vivante ; quelques aspects de leur manifestation	1	95
POPESCU ST., Le rôle cognitif de la théorie en physique	5	75
POPOVICI CĂLIN, Quelques considérations relatives à l'exploration de l'espace	5	163
ROUZAVINE G. I. (U.R.S.S.), Les catégories du fini et de l'infini	2	43
STUGREN BOGDAN (Cluj), Quelques considérations au sujet du concept d'évolution biologique	2	63
TCHERTKOV V. P. (U.R.S.S.), De la méthode universelle de recherche et des méthodes des sciences particulières	5	63

COMMUNICATIONS

BRĂTESCU G., L'apport du Docteur Al. Sutzu à la pénétration de l'esprit philosophique dans les sciences médicale en Roumanie	3	93

GOTTLIEB I., Considérations sur la notion « défaut de masse » et ses implications philosophiques 6 193

LEÇONS ET CONSULTATIONS

USCHERSOHN H., Le matérialisme dialectique sur la catégorie de matière . 5 217

MATÉRIALISME HISTORIQUE

APOSTOL GH. P., Le progrès technique dans le socialisme et ses conséquences économiques et sociales 6 9
BANU I., La dialectique du rapport « objectif-subjectif » dans la révolution socialiste et sa dénaturation antimarxiste 1 49
BREAZU MARCEL, La politique léniniste du parti de la classe ouvrière de Roumanie et les problèmes de la construction culturelle. 4 105
CERNEA MIHAIL, Le rôle du facteur subjectif dans la résolution des contradictions non antagonistes de la période de transition 5 35
CÎMPEANU PAVEL, Certains aspects théoriques du problème de la paix et de la guerre 3 69
CETERCHI I., Les fonctions de l'Etat roumain de démocratie populaire au cours de la période de transition du capitalisme au socialisme 4 87
CHEPEŞ GH., A propos du changement de la structure de classe dans la République Populaire Roumaine, au cours des années du pouvoir populaire 4 133
DUMITRU NICOLAE, Le processus du passage au communisme et le bond historique dans le développement de la personnalité humaine 1 25
FLORIAN RADU, La révolution populaire en Roumanie — confirmation entière de la théorie marxiste-léniniste de la révolution 4 65
M. HOROVÍTZ, De la transition des pays socialistes au communisme, plus ou moins en même temps. 6 35
LÖRINCZ L., Les thèses marxistes-léninistes sur la destruction de l'appareil de l'Etat exploiteur, et leur application en Roumanie. 5 9
MURGESCU COSTIN, La transformation socialiste de l'agriculture — partie intégrante de l'édification du socialisme 2 7
SINESCU M. et VIERU S., L'importance des indications méthodologiques de Lénine pour la critique de la sociologie bourgeoise contemporaine. . . 3 27
SMEU GR., La véridicité, en taut qu'élément fondamental de l'art authentique 6 109
RALEA M., 15 années de grandes réalisations du peuple roumain 4 9
VLAD C. et PUNI S., Le Parti Ouvrier Roumain — force dirigeante de la révolution et de l'édification du socialisme en Roumanie 4 37

LEÇONS ET CONSULTATIONS

DIMITRIU C. GH. et RUSNAC C., L'irréductible opposition entre la science et la religion. 3 111
IANCU IONEL, La dictature du prolétariat — type le plus éminent de la démocratie 2 127

LOGIQUE

BĂDĂRĂU DAN, Critique de certaines conceptions idéalistes des structures logiques. 5 117
ŢUŢUGAN FLOREA, Des « paradoxes » de l'implication et de l'équivalence et leur signification logique 2 105
WALD HENRI, Le jugement de valeur 1 111

HISTOIRE DE LA PHILOSOPHIE

JOJA ATH., Duns Scot — un penseur progressiste du moyen âge 2 27

NEAGOE FL., La lutte d'un socialiste roumain contre l'idéalisme en sociologie (Raicu Ionescu-Rion) 2 83

POSESCU AL. et CHEŢAN OCT., Subjectivisme et mysticisme de la philosophie bourgeoise en Roumanie entre les deux guerres mondiales . . . 5 141

VASSILIEV RADI (R.P. de Bulgarie), Le développement de la philosophie marxiste-leniniste dans la République Populaire de Bulgarie sous le régime du pouvoir populaire 6 79

LE CENTENAIRE «DE L'ORIGINE DES ESPÈCES»

GHIŢĂ S., La propagation et l'influence du darwinisme en Roumanie . . . 6 129

PREDA V. et BOLOGA V., Les conceptions du naturaliste Dr. Karl Friedrich Jickeli (1850—1925) de Sibiu, au sujet de l'évolution 6 153

SPIELMANN I. (Tg. Mureş), De l'histoire de la physiologie évolutionniste en Roumanie 6 171

Discussions

LES PÉRIODES DE L'HISTOIRE DE LA PHILOSOPHIE EN ROUMANIE

BANU ION, De la théorie et de la mise en pratique de la distinction des périodes dans l'histoire de la philosophie 5 193

FLORIAN MIRCEA, A propos du projet visant à établir des périodes dans l'histoire de la philosophie en Roumanie 3 103

GULIAN C. I., Conclusions aux discussions portant sur la division en périodes de l'histoire de la philosophie en Roumanie 6 213

HAJÓS JÓZSEF (Cluj), Observations sur les principes de la division en périodes de l'histoire de la philosophie en Roumanie 1 123

COMMUNICATIONS

HAJÓS JÓZSEF (Cluj), Etude historique sur les idées avancées des Hongrois de Transylvanie (XVe —XVIIIe siècles) 6 199

MUREŞANU LUCIA, L'influence de la Grande Révolution Socialiste d'Octobre sur la culture démocratique de Roumanie (1917—1921) 5 175

PANTAZI RADU, Aspects de la lutte menée par la presse ouvrière de Roumanie contre l'idéologie bourgeoise (la lutte contre le «populisme»). . 4 175

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

A propos de quelques ouvrages de popularisation de la philosophie marxiste-léniniste dans la République Populaire Roumaine (*Gh. Berescu, Nicolae Dumitru, Anton Costescu*) 4 207

A l'apparition de la première revue de logique dans la République Populaire Roumaine (*R. Stoichiţă*) 3 144

Contribution à l'analyse de la formation de la conscience juridique socialiste dans la République Populaire Roumaine (*Maria Sinescu*) 4 195

Contributions philosophiques créatrices des savants roumains (*Al. Boboc* et *I. Manea*) 5 255

Inquiétude justifiée (*N. Stahovskaïa-Dumitru*) 6 258

Les bases du matérialisme marxiste (*Maria Sinescu*) 1 131

Les aventures de la science conçue comme théorie surréaliste de la nature (*L. Grünberg*). 1 164
Le rôle des contradictions dans le développement de la société socialiste (*I. Rebedeu*). 1 145
La signification et le rôle social réactionnaire de l'enseignement évangélique (*Al. Tănase*) 6 252
Le premier volume des Œuvres philosophiques choisies de G. V. Plékhanov (*Ion Stroie*). 2 143
La microsociologie — variante moderne du psychologisme dans la sociologie bourgeoise (*Stela Cernea*) 2 163
La collaboration entre pays socialistes — expression de l'internationalisme prolétarien (*N. Dumitru*). 3 135
L'élaboration des bases du communisme scientifique (*Gh. Berescu*) 3 129
Le marxisme-léninisme et la propriété socialiste (*Ligia Schiopu*). 3 140
La politique de la guerre ne peut engendrer une philosophie de la paix (*P. Cîmpeanu*). 5 289
Les problèmes philosophiques de la mécanique des quanta (*Valer Novacu*) 5 282
En marge de l'ouvrage *La revue « Contemporanul » et son temps* (*Oct. Chețan*) . . 5 266
Quelques observations en marge du livre « Dimitrie Cantemir. La vie et l'œuvre » (*M. Ciurdariu*). 1 152
Un livre précieux pour l'histoire du mouvement ouvrier international (*I. Florea*) 1 138
Une analyse marxiste de la situation des intellectuels dans la société bourgeoise contemporaine (*Fl. Neagoe*). 1 157
Un important traité d'histoire de la psychologie (*E. Fischbein*). 2 148
Une critique mordante de l'idéalisme subjectif contemporain (*L. Gr.*). 2 158
Une étude sur l'Etat soviétique multinational (*Stela Enache*) 2 167
Un ouvrage soviétique d'histoire de la philosophie médiévale (*M. Ciurdariu*). . 3 153
Un recueuil d'études sur la dialectique marxiste et les sciences naturelles (*B.D.*) 3 160
Un nouveau manuel de matérialisme dialectique et historique, particulièrement précieux (*A. Zola, N. Gogoneață*) 4 187
Une étude de valeur consacrée aux catégories *contenu* et *forme* en art (*Ion Ianosi*) 4 200
Un moment important de l'élaboration de la théorie marxiste de la lutte de classe et de la révolution (*E. Drob*). 5 235
Une vie héroïque consacrée à la cause du prolétariat (*Al. Tănase*). 5 242
Une étude critique sur l'esthétisme bourgeois en Roumanie (*M. Ciurdariu*). . . 5 262
Une nouvelle revue soviétique de philosophie : la Revue de l'Ecole Supérieure du Parti près le C.C. du P.C.U.S. (*N. Mercea*) 5 276
Une tentative réussie de présenter les réalisations historiques de l'édification du socialisme dans la République Populaire Roumaine (*Gh. P.A.*). 6 227
Contribution à la logique dialectique (*I. Perianu*) 6 232
Un manuel chinois de matérialisme dialectique (*I. Mărculescu*) 6 242
Une étude soviétique sur la catégorie du comique (*V. Moglescu, M. Ciurdariu*) . 6 246

BRÈVE REVUE DES LIVRES

Marx contre Keynes (*M. Lupan*) 6 267
Sur le rapport entre la philosophie et les sciences spéciales (*I.M.*). 6 270
Une importante investigation philosophique dans la nature anorganique (*E. Ținţăreanu*). 6 265

LE MOUVEMENT PHILOSOPHIQUE A L'ÉTRANGER

Bertrand Russel contre la religion (*Stela Cernea*) 4 258
Ce qu'opposent au marxisme les anti-marxistes contemporains (*Henri Wald*). . 4 252
Discussion au sujet de la logique dans la R. D. Allemande (*T. Papadopol*). . . 2 175
Discussions des philosophes allemands sur la catégorie «matière» (*Gh. Epure*). . 6 303
Dissertations philosophiques à l'Université de Moscou (*Alexandre Bovine* — U.R.S.S.) 4 244
Quelques aspects des recherches soviétiques dans le domaine de l'esthétique marxiste-léniniste (*Gr. Smeu*) 1 179
Intéressants débats autour de la loi de la double négation (*T. Papadopol*). . 5 328
Le séminaire international de philosophie de Sofia (*C. Borgeanu*) 1 181
Lénine et la pensée progressiste française (*I. Florea* et *V. Popescu*) 5 322
Le problème des contradictions de la période de transition vers le socialisme, discuté par les philosophes de la République Démocratique Allemande (*E. Dufescu*). 4 250
Le symposion consacré au IVe Congrès Mondial de Sociologie (*E. D.*) 6 295
Présence des philosophes roumains à l'étranger (*S.O.*). 4 237
Problèmes d'éthique et d'esthétique dans la revue «Marxism Today» (*L. Grünberg*) 6 310
Recherches soviétiques concernant certains problèmes du développement de la société socialiste (*R. Mihailovici*) 1 175
Un chercheur de l'Amérique Latine, au sujet de la logique dialectique (*P. Anghel*) 2 178
Une contribution à l'étude des idées esthétiques des œuvers de jeunesse de Karl Marx (*M.C.*). 3 173
Sur l'activité des philosophes de la République Populaire de Bulgarie (*I. Mărculescu* et *Gh. Berescu*) 1 183

EN FEUILLETANT LES REVUES

Les Annales de philosophie de l'Université de Cluj (*Clara Dan*) 5 294
En marge des articles théoriques de la revue «Viața Romînească» (*O. Cheţan* et *M. Ciurdariu*) 3 163
Plus d'exigence à l'égard de la propagande athée (*Oct. Cheţan*) 1 171
Une opportune publication: le Bulletin de la Commission Nationale de la République Populaire Roumanine pour l'UNESCO (*R.P.*) 5 301
La vulgarisation de la science — moyen d'éducation matérialiste (*P. Beraru*) . 6 273

LA VIE SCIENTIFIQUE

Débats scientifiques roumano-soviétiques, sur les problèmes philosophiques des sciences de la nature (*I.M.*) 4 231
Dissertations philosophiques à l'Ecole Supérieure du Parti «Ştefan Gheorghiu» (*P.C.*) 5 319
La séance de communications organisée par l'Académie de la R. P. Roumaine, à la mémoire de Ch. Darwin 1 187
La session des cercles scientifiques d'étudiants à l'Université «C. I. Parhon» (*H.U.*) 3 169
La session scientifique solennelle consacrée à l'anniversaire de la libération de notre patrie (*C. Popa* et *N. Crişan*) 5 305
Les ouvrages de sciences sociales aux Editions de l'Académie de la R. P. Roumaine 1 189
Les livres de philosophie au cours de l'année 1959 (*R.M.*). 2 171

Manifestations philosophiques au cours du « mois de l'amitié roumano-soviétique » (*L.P.*) 6 281
Manifestations scientifiques à l'occasion de l'anniversaire de l'œuvre de Lénine « Matérialisme et empiriocriticisme » (*K.P.*) 4 221
Un symposion consacré au problème de l'évolution en biologie (*S.Gh.*) 4 229
Une conférence avec la délégation philosophique soviétique (M. Ciurdariu) . . 5 317

L'ACTIVITÉ DES CHAIRES UNIVERSITAIRES

En marge de certaines leçons de matérialisme dialéctique et historique tenues aux Universités « Babeş-Bolyai » de Cluj et « Al. I. Cuza » de Jassy (*E.B*) 6 287

NOTES

BĂDĂRĂU DAN — Est-ce là probité scientifique ? 3 87
Note de la rédaction 4 273
Notes de lecture 1 191
„ „ „ 2 185
„ „ „ 3 177
„ „ „ 4 263
„ „ „ 5 333
„ „ „ 6 315
Bulletin bibliographique 1 195
„ „ 2 191
„ „ 3 183
„ „ 4 275
„ „ 5 341
„ „ 6 329
Extrait des sommaires des revues étrangères reçues á la rédaction 1 197
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 3 187
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 4 277
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 5 345
„ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 6 323

Pentru a vă asigura o colecție completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul Dvs. pentru 1960.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE, AGENȚIILE POȘTALE, PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII.

I. P. 2, c. 4602

ERATA

Pagina	rîndul	în loc de :	se va citi :
11	20 de sus	1934	1937
12	8 ,, ,,	190	1960
70	11 de jos	relații	realitate
115	5 de sus	conștiință	conștiința
217	2 ,, ,,	trebuind	trebuie
223	7 ,, ,,	scrisorile	scrierile
286	18 ,, ,,	calsicilor	clasicilor

c. 4602 — Cercetări filozofice, nr. 6/1959

EA
RPR

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 2
BUCUREȘTI

Lei 6.—